

D. PHILIP. IV. HISP. ET IND. REGI OPT. MAX.

IOANNES DE SOLORZANO PEREIRA, I.V.D.

Ex Primarijs olim Academiæ Salmanticensis Antecessoribus. Posteà Limensis Prætorij in Peruano Regno Novi Orbis Senator:

Nunc verò in Supremo Indiarum Consilio Regij Fisci Patronus;

DISPVTATIONEM DE INDIARVM IVRE, Sive

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, et retentione

TRIBVS, LIBRIS, COMPREHENSAM,

D. E. C.

CVM PRIVILEGIO. MATRITI.
Ex Typographia Francisci Martinez. ANNO 1629.

CENSVRA R. ADMODVM PATRIS *Philippi Fernandez de Meca Societatis Iesv Presbyteri & generalis Procuratoris.*

EX commissione D. D. Ioannis Velasco Azevedo Vicarij generalis Matritensis Curiæ, vidi librum hunc eruditissimi utriusque Iuris, & Orbis utriusque Doctoris D. Ioannis de Solorzano Pereira, Regij olim Peruani Regni Limani Conventus Senatoris, nunc in Regalis Patrimonij Senatu causarum Fisci meritissimi Patroni, de INDIARVM IVRE, sive de INDIARVM OCCIDENTALIVM INQVISITIONE, ACQVISITIONE, ET RETENTIONE. In quo nihil Catholicæ Fidei, aut bonis moribus adversum inveni: imò omnia eximiâ pietate, & Orthodoxæ fidei zelo, ac pro dignitate, & auctoritate Regum Hispaniæ, & totius Hispanæ gentis conscripta: varia, & multiformi eruditione condita, rerum varietate, dicendi proprietate, copiâ & elegantiâ perpolita, argumenti novitate & utilitate à quibusque bonæ notæ ingenijs expetenda. Ideoque meritò liber iste excudi permittetur, futurumque censeo maximè è re litteraria si excudatur. In Collegio Imperiali Societatis IESV Matritensi 28. Martij anno 1628.

Philippus Fernandez de Meca.

NOS el Licenciado don Iuan de Velasco i Azevedo Vicario general desta villa de Madrid i su partido, damos licencia por lo que à Nos toca, para que se pueda imprimir è imprima este libro, atento que por nuestro mandado se ha visto i examinado, i no consta aver en el cosa contra nuestra santa Fè, i buenas costumbres. En Madrid à 30. de Março de 1628. años.

Licent. Velasco i Azevedo.

Por su mandado.

Iuan Perogila N[illegible]

ALIA ADPROBATIO, SIVE Censura Dom. D. Roderici ab Aguiar, & Acuña, ex commissione Regij ac Supremi Indiarum Senatus, cuius ipse meritissimus Decanus existit.

PERLEGI librum, cum ista c oblatum Auctoris epistola, de INDIARVM IVRE inscriptum; elaboratum planè opus miror, multiiugâ eruditione refertum, nostris haud minus indigenis gloriosè perutile, quàm exteris iucundè mirabile, & invidiosum. Pulchra in eo miscellanea rerum, & pervenusta ratio styli: nobilis, & selectus ordo dicendi, & qui tantum Virum (omnium ex consensu) redoleat. Quid mirum Genitori similem? cùm & Patres Latinos, & Consultos mirè sapiat. Senatus iccirco noster typis mandari permittat, & alterum eiusdem instituti volumen, quod in huius calce emissurum Auctor promittit, absolvendum hortetur, utpotè quod foro ac praxi pluris conferat, & municipalia regiminis nostri iura contineat. Ea censui, Matriti 9. Februarij anno 1628.

Licentiat. don Rodericus ab Aguiar & Acuña.

ALIA

ALIA EX COMMISIONE SVPREMI Hispani Senatus, Domini Licentiati Iosephi Gundisalvi, in eodem dignissimi ac facundissimi Regij Fisci Patroni.

TRactatum de INDIARVM IVRE, sive de iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione à Doctore Ioanne de Solorzano Pereira, Primario olim Iuris Civilis Academiæ Salmanticẽsis Antecessore, posteà Regio in Limana Curia Novi Orbis Senatore, nunc in Consilio Regij Patrimonij dignissimo Patrono, elaboratũ, ex decreto Supremi Senatus perlegi. In quo nihil Orthodoxę Fidei, & Christianis moribus adversum reperio. Ideoque tam ad iustitiam Potentissimi Catholici nostri Regis commendandam, quàm ad detractorum temeritatem reprimendam, dignum censeo, qui typis mandetur. Nam si ad scientiam Iuris attendimus, in utroque magnum Doctorem se præbet. Si ad quæstiones Theologicas & lectionem Sanctorum, non hospitem, sed magistrum se ostendit. Si ad Historiarum, Geographiæ & Cosmographiæ notitiam, se diligentissimum præstat, ita ut nihil ad rem accuratius, seu illustrius excogitari valeat. Datum Matriti die 5. mensis Iunij ann. 1628.

Licentiat. Ioseph.
Gonçalez.

SVMMA PRIVILEGIj PER SVPREMVM Senatum expediti.

CAVTVM est Regis nostri diplomate, ne quis intra decennij metas tractatum hunc DE INDIARVM IVRE, *D. Ioannis de Solorzano Pereira absque ipsius permissu typis mandare, vel venundare possit. Qui secus fecerit, pœnis subdatur legibus Hispanis indictis, & in eodem diplomate latius comprehensis. Dat. Matriti 20. Iulij anno 1628.*

Ioan Lasso de la Vega
Regius Secretarius.

SVMMA ALTERIVS PRIVILEGIj Consilij Indiarum.

IDEM cautum est quoad Indiarum Occidentalium Provincias alio privilegio supremi earundem Indiarum Senatus. Dat. Matriti 9. die mensis Martij ann. 1628.

Don Fernando Ruiz de Contreras.

FIDES CORRECTORIS.

L*IBRVM hunc vidi, qui* de Indiarum iure *titulum præfert, & cum suo archetypo contuli, & nihil in eo notatu dignum inveni, quod ei fideliter non respondeat, pag. 45. num. 45. præsens*, *lege* prænsis, *pag. 46. num. 51. Caroloni*, *lege* Carolini, *pag. 390. num. 101. nitibus*, *lege* ritibus, *pag. 528. num. 37. natus*, *lege* natum, *pag. 636. num. 39. gentium*, *lege* genitum. *Dat. Matriti die xiix. Martij ann. 1629.*

Licentiat. Franciscus Murcia de la Llana.

SVMA DE LA TASSA.

EN tres dias del mes de Abril de 1629. años, los Señores del Consejo tassaron este libro à cinco maravedis el pliego, segun consta por certificacion de don Fernando de Vallejo, Secretario del Rei nuestro señor, i su Escrivano de Camara mas antiguo del dicho Consejo. Tiene dozientos i veinte pliegos, que montan mil i cien maravedis.

D.PHI-

D. PHILIPPO IV.

HISPANIARVM, ET INDIARVM REGI OPT. MAX. IDEST, OMNIVM FERE NASCENTIS, OBEVNTISQVE SOLIS REGIONVM IMPERATORI SEMPER AVGVSTO, PIO, FOELICI, ET BONO REIPVBL. NATO, D. IOANNES DE SOLORZANO PEREIRA, EIVS IN REGIO LIMANO CONVENTV PERVANI REGNI NOVI ORBIS SENATOR S. P. D.

CVM Divi Parentis tui, Pij pariter ac Deſiderati, honeſtiſsimis codicillis (REX omniũ, quos Sol uſquã adſpexit, AVGVSTISSIME & POTENTISSIME) ex Primarijs Salmãticẽſis Scholæ Cæſarei Iuris Anteceſſoribus ad Regiũ hoc, & egregiũ Peruani Regni Novi Orbis Prætoriũ, nihil tale ambiens, aut cogitans, fuerim delegatus, vel, ut alij fortè dixerint, relegatus, nihil prius, aut antiquius habui, quàm oblatam mihi Provinciam hilari atque alacri mẽte capeſſere, & omni ſtudio curare, ut me non ſolùm tanti muneris, verùm tanti quoque Electoris dignum adminiſtrũ oſtenderem. Nam ſi æquabilis (ut cum Caſsiodoro loquar) prædicandus eſt, quem iuſtus elegerit, ſi continentiâ præditus, quem moderatus adſcivit, omnium profectò capax debet eſſe meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum. Spartam igitur, quam nactus eram, ornare deſiderans, multis primùm vigilijs indagare, & cognoſcere cœpi ſitum, provincias, & terminos huius vaſtiſsimi & ditiſsimi Imperij, quod Catholicis Hiſpaniæ Regibus in Fidei, Pietatis & Religionis præmium Divinitùs datum, vulgò ementito, & ſuffurato vocabulo Americam nuncupant, alij tralatitio Indias Occidentales, & alij veriùs, & propriùs Orbem Novum appellant; cùm ſola hæc globi terreni pars, tres alias, antiquis cognitas, magnitudine ſuperet, efficiatq; ut MAIESTATIS tuæ opes, atq; faſtigia, margine cœli claudãtur, & eiſdẽ, quibus terrarum Orbis, finibus terminentur. Deinde verò peculiares leges, ſchedulas, atque ordinationes inquirens, quæ

varijs temporibus, prout & ipsorum varietas, & rerum cursus exegit, ad eiusdem Novi Orbis detectionem, conquisitionem, & gubernationem expeditæ videntur, plurima sese mihi obtulerunt, quæ cùm in se nova, & gravissima essent, vel prorsus (etiam à peritioribus) ignorata, vel certè non satis pro necessitate & utilitate comperta, nedum pro dignitate tractata, & ex suis primordijs deducta, conspicerentur. Hæc me ratio movit, ut huius veluti municipalis Indiarum iuris speciales lucubrationes, & disputationes tam voto, quàm mente conciperem, & conceptas, subcisivis temporibus pro tenui facultate mea disponerem, summariumque illarum indicem Augustissimo Parenti tuo per litteras mitterē, ut si meus hic labor utilis atque opportunus supremo eius Consilio iudicaretur, alacriùs & attentiùs in eisdem expoliendis, & expediendis incumberem. Is mihi perhumanè respondens, susceptum, atque oblatum studium non solùm probare, sed laudare etiam, & quàmcitius fieri posset, exigere dignatus fuit. Quo honore, mihi spontè currenti calcar admovit, & frigidam aquam (ut est in proverbio) suffudit, licèt rei gravitas, & quotidianæ, atque adventitiæ huius muneris, quo fungor, curæ, & sollicitudines, aliquas comperendinationes extorserint. Inter prædictas autem disputationes, illæ, ut primum locum, ita & præcipuum laborem occupasse videntur, quæ de iustis titulis & rationibus agunt, quibus Catholici, & Gloriosi Hispaniæ nostræ Reges, hunc, ita longè ac latè patentem, & potentem Orbem Novum, detegere, acquirere, & retinere possunt, & potuerunt; in quibus quidem differendis, & asserendis, non potui non latiùs, quàm initio putaveram, calami cursum extendere. Nam etsi multi, & prudentes Viri sæpè censuerint, Regnorum iam diu constitutorum initia repeti non debere, neque amplius in disceptationem vocari, sed veluti præscriptum iam sit, optimâ fide agi oportere: cùm tamen in hoc, de quo agimus, Hæretici, Ecclesiæ & Hispanæ gloriæ ac Maiestatis perpetui hostes, & alij Scriptores malè feriati, & parum rebus & historijs nostris instructi, passim invidiæ suæ, ne dicam impudentiæ, virus, potius quàm vires effundant: & non solùm importunis latratibus, sed lividis etiam, ac Theoninis dentibus quotidie Reges nostros impetere, & mordere conentur; & ut verbis Horatij utar, loliginis succum, atque salem nigrum inspergere, studiosè agendum fuit, ut eorum technis, sophismatibus, & obiectionibus satisfieret, ne quis silentium, & patientiam nostram in conscientiam duceret, & audaciæ ac procaciæ suæ commodum capientes, se solos sapere, & Minervæ arcem tenuisse putarent. Præsertim cùm nullus ex

No-

Nostratibus hucusque illis plenè responderit, quin potius, ubi hunc articulum vel seriò, vel perfunctoriè tractandum susceperunt, frigidè nimis, ac ieiunè, & (absit iniuria verbo) oscitanter, vel hæsitanter scribant, quod iuxta Agellij sententiam, magis ad vituperationem, quàm ad laudationem, vel adprobationem spectat. Vt pleniùs in secundo huius operis libro, capite primo manifestamus. Vassallorum quippe munus, & veluti insita à natura conditio requirit, ut pro Domini honore, fama, & existimatione sarta, ac tecta tuenda, non minus quàm pro eius vita, aut pro aris, & focis pugnare debeant, & si verbis, aut scriptis proscindi, aut labefactari conspexerint, quibus possint modis, calumniantium iniquitatibus obviam ire conentur. Quo fit, ut si quid ego hac in parte præstiterim (quod planè exiguum esse fateor, & solâ obsequij, & voluntatis ratione pensandum) non minus meruisse censeri debeam, quàm qui olim tibi, REX MAXIME, imperium hoc armis, laboribus, & sudoribus compararunt, vel hodie à continuis hostium classibus, invasionibusque tuentur. Nam & hostes ijdem, priùs quàm hæc tentent, libros illos emittunt, quasi causæ, quam fovent, & victoriæ, quam frustrà sperant, vades & antecursores futuros. Vnde qui hos frangit, atque convincit, ipsos quoque ut frangat, & vincat necesse est, tormenta per argumenta convellens. Rectè enim Propertius scribit:

Frangit, & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Et D. Bernardus: *Si bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse nõ poterit.* Quò fortè respiciens M. Tullius in oratione pro Murena, hanc curam respondendi, scribendi, cavendi, urbanam militiam appellat, & longè melius, & ad id, de quo agimus, accõmodatius, Leo, & Anthemius Imperatores nõ solùm pro Imperio eos militare testãtur, qui gladijs, clypeis, & toracibus nitũtur, sed eos etiã qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus, sæpè publicis in rebus, ac privatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, & non minus humano generi provident, quàm si prælijs, atque vulneribus patriam, parentesque salvarent. Tractationem porrò istam, nunc cùm foras prodire, & publicã lucẽ aspicere parat, tuæ omnino MAIESTATI dicari, argumentum ipsius, & civilis ratio desiderabat. Cui enim nisi Regi, tanti Regni defensio iure consecraretur? maximè ab eo profecta, qui se tuum tot titulis libens agnoscit, & cernuus modis omnibus profitetur, in cuius ingenij partus, veluti ex re propria natos, posses rectè ex iure Quiritum manũ inijcere. In quò planè, est cur mihi, & meis lucubrationibus vehementer congratuler, cùm illum

Patronum necessariò invocare teneamur, quo, quamvis spontanea foret electio, nullus inter mortales Augustior, aptior, & ornatior nullus eligi potuisset. In te enim Maiestas, & Regij solij auctoritas, & splendor, omnium quidem animos cogit, non, ut in alijs, oculos duntaxat perstringit; celsitudinis quippe gloriam cum mirabili quadam prudentia, & morum suavitate coniungis, teneram adhuc, & fluxam ætatem salutaribus prudentissimorum virorum consilijs, monitisque confirmas, & ita reliquis virtutibus defers, ut in te omnes, veluti in proprio domicilio consistant, iunctisque manibus, Gratiarum instar, ad commune Hispanæ, imò verius totius Christianæ Reipublicæ bonum, semper incedant. Tutanus Deus Romanis, & Tutilina Dea à tuendo, teste Nonio, nuncupabantur, eosque hac propter (ut inquit Varro) omnes, qui laborabant, invocare solebant. Colebatur eisdem tantâ veneratione Ceres, ut qui ad eius asylum ope indigentes confugerent, non tantùm securitatem, verùm & panes, quibus vescerentur, acciperent; unde verbum PANDERE, quòd nunquam Fanum talibus clauderetur, quasi à pane dando originem traxit. Quin & Romani Principes, non Deorum modò nomina, sed & religionem, ac iura sibi usurpantes, magnam adeò suis imaginibus vim, & auctoritatem esse voluerunt, ut qui secum eas prætulissent, præsidium & tuitionem ab aliorum iniurijs consequerentur. Vnde multos ausos non fuisse, adversarium in ius ducere ob effigiem Imperatoris oppositam, Tacitus refert; & sub Tiberio impietatis quendam damnatum, quòd servum suum verberasset, qui drachmam argenteam, Tiberij imagine signatam, gestabat, Philostratus memorat. Sed & sic portari Principum imagines solitas, ut eæ vestibus intexerentur, ex Ausonio, & alijs conijcimus. Quæ cùm ita se habeât, cur nô ego, REX MAXIME, longè tutiùs mihi, ac securiùs patrocinium, sub tuo nomine, numineque pollicear? Vel cur favoris, sive Favonij tui dulci, & salutari aurâ non recreabor? cùm me, & mea tibi sacraverim, & ad tãtæ MAIESTATIS asylũ indigẽs ope confugerim, eiusque titulum, & imaginem lucubrationes istæ vel in limine ipso præferant, & ostendant. Quam non dubiè spero, rigidos Aristarchos, & improbos, atque invidos alienorum operum, & librorum censores, religiosè veneraturos, ut Vestæ olim, quæ in primis ingressibus, & spatijs domorum apponi solebat, unde & illa vestibula dicebantur. Apud vulgus enim, quæ potentiorum non sunt vallata præsidijs, valore carent, facilè contemnuntur: Principum verò oculi, veluti succina gemma, sive (ut digno compellem nomine) pretiosi carbunculi, iacentes humo paleas ad se trahunt, ele-

vanque,& exiguis,vel minimis quibusque, pondus, Maiestatem, ac proinde æstimationẽ cõciliant. Humile igitur munus (INVICTISSIME, ET CLEMENTISSIME DOMINE) quâ tibi voluntate dicatur, aspicere, & accipere, tueri, atque intueri dignare, & à calumniatorum iniurijs,& adversariorum telis excelsæ MAIESTATIS tuæ scuto, longè septemplici illo Aiacis fortiori, defendere, quam Pia Numina sospitent, & multos annos, ad commune totius Orbis bonum,& Hispanæ gloriæ maximum incrementum, incolumem servent. Limæ 1. April. anno 1626.

D. Ioannes de Solorzano Pereira.

Cedulas Reales por las quales se mandò al Auctor que escribiesse este libro.

EL REY.

DOCTOR Iuan de Solorzano Pereira, Oidor de mi Audiencia Real de la Ciudad de los Reyes de las Provincias del Perù, en carta que me escribistes en ocho de Abril del año passado, dezis, que en el tiempo que os aveis desocupado del continuo exercicio de vuestro cargo, aviades compuesto un libro Latino DEL DERECHO PARTICVLAR DE LAS INDIAS OCCIDENTALES, *i tratado de recopilar las cedulas, provisiones, cartas, e instrucciones i ordenanças, que los señores Reyes mis antecessores, i yo avemos mandado librar, i despachar para la buena governacion de essas Provincias, reduziendolas à titulos, i poniendolas en forma de leyes, i me suplicais lo mandasse aprobar, i que por tiempo de dos años se os acuda con el salario de vuestra plaza, no embargante que no acudais à la dicha Audiencia*

I aviendose visto por los de mi Consejo de las Indias, i la suma de los capitulos, i titulos en que se reparten ambos libros, que me embiastes con la dicha carta: ha parecido mui bien el estudio i trabajo que en esto aveis puesto; i os lo agradezco, i encargo continueis el libro de Latin hasta ponerle en entera perfeccion: porque lo que toca à la recopilacion de las cedulas, està pendiente en el dicho mi Consejo de las Indias, el recogerlas, i ponerlas en orden, i assi no se os remite. Comoquiera que ha parecido bien vuestro cuidado i discurso: i ansi lo serà, en que me aviseis de lo que fueredes haziendo, que con vuestra persona, estudios i trabajos se tendra la cuenta que es justo, para que recibais merced. De Madrid à veinte de Março de mil i seiscientos i diez i nueve años.

YO EL REI.

Por mandado del Rei nuestro señor.

Pedro de Ledesma.

EL REI.

POR *quanto por parte de vos el Dotor Iuan de Solorzano Pereira Oidor de mi Audiencia Real, que reside en la ciudad de los Reyes de las Provincias del Perù, se me ha hecho relacion, que aviendo ofrecido en mi Consejo de las Indias, componer unos libros Latinos, que trataban del particular derecho, i govierno de las Indias, i otros de la recopilacion de las cedulas i ordenanças despachadas para el buen govierno dellas, se os ordenò los pusiessedes en limpio, i embiassedes al dicho mi Consejo con toda brevedad. I que aunque lo estavades haziendo, por ser mui grande el estudio que aviades de poner en ello, no lo podiades concluir en mucho tiempo, respeto de las grandes ocupaciones que teniades con la dicha plaça, i otras juntas que se os cometen. Suplicãdome os diesse licencia para que por tiempo de dos años os pudiessedes escusar de su exercicio i ocupaciõ, i gozassedes del salario que con ella teniades, para q̃ en ellos acabassedes los dichos libros, i aviendose visto por los de mi Consejo de las Indias, he tenido por bien de daros licẽcia, como por la presente os la doi, para q̃ por tiempo de seis meses os podais escusar de ir à la dicha Audiencia, i de las demas cosas cõcernientes al exercicio de la dicha vuestra plaça, para q̃ en ellos acabeis los libros en q̃ estais entendiẽdo, como os encargo lo hagais; i acabados los embiareis al dicho mi Consejo, para q̃ en el se vean: i mando al Virrei, Presidente, i demas Oidores de la dicha Audiẽcia, q̃ no os obliguen à acudir a ella, ni os cometan ningun negocio que os estorve, i a los oficiales de mi Real Haziẽda de la dicha ciudad de los Reyes, que durante el dicho tiempo os continuẽ la paga de vuestro salario, que yo lo tengo assi por bien. Fecha en Madrid à tres de Enero de mil i seiscientos i veinte i un años.*

YO EL REI.

Por mandado del Rei nuestro Señor.

Pedro de Ledesma.

EXCEL.MO PRINCIPI DOM.

D. Gaspari de Guzman Comiti de Olivares,

Duci de Sanlucar, &c. à Consilio Status & Belli Regis ac Domini nostri Philippi IV. Equilis eius Præfecto Maximo, Maiori Cubiculario, & Alcantarensis Equestris militiæ Ordinis Maiori Commendatario, &c. D. Ioannes de Solorzano Pereira I. C. in Regio Limano Prætorio Senator, S.

GRAVES iuxtà ac difficiles de Indiarum iure disputationes (EXCELLENTISSIME PRINCEPS, quas nunc publicã lucẽ habituras, & periculosam tot iudiciorũ aleam subituras emitto, & veluti in gustum, & specimẽ aliquod aliarum mearũ lucubrationum exhibeo, Potẽtissimo Augustissimoq; REGI nostro dicari, & argumentũ ipsarũ, & ratio civilis expostulavit. Sed cùm mihi esset cũ eo per litteras colloquendum, animo quidẽ cadere, & auctoritate carêre AD TANTAM MAIESTATEM interpellandam animadverti. Et tanquàm si propiùs ad ardentissimos Solis radios essem accessurus, æstuare cœpi, meque in omnes partes versare, & quid consilij capere possem, sedulò meditari, quousque illorum exemplum mente concipiens, qui ubi igneum Solis ardorem ferre non valent, se umbellâ oppositâ contegere solent, TV mihi unus occurristi, quem, ad eundem modum, illius clarissimi, nitidissimique Solis radijs opponerem, & cuius me umbræ, & protectioni securè submitterem:

——— Sicut Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subijcit umbra.

Et verò non iniuriâ, cùm tu ferè solus sis, qui illustrissimam illam lucem non caligantibus oculis adspicere, & maximum illum calorem possis sustinêre, quin & præclarâ consilij tui face, sub utroque Polo, per totum Hispanũ Orbem diffundere; cuius moles in tuis plus quàm Herculeis humeris ab eodem Maximo Atlante PHILIPPO deposita, securè quiescit, & cum summa, & mirifica quadam omnium ferè gentium, nationumque consensione, & alacritate movetur

vetur

vetur atque fovetur, lustratur, & illustratur, TE namque omnes ubique uno ore PATRIAE PARENTEM appellant, & eo, quem apud REGEM obtines, loco dignissimum prædicant, quod ego in summa tua fœlicitate, non immeritò reponendum existimo. Conciliavit, coniunxitque TE ei quondam excellens tua, præstansque natura, quæ ad res quasque maximas à Deo ficta, & formata videtur, & postmodum, Regni susceptis habenis, amorem, & æstimationem adauxit, quod experiendo cognoverit TVAM in rebus agendis, & arduis quibusque negotijs capessendis, & expediendis dexteritatem, singularem prudentiam, ingenium ad miraculum maximum, consilium solers, & promtum, magnificum, ac munificum animum, Fidei, Pietatis, Religionis, Fortitudinis, & cæterarum virtutum dotibus exornatum; quæ omnes in TE cohonestando ita decertare videntur, ut cui primas deferre possis, haud facilè discreverit quispiam. Sed omitti non potest morum, quâ eas condis, Suavitas, Benignitas, & Humanitas, agere siquidem narraris (ut cum Sydonio loquar) in supremo hoc, quo fungeris, munere, sine superbia Nobilem, sine invidia Potentem, sine superstitione Religiosum, sine ineptia Gravem, sine asperitate Constantem, sine iactantia Prudentem, & sine popularitate Communem. Quibus magnis ac maximis humani TVI animi bonis ac donis, absque dubio demonstras, TE *tanti* Regis *electione* dignissimum: ille enim verè suis incrementis maior est, quem sublimitas parti honoris inclinat, & in quo nihil fortunæ amplitudinem mutasse videmus, nisi ut prodesse tantundem possit, quantum vellet, ut aliàs Plinius, de Tito loquens, scriptum reliquit. Sed verò, poterat quis ex Parentum virtutibus prolis iudicare successus, cùm origo nesciat deficere, quæ consuevit radicitus pullulare; fuit enim hoc insitum, innatum, & ut ita dicam, fatale, illustrissimæ Familiæ tuæ (PRINCEPS EXCELLENTISSIME) & iam inde ab heroicis, & antiquis illis temporibus usurpatum, ut Hispaniæ REGES vestro potissimum Auxilio, Consilio, & Auctoritate utantur, & gubernentur. Quod, vel me tacente, satis ostendent:

Fortia facta PATRVM, *series longissima rerum,*
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Quis enim amplissimi GVZMANIJ nominis non novit ornatum? Quis eius non vidit, & invidit gloriosa trophœa? Quis triumphos & historias non canit? in quibus tot numeras Principes, quot maiores, qui manu fortes, nec consilio minores Hispaniam

no-

nostram Maurorum invasione penè vastatam, suis REGIBVS acquisierunt, & sibi maius Regno nomen, nullo unquam sæculo interiturum, pararunt. Et ut unum pro omnibus memoriæ nostræ proximum, & posteritatis dignissimum, specialiter designemus, quis Præclarissimi Comitis PARENTIS tui nomen, ac famam non extollit, ac veneratur? Quo nullus manu Promptior, prudentiâ Nobilior, gravitate Conspectior, & Belli atque Status Consilijs Vtilior tempestate suâ nostris REGIBVS adfuit, vel gravius & validius Hispanæ nationis decus, & æstimationem in Romana legatione, & Siculi ac Napolitani Regni gubernatione firmavit. Parum est quin laudes TVAS aggredi videar, & planè studium rapiebat, & obvia quoquoversus multa TVA magnaque decora id suo veluti iure citra ullum invidiæ, vel adulationis timorem desiderabant. Profanatur enim laus, & vilescit vulgo communicata, at merentem laudare (Senecæ verbis dico) iustitia est, & universis redditur, quod pro voto omnium Primatibus indulgetur. Sed attigisse tantùm sufficiat, quæ omnino persequi ingentis esset laboris:

———— Nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.

Præsertim cùm neque meâ TV indigeas celebratione, quem omnis eruditorum chorus unicum Mecænatem agnoscit & canit: & illi præcipuè, qui se inclytæ Salmanticensis Scholæ Alumnos esse gloriantur, quam TV olim Auditor ornasti, Rector, & Gymnasiarcha in tenera adhuc ætate, generis Splendore, ingenij Gloriâ, & morum Exemplo multifariam beasti. Quo tempore ego ibìdem Antecessoris, sive Nomodidactis officium, non sine publica adprobatione, & acclamatione gerebam, & in primorum Patrum Orchestra, non in imis subselijs honoratissimum locum meis mihi studijs, & indefesso labore pepereram. Cuius rei, cùm plures possem, TE unicum atque oculatum testem, omni exceptione maiorem, produco, qui Gymnasia nostra in publicis, & privatis relectionibus sæpissimè frequentasti, litterarijs concertationibus interfuisti, & victoriæ triumphos de clarissimis, & validissimis antagonistis agentem, semel atque iterum salutasti. Perge igitur, & si quam de me adhuc iuvene opinionem habere cœpisti, nunc, ubi & mens, & mentum incanuit, neutiquam desere, quin potius ex sublimi hoc, quem occupas, loco, ad hunc in remoto Orbe orbum favore hominem oculos aliquando converte, oblitum semper TIBI oblatum humaniter respice, & laudabiles istos studio-

rum

rum meorum conatus hilari vultu proſequere. Neque enim cuiquam (ut Plinij Iunioris verba uſurpem) tam clarum ſtatim ingenium, ut poſsit emergere, niſi illi materia, occaſio, fautor etiam, commendatorque contingat; & tantùm quis ex Proceribus cæteris præſtat, quantum & moribus probis, & benè faciendi voluntate reluxerit. Quæ eadem, ſi Pythagoræ credimus, illos Deo ſimillimos reddit, & omnium populorum, ſæculorumque memoriâ, & prædicatione commendat. LIBRVM verò iſtum, tanquam tuum, ut cætera ſoles, REGI noſtro Potentiſsimo offeres, ſin indignus videbitur, qui ad tantæ Maieſtatis manus perveniat, tibi ſervabis, quod etiam mihi ſummo honori, ac gloriæ futurum exiſtimo, & eo me ad maiora in dies molienda, & offerenda proculdubio excitabis. Faxit DEVS OPT. MAXIM. ut per multos annos REGI noſtro, atque adeò Hiſpaniæ toti, & litteratorum auxilio incolumis, fœlix, florenſque permaneas, & *Troica vincas ſæcula, & Euboici tranſcendas pulveris annos.* Limæ 1. Aprilis anno 1626.

D. Ioannes de
Solorzano Pereira.

CLARISSIMVM ORBIS VTRIVSQVE LITTERARVM DECVS,

Doctorē D. Ioannem Solorzanū, Lycæi Salmanticēsis olim in vespertina Cathedra iuris sacri atque profani lumen; Limani columen, in hoc Regio Senatu Consulem, in omni disciplina Principē, non pro elogio, sed pro veritatis studio, & gratitudinis argumento, discipulus Præceptorem in prima fronte eximij sui operis sic profatur

Doctor D. Bartholomæus de Benavides & Cerda, Almæ Ecclesiæ Metropolitanæ Limensis Canonicus, & Academiæ Cancellarius.

DVM maturo fruges, dum grata thura è collibus Musarum paro, ut tuas aras imbuam, profanam libo vocem, Antistes Maxime litterarum; tu verò assurge, Calame, ad sacros, si vales, sonos, qui doctas deceant SOLORZANI aures, quod si laudum tantarum pondere cecideris, non tamen cadas animo, nam sic maximè ostentas, nullam esse orationem tantæ moli parem.

Ex Occidenti nostro orîtur, novo miraculo, Phœbus utriq; mundo nō alternatâ luce lumina diffusurus, expectata tandiu Divini ingenij soboles oborîtur, Liber Auctori suo compar, magnum dico, maius exclamare non potero; huic Lucina favet, Musarum chorus arridet, & universa litteratorum curia assurgit, veneratur. Procul abit invidia: nam livor alta culmina mortalibus studijs inaccessa non ferit. Nemo enim (docuit Stoicus) invidet, quod se facere posse desperat. Celsitudo verò eius ingenij tanta est, ut de ea, ac de Olympi vertice, an cœlestia atria pertingat? an Divinum aliquid præseferat? dubitetur. Rea erat Hispania, & heu totus Orbis huic infœlici glebæ, se se alieno decori exviscerantí, incredibilis auri, argentique copiæ, nec tam ingentes thesauros solvendo esse poterat, sed ecce fecit unico pignore debito suo cumulatè satis, mittit ad Nos SOLORZANVM, & quasi foret pretiū ultra sortem, Decumanos reditus libro isto rependit, & cum thesauro Regio operiosiores Orbi divitias remittit. O navis, quem tibi creditum debes thesaurum, serves incolumem precor, non solùm à ponti fluctibus, sed à longè sævioribus Hæreticorum thedis, vanè huic imperio, idest Fidei Catholicæ, minitantibus; etenim si contra invicta arma Catholica accensum furiarum flammis Orbem audimus, ut hoc Imperium, quod fulcrum est, & columen veritatis labefactent, classesque solvuntur, ut oras nostras, infamibus olim carinis negatas, inquietent; liceat mihi iamiam victoriā canere tanto fœlici augurio, quando prima defensio iustæ retentionis, & piæ

converſionis Indiarum ab hoc libro exoritur, ut ab Herculis clava, ut prius, robuſtâ vi voluminis, Hæreticorum mentes confundantur argumentis, quàm corpora, arma, naves tormentis comprimantur. Diſcantque exitio ſuo, arma noſtra, & Divina decreta revereri. Ad quod ex ſacro, atque profano penu, tanquam in copioſo armamentario iacula omnium notitiâ ſcientiarum imbuta continentur. Liceat ergo de te Indica tellus, quod olim de Ægypto cecinit Hieronymus: *Quod ſi nullum alium Divum protuliſſet Ægyptus, ſatis erat Antonius.* Cum hoc enim Noſtri SOLORZANI libro poteras de principatu litterario cum cæteris Orbis oris decertare. In quo Sacer interpres arcana non arcana miratur, Iuris utriuſque arbiter ſtupet erutus legum theſauros, & rediviva veterum nomina; Philoſophus videt exhauſtos phyſicæ fontes, Coſmographus emenſos Orbes immenſos, Hiſtoricus omnium retro ſæculorum geſta revocata, Licurgos, Solones, Tullios, Auguſtinos, Aquinates promiſcuè loquentes, & illa omnia veteris cenſuræ lumina, in ſolo hoc SOLORZANI Sole noviter ſplendentia. Quem Divina Providentia huic Orbi dedit, ut ſuo detrimento immortalia incrementa huic Imperio compararet. Et ſicut olim inter cuſtodes Angelos provinciarum, Perſarum ſcilicet, & Hebræorum, in captivitate ſua certabatur, altero libertatem, altero detentionem procurante, ut Perſæ, qui Dei cognitione carebant, bono fidelium exemplo fruerentur: non aliter cùm huius litterarũ Principis excelſas ſapientiæ dotes, inauditamque prudentiam, ſeveram in Civili Iure cenſuram, cæteraque propè Divina conſidero, quæ prima Regni ſubſelia requirebant, mihi perſuadeo, preces Angeli Cuſtodis Indiarum, Peruano Regno conſulentis, prævalere, in quo illum non Conſulem, ſed exulem potius compellabo. Loquatur ſi ego ſileam Guancavelica rupes, cui, niſi illius cura, & indefeſſus labor præcaveret, non divitiarum cumulus, ſed mortalium ſarcophagus diceretur. Teſtes Peruani huius Regni ſubſelia, iuri dicundo Auguſta, quę illius ſpectant oracula non reſponſa. Teſtis olim Salmantica, cuius ſi litterarium Orbem iuvenis ſuſtentavit, breviores digito motitabit ſphæras: & ſi tanti Solis crepuſcula meridiem fecerunt, nunc eius meridie Polus exardeſcet. Nobis equidem lucet, ſed radios in omni Catholico Imperio iaculatur, qui enim plures Curias, conſilia, ſedes Conſulares, Pontificiaſque adminiſtrant, radij illius ſunt. Qui exercitus terreſtres, claſſeſque gubernant, radij illius ſunt. Qui invictiſsimo ſemper Auguſto Philippo (cui Deus Orbem unicam faciat inſulam Philippinam) à Conſilijs, à Cubiculis, penes quos imperij prora, & puppis, radij illius ſunt, eique lumen, quod mortalibus deferunt, referunt acceptum. Inter quos, ſi me nullius notæ ſileo, non meum ſanguine fratrem, auctoritate parentem, quem ſine philautia virum ſuperioris cenſuræ, inſignis prudentiæ, & rerum gerendarum Divinæ penè induſtriæ ſenſit Belgium, ſenſit Neapolis, utrobique in ſupremo Conſilio, & Regalibus penſis intentum, ſentiunt & Veneti, ad quos Legatus miſſus à Rege Catholico his difficillimis Italiæ rebus, gentis illius politicis Mæandris inſpiciendo. Is mihi è legatione ſcribit, ſe eâ, quam ab eo accepit iuvenis diſciplinâ, quaſi Theſeo filo, aut ramo aureo, per umbras, per Syrtes ſecurum incedere. Sed ſi hæc omnia eſſent oratione perſtringenda, ipſum SOLORZANUM requirebant Oratorem: nunc magna deſinam modis tenuare parvis, dum cogar ſemper dicere:

NIHIL DIXI.

P. FRANC. DE AGVAYO E SOCIETATE IESV PRESBYTERI, ET THEOLOgiæ Lectoris ad Clariss. Senatorem, & utriusque Iuris Consultissimum Virum D. Ioannem Solorsanum Pereira

ANAGRAMMA.

SOLORSANVS.
SOLVS ORNAS.

PRAELA tuos sitiunt, musæaq; docta labores,
Vrge iuris opus iure in utroque Potens.
Orbi pande sacros radios, & lucis honorem
Desine congestas abdere mentis opes.
Divitias Polus ecce suas manifestat amicus,
Terra suas aperit, detegit unda suas.
Ius amat ornari, propriamq; extendere famam
Quâ Tagus auriferis, quâ meat Indus aquis.
Das utrumque, tuo ius ORNAS SOLVS, & illi
AEternum calamo nomen in Orbe facis.
Horreat ergo tuos Proserpina tangere crines,
Et meritum Libris gloria pandat iter.

P. Didaci de Avendaño è Societate IESV Presbyteri, & Artium Lectoris alterum ad eundem D.D.

ANAGRAMMA.

IOANNES SOLORSANVS.
SOLON SANVS ES, I ORNA.

Impia iura SOLON dum temperat, ornat Athenas,
Quas Draco sanguineis terruit antè notis.
Vnicus ingenio patria inter vulnera Sanus
Ornat Cecropios, & Salamina suo.
Ardet in imperium fidei contemptor Iberum,
Indorumq; vetat margine iure frui.
Pande tuas Hispane Solon SOLORSANE curas,
Ne nos infesto torqueat ore Draco.
I celer adversas ornaq; interminus oras,
Cùmq; volet celeri Sole Solonis honos.
SANVS ES, I, scriptisq; SOLON sapientibus ORNA
Iura, meraq; meros comprime lege logos.

¶¶ 2 P.Ig-

P. Ignatij de Arbieto Societatis IESV, Vesperariæ Cathedræ Theologiæ Professoris in Limensi Collegio in laudem Auctoris & Libri

EPIGRAMMA.

HAVD cassura manet ter Magni Fama Colomi,
Quòd prior Occiduis litora legit aquis.
Quòdque arte instructus, male fida pericula Ponti
Cavit, & ignotas monstrat adire vias.
Tu, quem Doctorem coluit Salmantica Magnum,
Peruvij cautus litora nauta legis
Primus & ipse legis Peruanica litora iuris,
Et veluti charta pervia cuique facis.
Ergo Peruvij SOLORZANE *Magne Colomus,*
Inclytus aut Iason iure vocandus eris.

P. Ioann. Freilin è Societate IESV Presbyteri in laudem Auctoris

EPIGRAMMA.

MIRANTVR Superi primum, qui sydera novit,
Pondera labentis sustinuisse Poli,
Tu, quem torquentem studijs gens Hespera vidit
Semper Apollinei culmina Celsa Poli,
Mitteris Occiduis magni laturus Olympi
Pondera, cum reliquis regia iura dare.
Nec satis excelsi defendere culmina iuris
Sed reseras calamo iuris utramque viam.
Inde tuæ Sophiæ fœtu ditione tenere
Orbem, tum leges dicere quisque potest.
Vtraque cùm præstes SOLORZANE *munera, iure,*
Atlas Peruvij Maximus Orbis eris.

Li-

Licentiat. Don Fructus de Solorzano in Auctoris & Libri laudem Epigramma, cuius ultimum carmen Anagrammaticum est, & Auctoris nomen totidem litteris exhibet.

DOCTOR IOANNES SOLORÇANVS PEREIRA
PRISCA NOVO, RARO SALE, NITORE DOCENS.

TVTIVS est, inquit, de magnis dicere nunquam
Crispus, quàm multis pauca referre nimis.
Vnde nihil de te, Patrue ô Clarissime, dicam
Facta genusq; tuum sæcla priora canunt.
Scripta quid attingam, nequeam cum claudere cuncta,
Quæ tua, vir Prudens, copia iuris agit.
India sola potest tantam reserare sophiam,
Quæ benè concepit, quod parit Hesperia.
Ergo vale, & semper vivas, SOLORZANE fælix,
Ter magnus, doctus terq;, quaterq; bonus.
Terq;, quaterq; bonus iuris, legumq; peritus
PRISCA NOVO, RARO, SALE NITORE DOCENS.

IN LAVDEM PRÆCLARI OPERIS CLARISSIMI Viri D. D. Ioannis de Solorzano Pereira Regij Fisci in Supremo Indiarum Senatu Patroni, Ludovicus Tribaldus à Toleto Primarius rerum Indicarum Historicus.

MIGRASSE in Sedes dicta est Astræa Deorum
Flagitijs offensa hominum, terrisque protervis
Incubuisse nefas, nullo sub iure relictis.
Tunc Acherontæas furialia monstra sorores,
Intortorum instar, cristatorumque Draconum,
Implicuisse ferunt populos, silvasque, ferasque.
Plura igitur passim sceleris monumenta pudendi

Cernere erat prorsus deformia, nulla mariti
Vxorísve fides, fratrum concordia rara,
Extorris pietas, soboli reverentia patrum
Vix fuit, aut recti species. Feralis Enyo
Imis summa diu miscens, mortale subinde
Attrivit sæclum infelix, immania donec
Tot scelera è summo Vindex speculatus Olympo
Non tulit ulterius, quin pulsis undique noxis,
Virtute afflavit mentes animosque virorum,
Vincirent totum validis ut legibus Orbem.
Hinc ortum regimen, sancîta & iura videmus,
Tradidit arcano quæcunque volumine Minos.
Inde Ceres Siculis sanctum ius condidit, inde
Mileto Hippodamus, Lelegi, vaga gentibus Isis
Niligenis, frustraque olim quæsitus Osiris.
Cecropijs sua scita Solon, Spartæque Lycurgus,
Atque alijs alij leges cum laude tulerunt.
Nec veteris pars ulla Orbis caruisse putanda est
Hac arte innocua populos in pace regendi.
Nostrorum tandem felicia sæcula Avorum
Post gelidi metas atque imbriferi Capricorni,
Orbem alium, fœcundum auro, silvisque iugosis
Inventum, nobis pridem exhibuêre colendum,
Exlegem tamen, & rudibus, trucibusque frequentem
Agminibus bipedum sævo, qui more ferarum
Cædebant alios, avidamque recondere in alvum
Audebant: immane nefas, grave, turpe: sed ipsos
Non armis pubis domitavit robur Iberæ,
Magnâ ni indigenę Martis virtute coactum.
Quin docuit sacras venerari numen ad aras;
Legibus: at mentes horum frænare superbas
Nunc demum licuit, postquàm novus ecce Lycurgus
Actæúsve Solon, maiorque Solorzanus Auctor
Edidit in lucem monumenta perennia iuris
Magna & docta simul, queis subsit Iberica dives.
(Turpiter Ammericen quam quis vocitaverit ultrà,
Iudice me: satis est externęve ambitioni,
Invidiæve datum. Nos hæc indigna feremus
Discincti, ut nostro decorentur nomine Vernæ?)
At prius hunc vidit Salmantica iura docentem;
Æmula, ubi doctæ superavit vota iuventæ.
Reddidit Indigenis tandem sua iura Senator
Limensis lux Conventus, quà sceptra Philippi
Imperitant, legesque ferunt bellacibus Indis.
Nunc igitur iudex Indæ telluris & undæ
Iustitiæ pariter lancem suspendit utramque,
Præcavet atque simul ne quid deliret amussis.
Quod si inventores rerum laudamus abundè,

Et meritò, quoniam præclara inventa dederunt
Terrigenis alijs quovis sub Sole, recentem
Hunc inventorem cur non laudabimus unà
Hesperij, vel qui lucos habitamus opacos
Quà pollet vernans, opulentaque IBERICA floret,
Quíve Indi rapidi bibimus, Gangisque fluenta,
Quique Philippinas urbes, & amœna vireta
Incolimus, ferroque hostes excindimus? omnes
Huic ergo AVCTORI meritos tribuamus honores,
Tanto quoque Themis veneranda exultat alumno,
Perque mare & terras Indi hæc prudentia iuris
Ornetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

IDEM AD EVNDEM
EPIGRAMMA.

ET IVS & RATIO tegmen venere sub unum,
Hærerent vinclis, Hymen, ut inde tuis,
Quà Novus Occiduis latè patet Orbis Iberis,
Quàque sagitti potens Indica vernat humus.
Defuit auspicijs atqui genialibus auspex
Hactenus, & thalamis ultima meta pijs.
Noctifer his gelidam iam deserit Hesperus Oëtam,
Spargere fagineas & licet usque nuces.
Sacra maritali dum læta, SOLORZANE, ritu
Hæc peragis, sancis fertile connubium.
IVS RATIONI etenim sociali est fœdere iunctum,
Redditaque est IVRI nunc RATIO ipsa suo.
Inde fidem Cornix stabilem, vitamque perennem
Fausto pollicita est omine coniugibus,
Complexu è quorum placido expectare licebit
Inviolata sacræ pignora iustitiæ.
Nunc ergo Hispanus tacitis sibi vindicet armis
Id quod adhuc bellis noluit armisonis.
IVS itidem (sileat quamvis arma inter) id omne
quod domitet, poterit dicere iure suum.
Quòd licet at nobis latum imperitare per Orbem,
Et rerum dominas carpere divitias.
Hoc dedit Auctoris tanti dictante Minerva
Acre, memor, vegetum, nobileque ingenium,

VIN-

VINCENTII MARINERII Valentini de libro & libri Auctore Clarissimo

EPIGRAMMA.

Πάντα σοφὸν Μούσῃσι παρέδραμες ἐσθλὸν ἐόντα
  Τόσσον γὰρ μηδεὶς ἤνυεν οὔτε δρόμον.
Σοῖο ποτὴ μεγάλη μὲν τ' ἵκανεν οὐρανὸν εὐρὺν
  Καὶ ποσὶ τῆς σοφίης ἀστέρας αὐτὸς ἄγεις.
Τῶν δὲ νόμων κατέχεις πάντως μέγα κῦδος ἀρ ἴσων
  Ἀστραίας μοῦνος παρθένου ἐσσὶ πατήρ.
Ἰνδῶν ἐσσὶ φάος πάντων καὶ ἅμα ἄκρον Ἰβήρων
  Καὶ σοὶ μὲν φήμη ἄκρα νόμων παρέχει.

EIVSDEM INTERPRETATIO.

MVsarum levibus superas tibi quemlibet alis
  Ceu tu, nam cursum denique nemo dedit.
Pertransit cœlos velox tuus inde volatus,
  Et sophiæ pedibus tu simul astra teris.
Tu legum præbes divinum semper honorem
  Astrææ es quoniam Virginis ipse pater
Hispanis, Indisque simul iubar ipse ministras
  Atque tibi legum fama cacumen agit.

IN-

INDEX CAPITVM, SIVE SVMMARIA COGNITIO OMNIVM quæstionum, & disputationum, quæ in his tribus libris de iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione continentur, & discutiuntur.

LIBER PRIMVS.

LI-

LIBER SECVNDVS.

de-

LIBER TERTIVS.

CA-

PROTESTATIO.

SI quidpiam uſpiam, hîc, aut alibi me ignaro elapſum, quod Catholicæ Fidei, & Chriſtianæ Religioni aliquatenus adverſari; vel ignavo, quod Doctioribus minus probari contingat. Id omne indictum, inſcriptum, & ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ cenſuræ, ac cuiuslibet melius ſentientis correctioni ſubiectum ex debito voveo, ex animo volo.

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA

DE INDIARVM IVRE,

SIVE

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER PRIMVS.

In quo, quæ ad inquisitionem pertinent, specialiter pertractantur.

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Operis huius institutum proponitur.*
2 *Præfationes inutiles, & verbosos commentarios facere stultum est.*
3 *Verbis qui abundant, in rerum substantia deficiunt.*
4 *Brevis est, qui non dicit plus quàm oportet, & inita tractatio desiderat.*
5 *Perfectum est, quod ex omnibus suis partibus constat.*
6 *Præfationum utilium necessitas, & laudatio.*
Lex 1. D. de orig. iur. exornatur, ibidem.
7 *Principium dimidium totius.*
8 *Adagium, quo illotis manibus, aut pedibus aliquid agere vetamur, quid significet, & unde sumatur.*
9 *Mundus à Deo ex nihilo, sed pulcherrimus conditus.*
10 *Mundi appellatio generaliter sumpta, quid contineat?*
11 *Mundus an dicatur à movendo, vel à munditie?*
12 *Mundus Græcè dicitur* Κόσμος*, quod significat ornamentum.*
13 *Cosmetæ ancillæ quæ, & cur dictæ?*
14 *Mundus muliebris, quid significet?*
15 *Mundi climata, sive plagæ quæ, & quot?*
16 *Venti præcipui, & Cardinales dicti, qui sint?*
17 *Oriens & Occidens quid?*
18 *Septentrionalis mundi plaga quæ, & cur dicta?*
19 *Meridies, sive Meridionalis mūdi plaga, quæ, & cur ita dicta?*
20 *Antarcticus polus solet vocari Meridionalis & Australis, & cur?*
21 *Septentrionalis pars cur etiam Aqui-*

lunaris dicatur?

22 Ventorum plurium nomina, situs & differentiæ remissivè.

23 Mundi nomen contractum ad inferiora elementa, dividitur communiter in tres partes, Europã nempe, Asiã, & Africã.

24 Orbis partes antiqui qua ratione diviserint.

25 Asia sola dimidium Orbis olim cogniti continebat.

26 Orbis partium nomina unde? & situs, provinciæ, historiæ, mores, & excellentiæ, remissivè.

27 India iacet in Asia, & in sacris Litteris dicitur Evilath, & cur?

28 India dicitur regio Orientalis Asiæ ab Indo flumine, quod eam alluit, vel ab Indo atnepote Noë.

29 Indi fluminis magnitudo, & an & quatenus Gangem, & Nilum excedat?

30 Indus fluvius, quot alios in se recipiat, & quot ostijs Oceanum ingrediatur?

31 India Asiæ cur dicatur Orientalis? & de eius situ, & Geographia.

32 Indiæ Orientalis magnitudo immensa pluribus demonstratur.

33 Indiæ Orientalis divisio varia reperitur apud auctores.

34 Ganges fluvius celebratissimus, qui, & in Scriptura Phison, à Paradiso exiens.

35 Indiæ Orientalis divisio à Paulo Veneto tradita reprobatur.

36 Abasia, & Abyssinorum Imperium hodie est in Africa, & an olim in Asia, & intra Indiam fuerit?

37 Indiam Orientalem novo & obscuro modo dividit Abdias Babylonius.

38 Abdias Babylonius quis & quãdo vixerit? & de fide historiæ Apostolorum, quæ eius nomine circumfertur.

39 Aethiopia ubi, & unde dicta? & quòd sit duplex.

40 Media regio Asiæ, & eius Geographia.

41 Medi sunt populi Thraciæ in finibus Europæ.

42 Indiæ divisio tradita ab Abdia Babylonio defenditur, & latè exponitur.

43 Vergere verbum quid significet apud Geographos?

44 Geographi regiones magis nobiles, quãvis remotiores, pro confinibus ponere solent.

45 India versus Aethiopiam est illa, quæ Citerior dici solet, & quid comprehendat? & num. 51.

46 Arabes, Sabæi, & Homeritæ, Indi vocantur.

47 Indiam vocat Curtius omnem terram, quam alluit mare Rubrum.

48 India etiam vocatur Aegyptus superior, & cur?

49 India dicitur utraque Aethiopia Asiana, & Africana.

50 India Orientalis tota dicitur ab aliquibus magna Aethiopia, & cur?

51 India, quæ ab Abdia dicitur Prima, est eadem quæ Citerior, & quid contineat?

52 D. Bartholomæus prædicavit in India Citeriori.

53 India Citerior dicitur etiã Fortunata, & Beata, & Aethiopiæ adhærens.

54 India, quæ Abdiæ dicitur Secunda, est illa, quæ alijs dicitur Interior, sive intra Gangem, & eius situs.

55 India intra Gangem, per Septentrionalem partem, non multũ distat à Medis.

56 Medorum nomine, non tam illorũ provincia, quàm Imperium denotatur.

57 Medorum Imperiũ Abdiæ Babylonij, & Artabani tẽpore latissimum fuisse.

58 Medi etiam à Parthis victi, ipsis nomen dederunt.

59 Media in Sacra Pagina quas nationes comprehendat?

60 India, quam Abdias Babylonius Tertiam vocat, est eadem, quæ alijs Vlterior, sive extra Gangem dicitur.

61 Indiæ Vlterioris, sive extra Gangem Geographia, & quòd amplissimum Sinarum Regnum complectitur.

62 India Vlterior, est pars extrema mũdi, & ideò dicitur finem facere, & Indico Oceano claudi.

63 Sabæa regio cur dicatur finis terræ?

64 Gadiræ verbum, & adagium, Nõ ultra Gadira, quid?

65 India Vlterior cur dicatur Abdiæ tenebrarum regionem gerere?

CAPVT PRIMVM.

Quid propriè Indiarum nomine veniat? Vbi latè de Orientalium situ, & divisione tractatur, & de antiqua Orbis partitione.

1 DEO VOLENTE, ET IVVANTE, de † iustitia & iure dicturus, quã Potẽtes pariter ac Catholici Hispaniarum Reges & Domini nostri, nũquam sine gloriȩ & laudis titulis nominãdi, Occidentales & Meridionales Novi huius (ut vocant) Orbis provincias, & longè, ac latè patentia Regna inquirere, & acquirere potuerunt, & acquisita retinêre: necnon de legibus, peculiaribusq; sanctionibus, quibus eadẽ Regna, Divino Numine parta, tuentur & moderantur; arbitror è re esse, si quædam priùs de ipsorum nomine, situ & inventione tractaverim. † Non quia 2 velim longos & verbosos commentarios facere, aut tẽpus in præludijs, vel parergis consumere, & in ipso opere posteà succingi, quod stultũ esse docemur lib. 2. Machab. c. 2. vers. ultim. & optimè post Serarium exornat Martinus Delrius in adagial. sacris, 1. tom. adag. 1033. pag. 607. Vvesembechius consil. 37. n. 12. † & Iust. Lipsi. instit. epist. 3 c. 7. ubi ait: *Vt corpore tenues veste se dilatant, sic qui ingenij, aut sapientiæ inopes, diffundũt se in verbis*: cui simile est illud Prov. 14. *Vbi verba sunt plurima, ibi frequẽter egestas.* † Sed quia iuxta cõsilium 4 Quintil. lib. 4. institut. Orator. c. 2. *Nos brevitatem in eo ponimus, nõ ut minus, sed ne plus dicatur, quàm oportet*, Pliniumq; iuniorem secuti lib. 5. epist. 6. *Primum Scriptoris officium esse existimamus, ut titulum suum legat, & identidem interroget se quid cœperit scribere, sciatque si materiæ immoratur, non esse longum, longissimum si aliquid accersit, atque attrahit.* † Et cùm 5 illud perfectum sit, quod ex omnibus suis partibus constat, incõveniens iudicamus, iuris Indiarum tractationem promittentibus, omissis initijs, atque origine non repetitâ, protinus materiam aggredi. † Præsertim ubi ipsæ 6 præfationes & libẽtiùs nos ad lectionem propositæ materiæ perducunt, & cùm eò venerimus, evidentiorem eius præstant intellectum, prout in simili scripsit Caius I.C. in l. 1. D. de orig. iur. & Imp. in l. vnic. vers. *Nulla enim*, C. de imponen. lucrat. descript. Quorum dictum ornari potest ex plurimis, quȩ de præfationum utilitate, & rebus ex suis primordijs deducẽdis & explicandis, tradunt Doctores in d. l. 1. præcipuè Zasius, Corras. Everlin. & novissimus Anton. Mornacius, Bart. in l. 1. n. 16. C. de novo Codice facien. idẽ Bart. & Ias. per text. ibi in l. 3. §. fin. D. de pact. & in l. Titia 133. §. idem respondit, D. de verb. oblig. Tiraq. qui plures refert in tract. de primog. in præfat. num. 64. Mascard. de probat. lib. 1. in proœm. n. 4. Mieres in tract. de maiorat. in initio n. 1. Bobadilla in Politica lib. 1. c. 3. n. 3. Claud. Prat. Gnoseon general. iuris lib. 3. tit. 1. c. 2. Ferdinand. Mendoça lib. 3. disput. de pact. cap. 8. Mar. Anton. Peregrin. de fideicom. art. 16. Fusius in singulari 107. sub litter. P. & Seraphinus de virtute iuram. privil. 75. n. 9. † Vnde natum adagium, *Prin-* 7

cipium dimidium totius, quod ex Platone, Aristot. Ciceron. Polyb. Horatio, Ausonio, & alijs deducunt & illustrāt auctores suprà relati, Lucian. in Dialogo de Domo, Paul. Fuscus in tract. de visit. lib. 1. cap. 1. n. 2. & Aldus Manutius in adagijs pag. 95. Nec latuit Caium in d. l. 1. ibi: *Et certè cuiusque rei potissima pars principium est.* † Vbi alterius quoque adagij meminit, quo *illotis manibus*, aliquid tractare vetamur, hoc est, ex abrupto, & nullâ præfatione, imparatis adhuc audientium animis, rem quampiam, & præsertim gravem & seriam aggredi: locutione scilicet proverbiali ex Deorum sacris ductâ, quæ manibus illotis peragere nefas erat; cui similis est alia, *illotis pedibus*, de quibus apud Hesiodum, Agellium, Macrobium & Gregor. cognomento Theologum, quos refert Manutius, sive Erasmus in adagijs pag. mihi 388. & fusè explicat Maldonatus sup. Matthæi cap. 27. num. 24. Genebrar. sup. Psalm. 25. Gasp. Sanct. sup. Isai. cap. 1. num. 47. & Ioan. Steph. Durātius de ritibus Ecclesiæ lib. 2. c. 28.

8

9 Sciendum † est igitur, Deum Optimum Maximum Mūdum universum pro immēnsa bonitate & sapientia sua ex nulla præexistente materia cōdidisse, & quidem pulchrum, prout est & ipse pulcherrimus, ut habetur Genes. & Ioan. c. 1. & tradit D. Paul. 11. ad Hebr. & ad Roman. Seneca lib. 1. qq. natural. ad Lucil. in princ. & lib. 2. cap. 45. & eleganter Boëtius lib. 3 de consolat. Philosoph. metro. 9. dum ait:

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum, cœliq; Sator, qui tēpus ab ævo
Ire iubes, stabilisque manens, das cuncta moveri,
Quem nō externæ pepulerūt fingere causæ
Materiæ fluitātis opus: verū insita summi
Forma boni, livore carēs: tu cūcta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum, pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans.

10 Continet † autē mundi appellatio, si generaliter sumatur, cœlum terrā, mare, & quæ in eis opera Dei sunt, cœlestes ac terrenas creaturas, sive naturas, ut post Arist. lib. 1. de cœlo & mūdo, & Cleomedem in lib. de Orbiū cœlest. contempl. docet Origen. lib. 2. Periarchon c. 9. D. Aug. tract. 2. in Ioan. Possido. in metheor. Hygin. de Astron. c. 1. Cœlius Rhodigin. lib. 1. antiq. lectio. c. 4. Chassan. in Catal. glor. mundi part. 12. consider. 10. Iustus Lipsius omnino legendus in Physiolog. Stoic. lib. 2. disser. 6. & 7. & eleganter Festus Pompeius de verb. significat. verb. *Mūdus*, D. Isidor. lib. 3. Etymol. cap. 39. & lib. 13. cap. 1. Qui † duo à movendo dictū putant quòd in sempiterno motu consistat, licèt veriùs M. Varro, & Plin. lib. 2. de natur. histor. cap 2. & 4. à perfecta, absolutaque elegantia vocatum dicant: quòd nihil eo mundius, pulchrius, vel ornatius sit. † Vnde illum Græci κόσμον dixerunt, quod significat ornamentum, † & κόσμετας ancillas, quæ ornandis poliendisque uxoribus deserviebant, de quibus Iuvenal. Satyr. 6. *Ponunt Cosmetæ tunicas*, quæ Ornatrices Latinè dicuntur, in multis locis congestis à Brisson. verb. *Ornatrices*. Quam Etymologiam idem etiam Isidor. præsensit d. cap. 1. & alijs reiectis magis probat Ioan. Fungerus in Etymologico Latino-Græco, verb. *Mundus*, pag. 652. & Iustus Lips. d. c. 6.

11

12

13

14 Et † ob id ea, quæ mulieres ad sui lauticiem & ornatum parant, sub mundi muliebris appellatione contineri, scripsit Varro lib. 4. de ling. Latin. Cato apud Livium lib. 37. Seneca lib. 1. nat. qq ad fin. Iul. Paul. lib. 3. Sent. c. 6. & Vlpian. in l. argumento 25. §. *Mūdus*, D. de auro & arg. leg. & in alijs locis, quæ plenè congerunt Brisson. Prateius, & Ioan. Calinus in suis libris de verb. signific. verb. *Mundus muliebris*.

15 Huius † mundi climata, sive plagas quidam septem esse dixerunt, maximè Ptolemæus, & auctor libri de locorum

ac mirabilium mundi descript.cap.55. Easque & gentes, quæ sub eis habitãt, specialiter cõmemorat Chassaneus in Catalogo glor. mundi part.12.consider. 16.&alij, quos refert Martin.Delrius in adag.sacr.1.to. adag. 924. pag. 508.Sed alij magis communiter & generaliter in quatuor tantùm dividere solent, nempè Orientem, Occidẽtem, Septentrionem & Meridiem, ut docet Cicero lib.2.de natur.Deorũ, Hiero. in quæst.in Genes.cap.13. Servius ad illud Georg.1:

Mundus ut ad Scythiam Riphæasque arduus arces.

D.Isidor.d.lib.13.Etymolog.c.1.Agellius lib.2.noct.Attic. c.22.Cœl.Rhodigi.lib.1.lect.antiq.c.19.& 21.Chassaneus d.part.12.consider.13. ubi tractat, quæ ex his plagis nobilior sit, Carol. Stepha.& Ioan.Funger. in dictionarijs sub illis verbis, P.Ioã. Pineda in comment.in Iob c.23.vers.8.& novissimè & latissimè P.Ludovic.Ballester. è Societate IESV in Hierologia lib.2. c.4.per totum,& eleganter insinuavit Ovid.lib.1.Metamor. † Simul etiam primores vẽtos enumerans, qui ab his quatuor Orbis partibus, sive cardinibus irruere solẽt, qui cardinales ob id à quibusdam nominantur: 16

Eurus ad Auroram Nabathæaque regna recessit,
Persidaq; & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper, & Occiduo, quæ littora sole tepescũt
Proxima sunt Zephyro, Scythiã Septemq; triones
Horrifer invasit Boreas: contraria tellus
Nubibus assiduis, pluvioque madescit ab Austro.

17 Oriẽtalis, & † Occidẽtalis plaga, ut notũ est, & supradicti auctores advertũt, 18 à Solis ortu occasuque dicũtur.† Septentrionalis, quę inter polum Arcticũ, & Æquinoctialẽ circulũ interijcitur, à septẽ stellis nomen sumpsit, in ea cœli parte sitis, ex quibus quasi iuncti trio-19 nes, id est boves, figurantur.† Meridionalis autẽ inde appellatur, quòd ad eã orbis partem inclinat, ubi Sol facit mediũ diem, iuxta Varronis & Ciceronis etymologiã, velut addit D.Isidor. ubi suprà, quia tũc puriùs micat ęther, merum enim purum dicitur. Iacet autem hęc pars inter eundem ęquinoctialem circulum, & polum Antarcticũ, Arctico oppositum, qui terræ obiectus, ab ijs, qui superiorem eius partem habitant, cerni nõ potest, sed ut ille dixit:

Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.

20 Vnde † idem Antarcticus polus à nostris Meridionalis vocari solet, & frequentiùs etiam Australis, ab Austro vẽto, qui à tropico Æstivali ad hanc pla-21 gam iacẽte suum flatũ emittit. † Quẽadmodum & Septentrionalis, communiter dicitur Aquilonaris, à vento inde vehementissimo volatu Aquilæ instar irruente. Quod apertè ostenditur Isaiæ c.43. *Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; & Austro: Noli probibere*, & Gen. 13.vers.14. *Leva oculos tuos in directum, & vide à loco, in quo nunc es, ad Aquilonẽ & Meridiẽ, ad Orientẽ & Occidentẽ*: & in multis alijs locis sacræ Scripturæ, quæ plenè congerit & illustrat Ballest. d.c. 4. & est videndus Agelli.d.lib.2.noct. 22 Attic. c.22. † Qui dictorum, & aliorũ ventorum nomina, situs & differentias elegãter prosequitur, & melius Chassaneus ubi sup.consider.14. Pontanus in Meteoris, Lilius Girald.in hist. Deorũ syntagm.5. ad finem, Cœlius Rhodig. lib.20.lect.antiq.cap.18.& 19. Simon Maiol.in dieb.Canic.to.1. colloquio 1.Levinus Lemnius de occultis naturæ miraculis lib.3. c.3. Hadria. Iunius in suo nomenclatore part.2.n.255. & 256.Pineda in Eccles.cap.1. vers.6.n. 7.8.& 9. Ioan.Fũgerus in Etymolog. verb.*Ventus*, Petr.Mexia in Sylva var. lect.4.part.cap.22.

23 Si verò † Mundi nomen ad inferiora elementa contrahamus, scilicet aquam & terram, quæ simul unum corpus globosum constituunt, & Orbem

terrestrem vocamus, cõstat eum à veteribus in tres partes magis cõmuniter fuisse divisum, nempè Europam, Africam & Asiam, ut præter Ptolem. Pompo. Melam, Strabonem, Herodotum, & Diod. Sicul. passim docent omnes antiqui & recentiores Cosmographi, quorum Cathalogũ apponit Possevinus 2. tom. Biblioth. lib. 15. cap. 19. pag. 253. & seq. & optimè prosequitur Plin. in princip. lib. 3. de natura histor. Paul. Oros. lib. 1. hist. c. 2. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 2. & Ioan. Boëm. lib. 1. de morib. omn. gent. c. 3. Pet. Mexia in Sylva 3. p. c. 19. licèt M. Varro lib. 4. de ling. Latin. Salust. in hist. Iugurt. Isocrat. in Panegyr. & Servius in lib. Aeneid. in duas tantùm secaverint, Asiam scilicet & Europam: Africam nimirũ cũ Europa coniungẽtes. ¶ 24 † Has tres orbis partes veteres non æqualiter diviserunt: nam Asia à Meridie per Oriẽtem usque ad Septentrionẽ pervenit. Europa à Septẽtrione usque in Occidentẽ porrigitur. Africa ab Occidẽte in Meridiem iacet: 25 † ac proinde sola Asia dimidiũ totius orbis olim cogniti tenêre videbatur, ut advertit D. Isid. ubi sup. & Auctor libri de mirabilium mũdi descript. c. 1. Ideò autem hæc inæqualitas contigit, & alterius dimidij, duæ partes evaserunt, quòd ab Oceano, mare Magnum, sive Mediterraneũ se insinuans, eas intersecuit. 26 † De quarum nominibus, situ, provincijs, moribus, historijs, religione, & excellentijs, plura quidẽ dicere possem, si id nostri instituti ratio pateretur, aut ab alijs diligenter præstitum non fuisset, & præcipuè à D. Isidor. d. lib. 14. Etymolog. c. 3. 4. & 5. Ptolem. & Gerard. Mercatore in suis tabulis Geographicis, Ioan. Magin. Patavino in enarration. & illustration. ad easdem tabulas, Abraham. Ortel. in Theatro magno orb. terrar. tab. 1. 2. 3. & 4. ubi alios allegat. Eodem Ortel. in Thesauro Geograph. in verbis *Africa*, *Asia*, & *Europa*, Carol. Stephan. & Ioan. Funger. in eisdem verbis, Ioan. Boëm. de moribus omn. gent. lib. 1. 2. & 3. Auctore tabulæ Cosmograph. quę habetur in prępatio. ad relationes novi Orbis. Chassa. in Cathalog. glor. mũdi d. p. 12. cõsider. 17. Textore in officin. 1. tom. pag. 371. Theatr. vitæ huma. lib. 3. vol. 3. pag. 695. Iacob. Porta. in progymnas. Latinit. 1. p. vol. 3. progymnas. 18. ex pag. 315. latissimè Ioan. Boter. in relation. universal. p. 1. lib. 1. 2. & 3. Pet. Opmeer. in Chronograph. pag. 19. Ant. Possevin. in Bibliot. 2. tom. lib. 16. sect. 5. 6. & 7. & fr. Thom. à Maluenda de Antichristo lib. 3. c. 6. 7 & 8.

Quibus ita breviter & opportunè prę iactis, ut ad rem magis accedamus, rursus sciendũ est, 27 † intra prædictos Asiæ terminos, latissimam quandam, & totius terrarum Orbis nobilissimam regionem continêri, quæ India Orientalis vulgò cognominatur, licèt in sacris litteris Genes. 2. & 10. & alibi passim appellari soleat *Hevilath*, ab Hevila filio Iectan, qui aliquas eius provincias primus incoluit, ut post alios doctè observant Pererius, & Delrius ad Genes. d. c. 10. Pineda de rebus Salom. lib. 4. c. 16. q. 11. pag 217. Maluenda de Paradis. c. 41. pag. 124. & novissimus, & eruditissimus Bernard. Aldrete de varijs Hispaniæ & aliarum provinc. antiquitatibus lib. 4. c. 9. 28 † Sumpsit autem Indiæ nomẽ ab Indo filio Gogi, Noë atnepotis, & Sabi nepotis, quẽ ipse Noë ad Arabiam Fœlicem, sive Sabæam, & Indiæ regiones incolẽdas misit, ut tradit Berosus lib. 2. & Pineda in Monarchia lib. 1. c. 24. §. 2. Vel ut observat D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 3. & alij auctores infrà citandi, ab Indo flumine, quòd Persiæ limes est, & eã ab Occasu usque ad Orientem alluit, tantâ 29 † magnitudine aquarum, ut cum Nilo & Gange à multis contẽdere dicatur, & absque dubio excedere, si ad cursus longitudinem inspiciamus, ut ostẽdit Cicero lib. 2. de natu. Deorum, Diodor. Sicul. lib. 5. Pompon. Mela lib. 3. c. 4. D. Basil. in Hexam. homil. 3. & latè

Plin.

Plin.lib.5.cap.18. & lib.6. cap.17. ubi prodit, Alexandrum Magnum nullo die minus sexcenta stadia in Indo navigasse, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adiectis paucis diebus. 30 † Et ibi etiam addit sexaginta perennes fluvios, & torrentes centum in se recipere, quamvis Arrianus in Periplo decem & novem ingentium fluminum mentionem duntaxat faciat, & septem ostijs magnam illam aquarum vim in Oceanum evomere tradat, quorum nomina sigillatim recenset Ptolemæus. A quibus tamen dissentiens Abraham. Ortelius in Thesaur. Geograph. verb. *Indi fluminis*, duo tantùm ostia illi assignat, secutus Melam, Strabonem & alios. Idque Lusitanorum attestatione confirmat, qui nostris temporibus eas regiones sedulò perlustrarunt, & plura alia de eodem fluvio comminiscuntur, prout & faciunt auctores suprà relati, & ultra eos Ioan. Funger. in Etymolog. verb. *India*, Simon Maiol. in dieb. Canicular. tom. 1. colloq. 11. pag. mihi 293. & Ioan. Baptist. Scortia de natura & incremento Nili lib. 1. cap. 5.

31 Orientalis † verò ea de causa India hæc appellatur, quia eius termini ad Orientem Asiæ, imò & totius orbis, ut plurimùm tendunt, & Eoo pelago clauduntur, hoc est, Oceano Orientali, sive Auroræ, quam Græci *Eoos* appellabant, ut tradit Pompon. Mela lib. 1. c. 2. A Septentrione autem Tauri montis iugis concluditur, & à Meridie Indico Oceano. Occupatque, teste Magino tabul. 32. fol. 251. maximum cœli tractum, tam in longum, quàm in latum: nam secundùm lõgitudinem complectitur circiter quinquaginta tres meridianos, quorum Occidẽtalissimus est in gradu 106. Orientalissimus in gradu 159. Atverò iuxta latitudinem extenditur ab æquatore, quem propemodum attingit, usque ad gradum 45. latitudinis Boreæ: quamobrem ad medium usque sexti climatis expanditur, ubi contingit maxima æstatis dies horarum quindecim cum dimidio: atque una eius pars, quæ ad Meridiem vergit sub Torrida Zona, altera verò Borealis sub temperata cadit. † Vnde quidã 32 tradunt, ut ipse Maginus ait, hanc Orientalem Indiam adeò esse immensam, & tantum littoris occupare, quantum per quadraginta dies, noctésque velificantibus cursus est. Et Pomp. Mela lib. 3. cap. 7. sexaginta dierum, ac noctium navis velocissimæ cursum vix sufficere tradit. Nearchus quatuor mẽsium iter per campum habêre ait. Et ex Cthesia affirmat Strabo, & Photius in sua Bibliotheca, non esse minorem reliquâ Asiâ, & Indos solos, cæteros ferè universos mortales superare: alij eam tertiam partem universi orbis cõtinêre affirmant, ut constat ex Plinio d. lib. 6. c. 17. Solin. in Polyst. cap. 55. Strab. in Geograph. lib. 15. P. Ioan. Masæio histor. Indic. lib. 6. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 12. & ex alijs infrà citandis. Quibus addere licet Philostrat. lib. 6. de vita Apoll. cap. 1. ubi sic ait: *Magnitudine quidem Indiæ non conferenda est Æthiopia, neque ulla alia cõtinentis pars, quæ hominibus nota sit. Quòd si totam Æthiopiam toti Ægypto adijciamus, non tamen ambæ coniunctæ, magnitudinem Indiæ adæquabunt.* ¶ Hinc † factũ est, ut 33 in divisione huius tam vastæ & immẽsæ regionis, non satis inter auctores conveniat. Veteres namque, nempè Strab. lib. 15. Ptolem. lib. 7. cap. 1. in tabulis 10. & 11. Asiæ, & Pompon. Mela lib. 1. cap. 2. ex Gange fluvio nobilissimo, qui illam interfluit, in duas dividunt partes, & eam, quæ Occidẽtalior est, & flumini Indo proximior, Indiam intra Gangem appellant: alteram verò, quæ magis ad Orientem vergit, Indiam extra Gangem cognominant, & ad Sinas usque inclusivè protendunt.

34 Est autẽ † fluvius hic Ganges longè inter alios celebratissimus à Gange filio Gogi, & fratris Indi, ita dictus, si Beroso fidem habemus, & idem ille, qui in Scriptura appellatur Phison, & ex

Paradisi fontibus exire dicitur, quem Græci perperã INDVM vocant, ut constat ex Ioseph. lib. 1. antiquit. cap. 1. D. Hieronym. de locis Hebraic. verb. *Phison*, Augustin. lib. 8. de Genes. ad litter. cap. 7. Ambros. de Paradis. cap. 3. Epipha. in Anchorato, & ex pluribus alijs, quos eruditè refert & illustrat Maluenda de Paradiso cap. 39. Multa alia satis notanda de eodem amne ibidem, & in cap. seq. prætexens. 35 † Alij autem, scilicet Pet. Niger, & Paul. Venetus lib. 3. c. 43. ex relatione illorũ, qui ex Ægypto in hanc Indiam navigarunt, ipsam in tres partes diviserũt, Maiorem, Mediam & Minorem: sive Superiorẽ, Mediam & Inferiorem; quarum nomina antiqua, & noviora benè prosequitur Maginus d. tab. 32. ubi alias divisiones adducit. Sed nemo sanus huic Veneti partitioni consentiet, quoniam Abassiam in illa comprehendit, & Indiã Mediam appellat: eam verò, quæ intra Gãgem est, Maiorem, sive Superiorẽ: Minoris autem, sive Inferioris Indiæ terminos neutiquàm signat. 36 † Constat autem Abassiam esse Orientalissimam Africæ partẽ, quæ Arabici sinus, & maris Rubri oris circundatur, & nullus unquam ex Historicis & Geographis Indiã Orientalem propriè extra Asiã collocavit: quamvis sint aliqui, qui, ut Venetum defendant, affirment, ante ducentos plus minus annos, quo tempore ille suas relationes vulgavit, verè Abyssinorum Imperium in Media India fuisse, posteà tamen ob bellorum eventus in eam Africæ partem, ubi hodie est, transmigrasse, ut constabit ex Iacobo Navarcho in sua epist. Asiatic. & Gerard. Mercat. in sua tab. univers. & Abraham. Ortel. in theat. mag. tab. 108. de regione Abyssinorum. Sed hoc nullo satis fixo pedamento fulcitur: & quovis modo fiat, India intra Gangem Media deberet dici, nõ autem Abassia, tum quia inter alias duas medium tenet locum, tum etiam, quia inter Citeriorem, quæ minor est, & Vlteriorem, quæ amplissima, & maior, media apud omnes magnitudine iudicatur.

37 Invenio quoque novam quandam Indiarum partitionem, sed obscuram satis, & à paucis animadversam apud Abdiam Babylonium lib. 8. histor. Apostol. 38 † qui & Salvatorem in carne vidit, & Simonem & Iudam in Persiam secutus, primus Babylonis Episcopus creatus fuit, à quo Babylonis nomen accepit, & Apostolorum vitas, & virtutes Hebraico sermone conscripsit, quas in Græcum vertit Eutropius eius discipulus, & in Latinum Iulius Africanus, ut ipse idem Iulius testatur, & Iacob. Archiepiscopus Genuensis in lib. annuarum solemnit. & Petrus Episcopus Equilinus in lib. 9. Cathalogi sanctorum. Et licèt non ignorem auctorẽ hunc in his, quæ de Apostolorum actis scribit, multa pro arbitrio finxisse, vel ei à sectarijs impicta fuisse, ita ut incertum sit, an legitimus extet, atque adeò meritò, ut fide indignum, à Paulo Papa IV. inter scripta à se dãnata reiectum, ut refert Sixtus Senensis lib. 2. Bibliothec. Alanus Coppus Dialogo 2. cap. 1. pag. 170. Illustris. Cardinal. Baronius in Annal. Eccles. tom. 1. ann. 44. num. 44. & ann. 51. num. 51. Bellarmin. de Script. Eccles. sæcul. 1. Anton. Possevinus in apparatu verb. *Abdias*, & Iacob. Gualterus in 1. sæculo à Christo nato, pag. 18. Cùm tamen damnatus nõ fuerit in indice librorum prohibitorum Concilij Tridentini, & in hoc, de quo agimus argumento, historiam magis, quàm religionem, prosequatur, non verebor in eius verbis referendis & exponendis paulisper subsistere. Is ergo d. lib. 8. vitam Divi Bartholomæi Apostoli scribere parans, sic exorditur: *Indiæ tres esse ab Historiographis asseruntur. Prima est India, quæ ad Aethiopiam vergit: secunda, quæ ad Medos: tertia, quæ finem facit, nam ex uno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum. In Indiam ergo veniens Bartholomæus Apostolus, &c.* In quibus verbis

primâ facie,non tã aperire,quàm obscurare & cõfundere videtur Indiarum Orientalium divisionem, & terminos ab antiquis & recentibus Geographis constitutos. Nam † Æthiopia,tã inferior, quàm superior, propriè India dici non potest, neque Indiæ contermina,cùm sit Regio Africæ ab Æthiope Vulcani filio sic dicta, qui ei præfuit:seu potius à verbo Græco παρὰ τὸ αἴθειν τὸ καίειν,quod apud nos cremo sonat,vel faciem combustã habêre, quandoquidem ipsa regio sub Torrida Zona iacet, ardoribusque Solis maximè opposita est,ut latiùs prosequitur Plinius lib.5.cap.8. & lib.6. cap.30. Ptolem.lib.4.cap.7. Strabo lib.15. Volaterra.lib.12.Carol.Stepha. Abraham. Ortel.& Ioan.Funger.in suis thesauris, sive dictionarijs verb. *Æthiopia*, & Maginus in tab.Geograph.tab.23. vbi de Africa ex pag.195.

Rursus quod Abdias subdit de secunda India,quæ vergit ad Medos, & tertia quæ finem facit,vix est ut intelligi queat, cùm neque nomina, nec situm earum aperiat, & nullus sit auctor,qui huiusmodi confines admittat. † Etenim Media,licèt sit Regio Asiæ latissima, nullam Indiam vicinam habet, sed à Septentrione Hircano mari: ab Occasu maiori Armenia,& Assyria terminatur: à Meridie Persiam: ab Ortu Hyrcaniam, & Parthiam habet, quæ Cassaorum mõtibus ab ea excluditur, ut post Ptolem. observat Paul. Orosi. lib.1. cap.2. Ortel. in Theat. tab.3. & 102.& in Thesaur.Geograph.verb. *Media*, Stephan.eodem verbo, & Magin. sup.pag.247. † Quòd si de Mædis cum æ Diphthongo Abdiam accipiamus, longè remotiores à qualibet Indiarum plagâ eos reperiemus,sunt enim Thraciæ populi,vicini Macedonibus, quos cõstat in Europæ finibus claudi,ut prędicti auctores testantur. † Sed nihilominus si rem attentiùs consideremus, rectè defendi poterit hæc Abdiæ divisio, & eadem fermè cum illa censeri, quam suprà ex veteribus Geographis proposuimus;nisi quod rem antiquam verbis novis proponit, & insolitis limitibus signat, tripartitam Indiam faciens, quam illi bipartitam constituerunt. Etenim quod ait, Primam Indiam ad Æthiopiam vergere, Secundam ad Medos,non eâ mente dictum videtur, quasi in his regionibus Indię consistãt, aut illis omnino circunscribantur; sed duntaxat vergere,hoc est tendere, spectare,declinare, vel inclinari. † Hæc est enim illius verbi vis, & proprietas, ut cõstat ex Iul.Cæsar.lib.1.belli Gall. *Vergit ad Septentriones*: Cice.Philip.11. *Et eius auxilium ad Italiã vergere, quàm ad Asiam maluissemus*.Lucan.lib.1.

Nec Polus adversi calidus quà vergitur Austri.

& rursus lib.9 *Libyæ quod fertile terræ est Vergit in Occasus.*

Et † est communis describendi modus,quo sæpiùs Geographi,& Historici utuntur,signantes vel Provinciam, vel cœli tractum, vel civitatem,vel montem,aut magnitudine,aut potẽtiâ, aut nomine,insignem,versus quam describenda regio magis declinet,ut illius situs certis signis commodiùs cognoscatur, quamvis alijs terminis propinquioribus, sed non adeò notis circunscribi potuisset,ut patet ex locis suprà relatis,& ex Strabone d.lib.15.ubi inquit, Trapobanem insulam esse longitudine octo millia stadiorum versus Æthiopiam,quas tamẽ ob hoc nemo vel propinquas, vel cõterminas, dicet, cùm sint ferè immenso maris & terræ intervallo distantes. Et ut hæc deficerent, posset quoque Abdiæ divisio defendi, si animadvertamus, quòd ultra Indiam intra Gangem, & extra Gangem,quas ipse secũdam & tertiam appellat, ut infrà trademus; prior illa † India,quam versus Æthiopiam constituit,à plurimis alijs Scriptoribus cognita etiam fuit,& Citerior appellata, quasi plures Provincias citra Indum comprehendens. Inter quas Plinius

lib.6.

lib.6.c.2.Gedrosos, Arachotos, Arios & Paropamisadas nominat, & Indiæ nomine donat, licèt, ut ipse ait, ad Occidentem vergant, & Indo amne non terminentur. His quintam addit Philostratus lib.3.cap.15.& Volaterran.lib. 12. utramque scilicet Carmaniam. Easque, quamvis non exiguo spatio, citra Indum fluvium iaceant, Indiæ nomine etiam hodie complecti affirmat Maginus d.tab.32.& Nicolaus de Conti Venetus in suis relation. primam Indiæ partem vocat, & Ormuciam regionem addit, & reliquas, quæ à Perside ad Orientem Indo flumine terminantur. 46 † Fœlicem quoque Arabiam, & Sabæos, & Homeritas illam habitantes, Indiã, Indosque vocat Nicephor.lib.8.histor. Eccles.cap.35.& lib.9.c.18. Abraham. Ortel.in Thesaur.Geograph.verbo *Indi primum*: & quòd Vniversæ Arabiæ ad mare usque Rubrum eodem etiam nomine complectantur, auctor est Andreas Corsalis in epistola ad Iulianum Mediceum magnum Hetruriæ Ducẽ, quam ex India de rebus Indicis scripsit anno Domini 1515.

47 Poteštque † auctoritate Quinti Curtij innixus videri, qui lib.8. universam terram, quam abluit mare Rubrum, Indiam etiam appellat, & ob hoc forsitan mare Indicum, nunc vocat Ortelius in tabula de Persiæ Regno, sive de Sophiorum Imperio, quod mare Rubrum dicebat antiquitas.

48 Rursus † superiorem Ægyptum Indiam etiã vocat Higinius fabula 275. nimirũ, quia iuxta hanc Ægypti Asiaticam partem Aethiopes ab Indo flumine consurgentes consederunt anno mundi 3580. ut post Herodot. tradit Euseb. & Torquemada in Monarch. India.lib.1.cap.6.pag.23. 49 † Et quod generalius est, & ad locum Abdiæ magis accommodatum, tam Æthiopiam Orientalem, quæ sub Asia collocatur, quàm Occidẽtalem, quæ in Africa sub Aegypto, & Rhizophagos, & alios Aethiopas, qui ad Nilum, & omnes illos, qui cis & citra fluvium Indum habitabant, licèt Aethiopes essent, Indiam & Indos fuisse vocatos, apertè ostendit Virgil.lib.4. Georg. ubi hac de causa illos, Indos coloratos appellat, & Servius explicans illud eiusdem Maronis carmen:

Sola India nigrum fert Ebenum.

Etiam in Aethiopia inquit Ebenum nasci, ac propterea annotat, Indiam intelligi à Virgilio, & alijs totã Aethiopiæ plagam. Cui assentiuntur Higin. Theodoret. Procop. & alij, quos referunt Ortel.in Thesaur. verb. *Rhizophagi*, & verb. *Æthiopia*, & diligentissimi & eruditissimi Patres Ioan.Pineda de rebus Salom. lib.5.c.14. §.5.pag.405. & fr.Thom. Maluenda lib.3. de Antichrist.cap.12.& lib.5.cap.9. & de Paradis.cap.37.& 38. ubi etiam de prædicta utriusque Aethiopiæ divisione pertractant; de qua item agit Herodo.lib. 7. Strabon.lib.7.Plin.lib.5. Seneca in Hercul.furent. scen.1. Isidor. lib. 14. Etymolog.cap.5.Solin. c.26. Abulens. in cap.5.epistol. D.Hieron.ad Paulin. Ioan.Baptist.Scortia.lib.1.de natur.& increm.Nili, cap.2.pag.16.& Torniellus in annal.2.mun.ætate, anno 1931. num. 25. Et iuxta hunc sensum benè defendi posset Pauli Veneti opinio, quam suprà reiecimus, dum Abassiam intra Indiam constituit, licèt in reliquis à veritate, & aliorum Geographorum descriptione dissentiat. 50 Quinimò † S. Epiphan. in Anchorato, & Anastas. Nicœnus quæst.24. in Script. totam hanc Indiam Orientalem, de qua loquimur, Magnam Aethiopiam appellant, & satis appositè, ut inquit Maluenda de Paradis.c.39.pag.118. quòd Indi colore sint cremato, & adusto fermè, ut Aethiopes, teste Plin. lib.6.cap. 19.& Pompon.Mela lib.3.cap.7.

51 Iuxta † quæ omnia, prima illa India, quam Abdias inquit ad Aethiopiã vergere, hæc intelligi debet, quæ citra Indum, & Occasum perducta, ad mare usque Rubrum extenditur, ita ut maio-

rem

rem partem Regni Cambaiæ comprehendat; per cuius medium Indus amnis præterlabitur,& provincias Parapamisam, Ariam, Aracosiam,& Gedrosiam, utramque Carmaniam, Ormuziã regionem, & maioris nominis insulas Persici sinus, & universas Arabias, atque ipsas etiam Æthiopias. Et 52 † in hac India quæ, ut diximus, Citerior appellari solet, prædicavit D. Bartholomæus, quamvis id Abdias nõ satis aperiat, ut egregiè constat ex Eusebio lib. 3. histor. Eccles. cap. 1. qui cũ provincias enumeraret, quas Apostoli ad prædicãdum sortiti sunt, *Thomas*, inquit, *sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiam Citeriorem, &c.* Et idẽ sub eodem nomine Indiæ Citerioris docet Origenes in Genesim lib. 3. D. Hieron. de Script. Eccles. in Panteno. Zozomen. lib. 2. c. 24. Theodoretus lib. 1. cap. 23. Nicephorus lib. 4. cap. 32. Rufinus lib. 1. continuation. histor. Eccles. Eusebij cap. 9. Surius in histor. Sanct. 24. die Augusti, Baronius in Martyrolog. sub eodem die,& anno Christi 44. num. 34. & Petr. Opmeerus anno mundi 4010. & Christi 44. Vbi 53 non solùm Citeriorem, † sed Fortunatam quoque hanc Indiæ partem appellat, in qua D. Bartholomæus evangelizavit, quemadmodum & Solinus c. 33. Beatam vocavit, quia Fœlix Arabia magna ipsius pars est. Et eam esse finitimam Æthiopiæ tradit Socrates lib. 1. histor. Eccles. c. 15. sic scribens: *Cùm Apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam obtinuit, Matthæus Aethiopiã, Bartholomæus Indiam, quæ huic finitima est, sortitione cœpit*, & Rufin. ubi suprà, dum ait: *Thomæ Parthia, & Matthæo Aethiopia, eique adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta.*

54 Secunda verò India, † quam Abdias ad Medos vergere tradit, illa est procul dubio, quæ in communi aliorũ Geographorũ partitione interior, sive intra Gãgem vocatur,& ultra Indum amnem ab Occasu, ad Gangem ad Orientem extenditur, à Meridie Oceano Indico, à Septentrione, mõte Caucaso terminatur. † Et per hanc par- 55 tem non multum distare India à Media videtur, cùm solùm intercedat, quę ab Aquilone ad Meridiem est ipsius Caucasi latitudo,& Ecbatana Medorum Regum sedes à Caucaseis portis, non plus quàm viginti millia passuum distare dicatur, ut constat ex Philostrat. lib. 2. cap. 1. ubi tradit, Caucasum Mediam, atque Indiam terminare, & in mari Rubro altero cubitu descẽdere,& ex Strabone lib. 2. & 15. Plin. lib. 6. cap. 17. & eodem Philostrat. d. lib. 2. cap. 3. & 4. ubi Alexandri Magni itinera referentes, quibus usus est cũ Bessum ex Parthia in Bactrianam persequeretur, post traiectum Caucasum, mox Indicas regiones ingressum testantur, adeò, ut à Caucaso ad Cofen fluvium Indiæ Septuaginta tantũ leucarum distantia extet,& ad Indum novem, iuxta eiusdem Plinij supputationem. Neque abest Quintus Curtius lib. 7. dum ait: *Tandem septemdecim dierum spatio Caucasum superavit Alexandri exercitus, ex Media versus Indiam profectus*, & Polybius lib. 11. num. 32. de Antiochi Magni expeditione Indica sic scribens: *Superato Caucaso Indorum fines ingressus amicitiam cum Sophagaseno Rege renovavit.*

Quòd si quis urgeat, prædictorum limitum propinquitate Mediam multo magis spectare Citeriorem Indiam, de qua primo loco, Abdiam exponentes, locuti sumus, quàm interiorem hanc, de qua nunc agimus,& ab ipso Abdia secunda esse dicitur: responderi potest, Abdiam non dicere, eam vergere ad Mediam, sed ad Medos, ut Medorum † nomine nõ provinciam, sed 56 universum Imperium intelligeremus: quemadmodum olim omnes gentes, quæ Romanorum Imperio subijciebãtur, vocabantur Romani,& hodie universi

versi Asiæ populi, qui linguâ loquuntur Persicâ, Persæ vocantur, ut refert Pater Trigaultius expeditionis ad Sinas lib.4. cap.3. Porrò † Medorum Imperium Artabani temporibus, quibus Abdias Babylonius viguisse comperitur, latissimum quidem erat, & victricibus armis nomen, & fines suos usque ad ipsam Indiam dilataverat, Parthisque sub iugum missis, omnis illa Regnorum & Provinciarum congeries, quibus Parthica componebatur Monarchia, uno Mediæ nomine, & Regno cognoscebatur, ut constat ex his, quæ de eius magnitudine & potẽtia scribit Polybius lib.5. & 9. histor. Strabon. lib.11. Solinus cap.59. Plin. lib.6. cap.26. Philostrat. lib.1. de vita Apol. cap.8. Quod mirum videri non debuit, † cùm tãta fuerit semper Medorum auctoritas & existimatio, ut etiam cùm à Parthis superati essent, ipsi Parthi honoris causâ Medi appellarentur, ut scribit Zonaras 2. tom. Annal. Turnebus apud Robert. Stephan. in Thesaur. liter. M. Horat. lib. 1. carmin. Od. 2. ad August.

57

58

Neu sinas Medos equitare inultos
Te duce, Cæsar.

Et eodem lib. Ode 29. ad Iccium:

Non antè devictis Sabææ
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas.

Et lib. 3. Ode 3. de iusti constantisque viri præmijs:

——— *Stet Capitolium*
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare iura Medis.

Super quibus locis, ex antiquis commentatoribus Mancinelus, & Ascensius, & ex novis Labin. Torrentius, & Cruchius Medorum nomine Parthos intelligunt, qui solùm tempore Augusti, cæteris Asiæ prouincijs iam subactis, ferè reliqui erant, ad solã Romani nominis & Imperij gloriam, ut ostendit Paul. Oros. lib. 1. cap. 2. † Vbi etiam docet in sacra Scriptura omnia Persarum, Parthorum, Assyriorum, & aliarum prouinciarum adiacentium Regna Mediam vocari, prout & nos colligimus ex 4. lib. Esdr. cap. 1. Danie. cap. 5. Machab. lib. 1. cap. 14. & Ierem. 51.

59

Superest, ut ad Tertiam Indiam accedamus, quam ultimo loco proponit Abdias, & finem facere dicit: *Nam ex uno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum.* † Quibus verbis licèt obscuris, nisi meum me argumentum fallit, arbitror Abdiam designare voluisse Tertiam illam ulteriorẽ Indiam, quam suprà diximus ab alijs Geographis cõmuniter appellari, *extra Gangem*, quia ab hoc fluvio ad ultimos usque Sinas extensa, Indiarum, & totius terræ continentis, quæ ad Oriẽtem terminatur, finem facit. † Nam ab Occasu Gange flumine, ab Oriente & Meridie, mare Indico Meridionali, & Eoo, ab Aquilone Septentrionalissimis Tartarorum regionibus cingitur. Quam adeò amplam limitum circunscriptionem non Abdias solus Indiæ Vlteriori tribuit, sed antiqui etiã, & nonnulli nostri temporis Scriptores, ut constat ex Strabo. lib. 15. Pompon. Mela lib. 3. cap. 7. Cornel. de Iudæis, Mercator. Volaterran. Robert. Stephan. Ortel. & alijs, quos suprà retulimus, & ex Philostr. lib. 6. cap. 1. ubi sic ait: *Aethiopia totius terræ, quæ sub Sole est, Occidentale cornu occupat, sicut India id quod ad Orientem terminatur.* Magin. d. tab. 32. dum inquit: *India extra Gangem, quæ est provincia Mangi, sive Chinẽse regnum amplissimum.* Atque hoc nimirum significare voluit Abdias, † dum Indiam hanc finem facere dicit. Quid enim aliud est finẽ facere, quàm terram omnem, quæ versus Orientem habitabilis est Indiæ huius limitibus terminari? Sic enim Cthesias in Indicis, quem refert Photius in sua Bibliotheca, ultra Indos nullos habitare homines affirmat, & idem colligitur ex verbis Pompon. Melæ lib. 1. cap. 2. & Paul. Orosij lib. 1. ubi Indos ultima

60

61

62

mundi

mundi occupare inquiunt, quia à Meridie, & Occidente Eoo, & Indico Oceano terminantur, quod Abdias exprimere voluit in illis verbis: *Ex alio latere mare Oceanum.* Et confirmat Cornelius de Iudæis in speculo Geograph. ubi Sinarum Regnum, quod præcipuè, ut diximus, per hanc Indiæ partem extēditur, sic depingit: *Ingens, latissimumque Regnum Sina, & quod ab ortu Solis ultimum terrarum meritò existimatur, ab Occasu nouissimis Indiæ terminis definitur, versus Septentriones à Scythis, quos Tartaros appellant, mutuo metu aut montibus, quin & muro separatur: cætera Oceanus ambit latos sinus, & immensa spatia complectens.* Idem latiùs tradit elegantissimus & oculatissimus Sinensium rerum scriptor Nicol. Trigaultius lib. 1. Christi expeditio. in Sinas, c. 2.

Neque mirum videri debet, si ad hanc partem India finem facere dicatur, † cùm & illa Arabiæ Fœlicis regio, quæ Sabæa vocatur, & ad Indiam Citeriorem pertinet, ut suprà retulimus, eò quòd extremum Oceanum Australem pertingit, finis etiam terræ, & remota ac longinqua in multis locis sacræ Scripturæ appelletur, ut cōstat Ioël. 3. Ierem. 16. Isaiæ 43. Matthæi cap. 12. Vbi agitur de Regina Sabà, quam Christus Dominus de finibus terræ ad potentiam Salomonis videndam venisse inquit: ad quorum, & aliorum explicationem ita doctè obser vat Pineda de rebus Salom. lib. 5. cap. 14. num. 20. pag. 404. & num. 33. pag. 409. Et conducunt quæ, de eâdem Sabæa loquens, scribit Nicephor. lib. 8. cap. 35. & meliùs de universis his Indijs S. Epiphanius in Anchorato, ubi cùm Phisonis, sive Gangis fluvij cursum describeret, & totam terram Hevilath, id est Indiam parvam & magnam circundare, ostenderet: *Penetrat autem*, inquit, *magnam Aethiopiam, & cadit ad Austrum, & subit intra Gadira in magnum Oceanum.* † Etenim hoc loco, per *Gadira* verbum fines terræ significavit: antiquorum more, quibus proverbiū erat, *Non ultra Gades*, quando terrarum finem significare volebant, ut apertè constabit ex Manutio in adagijs pag. mihi 879. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 15. & de Paradis. cap. 39. pag. 118. & ex his, quæ latiùs trademus infrà hoc lib. c. 9. n. 52.

Id autem † quod de Tenebrarum regione adiecit Abdias, procul dubio appositum esse videtur ad Aquilonares, sive Septentrionales huius Indiæ partes denotandas, quas Tartaris cōterminas esse ostendunt auctores suprà citati: † Quorum tamen nomen, & imperium Abdiæ tempore, nondum Asiæ, vel Europæ populis innotuerat, sed omnis ille terræ Septentrionalis tractus, quo nunc adeò longè, ac latè Tartari dominantur, utriusque Scythiæ nomine & situ cognoscebatur, & Nomades etiam dicebantur, qui ad Orientale Indorum mare spectabant, ut constat ex Strab. lib. 1. & 11. & Nicephor. Gregora. lib. 2. histor. Roman. Quousque Tartari, qui inter eosdem Scythas magis Orientales & Asiaticos, parvam quandam regionem occupabant ultra Caspium mare, & intra Imavum montem, ex ea instar torrentis egressi, in Romanas Provincias irruentes, Asiam penè omnem, & partem Occidentis debellarunt, circa annum Christi 1220. ut latiùs refert Martin. Chromerus de reb. Polonicis lib. 7. Nicephor. Greg. d. lib. 2. Leonicus Calcocondilas rerum Turcica. lib. 3. Genebrard. anno Domini 1222. Nauclerus 2. vol. generat 41. & Abraham Bzovius hist. Eccles. ann. 1241.

Ideo † autem hunc cœli & terræ tractum, quem nunc Tartari occupāt, quemque Borealem, Aquilonarem, vel Septentrionalem appellare potuit Abdias, tenebrarum regionem gerere dixit; quoniā tam antiqui Scriptores, quàm novi Septentrionales plagas tenebras appellarunt, ut latè & optimè prosequitur Strab. lib. 1. & 10. ubi Homeri

63 64 65 66 67

meri carmina citat, eumque totius Geographiæ parentem appellat, qui de Ithaca Vlyssis patria, & de quatuor mundi climatibus agens, sic cecinit:

Hæc humilis iacet ad tenebras multum æquora supra,
Hæ secus Auroram spectant, Solisq; nitorē,
Dextera sive adeant Auroram, & Solis ad ortum,
Sive petāt illi lævam obscurasq; tenebras,
Novimus haud socij tenebræ loca, lucis & ortum,
Aut ubi Sol nitidus terræ succedit ad ima,
Aut ubi conscendit.

Vbi manifestè per tenebrarum loca, quæ Septentrionalia sunt, intelligenda veniunt. Quo loquendi genere, non Poëtæ tantùm, sed alij etiam Historici, & probatæ fidei auctores uti solent, † eò quòd multo per annum tempore in plurimis Aquilonaribus regionibus Sol non appareat, & nedum noctu tenebræ sint, verùm & interdiu aër in modum Crepusculi caliginosus, & quo unaquæque earum à cardinibus Septētrionum propinquior, vel remotior existat, dies ac noctes breviore, vel longiore dimensione transigantur, prout in Riphæis, Arimaspis, Hiperboreis, Arimphæis, Attacis, Hibernicis, & alijs contingit. Quas ideò Plin. lib. 4. c. 12. partem mundi appellat damnatam à natura rerum, & dēsâ mersam caligine, neque in alio quàm rigoris opere, gelidisq; Aquilonis cōceptaculis, & lib. 2. c. 68. de extremis mūdi axibus, sive verticibus loquens, quorum unus Septentrio vocatur, & alter illi adversus Austrinus: *Perpetua*, inquit, *caligo utrobique, & alieno mollioum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantùm albicans lux.* Et idem tradit Solinus in Polyst. cap. 12. Pompon. Mela lib. 3. cap. 2. & sequentibus, Cæsar lib. 5. de bello Gallic. Et de Suetia, Elsingia, Angermania, Noruegia, Scythia, Gothia, Moscovia, Livonia, Russia, Scandia, Engrovelandia, Andogitia, Novogrodia, Biarmia, Finmarchia, & alijs, quarum aliquæ unius diei, uniusque noctis integrum annum habent, aliæ trium, quatuor, quinqueve mensium dies continuos, & totidem cōtinuas noctes, Olaus Magnus in histor. Septentrio. Maginus tab. 24. de Tartarorū Imperio, Anton. Bonfinius rer. Vngar. lib. 1. Paul. Iov. in Moscovia, & Simon Maiolus, omnino videndus, in diebus Canicul. tom. 1. colloquio 17. de proprietat. locorum pag. mihi 393. & seq.

Quibus † adijcio Mar. Paul. Venetum, qui in suis relationibus lib. 3. cap. 49. circa ultimam partem Regni Tartarorum, se quandam regionem invenisse tradit, quæ peculiari nomine regio Tenebrarū dicebatur, à perpetua, quam ibi Sol habebat, obscuritate; & Paul. Iovius ubi suprà † aliam regionem ultra Lapones esse scribit, inter Corū, & Aquilonē perpetuā caligine oppressam, in qua Pygmæi reperiūtur.

Vt sic interim Cimmerios populos silentio prætercam, qui ad Occidua Asiæ supra Albaniam positi, adeò tenebris, densisque caliginibus circumsepti esse dicuntur, ut alter alterū oculis vix conspicere queat; de quibus loquitur Herodot. lib. 4. Plin. lib. 6. c. 6. Cicero lib. 4. Academ. quæst. Ovid. lib. 11. Metamorph. ubi apud eos somni Dei regiam domum constituit, Erasm. in adag. *Cimmeriæ tenebræ*, Fest. Pompeius, Ortelius, & Stephan. verb. *Cimmerij*, Maiol. ubi suprà, & elegāter Homerus Odysseæ 11. sic inquiens:

Ast ille Oceani pervenit summa profundi,
Illic sunt populique, & mœnia Cimmeriorum
Nubibus & cæca assiduè caligine tecta:
Illos haud unquā radijs Sol aspicit ardēs,
Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
Nec rursum ad terras magno devectus Olympo,
Sed nox incūbit miseris mortalibus atra.

Et qui velit † mirandam historiā, de quadam alia Provincia nebulosa,

68 69 70 71 72

quæ

quæ vocatur, *Hamſem*, & eſt etiam intra Aſiæ fines, in Regno Georgicrum, legat Haitonum de Tartaris cap. 10. Orteliū ubi ſuprà, & Maluend. de Antichriſt. lib. 3. cap. 7. pag. 120.

Eſt autem adeò certum hanc Vlteriorem, & Sinarum Indiam, de qua nunc loquimur, ex hoc latere, quoad Septentrionem vergit, vel ad regionē tenebrarum, ut loquitur Abdias, eſſe admodum Borealem, ſive Septentrionalem, ut à Borealiſsimis non multum diſtare videatur. Nam ingētes illi muri, quibus à Tartaris Sinæ disiunguntur, ad ſecundum, & quadrageſimum verſus Septentrionem gradum elevati Poli pertingunt, ut auctor eſt Pater Trigaultius d. lib. 1. expedit. ad Sinas c. 2. Nec diſsimiles huius tractus hyemes cæterarum Aquilonarium regionum, rigidis brumis, & intolerabili frigore, ut ipſe Pater lib. 4. cap. 4. *Sinenſes omnes fluvij in Borealibus plagis ſub ipſa hyemis initia, ita gelu concreſcunt, ut navigijs pervadi minimè poſſint, ac plauſtris etiam ſidum tranſitum præbeant, &c.*

SVMMARIVM Capitis II.

1 *Longa non ſunt, quibus nihil demi poteſt.*
2 *Supervacua dicere ſatius eſt, quàm omittere neceſſaria.*
3 *Indiarum Orientalium divitiæ, & excellentiæ, & auctores, qui de eis agunt.*
4 *Indiæ Orientalis fœlicitas, & plura in ea naturæ miracula ex Plinio, Iſidoro, & alijs.*
5 *Paradiſus voluptatis in Orientali India poſitus dicitur.*
6 *India Orientalis eſt terrarum principium, & dextera mundi manus.*
7 *Indiæ Orientalis monſtra, quæ à Plinio, & alijs recenſentur, fabuloſa ſunt.*
8 *Auctores antiqui, qui de India Orientali ſcripſerunt, in multis fallunt.*
9 *Indicas mulieres aprinos dentes habere, & centū vicibus parere, quidā referunt.*
10 *Indi Orientales rogavi, & de quodam noſtri temporis, qui 335. annos exceſſit.*
11 *Gigantes an hodie ſint, vel olim fuerint in Orientali India, & in alijs regionibus, & plura de illis remiſſiuè.*
12 *Salomonis vigiles erant Gigantes, & hodie Regis Sinarum.*
13 *Gigantes noſtra ætate reperti apud Canibales, & fretum Magellanicum.*
14 *Anthæi proceritas excedebat ſexaginta cubitos.*
15 *Gigantes an vi magica naſci poſſint? Alphonſus Carranza I.C. eximius laudatur, ibidem.*
16 *Indiæ Orientales olim cognitæ, & à quibus luſtratæ, & num. 29.*
17 *Bacchus in Orientalem Indiam penetravit.*
18 *Herculis expeditio in Indiā Orientalē.*
19 *Alexander Magnus quouſque Indiarum Orientalium pervenit.*
20 *Seſoſtris Aegyptiorum Rex ultra Gangem proceſsit.*
21 *Seſoſtris ſuperba monumenta, quæ in India reliquiſſe dicitur.*
22 *Seſoſtris crudelitas in Reges victos, & trophæa inverecunda.*
23 *Antiochus tentavit expeditionem in Indiam Orientalem.*
24 *Brachmanes Indorum Philoſophi ex Iudæis deſcendebant.*
25 *Indi Orientales Ieroſolymis convenerunt in Pentecoſte.*
26 *Indi Orientales Romam olim venerūt, & umbras ſuas mirabantur.*
27 *Indiarum Orientalium navigatio à quibus olim tentata.*
28 *Indi Orientales olim in Germaniam naufragio delati.*
29 *Antiqui cognoverunt Indiam Orientalem, Aethiopiam, & Trapobanam.*
30 *Apoſtoli, & præſertim D. Bartholomæus, Indiam Orientalem prædicando luſtrarunt.*
31 *D. Bartholomæus Evangeliū Matthæi in Indiam tulit, & Indicè tranſtulit.*
32 *D. Thomas maximos in prædicatione Indiæ interioris progreſſus fecit, & illius Apoſtolus meritò vocatur.*

CAPVT II.

De earundem Indiarum Orientalium dignitate, & excellentijs; & an, & quatenus ab antiquis cognitæ, & lustratæ fuerint?

ATQVE hæc quidẽ hactenus de vero & proprio Indiarum nomine, earumque situ & divisione. In quo 1 † si quis fortè me nimis lõgum sermonem texuisse succenseat, audiat precor Martialem dicentem:

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

2 Et Plin. Iun. lib. 6. epist. 2. † dum inquit: *At quædam supervacua dicuntur etiam, sed satius est & hæc dici, quàm nõ dici necessaria.*

Fuerunt autem eiusmodi Orientales † 3 Indiæ, tam soli, quàm cœli ratione, & ob divitias, temperiem, ubertatem, gentium mores, ac portentosas varietates, oppidorum & urbium incredibilem multitudinem, & alia plura, quæ in se continebant naturæ miracula, omni semper sæculo ab auctoribus commendata, ut constat ex Herodot. lib. 3. Ethesia Gnidio in lib. Indicorum, apud Photium in Biblioth. num. 66. 67. 69. Diodor. Sicul. lib. 3. & 5. Plin. lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 17. lib. 7. cap. 2. & lib. 37. cap. ult. Solin. c. 55. Strab. lib. 15. Arriano, Quinto Curtio lib. 8. Plutarc. in vita Alexand. Magni, Philostrat. lib. 3. de vita Apollonij, Põpon. Mela lib. 1. cap. 4. & lib. 3. cap. 7. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 8. Agellio lib. 9. noct. Attic. cap. 4. Nicephor. lib. 9. hist. c. 19. Paul. Orosl. lib. 1. cap. 2. M. Paul. Veneto in relation. Oriental. lib. 3. Cœl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 31. Ioan. Boëm. de moribus gent. lib. 2. c. 8. Carol. Stephan. & Ioan. Funger. in dictionar. verb. *India*, Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. eodem verbo, & in Theatro magno tab. 94. ubi alios auctores, qui de eis scribunt, adducit. Quod & præstat Magin. tab. 32. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 16. §. 9. num. 6. Maluenda omnino vidẽdo lib. 3. de Antichristo c. 21. & 22. & de Paradiso cap. 52. Iacob. Pontano in 1. tertij progym. 16. pag. 292. & seq. & de mõstris agens Franc. Torreblanca lib. 2. de Magia cap. 33. & nos infrà plures ex novioribus adducemus.

Quæ omnia sigillatim prosequi, & illustrare supersedemus, quia res quidẽ sine exitu esset, si cũcta huius fœlicissimæ regionis bona huc vellemus attexere, quam præ cæteris pulchritudine excellere, & omnibus, quæ ad vitã necessaria sunt, quævè ad delicias, atque opes spectant, eleganti sermone tradit Diodor. vbi sup. & † Plin. non 4 minus eleganter, aliam illius cœli faciem esse, alios sydetum ortus, binas messes in anno, binas æstates, mediam

inter illas hyemem, lenes ibi auras, mare navigabile, gentes, & urbes innumerabiles, & arbores, atque homines eximiæ proceritatis, quorum aliqui centenos & ducenos annos absque ulla ægritudine degunt, & quina cubita lõgitudine excedunt: alij aversas habent plantas, & octonos digitos in singulis pedibus: alij caninis sunt capitibus, & pro voce latratum edunt: alij singulis cruribus, qui Monosceli, vel Sciopodę dicũtur: alij sine cervice, oculos in humeris habẽtes: alij narium loco tãtùm foramina: alij sine ore halitu tãtùm viventes, & odore, quẽ naribus trahant: alij, qui se totos proprijs auribus contegant: alij Pygmæi, qui cum Gruibus bella gerunt, à quibus infestantur.

Sed præstat ut omnium vice, ac voce D. Isidor. sic loquentem audiamus: *India vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: hæc à Meridiano porrecta, usque ad ortum Solis, & à Septentrione, usque ad montem Caucasum pervenit, habens gentes multas, & oppida, insulam quoque Trapobanam elephantis refertam, Chrysem, & Argyrem auro, argentoque fœcundas, Tilen quoque arboribus folijs nunquam carentem. Habet & fluvios Gangem, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Favonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Ethesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephantos ingentes, Monoceron bestiam, Psittacum avem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrisopassos, & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas, & uniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter Dracones, & Gryphas, & immensorum hominum monstra, impossibile est.*

5 Inter † quę huius Indiæ bona illud omittẽdum non est, quod iudicio meo ad eius maximam commendationem spectat, ibi scilicet Paradisum voluptatis à Deo positum fuisse, secũdùm probabilem, & magis communem opinionem Lact. Firmian. lib. 2. divin. instit. c. 13. Isidor. d. lib. 14. Etymol. c. 3. Nicephor. d. lib. 9. hist. c. 19. Damasc. lib. 2. c. 11. S. Thom. 1. p. q. 102. art. 1. & aliorũ multorum Patrum, quã eruditè refert, & illustrat Maluenda de Paradiso c. 51. Martinus Delrius in Adag. sacris Adag. 789. pag. 379. & Ludovic. Ballester. in Hierologia lib. 2. cap. 4. pag. 101. quibus consentit S. Alcim. Avitus lib. 1. de initio mundi, dum ait:

Est locus Eoo mundi servatus in axe,
Secretis natura tuis, ubi Solis ab ortu
Vicinos, nascens Aurora, repercutit Indos.

6 Ad eandem † quoque eiusdẽ Indiæ laudẽ pertinere videtur, quòd eã terrarũ principiũ, & universi Orbis manũ dexterã esse, cõmuniter auctores testãtur, ut patet ex D. Thom. d. q. 102. Aristot. lib. 2. de cœlo c. 15. Cœlio Rhodigin. lib. 1. antiq. lect. c. 21. Chassa. in Catalog. glor. mundi p. 12. considerat. 4. ad finem, & consider. 10. fol. 246. Maluenda d. tract. de Paradiso c. 21. Optimè, ut solet, Pat. Ioan. Pineda in comment. in Iob, cap. 23. vers. 9. & Iacob. Pontano d. progymnas. 16. pag. 292.

7 Licèt non ignorem, nõ omnia, quæ à Plinio & alijs antiquis de hac India traduntur, certa esse, † & præsertim quæ de illis monstrosis hominibus produnt. Hodiernâ quippe experientiâ contrarium nostri comperiũt, qui illas oras diligenter quotidie perlustrant. Neq; ipse Plinius adeò levis fuit, ut ea pro veris traderet, nã lib. 37. c. ult. agnoscit, multa, quæ de India scribũtur, fabulosa esse; & ea etiã irridet Strabo. lib. 2. Geograph. 8 † Et idem generaliter de universis Indiæ Scriptoribus tradit Theatr. vitæ humanę vol. 6. pag. 1591. col. 1. in fin. quos, inquit, ut plurimũ falsa locutos fuisse. Quale & illud videri potest, quod scribit Oderic. lib. 1. 9 † Indicas scilicet mulieres aprorũ more dẽtes prominẽtes habêre, & cõpertas fuisse centũvicibus peperisse, & alia admodũ portẽtosa, quę ex varijs auctoribus

recolit Sim. Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 3. pag. 71.

10 Plane † quod de lõga & propagata hominum Indicorum vita Plinius, & alij recẽsent, ad Soli & cœli temperiẽ referri posset; sed rarò quoq; id hodie conspicitur, & portenti loco narratur hominem quendam ibi è Gangaridum gente, quam Bengalam vocant, annos trecentos & tringinta quinque excessisse, cui aliquoties iam deciderant dẽtes, alijs continuò subnascentibus, & barba ubi prorsus incanuisset, in atrũ denuò colorem, idque paulatim, semetipsa vertebat, ut latiùs ex Ferd. Castañeda lib. 8. & alijs Lusitanicis rerũ Indicarũ Scriptoribus cõmemorat Maffæius lib. 11. hist. Ind. pag. 259. Pet. Damariz de varia hist. Dialog. 5. c. 1. pag. 322. Fr. Anton. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 3. c. 18. Mart. Delrius, qui rẽ istã alijs exemplis confirmat lib. 2. disquisit. Magic. q. 23. Maluenda d. tract. de Paradiso cap. 52. pag. 164. & novissimè Anton. Vasconcel. in Anacephal. Reg. Lusit. pag. 297.

11 Rursus † quod de Gigantibus eiusdẽ Indię tradunt, hodie falsum esse experimur; nam frequentius est, ut pusillo corpore sint, licèt negari nõ possit, in aliquibus Insulis Oriẽtalibus, & Occidentalibus, & in alijs regionibus Gigãtes olim fuisse, imò & hodie esse, licèt non ita communiter, eò quòd mundus homines nunc staturâ breviores ubiq; educat, qui recens dũ esset, & florente iuventâ, maximos & proceros protulit, ut habetur apud Esdram lib. 4. c. 5. De quo articulo, qui velit plura ad multa sacræ Paginæ, & prophanorum auctorum testimonia intelligenda & cõprobanda, legat omnino Theod. Oleastrum, Pererium, Delrium, & alios sup. Genes. c. 6. Philonem in lib. de Gigãtibus, D. August. lib. 15. de Civit. Dei c. 9. & 23. & ibi Lud. Vives in addit. D. Isidor. lib. 11. Etymol. c. 3. D. Greg. lib. 7. Moral. c. 11. Ioseph. lib. 1. antiq. Iudaic. c. 10. & lib. 5. c. 2. Sũmam Tabien. post D. Thom. verb. *Gigantes*, Fũger. in Etymol. sub eodem verb. Hieron. Magium lib. 1. Miscellan. c. 4. Iustum Lipsium in Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 5. Gasp. Sãch. sup. Isai. c. 26. n. 34. & c. 35. n. 37. Maluenda de Paradiso c. 57. Petr. Opãmeer. in opere Chronograph. pag. 9. Pinedã in Iob. 2. tom. pag. 419. & seqq. & de rebus gestis Salom. lib. 5. c. 13. §. 13. pag. 398. n. 26.

12 † Qui vigiles & excubitores Salomonis Gigãtes fuisse tradit, prout hodie esse dicit Regis Sinarũ ex relatione Patris Melchior. Nunesij in litteris de rebus Iaponicis, & Sinarum ann. 1555. & plura miranda exempla Gigantum omnium sæculorũ recenset Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. c. 6. de miraculis fol. 52. & seq. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 2. pag. 47. & sequentib. & tom. 2. colloq. 1. pag. 49. vers. *Fabulã de Gigantibus*, & tom. 3. colloq. 3. pag. 547. & Antonius Pigafetta,

13 † qui affirmat apud Canibales Armeniæ visum à se Gigãtem, qui supra nostrates homines à cingulo emineret. Et alios repertos fuisse tradit sub Polo Antarctico ad fretum Magellanicum, & in alijs partibus nostrarũ Indiarum Occidẽtalium, de quo nos peculiariter agemus infrà c. 10. n. 54.

14 Videatur † etiã, quæ de mõstrosa Anthæi proceritate sexaginta cubitos excedente refert Plutarch. in Sertorio. Strab. lib. 17. Geograph. fol. 170. Pompon. Mela lib. 3. c. 11. Ioan. Brodæus lib. 1. Epigram. Græc. & novissimus Bern. Aldrete antiq. Hispan. lib. 4. c. 3. pag. 560. qui alia quoque notãda de Gigãtibus tradit eodẽ lib. 4. c. 12. pag. 552. & 553. & latissimè Theatrũ vitæ humanæ vol. 2. lib. 2. ex pag. 274. ad 277. Fr. Ioa. Torquem. in Monarch. Ind. lib. 1. c. 13. & Doct. Huert. in annot. Plin. lib. 7. c. 2. fol. 16. & c. 17. fol. 42.

15 Et an † vi magicâ Gigantes nasci possint, & alia plura de eis doctè & diligenter, ut solet reliqua, tractat Mart. Delrius lib. 2. disquis. magic. quæst. 15. pag. 86. & eius trãscriptor, sive epitomator Franc. Torreblanca, meus olim

Sal-

Salmanticæ auditor, lib.2. de Magia, c.32. Et novissimè, cùm iam hæc prælo committebamus, eruditissimus Alphons. Carranza, in præclara Disputatione de vera humani partus naturalis & legitimi designatione, c.17. pag. 591. ex n.50. ad 59. In qua nos quoque, licèt immeritos, honorificis interdũ titulis, interdum censorijs notis, & obelis prosequitur, quibus sanè respondêre facile esset, nisi magis modestiæ, quàm vanæ existimationis periculum vereremur. Maximè cùm:

Nõ ego vel primus patiar, vel talia solus,
Sæpè premit magnos ista ruina viros.

16 Huiusmodi verò † Oriẽtales Indias iã olim ab antiquis nõ tantùm cognitas, sed & magna ex parte lustratas, apertè cõstat ex auctoribus suprà relatis. 17 † Nã de Baccho, sive Libero Patre legimus, illuc cũ exercitu cõmeasse, & gentes illas anteà agrestes & feras, in civilẽ & politicã vivendi formã reduxisse. 18 † Herculẽ quoque Ægyptiũ eãdem Indiã appetijsse ex Magasthene, & Plinio tradit Cœlius Rhodig. lib.18. antiq. lect. c.31. Et idem ab eisdẽ & in lib.1. Machab. c.1. narratur 19 † de Alexandri Macedonis expeditione, qui magnã harũ Indiarum partẽ peragravit, & subegit: & Plutarc. teste, nisi segnities & vecordia militũ eius conatus impedijsset, non priùs inde arma revocasset, quàm omnes illarũ angulos penetrasset, & suo imperio subiecisset. 20 Sesostris † quoque Ægyptiorum Rex septima post Merim Soboles, qui, Salomone defuncto, Ierosolymam cepit, ut est 3. Reg. 14. Asiæ magnã partem, Thrachas, ac Scythas devicit; & in his Indijs ultra Gangem procesßit, si credimus Diodor. Sicul. & Herod. lib. 11. & Thom. Bocio de sig. Eccles. lib. 23. c. 14. 21 Qui referũt eũ, † multos pasßim ibidẽ Cippos, suarũ victoriarũ monumẽta, reliquisse, in quibus hęc erat inscriptio: *Hanc ego regionẽ meis obtinui humeris*, vel, *hanc provinciã subegit Rex Regũ, & Dominus Dominorũ Sesostris*; sic enim se appellare faciebat, regnoq; impotẽti insolẽs, eò ferociæ, & superbię procesßit, 22 † ut sorte ductos Reges annis singulis ad currũ iũgeret: ut eâ pompâ per omniũ ora triumphãs vectaretur, ut ostẽdit Lucan, lib.10. cùm cecinit:

Venit ad Occasum, mundique extrema Sesostris,
Qui Pharios currus Regũ cervicibus egit.

Et si cũ hostibus, qui magno certamine dimicassent, & præsenti animo restitissent, rẽ gesßisset; ibi trophæũ cũ coleis, & virili mẽbro erigebat; si verò remisso & lãguido animo, per ignaviã segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent, cõtra eos, mulierũ instar, depingebat, tanquàm desides & ignavos, & ita in trophæũ ponere consueverat, ut ex eodẽ Herod. lib.2. & Diod. lib.2. c. 1. tradit Alex. ab Alex. dier. genial. lib. 1. c.22. & ibi Tiraq. in addition.

23 Anthiochus † etiã si Polybio credimus, & alij Duces & Imperatores eandẽ expeditionẽ tentarũt, sed parum in ea profecerunt, ut in c. seq. trademus.

24 Iudęos † in eisdẽ Indijs colonias posuisse, quinimò & Brachmanes Philosophos Indorũ celebratisßimos ex Hebræorũ gentibus esse, & illorũ sectã & disciplinam in multis rebus sequutos fuisse, ex Megasthene observat Georg. Venet. in harmon. mũdi tom.1. cãt.1. c. 1. Clearchus apud Ioseph. lib.1. contra Apion. Gram. & diligẽtissimus P. Mag. fr. Ioã. de la Puẽte Regius Chronista de cõvenien. utriusq; Monarch. lib.2. c.17.

25 Et Occumenius narrat lib.1. Actor. Apostol. † Indos, & Scythas Ierosolymis convenisse in die Pentecostes. 26 Quod mirũ videri nõ debet, † nam & Romã petijsse tradit Plin. lib.6. c.22. adijciens, quòd *ijs maximè mirum erat, umbras suas in nostrum cœlum cadere, non in suum, Solemque à læva oriri, & in dexteram occidere, potius quàm è diverso.* Quod etiã de Arabibus prius eâdẽ ratione Lucan. scripserat, lib.3. Pharsal.

Ignotum vobis Arabes venistis in Orbem
Umbras mirati nemorum non ire sinistras.

Idē etiā Plinius ibid. & lib.2.c.67. aliquas † Hannonis,& aliorū navigationes scribit;quibus videtur,nō terra tantùm,verùm & mari,commerciū cū his regionibus institutū. Nam in sinu Arabico res gerente Caio Cæsare, Augusti filio,signa naviū ex Hispaniensibus naufragijs cognita fuerūt:& Quinto Metello Celeri C.Affranij in Cōsulatu Collegæ,sed tū Galliæ Procōsuli, Indi à Rege Suevorū dono dati, † qui ex India commercij gratiâ navigātes, in Germaniam tempestatibus abrepti erāt.Quæ Plinij loca recēsens Ioseph. Acosta lib.1.de natu.novi orbis c.11. & 19.& fr.Greg.Garc.lib.1.de Indor. orig.c.2.§.7.pag.42.& cap.4.§.1.pag. 67.non amplius modo à Lusitanis per navigari inquiunt,quàm illo utroque naufragio,& Indorum usque ad Germaniam,& Hispaniēsium usq; ad Sinū Arabicū percursum est. Et idē de alijs ad easdē Indias navigationibus tradit Maluenda de Antichristo lib.3. c.15. pag.143. & novissimè post hæc scripta Doct.Seraphinus Freitas de iusto Imperio Lusitan. Asiatico cap.5.

Et generaliter † antiquos notitiā Æthiopiæ,atque huius Orientalis Indiæ, & Aureæ Chersonesus habuisse, quamvis hæ provinciæ infra terminos Torridæ Zonæ consistant, pluribus probat Ioan. Boterus in relationibus universal.1.p.vol.2.lib.1.ubi inter alia citat illud Ovidij:

Quid tibi si calida prosit,laudere Syene,
Aut ubi Trapobanē Indica tingit aqua?

Apostolis † quoque curam fuisse in his adeò latis,& vastis Indiarū Orientalium regionibus Christi Domini fidem & Evangelium prædicare, D.Bartholomæus ostendit.; de quo scribit Dionys.Areopagita in lib. de Mystica Theolog.ad Indos profectum esse, illucque lato secum volumine Evangelij D.Matthei Christum annuntiasse: & consentit Venantius Fortunatus de gaudio vitæ æternæ,dum canit:

Inde triūphantē fert India Bartholomæū,
Matthæum eximiū Naddaver alta virū.

Quam Indiam Citeriorem fuisse supra cap.præced.num.52.pluribus comprobavi. † Quibus addit D.Isidor.in lib. de ortu,& obitu S.Patr. cap.75. Indis Evāgelium D.Matthæi in vernaculum eorum sermonem vertisse.Et cùm posteà circa annum Christi 178.Indi legatos misissent ad Demetrium Alexādriæ Episcopum, postulandorum Doctorum gratiâ,& is Pāthænum Philosophum demandasset, hic illud Evangelium à S.Bartholomæo transcriptū reperit,& in reditu Alexandriam detulit,ut inquit D.Hiero.de Script.Eccles.in Panthæno, & in epistol.84. ad Magnum,Genebrard.in Sotere, & in Victore,& novissimè fr. Io. de la Puēte de convenient. utriusque Monarchi.lib.2.cap.28.§.2.

Sed qui † maiores in his Indijs Orientalibus fecit progressus, præcipuè in illa,quā Interiorē,sive Vlteriorē vocari diximus, & propriè eius Apostolus vocari meruit,fuit D.Thomas cognomēto Dydimus.Is enim Provincias Parthiæ in Orbis terrarū Apostolicā distributione sortitus, in has quoque Interioris Indiæ regiones pervenit; & cū omnes ferè earū populos perlustrasset,& in Christiana religione cū mirabili fructu instituisset,tandē Regis iussu lanceis transfixus occubuit,ut testatur Martyr.Roman.die 21.Decēb.ubi latè Baron.in notis.Idem Baron.ann. Christi 44.n.35.Greg.Nazianz.in oration.ad Arrian.Greg.Papa hom.17.in Evang.Isidor.ubi sup.c.76. & Niceph. lib.2.hist.Eccles.c.40.ubi ait, quòd eū viderūt,& audierunt quicunque in extrema Orientis ora ad ultimū Oceanū colūt:& idē affirmat Haytonus Armenius in hist.Tartarorū c.6.Eòque producit Maluenda lib.3.de Antichrist.c. 10. † Vt ad Sinas usque penetrasse cōcēdat,sicuti Maffæius quoq; affirmare videtur lib.1.hist.Ind.pag.45.& lib.6. pag.142.Pet.Iarric.in Thesau.rer.Indic.lib.2.c.17.& P.Nicol.Trigaultius

de Christiana expedit. ad Sinas lib. 1. c. ult. in fin. Seraph. Freit. ubi sup. c. 4.

Nec desunt, qui scribant inter Brasiliēses etiam aliquo tempore fuisse, & prædicasse, ut ex relatione Eman. Nobrigæ advertit Thom. Bocius lib. 4. de sign. Eccles. Dei c. 3. pag. 132. & lib. 5. c. 12. pag. 207. & Maluenda d. lib. 3. c. 25. ad fin. 34 † Quo fit, ut parum auctoritati Socratis deferre debeamus, dum nullam Evangelij lucem usque ad tempora Cōstātini Interiori Indiæ illatā affirmat, lib. 1. hist. Eccles. c. 15. sic inquiens: *Cùm Apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam, in qua munere Apostolico perfungeretur, obtinuit, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiā, quæ huic finitima est, sortitione cepit. India autem interior, quam permultæ gentes barbaræ accolūt linguis inter ipsas discrepantes, non ante tēpora Cōstātini verbi Christi, & eius religione illustrata est.* Et idē tradit Ruffinus lib. 1. cōtinuat. hist. Eccles. Euseb. c. 9. his verbis: *In illa divisione Orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei, sorte per Apostolos celebrata est, cū aliæ alijs provinciæ obvenissent, Thomæ Parthia, & Matthæo Aethiopia, eique adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam, Parthiāq; media, sed lōgo interior tractu, India Vlterior iacet, multis, varijsque linguis, & gentibus habitata, quam velut longè remotā nullius Apostolicæ prædicationis vomer impresserat.* Etenim certius longè est D. Thomam in hanc quoque Indiam penetrasse, ut cæteri auctores suprà relati testantur; & Socrates, & Ruffinus absolutam eius excursionem, & prædicationē ignorarūt, sortitionē nimirum solam inter Apostolos factā agnoscentes, & attendentes. Quamvis & hanc D. Thomas transgressus nō videatur, 35 † quoniam Parthia eo tempore generale nomen erat, & universas ferè Asiæ nationes comprehēdebat, ut ostendit Plin. lib. 6. c. 26. Solin. in Polystor. c. 59. & Paul. Orosius lib. 1. c. 2. sic inquiens: *A flumine Indo, quod est ab Oriente usque ad flumen Tigrim, quod est ad Occasum, regiones sunt istæ Arachosia, Parthia, Assyria, Persis, & Media situ terrarum montoso & aspero. Hæ à Septētrione habent montem Caucasum, à Meridie mare Rubrum, & Sinum Persicum, in medio autem sui flumina præcipua Hidaspē, & Arabim. In his sunt gentes 32. Sed generaliter Parthia dicitur, &c.*

Et utcūque olim hæc D. Thomæ in Interiori India prędicatio in dubio esse posset, 36 † hodie tamen extra omnem controversiā posita est, cùm plurimi & gravissimi viri, qui eas regiones nostris tēporibus peragrarūt, & alij, qui eorū scripta, & epistolas recolūt, passim testentur extare in illis multa & aperta huius sancti Apostoli, & fidei, quā propagavit, vestigia, & præcipuè tēpla ab eo ædificata, cruces, & imagines sculptas, & Christianos qui eius nomē retinentes Sācti Thomę vocātur, ut cōstabit ex Iosepho Indo in sua navigatione pag. 142. Pet. Alvarez in suis relat. pag. 132. Lud. Vartomano lib. 6. c. 1. 2. & 14. Hiero. Osor. lib. 3. & 4. de rebus gest. Eman. Alano Copo Dialogo 3. c. 19. pag. 438. ubi alios affirmare tradit, etiā 37 † D. Ioan. Evangelistam apud eosdem Oriētales Indos prædicasse, Maffæio d. lib. 1. pag. 45. & seq. & lib. 8. pag. 191. & lib. 12. ad fin. & alibi sæpè, fr. Ant. de SanRoman in hist. Ind. Oriēt. lib. 1. c. 13. & lib. 2. c. 31. & lib. 3. c. 30. Illescas in hist. Pont. t. 2. p. lib. 6. c. 22. §. 1. & 3. p. lib. 2. ex pag. 159. Botero in relatio. universal. 1. p. lib. 6. Maluenda d. lib. 3. de Antichristo c. 7. & 10. Pineda in Monarch. lib. 10. c. 41. fr. Ioan. de la Puente in d. convenientia utriusque Monarch. lib. 2. c. 29. §. 2. & latissimè Iarricius d. lib. 2. cap. 17. & 18. & Ioan. Lucena in vita S. P. Xaverij lib. 1. & Freitas ubi sup. d. cap. 4.

Qui etiam tradunt, 38 † qualiter à Lusitanis in ruinis antiquæ urbis insulę Maliapuræ venerandum huius Sancti cadaver invētum fuerit, & eidem insulæ ipsius nomē in posterum dederit, li-

cat Martyrologium Romanum,& alij auctores Calaminæ mactatum perhibeant,ac sacrũ deinde corpus ad urbẽ Edessam Mesopotamiæ à Christianis translatum.Sed verius est Maliaporæ, aut integrum, aut maiorẽ illius partẽ repositam fuisse:nam id semper indigenæ affirmarunt,& propter innumera, quæ ibi edebat,miracula,eximiè locus ille ab omnibus licèt infidelibus colebatur,ut Ioseph.Indus,Petr. Alvarez, & alij in prædictis relationibus tradunt,& M.Paul.Venetus lib 3 de Oriental.region.cap.27.

39 Neque est omittẽdum † quod Maffæius,Iarricius,& alij subiungũt,in eãdẽ nempe urbe sacram ędem extruere aggressum Apostolum,cùm à Dæmonũ sacrificulis,& à Sagamo Rege prohiberetur,rem interim insignẽ accidisse,ad Christi virtutem,& fidẽ Evangelij cõprobãdam. Inusitatæ quippè magnitudinis truncum,ut fit,in littus eiecerat mare,quod eo tẽpore leucas ferè decẽ ab urbe distabat. Eã Rex materiã cùm in usum ædificij cuiusdam vehementer expeteret,robusti primùm homines in cassum funibus,ergastisq; amovêre conati;deinde adhibiti cõplures elephanti,cum toto connixi impetu nihil omninò proficerent,Apostolus Regi cõditionẽ tulisse fertur,si truncum illũ sibi ad templum vero Deo ædificandũ daret,nullis machinis, nullo mortalium adiutore,sese protinus ad urbẽ attractũrũ.Cùm Rex,insanire videlicet hominem ratus,per ludibrium annuisset, tũc D.Thomas zonâ,quâ erat præcinctus,ad prominentẽ è caudice ramusculũ annexâ,signo tantùm facto Crucis,immanem stipitem facili ductu sequentem,universâ ad spectaculũ effusâ civitate, in ipso pomærio statuit:

40 ibidemque defixâ lapideâ Cruce, † vaticinatus est;cùm ad eum lapidẽ usque pertingeret pelagus,tũc divino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem,quæ ipse intulisset,sacra instauranda vẽturos. Neque fefellit prędictio;siquidem sub Lusitanorũ appulsum, occultis tot annorũ accessibus, locus Oceano demũ albui cœptus, &

41 lapidea † illa crux,sive alia marmori insculpta,ad quam posteà genuflexus Apostolus interfectus fuit anno 1548. ab eisdẽ Lusitanis reperta est;quæ exinde,singulis propemodum annis, die vigesimâ primâ Decẽbris eidẽ Sancto dicatâ,splẽdescit,ac liquorem fundit, perinde ac si oleo delibuta fuisset,& mox multas sanguinis guttas stillat,eo ipso tẽpore,quo à Sacerdote Missam celebrãte,Evangelium recitatur. Quo miraculo adducti innumeri Indorum Oriẽtalium,quotannis ad Christi fidẽ convolare dicũtur,ut præter auctores suprà relatos refert Thomas Bocius de sign. Eccles. Dei lib.2.c.11.pag.81. Maluenda d.lib.3.de Antichrist.c.12. pag.136.& 137. Pet. Damariz Lusitan. in Dialogo 5.de varia histor.pag.328. Horat. Turselinus lib.1.de vita S.Pat. Xaverij c.16. Iacob. Gretserus lib 2. de Cruce c.1. Iacob. Gualter. in Chronographia pag.741. & fr. Ioan. de la Puẽte in d.Conven.utr.Monarch.lib. 2.c.29.§.2.in fin.pag.294 Et quòd †

42 Lusitani propter hęc miracula D.Thomam in India Patronum elegerint, illumque iussu Regis in prælijs simul cũ D. Iacobo invocare soleant,auctor est Maffæius lib.13.pag.326. Maluẽda ubi sup.c.7.& seqq. Iarricius d.lib.2.c.17. & 18. Freitas de Imper. Asiat.c.18.n.10. ubi alia congerũt de huius sanctissimi Apostoli in hac India prędicatione, †

43 & de varijs Christianorũ populis, qui ibi etiam hodie fidem ab illo annũtiatã retinent,licèt multis erroribus obscuratã ¶ Sed † audiamus elegãtẽ quẽ

44 dam nostri tẽporis Poëtã illud D.Thomę oraculũ his carminibus resonantẽ.

Pone modum lacrymis,nec tempora fausta doloris
Obducant nubes, Asiæ dum Regna micanti
Lysiadum splendore,novum sortita decorẽ.
Auroræ primos obscurant liminis ortus,
Quæ mihi consilio Superũ sunt dedita curæ

Regna

Regna Asiæ tradam sceptro dominanda potenti
Emmanuelis, amat sibi fœlix India nomen
Lysiacum: visura citò victricibus armis
Alphonsum dantem Mahometi in Tartara Regnum,
Quo pietas, & casta Fides in pristina surgant.

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Indiæ Orientales non satis antiquis cognitæ.*
2 *Marcus Paulus Venetus totum pene Orbem lustravit.*
3 *Mahometani quando primùm ad Indiam Orientalem accesserint.*
4 *Lusitani magis quàm reliqui Orientalem Indiam perlustrarunt.*
5 *Lusitanorum laudes ob navigationem, & acquisitionem Indiæ Orientalis.*
6 *Herculis & Alexandri expeditiones in Indiam Orientalem.*
7 *Semiramis Indicum bellum frustrà tentavit.*
8 *Sesostris Aegypti, & Tharco Aethiopiæ Rex nunquam Indiam viderunt.*
9 *Nabocrodosorus, Idantyrsus, & Cyrus ad Indiam Orientalem non pervenerũt.*
10 *Traianus habuit in votis expeditionẽ in Indiam.*
11 *Adrianus Imperator ad Eufratẽ tantùm pervenit.*
12 *Aemiliani expeditio in Indiam Orientalem parum proficua.*
13 *Cæsarion filius Cæsaris, & Cleopatræ in Indiam missus.*
14 *Indi Orientales nunquam bellum alijs moverunt, & rarò susceperunt.*
15 *Lusitanorum navigationis in Indiam Orientalem initia.*
16 *Hẽricus Portugalliæ Infans plures insulas adinvenit.*
17 *Terceræ Insulæ quando detectæ.*
18 *Maderæ Insulæ detectio, & magnitudo.*
19 *Insulæ de Arguin, & de Caboverde repertæ.*
20 *Insulæ de Caboverde an eædem, ac Fortunatæ?*
21 *Hẽricus Infans insulas à se detectas, & detegendas Lusitanis Regibus donavit.*
22 *Romani Pontifices qualiter cõcesserint Lusitaniæ Regibus exquisitionem, & acquisitionem Orientalium Indiarum?*
23 *Alphonsus Lusitaniæ Rex quid in Africa, & Indiæ conquisitione præstiterit?*
24 *Insulæ de Fernan Po, Anni boni, Sancti Thomæ & aliæ quando repertæ?*
25 *Ioannes Secundus Rex Lusitaniæ multum profecit in navigationibus Indiæ Orientalis.*
26 *Promontorium Ganariæ quando superatum, & cur Tormẽtosum, & Bonæspei dictum?*
27 *Ioannes Secũdus Lusitaniæ Rex mittit exploratores navigationis in Indiam.*
28 *Ioannes Secundus Rex Lusitaniæ mittit legatos in Indiam ad quærendum Preti Iannem.*
29 *Emanuel Rex Lusitaniæ plures classes in Indiam Orientalem misit.*
30 *Vasci Gamæ Lusitani fœlicissimæ navigationes, & expeditiones in Indiam.*
31 *Petrus Alvarez Capralis ingentem classem in Indiam ducit.*
32 *Brasilia Provincia qualiter à Caprali detecta, & Sanctæ Crucis dicta?*
33 *Malabaricum bellum cum Calecuti Regulo cur cœptum?*
34 *Francisci Almeida, & Alphonsi Alburquercij egregia facinora.*
35 *Goa urbs Imperij Lusitanici in Oriente sedes quando capta?*
36 *Insula sancti Laurentij quãdo reperta.*
37 *Malaca urbs, & eius expugnatio.*
38 *Sumatra insula, & an eadem, quæ Trapobana, vel Aurea Chersonesus?*
39 *Zeilan insula detegitur, & eius ubertas, & an sit Trapobana?*
40 *Paradisus Terrenalis creditur fuisse in insula Zeilan.*
41 *Molucæ insulæ quales, & quando repertæ?*
42 *Sinarũ latissimum, & ditissimũ regnũ, & quando à Lusitanis lustratum?*
43 *Abyssinorum Regis ad Pontificẽ Romanum, & Lusitaniæ Regem legatio.*

CAPVT III.

De eisdem Indijs Orientalibus, & fœlicissimis Lusitanorum in illis inquirendis, subigendis, & Christi fide illustrandis expeditionibus.

FVit quidem, ut vidimus, antiquioribus sæculis aliqua Orientaliũ Indiarum cognitio, confusa tamen illa, & multis fabulis, & erroribus involuta. † Et sanè posteà magis in obscuro esse cœperunt, & ferè extra commercium, imò & notitiam cæterarum Europę nationum constitui, propter navigationis ignorãtiam, itinerum terrestrium difficultatem, & propter pericula, quæ ex tot diversarũ sectarum hostibus imminebant. Adeò, ut vix fidem meruerit † Marcus Paulus, natione Venetus; qui cùm ex anno ab Incarnatione Domini 1269. totam penè Asiam, Africæque, & Europæ magnam partem ausus fuisset lustrare, & circumnavigare, in patriam tandem reversus, earum omnium regionũ, quas adiverat, & præcipuè istarum Orientalium relationes scripsit. Quẽ meritò hac de causa laudat Thomas Bocius Eugubinus lib. 6. de sign. Eccles. Dei cap. 6. pag. 236. & lib. 8. c. 1. pag. 291. † Post hunc Mahometani aliqui, ante ducentesimum quadragesimum annum, ex Provincijs confinibus paulatim in plures huius Orientalis Indię oras appulerunt, & per vim compulsis ad montana incolis, maritimã planitiem, & loca maximè opportuna commercijs occuparũt; & quod peius fuit, suæ sectę pestem invexerũt, ut refert Maffæius lib. 4. histor. Indi. pag. 96.

Sed nulli unquam mortalium maiores in hoc progressus fecerũt, † quàm

1 2 3 4

præ-

præclarissimi, & invictissimi Lusitani. Hi enim patrum nostrorum memoriâ Indicam navigationem tentãtes, nullis sumptibus parcentes, nullisque laboribus, difficultatibus, aut periculis territi, incredibili virtute & constantiâ eò usque processerunt, ut extima, & intima totius Orientis sedulò penetrarent; & non tantùm vastas, & immensas illius Provincias lustraverint, verùm & Christi fidem docuerint, atque earum plures, à Saracenis possessas, suæ ditioni & imperio subiecerint.

5 Quorum † laudes multis verborum encomijs prosequitur Thom. Bocius ubi sup. & lib. 21. cap. 2. pag. 372. & sequentibus; ubi eventa fœlicia prosapiæ Regum Lusitanicorum cõmemorans, eorum navigationes ultra ducentos gradus progressas considerat, & nullam unquam gentem fuisse, quę navali peritiâ Lusitanos excesserit, aut tam diuturnas, & opulentas navigationes aperuisse legatur, commerciaq; induxisse inter tot, ac tam barbaras, efferatasque gentes, ita maximè faciẽtia ad humani generis societatem deviciẽdam, ut iam ridicula videri possint, quæ de Tyrijs, & Carthaginensibus rei nauticæ peritissimis ab antiquis iactabantur, & quæ somniando de Baccho, Hercule, & his similibus fabulæ prodiderunt. Idem latè & eleganter memorat & extollit Paul. Iovius lib. 12. histor. qui anteà lib. 4. paucis multa perstringens, sic scripserat. *Indici maris emporia nobis Lusitanica classis aperuit, cùm ab Atlantico Oceano ultimum Aethiopiæ promontorium, ingenti spe, unde ei nomen, inusitatoque ausu prætervecta, ultra Arabicum, Persicum, & Gangeticum vastissimos sinus, ad Auream usque Chersonesum, extremaque Sinarum littora coëmundis aromatibus negotiationem extenderet.* Et Ioan. Voerthusius lib. sing. Phœnicis Augustæ fol. 21. dum inquit: *Lusitani autem longum ab Afris Numidisque provecti, ad Nili fontes, & Rubrum ad usque mare progressi sunt: & hinc Gangi, illinc Euphrati, Deo, ut par est credere, auctore, & ipso invitante cœlo, magna se tum nominis, tum famæ gloria inseruerunt. O Reges dignos omnium favore, dignos Antipodum, & adversi quaqua patet Orbis imperio!*

Et reverà mirabilis & inusitata hęc navigatio, & tanti Orbis subiugatio appellari potest. Nam longo intervallo Indicas Herculis, † Alexandri, & aliorum expeditiones excessit, quos scimus, quàm parũ in illis profecerint. 6

Semiramis † quoque, quæ bis hoc bellum tentavit, semel ad Indum fluvium, iterum paulò interiùs: priùs victrix, sed deinde victa recedere coacta est, ut ex Magasthene recensuit Strabo, & Diodor. Sicul. lib. 3. & Ludovic. Vives in annot. ad D. August. lib. 18. de Civitat. Dei, cap. 2. ubi subiungit, † Sesostrim Ægypti Regem, & Tharconem Æthiopiæ, licèt usque ad Europam, & Herculis columnas pervenerint, nunquam tamen Indiam vidisse. † Neque Nabocodrosorum, quem Chaldæi Herculi quoque præferunt. Idantyrsum verò, licèt Ægyptum sit ingressus, ad Indos tamen non venisse constat: & Cyrum Massagetas solùm armis sollicitasse, Indis intactis. Traianum † etiam legimus eandem expeditionem in votis habuisse, iactassé que se, ultra quam Alexander penetrasset, in India progressurum; quod & Senatui per epistolam significavit, ut refert Dio, & Cuspinian. in eius vita, & Eutrop. lib. 8. hist. Roman. sed certum est, ad regiones tantùm, quæ citra Tigrim sunt, pervenisse, † & Adrianum ad Eufratem; quamvis hi duo longiores Romanæ Monarchię terminos in his partibus collocaverint, ut optimè in eorum vitis Sueton. Dion. Cassius, Petr. Mexia, & alij Scriptores observant. † Neque magis profecit Æmilianus Imperij tyrannus, qui ut Trebellius Pollio auctor est, in Ægypto agens, aliam contra eosdem Indos expeditionem paravit. † Aut Cæsarion filius 7 8 9 10 11 12 13

Iulij

Iulij Cęsaris & Cleopatræ, quem teste Plutarcho in Antonio, cum magna pecuniæ summa miserat mater per Æthiopiam in Indiam. Atque † hoc est, quod ex Strabone lib. 15. tradit & affirmat Coel. Rhodigin. lib. 18. antiq. lect. cap. 31. ab Indis nusquam foras missum exercitum, & exteras gentes bello appetitas, ne quid parum iusti committerent; neque extrinsecùs etiã adversus eos bellum ingruisse, exceptâ Herculis, Bacchi & Alexandri expeditione. (14)

(15) Huius † Lusitanicæ navigationis prima fundamenta Ioannes Portugalliæ Rex, eo nomine Primus, iecisse videtur; nam anno millesimo trecentesimo octuagesimo tertio maximam classem instruxit, quâ Septam, urbem Mauritaniæ munitissimam, in ora maritima Gaditani freti sitam, expugnavit: & inde fuit oblata occasio Lusitanis, qui in illius urbis præsidio constituti fuerant, armis latiùs evagandi.

(16) Henricus † deinde, huius Ioannis filius tertio genitus (quem Infantem dicunt) alias classes ædificavit, quibus Africæ littora, & eas Mauritaniæ regiones, quæ extra Fretum ad Austrum pertinent, infestas redderet, & hoc pacto varias insulas ab hominibus nunquam habitatas adinvenit: & inter alias, eas, quas † TERCERAS appellãt, (17) quę numero sunt septem, & ex his una Angra nomine quadraginta milliaribus ambitur. Altera sancti Michaëlis plusquàm nonaginta milliaria continet; detexit etiam aliam, nomine PORTVS SANCTVS, † nec procul inde (18) MADERAM anno millesimo quatercẽtesimo vigesimo, vino & saccaro præstantissimam, quæ Regina Insularum Oceani Atlantici est, & centum & sexaginta milliaribus cingitur. Vnde maiore cupiditate incensus, terras ignotas explorandi, dedit operam, ut ij, quos classibus præficiebat, multò longiùs progrederentur. Quo studio factũ est, ut non solùm bona pars Africæ, quę ad Æthiopiam pertinebat, verùm & insulæ permultę in Oceano sub Imperium Lusitaniæ redigerentur. Anno † quippè millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio, sex aut septem parvæ insulæ repertæ sunt, quæ vocãtur DE ARGVIN. & posteà anno (19) 1460. ab Antonio Nelli Genuẽsi decem aliæ, quæ dictæ fuerunt DE CABO VERDE, quoniam ad Occidentem Promontorij huius nominis iacent, centum leucis distantes, † easque ab antiquis Geographicis Fortunatas dici, (20) Ioan. Barrus testatur lib. 1. Decad. 1. & eum sequitur Petr. Damariz in Dialog. 4. de var. hist. c. 4. in fine, licèt alij aliter sentiant, ut alio loco dicemus.

Quibus & alijs, quæ procedente tẽpore repertę sunt, mirum est, quantum gloriæ & incrementi Lusitanæ ditioni comparatum sit. † Nam Henricus (21) Infans eas, quas detexerat, & quas deinde detegendas conceperat, usque ad Indiam inclusivè, Regibus Portugallię in perpetuum donavit: & anno millesimo quatercentesimo quadragesimo primo Martinum Quintum summum Romanæ Ecclesiæ Põtificem eorum, quæ gessit, & quæ gerere sperabat, certiorem fecit, & ut prędictam donationem confirmaret, expostulavit, simulque, ut plenariam indulgentiam illis omnibus concederet, qui in huiusmodi navigationibus & expeditionibus decessissent. † Quod prædictus Pontifex, rei gravitate & utilitate maturè perpẽsâ, libens indulsit. Et posteà Eugenius Papa Quartus, & Nicolaus Quintus idem suis plumbatis & Apostolicis litteris confirmarunt. Et tandem Sixtus Quartus, qui præ cæteris excommunicationis & interdicti pœnas adversus alios Principes & personas indixit, qui oras illas absque Lusitanorum Regum consensu ingredi, & subiugare tentarent; ut præter alios tradunt Maffæius lib. 1. hist. Indi. pag. 5. fr. Anton. de SanRom. in eâd. histor. lib. 1. cap. 2. pag. 2. & cap. 3. pag. 10. (22)

Petr. Damariz in Dialog.4. de var. historic. cap.4. fol.152. Thom. Bocius lib. 4. de sign. Eccles. Dei cap.3. pag.134. & P. Fernand. Rebellus de obligat. iustitiæ lib.18. quæst.23. Vbi progressum harum expeditionum perstringit, Calixti & Nicolai Bullas ad litteram refert, & titulos Lusitanorum Regum ad hanc Indię Orientalis cōquisitionem, & prædicationem eleganter defendit, & novissimè post hæc scripta Seraphinus de Freitas de iusto Imperio Asiatico cap.1. num.1. & seqq. & August. Barbosa in Pastorali 1. part. tit.3. cap. 2. num.41.

Henrico autem sub anno salutis 1460. vitâ functo, † Rex Alphonsus Odoardi Regis, qui fuerat Henrici frater, filius, nihil ulteriùs potuit explorare, ob bella gravissima, quæ in Africa gessit, unde Africani nomen adeptus est: licèt verum sit, sub eius imperio detectas fuisse in Æthiopiæ, seu Guineæ ora, † eas insulas, quas vocant De Fernan Po, Capitis Catherinæ, Principis, Anni boni, & aliam, quæ dicitur Sancti Thomæ, quæ sub æquinoctiali linea iacet, & Madera aliquãto maior, saccari abundè dives est.

23

24

25 At † Ioannes Secundus Alphonsi filius, cùm incredibili cupiditate arderet Indicæ regionis penitùs explorandæ, novas classes instruxit, quæ maximam partem Æthiopiæ perlustravêre: & extra æquinoctialem circulum evectæ, cùm essent à conspectu Septentrionis remotissimæ, alia sydera in cœlo notarunt, ad quæ cursum dirigerent.

Iam cùm quilibet alium navigationis longitudine superare contēderet, factum est, † ut inciderent in Promontorium, quo nullum unquam maius in terris apparuit; longitudine triginta & novem graduum, qui efficiunt supra duo millia & septingēta milliaria: ab ortu verò latus illius multò longiùs est. In eo superando tantis tempestatibus iactati sunt, ut sæpenumero omnem spem salutis abijcerent. Quo factum est, ut illud Tormētosum appellarent, à *Tormenta*, hoc est, tempestate adversâ, licèt antiquis Ganariæ promontorium diceretur. Reversi, cùm Ioanni eius situm & longitudinē demonstrarent, tantâ lætitiâ affectus est, ut existimaret, esse sibi iam aditum in Indiam patefactum: & quasi fœlicis eventus augurio cōmotus, Promontorium illud Bonae spei nominare iussit, † & homines interim partim Hebręos, partim Christianos, Alexandriā misit, inde in Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, & in Indiam, ut quâ ratione commodiùs ille cursus, post illū promontorij flexum, in Indiam confici posset, intelligerent. † Et etiam anno millesimo quatercentesimo octuagesimo sexto misit Alphonsum Paivā, & Ioannem Petreium Covillanium, ut inquirerent quendam Christianum Imperatorem, quem audierat Presbyterum Ioannem appellari, & Indias imperio continêre.

26

27

28

Sed hos Ioannis conatus mors oppressit. † Emanuel verò, qui ei successit, motus Ioannis consilio, multis licèt dissuadentibus, classem quatuor navium instruxit, & ei summum illum, & nūquam satis laudatum virum Vascum Gamam præfecit, † qui è portu Lusitanico solvens nonâ die Iulij, anni millesimi quatercentesimi nonagesimi septimi, & superato Promontorio Bonæ spei, legit Orientalem orā Æthiopiæ, repertis ibi insulis Sofalæ, Mozābicæ, Melindæ, & alijs; quarum situs, mores, & instituta diligenter advertens, delatus posteà fuit in amplissimū illud Regnum Malabaricum, quod Calecutum vocant; ubi cum eius Rege fœdus percussit, & alia gloriosa facinora gessit: ac tandem regressus, in Olyssipponensem Lusitaniæ portum appulit, anno millesimo quatercentesimo nonagesimo nono.

29

30

Post hæc Emanuel classem tredecim navium anno millesimo quingen-

tesimo, mense Martio in eandem Indiam Orientalem destinavit, mille & quingentos milites habentem, † eamque Petro Alvaro Caprali commisit, eique præcepit, ut quoad fieri posset, amicitiam cum Calecutij Rege firmaret, ab eoque peteret facultatem arcis prope urbem ædificandę, quâ Lusitani possent vitam ab hostium immanitate tueri, & sine ullo periculo negotiari: si recusaret, bellum ei inferre minimè dubitaręt. Eũdem cursum, quem Gama, tenuit Capralis, donec ad Insulam sancti Iacobi pervênit. Cùm verò ulterius progrederetur, ortâ tempestate, Occasum versus navigavit, & in terram incognitam descendens, quã † Brasiliam appellant, & ipse Sanctæ Crucis nomine celebrari voluit, columnam marmoream ibi collocari iussit, in qua erat Crux cum Emanuelis insignibus incissa, & Gasparem Lemium in Portugalliã remisit, qui Emanueli de huius terræ situ nuntiaret, de qua illud dici posse, tradit Alanus Copus Dialogo 4. cap. 16. *Tu non inventa, reperta es*, & plura alia scribunt Maffæius histor. Ind. lib. 2. Ioannes Barros decad. 1. lib. 5. cap. 2. Petr. Damariz Dialog. 5. c. 2. & ex fol. 336. & fr. Anton. de SanRoman lib. 1. histor. Ind. Orient. cap. 11. pag. 57. & alij de quibus infrà cap. 6. num. 59. Inde profectus, tempestate quatuor naves amisit, & consueto iam itinere decimâ ter tiâ die Augusti Calecutum pervenit. † Vbi ob iniurias Lusitanis à Rege illatis, Arabum mercatorum æmulatione, bellum Malabaricum inchoavit, & accepta damna gravioribus damnis rependit; licèt hoc bellum vix tredecim annis subsequentibus finiri potuerit. Et tandem domum redijt pridie Kalẽdas Augusti anno millesimo quingentesimo primo.

31

32

33

Miserat autem eodem anno Rex Emanuel in Indiam aliam classem triũ navium; cui præerat Ioannes Nonius, quòd confideret in ea classe, cum qua Capralis anno proximo missus fuerat, satis præsidij fore, vel ad pacẽ cũ Calecutij Rege constituẽdam, vel ad spiritus Regis insolentis & elati comprimendos. Sed cùm è Caprali cognovisset insidias, quibus circumventus fuerat, misit rursus anno sequenti millesimo quingentesimo secundo Vascum Gamam in Indiam cum classe decem navium: & aliam prætereà classem instrui præcepit, cui Vincentius Soderius præerat, ut tenêret Indicum mare, bellumque Saracenis, qui in Indiam navigabant, inferret.

Aliam insuper classem quinque navium comparari iussit, cui Stephanum Gamam, Vasci Gamę fratrem patruelem præfecit, qui Kalendis eiusdem anni Olyssippone profectus, eundem cursum tenuit. Et anno 1503. rursum sex naves in Indiam misit: tribus Alphonsum Alburquercium, alijs Franciscum illius fratrem patruelem præfecit. Et anno † sequenti primum Indiæ Proregem constituit Franciscum Almeidam, sub quo, & prædicto Alphonso, qui posteà Almeidæ in officio succẽssit, & ob egregia, quæ patravit, facinora, Magni cognomen consecutus est, insignes victorias Lusitani terrâ & mari in illis regionibus reportarunt; & fusis Calecutanis, & Cambaiæ Rege, vectigali Lusitanoreddito, Goa † urbs capta est, iam destinata Imperij Lusitanici in Oriente sedes, insulaque † sancti Laurẽtij reperta, cuius ambitus trecentas & amplius leucas complectitur.

34

35

36

Et tandem anno 1511. † Malacã urbem expugnarunt, Regni Malacensis Emporium; circa cuius oras complures insulæ iacent, & inter eas † Sumatra, quæ omnium totius Orientis maxima est, & à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ambitum 700. leucarum obtinet. Positaque est sub æquinoctiali circulo, ac sub Torrida Zona, & eam antiquorum Trapobanam fuisse, plures gravissimi auctores

37

38

con-

consentiunt, licèt alij nõ minoris eruditionis Auream Chersonesum esse putent, & ob id antiquis ceu peninsulam creditam, ut cõstabit ex Plin. lib. 6. cap. 22. Eliano lib. 15. histor. c. 17. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 6. Ptolem. lib. 7. Vartomano, Ramusio, Odoardo, Barbosa, & alijs, quos refert Maiolus in dieb. Canicul. colloq. 14. pag. 342. Et ei magnam Britanniam cedere fatetur Forcatulus lib. 7. de Gallor. Imperio.

39 In † sinu quoque Bengalico, qui Ptolemæo est Angaricus, alia insula præstans inventa fuit, quæ vocatur, Zeilan, & incolis Arabibus, Tenarisim, quam Andreas Corsalus Ptolemæi Trapobanam fuisse existimat; cui subscribũt Ioan. Barros. Maffæius, Gaspar Barrerius, Laurent. Anania, Blasius Viegas, Ortelius, & alij, quos refert & sequitur Maluenda de Antichristo lib. 3. cap. 23. & de Paradiso c. 10. Mercator verò, & Maginus Ptolemæi Naningerim esse putant; cuius ambitus ad 240. leucas extenditur: & licèt sub Torrida Zona consistat, cœlo nihilominus temperatissimo, aëre saluberrimo, agro uberrimo, & perpetuò virescenti, & multis alijs divitijs,

40 & commodis fruitur: adeò † ut isthic Paradisum terrestrem olim fuisse, multi auctores scribant, quos latè refert Maluenda d. cap. 10. & d. cap. 23. & ultra eos Laurẽtius Surius ann. Domini 1565. & Maiolus ubi sup. pag. 341.

Anno deinceps 1512. ijdem invi-

41 ctissimi Lusitani ad † Molucas insulas penetrarunt; quarum licèt nulla ambitum sex leucarum excedat, celebres tamen sunt ob ingentem aromatum copiam, preſertim Gariophyllorum, quam toti orbi subministrant.

42 Posmodum anno 1515. † ad extremos usque Sinas navigationem inierunt, & cum illis commercia exercêre cœperunt: cuius vastissimæ regionis descriptionem, ubertatem, divitias, incolarum mores, & tributa, quæ Regi præstantur, quæ milliones sex & triginta quotannis excedere dicuntur, latissimè prosequuntur auctores, quos infrà referemus.

43 Et hoc etiam anno insignis illa legatio cõtigit, † missa à Davide Abyssinorum Æthiopum Rege, & Helena eius avia ad Romanum Pontificem, & ad Emanuelem Lusitaniæ Regem cum Sacrosanctæ Crucis fragmento. Hic enim erat Imperator ille, quem Ioannes, ut diximus, anno 1486. cõvenire studuerat, quem Petreius tandem invenit, licèt nõ in India, neque sub nomine Presbyteri Ioannis, ut tũc om-

44 nes opinabantur: † sed in Superiori, sive Interiori Æthiopiæ Africanæ parte: quam quòd esset vastis, horridisque desertis, & feris & serpentibus infensis intercepta, vix antiqui Cosmographi cognoverunt, ut ex Herodo. lib. 2. Strabo. lib. 17. Plin. lib. 6. c. 29. Lucan. lib. 9. Pharsal. & Thom. Bocio lib. 15. de signis Eccles. Dei cap. 18. planè cõstare potest, & ex Abraham Ortelio in Theat. tab. 108. Magino in tab. Africæ 23. pag. 195. & seq. Vt sic appareat, huius quoque amplissimi Imperij notitiam eisdem ferè Lusitanis deberi.

45 Qui institutum prosequentes, anno 1542. † Iaponiam Insulam detexerunt, quæ Marco Paulo, Zipangri, dicitur, & olim Chrise vocabatur, & omnes alias Orbis insulas magnitudine superat, ut post Surium in Commẽtar. anno 1552. concludit Maiol. d. colloq. 14. pag. 342. Denique Borneũ, Lequios, Philippinas, & utramque Iavam pervestigarunt, quam Iulius Cæsar Scaliger omnium rerum facili, ubereque proventu, Compendium Orbis appellat.

46 Neque † in India tantùm, verùm etiam in Asia, potiores oræ Occidentalis partes occuparunt: & inter eas valdè potens Regnum Ormuzij in cõfinio Persici Imperij iacens. Quod Armusam Ptolemæi, & Armuciam Plinij esse, quidam existimant. Eiusque caput

est

est Insula Ormuz prope fretum Persici Sinus, circa Arabiam Fœlicem posita, quæ ambitum cõtinet novem milliarium, & urbem eiusdẽ nominis, emporium celeberrimum, & licèt annonæ sterilis sit, & aquarum suavium potu, propterea quòd tota ex Sale esse dicitur, ut tradit Marc. Paulus lib. 1. c. 15. Surius in comment. anno 1565. & Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 18. pag. 410. 1. tom. Omnibus tamen maritimis urbibus situs elegãtiâ, & unionum copiâ preferri solet; adeò ut Arabibus in proverbium abierit:

Si terrarum orbis quaqua patet annulus esset,
Illius Armuziũ gemma, decusque foret.

Huius Rex Saracenus est, qui tributi nomine quindecim ducatorum millia singulis annis Portugalensibus pẽdet, qui isthic arcem munitissimam, & optimè provisam collocarunt.

Et denique nihil prorsus terræ, ac maris in Orientalibus regionibus reliquerũt, quod solerti curâ, & indefessâ constantiâ non perlustrarent, prout Stepha. Forcat. agnoscit lib. 7. de Gallor. Imperio, & Philosoph. Vbi tamen livorem, quem Hispanis habet, effundens, hæc tam præclara Lusitanorum facinora paupertatis odio gesta esse subiungit.

De quibus sanè, & de peculiari, atque hodierna istorum Orientalium Regnorum, Provinciarum, & insularum nomenclatura, situ & descriptione, & de diversis incolarum ritibus, ac moribus, plura adijcere supersedeo: quoniam ea nostri instituti ratio haud quaquam expostulat, † & passim ab alijs tradita, & quâ oportuit diligentiâ illustrata reperiuntur, ut constabit ex relationibus M. Pauli Veneti, Lud. Patricij, aliàs Vartomani, Aloysij Cadamusti, & Iosephi Indi, & ex Cosma Indopleute, Petr. Gillio, Gerard. Mercatore & alijs pluribus auctoribus antiquis & modernis, qui de Geographia Indiæ scripserunt; quos latè recenset Anton. Possevin. in Biblioth. tom. 2. pag. 254. & seq. & lib. 16. sect. 6. c. 24. pag. 389. Abraham. Ortelio in Theat. magno tab. 93. ubi de China, & tabula 94. ubi de India Orientali, & alijs insulis adiacentibus, Ioan. Anton. Magino Patavino ad tab. Ptolem. part. 2. in descriptione Indiæ Orientalis tab. 32. ex pag. 251. usque ad 269. Haiton. Armenio, qui eisdem temporibus, quibus M. Paul. Venetus vixit, in relationibus Imperij Tartarorum, & reliquorum Orientis, quæ sunt in India, quas mandante Clemente V. Pontifice Maximo scripsit, Ioan. Boëm. de moribus omn. gent. lib. 2. cap. 8. ubi agit de India, & Indorum, ac Sinarum prodigiosis ritibus, moribusque vivendi. Ioan. de Barros Lusitano in Asia, qui egregium se Scriptorem nostrâ ętate ostẽdit, licèt maternâ linguâ suas vulgaverit Decades; quibus quintam nuper addidit Didac. de Couto. Hieron. Ossorio Episcop. Sylvens. in duodecim libris, quos gravi admodũ, & eloquenti stylo conscripsit, de virtute & gestis Emanuelis Regis Lusitanię, Ioan. Pet. Maffæio è Societate Iesv in sexdecim libris historiarum Indicarum, qui meritò poterunt cum Tito Livio cõtendere, Damiano Goës in lib. satis etiam eleganti de rebus Lusitanorum in India gestis, Anton. Galvano, Ferdin. Lop. Castañeda, Gaspar. Barrerio, Odoard. Barbosa, Bernard. de Escalãte, in suis Indic. histor. Petr. Damariz Dialog. 4. de varia histor. Garcia de Horta, & Garcia de Resende. in Chronic. Regis Ioan. Secundi, Francisc. de Andrada in Chron. Regis Ioan. Tertij, Alphon. de Alburquerque, cognomento Magnus, in suis Commẽtarijs, quos, ut Cæsar alter, districto ense paravit, & docto calamo exaravit, prout & fecit insignis ille earundem Indiarum Prorex D. Ioan. de Castro. Plurima etiam elegantissimis carminibus Lusitano sermone cecinerunt Ludov. Camoës, & Hiero. de CorteReal, quos

47

non

non iniuria Virgilio,& Horatio pares esse,quis dixerit. † Ipse quoque Rex Emanuel, cuius virtute tot, ac tales expeditiones in India factæ comperiuntur, luculentam earum historiam scripsit,ut testatur Zamalloa lib.1. c. 3.& ex eo refert Fr.Ioan.de la Puente in convenien.utriusque Monarch.lib. 1.cap.2.§.1.

48

Extant etiam de eodem argumento Italico sermone navigationes Ramusij,& relationes satis uberes Ioan. Boteri 2.part.lib.2. per totum, & 3. part.lib.2.Vbi specialiter recenset regna & provincias,quas Lusitani in Africa, Æthiopia,Asia,& India Vlteriori, & Citeriori perlustrarunt, & occuparunt, & progressum, ac statum, quem hodie in illis Christiana fides accepit: quod linguâ Gallicâ copiosiùs, & uberiùs exposuit Petr. Iarricius è Societate Iesv in suo Thesaur. rerum Indicar.quem nūc in Latinum sermonem transtulit M. Mathias Martinez ; & Hispanâ,sive Castellanâ Oratione eādem generalem Indiarum Oriētalium historiam prosecuti sunt P.Ludovic. Guzmā,& Ribadeneira ex eâdem Societate,& meliùs cæteris Fr. Anton.de San Roman Monachus Benedictinus in quatuor libris, quos de eâdem historia conscripsit,omnia,quæ ante ipsum ab alijs dicta fuerant,pulchro ordine & stylo contexens.

Audio etiam Germanorum Bibliopolarum curâ plurimos auctores, qui de his Indijs Orientalibus agunt, congestos fuisse,& in decem volumina dispertitos,quæ tamen nec dum ad meas manus pervenêre.Pervenit autem Nicol.Trigaultius Societatis Iesv, qui nuper libros quinque edidit de Christiana expeditione apud Sinas, ubi plurima de rebus Sinarum gravi & vero sermone pertractat. Et alius liber,qui complectitur peregrinationes Ferdin. Mendez Pinto Lusitani, nunc Castellano sermone donatas à Licent.Francisc.de Herrera,quæ,si veræ sunt, planè apparet Oriētalis illius Orbis exiguam adhuc partem perlustratam, præ Regnis & Provincijs,quas ibi recenset,& necdum à nostris cognitas esse tradit.

Multa quoque leguntur in epistolis annuis,& missionibus Patrum Societatis Iesv, & in aliorum commentarijs,qui de rebus Indiæ Orientalis, Sinarum,Iaponiorum,& similium, & de propagatione Fidei Catholicæ apud illos scribunt,præcipuè Francisc.Bencius in insigni poëmate quinque Martyrum,Fr.Gaspar de la Cruz,Fr.Ioan. Gonç.de Mendo,in suo itinerario, & in histor.de la China,Fr. Hieron. Romanus in lib. de Republica Orientali, & Sinarum,Fr. Alphonsus Fernandez Dominicanus in hist. Eccles. nostrorū temporum lib.2.per totum,Fr. Iaime Rebullosa in eâdem hist.lib.2. Fr.Marcel.de Ribadeneira in histor.Sinarum, Tartar.Cauchinchinæ,Malacæ, Sian, Camboxæ,& Iaponij, Anton.Possevinus in Biblioth. 1.tom. lib.9. cap.26. pag.404.& seq.ubi aliqua adducit de Sinensium historia,& quomodo iuvādi sunt,ut ad Fidem Catholicam convertātur.Et plurima quidem satis notanda,& admirāda recenset liber, qui continet vitam & gesta Illustris. & Reverendis. Antistitis D.Fr.Alexij de Meneses Archiepiscopi de Goa, & postmodum Bracharensis, & alter quem nuper de rebus Sinarum vulgavit,& in Epitomen redegit dictus Licent. Francisc.de Herrera.

49

Et qui velit plura de Æthiopia Oriētali,& rebus Abyssinorum,& Imperio Presbyteri (ut vocāt) Ioannis, videat cōmētaria Frāc. Alvarez,qui apud eos legatione functus,quæ diligenter observavit,non indiligenter scripsit, Damianum Goës in libello de fide, religione, moribusque Æthiopum Abyssinorum, ubi apponit tenorem legationis & epistolarum,quas suprà diximus Davidem illius Imperij Dynastem ad Romanum Pontific.& Regem Lusita-

ſitaniæ miſiſſe:& poſt eum Ioan. Bermudez, Petr.de Meſquita, & Hieron. Cherubin in hiſtoria & relationibus Æthiopiæ,& noviſsimum Fr.Ioan.de los Sanctos Dominicanũ in quatuor libris, quos de varia hiſtoria eiuſdem Indiæ Orientalis Luſitano ſermone edidit,in quibus multa ſatis admiranda recenſet, & P.Nicolaus Godignus Societatis Iesv in tribus libris, quos in lucem emiſit de rebus Abyſsinorũ, deque Æthiopiæ Patriarchis, Ioan. Nonio Barreto, & Andrea Oviedo, Sabellic. Enead.10.lib.8. Othofriſingenſ.lib.7.cap.73. Vincent. Bellovacenſ. lib.31. Specul. cap.9. Abraham Ortel. in Theatr. Magn. tab. 108. & Maluenda lib.3.de Antichriſto cap.8.

50 Sunt † quoque obvia apud varios Hiſtoricos & Chronographos eiuſdẽ Indiæ Orientalis,& Luſitanicæ virtutis in ea detegenda,& ſubigenda præconia, ut præter Thom. Bocium, & Paul.Iovium ſuprà num.5.relatos,cõſtare poterit ex Genebrardo lib. 4. Chronog. ann.1492. Surio in Commenta.ab ann.1500.Zurita lib.3.Annal.c.4. Sabellico d.lib.8. Guicciard. lib.17. hiſt. Tarcañota 3. part.hiſtor. mundi,lib.7.fol.335.& ſeq. Vbi etiam agit de rebus Sinarum, & Iaponiorũ, Theat.vitæ human. vol.20. lib.2. pag. 3653. Maluenda d.lib.3. cap.7.& de Paradiſo cap.42.44.45.& 46.& pleniùs cap.52.Pineda de rebus Salomo. lib.4 cap.16.pag.217.& in Commentar. in Iob, cap.28. Illeſcas in Hiſtor. Pontif.2.part.lib.6.cap.22. ubi etiam apponit hiſtoriã Preti Iannis,& Abyſsinorum, P.Gordono in Chronogr.1. tom.cap.10.pag.165.& in 2.tom.pag. 442. cũ multis ſeqq. Opmeero in opere Chronograph.pag.423.&437.Mariana in hiſtor.Hiſpan. 2.tom.lib.25. c.11.& ſeqq.Didac.de Valdes de dignit.Reg.Hiſpan.cap.12.num.7. Simõ Maiol. in diebus Canicular. colloq. 14.de inſulis, Rutil.Benzon. de anno Iubil.lib.1.cap.10.Alan.Cop. Dialog. 6.cap.36.pag.951.& ſeq. Fr.Thom. à Iesv de proc.omn.gen.ſalute lib.7.p. 1.cap.7.& ſeq.Vbi non ſolùm agit de India Orientali,ſed etiam de natione, erroribus,ac ritibus Abyſsinorum, & methodo illos iuvandi, D.Franc.Moſquera de Barnuevo in ſua Numantina c.10.fol.73.& 74.Et paſsim ex noviſsimo Seraphino Freitas in d. lib. de iuſto Imper.Aſiatico.

51 Ex hac † autem tot,tantorumque Regnorum & Provinciarum communicatione & acquiſitione,mirum eſt, quantum gloriæ & potentiæ acceſſerit inclytis Luſitanię Regibus, ut paſſim prædicti auctores obſervant. Etenim totius Orientis opes, & immanes mercium copias,incredibilemque aromatum,& aliarum pretioſiſsimarũ rerum opulentiam, & negotiationem in ſe tranſtulerunt, ut benè advertit Ludovic.Vartom.lib.5.cap.11.& ſeq. Guicciardinus lib.17. hiſtor. Theatr. vitæ humanæ vol.20.lib.2. pag. 3653. & Fr.Anton.de SanRoman lib.1.hiſt. Oriental. cap.6.in fin.& c.9.pag. 49. Thom.Bocius,& Paul.Iovius in locis ſuprà citatis,quæ iam ab antiquis tem-

52 poribus † ingenti quæſtu, per omnes Orbis partes comportari ſolebant, ut conſtat ex Plinio lib.6 cap.20.ubi celebrat emporia Indica,& cap.23. ubi ait,Romæ Indiæ merces centuplicato veniſſe, & in illam,& Seres, aliaſque adiacentes peninſulas, minimâ computatione ſingulis annis millies S.H. hoc eſt duos milliones & ſemis à Romano Imperio commercij gratiâ aſportari ſolere, & latè proſequuntur,

53 plurima † ſatis admiranda de earundem Orientalium regionum divitijs, & fertilitate tradentes,alij auctores, quos ſup.cap.2.n.3.recenſui, & Aloyſius Cadamuſtus in ſua navigat.c.37. Maiol.in dieb.Canicul.colloq.17.pag. 391.& colloq.23.pag.511.& 512.Pineda de reb.geſt.Salom.lib.4. c. 16. & 17.Gregor. Lopez Madera de excellent.Hiſpan.cap.8.fol.63. & Maluẽda

omni-

omnino videndus lib.3.de Antichrist. cap.12. pag.134. & cap.22. pag.160. Vbi inter alia notat hanc Indiam ab Isaia cap. 18. versic. 1. ex versione Kimchij, metaphoricè appellatã fuisse obumbrantem alis,quòd suis mercibus totum fermè orbem compleat, & obumbret; & mirabiles narrationes adducit de eximijs divitijs, monilibus, & cultu Regis Calecuth, & Pegu.

54 Vnde factũ † est, ut ipsi Lusitaniæ Reges hoc Dei donum venerantes & æstimantes, illud antiquis Regni sui titulis adiecerint. Nam Ioannes Secundus se Guineæ Dominum appellavit, ut ait Petr.Damariz in Dialog.4. de var.histor. cap.7. fol.192.& Aloys. Cadamustus ubi suprà cap.63. Et posteà Rex Emanuel cùm ex reditu Vasci Gamæ navigationem Indiæ non detectam tantùm, verùm & fundatam cognovisset, his titulis uti cœpit: *Emanuel Dei gratia Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra, & ultra mare in Africa, Dominus Guineæ, & conquisitæ navigationis, ac commercij Aethiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ.* Glo-

55 bumque † sphæricum suis insignibus addidit, quasi primus eius perverstigator extiterit. Et eisdem titulis, & insignibus deinceps eius in regno successores usi sunt, ut tradit Frat. Anton. de SanRoman d. lib.1. cap. 10. in fine, pag.54. quos splendidissimos esse, & à Deo gloriosè concessos, meritò testatur Ioan. de Barros decad. 1. lib.6. cap.1. & Alanus Copus Dialog.6. cap.36. pag.951. & P.Rebellus de obligation. iustit. lib.13.quæst. 23.sectione 3. & Seraphin. Freitas d. tractat. de Imper. Asiatico cap. 8. &

56 cap.14.num.33. & sequentibus, † ob id, quod Reges ipsi non tam propria commoda, & temporalium Regnorum augmentum,quàm ipsius Dei laudem, & Catholicæ Fidei propagationem semper in votis habuerint: de quo plurima tradunt auctores suprà citati,præcipuè Boter.& Fr.Alphons. Fernandez,Maluenda d.lib.3. de Antichrist. cap.7. in fin.pag.123. Didac. Valdesius de dignit. Reg.Hispan. cap.

57 19.num.54. & seqq. † Nulla quippe classis instructa, nullàve expeditio inita fuit, in qua non primum locum Evangelicæ prædicationis cura obtineret, & ministrorum electio ex Dominicano,Franciscano,Augustiniano, & Iesuitarum Ordinibus, & alijs probatæ vitæ Presbyteris,per quos dignè res tanta tractari posset.Quod meritò multis laudibus extollit Thomas Bocius lib.4. de sign.Eccles. Dei,cap.2. pag.129.& 130. ubi connumerat viros religiosos,qui maximè in hoc munere profecerunt.

58 Et inter eos † præcipuam laudem omnium consensu B.Francisco Xaverio Societatis IESV deberi ait.Is enim postulante Ioanne Lusitaniæ Rege à Paulo III. Pontifice Maximo ad id muneris designatus cum potestate Legati à Latere Vlysiponâ solvens anno 1541.cunctas oras,quas Oceanus ab Indico mari usque ad extremos Sinas circumfluit, & sic dimidium ambitum totius Orbis, Evangelij prædicatione illustravit. Et præsertim insulam Iaponij, in qua altissima religionis fundamenta iecit anno 1549. linguarum, & prophetiæ donis ab Spiritu sancto donatus, quibus plusquàm trecenta hominum millia ab impijs ritibus ad Christianum cultum perduxit, obijtque anno 1552. Indicæ peregrinationis undecimo, in insula Santiano, Sinis adiacente, multis miraculis in vita & post mortem conspicuus, corporeque & vestibus eius integris, & suaviter olentibus post plures menses ab humatione repertis, prout hodie etiam in urbe Goa maiori miraculo reperitur, ad quam ex Malacca translatum fuit;ubi tanquàm verus, & novus Indiæ Apostolus veneratur,& eodem ferè in honore apud Indos habetur, quo apud

Italos D.Franciſc. de Aſsiſio. Et hoc ipſo, quo hæc ſcribimus anno 1622. ſub die 12. menſis Martij à ſanctiſsimo D.N. Gregorio XV.Roman.Eccleſiæ Pontif.Opt.Max.ſummâ totius Orbis alacritate & conſenſione inter Divos relatus eſt,pijs ac glorioſis, & admirandis eius geſtis, atque virtutibus id ſuo veluti iure iuſtiſsimè poſtulantibus.De quibus qui velit plura, legat Maffæium, Hect. Turſelinum, & Ioan.Lucenam,qui eius vitam luculentiſſimis commentarijs proſecuti ſunt, & omnes fermè auctores,quos ſuprà citavimus,& præcipuè Boterum,& San Roman,& Fr.Alphonſ.Ferdinand.lib. 2.de hiſtor.Eccleſ.noſtr.temp. ex cap. 34.uſque ad 39. Alan.Cop. Dialog.3. cap.29.pag.443.& ſequentib.Pet. Da mariz d.Dialog.4.fol.327.332.& 335. eundem Bocium lib.6.cap.3.pag.220. & lib.12.cap.21.pag.547.ubi eius vitam cœleſtē fuiſſe affirmat,Rutil.Bēzan.de anno Iubil.lib.1.cap.9.pag.48. Theat.vitæ humanæ lib.3. volum.27. pag.4095.Vbi tradit ordinem, quem ſummus hic vir in convertendis & catechizandis Indis obſervabat, Frat. Thom.à Iesv de proc.omn.gent.ſalu. lib.2.part.1.cap.5.P.Gualter.in Chronograph. pag.739. & Pat. Gordonus ex anno 1541. uſque ad 1552. Iarriciū in Theſaur. rerum Indicarum lib. 1. cap.6. & ſequentib. & noviſsimum Ferdinand.Mendez Pinto in ſuis peregrinat.ex cap.203.uſque ad 218. & Mendozam lib.1.Reg.cap.2.pag.675. Freitas de Imper.Aſiat.cap.18.

59 Beatiſsimus ✝ quoque vir Ignatius à Loyola, qui eiuſdem Societatis Iesv primus fundator & Præpoſitus extitit,& propter eximium religionis zelum, vitæ & inſtituti miracula, eâdem die, quâ Beatus Xaverius inter Sanctos referri meruit, hanc Indiæ Orientalis converſionem pro virili ſua ardentiſsimè procuravit. Nam ut ait Maffæius lib.16.hiſtor. Indic. pag. 389. non ſolùm opi divinæ implorandæ aſsiduis per ſe, perque ſocios votis & ſupplicationibus excubabat, ſed miniſtros in tam arduam expeditionem, tamque laborioſum, atque longinquum iter alacriter offerebat: & etiam feſsâ iam ætate, viribuſque ſuum ipſe nomen & operam Summo Pontifici ſpontè detulerat: cùmque eius ætati & valetudini maximis prætereà occupationibus parceretur, accuratâ meditatione ad Claudium Æthiopiæ Imperatorem, & Abyſsinorum Regem, eius Davidis filium, cuius ſuprà mentionem fecimus, graviſſimas & pijſsimas litteras ſcripſit,quibus Patriarcham, & duodecim ſocios commendavit, quos ad eum Apoſtolicâ auctoritate mittebat, & ſimul miſsionis cauſas expoſuit, & Primatum,ac unitatem Romanæ Eccleſię luculenter adſtruxit, Regemque, ut ad illam rediret, permovit. Quarum litterarum tenorem hìc libens inſererem,niſi Latino ſermone legi poſſent apud Maffæium d.lib.16. ex pag.389. uſque ad 394.& Hiſpano apud Fr.Anton.de SanRoman, lib.4.hiſtor. Indiæ Orient.cap.26.ex pag.767.ad 773.ubi etiam titulos addit,quibus ille utitur Imperator.

Cùm autem hic zelus diſſeminandæ, & propagandæ fidei in omnibus Portugalliæ Regibus enituerit, maximus tamen fuiſſe conſpicitur ✝ in Emanuele,ut multa,quæ circa hoc dixit, geſsit, & ſanxit, apertè demonſtrāt,de quibus paſsim prædicti auctores mentionem fecerūt.Sed inter alia digniſsima ſcitu eſt pia illa & devota legatio,quam anno 1523. ad Leonem X.Pontif.Maxim.cum elegantiſsimis litteris miſit,quibus de regionibus in India detectis,Goa,Ormutio, Malacca,& alijs urbibus à ſuis Ducibus ſubiugatis,& à Mauris ereptis,illum certiorem effecit,& obedientiam, tantarum Provinciarum nomine, Sanctæ Apoſtolicæ ſedi humiliter promiſit. Pretioſis ſimul donis oblatis rariſque, 60

& ex-

& exquisitis frugibus, aromatibus, & animalibus ab eâdem India adductis, cuius opum primitias religionis causâ libandas existimavit. Quæ omnia Romæ & novitatis,& pietatis ergò magnæ lætitiæ,& admirationi fuerũt :præsertim cùm Rex in prædictis litteris enuntiaret,inter bellicos illos successus,divino suffragãte Numine, per universam Indiam plurimos Spiritus sancti gratiâ , igneque afflatos,depositis gentilitijs erroribus,indies ad nostram Religionem cõversos,veram Dei Fidẽ agnovisse, & ob id summas ei gratias meritò referendas,quòd tam procul à nostro Orbe,in tam remotis regionibus, Lusitanorum operâ sedulò suam veram Fidem,cultumque celebrari,publicari , ac propagari dignatus esset. sperandumque fore,extremas Oriẽtis oras,quò & sacras Apostolorum voces intonuisse , compertum est, Occidentalibus propediem iungẽdas,& ad Dei veri cultum,ipsius suffragãte Numine, traducendas,sanctæ sedi Apostolicæ, Christiani grègis more,debitum obsequium & obedientiam oblaturas.

Cuius epistolæ,& legationis meminerunt Dam.Goës, & Hieron. Ossor. lib.3.de reb.gest. Eman.Paul.Iov. lib. 18.hist.cap.8.Maffæius lib.5.hist. Ind. pag.123. Petr.Damariz Dialog.4. de var. hist.cap.19.pag.301. Alphonf.de Alburquerque in suis Comment. 3.p. cap.31. ubi refert elegantem orationem,quam Camillus Portius tũc temporis coram eodem Pontifice habuit, expugnationem urbis Malacæ,& alia Lusitanorum in India præclara gesta commemorando,Illescas in histor.Põtif.2.p.lib.6.cap.22.Fr.Ant.de SanRoman lib.2.hist.Ind.Orient. cap.6. pag. 228. Petr.Opmeerus in opere Chronogra. pag. 449. & epistolæ verba ad litteram inveniuntur in relationibus Novi Orbis pag.184.

Extat quoque aliud non minus nobile huius curæ & pietatis, quàm Lusitaniæ Reges circa Indorum Orientalium conversionem adhibuerunt , in epistola illa, † quã Ioannes Rex Emanuelis filius,huius nominis Tertius, ad Ioannem Castrium eius in eâdẽ India Vicarium,sive Proregem, scripsit; ubi postquam ei serijs,ac gravibus præceptis plurima iniunxit, quæ ad Indorum idololatriam tollendã,Fidem promovendam,templa ędificanda,& Lusitanorũ militum, ac mercatorũ excessus cohibendos,pertinebant:tandem cõcludit: *Quandoquidem in ista mea ditione mihi primum omnium, & maximũ est obsequium Dei,& Christianæ religionis amplificatio. Atque ut omni ex parte integri, incolumesque serventur, qui à dæmonum castris ad Christiana signa transierint : & citra tumultum ac vim,hoc præsertim initio,quam lenissimè populos rationibus , ac disputationibus edoceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel perversum,vel impium sit,cultum uni debitum Deo, simulachris, lapidibusq; ab homine tribui.* Cuius epistolæ verba leguntur apud Maffæium d.lib.12.pag. 300.& ab eo sumpsit Fr.Thom.à Iesu lib.2.de proc.omn.gen.salu.1.p.cap.8. pag.56.Lucena in vita S.Xaverij lib. 2.cap.22.& novissimè Seraph.Freitas de iusto Imper. Asiatico cap.18.n.5.& Hispano sermone traduxit Fr.Anton. de SanRoman lib.3.de hist. Orient. c. 29.pag.589.qui se eã originalem reperisse tradit inter schedas,quas D.Ferd. Alvar.de Castr. Proregis Ioannis nepos,ut reliquias tanti avi,servabat.

61

Sed finiemus tãdem hoc caput,si ei pro coronide elegãtissima quædã carmina subiecerimus,quæ Lusitanorũ in his expeditionibus virtutem & gloriam,in quadam Tragicomœdia Vlyssiponæ recitata anno 1619.coram potentissimo Rege nostro Philippo III. (immaturo heu fato nobis erepto) sic verè & luculenter sub devictarum nationum præconijs extollunt:

Chorus Triumphalis.

Aurum ceu calidis fulget in ignibus,
Lucent ut gelidis sydera noctibus,

Ortu dum rutilo nubila dissipant,
Virtus Herculeis pressa laboribus
Fulget sydereis æmula sedibus.
Robur Lysiacum trans maris æquora
Insanæ Thetidos turgida belluis,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.
Frustra mamoreis mœnibus undique
Circunstat pelagus gressibus invium,
Ne tellus pateat dissociabilis
Mortali, superat marmora Lysius,
Neptuni rabidi dentibus inserens
Frænum: syderea tentat iter via,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.
Naturæ validis claustra repagulis
Cedunt Lysiadis diruta sortibus.
Quid bello valeant brachia lugubri,
Expertus didicit Persa, leonibus
Cùm sentit gravidas littoris ostia
Naves, Ormusij mœnibus ultimam
Cladem pollicitas, colla iubentibus
Ni cives domino subdita Lysio,
Dedant, & properet victor in ardua,
Mortalem renuens, quærat Olympicum
Laude triumphum.
Romanis valuit Persa cohortibus
Deiectis acie, non semel urbium
E muris spolium tendere Martium
Devictas Aquilas. Lysiacum tamen
Aspectat pavidus signa, patentibus
Valvis Ormusij, mœnia dividit,
Ac tandem validis Persia viribus
Succumbens, meritum syderibus locat,
Mortalemque negans, quærit Olympicum
Laude triumphum.

Quibus carminibus alia addere licet, quæ novissimè ex Georg. Bucanano, & Iulio Scaligero adducit Seraph. Freitas ubi sup. cap. 5. num. fin.

SVMMARIVM Capitis IV.

1 *Indiæ Occidentales cur ita dictæ?*
2 *Indi, qui hodie dicuntur Occidentales, qualiter olim appellarentur.*
3 *India Occidentalis, secundũ Orteliũ, potiùs debuit dici Amazonia, vel Orelania.*
4 *Indias Occidentales vocavit Columbus provincias à se repertas, ut earum divitias significaret.*
5 *Americæ nomen falsò impositum fuit Orbi Novo à Columbo reperto.*
6 *Americus Vesputius quis, & qua arte sibi Novi Orbis detectionem adrogaverit?*
7 *Christophorus Columbus, ut insulas, sic etiam continentem Novi Orbis primus aperuit.*
8 *Americi fraus, & impostura à Columbo coram Regio Senatu convincitur.*
9 *Alphonsus Oxeda magis quàm Americus Novi Orbis inventor dici debuisset.*
10 *Americi fraudem plures auctores aperuerunt.*
11 *Veritas, etsi aliquando obscuretur, tandem tamen emergit.*
12 *Americus ob rei nauticæ peritiã à Regibus Castellæ, & Lusitaniæ invitatur.*
13 *Indias Occidentales aliqui Atlanticam vocant.*
14 *Atlantica insula quæ? & Platonis de ea narratio mirabilis.*
15 *Platonis narrationem de insula Atlantica multi veram esse opinantur.*
16 *Insulas, & terræ tractus plures mare submergere solet, & alias etiã detegere.*
17 *Hispania ab Africa, & Sicilia ab Italia maris interruptione separatæ.*
18 *Ovidij elegãs locus de insulis mari submersis.*
19 *Rhodos, & Delos insulæ repentè è marinis fluctibus emerserunt.*
20 *Aegypti Regio olim occupabatur mari Mediterraneo, & qualiter detecta.*
21 *Peruani Regni planities, vulgò* los llanos del Perù, *olim erant mare.*
22 *Pharon insula qualiter à mari relicta.*
23 *Syrtes Libiæ quid sint, & unde procedant? cum Lucano.*
24 *Lex Relegatorum 7. §. est quoddam, D. de interdict. & relegat. illustratur, & emendatur.*
25 *Ovasis, sive Oasis insula quæ? & pœna deportationis in eam.*
26 *Oceanus Atlanticus multis sæculis innavigabilis iudicatus fuit.*

27 *Mare gramineum reperit Columbus in prima navigatione, & an id manserit ex reliquijs Atlanticæ?*
28 *Atlanticæ appellatio non benè convenit Orbi Novo.*
29 *Atlanticæ insulæ narratio Platonis fabulosa esse probatur.*
30 *Insulæ plures hodie reperiuntur in mari Atlantico.*
31 *Insulæ plures diluvij tempore enatæ, & immutatæ: posteà verò rarò.*
32 *§. Insula, inst. de rerũ divis. exornatur.*
33 *Mare gramineum, & virens sæpè reperitur.*
34 *Oceanus Atlanticus cur ita appelletur?*
35 *Atlanticus mons & Atlantidis insula ubi, & unde dicantur?*
36 *Atlas Rex Africæ antiquissimus, & fabulæ de eo.*
37 *Galli voluerunt Orbem Novum appellare Franciam Antarcticam.*
38 *Famæ in templo non dedicantur improba monumenta.*
39 *Orbem Novum aliqui appellant Terrã Sanctæ Crucis.*
40 *Brasiliæ Provintia appellatur Sanctæ Crucis, & quare? Et quam iniustè hoc nomen vulgus pro Brasilia mutaverit.*
41 *Indiæ Occidentales vocantur ab aliquibus, Orbis Carolinus, & quare?*
42 *Provinciæ noviter repertæ, aut subactæ, à Duce, aut exploratore nomen sumere solent.*
43 *Carolus V. Imper. symbolum Columnarum Herculis cum inscriptione* Plus ultra, *cur assumpserit?*
44 *Alexander Magnus plorabat, audiens plures mundos esse, quòd ne unum quidem subegisset.*
45 *Auctor picta poësis qualiter exponat symbolum Caroli V.* Plus ultra.
46 *Franciscus I. Galliæ Rex quid adiecerit symbolo Caroli V.* Plus ultra.
47 *Gloria eximia sæpius fortunæ, quàm virtutis est beneficium.*
48 *Caroli V. virtus, & religio, eius fortunam prosperam fecerunt.*
49 *Caroli V. epitaphia.*
50 *Caroli V. laudes, & egregia facinora remissivè.*
51 *Orbis Novus à multis vocantur Indiæ Occidentales, & quare?*
52 *America dicitur quarta pars Orbis, & est maior tribus alijs anteà detectis.*
53 *Europa nihil esse videtur comparatione habita ad Indias Occidentales.*
54 *Orbem terrarum qualiter dividat Gerar. Mercator post Americæ detectionẽ.*
55 *Orbis universus quot gradus, & leucas contineat, & quot Orbis Novus Indiarum Occidentalium.*
56 *Iacobi Pontani scrupulus ineptus reijcitur.*
57 *Scandinavia Germaniæ insula, quia magna erat, vocabatur ab antiquis alter Orbis, & etiam Trapobana.*
58 *Americæ, & Indiarum Occidentalium appellatione auctor utetur, quamvis impropria sit.*
59 *Verbo utendum ut nummo cui publica forma sit.*
60 *Verborũ proprietati derogat usus communis loquendi.*

CAPVT IV.

De Occidentalibus, & Meridionalibus Novi huius (ut vocant) Orbis regionibus, & cur Indiæ, & America dictæ?

VIDIMVS quæ, quota, & qualis Orbis terrarum pars propriè sub Indiarum nomine veniat, & quantũ in illis inquirẽdis & cõquirendis Lusitani profecerint: nunc autem ad instituturn nostrum magis accedentes, videamus oportet, cur idẽ nomẽ his etiã provincijs inditũ fuerit, quæ ad Occidentem & Meridiem vergũt, & quãdo ac qualiter à Catholicis Hispaniarum Regibus inquiri, & detegi cœperint?

Et planè ✝ quod ad nomẽ pertinet, [1] valdè mihi probatur opinio doctissi-

mi,& elegantissimi Pat. Iosephi Acostæ lib.1.de natura Novi Orbis, c.14. pag.36.& in prooem.ad libros de procurãda Indorum salute,dum tradit,ob id Indias appellatas fuisse,quòd apud veteres India diceretur remotissima illa regio Orientalis, quæ fines Orbis terrarum claudere putabatur,ut suprà cap.1.retulimus: ex quorũ imitatione Nostri nomen ad novas à se inventas regiones & gentes impropriè derivarunt,quæ etiam,ut plurimum,Occidẽtis extrema claudebant & occupabãt, quanquam † initio non Indi, sed Insulani, aut Antiliani hi Occidentales Barbari vocarentur.

2

Quam sententiam repetit idem P. Acosta in sua historia naturali, & morali Indiarum,Hispanâ linguâ cõscripta,lib.1.c.14.& sequitur Thom.Porcacchus in insulario lib.3.pag.162. Anton.Possevin.in Biblioth.1.tom.lib.9. c.15.pag.368. Camillus Borrellus in tract.de præstantia Reg.Cathol. c.46. n.217.Fr.Greg.Garc.Dominicanus in tract.de Indorũ origine lib.1. c.3.§.5. D.Sebastian.Covarru.in Thesaur.ling. Castel.verb.*India*,P.Gaspar. Sanct. in Comment.in Isaiam c.2.n.19.pag.36. ubi neminem ex prędictis referẽs,ait: *India à nobis communiter vocatur quæcũque regio anteà incognita,longèque dissita: quia ex incognitis, longinquisque regionibus ea,quam Indus fluvius perluit, primũ explorata est.* Et Abraham. Ortelius in Thesaur.Geograph.verb.*Atlantis insula.* Qui subijcit,falsò & impropriè ab Hispanis has regiones Indias esse appellatas. † Quibus si à flumine primario nomen imponere libuisset, ut in Orientalibus cõtigit,Amazonias, vel Orelanias potius,quàm Indiam indigitassent.Ne hanc tamẽ cum vera India cõfunderent,eã Occidẽtalem, aut Hispanicã cognominarunt,cũ altera, Oriẽtalis, aut Lusitanica vulgò vocetur,ab orbis plagis,& Regibus nempe, quibus subsunt,ascitis nomenclaturis.

3

Eandẽ rationem,alijs reiectis,sequi videntur Ant.Herrera in hist.general. Indiar.decad.1.lib.1.c.6.pag.23.&Fr. Ioan.Torquem.in Monarch. Indiana lib.1.c.7.Nisi quòd ij adijciunt, † hoc nomen ob id etiam à Columbo confictum,ut magis eius Orbis,quem detexerat,magnitudinem commẽdaret,& auro,argento, gemmis,& aromatibus alijs Indijs non esse inferiorẽ ostenderet,quæ iam tũc à Lusitanicis perquirebantur. Cui opinioni assentitur Fr. Ioa.de la Puente in cõvenient.utriusque Monarchiæ lib.3.c.7.pag.53.dum ait,ob id tãtùm,quòd Americanę Provinciæ in remittendis ad Hispaniam thesauris Orientalibus similes sint,Indiarũ nomen illis communicatũ fuisse.

4

Sed quãvis impropriũ hoc nostrarũ Indiarũ nomẽ esse fateamur,aut etiam falsum,ut Ortel.affirmat, † lõgè tamẽ improprior, & falsior est alia locutio, quæ apud eundem Orteliũ,& reliquos Cosmographos, imò & apud omnes ubique gentes invaluit,teste Tho.Bozio de sign.Eccles.Dei, lib.4. c.3. pag. 131.& lib.6.c.7.vers. *Sed ne videamur.* Porcaccho in insulario lib.3.pag.162. Ortelio in Theat.mag.tab.5. Magino Patavin. tab.34.pag.279.Pet.Opmeero in opere Chronograph.pag.437.Iacob.Pontano in prima tertij progymnasmate 18.pag.315.Didac.Valdes de dign.Reg.Hisp.c.19.n.55.& alijs communiter,dũ has in universum regiones Occidentales,& Australes,Americam uno ore appellare solent, † tracto nimirum nomine ab Americo Vespucio Florentino,qui cùm esset Geographiæ, & rei nauticæ peritissimus, & Alphonsi Oxedæ, atque aliorum ducum in prioribus illis huius Novi Orbis navigationibus, & investigationibus socius,se primum in eo terram continentem,quę ad Pariam incipit, invenisse iactavit, & id vulgo persuasit, sparsis ubique relationibus,& tabellis Geographicis,quas ipse propriâ manu scitissimè exarabat, & nomine suo his provincijs, & alijs posteà repertis,

5

6

tis,imposito. Hoc etenim falsò, & per summam fraudem,& calliditatē ab eo confictum fuit. Nam † verius est,ut & priores insulas,sic terram illam,& reliquam cōtinentem,quæ ad Cumanam usque protēditur,& oras,quæ *del Dragon*,& *de la Sierpe* dicūtur,iam priùs à Christoph.Columbo inventas, & signatas fuisse anno 1497.in tertia navigatione & expeditione, quam ad has oras Catholicorum Regū Ferdinandi & Elisabethæ iussu & nomine fecit.In quorū † Senatu cùm de Americi fraude,& tanti tituli usurpatione Colūbus causam ageret,& eius partes Fisci quoque Advocatus defenderet,id manifestis & apertis probationibus cōstitit, testimoniū inter alios proferente prædicto Alphonso de Oxeda,cui, † si Columbus deficeret,potius quàm Americo hæc gloria tribuenda meritò esset, cùm in illo itinere,in quo Vesputius se continētem invenisse iactavit, Oxeda ipse ducē ageret,& Ioannes de la Cosa clasis navarchū,uti refert, & ex Regijs Archivijs cōprobat Ant.Herrera in hist.gener. Ind.Occid. decad.1.lib. 4.c.2.4.& 11.& lib.7.c.1. pag.224. & decad.4.lib.8.cap.12.& in descriptione earūdem Indiarum Occid. pag.15.

7 8 9

10 Et de † eâdem fraude,& impropria Americæ appellatione queritur Frat. Thom.Maluend.lib.3.de Antichrist.c. 16.in princ.iniustum,& suffuratū hoc vocabulū dicens,cū hæc palma Christophoro Columbo Liguri,&Castellanis deferenda esset;& idem agnoscunt & fatentur Abraham. Ortel. d.tab.5. Opmeerus d.pag.437.Carol.Stephan. in dictionar.verb. *America*,Iust.Lips.de Physiolog. Stoic.lib.2. dissert.19.doctissimus Bern.Aldrete de antiq.Hispan.lib.4.c.17.pag.567.& Mosquera de Barnuevo in Numantina c.10.fol. 74.qui totam hanc inventionē Colūbo tribuunt, & ab eo magis quàm ab Americo Novum Orbem, Coloniam, sive Columbaniam,nominari debuisse affirmant:ut sic appareat,detectā satis mūdo fuisse huius impostoris audaciā, &veritatem † rerū gestarum erroribus non mutari,l.illicitas,§.veritas, D. de officio Præsid.quin potiùs tantam semper potētiam habêre,ut nullis machinis,aut cuiusquā hominis ingenio,aut arte subverti possit. Et licèt in causis nullum patronum,aut defensorē obtineat,tamen per se ipsa defendatur, ut pulchrè ait Cicero in orat. in Vatin. qui etiam non minus elegāter in orat. pro Cœlio sic inquit:*O magna vis veritatis,quæ cōtra hominum ingenia,calliditatem,solertiam,contraque fictas omnium insidias,facilè se per se ipsa defendat*.Quapropter Thrive.apoph.48. eam rectè Soli similem facit;qui quemadmodum à nubibus sæpè intercipitur, sed nunquam nubibus suffocatur: ita veritas aliquando laborare potest,extingui verò nunquam. Licèt negari non possit, Americum † quoque plurimū eā,quā pollebat industriā in his professionibus iuvisse, atque ideò à Ferdin.Rege Catholico ad eas invitatū, & nautarū examini,chartisque nauticis conficiēdis præfectū,ut tradit idē Herrera d. decad.1.lib.6.c.16.pag.214.& lib.7. c.1.pag.224.Et qualiter etiā ab Emanuele Lusitaniæ Rege vocatus fuerit, &iussu eius duas alias navigationes ad Austrū fecerit,& Brasiliam Provinciā exactissimè exploraverit,ipse idē Americus in suis relationibus cōmemorat, & alia de eo tradunt Theat.vitæ hum. vol.20.lib.2.pag.3654.Maffæius lib.2. hist.Ind.pag.37.& Fr.Ant. de SanRomā in hist.Ind.Orient.lib.1.c.2.pag.6.

11 12

Cùm ergo his regionibus à Colūbo detectis Indiarum nomen propriè nō conveniat,& multò minus illud Americæ, quod ementitū ostendimus: sunt alij, † qui putāt,melius & proprius totam hāc Orbis partem Atlanticā appellari potuisse,& ita eam appellat Gerardus Mercator,& alij Cosmographi, quos refert & sequitur Ortel.in d.Thesauro Geograph.verb.*Atlantis insulæ*, Theat.vit.hum.vol.5.lib.3. pag.1258.

13

Patavinus d. tab. 34. pag. 279. Ioan. Fungerus in Etymolog. verb. *Atlas*, & Opmeerus in opere Chronographic. pag. 9. eo argumento moti, quòd existiment, † illam verè esse Atlanticam insulam, de cuius ingenti magnitudine, ubertate, & divitijs nobilem illam, & mirabilem narrationem, iam olim scriptam, reliquit Plato in Thimæo, sive Critia; ubi sic Athenienses alloquitur: *Traditur vestra civitas restitisse olim innumeris hostium copijs, quæ eò Atlantico mari profectæ, prope iam cunctam Europam, Asiamque obsederunt. Tūc enim erat fretum illud Columnarum Herculis navigabile, habens in ore, & quasi vestibulo eius insulam Lybia simul, & Asia maiorem, per quam ad alias proximas insulas patebat aditus, atque ab illis ad omnem continentem è conspectu iacentem, vero mari vicinam. Pelagus illud verum mare, terra quoque illa verè erat continens. Verùm post hæc ingenti terræmotu, iugique unius diei, noctisque illuvione factum est, ut terra dehiscens, omnes illos vestros bellicosos homines absorveret, & Atlātis insula sub vasto gurgite mergeretur. Quapropter innavigabile pelagus illud propter absorptæ insulæ limū relictū fuit.*

14

Hactenus Plato, plura alia non minus admiranda de eâdem insula adijciens. Cuius † narrationem veram esse, non solùm prædicti auctores, sed alij etiam plures sapientissimi viri sibi persuaserunt, ut constat ex Plinio lib. 2. cap. 90. Strab. lib. 2. Geograph. Diodor. Siculo lib. 4. ubi eam Tritoniam vocat, Plutarc. in vita Sertorij, Amian. Macel. lib. 17. Tertul. in Apolog. cap. 4. & lib. de Pallio, cap. 2. Arnob. lib. 1. adversf. gent. Proclo Philosopho Platonico apud Marsil. Ficin. in Commētar. Thimęi, ubi citat Marcelum quēdam historiæ Æthiopicę Scriptorem, eandem historiam egregiè confirmantem, Crantore, & Plotino, & nouissimo Ioan. Serran. in Commentar. ad Platon. Cœlio Rhodigin. lib. 17. antiq. lect. cap. 18. Vgone Blosio in oration. quodlibet. Ioa. Becano in origin. Antuerpiens. lib. 3. Turnebo lib. 20. adversar. cap. 11. Ludovic. Vives in not. ad D. August. lib. 16 de Civit. Dei, cap. 9. latè Pamelio in scholijs ad Tertul. sup. annot. 528. Thom. Bocio de sign. Eccles. Dei lib. 20. cap 3. Ludovic. Legionensi Augustinian. in Commentar. sup. Abdia, cap. ult. pag. 670. Petr. Mexia Hispalens. in Sylva 4. part. cap. 3. Maluenda de Antichrist. lib. 3. c. 16. pag. 149. Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap. 15. pag. 205. Iust. Lips. lib. 1. de Constantia c. 16. & in Physiolog. Stoic. lib. 2. differt. 19. Fr. Greg. Garc. de Indor. origin. lib. 4. cap. 8. & seq. ex pag. 351. ad 406. & lib. 1. cap. 3. ex pag. 46. Basilio Pōtio q. 8. expositiva, c. 1. pag. 467. Maiolo in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 1. pag. 30. & colloq. 14. pag. 337. Fr. Ioan. de la Puente in convenientia utriusque Monarchiæ lib. 3. cap. 21. §. 3. ex pag. 143. & Ioan. Fungero in Etymolog. Latino-Græco, verb. *Atlas*, pag. 97.

15

Et hanc continētem à Platone indicatam, esse hunc Novum Orbem à Columbo repertum, & insulas, quas illi vicinas facit, esse Cubam, Hispaniolam, Borriquenam, Xamaicā, & alias, quas vocant *De Barlovento*, Columbumque Platonis auctoritate ductum, ad has regiones investigandas, permotum fuisse, apertè tradunt Mercator. Ortel. Turneb. Pamel. Vives, Bocius, Maiol. Garcia, Funger. Opmeerus, & Theat. vitæ humanę ubi suprà, & ultra eos Gomara 1. tom. hist. Ind. fol. 120. ad fin. August. Zarate in proœm. hist. Peruf. Petr. Cieza 2. tom. rerum Indic. Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi orbis cap. 12. & Fr. Stephan. de Salazar sup. symbol. Apost. discurs. 16. c. 3.

Neque mirum videri debet, quod ingenti terræ motu, & maris illuvione Atlanticam illam insulam absorptam, & sub vasto gurgite mersam, commemorat Plato. Cùm † id frequentissimum fuisse legamus, & divino iudicio

16

ita disponente, maria, suis sedibus migrantia, vastissimas insulas, & longos terrę tractus occupasse. Cõtrà etiam in ipso mari novas insulas, & multas terræ plagas repentè emersisse, quasi paria secum faciente naturâ, & uno loco reddente, quod alio hauserat; ut plurimis exemplis ostendit Plin. lib. 2. ex cap. 85. ad 90. Titus Livius lib. 39. quẽ refert Brisso. de verbor. signific. verbo *Insula*, fol. 305. Pompon. Mela lib. 1. cap. 5. & lib. 2. c. 7. Strab. lib. 1. ad medium, Seneca lib. 6. natur. quæstio. cap. 31. Solin. in Polysth. cap. 8. & 36. Auctor de mirabilibus Sanctorum inter opera D. August. lib. 1. cap. 7. Bap. Fulgos. lib. 1. tit. 6. de mirac. fol. 54. & seq. Genebrard. sup. Psal. 106. vers. 33. Balduin. & Hotman. in §. insula, instit. de rerum divis. Maluenda de Antichrist. lib. 7. cap. 14. pag. 378. & seq. Fr. Greg. Garc. d. lib. 4. de Indor. origin. cap. 11. & 12. Fr. Ioan. de la Puente in d. convenientia lib. 2. cap. 29. pag. 294. & lib. 3. cap. 26. pag. 164. & 165. Florian. Ocampus lib. 1. histor. Hispan. cap. 4. 35. & 40. Theat. vitæ human. vol. 23. lib. 1. ex pag. 3938. Auctor de mirab. SS. inter opera August. lib. 5. cap. 7. Maiol. colloq. 1. pag. 17. 30. & 31. & colloq. 10. ex pag. 270. & colloq. 14. ex pag. 335. & Iustus Lipsius d. lib. 1. de constantia, cap. 16. ubi inter alia de Siciliæ † ab Italia, & Hispaniæ ab Africa separatione, maris interruptionibus factâ, meminerunt. Ovidius quoque lib. 15. Metamorphos. hoc argumẽtum elegantissimè iuxta Pythagoræ opinionem illustrans, qui docêre solebat, omnia in novas formas mutari, sic canit: †

17

18

Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras,
Et procul à pelago cõchæ iacuere marinæ,
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit; & eluvie mõs est deductus in æquor,
Si quæras Helicen, & Burim Acheidos urbes,
Invenies sub aquis, & adhuc ostendere nautæ
Inclinata solẽt cũ mœnibus oppida mersis.

Philo etiã in lib. quòd mundus sit incorruptibilis † de Rhodo, & Delo clarissimis insulis agens, scribit, eas è marinis fluctibus emersisse, unde à Pindaro Θεόσμητος dicuntur, idest, *Divinitus conditæ*. Et Carol. Stephan. in dictionar. verb. *Aegyptus* ait, † totum eum tractum, quem hodie Ægypti regio occupat, olim sinum maris Mediterranei fuisse, Niliquè alluvione exaggesto limo oppletum, & terram factã. Quod etiam plurimi alij ex antiquioribus & recentioribus tradiderunt, quos refert Ioan. Goropius in Nilo Scopio, & Ioan. Bapt. Scortia. lib. 1. de natur. & increm. Nili, cap. 1. & 8. asserentes Nilum ita dictũ, quòd Νέα ἰλὺς, idest, *Novus limus*, ab eo quotannis deferatur. Memineruntque eiusdem rei Vlp. in l. 1. §. ripa, D. de flumin. Imp. in C. & Novellis sub tit. de alluvionibus, & Casiodor. lib. 3. epistol. 52. Michaël quoque Cabello, Balboa in Miscellan. Australi manuscripta 2. part. cap. 15. tradit, ex constanti Indorum relatione, ab antiquis ad posteros derivata, & ex alijs signis compertũ esse, † ingentes istas terræ planities, quæ in hoc Peruano Regno circa maris littora adeò longè & latè diffunduntur, olim salsis & undosis eiusdem pelagi fluctibus occupatas fuisse.

19

20

21

Quibus adstipulatur, quod de Insula † Pharo, & alijs canit Lucanus lib. 10. Pharsaliæ:

22

Tunc claustrum pelagi cœpit Pharon, insula quandam
In medio stetit illa mari sub tẽpore vatis.
Protheos, at nunc est Pellæis proxima muris.

Et Ovid. lib. 15. Metamorph.

Fluctibus ambitæ fuerant Antissa, Pharosque,

Et Phœnisa Tyros, quarum nunc insula nulla est.

23 Et de causa † Syrtium, quæ prope Lybiam conspiciuntur, idem Lucan. lib.9. sic inquiens:

Syrteis vel primam mundo nascente figurã
Cùm daret, in dubio pelagi, terræque reliquit.
Sic malè deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui, vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusq; natabat:
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens
Aequora subduxit Zonæ vicina perustæ,
Et nunc pontus adhuc Phœbo siccante repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit: nam iam brevis unda supernè
Innatat, & latè periturum deficit æquor.

Tradũt alia Albericus Gentilis lib. 4. lection. cap.14. & Stephan. Forcat. lib.2. de Gallorum Imperio fol.82. ubi 24 quod † Vlpianus scribit in leg. Relegatorum 7. §. est quoddam, D. de interdictis & relegatis: *Est quoddam genus quasi in insulam relegationis in Provincia Aegypto in novas insulas relegare.* Sic explicat, quasi illæ nativitate sint novæ, vel quia eas recenter investigatio solers hominum, aut insomnis avaritia navigantium periculi secura detexit. In quo tamen animadvertere debuit, textum illum secundùm veriorẽ emendatiorum Codicum litteram, non dicere, *In novas insulas*, sed *in Ovasin.* Est 25 autem, † *Ovasis*, sive *Oasis*, tam parva, quàm magna, locus desertus in medijs Lybię arenis ad Ægypti confinia versus Occidentem, culicibus & muscis grandioribus infestus, ut Græci interpretes notant, in quem nocentes olim relegari solebãt, ut benè docuit Duaren. lib.2. disputat. cap.39. qui infinitos locos ex omni genere Scriptorum huc pertinentes congessit, & ultra eum Cuiacius lib.8. observat. cap.27. Barnabas Brissonius lib.3. de verb. signific. verb. *Ovasis* fol.471. Prateius & Calinus eodem verbo, & Abraham. Ortelius in Thesaur. Geographic. qui hinc etiam intelligunt illud, quod de Oasena deportatione traditur in l. 1. C. Theodos. de Nili agger.

Id autem, quod à Platone in prædicto loco subijcitur, illud scilicet pelagus, ubi olim Atlãtica insula absorpta fuit, innavigabile propter limum mansisse, ex eo cõfirmari potest, quòd multis † sæculis huius freti navigationem 26 pauci tentarunt, ut tradit Pineda de rebus Salom. lib.4. cap.14. pag.196. & cap.15. pag.205. & nos infrà cap.11. latiùs ostendemus. Atque item ex eo, quòd † Columbus, cùm per illud mare 27 primam navigationẽ instituit, per dierum aliquot iter tantã graminis ubertatem clasi occurrentem invenit, ut tandem tota circumsepta, tanquam in pratis herba virentibus, navigare videretur. Quæ graminis vis potuit ex reliquijs Atlantici limi, de quo Plato loquitur, permansisse, alijs iam scopulis & impedimentis, tanti temporis spatijs, & continuis maris agitationibus comminutis. Et de hoc gramineo mari à Columbo reperto locupletissimi testes sunt ij, qui eiusdem res gestas scriptis mandarunt, ac præcipuè Gomara 1. tom. histor. Ind. Ovetus in eâdem hist. lib.2. cap.5. Francisc. Vlloa apud Ramusium in navigation. tom.3. Anton. Herrera in histor. general. Indiar. decad.1. lib.1. cap.9. & 10. & ultra eos idem referunt Pamelius in annot. ad Apologet. Tertul. scholio 528. Maluenda de Antichrist. lib.3. cap.16. pag.149. & Simon Maiol. in diebus Canicul. 1. tom. colloq.10. pag.262. & colloq.20. pag.451.

Verùm autem verò licèt his argumentis defendi posse videatur Atlanticæ nomen, quod nostro Novo Orbi suprà dicti auctores attribuunt: adhuc tamen † arbitror, ei parum aptè applicari. Nam si Atlantis insula tot retro 28 sæculis, ut ipse Plato scribit, submersa

fuit;

fuit; quâ ratione eius vocabulum ad continentem hodie stantem, & longè dissitam, extēdemus? Tum etiam, quia hoc quod de Atlantica cum Platone retulimus, etsi ut verum à multis admittatur, ut patet ex suprà relatis, meritò tamen † ab eximijs alijs ipsius Platonis sectatoribus fabulæ magis, quàm historiæ tribuitur, allegoricèque ea omnia à summo Philosopho dici volunt, ut constat ex Proclo, Porphirio, Orig. & alijs relatis à Marsil. Ficino in Commentar. sup. Thimæ. cap. 4. & in Critia. cap. 1. Neque dissentiunt Plin. Tertul. & Arnob. quos sup. citavimus; nam licèt Platonis narrationem sequantur, sub mendacij tamen dubio, & periculo, eam proponunt. Idemque facit Pat. Ioan. Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap. 14. pag. 201. & latius & elegantius cæteris, & in nostræ Americę terminis loquens Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 22. per totum, & eruditissimus vir D. Greg. Lopez Madera Regius, & dignissimus in supremo Castellæ Senatu Consiliarius in lib. de excellentijs Monarch. Hispa. cap. 9. & Fr. Basilius Pontius Legionens. 1. part. variar. disputat. 48. expos. cap. 1. pag. 467. & novissimè post hæc scripta Seraph. Freitas de iusto Imperio Asiatico cap. 5. num. 29. Quorum argumentis nunquam plenè respondêre potuit Fr. Greg. Garcia in d. tract. de Indor. orig. lib. 4. cap. 9. cùm seqq. quamvis in hoc multum olei & operę collocaverit. Etenim Plato ipse à Critia puero inter Cantilenas eam narrationem traditam esse fatetur, & novē mille annis ante illud tempus, quo scribebatur, contigisse: quod quàm sit à vero alienum, nemo non videt, cùm nec hodie à mundi creatione tot sæcula prætierint.

29

Et rursus quia, quæ de immensitate illius insulæ subdit, & templi in ea positi divitijs, & magnitudine, Neptuni, & Clytus amoribus, gemellis quinquies ab eis susceptis, colle in quinque orbes diviso, & repentina tam vastæ telluris subversione, & summersione, quæ universam Asiam, simul & Africā amplitudine superabat, nemo vel mediocriter sanus fabulosè dicta, & meras nugas esse negabit. Præsertim † cū quotidianâ experiētiâ comperiamus, in eodem mari & situ, quem Atlanticæ suæ Plato designat, alias minores insulas remansisse, quales sunt Fortunatæ, sive Canariæ, & quæ vocantur *de la Madera*, y *de los Azores*, & similes, quæ cùm illuvionem à Platone confictam effugerint, non obscurè ostendūt, quid de eius hac in parte fide sentire debeamus. Neque dixerit quispiā eas insulas, quas hodie conspicimus, post absorptam Atlanticam nasci, & emergere potuisse, iuxta ea, quę suprà retulimus: nam etsi hoc aliquando cōtigerit, † & præcipuè diluvij tempore, quo alias, atque alias insulas enatas, immutatasque tradit D. August. & post eum Maiol. d. colloq. 10. pag. 266 rarum tamen est, & facilè non probādum, ut inquit Imperator Iustin. † in §. insula, instit. de rerum divis. & Theodoret. lib. 4. de curat. Græc. affection. dum generaliter docet, *Mare quāquam inde nubes vim aquarum incessanter exhauriant, imbresque pariant, terrisque diffundant, imminutum olim exhaustumvè esse non cerni, neque ab his littoribus recessisse, quæ olim fluctibus suis obduxit.*

30

31

32

Accedit his, nullum uspiam tantæ insulæ monumentum, nisi fictitium illud Platonis reperiri, nullumque subversionis eius vestigium alicubi comparuisse. Nam quod de gramineo diximus mari, † sæpè navigantibus in alijs etiam oris occurrit, ut multis exemplis ostendit Maiol. in locis suprà citatis.

33

Et quod quidā arguunt de † Oceani Atlantici appellatione, quam mare illud ab illa Atlantica insula, quæ olim in eo erat, traxisse opinantur, inter quos Iustus Lipsius d. Physiolog. lib. 2. dissert. 19. confutatione planè non

34

eget, cùm certum & apertum sit ab Atlantico mõte denominari: † quod scimus in extremæ Mauritaniæ terminis situm, trecentis plus minus millibus ultra Gaditanum fretum, & Herculis Columnas, è cuius regione sita est Atlantidis insula, parva tamen, & ignobilis, ut tradit Plinius lib. 6. cap. 5. & 31. & lib. 5. cap. 1. & alij relati ab Ortelio in Thesaur. Geograph. verb. *Oceanus Atlanticus*. Atlas autem mons ab † Atlante Promethei fratre nomẽ accepit, qui antiquissimus Rex Africæ fuisse perhibetur, & Hesperidum pater, & primus Astrologiæ artem excogitasse, ob quod cœli machinam, atque astra sustinêre humeris fabulabãtur, & à Perseo in montem eximiæ altitudinis, qui etiam cœlum tangeret, fuisse conversum, ut constat ex Diod. Sicul. lib. 4. cap. 5. & lib. 5. cap. 2. Cicer. lib. 5. Tuscul. Herodot. lib. 4. Ovid. lib. 4. Metamorph. Solin. cap. 37. D. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 8. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 8. & ex plurimis alijs Græcis & Latinis Poëtis, atque Historicis, quos latissimè congerit Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. ex cap. 10. usque ad 15. & ab eo mutuatus Francisc. Torreblanca in epitom. de Magia, in defensione cap. 5. inter quos Virgil. lib. 6. Æneid. sic canit:

——— *Iacet extra sydera tellus,*
Extra anni Solisq; vias, ubi cœlifer Atlas
Axẽ humero tollit, stellis ardentibus aptũ.

Silius Ital. lib. 1.

Nec patitur nomen proferri lõgiùs Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice cœlum.

Et expressiùs Festus Avienus vers. 105.

Vltima proceras subducit ad astra colũnas
Hìc modus est Orbis, Gadir locus, hìc tumet Atlas,
Arduus, hìc duro torquetur cardine cœlũ,
Hìc circumfusis vestitur nubibus axis.

Reiectâ ergo Atlanticæ appellatione, quam aliqui, ut vidimus, huic Novo Orbo tribuere voluerũt, multò magis reijciendum videtur nomen *Franciæ Antarcticæ*, quod ei Galli imponere conati sunt, dum inaniter ostendere cupiunt, se primos illius inventores fuisse sub Villagagnonis Domino, ut tradit Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Nam perijt in flore hæc calumnia, quæ in gloriæ Hispanorum invidiam à Gallis prætexebatur: neque uspiam terrarum tale virus vires accepit, † ut sic appareat, in Famæ templo non dedicari improba, & petulca monumenta, ut aliud agens tradit Iustus Lipsius in cent. 2. ad Belg. epist. 6.

Neque magis audiẽdi sunt alij, qui, eodem Porcaccho teste, † has omnes novas regiones Terram Sanctæ Crucis appellant, nimis quidem imperitè; cùm † hoc nomen solùm Brasiliẹ cõveniat, quam ubi primùm Alvarus Capralis detexit, Sancto illo nomine & signo pijssimè communivit, ut diximus sup. cap. proximo, num. 32. eoque multis annis appellata & cognita fuit, licèt posteà, dæmonis fortasse astu, Brasiliæ appellatio magis invaluerit, à ligno huius nominis tingendis pannis admodum apto, quod ex ea exportari solet, de quo graviter dolet & queritur Ioan. Barros decad. 1. lib. 5. cap. 2. & Petr. Damariz Dialog. 5. de var. hist. cap. 2. fol. 338. & Fr. Anton. de San Roman lib. 1. histor. Indic. Orient. cap. 11. pag. 57. Quia non debuit ligni Crucis venerandum nomen, quo non solùm tincti, sed redempti fuimus, ob alterius ligni nomen omitti, quod eius comparatione vilissimum est.

Convenientior planè videtur alia appellatio, quam his regionibus communiter impositam tradit Camillus Borrellus de Reg. Catholic. prẹstantia cap. 42. num. 77. eas nimirum † vocans *Orbem Carolinum*, à nomine invictissimi Imperatoris Caroli V. Hispaniarum Regis Optimi Maximi, sub cuius Imperio, & auspicijs, detectio & conquisitio, à Columbo & alijs Ducibus iussu Regum Catholicorum. Ferdinan-

dinandi & Elisabethæ fœliciter cœpta, fœlicissimè ad Mexicanam & Peruanam Provinciam, & alias ditissimas, & latissimas extensa fuit, ut in cap. seq. trademus. Pro qua opinione licèt ipse Camillus nihil alleget, mihi considerari posse videtur, frequentissimum omni sæculo fuisse, † ut noviter invētæ, aut subiugatæ provinciæ à Rege, aut Imperatore nomen assumant, qui de illis cum maiore laude triumphavit, ut multis exemplis ostēdit Ioseph. lib. 1. antiq. cap. 6. D. Isidorus lib. 9. Etymolog. cap. 2. Pereira, & alij sup. Genes. cap. 6. & 10. M. Mantua in Enchiridio. lib. 12. cap. 273. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hispan. cap. 3. pag. 19. Gaspar Sanctius in Isai. cap. 2. num. 20. & Fr. Ioan. de la Puente in convenient. Monarch. lib. 3. cap. 28. §. 2. pag. 174. Gregor. Garcia de Indor. origine lib. 4. cap. 18. & notabiliter Fabius Pictor lib. 1. de aureo sæculo inquiens: *Denominare enim, aut imponere gentibus, & locis nomina tum Regum, Ducumque ius est.* (42)

(43) Rursus quia Carolus † ipse hunc titulum sibi assumere velle, apertè significavit, dum insignibus suis Herculis columnas adiecit, cum illa inscriptione PLVS VLTRA, sive PLVS OVTRE, ut legendum contendit Hieron. Ruiscellus lib. 2. de le Imprese fol. 28. quasi diceret, suæ virtuti & fortunæ Herculeum fretum non obstitisse, quamvis ibi Orbem finiri, nec ultra progredi licēre veteres credidissent; sed aliū novum & maiorem Orbem detectum, & quæsitum fuisse, ad quem sui Imperij ac nominis fines, & famam extenderet. Tāti quippè Cæsaris virtus & gloria unius Orbis angustijs claudi non poterat, quin potius illis tāquam stricto carcere circumclusa, non minus æstuabat, † quàm olim Alexāder Macedonum Rex, de quo Iuvenal. Satyr. 10. scriptum reliquit: (44)

Vnus Pellæo iuveni non sufficit Orbis,
Æstuat infœlix angusto limite mundi,
Vt giaræ clausus scopulis, parvaque Seripho.

Alludens nimirum ad illud, quod recenset Valer. Maxim. lib. 8. cap. 15. Ælian. lib. 4. de var. histor. circa finem, Theat. vitæ humanæ volum. 11. lib. 4. pag. 2573. & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. pag. 150. Alexandrum nempe Anaxarcho Philosopho, ex auctoritate Democriti præceptoris, innumerabiles mundos esse, referente, sortem suam tanquam miseram deplāxisse, quòd ne uno quidem adhuc fuisset potitus.

(45) Sed audiamus † pictæ Poësis auctorem, qui ipsum idem Caroli symbolum, & utriusque Orbis Imperium, his carminibus egregiè declarat:

Carolus Occiduæ Princeps Austrasius oræ
Divisum Imperium cum Iove Cæsar habet.
Iupiter in cœlo, terrarum Cæsar in Orbe,
Inter hic humanos imperat: ille Deos.
Nec mirum. Mars fortis enim, sapiensque Minerva
Dāt manibus præsens talibus auxiliū.
Parva foris sunt arma, Domi, nisi consilium sit
Magnanimus prudens Cæsar utroque viget,
Vt nunquam (his velut Herculeis firmata columnis)
Gloria Cæsarei corruat Imperij.
Nec dum finis hic est. Duce sed virtute sequentem
Fortunam eventis proferet ulterius.

Et eòdem pertinet expositio Riuscelli suprà, Ioan. Horoscij Covar. in Emblemat. cap. 10. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. Monarch. lib. 3. cap. 21. in fine, & Martini Delrij in Adag. sacris, 2. tom. Adag. 459. pag. 576. ubi narrat, † quòd cùm Magnanimus ille Franciscus Primus Francorum Rex, Matriti captus ab eodem Imperatore detineretur, & in pariete dictum eius symbolum, PLVS VLTRA, scriptum legisset, adscripsit, HODIE MIHI, CRAS TIBI, fortunæ vicissitudinem ostēdere (46)

vo-

volens, quæ gloriosa illa trophæa mutare solet, & ab alijs in alios transferre. Quod cùm Cæsar Maximus perlegisset, ut se mentem adversarij intellexisse monstraret, subscripsit: FATEOR ME HOMINEM. Sed quamvis in alijs vera 47 esse soleat † illa sentẽtia Quinti Curtij lib. 8. *Eximia gloria sæpiùs fortunæ,* 48 *quàm virtutis est beneficium,* † in Carolo tamen, cùm pietate & virtute solidâ niteretur, Deo eius religioni, conatibusque favente, non solùm mutata nõ fuit, verùm indies magis ac magis extensa, & ad Imperium usque cœleste producta, ita ut meritò quidam imagini eius inscriptionem hanc dicare po- 49 tuerit. † *D. Carolus V. Imper. Cæs. cui, cùm unum vicisset mundum, adiectus est alter, cùm utrumque, vicit utriusque victorem. Nec virtus* PLVS VLTRA *progredi potuit, inter cœlites vixit, antequàm inter homines esse desineret.* Et alter in tumulo hoc epitaphium:

PLVS VLTRA *famam extendi, nomẽnque decusque*
Quam capit tellus, quam capit Oceanus.
Nec mihi PLVS VLTRA, *quin parva conderer urna*
Profuit, aut magna Martia vis animi.
Quid Regna, Imperium iuvere, atque Indicus Orbis?
En gaudet spolijs trux libitina meis.
PLVS VLTRA *tamen, & tantarum gloria rerum*
Inter concessit sydera clara locum.
Invictumque animum cœlo divina locavit
Virtus, & sanctæ religionis amor.

Et alius: *D. Carolo V. Imperat. Cæs. Aug. Max. Indico, Turc. Afric. German. Regi potentissimo & invictissimo, quod eius ductu, auspicijsque, ac nominis auctoritate, gentes Indicæ omnes, quæ à Septentrione ad Meridiem usque protenduntur, ut iure* NOVVS ORBIS *appellentur, tam longè, latèque patent, auro, argento, gemmis, aromatis, alijsque rarissimis rebus abundantissimæ, per legatos sint inventæ: ac sub Imperium Hispaniæ Regum, magno Christianæ religionis commodo & augmento redactæ. Ioanna Lusitaniæ Princeps, Hispaniarum gubernatrix Patri Optim. & Maxim. F. I.* De cuius Magni Cæsaris laudibus & egregijs facinoribus plura adijcere supersedeo, quoniã † id exa- 50 ctissimè præstiterũt Alphonsus Vlloa, Petr. Mexia, & Prudent. Sandovalius in eius vita, Promptuarium Iconum pag. 222. & plurimi alij auctores, quos refert Camillus Borrellus d. cap. 42. num. 78. & ultra eos Ioan. Voërthusius in lib. singul. Phœnicis, sive consecrationis Augustæ per totum, & Alanus Copus Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. vid. Valdes de dign. Reg. Hispan. cap. 20. num. 14.

Sed licèt hæc ita pro appellatione Orbis Caroloni defendenda & illustranda non incongruè dicta videan- 51 tur, † adhuc tamen mihi magis semper arrisit aliorum sententia, qui has omnes regiones Occidentales & Meridionales, de quibus loquimur, generaliter solent NOVVM ORBEM vocare. Non quia plures mundos esse opinentur, prout nonnulli malè fecerunt, quorum errorem infrà cap. 12. num. 75. convincemus; sed quia cùm veteres totius Orbis terrarum, & circumambientis Oceani effigiem in tres partes diviserint, Africam scilicet, Europam & Asiam, ut diximus sup. cap. 1. num. 23. Inventâ denuò hac, quæ America dicitur, eam pro quarta numerare 52 cœperunt, † & Novum Orbẽ, sive hemisphærium appellare, ob immensam eius amplitudinem, quâ tres partes anteà cognitas superare videtur, atque etiam ob diversitatem morum, rituumque incolarum, & dissimilitudinẽ animalium, arborum & stirpium, ut benè observat Abraham. Ortel. in Theatr. Magn. tab. 1. & 5. & in Thesaur. Geographiæ, verb. *Atlantis insulæ*, Pet. Martyr in decadibus, quibus de Orbe Novo titulũ fecit, Epitom. navigat. Americi Vesputij in relation. Novi Orbis cap. 114. pag. 122. Præfatio Cosmograph. ad easdem relationes, §. 3. Epi-

taphium Caroli V. sup. relatũ, Ioseph. Acosta in elegantissimis libris de natura & historia Novi Orbis, Latinâ & Hispanâ linguâ conscriptis, Iustus Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. 2. dissert. 19. Zurita lib. 3. Annal. Arag. cap. 4. Ioan. Mariana lib. 26. histor. Hispan. cap. 3. Scip. Ammirat. lib. 2. discep. Politic. discurs. 4. Genebrard. lib. 4. Cosmograph. anno 1497. Maginus tab. 34. pag. 279. Petr. Damariz Dialog. 4. cap. 2. fol. 338. Ioan. Boterus in relation. univers. 1. part. vol. 2. lib. 1. pag. 348. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 4. & in descript. Ind. lib. 1. cap. 1. Torquem. in Monarch. Indiana lib. 1. c. 2. Didac. Valdes de dignitat. Reg. Hispa. cap. 12. n. 7. & cap. 19. num. 55. Hẽricus Martinez in repert. tractat. 2. cap. 7. pag. 102. Bernard. Aldrete lib. 1. origin. ling. Castel. cap. 12 Doctiss. Ioan. Bapt. Valençuela consil. 82 num. 69. Nos infrà c. 16. num. 42. & seqq. passim Maiolus in diebus Canicular. ubi easdem regiones sub appellatione Orbis Novi comprehendit, & præcipuè 1 tom. colloq. 10. pag. 266. Vbi ait, [53] † Europam, si compareturi cum reliquo Orbe anteà cognito, exiguum eius angulum esse, comparatione autem habitâ ad hunc nostrum posteà repertum, nihil esse, videri posse. Et idem sentit Gerard. Mercator in suis tab. univers. in princip. & Boterus ubi suprà. [54] † Vbi totum terrarum Orbem in tres continentes distinguunt: primam faciunt eam, quam diximus, veteres in Europam, Africam & Asiã fuisse partitos. Secundam, quam hodie Americam, vel Indiam Occidentalem vocamus. Tertiam dicunt terram Australem, quam nõnulli Magellanicam nuncupant, paucis hactenus littoribus detectam.

Quod adeò verum est, ut iuxta eosdem auctores, [55] † cùm universus Orbis contineat in circuitu, quò maximè patet, milliaria Germanica 5400. sive Italica 21600. hoc est 360. gradus altitudinis, sive elevationis Poli, qui si ad leucæ Castellanę dimensionem reducantur, constituunt 3600. leucas: hæc nova eius pars, quę America dicitur, & reliqua, quæ Regibus Castellæ & Legionis inquirenda obtigerũt, centum & octuaginta gradus complectantur, qui tria millia & nongenta leucarum Castellanarum efficiunt, de quo etiam latiùs agemus infrà cap. 6. ex num. 6. Atque huc respiciens Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 6. meritò inquit, nobis, quæ hactenus certâ fide comperta sunt, satis esse debêre, ut Orbis terrarum portionem universâ Europâ, atque Asiâ & Africâ non minorem, ex altera hac parte iacêre intelligamus: & utrumq; Mundi Polum æquè sibi, & terras & mare vindicare, quod antiquis, aut negare, aut dubitare impunè licuit. Et idem probat Thomas Bocius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. vers. *Sed ne videamur*, dum tradit, *Has regiones Antipodum recenter detectas continere dimidium totius Orbis terrarum, & omnium rerũ quas Deus hominibus est fabricatus.*

Vnde [56] † iustè reijciendus venit Iacob. Põtanus in prima tertij progymnasmate 18. pag. 315. dum nimis scrupulosè, aut etiam ineptè tradit, se non audêre, Americam quartam mundi partem vocare, quia de ea neque tam multa adhuc, quod ipse sciat, neque tam fide digna extent litteris publicata. Etenim nihil iam eo tempore, quo scripsit, erat certius, aut vulgatius, ut ex superioribus satis apparet. Et cùm Scandinaviam [57] † Germaniæ insulam versus Septentrionem, eò quòd maxima, & incompertę magnitudinis esset, alterum Orbem terrarum veteres appellarent, ut tradit Plin. lib. 4. cap. 13. & alij relati ab Abrah. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Basilia.* Necnon etiam Trapobanem, ut patet ex eodẽ Plin. lib. 6. cap. 22. ibi: *Trapobanem alterum Orbem terrarum esse diu existimatũ*

est Antichthonum appellatione. Quanto iustiori titulo idem nomen his vastissimis provincijs conveniet?

Et hæc planè sunt, quę ultra alios, pro inquirẽda vera & propria istarum regionum appellatione, elucubrare po-
58 tuimus, † quas tamen in huius operis discursu nõ verebimur vulgari, & magis cognito Indiarum Occidẽtalium, vel Americæ nomine indigitare, pro-
59 pterea quòd, ut † admonet Quint. lib. 1. instit. orator. utendum est verbo ut
60 nummo, cui publica forma sit, & † vulgaris loquendi usus proprietate verborum potentior est, l. anniculus 132. de verbor. significat. l. Labeo, D. de supell. legat. l. talis scriptura, D. de legat. 1. ubi Doctores; cùm rude hominum vulgus de exactiori verborum interpretatione & significatione non magnopere laborare soleat, ut latè prosequuntur Alciatus, & Brechæus in rub. de verbor. significat. & plurimi alij relati per Ioan. Gutierrez lib. 3. practic. quæst. 14. à num. 132. & Hieron. Zevall. commun. opin. 1. tom. quæst. 409. & novissimum Marium Burgium in tract. de laudimio part. 1. cap. 1. num. 24. & 25. ubi hoc etiam in verbis peritorum, imò & Principum, legum & statutorum admittunt.

SVMMARIVM Capitis V.

1 *Hispani Duces, qui Novum Orbem detexerunt, laude dignissimi sunt.*
2 *Ioan. Bapt. Ramusius notatur.*
3 *Memoria eorum, qui pro Repub. præclarum aliquod facinus gesserunt, semper commendari debet, & quare?*
Occultator alienæ laudis furi par est, ibid.
4 *Columbi prima laus in detectione Novi Orbis, & eius patria & mores.*
5 *Columbus quibus argumẽtis ductus fuerit ad detegendum Novum Orbem.*
6 *Columbus à quodam hospite naufragiũ passo Novi Orbis notitiam accepisse dicitur.*
7 *Hospes, qui Columbo Novi Orbis notitiam dedit, cuius nationis fuerit?*
8 *Navigationes admirãdæ fortuitò factæ.*
9 *Ptolemæus Aegypti Rex qualiter ab Indo naufrago navigationem Indiæ Orientalis edoctus fuerit?*
10 *Eudoxij Gnidij ingens navigatio.*
11 *Trapobanæ insulæ certior notitia quando & qualiter à Romanis habita?*
12 *Navis ex India vi ventorum in Germaniæ portum delata.*
13 *Indi septem Occidentales in portatili cymba tempestate in Galliam delati, & eorum descriptio.*
14 *Columbus qualiter Angliæ, Lusitaniæ & Castellæ Reges adierit pro detectione Novi Orbis.*
15 *Columbus tandem à Regibus Catholicis ad Orbem Novum inquirendũ mandatur, & de eius classi & commeatu.*
16 *Novi Orbis ingens, & quæstuosa detectio ex parvis initijs processit.*
17 *Indiæ Occidentales Hispaniæ Regibus utilissimæ.*
18 *Initia rerum magnarum solent esse minima.*
19 *Columbi prima navigatio, & eius labores, & effectus.*
20 *Columbus plures insulas detegit, & pro Hispaniæ Regibus earum possessionem apprehendit.*
21 *Columbus cum primitijs insularũ, quas detexit, ad Reges Catholicos redijt.*
22 *Columbus à Regibus Catholicis honoratur, & remuneratur.*
23 *Admirali, sive Almirantis dignitas quæ? & de vocis etymologia.*
24 *Columbus repetit navigationem in Indiam, & plures alias insulas detegit, & eius obitus.*
25 *Columbi historia de ovo apud convivas.*
26 *Navigationes in Novum Orbem repetuntur.*
27 *Blaschi Nonij de Balboa laudes, & historia.*
28 *Mare* del Sur *primus nostrorum detexit,*

CAPVT V.

De initio, & progressu detectionis Novi Orbis, & ijs qui in hoc magis meruisse videntur.

IN huius Novi Orbis indagatione, & acquisitione adeò enituit Hispanę gētis industria, virtus, atque cōstantia, ut Græci Herculis facinora, & labores superasse à multis meritò iudicetur. Quapropter † necessariū esse arbitror, aliqua ex plurimis, quæ sese hac in parte dicēda offerebant, breviter delibare, & nostris quoque, licèt obscuris, monumentis, eorum Ducum nomina, & præclara gesta, in Memorię templo consignare, qui in re ita utili, pariter atque ardua, magis excelluisse comperiuntur. Nec enim scio, † quid, præter nostrorum invidiam, movêre potuerit Ioan. Bapt. Ramusium, dum in prooem. 3. vol. suarum navigationum Hispanos auctores irridet, quòd libris suis illorum nomina, & patriam sedulò inquirere, & commendare studuerint. [1] [2]

Semper † quippè iustum, & rationi consentaneum visum est, ut benè gerentibus laudis tribuatur assensus, & ut gloriosa sit, & diuturna apud omnes eorū memoria, qui pro Republica præclarū aliquod facinus exhibuerint, ut & ipsi audaciores in posterum fiāt, & alij eorū exēplis permoveantur, ut tradit Arist. lib. 3. Ethic. cap. 6. & lib. 2. Polit. cap. 6. elegāter Cicer. in orat. pro Milo. & pro Arch. Poët. Theodos. Imp. in l. & virtutum, C. de stat. & imagin. Iustinian. in §. 1. instit. de excusat. tut. Cassiodor. lib. 1. epis. 13. D. Gregor. lib. 22. Moral. cap. 7. & D. Basil. homil. in Gordia. Marty. ubi sic inquit: *Sicut enim aromata tunc maximè spirant, cùm vel confricantur, vel conteruntur, sic virtutum opera tunc maximè movent, cùm laudantis oratione explicantur, sicut etiam oves Iacob intuentes virgas maculosas, & varias, similes agnos parie-* [3]

bant: sic iuxta exempla quæ cernimus, sive bona, sive mala voluntas hominis operatur. Idē quoq; Cicero Philip.14.nos preclarè cū his agere tradit: *Quorū virtutē, nec oblivione eorū, qui sunt, nec reticētiā posterorū sepeliri patimur.* Et Plat. in lib.de legib. multū laudat Tyrtęū Poëtā, quòd suis carminibus viros bello præstantes extulerit: *O divine*, inquit, *Poëta Tyrtæe, sapiēs certè ac bonus nobis esse videris, quia excellētibus eos extulisti laudibus, qui in bello excelluerūt.* Cui cōvenit doctrina Ias. in fin.tit.inst. de actio.ubi occultatorē alienæ laudis, furi parem esse dicit, per tex.in l.hæreditatū in fin.D.ad leg.Falc. & Plin.Iun.epis.8.lib.5.ubi sic ait: *Mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur; aliorumque famam cum sua extendere.*

4 Prima † igitur tantæ detectionis laus omnium consensu Christophoro Colono, sive, ut alij vocant, Columbo, debetur. Hic natione Ligur, sive Genuēsis ex vico Nervij, nō magnæ fortunæ, sed acris ingenij fuit, reiq; nauticæ peritissimus, & Cosmographus solertissimus, & in Lusitaniā profectus, ut tabulis nauticis cōficiendis, & emendandis quæstū faceret, uxore ex insula Madera ductâ, eò cōmigraverat. 5 † Ibi, ut plures existimāt, ex Astronomica disciplina, & nonnullis veterū monumentis, alijsque argumētis, quę variè varij auctores pro suo captu confingunt, & præcipuè Ant. Herrer.in hist.gen.Ind.decad.1.lib.1.c.2.& 3.secū cogitare, & tādem statuere cœpit, ultra noti Orbis terminos magna terrarū spatia, quemadmodū in Oriētem, ita etiam in Occidentem patêre.

6 Alij verò † tradūt in hāc notitiam, & spē cuiusdā hospitis sui relationibus motū, qui naufragiū in Oceano Atlātico faciēs, vi tēpestatis ad terrā, nullis anteà Cosmographis cognitam, reiectus fuit; quam cùm diligenter delineasset, vix tandem ad Maderam appulit, & in domo, & manibus Columbi moriens, ei rē omnē in hospitij mercedem aperuit. Cui traditioni multū novissimè defert Torniel.in Annal.sacr.to.1.ann. mūdi 1931.n.48.etsi in Colūbi fraudē, & ut eū suâ gloriâ privarēt, ab Hispanis cōfictam esse, imprudenter affirmet Hiero. Benzo.lib.1.histor.Novi Orb.cap.5.

7 Hūc † quidā Lusitanū fuisse affirmāt, inter quos Pet.Damariz Dial.4.de var. hist.c.4.fol.151.qui inde Lusitanis huius Novi Orbis invētionem tribuendā contendit. Sed alij magis freqūēter Bæticū, sive Andalusiū nautā, & mercatorē fuisse opinātur, eiusque nomē & patriā in obscuro latêre, Deo ita disponēte, ne alij, quā sibi negotiū adeò ingens homines tribuere possent, ut observat Ioseph.Acost.lib.1.de hist.Ind.c.19.Fr. Greg.Garc.de Indor. orig.lib.1.c.4.§.1.pag.65.&Fr.Ioan.Torquem.in Monarch.Ind.lib.18.c.1.Quāvis nuper Garcia Lassus Inca in suis Cōment. de Incar.orig.lib.1.cap.3 quē refert, & sequi videtur Aldrete de antiq Hispan.lib.4. c.17.pag.567.nullo, quod sciā, fundamēto ductus, Alphōsum Sanchez nominatū scribat, & eius naufragium circa annū 1484.contigisse. 8 ¶ Nec † mirū, aut novum videri debet, huius detectionis initiū fortuitū fuisse. Nā præter alia nostrorū exēpla, de quibus infrà c.9.n.49. si Straboni fidē habemus lib.2.Geogr. Plin.lib.2.c.67. Pomp.Mel. lib.3.c.10. similis casus in Indijs Orientalibus accidit. 9 † Custodes quippè sinus Arabici Indū quempiā in navi solū mortuo similē littori appellētem invenerūt, eūque ad Ptolemæum Evergetē Ægypti Regē deduxêre. Is linguâ Græcâ eū curavit institui, quâ perceptâ, ex India se tēpestatibus iactatū, amissis fame comitibus, in ea loca devenisse declaravit. Quòd si liber dimitteretur, assumptis comitibus, se Regi ad Indos usque facilem ostēsurum navigationem. Credidit homini Ptolæmeus, & inter alios Eudoxium quoque Gnidium Astrologum ei adiunxit. 10 † Qui hac occasione usus, Indiam perlustravit, & in reditu ad Æthiopiæ littora Gaditanorum gubernaculo, cui equi figura insculpta erat

cog-

cognito,quod tempestatibus eò iactatũ fuerat:ad Occidentẽ quoq; per Meridionalẽ Oceanũ viã patere deprehẽdens, Alexandriã reversus,inde per mare Mediterraneũ extra colũnas Herculis evectus,littora Africæ circuivit.

11 Romanis † quoque certiorẽ notitiã insulæ Trapobanæ alterius naufragij occasione cõtigisse,Plin.lib.6.c.22.his verbis enarrat:*Nobis diligẽtior notitia*, scilicet Trapobanæ, *Claudij principatu cõtigit,legatis etiam ex insula advectis.Id accidit hoc modo, Annij Plocami,qui maris Rubri vectigal à fisco redemerat,libertus circa Arabiã navigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniã quinto decimo die Hippuros portũ eius invectus,hospitali Regis clemẽtia sex mensium tẽpore imbutus alloquio percontanti posteà enarravit Romanos & Cæsarẽ,&c.*

12 † Quarũ navigationũ mẽtionem facit,sed fabulosas esse contendit Doct.Freitas ubi sup.c.5.n.13. & seqq.

Otto etiã Frisingensis auctor est,sub Friderico Æneo Barbo, navẽ ex India cũ Indis negotiatoribus fortuitò appulisse Lubec Germaniæ portũ ultra Cimbricã Chersonesum.Et Cõtinuator Palmerij anno Dñi 1509.quẽ refert Simõ Maiol.colloq.23.pag.534.tom.1.

13 †delatã fuisse eo anno Rothomagũ usque Galliæ Lugdunẽsis oppidũ cymbã quãdam portatilẽ, similẽ his,quæ in Orbe Novo cõspiciuntur,& in ea septẽ ex ipsis Indis,qui fuligineo colore erãt,ceu homines sylvestres,grossis labris, stigmata in facie gerẽtes,ab aure admediũ mẽtum instar lividæ venulæ per maxillas deductæ,& nudi incedebãt,solũ baltheũ gestãtes,in quo erat borsula ad verenda tegẽda.Barba per totum corpus nulla,neq; pubes,neq; ullus pilus,præter capillos,& supercilia.

14 ¶ Sed utcumq; sit,cũ Colonus incredibili huius rei experiendæ studio flagraret,simulq; vidêret,sine magno apparatu tẽtari nõ posse,Bartholomæũ fratrẽ ad Angliæ Regẽ Henricũ VII.expedivit,cuius regnũ eã tẽpestate pacatũ erat & opulẽtum, ut exponeret,si sibi naves & facultates darentur,effecturũ se,ut novis & auriferis regionibus repertis Angliæ regnũ omniũ regnorũ totius Europæ florentissimũ redderetur.Sed passus hìc repulsam,nõ tã odio rei,quàm quòd Italum hominẽ lucro inhiãtem Angli suspectũ haberẽt:idẽ Christophorus de eodẽ negotio Alphõsum V.Lusitaniæ Regẽ cõvenit;qui nõ modò negavit,quod petebat,sed tanquam inania & fabulosa afferret,eum,ut delirũ hominẽ reiecit,& irrisit,persuasus à Calçadilla Episcopo Visensi,& Roderico Magistro Theologiæ,præclaris alioqui Cosmographis, nec terras,nec aurũ esse in Occidente. Tertiò igitur rem tẽtans, ad finitimos Castellæ,Legionis & Aragoniæ Reges Catholicos Ferdinãdum & Elisabethã eodẽ cõsilio se se cõtulit,& ibi cũ nihilo magis audiretur,Regibus præsertim id tẽporis bello Granatẽsi impeditis & exhaustis,invictã quadã animi pertinaciã totũ fermè septenniũ cõtrivit vorãdo repulsas,urgẽdo,instãdoque per se, & per amicos.

15 † Quousque superatis tãdem Mauris,ac totã expulsis Hispaniã, retulit quod voluit,& perbenignè à Regibus habitus,obtinuit,ut in occiduam illã navigationẽ, sive inquisitionẽ, tria sibi regio sumptu adornata navigia ad Hispalim oræ Beticæ præberẽtur,cum cẽtum & viginti hominũ comitatu, & septemdecim ducatorũ millibus,ut sibi de his,quæ ad talẽ expeditionẽ necessaria iudicaret, cõmodiùs provideret: quã pecuniã Ludovicus Sanctangelus regiarũ rationũ scriba Colũbo numeravit,imò & Regibus mutuam dedit.

16 Quod ideò advertere volui, † ut intelligatur,hoc tã parvo apparatu, tantas,tamque inauditas posteà res,quãtæ hodie de his Indijs cõstant,originẽ habuisse:& tantillã pecuniã, tãtum eisdẽ Regibus Catholicis auri,argentiq; tulisse,ut

17 † testante Ioan.Metello, quem refert Theatr.vitæ huma.vol.10. lib.2. pag.2417. in fine, eius summa præter margaritas & gemmas,quæ innumeræ fuerũt,sexaginta,quos vocãt,milliones

feratur excessisse, ut taceā incredibiles provētus subinde aliorū Regū tēporibus in Hispaniā delatos, de quibus alio in loco dicemus: quorum maximè subsidio, ut ait Maffæius lib. 1. hist. Ind. pag. 18. postmodum tantos, tamq; assiduos terrâ, mariq; sumptus propè infinitâ pecuniarū erogatione sustinuerūt. Nimirū † quia in hoc, ut in alijs, initia, sicuti & semina rerū naturaliū, solent esse minima, quæ tamen suis progressibus augentur, ut docet Cicer. lib. 5. de finibus.

18

19 Sed ut ad Columbū redeamus, † is cū exigua hac classe ex Hispanijs solvens anno à Christo nato 1492. tertio nonas Augusti, vastissimo se Oceano Atlātico cōmisit, & Canarias primùm insulas petijt. Inde, continuatâ dierū aliquot velificatione, gramineū mare invenit, de quo c. 4. n. 27. locuti sumus, ut tanquā in pratis herba virētibus navigare viderētur. Quo tandem superato, post multa pericula, post durā toleratā famē, in incognitas, quas quærebat regiones, nudâ, barbarâ, & inermi gente habitatas, sed auri divites appulit, trigintâ triū dierū navigatione, Occiduū semper Solē secutus, Primamque † insulā, quā invenit, quæ ab incolis *Guanabani* dicebatur, Sācti Salvatoris appellatione insignivit, & in ea, aliarū nomine, quæ posteà detegerētur, possessionē pro Catholicis Castellæ & Legionis Regibus apprehendit: eaq; de re publicū instrumētum cōscribi curavit. Mox inde solvens, alias maiores insulas adinvenit, quas Conceptionē, Fernandinā, & Isabellā nuncupavit: & ulteriùs progrediēs Cubā, & Hispaniolā lōgè maiores, & aurifodinis ditissimas, patefecit.

20

21 Castrisq; † ibi idoneo loco, & præsidio cōmunitis, incolas fermè duodecim, aurū, Gallipavos, Psittacos varij coloris, & alia invētæ regionis argumēta secū in Hispaniā triūphabundus revexit, vix septē mensibus, postquā ex ea solverat, lapsis; ubi Catholicis Regibus, tūc Barchinonæ commorantibus, ea, quæ acciderāt, retulit, † & ab eisdē honorificè, ut meruerat acceptus, Admirali & Proregis Indiarū titulo, & multis alijs privilegijs, ac muneribus donatus fuit: Regijsque insuper armorū insignibus cōhonestatus, hoc addito elogio, *Por Castilla, i por León, nuevo mūdo hallò Colon.*

22

23 Admirali autē, † sive Almirantis, ut Hispanè vocamus, vox, & officium pro eo illustri præfecto usurpatur, cui maris imperiū, & littorū à Rege cōcreditum est: qui classes & navalia curat, uti sarta tecta sint, & ut exarmata reparētur, piratæque arceantur, aut fugentur, ut de eiusdē Colūbi historia loquēs advertit Forcat. lib. 2. de Gallorū Imperio fol. 83. & melius lex nostra 24. tit. 9. par. 2. & l. 3. tit. 24. eâdē part. Nomenque sub Oct. Augusto adinventum, & probatū, idē Forcat. tradit, ob id, quòd quēdam Galliæ legatum, qui multa admiranda maris portēta à se visa referebat, classi Gallicæ præfecit, & Admirandū appellavit. Quod tamē ridendū videtur, cùm teste Leone Africano, & alijs, quos refert Sebast. Covar. in Thesaur. ling. Castellanæ, verb. *Almirante*, hæc vox Arabica sit, quæ Architalasūm, sive summū maris Ducē, aut præfectū significat: de quo etiā alia nō contemnēda novissimè tradit doctissimus vir Pet. de Salazar & Mēdoça Canonicus Toletanus in lib. 2. de origin. & progressu dignitatum, & titulorum Hispaniæ cap. 15. & Barnab. Morenus de Vargas de nobil. Hispan. discurs. 13. num. 18.

24 Post hæc † autem idē Columbus ab eisdē Regibus cū maioribus copijs & classibus iterū, tertiò, & quartò ad easdē insulas incolēdas, & gubernādas, & ad alias inquirendas reversus est. Quod ita fœliciter gessit, ut post innumeras, quas detexit, & subegit, tandē in cōtinentem devenerit, & ostia totius Americani Orbis primus, ut diximus, reserauerit. Obijtq; in Hispania anno salutis 1506. ubi constans † traditio est, quòd cùm fortè celebri quodā cōvivio exciperetur, in quo simul plures Hispaniæ proceres discumbebant, & orto inter

25

eos

eos sermone de Novi Orbis detectione, essent nonnulli, qui præclarum hoc Columbi facinus extenuarēt, quasi ab alijs quoque prȩstari potuisset: ille ad ea nihil respondens, ovū in mēsam inferri iussit, & convivas omnes experiri rogavit, ut illud in apicē, nullis adminiculis fultū, sive nixū stans & erectū in mensa constituerent. Id nullus cū posset, ipse altero eius fastigio mensȩ illiso, & leniter quassato, rectum, firmumque constituit: quod cùm cæteri, se etiam eodem modo facturos, offerrēt, Nunc, inquit, quia vidistis. Sic innuere volens, inventam iam Indiam inventū facilem tunc videri, cùm priùs esset difficillimū, & vel à nemine cogitatū.

26 Crescētibus verò † deinceps magis atq; magis apud istos Occiduos Indos Hispanorū rebus, & iussu Ferdin. Reg. Cathol. & Carol. V. Imp. Max. qui ei in Regno, & virtute successit, classibus, & auxilijs indies renovatis, plures alij strenui Duces, & Navarchi claruerūt; qui non minus gloriæ, quàm divitiarū spe incitati, & allecti, Colūbi vestigia premētes, aliquid novi aggredi semper meditabātur. Inter quos † magnā quidem laudem mihi promeruisse videtur Blasc. Nuñez de Balboa. Ab eo enim diu pervagāte Pariæ terræ, & Darienis regionis littora, anno tandē 1513. die 25. Septēbris repertus est Isthmus ad Vrabanū sinū, quo duo ingētia maria dirimuntur, quȩ vulgò, *Del Norte*, y *del Sur* appellantur. A Comagre siquidem ingētis amnis ostio, Darienisque littore, per inaccessos prope montes mōstrātibus iter Indigenis, Blaschus summa iuga tenuit, † & subiectū in adverso littore vastissimi pelagi sinū conspexit; postquem ditissima auri, argēti, & unionū regna, & insulæ repertæ sunt. Itaque invento multo auro Blaschus breviorē transitum quærens, quo duo illa maria coniungerentur, nō plus inter se distare, quàm cētum milliaribus deprehēdit. Verùm itinere adeò dēsissimis nemoribus, abruptis petris, & frequentibus fluvijs impedito, ut non nisi magno cum labore, periculoque illac Nostri permeare possent: præsertim cū passim inhospitæ, ac insidiosæ Barbarorū gentes, venenatis instructæ sagittis, occurrerēt. Quibus de causis Blaschus eius tractus regulis, aut muneribus delinitis, aut cruētâ acie subactis, quatuor castella opportunis intervallis cōstituit, ut cōmeantibus ab utroq; mari tutissimus esset receptus: ædificatâ etiam classiculâ in proximo portu, cui D. Michaëlis nomē dedit. Quibus egregijs & fœlicibus ausis ad Regē delatis, Præsidis illarū provinciarū nomine & honore remuneratus fuit, & magnā sui apud Hispanos & Indos existimationē pepererat. Cæterùm, dira auri sitis, novique Imperij libido effecit, ut Petrus Arias Davila Blaschi socer, qui summū in eisdē provincijs Regio diplomate imperiū exercebat, illū per duellionis accusatum in carcerē duceret, eo rerum exitu, ut affectati Regni crimine damnatus, capite plecteretur. Indignus herclè eo supplicio (quod multi tradūt, iniuriâ & invidiâ magis, quàm perfidiȩ ratione perpessum) cùm ad lævā maris à se primum reperti Peruana, & Cuzcana regna auro & argēto, ac gemmis scatentia Francisco Pizarro, & Didaco Almagro successoribus demonstrârit. Et qualiter mare *del Sur*, ab eo salutatum fuerit, tradit additionator Benzonis pag. 110.

29 Sed longè magis † Nostrorū, & exterorū historijs celebratur Ferdinādus Cortesius, qui, fœliciori ausu, & successu, res maximè claras ac memorabiles in eiusdē Novi Orbis indagatione, & acquisitione perfecit. Etenim cū anno 1517. à Franc. Ferdin. de Cordova, & Did. Velazquez Havanā gubernāte, ad dextrā terræ Pariæ navigātibus, Iucatana Provincia reperta esset, & aliarū notitia sumeretur, quæ tunc ab eis plenè inquiri nō potuerūt. Anno sequēti 1518. die 18. Novemb. missus fuit Cortesius ab eodem Gubernatore cū un-

decim navibus, & quingentis hominibus, ut regiones illas penitùs perlustraret, & commodis locis Hispanorũ castra & colonias cõmuniret. In qua expeditione se ita prudenter & viriliter gessit, ut quamvis Didacũ Velazquez facti pœnituerit, & mandata, quæ ei dederat, revocaverit, adhuc Cortesius milites sibi parentes habuerit, & in postremum Occidui littoris sinum delatus, Iucataniã & Cozumeliam provincias inviserit, Tavascũ expugnaverit, & ulterius progrediens, alias ditiores & vastiores regiones patefecerit, quas NOVAE HISPANIAE titulo cõmendavit. Portuq; congruenti reperto, qui dicitur *San Iuan de Vllua*, & ibi oppido

30 VeræCrucis ædificato, cùm † ad opulentissima Mexicana Regna terrestri itinere cõtendere niteretur, tiin eretque ne milites de fuga cogitarent, naves, quibus vecti fuerant, & revehi poterant, clanculum perforavit, ut omni spe reditus intercisã, fortiùs atq; animosiùs institutum iter adorirentur.

31 Quo in facto, † licèt aliquos ex antiquis Ducibus habuerit, quos sibi imitandos proponere potuit, nempe Alexandrum Magnum, victis ad Granicũ Darij Ducibus, captâque Mileto: Menecratem, Salaminẽ in Cypro capere volentẽ: Agathoclem Syracusiorũ tyrannum adversus Carthaginẽses pugnantẽ: Tymarchum Ætolum, dum locum Asiæ multitudine hominum abũdantẽ expugnaret: Quintum Fabium Maximũ, & alios, qui veriti ne quâ fiduciâ navium, ad quas refugium erat, minus constanter pugnaret exercitus, incendi eas, vel solvi iusserunt, priusquã prælium inirent. Sicuti eâdem ratione equos dimittere solebat Caius Iulius Cæsar, & Philippus Macedo scalas amovêre, per quas milites in muros iã ascẽdissent, ut referũt Diod. Sicul. lib. 17. & 18. Polyænus lib. 4. & 5. Sueton. in Iul. Frontinus lib. 1. c. 51. & Theat. vitæ humanæ vol. 7. lib. 3. pag. 1795. Negari tamen nõ potest, quin Cortesius quantũ tempore superioribus cedit, tantum magnitudine huius præclari facinoris illos antecellat, cũ in terris incognitis, & adeò remotis, & inter tot Barbarorũ millia, omni prorsus auxilij spe destitutus, & cũ paucis militibus, longinquis navigationibus fessis, tãtis se bellis & periculis exposuerit, & redeũdi viã volũtariè precluserit.

Sed nec eum fefellit eventus: nã varijs bellis prosperè gestis Tlaxcatecas & Mexicanos expugnavit, potentissimo illo Imperatore Motezumâ deleto. Et anno tãdem 1521. die Augusti 13. celebri illâ Themistitanâ, seu Tenuxtitlanâ urbe potitus est, quã hodie Mexicũ vocant, & salso in stagno positã, ædificijs & incolarũ frequentiâ Venetę urbi similem faciunt. Alia deinde Novæ Hispanię Regna detexit & subegit, & per Occidentalem lineam terrestri itinere è Mexicanâ regione profectus, nõ longè abesse maria ab incolis didicit, paucisq; diebus ad littus exterioris Oceani, quod DEL SVR dicũt, pervenit. Vnde (nec frustra, ut posteà docuit experiẽtia) cõiecit, si classes adessent, peti posse per Antipodas Sinarũ Regna, Catainasq; oras ad Orientẽ nostrũ iã anteâ Lusitanis aditas necnõ & Moluccas insulas, multo aromate, atq; unionibus beatas, & ab omnibus expetitas, quæ sub Æquinoctiali linea sitæ esse dicerẽtur. Natus † fuit 32 summus hic vir anno 1485. in oppido de Medellin Provinciæ Bæturiæ, vel Vectonũ, quæ vulgò, ESTREMADVRA vocatur: & cũ in puerili ætate morbo quasi desperato laboraret, parentes eũ voverũt duodecim Apostolis, ductâq; sorte, exijt D. Petrus, cui solẽnes quasdã oblationes, aliaq; sacrificia fecerũt: & cùm ita servatus esset, semper Divũ hunc, quẽ patronum & tutelarem nactus fuerat, maximâ coluit veneratione, eiusq; auxilio in magnis & arduis negotijs clarus & victor evasit, ut post Gomaram cap. 21. observat Cardanus de rerum varietate lib. 16. cap. 92

Theat.

Theatr. vitæ humanæ vol.5.lib.4.pag. 1362.& volum.27. lib.3.pag.4153.& Mart.Delrius disquisit.mag.1.tom.lib. 4.cap.2.d.7.sect.3.pag.292. ubi benè advertit, decuisse Evangelium in illis adeò remotis regionibus plantaturo, rigatorem favêre, quo rigante nunquã non incremẽtum dat Christus Iesvs.

33 Et eòdem ✝ respiciens, considerat Fr.Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind.lib.4.in procœmio pag.573. eo ipso anno, quo Islebij apud Saxones execrandus ille hæresiarcha Lutherus natus fuit, Cortesium quoque apud Hispanos in lucem prodijsse, veluti providente Deo, ut damnũ, quod illius malitiâ Ecclesia acceptura erat, huius virtute, & industriâ uberrimè sarciretur. 34 In quorum ✝ præmium à Carolo V. Cæsare gubernationem, & præfecturã supremam Novæ Hispaniæ, tam togatam quàm militarem accepit, & Marchionatum Vallis de Guaxaca, & aliorum locorum cum viginti tribus millibus vassallorum tributariorum, de quo expeditum fuit Regium satis honorificum diploma Barchinonæ 6. Iulij anno 1529. & ipse postmodum anno 1547.in fata concessit, die secũdâ Decembr. in oppido de Castilleja prope Hispalim, ætatis suæ anno 63.

35 Dignum quoque est, ✝ vt silentio nõ involvatur memorabile & insigne incœptum, quod Ferdin.Magallanes natione Lusitanus tẽtare ausus est, cui fretum, quod ex eius nomine Magallanicum vocant, unâ navigatione simul & immortalem gloriam, & mortẽ attulisse perhibetur, ut fusè & eleganter præter alios, quos infrà referemus, licèt in multis variãtes, enarrant Paul. Iovius lib.34.hist.Ossor.de rebus Emanuel.lib.11. Maffæius lib.8.histor.Ind. Genebr.lib.4.Chronograph.pag.707. Hieron.Bẽzo in hist. Novi Orb.lib.1. cap.15.ex pag.65.& Theat.vit.human. vol.3. lib.9. pag.985. vol.5.lib.2. pag. 1218. vol.8. lib.4. pag.2137. vol.12. lib.3 pag.2734.& volum.20.lib.2.pag. 3653.& seqq. Is enim à Lusitano suo Rege deficiens, quòd pro meritis se nõ satis remuneratũ quereretur, cũ priùs publico testimonio fidem, & Regi & patriæ debitam abiurasset, ad Carolũ V.Imper.Castellæ & Legionis Regem confugit, ei persuadens, si sibi socij, & naves darentur, nõ anteà à navigatione destituturum, quàm aut moreretur, aut fretum aliquod inveniret, quà Occidentem versus cõpendiosiore viâ, & omnino diversâ, quàm qua Lusitani navigarent, ad insulas Moluccas aditum patefaceret, quas ad Castellæ limites pertinêre asserebat, & ab Emanuele Lusitanię Rege cõtra pactionem iam initam usurpari. Rex ergo ei quinque navium classem, commeatũ, armamenta, ducentos & viginti tres homines in comitatũ suppeditavit, & anno 1519. decimâ die Augusti mari vasto se commisit, ut terras, atque regiones perlustraret, quas neque viderat, neque ab alijs exploratas audierat; sed suspicione tantùm adiri posse coniectabatur. Ad tractum itaque Peruanum cursum dirigens, inde Meridiem versus littora legens, post acerbas quasdam clades, amissâ unâ navi, & alterâ invito eo ad Hispaniam reversâ, ✝ fretum, quod cogitârat, invenit, quinquagesimo secundo latitudinis gradu ad Austrum, anno 1520.die octavâ Octobris, & post vigesimum septimum diem, ex quo sinũ intrârat, in apertissimum Oceanũ evectus est: indeque ad Moluccas Occasum versus deflectens, in diversas, nunquam visas, lectas, aut auditas insulas incidit. In quarũ una ✝ nomine Zebu, cùm Magallanus regulũ sibi amicũ, & deinde Christianum, cũ uxore, ac liberis, & popularibus circiter octingẽtis, effecisset, atq; hic armis eo tẽpore cũ finitimo Mathani Rege contẽderet, & à Magallanio ferri sibi suppetitias postularet, ille & Christiano, & Hospiti eas negare nõ potuit: belloq; illato, semel, iterumq; hostes fuderũt: tertiò verò ex insidijs circunventus, cõfossus, &

36

37

dilacer[illegible]s à Barbaris, multis quoque ex suis desideratis, gloriâ, quæ tanto facinori debebatur, frui non potuit.

38 Nihilo † tamen segnius, qui supererant socij, iter institutum prosecuti sunt, & ad Moluccas pervenerunt anno 1521. die octavâ Novembris. Atque hìc tertiâ nave ob remigium defectum crematâ, & Serrano amisso, qui Magallano suffectus fuerat, Cariophyli, & Cinnamomi, nucisque myristicæ surculos ex natali solo colligentes, ut testimonij certam fidem referrent, ad duas, quæ restabant, quasque refecerant naves, se receperunt; quarum alteri Trinitatis, alteri Victoriæ nomen erat: Eurisq; vela dantes, non quà venerāt redire, sed totum Orbem circuire volentes ab Oriente in Occidentem rectà procurrunt, omnes sinus, & emporia à Lusitanis in illis oris occupata prætervecti. Et Trinitas quidem in Novum Orbem properans, ut ibi reficeretur, circa Hesperides insulas contra Praxium promontorium à Lusitanis insulæ præsidibus capta fuit, ubi viginti duo nō amplius homines, qui in ea vivi pervenerant, & totum undique ambitum Orbis emensi, Barbarorum mille insidias, & omnem maris sævitiam evaserant, custodię traditi sunt.

39 † Victoriâ verò Lusitanis elapsâ, cum decem & octo vectoribus, quibus præerat Ioannes Sebastianus à Cano insignis nauclerus ex oppido Guetaria Vardulorum ad Pyrenæum, post enavigata duodecies mille milliaria Germanica, hoc est, iter quatuordecim millium leucarum nostrarum, post sexies sine læsione transmissam Torridam Zonam, tertio tandem anno, quàm ex Hispanis solverant, eòdem cum maxima Caroli Imperatoris Regisque Catholici voluptate redierunt, cùm diem unum in Calendario

40 anticipassent: nam diem illi Mercurij putabant esse, cùm esset dies Iovis. Cuius erroris causam eruditè exponit Ioseph. Acosta in histor. Ind. lib. 3. cap. 25. & Anton. Herrera decad. 3. lib. 4. cap. 1. pag. 140.

41 † Sebastianus autem à Rege arma, sive insignia gentilitia accepit, Orbem terrarum sphęrico globo delineatū, hoc addito symbolo, HIC PRIMVS GEOMETRES, sive TV PRIMVS CIRCVMDEDISTI ME.

42 Eius † verò navis reliquię Hispali memoriæ causâ iure, meritòque posteritati reservantur: ut cum Ioan. Metello testatur Theat. vitæ humanę volum. 3. lib. 9. pag. 985. Alanus Copus Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. Stephan. Garibay lib. 3. hist. Hispan. cap. 5. pag. 70. Thomas Canus in suis Dialog. fol. 5. Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 464. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 25. Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 3. & decad. 3. lib. 4. cap. 1. & cap. 4. & cap. 24. Vbi aliorum etiam nomina ponit, qui cum Sebastiano à Cano in eâdem navi redierunt: & qualiter à Rege accepti, & remunerati fuerint. Sed iuvet Iosephi Acosta verba subijcere, qui lib. 1. de natur. Novi Orbis cap. 2. sic inquit: *Vna navis* VICTORIA *prorsus inclyta de toto terrarum Orbe, simul de veterum immenso inani triūphavit, Oceani magnitudinem cursu suo emensā, minoremque terræ quantamcunque molem, vel ipsis vestigijs hominis exemplo novo declarans.* Sed posteà idem iter annis duobus & decem mensibus fecit Franciscus Dracus, & alij plures fœliciori etiam successu tentarunt: de quibus infrà cap. 8. ex num. 44. tractabimus.

Plurimi quoque alij, & præclarissimi Duces extiterunt, qui egregiam sibi laudem in eiusdem Novi Orbis detectione, & expugnatione pararunt, quorum si peculiarem sermonem habêre vellemus, plus nimio ab instituto opere excedere videremur. Sed omitti tamen non potest

43 † Franciscus Pizarrus, vir animi fortitudine, peritiâ gubernandi, & inauditis expeditionibus, quas intrepidè, & fœliciter gessit,

sanè

sanè promeritus, ut ipsius, ac patrię nomen nullus unquam casus, nulla tẽporis longinquitas obruat. Is enim anno 1524. cum Didaco de Almagro, & Ferdinando de Luque societate initâ in Panamẽsi portu ad mare DEL SVR, quod, ut suprà retulimus, Blascus Nonius Balboa primus omnium detexerat, exiguam quandam classem cõstruxit, & Dux eius constitutus, multis periculis & laboribus exantlatis, Orientalem oram continentis Americanæ terræ perlustrans Peruanam hanc regionem invenit quam cùm auri, & argenti nimis feracem cognovisset, in Hispaniam redijt anno 1528. ubi Carolo Cæsari, quæ viderat & gesserat, prolixè narravit. A quo benignissimè habitus, & multis honoribus sibi, & socijs, & militibus impetratis, præcipuè tredecim illis, qui 44 † secum in insula Gorgona manẽtes, tot ac tantas ærũnas & famem sustinuerunt: quorum nomina & privilegia refert Regia schedu. dat. Tolet. 26. Iulij ann. 1529. quæ habetur in 2. to. impres. pag. 11. & Anton. Herrera decad. 4. lib. 6. cap. 5. ad eandem expeditionem prosequendam reversus est: priùs urbem Truxillo in Estremadura, in qua ortus erat, invisens, & quatuor, quos habebat, fratres secum adducens, nempe Ferdinandũ, Gundisalvum & Ioannem cognomento Pizarros, & Franciscum Martinum de Alcantara.

Initio igitur anni 1530. ex Hispania solvens, & in Panamam fœliciter delatus, compositis quibusdam querelis, quæ inter eum, & Didacum de Almagro exortæ fuerant, & eandem, quã cœperat oram ulterius & penitius inquirens, tandem latissimo & ditissimo hoc Peruano Regno, & alijs provincijs ei adiacentibus sub auspicijs Caroli V. potitus est, 45 † Bello capto eius Tyrãno Atahualpa, sive, ut alij vocãt, Atabaliba, qui tunc adversus fratrem natu maiorem, & Regni verum hæredem, Guascarum nomine, exercitum moverat, illumque à suis ducibus captũ interfici iusserat. 46 † Fuit verò adeò ingens victi Atahualpæ prędæ, ut vel testante Pet. Opmeero in opere Chronograph. pag. 463. auri tricies cẽtum & sexaginta mille solidos superaverit, & argenti puri centum & quinquaginta mille marcas, pluraque indies Tyrannus in pretium libertatis, uti pactus erat, inferret, nisi à Pizarro & socijs ob suspicionem tentatæ adversus Hispanos conspirationis, capite damnatus fuisset, non parvâ Caroli Imper. iactura, ut tradunt Surius Comment. sub anno Domini 1558. Simõ Maiolus 1. tom. dier. Canicul. colloq. 19. pag. 427. & Anton. Herrera d. hist. or. gener. Ind. decad. 5. lib. 3. per totum, ubi cap. 3. sigillatim commemorat eos omnes, qui in hac expeditione contra Atahualpam militarunt, & prædam cum eo habitam, partiti sunt.

De quibus omnibus, 47 † & de alijs, quæ ad historiam huius Novi Orbis expectant, & ad cognoscendos antiquos, & præsentes incolarum mores, & religionem, & quantum in eius inquisitione, & verę fidei propagatione à nostris laboratum fuerit, qui pleniores Commentarios desideraverit, legat librum, qui inscribitur Relationes Novi Orbis, ubi ipsius Columbi, Americi, & Alberici Vespucij navigationes inveniet, Ioan. Bapt. Ramusium de eisdem, & alijs agentem, & eruditas octo decades Petr. Martyris de Angleria Mediolanensis, & ea, quæ Ferdinãdus Columbus de vita genitoris sui, & Alphonsus Oxeda, Ferdinandus Cortesius, & Nunius Guzmanius de suis factis scripserunt: necnon libros Ioan. Metelli, Maximiliani Transylvani, Hieronymi Benzonis, & aliorũ, 48 † qui continẽtur in undecim voluminibus, sive partibus diversis titulis, & editionibus distinctis de historia Americę, qui tamen cautè legendi sunt; nã hæretici, qui illos scripserunt, congesserunt, & evulgarunt, nihil magis curasse

vi-

videntur,quàm ut verę fidei,& Hispanorum gloriæ, & præclaris facinoribus tenebras offunderent,sub prætextu aliquarum crudelitatum, quas in Indos commisisse recensent: & ita meritò in tertia clasis librorum prohibitorum Cathalogi anni 1612.Illustris. & Reverendis. Cardinalis Sandovalis numerantur,& expurgari iubentur ex pag.49.ad 52.Et præcipuè legat Gundis.Fernandez de Oviedo, Petr. Ziezã Legionensem,& Franc.Lopez de Gomara,qui de eisdem historijs Hispano sermone plenissimos commentarios ediderunt, iam tamen varijs linguis traductos. Et Oviedus quidem ita luculenter,& eruditè,ut hunc solum inter historicos nostræ ętatis antiquis adnumerari dignum, censeat Cardanus de subtilitat.in lib. de metallis, & Theatr. vitæ humanæ volum.6. lib.2. pag.1587.Fumus quoque Gallicâ linguâ Indiarum Occidentalium historiam edidit, & Augustinus de Zarate, Christophorus Stella Calvete, & Lævinus Apollonius de rebus Peruensibus.Extatque liber ex his,& alijs cõfarcinatus, qui inscribitur Chronica Peruensis tripartita, editus Venetijs anno 1560. Didacus Fernandez Palentinus de bellis civilibus, & seditionibus eiusdem provinciæ egit: & Iosephus Acosta è Societate IESV tum Latinis,tum Hispanis commentarijs naturalem & moralem harum Indiarum historiam elegãter prosecutus est.Extat etiam Latinum Poëma Ioan.Bapt. Stellæ, quod vocavit Columbeidem, sive de Christophori Columbi gestis, & navigationibus. Et aliud eiusdem nominis, & argumenti auctore Iulio Cæsare,duobus libris partitũ, in quorum secundo aliquid non positum esse præstaret, ut ait Anton.Possevinus in Bibliothec.2.tom.lib.17. cap.29.pag. 457.qui alios auctores de eodem Novo Orbe agentes connumerat in eodem tom.lib.6.cap.14. pag.389.& in apparatu pag.52.& 53. Plures etiam alios citavit Anton.de Herrera in initio suæ historiæ generalis Indiarum Occidentalium,qui cæteris plenius,& fidelius quatuor in hunc usque diem volumina edidit in octuaginta annorum decadas, & viginti libros distributa.

49

Nuper item de rebus Peruensibus, & Incarum origine,& Imperio Commentaria quædam Hispano sermone vulgavit Garcilassus Inca, qui se ab eisdem Regibus per maternam lineam prognatum esse cõmemorat. De quibus anteà tres libros non contemnendos scripserat Michaël Balboa Cabello Peruensis Presbyter sub nomine *Miscellaneæ Australis*, qui apud me manuscripti servantur. Et de eorundem Occidentalium Indorum origine in communi integrum tractatum edidit Fr.Gregor. Garcia Dominicanus. Novissimè quoque de historijs, & rebus huius Novi Orbis,& præcipuè de his,quæ ad Novam Hispaniam pertinent,viginti duos libros tribus voluminibus contentos,prælo & luci mandavit Fr.Ioan.de Torquemada Franciscanus,quibus Monarchiæ Indianæ titulum fecit.Et aliud ingens volumen Fr.Pet.Remesal de historia provinciæ Guathemalensis.

Atque hi quidem ex professo Americani Imperij historias contexuisse videntur. Cæterùm ex alijs, qui alias diversorum temporum,vel nationum scripserunt, nullus ferè est, qui, licèt obiter, aliqua ad idem argumentum spectantia non referat, ut constabit ex Paulo Iovio in elogijs illustr. virorum lib.6.& lib.18.& 34.histor. Petr. Bemb.lib.6.histor.Venet. Mambrino Roseo de Fabriano 3.part.lib.1. Tarcañota lib.21.fol.517. Natal. Comite in histor.sui temp.lib.1.fol.8.& lib.21. fol.445.Guiciardin.lib.17.Theatr. vitæ humanæ volum.20.lib.2.pag.3653. Bapt.Fulgos. lib.8. memorab. cap.11. in fin.Alphons. Alvar. in specul. Rom. Pontif.cap.31.Alano Copo Dialog.6.

cap.

cap.9. Anastas. Germon. de sacror. immunitat. lib.3. cap.13. num.30. & 31. Ioan. Laurent. Anania in fabr. mundi tract.4. Lucio Marinæo Sicul. in hist. Hispan. lib.19. cap.16. Ioan. Bodin. de Repub. lib.1. cap.9. Ioan. Nicolao Doliono in Compendio histor. lib.4. Gauden. Merulâ in Sylva var. lectio. lib. 5. per totum, Pet. Mexia in sua Sylva 4. part. cap.1. Fr. Hieron. Romano in libris de rebus pub. mundi 3. part. lib.1. de Republic. Indiarum Occident. pag. 125. Stephan. Garibai lib.19. & 28. cap.1. & Zuritâ in suis annal. Hispan. ex anno 1492. Maffæio in histor. Ind. Orient. lib.1. pag.17. & 18. & lib. 8. pag. 172. Genebrard. lib.4. Chronogr. ex pag. 1493. Laurentio Surio in suis Commentar. passim ex anno 1500. Petr. Opmeer. in opere Chronograph. pag.437. 455. & 463. Hieron. Giglio de moribus gentium lib.4. & Fr. Tamarâ in eodem tractat. lib.3. Illescas in histor. Pontif. lib.6. cap.22. §.2. ex pag.279. usque ad 284. & cap.24. §.8. & cap.26. §.14. Ioan. Botero in relation. 1. part. volum.2. & 3. ubi sex integros libros in hoc consumit, & 2. part. ex pag.217. Ioan. Marianâ de rebus Hispan. lib.26. cap.3. Pet. Damariz de var. histor. Dialog.4. pag 211. Pet. Gordonio in Chronograph. anno 1492. pag.441. & 450. Maluendâ de Antichristo lib.3. cap.15. ex pag.143. Tho. Bozio de stat. Ital. lib.4. cap.1. Didac. Valdesio de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. & cap.19. num.52. cum seqq. Camillo Borrel. de præstant. Reg. Cathol. cap.46. ex num.217. & cap.42. ex n. 38. Gregor. Lop. Maderâ in Monarch. Hispan. cap.6. fol.44. Rutolio Benzon de anno Iubil. lib.1. cap.10. & Mosquerâ de Barnuevo in Numantina cap. 10. qui omnes multa de prædictorum, & aliorum Ducũ laudibus memorant, & progressum extollunt, quem Fides Catholica nostrorum Regum, & gentium curâ in his regionibus accepit. Quod argumentum latè etiam, & optimè prosequitur Boterus in dict. relation.4. part. lib.1. 2. & 3. Fr. Augustin Davila in historia Mexicana Ordin. Prædicat. eleganti admodũ stylo conscriptâ, Fr. Alphonsus Ferdin. Dominican. in hist. Eccles. nostri temporis lib. 1. per totum, Frat. Thomas à IESV de proc. omn. gen. salute lib.2. part.1. cap. 5. pag.52. & passim Thom. Bozius Eugubinus in libris de signis Eccles. Dei præsertim lib.4. cap.3 pag.131. & seq. lib.6. c.6. pag.236. & cap.7. pag. 240. & lib.20. cap.6. pag.333.

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Mundus puncti rationem obtinet.*
2 *Plinij, & Boetij gravis reprehensio adversus eos, qui pro huius exigui mundi occupatione laborant.*
3 *Mundus quodammodo videtur auctus, post Novi Orbis detectionem, licèt multa detegenda supersint.*
4 *Orbis Novi situs, divisio & descriptio generaliter proponitur, & plures auctores, qui de ea agunt, recensentur.*
5 *Orbis Novus videtur exprimere cordis figuram secundum Acostam.*
6 *Orbis Novus dividitur communiter in duas peninsulas, tenui isthmo distinctas, & qualiter illæ appellentur?*
7 *Orbis Novi peninsulæ Septentrionalis & Meridionalis longitudo & latitudo quæ? secundùm varios auctores, quorum dicta referuntur.*
8 *Navigationes longissimæ aliquorum ad Polum Antarcticum.*
9 *Insulæ Oceani Atlantici ab Hispanis detectæ innumerabiles sunt, & aliquæ amplissimæ, & opulentissimæ.*
10 *Insulæ Sancti Dominici, sive Hispaniolæ descriptio, & nominis error.*
11 *Iamaica insula describitur.*
12 *Cubæ insulæ descriptio.*
13 *Insulæ dictæ* Iardin de la Reyna, *&* los Lucayos *describuntur.*

CAPVT VI.

De situ, & descriptione Novi Orbis, & de linea Meridionali, qua Alexand. VI. Roman. Pontif. Castellanorum, & Lusitanorum navigationes divisit.

MVNDVM universum, ad cœli spacium collatũ, puncti rationem † obtinêre veteres Cosmographi tradiderunt. Inter quos Plin. lib. 2. cap. 68. † meritò homines ridet, & Christiano potius, quàm gentili stylo repre hendit, quòd pro re adeò parva, & vix in minima sui parte detecta, tot lites, & bella movère soleant, & nemo cogitet, cùm ad mensuram avaritiæ suæ terminos propagaverit, quam tandem portionem terræ defunctus obtineat? Idem quoque non minus piè, & eleganter tradit Seneca lib. 1. nat. quæst. in præfat. & ab utroq; mutuatus Boëtius lib. 4. de Consol. Philosoph. prosa 7. sic inquiens: *Omnem terræ ambitum sicuti Astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cœli spacium puncti constat obtinere rationem: idest, ut si ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spacij prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta ferè portio est, sicut Ptolemæo testante didicisti, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quartæ, si quantum maria, paludesque premunt, quantumque siti vasta regio distenditur; cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo pũcto circumsepti, atque conclusi, de pervul-*

1
2

ganda fama, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum magnificumque gloria, tam angustis exiguisque limitibus arctata? Et Iustus Lipsius lib.2.Physiolog. Stoic. lib.2. cap.18. in fin. ubi ait: *Et ipsa terra penè est nihilum, universi comparatione, & velut punctum. O miseri, cœlum adspicite, & in terram despicite: punctum est illud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo Regna disponitis: minima etiam cum illis utrimq; Oceanus occurrit.*

Sed licèt hoc verissimum sit, atque hodie etiam mundus eandem puncti rationem obtineat, & multę eius partes nondum cognitæ, aut exploratę sint, ut pluribus ostendit Ioseph. Acosta in hist. Ind. lib.3. cap.25. & Maluenda de Antichrist. lib.3. cap.14. pag. 141. & seqq. 3 † Satis tamen omnibus constat, quantum extensionis, vel, ut ita dixerim, accessionis receperit, ex detectione huius Novi Orbis, de quo in superioribus capitibus sermonem inivimus. Cuius situm, 4 † longitudinē, & latitudinem, atque universalem divisionem, & descriptionem variè constituunt, & exponunt auctores suprà relati, & præcipuè Gerard. Mercator. Petrus Appianus, & Gemma Frisius in pluribus locis suæ Cosmograph. Abraham. Ortel. in Theatr. magn. tab.5. ubi de America in communi, & tabulis sequentibus, ubi de alijs eius provincijs specialiter agit. Ioan. Boter. in relatio. universal. 1. part. volum.2. & 3. ex pag. 347. usque ad 466. Thom. Porcacchus Anetinus in insulario lib.3 per totum, Carol. Stephan. in dictionar Histor. & Poët. verb. *America*, Maginus in tab. Cosmograph. 2. part. tab.34. ex pag. 279. usque ad 292. Hieronym. Iarava Tarraconens. & Carol. Ventouvius in parallel. Didac. Valdesius de dign. Reg. Hispan. cap.12. Camill. Borrel. de pręstan. Reg. Catholic. cap.43. & cap.46. num.217. Gregor. Lopez Madera de Monarch. Hispan. cap.6. Maluenda de Antichrist. lib.3. cap.44. & 45. Ioseph. Acosta lib.1. de nat. Novi Orbis cap. 6. Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag.437. & 463. Anton. de Herrera in suis octo decad. hist. gener. Indiar. Occident. & melius in descriptione, & tabulis huius Novi Orbis, quas in calce quartæ decadis collocavit, Fr. Alphons. Fernandez in histor. Ecclesiast. nostri temporis lib.1. per totum, Frat. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib.1. cap.6. Anton. Possevinus, qui alios recenset in apparatu, pag.52. & 53. Roder. Zamoranus in repertorio lib.1. cap.46. & Michël Balboa Cabello in Miscellan. Australi manuscriptâ part.2. cap.19.

Et quamvis nemini satis compertum esse possit, quænam verè sit forma, aut facies eiusdem Novi Orbis, quoniam extremi eius fines necdum hodie cogniti, aut explorati sunt, utcunque tamen 5 † aliquid concipiendo, cordis figuram aliqualiter exprimere videtur, ut tradit Ioseph. Acosta lib.3. de histor. Ind. cap. fin. subdens, latissimam eius partem esse terram Brasiliam usque in Perù, terminum verò, sive apicem fretum Magallanes; basim, quâ perficitur, Terram firmam. Atque hinc paulatim usque in Floridam expandi, & ad illa loca, quæ nondum nota sunt.

Reliqui autem 6 † magis communiter, & apertè, prætermissis insulis, quę in Oceano Atlantico, sive (ut vulgò dicunt) DEL NORTE, à Columbo & alijs detectæ sunt, atque adeò ad hunc etiam Novum Orbem pertinêre videtur; universam eius continentem postea repertam & perlustratam, in duas maximas peninsulas dividunt, quæ ad Panamaticum saltū tenui isthmo connectuntur. Earumque illam, quæ Novam Hispaniam, & alias regiones continet, quas statim connumerabimus, Americam Septētrionalem appellāt, alteram verò, quæ ad Panamam incipiens, Peruanum Regnum, Brasiliam, & reliqua continet, quæ statim etiam recensebimus, vocare solent Americā

Meridionalem, eò quòd magis ad hũc cœli tractum respiciat. Et ut ex aliorum relatione scribit Valdesius ubi supra ✝ peninsula illa Septentrionalior circiter quinquies mille ducentisque milliaribus longa est, quibus si coniungantur Mediterranea confinia Septentrionem versus, non minus quàm novem mille milliaria efficient. Meridionalior verò habet oræ maritimæ duodecies mille sexcenta milliaria, circulumque utrumque Arcticum, & Antarcticum perstringit, ut tradit Carolus Stephan. d. verb. *America*.

7

Surius autem in Commentar. anni Dom. 1558. quem refert Simon Maiol. 1. tom. dier. Canic. colloq. 10. pag. 266. littora Borealia maris Novi Orbis ad triginta Italicorum milliariorũ millia protendi, ait: littora verò Australis maris eiusdem Orbis, ter mille & quingentas leucas continère, idest, quatuordecim Italicorum milliariorum millia. Quibus subscribẽs Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 2. ✝ aliquos eius exploratores usq; ad septuagesimum ad Antarcticum gradum, immẽsâ navigatione progressos, commemorat.

8

Et Ioan. Boter. in d. relat. universal. 1. part. volum. 2. lib. 2. pag. 348. inquit, dictam peninsulam Septentrionalem habêre in circuitum sexdecim millia milliariorum, quatuor millia verò in longum ab ortu ad Occasum; & à Iacobo Cartiero anno 1535. per eius oram maritimam navigatum fuisse usque ad gradum quinquagesimum. A Gasparo CorteReali Lusitano usque ad sexagesimũ, à Sebastiano Gaboto Italo usque ad sexagesimum septimũ, neque ultra progredi potuisse eum, & Martinum Forficierum, qui eandem navigationem posteà tentavit, ob immensum frigus. Et in eâdem part. & volum. lib. 3. pag. 371. loquens de altera peninsula, quæ dicitur Australis, sive Meridionalis, tradit, quòd similiter habet sexdecim millia milliariorum in circuitum, & quatuor millia in lõgum, in latum verò admodum variare, proptereà quòd terra, iuxta maris sinus interdum restringitur, & interdum multum ampliatur.

Maginus quoque tab. 34. fol. 280. eandem divisionem, & dimensionem probans, subiungit, Americæ Septentrionalis regionem à Meridie, ubi tota circumnavigata est, duobus ingentibus Oceanis pulsari per spacium sexdecim millium milliarium, Septentrionalem verò eius limitem porrigi versus polum Boreum, nec hactenus circumnavigari potuisse: & fol. 282. loquens de regionibus alterius Americæ Meridionalis ait; totius eius continentis circumnavigationem complecti alia sexdecim millia milliaria: & idem concludit fol. 279. dum docet, totam Americæ circumnavigationẽ, ut tradunt probatiores, complecti circiter triginta duo millia milliarium, occupareque dimidium penè terreni globi spacium secundùm longitudinẽ: clauditur enim inter Meridianum gradu 190. & Meridianum gradu 360. & secundùm latitudinẽ expaciatur utrinque ab Æquinoctiali longo tractu; ad Austrum quidem, ubi prorsus patefactus est, ad gradũ usque 52. ad fretum scilicet Magallanicum: & à Septentrione ad gradum 67. latitudinis Boreæ. Et hoc etiam obscrvant, & sequũtur Abraham. Ortel. in Theat. d. tab. 1. & 5. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 4. & in descript. Ind. cap. 1. & seq. & novissimè Frat. Ioan. Torquemada in Monarch. Indian. lib. 1. cap. 2. & 6. ubi sigillatim connumerat leucas, quibus Novus hic Orbis extenditur per utramque oram maris Borealis; & Australis, hoc est DEL NORTE, i DEL SUR, ut vulgò vocant, & nos etiam aliqua tetigimus sup. cap. 4. num. 51. & seqq.

Atque hęc quidem in genere de forma, & latitudine Novi Orbis dixisse sufficiat, ut verò aliquam etiam, licèt

brevem, & summariam cognitionem de eius provincijs, & regionibus specialiter habeamus, ab insulis Oceani Atlantici eidem Orbi adiacentibus, sermonem ineuntes, sciẽdum est, † illas tot numero esse, ut ferè cognosci non possint, & aliquas adeò amplas, & opulentas, ut vel grandi Regno constituendo sufficerent, ut præter auctores suprà relatos advertit Petr. Mexia in Sylva var. lect. 5. part. cap. 2. & seq. & Maiolus colloq. 10. pag. 266. & colloq. 14. pag. 338. cum multis seqq.

9

Inter quas † Principem locum obtinêre videtur insula Sancti Dominici, quæ olim ab incolis HAYTI, & QVISQVEIA vocata fuit, à nostris autem LA ESPAÑOLA, quod nomen exteri Latinum reddere cupientes, & idioma nostrum non satis callentes, Hispaniolam verterũt, cùm verè Hispanam, sive Hispanicam vertere debuissent, ut optimè advertit Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. cap. 8. pag. 521. Eius ambitus est 350. leucarum, seu mille & quadringentorũ milliarium, longitudo quingentorum milliarium, latitudo verò varia, sed ubi maior 300. milliaria capit. Mediumque ipsius insulæ distat ab æquatore gradibus penè 19. versus Boream, & eius forma lõga est ab Ortu ad Occasum, gaudens eximiâ cœli temperie, soli ubertate, auri & argenti fodinis, saccharique in primis immensâ copiâ, & alijs utilissimis frugibus, de quibus latiùs agunt Petr. Martyr. de Novo Orbe decad. 1. & 2. Gomara 1. part. Paul. Iov. lib. 34. Hieron. Giglius lib. 4. cap. 1. Franc. Tamar. de mor. gent. lib. 3. cap. 7. & 8. Hieron. Benzo. & eius additionat. lib. 1. histor. Novi Orb. cap. 29. in 4. part. histor. Americę pag. 137. Ortelius tab. 7. Maginus d. tab. 34. fol. 290. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 165. Boter. in relation. 1. part. lib. 3. pag. 461. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 3. 4. & 5. ex pag. 84 & in descript. cap. 5. & 6. ex pag. 7. Fr. Augustin. Davila in histor. Mexicana lib. 1. cap. 101. & sequent. Fr. Gregor. Garcia de Ind. orig. lib. 2. c. 1. & Fr. Alphons. Fernand. in histor. Eccles. nostr. tẽpor. lib. 1. cap. 1. 2. & 8. Vrbes præcipuæ huius insulæ sunt Sancti Dominici, quæ Archiepiscopalis, & Præsidis ac Cancellariæ Regiæ sedes est: Sancti Ioannis à Meguana, Portus Platæ, Portus Regius, Cavana, Xaragua, & aliæ, quę Hispanorum sunt Coloniæ. Ab Occasu † autẽ Hispaniolæ iacet insula Iamaica, quæ à nostris S. Iacobi vocatur, & ambitu suo 150. leucas, hoc est sexcenta milliaria complectitur, in longum verò 55. leucis patet, & in latum circiter 25. illis omnibus rebus abundans, quę in Hispaniola proveniunt. Et duo continens oppida, nimirum Oristan & Sevilla, in quo quidem est principalis Ecclesia, titulo Abbatiæ insignita, de qua etiam latiùs agunt auctores suprà relati, præcipuè Maginus d. fol. 290. Boter. pag. 463. Porcacchus pag. 175. Fr. Alphons. Fernand. cap. 8. & Herrera in d. descript. cap. 7.

10

11

Proxima his insula † Cuba ab Occasu eiusdem Hispaniolæ conspicitur, relinquens à Meridie Iamaicam, quæ appellata fuit à Christophoro Columbo in honorem Ferdi nandi Regis Catholici *Fernandina*, sive *Ferdinanda*, & extẽditur ab Ortu ad Occasum 300. leucis, hoc est 1200. milliaribus, eius verò maxima latitudo 65. leucas, seu 250. milliaria non excedit, sed pluribus in locis 20. leucas vix superat, multis utilibus rebus abundans, & præcipuè magnâ Rubiæ tinctorum copiâ, & quodam bituminis seu picis genere ad naves oppicandas idoneo. Continet autem sex Hispanorum colonias, quarum præstantiores sunt, S. Iacobi, ubi Episcopalis sedes, & Havana totius insulæ emporium, & navale, ad quod appellunt navigia, quæ ex Peruvia, & Nova Hispania in Europam redeunt, atque etiam aliquãdo, quæ ex Europa

12

ad

ad has Novi Orbis regiones proficiscuntur, ut latiùs scribunt Maginus, & Boter. ubi sup. Porcacchus pag. 172. Herrera d. decad. 1. & d. descript. cap. 6. ex pag. 10. & Fr. Alphons. Fernand. d. lib. 1. cap. 1. & 2.

13 Hāc Cubæ insulā † septingētę aliæ, eæque amœnissimæ in coronæ forma circūstant, quæ à Columbo, ob sui pulchritudinē & viriditatē, appellatę sunt *Iardin de la Reyna*, ut recolit Petr. Mexia d. 5. part. cap. 9. Herrera decad. 1. lib. 2. cap. 13. pag. 69. & Maiol. d. colloq. 14. pag. 343. qui etiam de vicinis alijs insulis agunt, quę vocantur *de los Lucayos*, & quadrigentas numero esse testantur, de quibus latè etiam tractat Boter. d. 1. part. lib. 3. pag. 465. & idem Herrera decad. 1. lib. 7. cap. 3. & lib. 9. cap. 11. & in descript. cap. 7.

14 Vicina quoq; est ab Ortu Hispaniolæ duodecim, vel quindecim leucis † insula S. Ioannis, quæ incolis dicitur *Borriquen*, lōgitudinē trecētorū milliariū habens, sive 45. leucarū, & latitudinē septuaginta milliariū, sive viginti leucarū. Affluit frugibus, fructibus, animalibus, & piscibus, ac auro præterea & Guaiaco ligno perfectissimo, quod vulgò dicunt *el Palo Santo*. Est in ea urbs præcipua S. Ioannis, optimo gaudens portu, quem hac de causa Hispani *Puerto Rico* appellarunt, & habet (ultra minores alias) tres nobiles Hispanorū colonias, & Episcopalē, ac Gubernatoris sedē, ut latiùs videbis apud Herrerā d. cap. 7.

15 His insulis adiacent aliæ, † quæ Canibalorū, seu Caribū dicuntur, ex habitantium viribus, & ferinis moribus vocabulis sumptis; sunt enim bellicosi ad modū, & antropophagi insignes. Quorū arma sunt sagittæ, & utūtur scaphis ex unico ligno excavato elaboratis, quas ipsi *Canoas* appellant. Iacent autē hæ insulę ab Ortu & Meridie Hispaniolæ duplici serie protensæ, è regione, seu in conspecta Terræfirmæ, & quæ magis cognitæ, & ab Hispanis perlustratæ sunt, licèt necdum cultæ, vocātur *Santa Cruz, las Virgines, San Estacio, San Bartolome, la Barbada, la Deseada, la Dominica, Todos Santos, Guadalupe, Marigalante*, & aliæ, quæ dicuntur *de Barlovento*, ad quas aquæ faciendę causā appellere solent classes, quæ ex Hispania ad Americam veniūt. Circa Dominicam autem ad Meridiem repertæ sunt alię insulę, quæ appellantur *Matanino, Santa Lucia, los Barbudos*, & ad continētem Terræfirmæ magis accedunt. Illarumque † prior, maior & Orientalior nominatur *la Trinidad* ducentis circiter leucis ab Hispaniola, & sexaginta à Dominica, longitudine quinquaginta leucarum ab Ortu ad Occasum, & latitudine triginta, eamque detexit Christophorus Columbus anno 1498. & de illa & alijs Canibalorum plura tradit Maginus d. tab. 34. fol. 291. Boter. d. lib. 3. pag. 459. & Herrera decad. 1. lib. 3. cap. 10. & d. descript. cap. 7. 16

17 Post has verò insulas † Cubagua iacet, quę olim Margaritarum Copiâ nobilis fuit; sed posteà ob aquæ & Cōcharū inopiam derelicta, translato huius piscationis emporio ad aliā insulam, ab ea unâ tantùm leucâ remotā, cui Margaritæ nomen inditū est. Distatque viginti leucis ab insula Trinitatis ad Occasum, & 170. ab Hispaniola, habēs in longū sexdecim leucas, sive ut alij putant, viginti, & in latū octo, aut decē, & duo oppida, unū prope mare, ubi est arx, in qua residet Gubernator: alterū interiùs, quod vocatur vallis Sāctę Luciæ, de quibus etiā latiùs agunt auctores sup. citati, & præcipuè Herrera d. c. 7. pag. 15. & 18. Hæ autē † insulæ omnes, & pars cōtinentis, quæ ad eas propiùs accedit, & cōprehendit Gubernationes, quas vocāt *de la Florida, i de Venezuela*, ubi est sedes Episcopalis, *de la Nueva Andaluzia, del Rio de la Hacha, i de Santa Marta*, ubi est altera sedis Episcopalis, subsūt iurisdictioni Regalis Prętorij, sive Cācellarię, quę, ut diximus, residet in insula S. Dominici, sive Hispaniola, & prima fuit omniū huius Novi 18

Orbis,habetque sub territorio suo ab Ortu ad Occasum,quod vulgò dicunt, *de Leste,à Oeste* 550.leucas, & à Septentrione ad Meridiē,quod dicunt *Norte Sur* plus 300.ut latius refert Antōn.de Herrer.dictarū Insularū & Provinciarū peculiarē descriptionē & relationē apponens in d.descript.Ind.Occident. cap.5.6.7.& 8.& Fr.Alphons.Fernand. in hist.Eccles.nostr. temp.lib.1. cap.8.

Sed ut relictis insulis ad continentē accedamus,pars eius,quæ † America Septentrionalis(ut diximus)vocari solet,quà ad Orientē vergit,tres amplissimas,& nondū satis cognitas,aut Hispanis subiectas regiones cōprehendit, quę vocātur Estotilādia,Terra laboratoris,& Norumberga,de quibus agunt Magin.fol.282.Boter.sup.pag.349.& seq.& Herrera in descript.c.8. pag.20. Vicina est his terra, † quæ dicitur *de Bacallaos* à Sebastiano Gaboto Veneto sub nomine Henrici Regis Anglię primū invēta,& sic appellata, eò quòd in eius pelego tāta invenitur pisciū huiusmodi copia,ut etiā navigia retardēt, de cuius descriptione, & natura ultra prædictos auctores aliqua tradit Petr. Zieza tom.2.hist.Perù, Illescas in hist. Pontif.lib.9.c.22.pag.284.Theat. vit. hum.vol.5.lib.2.pag.1218.Nova †quoque Frācia ijs succedit,quæ iuxta ripas fluvij Canadæ,vel S.Laurentij extēditur,illamq; Galli primū sub Francisco Primo eorū Rege detexerūt;sed propter eius inopiā ad eā contendere desierūt,ut tradūt Magin.& Boter.ubi sup.

Sequitur alia regio ab incolis Apalchē vocata,ab Anglis verò †Virginia, qui aliquot in ea colonias fecerunt, & hodie etiā renovatis auxilijs, & expeditionibus retinēt,exiguo tamē fructu,& successu,quia ut plurimū est sterilis, & inculta,ut præter Magin.& Boter.sup. tradit Beierlinchius in opere Chronog. pag.306.& P.Gordonius in Chronog. pag.475.quāvis admirādas historias,& cōmoditates huius regionis nobis suadêre velit Thom.Hariot.Anglus in relationibus & Iconibus,quas de ea vulgavit,& habentur in initio primi tomi auctorū,qui de historia Americę scripserunt,& Raphe Hamor Virginię Secretarius,& Ioannes Schmidt, in alijs descriptionibus & relationibus,usq; ad ann.1616.quæ novissimè prodierūt in 10.part.eiusdē Americæ sumptibus,ac studio Ioan.Theodori de Bri,ann.1619.

Succedit proximè provincia † Florida vocata,quæ iuxta sinūMexicanū,& mare *del Norte* in immēsum extēditur, & est quidē,ut plurimū, satis amœna, ac omniū fructuū fertilis,oras tamē habens asperas,& scopulis ac brevibus refertas,& incolas barbaros,sordidos & inhospitales.Quo fit,ut parùm nostri in ea proficere potuerint,licèt aliquoties sub Pāphilo de Narvaez,Ferdinādo de Soto,Petro Melēdez de Avilès,& alijs ducibus eā penitissimè adierint,& perlustraverint.Galli quoque sæpè,irritis tamen conatibus, eius occupationem adorti sunt;de quibus ultra Magin.sup. fol.282.& Boter.pag.352. latè scribit Herrera decad.4.lib.4.c.4.& seq.& decad.6.lib.7. cap.9. cū seqq. & decad.7. lib.1.ex cap.10.usque ad cap.8.lib.2.& lib.7.ex cap.1.ad 12.& Cabrera in vita Philippi II.lib.7.cap.8.& in descrip. cap.8.pag.19.Illescas in hist.Pontif.2. tom.pag.544.&793.Abrah.Ortel.tab. 8.Fr.Aug.Davila in hist.Mexic.Ordin. Prædicat.lib.1.ex cap.55.usque ad 69. GarcilassusInca in hist.Floridæ,& hist. Americæ 2.part. ubi variæ relationes, & Icones apponuntur de rebus ad eādem provinciam pertinentibus.Et rursus in 6.part.ubi Ioan.Ribauldi infœlicem expeditionem commemorat.

Post has regiones † Iucatania cōspicitur,peninsulæ formā referens,quæ in mare *del Norte* porrigitur,eiusque ambitus patet milliaribus 900.& in præcipua urbe, quæ Merida dicitur, Cathedralis Ecclesia residet.Est autē segetū, fructuū,mellis,ceræ,ac animaliū quorundam ferax,ut sunt anates , gallinæ, lepores & cervi. Incolæ animosi sunt,

ac bellicosi, qui arcubus utuntur, & clypeis; & carnem humanam non vorant, sed humani potius & hospitales sunt, & Crucem etiam, ut multi tradunt, ante Christianorum adventum venerabantur: de quibus agunt Magin. fol. 281. Boter. pag. 365. Herrer. decad. 4. lib. 3. cap. 4. & lib. 10. cap. 3. & in descrip. cap. 10. pag. 27. & hist. Americ. part. 4. circa fin.

25 Nicaragua † quoq; provincia in eâdẽ Americæ parte versus ortũ, & Meridiẽ reperitur, quæ quidẽ, ut plurimũ, arenosa est, ac calori æstivo obnoxia, sed iuxta fluvios admodũ fertilis. In ea est lacus valdè ingens, qui 300. milliaribus extẽditur, & crescit, ac decrescit perinde ac mare; & mons continuò ardens. Habet quinque Hispanorum oppida, in quorum præcipuo, quod dicitur LA CIVDAD DE LEON, Episcop' residet. Incolæ huius tractus ad albedinem magis accedunt, quàm reliquæ Novi Orbis gẽtes, suntque staturâ satis convenienti, & humani, & ante Christi Fidem susceptam iustitiæ quoque specimen aliquod habebant, ut post Magin. sup. & Boter. pag. 368. tradit Herrera decad. 4. lib. 8. cap. 3. & seqq. & in descript. cap. 13. pag. 35. Fr. Alphons. Fernand. lib. 1. cap. 54. pag. 187. Et aliqua adducit Americę histor. d. 4. part. circa finẽ; ubi etiam agunt de

26 alijs vicinis provincijs, quæ † dicũtur HONDVRAS, i COSTA RICA, in quibus alter Episcopus residet in civitate, quæ dicitur DE VALLADOLID.

27 Inter Iucataniã & Nicaraguã regionẽ iacet † Guathemalensis urbs, & provincia in Mediterraneis, quæ agro potitur fertili & amœno, aëreque salubri, & in ea est sedes Episcopalis, & Regia Cãcellaria. Nec longè ab hac urbe sunt montes, qui ignẽ, fumũ & lapides emittunt.

28 Et alia provincia appellata Chiapa, † & alia, quæ dicitur LA VERA PAZ, ubi etiã Cathedrales Ecclesię præfulgẽt. de quibus, & de territorio dictæ Cancellariæ Guathemalẽsis agit Bot. pag. 366. Herrera decad. 4. lib. 8. cap. 8. pag. 204. & in descript. pag. 26. 32. & 34. Fr. Alphons. Fernan. in hist. Eccles. nostr. temp. lib. 1. cap. 37. & novissimè Remesalius, qui de his provincijs integrũ volumẽ scripsit.

29 Sed inter has omnes provincias caput extollit ea, quæ † Nova Hispania vocatur: est enim amplissima, & cæteris cultior, amœnior, ac populis frequentior, incipiensque à sinu Californiæ, quẽ vulgò MAR BERMEJO dicũt, extẽditur usque ad sinum Mexicanũ ad mare DEL NORTE, ad Iucatanã regionẽ. Fuit autẽ ita appellata ab insigni illo Duce Ferdin. Cortesio, qui illã primũ occupavit ann. 1518. quoniã eius situs, tẽperies & dispositio Hispanię similis videbatur, ut tradit Herrer. decad. 3. lib. 2. c. 10. & decad. 4. pag. 79.

30 † Vel quoniã antiquã omniũ nationũ consuetudinẽ sequi voluit, quæ semper populis, aut provincijs à se novè in alienis, & remotis finibus cõditis, propria suarũ urbiũ, aut regionũ nomina imponere solebãt, ut pluribus exẽplis ostẽdit Fr. Ioan. de la Puẽte in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 23. §. 4. pag. 153. & in hoc Novo Orbe passim observatũ invenimus. Cõtinet verò Novæ Hispaniæ appellatio plures alias satis celebres & utiles provincias, quas latè recẽsent Magin. fol. 280. Pet. Martyr decad. 4. & seqq. Abraham. Ortel. in Theat. magn. tab. 6. Boter. ex pag. 354. Herrera in descript. cap. 9. ex pag. 21. & decad. 3. lib. 2. cap. 10. & seqq. Ludovicus Cabrera in vita Regis Philippi II. lib. 13. cap. 11. & Fr. Ioan. Torquem. in Monarch. Ind. 1. tom. per totum, ubi in lib. 5. ex cap. 37. ad 40. tractat de rebus, & expeditionibus ad Novũ Mexicum, & cap. 41. & 42. de Californijs, & ex cap. 45. ad 58. de alijs expeditionibus ad detegendum caput Mendocinum.

31 Sed præcipuę, † & magis cognitæ, & habitatæ provincię sunt XALISCO, & CVLIACAN, quę à nostris appellatur Nova Gallecia, ubi est sedes Episcopalis, & Regia Cãcellaria: de cuius districtu & proprietatibus tractat Magin. d. fol. 280. Abrah. Ortel. tab. 7. Bote. pag. 364. Herrera in descript. cap. 11. ex pag. 29. & de-

cad.4.lib.9.c.12.& 13. & decad.8. lib. 8.cap.12. Mechoacana, Guaxaca, & Tlascala, in quibus etiã proprij Episcopi resident, & de eis agit idem Magin. sup.fol.281.Boter.pag.362.Herrera in descript. cap.10.ex pag.25.& Frat.Alphons.Fernand.lib.1.ex cap.36.

32 Et † Mexicana civitas, & regio, quæ est cæterarũ Metropolis, & sedes Proregis & Cancellariæ Novæ Hispaniç, & plurima alia cõtinet, quæ eã non solùm inter Americæ urbes, verùm & Europæ nobilẽ faciũt, ut latiùs prosequũtur Magin.sup.fol.281.Porcacchus in insulario lib.3.pag.157.Boter.pag.356. Herrera in descript.cap.9.ex pag.21.& decad.2. lib.7.cap.14.& seqq.Fr.Alphons. Fern. d.lib.1.cap 36.Fr.Ioan.Torquem. in d. Monarch.Ind.tom.1.lib.2.per totũ, & lib.3.c.22.& 23.Petr.Balbuena in carminibus Hispanis de laudibus Mexici, & Sim.Maiol.in dieb.Canic.tom.1.colloq.23.pag.506.& 507.ubi multa mirabilia refert de situ & magnitudine urbis Mexici, & incolarũ multitudine, & colloq.12.pag.304.ubi agit de lacubus, circa quos Venetiarũ instar ædificata est, qui cũ se proximè cõtingant, & alternatis vicibus procellosis motibus aquas suas cõmunicent, unus tamẽ salsus, & alter dulcis est.

33 Fuit † autẽ hæc insignis urbs ab indigenis olim appellata Tenuchtitlan, à lapide quodã, & Tuna in eo nata, quã in lacu invenerunt, ubi primũ illã ædificarũt. Qua de causa hodie hæc insignia eadẽ civitas obtinet, posteà verò Mexici nomẽ accepit, quòd materna eorũ linguâ scaturigines aquarũ significat, ut tradit Herrera d.decad.3.lib. 7.cap.13.Torquem. d.lib.2.cap.11. & lib.3.cap.23.& Sebast.Covarr.in Thes. ling.Hisp.verb.*Mexico*, ubi etiam alias huius nominis etymologias adducunt.

34 Ad alterã verò † Americæ partẽ, sive peninsulã accedẽtes, quã Meridionalẽ appellari retulimus, immensi quidẽ operis esset, si omnia eius oppida, vel regiones sigillatim describere vellemus: sunt enim innumeræ, & earũ nonnullæ vix nomen notũ habẽtes, ut benè observat Magin.d.tab.34.fol.283.Sed de præcipuis aliqua delibantes, imprimis occurrit

35 † provincia Panamensis, sive Terræ firmæ, quæ à nostris vocata fuit CASTILIA DEL ORO, eà fortè ratione, quòd ibi aurũ plurimũ reperiebatur, adeò ut

36 quidã † Bacchalarius Encisus retibus in multis fluminibus expiscari publicaverit: quod in causa fuit, ut plures hac spe allecti, ad hanc regionẽ cũ Petro Arias Davila ann.1514.confluerẽt, ut refert Herrera in descript.cap.15.pag.41.Cõtinet hæc provincia sub se gubernationes, quas vocant DEL DARIEN, VERAGVA, VRABA, i NATA, & alia minora oppida, & duas satis nobiles urbes, quę dicuntur PVERTOBELLO, y PANAMA. Prior ad mare DEL NORTE cõstructa, commodissimũ portum habet, à quo & nomẽ accepit, relicto alio antiquo portu & oppido, quod vocabatur NOMBRE DE DIOS. Altera iuxta mare DEL SVR apposita est, eo isthmo à priore divisa, quo has duas Novi Orbis peninsulas cõstringi tradidimus, cuius quidẽ latitudo decẽ & octo leucas occupat, seu septuaginta duo milliaria.

37 † Et hæ urbes quæcunq; vel è Peruana regione in Hispaniã, vel ex Hispania in Peruviã advehũtur, fido portuũ hospitio recipiũt: siquidẽ divitiæ, ac merces utrobique à navibus exonerandæ sunt, & terrestri itinere, aut per amnẽ, qui dicitur CHAGRE, per illas decẽ & octo leucas cõportandæ, ut rursus navibus impositæ per unũ mare, vel alterũ traijciãtur. Qua de causa ob classiũ concursum, & navale commercium, quod hîc exercetur, Episcopalis Ecclesiæ Dariensis sedes ad hanc urbem Panamensem translata est, & ibidem Regia Cancellaria constituta, cuius Præses simul Gubernatoris, & Capitanei generalis munus exercet.

38 Quo † pluribus annis summa cum laude, & vitæ integritate functus est Dominus Don Franciscus Valverdi de Mercado levir meus, hoc est, meæ sororis maritus, postquàm dictam urbẽ &

portũ DE PVERTOBELLO Regiâ auctoritate construxit & cõmunivit,& gravissimis alijs obsequijs,atque servitijs, ad hunc & alios maiores honores sibi aditũ præparaverat:& obijt ibidẽ ann. 1614.adversariorũ quorundã calumnijs impetitus, quas tamẽ iustiùs contemnere debuisset,cùm † semper calũniatorũ virus provocet ipsa virtus, & ut locis lævibus, & politis ægrè sordidũ aliquid adhærescit:sic maledictũ fidẽ vix inveniat in vita puriore,ut præclarè advertit Iust.Lips.in orat.de calumniat.& in hoc casu experiẽtia mõstravit,tanti viri fama,& virtutibus à morte eius clarioribus redditis,& Regij Indiarũ Senatus ac bonorũ omniũ approbatione,& acclamatione desideratis.Et qui de hac provincia plura scire voluerit,legat Pet.Martyr decad.2.& 3.Magin.ubi sup.Boter.1.par.vol.2.lib.3.pag.371.& seqq.Herrer.in descr.cap.15.& decad.2.lib.3.cap.5.& seqq Fr.Alphons.Fern.lib.1.c.54.pag.187.

39

40

Ad eandẽ † partẽ Americæ pertinet alia nõ minus celebris provincia, quæ vocatur Novũ Regnũ Granatæ, & sub se comprehẽdit gubernationes Popaiã,sanctæ Marthæ, & Carthaginis,sive CARTAGENAE,ubi est civitas, & portus ad Hispanienses classes excipiẽdas tutissimus. Abũdat hæc provincia omniũ fructuum copiâ, & auro,& Smaragdis,alijsque pretiosis lapillis ditescit:habetque in longũ trecẽtas leucas,& in latũ totidẽ ferè, & inter plura nobilia Hispanorũ oppida eminet urbs,quę dicitur SANTA FE DE BOGOTA,quã Licẽtiatus Gundisalvus Ximenez de Quesada anno 1528. ædificare cœpit,& in ea residet Præses & gubernator cũ Regia Cancellaria,& Archiepiscopus cũ Metropolitana Ecclesia: cuius suffraganei sunt Episcopus Popaianensis,Carthaginis,& Sãctæ Marthæ.Et plura alia de eâdem provincia, & incolarũ moribus tradunt Gomara in hist.Ind 1.part.mores gent. lib.3.c.14.Hier.Gigl.lib.4.c.12.& 13.Boter. d.lib.3.ex pag.375.usque ad 378. Herrera in d.descript.cap.16.ex pag.41.& decad.8.lib.4.ex cap.6.ad 12.& Frat. Alphons.Fernand. d.lib.1. ex cap.46. usque ad 50.ubi etiã agit † de mirabilibus,quæ in convertendis huius provinciæ Indis per integros septẽ annos patravit Beatissimus ille vir Fr.Aloisius Beltranus Dominicani Ordinis fulgentissimũ decus,qui in Beatorũ numerũ referri meruit ann.1608.de quo etiã plura tradit Thom.Bocius de sig. Eccl.Dei lib.6.sig.19.& lib.7.sig.25.c.1.

41

42

Sequitur † statim ea terræ pars, quę PERV,sive Peruana dicta est,totius huius Novi Orbis nobilissima, detecta primũ,vt alio loco diximus,à Frãcisco Pizarro anno 1525. & tota ferè intra Æquatorẽ,& tropicũ Capricorni iacens: sunt autẽ eius fines à Septentrione Nova Granata, & Castella aurea, ab Occasu Oceanus, sive mare DEL SVR, à Meridie provincia Chilẽsis, & ab ortu,montes altissimi.Occupat verò longitudine suâ mille & octingẽtas plus leucas,& in latũ usque ad Andes, ut plurimũ, quinquaginta,quarũ decẽ pertinent ad planities,quæ per totam regionẽ ad orã maritimã reperiuntur, viginti ad mõtana,quę per eãdem regionẽ lõgo tractu extendũtur à Septẽtrione ad Meridiem mille circiter leucis,& vulgò vocãtur LA CORDILLERA DEL PERV,aliæ viginti ad Vltramõtana,quæ vulgò dicũtur LOS ANDES, & sunt etiã montes,qui pariter à Septẽtrione in Meridiẽ incedunt continuâ serie producti,densissimi tamẽ,& absque vallibus,cùm tamẽ inter alios DE LA CORDILLERA multæ amplę valles ac profundæ,fertilissimæq; & populo numerosissimæ cõtineantur,cùm aëre potiantur calidiore, de quibus omnibus,qui pleniorẽ historiã,& descriptionẽ desideraverit,legere poterit Levinũ Apolloniũ de rebus Peruẽsibus, Pet. Ciezã, Aug. de Zarate,& alios quos citavimus in fin.cap.præcedentis,qui de historijs Regni Peruani ex professo tra-

ctarunt Hiero. Benzo, & eius additionator. lib. 3. per totum in 6. part. histor. Americæ, Ioseph. Acosta in hist. Ind. lib. 3. cap. 21. & seqq. Abrah. Ortel. in Theat. mag. tab. 8. Magin. ex fol. 283. usque ad 287. Ioan. Boter. d. lib. 3. ex pag. 386. Herrera in descrip. cap. 16. in fin. pag. 46. & seqq. & in hist. gener. Ind. decad. 4. lib. 9. cap. 3. & decad. 5. lib. 1. c. 1. & 5. Inter plurima verò Hispanorũ, & Indorum oppida huius latissimi Peruani Regni, quæ connumerare longissimũ esset, præstãtiores sunt, 43 † urbs DE SAN FRANCISCO DEL QVITO à Sebastiano Belalcaçar Francisci Pizarri cõmilitone anno 1534. fundata, quę æquatoris lineæ ferè subiacet, nec tamẽ fervido ac æstuoso cœlo, sed potiùs frigido potitur, eiusq; ager semper virens est, & omni frugum beatitudine floridus, atque etiã auri, & argenti vivi mineris scatens. Resìdet hac in urbe Quitensis Episcopus cum Ecclesia Cathedrali, & Præses cũ Regia Cancellaria, quæ ducentis & plus leucis in longum, & in latũ suũ territoriũ extẽdit, & gubernationes DE LOS QVIXOS, i LA CANELA, PACAMOROS, i GVALSONGO, & partem Popaianæ comprehendit, atque etiã urbes DE RIOBAMBA, CVENCA, LOXA, ZAMORA, IAEN, GVAYAQVIL, i PVERTOVIEJO, ut latiùs prosequuntur Magin. sup. fol. 286. Boter. pag. 396. Herrera in descript. cap. 17. & 18. & decad. 5. lib. 5. cap. 5. & lib. 10. cap. 10. cum multis seqq. & Fr. Alphons. Fernan. d. lib. 1. cap. 54. in fin.

Post QVITI verò provinciã eminet 44 alia urbs, † quæ à nostris D. Michaëlis, à Barbaris PIVRA vocatur, cui vicinus est portus, qui dicitur PAITA, ad quem naves per hoc Peruanum mare transfretãtes frequẽter appellunt. Sed 45 magis nobilis est † TRVXILLO à Francisco Pizarro cõdita anno 1533. agrũ feracissimum habens, & plures Hispanorum domos, quæ tamen omnes ingenti terræmotu momento temporis conquassatæ fuerunt anno 1619. ita ut vix, & ne vix quidẽ, aliqua pristinæ urbis figura remanserit. In qua ob sui dignitatem & commoditatẽ, & plura Hispanorum & Indorum oppida, quę illi confinia sunt, Cathedralis Ecclesia cũ proprio Episcopo creata & erecta est anno 1612. & de ea peculiarẽ mentionem faciunt auctores suprà relati, præcipuè Herrera d. descript. cap. 19. pag. 56. & decad. 5. lib. 7. cap. 6.

Longè verò nobilior, atque excellentior est alia urbs, quę octuaginta à Truxillo leucis in eâdem planitie Peruana conspicitur, sub duodecimo gradu ad Antarcticũ, quę à Barbaris † LIMA 46 vocatur, non ex nomine Reguli, sive CACIQVE, qui ei dominabatur, ut putavit Herrera, sed corrupto vocabulo à RIMAC fluvio eam interluẽte, quod maternâ linguâ, sonãs, sive loquax interpretatur, à nostris verò dicitur *Civitas Regum*, sive quòd sub Epiphaniæ die à Francisco Pizarro ædificari cœpta anno 1533. sive quòd Magorũ Regũ patrociniũ sortita fuerit, & pro insignijs tres coronas in campo cœlesti, cum stella micanti, quæ Regibus eisdẽ apparuit, de quo Imperatoris Caroli V. diploma satis honorfiicum habet.

Iacet urbs hæc in valle amœnissima, mirâque aëris temperantiâ gaudet, & agro rerũ omniũ fertili, præsertim frumenti, fabarũ, pisorũ, & omni ferè leguminũ, atque etiã fructuũ nostratium genere. Est præterea populo frequẽtissima, ambitũ coprehendens valde spatiosum, in quo sunt latæ viæ, amplũ forũ, insignia tẽpla, illustris Cathedralis Archiepiscopalis Ecclesia, magnifica ædificia, nobilis Academia, & plura tribunalia & Collegia, prout decet tanti Regni Metropolim, & totius maritimi tractus excultissimum emporium. Portum quoque tutissimũ habet, duabus leucis ab ea semotum, qui dicitur EL CALLAO, ubi alterum oppidum ornatissimum cõstructum est. Et residet in ea † Prorex, qui supremam iurisdi- 47 ctionẽ, & gubernationẽ per plus mille

leucas exercet, & est Præses Regiæ Cancellariæ ibîdem commorãtis, quæ duos Fiscales,quatuor criminum quæstores, & octo causarum civilium Senatores,sive Auditores habet.

48 In quorum numerum † ego iam inde ab anno 1610. nihil tale ambiens, aut cogitans,D.Philippi III. Regis ac Domini nostri Potentissimi honestissimis codicillis cooptatus,quâ potui maximâ fide,puritate & industriâ suscepti muneris pensa explêre curavi, id tantùm mœroris habens,quòd tã longè à patria, & Regijs oculis studij & ingenij mei (quod scio, quàm sit exiguum)proventum & specimen edere, atque eodem semper loco manens, cõsenescere coactus fuerim,alijs intereà, quibus sors benignior arrisit, post plurium honorum gradus in supremis Cõsilijs meritissimè collocatis.Sed Deus, si oportuerit,nos quoq; ab inferis (ut aiũt)ad superos revocabit; cui semper mearum rerum curã,quâ decet humilitate & veneratione relinquo, & ad patriæ desideriũ leniendum succisivis horis opus hoc in prędicta nobilissima Regũ urbe meditari,& scribere cœpi.

49 Cuius † Cancellaria,ut ad institutũ redeamus,trecentis plus minus leucis territorij sui habenas extendit; in quibus ultra urbes PIVRA,& TRVXILLO de quibus locuti sumus,& plures alias satis divites & frequentes Hispanorũ villas & colonias, Indorumq; oppida,

50 continentur etiam † urbes DE LOS CHACHAPOYAS, DE MOYOBAMBA, DE LEON DE GVANVCO, & alia quæ dicitur GVAMANGA, sive SAN IVAN DE LA FRONTERA, de qua specialiter agit Herrera decad.6. lib.6.c.9.à Frãcisco Pizarro primũ cõdita ann. 1539. & posteà in loco,ubi hodie cõspicitur, multis cœnobijs & nobilibus ædificijs decorata,& demum anno 1612.in Cathedralem erecta,diœcesi eius à Cuzquensi, cui anteà suberat, competenter divisâ.

51 Et prope eam est † villa DE OROPESA, alio nomine GVANCAVELICA argenti vivi ditissimis fodinis per totũ terrarum Orbem maximè nobilis; de quibus aliqua notat Acosta lib.4.cap. 11. Pat. Lælius Bisciola lib.16.horarum subsecivarum cap.3.colum.1165. & Nos alibi latiùs agemus.

52 Pertinet etiam ad eiusdem Cancellariæ districtũ urbs † AREQVIPA,130. leucis à Limẽsi remota, ab eodem Pizarro condita anno 1534. quæ duodecim à mari milliaribus fœcundo ac salubri in agro ædificata est,& ob portus & vinearum commoditatem multis nobilium ædificijs,Monasterijs, & frequenti populo aucta,& nuper Episcopali sede illustrata eodem tempore, quo GVAMANGA,& TRVXILLO.

53 Sexaginta autem leucis ab AREQVIPA, & 125. ab urbe Regum, sive LIMA, sub decem & tribus gradibus cum dimidio elevationis ad Austrum, & septuaginta octo longitudinis,iacet alia mediterranea urbs, † nomine CVZCO,quæ cum LIMA tẽtat de principatu contendere,& totius Regni Peruani se caput appellat, & fuit certè ante Hispanorum adventum Regia Incarum Regum sedes,magno procerum, & gregariorum Indorum commercio celebrata, munitissimis quadratorum saxorum maximæ magnitudinis ædificijs ornata, & inter Peruanas sola,quæ faciem urbis præferret. Easdem ædes,quas Incolæ quondam possedêre, politiore paulò ornatu instauratas hodie Hispani tenẽt,& templum admirandum Solis,Dominicani Monachi in Ecclesiam consecrarunt; octo parochias,& sex virorũ,& monialium Cœnobia habet,& propriũ Episcopũ cũ insigni Cathedrali Ecclesia, quæ ante divisionẽ aliarum DE AREQVIPA,& GVAMANGA ditissima erat. De quibus omnibus,& alijs, quæ brevitatis causâ prætereo,latiùs scribunt Levinus Apollonius,& alij suprâ relati. Magin.fol.286.Boter. pag. 389. & 393.Herrer.in descript.cap.19.& 20.

& decad.5.lib.6.cap.2.4.& 12.& lib. 7.cap.6.10.& 13. Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom.1. colloq.23. pag. 506. & Fr. Alphons. Fernand. d.lib.1. cap.50.51.& 54.& plura de urbe Cuzquensi, & eius ædificijs tradēs Garcias Lassus Inca in suis Commentar. lib.7. cap.8.& cap.27.& seqq.

54 Spectat quoque ad eandem Cancellariā † urbs DE SAN MARCOS DE ARICA, & eius Provincia, licèt Herrera in d.descript. cap.21. pag.63. ad Argenteam pertinêre tradiderit, ubi est portus hoc in Regno pariter notus ac utilis, in quo naves & classes Regiæ commodissimè recipiuntur, dum merces ad superiores provincias evehere, & earum divitias præcipuè Potosianas revehere solent.

55 Supradictis urbibus meritò adijciēda venit ea, † quæ Argyropolis, seu Argentea dici potest, & vulgò DE LA PLATA vocatur, quæ licèt habitātium copiâ cum LIMA, & CVZCO comparari non possit, eximiâ tamen eorum opulentiâ insignis est, & à Petro Anzures Duce Frācisci Pizarri, iussu eius condita fuit anno 1538. iacetque in decimo nono gradu elevationis ad Austrum, trecentis leucis distans à civitate Limensi, & decem & octo à celebri illo & Imperiali oppido & monte, cui

56 nomen † POTOSI argenteis fodinis supramodum referto, è quibus, & alijs, eis vicinis, immensa eruitur argenti copia, quæ universam Hispaniam, & Europam implet, & in Asiam etiam, & Africam magna ex parte dilabitur: de quo pluribus agit Acosta lib.4.de Ind. histor.cap.6.& sequentib. Quapropter prædicta urbs Argentea dicta est, & cùm anteà Episcopalem sedem haberet, anno 1607. in Archiepiscopalem, sive Metropolitanam erigi meruit, & Regia Cancellaria in ea residet: cuius districtus per trecentas, & amplius leucas excurrit, & ultra plura alia Indorum oppida, & Hispanorum municipia, comprehendit nobilem urbem, & provinciam, quæ dicitur CHVCVITO, & DEL COLLAO, & aliam, quæ dicitur CHVQVIABO, sive DE LA PAZ,

57 quā † anno 1549. Preses de la Gasca cōdere iussit, & hodie proprium Episcopum habet cum satis ampla diocœsi, quæ ab Argentea divisa fuit.

58 Continet prætereà dicta Cācellaria sub territorio suo quatuor amplissimas gubernationes, † quæ dicūtur DE SANTACRVZ DE LA SIERRA, DEL TVCVMAN, DEL PARAGVAY, DEL RIO DE LA PLATA, ò BVENOS AYRES, in quibus omnibus proprij etiam Episcopi constituti sunt, & de eis, & alijs ad montem Potosium, & Argenteam Cancellariam pertinētibus, multa specialiter tradunt Magin.fol.287. & 289. Boterus pag. 383. 392. 397. 401.& 403. Herrera in descript. cap. 21.& cap.24.& decad.4.lib. 1. cap. 1. & lib.8.cap.11.& decad.5.lib.10. cap. 15.& Fr. Alphons. Fernan.d.lib.1.cap. 54.pag.186.& 187.

59 His proxima est † Brasilia regio, licèt iam Peruani Regni, & Proregis gubernationis fines excedat, quæ inter duos ingentes fluvios iacet, nempe Maragnonem à Septentrione, & Argyreum, vulgò RIO DE LA PLATA, à Meridie, & partim ab Occasu, à qua etiam parte ad altissimos Peruviȩ mōtes accedit; sed tamen ab Ortu, mari vastissimo (vulgò DEL NORTE vocato) pulsatur. Huius longitudo, quæ à Septentrione in Austrum accipitur, traditur mille & quingentorum milliarium, sive 450. leucarum, latitudo ab Ortu ad Occasum quingentorum milliarium, sive 200. leucarum, & eius circūnavigatio iuxta mare DEL NORTE milliarium plus minus trium millium, sive 900. leucarum. Detecta autem fuit, & à Lusitanis coli, & lustrari cœpta eo modo & tempore, quo diximus sup.cap.3.num.32. licèt priùs eam iussu Regum Catholicorum Ferdinandi, & Elisabethæ detexisset Vincentius Yañez Pinzon, & Didacus de Le

pe. Et qui de eius descriptione, historijs, & incolarum moribus plura scire voluerit, legat Maffæium histor. Ind. Oriental. lib. 2. & 15. ex pag. 360. San Romanum in eâdem histor. lib. 1. cap. 11. pag. 57. & lib. 4. cap. 14. pag. 689. Magin. d. tab. 34. ex fol. 287. Boterum d. lib. 3. ex pag. 378. usque ad 383. & rursus 4. part. lib. 4. per totum ex pag. 104. ad 119. Herrera in descript. cap. 25. & decad. 1. lib. 4. cap. 7. & decad. 4. lib. 8. cap. 12. & 13. Repertor. Mexican. fol. 225. & 271. Pet. Gordon. in Chronograph. pag. 443. Benzon. de anno Iubil. lib. 1. cap. 10. Possevinum in Bibliothec. 1. tom. pag. 390. & historiam & epistolas aliquot navigationis in Brasiliam à Gallis, & Germanis auctoribus, parum tamen fidedignis, scriptas, quæ habentur in fine tertiæ partis histor. Americæ, & novissimè D. Thomas Tamaio de Vargas in libro vulgari linguâ, sed non vulgari eruditione, & diligentiâ conscripto de eiusdē Brasiliensis Provinciæ ab Hollādis interceptæ restauratione cap. 5.

60 A Meridie autem eiusdem Peruanæ regionis iacet ingens alia provincia, sive Regnum, † quod de CHILE vocatur; quo nomine incolæ frigus significant, quia reverâ cæteris Peruanis frigidior est, & sub ea Zonæ parte sita, quam antiqui hac de causa inhabitabilem iudicabant; sed nihilominus experientia monstravit, non solùm habitabilem, verùm cœli & terræ temperie commodissimam esse, & Hispaniæ nostræ in omnibus ferè simillimā, cui opposita, sive Antipoda est, cùm à gradu Australi 27. usque ad 52. excurrat, & bellicosos, ac robustos homines gignat, qui in hunc usque diem nostros continuis bellis exercent, & fidem ac pacem multoties susceptam, & oblatam durâ cervice, & protervo corde reijciunt. Sunt tamen hoc in Regno à nostris plusquam 300. leucæ in lōgum, & viginti in latum possessæ, & pluribus colonijs, & urbibus illustratæ, præcipuè VALDIVIA, LA SERENA, i LA IMPERIAL, quæ ab hostibus destructę fuerunt, & LA CONCEPCION quæ hodie viget, ubi sedes Episcopalis refulget, & alia nobilior DE SANTIAGO, quæ Metropolis regionis iudicatur, & in qua alter etiam Episcopus residet, & Regia Cancellaria, quatuor Auditoribus, & Fiscali ac Præside cōstans, qui etiam Capitanei generalis munus in omnibus ad bellum necessarijs exercet, de quibus & alijs ad huius Regni historias, & pleniorem descriptionem pertinentibus, latiùs tractant Gomara in histor. Ind. 1. part. Acosta in hist. Indiar. lib. 7. cap. ult. pag. 531. Mores Gent. lib. 3. cap. 10. Nobilis eques ac Poëta D. Alphons. de Arcilla in Araucana, Boterus d. lib. 3. pag. 385. Magin. fol. 287. Herrera in descript. cap. 22. & decad. 7. lib. 1. cap. 6. & 7. & Fr. Alphons. Fernand. lib. 1. cap. 55.

61 Denique post hoc Regnum Chilense, & flumen, quod Argenteum, sive DE LA PLATA vocatur, iacet famigeratum illud fretum, dictum † Magallanicum; de cuius inventione plura diximus sup. cap. proximo ex num. 35. & post illud versus Antarcticum Polum vastissima illa terræ pars, Magallanica etiam nuncupata, quam licèt nullus hucusque penitùs perlustraverit, plures tamē opinantur, Europâ, Asiâ, atque Africâ maiorem esse, ut tetigimus d. cap. præced. num. 54. & pleniùs scribūt Boter. pag. 403. & 404. & Herrera d. descript. cap. 23.

62 Et cum his planè absolvi id omne videtur, quod ad prædictas duas Americæ peninsulas pertinet. Verùm † cū aliæ insulæ, & continentis regiones reperiantur, quæ licèt ab America distinctæ, & remotæ sint, atque ad Oriētem declinent, intra fines tamen occidentales clauduntur, quibus navigatio, & conquisitio Indiarum Regum Castellæ, & Legionis circūscripta fuit, iuxta pactionem cum Lusitanis Regibus initam, nempe Malucæ, sive

Molucæ, Philippinæ, Lequij, Iaponiũ, Sinarum littora, Insulæ Salomonis, & aliæ; sunt nonnulli, qui eas, veluti tertiam partem Indiarum constituant, & sub nomine Occidentalium comprehendant; de quibus in genere aliqua notavimus sup. cap. 3. num. 41. & 45.

63 Et quod attinet † ad Malucas, earum nomina, descriptionem, detectionem, aromata, titulos, ac iura, quibus Castellæ Regibus competunt, specialiter prosequitur Petr. Martyr. decad. 7. cap. 6. & decad. 8. cap. 8. Petr. Cieza tom. 2. histor. Perù cap. 62. Paul. Iov. lib. 34. histor. Herrera d. descript. cap. 26. ex pag. 72. & decad. 3. lib. 1. cap. 10. & 11. & lib. 6. cap. 3. ad 8. & lib. 9. cap. 9. & seqq. & decad. 4. lib. 5. ex cap. 6. ad 11. Petr. Maffæius in hist. Ind. Orient. lib. 5. pag. 219. & 220. Porcacchus in Insulario lib. 3. pag. 189. Magin. tab. 32. fol. 265. & sequentib. Boterus in relation. universal. 1. part. volum. 3. lib. 1. pag. 424. Pat. Gordonius in Chronograph. pag. 450. Henric. Martin. in repert. Mexican. fol. 242. Bartholom. Leonard. de Argensola in decem libris, quos de natura & historijs dictarum Insularum scripsit; & est etiam videndus elegantissimus Hieron. Ossorius lib. 11. de rebus Eman. relatus à Theatr. vitæ humanæ volum. 5. lib. 3. pag. 1259. ubi de eisdem iusulis agit, & conatur ostendere, quòd ad terminos Lusitanæ navigationis, & detectionis pertinent.

64 De † Philippinis autem, & quot numero sint, & quando detectæ, & à nostris habitari cœptæ, & qualiter in eis Regia Cancellaria constituta fuit, & sedes Episcopalis in urbe Manila, quę posteà in Metropolim erecta est, & de alijs historijs scitu dignis ad easdem insulas pertinentibus, ultra Herreram in d. descript. cap. 26. pag. 73. & decad. 4. lib. 1. cap. 6. plura tradunt Magin. d. fol. 265. Boter. pag. 420. & sequentib. Illescas in histor. Pontif. 4. tom. pag. 284. Henric. Martinez in Repertor. Mexican. fol. 252. Fr. Alphons. Fernandez in hist. Eccles. nostr. tempor. lib. 2. ex cap. 34. ad 39. Benzonius de anno Iubil. lib. 1. cap. 10. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. 1. tom. lib. 5. cap. 61. & 62. Cabrera in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. Pleniùs cæteris † Dominus D. Anton. de Morga nunc meritissimus Præses Regiæ Quitensis Cancellariæ, qui cùm in Philippinis Gubernatorem, & Senatorem ageret, luculentam de illis historiam, & relationem scripsit. Apud quos auctores, & alios, quos retuli in fine d. cap. 3. reperiuntur plura de Iaponiorum, & Sinarum vastissimis Regnis, & insulis eis adiacentibus, & de expeditionibus, quas nostri in illis fecerunt. 65

66 Et † de Nova Guinea, & insulis Salomonis, & Latronum ab Alvaro Mendaña primùm repertis anno 1567. & posteà ab eodem, & rursus à Petr. Fernandez de Quiros, vano tamen labore, indagatis, plenam relationem apponit idem Dom. Præses Ant. de Morga ubi sup. ex pag. 29. Herrera d. descript. cap. 27. Torquem. in d. Monarc. lib. 5. ex cap. 64. ad 70. & aliqua tradit Ioseph. Acosta de natur. Novi Orbis lib. 1. cap. 16. & lib. 3. cap. 11. & 25. & Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 15. pag. 142. & 147. Et ego apud me servo † manuscriptos commentarios dicti Petri Fernandez de Quiros, precario concessos ab eius filio Don Francisco de Quiros Mathematicarũ scientiarum peritissimo, & Regio huius Peruani Regni Cosmographo, & nautarum examinatore, quibus ea omnia, quæ in dictis navigationibus contigerunt, latissimè scripta reliquit, & simul alias suas peregrinationes recenset, non minus certè mirabiles, aut scitu iucundas, quàm quæ de Vlysse olim, & hodie de Emanuele Mẽdez Pinto Lusitano circunferuntur. 67

Sed quoniam suprà mentionem fecimus de limitum divisione, & pactione circa Indiarum navigationes, &

con-

conquiſitiones inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ celebrata, è re erit, ut cã paucis pro coronide huius capitis adijciamus. 68 † Sciendum igitur eſt, quòd cùm Luſitaniæ Reges, poſt detectas Africæ interioris oras, ad Orientales Indias cum ſuis claſsibus penetrare cœpiſſent, impetrarunt à Martino V. Romanæ Eccleſiæ Pontif. Maxim. ut quidquid à Ganariæ promontorio (quod poſteà *Caput Bonæ ſpei* appellari iuſſerunt) ad ultimã uſqe Indiam pateſieret, id quàm optimo iure, & conditione Luſitaniæ ditionis eſſet: quam conceſsionem deinde alij Pontifices confirmarunt, ut diximus ſup. cap. 3. num. 21. & 22. Cùm autem poſteà Chriſtophorus Columbus Regum Catholicorum copijs, & nomine, Occidentales inſulas explorare, & fœlici iuxtà ac fructuoſo eventu detegere cœpiſſet, Ioannes Secundus Luſitaniæ Rex id ægrè admodum tulit, vel quòd effloreſcenti, tum maximè ad maritimæ rei gloriam, nomini Luſitano, partum ab alijs in eodem genere decus officeret; vel quòd relicto ſibi à maioribus inclyto navigationis iure ſpoliari, & vaſti Oceani poſſeſsione pelli quodãmodo videretur. Qua de cauſa, cùm bellum utrinque imminêret, & plures hinc inde legationes, & pacis media tentata fuiſſent: tandem inter eos convenit, ut tota illius litis, ſive controverſiæ diſceptatio ad Alexandrum VI. tunc temporis Romanæ Eccleſiæ Pontif. Maxim. remitteretur: 69 qui † cognitâ Regum cauſâ, ut regiones definiret, quas quilibet explorare, & debellare ſine alterius iniuria poſſet; ultra Heſperidum inſulas, vulgò dictas, DE CABO VERDE, ad tricenteſimam fermè, & quadrageſimam leucam, ducto à Septentrionibus ad Auſtralem polum circulo, ſive 70 † lineâ, quam Meridianum appellant, totum terrarum Orbem ex æquo bifariam diviſit; ita ut pars, quæ ad Orientem vergeret, Luſitaniæ ob iuris antiquitatem cederet; Occidua Caſtellæ Regi relinqueretur; ſtatuens, ut Caſtellani non viam à Luſitanis apertam, ſed diverſam ſequerentur, & hi ad Solis Ortum, illi ad Occaſum navigantes, orbem marium, atque terrarũ ſecarent: & cùm hic cõſtet 360. gradibus, unuſquiſque centum & octoginta partes ad perveſtigandum, & debellandum ſibi depoſceret. Quæ diviſio in cauſa fuit, ut adeò anxiè à Magallano, 71 † & alijs navigatio ad Moluccas, per maria extra Luſitanorum limites poſita quæreretur, & ut ſuper eiſdem 72 † Inſulis novæ lites ſuſcitarentur, dum uterque Rex eas ſuis finibus comprehendi contenderet, varijs rationibus, & prædicti Meridiani cõputationibus hinc inde perpenſis, quouſque convenit, ut Caſtellæ Reges illas Luſitanis pro trecentis & quinquaginta ducatorũ millibus pignori darent.

De quibus 73 † omnibus peculiarem mentionem fecerunt Maffæius lib. 1. hiſtor. Ind. Orient. pag. 5. & 18. Hieron. Oſſorius lib. 11. de reb. Emanue. Fr. Anton. de San Roman lib. 1. de hiſt. Orient. cap. 6. & lib. 3 cap. 13. Epiſcop. Chiapenſis in tractat. comprobat. fol. 30. Marquardus in tract. de Iudæ. & in fide. 1. part. cap. 14. Petr. Bembus lib. 6. hiſtor. Venetæ relatus à Baldvino in §. Inſula num. 5. & 6. inſtit. de rerum diviſione, Garibai lib. 28. Annal. anno 1493. Petrus Matthæus in addition. ad ſeptimum decretal. lib. 1. tit. 9. pag. 74. & in ſumma conſtitut. Pontif. pag. 152. Ioan. Boter. in Coſmograph. 2. part. lib. 4 pag. 384. & part. 4. libro 2. pag. 49. Hieron de Monte in tractat. de finib. regun. cap. 7. num. 8. Thom. Bocius de ſign. Eccleſ. Dei lib. 17. cap. 4. pag. 212. & de Italiæ ſtatu lib. 3. cap. 5. pag. 342. & ſeq. Doctor Marta in tract. de iuriſdict. 1. part. cap. 24. num. 32. Molina Theologus de iuſtitia & iure tractat. 2. diſp. 103. pag. 424. Petr. Opmeer. in Chronograph. pag. 437. P. Gordonus pag. 441. melius & fidelius

cæteris Anton.de Herrera in d.histor. gener.Ind. decad.1.lib.2.cap.5. 8. & 10.& decad.3.lib.6.ex cap.3. ad 8. & decad.4. ex cap.6.ad 10. & alij, quos retulimus sup.hoc cap.num.63. & infrà lib.2.cap.24.num.18.& tetigit Anton. Possevinus in Bibliothec. lib.1. cap.7.

74 Vbi † benè considerat,has omnes contentiones cessasse, postquam Occidentales & Orientales Indię in unũ Regem coierunt, Lusitaniæ nimirum Regno Castellæ & Legionis, à quo exierat,copulato.Idque sapientissimè à Deo effectũ fuisse, tum, ut sub unius imperio facilior ratio esset religionis cum sapientia propagãdæ;cùm etiam, ne Philippinis invẽtis,quæ proximiùs ad Lusitaniæ limites accedebant, novæ contendendi occasiones excitarentur, 75 † quas Lusitani semper nimis superbè, & cum magno Castellanorũ despectu prosequebantur, ita ut teste Petro Martyre decad.8.cap.10. in fine,plures cordati viri,ruinam illis vẽturam,vel ex hoc vaticinarentur, & prædictam unionem,vel reductionem ad Castellæ coronam desiderarent.

76 Quæ † tandem quomodo, & quibus titulis facta fuerit, latè & optimè prosequitur Ioan. Anton. Viperanus in commentarijs de obtenta Portugallia. Hieron.Connestagius Genuensis in decem libris,quos de eãdẽ unione Italico sermone conscripsit, Michaël ab Aguirre, Franciscus Alvarez à Ribera & alij quamplures, qui tractatus, & allegationes super eiusdem Regni successione ediderunt,& egregius nostri temporis Chronista, mihique,dum Matriti agerem,ob ingeniũ, & variarum litterarum studium, admodum familiaris 77 † Ludovic.Cabrera in vita Regis Philippi II.lib.12.& 13. & obiter Parlador.lib.2. rer.quotid.cap. 21. in fine, Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol.cap.46. ex num.210. & novissimè Salazar de Mendoça de origin.dignit.Hispan. lib.4.cap.4.§.4. fol.169.ubi ex Hispaniæ annalibus,& historiographis probant, Regnum illud Castellæ & Legionis feudum fuisse,& Comitatus titulo ab illis separatum,de quo etiam benè agit Mariana de rebus Hispan.lib.1.cap.4.& lib.10. cap.13. Ioan.Tarcagnota 2.part.lib. 12.Stephan.Garibai lib.5.suæ histor. & Petr.Damariz in Dialogo 2. de varia historia cap.3. Tamaio de Vargas in defens.Petr.Ioan.Marianæ pag.42. & D.Ioan.Briz Martinez in histor. S. Ioan.de la Peña lib.5.cap.2.

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Repetere,aut transcribere quæ ab alijs benè tractata sunt,otiosum est.*
2 *Novi Orbis excellentias cur Auctor notare voluerit?*
3 *Novi Orbis provinciæ, ut plurimùm, amœnissimæ & temperatissimæ sunt.*
4 *Terræ elemẽtum inæquale, & cum aliquibus defectibus,etiam ante diluvium à Deo creatum fuit,& quare?*
5 *Tellus eadem non parit omnia, sicut nec mare.*
6 *Terræ defectus Deus induxit ad cohibendam idololatriam secundùm Theodoretum.*
7 *Columbus putavit Paradisum voluptatis in Novo Orbe inveniri.*
8 *Paradisi locum sub Æquatore positum, multi senserunt.*
9 *Regiones plurimæ admodum temperatæ,& habitabiles reperiuntur sub linea Æquinoctiali contra veterum opinionem.*
10 *Paradisi locus ubi sit,incertum est, & Deus occultum esse vult.*
11 *Novi Orbis temperies & amœnitas describitur & comparatur Tempe, aut campis Elysijs secundùm Acostam.*
12 *Homines beatissimè in Novo Orbe vivere possent, si pecunijs congerendis non inhiarent.*

49 Atheistæ si bonis viris aliqua mala contingebant, providentiam negabant.
50 Mors quolibet modo contingens mala dici non potest, si eam bona vita præcessit.
51 D. Simeon Stylites fulmine percussus interijt.
52 Naufragium horrendum, & miserandum, quod Indica classes circa Habanam passa est quinta die Septembris anno 1622.
53 Pat. Paulus Ioseph ab Arriaga Societatis IESV *laudatur, & eius exitus refertur.*
54 Terræmotuum causas aliqui ignivomis montibus tribuunt.
55 Montes ignivomi plures reperiuntur in Novo Orbe, Ætna & Vesuvio mirabiliores.
56 Terræmotus causæ, & eorum præcipuè, qui contingunt in oris maritimis.
57 Terræmotus Neptuno attributi, & quare?
58 Terræmotus notabiles, qui in varijs Orbis partibus contigerunt, remissivè.
59 Terræmotuum mentionem & considerationem etiam habuerunt I.C.
60 Terræmotus, aliqui ex Iure Consultis, vi divinæ tribuunt, alij vi naturali, & de eorum concordia.
Lex fluminum 24. §. Servius, D. de dãno infect. & l. Martius, D. locati conciliantur, & illustrantur, ibid.
61 Deus, & Natura idem sunt.
62 Terræmotus etsi ex naturalibus causis contingere possit, semper tamen Dei iræ & indignationi tribuendus est.
63 Terram Deus stabilem, & immotam esse voluit.
64 Philastrius appellat hæreticos eos, qui terræmotus adscribunt causis naturalibus, & non peculiari Dei iussioni, & indignationi.
65 Terræmotum semper ut rem prodigiosam & divinam acceperunt Romani.
66 Terræmotibus plura gravia delicta Deus vindicavit.
67 Ferias extra ordinem terræmotuũ causa indicebant Romani, & qualiter?
68 Feriæ repentinæ, & extraordinariæ, quæ?
69 Terræmotus ratione aliquæ votivæ feriæ Limæ indictæ.
70 Terræmotus ne damnum inferant, quæ verba foribus, & parietibus scribere oporteat.
71 Doctor Franciscus Carrascus del Saz Senator Panamensis laudatur.
72 Terræmotus notabilis urbis Arequipæ, & eructatio montis ignivomi, qui circa eam erat.
73 Cinis ad torrentis modum fluxit in Arequipa.
74 Terræ pars quædam corruit circa oppidum Ango Ango, & per sisquileucam aquæ instar profluxit.
75 Aquæ magna vis subitò è terræ visceribus erupit in provincia Chumbivilcas.
76 Aquæ sub terra, & flumina reperiuntur.
77 Pericula undique hominibus imminẽt, ut Deum timeant.
78 Terræmotus qui non timent, stupidi sunt, & sensus expertes secundùm Aristotelem.

CAPVT VII.

De natura, & excellentijs Novi Orbis: & aliqua de terræmotibus, montibus ignivomis, & eorum causis.

PERSTRINXI quidem, & maiori, quâ potui, brevitate ea omnia delibavi, & ni fallor, aliquatenus illustravi, quæ de Novi Orbis, sive utriusque Americæ regionibus à varijs scriptoribus tradita sunt, & omnino observatione digna ad susceptæ tractationis scopũ videri potuerunt. Etenim si peculiariter singula prosequi vellẽ, non solùm nostras paginas onerare,

verùm

verùm & alienas transcribere necessarium esset. † Quod semper fugiendum censui, sequutus Polybij sententiam lib. 1. histor. dum ait: *Profectò neminem puto iudicaturum, necessarium fuisse, ut de his, quæ rectè, & à multis dicta sunt, denuò sermo haberetur.*

1

Sed ne aliquis arbitretur prędictas provincias longitudinis & latitudinis suæ immensam vastitatem, cœli, aut soli infœlicitate, vel sterilitate pensare, † operępretium duxi, aliqua etiam sub eâdem brevitate connectere, quibus earum ubertas, salubritas & utilitas aperiatur.

2

Et planè quamvis negari non possit, multa in eis loca fabulosa, aut saxosa reperiri, & præruptis collibus, opacis nemoribus, aut altissimis & infructuosis montibus occupata, & ob nimium calorem, vel frigus parùm habitationi hominum commoda; hoc neutiquam † impedit, quin cætera, quę, ut plurimùm, amœnissima & temperatissima sunt, celebrare debeamus.

3

Hæc † enim terrarũ inæqualitas in omnibus mundi partibus invenitur, non solùm post diluvium, ut aliqui erroneè senserũt, sed ab ipso suæ creationis die, & summi Opificis immensitatem, ac benignitatem ipsâ varietate commendat, quando tot locorum diversas proprietates effecit, alijs quędam, alijs alia tribuens, alijs alia negans; tùm, ut pateret omnibus, quę fecerit, voluntatis suę fuisse, non necessitatis: cùm etiam, ut multa hominibus, cæterisque animalibus bona præstaret, quæ ex prædicta varietate descendunt, prout egregiè probatur in Psalm. 103. ex vers. 8. usque ad 19. & Proverb. cap. 8. vers. 25. & prosequitur Aristotel. lib. de Mundo cap. 2. Virgil. lib. 1. & 2. Georgicor. Strabo. lib. 3. de situ Orbis, † Ovidius lib. 1. de Arte amandi, dum ait:

4

5

Nec tellus eadem parit omnia vitibus illa
Convenit, hæc oleis, hìc benè farra virent.

Horatius eadem de mari scribens lib. 2. Satyr. 4.

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ
Murice Baiano melior lucrina peloris,
Ostrea Circëis, Miseno oriuntur echini:
Pectinibus patulis iactat se molle Tarẽtũ.

D. Chrysost. ad cap. 13. epist. 1. Corint. homil. 34. Hug. de Sancto Victore lib. 1. de invisib. Dei, §. 1. relatus à D. Antonin. 3. part. histor. tit. 18. pag. 2. Albert. Magn. de Problem. lib. 1. tractat. 2. cap. 4. Abulensis sup. Genes. cap. 1. Maiol. collog. 17. de propriet. locorum in princip. vers. *Cogitemus*, Acosta de proc. Ind. sal. lib. 2. cap. 13. Pat. Salazar sup. d. cap. 8. Proverb. Pat. Lorinus sup. d. Psalm. 103. Augustin. Torniellus in annal. sacris, 3. die Mundi, num. 3. pag. 38. & anno 1956. n. 21. pag. 167. Fr. Ioa. à Ponte in convenient. utriusq; Monarch. lib. 3. cap. 14 §. 2. pag. 94. & Iust. Lips. de Physiolog. Stoic. lib. 1. dissert. 13. quibus arridet Theodoret. lib. 3. de curand. Græc. affection. in princip. † nisi quòd hos terræ defectus ad cohibendam hominum idololatriam à Deo inductos fuisse opinatur, sic inquiens: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiens, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorum quidem species ac magnitudo intuentes homines, ad Opificem demirandum, attolleret; ipsæque vicissim labes ac patientiæ homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adoranda censerent.*

6

Talis est ergo, ac tanta Americanarum insularum, & regionum continentis pro maiori parte fœlicitas, ac temperies, † ut primus earum investigator Christophorus Columbus, hâc consideratione ductus, ferè opinatus sit, Paradisum terrestrem in illis inveniri, ut tradit Gomara in histor. Ind. lib. 1. quem refert Martin. Delrio in adag. sacris 1. tom. adag. 789. pag. 378. & latiùs prosequitur Anton. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 12. pag. 106. Ad quod suspicandum, il-

7

8 lorum † sententiâ non ineptè moveri potuit, qui Paradisi locum sub equatore, sive æquinoctiali linea plãtatum existimarũt; quos sequuntur D.Thom. 2.2.quæst.164.art.2.ad 5. S.Bonaventura, & Durand. in 2.sentent. distinct. 17. Nicolaus de Lyra, & Ludov. Istella sup. Genes.cap.2. Cœlius Rhod.lib.1. lect.ant.cap.22. & alij relati à Ludovic. Vives in addition. ad D.Augustin. lib.13.de Civit.Dei, cap.21. & Maluẽda de Paradiso cap.10.pag.25.& 26.

9 Circa & infra quam † lineam, & sub Zona præusta, plures Novi huius Orbis insulas & provincias iacêre, satis compertum est, & contra antiquorum opinionem eas admodum temperatas, fertiles & habitabiles esse, ut benè probat idem Maluenda ubi sup. & lib.3.de Antichrist. cap.14. Benedict. Pererius sup. Daniel.lib.4. ad illa verba, *Benedicat terra Dominum*, Ioseph. Acosta lib.1. de natura Novi Orbis cap.10.in fine, & lib.2.cap.1. cum sequentib. & Fr.Ioan. à Ponte in d.Monarch.lib.3.cap.19.§.1. & nos repetimus infr.cap.11.

Sed licèt hoc, quod de Paradiso dicitur, admitti sine temeritate nõ possit, teste Acostâ d.lib.2.cap.14. & Delrio d.pag.378. † Cuius situm multi 10 opinantur post diluvium evanuisse, & alij in India Orientali, vel sub Zeilana provincia, & in alijs varijs locis constituunt, & alij de eius loco disputare inanem quæstionem esse; quoniam Deus omnibus occultissimum esse voluit, nec nisi Divinâ revelatione cognosci, nec nisi Divino auxilio adiri potest, ut tetigimus sup.cap.2.num.5.& cap.3.num.40.& latiùs docent D. Augustin. de peccato origin.contra Pelagium lib.2.cap.23. Mag.Sentent.d. distinct.17. Chassan.in Catalog.gloriæ mundi part.12.considerat.4. Maluenda d.tract.de Paradiso per totum, Simon Maiol.colloq.17.ex pag.381. Delrius d.adag.789. Rutil. Benzonius de anno Iubilæi lib.2.cap.43. & August. Torniellus in dictis annal.sacris die mundi 3.num.13.ex pag.41.ad 52. & Pat.Ludovic. Ballester.in Onomathograph.verb. *Paradisus*, pag.305. ubi plurimas quæstiones de Paradiso proponunt, & prosequuntur: adhuc tamen idem Acosta concludit, † considera- 11 tâ quamplurium regionum huius Novi Orbis temperie, & veluti perpetui Veris benignitate, tãquam voluptatis hortum & alteram Tempe meritò reputari posse. Cùm neque hyems premat frigore, neque æstas caloribus coquat, adeò ut parvo cespite iniuriȩ omnes satis propulsentur, vestiumque vicissitudine vix opus sit. Ita ut si homi- 12 nes cupiditatis, pravarumque opinionum vinculis expedirẽtur, & ingenuâ libertate dominari potiùs, quàm servire pecuniæ decrevissent, facilè hîc iucundam, ac beatam vitam fuissent victuri. Nam quod Poëtæ de Elysijs, quod de Tempe, quod Plato de sua illa Atlantide, vel fingit, vel narrat, id certè in his regionibus reperirent. De quibus etiam nõ ineptè ea omnia prædicare possumus, quæ eleganti stylo, de fœlicibus illis insulis in Oceano sitis canit Horatius lib. Epod. Ode 16. quas licèt omnes eius expositores pro Fortunatis accipiant, Bernard. tamen Aldret. Hesperides esse dicit lib.4. de antiq. Hispan. cap.17. pag.566. quæ huius Novi Orbis partem cõstituunt; verba autem Horatij sic habent:

Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Hetrusca præter & volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus, arva divites & insulas:
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque vinea:
Germinat & numquam fallentis termes olivæ,
Suamque pulla ficus ornat arborem:
Mella cava manant ex ilice: montibus altis

Levis

Levis crepante lympha desilit pede.
Illic iniussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera:
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile,
Nec intumescit alta viperis humus.
Pluraq; felices mirabimur, ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis,
Vtrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem.
Non huc Sidonij torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Vlyssei.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piæ secrevit litora genti,
Vt inquinavit ære tempus aureum.
Ære, dehinc ferro duravit sæcula: quorum
Pijs secunda vate me datur fuga.

Vnde quemadmodum olim collatis inter se tribus Mũdi cogniti partibus, 13 Europâ ✝ scilicet, Asiâ & Africâ, de earum præstantia & excellentia disputari solebat, ut constat ex traditis à Chassaneo in Catal.glor. mundi part. 12.considerat.17. Iacob. Pontano in 1.part.volum.3. progymnasmate. 18. ex pag.315.& alijs, quos retulimus sup. cap.1.num.26. Ita nunc detectâ hac, quæ quarta vocatur, an illis præstantior, & excellentior censeri debeat? in quæstionẽ adduci solet. Et ferè in om- 14 nibus ✝ præstare, Novumque hũc Orbem antiquo præponi debêre, apertè concludit Ioseph. Acosta in lib.3.& 4. de histor.natur.& moral.Indiar. & Anton.Herrera in eâdem histor.decad.1. lib.1.cap.5.pag.11. Quibus ego non gravatè subscriberem, si ita cultus, & habitatus ut antiquus reperiretur: cùm & ingenti magnitudine & temperie, 15 ut diximus, lõgè superior sit, ✝ & aquarum, fontium, lacuum, ac fluviorum mirabilium, & navigabilium copiâ, de quibus plura tradit idem Acosta d.lib. 3.cap.18.19.& 20.Fr.Gregor.Garcia de Ind.origin.ex pag.163. ad 172. Simon Maiol. colloq.10.pag.264. Maffæius lib.2. histor. Indiar. Boterus d. lib.3.pag.377. ubi de insigni flumine dicto ORELLANA, ò EL MARAÑON, & 383.ubi de altero non minore, quod Argenteum, sive RIO DE LA PLATA vocatur, Garcilassus Inca in suis Commentarijs lib.8.cap.22. & Ioan. Bapt. Scortia lib.1.de natur.& increm. Nili cap.5. ubi Nilum, qui fluminum Rex ab antiquis iudicabatur, teste Sil. Ital. lib.6.& Agellio lib.10.cap.7.longè superari fatetur à prędicto Orelanio Novi Orbis flumine, cuius tanta est aquæ abundantia, ut in fine ad nonaginta quinque leucas pateat, adeò, ut in medio navigans, nonnisi cœlum & aquã conspicias. Vnde meritò dixit Hieronym.Cardanus, esse maximum totius Orbis flumen, *Vincitur etiam* (inquit) *ab Argenteo fluvio in eadem America, qui ostio patente ad quadraginta leucas adeò violentus currit in Oceanum, ut nautæ prius quàm tellurem ex alto conspiciant, dulces latices hauriant.* Pascuis etiam, fructibus, & varijs arboribus, quin & plurimis radicibus, ad vitæ sustentationem utilissimis, abundantior: & auri, & argenti, aliorumque metallorum, & pretiosiorum lapidum ditior reperiatur.

Quæ omnia sigillatim prædicti au- 16 ctores prosequuntur, ✝ & manifestiùs constare poterunt ex relationibus & descriptionibus, quę Regum nostrorum repetitis decretis & schedulis fieri iussæ sunt de omnibus huius Novi Orbis insulis & regionibus, & de his, quæ in unaquaque earum procreantur, & puculiari animadversione digna videntur. Inter quas schedulas, una 17 expedita est sub anno 1606. ✝ Excellentissimo Lemorum Comite Domino ac Domino meo semper colendo, & venerando D. Petro Ferdinandez à Castro in Regio Indiarum Senatu Præside, quæ tanti auctoris curam, prudentiam, & solertem indagationẽ satis ostendit, cùm nihil, vel minutissimum, excogitari possit, ad provincia-

rum situs, gentes, mores, maria, littora, fluvios, fontes, montes, valles, pascua, itinera, pecudes, aves, fructus, arbores, metallorum fodinas, & denique ad cœlum & solum huius Novi Orbis spectans, de quo distinctam & peculiarem notitiam ab eorum Prætoribus, & Gubernatoribus nō exegerit. Exē-

18 plo † forsitan ducto à Romanorum libris, sive laterculis, quibus utriusque Imperij vires & rationes similiter ordinabant; circa quos luculētos & eruditos commentarios scripsit Alciatus,

19 & Guido Pancirolus: † vel ab Augusto Cæsare, de quo scribit Priscianus in princ. suæ Cosmograph. Philip. Bergomēs. in suo supplem. Chronic. lib. 7. Chassan. in d. Catal. glor. mund. part. 12. consider. 10. in fin. & Simō Maiol. d. colloq. 10. pag. 262. & pag. 266. & colloq. 16. de insulis pag. 342. quòd per omnem terrarum Orbem, per triginta continuos annos dimensores legatos viros doctissimos, & in Geometrica arte peritos, ad Præsides, Duces, & Iudices provinciarum misit, ut describerent, mēsurarentque terras, aquas, nemora, plana, concava, montes, colles, itinerarium, atque etiam maria, & maritima loca, & quidquid ubique vel arte, vel naturâ mirandum, aut prodigiosum occurrisset, eaque omnia Senatui diligenter notata, & fideliter scripta, nuntiarent.

Et quamvis Ioan. Boter. in relatio. univers. 1. part. vol. 2. lib. 1. cap. 4. & 5. ex pag. 339. hoc, quod de excellentia Novi Orbis asserimus, in dubiū vocare

20 velit, † Europeis regionibus, cæterisque primas deferens, quę ad Arcticū

21 Polum spectant. Quod etiam † Hispaniæ nostrę laudes exaggerās, sentire videtur Fr. Ioā. à Pōte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 11. & 30. Paniam, sive Iubaliam dictam fuisse cōsiderans, quasi omnia bona, quæ in reliquis Orbis partibus divisa conspiciuntur, in ea cumulatissimè reperiātur, de quo pluribus agit Plin. lib. 3. cap. 1. & seqq. & lib. ult. cap. ult. Strabo lib. 3. Iustin. lib. 44. Latin. Pacat. in Panægyr. ad Theodos. Claudian. de laudibus Serenę, Apian. Alex. lib. 2. cap. 22. Lucius Flor. lib. 2. Archiep. Tolet. 1. part. hist. Hispan. cap. 1. 3. & 4. Philip. Bergom. in supplem. Chron. lib. 2. Lucius Marinæus Siculus de rebus Hispan. lib. 1. & 5. Ioan. Vasæus in Chron. Hispan. cap. 9. Zamalloa lib. 1. Chassan. in Catal. glor. mun. part. 12. consider. 17. Ambr. Moral. in descript. Hispan. tom. 2. Cœl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. cap. 12. Didac. Davalos in Miscellan. Austral. colloq. 37. Conradus in templo Iud. lib. 1. cap. 2. §. 3. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. ferè per totum, Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 14 §. 6. Madera, & Valdesius in libris, quos de excellentijs, & dignitate Hispaniæ luculenter scripserunt. Tandem tamen ipse idem Pater temperiem, & communem ubertatē Americani Orbis extollit: & Boterus etiam fatetur, † hodierni tempo- 22 ris consideratione habitâ, negari non posse, quin antiquum Orbem excedat, cùm animalibus, arboribus & fructibus, quibus anteà abundabat, illi ferè omnes accesserint, qui apud Europeos in usu erant. Quorum † in his regioni- 23 bus ingens, & propè incredibilis fœcūditas, & ubertas passim experitur, & multorū testimonijs celebratur, ut cōstat ex mirabilibus relatis à Pet. Martyre in decad. de Novo Orbe, Dida. Fernand. de Oviedo in summa rer. Indic. cap. 79. & 81. & in hist. lib. 9. cap. 16. & lib. 11. cap. 1. Aloisio Cadamusto, Alumno Cortesij, & alijs, qui relationes Novi Orbis scripserunt, Acosta d. lib. 3. & 4. per totum. Per. Mexia Hispalens. in Sylva var. lect. 5. part. c. 26. & 27. Herrera decad. 1. lib. 10. cap. 9. & alibi sępè, Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 1. colloq. 14. de Insulis ex pag. 340. & colloq. 17. de propriet. locorū ex pag. 391. & passim colloq. 20. & 21. ubi de herbis & plantis, Torquem. in Monarch. Ind. lib. 14. ex c. 36. ad fin. libri, & Gar-

cilaſſus Inca in ſuis Commentar.lib. 8.ex cap.9.ad 21. & lib.9. ex cap.16. ad 30. † Vbi inter alia referunt, pepones in Hiſpaniola inſula in tãtam amplitudinẽ inaugeri, ut vix unus homo, unicum peponem humeris ferre poſſit, totoque ibi anno ſemper matureſcere, ſemperque ſapidos, & ad veſcendum gratos eſſe: † fœnum quoque falce abſciſſum, quintâ die ad cubiti proceritatem rurſum adoleſcere. Et in eâdem inſula, & plurimis circa illam alijs, & in aliquibus continentis eiuſdem Novi Orbis regionibus, † ex una ariſta frumenti bis mille grana numerata fuiſſe, ſpicas adeò ingentes eſſe, ut humano brachio ęquentur, † tres fructus quotannis reddi, & cucumeres, pepones, ac cucurbitas poſt vigeſimam à ſatione diem maturas colligi: lactucas, betas, bugloſſa, caules, decimâ: frumentum † verò noſtrum, intra duos menſes. At illud Indicum, cui *Maiz* nomen eſt, ſemper centuplum referre, biſque in anno ſatum, bis meti.

Denique † totum hunc Novum Orbem tum in continenti, tum in inſulis, toto anno penitus virere: nulla enim arbor frondibus unquam deſtituitur, præter paucas quaſdam.

Quæ exactè perpendens † Maiol.d. colloq.17.pag.391. meritò concludit, feracitatẽ Novi Orbis feracitati, quę de India Orientali, & alijs Aſiæ regionibus celebrari ſolet, proculdubio præferendam eſſe. Non enim (inquit) *ita paſſim in illis hæc fructuum exuberantia eſt, ſed alicubi tantùm in locis, immenſis inter ſe intervallis, disiunctis.* Idem quoque Auctor d.colloq.21.& alij ex ſup. relatis plura miranda recenſent † de natura, & ingenti magnitudine arundinum, & aliarum arborum eiuſdem Orbis, & præcipuè † de ligno quodam Novæ Hiſpaniæ; in quo cùm vetuſtior putredo eſt, lux quædam, ſplendorque nocturnis in tenebris enaſcitur, & noctu itinerantibus percommodum eſt, ut comitem quiſque ſuum videat, & abſque errore ſequatur. Et de alia arbore, nomine, † MAGVEI, quæ una omnium rerum officia præſtat; ex ea enim parantur aquæ, vina, oleum, acetum, mel, ſyrupi, fila, acus, tigna, & domorum tecta, & res aliæ infinitæ, ut latiùs recenſet Acoſta d. lib.4.cap.23.& Garcilaſſus Inca in ſuis comment.lib. 8.cap.13. Nec minus memorabilis videtur alia quę in Peruvia reperitur materie ſpongioſa, quæ venereos ſtimulos perdomat. Eamque ob cauſam Indi nunquam ex ea ignem ſtruunt, ne eius calore fumóve impotentes in venerem reddantur, ut ex Ioan. Metello narrat Theat. vitę humanę volum.23. lib.2.pag.3973.

Quantum † verò animalia ex Hiſpania adducta multiplicent, vel ex eo cognoſci poterit, † quòd cùm in inſulà Hiſpaniola ante Noſtrorum in eam adventum tria tantùm quadrupedum genera naſcerentur, ut ait Magin.tab. 34.pag.290. vel quinque, eaque minutiſsima, cuniculorum inſtar, quorũ nomina refert Ovetus lib.12. hiſtor.Ind. cap.1.& 5.& Maiol. d.colloq.17.pag. 391. nunc verò innumerabilibus domeſticis animalibus ſcatet, & armentis præcipuè, † ita ut hinc ingens coriorum, ac pellium copia in Hiſpaniã cõportetur, ut præter alios tradit Acoſta d.lib.4.cap.33.& eadem fœcũditas in equis, porcis, capris, ovibus, & avibus Caſtellæ in eâdẽ inſula, & reliquis ferè Americæ regionibus invenîtur, ut obſervat idẽ Acoſta d.cap.33. & ſeqq. & Ant.de Herrera decad.4. lib.9.cap. 5.pag.231.& cap.14.pag.250. † Vbi tradit, in quadam valle prope Mexicũ ex duabus ovibus cuidam Hiſpano homini, nomine, *Camargo*, intra decem annos quadraginta mille, & plures natas fuiſſe. Et Pet.Ciez.2. tom.hiſt.Ind. c.35. Cardan.de variet. rer.lib.7.c.27. & Theat.vit.hum.vol.3.lib.1.pag.611. narrant in d.inſula Hiſpaniola vaccarũ carnes mercedis loco offerri excoriare volẽti, & Decanũ Rodericũ Bap-

titlam, ex una vacca octingentos ducatos aureos viginti annorum spacio collegisse, cũ quovis anno bis pareret.

38 In solis prætereà † Peruanis montibus animal reperitur, *Vicuña*, ab indigenis appellatum, quod rufum colore est, hircis Indiæ Orientalis simile, cornua non habens, & cursu super reliqua velocissimum. Hoc animal herbis salutiferis, quæ sunt ibi plurimæ, nutritur, & lapides Bezaares in marsupio quodam latenti gignit, in quo herbas ruminandas reponit. Quorum lapidum usum, & utilitatem puer annorum duodecim, invitis Indis Hispanos admonuit, & ob id à suis mox sacrificatus fuit. Adeò Hispanis sua mysteria invident, ut tradit Ioan. Mettel. relatus à Theat. vitæ humanæ volum. 1. lib. 1. pag. 106. Ioseph. Acosta in hist. nat. & moral. Indiar. lib. 1. cap. 21. & lib. 4. cap. 41. & 42. & Doct. Huerta in annot. ad Plin. lib. 8. cap. 53. folio 289. Et Auctor libri qui de lapide Bezaar novissimè prodijt, Herrera decad. 5. lib. 4. cap 9. pag 123. & Camill. Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 28. num. 40. qui pluribus probat hunc lapidem in aliquibus partibus fodinalem, aut mineralem reperiri.

39 Et † ut alia mirabilia prętereamus, quæ natura in metallis & lapidibus earũdem regionum auxisse videtur, de quibus videndus erit Acosta in d. hist. Ind. lib. 5. per totum, & Garcilassus Inca in d. commentar. lib. 8. cap. 23. 24. & 25. omitti non potest, quod de insula Cuba narrant Ovetus lib. 17. hist. Ind. cap. 7. & in sum. Ind. cap. 5. Pet. Mexia in d. Sylva, 5. part. cap. 9. Porcacchus in Insular. lib. 3. pag. 173. Magin. d. tab. 34. fol. 290. & Maiol. colloq. 17. pag. 391. & colloq. 18. pag. 418. In qua vallis est, ad duodecim millia passuũ porrecta, quæ tota referta visitur lapideis globis, sive silicibus prærotundis à natura ipsa perfectè ad sphæricam formã tornatis, perinde ac si arte nimiâ fuissent confecti, extant minimi, magni, maiores, maximi, amplissimi, ut singulis tormentorum æneorum, sive bombardarũ tormis aptari possint, ceu de industria ad hostes profligandos parati, ad quem effectum ingẽtem illorum copiam Hispalim adduci à Catholicis Regibus iussam, scribit Petr. Martyr decad. 7. cap. 7.

40 Et quod admirabilius est, † testante eodem Pet. Mexia d. 5. part. cap. 23. & Maiol. d. colloq. 18. pag. 418. natura, velut quę expectasset Christianorũ in has regiones adventum, post globos adeò ingenti copiâ, adiecit, non minore tormẽtarium pulverem, etiã sulphuream materiam suppeditans, in provincia Quautemallan, mirumque est, nullâ arte egêre, ut conficiatur is pulvis, quandoquidem sulphur eâ naturâ ibi inditâ nascitur, ut idem opus, efficaciamque præstet in ipsis bombardis, quam apud nos absolutissimus tormentarius pulvis præstare solet.

41 Est quoque in eisdem regionibus, & præsertim † in istis Peruanis nimis mirabile, quod intra brevissimum terræ spacium, magna climatis, aut temperamẽti variatio, & diversitas invenitur, & prout loca ad mõtana, vel ad valles respiciunt, frigoris vel caloris, & Hyemis, ac Veris differentiam, & effectus præsentiunt, ut cognosci potest ex traditis ab Acosta d. lib. 4. cap. 32. Pet. Mexia in Sylva 5. part. cap. 25. & Boter. in relatio. univers. 1. part. vol. 2. lib. 3. pag. 590.

42 † Vbi ex hoc descẽdere dicunt, ut arbores uno semestri ex uno latere, seu parte, altero ex alia fructus producãt, qualẽ esse ficulneã produnt in valle DE MALA tredecim leucarũ intervallo ab hac civitate DE LOS REYES, quæ parte dimidiâ, quà Austrũ spectat, frõdet, & fructus fert eo anni tẽpore, quo in montanis æstas viget, alterâ verò, quæ ad planities maritimas respicit opposito, aut contrario anni tempore, quo illæ vernant, viret, atque fructificat. Cuius diversitatis causa à diverso aëris temperamento dimanat, ab hoc,

vel

vel illo latere arborem afflantis,& percutientis.

Sed neque minus mirabile eſt,quod in eiſdem planis, † ſive maritimis oris totius Peruani Regni quotidie experimur, & præter alios plures ſcriptis ſuis commendant Auguſtin.Zarate in hiſtor.Peru lib.1.cap.7. Acoſta d.lib. 3.cap.22.& 23.Boterus in relation.d. lib.3.pag.387. Petr. Mexia d.cap.25. Simon Maiol. colloq.16. pag.378. & colloq.1.pag.18. Anton.Herrera decad.4.lib.9.cap.3.& in deſcriptio.cap. 19. Michaël Balboa Cabello in Miſcellan.Auſtr.M.S.part.3. cap.4. & D. Didac. Davalos & Figueroa in ſua Miſcellan.colloq.35.ex fol.157. ſcilicet, quod in illis nunquam pluat, aut ningat,nec tonitrua, fulgura, aut fulmina ſentiantur, cùm tamen in montanis,quæ ab his oris decem (ut plurimùm) milliaribus diſtant,& ſub eâdem linea & gradibus iacent, hęc omnia frequentiſsima ſint.Cuius rei cùm plures philoſophicas rationes prædicti auctores excogitaverint, in eam tamen magis conveniunt,ut id ſiccitati horum littorum tribuatur, ex quibus nulli humores,aut vapores craſsi ſuſcitantur, qui faciendis pluvijs idonei ſint; ſed tenues nimis halitus, qui ſolùm nebulas, ſive, ut loquuntur, Garvas cauſare poſſunt.Et prętereа,quia Auſtralis ventus,qui vocatur, Svr,& perpetuo flatu in eiſdem littoribus dominatur, nubes in montanis exhalatas repellit, & cùm hîc contrarium non habeat,vapores ibi elatos ſolus in altum promovêre non poteſt, ſed eoſdem,in inferiore ſtatione relictos,tantùm in nebulas diſponit. † Quæ tamen nebulæ apprimè utiles ſunt,quoniam & gramini incrementum præſtant, & fruges producunt. Nam etſi univerſa huius terræ loca undarum ex fluminibus eductarum magnam copiam habeant, ros tamen, & nativa cœli humiditas plus efficaciæ poſsidet,præſtatque,eo enim ſolo, arenoſa admodum, & aliàs arida, & ſterilia nō ſolùm ſplendidè virent, ſed pabulum etiam uberrimum nanciſcuntur, quo pecora promptè & facilè pingueſcūt. A quibus † non multum abeſſe videtur,quod de Hyrcanię montibus ex Oneſicrito commemorat Plinius lib. 31.cap.3. tradens in illis à Meridiano latere nunquam pluere, ſylvaſque ab Aquilonis tantùm parte naſci, fertiliſſimam tamen regionem eſſe, & idem de alijs regionibus Ægypti, Babylonis & Arabiæ ſcribit Strabo lib.16. Mela lib.1.cap.5. & alij, quos refert Simon Maiol.d.colloq.17.pag.386.& 387.& d.colloq.1.de meteoris pag.18.

43 44 45

Verumtamen eſt, hæc tot ac talia cœli & terræ bona,quæ in his Americanis regionibus reperiuntur, terræmotuum † damnis,& ruinis prægravari,qui in illis, ac præſertim in maritimis,valdè frequentes & aliquando vehementiſsimi eſſe ſolent,qualis in hac Regali Regum urbe illi fuiſſe perhibentur,qui annis 1582.1586.& 1609.acciderunt,& alius in urbe Quitenſi anno 1587. & in urbe Arequipa anno 1582.quo omnes ferè eius domus proſtratæ ſunt,interemptis tantummodo viginti duobus viris,& alius in Regno Chilenſi † anno 1562. qui ita vehemens fuit, ut per 300. oræ maritimæ leucas percurrens,montes ſuis ſedibus moverit,fluminum alveos pręcluſerit, maria ſuos terminos exire coëgerit,& urbes quaſſaverit,de quibus & alijs latiùs agit Acoſta d.lib.3.cap.28. Boterus d.lib.3.pag.386.Fr.Gregor.Garcia de Indor.orig.pag.385.Herrer. in deſcript.Ind.cap.20.pag.59.& in hiſt.gener.decad.5.lib.10.cap.6. Magin.tab. 34.fol.285.& Fr.Ioan.Torquemad.in Monarch.Ind.lib.14.cap.35.

46 47

Et his ultimis annis ingens alius terræmotus accidit in urbe Trvxillo, qui momento temporis omnia eius ædificia funditùs ſubvertit,& alter in urbe Panamenſi,die 2.Maij,ann. 1621. quo plures etiam domus proſtratæ

48 sunt; & inter reliquas, ea, † ubi præstantissimus, mihique amicissimus vir D. Ioannes à Sancta Cruce, Regius eiusdem urbis Senator morabatur, qui dum matrem ægram, & luxatam, lecto iacentem, ut Æneas alter, à tanto periculo eruere satagit, labentis trabis ictu miserè collisus interijt. Dignus profectò ob talem pietatem, & vitam 49 anteactam exitu fœliciore, † si rem humanis oculis inspiciamus, ut Atheus ille fecit, qui dixit:

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoscite fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

At si divinæ mentis arcana animo, & cogitatione lustremus, parui referre iudicabimus, igne quis, aquâ, ferro, fa-50 me, aut quavis aliâ † morte moriatur, cùm hæc mala dici non possit, nisi cùm mala vita præcessit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod sequitur mortem: & ijs, qui necessariò morituri sunt, non multùm curandum est, quid accidat, ut moriantur, sed moriendo, quo ire cogantur, ut piè docet D. Augustin. in lib. de dono disciplinæ, & lib. 1. de Civitate Dei, cap. 11. D. Ambros. in orat. de obitu Valentiniani, tom. 5. ibi: *Nec putet aliquis meritis eorum, obitus celeritate detractum, &c.* & latè prosequitur Seneca in lib. quare bonis viris mala accidant. Muretus ibîdem in oratione de provident. Iustus Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. 1. dissert. 13. & sequentib. & Francisc. Petrarcha de remed. advers. fort. Dialog. 54. ubi ait: *Nescio quid terribilius adeò sit, in aquis mori, quàm in terris, quandoquidem in alterutro moriendum est, seu quid optabilius, vermium cibum esse, quàm piscium.*

51 Quorum sententijs, † & exemplo Divi Simeonis Stylitis, quem Sophronius in Prato spirituali narrat, fulmine percussum interijsse, ingentem moerorem leniebam tristis nuntij, in hanc urbem, ipso, quo hæc transcribimus tempore, allati, de plurimis eius civi-bus, † qui in Hispaniam navigantes, 52 horribili, & tremendo naufragio circa Havanam periêre. E quibus unus fuit † insignis ille Pater Paulus Ioseph 53 ab Arriaga è Societate Iesv, quem omnes ob vitæ puritatem, religionis observantiam, morum sanctimoniam, atque etiam ob variam eruditionem, cum maxima humilitate coniunctam, reverenter suspiciebamus, & nunc etiam magis venerari debemus: cùm fidedignis testibus compertum fuerit, paulò ante navis submersionem, concionãdo, & audiendis naufragantium confessionibus fessum, Christi Domini Crucifixi imagini innixum, piam animam exhalasse. Sed valet hîc illud, quod apud Homerum Iupiter effatur, *Habeo curæ & pereuntes*, quasi diceret, tunc quoque cùm pereunt, non negligi à Deo, sed bono aliquo fine perire. Vnde ut D. Damascen. docet lib. 2. de fide Orth. cath. 29. *Omnia admirari, omnia laudare, omnia sine inquisitione suscipere Providẽtiæ opera debemus, etiam si multis iniusta videantur, quia scilicet ignota est, imò comprehendi nobis impotens Divina Providentia.*

54 Dictorum † autem terræmotuũ causas aliqui ignivomis mõtibus tribuũt, vulgò dictis Volcanes, quorum plu-55 res in hoc † Novo Orbe apud Mexicum, Tlascalam, Nicaraguam, Guathemalam, Terenatem, Pastum, Quitum, Arequipam, & alibi passim reperiuntur, non minus Ætnâ, ac Vesuvio mirabiles, de quibus, & de causis, quòd ignis & fumus in eis tamdiu duret, post Aristot. de admiran. cap. 36. Plin. lib. 2. cap. 106. & lib. 3. cap. 8. Solin. cap. 10. & 11. Trogum lib. 4. D. August. lib. 21. de Civit. Dei cap. 4. & Ludov. Vives in notis, Paul. Oros. lib. 5. cap. 10. & 11. & lib. 7. cap. 9. D. Isid. lib. 14. Etymol. cap. 8. plura tradit Acosta lib. 3. de hist. Ind. cap. 26. & 27. Petr. Mexia in Sylva, 5. par. cap. 23. & seq. Ravis. Textor in officin. 2. tom. ex pag. 379. Maluend. de Antich. lib. 1. c. 35. pag. 50. Simon Maiol.

col-

colloq.16. ex pag.368.& 373. ubi de montibus ignivomis utriusque Orbis multa congessit,& colloq.17. pagina 396.& colloq.22.ex pag.498.Georg. Agricola lib.1. & 2. de ortu & caus. subterraneorum,& lib 4.de natur. eorum quæ effluunt ex terra,Cardan.lib. 2.de subtilit.Herrera in descript. cap. 18.pag.53. Torquemada d.lib.14. ex cap.30.ad 34.& Basil.Pontius Legionens.1.part.variar.disput.quæst.8. exposit.cap.4.ubi de his montibus ignivomis Novi Orbis exponit illud Iob cap.28. *Terra,de qua oriebatur panis in loco suo,igni subversa est*, de quo latiùs agimus infrà cap.15.num.62.

56 Sed quoniam † multoties accidit, ut etiam in regionibus ab huiusmodi montibus, & eorum eruptionibus nimis distantibus,& præcipuè in planis, & littoralibus locis, terræmotus sentiantur, ut suprà retulimus, sunt alij, qui eorum causas esse opinantur,quòd pori & cavernæ terræ, per quas halitus egressuri erant, maris aquâ obturentur, atque etiam superficiei humiditas efficiat,ut ferventes vapores,humoresque interiùs conclusi, & quasi captivati maneant; qui si post nimi opere incaluerunt, latissimè diducuntur,& quasi difflantur,eo maiori impetu,quo exhalatio maior fuerit. Atque ita nonnulli observarunt, terræmotus tum potissimum excitari,cùm siccum annum frequẽtes pluviæ insequuntur.

Quas rationes aperuit Aristot.lib. 2.Meteor. Seneca lib.6. natur. quæst. cap.1. 12.21.& 23.& lib.7.capit.25. ubi.*Spiritus*,inquit,*intrat terrã per occulta foramina, quemadmodũ ubique, ita & sub mari. Deinde cùm est obstructus ille trames, per quem descenderat,reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit,huc & illuc fertur, & sibi ipsi occurrens,terram labefactat. Ideò frequentissimè mari*

57 *opposita vexantur*, † *& inde Neptuno hæc assignata est movendi potentia. Quisquis primas litteras Græcas didicit, scit illum apud Homerum* Εννοσίγαιον *vocari*, idest,terræ motorem,aut cõcussorem.

Eandem rationem, & causam nominis Neptuni exponit Plutarc.in lib. de Homer. & in vita Cimonis, Ammian. Marcellin.lib.1. Natal.Comes in mitol.lib.2. cap.8. & Iuvenal. satyr. 10.dum ait:

Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum.

58 Et † plurima simul de alijs causis, & de varijs terræmotibus congerentes, qui in varijs Orbis partibus contigerunt, prolixiùs prosequuntur Plinius lib.2.cap.80.83.& 84. Lucretius lib. 6.de natur.rer.idem Seneca lib.2. natur. quæst.cap.30.& 31. & lib.9. cap. 25.Diodor.Sicul.lib.15. Biblioth. Nicephor. lib.13. cap 36. & lib.14.cap. 46.& lib.18.cap.13.D.Antonin.tit.6. cap.21.§.2.& tit.22.cap.14. §.2 & 3. Acosta d.lib.3.cap.28.Torquemad. d. lib.14.pag.35.Petr. Fab.lib.1.Semest. cap.9.& lib.3.cap.4.pag.63.& 64. Simon Maiol.omnino videndus colloq. 1.de Meteoris ex pag.29.& colloq.13. de fontibus pag.319.& colloq. 17. de propriet.loc.ex pag.397.Rutil. Benzonius de ann.Iubil.lib.6.cap.12.ex pag. 675.Bernard.Aldret.de antiq.Hispan. lib.3.cap.6.ex pag.349. Maluenda de Antichrist.lib.7.cap.14.Pined. in Iob cap.9.vers.6.& in Eccles.cap.1.vers.4. Ludov.Ballester. in Hierologia lib.2. cap.10.& alij relati à Torreblanca de Magia divinatr.lib.1.cap.2.ex nu.21. & cap.6.per totum,& lib.2.cap.11.ex num.28.Theatr.vitæ hum.vol.3.lib.2. pag.632. 636.637.& 646.& seq. Fr. Greg.Garcia de Ind.orig.lib.4.cap.12. & Nos sup.c.4.num.16.& Ioan.Bapt. Scortia de nat. & inerem.Nili, lib.1. cap.8.ubi causam exponit cur in Ægypto nunquam intremiscat, & P.Ioan. Ludov:Cerda in comment.sup.Virgil. lib.8. Æneid. vers.241. not.5.ubi sex terræmotuum species commemorat.

59 Neque † absunt nostri I.C.qui de eisdem terræmotibus mentionem faciũt in l.fluminum 24.§. hæc stipulatio, &

§.Servius,D.de damn.infect.l.propter incendium 4.D.de pollicitat. l.ex cõducto.15.§.Si vis tempestatis,l.si merces 25.§. vis maior.l. Martius 59.D. locati. ✝ Inter quas tamen aliquod dissidium esse videtur. Nam priores illæ, terræmotum inter casus fortuitos numerant,& ex ira, sive indignatione Dei provenire docent, indeque illum ΘΕΟΥΒΙΑΝ, hoc est *vim Divinam* appellant. Posterior autem vi naturali tribuit,causas nimirum,& rationes naturales,ut apparet,cõsiderans, ex quibus terræmotus oriri retulimus. Neque placet concordia Petr.Fab.d.lib. 3.cap.4.ad finem,qui vim Divinam, & naturalem pro synonomis à Iuriscon-sultis usurpari putant, ✝ cùm Natura Deus ipsa sit,iuxta illud Ovid.1. Metamorphos.

Hanc Deus,& melior litem Natura diremit.

Et Senecæ lib. 4. de benefic. capit.7. *Quid enim aliud est Natura,quàm Deus, & Divina ratio toti mundo , & partibus eius inserta?* cum alijs, quæ eleganter congerit Iustus Lipsius de Physiologia Stoic.lib.1.dissert.5.

Quare ✝ verius esse arbitror, quòd etsi naturali aliqua vi,aut ratione terræmotus causari, & impelli possit, atque hoc inspecto ad vim naturalem eum referat Iavolen.in d.l.Martius:id tamẽ nihil vetat,quominus alij Iurisconsult. ipsum quoque Dei iræ adscribant,atque adeò vi Divinæ, quam & vim maiorem appellant. Quoniam cùm ✝ terram firmam,stabilem,& immotam Deus manère iusserit , iuxta illud Eccles.cap.1.vers.4. *Terra autem in æternum stat.*& Psalm.133. *Fundasti terram super stabilitatem suam* , cum alijs,quæ ibidem eruditè tradit Pineda,& sup.Iob cap.28.vers.7.& cap.38. vers.4.& Iustus Lipsius ubi sup. lib.2. dissert.19.Benzonius d. lib.6. cap.27. pag.696.nunquam eiusdem terræ cõmotiones,quantumvis ex causis naturalibus fluant , nisi in signum Divinę potentiæ,aut indignationis accipere debemus , quibus vel peccatores punit , vel commonet,ut convertantur, ut ostendit sacra Pagina Iob 9.versic. 6.Ecclesiastici 16.18.& alibi passim. Quare ✝ Philiastrius in lib.de hæresib. appellat hæreticos,& vanos illos Philosophos , qui terręmotum rerum, & elementorum naturę adscribunt,non Dei peculiari iussioni , & indignationi.Et ✝ prodigiosum semper extitit antiquitati , atque adeò Divinum, *si terra movit*,& ad portenti significationem aucupandam libros Sybillinos adibant,ut tradit Livius lib.34.Seneca lib.6.nat.quæst.ferè per totũ, Agel. lib.2.noct.Attica.cap.28.Ludov.Carrion lib.1.emend. cap.11.& 12. Lorin.in Act.Apostol. cap.4.vers.31.Clavius ad cap.1.Sphęræ. ✝ Et plura exẽpla Divinæ indignationis & vindictæ, per terræmotus sumptæ,adducit Maiolus d.colloq.1.pag.29.& 30.

Ferias ✝ quoque,cùm moveri terram senserant, eius rei causâ edicto imperabant Romani,teste eodem Agell. ubi sup.*Dei tamen*,inquit,*nomen,ita uti solet,cui servare ferias oportere,non edicebant, ne alium pro alio nominando ,falsa religione populum alligarent. Eas ferias si quis polluisset, hostiam immolabat. Idque ita ex decretis Pontificum observatum Marc.Varro dicit, quoniam & qua vi,& per quem Deorum,Dearumve terra tremeret incertum esset.* ¶ Ad quarũ feriarum imitationem, & aliarum , quæ ob alios ✝ prodigiosos,aut repentinos casus indici solebant, de quibus agit text.in l.sed etsi, §.si feriæ,D.de ferijs, l.1.C.eodem,l.38.tit.2.part.3.Covarr. lib.4.var.cap.19.Anton. Thesaur.decis.39.num.6.Brissonius in l.Dominico,C.de spectacul.& Rosinus de antiquit.Roman.lib.4.cap.5.

Nos, ✝ qui unum & verum Deum, ut omnium causarum causam in eius Sanctis veneramur,solẽnia vota emittere,& anniversaria festa celebrare solemus,illis diebus,quibus violentiores

60 61 62 63 64 65 66 67 68 69

ali-

aliqui terræmotus contigerunt, ut in hic Limēsi urbe observatur in die Visitationis Deiparæ, & D D. Crispini & Crispiniani, & olim in Gallia Mamertum Episcopum observasse legimus apud Iornandes in Annal. Sigon. lib. 14. Imper. Occident. & lib. 4. Reg. Ital. & Theat. vitæ humanæ volum. 16. lib. 2. pag. 3049. Et ad Dei iram, atque

70 indignationem placādam † illa etiam verba foribus, & parietibus nostrarum ædium affigi curamus, CHRISTVS NOBISCVM, STATE, quibus quasi cœlitus missis Antiochenæ urbis ingentē terræmotū sedatum fuisse tempore Iustiniani Imperatoris commemorat Anton. Contius in eius vita, & Nicephorus Calist. lib. 17. histor. Eccles. cap. 3. Et de eiusdem urbis Limensis terræmotibus agens litteris mandavit eru-

71 ditissimus † Doctor Franciscus Carrascus del Saz, qui postquàm in ea pluribus annis honorificum advocationis, & adsessoris Dominorum Proregum officium exercuit, Regij Panamensis Senatus Consul creatus fuit, in suo lib. pract. quæst. sup. novam Recop. cap. 2. ex num. 18. ad 24.

Sed ut his, quæ de terræmotibus diximus, finem imponamus, lubet hic no-

72 tabilem, † & admirandum casum cuiusdam terræmotus, & ignivomi montis eruptionis huius Peruani districtus inserere, qui præter quàm quòd in eo omnibus notissimus est, Reverendi Patris Martini Delrio asseveratione cōmunitur lib. 4. disquisit. magic. cap. 3. q. 2. pag. 299. ubi sic ait: *Anno superiore 1600. die 18. Februarij prope Arequipam ex illis, qui multi in Peruana sunt montes ignivomi, (Vulcanos vocant) unus eorum, Guaina Putina, principio candidam nubem visus pecorarijs è longinquo eructare, quam consecuta est procella fragminum ingentium, quasi avulsorum à rupibus, sed ignitorum: hæc paulum spacij progressa comminuebantur in minores lapides, & paulatim, centesimo fermè passu à cratere, in cinerem. Vbi saxa decidebant, cuncta revulsa, diruta, comminuta, interempta: ubi lapides, pauci mortales evasere, vel iumenta. Fors Hispanus iter faciebat eques, cùm vim grandinis lapillaceæ non ferret, descendit, & se sub equo locat; sed equus nō valebat subsistere præ vi ictuum. Herus videns, nec tutum, nec quietum sibi sub equo refugium, epiphium aufert, equum deserit, capiti sellam imponit, sic ægrè evasit crani fragium. Torrentes & fluvij, ac fontes nonnulli penitus exaruere, alijs lapsus facultas interclusa, cineris multitudine, idque per leucas plus trecētas. Arequipæ primùm ortæ clara luce tenebræ, integrum ferè mensem durarunt. Intereà initio cœlum fulminibus visum dehiscere, & audiri tonitrua, flammeique globi, instar artilleriæ bellicæ aciebus hinc inde dispositis mutuò explosæ, vicissim huc illuc discurrere. Ingens globus semel decidit, & à templo in proximum ambitum, inde in viam publicam patente porta erupit, & subitò disparuit, relicto sulphureo nidore. Terræmotus iugis fuit, adeò ut multæ domus considerent, reliquæ quasi tripudiarent nutantes. Nec cessavit interea pluere terram albam instar cinerum, seu calcis tritæ, ut nemo per plateas incederet, quin mox digiti spissitudine cooperiretur, Domus quæ minimum tectæ essent, crassitudine semipedali: sic pleræque sub onere gemebundæ subsiderunt. Malum durabat, luce per intervalla potius ostentante se, quàm diem præbente. Mense ferè exacto cessatio fuit, & nonnulla intermissio, ut nostri, qui illic degunt perscripsere; sed adhuc metus manebat graviorum. Magnam morum in melius tum timor expressit commutationem, omnes ad pedes Sacerdotum devolvi, adeò, ut quies nulla daretur, & vi in cubicula pœnitentes irrumperent. Sic Deo lucrum animarum multarum accessit. Sed nec Satanas neglexit occasionem; nam cùm Indi Pagani viciniores flammis, solita superstitione, Magos accessissent, & simul ad montem illum properarent, & malis cantibus, ac sacrificijs procurarēt, Magos, & viciniores quoque flammæ consumpserunt, cæteri omnes malè mulctati,*

dis-

desperabundi, pars suspendio, pars aliter sibi mortem consciverunt. 73 † Quibus addo ex relatione multorum, qui huic spectaculo interfuerunt, cineres torrentium more magno impetu per plures leucas, etiam transvadatis fluminibus decurrisse, & domos aliquas in agris positas, illęsis habitantibus, suis sedibus motas, & in alias exportatas.

74 Addere † etiam libet ingens aliud naturæ miraculum, quod narrat Acosta d.lib.3.cap.28. in fine, & post eum Herrera in descript.Ind.cap.20. pag. 59. scribens anno 1581. circa urbem Chuquiavo, aliàs DE LA PAZ, magnam partem altissimæ rupis ad Indorum pagum respiciétis, qui dicitur Ango Ango, subitò corruisse, & eorum plures, qui idololatræ, & malefici erant, obtrivisse. Et quod maius est, rupem ipsam non secùs ac undam, aut ceram liquefactam, ad sesquileucæ spacium procurrisse, aut profluxisse, lacumque vicinũ, & omnem illum ambitum terrâ expletum fuisse.

In alia quoque provincia Peruana, 75 quæ Chumbivilcas † appellatur anno 1612. iuxta oppidum DE ALCA repentè parvus torrens, qui illud alluit, in magnum fluvium erupit, & regionem universam per dies aliquot cum maximo incolarum damno inundavit, ingentia saxa rapidissimè volvens, nullis aquis pluvijs adauctus, sed ijs, ut apparet, quæ, dehiscente ibidem tellure, ex intimis eius penetrabilibus effluxerũt: 76 iuxta † quæ de aquis terrę immixtis, & fluminibus, & abyssis sub ea latentibus, ex aliorum Philosophorum sententia commemorat Plinius lib.2.cap. 68.& Seneca omnino videndus lib.3. natural.quæst.per totum, & pręcipuè cap.8.19.& 30.& lib.5.cap.14. & lib. 6.cap.7.& Simon Maiol.d.colloq.10. de mare pag.262. Vt sic appareat un- 77 dique, † & ubiq; hominibus pericula imminêre, l.Senatus 35.§.mortis causa, D.de donat.caus.mor.l.1.§.cùm tamen, D.depos. Deumque eiusmodi naturæ portenta, ut timeatur, ordinasse, sicuti docemur Psalm.53. ita ut Arist. lib.3.Moral.Nicomach.docuerit, non esse † fortes appellandos, sed insanos 78 potiùs, ac sensu vacantes eos, qui non habitu virtutis, sed immanitate quadam naturę, terræ concussionem non perhorrescerent, quæ videtur inferorum ad superorum sedem eruptionem minitari. Vnde ad stupidæ conditionis hominem designãdum in Proverbium abijt: *Neque terræmotus timet, neque fluctus.* De quo plura post Erasmum scribit Paul.Manutius in adagijs pag.mihi 1160.

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 Oceani etymologia.
2 Oceanus terrã cingit, non terra Oceanũ.
3 Oceanus terram omnem quasi insulam coronare, cingere, ambire, concludere, & circumfluere dicitur.
4 Mare utrum connumerari debeat inter bona, vel inter mala?
5 Mare nihil bonum producit secundùm Plat. & Homer. & dicitur quasi amarum, & ab Ægyptijs pernicies vocatur.
6 Mare dicitur Tharsis, quasi egenum, & eiectum.
7 Adagium Neptuni, sive maris filij, quid significet?
8 Maris plurima bona, & commoda recensentur.
9 Navigationis, & cõmercij navalis utilitas expenditur.
10 Maria ferè omnia navigabilia sunt.
11 Senecæ quoddam veluti vaticinium navigationis ad Indos.
12 Navigatio, & navis apud Oneirocriticos bona portendit.
13 Mare, & aqua marina Regem & Regias opes significat.
14 Maris mentio in Scriptura sacra ponitur pro loco pleno thesauris. Et inter benedictiones, habitare loca maritima, & commercijs opportuna.

15 Or-

Abyssinis, in Terram Sanctam religionis causa venientibus.

82 Isaiæ locus expenditur, & exornatur.

83 Cyrus Persarum Rex quare, & qualiter Gangem diviserit?

CAPVT IIX.

De Oceano, quo Novus Orbis undique cingitur, & eius utilitatibus, & nominibus, & naturali Atlantici & Australis per fretum Magallanicum communicatione & an hominũ industria Isthmus aliquis perforari possit, quo hæc duo maria facilius, & commodius iungantur, & adeantur?

1 OCEANVM † mare secundùm Solinũ in Polysth. cap.26. de Hispan. D. Isidor. lib.13. Etymolog. cap.15. pag.256. & Ioã. Funger. in Etymolog. verb. *Oceanus*, quidam à celeri fluxu, quasi ocyus currentem, dictum existimãt, etenim ὠκὺς est celer, τόνασαι est fluere, vel natare. Sed alij veriùs tam Græci, quàm Latini Scriptores, ut idẽ Isidor. observat, ita nominari tradunt, quòd in circuli modũ Orbem terrarũ ambiat, & universas eius oras amplectens, alternis æstibus accedat, atque recedat. Quam etymologiam Eratosthenis, & doctissimorum quorumque Philosophorum opinio confirmat, qui 2 rectè profitentur, † Oceano potiùs terram cingi, quàm illum ab ea circũdari, ut benè advertit Martin. Delrio in adag. sacr. 1.tom. adag.789. pag. 378. & de Oceano huius Novi Orbis loquens, Acosta lib.1. de histor. Indi. cap.6. & lib.3. cap.10. & 27. Eòque respexit Dionys. Alexandr. Cosmographus sub initium sui poëmatij de situ Orbis, † dum universam terram nihil 3 aliud esse dixit, quàm INSVLAM OCEANO CORONATAM, & Orpheus in hymno Iovis & Iunonis, dum laudat circulum indefessi pulchrè fluentis Oceani, quorum Græca carmina adducit Forcatulus lib.2. de Gallor. Imper. & Philosoph. fol.82. & Petr. Fab. libro 3. Semestr. cap.25. pag.403. & Iustus Lipsius omnino legendus in Physiolog. Stoicorum lib.2. dissert.16. & 17. Nec abest M. Tull. lib.6. de Republic. ubi inquit: *Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angustis verticibus, lateribus latior, parva quædam insula est, circumfusa illo mari, quod* ATLANTICVM, *quod* MAGNVM, *quod* OCEANVM *appellatis in terris.* Quem imitatus Iulius Firmicus lib. 1. Mathes. tradit: ATLANTICVM MARE *terræ spacium in modum* INSVLAE *undarum suarum circumfusione concludere.* Idem quoque sentit Catullus de nupt. Pelei & Thet. dicens:

OCEANVSq; *pater* TOTVM *qui* AMPLECTITVR ORBEM.

Et Horatius in Epod. Ode 16. qui Homericum epithetũ mutuatus, ut Lambinus ibìdem observat, illum circumvagum vocat:

Nos manet OCEANVS *circumvagus, &c.*

Et expressiùs Manilius lib.4. Astronom. inquiens.

Ipsa natat tellus PELAGI *lustrata corona*
CINGENTIS *medium liquidis amplexibus* ORBEM.

& Seneca in Oedipo:

Lucida dum current annosi sydera mundi
OCEANVS *clausum cum fluctibus* AMBIAT ORBEM.

4 Vtrum verò † mare inter mala, vel inter bona connumerari debeat? in 5 quæstionem vocari solet. † Et sanè nihil memorabile, vel Iove dignũ producere, Plato in Phædone scriptum reliquit, cui cõsentiens Homerus, mare nullius frugis esse dixit, & arridet

no-

nominis etymologia, siquidem mare, quòd amarum sit, dictum putat Honorius, quem refert Ioan.Funger. in etymolog.verb. *Mare*, vel quòd aquæ eius amaræ sint, secundùm D.Isidor.lib.14. etymolog.cap.14. atque adeò Ægyptij Sacerdotes illud perniciem appellare soliti sunt, ut testatur Pierius in Hierogl. lib.31. pag.285. Et Simon Maiol. colloq. 10. pag.264. & pagina 277. inquit, mare malum esse, & mala significare iuxta illud Isaiæ 57. *Cor impij mare fervens*. Eâdem 6 † quoque de causa mare THARSIS appellatum putant Forerius, atque Mercerus, quos refert Maluenda lib.5. de Antichristo cap.14.pag.283. à verbo Hebræo RASAS, vel RVS, quod pauperem, eiectũ, destitutum, desertumque esse significat, quasi nimirum omnia eijciat, exterminet, depauperet, vel potiùs, quod ipsum sit egenum, inops, pauper, exterminatum, & eiectum. 7 † Quod & sentit Agellius lib.15.noct.Attic.cap.21. & alij relati à Paul.Manut. in adag. filij maris, vel Neptuni pag.1404.& Fr. Ioan.à Ponte lib.3. de conven.utriusque Monarch.cap.7.§.1. pag.50. dum docent, nihil benevolum, aut mite in mari gigni, & ideò ferocissimos, immanes, & alienos ab omni amore, & ingenij suavitate Neptuni filios dicere Poëtas consuevisse.

Sed in contrarium 8 † plurima esse, & magni quidem semper faciẽda commoda & bona, quæ ex Oceano, & eius terræ circuitu proficiscuntur, latè & eleganter ostendunt D.Ambros. lib.3. & D.Basil. lib.4.Hexamer.& Pat.Ludovic. Ballester. in Hierologia lib.2. cap.9.pag.146. Primùm, quia terras necessario suffulcit humore, quibus per venas quasdam occultè succum quemdam haud inutilem subministrat. Est etiam bonum mare tanquam hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulentur, quo pręliorum removeantur pericula, quo barbaricus furor clauditur; subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compẽdium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluvia in terras transfunditur, siquidem de mari radijs Solis aqua hauritur, & quod subtile eius est, rapitur: deinde quanto altiùs elevatur, tanto magis etiam obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solùm terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arva fœcundat.

Hactenus ex Ambrosio & Basilio, qui benè inter alia 9 † utilitatem navigationum considerant, quę per hanc ingentem aquarum congregationem, quam Oceanum appellamus, iniri ab hominibus possunt: quarum medio facilis eis reddita est regionum, quantumvis longè distantium, communicatio, quæ terrestribus itineribus difficilis, & quandoque impossibilis esset. De quo etiam optimè post alios agit Boter.in relation.universal.part.1.vol.2. lib.1. pag.340.& Anton. de Herrera in histor.general.Ind.decad.1.libro 5. cap.8.pag.172. Atque 10 † inde DEVM OPTIM.MAX. omnia ferè maria navigabilia fecisse, licèt in aliquibus aliqua impedimenta sese navigantibus offerant, pluribus probat Simon Maiol.d.colloq.10. circa finem, & multa exempla magnarum navigationũ omnium sęculorum recensens Maluenda lib.3.de Antichrist.cap.15. 11 † Vbi inter alia refert Senecæ verba in præfat. ad lib. natural. quæst. Qui quasi hanc navigationem, quæ hodie à nostris in utramque Indiam initur, inspiceret, inquit: *Quantum enim est, quod ab ultimis littoribus Hispaniæ usque ad Indos iacet? paucissimorum dierum spacium si navem suus ventus implevit.* Quibus conveniũt plurima alia, quæ de utili, & necessario navigationum usu congerit Arist. lib.1. Politicor. cap.7.l.1.§. si is qui

navem, D. de exercit. act. lex 24. tit. 9. part. 2. Angelus consf. 290. Benvenut. Stracha in tract. de mercatura tit. de navigatione, part. 1. num. 1. Camill Borrel. de præst. Reg. Cath. cap. 8. num. 4. Petr. Fab. lib. 1. Semest. cap. 25. pag. 171. D. Marta in tract. de iurisdict. 2. part. cap. 24. num. 27. & Callistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 14. & novissimè post hæc scripta Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 1. num. 16. & sequentib. Et † iudicium Oneirocriticon, sive eorum, qui somnia interpretantur, apud quos navigatio, & navis bona portendit: atque etiam † mare ad Regis personam refertur, in quod se opes universæ, quasi universi amnes exonerent. Atque adeò aqua marina Regias opes repræsentet, & qui aquam marinam bibat, divitias ex recondita pœnu, aut ex Regalibus promptuarijs haurire possit, ut tradunt Artemidor. lib. 2. Oneirocrit. cap. 23. Achmetes cap. 198. & sequentib. & Pat. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 3. pag. 166. & in Cōmentar. in Iob cap. 28. vers. 14. num. 3. pag. 497. † Vbi maris mentionem ibi factam ostendit, propter reconditos rerum pretiosissimarū thesauros, qui vel in mari sunt, vel per mare advehuntur. Et eodem modo intelligit illam Zabulonis benedictionem Deuter. 33. 19. *Inundationes maris quasi lac suggent, & thesauros absconditos arenarum*, ubi Septuaginta legunt, *Divitiæ maris lactabunt te, & emporia maritimā habitantium*, & simplicius Theodoret. *Divitias maris suggent, & mercaturam habitantium iuxta mare*, quasi dicant, beatissimos illos esse, quorum provinciæ mari vicinæ sunt, & navigationum commercijs fruuntur. Prout etiam similis ex mari abundantia, & opulentia indicatur Ezech. 31. 4. *Aquæ multæ nutrierunt illum, Abyssus elevavit eum*, & Genes. 49. 13. *Zabulon in littore maris habitabit, & in statione navium pertingens usque ad Sydonem*; unde de Alexandria dicitur Nahum. 3. *Cuius divitiæ mare, & aquæ muri eius*, & de Tyro Ezech. 27. *Perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.*

Hæc cùm ita se habeant, iam planè apparebit, non solùm terræ bonis hūc Novum Orbem excellere, ut in superiore cap. ostendimus; † sed maritimis etiam commodis, & navigationū utilitatibus frui, cùm omni ex parte vastissimi pelagi undis abluatur. Habet quippè ab ortu Solis Oceanum illum, qui Atlanticus dicitur, sive, ut vulgò loquuntur, mare DEL NORTE. Ab Occasu autem ingentiori alio, & vastiori æquore circumdatur, quod Australe, & vulgò DEL SVR, nuncupari solet, ut præter alios auctores, quos passim in præcedentibus capitibus recensuimus, optimè observant Abraham. Ortel. in Theat. mag. tab. 1. 5. & sequentib. Acosta d. lib. 1. cap. 6. & d. lib. 3. cap. 10. & 19. Maginus in Cosmograph. part. 2. tab. 34. fol. 279. Boter. d. lib. 1. 2. & 3. per totum, & Anton. de Herrera in descript. Ind. Occid. cap. 2. in princip. pag. 3. † Experientiâ nimirum ostendente, veram fuisse opinionem antiquorum Philosophorum, quos refert Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap. 9. 10. & 11. & D. August. lib. 16. de Civitat. Dei, cap. 9. dum existimarunt, ad Polum Antarcticū mare quaquà versum esse diffusum: falsam tamen, dum putabant, nullum uspiam terræ locum ibidem relictum. Constat namque ita aquas terræ vicissim cedere, ut non tota huius cōgeries hinc, tota illarum inde se teneat, sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur, ut dicemus infrà cap. 11. n. 9. & 11. Adeò, ut † plenè observatum sit, vix unquam terram à mari amplius quàm viginti quatuor millia stadiorum distare, idest, leucas Hispanicas mille, sicuti ex aliorū relatione advertit Acosta d. cap. 6.

Quamvis † negari non possit, multò maximam terreni globi partem aquas possidêre, & præcipuè in hac

Austra-

(Margin: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18)

Australi plaga, ut post alios benè notat Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. cap. 4. pag. 337. Quapropter 19 † tota ipsa sæpè in sacris Litteris mare vocatur, & sub hoc verbo Aquilonari regioni opponitur, appellatione scilicet sumptâ à parte, quæ in ea magis excellit, iuxta illud Psalm. 88. *Aquilonem & mare tu creasti*, & Psalm. 106. *A Solis ortu & Occasu, ab Aquilone & mari.* Quæ loca, & alia ita exponi posse testantur D. Basil. Theodoret. Iansen. & Lorin. ibîdem, & Genebrard. 20 huius † rei rationem reddens: *Quòd propria sedes* OCEANI *est in Meridie.* Pat. Gaspa. Sanctius in Isaiam cap. 49. num. 54. & doctissimus Pat. Ioan. Pineda in Commentar. in Iob capit. 23. vers. 9. num. 3. & 4.

Et ob hunc nimirum Oceani ambitum, cuius undis hunc Novum Orbem undique cingi probavimus, 21 † sunt qui illum insulam appellent, ut tradit Torquemada in Monarchia Ind. lib. 1. cap. 6. pag. 18. Proprio enim & vulgari nomine 22 † insula locum significat, qui undique aquis ambitur, & inde originem sumpsit, quasi in salo, idest, in mari posita sit, ut observat D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 6. in princ. Martian. Capella lib. 6. de nuptijs philolog. Ripa in l. si insulam num. 22. D. de verbor. obligat. Peregrin. de iure fisci lib. 8. num. 61. & Brisson. de verbor. signif. lib. 9. fol. 304. in fin.

23 Neque † hoc mirum videbitur ijs, qui cognoverint, reliquas etiam mundi partes, Europam nempè, Asiam & Africam, eâdem ratione, quòd mari tandem ex omni latere proluantur, nō tantùm peninsulas, verùm & insulas veteribus appellatas fuisse, ut constat ex locis Dionysij, Tullij, & Firmici suprà relatis, Isocrate in Panegyrico, Iusto Lipsio d. lib. 2. Physiolog. dissert. 17. & ex Ioanne Episcopo Gerūdensi lib. 1. rerum Hispan. in princip. ubi ait, in Orbis divisione sub Noë, filio Iapeto Europam pro insula in portione cōtigisse, cùm alijs fratribus aliæ quoque insulæ partitæ fuissent, Asia scilicet Sē, & Africa Cham. Intra quas tres Orbis partes illud ut mirandū ex Bocatio refert Simon Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 14. in fin. 24 † naturam nempè Cretam insulam collocasse, ut omnes ipsa sola disterminaret, velùt umbilicus, cùm ab Oriente Asiam, à Meridie Africam, ab Occidente, & Aquilone Europam teneat.

25 Appellatio autem † Oceani Atlantici, quo diximus, Americam nostram ab Ortu circumflui, originē traxit ab Atlante antiquissimo Africæ Rege, & à monte, & insula eiusdem nominis, non multum à Gadibus in extremæ Mauritaniæ terminis sita, ut sup. cap. 4. num. 34. & 35. notavimus. Eoque nomine veteres propriè illud mare significabant, quòd Europam & Africam ab Occidente alluit, & largè & impropriè interdū etiam pro universo Oceano accipiebant, ut patet ex verbis Tullij & Firmici ubi sup. Macrob. lib. 1. de somn. Scipion. Plin. lib. 3. cap. 5. Herodot. Strab. Suid. Zosim. & alijs, quos refert Abraham. Ortel. in thesau. Geograph. verbo, *Oceanus Atlanticus*, Funger. in etymol. verb. *Oceanus* pag. 697. & passim ex Strabone, qui scribit, Indiam desinere ad mare Orientale, & ad Austrinum Atlantici partem, & alibi, eius Australe & Orientale latus in Atlāticum pelagus procurrere. Borealis verò, sive DEL NORTE, idem ipse Oceanus vulgò appellari cœpit secūdùm Acostam d. cap. 10. quoniam harum Indiarum Occidētalium terra, per illius navigationē à nostris primū reperta, tota ad Polū Arcticū & Aquilonē, sive Septētrionem sita sit. Quam cœli plagam, nautæ 26 † sub hoc nomine NORTE significare solent, quod propriū esse linguæ Belgicæ NOORT, vel NORTH scribit Goropius Becanus in originibus Antuerp. & Carolus Bobilius de different. vulg. linguarum, cap. 10. & Don Sebastian. Covarru. in The

ſaur. ling. Hiſpan. verbo, NORTE.

27 ALTERVM autem † mare, ab Occaſu hunc Novum Orbẽ interluens, ideò Auſtrale appellatur, quoniam poſtquã Blaſcus Nuñez de Balboa primus illud poſt Panamenſem tractum detexit, iuxta ea, quę diximus ſup. cap. 5. num. 27. & 28. eò noſtri navigare cœperũt, quouſque lineam Æquinoctialẽ tranſgreſsi, & in alterum hemiſpherium delati, Septentrionis ſtellas, & Arcticum Polum è ſuo conſpectu amiſerunt, & pro illo Antarcticum nacti ſunt, qui Auſtralis etiam ab Auſtro vento, ex ea parte perflante, vocari ſolet, prout tetigimus ſup. c. 1. num. 20. & alio nomine SVR, ut advertit Acoſta. d. cap. 10. Magin. d. fol. 279. & Abrah. Ortel. in Theſaur. Geograph. verb. *Mar del Sur*, ubi etiã idẽ mare, & reliquũ ad Sinas uſque pertingens, *Chryſe* dictũ ſcribit.

Et quamvis maxima huius Novi Orbis pars ad Septentrionem vergat, prout in univerſa ora Novę Hiſpanię, & plurimis alijs provincijs videmus, quarum mentionem fecimus ſup. cap. 6. ex num. 19. ad 34. totus tamen iſte Oceanus Antarcticus, etiam ubi vltra utriuſque Americæ terminos exſpatiatur, Auſtralis appellationẽ ex prædicta ratione retinuit: & DEL SVR ex

28 ea, quia † Belgæ, à quibus, & alijs gentibus Septentrionalibus, nautę noſtri, ut plurimùm, ventorum nomina mutuati ſunt, quos in triginta duos partiuntur, Auſtralem ZVYDT vocant, Galli autem SV, aut SVD, ut tradit Bobilius ſuprà, Levinus Lemnius de occultis natur. mirac. lib. 3. cap. 3. Orontius Finæus lib. 5. Geograph. cap. 5. de ventis, & Hadrian. Iunius in ſuo nomenclatore 2. part. ſub tit. de elementis, verb. *Auſter*, pag. mihi 255.

29 PACIFICI quoque † nomẽ idẽ mare uſurpat, ut notant Magin. & Ortel. ſup. quod ei à Ferdinand. Magallanio impoſitum fuit, ut teſtatur Anton. de Herrera. d. hiſtor. general. Ind. Occid. decad. 1. lib. 9. cap. 12. pag. 319. eò quòd tranquillum & pacatum ut plurimùm ſit, & per ingens illius pelagus naves, ut per placidiſsimum fluvium, fœlici, & indeſinenti aürâ vehantur. Cuius

30 tranquillitatis † cauſas, & alia, quæ pertinent ad Oceani fluxus, & refluxus, & diverſos alios motus cognoſcendos, optimè proſequitur Ovetanus in ſum. Ind. cap. 9. Petr. Mexia in Sylva part. 5. cap. 1. idem Herrera. d. cap. 12. Acoſta. d. lib. 3. cap. 16. & 29. Roderic. Zamoranus in ſuo repertor. lib. 3. cap. 14. & ante eos Plinius lib. 2. cap. 97. D. Auguſt. de miracul. ſacræ Script. lib. 1. cap. 7. D. Baſilius in Hexam. homil. 6. D. Thom. 1. part. q. 105. artic. 6. Simon Maiol. colloq. 10. pag. 268. & ſeq. & noviſsimè Ioã. Bapt. Scortia lib. 2. de nat. & incremen. Nili c. 9.

31 Sed quamvis diverſas iſtas † maris Oceani appellationes connumeraverîmus, & alias plures alij Auctores cõminiſcantur, præſertim poſtquàm hic Novus Orbis, & Sinarum & Iaponiorum regiones detectæ ſunt, ut conſtat ex Plinio lib. 6. cap. 23. Pompon. Mela lib. 3. Solino cap. 26. Seneca lib. 3. nat. quæſt. cap. 8. & 19. Macrob. libro 2. de ſomn. Scipion. cap. 9. Martian. Capel. d. lib. 6. de nupt. Philolog. Theodoret. q. 12. in Geneſ. Pererio, Delrio, Martineng. & alijs ibîdem, Acoſta. d. lib. 3. de hiſt. Ind. cap. 10. Priſcian. & Bergomate apud Maiol. colloq. 10. pag. 262. Gerard. Mercat. in Europa, Paul. Merula in ſua Coſmograph. part. 1. lib. 3. cap. 7. & ſeqq. Balleſter. in Hierologia. lib. 2. cap. 9. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 9. & in Eccleſiaſt. cap. 1. verſ. 7. num. 4. pag. 151. Verius tamen eſt, vnum ubique mare eſſe, quod tamen pro regionibus, quas alluit, vel alijs de cauſis, varijs nominibus nũcupatur; ſicut etiam terra, cùm una ſit, pro diverſis locis varia nomina ſumit, ut rectè, ultra aliquos ex ſuprà relatis, obſervavit Homerus libro 12. Iliad. dum ait: *Profundi magna potentia Oceani, ex quo omnes fluvij, & totum mare, & omnes*

fontes & putei alti fluunt, Strabo relatus ab Ortelio.d.verb.*Oceanus*,qui uno in loco Austrinum Oceanum Atlantici partem facit, & alio in se utrunque coire testatur,D.Isidor. libro 13. Etymolog. cap.15.& 16. D.Ambros. lib.3. Hexam.cap.3.& Gregor.Nissenus ibidem,apertè concludens, quòd licèt innumerabilia maria esse videantur, & sub numero multitudinis appellentur Genes.1. 10. dum dicitur: *Congregationem aquarum appellavit maria*, unum tamen, & continuum est mare, in sese per universum Orbem commeans, nec ullo pacto à coniunctione sua divulsum.Idem docet ex nostris Peregrinus lib.8.de iure fisci,num. 1. & luculentiùs prosequitur D. Basilius in eod. Hexam. homil.4. ubi ait, quòd etsi multa sint nomina propria, variaque marium, ut Caspium,Hyrcanum,Mediterraneum,Rubrum, Septentrionale,Austrinum,Oriētale, Occidentale,Euxinum, Hellesponticum, Ægeum, Ionium, Sardonicum, Germanicum,Britannicum,Siculum,Tyrrhenū, & infinita alia genera pelagorum,quæ nimirum à regionibus, quas alluunt,varia nomina sumunt,& ob id Deus congregationem aquarum Maria nominaverit: † credendum tamen est Geographis asserentibus,ea omnia inter se mutuo perforata esse, & per meatus suos commisceri, ac simul ad Maximum mare, hoc est Oceanum, ostijs suis confluere, quemadmodum etiam Rubrum mare dicunt, ad id, quod ultra Gades est,connecti. Eandē sententiam sequitur D.Theodoret. & Pineda ubi sup.docētes,hanc mariū communicationem,vel deorsum fieri per occultos & latētes terræ meatus, veluti per tubulos, & canales, aut siphones subterraneos, vel secundùm superficiem terræ,dum ex alijs in alia proprijs & apertis ostijs in Maximum mare Atlanticum,vel Oceanum derivantur.Et priore modo communicari putant mare Hyrcanum & Caspium, quantumvis Aristot.Herodot. & Ptolem.tradant,ea per se suis undique littoribus circumscripta esse, & nullam cum Oceano coitionem habêre: quod probare etiam videntur Conimbricenses tract.8.in Meteor. cap.3. Merula d. lib.3. cap.5.6.& 7. Bened.Pererius lib.1.comment.in Genes. Casaubonus in not.sup.Strabonem lib.2. & lib. 11. in princ.& Scaliger. cōtra Cardanum exercit.46.Posteriore autem Mediterranei, & aliorum pelagorum in illud desinentium commixtionem & confluxum ad Oceanum fieri docent,cùm circa Gades per fretum, quod Herculeum vocant,coniungantur,vulgò EL ESTRECHO DE GIBRALTAR. Atque etiam maris Rubri, quod ab alijs Mediterraneis divulsum per se in Oceanum Indicum influit. Vnde cautè legēdus est D.Basil.ubi sup. qui Rubrum cum Mediterraneo confundit, & ad Gades connecti testatur.

32 / 33

Porrò Mediterraneū † mare sic dictum est,quia per mediam terram ab Occasu ad Orientem usque perfunditur,& in Meridiem vergens,deinde ad Septentrionem tendit, Europam, & Africam,Asiamque disterminans.Quapropter Magnum appellatur,quia cætera maria in comparatione eius minora sunt,ut ait D.Isidor.d.lib.13.cap. 16. Paul.Merula ubi sup. cap.7. & in comment.ad lib.17.Annal.Ennij,Pōtan. & Cerda in illud Virgilij Æneid. 5.vers.628:

Syderaque emensæ ferimur,dum per mare
Magnum.

Ianus Douza in præceden.pro Catùllo cap.6.Robert.Titius lib.6.locorum controvers.cap.6.& plures alij Auctores sacri,& profani relati à Pineda. d. lib.4.de reb.Salom. cap.11. pag.179. num.5.& d.cap.1.Eccles.vers.7.num.4. pag.152.Quod tamen,ut rectè observat idem Pineda,intelligēdum est respectu internorū mariū,hoc est,quę terræ internas regiones interluunt,nō tamē respectu Oceani,in quē ipsum Me-

di-

diterraneum, & reliqua, ut diximus, influunt, & reverâ MAGNVS, imò & MAXIMVS dicitur, ut constat ex Tullio d.lib.6.de Republic. Plinio d.lib.3. cap.5. D.Basil.d. homil.4. in Hexam. & Ludovic. Ballester. in d. Hierolog. lib.2.cap.9.pag.144.

Potuit quoque ab eisdem Auctoribus nobilius aliud exemplum coitionis, sive perforationis unius maris ad alterum in hoc, de quo agimus, reperiri. 34 † Etenim Oceanus ille Atlanticus, qui reperta continenti Americani Orbis finiri videbatur, posteà vastior & ingentior ultra illam protendi ad Panamaticum Isthmum inventus fuit, in eo mari, quod Australe, vel DEL SVR appellatum diximus. 35 Cùmque † homines diu hærêrent, quærẽtes, unde nam tantum pelagus originem sumeret, vel per quem locũ cũ illo Oceano Atlantico, sive DEL NORTE communicari posset, tandem Ferdinand. Magallanes famigeratum illud ostium, sive fretum, ab eius nomine deinde vocatum, invenit anno 1519. de quo latiùs egimus sup.cap.5.ex num.35.& hàc utrumque mare coire, & quod magis fuit, utrumque Orbem indesinenti navigatione adiri & perlustrari posse, manifestavit, veram reddens illam Macrobij coniecturam d.lib.2.in somn. Scipio. cap.9. qui quasi præsagiens hanc utriusque maris coitionem aperiendam fore, sic scripsit. *Nec dubium est in illam quoque Australis generis temperatam, mare de Oceano similiter influere, sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseverat.*

36 Eandem † navigationem posteà fecisse dicitur altera navis Commendatarij D.Fr.Garcia de Loaysa, & alia Episcopi Placentini D. Gutierrij de Carvajal, eiusque malum diu miraculi causâ in Regia hac Limensi urbe pro foribus Palacij servatum scribit Acosta d.lib.3.cap.10.& tetigit Anton. de Herrera in histor.gener.Ind.lib.1.cap. 6.pag.12.

37 Franciscus † quoque Drachus insignis Pyrata, natione Anglus, idem iter cum quinque navigijs tentavit anno 1577.sub auspicijs Elisabethæ Angliæ Reginæ, & duobus annis & decem mensibus, per hoc Magallanicum fretum delatus, totum Orbem, utrunque Oceanum navigans, circuivit, ut tangit Acosta ubi suprà, Nicolaus de Iudæis in nova totius Orbis terrarum descriptione, latè Hieronym.Benzo, & eius Additionator. lib.1. histor. Novi Orbis, cap.15. Bartholom. Leonard.de Argensola in histor. Malucarum lib.3.pagina 105. & sequentibus, Doctor Christophorus Suarez de Figueroa de vita & fact. Marchionis de Cañete lib.5.pagina 209. & 210. Ludovicus Cabrera in vita Reg. Philip. II. lib.12.cap.23. Henricus Martinez in Repert.Mexicano folio 271. historia Americæ, 8. parte per totam, ubi latissimas relationes reperies, & Laurent. Beierlinch. in suo opere Chronograph.pagina 66.qui posteà pagina 149.tradit, qualiter anno 1586.idem Pyrata insulam Hispaniolam cepit, & devastavit, & pagina 238. qualiter anno 1597. miserè cum pluribus socijs apud Portum Bellum occubuerit, dum Panamam urbem aggredi tentat, quod & refert Pat.Gordonus in sua Chronograph. anno 1595. pag. 482.Et de eiusdem Drachi expeditione in Hispaniolam, & Carthaginem extat etiam peculiaris narratio Noribergæ typis excussa anno 1594.& optimè agit Fr.August. Davila in histor. provinc. Mexicanæ lib.1.capit.105. 106.& 107.

38 Drachi deinde vestigijs † Thomas Candisch popularis ipsius, anno 1587. fœliciore paulò successu institit: navim enim quandam ex Philippinis in Novam Hispaniam redeuntem, multis divitijs onustam, expilavit: cuius sericeis telis sui navigij vela, & carbasa cooperiens, superbo fastu in patrium Londini portum rever-

lus fuit, ut iidem Auctores recensent, præcipuè Doct. Figueroa d. libro 5. pag. 211. & Dom. Præses Morga in sua histor. Philippin fol. 10.

39 Anno † rursus 1594. Richardus Achines natione itidem Anglus per idem Magallanicum fretum ad has Peruensis Oceani oras transfretavit, qui tamen à nostris petitus, & navali bello superatus, in Hispaniam sub vinculis remissus fuit ab Excellentissimo, & multis semper honorum titulis commendando Prorege Dom. D. Garcia Hurtado de Mendoça Marchione de Cañete, ut in eius vita & gestis latiùs commemorat d. Doct. Figueroa lib. 5. ex pag. 211. ad 220.

40 Iterum † anno 1600. Oliverius Vãdernot è Batavis vera Neptunia prole, in eodem cursu casuum varietate alijs palmam præripuit. Nam cũ per Magallanicum fretum in nostrum mare DEL SVR fœliciter delatus fuisset, non minus fœliciter effugit impetum classis, quàm adversus eum instruxit, & misit excellentissimus Prorex D. Ludovicus à Velasco Salinarum Marchio, cuius Prætoria navis cum eius Architalasso D. Ioanne de Velasco, & alijs pluribus militibus circa Californias naufragio absorpta fuit. Et postea idẽ Pyrata circa Philippinas aliâ nostrorum classe petitus, unâ ex duabus navibus navali conflictu demersâ, cum altera semiquassata discessit, & in Amsterdamum 26. die Augusti anno 1601. cum novem tantùm socijs repedavit, ut exactiùs refert dictus Dom. Præses Morga in d. histor. Philippin. ex fol. 71. & rursus ex fol. 132. Et idem Oliverius in narratione, quam de sua expeditione Anglico sermone conscripsit, quam posteà Latino donatam typis excussit Theod. de Bri Germanus Francfurti anno 1602. & extat in histor. Americæ 9. part. Vbi etiam in undecima parte refertur novissima alia & certè notabilis navigatio alterius freti, quod Guilhelm. Schouten Hollandus detexisse dicitur ex anno 1615. ad 1616.

41 Anno † deinde 1615. idem fretum fœlicissimè traiecerunt sex naves Batavorum, seu Hollandẽsium mercatorum, & militum, ad Philippinas, ut apparuit, suæ navigationis scopum protendentes, duce Georgio Spelbergio, quibus cum obviam nostra classis exiret, iussu excellentissimi Proregis Marchionis de Montesclaros, & circa littus oppidi, quod DE CAÑETE vocant, navalis conflictus acerrimus iniretur, duas naves, & plures ex militibus nostris amisimus, adversarijs licèt tunc victoribus, non leviter comminutis, qui tamen posteà apud Manilam anno 1617. alterâ nostrâ classe petiti, cuius Architalassus, sive dux generalis fuit D. Ioannes Ronquillo, audaciæ suæ pœnas cum fœnore persolverunt, omnibus ferè, quas secum duxerant, navibus & militibus bellicâ nostrorum virtute occisis, atque submersis, ut omnibus notissimum est. Quamvis nuper in lucem prodierit longissima huius expeditionis relatio à Batavis ipsis scripta, & sub nomine appendicis undecimæ partis historiæ Americæ typis excussa à dicto Ioanne Theodoro de Bri, anno 1620. In qua omnes salvos, & spolijs opimis triumphantes, in patriam redijsse commentantur, & plura alia pro libito confingunt, ut suæ gentis gloriam extollant, & Hispanæ detrahant. Qui præcipuus scopus omnium illarum relationũ fuisse videtur, unde cum hac cautione legendæ sunt, ut iam sup. cap. 5. num. 48. notavimus, & infrà lib. 2. cap. 25. in fin. repetimus.

42 Denique † anno 1618. die Sept. 27. iussu supremi Indiarum Cõsilij, atque id enixè curante eximio eius Præside Dom. D. Ferdinando Carrillo, duo fratres peritissimi naucleri nomine Petrus & Gundisalvus de Nodal, cum Didaco Ramirez insigni Cosmographo, & duabus celocibus Regio sumptu constructis, & instructis, Vlyssipona

fol-

solventes, vastissimo se Oceano commiserunt, ad querendum & describendum novum aliud fretum, quod ultra Magallanicum Belga ille, sive Batavus nauta Schoulten invenisse dicebatur, & cum 19. die mensis Ianuarij anni sequentis 1619. ostium freti Magallanici detexissent, ulteriùs progredientes 22. die eiusdem mensis inter duo promontoria, quibus sanctorum Vincentij & Bartholomei nomina indiderunt, aliud novum & magis apertum ostium invenerunt, sub 55. gradibus & 13. minutis elevationis ad Polum Antarcticum iacens, quod quinque in lõgum leucas, & in latum tres, & in profundo canalis sexaginta ulnas habêre iudicarunt, & per illud facili cursu ad mare DEL SVR delati, eius insulas & adiacentia loca considerantes, & depingentes, per antiquum Magallani fretum rursùs in mare DEL NORTE redierunt. & tandem septimâ die Iulij in Hispaniam reversi sunt, novem duntaxat mensibus, & paucis diebus in adeò ardua navigatione consumptis, cuius ephemericam narrationem typis excussam eidem Domino Præsidi consecrarunt.

43 Ex qua, † & ex his, quæ iam pridem multi prudentes Cosmographi tradidêre, quos referunt Ioseph. Acosta d.lib.3.cap.10. Herrera decade 1. lib.1.cap.6.pag.12. & in descript.Ind. cap.1.& 23.pag.67. Boterus in relatio.universal.1.part. volum.2. libro 3. pag. 404. non ineptè opinari possumus, nullum verum fretum ibi inveniri, sed insulas aliquas Oceani circumfusione disiunctas, ad quarum finem si pervenire licêret, in latissimum pelagus deduceremur, quo Oceanus uterque coniungitur, vel, ut melius loquar, unus & idem esse, qui Orbem utrumque ambiat, ostenderetur.

Atque hi quidem ex parte maris DEL NORTE Magallanicum fretum

44 transijsse reperiuntur, † ex parte autem maris DEL SVR, idem fretum quærere, & describere cum duabus navibus præsidiarijs, & sexaginta hominibus missi fuerunt dux quidam nomine Ioannes Ladrillerus, & Didacus Gallecus insignis naucleras anno 1558. iussu Domini Don Garciæ Hurtado de Mendoça, qui tunc Regnum Chilense moderabatur, qui varijs naufragijs, & periculis iactati, tandem illud detexerunt, & in Chile cum tribus, aut quatuor duntaxat socijs reversi sunt, reliquis fame, & navigationis labore confectis, ut tangit Acosta d.lib.3. capit.10. qui se huius expeditionis notabilem relationem legisse testatur, & eam nuper scriptis suis latiùs inseruit d. Doct. Suarez de Figueroa in vita Marchion. de Cañete lib. 3. in princip. Deinde verò anno 1579. cùm Franciscus Drachus, hoc fretum emensus, in has Peruanas oras, ut diximus, delatus esset, Excellentissimus ille, & nunquam pro meritis laudatus Prorex Dominus Don Franciscus de Toledo, cupiens eundem Pyratam punire, & in posterum eiusdem freti transitum alijs intercludere, ad illud recognoscendum &, si possibile esset, muniendum, insignem alium ducem nomine Petrum Sarmiento, & nauclerum nomine Ferdinandum Lamerum cum duabus alijs præsidiarijs navibus, & ducentis hominibus misit. E quibus Sarmientus, & suę navis socij, licèt varijs tempestatibus agitati, ita perstiterunt, ut tandem fretum invenerint, & omnes eius sinus, canales, & insulas annotantes, ad mare Atlanticum, sive DEL NORTE, & per illud in Hispaniam delati fuerint. Cuius navigationis mirabilem historiam recenset Acosta d.lib.3.cap.11.& longè pleniùs, & luculẽtiùs Argensola omnino legendus in d.hist. Malucarum, lib. 2.& 3. ex pag.109. usque ad pag.137. Cabrera d.lib.12.cap.23. Martinez d. repert. Mexican. fol.271. Et alia de eodem freto, & eius signis adducens, historia Americæ 2.tom.part.8.& 9. ubi

extant relationes Anglorum, qui hoc iter fecerunt, Anton. de Herrera in d. descript. Ind. cap. 23. † ubi addit, anno 1582. suasionibus Petri Sarmienti missam fuisse ex Hispania aliam classem satis instructam, Duce Didaco Flores de Valdes, ut in dicti freti ostio ad mare DEL NORTE arces aliquas conderet & muniret, quod tamen, licèt ab eo tentatum fuerit, ob nimiam illius regionis frigiditatem & intemperiem durare non potuit.

45

46 SVNT etiam † qui putẽt, multis, & satis philosophicis argumentationibus ducti, quemadmodum Oceani Borealis ad Australe, versus Polum Antarcticum, repertus est aditus per dictum Magallanicum fretum, ita necessariò aliũ quoque aditum, & utriusque maris communicationem ad Polum Arcticum reperiendam, cùm hic nobilior sit, & recto naturæ ordini cõvenire videatur, ut ei nõ negetur, quod in altero reperitur. Atque hoc quidem fretum in regione Floridæ iacêre coniectabatur Præfectus Petrus Melẽdez vir rei militaris, & nauticæ peritissimus apud Acostam d. lib. 3. cap. 12. & eo non relato, idem tradit Herrera d. decad. 1. lib. 1. cap. 6. pag. 12. & novissimè Licent. Anton. de Robles Cornejo in suo examine herbarum simp. medicin. lib. 5. cap. 21. Nimirum, quia regio illa ita latè protenditur, ut usque adhuc quò ultimi eius fines pertingãt, penitus ignoretur, & quidam ad mare Germanicum, alij ad extremos Europæ fines pervenire contendant. Et, ut idem Acosta testatur, huius freti aliqualem notitiam habuisse videtur insignis ille Pyrata Franciscus Drachus, de quo sup. loquuti sumus, & quod plus est, alij per illud Thomam Candisch in hoc mare DEL SVR delatum existimarunt.

Sed cùm Floridæ fretum, si quod est, nondum cognitum fuerit, & Magallanicum adeò sit remotum, & ingẽtibus difficultatibus plenum, † nulla commodior via à Nostris hucusque reperta est, qua ex uno Oceano in aliũ trãsire, & navale commercium in his Occidentalibus Indijs, præsertim Peruanis, exercêre possint, quàm si onerariæ naves in Portubello maris DEL NORTE ad Panamaticum saltum exonerentur, & merces terrestri itinere transferantur ad contrariam oram maris Australis, sive DEL SVR, atq; ibi aliâ classe susceptæ, quò libitum fuerit, dirigantur. † Ibi namque utrumque mare tenui Isthmo secernitur, qui septem duntaxat leucis rectâ, & diametrali lineâ ductâ, distare cõperitur, licèt propter itineris vortices, gyros, & anfractus, octodecim communiter dimetiantur, quarum tamẽ tredecim, vel duodecim per fluvium *Chagre* dictum, biremibus, & scaphis, aut orarijs naviculis, qui volunt, ascẽdere possunt, ut diximus sup. capit. 6. num. 36. & 37. & latiùs tradit Acosta d. lib. 3. capit. 10. Herrera in d. descript. Ind. c. 1. pag. 2. & cap. 15. pag. 40. & decad. 4. lib. 1. cap. 9. pag. 20.

47

48

49 Qui etiam † d. descript. cap. 13. pag. 31. de alio itinere & transitu loquitur, qui est per provinciam dictam de Honduras ex portu dicto DE CAVALLOS ad Baîam dictam DE FONSECA. Et decad. 3. lib. 5. cap. 12. pag. 216. & decad. 4. lib. 3. cap. 2. pag. 53. proponit alios angustos terræ tractus, per quos prædicta duo maria facilè adiri, imò & canalibus quibusdam labore & industriâ hominũ confectis, mutuò intermisceri & cõmunicari possent, vide licet per dictũ flumen *Chagre*, aut per septẽ illas leucas Panamatici Isthmi, vel per ingentem illã lacunã, quę iacet in provincia Nicaraguæ, & cũ tribus, vel quatuor leucis ab Australi mari originẽ sumat, posteà in magnũ quoddã flumen prolabitur, & in Oceanum Atlanticum, sive DEL NORTE suas aquas post lõgum cursum exonerat. Aut per flumen Novæ Hispaniæ, Verę Crucis vocatũ, usque ad oppidũ Tecoãtepec, per quod incolæ scaphas mercibus

plenas ex uno mare ad aliud traijcere solent. Eandem relationem dictorum locorum, & itinerũ facit Ioannes Boter. in relat. universal. 1. part. volum. 2. lib. 2. pag. 369. & Acosta d. cap. 10. loquens tantùm de illo Panamensi, & qualiter à multis multoties de eo aperiendo, & mare utrinque communicãdo sermo habitus fuerit, & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 33. pag. 202.

50 Sed ipsi † Auctores subiungunt, hoc opus neutiquam tẽtari debêre. Primò, quia per quamcunque ex suprà dictis partibus, & quantumvis magnâ hominum vi, & perseverantiâ illud aggrediamur, difficile, & penè impossibile esse arbitrantur, durissimos illos, inaccessos, & impenetrabiles mõtes, ac rupes succindere, quibus Deus utriusque maris impetus dividere, & infringere voluit. † In cuius rei confirmationẽ considerat Boterus ubi sup. Nicanorem Syriæ Regem potentissimum nunquã perficere potuisse fossam, sive canalẽ, quam ex Caspio mari ad Euxinum designaverat, de qua Plin. lib. 6. cap. 11. Nec Romanos † aperire illud breve quinque milliarium spacium, quod inter Ægeum & Ionium mare ad Peloponnesum, nũc vulgò MOREA, reperitur, & efficit, ut naves longo & ancipiti ambitu, iuxta illam peninsulam circumagantur. In quo opere post Demetrium Poliorcetem, plurimũ laboravit Dictator Caius Cæsar, & omnium maximè Domitius Nero, ut prodit Plin. lib. 4. capit. 4. Strabo. lib. 1. & Sueton. in eius vita capit. 19. † Vbi inquiunt, quòd hunc Isthmũ perfodere tentans, Prætorianos pro concione ad inchoãdum opus cohortatus est, tubâque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulę congestam humeris extulit. Sed eius conatus tãquam imperfectos, & nunquam ad optatum finem pervẽturos, meritò irrisit Apollonius Tyanæus apud Philostrat. in eius vita, lib. 4. cap. 8. & lib. 5. cap. 2. & Lucianus in Dialogo Nero, sive de fossione Isthmi, fol. mihi 338. ubi alia similia opera ab alijs frustrà tentata commemorat. Et hinc † adagium originem sumpsit, quo Isthmum perfodere dicebãtur, qui magno quidem conatu, sed irrito, aliquid molirentur, de quo agit Erasmus pag. 1064. & Cœlius Rhodigin. lib. 21. lect. antiq. cap. 19.

51, 52, 53, 54

55 Xerxes † quoque Persarum Rex, nõ magis fœlici successu, pontem navium facere tentavit, quo Asiam Europæ coniungeret, ut post D. Isidor. & alios Græcos Scriptores recenset Ioan. Fũgerus in Etymol. verb. *Asia*. Et Athon montem absque ullo fructu, solâ iactãtiæ gratiâ, & potentię ostentandi cupidus, à suis copijs sub verberibus effodi iussit, per vices alijs succedentibus, adiuvantibus etiam in effodiendo accolis, uti latiùs commemorat Herod. lib. 7. Brisson. de Regno Persar. lib. 3. pag. 335. & Bapt. Fulgos. lib. 9. memorab. cap. 5. de superbia fol. 326.

56 Herodotus † etiam lib. 2. relatus à Petro Opmeero in Chronograph. pag. 98. & Maluenda de Paradiso cap. 35. pag. 98. narrat, Nechaum, seu Nechepsum Ægypti Regem fossam ex Nilo ad Rubrum mare fodere cœpisse, in qua centum viginti millia Ægyptiorum re infectâ perierũt. Et idem scribit Paul. Iovius lib. 36. histor. ubi subiungit, in medio eius opere Nechaum destitisse, territum Oraculo eum id Barbaro pręmunire. Et alia similia exempla congerit Theat. vitæ humanæ volum. 10. lib. 2. pag. 2400. & sequentibus.

57 Secundò: Acosta & Boterus prædictum opus eâ consideratione dissuadẽre conantur, quòd licèt fossarum, aut canalium constructio non ita difficilis esset, homines tamen ab ausu tam arduæ & periculosæ rei, meritò, tũ pietas honestasque, tum impendentis pœnę metus avocare debêret, † ut quibus probrosum omnino, & piaculare futurum esset, si opera, quæ Deus inexhaustâ suâ sapientiâ, & infinitâ providẽtiâ

in creando mundo, ita cōdita & constituta voluit, eadem nos temerario & nefando molimine, destruere, evertere, & in Creatoris contumeliam emendare satageremus. Pro qua ratione exornanda, † ego illud, quod vulgò circumfertur de Alphonso X. Castellæ & Legionis Rege perpendo, qui Regni privatione, & alijs supplicijs à Deo punitus dicitur, quòd inanis suæ sapiētiæ persuasione inflatus, Divina opera notare & emendare ausus fuerit, & cū Momo illo Lucianico asserere, se, si à creationis exordio Divinæ menti affuisset, de multis rectiùs creandis admoniturum fuisse, ut refert Roderic. Sanct. part.4. cap.4.& 5. Thom.Bozius de ruinis gent.lib.7.cap.4.pagina 636. Theatr.vitæ humanæ volum. 17. lib.7.pag.3196. & Mariana de rebus Hispan. lib.14.cap.4. pag. 685. licèt hoc falsò pijssimo illi Regi à calumniatoribus eius sæculi impictum, satis docte probet novissimus D.Ioannes Briz Martinez in histor. S.Ioan. de la Peña lib.5.cap.27.

58

59 Adduco etiam † aliam mirabilem historiam, quæ habetur apud Herod. lib.1. Pausan.in Corinth. & Erasm. d. adagio, dum narrāt, Gnidios Isthmum quà angustissimo spacio, nempe quinque stadiorum, spectabat continentē, perfodere adortos, quo insulam facerent, cæterùm ictos scopulos in fodiētium oculos resilijsse. Deinde Delphicum Apollinem ab eis consultum, trimetris respondisse:

Neque cingite Isthmum mœnibus, neque fodite,
Nam si Iovi id visum, locasset insulo.

Æmilius etiam lib.2. & Aimoinus lib.4.cap.84.rerum Franc.& Aventin. lib.4.annal.Boior.tradūt, quòd † cùm Carolus Magnus fossam ex Rheno in Ararim, & subsequentes fluvios facere tentasset, ut sic ex Mediterraneo navigari posset, & commercia rerum in promiscuo forent, & iam opus processisset ad trium millium passuum longitudinem, trecentorum latitudinem, quò longius tendebatur, eò magis velut palustri limo in se residente, quidquid inter diu egerebatur, noctu humo relabente subsidebat, noctibusque audiebantur voces mugientium, & lascivientium confusi strepitus circum superiorem fossam, quo quasi miraculo pavefactæ operæ ac curatores, id religiosum rati, tandem pervicēre, ut Rex a conatu desisteret. Atque ita facies rerum naturæ, quam mutare Francus statuerat, ut ab ævo fuerat, permansit.

60

61 Tertiò considerant, quòd † si prædictum opus perficeretur, universa illa regio absque dubio aquis submergenda esset, cùm unus Oceanus altero mulTo pressior, & humilior decumbat, quā ob causam † dicunt Sesoostris primū tempore, & posteà sub Turcarum Imperio, cœptam maris Rubri in Nilum deductionem intermissam fuisse, quia excelsius tribus cubitis Rubrum mare, quàm terra Ægypti compertum erat, ut scribit Herodot.d.lib.2. Plinius lib. 6.cap.29. D.Basil.homil.4. in Hexam. D. Ambros.ibídem lib.3. cap.2. Procop.in 1.Genes.S.Thom.1.par.quæst. 69.artic.1.ad 2. Acosta d.cap.10. Maluenda de Antichrist.lib.5.cap.7.& de Paradiso cap.35.pag.98.licèt contradicere videatur Strabo lib.17. de situ Orbis.

62

63 Et addere potuerunt exemplum aliquorum Romanorum Imp. † qui Europam, quæ peninsulam facit, in insulam prorsus hominum industriâ redigere voluerunt, verùm id fuit prætermissum, quòd Oceano aditus aperiebatur ad Orbem illum nimijs inundationibus affligendum, ut tradit Simon Maiolus colloq.14.ad finem, pag.mihi 350.

64 Etenim licèt † aliquorum sententia fuerit, mare nec quidem in prono ultra littus excurrere posse, nisi ita imperet Deus, ut colligitur ex verbis Ieremiæ cap. 5.vers.22.Iob cap.38. vers. 10.& 11. *Circumdedi illud terminis meis,*

& po-

& posui vectem, & ostia, & dixi: Vsque huc venies, & non procedes amplius, atque hic infringes tumentes fluctus tuos. Solini cap.27.ubi de Hesperidum hortis agens, inquit, illud in eis mirum videri, *quod solùm inferiore licèt libra depressius, nunquam tamen accessus freti superlabitur, sed obstacula naturalis repaguli in ipsis marginibus habet unda, & intimis orarum supercilijs sponte fluctus in gyrum resistunt. Ita spectando loci ingenio nimirum planities manet sicca, quãvis prona superveniant æquora.* Et D. Basilij in Hexam. hom.4. qui piè non Naturæ, sed Dei iussui id tribuens, scribit, *Furiosum sæpè ex ventis mare, & in maximam altitudinem per undas exurgens, ubi littora tantùm contigerit, impetu in spumam desoluto, retrocedit, debilissima re arena, id quod violentia intolerabile est, frænatur. Alioqui quod probiberet Rubrũ mare omnem Ægyptum caviorem, ac depressiorem ipso existẽtem invadere, & cum Ægyptio pelago coniungi, si non præcepto Conditoris ligatum esset, &c.* Hoc tamen ita accipiendum est, ne maria, in suo naturali alveo relicta, littora prętergrediãtur, ✝ at si aliud mare alij pronũ sit, & interiacentis Isthmi impedimentum auferatur, dubio procul in illud influet, nec redibit, ut perspicuè docet Seneca lib.4 nat. quæst. cap.2. *Pontus*, inquiens, *in inferum mare assiduè fluit rapidus, non ut cætera maria alternatis ultrò citroque æstibus, in unam partem semper pronus, & torrens*: & idem recolit Maiol. colloq.10. pag.274. Hinc aliud memorandum miraculum animadvertens cum eod. Seneca lib.3. cap.5. ✝ Vt adeò verum sit, mare nullis unquam aquis crescere, ut neque alio mari illuente posſit augeri. Et est videndus eruditisſimus Pat. Ioan. Pineda in cõment. in Iob cap.26. verſ.10. & d. cap. 38. verſ.10. & 11. ubi elegãter tractat, an mare sit inferius, & depresſius terrâ? & an ✝ miraculo, vel naturali aliquâ ratione contineatur, ne exundet? & idẽ tractat Pat. Ioan. Bapt. Scortia lib.2. de natur. & increm. Nili, cap.11. resolvens mare nunquam esse altius terrâ, & eius superficiem semper esse in æquilibrio, & Augustin. Torniel. in annal. sacris, 1. tom. 3. die Mundi, num.4. & 5.

65

66

Sed licèt hæc ita considerari posſint. ✝ Ego tamen hanc utriusque Oceani communicationem, ut rem universo Orbi, & pręcipuè Hispanis utilisſimam absque ulla hæsitatione Potentisſimis Regibus nostris consulerem, si id alicuius ex prædictis locis qualitas & conditio, licèt difficulter, fieri pateretur. Nihil est enim, quod non labori & industriæ hominum cedat. ✝ Neque usquam Deum offensum iri putarem, si ingenio, & arte, quam illis beneficentisſimâ suâ pietate concesſit, naturalem cursum, & statum aliquarum rerum, aut locorum aliquando & aliquatenus mutent, & eorumdem necesſitate, aut utilitate suadente, montes, flumina & maria ipsa suis usibus aptare conentur. Sic ✝ enim videmus inchoatam illam à Sesoostri ex Rubro mari ad Nilum fossam, & navigationem, posteà ab alijs eius succesſoribus vanis timoribus derelictam, tandem à Ptolemaicis Regibus perfectam fuisse, quæ latitudinem habebat cubitorum centum, profundum quãtum navigio satis esset decem millia ferenti. Et hunc Euripum clausum fecisse, ut cùm vellent, in exterius mare navigarent, ac rursum sine periculo reverterentur, ut tradit Diodor. lib. 1. cap.3. Strabo d. lib.17. & Plutarc. in Antonio, ubi ait, Cleopatrã ✝ ab Augusto victam, per hunc locum reseratâ fossâ transferre classem instituisse in Arabicum sinum, & cum auro & argento, & magna suorum manu in ignotas sedes commigrare, fugiens bellum, ac servitutem.

Nerone ✝ etiã III. & Valerio Mesſala Consulibus, Lucius Verus, quem exercitui præfecerant, in Gallia ex Mossella navigabilem alveum perducere

68

69

70

71

72

cere in Ararim aggressus est, ut sic ex Rhodano per Ararim fossam, Mosellam in Rhenum ad Oceanum posset navigari, & perfecisset, nisi ab hoc tam utili conatu eum deterruisset Iulius Gracilis Belgicæ Legatus, ut recolit Pineda Franciscanus in Monarch. Ecclesiast. 2. part. lib. 11. cap. 4. §. 4. pag. 96. & lib. 18. capit. 11. §. 3. ubi agit de Carolo Magno idem opus tentante, & Petrus Opmeer. in opere Chronograph. pag. 223.

73 Herculem † quoque, Gaditanum fretum, quo Africa ab Hispania dividitur, claudere olim voluisse, tradit Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 3. Mariana lib. 1. histor. Hispan. cap. 2. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 25. §. 4. pag. 165. nimirum 74 † quia eo tempore angustissimum erat, ut constat ex Plinio in præfat. lib. 3. Solino cap. 36. imò & olim fuisse terram continuatam tradit Eratosthenes apud Strab. lib. 1. de situ Orbis ad medium, Seneca lib. 6. natur. quæst. cap. 29. Pompon. Mela libro 1. cap. 5. & Puente ubi sup. §. 3. 75 Alia † similia eiusdem Herculis opera, quibus Charybdis, & Scyllæ nocivos scopulos sustulit, Acheloum fluvium in alium cursum divertit, Nilum altissimis aggeribus ductis compressit, & Tempe, & Thessaliæ stagnantes regiones, apertis ingentibus fossis, utiles & fertiles reddidit, latè scribunt & laudant Diodor. lib. 1. cap. 2. & d. lib. 4. cap. 2. Sabellicus lib. 6. Enead. 1. Cœlius Rhodigin. lib. 7. antiq. lect. cap. 20. Natal. Comes lib. 8. Mythol. cap. 12. 76 † & plurima congerens de huiusmodi Isthmis perfossis, & alijs mirabilibus operibus hominum operâ, industriâ & labore confectis Theat. vitæ humanæ omnino videndum vol. 10. lib. 2. per totum, Simon Maiol. 1. tom. colloq. 15. & 23. Cœlius Rhodiginus d. lib. 21. cap. 19. Ravis. Textor. in officina, 2. tom. ex pag. 222. & Maluenda lib. 5. de Antichrist. cap. 17. & lib. 6. cap. 13. ubi inter alia de insigni opere 77 † illarum portarum agunt, quas Caucasias, sive Caspias dicunt, & Tartaros à Georgianis, & alijs nationibus dividunt, de quibus etiam plura tradit Plinius lib. 6. cap. 11. & 14. D. Hieronym. in epistol. ad Ocean. de epitaph. Fabiolæ tom. 1. Iornandes in lib. de gestis Goth. Marcus Polus lib. 1. cap. 5. Paul. Iovius lib. 17. histor. cap. 5. & Fr. Ioan. à Ponte in cõvenien. utriusque Monarch. lib. 2. cap. 18. pag. 205.

78 Et † de cloacis urbis Romanæ, quas Plin. lib. 36. cap. 15. operum omnium maximum vocat, suffosis montibus, atque urbe pensili, subterque navigata, & Cassiodor. lib. 3. var. epistol. 30. stuporem visentium, cùm possint aliarum civitatum miracula superare, de quarum etiam laude & admiratione multa scribit Tit. Livius lib. 1. & 5. Eutropius lib. 1. Alexand. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 14. pag. 366. & Iustus Lipsius de admir. mag. Vrbis Romæ, lib. 3. cap. 12.

79 Neque † potest silentio involvi ingentis, & penè incredibilis fabrica illius muri, quem Sinæ fecerunt, ut Regnum suum à Tartarorum invasionibus tutarentur; durat enim adhuc per quingentas leucas extẽsas, ut ex varijs Auctoribus, qui de rebus Sinarum scripserunt, recolit Maiolus d. colloq. 23. pag. 515. & post eum P. Nicolaus Trigaultius de Christ. in Sinas expeditione lib. 1. cap. 2. in fin. & lib. 5. cap. 13. in princip. & longè melius testis oculatus Ferdin. Mendez Pinto in suis mirab. peregrinat. cap. 95. ubi leucas longitudinis muri 350. esse dicit, altitudinem sex ulnarum, latitudinem quadraginta palmorum, & in eo construendo, & montibus ac rupibus, quę se offerebant, cum illo coniungendis & complanandis, viginti quinque continuis annis, septingenta & quinquaginta hominum millia indesinenter laborasse.

80 Clarissimum † quoque Lusitaniæ

Ducem Alphonsum Alburquerciū animo concepisse operâ Abyssinorum uti, & Nili fluenta novo & breviori alveo in Arabicum sinum avertere, ut sic totam Ægyptum Turcis Christianæ nostræ Fidei hostibus prorsus infructuosam redderet, & fame sitique extingueret, apertè scribit, & vel solum conatum multis laudibus extollit Maffæius lib.5.histor.Ind. Maluenda de Antichrist. lib.2. cap.5. pag.70. & de Paradiso capit.35. ubi addit ex Laurent.Anania in fabric. mundi tractat.3.Turcarum ✝ Sultanum Abyssinis peregrinis religionis ergò in terram Sanctam venientibus leviora tributa, quàm alijs Christianis imperare, quod in eorum potestate sit, Nilum in Rubrum mare derivare, atque ita ne in Ægyptum descendat efficere.

81

82 Sed finiamus hoc caput ✝ adiecto Isaïæ Prophetæ loco cap.4.vers.4. ubi similia opera non solùm non damnat, sed potiùs homines ad ea facienda cohortatur, sic inquiens: *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava indirecta, & aspera in vias planas*, quasi diceret, iuxta paraphrasim Gaspar.Sanctij ibidem. Iniecto aggere, & congesta humo attollatur vallium depressa profunditas, & contrà deiectis scopulorum fastigijs, demittantur colles. Et quod anfractuosum est, dirigatur ad regulā, quod verò clivosum & inæquale, in planiciem æquetur, ut fecisse dicitur Annibal, dum obstantes Alpium rupes aperuit, & Vespasianus, cùm castra movêret contra Ierusalem, de quo Ioseph. lib.3.de bello Iudaico, capit.5. Eâdem

83 quoque ✝ licentiâ, sed culpabili tamen superbiâ usus est Cyrus Persarum Rex, ut post alios refert Baptist. Fulgosus lib.9.memorab. cap.5.de superbia, fol.326. Nam cùm ad Babylonicam expeditionem proficisceretur, fluvium Gangem immensæ magnitudinis, rapidumque, in trecentos ac sexaginta parvos alveos divisit, quòd in eo eques Persa unà cum equo absorptus esset. Superbe rei insolens quoq; verbum addens, affirmans, se ita diminuturum amnem, qui equiti suo se pervium facere noluerat, ut etiam prægnans fœmina pedibus sine labore eum traiectura esset.

SVMMARIVM Capitis IX.

1 *Hominis primi de ortu, & creatione variè Philosophi sentiebant.*
2 *Homines omnes ab Adamo originem ducunt.*
3 *Cap.17. Actor. Apostol. exponitur, & illustratur.*
4 *Adam fuit auctor totius generis humani.*
5 *Adam idem significat Hebraicè, quod Latinè homo, & cur ita vocatus?*
6 *Adami ad formationem Deus terram ex quatuor mundi partibus sumpsisse dicitur, & quare?*
7 *Adami inter filios & descendētes qualiter Orbis dividi cœperit?*
8 *Noë post diluvium constitutus fuit à Deo veluti parens cæterorum hominum, & qualiter illis provincias diviserit?*
9 *Homines qualiter sub Noe, & post confusionem linguarum divisi fuerint?*
10 *Plato quo sensu dixerit Deos singulatim Orbis regiones sortitos fuisse?*
11 *Noe à veteribus sub Iani nomine colebatur, & quare etiam Consuvius, & Chaos mundi diceretur?*
12 *Noe velut mundi hæres à Deo constitutus, qualiter Orbē inter filios divisit?*
13 *Adami ossa in Arca servavit Noe, & qualiter illa inter filios cum Orbe divisit?*
14 *Noe posteri solum tres antiquas Orbis partes divisisse, & habitasse leguntur.*
15 *Indi in Novo Orbe reperti unde originem ducant? difficilis quæstio. & n.19.*
16 *Iapheti filios insularum incolas fuisse, quo sensu in sacra Scriptura dicatur?*

54 *Genesis locus cap.1.vers.24.de productione animalium exponitur.*

55 *Indos Novi Orbis quidam tradunt procedere à Phœnicibus, & Carthaginensib us, vel à Romanis & alijs nationibus, remissivè.*

56 *Indi Novi Orbis, secūdùm plures, procedunt ex incolis insulæ Atlāticæ, quod reijcitur, licèt valdè probetur à Iusto Lipsio.*

57 *Indi Occidentales à Tubali, & Hispanis originem ducunt secundùm Maluend.*

58 *Tubal filius Iaphet, & nepos Noe omnium primus in Hispaniam venit.*

59 *Indos Occidentales ab Hespero XII. Hispaniæ Rege, & Hispanis ab eo missis originem trahere putat Ovetus, & alij.*

60 *Hispanæ Coronæ iure postliminij unitas fuisse Indiarū regiones olim ab Hespero eius Rege possessas.*

61 *Hesperus quo tempore in Hispania regnavit.*

62 *Hesperides insulæ propriè & verè sunt illæ, quas vocamus* de Barlovento, *licèt aliqui eas confundant cum Gorgadis, aut Fortunatis.*

63 *Hesperus nomen dedit insulis Hesperidis, & Hesperiæ, & hortis Hesperidū, & Hespero stellæ, & de his aliqua remissivè.*

64 *Dionysij Alex. elegans locus de insulis Hesperidis ab Hispanis iam olim habitatis expenditur.*

65 *Hispani olim Hiberi dicebantur.*

66 *Hesperides insulas à Floridensibus primùm coli cœptas opinatur Herrera.*

67 *Indos Novi Orbis à Iudæis à Salmanasare captis procedere, multi arbitrantur, & quare? & num.70. & reprobatur num.71.*

68 *Esdræ locus exponitur.*

69 *Indorum mores, & proprietates, & in quibus Iudæis similes sint.*

72 *Iudæi decem Tribuum capti à Salmanasare, ubi hodie consistāt, & cur clausi dicantur, & alia de eis.*

73 *Iudæi decem Tribuum nō videntur in Americam pervenire potuisse, & quare?*

74 *Esdræ liber quartus ab Ecclesia non est receptus, licèt non sit reprobatus.*

75 *Licentiatus Petrus Ruiz Bejaranus Regius Senator in Argentina Cancellaria laudatur.*

76 *Indi Novi Orbis an procedāt ab Isaachar quinto filio Iacob?*

77 *Isaachar, & eius posteris, quæ pater Iacob prædixit, Indis omnino convenire videntur.*

78 *Isaachar Tribus terram optimam Chananææ possedit, & asinum pro insigni sui vexilli portavit.*

CAPVT IX.

De origine gentium in Novi Orbis Regionibus repertarū, & quomodo ad eas trāsire potuerint?

REIECTIS variātibus Philosophorum Ethnicorū sententijs, † qui de primo Hominis ortu vanas iuxta ac prolixas disputationes habuerūt, de quibus plura tradit Plutarch. lib.5. de plac. Philosoph. cap.18. Lucret. lib. 2.&5. de natur. rerum, Ovid. lib.1. Metamorphos. Censorinus de die Natali cap.2.& 3. Lactan. lib.2. Divin. Instit. cap.12.& lib.7. cap.7.& Iustus Lipsius omnino videndus in Physiolog. Stoicorum lib.3. cap.4. Apud nos quidem, qui Catholicam Fidem agnoscimus, ut certissimum, ita & vulgatissimum est, omne † mortalium genus, per quascūque Orbis partes diffusum existat, ex primi illius parentis nostri Adami semine propagatum, quē Deus de terræ limo formavit, ut totius Orbis terrarum pater existeret, & eorum omniū, quæ erāt super terram, potestatem acciperet. Hoc expresse colligitur ex Genes. cap.2. Sapient. cap.10. Ecclesiasti-

1

2

ci cap.17.& D.August. lib.16. de Civitate Dei,cap.8.in fin.ubi concludit, ea, quæ de monstrosis gentibus à nonnullis Auctoribus proferuntur, omnino nulla esse: *Aut si sunt, homines non sunt; aut ex Adam sunt, si homines sunt.*

3 Et idem apertiùs probatur † ex cap. 17. Act.Apostol. vers.26. ubi sic habetur:*Fecit Deus ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum.*Quem locum, etsi Arias Montanus de Noë, & temporibus post diluvium acceperit, verius tamen est, multò magis Adamo

4 convenire, † qui propriè fuit auctor omnium hominum generis,ut ibi glossa Interlinealis,Lyranus & alij senserunt,& sequitur Ioan.Lorin.pag.669.

5 Et eapropter † nullo proprio,sed speciei duntaxat nomine fuit appellatus, cùm idem sit Latinè Homo,quod Hebraicè Adam; siquidem omnes, ab eo descendentes, homines nuncupantur, ut benè considerat D.Epiphanius initio Panarij,Pineda sup.Iob capit. 40. vers.9.& August.Torniellus in Annal. sacr. 1.tom. die 6. Mundi, num.6. in fine.

6 Quibus addo † notabilem illam doctrinam D.Cypriani in lib. de monte Sion & Sina contra Iud. & Augustin. tractat.9. in Ioan. quæst. 10. qui tradunt,Deum ad creationem Adami ex quatuor cardinibus Orbis terrarum limum pugno comprehendisse, sicut scriptum videtur apud Isai. capit.40. vers.12.secundùm Septuaginta:*Palmo mensus sum cœlum,& pugno comprehendi terram,& formavi hominem ex omni limo terræ*, eâ fortè ratione, quia ad easdem etiam quatuor eiusdem Orbis partes illius successio iugiter propagari & extendi debebat. Quemadmo-

7 dum † verè extendi cœpit in generali, illa & priori mundi divisione,quę Adami temporibus inter eius filios facta fuit, de qua præter alios optimè agit Ioseph.lib.1.antiq.cap.2. D.Aug. lib.15. de Civitate Dei,cap.8. Genebrard. lib.1.Chronic. Anton.Possevinus in Biblioth.tom.2.lib.15.cap.19. pag.252. & Petr. Opmeerus in opere Chronograph.pag.7.

8 Quamvis negari nō posit, † deleto postea per diluviumOrbe,& omnibus, qui in eo habitabant, exceptis Noë, & eius uxore,& filijs Sem, Cham & Iaphet cum uxoribus suis, & animalibus, quæ ex præcepto Domini in arca servata sunt,ipsum Noë à Deo veluti universalem parentem cæterorum hominum, qui ab illo processerunt, constitutum fuisse,& aucto nimis humano genere, alias alijs subinde stationes, provincias, civitates, ac populos designasse,in quibus commodè vitam degere possent, ut docemur Genes. cap. 9. vers.19.ibi: *Tres isti filij sunt Noë, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terrã.*

9 Qui † etiã deinde magis divisi sunt, & in septuaginta duas Respublicas mundũ partiti, post linguarum confusionem, quæ in ædificatione turris Babylonicę contigit, ut habetur Genes. cap.7. 10. & 11.Deuteronom. cap.32. & latè prosequuntur Berosus, & Ioan. Annius lib.2. & 4. Ioseph. & Genebrard. ubi sup.D. Augustin. lib.16.de Civit.Dei, cap.4.5.& 6.Philo Iudæus in libro de confusion.lingua. Diodor. Sicul. lib.1. Bibliothec. Origenes homil.11. sup. Numeros,D.Isidor.de origin.Goth.in princ.Archiepisc. Toletan. in Chron. Hispan. lib.1.cap.3. Episcop.Tudens. ibìdem lib.3. Abulens. cap.14.Genes. quæst.1. D.Antonin.1.part. Chronic. cap.3.Ado Archiepiscop.Viennens.in Chronic.ætate 2. anno 1758. Istela, Pererius & Delrius in Genes. cap.11. Arias Montanus in Phaleg. quæ vox divisionem significat, Pineda Francisċan. in Monarch.lib.1.cap.16. & sequentib.Anton.Possevinus in Bibliothec.2.tom.lib.15.cap.16.pag.252.& 253.Thom.Bocius Eugubin.de ruinis gentium lib.4.cap.1.2. & 3. Mariana

de reb. Hispan. lib.1.cap.7. Petr.Opmeerus in d.opere Chronograph. pag. 17. ubi satis distinctas tabulas huius divisionis apponit,& melius Augustin. Torniellus in Annal.sacris,1.tom.anno mundi 1909.num.2.& 3.& 1931. ex pag.201.ad 238.& Fr.Ioan.à Ponte in convenient.utr. Monarch.lib.3. cap.33.

10 A quibus † non valdè abest Plato in Critia,dum ait: *Dij quondam universæ terræ Orbem singulatim sortiti sunt,in regiones singulas distributum, &c.* Deos enim appellat Principes,ac pręcellentes in Republica viros, qui, ut manifestum est,Dij antiquitus dicebantur, Exod.7.& 21.Psalm.46.& 81. Iud.5. & Ioan.10.

11 Vnde veteres † Noë sub Iani nomine celebrantes, omnium Deorum maiorum & minorum patrem appellaverunt, necnon etiam Consuvium, à conserendo, idest, generis humani propagine, ut tradunt Berof.d.lib.2. Macrob. post Cicer. lib. 1. Saturnal. cap.9.&Opmeerus ubi sup.pag.18.Et, quod plus est, doctissimus Grammaticus Festus Pompeius lib.3.de verbor. significat. Chaos, & semen mundi illum fuisse scribit, sic inquiens: *Chaos appellat Hesiodus confusam quandam ab initio unitatem hiantem, patentemque in profundum: ex eo & χάνειν Græci, & nos hiare dicimus.Vnde Ianus detracta aspiratione nominatur, ideò, quòd fuerit omnium primus, & à quo rerum omnium factum putabant initium.* Arridet † 12 prædictis Epiphanius in Anchorato, dum ait,Noë velùt mundi hæredem à Deo constitutum, tribus filijs suis universum mundum sub sortem misisse, & unamquamque partem iuxta sortem singulis distribuisse. Quibus in verbis aliud mysterium ex traditionibus Syrorum latêre putat Torniellus ubi sup. & anno 930.num.4.pag.128.post Andream Masium in Comment.in Iosue circa finem, † 13 nempe Noë,ossa primi parentis Adami religiosè in arcam ad se recepisse, & post siccatum à diluvio Orbem terrarum, illa inter suos tres liberos cum Orbe ipso distribuisse: Semoque, quem anteferebat cæteris,calvariam donasse, & cum ea regionem illam, quam modò Iudæam appellamus.

His ergo suppositis, cùm omnes homines ab Adamo,sive Noë, & eius posteris originem ducant, † 14 quos scimus intra illas tres partes, Asiam scilicet, Africam & Europam, quæ olim duntaxat cognitæ erant, se continuisse,iuxta ea,quæ tradunt Ioseph. & D.Hieronym. ubi sup. Arias Montanus in Phaleg.Torniellus anno mũdi 1931.num.45 pag.230. meritò in dubium à doctissimis viris vocari solet, † 15 unde hi Occidentales & Australes Indi originem ducant, & quomodo,quâ viâ,quóve duce gens adeò innumerabilis in has provincias pervenire potuerit,quæ,& ab alijs toto fermè Oceano dividuntur,& ab antiquis penitus ignoratæ videntur. Nam, ut præclarè inquit Ioseph. Acosta lib.1. de natura Novi Orbis cap.16. neque alteram Noë arcam hùc appulisse cogitare possumus,neque Angelum quẽpiam (ut olim Habacuc Prophetam ex Palęsthina in Babylonem) suspẽsos per aëra transvexisse Indicæ gentis progenitores. Non enim quid Deus potuerit, quæritur, sed quid humanarum rerum ratio,atque ordo patiatur.

16 Rursus, † quia licèt constet Mosem Genes.10. vers.5. ubi de Iapheti filijs verba facit, eos insularum incolas fuisse, affirmare,omnes tamen consentiunt,quòd eo loco Moses Gręciã, Galliam & Italiam designavit, quas regiones, quòd interiectum sit mare, insulas appellavit, & minimè consentaneum esse, illud ad Americam referre,præter alios advertit Ioan. Lerius Burgund.in histor.navigat. in Brasiliam cap.15. Et † 17 multò minus putare debemus,maximo illo diluvio sub Noë temporibus contingente, hos

ho-

homines salvos mansisse, si qui tunc in his regionibus habitabant: nam hoc Catholicæ veritati repugnaret, quæ omne humanum genus aquis suffocatum docet, excepto Noë cum familia sua, quæ in arca liberata est, & aquas prævaluisse nimis super universam terram, opertosque esse montes excelsos sub universo cœlo, ut refertur Genes. cap.7. & affirmat Berosus lib.1. antiq. Philo Iudæ. de vita Mosis lib.2. Ioseph. lib.1. antiq. Iudai. cap.3. & in nostris terminis de his Indis Occidentalibus loquens, & quod, ut reliqui alij, generali cathaclysino perierint, Camillus Borrellus de præstantia Reg. Cathol. cap.43. num.2. & Acosta.d. lib.1. cap. 25. & in histor. Ind. lib.6. cap.19. pag. 431. † Vbi apud eos aliquam diluvij generalis memoriam reperiri fatetur, quod etiam cum Augustin. de Zarate, & Francisc. Lopez Gomara testatur Iustus Lipsius in Physiolog. Stoicorum lib.2. dissert.21. Ioan. Boterus in relation. universf. 4. part. lib.2. pag.35. & de incolis Cubæ Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. decad.1. lib.9. cap. pag.296.

18

19 Quibus † de causis meritò concludit idem Acosta.d.lib.1.capit.24. facilius esse aliena improbare, dum de origine Indorum differitur, quàm certi aliquid de suo afferre, & idem sentit eruditissimus Pat. Ioan. de Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap.16. §.4. pag.212. & Fr. Gregor. Garcia Dominicanus, qui cùm de hoc argumento libros quatuor non vulgari studio, quamvis vulgari linguâ conscripserit, postquàm in referendis duodecim diversis opinionibus insudavit, nullam tamen earum admittit, & rem sub eodem, aut maiori dubio relinquit.

De quo tamen parum mirari debemus, † cùm eadem difficultas adeò torserit D. Augustin. d. lib.16. de Civitate Dei, cap.9. ut affirmare maluerit, impossibile esse, has Australes plagas ab hominibus habitari, quàm argumento tam molesto pressus fateri, aliquos ulibi terrarum homines reperiri posse, qui ab Adami semine non descenderent. Nimirum, quia summus ille vir valde absurdum esse putabat, ut dicatur, aliquos homines in illam partem, Oceani immensitate traiectâ, navigare & pervenire potuisse.

20

21 Quòd si ab ipsis Indis † suæ propagationis exordia inquirere & perscrutari conemur, nullius pretij id esse videbitur, ut rectè inquit Acosta.d.lib. 1.caipt.25. Nam cùm nullam prorsus memoriam habeant, unde hùc commigraverint primi ipsorum auctores, somnia potiùs quædam, atque ęgri deliria narrare videntur: & ut variæ sunt eorum nationes, varias etiam fabulas suæ generationis confingunt. Quæ tamen eò ferè recidunt, ut sese in eodem Orbe, quem habitant, natos & conditos opinentur, & vel à Sole, vel à mari, vel à certis antris, lacubus, fontibus, montibus, aut rupibus primos eorum parentes creatos fuisse, vel exijsse, inaniter credant, ut constabit ex ijs, quæ de Indis Hispaniolæ tradit Petr. Mart. in decad. Novi Orb. lib.10. Fr. Gregor. Garcia. d. tractat. de Ind. origin. lib.5. cap.2. Anton. Herrera in histor. gener. Ind. decad.1. lib.3. cap.3. pag.86. de Mexicanis, Chichimecis, Mistechis, Chapanechis & alijs Novæ Hispaniæ Acosta.d.lib.1.cap.25. & lib. 7.cap.2. Fr. Hieron. Romanus 1.part. Rerumpub. lib.2.cap.15. Fr. Gregor. Garcia ubi sup. cap.3. cum tribus sequentibus, Henricus Martinez in Repertor. Mexicano tractat.2. capit.10. ex fol.106. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib.1. cap.11. & 12. & Fr. Anton. Remesal. de provincia Guatemal. lib.1. ex cap.3. Et de origine Cuzquensium, Xauxensium, Andaguilensium, Collaorum, Chiriguanensium, & aliorum Peruanorum, idem Acosta. d. lib.1. cap.25. & lib.6. cap.19. Ioan. Betanzus & Fr. Gregor. Garcia, qui eum refert. d. lib.5. c.7.8. & 9. Franc. Lopez

Gomara 1.part.histor.Ind.fol.68. Levinus Apollonius lib.1.de reb.Peruens. Petr.Cieza 1.part.Chronic.Perù cap. 99.Ioan.Boterus in relation.univers. 1.part.volumine.2.pag.344.Michaël Cabello Balboa in Miscellan.Australi manu scripta 2.part. cap.18.& 19. & Anton.de Herrera in hist.gener.Ind. decad.1.lib.1.cap.6.pag.12.

Et planè mirandum non est, Indos, qui ut plurimùm Barbari erant, huiusmodi figmenta suæ originis credidisse, 22 cùm † Romani, & aliæ magis cultæ nationes sibi persuaserint, post diluvium Deucalioneum hominum genus ex lapidibus reparatum fuisse, ut latè canit Ovid.lib.1.Metamorph.& Ludovicus Vives, fabulæ causam aperiens, in not. ad D. August.lib.18.de Civit.Dei, cap. 23 10. Et † Aeginę colonis morbo assumptis, Æaci precibus, qui solus superstes in ea insula mansit, Iovem formicas, quæ in annosa quercu vagabantur, in homines mutasse, qui inde Myrmidones dicti sunt, ut tradit idem Ovid.lib. 7.Metamorph.& Natal.Comes lib.3. Mythol.cap.9.

24 Sunt † etiam, qui Corybãtes, ac Curetes natos ferunt ex Ida Cretæ monte, in quem Opis, sive Rhea fugiẽdo delata, monti manus impegit, ac inde emersisse Curetas, quibus à montis nomine, & facti qualitate Dactylorũ nomen inditum fuit, & Curetæ etiam ex oculorum formosa specie nuncupati, ut observat Cœlius Rhodigin. lib.17. lect.antiq.cap.12.

25 Atheniẽses † quoque litterarum & Philosophiæ Principes in similẽ stultitiam inciderunt, iactantes, se omnium hominũ primos, & Terrigenas, sive ex ipsa terra, quam incolebant, procreatos & enutritos, ut produnt Isocrat.in Panegyr.& in Panath.Lysias in funeb. orat.Plat. in Menexen. Herod. lib.7. Aristoph.in avibus, Apule.lib.11. Sophocles in Aiace, Strab.lib.8.Laërtius de vita Philosoph.lib.3.cap.1.in Antisthene, & expresśius omnibus M.Tullius in orat. pro Lucio Flacco, & Auson.Gallus in Catalogo urbiũ, dũ ait:

Nunc & Terrigenis patribus numeremus
Athenas.

Qua de causa pro capitis ornamento cicadas ex auro, capillis implicatas, gestare solebant, indigenas se esse, non advenas, significãtes. In † ea siquidem 26 regione vivunt, & moriuntur cicadæ, in qua genitæ sunt, non aliunde cõmigrant, sicut pleraque alia animalia: unde Proverbio ansam præbuerunt Τεττιγοφόροι, sive Τεττίγων ἀνάμεστοι, idest, *Cicadis operti*, quod in gloriosos ac stultos olim, aut obsoletis, ac iam desitis utẽtes, usurpabatur, ut ex Thucydide, Aristophanis Scholiaste, & alijs observat Erasmus in adagijs, pag.847. Cœl. Rhodig.lib.12.lect.antiq.cap.6.Alciatus Emblem.136.& Ioan.Fungerus in etymol.verb.*Indigenæ*, licèt Natal.Comes lib.4.Mythol.cap.10. ideò Athenienses cicadis uti tradiderit, quoniam cùm musicæ sint, Appollini sacratæ sunt, qui patrius Deus, & defensor illorum erat.

Et † eandẽ terrigenij laudẽ sibi usurpasse Arcades, Aeginetas & Thebanos, scribit Suidas in dictione αὐτόχθονες, Apollon.lib.4.Argonauticôn, & de Parnasijs idẽ cõmemorat Strab.lib.9. de Germanis, Cornel.Tacitus de moribus German. & de Ægyptijs, Indis Orientalibus, & Æthiopibus Diod. Sicul.lib.1.cap.1.lib.2.c.10.lib.3.cap.1. 27

De Saturno etiam legimus, † Terræ filium dictum fuisse, quòd apud Italos esset ignotis parentibus proditus. Vnde & adagium originem traxit, quo homines ignobiles, & qui certum patrem ostendere nequeunt, γηγενεῖς, idest, Terriginæ, sive Terræ filij dicuntur, ut ex Alexi Comico, & Minutio Felice in Octavio docet Paul. Manut. in adag. *Lutea proles*, pag.1360.& ex Cicer.Lactan.Tertul. Persio, Iuvenali, & alijs, Angelus Politian.lib.1.Miscellan.cap. 18.& Adrian.Turneb. lib.26. advers. cap.22.ubi etiã declarant, † cur ijdem 28 29

spurij Gigantium fratres, & Favonij dicerentur. Quod † notare licebit ad illustrationem text. in §. si adversus, institut. de nupt.

Supradictis etiã adijci potest, † apud istos Indos Occidẽtales nullas litteras in usu fuisse, neque certa aliqua maiorũ monumenta, quibus primordia suę propagationis ad posteros transmittere possent, cùm picturæ illæ, quibus Mexicani utuntur, & filorũ nodi, quibus Peruani (vulgò Qvipos vocati) vix quadringentorũ annorũ memoriã retinere possint, & ultra id ætatis nihil aliud, quàm densæ tenebræ ignorationis occurrãt, ut benè advertit Acosta d. lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 25. & in hist. Ind. lib. 1. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. 3. 4. 7. 8. & 9. Hieron. Romanus de Rep. Ind. lib. 2. cap. ult. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 11. Henric. Martinez in repertor. Mexican. tract. 2. cap. 9. Garcilassus lib. 6. de Incarum orig. cap. 8. & lib. 2. cap. 22. & 23. & Fr. Alphons. Ram. Gavilan in hist. Virgin. de Copacavaria lib. 1. cap. 11. Vbi simul eorũ Calendarium, & annorũ cõputandorũ rationẽ diligẽter exponũt.

Et idẽ dissertè sentit † de incertitudine originis Britannorũ Cornel. Tacit. in vita Agric. post init. & reliquarũ historiarum, quas omnes Indi ex antiquis sæculis repetunt Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 2. adducens illud Strabonis lib. 1. Geograph. dum ait: *Sanè quicunque de India scripserunt, pleraque mentiti sunt.*

Semper † enim antiqua obscura, & confusa ad posteros derivãtur, & quia difficile est eorum memoriam & notitiam habêre, levioribus probationibus adstringuntur, l. census, & monumẽta, & l. penult. D. de probation. cap. olim de censib. cap. veniens, de testib. cum latè traditis à Craveta de antiq. temp. part. ult. primæ part. princip. ex num. 30. Mascard. de probat. vol. 1. conclus. 103. & seqq. & Fulvio Paciano in eod. tractat. lib. 2. cap. 38. ex num. 39.

Et cùm à multis, & persæpè laudata sit illa Sacerdotis Ægyptij increpatio, qui (sicuti Plato in Timæo refert) Soloni respondit, † Græcos nihil aliud, quàm pueros esse: res enim antiquas eos ignorare. Quid mirum, † si ab Indis ignorentur? qui, ut tradit Acosta d. lib. 1. cap. 24. & 25. in fine, ab hominibus Sylvestribus & palantibus propagati videntur, & etiam si ex culta & benè morata Republica aliquando profecti essent, ipsâ tamen diuturnitate, & desuetudine, humana penè omnia oblivione deleverint, cùm tales esse in ipsâ Hispania & Italia hominum greges, nihil præter os, & figuram hominis habentes, notius sit, quàm ut testibus egeat.

Aliud † quoque recens exemplum ad eiusdem rei comprobationem adducit Fr. Basilius Pontius Legionensis in 1. part. var. disput. q. 6. expositiva cap. 1. de antiquis illis Hispanis, qui Maurorum invasionem fugientes, se intra illam locorum planitiem abdiderunt, quã Batvecas vocant, altissimis undique mõtibus & rupibus naturâ vallatam, & ferè inaccessam, in qua octingentis fermè annis latuerũt, aliam atque aliam subinde prolem generãtes, quousque proximis temporibus, ab Albano Duce illàc venatũ exercente, reperti sunt, ita iam Barbari, & suæ originis obliti, ut nullum ferè Christianorum vestigium apud illos remanserit.

Sed vt vanis Indorum traditionibus insuperhabitis, aliorum opiniones de illorũ origine & propagatione expendere incipiamus, non minùs stolida, & erronea illa iudicari debebit, quã quidã ex doctrina Avicennę proponunt, tradentes, † primos istarũ regionum accolas ex terra, vel putri aliqua materia, mediante Solis calore, generari potuisse, quod saltim quoad corpus possibile esse, multis probare conatur Andr. Cæsalpinus lib. 5. Peripatet. quæst. q. 1. Nam hoc rectè confutatum est ab Averroë lib. 8. Physic. text. 46.

& ab omnibus cordatis Theologis & Philosophis, quos referunt Conimbricenses in 2. de cœlo, cap. 3. q. 6. art. 3. & 4. & in nostris terminis à Camillo Borrello in tract. de Reg. Cathol. præstantia, cap. 43. num. 3. Etenim † licèt animalia imperfecta, utpotè muscæ, vermes, ranę, & huiusmodi insecta, sæpè ex putrefactione nascantur, ut docet Aristot. lib. 5. de hist. animal. cap. 1. & cap. 19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 5. de insectis, & Diodor. Sicul. lib. 1. cap. 1. ubi ait, Ægyptios prima animãtia apud se orta esse, eâ coniecturâ probare, † *quòd nũc etiã in Thebaidis agro certis temporibus multi ac magni ex terra generẽtur mures, qua ex re plurimum stupent homines, cùm videãt quorundam anteriorem usque ad pectus, & priores pedes murium partem animatã moveri, posteriori nondum inchoata, sed informi*, quod & tradit Plutarc. q. conviual. cap. 4. & Macrob. lib. 7. Saturnal. cap. ult. Animalia tamen † perfecta, & pręsertim hominẽ, qui omnium terrenarũ creaturarum perfectissimus est, l. iustissimè, D. de ædilit. edict. §. in pecudum, instit. de rer. divis. ex putrefactione nasci non posse, longè verius est, nec nisi ex prolifico parentũ semine ab Adami posteris, ut diximus, propagato, ut pręclarè post alios sup. relatos observant Abulensis paradox. 1. cap. 36. Mariana de rebus Hispan. lib. 14. cap. 9. in fin. Martin. Delrius lib. 1. disquisit. magicar. cap. 5. quæst. 4. circa finem.

38 39 40

41 Qui † ex hoc reprobant, tanquam stultam, impiam & hæreticam, opinionẽ Arnaldi de Villanova, Iulij Camilli, & Thom. Garzoni in foro univers. discursu 41. qui hominem verum per Alchimiæ artem produci & formari posse putarũt, imò & tentarunt, humano semine vase cum quibusdam simplicibus medicamẽtis incluso. Neque abest Macrob. d. cap. ult. ubi: *Natura* (idest Deus, inquit) *primùm singula animalia perfecta formavit; deinde perpetuam legem dedit, ut cõtinuaretur procreatione successio*. Quod in hominibus etiam ex Stoicorum disciplina certissimum esse, pluribus probat Iustus Lipsius in Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 6. & 7.

Unde idem Delrius lib. 2. q. 14. pag. 82. & seq. & eius Epitomator Torreblanca lib. 1. de Magia, cap. 4. ex num. 9. & lib. 2. cap 32. & cap. 33. ex n. 36. ex eâdem † ratione concludit, etiam per Magiam dæmoniacam verum hominem creari non posse, neque ex coitu cum simijs, canibus, vaccis, aut alijs brutis animantibus, prout & tradit Aristot. lib. 5. de hist. animal. cap. 18. & lib. 4. de generat. animal. cap. 3. Lucretius lib. 5. de natura rerum, Manilius lib. 4. Astronom. Licentiat. Huerta in comment. sup. 7. lib. Plin. cap. 2. & respondent ad plurima exempla, quæ in cõtrarium adduci solent, de aliquibus hominibus, qui ex brutis animalibus, vel concepti, vel editi esse dicuntur, de quibus agunt Plin. d. cap. 2. Aelian. lib. 1. cap. 6. & lib. 6. cap. 42. Lycosthenes de prodig. Saxo Gram. lib. 10. hist. Dan. Ioan. Magnus lib. 18. cap. 2. Alexand. ab Alex. lib. 2. dier. genial. cap. 31. Cardan. lib. 16. de rerum variet. Levin. Lẽnius lib. 1. de occult. nat. mirac. cap. 8. Pet. Cieza in hist. Perù, 1. part. cap. 95. Ferdin. Castañeda in hist. Ind. Orient. 2. part. Ioan. de Barros decad. 1. qui loquitur † de Pegusianis, & Sianitis Indiæ Orientalis, & ait, originem ducere à cane, qui cum muliere corpus miscuerat, quod verum esse sibi persuasit Michaël Balboa Cabellus in Miscell. Australi m. s. part. 2. cap. 11. & alia similia recolit Torquemada in hortu flor. Dial. 1. Fr. Raph. de la Torre in D. Tho. 2. tom. pag. 328. Pet. lib. 2. rer. iud. tit. 4. cap. 8. Pet. Caball. variar. resolut. casu 139. num. 3. Pet. Garc. de locis affectis q. 73. cap. 3. Lælius Bisciola horar. subseciv. lib. 12. cap. 4. tom. 2. Gasp. Bahuinus de Hermaphrod. lib. 1. cap. 10. Ioan. Huarte in exam. ingen. cap. 21. Theatr. vitæ humanæ vol. 9. lib. 3. pag. 2298. & novissimè atque eruditissimè

42 43

Alphonf. Carranza in Difput. de part. hum. cap. 17. num. 91. verf. 5. qui tandem refolvit & probat ex eiufmodi commixtionibus aliquando monftrofos fœtus gigni & edi folêre.

44 Superiore igitur opinione reiectâ, & dânatâ, † veritati propriùs accedere videntur, qui docent, primos Indorum Auctores vel certo curfu, fixoque confilio in hunc Novum Orbē ex antiquo, inftructis ad id navibus, cōmeaffe, ut nunc noftris Hifpaniē fibus accidit, quia, ut aït Cornel. Tacit. de moribus German: *Nō terra olim, fed claffibus advehebantur, qui mutare fedes quærebant.* Vel faltim ex illis fuiffe, qui dū ad proximas civitates, vel provincias mercimonij gratiâ, five alia de caufa navigarent, vi vētorum & tempeftatis per vaftum Oceani pelagus iactati, fortè fortunâ in aliquā ex his regionibus appulerūt, ex qua paulatim in reliquas illivicinas progrefsi funt. Quod fatis probabile effe fcribit Acoft. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. ex cap. 16. ad 20. & apertè fequuntur Goropius Becan. in Hifpanicis, Barrerius in libello de regione Ophira, Maluend. lib. 5. de Antichrift. cap. 14. Fr. Greg. Garc. d. tract. de Ind. origine lib. 1. ex cap. 1. ad 4. Pineda de reb. geft. Salom. lib. 4. cap. 15. §. 4. pag. 206. novifsimus Auguft. Torniellus in Annal. facr. anno Mundi 1931. n. 48. & Bernard. Aldrete de antiq. Hifp. lib. 4. cap. 17. in fine, & idem generaliter tradit Berofus lib. 4. & ibi Ioan. Ann. & Cornel. Tacitus ubi fup. de reliquis omnibus, qui olim terras, & infulas incoluerunt, ad quas occupandas, mare traijciendum erat. Poteftque non leviter confirmari ex his, quæ prædicti

45 Auctores † de longis antiquorū navigationibus tradunt, tū datâ operâ initis, tum maximè inopinato peractis, de quibus Nos etiā plura cōgefsimus fup. cap. 3. ex num. 5. & cap. 5. ex num. 6.

46 Et poteft afferri aliud exemplū, quod eft † apud Gomaram tom. 1. hift. Ind. cap. 53. Maluenda lib. 3. de Antichrift. cap. 25. pag. 169. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 5. pag. 20. qui narrāt in provincijs de Cozumel & Iucatā à noftris (ubi primùm illuc delati funt) cruces ligneas, & æreas repertas fuiffe, indeque in eam fufpicionem multos deveniffe, ut putarent, tēpore Hifpanicæ cladis per Arabes fub Roderico Rege in eas terras aliquos Hifpanorū in fumma defperatione profugos, ac tēpeftatibus delatos appuliffe, illicque tandem vitæ cōcedētes, curaffe fupra bufta fua cruces erigi. Et eòdem refpicit † hiftoria illa infulæ Septē urbiū fæpiùs à Lufitanis, & alijs, fed fruftrà quæfitæ, quā exiftimarūt à feptem Epifcopis & Hifpanis eandem cladē fugientibus, fortuitò invētam, atque ibi urbes illas, propriam unicuique fedē erexiffe & habitaffe, ut latiùs refert Anton. de Herrera. d. decad. 1. lib. 1. cap. 2. in fin. & Iulianus del Caftillo in hiftor. Reg. Goth. difcurfu; ubi has infulas invifibiles effe inquit, & *Antilias* vocari, quod tamen fabulofum effe cenfeo, & Antiliarum nomē ad infulas Occidentales pertinêre, de quibus diximus fup. cap. 4. num. 2. (47)

48 Sed adhuc † ego cum eodē Acofta & Anto. de Herrer. decad. 1. lib. 1. cap. 9. huic opinioni acquiefcere nequeo. Nā primū de navigatione certo & fixo cōfilio in has regiones fufceptâ, credibile nō eft, cùm earū nulla olim notitia haberetur, & ufus atque peritia navigādi deficeret, quà vaftifsima æquora, quibus ab alijs disiunguntur, homines traijcere poffent, ut latè in fequentibus capitibus oftendemus. Secundum autem, quòd fortuitò à naufragium facientibus inventæ & occupatæ fint, etfi probabilius videatur, ex eo tamē difficile redditur, quòd ut demus viros & fœminas, unde hominum genus propagaretur, eo modo in has provincias appellere potuiffe, cùm tamen in eis plurima etiam animalia reperta fint, non modò hominibus utilia, verùm etiam fera, & illis noxia, ut funt

lupi,

lupi, vulpes, pãtheræ, leones, tigres, & alia similia, nusquã satis cõstare poterit, qualiter in remotas adeò plagas delata fuerint: nam absurdum erit dicere, aut opinari, naufragos illos ea secum adsportasse. Et tamen constat, sicut ✝ hominibus, ita & belluis alijsque animantibus, quæ perfecta dicuntur, ex veteri Orbe in hunc Novum viam quærendam esse, cùm divinorum librorum auctoritate tradente doceamur, in magno illo mundi cataclysmo, non homines tantùm, verùm & terrena quæque animalia perijsse, ijs exceptis, quæ in Noë arca servata leguntur, ut patet ex Genesi c.7. & 8. & ex his, quæ ibidem Interpretes latè notarũt.

49

50

Quam difficultatem ✝ in simili casu de animalibus post diluvium in insulis longinquis repertis, graviter movit D. August. de Civit. Dei, lib. 16. cap. 7. nec se satis ab ea explicare potuit, sicuti neque Ludov. Vives in eius annotat. & in nostris terminis. d. Fr. Greg. Garcia lib. 2. de Ind. origin. cap. 4. ubi per undecim §§. ei respondêre conatur, & tandem concludit, quòd ✝ sicut Angelorum ministerio omnia animantia ad conspectum Adæ perducta fuerunt, ut eis convenientia nomina imponeret, ut tradit D. Augustin. lib. 9. sup. Genes. cap. 14. & D. Thom. 1. part. quæst. 102. art. 2. ad 2. & similiter ex omnibus Orbis partibus adducta sunt ad Noë, ut diluvij tempore ea in arcam includeret, iuxta sententiam D. August. lib. 15. de Civit. Dei, cap. 7. Philon. lib. 2. de vita Moysis, Pet. Comest. in Genes. cap. 33. ita post diluvium per eosdem Angelos in easdem Orbis regiones unde advenerant, & ubi creata fuerant, Deo iubente reducta fuisse, quod etiam variando tetigit D. August. d. cap. 7. & sequuntur alij Theologi communiter post Abulens. sup. Genes. cap. 6. & 7. novissimè Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 8. in fin. & de animalibus ad Adam, & Noë adductis Didacus Matute de prosap. Christi, 1. ætate mundi, cap. 6. §. 5. fol. 39. & 2. ætate, cap. 5. §. 8. pag. 103. ✝ Vbi ex Moyse Barcephas in lib. de Paradiso deducit, initio mundi, & innocentiæ statu durante, animalia Hebræam linguã quodammodo intellexisse, & Græcorum item fabulam refert ex Philone lib. de Confusione linguarum, qui etiam eo tempore locuta fuisse putarunt, atque ideò Evam non exhorruisse, cùm dæmonem in serpentem versum, in Paradiso loquentem audivit.

51

52

Verùm hæc evasio propositam difficultatem non tollit, quia, ut sup. dictum est, hîc non quærimus, quid Deus per miraculũ facere potuerit, sed quid secundùm ordinem & rationẽ naturalem rerũ humanarum contigisse videatur. Quo fundamento August. Torniel. ubi sup. num. 49. ✝ aliam etiam opinionem D. August. d. cap. 7. meritò notat, qui in his insulis, & novis regionibus animalia Dei ordinatione de novo post diluvium à terra producta esse arbitratur, iuxta illud Genes. cap. 1. vers. 24: *Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundùm species suas.* Hoc enim secluso miraculo fieri non potuit. Et ille Genesis ✝ locus de prima animaliũ perfectorum productione necessariò intelligi debet. Posteà namq; naturaliter non nisi per sui seminis propagationem procreari potuerunt, ut diximus sup. hoc cap. num. 40. & patet ex d. cap. 7. Genes. vers. 3. ubi hâc ratione de cunctis animalibus masculum, & fœminam in Noë arcam assumi Dominus iussit: *Vt salvetur semen super faciem universæ terræ*, quod sanè frustrà factum, iussúmve fuisset, si posteà Deus eadem animalia iterum à terra mirabiliter produci vellet.

53

54

Quare alij varijs, sed incertis tamẽ, coniecturis & argumentationibus ducti, ✝ has Novi Orbis nationes à Phœnicibus & Carthaginẽsibus, vel à Romanis & Italis, vel à Tartaris & Sinis originem sumpsisse opinantur, quorum

55

fundamenta latissimè prosequitur Fr. Gregor.Garcia. d.lib.2. per totum,& lib.4. ex capit.18. & breviter recolit Pat.Ioan.Pineda de reb. gest.Salom. lib.4.cap.16.§.4.pag.212.

56 Sunt etiam, † qui eximiam illam Atlanticam insulam à Platone in Timæo, vel Critia, descriptam & celebratam, veram fuisse putantes, ex ea facili admodum transitu, ut idem Plato ait, primos homines ad insulas, & continentes regiones huius Novi Orbis pervenire potuisse, affirment, necnon animalia tam domestica, quàm fera, quæ in illis reperta sunt, quod multùm placère video Gomaræ in hist.Ind.1. part.folio 120. Augustin. de Zarate in procem.histor. Perù, Gregor. Garc.d. lib.2. ex cap.8.ad 16. Fr. Stephan. de Salazar sup.Symbol. Apostol. discurs. 16.cap.3. & omnino probandum esse contendit Iustus Lipsius in Physiolog. Stoicorum lib 2.dissert.19. & lib.1.de Constantia cap.16.Sed mihi nullâ ratione pervincit, maximè cùm illam Platonis narrationem fabulosam esse pluribus testimonijs, & argumentis ostenderim sup.cap.4. ex num.28. ad 37.prout novissimè etiã facit Augustin. Torniel. in Annal. sacris, anno 3314. num.11.in fin.pag.181.Seraph. Freit. de iusto Imp.Asiatico cap.5.num.19.

57 Ac † si divinandum est, magis verosimilis videri debet opinio Maluendæ lib.3.de Antichrist.cap.18.in fine, qui ait, Tubalem Iapheti filium, & Noë nepotem, † qui post diluvium mortalium primus in Hispaniam venit, ut ex communi omnium consensu testantur Berosus lib.5. antiq. Euseb. lib.9. demonstrat.Evang.cap.3. D.Hieron. in quæst.Hebr. super Genes. & in Isai.c. 66. Roderic.Tolet. lib.1.de reb.Hispan.cap.3.Florian.lib.1.cap.4.Vasæus in princip. Marin. Sicul. lib.1. cap.1. Mariana lib.1.cap.7.Tarraph.de Reg. Hispan. cap.1. Philip.Bergom. in supplement.Chron.lib.2. Chassan. in Catal.glor.mund.5.part.consid.28. & Fr. Ioan.à Ponte in convenient.utr. Monarch.lib.2.cap.36.§.2.pag.368.& lib. 3.cap.33.pag.201.& Nos infrà cap.15. num.51. postquam Hispaniæ provincias multis colonijs implevit, per Oceanum illis finitimum novos colonos in Occiduum etiam istum Orbem misisse, cuius fortè à patre, aut ab avo notitiam accepit.

58 (margin)

Et sanè si hoc alicui non suadeatur, aspernari tamẽ non usquequaque debebit iudicium Ferd.Gund.ab Oviedo 1.part.hist.Ind.lib.2.cap.3. † ubi tentari posse inquit, saltem ab Hespero duodecimo eiusdem Hispaniæ Rege initium incolendi & habitandi primas huius Novi Orbis insulas datum fuisse. Quo præiacto, facilis transitus ad alias illis vicinas redditus fuit, & ad continentis regiones posteà repertas. Quam coniecturam optimè exornat Fr. Gregor.Garc.d.lib.4.cap.17. & 18. & sequi videtur doctissimus Bernar. Aldrete de antiq.Hisp.lib.4. cap.17. in fine. 59

Hinc notãtes, † optimo iure, Deo ita disponente, postliminio quodam has provincias ad Hispani Regni Coronã redijsse, cùm Hispani primi earum inventores, & habitatores fuisse reperiãtur iam inde à temporibus Hesperi, qui † secũdùm Berosum lib.5.& Ioan. Ann.de Reg.Hisp.cap.13.& alios sup. relatos 1658.annis ante Christum natum in Hispania regnavit, atque ita hodie 3280.fluxisse videntur. 60 61

Hesperum porrò, & Hispanos ab eo missos, insulas huic Novo Orbi finitimas incoluisse, ex eo efficaciter probant, † quòd illæ, quæ hodie dicuntur DE BARLOVENTO, nempe Hispaniola, Cuba, Borriquena, & similes, eędẽ verè sunt ac illæ, quas veteres Hesperides appellarunt, & in mari Atlantico sitas, quadraginta dierum navigatione à Gorgadis distare tradebant, ut cõstat ex Plin.lib.6.cap.31.Plutarc.in vita Sertorij, Solino in Polystor.c.ult. Pompon.Mel.lib.3.cap.11.Ptolemęo lib.4. cap.7. D.Isidor. lib.14.Etymol. 62

cap.

cap.6. Nonio Marcello ex auctoritate Sallusti de num. & casib. Abraham. Ortel. in Thesau. Geog. in verbis, *Atlantis insula*, *Fortunatæ*, *Gorgones*, & *Hesperides*, & Additionat. Hieronym. Bezonis lib.1. histor. Amer. cap.5. in fine, pag.28. & 29. licèt Abulensis in Euseb. de tempor. lib.3. cap.79. Alexius Venegas lib. nat. quæst. cap.21. Mariana de reb. Hispan. lib.1. cap.22. Postellus in Geograph. Iodius Hondius in globo terrestri, & Henricus Alegren. in Mappa generali, perperam eas confundant cum Fortunatis, quæ verè sunt LAS CANARIAS, aut cum Gorgadis, sive Gorgonis, quæ sunt LAS DE CABOVERDE, ut ex suprà dictis Auctoribus constat.

63 Hæ autem † Hesperides insulę nomen sumpserunt à prædicto Hispaniæ Rege Hespero, Atlantis Mauritaniæ Regis fratre, sub cuius Imperio primùm detectæ, & cultę esse videntur, ut expresse affirmat Abulensis ubi sup. Calepinus in Thesaur. linguæ Latinæ, verb. *Hesper*, Carolus Stephan. verb. *Hesperia*; *Hesperides*, & *Hesperus*, & ostẽdit antiqua consuetudo nominum pro vincijs novis imponendorum, de quâ egimus sup. cap.4. num.42. Quemadmodum & ab eodem Hespero, aut ab Stella, in quam conversus narratur, ITALIA & HISPANIA, quarum summum Imperium tenuit, HESPERIA etiam nominari solent; & HESPERIDVM horti illi, in quibus à dracone pervigili aurea mala servari Poëtæ fabulantur, ut constat ex traditis à Diodoro Sicul. lib.5. cap.2. Higinio apud Annium in lib. de Reg. Hispan. cap.15. Floriano lib.1. capit.19. Nat. Comite in Mytholog. lib.4. cap.7. & lib.7. cap.7. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Hesperia*, & *Hesperides*, Carol. Stephan. Garcia & Aldrete ubi sup. eodem Aldrete lib.4. cap.4. cum sequentib. ubi latè de Hesperidum hortis, Francisco Torreblanca in defensione ad suos libros de Magia cap.5. per totum, & Fr. Ioan. à Ponte in d. convenient. utr. Monarch. lib.3. cap.32. §.2. pag.199. ¶ † Extat 64 quoque expressius aliud earundem insularum ab Hispanis iam olim possessarum testimonium apud Dionys. Alex. in sua Geograph. vers.564:

Νήσους δ' Ἑσπερίδας, τοθικασι τέροις γενέθλη,
Ἀφνειοὶ ναίουσιν, ἀγαυῶν παῖδες ΙΒΗΡΩΝ.

Insulasque Hesperidas, ubi stagni origo
Divites habitant illustrium filij IBERORVM.

Quæ carmina ita exposuit Andreas Papius:

——*Et Hesperidum stagni fœlicibus oris*
Magnanimùm dites nati dominantur IBERVM.

65 HISPANOS † enim IBEROS olim dictos fuisse, apertissimum est, & ex Plinio, Strab. & alijs latè probat Ortel. in d. Thesau. verb. *Hispania*, & verb. *Iberia*, Funger. in Etymolog. eisdem verb. Puente. d. lib.3. capit.33. & latiùs Maluend. lib.1. de Antichrist. cap.12. 66 Quod † si verum est, manifestè corruet opinio, quam ut certiorem probat Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad.1. lib.9. cap.4. in fin. docens, prædictas omnes insulas à Floridensibus illis vicinis primùm habitatas fuisse.

Sed licèt hæc ita probabiliter considerari potuerint, frequentiùs tamen receptam video illam aliorum opinionem, quæ habet, † totum hoc Indorũ 67 Occidẽtalium genus ab Hebræis illarum decem Tribuum originẽ trahere, quæ sub Osea Rege Israël à Salmanasare Assyriorũ Rege bello captæ, & in novas regiones translatę dicuntur 4. Reg. cap.17. & 18. & apud Ioseph. lib.11. antiq. c.5. D. August. lib.17. de Civitat. Dei, cap.23. Paul. Oros. lib.3. cap.7. & latiùs in lib.4. Esdræ c.13. Vbi inter † alia tradit, Tribus illas divinitùs 68 in terram aliã fuisse deductas, ubi nunquã habitavit genus humanum, regionemque, quã incoluerũt, adeò esse remotã, ut haberet iter anni unius & dimidij, quod nostræ Americæ cõvenire

inquiunt, & ad eam per summam Tartariam, & Mexicanam plagam ex Media aliquando pervenisse. Præterea considerant, gentem illam ab eodem Esdra appellari Pacificam, quòd aiunt in his Indis Occidentalibus reperiri, sicut & plura alia, quæ certum indicium præbere putant ad probandum, ex Iudæorum gente descendere, 69 † nempe quòd meticulosi, quòd fracti, quòd ingrati, quòd mirè superstitiosi, quòd acuti, mendacesque sint, & in ipsis vestibus, imò & in loquendi genere plurima Iudaicæ nationis vestigia retineant. 70 Quibus † & alijs coniecturis hanc sententiam amplectitur Genebrar. lib. 1. Chronograph. pag. 159. tradens, se mirari, quòd hoc à nullo fuerit animadversum; sed priùs idem tentasse videntur Isidorus de Isolanis Mediolanensis lib. 1. de Imper. Milit. Eccles. tit. 6. quæst. 2. Frider. Lumnius in libello de extremo Dei iudicio, & alij quos refert Acosta lib. 1. histor. Ind. cap. 23. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 9. ubi dicit, à se quasdam schedas repertas, quarum auctorem fuisse putant insignem illum Episcopum Chiapensem Fr. Balthas. de las Casas, in quibus eadem opinio, non solùm relata, verùm & luculenter exornata conspicitur, & Michaël Cabello Balboa in Miscellan. Austr. manu scripta 1. part. cap. 5. testatur, se idem Salmanticæ excepisse à doctissimo illo viro Licentiat. Ioanne del Caño Almæ illius Ecclesiæ Canonico Magistrali, dum illum David Psalmum exponeret: *In omnem terram exivit sonus eorum*, & novissimè, & diligentissimè de eâdem opinione agunt Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 18. Gregor. Garcia in dicto tractatu de Ind. originis lib. 3. per totum, qui nihil omisisse videntur, quod vel ad eam affirmandam, vel infirmandam spectet, & eis non relatis, illam eximiè laudat, & multis sacræ Scripturæ locis communire intendit Camill. Borrell. de præst. Reg. Catholic. cap. 43. per totum. Quibus adijcio optimum locum D. Severi, lib. 2. sacræ histor. ubi de eisdem decem Tribubus sub Salmanasare dispersis hæc habet: *Decem verò Tribus priùs ductæ, per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopes dispersæ, nunquam in solum patrium sunt regressæ, hodieque Barbarorū Imperijs coërcentur.* ¶ Verùm autem verò 71 † ego adhuc huic opinioni assentire non possum, adversus quam vrgentissimè pugnant plures rationes & argumenta, quibus eam manifestè convincunt Acosta, Maluenda, & Torquemada ubi suprà, Cabello in d. Miscellan. 2. part. ex cap. 3. ad 7. Fr. Hieronym. Romanus 3. part. in Republic. Ind. lib. 2. cap. 9. Ioan. Boterus in relatio. universal. 4. part. lib. 2. pag. 27. & 28. novissimus Augustin. Torniellus in Annal. sacris, 2. tom. ann. 3314. num. 11. pag. 180. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. libro 2. cap. 18. pag. 203. & cap. 25. pag. 258. & Fr. Seraphinus Freitas dicto cap. 5. num. 19. neminem referens. Certius quippe est, 72 † Iudæos illarum decem Tribuum eandem nunc, quam anteà captivitatem, servare, ibique usque ad ultima tempora mansuros; nec nisi per eosdem angustos Euphratis aditus, per quos venerant, redituros, sistente iterum Deo fluminis venas, ut in eodem Esdræ loco apertè subijcitur, & tradit Ioseph. d. lib. 11. antiq. cap. 5. & lib. 9. capit. 15. D. Hieron. in Ezech. cap. 22. in princip. & cap. 27. & sup. Zachar. cap. 2. Paul. Orosius lib. 3. cap. 7. & novissimus Pomarius Iudæus in lib. de germ. David, ubi tradit, hodiernis temporibus illos Iudæos ibi consistere, quæ & alia de illis, & cur à multis clausi dicantur, optimè refert Maluenda, & Ioan. à Ponte ubi sup. & novissimè Barradas in tractat. de peregrinat. filiorum Israël.

Et prætereà nusquam certa via assignari potuit, per quam gens illa in

Americam traijcere posset, nam si per Occiduam, Euphrate iterum transmisso, incessisse dicamus, ut apertè citatus Esdræ locus indicare videtur, necessarium fuit, eos vel universæ Syriæ, Arabiæ, Africæque latitudine longis itineribus peragratâ, ad Atlanticum usque Oceanum, & inde, eò magnis navigijs, ac longâ admodum navigatione dimenso, tandem ad Americam pervenisse, vel ab Assyria ad Occiduos Syriæ fines terrestri itinere, mox navibus totâ Mediterranei longitudine usque ad freti Gaditani exitum emensâ, inde per vastissima, & tunc omnino incognita Oceani maria ad Novi Orbis oras postremo appulisse. Quod (ut benè observat Torniellus ubi sup.) profectò tam longam tãti populi navigationem, utpote magnum quid, & novum, & nunquam anteà auditum, nullatenus Esdras silentio involvisset.

74 Vt omittam † librum illum quartum, qui eius nomine circumfertur inter apocryphos connumerari ab eodem Genebrard. lib. 2. Chronic. pag. 188. Sixto Senens. lib. 1. Biblioth. sanct. sectio. 3. Nicol. de Lyra in 3. lib. Esdr. cap. 1. Bellarm. lib. 1. de verb. Dei, cap. 20. Acosta. d. cap. 23. & Anton. Possevin. in Apparatu 1. tom. verb. *Esdras*, licèt verum sit ab Ecclesia non reprobari, sed potiùs eam, & Sanctos eius Patres, eiusdem libri auctoritatibus uti solêre, ut refert à Ponte. d. libro 2. cap. 18. in fin. pag. 206.

75 Et cùm hæc † de superiore opinione iudicemus, longè magis eam reijcere debemus, quæ placuit viro alioqui doctissimo Petro Ruicio Bejarano, olim primi nominis in Curijs Regalibus causarum Patrono, & posteà in Argentino Conventu huius Regni Peruani meritissimo Senatori, dum in quibusdam manu scriptis scholijs, quæ de Indijs adscriptitijs, sive ut vulgò loquuntur, YANACONAS, elucubravit,

76 Indorum † progeniẽ ab Isaachar quinto Iacobi filio, & eius Tribu originem ducere tradit, motus eò quòd Genes. 49. vers. 14. & 15. sic de eo, atque eius posteris pater prophetasse videtur: *Isaachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem, quod esset bona, & terram, quod optima, supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens.* Quam opinionem ex paraphrasi Nicolai de Lyra ad illum locum confirmare contendit, & eam multum laudat, & extollit Doct. Carrascus in suis interpret. ad ll. Novæ Recop. cap. 6. §. 3. n. 4. pag. 65. Eò quòd † omnia, quæ de Isaachar ibi dicta sunt, his Indis omnino conveniant, cùm inter utriusque Oceani terminos iaceant, optimas & feraces admodum terras possideant, & otio & ignaviæ valdè dediti sint, & ad serviendum, & onera ferendum nati videantur. Sed animadvertere debuissent, aliud esse, Indos Isaachar similes vidêri, aliud ab eo originem ducere, quod novum est, & nullo fundamento subnititur. Præsertim † cùm ex eâdem Sacra Pagina constet, Isaachar terram totius Chananeææ optimam, atque supra modum fertilem in sortem obvenisse, & in ea patris benedictionẽ impletam, ac propterea Tribum illius ita se ultrò agriculturæ operibus addixisse, ut ab his divelli posse non videatur, & mallet tributa maiora pendêre, quàm de terra sua, sive ad bella gerenda, sive ad alia Principum servitia exire. Et in huius rei significationem Tribus illa pro insigni sui vexilli asinum posuit, ut implêret præceptum à Domino traditum Numer. cap. 2. sicuti produnt Ferdinand. Mexia in Nobiliario lib. 3. cap. 4. Fr. Hieronym. Romanus Rerump. lib. 6. capit. 4. Salazar super symbol. Apostol. discursu 1. cap. 3. & novissimè Barnabas Morenus de Vargas de nobilit. Hisp. discursu 18. in principio.

77

78

SVM-

SVMMARIVM Capitis X.

1 *Indorum de origine nihil certè affirmari potest, & quòd multis modis initium habere potuerint.*
2 *Orbis Novus per aliquam partem est antiquo coniunctus, aut vicinus.*
3 *Indi Novi Orbis, & reliqua animalia, quæ in eo reperta sunt, ad eum perveni-re potuerunt terrestri, vel brevi navali itinere, & quomodo?*
4 *Terrarum primariæ plagæ etsi vastissimo mari dividantur, alicubi tamen coniunctæ, vel valdè proximæ sunt: & exempla.*
5 *Auctores recensentur, qui Indos Occidentales terrestri itinere ad eas regiones pervenisse dicunt.*
6 *Hominum per Orbem disseminatio magis frequens, & ordinaria terrestri itinere, aut brevi mari traiecto facta est.*
7 *Terras ita Deus disposuit, ut facilè homines de alijs ad alias transire possent, cùm iusserit eos Orbem replere.*
8 *Insulas maris cur hìc, atque illìc Deus collocaverit ab initio Mundi?*
9 *In insulis Dei sapientiam elucere cur dixerit Augustinus?*
10 *Noe posteri brevi tempore nimis aucti, & sparsi sunt.*
11 *Homine ex uno, & ex eius cõiuge quot liberi procreari possint spatio 210. annorum?*
12 *Noe plus decem annis per Mediterraneum navigavit, posterorum suorum familias, seu colonias invisens.*
13 *Humanum genus semper dilatationi, & propagationi studuit, & qualiter paulatim omnes Orbis regiones, & insulas etiam longè positas occuparit?*
14 *Theophili Antiocheni elegãtissima verba de hominum propagatione.*
15 *Tertulliani de eadem propagatione hominum duo loca elegantissima proferuntur.*
16 *Franciscus Vallesius insignis Medicus & Philosophus, quid senserit de hominum per universum Orbem disseminatione?*
17 *Iosephus Acosta putat habitatores Novi Orbis non esse valdè antiquos, & ab hominibus sylvestribus propagatos: & id qualiter accipiendum.*
18 *Homines sylvestres, & omnino bruti reperiuntur in aliquibus locis.*
19 *Homines veri reperiuntur, qui sylvas, & antra habitantes, brutis assimilantur, sed rectè instituti rationales evadunt.*
20 *Migrationes, & coloniæ variarum nationum, & auctores plurimi, qui de illis scribunt.*
21 *Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado Regius Consiliarius laudatur.*
22 *Orbis Novus ubi antiquo coniungi, aut proximus esse credatur?*
23 *Orbis Novus supra Floridam creditur extendi ad Polum Arcticum usque ad Grotlandiam, Lappiam & Noruegam.*
24 *Curlantia provincia Septentrionalis in Regno Poloniæ habet gentes Indis Occidentalibus simillimas.*
25 *Annian fretum ultra promontorium Mendocinum dividit Indiam Orientalem & Occidentalem.*
26 *Orbis Novus ex parte Poli Antarctici ultra fretum Magallanis plures regiones nondum detectas habere creditur.*
27 *Arctico sub Polo sunt plures regiones habitatæ, & sub Antarctico alias reperiendas esse verosimile est.*
28 *Septentrionales nationes plurimæ, & qui de illis scripserint.*
29 *Regio in qua iuxta Æthiopiam Asia & Africa iungebantur, & alia Narbonensis, Polybij tempore lustratæ non erant.*
30 *Indos Orbis Novi ex pluribus partibus ad eum transire potuisse, & maximè ex Orientalibus, aut Sinis, & Tartaris.*
31 *Indos Occidentales, sicuti & Orientales ab Ophir genus ducere putat Arias Montanus, & alij.*
32 *Indiam Orientalem fuisse olim coniun-*

ctam Occidentali Auctor quidam scribit.

33 Indi Occidentales in omnibus ferè similes sunt Orientalibus.

34 Indi Novi Orbes possunt procedere ex filijs Sem, aut Iaphet, & etiam ex filijs Cham secundùm Torniellum.

35 Indos Occidentales originem ducere ex posteris Chami filij Noe, aliqui tradunt.

36 Ioannis Lerij Burgundi levis coniectura de origine Indorum Occidentalium.

37 Indi Occidentales, & Orientales quem colorem communiter habeant? Et numero 52.

38 Cubæ insulæ incolæ historiam Noe, & filiorum eius narrabant.

39 Coloris Indorum, & Æthiopum causæ.

40 Homines varios colores habere non est ita mirandum, quàm ex Æthiopibus albos nasci, vel è contrario.

41 Mexicani homines nimis albos servabant, & mirabantur.

42 Homines in monte Zantone Indiæ Orientalis, quà vergit ad Orientem nascuntur albi, quà ad Occidẽtem nigerrimi, & de quodam homine bicolori.

43 Coloris & crispaturæ Æthiopum causam Soli tribuit Theodectes.

44 Indi cur non sint ita nigri & crispi, sicut Æthiopes.

45 Coloris hominum causas non pendere ex temperie Soli, aut Cœli, sed ex habitudine, & similitudine parentum, multi opinantur, & quibus rationibus?

46 Æthiopes, & Indi, & eorum liberi nunquam mutant colorem, etsi ad frigidas regiones transferantur.

47 Cham cur destitutus fuerit paterna benedictione, & Chanaan eius filius cur maledictus?

48 Chus filius primogenitus Cham fuit nigerrimus, & Æthiopum auctor.

49 Mizraim filij deformes.

50 Getuli nigri sunt, & ore putidi, unde salem semper in eo portare solent.

51 Phut tertiogenitus Cham quales liberos genuerit?

53 Æthiopem dealbare adagium, & alia de Æthiopibus remissivè.

54 Gigantes in Novo Orbe viguisse, & hodie vigere aliqui tradũt, & latè de eis.

CAPVT X.

De eadem Indorũ origine, & quòd verosimilius videatur, terrestri, aut brevi navali itinere per has regiones disseminatos fuisse. Et an à posteris Chami descendant? & aliqua de colore eorum, & Gigantibus, qui in aliquibus locis reperti dicuntur.

HÆc fermè sunt, quæ à doctissimis viris circa Indorum Occidentaliũ originem, & propagationem considerari solent, in quibus tamen congerendis & illustrãdis, an Nos aliquid præstiterimus? viderint alij. Et quidem † in re adeò lubrica & antiqua nihil omnino respuẽdum est; nam si in id incumbere acrius quodvis humanum ingenium perrexerit, in quãvis rem ludet potiùs, quàm firmas rationes inveniet. Quo fit, ut minus displicere debeat iudicium Gregor. Garciæ ubi sup. lib. 4. cap. ult. qui in dubio positus, cui ex prędictis opinionibus adhæreret, tandem affirmari posse inquit, non ab una tantùm gente, neque unâ tantùm viâ, sed ab illis omnibus, quas commemoravimus, casu, & consilio, mari, ac terrâ primos huius Novi Orbis habitatores propagari potuisse. 1

Ergo fruatur unusquisque sententiâ suâ. Et † ut ego meam sub aliorum etiam correctione proponam, semper verosimilius arbitratus sum, hunc Novum Orbem nõ esse penitùs ab altero 2

illo divisum, quin potiùs aliqua in parte, vel hærêre, vel sanè valdè vicinum esse, arcto aliquo duntaxat freto disiunctum, eòque, uti assolet, alijs atque alijs insulis interrupto, per quæ loca facile, † promptumque est, existimare, genus hominum, & simul reliqua perfecta animantia paulatim terrestri, vel brevi navali itinere defluxisse, ac sedes subinde, & novas quærendo, & inventas mutando, pro varia regionum commoditate tot populos & nationes effecisse, quemadmodum † etiam Divinæ providentiæ dispensatione factum est, ut primariæ aliæ terrarum plagæ, tametsi, ut plurimùm, vastissimis disiunctæ maribus, alicubi tamen aliquo, vel tenui Isthmo copulatæ sint, vel exiguo freto inter se distinctæ. Videmus enim in universalibus Orbis terrarum descriptionibus, Asiam cum Africa, Isthmo, qui est inter mare Mediterraneum & Arabicum, coniungi, & in duabus Americæ nostræ peninsulis idem in Panamensi tractu contingere, ut diximus sup. cap. 6. num. 6. & 36. Videmus item Africam ab Europa circa Hispaniæ, ac Mauritaniæ fines, freto tantùm Herculeo, seu Gaditano seiungi, & eodem modo Europam ab Asia, Hellesponto, & duobus Bosphoris, Thracio scilicet, & Cymmerio, quamquam eadem Europa supra paludem Mæotidem, fluvio duntaxat Tanai ab Asia dirimitur, & in parte magis Boreali invicem Asia, Europaque copulantur, Isthmo satis amplo, qui à fontibus prædicti fluminis rectà ad Granicum Aquilonaris Oceani sinum excurrit. Asia quoque à regionibus Arcticis ad novam Zemblam modico freto secernitur, & ab America altero, nimirum Aniano, dirimi creditur. Americam item Australem, seu Peruvianam certum est freto tantùm Magallanico separari, de quo egimus sup. cap. 8. ex num. 35.

Quam † sententiam optimè proponit & illustrat Acosta. d. lib. 1. cap. 20. & 24. & alijs neglectis probat & sequitur Ioan. Boterus in relat. univers. vol. 2. part. 1. lib. 1. pag. 343. & 344. doctissimus Arias Montanus tomo 7. in lib. quẽ inscripsit Phaleg. hoc est, de primis gẽtium sedibus, cap. 9. Genebrar. in d. Chronogr. lib. 1. pag. 35. Maluen. d. lib. 3. de Antichr. cap. 18. pag. 155. & cap. 14. pag. 141. & 142. Cabello in d. Miscell. Austral. m. s. 2. part. cap. 19. fol. 98. & cap. fin. fol. 122. Gregor. Lopez Madera in excellent. Monarch. Hisp. cap. 8. pag. 70. Gregor. Garcia. d. tract. de Indor. orig. lib. 4. cap. 1. & sequent. Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. capit. 6. pag. 12. & 13. Torquemada in. d. Monarch. Ind. lib. 1. cap. 10. pag. 32. Ioan. Lorin. in Act. Apost. cap. 17. vers. 26. pag. 669. & novissimè ac doctissimè August. Torniel. in Annal. sacris 1. tom. anno Mundi 1931. num. 47. pag. 232. Qui † hanc viam ordinariam ac faciliorem esse dicit, ad hominum per cunctas Orbis terras disseminationem. Quia † cùm Dominus homines crescere, multiplicari, & terram universam habitatoribus replêre iussisset Genes. cap. 1. credendum quidem est, priùs omnes eius regiones ita disposuisse, ut ab una ad alteram, alicubi saltem, non incommodè transiretur.

Et ad hoc † certè nõ casu, sed mirâ dispensatione & providentiâ ab initio mũdi in medio maris plures hîc, atque illîc insulas collocavit, tum ut vastos eius sinus speculari, & scrutari securiùs homines possent, cùm etiam ut post diluvium ab Armenia exeuntes, commodiùs sese in altum conferrent, & paulatim ac successivè à proximis ad remotissimas quasque provincias disseminarentur, quapropter † elucêre in insulis Dei sapientiam meritò dixit D. August. de mirab. Script. lib. 1. capit. 7. quem refert & laudat Simon Maiolus in dieb. Canicul. colloq. 10. pag. 266. & colloq. 14. pag. 334.

Et posteri † Noë hoc modo totum

Orbem

Orbem varijs colonijs replêre cœperunt,ut sup.cap.proximo num.8. retulimus,ac brevi tempore ita creverunt, ut secũdùm Philonem lib.1.antiq.Iud. & Pineda in Monarch.lib.1.cap.18.§.2.decem annis ante eius mortem, qui fuit 340.post diluvium,Principes familiarum,qui inter se Orbem diviserant, suas familias numeraverint, invenerintque 732ʃʃ702.quod mirum nõ est: nam † iuxta evidentem computationem August.Torniel.in Annal.sacr.1.tom.ann.2329.num.19.pag.394.unũ par coniugatorum in septimo tricennario,hoc est in fine anni ducentesimi decemi, potest generare plus quàm sexies & decies centena millia, & quadraginta septem millia hominum 1647ʃʃ86.Et de eodem † etiam Noë tradit idem Philo in lib.de multip.gen.hum.Annian.sup.Berof. lib.4.Gregor. Garcia.d.lib.1.cap.2. §.1. & Torquemad. d.lib.1.cap.10.pag.33. plus decẽ annis Mediterranei maris littora navigasse,suos filios & nepotes invisens, & familias & colonias requirens,quas in varijs regionibus collocaverant.

11 12

13 Quod propagandi † studium, & novas sedes quærendi,cùm discursu temporis prætermissum nõ fuerit, sed imò quotidie magis auctum, augescente etiam hominum genere,& sese internecinis bellis exagitante,mirum non est,si neque ab incolẽdis insulis,&alijs quantumvis longè positis regionibus abstinuerint, ut præclarè ostendit D. August.lib.16.de Civit.Dei,cap.6.tradens,homines ex tribus filijs Noë procedentes, multiplicato genere humano,etiam insulas implevisse, *ad quas* (inquit) *inhabitandas,navigatio transire potuisse,quis ambigat?* Idem † docet Theophil. Antiochenus lib.2.de Antol. in hæc verba: *Cùm enim primis temporibus pauci forent homines in Armenia, & Chaldæa,post linguarũ divisionem aucti & multiplicati paulatim sunt.Hinc quidam abierunt versus Orientem,quidam concessere ad partes maioris continentis,alÿ porrò profecti ad Septentrionem sedes quæsituri.Postmodum sensim inde progressi homines etiam reliquas Orbis partes invaserũt,cœptæque sunt habitari insulæ maris,necnon reliqua Orbis climata.Nec priùs desierunt terram ubique occupare, quàm etiam Brittannos in ultimis climatibus accesserint.*

14

15 Et non minus eleganter † Tertullian. lib.de Pallio,ubi Carthaginenses alloquens,ita eandem diversarum nationum per universum Orbem dispersionem & migrationem proponit: *Nã & primitus maiore ambitu terra cassa,& vacans hominum,& sicubi aliqua gens occuparat,sibimet soli erat.Itaque cogitans omnia sibi domum,intelligens alibi stipantem copiam,alibi deserẽtem runcare,ac ruspare,ut inde velùt ex surculis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus per ubique Orbis pangerentur.Transvolãt redundantium gentium examina, Scythæ exuberant in Persas, Phœnices in Africam eructant,&c.* elegantiùs lib.de anima cap.30. *Invenimus* (inquit) *apud commentarios etiam humanarum antiquitatũ paulatim humanum genus exuberasse,dum Aborigines vel vagi,vel extorres,vel gloriosi quique occupãt terras,ut Scythæ Parthicas,ut Mænidæ Peloppon[n]esum,ut Athenienses Asiam,ut Phryges Italiam,ut Phœnices Africam,dum solemnes etiam migrationes,quas* μετοικίας *appellant, consilio exonerãdæ popularitatis in alios fines examina gentis eructant.Nam & Origines in suis sedibus permanent,& alibi plus Gentilitatis fœneraverunt.Certè quidem ipse Orbis in promptu est,cultior de die in diẽ, & instructior pristino.Omnia iam pervia, omnia nota,omnia negotiosa,solitudines famosas retrofundi amœnissimi oblitteraverunt.Sylvas arva domuerunt,feras pecora fugaverunt,harenæ seruntur,saxa panguntur, paludes eliquantur,tantæ urbes, quantæ non casæ quondam.Iam neque insulæ horrent,nec scopuli terrent,ubique domus,ubique populus,ubi Respublica,ubique vita summum frequentiæ humanæ.Onerosi sumus Mundo,&c.*

16 Insignis quoque ille † Medicus,&

Philosophus Franc.Vellesius de sacra Philosoph.cap.26.pag.209. magis ad nostrã quæstionẽ accedens, cùm probasset, hominũ dispersionem nõ intra angustos duarum Zonarũ fines stetisse, ut veteres reputabãt, sed in universum terræ Orbẽ esse factã, sic subiũgit: *Atque quanquam alij aliorum ob magna locorum dissidia sint obliti, tamen Dei providentiam eos, more eius, qui seminat hàc, & illàc, quoquoversus diffudisse, ita ut nulla pars hominibus alendis idonea sine Adami semine relinqueretur.*

17 Iose.etiã Acosta † lib.1.de nat.No. Orb.c.24.& iterum lib.7.hist.Ind.c.8. in fin. hunc Novum Occidentalẽ Orbem non multis ab hinc annorũ millibus habitari cœptũ existimat, magisq; id ab hominibus Sylvestribus, & palantibus, quàm ab aliqua Republica obitũ: *Cùm errore*(inquit) *potiùs, aut patria angustijs, novas sedes paulatim habitare cœpissent, atque his assueti, nihil nisi naturalis lucis ductũ, eumque obscuratũ, aut patria fortassis gentilitiæ aliquas consuetudines retinerent.* Quod non est intelligendum

18 de † hominibus omnino Sylvestribus, quos nos *Selvages* vocamus, qui præter humanã effigiẽ, nihil hominum habent, & muti sunt, ac inter belluas cõputãtur, quales in Noruegia, & alibi repertos esse, tradit Hieron.Boëthius in Scotia, Theat.vitæ huma. vol.1. lib.1. pag.94.& Simõ Maiol.in dieb.Canic. 1.tom.colloq.2.pag.60.& 61. Sed de hominibus veris ab Adamo profectis,

19 qui † tamẽ à suis divulsi, per Sylvas, & nemora, ac incultas regiones nudi, & sine certa sede pererrantes, hirsuto & villoso corpore facti sunt, & adeò brutis animãtibus similes, ut aliqui etiam proni quadrupedum more incedere, & antra, & speluncas habitare soleant, quorũ plures iã olim commemorantur à Plin.lib.5.cap.8.lib.6.cap.24.30. & 31.Solino c.32.33.& 35.Põpon.Mel. lib.3.cap.4.Agellio lib.9. cap.4. & D. Isidor.lib.11.Etymol.cap.33.& hodie in nostris Ind. Orient. & Occidental. passim reperiuntur, ut ex Pigaffeta, Oder.Barbosa, Petr.Martyre, Haittonio, & alijs tradit Maiol.ubi suprà, qui adhuc rationis mentisque vestigia in illis apparêre, rectissimè tradit, & cùm veri homines sint, sensim in legitimum rationis usum, Dei gratiâ, & melioris vitæ institutione accedente, posse traduci.

20 Vltra quos Auctores † de varijs variarũ gẽtium incremẽtis, migrationibus, & colonijs per Orbẽ extensis, plurima cõgerit M.Cato in lib. de Originibus, Seneca in lib.de consolat. ad Albin.c. 6.Strab.lib.1.& 15.Alex. ab Alex.lib. 4.gen.cap.10.Goropius Beccanus in libris peculiaribus, quos de hoc argumento conscripsit, Theat. vitæ huma. vol.3.lib.1.ex pag.586.Ioã.Vaseus in Chron.Hisp.lib.1.cap.11.Vvolfgango Lazio lib.12.de Rep.Rom.per tot.Simon Maiol.4.tom.dier.Canicul. collog.4.Greg.Lopez Madera de excellent.Hisp.cap.8.pag.66.Pined.de reb. gest.Salom.lib.3.c.5.num.5. pag.101. & lib.6.cap.2.pag.423.num.1. & cap. 20.pag.476.Villalp.in Ezechie.in appar.tom.2.part.2.lib.5.disp.3.cap.57. & 58.Petr.Opmeerus in opere Chronogr.pag.18.Bernard.Aldret.de orig. ling.Hisp.lib.3.cap.1.& de antiq.Hispan.lib.1.cap.30.& lib.3.capit.27. Fr. Ioan.à Ponte in convenient. utr. Monarch.lib.2. cap.15. cum multis seqq. & lib.3.cap.5.pag.34.& seq.&

21 † Dom. D.Laurentius Ramirez de Prado Regius primùm & meritissimus rei Dominicæ Cõsiliarius, & nunc in Supremo Indiarũ Senatu iure optimo constitutus, & ad honorificã valdè erga Christianissimum Franciæ Regẽ legationẽ adlectus, mihique ob egregias animi dotes, & politissimas litteras magni semper, iã inde ab studijs Salmanticẽsibus habitus, in terso illo & satis docto libello, cui *Tesera legum* titulum fecit, sub explicatione l. certâ formâ 4. C. de iure fisci, lib.10. Et de colonijs Indorum Regni Peruani Garcias Lassus

ſus Inca in ſuis commentarijs libro 3. cap.4.& 19.& lib.7.cap.1.

22 Vbi autē † eiuſmodi terrę vicinitas, vel continuatio reperiatur, per quā homines ex Orbis regionibus antiquitùs cognitis, ad has denuò detectas trāſire potuerint, latè præfati Auctores examināt. Et ſunt † qui putēt, forſitā illā ad Polū Arcticū reperiri, cùm hactenus certo documēto contrariū nō patuerit, nec omnis terrę ad eā partē tēdētis lōgitudo ſatis explorata ſit, quin potiùs multi dicāt ſupra Floridā latiſſimā eſſe terrā Septentrionalē, & Vulpellus tradat Grotlādiam cū Eſtotilādia cōiugi, & à Terra laboratoris parū diſtare. Quod ſi certum eſt, veroſimile fit, ut ait Boterus.d.vol.2.part.1.lib.1. pag.343. Gomara 1.part.fol.7.& alij relati à Gregor.Garc. de Ind. orig.lib.1. cap.4 §.4.ex pag.79. Lappianas, & Noruegas gentes propagine ſuâ, & ſedium mutatione paulatim in has partes perveniſſe. Quibus adſtipulatur, quod de provincia Europæ, † Curlātia nomine tradit Henric. Martinez in repert. Mexican.2.part.cap.8.pag.104. quę iacet in 56. altitudinis gradibus, lōgitudinis autē 45. & peculiares Duces habet, qui Polonię Regibus ſubſunt, cuius incolę vultu, habitu & moribus Indos Novæ Hiſpaniæ ferè in omnibus referunt.

25 Vltra † Promontoriū quoque Mēdocinum, ut ait Acoſta.d.lib.1.cap.20. non eſt ſatis cognita terræ amplitudo, quam tamen oppidò ingentē eſſe pluri mi ferunt, & ibi fretum Regni Anian, quod non multum à Tartaris & Sinis, & à regionibus Indiarum Oriētalium diſtare cognoſcitur, & inde docēt planam viam in has Americanas eſſe potuiſſe, ut cōſtat ex Genebrard. in Chronograph.lib.1.pag.150. Pet. Planc. Hērico Alegren, & alijs doctiſsimis Coſmographis, quos refert Fr. Greg. Garcia.d.§.4.& lib.3.capit.1.pag.181. & ſequentib.& lib.4.cap.2.pag.325.

26 Ex parte † quoque Auſtralis noſtri verticis, ſive Antarctici Poli, quem vocamus DEL SVR, nemo hactenus exploravit quouſque procurrat cōtinens ultra Patagones, & fretū Magallanicū poſita. Et quemadmodum † repertæ 27 ſunt regiones in altitudine Septuaginta, & amplius graduum ad Septentrionē, imò & ſub ipſo Arctico, & rigente cingulo habitatæ, ut ſunt Groenlādia, Scandinavia, Iurha, Corelia, Gothia, Biarmia, Lapia, Finlādia, Finmarchia, Sricfinnia, & aliæ multæ*, † quas Ior- 28 danus Gentiū omniū officinā, & quaſi vaginā nuncupat; de quibus plura tradunt Olaus, & Ioan. Magnus, qui de illis gentibus integra volumina cōdiderunt, Plin.lib4.cap.3. Mathias Michovienſis lib.1.de Sarmatia cap.14. Abraham. Ortelius in tabula Scādię, & Scotię, Maluenda lib.3.de Antichriſt.cap. 14.pag.141. Magin. Patavinus in ſuā Coſmograph.2.par.tabul.9. ex fol.96. Ita quoque aliæ ſimiles provinciæ reperiri poterunt ſub alia Zona frigida huius Poli Auſtralis, verſus quā cū multi poſt Magallanū conſtātiſsimè navigaverint, de quibus ſermonē fecimus ſup.cap.8.ex num.35. nullū planè terminū oculis perluſtrarūt, quo per eam partē terra deficeret. Quod mirū cuipiā videri non debet, † nam & Polybij 29 tempore, ut ipſe oſtendit lib.3. illa regio, quę iuxta Æthiopiā eſt, ubi Africa, atq; Aſia iunguntur, penitus ignorabatur, neſciebaturque, utrū perpetua eſſet & continens, an clauderetur pelago? Et idē ait de eo, quod Narbonēſis regio ad Septentrionē excurreret.

30 Apparet igitur † per has omnes partes facilē fuiſſe primis hominibus tranſitū, quo in hunc Novum Orbē perducerētur. Et cùm extrema Oriētalis, & Occidentalis Indiæ hucuſque (ut diximus) explorata nō ſint, mihi valde probabile videtur, huius priores accolas ab illa, & à redundāti fortè Sinarū, aut Tartarorum copia originem duxiſſe, prout tenēt multi ex auctoribus relatis ſup.num.5. præcipuè † Arias Mon- 31 tanus in Phaleg. qui inde Americanos

Ophi-

Ophiritas appellat,quasi à duobus filijs Iectan, scilicèt Ophir & Hevila, initium suæ propaginis sumpserint,qui primi Indiam Orientalem tenuerunt, ut habetur Genes.2.& 1.Reg.9. atque deinde Ophir etiam Occidentalem,ut idem auctor probare nititur, *Non enim* (inquit) *aliam verosimiliorem originē Indis Occidentalibus assignare possumus.* Idē tradit Genebrard.ubi sup. Pet.Opmeerus in opere Chronogr.pag.16.qui inter aliquos filios Hebri Iectanum connumerat, subditque huic tredecim filios fuisse, qui à Chaldæa ad Indiam usque migrarunt. *A quibus*,inquit,*Indorum, Sinarumque variæ gentes originem trahunt,ingenio,industria,arte,atque Philosophiæ studijs excellentes.* His subscribūt Michaël Balboa Cabello in Miscell. Austr.m.s.1.part.cap.12.& 3.par. capit.15.& 20.& capit.6.fol.153. Vbi quod † plus est,absque ullo certo fundamento suadêre intendit, utramque Indiam olim coniunctam,& continuā fuisse,quousque maris fluctibus dividi cœperunt,Greg.Garcia lib.4.capit.1. & 23. Gregor. Lopez Madera de excellent.Hisp.cap.8.pag.70.& Ioan.Boter.d.lib.1.pag.345.qui † ad eandem sententiam fulciēdam similem ferè in omnibus conditionem,corporis habitudinem, ritus & mores, ac præcipuè colorem Indorum utriusque Indię rectè considerant. Quamvis Fr. Ioan.à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib.3.capit.7.pag.53.contrarium,scilicet Americanos ab Orientalibus nequaquam procedere,suâ tātum auctoritate nixus existimet. ¶Sed prædictā opinionem,licèt in origine Ophir reijciat,in reliquis tamen sequitur etiam, & optimè exornat Torniellus. d.anno Mundi 1931.num.47.pag.232.† Vbi ait,quòd si quæratur, ex quibus filijs, aut posteris Noë hic Novus Orbis impletus fuerit,possumus respondêre, ex filijs Sem per partes Indiæ Orientalis, & Chinæ,& Iaponij provincijs atque insulis,quæ Americæ Aquilonari vicinæ sunt:aut etiam ex posteris Iaphet, qui postquam per plagas Asiæ Aquilonares,quas nunc Tartari incolunt,disseminati fuerunt,tandem ad Orientales eiusdem Asiæ fines, qui supra Chinam nonnihil flectunt, ad Aquilonem devenerunt,prope fretum Anian, quo ut diximus,parvo intervallo,ipsa Asia ab America seiungi perhibetur. Ad illas autem Antarcticas provincias,quę nobis omnino Australes esse vidētur, & contra extremum Africæ promontorium, quod *Caput Bonæ spei* appellant,respiciunt,licèt nobis adhuc benè cognitæ non sint, probabiliter cōijci posse, primùm penetrasse posteros Cham,qui prædictum Promontorium, cæterasque Africæ partes incoluisse dicūtur:hi enim à prædictis Antarcticis regionibus omniū minus remoti fuisse videntur,& consequenter ad eas potuisse cōmodiùs pertransire.

Quo † sensu accepta,vera esse potest opinio Gomaræ in hist. Ind.lib.5. cap.217. dum existimat, Peruenses à Chamo originē ducere,ac maledictionis Divinæ in Chamū hæredes esse,& idem de Brasiliensibus,& alijs Americanis tradit Ioan.Lerius Burgūdus in sua historia navigationis in Brasiliam, quæ habetur in 3.part. hist. Americę cap.15.in fin.pag.233.Qui tamen hoc levissimâ † aliâ coniecturâ confirmat, dicens, quòd cùm Iosue,iuxta promissiones Patriarchis factas, mandatumque sibi peculiariter datum,in terram Chanaan ingrederetur,testatur Scriptura, Iosue 2. 9. tantum terrorem irruisse super illius terræ incolas, ut diffluerent metu Israëlitarum:unde etiā fieri potuit,ut Americanorum nostrorum maiores,Israëlitarum cōspectum fugientes, mari se commiserint,ac tādem in terram Americam appulerint.

Ioannes quoque à Torquemada in Monarch. Ind.lib.1. capit.10.pag.33 & latiùs lib.14. cap.18. & 19. Ioan. Lucena in vita Sanct. Xavierij lib.1. cap.13.& lib.10. cap.22. Hieronym.

Osso-

Offorius de reb. Emanu. lib. 8. pag. 320. Petr. Bertius in descript. Iavę, pag. 611. & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 5. num. 15. & 20. eandē originem constituit Indorum Orientalium & Occidentalium, putantq; eos ab aliquo ex filijs, vel nepotibus Chā propagari cœpisse; atque † ideò colorem æneum sub fuscum habêre, sive oleastrinum, & ut plurimùm cineritium quibus adstipulatur, quod refert Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 9. cap. 4. pag. 296. Nempe in † Cuba insula veteres indigenas Nostris apertè Noë, & filiorum eius historiam retulisse, dicentes, se ex filio, cui ille maledixit, procedere, & ideò rudiores, & versicolores esse, ac nudos incedere. Nos verò ex altero, cui benedixit, & ideò vestibus uti, equis incedere, atque alijs cœli donis, & commoditatibus perfrui.

37

38

Quod ut melius intelligamus, sciendum est, † coloris Indorum causas, ut & nigredinis, & crispaturę Aethiopum a plurimis doctissimis viris in Solis ardorem & temperamenta locorū, quibus habitant, referri solêre, ut constat ex Ptolem. in op. quadripert. & ejus comment. Haly. cap. 2. Hippocrat. in tract. de aëre & aqua, Albert. Mag. de nat. cœl. lib. 2. & 4. Galen. lib. 2. de temperam. cap. 11. Cabello in d. Miscell. Austr. 1. p. cap. 9. Fr. Gregor. Garc. d. tract. de Ind. orig lib. 2. c. 5. pag. 149 & seq. & Simon Maiol. in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 3. pag. 62. Vbi † tradit non esse monstrosum, quòd cutis adeò variæ formę, & colores in hominibus sint: nam cœli in id climata plurimum influunt: sed magis admirandū esse ex albis nasci Aethiopem, aut ex Aethiopibus album; ac propterea in † Mexico ab eius antiquis Tyrannis Motechumis homines aliquos publicè alisolitos, quibus ab ipso ortu cutis, crines, supercilia, ac palpebræ albæ fuerint, idque valdè ibi pro admirando habitum fuisse, ut tradit Cortesius in relat. 2. Et idem Maiol. colloq. 17. pag. 395. ex Oder. Barbosa, & alijs cōmemorat † in India Orientali tantam esse climatis in unico monte Zantone vim variam, ut quà vergit ad Oriētem albi sint, qui & nascuntur, & incolunt: quà verò vergit in Occidentem, nigerrimi; cùm tamē omnes belluino more vivant.

39

40

41

42

Illud porro magis monstrosum videtur, quod de homine quodā bicolore à Ptolemæo Lagi filio in Aegyptum deducto narrat Cœl. Rhodig. lib. 7. antiq. lect. c. 18. cuius quidē medietas ex æquilibrio sūmè erat nigra, & reliqua portio eximiam albedinē præferebat.

Theodectes † etiam apud Strabonē lib. 15. pag. 799. eandem coloris varietatem Soli his carminibus tribuit:

43

Quorum propinqua Sol adurens orbita
Fuliginoso corpora colore imbuit,
AEstuque totas sicco crispavit comas,
Materiemque adolescendi consumptam abstulit.

Vnde idem Strabo infert, † Indos Orientales non crispari, nec eorū colorem in totum aduri, sicut Aethiopum, propterea quòd sint humidi aëris compotes, & minus perpendiculariter radijs Solis feriantur.

44

Alij tamen putant, † neque Soli, neq; solo id esse tribuendū, sed à spermatis naturâ proficisci: quoniam sub æquatore, & locis utrique Tropico vicinis inter nigerrimos sparsi reperiuntur albi, vel cineritij, qui illic in sua albedine perseverant, ut in Regno Melinda & Mombaza, & benè observat Abraham Ortel. in comment. tab. 4. sui Theatri, & Auctor hist. Regni Congiani cap. 3. in calidioribus quibusdam locis sub eodem paralello; atque adeò, sub eâdem cœli constitutione videmus nasci alicubi homines albos, ut in hac America, alicubi sub fusci-coloris, ut in Abyssinorum regionibus, alicubi nigerrimos, ut in Asiæ Provincia, quam Malabaricam vocant. Et quia † Æthiopes etiam, &

45

46

Indi, si per multa sæcula in frigidas regiones transferantur, semper tamen nigros, vel oleastrinos liberos generant: sicuti & Hispani albos, quamvis in Indiæ, aut Æthiopiæ littoribus perseverẽt. Et in insula S. Thomæ, quæ primùm à Lusitanis habitari cœpta est, non impedit calor quominus ipsorum filij usque ad centesimum iam annum albi sint, & maneant: cùm tamen Sol ibi ęquè ac in alijs insulis Æthiopicis calidus sit.

Quapropter affirmant à stirpe & 47 sanguine † Cham Æthiopes provenire, qui destitutus fuit patris sui Noë benedictione, ob culpam, quam contraxit in eius temulentia irridenda, & inde magnam plagam posteritati suæ attulit, ut & ipsa indignationem Dei in suum parentem testaretur, ut habetur Genes. cap. 10. & Paralip. 1. Chanaan enim filius Cham quarto genitus, quia patri avum temulentum ostendit, maledictus fuit, & iugo servitutis subiectus: & ideò Chananæi, & alię undecim gentes ab eo 48 descendentes, deletæ sunt. Chus † verò ipsius Cham primogenitus, quamvis multò ante patris impietatem natus fuisset, niger tamen ipse, velut in pœnam effectus, nigerrimos filios produxit, & Ætiopum auctor esse 49 perhibetur. Filij autem † Mizraim secundo geniti nigri, & deformes nati 50 sunt, ut Ægyptij, ac † Getuli præter nigrorem ore putidi, ut cogantur perpetuò salem in eo habêre. Filij deni- 51 que Plut † tertio geniti (ut Mauri) nigri, simi, labeones, alióve modo pro- 52 digiosè affecti. Ex quibus † coloribus utriusque Indiæ incolæ habent, & pręcipuè illius Oleastrini, quo, ut diximus, magis frequenter præditi esse videntur. Quod ultra Torquemadam d. lib. 14. cap. 18. & 19. ubi supr. apertè proponit, & prosequitur Anton. Possevinus in Biblioth. 2. tom. lib. 15. cap. 19. pag. 252. & 253. Didacus de Yepes in suis discurs. de var. histor. & August. Torniell. in annal. sacris tom. 1. ann. Mundi 1931. num. 26. & 27. Et † qui de Aethiopibus 53 plura voluerit, & de usu illius adagij *Aethiopem dealbare*, & *Aethiops non albescet*, legat Plinium lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 30. Erasmum in adagijs, Alciat. Emb. 59.

Abluis Aethiopem quid frustra? ab desine, noctis
Illustrare nigræ, nemo potest tenebras.

Vbi Sanctius Brocensis, & Claudius Minoës alios allegant, & eruditissimus pariter ac pijssimus vir Martin. Delrio in adag. sacr. 1. tom. adag. 851. pag. 448. & sequenti.

Illud † tandem pro huius capitis 54 coronide subijciemus, hodie Indos omnes, ut plurimùm, mediocri statura reperi, cuius rei causas examinat Torquemad. d. lib. 14. cap. 24. & 25. & Fr. Ioan. à Ponte in Monarch. lib. 3. cap. 9. pag. 75. Quamvis non ignorẽ, tam incolarum traditionibus, quàm multorum Scriptorum testimonijs, compertum esse, in aliquibus huius Novi Orbis regionibus quondam Giganteæ magnitudinis homines viguisse, & hodie quoque vigêre, ut etiam de Indis Orientalibus diximus suprâ capite 2. ex numer. 11. Nam Americus Vespucius in suis relat. navig. 2. tradit, se in quandam insulam appulisse altissimis hominibus cultam, quam ob id Gigantum appellarunt. Et Ant. Pigafetta, qui fuit socius Magallanis, dum nobile eius nominis fretum detexit, affirmat, se iuxta illud Giganteos populos conspexisse, quorum cervix ad brachij dimidium longitudine protenderetur. Qui Gigantes posteà sæpè ab alijs illud fretum navigãtibus cõspecti sunt. Et de eis ita scribit Cardanus lib. 8. de rerum variet. capit. 43. relatus in Theatr. vitæ human. vol. 2. lib. 2. pag. 277. *Constat iuxta fauces freti Magallanici in Boreali littore ad quinquaginta duas partes altitudinis esse*

Pata-

Patagones Gigantes, octo palmis longiores, magnis pro statura pedibus, qui crudis carnibus vescuntur, piscibus assatis, pane carent. Vna bucca libras duas carnis, aut piscium sumunt: tantùm aquæ uno haustu bibunt, ut duodecim hominibus sufficere possit. Cæterùm forma decenti sunt, membrisque pro altitudine commensuratis: cursus velocissimi, hilares, fortes, robustissimi etiam supra magnitudinis rationem. Furtis mirum in modum delectantur: crudeles tamen, quod mirum est, non sunt, nec humana carne vescuntur. Sagittas adeò profundè in gulam demittunt, ut in ventriculum pervenire existimentur, quod ipsi pro egregio spectaculo habent.

Idem de antiquis Iucatanę Provinciæ Indis monumentis suis mandavit Anton.de Herrera in hist. gener. Ind. decad.4.lib.2.cap.7.ad finem,pag.44. & lib.10. cap.4. pag. 268. & de Chichimecis, & alijs gentibus Novę Hispaniæ Acosta in hist. Ind. lib.7. cap. 3.pag.457.ubi ait, se molam cuiusdam ex his Gigantibus pugno maiorem vidisse, & Fr. Ioan.de Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap.13. ubi de alia testatur duobus pugnis maiore, quæ ex sepulto iam diu hominis cadavere extracta fuit, cuius caput grandis dolij vinarij magnitudinem excedebat, quod & tradit Cardanus. & Theatrum ubi suprà, docens ex ossis horum Gigantum in sepulchris repertis, partium ad totumhabita ratione constare, viginti palmos magnitudine excessisse, hoc est triplum iustæ magnitudinis fermè hominum nostrę regionis, & ævi. Apud eundem etiam Ioseph. Acostam lib. 1. de nat. Novi Orb.cap.19. pag.53. Petr.Ciezam.1. part.histor. Perù. cap.52. August.Zarate in eâd. histor.lib. 1.cap.5. Maginum in 2.part. suæ Cosmogr. tab.34. fol.286. Torquemad. d. cap. 13. pag. 38.Fr.Gregor. Garc.lib. 1. de Ind. orig.cap.4.§.1.pag.67.Garcilassum Incam.in suis comment.lib.9. cap.9. fol. 234.Herreram decad. 5. lib.3. cap.1. pag.64. & Ioan. Metellum relatum à Theatr. vitæ hum.ubi supr.reperimus, celebrem esse famam in hac Peruensi regione, ubi nunc Manta,& Portus Vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ędificatum est, circa *Caput S. Elenæ*, reperiri ossa hominum Gigantea, tantę magnitudinis,ut duplo,aut certè semiduplo corpora eorum proceriora fuisse demonstrent, quàm sint communia præsentium Indorum. Illos autem Gigantes olim mari ad hæc littora esse delatos, ibi cum indigenis bella gessisse, & quædam extruxisse immania opera, cuius generis profundus puteus hodie visitur, lapidibus immensis ædificatus. Ac tandem homines illos sævos & portentosos, quòd nefariâ, & impurissimâ libidine abuterentur, cœlitus esse consumptos. De quibus Gigantibus mentionem etiam facit Did. Davalos & Figueroa in miscell. Australi colloq. 33. pag. 147. & subiungit, in valle de Tarija similia Gigantium ossa reperiri, seque unius mandibulam vidisse, quæ semi ulnam excedebat, cum tribus dentibus pugno maioribus; & à Dom. Laurentio Suar. de Figueroa, Provincię Sanctę Crucis de la Sierra Gubernatore,audivisse, à se aliud integrum cadaver in eâdem valle iuxta cuiusdam torrentis ripam conspectum, adeò portentosę magnitudinis, ut ensis per oculi cava demissus, vix ad cerebrum perveniret.

SVMMARIVM Capitis XI.

1. *Orbis Novus an antiquis ullo modo cognitus fuerit?*
2. *Auctores, qui tenent, Orbis Novi nullã antiquis notitiam fuisse, latè recensentur.*
3. *Ioseph. Acosta, Abraham Ortelius, Ma-*

luenda & alij meritò mirantur, hunc Novum Orbem, adeò magnum & divitem, antiquos tot sæculis latuisse.

4 Orbis Novi notitia si aliqua fuit apud antiquos, posteà in totum evanuit.

5 Franc. Vallesius sentit, Orbis Novi habitationem nulla memoria, vel historia ante Columbum cognitam.

6 Alani Copi sententia & verba de omnimoda ignoratione Novi Orbis apud antiquos.

7 Thomas Bozius Eugubinus laudatur, qui tradit, ne tenue quidem nomen Novi Orbis ad maiores nostros pervenisse.

8 Orbem Novum non fuisse antiquis sæculis cognitum, pluribus argumentis Auctor evincit.

9 Mundum ex una tantùm parte cœlum, & terram habere multi ex antiquis cũ Epicùro opinabantur. Alij cum Stoicis & Peripateticis contrarium sentiebãt. Et num. 11.

10 Lucretij carmina adversus eos, qui Mũdum rotundum esse putabant.

12 Terra constituta est à Deo in medio globi cœlestis, & duas superficies habet.

13 Terra cur dicta à Græcis, ἰσοῤῥοπον,

14 Globosa figura sive forma, perfectissima est.

15 Terra in medio cœlestis globi pendens, quomodo sustineatur?

16 Orbis Etymologia à rotunditate.

17 Manilij locus elegans de Orbis rotunditate.

18 Plinius qualiter aperiat ineffabilem rationem qua elementa inter se colligata sunt.

19 Australes mundi plagas, aquis omnino tegi multi, ex veteribus opinabantur: & quare?

20 Procopij Gazæi notabilis locus, terram in aquis subsistere, & infra nos nullam esse putantis.

21 Photius reprehendit D. Clementẽ, quòd putavit, terram reperiri ultra Oceanũ, & Phœnicem avem veram esse.

22 Australes & Occidentales regiones ultra Oceanum inhabitatas esse, multi ex antiquis putarunt: & quare?

23 D. Augustini locus expenditur.

24 Caietanus putat, nullo Scripturæ loco concludi, omnem terram esse habitabilẽ.

25 Antipodes, sive Antictones esse multi auctores constantissimè negarunt, & de horum nominum etymologia.

26 Antipodes Hispanis, & alijs Europeis sunt plures regiones Novi Orbis, remissivè.

27 Antipodes esse, qui olim ridebant, hodie magis ridendi sunt.

28 Lactantius Firmianus multũ invehitur in eos qui Antipodes esse affirmabãt.

29 Lucretius vanos & stolidos vocat eos, qui Antipodes agnoscunt.

30 D. Isidorus Antipodes fabulosos appellat.

31 Procopius Gazæus quasi contra Fidem esse inquit Antipodes dari.

32 Virgilius Episcopus Saleburg. reprehensus fuit, quòd Antipodes dari pro concione dixit.

33 Antipodes esse plures ex antiquis affirmarunt.

34 Antipodes esse, qui olim agnoverunt, putabant alterius generis esse, & aditũ ad eos non dari propter calorem Torridæ Zonæ.

35 Zonas quinque, quibus terra dividitur, qualiter describat Cicer. Plin. & alij, & num. 38.

36 Australem Zonam, & gentes sub ea habitantes à nobis agnosci non posse, multi putarunt.

37 Nili origo agnosci non potest ob æstum Torridæ Zonæ, cum Lucano.

38 Auctores plurimi recensentur, qui de Zonis Orbis scribunt.

39 Zonam Torridã esse impertransibilem, & inhabitabilem, hodie etiam aliqui nimis supinè scribunt.

40 Picus Mirandulanus publicè Romæ defendit Zonã Torridã inhabitabilẽ esse.

41 Zonas omnes habitabiles esse, & Torridam placidissimam, hodie certissimis experimentis compertum est, & auctores, qui de hoc agunt: & num. 43.

42 Philosophicis argumentis non est deferendum plus quàm oculis.

44 *Servius quid sentiat de Antipodibus, & eorum cum nostris communicatione?*

45 *Zonas tres anteà inhabitabiles, post Christi adventum habitabiles factas, piè probare nititur Thomas Bozius.*

46 *Christi Domini fœlicissimus adventus plurima bona mũdo attulit, & Sybillæ carmina de hoc.*

47 *Oceanum innavigabilem esse, veteres crediderunt, & loca Nazianz. Origen. & Cicer. num. 49. 50. & 51.*

48 *Antipodes negavit D. August. & alij Ecclesiæ Patres, quia ad eas regiones transijsse per Oceanum Adami posteros impossibile iudicarunt.*

52 *Adagium*, non ultra Gadira, *sive*, quæ ultra Gades inaccessa, *explicatur & exornatur.*

53 *Oceanus in sacra Pagina sumi solet pro fine totius Orbis.*

54 *Gades sumitur pro ultimo termino Occidentis.*

55 *Hercules columnas Gadibus fixit, tanquam illic esset suprema Orbis meta.*

56 *Imperatorum antiqua consuetudo fuit aliquas columnas, vel alia monimenta erigere in extremis locis, ad quæ pervenissent.*

57 *Gades nomen terminum, seu finem Latinis significat.*

58 *Finis terræ Promontorium Hispaniæ in Regno Galleciæ.*

59 *Hispania tota, & præsertim Provincia Bætica dicitur Occidens Occidentis, & id significare eius antiqua nomina Sepharad, & Spania.*

60 *Hesperi nomine à quo Hesperia dicta Græci totum Occidentem appellabant.*

61 *Epitaphia antiqua, quæ Hispaniæ oras terrarum ultimas faciunt.*

62 *Promontorium sacrum, id est*, El Cabo de S. Vicente, *Orbis ultimum dicitur Straboni.*

63 *Tartessus Bæticæ urbs eadẽ ac Gades.*

64 *Tartarum ubi defunctorum animas mitti credebant, in ultimis Hispaniæ oris, tanquam in extrema totius Orbis regione antiqui collocabant.*

65 *Elysij campi, & Beatorum sedes in Hispaniæ finibus esse putabantur, secundũ Homerum & alios.*

66 *Hesperidam horti, quamvis circa Hispaniam positi, ab antiquis ignorabantur, & quare?*

67 *Oceani navigatio ultra fretum Herculeum olim nimis periculosa, & quare?*

68 *Maria omnia innavigabilia olim Atlantica dicebantur.*

69 *Navigationes per altum olim incognitæ erant.*

70 *Navium & navigationis inventio, & usus à Noë temporibus initium accepit.*

71 *Atlantem Lybicum primum naves fabricasse testatur Clem. Alex.*

72 *Navium forma, astrolabium, & alia nautica instrumenta, quibus hodie utimur, antiquis ignorabantur.*

73 *Magnetica acus, & eius præcisa necessitas ad navigationes per altum ineundas.*

74 *Navigationis aliquam peritiam, & certitudinem ex syderum observatione Phœnices nacti fuerunt.*

75 *Navigantes nubilo, aut procelloso tempore syderum observatione se iuvare nõ poterant.*

76 *Virgilij elegans naufragij, & procellæ descriptio.*

77 *Magneticæ acus inventum extollitur, & quòd priscis ignoratum fuit.*

78 *Navigandi peritia antiquorum cum hodierna, & præcipuè Hispanica conferri non potest.*

79 *Magneticæ acus inventor quis? & de eius cõmodis & usibus, remissivè ad plures auctores.*

80 *Magnetis proprietates mirandæ, & unde ei nomen, remissivè.*

81 *Magnes cur semper Septentrionem requirat remissivè.*

82 *Magnetis novum, & mirum experimentum.*

83 *Magnetica acu multi etiam utuntur in terrestribus itineribus: & de montibus magneticis, qui attrahunt ad se navigia, quibus ferrum inest.*

CAPVT XI.

De Auctoribus & argumentis, quibus probatur, Hispanos omnium primos hunc Novum Orbem detexisse, & alijs ante eos prorsus incognitum, & certè nec leviter adumbratum.

HVius ergo adeò vasti, & immensi Orbis detectione, descriptione, & indigenarũ origine patefactâ, superest † nũc, ut eâdẽ curâ, nobilẽ illã quæstionẽ examinemus; an scilicet ante Columbi, & Hispanorum in eundem Orbẽ advenrum, ab aliquibus antiquorum sæculorũ hominibus cognitus, & lustratus fuerit, aut saltẽ certis, & constantibus litterarũ monumẽtis ostensus? Et planè mihi semper eorũ opinio magis arrisit, qui tantæ detectionis & cognitionis primã laudẽ ac gloriam Hispanis tribuũt, & aliis ante eos, has Occidentales & Australes regiones penitus ignoratas, esse testãtur.

1

Quod † multis rationibus defendunt, & extollunt Pet. Malferit. inter cõsilia Mandelli vol. 2. consf. 769. n. 17. Marquardus de Susanis in tract. de Iudę. & infidel. 1. par. cap. 14. in princ. Petr. Bellin. in tract. de bello. 2. par. tit. 11. Tarapha de Regib. Hisp. cap. ult. Victoria in relect. de Ind. insulanis in princ. Barrer. in libello de regione Ophira. Lud. Leo Augustinian. in cõment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 662. & sup. Cãt. cap. 8. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 1. & seqq. Perer. lib. 3. in Gen. Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Boterus in relat. universal. vol. 2. lib. 1. ex pag. 329. usq; ad 338. Ant. de Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. ca. 1. & cap. 6. pag. 12. in fin. Greg. Lopez Madera in lib. de excell. Hispan. Monarc. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. ex fol. 67. Iacob. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. n. 7. cum sequent. & cap. 19. ex n. 55. ad 63. Camillus Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 43. num. 7. & 8. & c. 46. n. 225. & 226. Bern. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Hisp. c. 13. Pet. Opmeer. in opere Chronograph. pag. 417. Fr. Ioan. à Põte in Cõven. utr. Monarch.. lib. 3. c. 7. §. 10. pag. 49. & c. 19. §. 1. pag. 152. & §. 2. pag. 125. Traian. Bocacin. in nuptijs Parnasi. centur. 2. cap. 90. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarc. Ind. lib. 1. c. 4. in fin. August. Torniell. in annal. sacris ann. mũdi 1931. n. 46. & 48. pag. 230. & seq. & ann. 3043. n. 7. & 8.

2

Idẽ tradit ipse Acosta eodẽ lib. c. 11. Vbi † mõstri simile reputat, & alterum Orbẽ esse tantũ quantũ hũc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse, & nullũ prorsus vestigiũ inveniri, quo ostẽdi possit, ex Europę nationibus aliquem ante Hispanos in has oras appulisse.

3

Abrahamus etiam Ortel. in Theat. Geograph. tab. 5. & Carol. Stephan. qui eius verba transcribit, in diction. Hist. & Poët. verb. *America*, in eâdẽ opinione sunt. Et ęquè mirũ sibi vidêri dicũt, hoc Hemisphæriũ tãtę & tã immensę amplitudinis, veteribus tot sæculis incognitũ mansisse, & tãdiu potuisse latêre, cõsideratâ pręcipuècũ antiquorũ in describendo terrarũ Orbe diligẽtiâ, & amplissimorum imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitateq; tum humani generis dirâ, atque insaciabili auro, atque argẽto inhiante cupidine, nihil non tentante, quo his potiatur, quibus hæ regiones incredibili copiâ abundant.

Doctissimus quoque Fr. Thom. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in prin. apertè resolvit, veteres Scriptores, & quoscunq; qui ante Columbum fuerunt, nullã habuisse vel tenuẽ suspicionem istius tam vastæ, & immanis terræ portionis, quę per Hispanos patefacta est, ut planè sit inter maxima miracula computandum, voluisse

Deum,

Deum, per tot sæcula ab Orbe condito maiorem partem totius Orbis terrarum ita in obscuro delitescere. Et in fine eiusdem capitis subdit, quòd † etsi concedamus apud priscos aliquam quamvis confusaneã, atque interturbatam extitisse Novi istius Orbis notitiam, eiusmodi tamen cognitionis vel tenuem auram paulatim postmodum oblitteratam, ac penitus tandem evanuisse.

4

5 His adsentiẽs † eruditissimus Frãc. Vallesius in lib. de sacr. Philosoph. cap. 26. explicans illud Deuter. cap. 30: *Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet*; inquit, tempus, omnium rerum magistrum, evidenter indicasse, omnes Mundi partes ad utrunque Polum habitabiles esse, & verè ab hominibus coli ab Adami semine disseminatis. Hanc autem disseminationem, nullâ neque memoriâ hominum, neque historiâ cognitam, nobis in hoc sęculo velùt digito indicasse Hispanos Christicolas, incarnati Verbi disseminationem procurantes.

6 Alanus † Copus natione Anglus, eidẽ opinioni semel & iterũ se subscribit. Nam in Dialog. 6. adversus Hęret. cap. 9. pag. 783. summam divinæ providentię curã extollens, quæ cùm Fides Catholica in Septẽtrionalibus regionibus labebatur, eiusdem prædicationem & agnitionẽ ad Australes Orbis Novi perduxit, sic addit: *Quæ anteà ne extitisse quidem ullis unquam libris est traditum, ulla fama, & auditione acceptum.* Et in eodem Dialogo cap. 34. pag. 642. Sleidani hæretici fraudem incusans, qui Catholicæ Fidei propagationem in Orbe Novo eo tẽpore ab Hispanis factam perfidioso silẽtio involverat, inquit: *Incredibili Dei benignitate alterum quemdam Orbem, de quo nihil à Ptolemæo, nihil à veteribus Cosmographis, nihil ab alijs vel fando quidem prius accepimus, intra hominum memoriã repentè emersisse.*

7 Extant quoque † plurima eiusdem rei præconia, & testimonia in illis pijs pariter ac eruditis libris, quos insignis Thomas Bozius Eugubinus de signis Ecclesi. Dei in vulgus mandavit, & præcipuè lib. 17. cap. 1. sig. 74. ubi ait: *Non ita pridem loca plurima, & latissima reperta fuisse navigationibus Lusitanorum & Hispanorum, quorum ne tenue quidem nomen pervenerat ad maiores nostros.* Et lib. 6. cap. 7. ubi Divinitus hunc Novum Orbem, qui continet dimidium totius Orbis terrarum, Catholicis Regibus detectum ostendit, & idẽ tradit in lib. de robore belli, cap. 9. pag. 312. & cap. 13. pag. 337.

8 PRO CVIVS SENTENTIAE confirmatione, & illustratione, ego cum alijs, † & pręter alios, sequentia argumenta perpendo. PRIMVM, quòd Novus hic Orbis non videtur ullo prorsus modo antiquioribus sæculis innotescere potuisse, cùm eorum plurimi, & ij quidem gravissimi Scriptores extiterint, qui † mundum universum domui similem reputabant, cui tectum ex una parte non quaquà versus immineat. Atque ita ad Polum Antarcticum, & Australes & Occidẽtales plagas nullo pacto cœlum extẽdi posse contendebant, & longè minus terrã, cuius gravem molẽ in medio aẽre suspensam tenêri, nulla ratio (ut ipsi sibi suaserant) patiebatur: quam opinionem sępesępius repetijt D. Chrysost. homil. 14. & 27. in epist. ad Hebr. & homil. 6. & 13. in Genes. & homil. 12. ad populum Antioch. irridens eos, qui cœlum rotundum & Sphæricum esse opinabantur, cũ Scriptura potius tabernaculum à Deo fixum cõmemoret. Cui etiam hac in parte assentiũtur Theodor. & Theophyl. in cõment. ad Hebr. cap. 8. & illis antiquior Lactan. Firmian. lib. 3. divin. institut. cap. 24. qui Epicuri probans sententiam Peripateticos, & Academicos circa cœli ambitum, & figuram damnat, & terrã ad Chaos quoddam immane definit,

9

10 prout & facit † Lucretius lib. 1. de nat. rerum, qui cum eodem Epicuro sic inquit:

Illud in his rebus lõgè fuge credere, Mẽmi.
In mũdi um summæ quod dicũt, omnia niti:
Atque ideò mundi naturam stare, sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque ima, quòd in medium sint omnia nixa.

Quod attingere quoque videtur D. Hieronym. lib. 2. in Epist. ad Ephes. cap. 4. Auctor apud Iustin. q. 130. Orthod. Procop. Gazæus in cap. 1. Genes. & alij relati à Sixto Senensi lib. 5. Bibliot. annot. 3. Pererio lib. 2. in Genes. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 1. Maluẽda lib. 3. de Antichrist. cap. 14. pag. 141. Et licèt sub dubio proponit D. August. lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 9. & sup. Psal. 135. *Quid ad me pertinet*, inquiens, *utrum cœlum, sicut sphæra, undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper veluti discus operiat?*

11 Secundò, † quia quãvis Stoici & Peripatetici in contrariam sententiã euntes, cœlum rotundum esse, atque in circulum volvi affirmarent, & terram etiam † in medio huius cœlestis globi constituerent, duas superficies habentem, ut tradit Aristot. lib. 1. de cœlo cap. 3. Plutarc. de placit. Philosoph. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. 2. cap. 5. & 65. Ovid. 6. fast. dum ait: 12

Terra pilæ similis nullo fulcimine nixa
Aëre subiecto, tam grave pendet onus.

Et ex multis sacræ Scripturæ locis probant & defendunt D. August. lib. Categor. cap. 10. D. Chrysost. sup. illud Psalm. 123. *Fundasti terram super stabilitatem suam.* D. Basil. in Hexam. homil. 1. D. Ambr. in eod. Hexam. lib. 1. cap. 6. Acosta ubi supr. cap. 2. 3. & 4. Cœl. Rhodig. lib. 1. antiq. lect. cap. 4. & 13.

13 Vbi † inter alia ait, terram hac ratione à Græcis, ἰσόῤῥοπον, aliquando appellari, id est æqui nutantem, & rectè mundum in globi figura fabricatum: quia † ut ab scientissimis proditur: 14

Hæc æterna manet, Divisque simillima forma,
Cui neque principium est usquam, nec finis in ipsa,
Sed similis toto remanet, perque omnia par est.

Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 16. pag. 367. & 368. Iustus Lipsius in Physiologia Stoicorum lib. 2. cap. 9. & 18. Pat. Ioan. Pineda in Eccles. cap. 1. vers. 4. num. 3. explicans illa verba: *Terra autem in æternum stat*, & sup. Iob 26. 6. explicans illa: *Appendit terrã super nihilum.* Vbi simul rationem exponunt, quomodo † terra, cui aërẽ undique substratum dicimus, per se ipsa pendeat, nec nobiscum cadat. Quibus subscribens D. Isidor. lib. 14. Etymol. c. 1. & 2. & Higin. lib. 1. de Astrono. cap. ultim. Orbem † à rotunditate circuli dictum putant, & terram in media Mundi regione collocatam, omnibus partibus æquali intervallo dissidentem, centrũ sphæræ obtinêre. Vnde eleganter † Manilius lib. 1. Astron. sic cecinit: 15 16 17

Est igitur tellus mediam sortita cavernã
Aëris, & toto pariter sublata profundo,
Nec patulas distenta plagas, sed condita in Orbem
Vndique surgentem pariter, pariterque cadentem.
Hæc est naturæ facies, sic mundus & ipse
In convexa volans teretes facit esse figuras
Stellarum, Solisq; Orbem, Lunamq; rotundam
Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret cursus mũdi subeuntibus astris
Phœbus ad Occasum, & nunquam remearet ad Ortus,
Lunave submersos ageret per inania cursus.

18 Et Plin. † d. cap. 5. hanc ineffabilem rationem, quâ inter se elementa colligata sunt, sic tradit: *Mutuo complexu diversitatis effici nexum, & levia ponderibus inhiberi, quominus evolent: contraque gravia ne ruant, suspendi levibus in su-*

sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam, atque mediam in toto esse terram, eandemque uni veri cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat, ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti; eidemque omnia inniti.

Adhuc tamen ipsi ijdem Auctores frequentiùs opinabantur, Australes 19 & † Occidentales Mundi plagas undis omnino tegi. Nam cùm ex duobus elementis terra, & aqua unus efficiatur globus, intelligebant ad Polũ Antarcticum mare quaquà versum esse diffusum, ut constat ex ijs, quæ tetigimus sup. cap. 8. num. 16. & latiùs adduxit Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap. 9. 10. & 11. D. August. lib. 16. de civit. Dei, cap. 9. Lactan. Firmian. lib. 3. divin. instit. cap. 23. Greg. Nazianz. epist. 27. ad Posthum. & in orat. funeb. ad Basil. & Procop. Gazæus in comment. ad cap. 1. Genes. Vbi 20 sic † inquit: *Quòd autem universa terra in aquis subsistat, nec ulla sit pars eius, quæ infra nos sita est, aquis vacua, & denudata, omnibus notũ reor. Nam sic docet Scritura: qui expandit terram super aquas; & iterum, quia ipse super maria fundavit eã. Sola igitur superficies, quæ penes nos est, intelligitur, dum ait: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum unum. Nec decet, ut credamus aliquam terram infra nos cœli nostri Orbi oppositam.* Et hæc fuit 21 ratio, † ob quam Photius in excerptis ex Clemẽt. epist. ad Corint. 2. cap. 26. illi inter alia succenset, quòd aliquas terræ Provincias ultra Oceanum collocasset: *Reprehendat verò*, inquit, *hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet. Deinde fortè & illud, quod Phœnicẽ avem unicã tanquam pro verissimo adhibet argumẽto.*

22 Tertiò, † quia tametsi aquis nudum in parte aliqua hemisphærium Australe reperiretur, non tamen ideò necessariò sequi affirmabant, illud ab hominibus habitari. Præsertim cùm non perciperent, quando, aut quomodo posteri Noë ad has regiones transierint, à quibus certum est, omnes mortales fluxisse, ut sup. probavimus. Qua propter † D. August. d. lib. 16. de 23 Civit. Dei cap. 9. *Nec attendũt* (inquit) *etiam si figura conglobata, & rotunda mũdus esse credatur, sive aliqua ratione monstretur: non tamen esse consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiam si nuda sit, neque hoc statim necesse est, ut homines habeat: quando nullo modo Scriptura ista mentitur, &c.*

Et Cardinalis † Caietanus expli- 24 cans illud Genes. 1. vers. 26. ubi Deus, hominem universæ terræ præesse mãdavit, nullam esse eius partem, docet, quę dominationi hominis subiecta nõ sit: *Non tamen ex eo* (inquit) *valet concludi; omnem partem terræ esse habitabilem, vel habitandam esse ab homine.*

Atque hoc nimirum in causa etiam fuit, ut ipse idem Augustinus, & alij plures Ethnici, & Christiani Philosophi, quos sup. num. 19. retulimus, Antipodes, † sive Antictones esse, con- 25 stantissimè negaverint, sic appellatos, quòd contraria nobis vestigia figant, & oppositam terram incolant, distẽtque à nobis diametro, toto medio terræ centro interposito, ita ut cùm nobis est æstas, illos premat hyems: cùm nobis dies, illis nox sit, ut præter alios observant Ambros. Calepinus & Carol. Stephanus in diction. verb. *Antictones*, & verb. *Antipodes*, Ioan. Funger. in Etymolog. sub eisdem verbis, & Maluend. de Antichrist. lib. 1. cap. 2. quod apertè ostendit, nullam illis huius Novi Orbis, & gentium in eo habitantiũ notitiam fuisse.

Constat † namque, Antipodes es- 62 se plurimos, qui aliquas eius Provincias inhabitant, quos plenè recenset Ovetus lib. 4. hist. Ind. cap. 2. Iosehus Iesuita de rebus Brasil. ann. 1560. Surius in cõment. ann. 1501. 1552. Ra-

musius 1. tom. suarum navigat. Petr. Mexia in sylva var.lect.cap.25.Simon. Maiol. in dieb. Canicul. 1.to. colloq. 1. pag.36. & colloq. 17. pag. 395. & 396.& colloq.11.pag.281. Vt sic iam satis appareat, † non tam ridendos esse, qui olim Antipodes agnoverunt, quàm eos, qui vanis suis coniecturis, & argumentationibus ducti, illos irridebant, & præcipuè † Lactan. Firmianus d.lib.3.cap.23. qui mirum est, quã nimis longè in illis explodendis & reprobandis provehatur. Quos † etiam vanos & stolidos appellavit Lucretius d.lib.1.sic canens:

27

28

29

Illi cùm videant Solem, nos sydera noctis
Cernere, & alternis nobiscũ tempora cœli
Dividere, & noctes pariles agitare diebus,
Sed vanus stolidis hæc omnia parturit error.

30 Et † fabulosos D. Isidor. lib.14.Etymol.cap.5.ubi ait: *Extra tres autẽ partes Orbis quarta pars trãs Oceanum interior est in Meridie, in cuius fines Antipodes fabulosè inhabitare produntur.*

31 Procopius † etiam Gazæus in cõment.d.cap.1.Genes.eosdem Antipodes apertissimè negat: *Nam si Antipodes forent* (inquit) *certè Christus eò quoque profectus esset, & cætera, quæ pertinẽt ad salutem humani generis, ibi perfecisset. Sed & Adam prima generis nostri origo & serpens, qui humanum genus circumvenit, & diluvium quoque penes oppositam regionem extitisset.* Quo † argumento refert Aventinus in annal. Boiorum lib.3.& Tobias Hallerus in oratione quòd antiquitati non ubique credendum sit, apud Ioan.Rosinum pag.488. & novissimè Seraph. Freitas de Imp. Asiat.in præfat. & cap. 4. num.5. Reprehensum & accusatum fuisse Virgilium Episcopum Salæburgensem in Germania à Bonifacio Episcopo Moguntino, quòd pro concione dixerat, Antipodes esse, eiusque opinionẽ dãnatam & explossam fuisse circa annum Christi 745.

32

Qvartò, quia illi quoque Auctores & Philosophi, qui melius docti Antipodes sive Antictones esse affirmarunt, utpotè † Cicero lib. 4. Academic. quæst. Pythagor. apud Laërt. in eius vita, Plin. lib.2. cap. 65. & lib.6. cap.22.Pomp.Mela lib.1. cap.5. Servius in 6.Aeneid. Origenes lib.2. Periarch.cap.3.& plures alij, quos refert Maiol.ubi sup. & Maluenda lib. 3. de Antichr.cap.14. per totum. Fatebantur † tamen, tales Antipodes, & situs terrarum, quas incolebant, nusquam agnoscere licuisse, & non nostri, sed alterius generis mortalium esse putabant: propterea quòd ob ardorem intercedentis mediæ Zonæ, quam Torridam vocavêre, nemo nostrorum ad illos, vel illorum ad nos potuerit commigrare, ut expressè ostendit Cicero in fragmẽt. lib.6.de Rep.& in somnio Scipion. Vbi hos, qui incolunt utranque Mundi partem ita interruptos esse ait, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit.

33

34

35 Et † ex quinque Zonis, quibus terra redimitur, duas maximè inter se diversas, & cœli verticibus ipsis ex utraque parte subnixas, pruina obriguisse: mediam autem, & maximam Solis ardore terreri: duas autẽ esse habitabiles. Earumque † Australem illam, in qua qui insistunt, adversa nobis urgẽt vestigia, nihil ad nostrum genus pertinêre. Idem docet lib. 1. Tusculan. inquiens: *Globum terræ eminentem è mari fixum in medio mundi universi loco duabus oris distantibus habitabilem & cultũ: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita sit ad septem stellas, unde horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur nives: altera Australis ignota nobis, quam vocant Græci, ἀντάξονα, à contrario axe.* Plinius etiam lib. 2. cap. 6. in eâdem sententia est, & cùm pulcherrimè earundem Zonarum divisionẽ scripsisset, sic subdit: *Duæ tantùm inter exustã, & rigentes temperãtur, eæque ipsæ inter se non perviæ propter incendium syderis.*

36

Ma-

Macrobius quoq; lib. 1. Saturnal. cap. 19. & lib. 2. de somn. Scipion. cap. 5. postquam easdem Zonas depinxit, & terras illas Australes, quæ in tẽperata iacent, habitari probavit, ita prosequitur: *Sed à quibus, non licuit nobis unquã, nec licebit agnoscere: interiecta enim Zona utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi.* Quæ verba eo nõ citato transcribit Philipp. Bergomensis in supplem. Chron. lib. 1. & sequitur Pomp. Mela d. lib. 1. cap. 1. his elegãtissimis verbis eandẽ sententiã exponens: *Huius medio terra sublimis cingitur utique mari, eodemque in duo latera, quæ Hemisphæria nuncupantur, ab Oriente divisa ad Occasum Zonis quinq; distinguitur: mediam æstus infestat, frigus ultimam. Reliquæ habitabiles paria agunt anni tempora, verùm non pariter, Antictones alteram, nos alteram incolimus, illis situs ob ardorem intercedẽtis plagæ incognitus.*

37 Et † ad eandẽ causam refert Lucanus lib. 10. Pharsal. Nili originis ignorantiam, sic inquiens:

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Hæc Pharijs, Persisque fuit, Macedumque Tyrannis
Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander Regum, quem Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
Æthiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit Nilũ videre calẽtẽ. &c.

38 Quç opinio, & prædictarum † Zonarum natura & divisio ab alijs priorum, & posteriorum sæculorum Philosophis, Historicis, Poëtis & Theologis libenter, & frequenter usurpari videtur, ut constat ex Arist. lib. 2. Meteor. cap. 5. Cicer. lib. 1. de nat. Deorũ. Plinio lib. 2. cap. 68. Strab. lib. 3. & 17. Geograph. Virgil. lib. 1. Georg. & 7. Æneid. & ibi elegãter Servio, qui per digitos manus totam Zonarum intelligentiam facillimam reddit, Lucretio lib. 5. de nat. rerum, Ovid. lib. 1. Metamorph. Horatio lib. 1. carmin. Ode 22. Tibull. lib. 4. de laudib. Messal. Claudiano lib. 1. de rapt. Proserp. D. Isidor. lib. 3. Etymol. cap. 44. Philon. in lib. quis rer. divin. hæres sit, Beda de ratione temp. lib. 11. cap. 32. D. Tho. 1. p. q. 102. art. 2. ad 4. Scoto & Durãd. 2. sentẽt. dist. 17. Ludov. Vives in notis ad D. Aug. d. c. 9. Ioachin. Vandiano in not. ad Pomp. Melam d. cap. 1. & plurimis alijs relatis à Chassaneo in Catal. glor. mundi par. 12. consider. 15. Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 9. & 10. & lib. 2. per totũ, Thom. Bocio de sign. Eccles. Dei lib. 1. cap. 1. & lib. 15. cap. 18. Maluend. d. lib. 3. cap. 14. Fr. Gregor. Garcia lib. 2. cap. ult. §. 4. & sequent. pag. 162. & Seraph. Freitas d. cap. 4. num. 5.

39 Et adeò hominum animis hæsisse videtur, ut illi etiam hodie † aliqui Neoterici assentiantur, Torridam Zonam afflatu cõtinui caloris incensam nullo modo habitari, vel navigari posse affirmantes. Nam ut refert Maluenda ubi sup. pag. 139. Avorum nostrorum memoriâ

40 † Ioannes Picus Mirandulan. Romæ in publico doctissimorum virorum cœtu coram Alexãdro VI. P. M. propositis assertionibus ausus est, id acerrimè propugnare. Et idem tenet Petr. de Aliaco q. 3. super Sphçram, Apian. & Gemafrisius in Cosmograph. & Blasius Alvarez Miraval. in lib. Hispanâ linguâ Salmanticæ edito ann. 1599. cui titulum fecit De conservatione salutis corporis & animæ cap. 12. Quorum tamen errorem, sive desidiam, meritò notavit Hẽric. Martinez in repert. Mexic. tract. 3. cap. 5. pag. 169. & ab eo sumens fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. pag. 8.

41 Etenim † cum hoc posteriori sæculo tot, & tam certis experimentis constiterit, Antipodes esse, & omnes Orbis plagas, tàm quç ad glaciales Zonas, quàm quç ad Torridam pertinent, non solum habitabiles

esse,

esse, verum & humano genere cultas, atque etiam multis in locis, & præsertim sub ipsa Æquinoctiali refertissimas & placidissimas reperiri, atque habitationi & navigationi admodum pervias, emoti prorsus, & amentis iudicij erit, ea in dubium velle revocare, & † Philosophicis rationibus, quæ sæpè fallaces existunt, plus, quàm oculis nostris, deferre, ut optimè † advertunt Ludov. Vives, Acosta, Maluenda & Torquemada ubi sup. Iust. Lipsius in Physiolog. Stoic. lib. 2. dissertat. 19. Lambinus sup. Horatium d. Ode 22. Franc. Vallesius in libris de sacra Philosoph. cap. 26. Ioan. Boter. in relat. univers. vol. 2. 1. par. lib. 1. pag. 229. & sequẽt. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 2. & 4. Conimbricenses in 2. lib. Arist. de cœlo, cap. 14. q. 1. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 15. §. 2. Fr. Ioan. à Ponte in cõven. utr. monar. lib. 3. cap. 19. pag. 121. Tobias Hallerus in d. orat. de antiquit. ap. Rosinum pag. 487.

42

43

Qui omnes latissimè de Zonarum (præcipuè Torridæ) naturâ & temperie latissimè agunt, & ex antiquis idẽ iam olim tentarunt Aristot. & eius cõmentator Averroës lib. 4. de cœlo, Avicen. fen. 2. doctr. 1. cap. 8. Posidonius apud Cleomedem, cuius verba refert Iust. Lipsius in d. Physiolog. Stoic. lib. 2. dissertat. 27. in fin. Albert. Magnus de nat. loc. cap. 6. & † Servius sup. Virgil. 6. Æneid. ubi elucidans illud: *Pelagi ne venis erroribus actus*, disquirit, qui potuerit dicere Virgil. Æneam erroribus maris ad inferos vivum devenisse? respondetque hisce verbis: *Altius hoc intellige secundùm corographos, qui volunt terram sphæricam esse, & undique aqua & aëre sustentari. Quod si est, ad Antipodes potest navigatione perveniri, qui nobis inferi sunt, ut nos illis. Hinc est quod sub terram inferos dicimus. Tyberianus etiam dicit, epistolam esse ab Antipodibus ad nos vento allatam, quæ habet. Superi inferis salutem.* Et melius, & latiùs cæteris prosequitur Thom. Bocius d. tract. de sign. Eccles. Dei, lib. 15. cap. 18.

44

Qui † tamen pio quidem zelo, & subtilibus, licèt non usquequaque solidis rationibus ostendere conatur, tres illas terræ fascias, quas antiqui Scriptores, ut diximus, inhabitabiles esse, asseruerunt, reverâ ab Orbe condito ad Christum usque semper desertas mansisse, & semper, vel saltem ex maiori parte inhabitatas, & tales repertas eo tempore à pluribus fuisse, qui eas diligentissimo studio explorarunt: Post Christi verò fœlicissimũ in mũdo Ortum, cœpisse illas hominibus incoli, quousque tandem iam nostris tẽporibus cultoribus sunt repletæ: atque hanc † inter alias Christum in Mundum importasse fœlicitatem, ut eius præsentiâ terra melior, atque usibus humanis cõmodior sit reddita, sic explicans Psalm. 8. vers. 1. & 4. & locum Isaiæ cap. 35. vers. 1. & cap. 43. & Sybillæ carmina, quæ habentur apud Lactan. lib. 7. divin. instit.

45

46

Et tunc sanè gaudium magnum Deus hominibus dabit
Etenim tellus, & arbores & innumera pecora terræ
Dabunt fructum verum hominibus
Vini, & mellis & candidi lactis,
Et frumentum, quod est hominibus optimũ omnium.

QVINTÒ, quo magis ostendatur, hũc Novum Orbem antiquis penitùs ignoratum, aut certè inhabitabilem iudicatum fuisse, considero illos non solùm existimasse ob ardorem æstuantis Zonę ad eius oras aditũ omnino præcludi, sed eâ quoque ratione, quàm vrgentiorem, imò & insuperabilem reputarunt, nempe totius † Oceani spacium inter ipsum, & alias mundi partes obversari, neque ullum modum reperiri, quo infinito illo abysso traiecto, homines huc cõmeare potuerint. Quod argumentum † adeò pressit D. August. d. lib. 16. de Civit. Dei cap. 9. ut nimis absurdum esse dicat, & sacræ

47

48

Scripturę contrarium, Antipodes in his regionibus habitare, cùm ex Adami, aut Noachi posteris, à quibus necessariò petenda est universi humani generis propagatio, nullus ad eas navigare, ac pervenire potuerit. [49] Cui † ex antiquis Ecclesiæ Patribus hęrêre videtur Gregor. Nazianz. in epist. 71. ad Posthumian. & in orat. funeb. Basilij, dũ pro certo confirmat, ultra Gades mare esse hominibus impermeabile, & finẽ non habêre, neq; tellurẽ penetrari posse. [50] Et † Origen. lib. 2. Periarch. cap. 3. ubi locũ D. Clement. exponens, qui alios mundos trans Oceanum esse insinuavit, de quo in cap. seq. latiùs agemus, ait, illum Antichtones significare voluisse, atq; illius Orbis terræ partes, ad quas, quia Oceanus intrãsibilis est, nostrorũ quisquã accedere nõ potest. [51] Idem † etiam de impossibile Oceani penetratione apertissimè scripsit Cicer. d. lib. 6. de Rep. & Plin. d. lib. 2. cap. 67. sic inquiens: *Maria circumfusa undique dividuo globo partem Orbis auferunt nobis, neque inde huc, neque hinc illò pervio tractu.*

Et hanc fuisse constantem veterum [52] omnium sententiam, † satis ostendit illud Pindari in Olymp. Ode 3. in fine, dum ait, quod ultra Gades est, ęquè sapientibus, & stultis inaccessum fuisse. Quod proverbij loco à cæteris usurpatum apparet, teste Pedone Albinovano apud Senec. Plin. in procœm. lib. 3. & alijs relatis à Paulo Manut. in adag. *Non ultra Gadira*, pag. 879. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 15. in princ. & de Paradis. cap. 39. pag. 118. Fr. Ant. de S. Roman. in hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 4. pag. 12. Theatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 3. pag. 1258. & noviss. Suarez de Salazar de antiquit. Gaditanis lib. 1.

[53] Vnde † & Oceanum ipsum sacræ Paginę pro Occidentali plaga, & fine totius Orbis apponũt, Isai. 49. vers. 12. Ezech. 48. vers. 17. & in multis alijs locis relatis à Ludov. Ballester. in Hierolog. lib. 2. c. 4. in fin. [54] Iuvenalis † quoq; Satyr. 10. in eodem sensu Gades accepit, cùm ait:

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram, & Gangem, pauci dignoscere possint
Vera bona, atq; illis multũ diversa remota
Erroris nebula.

[55] Et propterea Hercules, † cùm boves Geryonis vestigans, ad Gades pervenisset, columnas ibi fixisse narratur, tanquã illic esset suprema Orbis meta, ut tradit idẽ Pindarus in Nemeis, Strabo lib. 3. circa finem, Pomp. Mela lib. 2. cap. 6. D. Isidor. lib. 13. Etymol. cap. 15. Dionys. in libello de situ Orbis his carminibus:

Obliquas narrate vias, mihi dicite Musæ
Oceani Hesperijs à gentibus incipientes,
Ad fines, ubi sunt erectæ fortè columnæ
Herculeos (mirum) iuxta suprema Gadira.

Et Festus Avienus vers. 105. sic canens:

Vltima proceras subducit ad astra columnas
Hìc modus est Orbis Gadir locus; hìc tumet Atlas
Arduus; hìc duro torquetur cardine cœlum:
Hìc circumfusis vestitur nubibus axis.

[56] Fuit † enim antiqua Imperatorũ cõsuetudo, ad quę loca extrema cum exercitu, vel classe penetrassent, ibi aliqua suæ expeditionis monimenta relinquere: sicut Bacchus colũnas duas magnas erexit in Oriente, & Alexander Indicæ militiæ terminos aras apud extremos Indos instituit, atque ordinavit, super quibus vota Dijs persolvit, ut testatur Strabo lib. 3. & de eisdem Herculis columnis agens Natal. Comes lib. 7. Mythologiæ, cap. 1. pag. 582. [57] Atque hoc ipsam † Gaditanæ urbis, sive insulę appellationem ostendere, docet Arias Montan. in sua Geograph. relatus ab Ortelio in Thesaur. verb. *Gades*, ubi sic inquit: *Gades non sepem, sed terminum, seu finem Latinis*

dicit mihi auctor est Arias Montanus, & apertius Stephanus in sua Geograph. dum inquit, Gadeira urbs, & insula in mari Oceano angusta, & oblonga quasi fascia, sic dicta, velut γῆς δέρα, idest extremitas terræ.

58 Quod nomē, † *Finis terræ*, alteri quoque promontorio inditū fuit, quod in Galleciæ Regno mari adiacet, ut ait Florian. in hist. Hisp. cap. 2. Et † tota 59 Provincia Bætica, imò & ipsa Hispania in universum, ex eâdem ratione Occidens Occidētis, & angulus Occidentis vocata est, ut ex D. Hieronym. Theod. Bellarm. & alijs probat Pineda lib. 4. de reb. gest. Salom. cap. 14. pag. 196. & cap. 15. pag. 210. Idq; denotare videbātur antiqua nomina Hebræa, quibus appellabatur, nempè *Sepharad*, & *Spania*. Significant quippe terram absconditam, & in extremo termino, sive fine mundi iacentem, ut benè advertit, & post alios probat Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 19. pag. 123. & Dom. Greg. Lopez Madera de excell. Hisp. c. 3. fol. 21. Vbi Hesperi † nomine, à quo Hispania & 60 Italia Hesperia vocātur, Græcos totū Occidentem appellasse considerat.

Extant quoque celeberrima quædam, & memoriâ dignissima † epitaphia 61 in eâdē Hispania apud Caparrā, Eboram & Gades, quæ citantur ab eruditiss. Ambros. Morales de antiq. Hispan. lib. 8. cap. 20. & 48. Petr. Apian. & Cyriaco Anconitano in libris antiq. inscrip. Fr. Roder. Yepes in antiq. Astigit. Salazar in d. antiq. Gaditan. Ponte ubi supr. & Matute in prosap. Christi 2. ętate, cap. 2. fol. 76. in quibus ultimas Orbis aras ibîdem concludi, veteres fatebātur. Illa autē sic habēt:

QVAM. VARIA. HOMINVM. FATA. ORTVS. IN MARSIS. DOMICIVS. THORANVS. VLTIMAS. ADII TERRAS. ARMA. SEQVVTVS. INFOELICIA. GN. POMP HIC. OCCVBVI. &c.

Aliud:

SERTOR. LVSIT. DVX. EXTREM. ORB. PLAGA D. IMMORT. VOVET. ANIM. BVSTO. CORPVS. &c.

Aliud:

HELIODORVS. INSANVS. CARTAGINENSIS. AD EXTREMVM. ORBIS. SARCOPHAGO. TESTAMENTO. ME HOC. IVSSI. CONDIER. VT. VIDEREM. SI. ME. QVIQVAM. INSANIOR. AD. ME. VISENDVM. VSQVE. AD HAEC. LOCA. PENETRARET.

62 His adijcere possumus Strabonem lib. 3. in princ. ubi † de sacro Promontorio loquēs, quod hodie dicitur, CABO DE S. VICENTE, hoc esse inquit nō Europę modò, sed Orbis universi in Occidentē remotissimum signum; & 63 coniecturā facit, † à Tartesio Bæticæ Provinciæ urbe (quā eandē esse cū Gadibus tradūt Ortelius in Thes. Geogr. verb. *Tartessus*, & plures alij antiquiores relati à Pineda de reb. Salomon. d. lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 187.) Tartarum esse † vocatū à veteribus locū illum 64 subterraneū, in quē defunctorum animas mitti credebant. Quasi hîc in extrema illa Hispaniæ, sive totius Orbis parte cōsistere debêret: sicuti ipsi etiā 65 Elysij † cāpi, ubi piorū sedē collocaverunt. Sic enim Proteus Menalaū apud Homerum alloquitur lib. 4. Odyss.

Sed te quà terræ postremus terminus extat
Elysium in campū cœlestia numina ducēt,

Quem

Quem Rhadamantus habet, quà vita facillima multo
Ducitur: Haud operit campos nive Iupiter istos;
Hybernũ tẽpus, neq; multo prorogat anno
Nulli imbres. Spirat semper grata Aura Favonij
Missaq; ab Oceano nimios demitigat æstus.

Et eandẽ Homeri, & Strabonis sententiã, Elysios campos Hispaniæ tribuentiũ, sequitur Ludov. Vives in not. ad D. Aug. lib. 20. de Civit. Dei, c. 27. Carol. Stephan. in d. verb. *Elysij campi*, Cœli. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. c. 22. Ioan. à Ponte in d. cõven. lib. 2. c. 24. pag. 255. licèt alij in cavo lunaris globi eos statuant: alij in duabus insulis Atlanticis, Gaditano Freto vicinis, Canarijs, aut Fortunatis: alij in Paradiso, vel etiã circa Aegyptũ, aut Lesbon, ut cõstat ex Plutarc. in Sertorio, & in libello de facie Orbis Lunę, Servio, Põtan. & Cerda in illud Virgil. in 6. Æneid.

Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum sedesque beatas.

Lucan. lib. 9. Pharsal. Hesychio, Cœl. Rhodig. lib. 1. c. 4. & alijs, quos refert Vives ubi sup. Ortel. in Thesaur. verb. *Elysius*, Carol. Stephan. in d. verb. *Elysij cãpi*, & verb. *Atlãtica insulæ*, & Ioan. Funger. in Etymolog. sub codẽ verbo.

66 Sextò & ultimò, quia mirũ videri non debet, has Occidẽtales & Australes plagas antiquos latuisse, cùm † neque de Hesperidum hortis notitiã habuerint, qui prope ipsum Hispaniæ Oceanũ, sive Atlanticũ mare ad Lixi oras extitisse dicuntur, ut ex Hesiod. in Theog. Euripi in Hippolyt. coronat. & in Hercul. furen. & ex alijs plurimis Græcis & Latinis Auctoribus eruditè ostendit Natal. Comes lib. 7. Mythologiæ cap. 1. pag. 583. & c. 7. pag. 619. & seqq. & Bern. Aldret. lib. 4. de antiq. Hisp. c. 6. & Lucret. lib. 5. de nat. rer. in princ. Qui illã huiusrei causam reddit, quòd nostrorũ nemo ad eas navigasset, nec Barbari eo accedere propter Draconis metũ ausi fuisset, sic enim inquit:

Aureaq; Hesperidũ servans fulgẽtia mala
Aspera, acerba tuẽs immani corpore serpẽs
Arboris amplexus stirpem? quid denique obesset
Propter Atlantæum littus, pelageq; severa
Quo nec noster adit quisquam, nec barbarus audet.

67 Fuit enim olim † navigatio freti Gaditani, & transmissio columnarũ Herculis infrequens & intentata, propterea quòd nimis periculosa reputabatur, ut latè probat Pined. de reb. Salom. lib. 4. c. 6. pag. 171. & c. 15. §. 3. pag. 205. Cui addo Cornel. Tacit. in lib. de morib. Germ. qui Germanos indigenas esse, eo argumento ostendere nititur: *Quia immensus ultra, utq; sic dixerim, adversus Oceanus, raris ab Orbe nostro navibus aditur. Quis porro propter periculũ horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniã peteret, informẽ terris, asperam cœlo, tristẽ cultu, aspectuque, nisi sibi patria sit.* Et Suidam, verb. *Atlãtica maria*, relatum & sequutum ab Ortelio in Thesaur. Geograph. verb. *Oceanus Atlanticus*, ubi tradunt, † *Omnia maria innabigabilia Atlantica vocari.* 68

Huius autem periculi, sive difficultatis ratio in eo cõsistebat, quòd priscis illis temporibus, † nondum navigationes per altum institutæ erant, & licèt † naviũ inventio, & navigandi usus cognosceretur, utpotè qui ab ipso Noë, & eius arca initium accepit, ut constat ex Genes. c. 7. Ioseph. lib. 5. antiquit. Philo. in lib. de multipl. gen. huma. Methastene, Fabio Pictore, & Annian. sup. Beros. lib. 4. Polid. Virg. lib. 3. de invẽt. rer. c. 15. Ravis. Text. in officina, 1. to. pag. 326. Carol. Steph. in diction. verb. *Noë*, pag. 319. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Navis*, pag. 674. Camil. Borel. de præstan. Reg. Cath. c. 19. n. 54. & 55. Theat. vit. hum. vol. 20. lib. 3. pag. 1715. & vol. 20. lib. 1. pag. 3628. & ex Clem. Alex. lib. 1. stromat. c. 7. pag. 336. Qui † Atlantẽ Lybicũ primũ naves fabricasse, & mare navigasse cõmemorat. Minimè † tamẽ na- 69 70 71 72

vium forma, astrolabiũ, & alia instruméta ad hoc necessaria ita hominibus innotuerant, ut sese tã immani abysso committere audêrent. Præsertim † sine ferrea acu magnete attacta, quam vulgò maritimã vocant, quæ perpetuò Septentrionẽ respicit; & eo uno navigationis præsidio sublato, certa magni Oceani traiectio prorsus impossibilis est, ut præclarè considerat Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 16. pag. 45. & Thom. Bozius loquens de Colũbi & Lusitanorũ navigationibus lib. 4. de statu Italię, c. 1. n. 68. Nã etsi, ut Plin. lib. 8. cap. 56. de Phœnicũ navigatione scribit, † ex Syderibus, Sole & Luna, ex terrarum promontorijs, littorumq; differentijs aliquid maritimę peritiæ habêri possit, quod latè etiam illustrat Pineda d. cap. 15. §. 5. pag. 208. cum Cicer. lib. 1. Academ. & Arato in Phœnomen. ubi sic habet:

Hic Iovis altrices Helice, Cynosuraq; fulgent,
Dat Graijs Helice cursus, maioribus astris
Phœnicas Cynosura regit; sed cãdida totis
Certior est Cynosura tamẽ sulcãtibus æquor,
Quippe brevis totam fido se cardine vertit.

Si tamen † hæc omnia nubilo tempore obducerentur, & in medio mari deprehensi, ut Virg. ait lib. 1. Aeneid.

Vnà Eurus Notusq; ruerẽt, creberq; procellis
Africus, & vastos volverẽt ad littora fluctus.

Fieri nõ poterat, ut nauta dẽpto magnetis usu, quo dirigeret prorã nosceret, non magis quàm ut oculis captus, quid in monte procul posito emineat, quid iaceat, digito ostenderet. Vt vel ipse † idem Virgil. egregiè insinuat lib. 3. Aeneid. sic canens:

Postquam altũ tenuere rates: nec iam amplius ullæ,
Apparẽt terræ: cœlũ undiq; & undiq; põtus
Cõtinuò vẽti volvũt mare, magnaq; surgũt
Aequora; dispersi iactamur gurgite vasto
Involvere diẽ nimbi, & nox humida cœlũ
Abstulit: ingeminãt abruptis nubibus ignes
Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis
Ipse diem, noctemq; negat discernere cœlo.
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda:
Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago, totidẽ sine sydere noctes.

Quapropter meritò Acosta d. lib. 1. cap. 16. & seqq. nimis extollit † ingẽs hoc naturę miraculum, quod in acu magnetica reperîtur, probatque veteribus ignoratã fuisse, neq; eam illos in navigando peritiam habuisse, † ut cũ arte nautica hominũ nostri temporis, & præcipuè Hispanorũ, cõferri possit. Qua unâ incredibili & celeritate, & certitudine Oceanũ undevis, & quovis enavigant, illiusq; regiones, & clymata accuratè callent, ut ubi sistendũ, ubi dextrorsum nonnihil inclinandũ, ubi lęvorsum, non minus constanter noscant, quàm si per terrã progrederẽtur.

Huius autem adeò magni beneficij auctorem † incertum esse dicit Polid. Virg. d. lib. 3. de invent. rer. c. 13. sed alij magis frequenter id tribuũt Flavio cuidam Amalfitano circa annum salutis 1300. De cuius laudibus & cõmodis, & usibus acus magneticæ ultra prędictũ Acostam plurima cumulant Pandulfus Collenucius hist. Neapolit. lib. 1. & 10. Bapt. Carraf. in eâdem hist. lib. 1. Petr. Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 9. Gomara 1. p. hist. Ind. cap. 10. Lævinus Lẽnius de occult. nat. mirac. lib. 3. cap. 4. Pet. Medina artis navigat. lib. 6. cap. 1. Hieronym. Ossorius lib. 1. de rebus Eman. ubi pyxidem nauticam elegãter describit. Gilbert. de magnete, lib. 1. cap. 1. Iovius lib. 25. histor. Ioan. Barros in sua Asia, decad. 1. lib. 1. c. 4. Adrian. Turneb. lib. 20. adversar. c. 20. Guid. Pancirol. in novis repertis c. 11. Philander. comment. in Vitruviũ lib. 10. cap. 14. Abrahã Ortel. in Theatr. Geograph. tab. 5. Ioan. Boter. in relat. univers. 1. p. vol. 2. lib. 1. pag. 332. & seqq. Lil. Girald. lib. de navigat. cap. 1. Thom. Bozius lib. 6. de sign. Eccl. Dei,

cap.7.sign.24.pag.240.& seq. & lib.8. cap.1.sign.33.pag.291.& lib.20. sign. 87.cap.6.pag.334.& de Italię statu.d. lib.4.cap.1. Camill. Borrell. de præst. Reg.Cathol.cap.78. ex num.22. Pat. Guzmā in 1.part.hist.Iapon.Pet.Garcia Ferrandus & Andreas Cretensis in peculiaribus libris, quos de navigandi arte scripsêre, Pet.Opmeerus in opere Chronog.pag.100.& pag.357.& 373. Ant.Possevinus in Biblioth.2.tom.lib. 15.cap.20.pag.257.Mariana de rebus Hispan.lib.1.cap.22.Maluēda de Antichr.lib.3.cap.24.Theatr.vitę huma. vol.20.lib.1.pag.1628.ubi ait hoc ipso invento Hispanis Novi Orbis investigandi instrumentum datum fuisse, Fr.Anto.de San Roman in eâdem hist. lib.1.cap.2. Fr.Ioan.Torquemada in Monarch.Ind.lib.1.capit.10. pag.32. Ant.Herrera in hist.gener.Ind.Occid. decad.1.lib.1.cap.1.& seq. & in descriptione in dicto cap.1.pag.1.Simō Maiolus in dieb.Canicul. 1.tom.colloq. 23. pag.540. & seq. & colloq.18.pag. 404.& seq.& pag.422.ubi alium acus magneticæ inventorem agnoscit, & plura de magnetis proprietatibus tra-80 dit,quod † & præstat Plinius lib.36. cap.16.Lucret.lib.6.de nat.rerum, D. August. lib.21. de Civit.Dei, cap.4.& 6.ubi Ludov.Vives in notis,Goropius Becanus lib.3.Hispanic. Pineda.d.lib. 4.cap.15.§.4.ex pag.206.& capit.18. pagina 222.ubi etiam explicat,cur ita appelletur, & unde trahatur,Theatr. vitæ humanæ vol.5.lib.2.pag.1226.

81 Et causam, † cur magnes Septentrionem semper requirat,adducere conatur Fr.Ioan.à Ponte in conven.utr. Monarch.lib.2.cap.23.pag.249.& novum, & notandum magnetis experimentum Herrera in dict.descriptione 82 pag.2. † Nimirum magnetem ferro maiorem attrahēdi vim communicare,quàm ipsa habeat;etenim si magneti ferrum iungatur,longè maius pondus alterius ferri elevabit, quàm si per se sola ad id peragendum accommodaretur.Et quod etiam in terrestribus itineribus † multi magnete utantur,& 83 quòd montes magnetici trahant ad se navigia circa eos transeuntia, quibus ferrum vehitur,recolit Maiolus ubi suprà, & Aloys. Cadamust. in sua navigat.55. Vbi refert,non longè à mari Arabico ad insulas Calechut esse magnam magnetis copiam,adeò ut multæ ibi fiant naves absque ferro,quòd vim magnetis paveant.Idem tradit Ludov. Vives ubi sup.

SVMMARIVM Capitis XII.

1 *Opinionem aliquam probare non sufficit, nisi contrarijs satisfiat.*
2 *Auctores plurimi recensentur, qui Novum Orbem veteribus cognitum dicunt.*
3 *Iustus Lipsius quid senserit de notitia Novi Orbis?*
Basilius Pontius Legionēs. Augustinianus laudatur,ibid.
4 *Novum nihil est hodie,quod anteà non præcesserit.Et num.10.*
5 *Novus Orbis aliquando antiquis cognitus,& posteà ignoratus,ac denuò à Columbo repertus.*
6 *Nova multa videri,quæ iam olim in usu fuerunt.*
7 *Arietis machinam invenit Carthago,& posteà eius oblita stupuit contra se per Romanos admotam.*
8 *Fontei & Thuani carmina de novis antiquis.*
9 *Res omnes suas mutationes habent, & quæ cecidere, resurgunt ,secundùm Horatium.*
10 *Novum nihil sub Sole Proverbiū qualiter accipiatur?*
11 *Homines non omnia simul Iupiter docuit.*
12 *Erato,una inter Musas,à novis inventis nomen accepit.*
13 *Thaletis Milesij apophthegma.*
14 *Tempus est rerum omnium inventor & magister.*

15 *Inveniendis inventa non obstant secundùm Baldum.*

16 *Inventa de novo plurima,& utilissima omnibus sæculis leguntur,& aliqua eorum exempla.*

17 *Antipodum & Novi Orbis inventio instar omnium inventorum valet.*

18 *Munera maxima,& clarissima naturæ fortuitò sæpè reperta sunt, & aliqua exempla.*

19 *Fortuito quæ apud nos fieri videntur, Dei consilio reguntur.*

20 *Magnes lapis fortuitò repertus.*

21 *Lyræ, sive Citharæ inventio qualiter cœperit?*

22 *Purpuræ inventio cum Cassiodoro.*

23 *Nili origo,& incrementum his ultimis temporibus à Lusitanis detecta.*

24 *Nili originis cognitio veteribus frustrà tentata,& impossibilis reputata.*

25 *Navigationes per altum antiquitus in usu fuisse quidam tradunt, & earum exempla. Et num. sequentib.*

26 *Mare universum non solùm navigabile, sed de facto etiam antiquitus navigatum.*

27 *Hannonis navigatio similis fuisse dicitur tertiæ Columbi.*

28 *Carthaginenses olim per Atlanticum navigasse dicuntur.*

29 *Euthymenes Massiliensis olim Atlanticum navigavit.*

30 *Navigatio quem progressum olim habuerit, cum Claudiano.*

31 *Magnetis usum sunt qui veteribus tribuant. Et num. 42.*

32 *Plauti versoriam aliqui acum Magneticam fuisse putant. Et num. 46.*

33 *Navigandi peritia veterum cum nostra comparari nequit.*

34 *Navigationes per altum raræ olim,& portenti loco habitæ.*

35 *Hannonis navigationes parum fidei habuerunt,& Proverbium de eis.*

36 *Navigationes tantùm littorales priscos exercuisse, qui affirment? Et numero 37. 38. 40.*

39 *Navigationem sine remis veteres nusquam exercebant.*

41 *Astrolabij inventum,& utilitas.*

42 *Magneticæ acus usum veteribus omnino ignoratum fuisse probatur.*

43 *Magneticæ pyxidi Novi Orbis detectio debetur.*

44 *Trapobanenses qua industria in navigando uterentur.*

45 *Magneticæ acus nullum extat nomen apud antiquos.*

46 *Versoriam capere apud Plautum significat* dar, ò tomar la buelta.

47 *Atlanticam Platonis quidam Novum Orbem esse putant, sed reijciuntur, n. 52.*

48 *Aristotelis locus de insulis à Carthaginensibus detectis à multis accipitur pro Novo Orbe, qui reijciuntur, num. 53.*

49 *Americanos à Carthaginensibus procedere aliqui putant,& quare?*

50 *Æliani optimus locus exponitur, ubi Novum Orbem depingere videtur, sed reijcitur, num. 56.*

51 *Novi Orbis incolas eosdem esse ac Hyperboreos tradit Goropius, sed reijcitur, num. 60.*

54 *Aristotelis, sive Theophrasti liber de mirabilibus auditionibus fabulosus est.*

55 *Luciani fabula de quadam navigatione à se in novas regiones facta refertur,& ridetur.*

57 *Sileni narrationem de Novo Orbe à Theopompo relatã, ut merã, & nugatoriã fabulã accepit Ælianus & Tertul.*

58 *Theopompus quis fuerit?*

59 *Goropius Beccanus audaciæ,& levitatis notatur.*

60 *Hyperborei & Riphæi montes ubi sint, & unde dicantur? Et num. 62.*

61 *Riphæos,& Hyperboreos montes incolentium mira fœlicitas,& salubritas.*

63 *Novi Orbis scientiam videntur habuisse, qui & Antipodum: & respondetur, num. 70.*

64 *Novum Orbem agnovisse videtur Lucian. Plutarch. & Avitus: & eis respondetur, num. 71. & 72.*

65 *Divi Clementis Romani verba de mundis, qui sunt trans Oceanum, multi pro Novo Orbe accipiunt: & respondetur, num. 74.*

106 *Lapides intra, multa miranda reperta sunt, & exempla remissivè.*
107 *Naves in altissimis montibus, & longè à mari positis aliquando repertæ sunt.*

CAPVT XII.

In quo latè auctores & argumenta contrariæ sententiæ referuntur, & refelluntur: & nullis ante Hispanos hùc Novum Orbem cognitum fuisse magis ostenditur.

1 VERVM autem verò, quoniam † parũ est fundamẽta opinionis nostrę iecisse, quæ totam laudem detectionis huius Novi Orbis Hispanis tribuit, nisi contrarijs quoque satisfaciamus, ut in simili dicebat Baldus in notabili cons. Schismatis, col. penult. quod est in titul. si quis aliquem testari prohibuerit. Sciendum est, † plurimos 2 alios, & sanè doctissimos Scriptores, non extraneos tantùm, verùmetiã nostrates existere, qui dũ plus æquo antiquitati deferre volunt, eũdem Orbem priscorum monumẽtis manifestè insinuatũ, imò & à Carthaginensibus, Tyrijs, Phœnicibus, Romanis, Hebręis & alijs nationibus lustratum esse contẽdunt, ut constare potest ex ijs, quę latè tradunt Vatablus sup. 3. lib. Reg. cap. 9. & 22. & lib. 2. Paralip. cap. 3. Arias Mõtanus in apparatu ad Phaleg. cap. 9. Genebrard. lib. 2. Chronog. pag. 158. Lud. Vives sup. D. August. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 9. Lucius Marinæus Siculus de reb. Hispan. lib. 19. cap. 16. Alexan. Vanegas lib. 2. natur. quæst. capit. 22. Adrianus Turnebus lib. 20. advers. cap. 11. Pamelius in notis ad Tertullian. in Apolog. num. 528. Isaac Casaubonus in animadvers. ad Athenæ. lib. 3. cap. 7. Gorop. Becanus lib. 7. orig. Hispan. & in origin. Antuerpiens. lib. 3. & 9. pag. 1026. & seq. Ioan. Mariana de rebus Hispan. lib. 2. cap. 2. Stephan. de Salazar Carthusianus sup. Symbol. Apost. discurs. 16. cap. 3. Gregor. Garcia Dominicanus in tractat. de Ind. orig. per totum, Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. Ioan. Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. per totum, præcipuè §. 4. pag. 213. num. 4. & latè & eleganter Iustus Lips. † lib. 2. Physiologiæ Stoicorum, cap. 21. & post eum, eo non relato, Mag. Fr. Basilius Pontius Legionensis Augustinian. quem ego Salmanticæ ob religionem, variam eruditionem, & incomparabilem memoriam, multũ suspexi, in lib. cui variarum disput. titulum fecit, & post hęc scripta ad meas manus pervenit, sub quæst. 8. exposit. capit. 1. & 2. ubi concludunt: *Fuisse iam olim istam partem mundi, & auditione acceptam, & ratiocinatione stabilitam, etsi inspectione fortasse non usurpatam.* 3

PRO CVIVS sententiæ confirmatione primò considerant, nihil † nunc in mundo contingere, quod novum, aut recens vocari possit, quodque iam prioribus illis sæculis non præcesserit, licèt memoriâ fortè eorum exciderit, ut habetur Eccles. 1. vers. 9. & 10. ubi plura novissimè congessit Pineda ex pag. 177. Martinus Delrio in adag. sacris 2. tom. adag. 292. pag. 366. & idem Pineda in nostræ quæstionis terminis loquens d. lib. 4. de rebus Salom. cap. 15. §. 4. pag. 206. & cap. 16. §. 5. pagina 214. Atque ita opinantur antiquis planè temporibus † hunc Orbem, & Oceani ad illum navigationem incõperto fuisse, posteà tamen temporum, & casuum varietate in usu, & memoria hominum esse desijsse, quousque rursus Divinâ providentiâ, Columbi industriâ, & Hispanorum virtute, res non tam nova, quàm antiqua inventa fuit, seu potiùs repetita, atque 4 5

6 instaurata. † Quemadmodum in alijs pluribus contingit, de quibus loquitur Tertullianus lib. de Pallio, cap. 1. relatus à Basilio Pontio. d. quæst. 8. cap. 3. pag. 475. ubi sic notanter inter reliqua 7 inquit: *Nam † & arietem, nemini unquã libratum, illa dicitur Carthago, studijs asperrima belli, prima omnium armasse, in oscellum penduli impetus commentata vim tormenti debile pecoris capitẽ vindicãtis. Cùm tamẽ ultimarent tempora patriæ, & aries Romanus in muros quondam suos auderet, stupuere illicò Carthaginenses, ut novum extraneum ingenium. Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas.*

Atque eòdem respexisse videtur 8 poëtica † illa paraphrasis Fontei:

——Quæ nunc dici, fierique notamus
Vt nova præteritis iã dicta, aut gesta fuere
Tẽporibus, sed cũ semel interiere resurgũt,
Atq; renascũtur quasi facta recẽtia, cũ sint
Antiqua, & Patribus iamdudum cognita nostris.

Et Thuani:

—— Nempe omnia quæ nunc
Miramur, prisca ea visa, auditaque sæclis
Temporis exacti veniens oblivia tempus
Inducit.

9 Quod profectò illud est † Horatianum in arte Poët. Dum non solùm de vocabulorum, sed de rerũ omniũ, atque humanarum consuetudinũ ætate, ortu, interitu, mutationibus, iterumq; redivivis vicissitudinibus, sic scripsit:

—— Mortalia facta peribunt,
Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet usus, &c.

Sed hoc argumentum parũ quidẽ iudicio meo evincit, cùm nimis generale sit, nec certâ aliquâ & solidâ ratione muniatur. Non enim quærimus, an potuerit Novus hic Orbis veteribus innotescere? Sed an reverâ innotuerit? & aliquod sufficiens testimoniũ ad id pro10 bandũ reperiatur. Neque urget † proverbialis illa Eccles. locutio, quâ nihil sub Sole novũ esse docemur: nam hoc varias expositiones habet, quas copiosè congerũt, & illustrant novissimi Pineda, & Delrius ibidẽ. Et hyperbolicè, vel argumẽto sumpto à cõmuniter accidentibus à Salomone dictũ esse videtur, ut cõprimeret & corrigeret insatiabilẽ illã hominũ libidinẽ videndi, experiẽdique novas ad voluptatẽ, & fœlicitatẽ vias, ostenderetque nõ successuras fœlicius, quàm hucusque, vel ipsi, vel priores alij in similibus casibus experti fuerint. Quis enim negabit † om11 nino verũ esse, quod Aratus in lib. Phęnomenon scripsit, Παντα γὰρ ὅπω ἐκ Διὸς ἄντρωποι γινοσκομεν, idest, non omnia simul edoctos homines à Iove, sed adhuc pleraque occulta manêre, quorum aliqua inposterũ dabit. Vnde † & inter 12 Musas, quarũ cuilibet suæ artis, disciplinæve institutionem veteres assignarunt, Erato, idest, Εὑρων ὅμοιον dicitur, ut inquit D. Fulgent. lib. 1. Mytholog. cap. de decem Musis, quasi simile inveniens, quia post scientiam & memoriã nova invenire deceat, eaque cõmoda, ut divinitatis opinio acquiratur.

13 Et † Thales Milesius referẽte Laërtio lib. 1. c. 1. sciscitatus, quidnã in tota rerũ natura esset sapientissimũ? respõ14 dit, † TEMPVS: invenit enim omnia: quẽ sequutus Tertullianus in Apolog. cap. 1. TEMPVS (inquit) *omnia revelat*; & Senec. lib. 7. nat. quæst. cap. 31. veluti præsagiens hanc tanti Orbis detectionẽ, de qua sermonem habemus, sic scribit: *Multa venientis ævi populus ignota nobis sciet. Multa sæculis tũc futuris, cũ memoria nostri exoleverit, reservãtur. Pusilla res mundus est, nisi in illo quod quærat omnis mũdus habeat.* Quibus adsentiens Sinesius Cyrenensis Episcopus epist. 57. *Multas*, inquit, *rerũ utiliũ tẽpus invenit, aut correxit, non omnia ad exempla fiunt, sed singula, quæ facta sunt, initium semel habuerunt*: & Baldus † in proœ15 mio Decretal. de se, ac suis scriptis obijciens, sic ait: *Ad quid loqueris, cũ tot scripserint, & mũdum illuminaverint? Adhuc multum restat operis, multumque restabit;*

quia inveniendis inventa non obstant.

In cuius rei comprobationem plurima quoque exempla omnium sæculorum adduci etiam possent, † in quibus aliqua recenter inventa in mundum prodierunt, de quibus latè agit Polidor.Virgil.in suis libris de invent. rerum, Theat. vitæ human. volum.21. lib.3.ex pag.3798.Ravisius Textor in officina 2.part.ex pag.97. Simon Maiolus in dieb. Canicul. 1.tom.colloq. 23.Thom.Bocius de sign.Eccles.Dei, lib.6.cap.7.Vbi † instar omnium esse posse inquit: *Quòd à nostris Antipodes certo atque explorato inventi, & aperti fuerint,& facillima,& expedita navigatio ad illos relicta,dimidium scilicet totius Orbis terrarum, & omnium rerum, quas Deus hominibus est fabricatus.* Et omnino legendus Iacobus Pomerus in oratione,quòd antiquitas non ubique novitati præferenda sit, apud Ioan.Rosinum,pag.mihi 490. ubi sulphurei pulveris,& ęneorum tormentorum,Nauticæ pyxidis, saccari ex arundinibus excoquendi artem,& plurima alia superioris ætatis utilissima inventa, multis & meritis laudibus efferunt.

16

17

Et idem præstat Ioseph.Acosta lib. 1.de nat.Novi Orb.cap.19.illud etiam tanquam valdè mirabile rectè commendans in maximis clarissimisque naturæ muneribus,quòd † casu,atque fortuito multoties reperta sint, non industriâ hominum conquisita: *Plerasque enim* (inquit) *herbarum vires,hominum vitæ salutares, & lapidum, & stirpium usum,& fossilium,quæ vocant, mineralia, gemmas quoque & auri venas, proprietates quoque magnetis, succini, adamantis,& cæterorum talium,casus potiùs ostendit mortalibus, quàm ulla industria, ut in ijs non hominum ingenium, sed Dei providentia commendetur;quæ † enim fortuito apud nos fieri videntur, ea consilio Divino prorsus eveniunt.*

18

19

Et potuit adducere aliud exemplum de fortuita inventione † magnetis ferrum ad se trahentis,de qua Plin.lib.36. capit.16.& lyræ, † sive citharæ,quam Mercurius casu etiam reperisse, & adaptasse fertur, cùm testudinem mortuam ad ripas Nili invenisset,consumptâ iam carne, sed superstitibus nervis, & percussione digitorum sonum excitasset, ut latiùs commemorant Pausan. in Eliacis, Lucian. in Dialog. Appoll.& Vulca.& Natal.Comes lib. 5.Mythol.cap.5.pag.375.

20

21

Quibus adijcio † quod de invẽtione purpuræ nobis elegantissimis verbis prodidit Cassiodor.lib.1. var.epist.2. pag. 11.*Verùm talis tantaque res,quàm facili legitur invẽta compendio! Nam cùm fame canis avida in Tyrio littore proiecta conchilia impressis mandibulis contudisset,illa naturaliter humorem sanguineum defluentia,ora eius mirabili colore tinxerunt. Et ut est mos hominibus,occasiones repentinas ad artes ducere,talia exempla meditãtes, fecerũt Principibus decus nobile dare,quod substantiam noscitur habere mediocrem.*

22

Nec omittere volo originis † incremẽti Nili cognitionem his ultimis tẽporibus à Lusitanis detectam,dũ navigandi peritiâ totâ Africâ circunvecti, extremâque orâ occupatâ,sibi aditum ad Abyssinos,aliosque populos in Africæ meditullio aperuerunt,eiusque fontes lustrarunt;de quo agunt Ioan.Barrus decad.1.lib.10.cap.1.Ioan.Boter. in relat.univers.1.par.lib.3.cap.de Nilo,Philip.Pigaffeta lib.2.de Regno Cõgi cap.10.Damian.Goës lib.de morib. & relig. Æthiop.Ioan.Bapt.Ramusius in fine Æthiop. navigat.Francisci Alvarez,Simon Maiol.1.tom.colloq.11. pag.281.& 282. Nicolaus Godignus lib.1.de reb.Abyssino.c.11. Thom.Bozius in tract.imperia pendêre à virtut. c.12.& Ioã.Baptista Scortia lib.1.de nat.& increm.Nili c.2.Cũ tamẽ † antiquioribus sęculis hoc omnino latuisset,& frustra à potentissimis Regibus, & sapientissimis Philosophis quæsitũ & disputatũ, semper magis abstrusum manêret,ut notavit Lucan.lib.10.Pharsal.& Frãc.Petrarcha in fine itinerarij

23

24

Syriaci, adeò ut quæsierit Lactan. Firmian. lib. 3. divinar. instit. capit. 8. num cœli, & Nili fontis cognitio hominem beare posset? & ut Herodot. lib. 2. & 4. Solinus capit. 34. Seneca lib. 4. natur. quæst. capit. 2. Horat. lib. 4. Carm. Ode 14. Ovid. lib. 2. Metamorph. Procopius Cæsarienſ. lib. 1. de reb. Goth. & alij Auctores relati ab Scortia. d. cap. 2. impossibile prorsus esse putaverint Nili fontes ullo tempore reperire. Vnde Ammian. Marcellin. lib. 11. *Origines* (inquit) *fontium Nili, sicut adhuc factum est, posteræ quoque ignorabunt ætates*, & Claudian. Epig. de Nilo:

Secreto de fonte cadens, qui semper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli,
Hoc vidisse caput: fertur sine teste creatus.

Eâdéque de causa dixit Tibullus lib. 1.

Nile pater, quanā possum te dicere causa,
Aut quibus in terris occuluisse caput?

Et Lucanus. d. lib. 10.

Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam, sed vincit adhuc natura latēdi.

Et post alia:

Et te terrarum nescit cui debeat Orbis
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre, &c.

Et ad hoc idem allusit Auson. Epigr. 10. cùm ait:

Inveniet fontes hic quoque, Nile, tuos.

Secundò, quò suam sententiam magis confirment, & Orbis Novi notitiā veteribus asserant, eâ ratione prædicti Scriptores utuntur, & præcipuè Pineda. d. lib. 4. de rebus Salom. cap. 14. §. 4. pag. 192. & Gregor. Garcia. d. lib. 1. de Ind. orig. cap. 2. per totum, & libro 4. cap. 2. Quod mirum nō sit, eum ab antiquis cognitum, & lustratum fuisse, licèt ad hoc totius Oceani vastitas traijcienda esset, cùm constet etiam tunc navigationes † per altum, & quidem longissimas in ipso Oceano Atlantico, & alibi sæpè iniri solêre, ut adversus Eratosthenem contendit Strabo. lib. 3. & 16. de situ Orb. & pluribus exēplis sumptis ex navigationibus Phœnicum, Tyriorum, Sydoniorum, Gaditanorum, Samiorum, Herculis, Bacchi, Osiridis, Semiramis, Darij, Alexandri, Hannonis & aliorum ostendūt Herodot. lib. 1. & 4. Diodor. Sicul. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. 3. cap. 1. & lib. 6. cap. 23. lib. 2. cap. 67. lib. 5. cap. 1. lib. 18. capit. 16. Arrian. lib. 8. Solinus in Polyſth. cap. ult. Pompon. Mela lib. 3. cap. 10. Ælianus lib. 5. histor. animal. cap. 39. & alij plures relati à Pineda, & Garcia ubi sup. & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 15. ubi probare nititur † universum mare non solùm navigabile esse, verùm & de facto navigatum, etiā antiquorum attestatione, & cap. 16. Vbi Hannonis † navigationem ab his auctoribus commemoratam simillimam fuisse existimat tertiæ, quam Columbus in Novum Orbem fecit, cùm Pariam aperuit anno Redempt. 1497. ut patet ex relationibus Novi Orbis cap. 105. & Gomara in histor. Ind. lib. 1.

(25) (26) (27)

Idem quoque latè prosequitur Bernard. Aldrete de antiquit. Hispan. lib. 1. cap. 24. ex pag. 107. & lib. 2. cap. 24. & sequentib. & Isaacus Casaubonus lib. 3. animadverſ. in Athenæ. capit. 7. ubi sic ait: † *Iam olim Carthaginienses navigationem in Atlantico Oceano instituerunt, & terrarum aliquas plagas, multis posteà sæculis incognitas, aperuerunt. Classis præfectus fuit Anno, vel potius Hanno è proceribus Carthaginiensium.*

(28)

Vltra quos addo Senecā lib. 4. nat. quæst. cap. 2. Plutarch. lib. 4. de placitis Philosoph. cap. 1. & Galenum libro de histor. Philosoph. Qui † Euthymenem Massiliensem referunt, testantem, se Atlanticum mare navigasse, & experientiâ comprehendisse, inde Nilum fluere, eumque maiorem, quandiu Etesiæ tempus observant.

(29)

Et perpēdi etiā possunt † elegantissima Claudiani carmina in raptu Proserpinæ, qui priscos illos nautas ex littoralibus primùm navigationibus, paulatim ad lōgissimas & altissimas proru pisse, sic graphicè & disertè testatur.

(30)

Inventa secuit primus qui nave profundũ,
Et rudibus remis sollicitavit aquas.
Qui dubijs ausus committere flatibus alnũ,
Quas natura negat, præbuit arte vias.
Tranquillis primum trepidus se credidit undis,
Littora securo tramite summa legens.
Mox longos tentare sinus, & linquere terras,
Et leni cœpit pandere vela Noto.
Ast ubi paulatim præceps audacia crevit,
Cordaque languentem dedidicere metũ.
Iã vagus irrupit pelago, cœlumque secutus,
Ægeas hyemes Ioniumque domat.

31 Magnetis † quoque sive acus nauticæ usum veteribus tribuit idem Pineda ubi sup. cum Lævin. Lemnio lib. 3. de occult. nat. mirac. capit. 4. & Gorop. Becano in orig. Hisp. lib. 3. atque ita magis commodè, & securè per altum navigare potuisse contendunt. 32 Ad quod probandum † Plauti auctoritate movetur Lęvinus, qui in Mercatore, ubi de navigando sermo est, sic Eutychum loquentem inducit:

Huc secundus ventus nunc est, cape modò versoriam,
Hic Favonius serenus est, isthic Auster imbricus:
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet

Vbi sub nomine *Versoriæ*, proculdubio intelligendum dicit instrumẽtum nauticum, non solùm cœli, sed ventorum indicẽ, qualis est acus, sive pyxidicula nautica, quam hodie CALAMITAM vocant, quâ sine tutum non esset navigationi se committere. Eodem fermè modo Plautum interpretatur Ioannes Baptista Pius, & Lambinus ibîdem, Lilius Giraldus de navigijs capit. 1. Cœlius Calcagninus in sua supellectile nautica, & Stephanus in suo Thesauro, verb. *Capio.*

Verùm hoc argumentum superiore validius non videtur. Nam quod dicitur 33 † de antiquorum navigationibus per vastum Oceani pelagus, insolens quidem fuit, & eorum rei nauticæ peritia, cum hodierna ullo modo comparari nequit, ut latissimè ostendimus in cap. præced. ex num. 47. Et ideò † portenti loco excursiones illę memorantur, quæ à prædictis auctoribus referuntur; & † Hannonis præcipuè, quę ita parum fidei apud eosdem antiquos meruerunt, ut Democritus apud Athenæum veluti Proverbij loco de eis dixerit: *Si quid horum retulit in libros suos Iuba, dignus est, quem oblectent Lybici libri de erroribus Hannonis.* Quod Proverbiũ notat Casaubonus in animadvers. ad eundem Athenæ. lib. 3. cap. 7. & addit simile illi: *Qui Bavium nõ odit, amet tua carmina, Nævi.* Et inde natũ, quòd neque Periplus ab Hannone editus, neque libri de eodem argumento ab alijs confecti, fidem apud homines invenerunt. De quo invenio, post hæc typis excudi cœpta, latè etiam agentem Doct. Seraphin. Freitas de iusto Imperio Asiat. cap. 5. ex num. 5. ubi similes fabulas in longis alijs antiquorum navigationibus notat. 34 35

36 His convenit sententia † Eratosthenis apud Strabonem lib. 3. qui constãter affirmat: *Priscos navigasse, & prædatum, & mercatum, non ut in altum inveherentur, sed tantùm littus legerent: & antiquitus Euxinum mare, neque iuxta Africam, aut Syriam, aut Ciliciam quemquam navigare ausum.* Et † Arrianus in Periplo maris Erithræi, etsi Hippaliũ navigationes per altum invenisse tradat, eas tamen certis locis & temporibus circumscriptas fuisse, his verbis ostendit: *Vbi primus Hippalus gubernator animadverso emporiorum situ, de maris figura, invenit navigationem per altũ mare, eo tempore, quo spirantibus ex Oceano apud nos Etesijs, Libonotus in Indico pelago existit.* 37

38 Iosephus † etiam Acosta prudentissimi iudicij vir lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 18. ita scribit: *Equidem navigationem altissimo Oceano commissam, neque apud veteres lego, neque ab illis aliter Oceanum navigatum puto, quàm à nostris*

39 *hodie Mediterraneum. Quo † circa docti viri sentiunt, veteres sine remis nusquam navigare solitos, quòd oras ferè terrarum legerẽt: id quod divina Scriptura insinuat in longa illa navigatione à Iona suscepta, ubi ad terram nautas tempestate compulsos remigasse narrat.* Et idem probare potuit ex Virgil. 4. Æneid. dum Æneę naufragium recensens, ait:

Quarto terra die primum se attollere, tandem
Visa aperire procul montes, ac volvere fumum
Vela cadunt, remis insurgimus, &c.

40 His adstipulatur † Petr. Matthæus in notis ad lib. 7. Decretal. tit. 9. de Indis insulanis, pag. 79. Vbi explicans Bullam Alexãdri VI. quâ detectas navigatione Columbi insulas, & alias in posterum post Oceanum detegendas Regibus Catholicis concessit: *Navigandi verò*, inquit, *ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia, maritimo videlicet usu Astrolabij nondum excogitato, ut ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent. Sed littora cautè legentes, ubi ad æstus maris, aut brevia periculosa pervenerant, quasi repagulis quibusdam à Natura, seu Numine obiectis, reciperẽt illico sese, & longiùs tendere quodammodo nefas arbitrarentur.* De cuius † Astrolabijs præclaro invento, & qualiter illud, cùm anteà ad colligendos stellarum motus duntaxat ab Astronomis adhiberetur, posteà ad usum rei maritimę à Lusitanis translatum fuerit, plura etiam eleganter scribit Maffæius lib. 1. histor. Ind. pag. 6. & 7. Petr. Damariz, Ioan. Barros, & Damian. Goës in vita Regis Ioan. Lusitan. II. Fr. Anton. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 2. & 3. & Freitas ubi sup. cap. 8. num. 6.

41

42 Sed neque † magis admitti debet, quod de acus magneticæ usu veteribus explorato præcitati Auctores cõijciunt. Nam verius est, novum id fuisse Amalfitani cuiusdam inventum, circa annum 1300. ut probant plurimi alij doctissimi & gravissimi viri, quorum mentionem feci sup. capit. proximo ex num. 73. & ultra eos Iustus Lipsius lib. 2. Physiologiæ Stoicor. dissert. 19. ad finẽ, & Iacob. Pomerus in orat. quòd antiq. non ubique pręferenda sit novitati, apud Ioan. Rosin. pag. 491. ubi ait: *Quid dicam de nautica, atque in omnes universi oras navigatione, quæ tertia ætatis nostræ laus est. Hæc † enim magnetis, & pyxidis nauticæ beneficio (de quo veteres nihil ne fando quidem audierunt) renovata à Columbo anno 1491. à Vespucio anno 1501. Antipodes terrarumque, atque Oceani tractus omnes nobis aperuit.* 43

Et vel ex eo probatur, quòd cùm veteres Historici, aut Philosophi satis multa de magnete commemorẽt, hoc tamen unum, & maximum, certè ac præclarissimum eius miraculum, attritu suo ferrum ad Septentrionem convertendi, nullo modo attingunt, ut cõstat ex Plinio lib. 36. cap. 16. & lib. 34. cap. 14. & lib. 37. cap. 4. Lucret. lib. 6. de nat. rer. & D. August. lib. 21. de Civit. Dei, cap. 4.

Deinde, quoniam etsi idem Plinius lib. 7. cap. 56. navalium rerum inventores, & reliqua, quæ ad rem nauticam eo tempore pertinebant, diligentissimè recenseat, magnetem tamen penitus tacet. Et quod plus est in libro 6. capit. 22. † Trapobanensium miram industriam in navigando extollit, eò quòd cùm apud illos Septentrio non cernatur, volucres secum vehunt, easque sæpè emissas, terram petentes observant, & comitantur. Quod etiam tradunt Solinus in Polyhist. capit. 56. Marcian. Capella lib. 6. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 6. pag. 139. & Pined. d. lib. 4. cap. 15. §. 5. pag. 209. Et certè necessarium non esset, si magnetis usus illis innotuisset. 44

45 Denique, † quia eiusmodi nautici instrumenti, quod patrio vocabulo dicimus *Aguja de marear*, nullum extat

nomen apud Latinos & Græcos, neque etiam apud Hebræos. Quod si illis nota esset, minimè peculiari nomine res tam præclara caruisset, ut rectè argumentatur Acosta. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 16.

Neque adversatur locus Plauti, versoriæ mentionem faciens, quē ad nauticam istam pyxidem Levinus & alij traducunt. Nam 46 † verè & propriè de ea intelligi non potest, ut benè observat Pineda. d. capit. 15. §. 4. ex num. 3. pag. 207. & ante eum Turnebus libro 20. adversf. capit. 4. ubi alias expositiones recēsent; inter quas ego illam simplicissimam æquè ac verissimam probo, ut *Capere versoriam*, idem sit apud Plautum, quòd reverti, sive velificationem, aut viam mutare, Hispanè dicimus, *dar, ò tomar la buelta*. Nam id apertè locus ille significat, & alter eiusdem in Trinummo, ubi cùm quis servum ab hero fugientem, ut ad eum redeat, suadêre conaretur, sic præcipit:

Cape versoriam, recipe te ad herum.

& ita hæc vox accipitur ab Henrico in suo Thesauro, & à Calepini auctoribus in voce *Versorius*.

Tertiò aliqui ex citatis auctoribus, 47 † præsertim Iustus Lipsius. d. lib. 2. Phy siolog. dissert. 19. Fr. Gregor. Garcia lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. & lib. 4. capit. 18. Fr. Stephan. de Salazar sup. Symbol. Apost. discurs. 16. cap. 3. & eis non relatis Basil. Pontius. d. quæst. 8. exposit. capit. 1. probare contendunt, hunc Novum Orbem priscis illis temporibus cognitum & lustratum fuisse, ex historia (sive ut veriùs loquar fabula illa) insulæ Atlanticæ, quæ à Platone in Thimæo & Critia refertur, ubi plura eius miracula cōgerit, & quòd post illam ad alias proximas insulas patebat aditus, & ad omnem continentem alteri vero mari vicinam; quam Novum Orbem esse absque dubitatione opinantur.

Et adijciunt idem, non minus apertè insinuatum esse 48 † ab Aristot. in lib. de mirab. audition. ubi ait: *In mari extra Herculis columnas, insulam desertam inventam fuisse, silva nemorosam, fluvijs navigabilem, fructibus uberem, multorum dierum navigatione distantem, in quam crebro Carthaginienses commearint, & multi sedes etiam fixerint; sed veritos primores ne nimis loci illius opes convalescerent, & Carthaginis laberentur edicto cavisse, & pœna capitis sanxisse, ne quis eò navigasse deinceps vellet.* Quem locum de insulis Sancti Dominici, Cubę, vel alijs à Columbo repertis, intelligendum esse, vel etiam de Brasilia, aut alia parte continentis huius Novi Orbis, non tantùm prædicti, sed plures alij gravissimi Auctores existimarunt, ut constabit ex Florian. de Ocampo lib. Chron. Hisp. cap. 20. Gomara in hist. Ind. 1. tom. ad finem, Oveto. 1. part. lib. 2. cap. 3. Genebrard. lib. 2. Chronograph. pag. 258. Mariana lib. 2. de reb. Hispan. cap. 2. Gregor. Garcia. d. lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. §. 2. pag. 48. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pagin. 148. Et eò progreditur Alexius Vanegas lib. 2. natur. quæst. capit. 22. ut hac Aristotelis narratione ductus 49 † etiam putaverit, Americanas gentes ex Carthaginiensibus propagatas fuisse, illò ex Africa ductis colonijs. Cuius dictū latè exornat, & multis argumentis cōfirmare & defendere nititur Gregor. Garcia, ubi sup. lib. 2. per totum.

Extat quoque apud 50 † Ælianum lib. 3. de varia historia cap. 18. longa alia narratio Theopōpi, quâ Sileni & Midę colloquium comprehendit, in quo Silenus videtur ostendere, Europam, Asiam & Lybiam insulas esse, quas Oceanus circumfluat. Continentem verò unicam extra hunc mundum existere, & magnitudinem ipsius infinitā & immensam esse, alereque diversa animalia grandia, & homines duplo nostris maiores, & vivaciores, alios quidem nimis pacificos, alios admodum pugnaces, auri, argentique maximam copiam possidentes, ut minoris

apud ipsos æstimetur aurũ,quàm apud nos ferrum. Eos etiam quodam tempore conatos fuisse in has nostras insulas transire,& traiecto Oceano mille myriadas hominum usque ad Hyperboreos pervenisse,cùmque audivissent hos populos inter nostrates esse fœlicissimos, contempsisse, tanquam vilem,humilemque,& minimè gloriosam vitam degentes,& idcirco indignum duxisse progredi ulteriùs.His plura alia,nimis meo iudicio ridicula & fabulosa miscet Ælianus. d.capit.18. Cuius tamẽ narrationẽ cum ipsissima rei veritate, quam nostro sæculo in hoc Novo Orbe experimur, convenire, tradit Basil.Pontius ubi sup. pag. 468. & refert de eâdem historia multa non solùm ingeniosè,sed valdè verosimiliter deduxisse Ioan. Gorop.Becanum in origin. Antuerp. lib.9.pag. 1026. & sequentib. Qui † inter alia probare contendit, incolas huius Novi Orbis eosdem esse cum illis,quos veteres Hyperboreos appellarunt.

51

Sed argumento,quod ex his auctoritatibus sumitur,facilè respõsum præstabimus,si earũ fidẽ & constantiã examinemus. Et quidem primum illud de Atlantica † Platonis,latissimè retulimus,& reiecimus sup.cap.4. ex num. 13. usque ad 37. ita ut nihil desideretur,quod hîc addi posse videatur.

52

De loco autẽ † Aristotel.sive Theophrasti, cui alij illum librum mirabilium auditionum attribuunt,non magis curandum est;tum,quia non loquitur de Novo Orbe,sed de quadam insula deserta, quales plures in Oceano nostris etiam tẽporibus repertæ sunt, ut diximus sup.cap.3.tum etiam, quia liber ille nullam habet auctoritatem, cùm † somnia potiùs,& aniles fabulas contineat, quàm res fide & historicâ auctoritate dignas, ut omnes Scriptores passim animadvertunt, teste Ant. Possevino in apparatu,1. tom. verb. *Aristoteles*.

53

54

Sicut & alter † Luciani,cui ipse historiæ veræ nomen inscripsit, in cuius initio se egressum olim ab Herculeis columnis similiter narrat, & in Occidentalem Oceanum secundâ navigatione delatum, animi curiositate, & novarum rerum desiderio, quòd scire cuperet, quis esset Oceani finis, quique homines ultra illum inhabitarent, & octuagesimâ navigationis die in insulam sublimem, & arboribus consitam pervenisse, & stadijs circiter tribus à mari, columnam quandam æreã reperisse,quæ indicaret eò usque Herculem,& Bacchum penetrasse, quod certius reddidit flumen vini totam insulam secans,& portentosæ vites,quæ in crasso trunco incipientes, superiore parte mulieres erant, ab utero ferè sursum perfecta omnia habentes, à quarum summis digitis exoriebantur palmites ubis pleni. Post quæ narrat, qualiter duo ex socijs,qui se his mulieribus copulaverunt, cum eis semper connexi, & in similes vites conversi manserunt. Reliqui verò inde solventes, turbine quodam in sublime elati supra Lunæ Cœlum deducti sunt, ubi alia longè mirabilia conspexerunt.

55

Sed hæc,ut videmus, iocosè & per fabulam à cane illo Atheo traduntur, neque tam impudentibus mendacijs docti viri moveri debuerunt,ut gloriã primæ detectionis huius Novi Orbis nobis adimerent. Nam potiùs contrarium ex his fabulis elici potest. Etenim cùm nugatores,qui eas scripserunt,inauditas & mirandas historias confingere intenderent, has navigati Oceani, & insularum trans illum repertarum,ut rem eo tempore impossibilem creditam,commenti videntur.

Et eodem modo, & sensu Sileni narrationem apud † Ælianum accipio;plurima enim figmenta satis aperta & ridicula continet, & tanquam mera fabula reijcitur, & damnatur à Tertulliano adversus Hermogen.cap. 25.& lib.de Pallio cap.2.Vbi ait,eam solùm † Midæ auribus dignam esse;&

56

57

idem

idem censuit, & satis luculenter expressit ipse Ælianus; nam postquam illam longo sermone recoluit, sic epilogum facit: *Hæc si cui fidedignus videtur Chius credat. Mihi egregius fabulator, tum in his, tum in alijs videtur.* Notans nimirum Theopompum eius auctorem, quem licèt Beatus Rhenanus in notis ad Tertullian. d. cap. 25. † historicum fuisse putet, melius tamē doctissimus Pamelius ibidem, de alio, qui Poëta fuit, intelligit, cuius & Suidas meminit, asserens ipsum viginti quatuor fabulas scripsisse.

58

Quæ cùm ita se habeant, nescio certè † quid super fundamento adeò ludicro ædificare potuerit Goropius Beccanus, de quo non immeritò dixit P. Ioan. Pineda de reb. Salom. libro 4. cap. 7. & 8. & in commentar. in Iob 2. tom. capit. 28. vers. 16. pag. 500. argutiorem & diligentiorem videri in novis regionum originibus, & nominum notionibus tentandis, aut somniandis, quàm fœlicem in iudicando, & eligendo, & nullum suæ doctrinæ solidum, firmúmve fundamentum præter suspiciones adducere.

59

Quod † vel ex eo constat, quòd Hyperboreos & Riphæos montes & gentes ad hunc Novum Orbem transferre voluerit, quos scimus Septentrionales & Scythiæ conterminos esse, sic dictos à flatuum vi, quòd vento Boreę sint expositi, sive quòd supra Boreæ flatum siti esse crederentur. Vel, ut Festus ait, quoniam humanæ vitæ modum excedant, vivendo ultra centesimum annum. Ferunt quippe † magnam ijs de cœlo clementiam concessam esse, auras spirare salubres, domos esse nemora, victum arbores ministrare, discordiam nescire, ægritudine non inquietari, ad innocentiam omnibus æquale votum esse, mortem accersere, & voluntario interitu obeundi tarditatem castigare, ut refert Plin. lib. 4. capit. 12. Pompon. Mela & Ammian. Marcellin. lib. 26. histor. ubi ad eorundem Riphęorum montium defectum Arimaspos iustos homines, & placidos habitare scribit, Carol. Stephan. in diction. Ioan. Funger. in Etymolog. Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Hyperborei* & *Riphæi.*

60

61

Quamvis † Ptolemæus lib. 5. Geogra. cap. 9. quasdam Hyperboreos populos in Sarmatia Asiatica ponat, & Athenæus lib. 6. cap. 4. Riphæos mōtes pro Pyrenæis intelligere videatur, ex historia, quam de argenti rivis, ex incensa sua sponte sylva, procedentibus addit. Diodorus quoque Siculus insulam quandam esse scribit, oppositam Celtis Oceani accolis, haud multò Siciliâ minorem, valdè fertilem, & biferam, hoc est, bis quotannis fructus ferentem, habitarique ab his, qui Hyperborei appellantur, eò quòd vento Boreæ sint expositi.

62

Quartum argumentum, † quo Iustus Lipsius, & alij probare intendunt Novi Orbis non solùm notitiam, verùm perfectam etiam scientiam apud veteres inveniri, desumi solet ex locis Cicer. Pomponij Melæ, & aliorum, quos citavimus sup. cap. præced. num 20. & 23. Vbi Antipodes esse agnoverunt, eosque in terra Australi nobis opposita constituebant, quam ἀνταζονα à contrario axe, sive ἀντιχθονα, quasi adversam terram nuncupabant. Quod non nisi de hoc Novo Orbe verificari posse inquiunt. Cuius † etiam mentionem fecisse dicunt Lucianum in Hermotimo, sive de sectis, Plutarch. in lib. de Socrat. dæmo. & de facie in Orbe Lunæ, & 8. Symphosia, quæst. 9. & in lib. de defect. Orac. dum loquuntur de quibusdam Oceani insulis, post quas μεγάλη ἤπειρος, id est, *quædam magna continens* reperiatur.

63

64

Et eòdem expressius respicere putāt Avitum declamatorem, dum apud Senecam suasoriâ 1. testatur: *Fertiles in Oceano iacere terras, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem.*

Et

65 Et ✝ Divum Clementem Roman. Pontif. Quartũ à Divo Petro in epist. posteriore ad Corinth. ubi ait: *Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.* Quibus verbis nostram hanc Americam veluti digito ostendere voluisse fatentur Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 11. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pag. 149. Gregor. Garcia lib. 1. de Indor. orig. cap. 3. §. 7. pag. 61. & Iustus Lipsius & Basil. Pontius ubi suprà, qui notant *Mundos* plurali numero dixisse Clementem, magnitudinem nimirum huius Novi Orbis indicantem, quę vel in terris notis & lustratis mirifica est, etsi tractus ille Australior, & trans fretum Magallani nondum innotuerit, nisi à præternavigantibus libatus.

66 Et ✝ huius Clementis epistolæ, quã se ignorare fatetur Acosta. d. cap. 11. celebris habetur mentio apud antiquos Patres, pluraque ex illis collecta reperiuntur apud Sixt. Senens. libro 2. Biblioth. in Clement. illustris. Cardin. Baronium tom. 1. Annal. anno Christi 95. & Anton. Possevin. in apparatu, 1. tom. verb. *Clemens*, & in specie apud D. Hieronym. in cap. 2. epistol. ad Ephes. ubi elucidans illa verba Pauli, *Secundùm sæculum mundi huius*, hæc habet: *Quærimus quid sit, quod ait Paulus secundùm sæculum mundi huius? Vtrum nam & aliud sæculum sit, quod non pertineat ad mundum istum, sed ad mundos alios? de quibus & Clemens in epistola sua sic scribit: Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.*

67 Senecam ✝ quoque Philosophum, & Romanæ eloquentiæ Magistrum, in eandem sententiam adducunt: ei enim tragœdia illa Medææ tribuitur, ut tradit Iust. Lips. d. cap. 19. & in initio animad. ad trag. Senecæ, & Ianus Gruter. in præfat. ad eius opera, in qua actu 2. vers. 374. sic cecinit:

Venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisque novos
Detegat Orbeis, nec sit terris
Vltima Thule.

Quibus verbis non adumbrasse tantùm, verùm & expressisse has Novi Orbis regiones videtur, & eius detectionem posteà per Hispanos factam veluti præsagire. Eisque ✝ tanquam quodam oraculo motum fuisse Columbum, ad Indias Occidentales perquirendas, seriò tradit Pet. Cieza 2. tom. rerum Indic. relatus à Theatr. vitæ humanæ volum. 5. lib. 3. pag. 1258. & lib. 4. pag. 1376. & volum. 21. libro 3. pag. 3822. Abraham. Ortel. in Theat. mag. tab. 5. August. Zarate in histor. Perù, lib. 1. cap. 2. Acosta de nat. Novi Orb. lib. 1. cap. 11. Forcatul. de Gallo. Imperio lib. 2. fol. 83. Ioan. Boterus in relat. univers. vol. 2. part. 1. lib. 1. in princip. Stephan. Salazar sup. Symb. Apost. discurs. 16. cap. 3. Garcia de Ind. orig. lib. 1. cap. 3. §. 3. ex pag. 50. Maluenda de Antichrist. lib. 3. capit. 16. pag. 148. Anton. Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 4. cap. 17. pag. 567. Etenim seros annos, si à Seneca Philosopho, qui Neronis tempore vixit, usque ad Columbum dinumeremus, plus mille & quingentos inveniemus, si à Medæa, plus quàm bis mille. Oceanum quoque rerum laxasse vincula, omnibus incomperto est, cùm tot navigationibus per illum exactis, quas antiqui impossibiles reputabant, alios terrarum fines ostenderit, & Novi Orbes detecti sint, totâ certè Asiâ, Africâ & Europâ maiores.

68 [marginal number at "Eisque ✝ tanquam"]

69 Verùm ✝ autem verò his quoque argumentis, & auctoritatibus non obstantibus, rectè adhuc affirmare possumus, Hispanorum gloriam in prima & vera tanti Orbis inventione, & cognitione illibatam manêre, ut benè cõcludit Ioseph. Acosta ubi sup. & Greg. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 9. fol. 68.

70 Etenim quamvis ✝ Cicero, & alij, quorum testimonia citavimus, philo-

sophicis coniecturis, & argumentationibus ducti, Antipodes esse affirmarent, eòque nomine verum sit, incolas huius Novi Orbis, ut plurimùm, designari: ipsi tamen in eisdem locis apertè fatentur, Australes regiones ab illis habitatas prorsus incognitas fuisse, sive ob ardorem intercedentis Zonæ, sive quia interiectus Oceanus utrique hominum generi commercium ad se cómeandi denegabat. Vnde & alterius generis mortalium eos esse putabant, ut latiùs in cap. præcedent. ex num. 34. retulimus.

71 Plutarchi verò, † & Luciani loca, quæ in contrarium expendi solent, eodem modo vitari possunt, præterquam quòd meras nugas, & fabulosas narrationes continent, & nihil peculiare commemorant, quod nostris Occidentalibus Indijs magis quàm Orientali conveniat.

72 Expressior quidem videtur † Avîti declamatoris auctoritas. Sed si integra perlegatur, se ipsam facilè prodet. Seneca namque in ea declamatione diversorum Rhetorum exercitationes, & suasiones congessit, quibus Alexandrum Magnum suadêre conabantur, ut Orbe, quem vicerat, contentus, ab alio per Oceanum quærendo, abstinêret. Cùmque omnes in eo convenirent, quòd neque Oceanus navigari posset, neque in illo, aut ultra illum terrarum aliquid reperiri, Avîtus ingenij ostentandi causâ finxit, Alexandrum eò fortè moveri potuisse, quòd putaret, fertiles in Oceano terras iacêre, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem, neque usquam naturam rerum desinere, sed semper inde ubi desijsse videatur, novam exurgere. Sed statim quid ipse sentiret, enuntians, sic inquit: *Facilè ista finguntur, quia Oceanus navigari non potest. Satis* 73 † *sit hactenus vicisse Alexandro, qua mundo lucere satis est. Intra has terras cœlum Hercules meruit, stat immotum mare, & quasi deficientis in suo fine naturæ pigra moles, novæ, ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit, confusa lux, alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipsum verò grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota sydera. Ita est, Alexander, rerum natura, post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.*

74 Ad auctoritatem verò † Divi Clementis Romani respondeo, eum quidem nullam magis certam huius Novi Orbis notitiam habuisse, quàm reliquos alios, qui eo tempore, & multis posteà sæculis viguerunt. Oceanum quoque intransibilem esse, ut cæteros existimasse. Atque adeò, quòd de mundis trans ipsum positis dixit, pro Antipodum gentibus dixisse credendus est, quos licèt dubio, & obscuro iudicio aliqui ex veteribus ethnicis & Christianis Philosophis agnoverunt, ut sæpè tetigimus. Et hanc fuisse Clementis sententiam, apertissimè ostendit Origenes lib. 2. Periarch. cap. 3: *Meminit sanè* (inquit) *Clemens Apostolorum discipulus etiam eorum, quos Antichtonas Græci nominant, atque illius partis Orbis terræ, ad quas nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis, qui ibi sunt quisquam transire ad nos, quos, & ipsos mundos appellavit, cùm ait: Oceanus intransibilis est hominibus, & hi, qui trans ipsum sunt mundi, qui ijs eisdem Dominatoris Dei dispositionibus gubernantur.* Accedit his, quòd nisi ita D. Clementem intelligamus, meritò notandus videbitur, quòd plures † mundos constituerit, prout re ipsâ illi hoc inter alia succenset Photius in excerptis ad eius epistol. capit. 29. ibi: *Reprehendat verò hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet, &c.* D. Hieronym. sup. Paul. Ephes. 2. cuius verba sup. retulimus, ubi non confirmat Clementis sententiam, sed eam potiùs sub dubitatione refellit. Etenim licèt Anaximander, Leusipus, Democritus, Anaxarchus & alij Philosophi plures mundos esse opinati sint, eo- 75

rum

rum tamen errorem optimè convincit,& meritò damnat D. Auguſtin. de hæreſib.cap.77.D.Iſidor.lib.6.Etymolog.cap.5.Iuſtus Lipſius lib.2. Phyſiolog.diſſertat.20. Martinus Delrio in adag. ſacr. 1.tom. adag.789.pag.378. & refertur in cap.quidam, verſ. *Sunt & aliæ*, 24.quæſtio.3. & ante eos docuit Ariſtotel.lib.1.de cœlo capit. 10.dum ait: *Nec plures mundi ſunt, nec plures eſſe poſſunt, ſi modò hic ex univerſa materia conſtet, ſicuti conſtat*, Tertullianus quoque adverſus Hermogen. cap.25.& de Pallio cap.2. eundem errorem notat, ſic inquiens: *Viderit Anaximander ſi plures mundos putat. Viderit, ſi quis uſpiam alius mundus ſit apud Meropas, ut Silenus penes aures Midæ blattit, aptas ſanè grandioribus fabulis.*

76 Senecæ † autem verba, quę ultimo loco pro contraria opinione perpendimus, non magis noſtrę adverſantur, ſi cōſiteremus, quòd Seneca novos illos Orbes, de quibus loquitur, non vidit, neque ab alio viſos narravit, ſed fortuitò id, ac temerè, & velut hyperbolicè cecinit, aut certè divinando, & vaticinando, eo genere † divinationis, quod prudentes viri familiare habent, ut optimè tradit Acoſta. d. libro 1.cap.11.& noviſsimè Franciſc. Torreblanca in Epitome, diſputatione de Magia, lib.1.cap.3.num.15. Et ſeries ipſa verborum Senecæ ſatis oſtendit: nam cùm in præcedentibus carminibus dixiſſet, iam illo tempore mare navigationibus inuſitatis ſolicitari, & nihil induſtriæ, & audaciæ hominum impervium eſſe, aut intentatum relinqui, ſubiecit, eò fortè aliquando progreſſuros, ut magno Oceano enavigato, novos terrarum Orbes aperirent. Quod tamen apparet ab ipſo tunc temporis impoſsibile reputari, qui cùm † cæteris ſentiebat, terrarum terminos in Hiſpania finiri, & non ultra Gades navigationem extendi, ut ſatis denotavit in illis verbis.

77

78

——— *Quibus Oceanus*
Vincula rerum laxet, &c.

Et in carmine, quod de Corduba ſcripſit, ubi Oceanum, qui eam alluit, ſupremum vocat:

Et Gratare tibi, quod te natura ſupremo
Alluit Oceano.

Et expreſsiùs in lib.unico ſuaſoriarū cap. 1. Vbi ex multorum declamatorum opinione cōcludit, Oceanum navigari non poſſe, & nullas ultra illum terras exiſtere, & inter reliqua, elegantiſsima Pedonis carmina refert, quibus Germanicum per Oceanum navigantē, ab incœpto deſiſtere ſuaſit, quę ſic † habent:

79

Iam pridē poſt terga diē, Solemq; relictū,
Iam pridem notis extorres finibus Orbis,
Per non conceſſas audaces ire tenebras
Heſperij metas, extremaque littora mundi,
Nunc illum pigris immania monſtra ſub undis,
Qui ferat Oceanum? Qui ſævas undique Priſtis
Aequoreoſque canes ratibus conſurgere prenſis,
Quo ferimur? Ruit ipſe dies, Orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris,
An ne alio poſitas ultra ſub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus Orbem?
Dij revocant, rerumque vetant cognoſcere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis,
Et ſacras violamus aquas, Divumque quietas
Turbamus ſedes.

80 Neque eſt novum † Poëtas, & alios Auctores hoc loquendi & vaticinandi modo aliqua protuliſſe, quæ poſteà ipſis ignorantibus impleta videmus; ut apparet in alio loco eiuſdem Senecæ lib.7.natur.quæſt.capit.31.cuius mentionem fecimus ſup.num.14.& † libro 5. earundem quæſt.cap.ult.ubi *Nulla*, inquit, *terra tam longè remota eſt, quæ non mittere aliquò ſuum malum poſſit:*

81

unde

unde scio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito Dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota molliens? Vnde scio, hic mihi, an iste ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Quę quidem omnia in notitia, detectione & debellatione huius Novi Orbis evenisse videmus: & iam olim similiter contigerunt, † cùm ex insulis, universisque regionibus Septentrionalibus tot, tantæque gentes innumeræ, & vix de nomine notæ, diversis temporibus velut aves egressæ fuêre, ut fuerunt Gothi, Ostrogothi, Vestrogothi, Vvandali, Franci, Cimbri, Gepidæ, Dani, Hunni, Suedi, Heruli, Rugi, Alani, Longobardi, Alemani, & alij plures, qui Danubio & Rheno superatis, omnem Europam, & præsertim ipsam Italiam altricem Imperij & Dominam, quadringentis & plus annis perpetuâ quadam Regnorum sucessione subiugarunt, ac Romani nominis gloriam ferè omnem extinxerunt.

82

83

Virgilius † etiam eodem vaticinij genere usus censeri potest, dum Ecloga 4. ait:

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Tethyn ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos:
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos Heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hunc enim locum ex Sibyllarum libris Virgilium mutuatum, optimè considerat Thomas Bocius lib. 20. de signis Eccles. capit. 6. pag. 333. & lib. 22. capit. 1. pag. 416. eoque remotissimas navigationes designari, inquit, quæ post Christi adventum à varijs nationibus, & præcipuê ab Hispanis in Orientales & Occidentales Indias institutæ sunt, quibus gentes, & opes plurimæ ad Christi Ecclesiam augendam & illustrandam adducerentur, veluti ab Argonautis illis aureum Vellus sub Iasone Duce & Typhi, eius in Colchica expeditione socio, & primæ navis, quæ Argo dicta fuit, gubernatore. De † qua fabula latè agit Orpheus lib. 1. Ovid. lib. 7. Metamorph. Propertius lib. 1. Statius lib. 5. Appollonius in Catalog. heroum lib. 2. Valer. Flaccus in suis Argonauticôn libris, Pontanus lib. 5. de Stellis, Textor in officina, 1. part. pag. 328. Natalis Comes in Mytholog. fabul. lib. 6. cap. 8. Micha. Boschius in Oratione de aureo Vellere, & Simon Maiolus in tom. 4. dier. Canicul. colloq. 5. pag. 377. & sequent. Vbi simul tractant † de origine, & institutis Equestris Ordinis aurei Velleris, vulgò dicti, DEL TVSON DE ORO, quem Philippus cognomento BONVS Burgundiorum Dux anno 1429. instituit, & hodie nostri Potentissimi Hispaniarum Reges conservant, & moderantur, utpotè † veri, ac legitimi illius status successores, iuxta ea, quæ fusiùs congerit Camillus Borrellus in tract. de præst. Reg. Catholic. capit. 46. ex num. 254.

84

85

86

Extat quoque † locus alter apud eundem Virgil. lib. 6. Æneid. ubi Augusto Cæsari blandiens, novas terras & regna ei promittit, quæ ultra Oceanum, imò & Solis orbitam iaceant. Sic enim inquit:

87

——— Super Garamantas, & Indos
Proferet Imperiũ, iacet extra sydera tellus
Extra anni Solisque vias, ubi cælifer Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum.

Quibus verbis Iustus Lipsius. d. capit. 19. ad hunc Novum Orbem respicere putat, & extra anni, & Solis vias interpretatur, idest, *Vltra Torridam Zonam.* Et quod de Atlante subijcitur, exponit, non de illo Africæ, sed de alio, qui regnavit in insula Atlantica à Platone descripta. Sed in hoc magnus ille

vir,

vir, aut falli, aut fallere, velle videtur. Nam Virgilius id nullo certo argumento, sed similiter per Hyperbolem, aut vaticinationem Poëticam dixit, & in Cæsaris adulationem. Et nõ loquitur de Novo Orbe, sed de Maurorum Æthiopia, ubi est mons Atlas, Stellis aptum, sive vicinum, prout observat Servius, Cerda & Pontanus ibidem, & diximus sup. cap. 4. & ostendit ipse Virgilius eisdem fermè verbis utens lib. 4. Æneid.

Oceani finem iuxta, Solemque cadentem
Vltimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

88 Hanc autem † Provinciam dicit esse extra sydera, non quia ulla sit tellus, quę non subiaceat syderibus, & cœlo nõ tegatur, sed quia extra maiora syde ra ferè sit, id est, duodecim signa, in qui bus est circulus Solis, aut Planetas, qui intra Tropicos decurrũt. Quemadmodum & Lucanus de eâdem regione loquens lib. 3. Pharsal. scriptum reliquit:

Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione Poli, nisi poplite lapso
Vltima curvati procederet ungula tauri.

89 Sed, ut ad Senecam † redeamus, advertendum etiam est cum Botero, Madera, & Herrera ubi supr. eius vaticinium, ut ad istius Novi Orbis detectionem propriùs applicari posset, loco ultimi carminis, ubi de Thulę loquitur, dicere debuisse:

Nec sit terris ultima Gades.

Etenim ad Occidentem, & ultra Gades, ut sæpè diximus, detectus est, non

90 ad Septentrionem, † ubi Thule insula iacet, quę ultima terrarum illius Climatis reputabatur, iuxta illud Virgilij lib. 1. Georg.

Tibi serviat ultima Thyle,

Et plura alia, quæ de eâdem insula habent Plin. lib. 2. cap. 75. & lib. 4. c. 16. Pompon. Mela lib. 3. cap. 3. Solin. cap. 24. D. Isidor. lib. 14. Etymol. cap. 6. Procop. de bello Goth. lib. 2. Surius in comment. sub ann. Domin. 1537. Boter. in relat. univers. lib. 1. vol. 1. pag. 168. Ortel. in Theatr. Orb. tab. 97. & in Thesaur. Geogr. verb. *Thule*, Maginus Patavinus in tab. Geograph. fol. 96. & fol. 10. Tho. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 9. pag. 495. & seq. & pag. 557. & Simon Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 1. pag. 35. & colloq. 14 pag. 341. Vbi eandem esse docent, quã hodie Islandiam, aut Scandiam dicimus, in ditione Scotorum ad Septentrionem vergentem ultra Orcades, latitudinemque habêre graduum 65. ad 69.

91 Et licèt negare non possimus, † etiam ultra Thulem, sive Islandiã, alias novas terras antiquis, & nostris temporibus repertas, in quibus ad litterã vaticinium Senecę impleri potuerit, ut sunt Groenlandia, Frislandia, Icaria, Nova Semla, Finamarchia & aliæ, de quibus agunt auctores suprà citati.

92 Cùm † & Hunni & Gothi in alio veluti Orbe ignoto, & inaccesso ultra Męotidem paludem habitare dicerentur, iuxta ea, quę tradit Plinius, loquens de Scandinavia, unde illi eruperunt lib. 4. cap. 13. Hoc tamen neque Americanæ Hispanorum detectioni, de qua agimus, nocet, neque

93 ita † magnâ admiratione dignum ullo sęculo iudicatum est. Nam ibi solùm Glacialis maris, & frigidæ Zonæ transitus, navigandi & progrediendi ulterius avidos retardabat. Hîc verò, & Torridæ æstus, & Oceani vortices deterrebant, quem semper, ut vidimus, ultra Herculis columnas inaccessum, & impertransibilẽ iudicarũt.

94 Planè † etiam ad Septentrionem ultra Groenlandiam mare unius diei cursu fertur innavigabile, quia, caligãtibus ante ora mundi finibus, immane abyssi barathrum reperitur, ut constat ex mirandis relationibus, quas refert Cranzius in præfat. Noruegiæ, relatus in Theatr. vitæ humanæ, vol. 5.

lib. 2. pag. 1216. & aliæ non minus mirandæ † navigationes Battavorũ, sive Olandensium per mare Glaciale ad Novæzemlæ, & Lappianorum fines extant in tertio tom. hist. navigat. Orient. circa finem.

95

Denique urgent adhuc alij, & Romanos in regiones huius Novi Orbis aliquando transfretasse auctoritate Lucij † Marinæi Siculi probare conantur, qui lib. 19. de reb. Hisp. c. 16. scriptum reliquit, Catholicorum Regũ tempore, quo primùm prędictę regiones repertæ sunt, in ea, quæ vulgò Terra firma appellatur, repertũ fuisse à quibusdã hominibus, qui auri venas perscrutabantur, numisma quoddã cum nomine & imagine Augusti Cæsaris, quod cùm ad Dom. Ioannem Ruffum Archiepiscopum Consentinum devenisset, ille, ut rem mirabilem, Romam ad summũ Pontificem misit. Quæ res inquit Marinęus: *Hispanis gloriam & famã ademit, quã pepererant, dum se primos Indias Occidentales invenisse iactabant. Illo namq; numismate constitit, Romanos iã multis anteà sæculis ad easdem oras pervenisse.* Eandẽ historiam refert Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. & levibus alijs coniecturis communit Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. lib. 4. cap. 19.

96

Quibus aliam adijcit Iust. Lipsius. d. lib. 2. cap. 19. & Basilius Pontius. d. q. 8. expos. cap. 1. ex Nostrorum relatione tradentes, † in Chile Provincia, in valle, quæ *Cauten* dicitur, urbem esse, quam Imperialem ab hac causa nominarunt, quoniã in plerisque domibus, & portis repererũt Aquilas bicipites, eodem modo effigiatas, ac illæ, quibus Romanum Imperium pro insignibus uti iam pridem consuevit. Unde suspicari posse inquiunt à Romanis illuc ea insignia fuisse perlata, maximè cùm nulla eo in Orbe aquila, sive avis biceps reperiatur, quam indigenæ adũbrare potuerint.

97

Quibus argumentis simile etiã videri potest aliud, quod tradit Didac. Davalos in Miscell. Austral. colloq. 36. fol. 165. dicẽs, † triginta abinde annis clavum quendã ferreũ, politè nimis fabricatum, repertũ fuisse in hoc Regno Peruano in argenti fodinis, quę iacẽt circa oppidũ CAXATAMBO intra durissimi cuiusdam saxi argentei viscera circumclusum. Inde deducẽs, antiquã videri utriusque Orbis cõmunicationem, cùm clavus ille magnam præse ferret vetustatem, & a priscis huius terrę accolis fieri non potuerit, quibus nec ferrum eo tempore erat, neq; artifex, & instrumenta ad illum construendum necessaria.

98

Sed ab his argumentis faciliùs quidem, quàm à superioribus nos expedire possumus, Marinæũ imprimìs † meritò ridentes & reijcientes, qui adeò levi, & fallaci consideratione Hispanorum glorię tenebras offundere voluit, quem iustè illi omnes, qui eum citant, reprehendere solent, ut constat ex Lipsio, Maluenda & Basilio, ubi supr. Camillo Borrello de praest. Reg. Cathol. capit. 46. numer. 225. & 226. & August. Torniello infrà citando: & novissimè ex Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. capit. 5. numer. 16. & 17. ubi minus aptè subiungit potuisse numisma illud per manus Sinarũ facillimè a Trapobana in Americã Romanorum sæculo deferri. Imprimis namque negamus numisma illud ea in parte, quâ Marinæus dicit, repertum, cùm id nullo satis certo testimonio constiterit. Neq; sufficit, quòd Archiepiscopus Cõsentinus, eo nomine, quasi ibi inventum acceperit, & ad summum Pontificem miserit. Nam cũ plures ex Italia viri simul cum Hispanis in prioribus illis classibus ad has partes navigassent, potuit eorum aliquis, ut gentis suæ gloriam augêret, illius numismatis inventionem Archiepiscopo suadêre. Aut etiam ex composito, quo maiorem sibi fidẽ conciliaret, latẽter in auri fodinas

99

deijcere, ut statim à fossoribus repertum, multis retrò temporibus ibi fuisse crederetur.

100 Novũ † quippe non est, similes fraudes, & imposturas sub prætextu antiquitatis artificiosè confingi, & ad decipiẽdos alios à nostri sęculi ingeniosis, & malè feriatis hominibus affabrè concinnari, ut benè advertit Tobias Hallerus in orat. contra Antiquarios apud Rosinum pag. 488. & in quodam casu, huic, de quo loquimur, admodum simili, contigisse videmus. Nam Valentinus Moranus, Iacob. Navarch. Iesuita, & Ferdinand. Lop. Castaneda in sua hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 28.

101 referunt † quædam carmina, quæ sub Emanuele Lusitaniæ Rege, anno Domini 1505. refossa fuerunt in promontorio Lunę, quod vulgò appellatur *Roca de Sintra*, insculpta in quadrata vetusti operis columna marmorea, quæ sic habebant:

Volventur saxa, litteris & ordine lectis,
Cùm videas Occidens Orientis opes
Ganges, Indus, Tagus erit mirabile visu
Merces commutabit suas uterque sibi.

Quos versus Sibyllinos esse, prædicti Auctores sibi persuaserunt, eisq; quasi ex Sibyllæ antro profusis fidem præbuerunt. Cùm tamen posteà compertum fuerit confictos & impositos fuisse à quodam Hermo Charado Lusitano, qui illos marmori inscripserat, defoderatque, ut situ, humoreque terræ aliquantulum deformati, vetustatis indicium exhibêrent, rursusque per mercenarias operas refoderat, ut hoc tam nobili, atque peregregio antiquitatis monumento Regis gratiam avidè in Orientis opes intenti, pecuniamque aucuparetur, ut testantur Cæsar Orlandius, & Gaspar Barrerius, quos refert Ortelius in Theat. mag. tab. 5. Novi Orbis, & ab eo mutuatus Maluẽda d. lib. 3. de Antichris. c. 16. pag. 150. & novissimus August. Torniel. in annal. sacris, 2. tom. ann. mundi 3043. num. 7. pag. 48.

102 Quod † verò de bicipite Chilensiũ aquila diximus, quamvis verùm esse fateamur, non multum stringit. Potuit quippe ab Indis eiusmodi avis, etiam citra Romanorum exemplum, excogitari & effingi, & ad rei longè distinctę signum usurpari, quemadmodum & à Romanis ipsis excogitata fuit, quibus etiam triceps Proserpina; Cerberus & alia monstra nunquam similiter visa confingebantur. In obeliscis quoque Ægyptiorũ narrat Ammian. Marcellin. lib. 17. *Scripta conspici volucrum, ferarumque, etiam alieni mundi genera multa*, id est, ignota ipsa, & Orbi, qui tunc lustrabatur invisa.

103 Aquila † autem Romani Imperij antiquissimum, & usitatissimum signum, teste Ioan. Rosin. lib. 10. antiq. cap. 5. pag. 445. & Alex. ab Alex. lib. 4. dier. gen. cap. 2. quare & quando biceps portari cœperit, varijs opinionibus ab scribentibus decertatur, de quibus agit Ioan. Curio, Ioan. Bocatius & alij, quos refert Simon Maiol. in diebus Canicul. to. 4. colloq. 5. pag. 365. Guardiola de nobil. c. 13. Vargas in eod. tract. discurs. 16. n. 4. Didaeus Davalos in Miscell. Austral. colloq. 20. fol. 99. ultra quos ego addo Cuspianũ, relatum in Theat. vitæ hum. vol. 3. lib. 10. pag. 1029. qui ex Suetonio tradit,

104 signũ hoc esse † apud Germanos antiquissimum. Illi enim Quintiliũ Varũ cum legionibus Romanis tribus apud Bructeos Frisijs conterminos delevêre: signaque, & aquilas duas cepêre, quas adhuc hodie possident: *Nõ enim*, inquit, *biceps est aquila, sed duæ simul, quarum altera alteram expansis alis obtegit. Nec unquam hæ redditæ sunt Imperatoribus Romanis, sed semper in hunc usque diẽ servatæ.*

105 Deniq; narratio illa † de clavo ferreo in Caxatambi fodinis reperto, nõ maiorem fidem, quàm Marinæi numisma meretur: nisi dicere etiam malimus, potuisse iam olim, ligno alicui navis adfixum, maris fluctibus ad hanc

Peruanam oram appellere, & illuc ad argentum commodiùs excavandũ ab Indis transportari, & per oblivionem relinqui, indeque factum, ut intra lapidis viscera, lapide ipso crescente, concluderetur, prout multoties in alijs similibus rebus accidisse referunt, 106 & mirandis † exemplis demonstrant Alex. lib. 5. Geni. cap. 9. Bapt. Fulgos. lib. 1. rer. memor. cap. 6. fol. 55. Petr. Mexia in sylva var. lect. 2. par. cap. 13. & Simon Maiol. 1. tom. colloq. 16. pag. 379. & colloq. 18. pag. 419. Vbi inter alia commemorãt, in altissimis, & longè a mari positis montibus, dum 107 excavarentur, † compertas fuisse interdum naves, humore prope modum absumptas, cum instrumẽtis omnibus ferreis, & in alijs terrę visceribus erui solêre lapides, in quibus sunt Conchylia redacta in duritiem lapideam, & ossa animantium, & quod magis mirũ est pisces, busones, & serpentes vivos.

SVMMARIVM Capitis XIII.

1 *Novi Orbis mentionem & notitiam in sacris Litteris reperiri aliqui tradunt.*
2 *Salomon & Iosaphat classes mittere solebant in regionem Ophir, & quare?*
3 *Tharsis & Ophir navigatio à Salomone inita, an esset eadem, vel diversa? & num. 18.*
4 *Ophir regio secundùm Montanum, & alios est eadem cum Mexicana & Peruana Novi Orbis.*
5 *Christophorus Columbus ubi primũ detexit Insulam Hispaniolam, Ophiram se reperisse iactabat.*
6 *Franc. Vatablus in Insula Hispaniola, & in Pirù & Mexico constituit Ophir.*
7 *Perù, vel Pirù vox multis videtur eadem cum Ophir, aut certè maximè cum illa colludere.*
8 *Paruaijm dictio, qua utitur acra Pagina, est dualis, & duplex Perù signare videtur.*
9 *Nomina locorum, & Provinciarum facilè inverti & mutari solent.*
10 *Perù in Regno plura nomina reperiũtur affinia nomini Ophir.*
11 *Iobab filius Iectan videtur incoluisse regionem* Paria.
12 *Iectan secundùm Montanum nomen dedit Provinciæ Iucatan.*
13 *Sephar mons, dicitur idem cum montibus* Andes del Perù, *qui sunt totius Orbis longissimi.*
14 *Salomon fuit omnium mortalium sapientissimus, & non videtur Orbẽ Novum ignorare potuisse.*
15 *Salomon fuit cumulandarum divitiarum studiosissimus.*
16 *Ophiram regionem qui in Novo Orbe constituunt, communiter à viris doctissimis reprobantur.*
17 *P. Ioannis Pinedæ iudicium de regione Ophira.*
18 *Tharsis & Ophir Provinciæ, & navigationis earum diversæ erant.*
19 *Tharsis nomine in sacra Pagina quænam regio designetur?*
20 *Tharsis idem esse cum Tartesso plures opinantur, & in Hispaniæ Bæticis oris constituunt. Alij verò hoc negant.*
21 *Tartessus urbs Hispaniæ olim ditissima & fœlicissima.*
22 *Pineda Franciscanus non satis iustè à Fr. Ioan. à Ponte notatus.*
23 *Ophir regio nullatenus pertinet ad Novum Orbem.*
24 *Peruana in regione non reperiũtur ea, quæ ex Ophira ad Salomonem asportabantur.*
25 *Salomonem, navigationem longam, & difficilem ob Novi Orbis divitias instituisse, credibile non est, relicta India Orientali ditiori & viciniori.*
26 *Asion gaber portus ubi? & quòd ex eo solvere nõ opporteret classes Salomonis, si ad Novum hunc Orbem navigarent.*
27 *Ophira regio ubinã esset, varijs opinionibus decertatur, quæ breviter referũtur.*
28 *Sophala auri fodinis abundat, & ibi extare dicũtur libri ostẽdẽtes, quòd Salo*

mon

mon ad eas suas classes mittebat.

29 *Ophir regio propriè pertinet ad Indias Orientales.*

30 *Auctores recensentur, qui agunt de regione Ophira, & eam Indiæ Orientali tribuunt.*

31 *Pegusij dicuntur trahere originem à Iudæis damnatis a Salomone ad Ophirinas auri fodinas.*

32 *Indiæ Orientales trahunt originem ab Ophir, & Hevila, & sunt ditissimæ.*

33 *Aurū Indiæ Orientalis dicebatur Paruaijm, & erat probatissimum.*

34 *Obrizum aurum secundùm plures dicitur quasi Ophirizum, id est, à regione Ophir deductum.*

35 *l. 3. C. de vet. num. potest. & l. 1. C. de oblat. vot. de nummis Obryzatis loquētes explicantur & emendantur.*

36 *Oloberæ vestes, idest, Olobrizæ in Rub. & l. temperent, C. de vest. olob. quæ? & aliæ emendantur.*

37 *Obrizum aurum potest deduci ex voce Græca, quæ sincerum & purum significat secundùm Plin. vel a colore obradiante secundùm Hier. & Isid.*

38 *Obrussa vox Latinis significat probationem, vel expugnationem auri, & inde dicitur Obryzum.*

39 *Ciceronis, Suetonij & Senecæ loca explicantur & emendantur.*

40 *l. 5. C. de suscept. & arcar. l. 2. C. de metallar. ubi habetur mentio Obryzæ emendantur.*

41 *Aurum Phaz, sive Ophaz, & aliæ eius appellationes in Scriptura remissivè.*

42 *Phez Regnum apud Arabes unde dictum?*

43 *Ophiram qui in Novo Orbe constituunt, levissimis coniecturis ducuntur.*

44 *Nominum similitudo, aut affinitas ad alicuius rei identitatem probandā fallacissima est.*

45 Paruaijm *dictio an verè in Scriptura reperiatur, & quid significet?*

46 *Perù, vel Pirù nomen Novum est in his regionibus Occidentalibus, & quas cōprehendat.*

47 *Perù, vel Pirù nominis variæ causæ, sive etymologiæ referūtur. Et num. 49. 50. 51. & 52.*

48 *Garcilassus Inca scripsit commentarios de origine & imperio Incarum, & quid sentiat de nomine* Pirù?

53 *Nomina qualiter Provincijs novè detectis, aut subactis imponi soleant?*

54 *Mexici urbis nomen unde mutuatum?*

55 *Iectan, aut Iobab, & Ophir ad Provincias Novi Orbis nunquam pervenerunt.*

56 *Iucatana Provincia non habet nomen à Iectan: & unde, & qualiter illud habere Hispanorum tempore cœperit?*

57 *Sephar mons nihil habet commune cum Andibus Peruanis.*

58 *Salomonem habuiesse cognitionem peculiarem Novi Orbis nullo certo argumento probari potest.*

59 *Salomon quamvis sapientissimus, didicit navigationem Tharsis, & Ophir à servis Regis Hiram.*

60 *Tyrij diu servarunt epistolas Salomonis, & Regis Hiram, quæ agebant de navigationibus in Tharsis & Ophir.*

61 *Hiram Rex ostendit Salomonis ministris navigationem longiorem, & sibi reservavit aliam breviorem & utiliorem.*

62 *Tyrij & Phœnices fuerunt olim præstantissimi in arte navigandi.*

63 *Phœnices unde dicti secundùm Aristotelem.*

64 Tyria maria *Proverbium quid significet? Et unde originem traxerit?*

65 *Salomonis divitiæ & thesauri incomparabiles fuerunt.*

66 *Divitijs, & thesauris Salomonis, qui alios aliorum Regum æquare volunt, stultitiæ notantur.*

67 *Templi Ierosolymitani sumptus, & divitiæ omnē admirationem excedunt, & aliqua de eo.*

68 *Templum Ierosolymitanum Salomonis Barbari etiā, & hostes reverebātur.*

69 *Templum Salomonis cùm Crassus expilavit, aurum præ copia plus dimidio viluit.*

CAPVT XIII.

De regione Ophira, cuius frequens est in sacris Litteris mentio, & an ea huic Orbi Novo respondeat, & appellationi Regni Pirù originē dederit?

VRgent porro adhuc alij, † & ut hunc Novum Orbem priscis innotuisse defendant, cū profanis testimonijs satis evincere nō potuerint, sacris propugnare conantur, affirmantes, frequentem eius mentionem, atque cognitionem in sacra Pagina reperiri lib. 3. Reg. cap. 9. & lib. 4. c. 22. & lib. 2. Paralipom. c. 9. & 20. & alibi passim, † quatenus in illis de celeberrimis classibus agitur, quas duo illi potentissimi & sapientissimi Hebræorum Reges Salomon & Iosaphat in regionem Ophir misisse memorantur simul cum navibus, & servis Regis Hiram, ut inde aurum & argentum, ebur, simias, pavos & alia pretiosa asportarent.

1 2

Quam expeditionē, seu † navigationem multi eandem faciunt cum illa, quę in eisdem sacrę Scripturæ locis semel annis tribus in Tharsis fieri solita, dicitur. Aut certè eodem itinere eandem classem appellere ad Tharsis & Ophir, ut constat ex relatis a Barrerio in libello de regione Ophira, Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 13. Barradas lib. 3. concor. cap. 11. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 20. & Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 16. q. 2. pag. 211. & ultra eos Fr. Gregor. Garcia lib. 1. de Indor. orig. cap. 2. §. 3. & 4. & novissimè eis nō relatis Fr. Basil. Pontius in q. 8. exposit. cap. 2.

3

Ophir † autem, sive Ophirā regionem Novum hunc Orbem esse, & precipuè ad præcipuas eius Provincias, Mexicanam scilicet, & Peruanam pertinêre, apertè, & constanter tradit & defendit doctiss. Bened. Arias Mont. in apparatu in Phaleg. sive de primis gentium sedibus, in præfat. & in cap. 9. quem sequuntur Guillel. Postellus, & Goropius Beccanus relati ab Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Atlantis insulæ*, qui ab eâdem opinione non abhorret. Genebrard. in Chronolog. lib. 1. pag. 35. & lib. 4. pag. 705. Marinus Brixianus in sua arca in voce *Ophira*, & *Paruaijm*, Pomarius in lexico in eisdem verbis, Ioan. Avenar. in Epher. Anton. Possevin. lib. 3. Bibliot. cap. 5. Michaël Balboa Cabell. in Miscellan. Austr. m. s. 2. p. c. 3. & 16. Thom. Bozius de sig. Eccl. Dei lib. 20. c. 3. pag. 130. Panigarola in speculo belli, loco 146. advert. 4. Ioan. Funger. in Etymolog. verb. *Ophir*, & admittitur ab Eman. Saa, 3. Reg. 9. & argumētis nō futilibus niti tradit Martin. Delrius in scholijs ad Medeā Senecę act. 2. & nervose eā proponit & tueri conatur Fr. Greg. Garc. ubi sup. & latiùs lib. 4. c. 1. & seq. doctiss. P. Ioan. Pineda d. lib. 4. c. 16. §. 3. 4. 5. & 6. ex pag. 211. usq; ad 215. ubi argumentis contrarijs respōdêre intēdit, & neminē referens Fr. Basil. d. q. 8. c. 2. & 3. & ante omnes sensisse videtur † clarissimus ille æquè, ac fœlicissimus Dux Christophorus Colūbus, qui cùm in navigatione Oceani Occidentalis ad insulā Hispanā, sive Hispaniolā (ut aiunt) appulit, Ophirā se reperisse dictitabat, ut ab illo sæpius narrante, se audivisse scribit Petr. Martyr. in decad. Novi Orb. lib. 1. Neque ab eis abest Franc. † Vatabl. qui lib. 3. Reg. cap. 9. & 22. in eâdem insula ante ingressū Perù constituit Ophir, quanquam idē etiam asserat, esse ipsum interius Perù, simulque Mexicum, 2. Paralip. cap. 3. vers. 3. annot. 16.

4 5 6

In cuius opinionis confirmationē à

multis ex prędictis auctoribus perpēdi solet, 7 † ipsam vocem *Ophir*, quæ etiam aliquando *Ophire*, vel *Opire*, pronuntiatur, per Metathesim, sive litterarum transpositionem, in vocē *Perù*, vel *Pirù*, quâ nunc utimur, permutatā fuisse, & maximè cum ea colludere videri. Præsertim si adijciamus, quod ubi d.lib.2. Paralip.cap.3. dicitur Salomon: *Texisse domum laminis de auro probatissimo*, in Hebræo legitur: *Aurū Parvaÿm.* 8 Quæ † terminatio, & inflexio vocis videtur esse dualis, cuius singulare sic *Perù*, vel *Perù*, ut iuxta Grāmaticos Hebraicæ linguæ canones observat Pineda in comment. in Iob c. 28. vers.19. pag. 500. & de reb.Salom.d. lib.4.cap.16.§.4.pag.212.num.3.unde duplex *Perù* illâ voce significari videbitur, videlicet Peruana regio, & altera Mexicana, illi contermina: licèt illa tantùm nomen proprium *Perù* hodie retineat: prout novissimè etiā advertit P. Ludovic. Ballester. in Onomatograph.verb.*Ophir*, pag.289.& ita Vatablus super illum locum sic scribit: *Paruaim numero duali dicitur apud Hebræos fortasse locus ille, qui nostro tempore [illegible] Peru [illegible] le petit Peron dicuntur, [illegible] affinitas nominum.* 9 Quam † coniecturam magis urgent & [illegible] Montanus ubi sup. Maluenda [illegible] 3. de Antichrist. cap. 19. & Fr.Greg.Garcia d.lib.4. de Ind. origin.cap.1. & sequent. considerantes, frequentissimam esse huiusmodi 10 vocum depravationem: & † plures alias in his Regnis *Perù* reperiri in fluvijs, oppidis & montibus, quę cum voce *Ophir* eandem affinitatem habêre videntur.

Deinde superioribus additur ex sententia Montani ubi suprà, & Possevini libro 2. Bibliothec. capit. 5. 11 Iobab, † cuius mentio est Genesis cap. 10. vers.28. incoluisse videri regionem huius Novi Orbis, quę *Paria* vocatur, auro, margaritisque abundantem, & 12 Iectan, † de quo in eodem cap.versic. 26. nomen dedisse ingenti eiusdem Americæ Chersoneso, dicto *Iucatan*, & 13 Sephar † montem Orientalē, de quo eod.cap.vers.29. esse montes *Andes*, Peruanæ regionis, longissimos omniū montium, qui hactenus in Orbe sunt visi, ut tradit Acosta d.lib.1.cap.13.& lib.3.hist.Ind.cap.22.

14 Denique † perpenditur ab eodē Pineda & Gregor.Garcia in locis sup.relatis, affirmari quidem oportêre, Salomoni, qui fuit omnium mortalium sapientissimus, & cui Deus ipse dedit horum, quæ erant, scientiam veram, ut sciret dispositionem Orbis terrarum, & virtutes elementorum, ut habetur lib.3.Reg.cap.4.& lib.Sap.cap.7. vers. 17. minimè fuisse Novum Orbem ignoratum: quod imprimis erat scitu dignissimum, atque iucundissimum. 15 Præsertim † si hanc cognitionem cōiungamus cum studio, quod habuit cumulandi aurum & argentum, quorū eiusdem Novi Orbis natura facundissima reperitur.

Sed quamvis prędicta sententia his argumentis, & tantorū virorū auctoritatibus muniatur, 16 † meritò tamen ab alijs doctis & diligentibus nostri sęculi scriptoribus improbari solet, ut parum solida, & potius novitatis, quàm veritatis amore, & studio excogitata, ut cōstabit ex traditis à Bened. Perer.lib.3. in Genes.ubi de Hevilat, Gaspar.Barrerio in lib.de regione Ophira, Acosta lib.1.de nat.Novi Orb.cap.13. & 14. Barradas lib.5.concord. c. 11. Mart. Delrio sup. Genes.cap. 10. Maluenda lib.3.de Antichris.c.20. & 21. & seq. & de Paradiso cap.23.& 41. Ant.Herrer.in hist. gener. Ind. decad. 1. lib.1. cap.1, pag.2. Bernar. Aldrete de orig. ling.Hisp.c.13.& antiq.Hisp.lib. 3. c. 9.pag.360. August. Torniel.in annal. sacris, 1.tom.anno mundi 1931.num. 45 pag. 229, & fusiùs 2.to.ann.3043. n.7.& 8. Ioan.Drugo lib.6. obser.c.3. & lib.9, cap.12. M. Ant. Palau in paradox.classis Salomonis, Ioan.Pineda

in comment.in Iob, cap. 28. vers. 16. pag. 500. & 501. & iterum de reb. Salom. lib. 4. cap. 16. §. 4. 5. & 6. Vbi † tamen ab ijs, quæ anteà dixerat, aliquãtulum flectens, rem in medio relinquẽdam decernit, & id tantùm superiori opinioni tribuit, ut minus levis, minusque deformis censeri debeat; & minimè indigna, quæ à sapiẽtibus benignè audiatur.

17

18 Et planè, quod pertinet † ad Tharsis, etsi à nonnullis cum Ophir confundatur, ut suprà retulimus, longè tamen verius est, diversas per se esse navigationes & classes, quas ad eas Salomõ, & Iosaphat mittere solebant, & ex diversis portubus, & per diversa maria, ut latissimè probat doctis. Ribera sup. Ionam, cap. 1. & Thom. Bocius de ruin. gent. lib. 5. cap. 7. pag. 483. licèt verum sit, utranque regionem nihilominus eâdem navigatione, & eâdem classe obiri potuisse, exportatis primũ ex Ophir, auro, lignis, pavonibus, simijs, ebore: ex Tharsis verò, etiam auro, argento, gemmis, ac rebus alijs pretiosissimis. In quibus omnibus probãdis, † & in vero loco designando, ubi Tharsis illa consisteret, adeò latè & doctè insistit Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 5. cum multis sequentib. & cap. 16. §. 1. & 2. pag. 211. Fr. Gregor. Garc. d. lib. 1. de Ind. orig. cap. 2. §. 4. ex pag. 34. ad 40. Acosta d. lib. 1. cap. 14. Gaspar Sanctius in Isaiam, cap. 2. vers. 18. pag. 38. & cap. 19. vers. 22. pag. 199. & cap. 23. vers. 26. pag. 236. Thomas Bocius d. pag. 483. & pag. 326. Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 20. pag. 157. cum seq. & lib. 5. cap. 14. pag. 281. Ludov. Ballester. in Onomotograph. verb. *Tharsis*, ex pag. 535. & in Hierolog. lib. 2. cap. 9. Torniel. d. anno 3043. num. 9. pag. 50. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 6. & 7. & lib. 2. c. 23. pag. 249. ut otiosum videri possit, si Nos, qui ad alia tendimus, in eorum scriptis transferendis subsistamus.

19

20 Illud † tamen in nostræ Hispaniæ gloriam præterire nõ possumus, quod Gorop. Becanus tradit lib. 7. Hispanicorum, & ex pluribus alijs defendit Pineda ubi supr. cap. 14. & 15. Bocius d. cap. 7. & de sig. Eccles. Dei lib. 15. cap. 18. Mariana de reb. Hispan. lib. 1. cap. 2. Ludo. Nonius in descript. Hispan. cap. 12. ad fin. & ante eos S. Athanas. Synaïta in Hexam. lib. 10. in 3. lib. Reg. Tharsis scilicet ad Hispaniam, & præcipuè Bethicas eius oras pertinẽre, neque aliam regionem fuisse, quàm Tartessum, † cuius beatam auri & argenti, & aliarum rerum omnium copiam, tum veterum Scriptorum testificatio, tum præsens rerum status satis declarat. Quod latè etiam, & non vulgari studio, licèt vulgari sermone prosequuntur Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 6. & Franc. Torreblanca in epit. lib. de magia in defensione cap. 4. & novissimè & eruditissimè Alphons. Carranza in libro, quem edere parat de monetarũ valore & augmento 1. p. Quãvis contrariũ asserat alter Pineda Francisc. lib. 3. suę Monarch. cap. 22. §. 4. Quẽ † non satis iustè hac de causa reprehendit, & inscium & barbarũ vocat à Pont. ubi supr. Nam id etiam alij viri doctissimi negant, & novissimè Aldrete de antiq. Hisp. lib. 1. cap. 24. in fine, pag. 108. & latiùs Torniell. d. anno 3043. num. 9. pag. 51. & 52.

21

22

23 Quod verò † ad Ophiram regionẽ spectat, non posse illam ullo prorsus modo cum Peruana, sive Novo hoc Americano Orbe cõvenire, evidentissimis argumentis meo iudicio convincunt Auctores suprà pro hac opinione relati, presertim Acosta, Barrerius, Barradas, & præcipuè Maluẽda d. lib. 3. cap. 24. & Torniell. d. anno mundi 3043. num. 7. & 8. à quibus se nunquã satis expedire potuerunt Greg. Garc. d. lib. 4. de Ind. orig. cap. 1. & seq. Pineda d. cap. 16. §. 5. & Basil. Pont. d. q. 8. exposit. cap. 3. Et ut omittam, quæ sæpè à nobis in superioribus repetita

sunt

tunt de omnimoda huius Orbis apud antiquos ignoratione, & inaccessa Oceani magnitudine,& de insuperabili difficultate navigandi per altum,nec dum cognito acus Magneticæ usu: illud certè unum † refellendæ isti opinioni satis superque esse videtur,quod constet in regione Peruana nec gemmas,nec elephantes esse, nec pavos, nec simias,nec ligna Thyna pretiosissima,qualia ex Ophir asportari solita narrat Scriptura.

24

Neque rationi consentaneumvidêri, † Salomonem ex mari Rubro, relictâ Arabiâ ,& Indiâ Orientali viciniori,atque notiori, multarumque rerum pretiosissimarum fertiliori, immenso circuitu, & maiori dispendio, quàm quęstu,navigationem instituisse ad regiones Americanas, aut Peruenses. Quod evidentius erit, si animadvertamus ex eisdem locis sacræ Scripturæ constare, prædictas classes † ex portu Asiongaber solvere solitas fuisse, qui portus in littore maris Rubri continebatur, ut post longam disputationem probat & concludit Pineda d. lib. 4. cap.7.& 8.& sequentib. Abrah.Ortel. in Thesau.Geograph.verb.*Asiongaber*, quidquid dissentiat Basil.Pôtiusd.cap. 3. Atverò si in Perù expeditio facienda erat, quorsum attinebat ex eo portu solvere, & per tot vastissima maria vagari,& universum Orbem laboriosissimâ navigatione, infinitis penè casibus,& laboribus obnoxiâ peragrare, cùm potuissent ex Ioppe,vel alio portu maris Mediterranei proficisci, & per illud & fretum Herculeum multo breviori,ac faciliori, magisque usitatâ navigatione,spacio circiter quinq;mêsium ad Peruanam regionê pervenire.

25

26

Sed ubi terrarum † Ophira Provincia sita,&an alio etiam nomine cognita esset, hactenus ignoratum est, & variantes auctorum sententiæ rem incertam & dubiam,magis obscuram,& ancipitem reddiderunt. Nam quidem eam in Sophala constituunt sub ima Africa ad Oceanum Æthiopicum posita; quæ † regio etiam nûc adeò auri fodinis abundat, ut nihil præter aurum exteris mercatoribus communicet,quemadmodum Lusitanorum peregrinationes testantur. E quibus Thomas Lopecius scribit,Sophalenses habêre libros Indicâ linguâ conscriptos; in quibus legitur, Salomonem Regem tertio quoque anno hinc aurum tulisse, atque hodie etiam eam regionem habêre sui nominis auri fodinas.

27

28

Alij verò Ophirâ collocât in insula Armutia.Alij ad Philippinas,vel Moluccas reijciût,aut certè ad insulas ann. 15.ab Alvaro Mendaña repertas,quas inde Salomonis appellatas existimât. Alij denique frequentiùs,& certiùs cû Ioseph.lib.8. antiq. cap.2. & 6. & D. Hieronym.epist.140.de locis Hebraicis, † ad Orientales Indias pertinêre scribunt,& pręcipuè ad nobilissimam earum insulam, quę Trapobane, sive Samatra dicitur, & hodie Malaca,veteribus Terra aurea,sive Aurea Chersonesus vocabatur,& ad ei adiacentes Pegusiorum Provincias.Quas † opiniones diligenter congessit &illustravit Gaspar Barrerius in d. libello de regioneOphira, Abrah.Ortel.ind.Thesaur.Geograph.verb.*Ophir*,Carol.Stephan.in dictionar.eodem verb. & plures alij relati a Ribera, Acosta, Delrio, Gregor. Garcia, Maluenda, Pineda, Torniello,Aldrete, & Ballestero in locis sup.num.16.relatis, Pet.Cieza lib. 1.hist,Ind.cap.3. Christian. Adricom. inTheatr,Terræ sanctæ inTribu Phares,cap.15, Ant. Herrera d.lib.1. cap. 1.Thom.Bocius lib.20.de sig. Eccles. Dei,cap.3. pag. 320. Ioan. Boterus in relat. univers. part. 1. lib.2. pag. 235. Camillus Borrell, de pręst. Reg. Cathol.cap.19.num.51.Fr.Ioan.à Ponte in d.conveniêt.lib.2.cap.17.pag.190. & 191.& Maffeius lib. 1. histor. Ind. pag. 20. qui etiam lib. 16. pag. 397. Loquens † de Pegusiorum origine ex Bonferri litteris tradit, stirpê eos

29

30

31

à Iu-

à Iudæis exulibus ducere, qui a Salomone damnati ad Ophirinas auri fodinas, ea loca primi tenuerunt.

Facitque in confirmationem huius ultimæ sententię, quæ Ophiram Indijs Oriẽtalibus tribuit, quod sciamus, eas ab † Ophir, & Hevila nomen, & originem incolarũ accepisse, ut habetur Genes. 10. & ijs rebus omnibus mirum in modum abundare, quæ sacrâ Paginâ referente ex illis navigationibus ad Salomonem adducebantur. Vt præter id, quod hodiernâ experientiâ cognoscimus, latè recolit, & usque ad portentum extollit Maluenda d. lib. 3. cap. 21 & 22. & alij veteres, & recentes auctores, de quibus sup. capit. 2. ex numer. 3. Inter † quæ aurum laudatissimum, & probatissimum erat, ut habetur Paralip. 2. cap. 3. ibi: *Porro autem aurum erat probatissimum.* Vbi Pagnin. Vatabl. Montanus, & Caiet. vertunt & legũt: *Aurum ex loco Paruaim, vel de Paruaim.*

Vnde apud Romanos, & alias nationes in maximo pretio semper extitit, & corrupto vocabulo, † OBRYZVM quasi *Ophirizum*, vel *Ophirisum*, id est, à regione Ophir deductum, dicebatur. Vt observant D. Hieron. sup. Ierem. & sup. Daniel. Acosta d. cap. 13. Funger. & Steph. d. verb. *Ophir*, Pineda sup. Iob cap. 28. vers. 15. & 16. & cap. 31. vers. 24. Beroald. Torrent & Casaubonus sup. Sueton in Nerone cap. 44. dũ inquit: *Illum à populo exegisse argentum pustulatum, & aurum Obryzum, ut plerique omnes palàm collationem recusarent.*

Et hinc † nummi sive solidi Obryzati dicuntur in l. 3. C. de vet. num. potest. lib. 12. & in l. 1. C. de oblat. vot lib. 10. quamquam in utroque loco mendum sit in antiquis Codicibus, & OBRYZIATI legatur. Quemadmodum & in † rub. & l. temperent, C. de vestibus oloberis & auratis, lib. 11. ubi passim legitur, *Oloberis*, & *Olobera*, cùm *Olobrycis*, & *Olobryzas*, legundum sit, quasi vestis, quę tota est ex Obryzo, & ibi rectè Alciat. Cuiac. & Gothofred. advertunt, & ad emendationem dictorum, & aliorum iurium, quę extant in Codice Theodosian. observavit Brisson. de verb. sign. verb. *Obryza*, Ioan. Prateius & Ioan. Calinus eod. verb. & ante eos Castillian. Cotta in memorab. iur. verb. *Obryzati solidi*, & Tiraq. in l. 3. connub. num. 17. qui tamẽ prædictam auri Obryzi etymologiam nõ omnino probant. Nam † magis videtur ex Græco fonte descendere, quasi ἀβρίζον, id est, sincerum, purum, delicatum, quod sępè igne excoctum est, ita ut amplius in coctione non diminuatur, ut constat ex Plin. lib. 33. cap. 3. dum ait: *Aurique experimento ignis est, ut simili colore rubeat, quo ignis, atque id ipsum Obryzum vocant.* A quo non discrepat D. Isidor. qui lib. 16. Etymolog. cap. 17. ab eo dictum censet, quod obradiet splendore, sitque coloris optimi, & D. Hieronym. qui utrãque etymologiam complectens in epist. 140. ad Principiam Virginem, sic ait. *Ophir genus auri est, vel à loco Indiæ, vel a colore nomine indito.* Et congerit alia Martin. Delrio in commentr. in Cantica cap. 5.

Sunt etiam, qui Obryzi auri nomen ex † Latina voce, *Obrussa*, deducant, quam significare volunt examen, probationem, expurgationem & coctionem auri, ut latiùs probat Turneb. lib. 27. adversl. cap. 18. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 18. §. 5. pag. 226. Qui ita emendant † locum Suetonij sup. & explicant illud Cicer. de clar. Orat. *Expurgandum esse sermonem, & adhibendam rationem quasi obrussam*, & Senec. lib. 4 nat. quæst. cap. 5. *Si omnia argumenta ad lancem cœperimus exigere, silẽtium indicetur*, ubi Ioan. Opsopaus ex optimis membranis legit, *Ad obrussam.* Quæ omnia † conducunt ad explicationem l. 5. C. de suscep. & arcar. & l. 2. C. de metallar. lib. 12. ubi obryzæ mẽtio habetur.

Et † de PHAZ, sive OPHAZ, & MVPHAZ, & alijs appellationibus, quibus

aurum in sacris Litteris appellatur, plura Lector, si velit, vidêre poterit apud Pined. & Delrium sup. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 24. & Bernard. Aldrete lib. 3. de antiq. Hispan. cap. 8.

42 ubi † addit, inde apud Arabes Regnum *Phez*, fuisse denominatum.

43 Constat † ergo (ut ad propositum redeamus) Ophiram regionem ad Americanum Orbem nullatenus pertinêre. Neque adversantur coniecturæ, quibus Auctores num. 4. relati in contrariam sententiam adduci videntur. Nam reverâ tenues & leves admodũ sunt. Atque imprimìs illa parum stringit, quę ab ipsis ut fortissima traditur, de affinitate, sive collusione nominum

44 Ophir & Pirù. Sæpè quippe deficiunt nomina, sæpè mutantur, & a sua primæva origine degenerant. Sæpè etiam nullo consilio, sed casu res diversissimę in uno, & eodem nomine apud remotas nationes, & varijs linguis utentes, conveniunt, ut latè docet Xenophon. in peculiari huius argumenti libello, quẽ de æquivocis nominavit, & in eâdem tractatione, de qua agimus, optimis exemplis ostendunt Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Acosta d. cap. 13. Maluend. d. cap. 24. pag. 167. & 168. & Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. §. 4. num. 3. pag. 212. Vbi ple-

45 nè † respondent ad illud, quod dicitur de auro Paruaijm, & quid hoc nomen significet, & an in Scriptura reperiatur.

46 Præsertim, quia verius est, † nunquam hancvocem Perv, vel Pirv ab Indis Occidentalibus cognitam fuisse, ut has Provincias significarẽt, sed postèa ab Hispanis impositam, & ad id omne extensàm esse, quod est post Panamam usque ad Provinciam de Pasto, & hinc usque ad flumen Maule, quod ultra Provinciam de *Chile* dilabitur, ut tradit Acosta d. lib. 1. cap. 13. Ant. Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. pag. 2. & decad. 3. lib. 10. cap. 2. pag. 356. & in descript. cap. 16. pag. 46. Maluend. d. lib. 3. cap. 24. pag. 167. Pineda sup. Iob, cap. 28. vers. 16. pag. 500. & 501. & Bernar. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Castellanę cap. 13.

47 Vbi tradunt † veram huius nominis rationem & occasionem casualem fuisse. Nam cùm primi Hispani post longam navigationem hæc littora tenuissent, atque indigenam quemdam piscationi intentum ex improviso cõprehendissent, gestu, ac signis rogare cœperũt, quęnam illa terra esset, quibus ipse (quod naturale est) de proprio nomine rogari suspicatus, frequenter respondebat & repetebat *Beru*, *Beru*, quod nomen familiarissimum est maritimis hominibus Peruanis. Indeque Hispani, vel responsione decepti, vel occasione sumptâ, regionem ipsam Perù appellaverunt, prout ipse Pineda,

48 & Aldrete se audivisse dicunt † à Garcilasso Inca, qui maternam originem ducebat ex Incarum Peruanorum sanguine, & eorum historiam parabat. Quam quidem posteà typis mandavit, & in eius lib. 1. cap. 4. & seq. hanc eandem narrationem proponit, & subdit, quòd Incarum tempore, eorũ Regnũ, appellabatur Tavantinsviv, quod quatuor Regni partes significabat.

49 Sunt etiam † qui putent, Hispanos ubi primùm ad has oras pervenerunt, cùm auri cupiditate potissimum ducerẽtur, ab Indijs sibi obvijs ante omnia quęsijsse, an, & ubi in eis aurum inveniretur Hispanâ voce *Oro*, *Oro*, quam Indi non intelligentes, nec rectè pronuntiare valentes, repetebant Birv Birv, ut tradit Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 24. pag. 167. & Sebast. Covar. in Thesaur. ling. Castell. verb.

50 *Perù*, fol. 586. Vbi † aliam etiam aliorum etymologiam addit, qui volunt, Perù nomen Hebræum esse, quasi *Pere*, deductum ex verb. *Parad*, quod partiri, dividere, seu separare significat, eò quòd terra hæc ita ab alijs remota & seiuncta sit.

51 Alij verò † has opiniones, ut ani-

les

les fabulas, meritò reijcientes, prædictum nomen non casu his regionibus impositum dicunt, sed sumptâ occasione ex nomine reguli, quem in tractu Panamatico circa littora maris DEL SVR invenerunt, qui appellabatur BIRVQVETE, indeque ad Provincias successivè lustratas appellationem derivasse, ut scribit Herrera in d. hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 14. pag. 27. & decad. 1. lib. 1. cap. 1. in fin. Aut certè ex † prima Provincia, quam Frãc. Pizarrus & socij, prædictum mari traijcientes, occuparunt; vel ab amne quodam illam interluente, qui *Pirù*, sive *Piura*, dicebatur, qui duobus gradibus ab Æquinoctiali iacet, ducentis viginti leucis post Panamensem regionem, ut constat ex Gomara 1. par. hist. Ind. fol. 9. & 62. August. Zarate lib. 1. hist. Perù, cap. 1. Levino Apollonio lib. 1. de reb. Peruent. in princ. Acosta d. lib. 1. cap. 13. Herrera d. cap. 1. pag. 2. Fr. Gregor. Garc. lib. 4. de Ind. orig. cap. 1. pag. 321. & cap. 4. pag. 334. & pag. 348. Didac. Davalos in Miscellan. Austral. colloq. 27. fol. 114. Cabello Balboa in altera Miscell. m. s. 2. part. cap. 6. Est enim † frequentissimum Provincijs noviter inventis, aut subiugatis, à loco, vel flumine earum primùm explorato, vel ab earum Regibus, aut exploratoribus nomen imponere, ut ostendunt auctores, quos citavimus sup. cap. 4. num. 42. & de Mexici urbe observat Gregor. Garc. d. lib. 4. de Ind. orig. cap. 3. §. 3. pag. 507. dicens † nomen traxisse ab antiquo Indorum Duce dicto Mexi, qui olim eũ locum bellicâ virtute possedit.

52

53

54

55 Sed neque magis † obstat, quod ex sententia Montani & Possevini num. 11. & 12. retulimus de Iobab & Iectan, qui ad has regiones incolendas devenisse dicuntur: nam, ut rectè observat Acosta. d. cap. 13. & Maluenda. d. lib. 3. capit. 24. in fin. pag. 168. hoc nullis solidis rationibus, auctoribus, aut coniecturis stabiliri potest; quin potiùs secundùm Torniellum. d. anno 1931. num. 45. verosimile non videtur Iectan, aut eius filios, Ophir scilicet & Iobab, sedes usque adeò remotas sibi deligere potuisse, aut voluisse, cũ præsertim tunc temporis non deessent aliæ regiones multò viciniores & commodiores, quas ratio prius incoli suadebat, deinde paulatim & successivè ad remotiores pertransire, ut reverâ factum fuisse videmus, siquidem filij Iectan in Orientalibus Asię partibus habitarunt, ut idem ipse Torniell. ostendit num. 51. Et illud de † nomine Iectan, Iucatanæ Provinciæ indito vanissimum & futilissimum est, pręsertim si fidem habemus Ant. de Herrera in d. hist. Ind. decad. 2. lib. 2. cap. 18. in fin. pag. 64. qui docet, ante Hispanorum adventum nullum propriũ generale nomen eam Provinciam habuisse, & fortuitò impositum esse ex nomine radicis, quæ IVCA vocatur: ex quibus apud eos panis conficitur, & locis, ubi plantatur, quæ indigenæ ILATLI vocant. Vel quia cùm primi exploratores maritimos Indos de nomine terrę rogarent, illi responderũt, TOLOQVITAN, peculiare quoddam oppidum designantes; unde Hispani universam regionẽ LVCATAM, & postcà magis corrupto vocabulo IVCATAN appellare cœperunt.

56

57 Et † pari, aut maiore levitate nititur illa montis Sephar & Andium Peruanorum cõmixtio à Montano cõmenta, quem etiam in hoc reijcit, & convincit Acosta d. cap. 13.

Denique non obstat, quod ultimo loco de Salomonis sapientia, & ingenti studio cumulandarum opum consideravimus. Nam, ut ait Pineda, d. cap. 16. §. 4. num. 4. pag. 213. † etsi ei concedamus absolutissimam Cosmographię, & Geographiæ, & totius Philosophiæ scientiam, ac proinde cognovisse, hunc Orbem esse Sphæricum, & ex parte nobis opposita ab Antipodis habitari. Nusquam tamen certo

58

argu-

argumento probabitur, quòd peculiariter Americam notam, vel exploratã habuerit, & vel capiendi experimenti, vel opes cumulandi gratiâ, classem in eam destinaverit. Illud quippe, quod de Ophir adducitur, iam satis superq; reiecimus.

59 Quibus non † incongruenter addere licet, ipsam in Ophiram, & Tharsis navigationem à Salomone non antè tentatam, quàm ab Hiran Rege Tyriorum, & eius servis illius notitiã habuisset, & cum eo societatem inijsset, quod plures tradunt post vicesimum quartum Regni sui annum contigisse, ut constat ex prædictis locis sacræ Scripturę & ex epistolis † quas duo Reges sibi invicem scribebant, quę olim apud Tyrios religiosè observabãtur, earumque meminit Dius in historijs Phœnicijs, & post eum Ioseph. lib. 1. advers. Appion. & Anton. Possevin. in apparatu, 1. tom. pag. 776. & ex alijs, quæ tradunt Caietan. Abulens. & alij, quos refert Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 4. pag. 167. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 1. cap. 24. pag. 107. & 108. & lib. 2. cap. 2. Vbi addit, † Regem Hirã sibi & suis faciliorem & quæstuosiorẽ navigationẽ reservasse, & Salomonis classibus, & ministris longiorem & difficiliorem communicasse.

60

61

62 Tyrios autem sive Phœnices † fuisse eâ tempestate omnium hominum in navigandi arte, & navali militia prę stantissimos, satis ex eisdem auctoribus constat, & ex Isaia cap. 23. Ezechiel cap. 27. Herod. lib. 1. Arrian. lib. 2. Strabo. lib. 16. ubi inquit: *Quantum classi potuerint, argumento evidenti est multitudo, & magnitudo coloniarum ab eis deductarum.* Aristot. lib. de mirab. auscultat. dum tradit: *Aiunt † quidam Phœnices appellatos, quòd primi maria navigantes, quocunque appellerent, omnes necarent.* Et ex Festo Pompeio de verbor. signific. pag. 301. ubi inquit: *Hinc † in proverbium deductum esse, Tyria maria, quòd Tyro oriundi Pœni adeò potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa.*

63

64

65 Planè † ingentes Salomonis divitias fuisse, & summo studio undique conquisitas, negare non possumus, cùm id passim Scriptura testetur, quæ Paralip. 2. ait, illi a Deo promissum: *Divitias & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in Regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui.* Et Reg. 3. cap. 10. inter alia inquit, quòd præ auro, gemmis & margaritis, quas congesserat: *Non erat argentum, nec alicu ius pretij putabatur in diebus Salomonis:* & 2. Paralip. cap. 9. tantam fuisse argenti copiam in domo Salomonis, ut in campestris lapidum. Quod latè prosequitur, & specialiter enumerat, atque exornat lib. 1. Paralip. cap. 22. Ioseph. lib. 7. antiq. cap. 12. Pineda Franciscanus in Monarch. lib. 7. cap. 19 §. 5. alter Pineda d. lib. 4. de reb. Salomon. per totum, August. Torniell. in annal. sacris tom. 2. ann. 3043. num. 4. pag. 46. & Budæus lib. 4. de asse, ubi thesauros Regis David centum viginti trium millionum fuisse dicit, Salomonis autem eius filij decuplo maiores, hoc est, 1230. milliones.

66 Quapropter idem Pineda d. lib. 4. cap. 19. pag. 232. eorum † ridet, & reprehendit stultitiam, vel invidiam, qui divitias aliquorum Regum nostri temporis cum thesauris Salomonis volunt comparare. Quod & facit novissimè Franc. Torreblanca in epit. lib. de Magia in defensione cap. 4. per totum. Soli enim † sumptus, & expẽsę extructionis & cultus templi Ierosolymitani omnium Regum divitias, imò & omnem admirationem excedunt, ut constat ex ijs, quæ latissimè scribunt Arias Montanus, & Ribera in libris de Templi fabrica. & ijs, quæ ad templum pertinent. Salmeron. to. 1. proleg. 42. Barradas tom. 2. cõcord. lib. 3. ex cap. 9. ad 52. Ioan. Azor. tom. 1. instit. moral. lib. 6. ex cap. 24. usque

67

ad

ad 56. Villalpand. in apparat. sup. Ezechiel. Pineda de reb. Salom. lib. 5. c. 5. cum seq. & compendiosè Torreblāca d. cap. 4. Et ultra relatos ab eis Simon Maiol. in dieb. Canicul. to. 1. colloq. 19 pag. 431. & colloq. 23. pag. 527. & seq. ubi inter alia tradit, totum templum, quod erat sexcentorum pedum longitudinis, latitudinis cubitorum centū, à summo vertice usque in imum pavimentum, aureis laminis fuisse contectū: & universum locū, qui Sancta-Sāctorum dicebatur, ex puro auro fabricatū, quod sexcentis auri talentis estimaretur. Et unam trabem inter alias in eo positam, penitus aureā, trecentarum minarū auri, id est, septingentarū & quinquaginta librarū. Et quod clavis aureis omnia hæc affigebātur, quorū singuli ad quinquaginta siclos estimatione pretij valuisse ferūtur. In eoque ædificando artifices centū quinquaginta millia & sexcentos occupatos fuisse, ultra innumeros alios, qui terrâ, mariq; operi necessaria cōquirebant & præparabant, deservisseque in eo Sacerdotum quatuor & viginti millia, & ut videtur alijs, quadraginta quatuor millia. Musicen profitētes sex millia, Levitarū octo millia. Vnde memorat Ægesipp. lib. 5. de excid. Ierosolym. c. 43. tantam fuisse illius templi 68 maiestatem, ut † etiam Barbarorum gentes illud venerarentur, & inferrent munera prædones religionis. Adeò, ut eodē teste lib. 1. c. 17. Pompeius, cùm eò pervenisset, maluerit admirari, quā prædari. Quod tamen non fecit Crassus, qui rapacior fuit, illud expilans, ut constat ex Zonara to. 1. annal. ubi ait, 69 tantam † fuisse auri prædam, ut dimidio minus in Syria valuerit, quàm reverâ alibi estimaretur.

SVMMARIVM Capitis XIV.

1 *Christi Fidem in Novo Orbe iam olim prædicatam plures affirmant. Et numer. 3.*

2 *Apostolos per universum Orbem Evangelij lucem disseminasse, multi opinantur.*

4 *Ioan. del Caño Canonicus Salmant. laudatur.*

5 *Christus Dominus plurimos sua trium annorum prædicatione convertit.*

6 *Apostoli unde ita dicti, & quando, & ad quid a Christo delecti?*

7 *Apostoli brevissimo tempore totum Orbem prædicando penetrarunt. Et num. 11.*

8 *Psalm. 18. versus, & D. Pauli locus ad Rom. 10. exponitur & illustratur.*

9 *D. Paulus quo tempore scripserit epistolas ad Romanos & Colossenses.*

10 *Cap. Dominus 19. distin. & cap. fundamenta, de election. in 6. exornantur.*

12 *Christi vaticinium de consummatione ventura post universalē Evangelij prædicationem, plurimi exponunt de excidio & consummatione materialis Ierusalem.*

13 *Ierusalem destructio quo tempore contigit?*

14 *Apostoli triginta & octo annis, & ut aliqui intendunt, undecim tantùm post Christi mortem in universis mundi partibus prædicarunt.*

15 *Divi Marci locus exponitur cap. ult. & quando ille suam Evangelicam historiam scripserit?*

16 *Vbique dictio quid significet?*

17 *Lex urbana 166. D. de verb. sign. emendatur cum Cuiac.*

18 *Apostoli cur dicti fuerint sagittæ volantes Psal. 127. & Zachar. 9. & quadrigæ Habac. 3.*

19 *Apostoli dicti sunt nubes velocissimæ, & cœli, & pedes Domini. Et quare?*

20 *Maria Magdalena cur unguento unxerit pedes Domini?*

21 *Clementis Alexandrini insignis locus expenditur.*

22 *Apostolos Dominus multis donis, & gratijs insignivit ratione prædicationis.*

CAPVT XIV.

An in Novo hoc Orbe ante Hispanorum adventũ ulli-bi Evãgelium prædicatum fuerit?

SVPEREST ut alij aliorum argumentationi satisfaciamus, qui adhuc ostendere curãtes, Occiduas istas, & Australes plagas priscis etiam sęculis, ante Columbi & Castellanorum in eas adventum, cognitas, & lustratas fuisse, cò progrediũtur, ut quod magis est, Christi † quoque Fidem, & Evangelij lucem in illis prędicatam affirment. In quo argumento proponendo, & promovendo, ultra ea, quæ latè, & generaliter † de universali Apostolorum prædicatione loquentes tradunt D. Hylar. Chrysostom. Hieronym. Thomas, Ethym. Theophyl. Tostatus, Gagnæius, Iansenius, Maldonatus, & alij sup. Matthæ. capite 24. & 25. D. Ambros. in Luc. capite 10. Beda in Marc. capite 13. Adrian. Finæus libro 2. flagelli, capite 12. Pinstus in Daniel. capite 2. Leo Castrens. libro 1. Apolog. pagina 261. Genebrard. libro 2. Chronograph. pag. 223. 368. 369. Specialiter † insistit, de nostra America agens, Fr. Stephan. de Salazar sup. Symbol. Apostol. discursu 16. capite 3. Acosta in histor. Ind. libro 5. capite 25. Fr. Ioan. à Ponte in convenienti. utriusque Monarch. libro 2. capite 2. per totum, Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indiana libro 15. capite 4. 7. 48. & 49. & quâ solet diligentiâ illud exornat Maluenda libro 3. de Antichrist. capite 2. & capite 25. & sequentibus, & olim idem Salmanticæ affirmavit insignis † ille Canonicus sacræ Scripturæ interpres Ioannes del Caño, cùm publicè exponeret illud Psalm. 18: *In omnem terram exivit sonus eorum*, ut refert Michaël Balboa Cabello in Miscellan. Austr. 3. parte capite 6. Pro cuius sententiæ confirmatione hæc fundamenta, quæ sequuntur, præcipuè considerari posse videntur.

1

2

3

4

Primum, † quòd licèt Thomas Bozius libro 20. de signis Eccles. Dei, capite 1. & Acosta libro 1. de procur. Ind. salut. capite 3. pagina 139. sentire videantur, Christum Dominum paucos ex mortalibus ad se suâ prædicatione traxisse, certius tamen est, copiosàm & admirabilem Gentium conversionem operatum fuisse tribus illis annis, quibus Ierosolymæ, & alibi prædicavit, ut pluribus ostendit Illustris. Baronius in Annal. Eccles. tom. 1. anno 39. num. 144. Suarez 3. part. quæst. 41. disputatione 30. sectione 3. Ioan. à Ponte dicto libro 2. capite 4. 5. 6. 7. & 8. & ante eos Euseb. Cæsariensis libro 1. capite 13. qui ait: CHRISTI *Divinitas in omnes homines crebris sermonibus pervagata, infinitos prope, cùm ex longinquis regionibus, tum ex ipsa Iudæa ad se traxit*: quæ propagatio statim multò magis extendi cœpit, per discipulos ab eodem Christo delectos, quos † & Apostolos vocavit, id est, missos, legatos, vel nuntios, ut explicat D. Hieronym. in epist. ad Galat. capit. 1. & ante resurrectionem, & post resurrectionē per Orbem terrarum misit, sicut ipse à Patre missus fuerat, summâ curâ præcipiens, ut Evangelium in omni loco, & omni creaturę prędicarent, omnesque gentes docêrent & baptizarẽt, ut habetur Luc. 6. 10. & 24. Ioã. 20. Marc. 3. & 16. Matth. 10. 18. & 28. & Actuũ Apost. capit. 1. & trasumptivè in cap. in novo, dist. 21. ubi Anacletus scribit, huiusmodi Apostolos, iubente Domino dispersos, in toto Orbe Evãgelium prædicasse. Quod Oraculum cùm deficere nequeat, & omnem prorsus Orbis regionem suâ generali prolatione cõprehẽdat, necessarium esse inquiunt, in

5

6

has etiam Americanas, quantumvis dissitas & remotas, aliquem ex Domini discipulis pervenisse, qui Catholicam Fidem Barbaris istis hominibus annuntiaret.

Neque hoc mirum, aut obscurum videri potest, cùm eâdem Scripturâ tradente doceamur, † eosdem Apostolos brevissimo tempore Evangelij sono, & luce omnem terram implêsse, iuxta illud, quod longè antè vaticinatus fuerat David Psalm. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines Orbis terræ verba eorum.* Quæ † verba de Apostolis intelligit Tertullian. lib. 4. adversus Marcion. cap. 43. ubi dictum Christi mandatum elucidans, ait: *Siquidem & Apostolos mittens ad prædicãdum universis nationibus, in omnem terrã exire sonum eorum, & in terminos terræ voces eorum, Psalmum adimplendo præcepit.* Et idem probãt omnes Patres Ecclesiæ, ut observat Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 27. 28. & 29. Vbi varias eius loci versiones, & expositiones adducit; & est expressum D. Pauli testimonium in Epistol. ad Romanos capit. 10. vers. 18. Vbi probare intendens, nullum mortalium, sive Iudæum, sive Gentilem potuisse iam illo tempore iustam aliquam suæ infidelitatis causam prætexere, quòd Evangelium non audivissent. *Nunquid* (inquit) *non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines Orbis terræ verba eorum*; quod etiam repetit, quantum ad prædicationem in universo mundo, & universæ creaturæ, quæ sub cœlo erat, suo tempore factam, in Epistol. ad Colossens. cap. 1. vers. 5. & 23. Quas † Epistolas D. Pauli scripsisse anno 24. & 26. post passionem Domini, benè considerat Maluenda dicto lib. 3. capit. 2. pagina 109. Leo quoque Papa epistol. 87. relatus † in cap. ita Dominus, distinctione 19. & ab eo desumens Nicolaus Tertius in cap. fundamenta de elect. in 6. dissertè testãtur, veritatem, quæ anteà legis, & Prophetarum præconio continebatur, per Apostolicam tubam in salutem universitatis exijsse. Vnde † rectè dixisse videtur D. Chrysost. homil. 76. in Matth. Theophyla. in Euthym. sup. eundem Matth. capit. 24. & Iacob. Gualtherus in sua Chronograph. anno 100. pagina 13. columna 6. prędicationem Evangelij brevissimo temporis spacio per totum Orbem quasi fulgur rutilasse. Idque maximum argumentum omnipotentiæ CHRISTI esse. *Viginti enim annis*, inquit Divus Chrysostomus, *aut ad summum triginta ad omnes oras Orbis Evangelium transcurrit.* Quod & tradũt D. Ignatius & D. Hieronym. in locis relatis à Maluenda. d. cap. 2. Tertullian. lib. contra Iudæos, cap. 7. Theodoret. lib. 4. de curat. Græc. affectio. Ægesip. lib. 2. de excid. urb. cap. 2. & Euseb. Cæsariens. lib. 2. hist. Evangel. cap. 3. & Nicephor. lib. 2. cap. 8. ubi notanter scribunt: *Cœlesti, divinaque virtute, & præsidio, repentè, nulla ferè mora interposita, tanquam quoddã Solis iubar salutare Dei verbum, universum terrarum Orbem suo splendore collustrasse, sacrarum litterarũ testimonio appositè respondens; in omnem terram sonus divinorum Evangelistarum & Apostolorum exivit, & in fines Orbis terræ verba eorum, &c.* Vltra quos Eleutherus de eodem fermè tempore loquens, inquit: *Fidem Thrax, Fidem Lybis, Fidem Hispanus, & omnes populi receperunt*, & Lactant. lib. 5. capit. 13. ita ait: *Cùm ab ortu Solis usque ad Occasum lex Divina suscepta sit, & omnis sexus, omnis ætas, & gens, & regio unitis, ac paribus animis Deo serviant, &c.*

Accedit his, † quod iuxta plurimorum Sanctorum Patrum sententiam, quam latè proponit & exornat Maluenda dicto lib. 3. capit. 1. pag. 107. & capite 4. pagina 111. id quod Christus dixit apud Marcum capite 13. & Matth. capite 24. tunc futuram esse destructionem, & consummationem, quando iam in omnes gentes prædicatũ fuisset Evangelium, ad excidium

tan-

tantùm Templi, & materialis Ierusalem referendum videtur, quam tunc præ oculis habebat. Quæ † destructio contigit anno Christi 72. ut prodit Baron. tom. 1. eodem anno. Et si hoc verum est, † apparet, triginta & octo annis post initium Evangelicæ prædicationis, iam fuisse ab Apostolis, & alijs Christi discipulis per universum Orbem propagatum. Quinimò & undecim annis post eius mortem idem etiam factum fuisse probare intendit Fr. Ioan. à Ponte. d. cap. 2. §. 3. pag. 93. considerans, † D. Marcum suam Evangelicam historiam scripsisse anno Christi 45. ut observat Baron. d. tom. 1. in eodem anno, & tamen cùm legationem Apostolis iniunctam narraret, ita scribit cap. ult: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

13 14 15

16 Illa † quippe dictio, *ubique*, idem valet, quòd *ubicunque*, & in omnibus locis, ut apparet ex l. in lege 77. D. de contrahenda emptione, l. quod nisi in fine, D. de oper. libert. & ex Tito Livio lib. 45: *Resque omnes, quæ ubique deposita essent, & pecuniam Regiam conferri.* Quibus ex locis rectè Cuiacius † in l. Vrbana 166. D. de verborum significatione, pro *ibique*, legit, *ubique*, & idem observant Brissonius, Hotman. Prateius, & Calinus de verborum iuris significat. verb. *Vbique.* Et in nostris terminis Tertullian. d. lib. contra Iudæos capit. 7. sic inquiens: *Christi regnum, & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter, &c.*

17

SECVNDÒ: in eiusdem opinionis cōfirmationem considerari potest, Apostolos, ut mandatum Domini implêrent, ipso præsertim, qui mandaverat, adiuvante, eâ alacritate & velocitate per universum Orbem discurrisse, ut meritò † sagittarum volantium nomen acceperint, iuxta illud Psal. 127: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum*; quod sic explicat Titelman. ibidem, & Zachariæ 9. 13. *Extendi mihi Iudam quasi arcum, implevi Ephraim: & exibit ut fulgur iaculum.* Quem etiam locum, & alia similia de eisdem Apostolis intelligit Pineda lib. 5. de reb. Salom. cap. 4. §. 6. pag. 283. & conducit illud D. Ambros. sup. Habac. cap. 3. ubi exponens illa verba: *Ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio*, sic inquit: *Agitavit Christus Apostolos suos, quos per diversa mundi direxit, ut toti Orbi Evangelium prædicarent.*

18

19 Dicti quoque sunt † nubes velocissimæ, & cœli, qui perpetuo & indesinenti motu volvuntur, iuxta illud Isaiæ cap. 60: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* quod Ecclesia de Apostolis canit, & illud Psalm. 18: *Cœli enarrant gloriam Dei*, quod D. Paul. ad Roman. 10. de eis similiter accipit. Necnon etiam ob eandem rationem appellati sunt pedes Domini, † qui & à Maria Magdalena in huius rei significationem unguento delibuti videntur, ut piè considerat † Clemens Alexandr. lib. 3. Pædag. capit. 8. ubi de hac unguenti sparsione agens, sic inquit: *Potest autem hoc esse symbolum doctrinæ Domini, & eius passionis; pedes enim, qui unguntur unguento odorifero, doctrinam Divinam significant, quæ cum insigni gloria Orbem terræ pervadit. Exijt enim sonus eorum in fines terræ. Atque adeò pedes Domini sunt Apostoli prophetia delibuti, qui suave olentis unguenti, sancti scilicet Spiritus, sunt participes. Itaque Apostoli, qui universum terræ Orbem obierunt, & Evangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per Psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus in loco, ubi steterūt pedes eius; hoc est, quò pedes eius pervenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ.*

20 21

Vnde mirum non est, si ex alijs regionibus in alias transmigrātes, & ubi opus fuit, mare etiam transfretantes,

adeò brevi spatio totum Orbem impleverint. Manus † quippe, & zelus Domini erat cum illis; qui eos, ut tantæ legationi sufficerent, peculiaribus gratiæ sanctitatis, & charitatis donis, & divinorum, ac humanorum mysteriorum notitiâ præmunivit: ita † ut Christo, & eius Matri duntaxat cedentes, cum alijs Sanctis absque erroris, & temeritatis nota comparari non possint, ut ait D. Thom. 1. 2. quæst. 16. art. 4. & sup. Ioan. cap. 13. lectio. 2. ad Roman. cap. 8. lectio. 5. ad Ephes. capit. 5. lectio. 3. & Chassaneus in Catalogo glor. mund. part. 3. considerat. 26. Præsertim, quia ad prædicationis munus obeundum, cùm viderent messem esse multam, operarios autem paucos, iuxta illud Lucæ cap. 10. & Matthæi cap. 9. † Septuaginta duos alios discipulos, & eorum comites & sectatores in auxilium acceperunt, ut ait † text. in d. capit. in novo, qui etiam aliquando Apostoli nominantur per D. Paulum ad Philip. cap. 2. & ad Corinth. 2. cap. 8. S. Irenæum lib. 4. cap. 37. Tertullia. contra Marcion. cap. 4. Lorin. in Acta Apostol. capit. 1. vers. 2. licèt verius sit, solos duodecim, & D. Paulum proprio Apostolorũ nomine dignos esse, alios autem non tam Apostolos, quàm Apostolicos esse dicendos, ut resolvit Suarez in 3. D. Thom. quæst. 28. disput. 5. sect. 4. ubi simul agit quantum illi præ his in auctoritate, & potestate Apostolici muneris excederent, de quo etiam tractat Glo. & Doct. in d. cap. in novo, & Domin. Bañes 2. 2. quæst. 1. art. 10. Et cur prædicti discipuli septuaginta duo numero fuerunt, vide quę tradit Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 14. §. 6. pag. 172.

Constat etiam ex Act. Apostol. cap. 8. & 11. Fideles † Christi, quòd eos Ierosolymis igni, atque ferro persequerentur Iudæi, in varias terrarum partes dispersos fuisse, quas sigillatim enumerat D. Ambros. lib. 2. de vocat. omn. gent. Baron. ann. 35. & ex nostris Marquar. de Susanis in tractat. de Iudæis, & infidel. 3. part. capit. 1. num. 25. In quibus partibus fidem, quam imbiberant, insinuasse ijdemmet auctores ostendunt.

Tot igitur, & talibus operarijs, benè potuit messis, licèt ita magna & dispersa, brevi tempore colligi, cùm unus Paulus † tam longè, latèque Evangelium suâ prædicatione disseminaverit, nempe à Ierusalem & Syria, & circum adiacentibus regionibus, usque ad Illyricum & Hispaniam, ut ostendit Maluenda. d. lib. 3. capit. 2. in fin. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 11. & sequentibus.

Eò magis, † quòd peculiari Dei providentiâ contigerit, ut quo tempore Christus decessit, Romani per totum fermè Orbem securè regnarent, ut sic, commercijs inter omnes nationes institutis, faciliùs possent Apostoli, quà vellẽt, discurrere & commeare, prout eleganter advertit Eusebius Cæsariẽs. lib. 3. de demonstrat. Evangel. capit. 9. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. in princ. Bernard. Aldrete lib. 1. de antiq. Hisp. cap. 2. & ante eos † Prudentius libro 2. contra Symmachum, dum canit:

Discordes linguis populos, & dissona cultu
Regna volens sociare Deus, subiungier uni
Imperio quidquid tractabile moribus esset
Concordique iugo retinacula mollia ferre
Constituit.

Quapropter † Theodoretus de curand. Græc. affec. lib. 9. in hũc modum scribit. *At nostri illi piscatores, & publicani, sutorque ille noster, cunctis nationibus legem Evangelicam detulerũt. Neque solùm Romanos, & qui sub Romano vivũt Imperio, sed Scythas quoque ac Sauromatas, Indos præterea, Æthiopas, Persas, Seras, Hircanos, Cymmerios, Germanos, & Britannos, utque semel dicatur, omne hominum genus, nationesque omnes introduxerunt, Crucifixi leges accipere.*

Idẽ quoque tradit S. Iustin. Martyr in disputatione cõtra Triphon. cõclu-

dens triginta annis Apostolos Evangelicam Fidem, per universum Orbem disseminasse. Ita ut neque Scytha, nec Æthiops, neque alij Barbari, quamvis valdè remoti, remanserint, qui illam non audierint, & receperint. B. etiam Beda in Marc. cap. 13: *Ecclesiastica*, inquit, *testantur historiæ, quòd Apostoli omnes multo ante excidium Iudææ provinciæ toto fuerint Orbe dispersi.* Quas historias à Beda citatas, & sancti Evangelij † apud varias nationes progressum, summâ fide, & diligenti, quâ solet, pietate recoluit Illustrissim. Cardin. Baronius tom. 1. Annal. Eccles. anno 44. Thomas Bozius de signis Eccles. Dei, lib. 4. sign. 6. cap. 1. 2. & 3. Iacob. Pamelius in scholijs ad Tertullian. d. libro contra Iudæos cap. 7. Maluenda. dicto lib. 3. de Antichrist. ex cap. 5. ad 9. Camill. Borrellus de præstan. Reg. Catholic. cap. 43. num. 8. & sequentibus, Boter. in relation. universal. 2. part. & Fr. Ioan. de Ponte. d. lib. 2. per totum. Vbi cùm provincias connumerent, quas Apostoli, & eorum discipuli prædicando peragrarunt, nulla fermè ex toto Orbe omissa videri potest, in quam aliquis eorum non penetraverit.

31

Quinimò, quod plus est, in multis earum † Ecclesias sacras Deiparæ, & quibusdam Apostolis, adhuc viventibus, erectas fuisse, commemorat Maluenda ubi sup. capit. 3. Bozius libro 9. cap. 6. & latè Iacob. Gretserus libro 2. de Cruce cap. 1. Inter quas † illa ut præcipua recolitur, & commendatur, quam D. Iacobus in urbe Cæsaraugustana ad ripas amnis Iberi Beatę MARIAE sibi super Iaspideam columnam apparenti, eiusdem monitu consecravit, ut totius Orbis, & Hispaniæ cum primis fidelis traditio est. Quam latè & securè probant Guibertus in Chronic. Reg. Aragon. prol. 3. Hartmanus Schedel. in histor. ætat. mundi in vita Sanct. Iacobi, Rapha. Volaterran. lib. 11. Geograph. fol. 110. Anton. Beuter. 1. part. histor. cap. 23. Ioan. Valæus in Chronic. Hispan. cap. 22. Ambros. Morales in eâdem Chronic. lib. 9. capit. 7. Ioan. Mariana de reb. Hispan. libro 4. cap. 6. Ioan. Stephan. Durantius de ritibus Ecclesiæ lib. 1. cap. 2. num. 4. Canisius lib. 5. de Virgin. Deipar. cap. 23. Martin. Delrio lib. 2. disquisit. magic. quæst. 26. sectio. 4. Don Ferdinand. de Mendoça de confirmando Concilio Illiberitano lib. 2. capit. 45. Illescas in histor. Pontific. lib. 1. Zamalloa libro 7. cap. 2. Gaspar Ortigas in patrocinio pro gymnas. Cæsaraugust. 3. part. Paredes de adoratio. imag. lib. 2. cap. 4. Cenedo in collectaneis sup. Decret. collect. 43. fol. 62. num. 2. Valdes de dignitat. Reg. Hispan. capit. 6. Madera de excellent. Hispan. capit. 6. fol. 4. & de Mõte Sancto Granat. discurs. 1. Morlanes, qui alios plurimos refert, in allegatione DE NVESTRA SEÑORA DEL PILAR, & Fr. Didac. Murillo, qui novissimè integrum librum de historia eiusdem Virginis DEL PILAR eruditè conscripsit.

32

33

Quod ideò adijcere libuit, ut sic obiter † eos reijciendos appareat, qui cùm Divum Iacobum in Hispaniam advenisse inficiantur, hanc quoque ita constantem historiam Virginis DEL PILAR subvertere tentant. In quorum numero esse videtur Roderic. Ximenius Archiepiscop. Toletan. in collect. Concil. Hisp. apud Garciam de Loaysa pagina 290. & apud Anton. August. epistol. Iur. Cano. tom. 2. lib. 19. titulo 16. cap. 2. pag. 179. & 1. part. libro 1. tit. 11. cap. 2. Ioan. de Bosco in sua Bibliothec. Floriacens. qui ad hoc adducit D. Gregor. lib. 1. regiftr. epistol. 64. ad Episcop. & Reg. Hispaniæ, Cardin. Baronius. d. 1. tom. anno 44. num. 30. & tom. 9. ann. 816. & in notis ad Martyrolog. Roman. 15. Maij, & Ioan. Lorin. in Act. Apostol. capit. 12. versic. 2. pag. 536.

34

Cõtra quos tamẽ validissimis testimonijs & argumentis utrũque novissimè propugnarunt omnes ferè aucto-

res suprà relati,& ultra eos additio ad Beat.Isidor.lib.de ortu &obitu S.Pat. cap.71. Thomas Bozius lib.4.de sign. Eccles.Dei,capit.1.pag.123.Pat.Suarez de Religione lib.2.cap.6.ex num. 13. Ioan. Belethus in explicat.divin. Offic.cap.140.Ioseph.Stephan.Valentin. in lib. de potestate coactiva Roman.Pontif.cap.8. Maluenda. d.lib.3. de Antichrist.capit.6.pag.115.& seq. Fr.Ioan. de Ponte. d.lib.2.de conven. utriusque Monarch.cap.14.& 15.Pamelius. d.cap.7.schol.41.Hieron.Romanus de Republic.Christian.libro 1. cap.3.Fr.Ioan.de Pineda in Monarch. Eccles.2.part.lib.10.cap.25.§.3. Excellentis. † Dominus Ioannes Ferdinand.à Velasco Magnus Castellæ Comestabilis,pietate insignis & armis,& ut cum Auson.dicam Epigram.7:

35

Cōsilijs belloque bonus,quæ copula rara est, in eruditissimis discursibus, quos de adventu D.Iacobi in Hispaniam adversus Baronium typis excussit,& Latiâ linguâ eleganter donavit Erycius Puteanus,illos vindicias tutelares Hispaniarum appellans, & Ioannes Mariana,Fr.Francisc.à Iesv, & Didacus del Castillo in peculiaribus eiusdem argumenti libellis, Calistus Remirez in tract.de lege Regia in initio num.42. & sequent.pag.10.& 11.& Don Maurus Castella Ferrer in suâ exactissimâ historia Divi Iacobi Hispaniarum Patroni lib.1.per totum,& novissimè D. Ioan.Briz Martinez in histor. S.Ioan. de la Peña,pag.569. & D.Salazar de Mendoça Canon.Toletan.in lib.1.de orig. Dign.Hispan. cap.5.fol.5.

36

Quinimò † & Hiberniam,quā nunc Irlandam dicimus,D.Iacobum adijsse, ibique prædicasse,tradit Flavius Dexter in sua omnimoda historia,Hēricus Fitsim.lib.1.de Missa,& lib. contra Rider.in præfatio.Legenda nova Angliæ in vita S.Patricij, & Vincent.Belvacens.in specul.histor.lib.4.cap.3.

37

Et non solùm D. Iacobum, verùm etiam † D. Paulum in nostra Hispania prædicasse,testis est Beatus Hieron.in Catalog.Vir. illustr. B.Chrysostom.2. ad Timot.4. Dorot. Athanas. & Epiphan. in locis relatis à Pamelio sup. Tertullian.d.lib.contra Iudæos capit. 7.schol.41.Cæsar Baronius, qui latissimè loquitur,& respondet ad text.in cap. Beatus 22.q.2.in 1.tom. Annal. Ecclesiast.anno Christ.61. & in Martyrol.Rom. die 22.Martij,Pined.in d. Monarch.lib.10.c.33.Fr.Ioā. à Pōte. d.lib.2.cap.13.pag.162.& Maluenda. d.cap.6.pag.116.vers. *Paulum quoque*.

Quinimò Divum etiam Petrū Apostolorum Principem Hispaniā nostrā, suo advētu & prædicatione illustrasse, expresse testatur S.Innocēt.Papa Primus in epist.ad Decentium Episcopū. Nimirū,quia ut ait Ioseph.Stepha. ubi. sup.licèt alijs Apostolis secundùm cuiusque mensuram & regulā singulatim sua regio contigisset,solius tamen Petri auctoritas, nullis certis terminis circunscripta,non solùm singulas, sed omnes provincias moderabatur,omniaque auctoritate divinâ sibi commissa gubernabat.

Tertiò,quia hoc cōmodiùs peragi potuit,& citiùs ad omnes gentes veræ Fidei notitia pervenire, † si ut veram admiserimus opinionem Iacobi Episcopi Christopolitani relatam à Maluēda,d.lib.3.de Antichr. cap.3.pag.110. qui apertè docuit,non solùm per prædicationem Apostolorum,sed occultâ etiam Dei inspiratione, sanctorū Angelorum annuntiatione, ac ipsorum quoque dæmonum oraculis,in omnes mundi partes Evangelium promulgatum fuisse,atque hoc pacto completa vaticinia Davidis.d.Psalm.18.Matth. 24.& Paul.ad Roman.10.

38

In cuius rei confirmationem † perpendi quidem possunt plura Sibyllarum carmina, & Virgilij, Suetonij & aliorum antiquorum loca, & testimonia,quæ adducit Maluenda ubi suprà, Thomas Bozius libro 1. de signis Eccles.Dei,cap.4.in fin.pag.12 & Simon

39

Maiolus in 3. tom. dier.Canicul. colloq.1.de perfidia Iudæorum, pag.307. & sequentib. Ex quibus constar, multa per totum terrarum Orbem Oraculorum responsa edita esse, quæ Christi fœlicissimum ortum prænuntiarent.

40 Et ego eis addo † historiam notabilem, quam ex Cedreno refert idem Bozius lib.9.cap.6. pag.356. & Rutilius Benzonius de anno Iubilæi lib.3. cap.ultim.pag.396. & paucis mutatis ex Procopio Martyre, & Simeone Metaphraste, Surius tom.4.mense Iulij die 8.& Ioan.Stephan.Durantius ubi suprà, qui tradunt ab Argonautis ædificatum fuisse templum omnium nobilissimum, quod Plin.lib.36.cap.1. maximè admirandum appellat; eo autem absoluto, ab ipsis Oraculum consultum, cuinam illud consecrari debêret? Responsúmque accepisse his carminibus, quæ æneis litteris in ipsius templi fronte ab antiquis Gentilibus, cunctis legenda, æternæ memoriæ commendata sunt:

Assidua virtute decus sublime parate,
Atque unum (sic mando) Deum, qui cuncta gubernat
Cœlesti residens solio, colite, atque timete,
Illius æternum, atque ante omnia sæcula Verbum
Nescia Virgo viri nostras emittet in auras,
Quod velut igniferis impulsa sagitta procellis
Edomitum reddet Divino munere mundum
Huius, cui MARIAE *nomen, sanctissima Mater*
Agnoscet templum proprium sibi rectè dicatum.

41 Potest etiam hùc referri, † quod de Ara ab Atheniensibus primùm, & posteà à Romanis Ignoto Deo erecta, narratur cap.17.Act.Apostol.vers.73. In cuius explicatione plura tradunt Chrysostom.Oecumen.& Lorinus ibîdem Sixt. Senens.lib.2. Biblioth.sanctæ, Alex.ab Alex.lib.6.Genial.ubi additio Tiraquel.pag.1007.Cœl.Rhodigin.lect.antiq.lib.22.cap.2. Baronius tom.1. anno 52.num.8. Pat.M.Marquez in Guberna.Christ.lib.2.cap.32. pag.346.& novissimè Califius Remirez de lege Regia, §.3.num.41.& sequent.pag.47.

42 Sed illud quidem, si verum fuit, maiori notâ dignum videtur, † quod Plutarchus commemorat in lib.2.de defect.Orac. & post eum Euseb.lib.5.de præparat.Evang.capit.9. & in epist.ad Theodor.Episcop. Petr.Crinitus lib.14.de honest.discip.3.Petr.Crespetius in sum.Eccles.discipl.verb. *Idololatria*, Baron.d.1.tom.ann.34.num.129. Simon Maiol.d.tom.3. Canicul.colloq.1.pag.308.& Fr.Ioan.de Ponte lib.3. convenien.utr. Monarch.cap.29.pag.181.Eo scilicet tempore, quo Christus Dominus pro humano genere Crucis mortem subire dignatus fuit, Æpiterſem cum alijs in Italiam navigantem, circa insulas, quas Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente, noctu prope Paxas devenisse: cùmque omnes, qui simul navigabant, attentiores vigilarent, repentè à Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, quâ ipsius navis gubernatori, Thamo, vel Thramno nomine mandabatur, ut quando iuxta paludem esset, tunc Pana Magnum mortuum esse annuntiaret. Quod cùm ipse, licèt ingenti terrore perculsus, ad paludem veniens præstitisset, magnus multorum gemitus, imò verò innumerabilium, miraculo quodam commixtus, subitò auditus fuit. Et hæc fama citò Tiberij Imper. aures, & totam Romanam urbem implevit. In qua variè & vanè, quis ille Pan esset, qui mortuus nuntiabatur, dubitatum fuit. Sed benè Eusebius, & Baronius sup.resolvunt, Panem illum, pro Christo universorum Domino intelligendum esse, eiusque mortem ut suam ipsorum cladem, luxisse dæmones, quippè qui adhuc eo vivente sæpiùs fuissent lamentati, se ab ipso torqueri.

43 Et planè, † si miraculosè factam Apostolorum prædicationem affirmare audemus, sicuti, ultra Auctores suprà relatos, affirmat etiam Fr. Stephanus de Salazar. d. discursu 16. sup. Symbolum capit. 3. pag. 191. nihil erit, cur non fateamur, brevissimo tempore in omnes mundi partes, quantumvis longè dissitas, & illis sæculis ignoratas, penetrare potuisse, cum maiore celeritate 44 † Habacuc è Palæstina Babylonem Angelica manu deductus fuerit, ut esurienti Danieli in Leonum lacu succurreret, ut habetur Daniel. 14. & Philippus Diaconus ex Gaza in Azotum Actuum cap. 8. & in alijs admirandis exemplis relatis à Bapt. Fulgos. lib. 1. & Andrea Eborensi in tit. de miracul. & Theat. vitæ humanæ vol. 2. lib. 5. pag. 417.

45 Et cùm ipsi † Apostoli in transitu B. MARIAE Virginis, & Dominæ nostræ, ingenti quodam miraculo parvo temporis momento è toto Orbe nubibus assumpti Ierosolymis convenerint, ut funeri eius interessent. Quod licèt perfunctoriè, & velut apocryphū referat Baronius. d. 1. tom. anno 48. num. 14. verissimum tamen fuisse ostēdit ipsa antiqua & communis Ecclesiæ traditio, & ut certissimum scribūt S. Melito de transitu Virgin. cap. 4. & 5. S. Iuvenal. Ierosolymitan. Episcopus, qui vixit imperante Theodosio iuniore, Dionys. Areopagita libro 1. de divinis nominibus cap. 3. & explicatiùs Singellus in vita ipsius Dionysij apud Lyppoman. tom. 7. Nicephor. hist. Eccles. lib. 2. cap. 21. S. Ioan. Damascen. in sermone de dormitione Deiparæ sub finem, ubi sic ait: *Ex antiqua accepimus traditione, quòd tempore gloriosæ dormitionis Beatæ Virginis, universi quidem sancti Apostoli, qui Orbem terræ ad salutem gentium percurrebant, momento temporis in sublime elati, convenerunt Ierosolymis.* Et non esse de re huiusmodi dubitandum, apertè tradit Simon Maiolus in diebus Canicul. tom. 1. colloq. 1. pag. 21. & iterum colloq. 4. pag. 94. & Thom. Bozius lib. 15. de signis Eccles. Dei, cap. 4. pag. 107. & cap. 5. pag. 112. Vbi alia similia miracula tradit.

Quibus addo, quod de Regina Sabà scribunt aliqui, quos refert Raph. de la Torre in 2. tom. pag. 312. tradentes, eam ex relatione, & vocibus avium habuisse notitiam Salomonis.

QVARTÒ ad confirmandam prædictam sententiam de Apostolica Evangelij per universum Orbem disseminatione, ipsius Ecclesię nomina perpenduntur, quæ † ex magni Concilij Nicœni auctoritate, & definitione dicitur *Apostolica*, quasi per Apostolos, licèt in diversis gentibus, uno tamen ore, & spiritu congregata, ut latè prosequitur Salazar. d. discursu 16. capit. 14. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. cap. 1. & sequentibus. Simulque etiam † ab Apostolis ipsis Catholicæ nomen accepit, quòd universalis esset, & in omnibus locis, personis, & temporibus æqualiter observanda, ut docet D. Augustin. cap. 7. de vera relig. & de utilit. cred. contra Manich. capit. 17. & contra epistol. Manich. capit. 4. tom. 6. & contra Faust. Manich. lib. 11. & contra litteras Petilian. lib. 2. cap. 51. eod. tom. & serm. 131. & 181. de tempore, Doctores in rub. & l. 1. C. de summ. Trinitat. & Fide Cathol. Bañez, Aragon, & alij Theologi post D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. Turrecremata in summa de Ecclesia. lib. 1. capit. 14. Salazar. d. discursu 16. cap. 3. latissimè Thomas Bozius lib. 17. cap. 1. Anton. Possevin. in Biblioth. lib. 6. cap. 31. pag. 268. & sequentib. Balthas. Chavasius de not. veræ religionis capit. 3. Illustris. Cardin. Bellarminus in eodem tractat. cap. 4. & seq Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cathol. capit. 41. num. 51. & sequentib. Alanus Copus Dialog. 6. cap. 21. pag. 884. Vbi † inquit, multum dolère hæreticos, quòd Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica. Pat. Gordonius in controvers. de auctor. Eccles.

(margin: 46, 47, 48)

clef.controverf.2.capit.19. pag.249. Pat. Francifc. Suarez in defenf.Fidei adverf. Sectam Anglican. lib.1.capit. 15.& alij plurimi Auctores,qui de qua tuor Ecclefiæ proprietatibus fcripfe-runt;quos congerit Poffevin. in apparatu facro tom.1.verb. *Ecclefia.* Vnde

49 Sanctus Ignatius † Martyr in epiftola ad Philip.inquit: *Vna eft Ecclefia, quam fuis fudoribus, & laboribus fundaverunt Apoftoli à finibus terræ ufque ad fines in*

50 *fanguine Chrifti.* Et † Vincentius Lyrinenfis ait: *Fides Catholica ita dicitur, quia femper, quia ubique, quia apud omnes, quia tempore, loco multitudine, antiquitate, univerfitate confenfu, novitati, parti & paucorum diffentioni antiftat.* Et

51 Aurel. † Prudentius lib.2.contra Symmach.

—— Deus undique gentes
Inclinare caput docuit fub legibus iifdem,
Romanofque omnes fieri, quos Rhenus, & Ifter,
Quos Tagus auriflaus, quos magnus inundat Hiberus
Corniger Hefperdum, quos interlabitur, & quos
Ganges alit, tepidique lavant feptem oftia Nili,
Ius fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.
Vivitur omnigenis in partibus haud fecùs ac fi
Cives congenitos concludat mœnibus unis,
Vbi patria atque omnes lare conciliemur avito.

Et in eandem rem alia quoque perpen dit Fr.Ioan. Bapt.Fernandez Minorita in demonftrat.Catholic.lib.3. difcurfu 6.& 7.Fr.Ludovic.Granatenf.in Symb.Fidei, 2.part. capit.13.& 29. & Illuft. Cardin.Bellarmin. de notis Ecclef.cap.4.& 5.

52 QVINTÒ, † & vltimò, magifque in noftræ quæftionis terminis facit, quod aliqua fatis vetufta teftimonia, & veftigia prædicationis Evangelicę in his Novi Orbis regionibus reperiri viden-

53 tur. Nam Tertullian. † d. libro contra Iudæ.cap.7. cùm fuâ ætate Apoftolorum fonum, & Chrifti Fidem in omnes gentes propagatam affirmaffet, fpecialiter enumerat Parthos, Medos, Elamitas Mefopotamiam habitantes, Armenios, Phrygios, Cappadoces, incolentes Pontum, & Afiam, & Pamphyliam, Ægyptios, Africanos, Romanos, Iudæos, Getulos, Mauros, Hifpanos, Gallos, Britannos, Sarmatas, Dacos, Germanos & Scythas, & poftea fubdit: *Et abditarum multarum gentium, & provinciarum, & infularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus poffumus, in quibus omnibus locis Chrifti nomen, qui iam venit, regnat, utpotè ante quem omnium civitatum portæ funt apertæ, & cui nullæ funt claufæ, ante quem feræ ferreæ funt comminutæ, & valvæ æreæ funt apertæ*: quibus verbis has ignotas, & inacceffas eo tempore provincias velut digito oftendiffe videtur.

54 Et † cùm certum fit ad ultimas ufque Indiæ Orientalis nationes, & ad remotos, & ferè ignoratos eo tempore Sinas D.Thomam Apoftolum, & alios eius difcipulos prædicando penetraffe, ut inquit Nicephor. libro 2. cap.4.ibi: *Quicunque in extrema Orientis ora ad ultimum Oceanum colunt*; & latè tradunt Auctores fuprà relati, præcipuè Thom.Bozius lib.5. cap.1.& 2. & fequentib.Ioan.Boter.in relat.univerf.3.part.pag.7.& 14. Maluend.lib. 3.de Antichrift.cap.7.& 10.Maffæius lib.6.hiftor. Ind. M.Paul.Venetus lib. 2.fuarum relation.capit.61. Nicolaus Trigaultius de Chriftian. expeditione in Sinas lib.1.cap.ult.Ferdinand.Mendez Pinto in fuis peregrinat.capit.96. & Nos fup.cap.2.num.32.& fequent. Mirum fanè videri non debet, fi in has quoque Occidentales & Meridionales plagas lux Evangelij prifcis illis temporibus fulferit.

55 Ad quod probandum, † plura Chriftianifmi veftigia, quę in his partibus

re-

reperta sunt, diligenter cōgessit Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 5. cap. 14. & sequent. Gomara tom. 1. eiusdem histor. cap. 53. & 121. Fr. Stephan. de Salazar. d. discursu 16. cap. 3. Boter. in dictis relatio. univers. 4. part. pag. 7. & seq. & Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 25. per totum.

56 Inter quæ † illud, quod à prædictis refertur de Crucis imaginibus, & earum adoratione, & quibusdam sacrosanctæ Trinitatis, confessionis auricularis, Eucharistię, atque aliorum mysteriorum Fidei fulgoribus apud Iucatanos, Cumanenses, Mexicanos, Peruanos, & alios repertis, etiam traditur à Petro Martyre de hist. Novi Orbis decad. 4. Fr. Hieronym. Romano in Rebuspub. 3. part. lib. 1. de Repub. Ind. Iust. Lipsio in notis ad lib. 3. de Cruce, Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 17. & lib. 3. capit. 1. pag. 75. & decad. 3. lib. 4. cap. 11. pag. 163. & decad. 4. cap. 4. pagina 266. & 268. Fr. Gregor. Garc. lib. 4. de Indor. orig. cap. 21. pag. 471. & lib. 1. pag. 95. & seq. ubi addunt, idem apud Indos suæ Diœcesis Episcopum Chiapensem comperisse, & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. capit. 49. ubi alia quoque indicia satis notanda commemorat.

57 Illud verò † quod dicitur de quibusdam barbatis, & candidis hominibus, quos Indi Mexicani & Cuzquenses, acceptâ per manus à maioribus relatione, tradebant, quondam has regiones perambulasse, novam quādam doctrinam & religionem docentes, & idola subvertentes, simile est ei, quod Petr. Martyr sup. in Iucatana provincia accidisse narrat, & in Peruana Didac. Davalos in Miscellan. Austr. colloq. 23. fol. 162. Herrera decad. 5. lib. 2. cap. 6. pag. 77. Vbi tradunt, † quòd 58 cùm quemdam ex his hominibus ob id, quod Fidem prædicabat, & idola destruebāt, Indi lapidare vellent apud oppidum, cui nomen Pachacama, huic nobili urbi Regum vicinum, ipse in mare delapsus extenso pallio, tanquam securo navigio devectus, excessit. Et eundem, vel alterum ei similem iterum prædicasse in Cuzquensi provincia apud oppidum, cui nomen est Chacha, & quia eius doctrinam non recipientes, de illo interficiendo tractabant, ignem de cœlo descendisse, quo omnes absumpti sunt, in quorum fidem hodie crematum quendam montem ostendunt, qui dicitur Cerro Quemado.

Idem narrat Michaël Balboa Cabello in sua Miscell. Austr. manu scripta 3. part. cap. 6. adijciens, † antiquas 59 effigies istorum virorum in aliquibus locis reperiri: & latiùs cæteris novissimè prosequitur Fr. Alphons. Ramus in histor. Beatæ Virgin. de Copacavana lib. 1. cap. 7. & sequentib.

Quod haud difficulter credet, qui legerit, in reconditis illis regionibus Brasiliæ † provinciæ conservari me- 60 moriam Beati Thomæ Apostoli, qui dicitur, ad eas oras appulisse, ostenderque † eosdem Brasilios vestigia pe- 61 dum divini Apostoli, scopulo impressa, quæ se vidisse testatur Emanuel Nobrega Societat. Iesv in epistol. anno 1552. ex cuius relatione, ita produnt Thom. Bozius ubi sup. & lib. 4. cap. 3. pag. 132. & lib. 17. capit. 1. pag. 196. & lib. 20. capit. 3. pag. 319. Maluenda d. cap. 25. Cabellus. d. cap. 6. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 29. pag. 295. qui adijcit, hoc ideò factum fuisse, ut Christi verbum impleretur: *Opera, quæ ego facio, & ipse faciet*, cùm legamus † ip- 62 sum etiam Christum in cœlum ascensurum, pedum suorum vestigia in petra quadā impressa reliquisse, ut tradit D. Hieron. de locis Hebraic. Actuum 5. S. Paulin. Nolanus epist. 11. ad Sever. Sulpicius Severus lib. 2. histor. Sacrę, Beda de locis Sanct. cap. 7. Bracardus in Geograph. terræ Sanctæ, par. 1. cap. 7. Baron. 1. tom. anno 34. num. 232. Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 77.

63 Perhibent quoque † ipſimet Peruani Indi, iuxta relationem Didac. Davalos ubi ſup. multis retrò temporibus alium hominem, qui ex PARAGVAI partibus ad eos acceſsit, ſecum attuliſſe ligneum quoddam, ſatiſque venerabile ſignum Crucis, quod hodie in provincia DE LOS CHARCAS in oppido DE CARABVCO religioſiſsimè cuſtoditur, & ſuperioribus annis ex lacu quodam à quibuſdam piſcatoribus extractum fuit, in quem antiquâ Indorum perfidiâ proiectum fuiſſe dicunt, cùm illud prius fruſtrà comburere tentaſſent.

64 Quæ hiſtoria † ſimilis illi eſſe videtur, quam de Cruce, cum pendente Chriſti ſimulacro in ruinis urbis Goæ inventa, tradit Maffæius lib. 4. hiſtoriæ Ind. pag. 106. Fr. Anton. de SanRomã in eâdem hiſtor. lib. 3. capit. ultim. pag. 594. & ſeq. Evidenti planè, ut ipſi inquiunt, argumento in ijs olim regionibus, non modò Chriſtianam Fidem, ſed cum ea ſalutarem quoque uſum imaginum ex Apoſtolica traditione viguiſſe: quem † recentes iſti & deplorati ſectarij qui ſe nominant Pietatis antiquæ aſſertores, ac divinæ voluntatis interpretes, funditùs extirpare conantur. Contra quos piè & graviter agit S. Tridentina Synod. ſeſſ. 25. cano. 2. Alphonſ. à Caſtro lib. 8. adverſus hæreſ. verb. *Imago*, Alanus Copus Dialog. 4. & 5. Simancas in Catholic. inſtitution. capit. 33. Cardin. Bellarmin. in diſputat. Fidei Catholic. lib. 2. controverſ. 7. Simon Maiolus, & Pat. Vazquez in peculiaribus tractat. de ſacris imagin. ſive de adoration. imagin. Ferdinand. Mendoça in not. ad Concil. Illiberitan. lib. 3. cap. 5. per totum, P. Azonius lib. 9. Inſtit. Moral. cap. 6. & 8. P. Iacob. Gualtherus in ſua Chronograph. 1. ſæculo, ex pag. 69. & ſæculis ſequentib. in aſſert. 3. veritatis, Rutil. Benzon. de anno Iubilæi lib. 6. cap. 15. pag. 650. & ſequentib. Magiſt. Fr. Anton. Perez in Laurea Salmant. certam. 2. de imaginum uſu per totũ, Specul. Mag. exemp. verb. *Imago*, Ioan. Stephan. Durantius de ritib. Eccleſiæ lib. 1. cap. 5. & plures alij congeſti ab Auguſt. Barboſa in remiſsion. ad Concil. Trident. d. cano. 2.

66 Neque erit incongruum, ſi hîc illud etiam notaverîmus, † in flore ſcilicet, & folijs cuiuſdam fructicis in his Novi Orbis regionibus, & præſertim Peruanis, ſatis communis, quem GRANADILLAM vocamus, omnia paſsionis Dominicæ ſigna, præter Crucem, expreſſa reperiri, nempe clavos, columnam, flagella, plagas, ſpineam coronã & lanceam. Quod efficit, ut flos ille aſpectu elegantiſsimus, & conſideratione pijſsimus reputetur, ut tradit Carol. Cluſius ex Nicolao Menardo in hiſtor. plantarum lib. 10. exoticorum, Ioſeph. Acoſta in hiſtor. moral. & nat. Ind. lib. 4. cap. 27. Ioan. Boter. in veris deſcriptione metro. 8. cuius carmina Latina fecit Iacob. Gretſerus in hortis de Cruce, 5. part. pag. 282. referens etiã plura teſtimonia, & inſignia poëmata, quæ in comprobationem & laudem huius arboris, & myſteriorum, quæ repræſentat, Bononiæ vulgata ſunt, anno 1609. inter quæ unum ſic habet:

O multum gratare tibi PERVANA *Deoque*
Grates innumeras nocte, dieque refer:
De radijs Fidei, tenebras hæc ſola fugavit
Perfidiæ & vitij, quæ tibi numen erant,
De Cruce vera ſalus, en obtigit. En eadem Crux,
Per florem hunc cedit pignoris uſque loco,
Crimen abundavit, ſucceſsit gratia maior,
Hanc tibi adaugebunt cultra trophæa CRVCIS.

Et aliud:

Sic inculta Dei meminit natura dolores,
Vt CRVCIS *in multo ſtigmata flore notet,*
Non deſunt clavi, columella, & ſpinea ſerta,

Nec

Nec sacer à quino vulnere sanguis abest,
India ne paucos dicas CRVCIS *esse magistros,*
Pullulat in medio spontè magister agro.

Hæc sunt, quæ præcipuè considerari posse videntur, pro universali Apostolorum prędicatione asserenda, & ad istas etiam Novi Orbis regiones extendenda.

67 Ego verò, ut pio, quo decet, affectu & animo fateor, † nihil usquam Deo occultum, aut eius omnipotentiæ impervium, & inaccessum, atque ita verum esse posse, priscis illis temporibus Evangelij lucem per omnes Mundi plagas, quantumvis remotas, & ignoratas, disseminatam fuisse; maximè si id miraculosè factum, cum Iacobo Christopolitano, & alijs sup. relatis concesserîmus. Adhuc tamen si communes naturæ regulas attẽdamus, nihil esse video, cur id tanquam certum admittere debeamus. Nam 68 † si Divina Oracula, & Sanctorum Patrum doctrinam consideremus, multa quoque testimonia reperiemus, quæ apertè probant, nõ solùm Apostolorum tempore ubique terrarum Christi Fidem minimè propagatam fuisse, verùm etiã in hodiernum hunc diem plures Orbis partes superesse, quibus necdum Evangelium revelatum sit, imò neque usque ad mundi consummationem revelandum esse. Christus quippè Dominus hoc signum finis rerum indubitanter 69 apposuit, dum † Matthæ. 24. vers. 14. ait: *Prædicabitur hoc Evangelium Regni in universo Orbe in testimonium gẽtibus, & tunc veniet consummatio*. Et idem ostendit Marci cap. 13. Quæ loca, etsi de clade, sive excidio templi, & materialis Ierusalem multi Patres & Doctores accipiant, ut diximus sup. num. 70 12. & 13. Plures † tamen ex antiquioribus, & recentioribus ad extremam rerum, & mundi consummationem referenda esse censent, ut constat ex relatis à D. Thom. in 1. 2. quæst. 106. artic. 4. Caietano, Iansenio, Titelm. Saa, Maldonato, & alijs in d. cap. 24. Matthæ. Marquardo de Susan. in tract. de Iudæis & Infidel. 3. part. capit. 1. num. 29. Federic. Lumnio lib. 1. de extremo iudicio cap. 11. Soto in 4. distinct. 49. quæst. 1. art. 1. Viguer. institut. cap. 21. §. 2. Honcala in Genes. cap. 22. Sonio lib. 2. demonst. Christ. relig. tractat. 8. cap. 3. Martino Martinez lib. 3. Hypotipos cap. 2. Arboreo lib. 2. Theosoph. cap. 12. Sandero de visib. Eccles. Monarch. lib. 8. capit. 14. Ribera sup. Micheam cap. 4. num. 23. Enriquez de fine homin. cap. 22. num. 1. Cardin. Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. 4. Card. Toleto sup. epist. ad Roman. cap. 10. annot. 11. Ioseph. Acosta lib. 1. de novissim. tempor. cap. 16. & libro 1. de procur. Indorum salute capit. 2. pag. 131. eruditissimè Maluenda dicto lib. 3. de Antichrist. capit. 1. & 4. 31. & 32. Lorino in Acta cap. 1. vers. 8. Pat. Suarez in 3. part. D. Thom to. 2. quæst. 59. art. 6. disputat. 56. & in tract. de fide dispur. 17. sectio. 1. & Gaspar Sanchez in Isaiam cap. 2. num. 4. pag. 30.

71 Inter quos † Origenes tractat. 28. in Matthæ. agens de mundi consummatione, ita inquit: *Et in hoc statu constitutis rebus Evangelium, quod priùs non fuerat prædicatum in toto mundo; multi enim non solùm Barbarorum, sed etiam nostrarum gentium usque nunc non audierunt Christianitatis verbum: tunc autem prædicabitur, ut omnis gens Evãgelicam audiat prædicationem, & nemo derelinquatur, qui non audiat, & tunc erit sæculi finis.*

Et non minus expresè D. August. epistol. 78. & 80. ad Hesychium sic habet: *Sed qui putant hoc, quod dicitur, prædicabitur* EVANGELIVM *Regni in universo Orbe; per ipsos Apostolos factum esse, non ita esse certis documentis probatum est: sunt enim apud nos, hoc est, in Africa, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum* EVANGELIVM *quotidie nobis addiscere in promptu est.*

Idem docet ipse D. Augustin. lib.2. de serm. Domin. in monte, capit. 10. & contra epist. Donatist. & de unitat. Ecclesi. Cathol. cap. 15. & in lib. de nat. & gratia, cap. 2. & pluribus exemplis, & rationibus traditis, probant & sequuntur D. Anselmus sup. Matthæ. d. capit. 24. D. Damascen. lib. 4. cap. 27. D. Cyril. Catech. 15. D. Gregor. lib. 35. Moral. cap. 15. Ruffin. lib. 1. histor. Ecclesi. cap. 9. Socrates lib. 5. cap. 15. Niceph. lib. 8. capit. 35. S. Prosper. ad capitula Gallorum, cap. 4. & lib. 2. de vocat. gentium cap. 17. & de prædict. & promiss. Dei, part. 3. cap. 4. D. Bernard. lib. 3. de considerat. ad Eugen. D. Thom. in epistol. ad Roman. cap. 10. lect. 3. & Iuvencus Presbyter Hispanus Poëta clarissimus, qui illud ipsum Christi apud Matthæ. Oraculum hunc in modum suis carminibus reddidit:

Regnorum cœli celebratio pervolitabit
In cunctas terræ metas, gens omnis habebit
Testem lucifluo sanctæ sermone salutis,
Et tunc finis erit, currentia sæcula solvens.

72 Quinimò, † quod plus est, D. Chrysost. qui contrariam sententiam magis tutari videtur, in hanc quoque inclinavit in Acta Apostol. dum ait: *Nūc terra à Solis ortu & Occasu, ab Aquilone ad mare* CHRISTVM *resonat, & ad finem omnia mundi latera concurrent.*

73 Atque ita † in nostræ quæstionis terminis, quòd huius Novi Orbis infoelices nationes, immanium suorum peccatorum demeritis, iusto Dei iudicio à sua primæva propagatione relictæ fuerint in impietatis barathro volutari, nec usquam illis Evangelij iubar affulserit, quousque tandem Hispani illud ingenti Dei benignitate eò importavimus, expressè affirmant Viguerius ubi sup. vers. 8. Alciatus in rubric. C. de summ. Trinit. num. 7. & 8. Vbi ait, non esse verosimile, Apostolos ad Antipodas penetrasse, vel ad regiones ab Hispanis classe nuper repertas. Isidor. de Issolanis Ordin. Prædicator. de imper. militan. Ecclesi. lib. 1. tit. 6. quæst. 2. inquiens: *Eàpropter sicut post Apostolos multæ nationes ad Fidem Catholicam venere, ita fiet in novissimis diebus de his, qui habitant insulas remotissimas magni maris Oceani*, Fr. Luisius Legionensis in comment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 162. & 163. Vbi cùm multis de causis harum regionum detectionem ut mirabilem extollat, maximè tamen novum, & admiratione dignum sibi videri ait, ipsos earum incolas per tot annos in tantis iacuisse vitiorum tenebris, ut ne rumore quidem Evangelicæ doctrinæ afflati unquam fuerint, cuius clarissimus sonus ad aures credebatur pervenisse omnium, Paulus Palacius sup. d. capit. 24. Matth. inquiens, prædicationi totius Orbis, de qua ibi Christus Dominus locutus fuit, ab annis sexaginta nostris temporibus strenuam operam navari, cùm ignotæ omnibus sæculis nationes audierint Evangelium Christi. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 15. in fin. Vbi ait, reverà quandiu finis mundi moratur, gentes restare adhuc, quibus Christus non sit annuntiatus, veteribusque plurimam Orbis partem incognitam fuisse, & nobis non minimam hodie quoque restare.

Idem etiam probat Nicol. Sanderus de visibili Monarch. lib. 8. cap. 14. Gaspar Sanctius sup. Isai. capit. 2. num. 4. Thom. Bozius lib. 17. de signis Ecclesi. Dei, cap. 1. pag. 196. Camillus Borrell. de præstan. Reg. Cath. cap. 43. num. 4. & 61. Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 25. in fin. & cap. 26. ubi dicit, se in hac opinione persistere, donec certiora argumenta pro contraria proferantur, latè Fr. Ioā. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 47. & 49. in fin. & Fr. Ioan. à Ponte sibi contrarius de conven. utr. Monarch. lib. 2. cap. 14. §. 3. pag. 166. & cap. 25. pag. 258. Rutilius Benzonius de ann. Iubilæi lib. 3. cap. 3. pag. 324. Vbi scribit, nostris quoque tēporibus in Novo Orbe Occidētali, & in plerisque Oriētis provincijs in dies gentes ad Fidem converti, quæ illam

nun-

nunquam audierunt. Licèt verum ut plurimùm sit, quod spiritu prophetico asseruit vir † ille Apostolicus S. Vincent. Ferrer in epistol. ad Bened. XIII. Rom. Pontif. relata à Maluend. d. cap. 26. pag. 171. Mag. F. Vincent. Iustinia. Antist. in opusculis S. Vincent. pagina 101. & Fr. Alphons. Fernandez in prolog. ad hist. Eccles. nostri tempor. Nempe sacrum Christi Evangeliũ per Fratres Prædicatores, addo etiam Minores, Augustinianos, Iesuitas, & alios, ab eorundem Ordinum institutione continenter prædicari, ac tandem plenariè, & generaliter prædicandum in totius Orbis humano genere cultis regionibus, tam apertis, quàm aperiendis, tã in cognitis, quã in cognoscẽdis. 74

75 Sed audiamus oportet † Divũ Ambrosium lib. 2. de vocat. Gẽt. cap. 6. ita loquentem: *Quòd si fortè etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes, quibus nondum gratia Salvatoris illuxit, non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio Dei tempus vocationis esse dispositũ, quo* EVANGELIVM, *quod nondũ viderant, audiant, atque suscipiant; quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur; quamvis tam acerbo vulnere humana natura sauciata sit, ut ad cognitionem veri Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis lux vera discusserit.* Quibus profectò verbis Indorum, quos hodie cernimus, causam à Divo Ambrosio veluti propheticè tactam, nemo nõ videat, ut præclarè advertit Acosta de procur. Ind. salute lib. 1. c. 5. pag. 153.

Hâc igitur sententiâ retentâ, quę Evãgelij lucem affulsisse negat his Novi Orbis nationibus ante Hispanorũ ad eas adventum. Non obstat primum argumentum, quod suprà pro cõtraria ex tot Scripturæ locis, & Sanctorum Patrum testimonijs construximus, de nimis copiosa & universali Christi & Apostolorum per totum Orbem prædicatione. Nam † ultra innumeras solutiones & expositiones, quas ad prędicta loca tradunt auctores sup. citati, & præcipuè Maluenda, qui eas accuratè congessit. d. lib. 3. cap. 26. & quatuor seqq. Thom. Bozius. d. lib. 17. c. 1. pag. 193. F. Ioan. de la Puente. d. lib. 2. cap. 2. Torquemada. d. cap. 47. satis vera & plana iudicio meo censeri potest illa, quæ placuit Caietan. Iansen. Alciato, Bellarmin. & alijs ubi sup. & Acostæ. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. capit. 8. & de proc. Ind. salu. cap. 2. pag. 131. ut scilicet largo modo per figuram, quæ Hyperbole dicitur, universus mundus, & omnes gentes per Apostolos conversæ dicantur: vel per Synecdochen, absoluta illa, & generalis enuntiatio ad partes cõtrahatur, illas nimirum, quæ tunc cognitæ erant, & Romanorum Imperio, & commercijs patebant, atque integrum Orbem complecti credebantur, iuxta † legem in Orbe Romano 17. D. de ijs, qui sunt sui, vel alien. iur. & ea, quæ circa illam notat Alciat. lib. 1. dispunct. cap. 21. & Franc. Iuret. in notis ad Symmach. pag. 184. 76 77

78 Quo loquendi schemate non semel utitur Scriptura, quæ sæpè † se vulgaribus sentẽtijs, & dicendi modis accõmodat, ut notat D. Chrys. homil. 37. in Genes. Acosta. d. capit. 8. Franc. Vallesius de sacra Philosoph. per totũ, Gasp. Sanctius in Isai. cap. 13. n. 25. & cap. 23 num. 29. & Doct. Huerta in notis ad Plin. lib. 7. cap. 2. pag. 17. & Nos infrà lib. 2. cap. 21. num. 56. & seqq. Et in simili patet ex illo Luc. 2: *Exijt Edictũ à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.* Act. 2. *Ex omni natione, quæ sub cœlo est,* & 1. Machab. ubi de Alexandro Macedone dicitur pervenisse ad terræ fines, & terram universam cessisse illius Imperio.

79 Et † eodẽ modo responderi potest ad illud Marci cap. ult. dum ait: *Vbique Apostolos prædicasse*; & ad illud Pauli ad Colossens. 1. ubi ait: *Verbũ veritatis prædicatum iam eo tẽpore esse omni creaturæ, quæ sub cœlo est, & fructificasse, & crevisse.*

se. Vsitato enim, & hyperbolico more universus Orbis accipitur, portio illius maxima, ad illa usque tẽpora cognita. Vel, ut ait Bellarmi. d. lib. 3. de Roma. Pontif. cap. 4. non illud asserere voluit Apostolus, quasi iam actu ubique diffusum, & expansum fuerit Evangelium, sed virtute tantùm, ac potentiâ, quia nimirum iam per Apostolos iactũ fuerat semen Verbi Divini in mundum, quod paulatim fructificãdo, & increscendo per successores ministros, impleturum erat, & occupaturũ universum Orbem, ut infrà in solutione quarti argumenti latiùs aperiemus.

80 Non etiam obstat † secũdum argumentũ, quod de celeri, & mirabili Apostolorum, & aliorum discipulorum prędicatione confecimus, & de innumerabilibus provincijs, quas ad Fidem convertisse auctores enarrant. Nam fatemur quidem sedulam illos, & diligentẽ operam navasse in commisso sibi evangelicę propagationis officio: negamus tamẽ aliqua certa signa, & testimonia depromi, quibus sufficiẽter evinci possit, ad vastas & ignotas Austri & Occidentis regiones penetrasse, quãvis aliqui auctores ita latè & generaliter loquãtur. 81 Præsertim † cùm notum sit ex Divinis libris & alijs probatis historicis, atque Ecclesiasticis traditionibus, eosdem Apostolos post passionem Domini sortitos sibi fuisse provincias, quarum prædicationem susciperẽt, neque unum in alterius provinciam præter Divum Paulum se immiscuisse. In quibus hæ, quæ ad hunc Novum Orbem pertinẽt, nullo modo connumerãtur, ut constat ex ijs, quæ de prædicta sortitione & divisione latè scribũt Abdias Babylon. in vitis Apostol. D. Isidor. de ortu & obitu Patrum cap. 78. & seqq. & lib. 7. Etymol. cap. 9. Nicephor. lib. 3. hist. Eccles. cap. 1. Euseb. lib. 3. cap. 1. Socrates lib. 1. cap. 15. Flavius Dexter in suo Chronico ann. Christi 34. Chassaneus in Catalo. glor. mund. 3. par. cõsid. 29. & 30. Cardin. Baron. in Martyrolog. & tom. 1. Annal. ex ann. 36. fol. 319. Thom. Bozius lib. 4. de sig. Eccles. Dei, cap. 1. & seqq. Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 5. 6. 7. & 8. Torquemada in Monarch. Ind. d. lib. 15. cap. 47. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cath. d. cap. 43. ex num. 9. ad 24. & latissimè Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. ferè per totũ, & Fr. Thom. à Iesu de procuran. omn. gentium salute lib. 4. 1. par. cap. 1. pag. 125. & Ioseph. Stephanus Valentinus omnino vidẽdus in lib. de potest. coact. Rom. Pontific. cap. 8. & novissimè D. Pet. Pantoja de Aiala in comment. ad l. fin. C. de Aleatorib. folio 147. & seq. ubi hanc divisionem, non per sortẽ humanam, sed providẽtiâ Spiritus sancti factam fuisse advertit, cum Socrate, Dextro & Baronio ubi suprà.

82 Deinde non obstat tertiũ † ex loco Iacobi Christopolitani, & aliorum, qui per miracula, divinas revelationes, & oraculorum prædictiones, lucẽ Evangelij ad remotas quaslibet gẽtes penetrasse, cõsiderant. Nam etsi id verum esse potuerit, nullo tamẽ certo testimonio cõprobatur. Et oracula, quæ referunt de Octaviano Cæsare, & alijs diversis modis à Romanis, & reliquis gentibus accipiebantur, ut constat ex Suetonio in vita Cæsaris, & in Octav. c. 49. Virgilio & Servio 6. Æneid. ibi:

Huius in adventu iã nũc & Caspia regna
Resp͂õsis horrent Divũ, & Meotica tellus,
Et septẽ gemini turbant trepida ostia Nili.

Ita ut tenebras potiùs inducerent, quàm lucem ad Evangelij, & Fidei mysteria, ut oportebat intelligenda.

84 Praeterquam quòd nostræ quæstionis tractatio, † & loca sacræ Scripturæ, quæ pro eius examinatione perpendimus, nõ sunt accipienda de annũtiatione Fidei per solã famã, & rumorẽ sparsa; sed de prædicatione per proprios & pręsentes Apostolos & ministros, cũ Ecclesiarũ fundatione, & necessaria rei adeò novæ, & seriæ declaratione, atq; illustratione, ne ulla gens aliquẽ suæ infidelitatis prætextũ ostẽ-

dere

dere posset, ut post D.Chrysost.Theophyla.& alios docet D.Thom.& Caietan.sup.Matth. d.cap.24. Abulensis ibidem, q.92.& eruditè observat Maluenda.d.lib.3.de Antichr.cap.30. Fr. Ioan.à Ponte.d.lib.2.c.2.§.2. & ostendit Theodoret.lib.8.Græc. affectio.in princ.ubi de Apostolis loquens, sic ait: *Clara luminaria, quæ non unũ modò gentẽ lumine illustrarunt, sed quotcũque Sol hic, quem cernimus, iubare suæ lucis illustrat.*

Rvrsvs non obstat quartum inde deductũ, quòd Ecclesia sancta iã tunc ab Apostolorũ tẽporibus Apostolica, & Catholica dicitur, quòd universalẽ fuisse, & ab ipsis Apostolis per totum Orbem plantatam insinuat. Nam hæc nomina † iure, & meritò Ecclesiæ applicari potuerunt, quamvis non simul neque uno tẽpore per universum Orbẽ extensa reperiatur. Quia ex quo instituta est, ius & potentiam universalis prædicationis, & propagationis accepit, iuxta loca Matth.& Marci sæpè relata, & illud: *Eritis mihi testes in Ierusalẽ & Samaria, & usque ad ultimũ terræ.* Et quemadmodũ qui † diversis partibus urbis ignẽ iniecit, dici sanè potest, urbẽ incendisse, quia ignẽ partibus supposuit, qui crescẽdo totam urbẽ corripuit, sic Apostoli iacto semine Verbi Divini in pluribus mundi partibus, totius † Orbis prędicatores appellari potuerũt, ad fructũ & incrementum respiciẽdo, quod paulatim per alios eorum discipulos, & successores recepturum erat, quousq; universũ Orbẽ impleret.

85 86 87

Et quia † sciebant, promissionem Christi esse infallibilem, & non multò pòst perficiẽdam, ideò Ecclesiã, etiam tunc nascentẽ, Apostolicã & Catholicã vocaverunt, & ita de illa statuerunt ac si iã actu mundum occupasset. Quia in moralibus quod parũ distat, nihil distare videtur; & maximè apud illos, qui per Fidẽ rẽ futurã tanquã iã factã æstimabant. Quã docẽdi rationẽ elegãter adducit Bellarmin.d.lib.3.de Rom.Põtif.cap.4. Suarez tom.2.disput.56.sect. 1. & in defens.Fidei contra Sect.Anglic.lib.1.cap.16.n.5. Thom.Bozius. d.lib.17.c.1.pag.199.& 197. Maluenda.d.lib.3.cap.31.& ante eos pręvidit Tertullian.lib.4.adversus Marcion. c. 43.iuncto cap.2.& D.August. d.epist. 80.ad Hesichium, ubi concludit, hanc & alias † similes Christi Domini promissiones suis Apostolis factas, intelligendas esse non de illis solis, quibus tunc temporis loquebatur, sed de eis quoque, qui in carne tunc erunt, cùm omnia compleri contigerit.

88 89

Denique non obstat ultimũ argumentũ de vestigijs prædicationis Evãgelicæ & Apostolorũ, quę in aliquibus ex istis Americanis regionibus reperta esse dicuntur. Nam † ea parũ fidei habêre rectè concludit Ant.Herrera in descrip.Ind.Occid. cap.10. pag.28.& decad.5.lib.3. cap.6. in fin.ubi docet, vanũ esse eorũ discursum, qui aliquem ex Apostolis ad Peruanas regiones pervenisse arbitrantur. Quod etiam generaliter observat Torquemada in d.Monarch.Ind.lib.15.cap.49.in fin. & Didac.Davalos in d. Miscell.Austr. colloq.23.fol.164.& seq.ubi ait, pium & illustrẽ virũ D.Alphõsum Ramirez de Vergara Argẽtinæ civitatis Episcopũ diligẽtem inquisitionẽ fecisse, ut vestigiorũ, quę de hoc Peruano Regno referebãtur, veritatẽ agnosceret. Et tandẽ vana omnia cõperta fuisse, & † Crucẽ illam de Carabvco ab Hispanis, qui primi ad eã provinciã pervenerũt, fabricatam, & in aliquo loco relictam, ex quo Indi eam in lacum deiecerunt, ubi posteà à piscatoribus citra ullum miraculum inventa fuit.

90 91

Neque † ipsorum Indorum traditionibus in rebus adeò antiquis ulla fides haberi potest ex his, quæ diximus sup. capit.9.num.31. & 32. & in simili tradit Fr.Ioan.à Ponte. d.lib.2.capit. 29.pag.295.ubi benè notat cum Strabone lib.15.Geograph.in princ. † hos incultos, & Barbaros homines ad historiam minimè idoneos esse, & errare

92 93

sæpè, ubi de antiquis moribus & tēporibus aliqua tradere volūt. Atq; ut hęc deficerent, & prędicta Christianę religionis indicia, quę in his regionibus inveniri dicūtur, maiore probatione cōstarent, vereri tamē possemus † a diabolo summi Dei simia, & improbo histrione, excogitata fuisse, qui perpetuò eisdē quibus Deus ritibus adorari cōcupivit ut pravo, ac detestabili superstitionis errore miseris Gētibus illuderet, ut benè in proposito advertūt Acosta in hist. moral. Ind. lib. 5. c. 23. Maluēd. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 25. in fin. Boter. latè in relat. univers. 4. p. lib. 1. pag. 14. & seqq. & aliud agēs Franc. Valles. de sacra Philosoph. cap. 30. pag. 252.

94

95 Illud tandem † certissimū est, quod etsi concedamus, aliquam Fidei lucem olim in his regionibus illuxisse, penitus tamē incolarū memoriā exciderat, vel propter eorū incuriā & barbariē, vel propter bella, & Regum, ac Regnorum mutationes, ut tradit Thom. Boz. ubi sup. Bened. Perer. in c. 10. ad Roman. & novissimè Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. cap. 31. §. 2. pag. 310. & apertè proponitur † in egregia quadā epistola per invictissimum Cesarem, & Regem nostrum Carolum V. ad gentes Occidentales & Meridionales scripta Barchin. 1. Maij, ann. 1543. quę extat 4. tom. Sched. pag. 221. ubi inter alia sic habet: *I porq̄ hemos entendido, q̄ entre otras partes del mundo q̄ carecē deste conocimiēto, en essas vuestras Provincias i tierras hasta aora no ai noticia de nuestro Dios verdadero, ò porq̄ èl con sus secretos, è incomprehensibles juizios no ha querido hasta aora manifestarse en essas partes, ò por vētura por la negligēcia i flaqueza de vuestros antecessores se ha perdido la memoria de la predicacion de su nombre, i Fè, que en ellas se hizo en tiempos passados.*

96

SVMMARIUM Capitis XV.

1 *Orbis Novi detectio & cōversio Prophetarum vaticinijs prænuntiata videtur.*

2 *Auctores referuntur, qui Orbis Novi detectionem & conversionem in sacris Scripturis insinuari tradunt.*

3 *Scriptura divina ampla est, & mysterijs abundans.*

4 *Novi Orbis inventio & conversio adūbrari debuit à Prophetis, cùm fuerit res ita notabilis, & ad progressum Evāgelicæ historiæ maximè pertinens.*

5 *Deus solet magnarum rerum fundamenta multò antè iacere.*

6 *Prophetarum vaticinia licèt sub magna verborum obscuritate omnia includunt, quæ ad futuræ Ecclesiæ historiàm pertinent, & antequàm eveniant à nobis intelligi nequeunt.*

7 *Sibyllina oracula ante eventū rei quam designant, benè explicari non possunt.*

8 *Prophetiæ procedunt ex inspiratione divina, & absq; ea etiā aperiri nō possunt.*

9 *Psal. 71. verba expenduntur, & ad Novi Orbis conversionem & subiugationē, per Hispaniæ Reges faciendā, trahitur.*

10 *Isaiæ prophetiæ cap. 43. & 51. pro eadē conversione considerantur.*

11 *Hispaniæ Regibus concessa videtur eadem benedictio, quæ Ecclesiæ tribuitur per David & Isaiam.*

12 *Hispania olim dicebatur Thubalia, sive Pania, quod significat universa, quasi in vaticinium eius magnæ Monarchiæ. Et num. 51.*

13 *Psal. 3. expositio & illustratio de conversione Novi Orbis ex verbis D. Hilar.*

14 *D. Hilarius annuntiasse videtur cōversionē Antipodū, & regionū Novi Orbis.*

15 *Crux* CHRISTI *annuntiavit cōversionem, & redemptionem totius Orbis.*

16 *Crucis forma quid significaret ex sententia D. Hieronym. & Lact. Firmian.*

17 *Matth. cap. 24.* à quatuor ventis colliget eos, *exponitur cum D. August. & Palacios.*

18 *Isaias Propheta vocatur Apostolus & Evangelista, & eius scriptura multa continet Sacramenta.*

19 *Vaticinia ostendentia conversionē Novi Orbis passim reperiri videntur in*

CAPVT XV.

De locis sacræ Scripturæ, quæ huius Novi Orbis detectionem & conversionem prænuntiare, & Hispanis reservare videntur.

SED quãvis satis (ni fallor) apertè superioribus disputationibus ostenderimus, nullam certã huius Novi Orbis notitiam, vel Evãgelij in eo prædicati vestigia in sacris, vel profanis auctoribus antiquitus reperiri, vix tamen † negare possumus, plura esse sacræ Scripturæ vaticinia, quibus multis iam retrò sæculis, Spiritu sancto in Prophetis loquente, tantę detectionis & cõversionis gloria prænuntiari: & quod magis est, Hispanis Regibus & hominibus reservari videtur. Quã † sententiã expressè probãt Federic. Lumn. in libris quos de extremo Dei iudicio, & Indorũ vocatione cõscripsit, Guid. Boderia. in epist. ad Philippũ II. Reg. Hisp. quę habetur tom. 5. Bibl. Regior. Zumarrag. in hist. Hisp. in princ. Arias Mont. sup. Abdiã cap. unico, Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. c. 15. & lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & de Christo revelato, c. 4. Th. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 4. cap. 5. sign. 6. pag. 122. & lib. 20. cap. 1. & 3. Fr. Luis. Legionẽs. qui elegantissimè & latissimè loquitur in cõment. sup. d. c. Abdiæ ex pag. 660. ad 682. & sup. Cant. cap. 8. pag. 432. & seq. Thom. Maluend. lib. 3. de Antichris. cap. 12. & seq. & c. 17. in princ. Camill. Borrell. qui neminẽ ex prædictis adducit, de pręst. Reg. Cathol. cap. 43. per tot. Fr. Greg. Garc. lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. §. 6. Dom. Greg. Lop. Madera in hist. Montis sancti, cap. 16. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hisp. c. 12. n. 8. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Mart. Delr. in adag. sacris, 1. tom. adag. 723. in fin. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 44. & Fr. Basil. Pont. var. disp. q. 8. expos. cap. 4. Pro cuius confirmatione & illustratione sequentia argumenta & testimonia, alijs levioribus omissis, efficaciter considerari posse videntur.

PRIMVM, quod, ut rectè observant Legionens. Acosta, Maluẽda, Madera, & Basilius ubi suprà, nõ est verosimile, Scripturam divinam, † quæ adeò ampla est, & fœcunda, ac sublimibus mysterijs abundans, de tanti Orbis invẽtione, conversione & subiugatione aliquid Prophetarũ oraculis non adumbrasse, cũ † hoc in se maximũ, & omnino memorabile fuerit, & ad Ecclesię rationes, & Evãgelici cursus, atq; progressus historiã summopere pertinens. Solet † quippè Deus magnarum rerũ fundamenta multò antè iacere, ut tradit Nazianz. orat. 18. earumq; mentionem † Prophetarũ suorum vaticinijs inclusas, licèt sub involucris verborũ,

1 2 3 4 5 6

posteris tradere, non antè cognoscendas à nobis, quàm ipsi rerum eventus, tanquam illato lumine, sinuosis & tenebrosis scriptis irradient. Quod eleganter expressit D. Irenæus lib. 4. contra hereses, cap. 43. inquiens: *Vaticinia occulta sæpè non intelliguntur, donec completa sint.* Et de † Sibyllinis oraculis docet Procopius lib. 1. de bello Goth. dum ait: *Sibyllinorum oraculorum mentem ante rem gestam aperire homini arbitror impossibile.* Et generaliter confirmari potest ex ijs, † quæ de inspiratione Spiritus sancti per Prophetas loquente, & de nimia obscuritate & difficultate intelligendi & aperiendi prophetias, nisi ipse Deus earum intelligentiam concesserit, tradit D. Petrus epist. 2. cap. 1. vers. 20. & 21. D. Hieronym. lib. 14. in Ezechiel, cap. 45. D. Augustinus in lib. quòd apparuit Deus Moysi, ad finem, D. Iustin. Martyr in dialog. cum Triphon. D. Irenæus lib. 2. cap. 4. D. Chrysost. homilia 25. in Genesi. D. Gregor. homil. 1. in Ezechiel. & Theodoret. in prologo in Daniel. quos in simili refert Bernard. Aldrete lib. 2. de antiquit. Hispan. cap. 18. pag. 296. & 297. Pat. Suar. tract. de Fide, disp. 5. sect. 3. num. 11. & 12.

7

8

Secundò: in prædictæ sententiæ confirmationem expendunt Thomas Bozius, & Valdesius ubi supr. & Camillus Borrellus dicto cap. 43. num. 60. & Anton. Cervera in lib. de obitu Reg. Philip. II. discurs. 2. cap. 20. verba illa † Psalm. 71. *Et dominabitur à mari usque ad mare: & a flumine usque ad terminos Orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis, & insulæ munera offerēt. Reges Arabum, & Sabà dona adducent.* Isaię † cap. 43: *Noli timere, quia ego tecum sum, ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; & Austro: Noli prohibere. Affer filios tuos de longinquo, & filios meos ab extremis terræ.* Et cap. 49. *Dedi te in fœdus populi mei, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres ijs, qui vincti sunt: Exite; & qui in tenebris sunt: Revelamini.* Et rursus cap. 51. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida, ad dexteram enim, & ad lævam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit.* Quę loca & plurima alia similia, quæ de Regno Christi, & Ecclesię propagatione in finibus terræ, insulis & mari loquuntur, nō obscurè ostendūt ad Australes & Occidētales peninsulas, & incultas Novi Orbis nationes aliquando producendam.

9

10

Eandemque † benedictionē ad Regnū tēporale Nostrorū Hispanię Regum aptè etiā applicari posse, ipsimet auctores advertunt, quasi eisdem prętnuntiata, & re ipsâ concessa fuerit ob curā propagādę & conservādę Catholicę Fidei, quā semper habuerūt. Quod ipsum † quoq; antiquū Hispanię nomen non absq; divino Numine designasse, litteris mandavit Fr. Ioan. à Pōte de conveni. utr. Monarc. lib. 3. cap. 30. §. 1. dicens: *Thubaliam*, sive *Paniā*, vocatā fuisse, quod Chaldaicè & Græcè idē quod *universa* significat, quasi in vaticiniū eximię & universalis totius ferè Orbis dominationis, quam prædicandę Fidei causâ consecutura erat.

11

12

Neque longè ab eodem vaticinij genere abesse videtur † illud Psalm. 3. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ*: maximè si D. Hilarij ibidē expositionem sequamur, qui observat, id forsitā dici pro ijs, qui in inferna terrę regione, vastaque abyssu incolatum habent, quos tanquam terminos terrę, Christo in possessionē donatos, Regius Propheta canit, ut iuxta Paulum: *In nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorū.* Quibus sanè † verbis, ut notat Maluenda d. lib. 3. de Antichris. cap. 16. pag. 150.

13

14

in-

innuisse & annuntiasse videtur D. Hylarius Antipodas, atque Americanos tandem ad Fidem CHRISTI fore reducendos. Hi enim propriè sunt inferni, vastęque abyssi, seu inferæ regionis cultores, iuxta ea, quæ latiùs diximus sup. cap. 11. num. 26.

Et eandem Occidentis conversionem & redéptionem in forma sanctissimę † Crucis, ex qua Sotera noster pependit, agnoscunt Nissenus in orat. 1. de resurrectione, Nazianzenus in Apologet. orat. 1. Damascen. lib. 4. de Fide, cap. 12. circa medium, D. Hieronym. super Marc. cap. 15. sic inquiens: *Ipsa species † Crucis quid est, nisi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulgens, Arcton dextra tenet, Auster in læva consistit, Occidens sub plantis firmatur. Vnde Apostolus dicit: Vt sciamus, quæ sit altitudo, & latitudo, & longitudo, & profundum.* Et Lactan. Firmian. lib. 4. de vera sapient. cap. 26. ubi de CHRISTO DOMINO in Cruce pendēte sermonem instituens: *Extendit*, inquit, *in passione manus suas, Orbemque dimensus est, ut iam tunc ostenderet ab Ortu Solis usque ad Occasum magnum populum ex omnibus linguis, & tribubus congregatum sub alas suas esse venturum, & signum illud maximum, ac sublime frontibus suis suscepturum.*

15 16

Atque † hùc etiam conferunt secūdùm Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 52. & 53. quæ dicit Matth. cap. 24. *A quatuor ventis colliget eos*; quod interpretatur Aug. in Ioan. tract. 118. *A quatuor mundi partibus Aquilone, Meridie, Oriente & Occidente*, sive ex abditissimis terræ locis, ut subiungit Paul. Palac. ibìd.

17

TERTIÒ, in comprobationem eiusdem annuntiationis Evangelij in his Novi Orbis regionibus per Hispanos ultimis Ecclesię temporibus prędicādi, Gentiumque ibidem commorantiū ad CHRISTI ovile deducendarū, plurima alia Isaiæ vaticinia cōsiderari possunt, † qui, ut dicit D. Hieron. in epist. ad Eustochium, vocatur Apostolus & Evangelista, & eius scriptura continet omnia Sacramēta. Sed præcipua † verba, & expositiones eorū latissimo sermone proponit Dom. Greg. Lop. Madera. d. cap. 16. ubi nimis extollit illud cap. 42. vers. 10. *Cantate Domino canticum novum, laus eius ab extremis terræ: qui descenditis in mare, & plenitudo eius insulæ, &c.* & cap. 24. vers. *Cùm glorificatus fuerit Dominus binnient de mari, propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, insulis maris nomen Domini Dei, à finibus terræ laudes, audivimus gloriā iusti.* Et Camil. Borrel. d. cap. 43. ubi etiā expendit similes alias auctoritates Ieremię cap. 3. 23. 31. 32. 50. Ezech. cap. 37. Oseæ 3. Soph. 5. Ioan. cap. 10. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus Pastor*: Matth. cap. 8. & Luc. 13. *Quapropter multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob in Regno cœlorum.*

18 19

Verùm inter reliquas, admodū notabilis est, & peculiari observatione dignissima, illa obscura, & interpretū varijs commentationibus obscurior reddita, eiusdem Isaię prophetia cap. 18. Vbi † inquit: *Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ, qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite Angeli veloces ad gentē cōvulsam & dilaceratā, ad populū terribilē, post quem non est alius, ad gentem expectātem, & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius.* In quibus verbis exponendis valdè, & variè laborant antiqui & recentes sacræ Scripturæ Interpretes, ut constat ex ijs, quæ adducunt Pintus, Ferrerius, Vatabl. Arias Montanus, Leo Castrius, & novissimus Gaspar Sanchez ibìdem, Federicus Lumnius lib. 4. de extrem. iudic. capit. 4. Ioan. Ferdin. in Thesaur. sacr. Script. lib. 1. capit. 58. Ribera super Sophon. cap. 3. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 12. Mart. Delrius in adag. sacris, 1. tom. adag. 723. & sequenti,

20

Pined.de reb.Salom.lib.4.cap.14.§.3. pag.191.& Fr. Ioan. à Ponte d. lib.3. cap.1.cum multis sequẽtibus,qui nullum non lapidem movet, ut vaticiniũ istud de Hispaniæ nostræ conversione accipiendum ostendat.

21 Sed † cõmunior interpretatio est, sicuti ex eisdem Auctoribus constat, ut accipiatur de navigationibus à Lusitanis causâ prędicandi Evangelij initis & susceptis ultra flumina Æthiopiæ, in totam illam oram, & regionem Orientalẽ Indię ac Sinarum, ab Indo flumine ad extremam usque Chinã & Iaponios,quod etiã securè admittit P. Rebellus de obligat.iust. lib. 18.q.23. sect.3.Pat.Ioan.Lucena in vita S.Xavierij,lib.5.c.21.& novissimè Seraph. Freitas de iusto Imp.Asiat.cap.4.num. 8. & latiùs cæteris prosequitur Maluenda d.cap.12.vers. *Cæterum*,ex pag. 131.qui hanc opinionem valdè probabilem dicit;&aptam & mirificè cohęrentem cum verbis, & instituto sacri Vatis per duodecim integras colũnas egregiè demonstrat. Qua in expeditione cùm multũ laboraverint † religiosissimi Patres Societatis Iesv, inquit 22 Lummius ubi sup.lib.2.cap.6. eis congruere appellationem Angelorũ velocium,de quibus loquitur Isaias.d. cap. 18.& nubiumvolantium,de quibus agit cap.6.& eum refert & sequitur Rutilius Benzonius lib. 1.de anno Iubilęi,cap.8.pag.39. licèt D. Thomas in opusculo de Religione, omnibus Religionibus Mendicantibus eadem verba Isaię optimè etiam,& pijssimè, applicet.

23 Quæ sententia & expositio alijs ansam præbuit,ut non minus † propriè, & verè,eundem locum accipiãt,& exponant de inventione & conversione huius Novi Orbis ab eisdem Hispanis facta, ut constat ex Montan.ubi supr. Delrio.d.adag.723.in fin.Ioseph. Accosta lib.1.de nat.Novi Orb. c.15. Borrel.d.cap.43.ex n.30.ad 46.Maluend. d.cap.12.pag.137.in fin. Greg. Garc. lib.1.cap.3.§.6.Thom.Bozio d.lib.20 cap.3.pag.321.& cap.6. ferè per tot. Basil. Pontio. d.q.8.exposit. cap.4. & omniũ elegantissimè Luisio Legionẽs. in d.c.ult.sup.Abdi.ex pag.663. Quos licèt reijciant Ribera & Rebell.sup.& 24 Gasp. † Sanch.in eod.cap.18.num.1. pag.196.dicens, eorum expositionem non solùm novam,sed etiam alienissimam à toto textu,reliquis interpretibus visam esse,& se non credere, quòd ita eius asseclæ sentiant, sed quòd elati patriæ studio, eius laudi intemperãtiùs indulgeant, quàm sacræ historiæ fides persuadeat: mihi tamen ab Isaiæ verbis excedere non videtur. Quasi 25 sensus † eorum sit,Hispaniam, quam per periphrasim, *Alarum cymbalum* vocat,vel ut vertunt Septuaginta, *Navium alarum*,id est, terram navigijs abundantẽ,aut navigationibus, arteq; navigandi celebrem,quę naves & earum vela impulsa ventis sonitũ cymbalorum imitantur, vel internavigandum instar avium volantium perstrepunt,ut cum Symmacho, & alijs exponit Pineda ubi sup. Dei iussu & mãdato *legatos* suos,id est,Evangelij nuntios,& prędicatores cum maxima celeritate missurã ultra flumina Æthiopię,id est,ad huius Orbis nuper reperti incolas:*In vasis papyri super aquas*, id 26 est,*in* † navibus velocibus & papyraceis, quibus olim navigatio Indica & Ægyptia fiebat, ut tradit Herodot lib.2. Plin.lib. 6. cap.22. & lib.7. capit.56.& lib.13.capit.11. Strabo lib. 17. Solinus capit. 56. & Lucanus lib.4.

——— *Sic cùm tenet omnia Nilus,*
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Quos incolas huius NoviOrbis, etsi proprijs nõ appellet nominibus,suis tamẽ coloribus ita pingit, ut eos prope 27 oculis subijciat. Nã † eos *gentẽ cõvulsã* vocat,quòd ab aliorũ antiquiOrbis hominũ cõmercio longè divisi essent, vel ipsi inter se dispersi viverẽt,aut per

im-

immensa terrarum spatia longè, latèque diffusi, *Dilaceratam*, verò, *conculcatam & terribilem*, ob corporis ipsorum habitum & squalorem, abiectissimam vitæ conditionē, ingeniū ad serviendū natū, & ob incultos, ac ferinos mores, quibus ut plurimū prędititi erant: *Postquā non est alia & expectantē*, quòd ultimi essent hi populi ex omnibus gentibus, quibus Evangeliū promulgaretur, & diu, multumq; à diluvio ad extrema usq; mundi tempora lætum, & salutare illius nuntiū expectarent, id est, tanti beneficij munere, quanquā necdū sibi cogniti, caruissent. Cui expositioni nō minus aptè respondent reliqua verba, quæ posteà ab eodem Isaia in illo loco subduntur, ut eleganter ostendunt Legionens. & alij ex suprà relatis. Nec re-28 fragatur † particula VEH. quâ exorditur, quæ dolentis & cōminantis esse solet, ac propterea non convenit Hispanis, quibus potiùs iucundū, & gloriosum erat, ac proinde gratulandum magis quàm dolendū & succensendū, dissitas illas nationes sui Regis imperio subiugare, & intra Ecclesiæ septa per Evangeliū adigere. Nā respondemus, diversimodè dictionē illā in Scriptura sacra usurpari solêre, iuxta ea, quę latè congerit Bercorius in suo dictionario, verb. *Veh*; & aliquando signū admirantis esse, ut ibîdem intelligi docet Adamus Delph. relatus à Borrell. d. c. 43. num. 31. Et alios, ut Sanctes. Pagn. Isidor. Clarius, & Forer. pro VEH, ponere, aut vertere, O, vel HEVS, quasi Hispanos, ad quos sermonē destinat, attentos, & tanti nuntij pręmonitos reddat, ut aiunt Maluenda, Rebellus, & alij ex sup. relatis.

QVARTÒ, pro eâdem annūtiatione, & promissione conversionis & subiugationis Novi Orbis per Hispanos faciendæ, perpendi potest † aliud vaticiniū Abdię Prophetæ, cap. ult. ubi post alia sic habet: *Et transmigratio Ierusalē, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates Austri, & ascendent Salvatores in montē Sion, iudicare montem Esau, & erit Domino Regnū.* Etenim quamvis contradicant Forsterus, & Ribera ibîdem num. 107. & seqq. & Pined. d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 14. §. 2. pag. 189. alij plures Auctores ad hanc conversionem Novi Orbis intrepidè applicāt, & prępuè Arias Montan. & Legionēs. ibîdē, Guido Boderian. Zumarraga, Acosta, & Greg. Garc. in locis sup. relatis, & doctissimè Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 17. per totum.

Quibus facē prætulisse videtur † Paulus Burgēs. dū multis annis ante eiusdē Orbis detectionē scripsit, sibi videri eo capite prædici gentiū quarundam ipsi ignotarū extremo mundi tempore ad fidē Christi conversionē futurā, quod in nulla alia veriùs, aut cōmodiùs impleri potuit. Iuxta quam sententiam, Abdię sensus erit, fideles, qui Hispaniā habitaturi erant, † quam ob veri Dei cultū & zelū, transmigrationē Ierusalē vocat, vel ob id, quod plures coloniæ Iudæorū ad eam diversis temporibus transmigrarūt, ut latè ostēdit Maluenda d. cap. 17. & Fr. Ioan. à Ponte de conveni. utr. Monarch. lib. 2. c. 16. §. 1. pag. 184. & cap. 17. §. 1. pag. 188. & cap. 24. §. 1. pag. 251. & seqq. & lib. 3. cap. 3. §. 4. pag. 21. & cap. 5. § 4. pag. 36. & c. 13. §. 3. pag. 91. Civitates Austri possessuros, id est, Novū hunc Orbē, qui Hispanię Australis est, aut certè in plurimū sub Australi plaga constitutus. Et ita demū Evāgelio per universū mundū prædicato, supremi iudicij diē eventurum, quando † Deus publicè de singulorum vita, atque factis sententiam feret, Salvatoribus, id est, Apostolis, reliquisque Sanctis ad iudicium secum vocatis, quibus hoc Christus promisit apud Matth. cap. 19. vers. 18.

Quæ interpretatio manifestior redditur ex eo, † quòd iuxta Hebraicam lectionem, ubi Vulgata *Bosphori* nomen vertit & apposuit, reponitur nomen SEPHARAD, quo Hebręi HISPANIAM nominare solebant: & idē Chal

daica paraphrasis magis etiam apertè ostendit, dum transtulit: *Transmigratio Ierusalē, quæ est in Hispania.*

Et quòd inter diversa nomina, quibus Hispania† nostra olim vocabatur, quorū latè meminit Lud. Noni. in Hispan. cap. 1. Maluenda lib. 5. de Antichrist. cap. 12. Gorop. Becanus lib. 4. rer. Hisp. Mariana de reb. Hispan. lib. 1. cap. 1. Madera de excell. Hisp. Monarch. cap. 3. Pineda de reb. Salom. d. lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 188. & 189. & Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 28. §. 2. unum & satis nobile esset illud, *Sepharad*, quo Abdias usus refertur, optimè ultra suprà dictos, de eiusdem etiam Abdię expositione agentes, probant Biblioth. Hispan. tom. 1. cap. 1. Lyranus, Burgens. Pagnin. Vatabl. Clarius, Zamorens. Marin. Palac. Arias Montanus, & alij relati à Maluenda d. cap. 17. pag. 152. Fevardentius in notis ad D. Irenæum lib. 1. cap. 3. Paraphras. Chald. Rabbi Ionath. Abēhuciel, & Seder Holam Hebræorum, Minorita in triumpho Christi, tit. 19. fol. 211. Anton. Possevin. in Biblioth. 2. to. lib. 16. cap. 14. pag. 356. Zamalloa lib. 4. hist. Hispan. cap. 14. Fr. Ioan. à Ponte d. §. 2. & lib. 3. cap. 17. pag. 53. cap. 19. §. 1. pag. 122. & Didac. Matute in prosapia Christi, 2. ætate, cap. 3. fol. 78. & novissimè Fr. Ioan. Salaz. in Polit. Hisp. annot. 9. pag. 391. Vbi aiunt, † Iudæos olim per varias Orbis regiones dispersos, ex nomine Sepharad Sephardios dictos, quòd illi se ab ijs, qui in Hispanias transmigrarunt, originem ducere, gloriarentur.

34 35

Et † Arias Montan. suprà solerti satis ratione ductus, existimat, transpositis litteris à *Sepharad* Hesperidam, sive Hesperiam deduci, quo etiam nomine Hispania antiquitus vocabatur, ut advertūt sup. citati, & diximus sup. cap. 9. num. 63.

36

Qvintò, in † eandem rem adducitur, & explicatur à Luis. Legionens. super Cantic. c. 8. pag. 432. & seq. illud, quod habetur in eod. cap. vers. 8. *Soror nostra parvula est, & ubera nō habet: quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?* Scribunt enim Hebræi quidam Doctores, hęc dici de gente ultra flumina Æthiopiæ ad Dominum tandem adducenda. Quæ certè gens hæc ipsa est, de qua agimus: eamque sponsa intelligit sub persona sororis natu minoris, & parum forma præstantis. De cuius collocatione ideò sollicitari dicitur, quia in die quādo alloquēda est, id est, quando mediante Hispanorum prędicatione vocanda est ad Fidem, & ad cœlestes agni nuptias suadēda: parvula est, & ubera non habet, id est, imbecilla est, & mentis acumine, & rectę institutionis, atque doctrinæ uberibus caret, quibus ali possit. Eò quòd homines isti agrestes, ac barbari, & duris in plurimum moribus instituti, parū apti Evangelio suscipiendo videntur. Quod sicut in bona satum terra fructum edit uberrimum, sic ineptæ commissum, ac sentibus plenæ, malè provenit.

37

Vnde † gens ista, quę his omnibus malis laborare dignoscitur, minus uberes fructus tulit, quàm olim tulerūt gentes, quibus principio Ecclesiæ annuntiatum est Evangelium. Atq; ideò subiungit: *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium, cōpingamus illud tabulis cedrinis*; significans, † ad prędictas difficultates tollendas, cùm earum gentium conversionis tempus advenerit, quod in eis, aut deest, aut pravum est, arte, & industriâ corrigendum esse, & interdum vim aliquam, & armorum terrorem adhibēdum fore.

38 39

Cuius rei, ut ipse Legionensis scribit, quædam significatio, atque prædictio in prædictis metaphoris inest. Nā neq; muro addi propugnacula possūt, neque cedrinę fores confici sine ferro, atque vi. Nisi dicere velimus, istis argenteis & cedrinis propugnaculis, atque ostijs, † divitias harum Novi Orbis regionum significari, quarum

40

illecebrę maiores Hiſpanis animos addiderunt,& quotidie addunt, ut cōverſionis earum curam ſuſciperent, & ſuſceptam cōſervare,atque indies magis ac magis promovêre conentur, ut pulchris verbis ſcripſit Ioſeph. Acoſta lib. 3. de procur. Ind. ſalute,cap. 18. pag.352. Dei bonitatem,ſummmamq; providentiam admirans: *Qui pro noſtrorum hominum ingenio, ut gentes adeò remotas & barbaras Evangelio adiungeret,aurum argentumque his terris tã copiosè donavit, hiſque veluti illexit noſtrorum cupiditatem, ut ſi charitas non invitaret animarum,auri ſaltem cupiditas inescaret.*

Quo in ſenſu accipit etiam Thom. 41 Bozius d.lib.20.cap.3. pag.319. † illud vaticinium Iſaiæ cap. 60. *Qui ſunt iſti,qui ut nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? Me enim inſulæ expectãt, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longè;argentum eorum,& aurum eorum cũ eis, nomini Domini Dei tui, & ſancto Iſrael, quia glorificavit te.* His etenim verbis nihil propriùs ſignificare potuit Iſaias,quàm nova hæc, & inſolita,ac penè aërea Hiſpanorum itinera, qui ſuis celerrimis, & continuis navigationibus, veluti aërem ſecantes,columbarum more ad has Occiduas,& ad Eoas Indias properarũt, ut Chriſti doctrinam diſſeminarent, eique,& eius Eccleſię de populis adeò longinquis tot filios adducerent: & ſimul argentum & aurum, quo, ut ſatis conſtat, hę Provinciæ affluentiſsimè gaudẽt,& uberrimè Hiſpanas noſtras oras quotannis adimplent.

42 Quinimò † aliud etiam expreſsius ſignum in verbis Iſaiæ reperiri poſſe conſiderat Bozius ubi ſupr.ſi tentare velimus Prophetam ſub vocabulo illo *Columbæ* voluiſſe quodammodo alludere ad Chriſtophorum Columbum, qui nobis iter primus ad regiones illas aperuit Has enim alludẽdi formas Hebræis frequentiſsimas eſſe, ipſe Bozius oſtendit.

43 Sextò, non † minus aptè eadẽ huius Novi Orbis converſio deſignata videri poteſt ab eodem Iſaia cap.66. ubi cùm docêre vellet,ad mundi finem omnes gentes congregandas eſſe, ut ad Domini gloriam videndam accedant, ut oſtendat, qualiter hoc ad effectum perducendum ſit,hæc in verba prorumpit: *Venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis; & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponã in eis ſignum,& mittam ex eis qui ſalvati fuerint, ad gentes in mare,in Africam & Lydiam tendentes ſagittam,in Italiam & Græciã, ad inſulas longè,ad eos,qui non audierunt de me. Et annuntiabunt gloriam meã Gentibus, & adducent omnes fratres veſtros de cunctis Gentibus donum Domino.* Ete-44 nim † ſigni nomine, ſub quo tot gentes congregandas eſſe, Iſaias vaticinatur,ſignum Crucis haud dubiè intelligitur,de quo idem Iſaias cap.5. in ſimili dixit: *Et elevabit ſignum in nationibus procul, & ſibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce feſtinus velociter veniet,* & Matt.cap.24. *Tunc parebit ſignum Filij hominis in cœlo.* Vbi Hieron. inquit, ſignum eſſe Crucem. Et eodem † mo-45 do accepit gloſſa verba: *Signum Dei*, in l. Titia 40. §. Seia, D.de auro & arg. leg.& in tit.C.nemini licêre ſignũ Salvatoris Chriſti humi inſculpere, aut pingere,ubi alia tradunt Cuiac.&Gothofred. idem Gothofred. in notis ad Novell.Leon.72.Bernard.Vvalth.lib. 2.Miſcel. cap.2. & Iuſt. Lipſ.in notis ad lib.3.de Cruce,cap.15.

46 In quo ſancto & ſalutifero † ſigno, ac ligno plures huius Novi Orbis Provincias vocatas,& plurima ibidem miracula operata eſſe latè oſtendit Ioan. Barros decad.3.cap.11. & decad.5. c. 2. Gomara in 2.part. hiſt. Ind. Occid. cap.34.46.& 81.& Alanus Cop.dialog.4.cap.16. & nos infrà lib. 2. cap. 5. ex numer. 12. alia Deo dante dicemus.

47 Eorum autem nomine, qui ſalvati ſunt † Hiſpanos ſignificat Iſaias,quo-

rum

rum opera, ut notum est ad remotissimas quasque nationes veræ Fidei lumen illatum videmus: & præsertim ultimis hisce temporibus ad Orientales & Occidentales, quarum miseri habitatores nunquam DEI OPTIM. MAX. gloriam agnoverant, & in cæca tot errorum caligine pererrabant. Quo factum est, ut plurimi a servitute peccati, in Christianam libertatem asserti, ipsi Deo in donũ adducerentur, quo nullum ei gratius offerri potest.

Quam expositionem expresse admittit Legionens. ubi sup. Ioseph. Acosta de proc. Ind. salu. lib. 1. cap. 6. Camill. Borrell. d. cap. 43. numer. 53. & Thom. Bozius d. cap. 3. pag. 320. qui ad eam magis constabiliendam, perpẽdit, in editione vulgata † sic legi: *Mittam ex eis evasores ad gẽtes Tharsis, Phul trahentes arcum, Tubal & Iavan ad insulas longinquas.* Nam cũ Sanctus sermo brevitatis amantissimus paucis multa etiam inter se dissimillima complectatur, nomine † Iavan, non Ioniam modo, à qua Græci profecti sunt, designavit, sed quæcunque eo vocabulo regiones continentur. Constat porrò in his novis Provincijs ab Hispanis repertis, tres esse nominis illius amplissimas insulas, Iavam scilicet maiorem, ac minorem, quę Moluchis adiacent, & Iapam positam è regione Sinarum; de quarum situ, & descriptione aliqua diximus sup. cap. 3. num. 45. In † quibus cultus Christi Hispanorum religiosorum prædicatione maxima incrementa fecit, & in donum Domino perductæ videntur: adeò, ut superioribus annis plures legati Romam venerint, ut obedientiam Pontifici Romano Iaponensium Regum nomine pollicerẽtur, & dona pretiosissima asportarent: de quibus meminit Bozius & Borrel. ubi sup. num. 55. & peculiarem historiam scripsit Guido Gualter. Maluenda de Antichris. lib. 3. cap. 13. pag. 138 Petr. Matthęus in notis ad constitut. summ. Pontif. sub Gregor. XIII. pag. 843. & seqq. ubi huius legationis annũ hoc numerali disticho eleganter designat:

InDIa tres Reges fIDeI sVb pIgnore Papæ
ObtVlIt Ista, IVbet, quI regIt astra DeVs.

Et de alia ultima anni 1615. missa ab Idate Massamune Rege Voxij in Imperio Iaponico ad Paulum V. P. M. plenam relationem facit Fr. Abraham Bzovius in continuat. annal. Baronij tom. 13. in fin.

Adstipulatur his, † quod de Thubal ab Isaia in prædicto loco subijcitur, quam vocem licèt Vulgata *Italiã* interpretetur, commodè tamen pro Hispania accipere possumus, quæ Thubalia verè dicta fuit, utpotè à Thubale nepote Noë, & quinto filio Iaphet coli & habitari cœpta, ut constat ex ijs, quæ diximus sup. cap. 9. num. 58. & ex Floriano lib. 1. hist. Hispan. cap. 4. Pineda in Monarch. lib. 1. cap. 18. Paralipom. Hisp. lib. 1. cap. de primis Hisp. incolis Anacephaleosis c. 3. Archiep. Roder. lib. 1. cap. 3. Tarapha de Reg. Hisp. cap. 1. Valera 2. part. cap. 1. Marian. de reb. Hispan. lib. 1. cap. 7. Madera de excell. Hispan. cap. 3. Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 68. num. 48. & plurimis alijs relatis à Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 32. & 33. ubi in hoc eodẽ loco Isaiæ explicando versatur, quamvis ei alias expositiones accommodet.

SEPTIMÒ, † idem cum Isaia annũtiare videtur Sophonias cap. ult. ubi eandem mundi consummationem designans, & quomodo tunc omnes gentes congregandæ sunt, ut Deo uno, ore & humero uno deserviant, ita subdit: *Ultra flumina Æthiopiæ inde supplices mei, filij dispersorum meorum deferent munus mihi.* Quibus verbis significare voluit de ultimis Indiæ, Sinarum, Iaponiorum, & alijs huius Novi Orbis finibus supplices, oratores & legatos gentium dispersarum, & à vera Dei co-

48 49 50 51 52

gnitione alienarũ in Christi, & Ecclesię obedientiam venturos, magnificaque ei munera allaturos. Nimirum ipsis Evangelij luce per Hispanos, ut videmus, aperta. Etenim † ad hos dispersos in unum congregandos IESVM moriturum esse Cayphas prophetavit, ut habetur Ioan. cap. 11. *Sed cùm esset Põtifex anni illius prophetavit, quòd* IESVS *moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* Has autẽ gentes † ultra flumina Æthiopiæ esse, inquit Sophonias, prout & Isaias d. cap. 18. in Hebręo tamen est, † *Chus*, quo Hebręi eas omnes regiones significabant, quas magnis terrarũ spatijs versus Orientem filij Chus, & eius posteri occuparunt; in quibus non solùm Æthiopia interior, sed & aliæ iuxta Sinũ Persicum, atque ultra ipsum positæ usque ad Sinas, & Novi Orbis terras cõtinentur. Quod idem magis insinuat paraphrasis Chaldæa, quæ ut testatur Arias Montan. Vatabl. & Ribera ibîdem, & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 13. loco illorum verborum: *Vltra flumina Æthiopiæ*, vertit, *ab ulteriori ripa fluviorum Indiæ.* Et ita licèt Ribera huic Sophonię explanationi, quã tradimus, parum æquas aures adhibeat; illam tamen securè probant Feder. Lumn. d. lib. 2. de extrem. Dei iudic. cap. 10. Ioseph. Acosta d. lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 15. pag. 41. Fr. Luisius Legionẽs. super Abdiam d. cap. unico, pag. 667. Thom. Bozius d. cap. 3. circa finem, Maluenda d. cap. 13. pag. 138. Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 57. in fine: & novissimè † Fr. Basilius Pontius Legionensis in docto illo variarum disputationum libro, q. 8. expos. cap. 4. pag. 475. ad finem.

Quo in capite, hoc idem argumentum conversionis Novi Orbis in veteri testamento varijs locis prenuntiatę, sibi tractandum proposuit, & cùm in suprà dictis exponendis, parum aut nihil immoretur, solâ Luisij Legion. Magistri sui allegatione contentus, ex eiusdem tamen doctrina & auctoritate subiungit, ad eandem prædictionem omnino spectare † Psalm. 64. ubi cùm Regius Vates animo volveret Iudæorum ad CHRISTI Fidem reditum postliminio, & Gentium extremis mundi temporibus vocationem, & ab omnibus in Ecclesia laudes Deo canendas, diceret; dum vocationis Gentium meminit, videtur has regiones Novi Orbis, & quod in earum conversione accidit mirificè in illis versibus delineare: *Exaudi nos Deus Salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longè. Præparans mõtes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundũ maris sonum fluctuum eius. Turbabuntur gẽtes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis: exitus matutini, & vespere delectabis. Visitasti terram, & inebrasti eam: multiplicasti locupletare eam, &c.* Constat enim, Deum tamdiù expectatum his gentibus Americanis, læto Evangelij nuntio, se nunc manifestare voluisse, quæ in ultimis terræ finibus, & post longa maris intervalla occultæ iacebant. Et ad hoc † faciliùs consequẽdum, constat etiam, eundem pijssimũ Dominum ab antiquo virtute, & potentiâ suâ montes harum regionũ præparasse, id est, argento & auro, ac pretiosissimis quibusque replêsse, ut sic homines ad eos perquirendos illicerentur, & Evangelium annuntiarent, ut etiam probavimus suprà hoc capit. num. 40. & dicemus infr. c. seq. n. 96.

Quod in † causa fuit, ut profundum maris, & sonus fluctuum eius conturbaretur, hoc est, ut vastissimus, & anteà impervius Oceanus, copiosis & frequentibus nostrorum hominum casibus & navigationibus adiretur. Ad quorum † primum adventum, & signi Crucis, & Evangelij ostensionem & prædicationem, nemo ignorat, quantũ hę Indorum gentes turbartę & commotæ fuerint. Necnon etiam alijs signis, id est, miraculis, ac portentis, quę

in eiusdem Evangelij comprobationē passim facta comperimus, de quibus alio loco tractabimus. Vnde † effectum est, ut exitus matutini, & vesperę delectabiles fuerint, id est, extremę Orientis & Occidentis regiones ad Fidem adductæ, Deo gratissimæ extiterint, & multis donis & beneficijs replete, quæ in sequentibus carminibus a Propheta Regio exponūtur, qui simul Evangelij cursum in illis locis sub metaphora anni fœcundi, & ubertatis aliarum rerum temporalium elegāter describit.

61

Expendit quoq; & exornat idē auctor in eādem rem † aliud vaticinium ex lib. Iob cap. 28. quod à nemine pręter Luis. Legionensem animadversum profitetur, cùm tamen illud olfecisse videatur Anton. Herrera in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Eo enim in loco cùm Iob ostendere vellet, omnia quantumvis abdita, & ab oculis hominum remota fieri posse, ut aliquando vel temporis lapsu, vel hominum industriâ, & diligentiâ lucem accipiant, solam autem sapientiam nisi à Deo donetur, nec pecuniâ emi, nec arte humanâ comparari posse, sic ait: *Dividit torrēs à populo peregrinante eos, quos oblitus est pes egentis hominis & invios. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subversa est, locus saphyri lapides eius, & gleba illius aurum. Semitam ignoravit avis, neque intuitus est eam oculus vulturis. Non calcaverunt eam filij institorum, nec transivit per eam leæna, &c.* Quibus verbis, satis graphicè hic Novus Orbis, & eius gentes, & divitię depingi videntur, quæ cum ingentis Oceani spatijs (quem Iob metonymicè, vel per elatosin, seu diminutionem torrentem appellat) a nobis divisæ, tamdiù in oblivionis tenebris delituissent, & hominibus quantumvis curiosis, & navigationibus & negotiationibus deditis, ignoratæ essent: quinimo & avibus, & alijs animantibus imperviæ, tandē occultis & secretis Dei iudicijs, maiorum nostrorū ętate Hispanæ nationi patuerunt, auri & argenti, saphyrinorum, aliorumq́ue preciosiorum lapidum, & margaritarum eximiam copiam habentes, licèt in aliquibus locis propter ignivomos mōtes, & vulcaneos flatus, qui in his regionibus reperiuntur, terras fructiferas flammis subverti contingat: de quo plura diximus suprà capite 7. numero 55.

62

Atque hęc † de sacrorum librorum vaticinijs, & oraculis tradidisse sufficiat, quæ specialiùs Fidei, & simul Imperij semina per Hispanos in Novo isto Orbe iacienda esse, tot retrò sæculis annunciare videntur. In quibus cōgerendis & expendendis, non frustrà me laborasse arbitror; quoniam etsi aliqui collegerint aliqua, nullus tamen adhuc omnia proposuit, & consideravit ut singula. Et quì de Nostrorū Regum iure in eiusdem Orbis occupatione & retentione muniendo & stabiliendo sermonē paramus, non parum profecisse credemur, si hæc divinæ vocationis cœmenta firmaverimus.

36

Præcipuè † cùm magni etiam momenti videatur, ut Indi faciliùs ad Fidē protrahantur, si cōcionatores nostri eis inter reliqua has adeò antiquas sacrorum Vatum prædictiones, de ipsorū conversione loquentes, aperiāt, ut benè advertit Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 10. in fin. adducens exemplum † Alexandri Magni relatū à Ioseh. lib. 11. antiq. cap. 8. qui Iudæis admonentibus, ipsum esse, quem Daniel Propheta longè antè præviderat eversurum Persarum Imperium, vehementer lętatus fuit.

64

65

Cui addere licet ob eandem maximè causam divino consilio factum esse, † ut Iudęi per omnes gētes usquequaq; dispersi habitent, ut, quæ à Christianis prædicantibus Evangeliū Prophetarum vaticinia proferrentur, ea ethnici in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta in-

66

tel-

telligerent, quin potiùs Evangelium tot, tamque manifestis antiquorum Vatum oraculis confirmatum, pronio-ri assensu, studioque amplecterentur, ut testantur D. Hieronym. sup. Isaiã cap. 16. Augus. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 46. & 47. Theod. orat. 10. de provident. & Fr. Thom. à Iesu de procur. om. gen. salute, lib. 4. c. 4. in fin. pag. 143.

SVMMARIVM Capitis XVI.

1 *Patria propria unicuique præstantior alijs videtur.*
2 *Patriæ amor quàm dulcis & potens sit.*
3 *Auctor cur non vereatur Hispaniæ gloriam extollere?*
4 *Hispania non minus laudari solet ab exteris, quàm a proprijs.*
5 *Hispania & Hispaniæ Reges summam laudem merentur ob solam detectionẽ, & conversionem Novi Orbis.*
6 *Rebus arduis & estrenuis immortale nomen debetur.*
7 *Gloria virtutem comitari debet, & eius veluti umbra esse.*
8 *Auctores recensentur, qui summè laudãt Hispanos ob detectionem & conversionem Novi Orbis.*
9 *Ioan. Voërthusij notanda verba de inventione Novi Orbis.*
10 *Navigationes & peregrinationes Hispanorum in Novo Orbe admiratione dignissimæ sunt.*
11 *Hispani ab antiquo bellicosi, & navigationũ, ac rerũ novarũ studiosi fuerunt.*
12 *Navigationes, & navigantes, ac peregrinantes multis nationibus exossi.*
13 *Locrenses res novas horrebant.*
14 *Ægyptij nautas alloquio non dignabantur.*
15 *Lacones, Sinæ, & aliæ nationes suos cives peregrinari vetabant.*
16 *Regni Var incolæ navigantes à ferendo testimonio repellunt.*
17 *Navigantes insanire, aut mori cupere, aut mendicos esse, aliqui dixerunt.*
18 *Navigationis in detestationem, plura remissivè.*
19 *Mare non fecit Deus ad navigandum secundùm sententiam D. Ambros.*
20 *Mare cur periculis plenũ fecerit Deus?*
21 *Novarum rerum studium, & experimẽtum laudatur.*
22 *Heroës & sapientes antiqui ad scientiã consequendam peregrinabantur.*
23 *Homerus cur in Hispania peregrinatus fuerit?*
24 *Vlysses ob peregrinationum labores ab Homero laudatur.*
25 *Abrahamum cur Deus peregrinum esse voluerit?*
26 *Peregrinationum utilitas maxima esse solet, remissivè.*
27 *Athenienses minoribus, qui biennio nõ peregrinassent, rerum suarum administrationem interdicebant.*
28 *Patriam interdum negligere expedit, ut sapientiam quis possit adquirere, cũ Cassiod. & Lipsio.*
29 *Antisthenes Athenienses, domi semper manentes, qualiter exprobraverit?*
30 *Romani cur finxerint currum Cybeles à Leonibus trahi?*
31 *Navigationum usus utilissimus.*
32 *Hispani suis navigationibus omnes alias antiquorum superarunt.*
33 *Navigationum priorũ ad Novũ Orbẽ audacia, & pericula carminibus exprimuntur.*
34 *Regnũ nullũ reperitur, quod tot Provincias patefecerit, & lustraverit, ac Hispanum.*
35 *Vtilia, quæ alicui sint reperire, magnã laudem meretur ex Aristotele.*
36 *Deorum in numerum relati fuerũt plures apud antiquos, ob aliqua commoda, & beneficia, quæ invenerunt.*
37 *Hispanis maxima laus debetur, ob inventionem Novi Orbis, & tot bona, & commoda hominibus inde consecuta.*
38 *Petri Martyris verba de laude, & utilitate invẽtionis Novi Orbis expẽdũtur.*
39 *Maius nihil accidit à Mundi constitutione, quàm Novi Orbis detectio, ex sententia Fr. Luis. Legionens.*

lumbum miserunt ad quaerendum Novũ Orbem, divitiarum, quae in eo repertae sunt, notitiam non habebant.

109 *Pietati & gloriae Hispanorum Regũ non detrabit, quòd divitijs in Novo Orbe repertis utantur.*

110 *Utilitatis specie obiecta omnes natura etiam ad pia & honesta, magis accẽdimur.*

111 *Bella suscipere pro terris, aut rebus inutilibus operaepretium non esse, Herodotus scribit.*

112 *Laborem nemo suscipit, si utilitatis, & commodi alicuius spem non habeat.*

113 *Epigramma de Novo Orbe Hispaniae Regibus à Deo meritissimè oblato.*

CAPUT XVI.

De ingenti gloria & maiestate, quae Hispaniae Regibus & gentibus ob inventionẽ, lustrationem & conversionem huius Novi Orbis accessit.

1 ETsi unicuiq; † propria patria maior, & prestãtior alijs videri soleat, ut ait text. & glossa in l. fin. C. si servus export. veneat. Barbac. inter cõsilia Alex. cõs. fin. n. 6. lib. 4. Chassane. in Catal. glor. mund. par. 11. cõsid. 24.

2 Nimirum † quia dulcis est eius amor, & omni ratione valentior, ut canit Ovid. lib. 1. de Ponto, eleg. 4. adeò ut amori parentum, & liberorum praeferri debeat, teste Cicer. lib. 1. & 3. Offic. & lib. 1. & 6. de Repub. Valer. Max. lib. 5. cap. 6. in princip. cum alijs, quae latè tradit Stobaeus serm. 37. Fortun. Garcia in l. veluti, D. de iustit. & iure, Camill. Borrell. de praestant. Reg. Cathol. capit. 32. numer. 92. Petr. Cened. collect. 20. ad Decretum, num. 4. & ego in meo tractat. de crimine parricidij, lib. 2. cap. 4. §. 123. & cap. 6. pag. 129. & novissimè Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litter. P. conclus. 133. & Valençuela cons. 36.

3 Parum tamen † vereor, ne quis testimonium meũ in nostra gloriosissima Hispania extollenda & praedicanda, ut domesticum, & pro patria latũ reijciat, cùm exteri quoque auctores eam passim illustreat, &

4 † omnibus coeli, & soli donis, incolarũque virtute, industriâ, & laborum constantiâ beatissimã praedicent, eique primum locum inter alias Orbis nationes concedant, ut constabit ex ijs, quos plenè retulimus sup. cap. 7. num. 21. Camill. Borrell. de praestãt. Reg. Cathol. cap. 68. ex num. 64. & cap. 82. ex num. 15. & ex novissimo Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. status & belli. 2. par. consid. 18. ex num. 54.

5 Et † ut alia deficerent, haec Novi huius Orbis detectio, cõversio & subiugatio, de qua in superioribus egimus per se sola sufficere posset, ut sempiternis ad memoriam titulis, & monumẽtis consignari debeant nomina Catholicorum Regum Ferdinandi & Elisabeth, Caroli V. Imperatoris OPTIM. MAX. & Philippi Secundi, Tertij & Quarti, sub quibus res tanta foeliciter incoepta, foelicissimè continuatur, & adeò eximiũ incrementũ quotidie habêre dignoscitur: simulque ipsa Alma nostra Parens Hispania, quae tot praeclaros duces, milites, nautas, & religiosos viros produxit, qui se tantis laboribus, & periculis exponentes, hoc ingens, & incõparabile facinus operati sunt, & alterũ prope terrarum Orbem ipsi Orbi communicarunt, & in veri Dei lucem, & cognitionem adduxerunt.

6 Rebus † quippe arduis, & strenuè gestis, perpetuum & immortale nomẽ debetur, ut doctè ostendit Alciat. Emblem. 131. & 135. ubi Brocens. & Minoës alia notarunt, nullãque

7 † virtus aliam mercedem laborum, periculo-

rumque desiderat, prçter hanc laudis, & gloriæ, iuxta sententiam Ciceron. in orat.pro ArchiaPoëta,Senec.epist. 79.ibi: *Gloria umbra virtutis est, etiam invitos comitabitur.* Et alia,quæ adduximus sup.cap.5.num.1.

8 Et ita hanc tantæ detectionis laudem † multis nominibus extollunt, & omnibus encomijs maiorem esse fatentur Paulus Iovius libro 12. histor.Genebrard. libro 4. Chronic.anno 1492. Laurentius Surius in commentar. ab anno 1500. Adrian. Turneb. libro 20. adversar.capit.11. Natalis Comes in histor.sui tempor. lib. 1.folio 8.& libro 21.anno 1570.folio 445. Alanus Coppus omnino legendus Dialog.6.capit.36.pagina 951. & 952.Hieronym.Osor.lib.4.de gloria, Alphonsus Vargas de iurisdict. Episcop.confirmat.10. Fr. Luisius Legionens. in commentar. sup. Abdiam capit.unico, ex pag.662. Anastas. Germon.de sacr.immunitat.lib.3. cap.13. num.30. Camillus Borrellus de præstan.Reg.Catholic.capit.46. ex num. 217.& cap.79.ex numero 34. latè, & sæpè Thomas Bozius Eugub.in tract.Imperia pendere à virtutibus adversus Machiavel. capit.13.in fine,& capit.14.de statu Italiæ libro 3. capite 5. & de ruinis gentium libro 8. capit.5.& signis Eccles. Dei, libro 4. capit.3.& 5.libro 6.capit.6.& 7.libro 8.capit.1.libro 17. capit.4. pag.212. lib.21.cap.3.lib.23. cap.14. pag.554. & 557.& in prætermiss.pag.633. Zurita lib.1.histor.Reg. Cathol.Gregor. Lopez Madera de excellent. Hispan. Monarch.cap.6.fol.44.& capit.9.fol. 67.& sequent. Didac.Valdes de dignit.Reg.Hispa.cap.12.num.6. & cap. 19.num.52.cum sequentib.Marian.de reb.Hispan.lib.26.capit.3. Maluenda lib.3.de Antichrist.cap.16.in fine, Fr. Ioan.Torquemada in Monarch.Ind. lib.1.cap.4.in fine,& Fr.Basil.Pontius Legionens.1.part.variar.disput.quæst. 8.exposit.capit.2.& plurimi alij, quos retulimus sup.cap.5.num.49. & capit. 11.num.2.& sequentib.

9 Quibus addere licet † Ioan.Boërthusium in Phœnice Augusta, pagina 21. sic loquentem: *Occidentem porro, Mexicumque,& auri divites Antipodum tot insulas,quas Cæsaris ter Maximi virtus aperuit,quas fausta,fœlicique velificatione monstrorum domitrix Hispania reclusit,Orbis totius celeberrimi Scriptores, aut undante solutæ vocis eloquio, aut immortali Musarum cantu illustrabunt.*

10 VERUM ut specialiùs aliqua ex multis expendamus, quæ hoc singulare, & insigne facinus æternitati commẽdant: meritò imprimìs admirari debemus † navigationes, & peregrinationes, quas Regum Hispaniæ classes, & gentes, multoties numero paucæ, per adeò vasta, & impervia maria, & per insulas, ac regiones adeò incognitas, & remotas fœlicibus eventis fecerunt, & quotidie novis ausibus facere tentant. Antiquum nimirum morem eiusdem 11 † Hispanæ nationis prosequentes, cuius homines armis, & novis rebus investigandis naturâ ipsâ assueti,nunquam otiosi esse potuerunt; quin potiùs semper huiuscemodi curis, navigationibus, & laboribus insudarunt, ut constat ex verbis Titi Livij libro 22. cap. 21. Plin. libro 2. capit.27. Agellij libro 1. noct. Atticar. capit.22. Strab.lib. 1.& 3.Geograph. Iustini libro 44. & ex plurimis alijs antiquorum, & recentiorum Scriptorum testimonijs, quæ refert Nonius in Hispan. capite 9. P.Pineda de reb. Salom. libro 4. capit.14. §.5. pagina 193. Bernard. Aldrete libro 1. de origin. ling. Castellanæ capit.3.& 15. & de antiquit. Hispan. libro 3. capite 27. pag.443. Fr. Ioan.à Ponte in convenient. utr. Monarch.libro 3. capit.3. pag.19. & capit.15.pag.98.& 99.& capit.17. & 18.ex pag.116.& Valençuela in dict. discursu status & belli considerat. 18. num.78.& sequentib.

12 Et quamvis aliquæ gentes † huiusmodi navigationes, & peregrinationes odio habuerint,& suis finibus cōtentæ, novas res inquirere, mariáve traijcere, suis civibus non permitterent, 13 † ut de Locrensibus tradit Plutarch.lib.de curiosit.& Balduin. in §. sed naturalia, num.25.institut.de iur. natur. De Indis Orientalibus Strabo lib.15.& Cœl.Rhodig.lib.18. lection. antiquar.cap.31.De Ægyptijs, 14 † qui hac de causa nautas alloquio non dignantur, Plutarch.in quæst.convival.& Theat.vitæ human. volumin.20. libro 1.pag.3640. De 15 † Laconibus,Seris,sive Sinis,Tartaris & Moscobitis idem Plutarch. in Laconi. Solin. capit.53. Maffæius lib.6.histor.Ind. Boterus in relation.univers. 1.part. libro 1. pag. 198.& part.2.lib.2. in princip.& par. 3.pag.154.& 239. Maluenda de Antichrist.lib.3.cap.10. & 12. pag.137. Freitas de imper.Asiat. capit.2. num. 8.& Fr.Ioan.à Ponte.d.lib.3. capit.3. §.4.pag.22.Vbi inquit, apud Anglos eandem consuetudinem viguisse. Et 16 de † incolis Regni Var in partibus Orientalibus M.Paulus Venetus lib. 3.de region.Orient.capit.25.Vbi ait, apud eos in iudicio pro testimonio ferendo repelli, qui in mari navibus se committere ausi fuerint: nam aiunt homines illos desperati animi esse.

17 Quibus convenit † illud Alexis apud Stobæum serm.19: *Quisquis navigat, aut insanire, aut mori cupere, aut mendicum esse*, & Plauti in Ruden. *Qui homo sese miserum, & mendicum dolet, Neptuno credat sese atque ætatem suam*: & alia, quæ eleganter in detestationem 18 † navigationis, vetitum nefas eam appellans, tradit Horat.1.Carm. 3. Senec. in Medæa, act.2.Propert. lib.3.Eleg.5.Claudian. in præfatio. 1. de rapt.Proserp.& graviter, & Philosophicê Francisc.Petrarcha de remed. utr. fortu. Dialog.54. & Menchaca lib.1.controvers.Illustriū, c. 20.num. 11. unde D.Ambros. in lib.de Elia, & ieiunio cap.19.relatus à Gregorio Lopez in l.24.tit.9.part. 2. verb. *Andar por ella*, dicit, 19 † quòd mare non fecit Deus ad navigandum: *Sed propter elementi pulchritudinem pelagi fudit æquora, certè ut freto includeret terras, ne longiùs tu vagus exul errares*. Et Maiolus 1.tom.dier. Canicul. colloq. 10.pag. 267. dicit, 20 † quòd Deus posuit pericula in mari, ne homines navigarent.

21 Longè tamen utilior, † & laudabilior videri debet Hispaniæ nostræ, & aliarum nationum conditio, quæ novarum rerum cognoscendarum, & experiendarum desiderio tenentur, & ut id opere compleant, navigationibus, & peregrinationibus uti solent. Sic enim legimus veteres 22 † Heroas, ac sapientes solo scientiæ, & Philosophiæ studio omnem Orbem circuisse, ut tradit D.Hieronym. in epistol. ad Paulin. & Strabo libro 1. dum inquit: *Poëtæ Heroas illos singulari præditos sapientia fuisse declarant, qui ad multa peregrinantes loca, longis vagabantur erroribus*. Inter quos, eodem Strabo. lib.3. testante, cognoscimus, 23 † Homerum in Hispaniam hac de causa pervenisse, qui lib.1.Odysseæ 24 † ob id Vlyssem extollit:

Quòd mores hominum multorum vidit, & urbes.

Et eadem ratio inter alias in causa fuit, ut Deus Genes.12. 25 † Abrahamum patriâ extorrem, & per varias nationes peregrinum esse voluerit, ut eleganter tradit Pererius ibidem tomo 3. in princip. plura 26 † alia de utilitate peregrinationum adducens, & Rutilius Benzonius lib.6. de anno Iubilæi ferè per totum, & Petr. Andr. Canonherius in comment.Politic. ad aphor. Hippocr. pagina 347. & 528. Neque hoc latuit 27 † Athenienses, qui, ut refert Balduin.in prolegom.ad tit. inst. de curator. non aliter minoribus rerum suarum administrationem accipere permittebant, quàm si biennio

vici-

vicinas regiones perambulassent, quia secundùm Philostrat. libro 1. de vita Apollonij cap. 13: *Maximè adolescenti convenit non secùs ac si patria pulsus esset, quam longissimè peregrinari.*

Quod Aurel. Cassiodor. non minus eleganter scripsit lib. 1. var. epistol. 39.

28 Concludens, Vlyssis exemplo, † expedire interdum, patriam negligere, ut sapientiam quis possit adquirere, & illos semper sapientiores habitos esse, qui multorum hominum conversationibus probantur eruditi. Natura siquidē humana sicut duris instruitur, ita per otia torpentia fatuatur: quem imitatus Iustus Lipsi. in Cent. Miscell. epist. 88. *Peregrinatio*, inquit, *instrumentum est usui rerum, & prudentiæ*, & in Cent. 1. epist. 22: *Humiles & plebeiæ animæ domi resident, & adfixæ sunt terræ, illa divinior est, quæ cœlum imitatur, & gaudet*

29 *motu.* Atque † eapropter Antisthenes, ut refert Diog. Laërt. lib. 6. in princip. Atheniensibus, quòd indigenæ essent, gloriantibus, exprobrans, dicebat, illos brucis, & cochleis nihilo nobiliores, quæ in eisdem, quibus nascuntur, domibus commoriuntur.

Neque omittendum est, quod tradit M. Varro, relatus à Pierio Valeriano lib. 1. Hierogl. pag. 13. ideò scilicet

30 Romanos finxisse currum † Magnę Deæ, quam Cybelem, sive Terram vocabant, à leonibus domitis trahi, quia leo utique terræ symbolum sit, & cùm id animalium genus in longinquis, & à nobis remotis regionibus inveniatur, significare volebant, nullam esse terræ partem tam remotam, quàm coli, subigique non oporteat.

31 Navigationum † verò usus, quàm sit utilis, & necessarius, & quot bona ex eo consequantur, ipsa rerum experientia satis ostendit, & latè diximus sup. cap. 8. num. 8. & sequentib. & novissimè tangit Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 11. num. 32. In quibus navigationibus tam ad Orientales, quàm ad Occidentales Indos susceptis, † Hispanos nostros Herculis, 32 Bacchi, Osiris, Alexandri & aliorum omnium, qui usquam navales expeditiones fecerunt, gloriam, industriam, & labores superasse, multis probavimus sup. cap. 3. ex num. 4. & passim cō-memorat Thomas Bozius. d. lib. 6. de sign. Eccles. Dei, cap. 6. & 7. & in reliquis locis sup. num. 8. relatis, Freitas ubi sup. cap. 8. ex num. 3. & alij plures auctores, quorum ibidem fecimus mentionem.

33 Quibus † addo carmina Iani Iacobi Boissardi, quæ extant in princip. 4. part. hist. Amer. qui de eisdem navigationibus loquens, sic canit:

Gloria prima tibi hæc debetur, magne Colvmbe,
Fama Magellano *deinde secunda venit.*
Ac tibi, qui invento fecisti nomina mundo
Vespvsi *Hetrusce laus celebrata plaga,*
Hi primi curvis pelago se puppibus ausi
Credere, & Occidui ferre pericla maris.
Ignotam tentare Tethim, nec cognita cœli
Antipodum adversis astra subire polis.
Quā sæpè undisonis hærentes fluctibus ipsa
Exemit fida Doris amica manu!
Exanimi quoties videre immania Cete
Cæteraq; æquorei mōstra pavēda freti.
Proteaque, & rauca squamosum clangere concha
Tritonem invita sustinuere mora.
Incolumes rediisse, sali solique pericla
Iuvit, & emensas tot superasse vias
Intrepidis post hæc verret vada cærula tonsis,
Et classe assuetum nauta parabit iter.

Secvnda verò ratio, quæ non solùm impellit, sed cogit, ut immensa gloria Hispanis debeatur ob prædictas navigationes & peregrinationes, ad detegendum & subigendum hunc Novum Orbem adhibitas, ex eo sumi † potest, 34 quòd nullum unquam Regnum ab Orbis constitutione reperiatur, quod suis auspicijs tot regiones priùs incognitas, & inauditas hominibus aperuerit,

& omnino exploratas, & pervias reddiderit, ad instituenda societatis humanæ commercia, simulque inde aditum patefecerit, ad exploranda immensa alia terrarum spatia, longissimosque tractus perlustrandos, quos explorari, & perlustrari quotidie videmus. Quam considerationem piè & graviter prosequũtur omnes ferè auctores d. num. relati, & præcipuè Thomas Bozius. d. lib. 6. cap. 6. pag. 236. & cap. 7. pagina 240. & lib. 21. cap. 3. pag. 377.

35 Pro cuius confirmatione & illustratione perpẽdo, † quòd si iuxta doctrinam Aristotel. lib. 1. Ethic. cap. 10. prȩclarè nobiscum agitur, si quod uni soli sit utile, reperire possimus, lõgè profectò id pulchrius, ac divinius censeri debet, quod omnibus gentibus, & civitatibus usui est, quale ingens hoc beneficium fuisse constat, & reliqua, quæ illud insequuta dispiciuntur.

36 Quòd si olim † secundùm sententiã Ciceron. lib. 1. de nat. Deor. fructuosa solertia alicuius præclari inventi divinitatem quibusdam mortalibus communi gentium consensione adscripsisse perhibetur, qualis contigit Cereri dum frumentum, & leges prima monstravit, Herculi apud Eleos, quòd primus albas ulmos in Grȩciam induxit, Pixidoro pastori, quòd fortuitò in agro Ephesino marmorem album invenit, & aliquibus Regibus, qui utiles quasdam, & salutares herbas mundo communicarunt, de quibus agũt Plin. lib. 35. cap. 7. Pausan. libro 1. Eliacor. Lactant. Firmian. lib. 1. divin. inst. cap. 15. Dioscorid. lib. 3. capit. 3. Vitruvius lib. 10. capit. 7. Polid. Virgil. de invent. rer. in princ. Forcat. de Gallor. Imp. & philosoph. lib. 4. fol. 284. & plures referens Tiraquel. de nobilit. capit. 31. per totum, & Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. & eleganter Franc. Petrarca lib. 1. de vita solit. capit. 6. his verbis: *Inventores artium quarundã post mortem, Divinitatis honore cultos, audivimus, gratè quidem potiùs quàm piè. Nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur; sed erga memoriam de humano genere benè meritorum inconsulta gratitudo mortalium, humanis honoribus non cõtenta, usque ad sacrilegas processit ineptias, hinc Apollinem cithara, hinc eundem ipsum atq; Æsculapium medicina, Saturnum, Liberũque, & Cererem agricultura, Vulcanum fabrica Deos facit. Hinc Ægyptus Osirim, Athenæ docta urbs Minervã coluere, quòd ille lini, hæc olei usum, artemque lanificij reperisse fertur. Longum est singula prosequi, quòd apud veteres huiusmodi vanitatum nullus est modus.*

37 Quantò maiorem † gloriam & laudem Hispaniæ nostræ deberi necesse est, sub cuius vexillis repertæ & detectæ sunt tot provinciæ, tot gentes, tot maria & flumina, tot divitiæ, tot herbæ & fruges, & innumera alia bona ad vitam & salutem hominum valdè proficua, ut in proprijs terminis argumentatur Thom. Bozius sup. Gregor. Lop. Madera d. tract. de excellent. Hispan. Monarch. cap. 9. fol. 69. & ante omnes Petr. Martyr Angleira in suis Decad. Novi Orb. decad. 1. in princ. ubi ita elegãter scribit: 38 † *Solebat grata vetustas pro Dijs habere viros, quorum industria, & animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderẽtur. Nobis autem, qui Deum habemus unicum sub triplici persona, quem colamus, restat, ut huiuscemodi genus hominum si non coluerimus, admiremur tamen. Reges verò observemus, quorum ductu, & auspicijs datum est illis cogitata perficere; utrosque etiam extollamus, & pro viribus illustremus iure merito.*

Idem quoque non minus eleganter observat Fr. Luis. Legionẽs. sup. Abdiã pag. 662. ubi ait: 39 † *Quamvis superioris ævi omnem historiam evolvamus, tamẽ nos reperturos non esse aliquid, quod vel magis sit, vel magis præter omnium opinionem & expectationem acciderit, quàm id quod patrum nostrorum ætate accidit, cùm novus, & hoc Romano non minor, sed latior fortasse, atque maior Orbis ab Hispanis, vastissimo navigato Oceano, repertus est. Alias*

enim terras esse, præter eas, quas colebamus, nemo putabat, & ut suspiceretur aliquis, tamen incoli eas, & frequentari ab hominibus posse, nemo credebat.

His addendum est, hoc tantæ detectionis beneficium, cùm nobis magnũ fuerit, ex ipsorum † quidem Indorum parte longè maius reputari debêre, quibus præter Fidei lucem, de qua statim agemus, tot, & tam ingẽtia bona, ex nostro Orbe traducta, communicavimus, & cùm omnes, ut plurimùm, diris, & efferatis moribus uterentur, & dispersam, & incultam vitæ formam transigerent, ad humanitatem, atque omnem civilem cultum nostrâ curâ perduximus, latissima loca prius horrentia exornare, terras excolere, oppida condere docuimus, & barbaros, & omnis disciplinæ, litteraturæque ignaros, bonis artibus instructos reddidimus. In quo nullam fuisse gentem, quæ tantum laboraverit, tantumque de humano genere merêri debuerit, apertè fatetur Thomas Bozius lib. 7. cap. 4. per totũ, & d. lib. 21. cap. 3. pag. 377. & cap. 4. pag. 384. & lib. 22. c. 10. pag. 500. & in prætermiss. pag. 633.

40

At qui hæc, imò & alia leviora tantæ fœlicitatis ab antiquis habita fuerũt, † ut ob ea quoque divinitatis gloriam multis communicaverint, ut testatur Horat. ita scribens ad August. lib. 2. epist. in princip.

41

Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus: aspera bella
Cõponunt, agros adsignant, oppida condũt.

Et in Arte Poëtica:

Sylvestres homines sacer, interpresq; Deorum,
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque leones,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica privatis secernere, sacra profanis
Concubitu prohibere vago: dare iura maritis:
Oppida moliri: leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen divinis vatibus, atque
Carminibus venit.

Et lib. 1. Carm. Od. 10:

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decora
More palæstræ:
Te canam magni Iovis, & Deorum
Nuntium, &c.

Tertia verò ratio, quæ eandem Hispanorum Regum & Regnorũ gloriã, de qua agimus, mirum in modum auget, † ex insigni maiestate, & potentiâ descendit, quam ob inventionẽ, & subiugationem huius Novi Orbis sibi compararunt. Nam cùm anteà in Europa tot regna, & status obtinêrent, & Africę quoque magnam partem occuparent, & in Asia Indijs Orientalibus dominarẽtur, adiectâ posteà hâc quartâ totius Mundi parte, quæ una reliquas fermè omnes magnitudine, ubertate, & divitijs superat, ut latè ostẽdimus sup. cap. 4. ex num. 52. & cap. 6. & 7. per totum, & novissimè ostẽdit Ioã. Bapt. Valençuela consil. 82. num. 69. pag. 603. & in discurs. stat. & belli part. 1. consid. 1. n. 22. & 29. manifestũ fit, nullum † unquam Regnum, aut Imperium ab Orbe condito extitisse, quod cum Hispano ullo modo conferri possit, & adeò longè, ac latè sua confinia protulerit, tot gentes tam remotas, & inter se dissentientes, in suam potestatẽ adduxerit, & tot denique locis auro, argento, metallis omnibus, ac gemmis quibuslibet abundantibus, potitũ fuerit. Quæ omnia iure optimo † expendunt, & exaggerant auctores suprà relati, & præcipuè Laurent. Surius in comment. anno 1558. Alanus Copus

42

43

44

Dialog.6.cap.34.pag.942.& sequent. Tho.Bozius.d.lib.21. cap.3. pag.377. & lib.8.cap.1.pag.292. & capit.7. ex pag.325. Abrah.Ortel. in Theat.Orb. tabulâ de Hispan. Iacob.Mainold. in tract.de titulis Reg.Philippi, Garibai, lib.10.hist.Hisp.capit.11.& 21.Menchaca in prefat.quest.illust.per tot.Camil.Borrel.de præstan. Reg.Cathol.c.43.45.46.78.& sequentib.Madera de excellen.Hisp.Monarch.cap.9.fol.63. & 70.Valdes de dignit.Reg.Hisp.cap.12.num.7.& Fr.Ioan.à Ponte de conven.utr.Monarch. lib.1. c.2.§.2.& 4. & cap.9.pag.54.& seqq. Ioan.Bapt.à Costa cons.44.num.22. Mastrillus de magistrat.lib.1.cap.4.num.18. & novissimè Fr.Ioan.de Salazar in Politica Hispan.proposit.1.per totam.

Vnde multi ex prædictis auctoribus concludunt, † Potentissimis,& clarissimis Hispaniæ Regibus, ac Dominis nostris,vel hac de causa inter reliquos totius Mundi Reges primũ locũ deberi,cùm plures provincias,imò & regna possideant,quàm alij civitates,& oppida,ex celebri doctrina Baldi in l.1.D. de offic.præfect.Prætor.& in l.sed etsi milites,D.de excusat.tut.Quæ † fulcitur illo Proverb.cap.4: *In multitudine populi dignitas Regis, & in parcitate plebis ignominia Principis*, & auctoritate D.Thom.lib.2.de regim.Princip. cap. fin.Sallust.D.Gregor.& aliorum,quos refert Chassan.in Catalog.glor.mund. 5.part.consider.37.& Alvar.Pelag. de planct.Eccles.art.62.concl.6. Quibus addo † Franc.Petrarch.lib.3. Africæ, ubi Scipionem Africanum inducit,Syphacem Numidiæ Regem alijs ob prædictos titulos preferentem:

—— Nomen fortasse Syphacis
Audisti,cunctos illum præcedere Reges
Fama refert opibus,nec avorum sanguine quisquam
Altior incedit,populis,vel ubere Regno.

Et idem potest cõfirmari ex multis alijs,quæ de præcedentia, & excellentia eorundem Regũ agentes, † tradũt etiam Thom.Gram.in cons.civil.169. num.10.Mar.Ant.Natta in cons.638. 19.in fin.vol.3. Philipp.Portius cons. 167.num.85.Ioan.Bolognet. cons.1. num.209.in fin.qui dicit ob hoc Regẽ Catholicum esse maioremRegẽ fortè, qui sit in mũdo,& idem dicit, & prosequitur Pet.Lindebergius, rerũ Europ. memorab.lib.2.Marzarius consil.26. Fulvius Pacian.de probat.lib.2.capit. 35.& 38.Simon Maiol.in dieb.Canic. 4.tom.colloq.5.ex pag.324. & novissimè Hieron.Zevallos in tract. de las Fuerças 1.par.glos.18.num.2. Neque hoc † inficiari potuitChassaneus in 5. part.consid.27.& 37.licèt Galliæ partes defenderet, & de hoc Americano Imperio mentionem non fecerit. Elisabetha † quoque impia illa Angliæ Regina in edicto quodam anni 1591. de Philippo II.Prudentissimo & invictiss. Hispaniæ nostræ Rege sermonem effundens, apertè professa fuit, plures eum coronas, plura Regna, & nationes, plures etiam divitias possidère, quàm ullus unquam Christianus Princeps habuerit,ut refert Camillus Borrellus.d.cap.45.num.8.

Et † qui pleniorem notitiam Regnorũ,quæ Hispaniæ Reges in utroque Orbe possidẽt,habère voluerit,adeat Boter.in relat.univers.par.2.lib.2.Borrellum.d.cap.46.Maluendã.d.lib.3.de Antichrist. cap.15. in fin. Bernard.de Aldret.de antiq.Hispan.lib.3.cap.27. in princ. & Bozium lib.8. de sign.Eccles.Dei,cap.1.pag.291.& cap.7.pag. 325.& de ruinis Gẽtium lib.8. cap.5. & de robore belli cap.4.pag.272. Castellũ de Bobadilla inPolit.lib.3.cap. 5.num.2.Anton.Cervera in lib.de obitu Reg.Philip.II.discurs.2.capit.20.& novissimè Fr.Ioan. à Salazar in Politica Hispana per tot.præcipuè proposit.1.§.5. † Vbi eos conferũt cum Sinensibus,probantque potẽtiã, & maiestate imperij præstare, maximè postquàm illis hic Novus Orbis accessit, & cum Romanis,† quorũ Monarchia

fuit

fuit omnium, quæ unquam extiterunt, amplissima, ut habetur Daniel. 2. & apud Dionys. Halicarnas. & Polyb. lib. 1. in princip. & concludunt, viginti ac pluribus etiam partibus ab Hispana superari. Nam † circundat, ac planè cingit universum ipsum terrarum Orbem, & ab Oriente ad Occidentem diffunditur, ita ut possit quis totum Orbem circumnavigare Hispani semper Imperij terras pertingens.

54

Et cùm per modũ hyperboles † in Sacra Scriptura, & in profanis auctoribus Solis Orientis & Occidentis termini proponantur, vel cœli à terra distantia, cùm ingens aliquod intervallum designare intendunt, ut patet ex Psalm. 5. & 122. Senec. in Hercul. furen.

55

Patrem probavit inde qua lucem premit
Aperitque Thetis.

Virgil. 6. Æneid.

Quantũ ad Ætherium cœli suspectus Olympum.

cum alijs traditis ab Erasmo in adagio, *Ingens intervallum*, & Mart. Delrio in adag. sacris 2. tom. adag. 112. & 113. pag. 101. hoc tamen † non solùm hyperbolicè, sed verè de diffusa Monarchia Hispani Imperij affirmare possumus: nam nascentis, & Occidentis Solis terminos, ut diximus, perstringit, & consequenter longè etiam maior est, quàm cœli à terra distantia. Etenim, ut rectè notat Eugubinus sup. d. Psal. 5. longiùs distat † Ortus ab Occasu, quàm cœlum à terra: nam à cœlo ad terram est hemisphærium, ac dimidiũ diametri, ab Ortu ad Occasum tota diametros.

56

57

Quòd si † Persarũ Reges pro gloria ducebant, omnium fluviorum aquam, & omnium provinciarum glebam aliquam penes se habêre, ut sic ostenderent, se omnem terram, & mare imperio possidêre, veluti ex parte totum quærentes, ut prodit Plutarch. in vita Alexand. D. Cyrill. sup. Isaiam cap. 14. Gaspar Sanctius ibîdem, num. 18. pag. 170. & Brissonius de Imper. Persarum lib. 1. pag. 61. Quantò † veriùs, & præstantiùs Catholici nostri Reges gloriari possunt, qui non glebas tantùm, & vascula aquæ, sed integras provincias, & regna in omnibus ferè mundi partibus suo imperio possident, atque coërcent.

58

59

Et ita † de Hispania nostra non solùm illud prędicari potest, quod de Roma olim Virgil. hyperbolicè dixit:

60

Imperium Oceano, famam qui terminet astris,

Sed illud etiam encomium, quod Claudian. in 4. panęgyr. de Consul. Honor. licèt in alium sensum scripsit:

Subdidit Oceanũ sceptris, & margine cœli
Clausit opes:

Vel illud † Paulini Episcopi in epistol. 3. ad Auson. Gallum, inter ipsius Ausonij opera, dum eandem Hispaniã celebrans, veluti propheticè dixit:

61

Qua geminum fœlix HISPANIA *tendit in æquor*
Lataque distantis pelagi divortia complet
Orbe suo, fines ponens in limite mundi.

Non enim, ut anteà, Oceani tantùm & Mediterranei maris limitibus clauditur, ad quos Paulinus respexit, sed imò ipsum quoque Oceanum, & tot in eo repertas insulas possidet, & ultra illum, hũc Novum Orbem, adeò latè patentem, & novum etiam æquor Oceano anteà cognito longè maius, quod mare DEL SVR appellatur, ut alibi diximus.

Qua de causa si Reges nostri hac in parte aliorum ducum exempla sequerentur, quorum † antiquus mos fuit, à gentibus, & provincijs subactis nomina mutuari, ut constat ex princip. inst. Iustinian. ubi Balduin. Hotmanus, Pichard. & alij, & ex latè traditis ab Alexan. ab Alexand. & eius additionat. Tiraq. lib. 2. dier. geni. cap. 11. Thom. Bozio de sign. Eccles. lib. 11. capit. 2. pag. 439. Vbi † superbos aliquos titulos adducit, quos sibi Gentiles Reges adscribunt, & Simon Maiol. d. 4. tom.

62

63

Canicul.colloq.5.pag.337.& 338.Vbi de vanis Turcarum Imperatorum titulis loquitur,plures † profectò paginæ in illis specialiter numerandis implendæ essent.Quis enim recenseat, ut verba Poëtæ detorquam:

——Victas longo ordine gentes
Quàm varias linguis,habitu tam vestis,& armis,
Aut genus Occiduum, & discinctos numeret Indos.

Vel ut alter non minus verè, & poëticè dixit:

Oceani ingentes terras,vasta æquora,linguas
Hactenus ignotas,atq; aurea sæcula nosces,
Et gentes nudas expertes seminis atri
Mortiferi nũmi,populisq; auroque feracẽ
Torrentẽ Zonã.Parcat venerãdavetustas.

Quod cernens † invictiss.ille Rom.Imper. & Rex noster Hispanus Carolus V.satis habuit insignibus suis adijcere Herculis columnas cum nobili illa inscriptione *Plus ultra*,circa cuius expositionem & illustrationem, plura congessimus sup.cap.4.ex num.43.ad 51. & Alanus Copus Dialog.6. capit.34. pag.942.addit, inter reliqua illa clarissima,atque ornatissima eiusdem Cęsaris trophæa,quæ in honoratissimis illis Bruxellensibus exequijs memorię eius posita sunt,meritò primum locum illud obtinuisse,quod Novum Orbi nostro Orbem patefecerit , exteris gentibus Christiano nomini additis, & multis Regnis,provincijsque aucto Hispano Imperio.

Et in idem respicit † symbolum aliud, quod in Ticinnensi Academia Regi Catholico Philippo II. aptè appositum fuisse scribit Camillus Gallinius lib.10.de verb. significat. cap.35. num.18.& post eum Didac.Valdesius de dignit.Reg.Hispan. cap. 12. globus videlicet inferioris Orbis terrarum, à stellari octavæ sphæræ cœlo ęquinoctiali circulo distinctus,hâc litterâ,sive inscriptione adiecta, *Cum Iove*, ut significaret, quòd quemadmodum de Augusto Cæsare assentatoriè à Virgilio dictum fuit,divisum Imperium cum Iove habuisse,in illo disticho,quod vulgariter circumfertur:

Nocte pluit tota,redeunt spectacula mane
Divisum Imperium cum Iove Cæsar habet.

Ita Deum,cuius omnia sunt,& per quem Reges regnant, cœlum quidem sibi sumpsisse,Philippo verò,ut eius Vicario,totius Orbis temporalem gubernationem tribuisse,postquàm eum ultra alia,quæ possidebat, his Occidentalibus Regnis,& Provincijs pręfecit. Quod † non minùs egregiè Vlyssiponæ expressum legimus in coronatione Desideratissimi Philippi III.anno 1619. dum Cybeles, & Neptuni effigies in triumphali arcu collocatæ fuerunt, Solis & Lunæ radijs insignitæ cum hac inscriptione:

Telluris,marisque simul,cui numina parẽt
Lunaque,Solque simul,lex est, famulentur ut illi
Quem colimus tuus est Sol quando illuminat Orbem
Antipodas(gens ista tua est)illuminat illa.

Et post hæc scripta,ad meas manus pervenit liber, cui titulus: *Theatro de las Grãdezas de Madrid*,Auctore Mag. Ægidio Gõçalez Davila Regio Chronistâ,sive Chronographo,viro ob morum probitatem,& omnigenæ litteraturæ , ac præcipuè historiarum cognitionem,quavis laude dignissimo. Qui in præfatione hũc articulũ,relato dũtaxat Bocio Eugubino,breviter pũgit, & carmina illa Nasonis lib.1.Faster.

Iupiter arce sua cùm totũ spectet in Orbẽ,
Nil nisi Romanum,quod tueatur habet.

Veriùs & propriùs de Hispana Monarchia, paucis mutatis,ita Christianè proferri posse eleganter animadvertit:

Cùm Deus ex alto totũ prospectet in Orbẽ
Vix nisi Iberiacum,quod tueatur habet.

QVARTA denique ratio, † quæ precipuè Hispanorum Regum, & Regnorum gloriam in hac tanti Orbis detectione commendat, inde peti potest, quòd videamus,eorum iugi curâ,& nũ

quam intermissâ pietate effectum esse,ut tot, ac tales provinciæ, quot, & quales suprà commemoravimus, in unam veri Dei religionem divinique cultus consensionem adducerentur,& coniungerentur; ita ut ex omnibus mundi partibus legati cum donis, ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ præstandam, advenerint,& † nostrorũ diligentiâ, posteriori hoc sæculo, plures Christo nationes dederit,quàm superiora ferè omnia simul,ut pasim considerat & ostendit Thomas Bozius in tract.Imper.pend.à virt.cap.13.in fin. & cap.seq.& de Ital.stat.lib.3.capit.5. & in sæpè citato tract.de sign. Eccles. Dei,lib.4.capit.3.in princ.pag.131.& cap.4.pag.137.& capit.6.pag.140. & lib.7.cap.6.pag.282. & lib.8. capit.1. pag.292.& lib.17.capit.4.pag.212.& lib.20.cap.6.pag.333.& 334.& libro 21.cap.3.pag.377.Alan.Copus † Dialog.6.cap.34.pag.943. qui hanc religionis Novi Orbis immutationem his elegantissimis verbis sublimat: *Huius verò in Orbe Novo detegendo,& ad rectã Fidem traducendo, divini beneficij magnitudo tanta est,ut secundùm illud,quo mundi opifex atque ædificator Deus hunc condidit,& Incarnati Christi beneficium,nullum vel profanæ, vel sacræ litteræ illustrius complecti videantur.*

69 70

71 Ianus † etiam Iacobus Boissardus, nõ inelegãter eiusdẽ cõversionis magnitudinẽ fatetur,& laudat,sic canens:

Inter quos terra illa Notis Zephyrisque subacta,
Quæ toto à nobis dissidet Oceano;
Cui nunquam conspecta Helice septemque Triones,
Aut instat gelidis,quæ Cynosura rotis.
Gens Ogyge sata antiquo,Ianique nepotũ
Progenies,duris edita syderibus.
Gẽs patribus priscis incognita,suetaq́;duri
Sub Dio quovis tempore corporibus.
Nunc Christo assertam maiore ex parte videmus
Puraq́; thuri cremis dona adolere focis,
Nunc passim ingenijs melioribus esse politã
Cernimus,& mores erudijsse feros
Artes,& cultum versatæ discere terræ,&
Martia cõsulta Pallade bella sequi,&c.

72 Et idem tractant, † & extollunt Paul. Iovius lib.12. suæ histor.Zurita lib.1. hist.Reg.Cathol.cap.13.& 19.Camil. Borrell.de præstan.Reg.Cath.cap.43. ex num.58.Anastas.Germon. lib.3. de sacr.immunit.cap.13.num.30. Didac. Valdes de dign. Reg.Hispan. cap.19. num.52. Dom.Greg. Lop.Madera de excellen.Hispa.Monarch. c.6.fol.44. Fr.Thom.à IESV de procur. omn.gẽt. salute lib.2.1.par.capit.8. & alij,quos adducimus infrà,lib.2.cap.4. num.25. Balthas.Chavasius de notis Eccles.lib. 3.cap.3.pag.738.& seq.Vbi ait,sic impletum fuisse illud: *A Solis Ortu usque ad Occasum laudabile nomen Domini.* Et sic Ecclesiæ † filios in circuitu mensæ Domini,per quatuor Orbis partes expansæ, & præparatæ, sedentes,Sacrorum Sacramentorũ,Catholicæq; doctrinę fructibus oppiparè,ac dulcissimè perfrui. Et sic denique Ecclesiã Romanã sicuti abundantẽ vitim,omnibus in lateribus domus,idest,in universis terrarũ angulis,radices & ramos extẽdisse.

73

74 Quibus † adijci potest aliud,quod nõ minori veritate,quàm pietate notavit Bozius lib.9.de sign.Eccles.Dei,signo 37.cap.11.pag.376.Videlicet mediãte Hispanorũ curâ,hodie effici,ut semper & in omni loco Deo piè preces fundantur,& quòd omnibus horis laudẽt eũ omnes populi, sacrarũ Missarũ solẽnia celebrent,& illũ versiculũ canant: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*,supposito,quòd ubi in una parte Orbis Sol illucescit Catholicis, & prima vocatur,alibi occidit,vel est Solis hora Tertia,aut Sexta, aut Nona, Vesperi, aut Matutini, & preces istis horis assignatæ recitantur. Quo in

75 sensu † accipit, & impleri dicit illud Psalmographi: *Dies diei eructat verbum, nox nocti indicat scientiam*: &: *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi*, & Habacuc: *Laudis eius ple-*

na

na est terra, & Isai.cap.6: *Plena est omnis terra gloria eius*, & Malach.1: *Ab Ortu Solis usque ad Occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

76 Genebrard. † quoque eandem nostrorum Regum curam, & diligentiam in Christi Fide extendenda, & disseminanda, multis nominibus laudat libro 4. Chronic. anno 1492. Vbi rectè inter alia considerat, quo anno bellum Hispanum perfectum est contra

77 Mauros, initium habuisse † expeditionem ad Indos Occidentales: *Quasi Hispanorum opus sit, expugnare Infideles & Paganos.* Quod etiam, ut peculiari animadversione dignum, notavit Antonius de Herrera in histo.gener.Ind. decad.1.lib.2.c.3.pag.51.& Alan.Copus.d.Dialog.6.cap.36.pag.952. Vbi cùm Regum Hispaniȩ admirabilem in Fide constantiam commendasset, & quòd Mauros tandem prorsus totâ Hispaniâ Granatensi bello fortissimè

78 exegerint, subdit: † *Qui gloriosus finis, initium fuit Novi Orbis pervestigandi, ita ut in eos nova Deus in dies beneficia veteribus accumularit, & in perfidos Mauros, licèt seram, iustissimam tamen vindictam rependerit.*

Sed non minùs in eodem articulo expendenda, & attendenda est alia

79 consideratio † eiusdem Alani Copi. dicto Dialog.6. capit.34. pag 945. & cap.39.pag.969.& 970. Thomæ Bozij dicto libro 4. de signis Eccles. Dei, capit.4.pag.135.& seq. Anton. Possevini 1.tom. Bibliothec. libro 1. cap.7. pag.5. in fin. Fr. Anton. de San Roman in histor. Ind. Oriental. lib.1. capit.1. Fr. Thomæ à IESV in prolog. ad librũ de procur. omn. gent. salu. pag.2. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. in prologo 3. tomi, & in libr. 18. cap.2. Qui advertunt, hanc Fidei propagationem, & per adeò remotas & Barbaras nationes prædicationem eo tempore factam fuisse, quo maiores adversus sanctam Dei Ecclesiam per hæreticos, & alios eius hostes tempestates concitatæ sunt, & quo plures ex antiquis eius asseclis à Fide semel ei data desciverant. Idque ad summa

80 Catholicorum † Hispaniȩ, Portugalliæque Regum ornamenta, egregiamque laudem referendum esse, per quos Deus Novum quendam Orbem ostẽderit, non tam fœlicem gemmarum, & auri, quibus abundat, copiâ, quàm quòd idolis excussis, verum Christi Evangelium magna ex parte susceperit, eòque beatiorem, quò longiùs maximo maris, & terrarum tractu ab istis

81 sectis divulsus est. Vt † sic divina oracula impleantur, quæ pollicentur, Ecclesiam nunquam defuturam, & in locum eorum, qui ei perfidè oblatrant, & resistunt, alios, atque alios colonos, & agricolas è Gentibus Deum evocaturum, quibus vinea ipsius, sacrarum scilicèt rerum observatio, administratio, & cultus commendetur, ut habetur in Psalm.2. & apud Isaiam cap.6. & Matth.cap.21.

82 Est † enim in hoc, ut in reliquis, Dei providentia summè admirabilis, & quemadmodum in rebus naturalibus nihil interit, ut non aliud generetur, sic in Christiana religione, iam inde à fœlici ipsius ortu, usu venisse observatum est, ut nunquam alicubi interversa sit Catholica Fides, quin alibi fœliciter succrescat, quod illam decessionem resarciat, ut plurimis exemplis ostendunt auctores suprà citati, præcipuè Thomas Bozius. d. capit.4. per totum, & de ruinis Gentium lib.6. cap.9. Genebrard. lib.4. Chronic. anno 1297.& 1521.& elegantissim. Fr. Ioan. Marquez in Gubernato. Christian. lib.2. capit.24. in fine. Vbi inter alia observant, † gloriosissimæ Au-

83 striacȩ familiȩ trophæa eo tempore in Occidẽte augêri cœpisse, quo in Oriẽte Turcarum Imperiũ radices agebat, & ubi Lutherus diram tot hæresium labem per Germaniam evomuit, † Bea-

84

tis-

tissimum Hispaniæ decus Ignatium à Loyola suæ Societatis instituta,& milites preparasse,qui adversus perfidum illum Hæresiarcham, & eius sequaces, & verbo,& scriptis,ut faciunt,& fecerunt semper,acriter & fœliciter decertarent. Et hoc est,quod ante omnes monuisse videtur † D. Hilarius, dum inquit: *Ecclesia,dum persequitur,floret;dũ opprimitur,crescit;dum contemnitur, proficit;dum læditur,vincit;dum arguitur,intelligit;tum denique stat,cùm superari videtur.*

85

Idem etiam Genebrar.sup.Psal.67. vers.37. mirabiliter ostendit, † Antichristo obviam iri per hanc Fidei in Orientalibus & Occidẽtalibus Indijs dilatationem,illumque ab earum Regibus,& incolis esse conficiẽdum: *Cui mysterio*(inquit) *Portugallenses & Hispani in suis ad illos populos navigationibus, & conversionibus iam ab anno M.D. inserviunt*, Genebrardum refert & sequitur Maluenda lib.5 de Antichrist.cap.18. pag.299.& lib.4.cap.16.pag.432. ubi adducens verba Caietani sup. Lucam cap.18.dicentis,suo iudicio, Antichristum propè esse, cùm exiguus verè fidelium numerus iam apparêre videretur,& magna mundi pars Mahumetana esset, & parva Christianis relicta, tot Hæresibus & Schismatibus,ac pravis usibus repleta esset,subdit Maluenda: *Sed ut minus eius* (Caietani scilicet) *ceu vaticinium pertimescamus, facit amplissima per Novum Orbem Fidei propagatio, & quæ etiam hoc tempore paratur Sinarum conversio, plantato iam Evangelio in Iaponijs, Philippinis & innumeris novis,tum insulis,tum regionibus,atque etiã nostris temporibus Ecclesiarum Ægypti, & Æthiopiæ,atque Ruthenorum ad Ecclesiã mira Dei benignitate facta aggregatio.*

86

Sed subijcere libet † duo ad eãdem rem spectantia incertorum auctorum Epigrammata, quę extant apud Iacob.Gretserũ in hortu S.Crucis, part. 5.pag.289.&291.& primum sic habet:

87

Postse Sol tenebras linquit,qua cedit ab ora
Vmbris opacans hanc tegit caligine.
Hinc syncera fides retrahit sua lumina, quare
Incumbit errorum gravis nox Ocyius.
Partibus è nostris sensim demigrat ad Indos
Gloria Crucis,dum furit, & ardet hæresis
Antipodas sed adit,qui grato pectore lucem hanc
Captãt,honorãt mẽte pura,& simplice.

Secundum verò sic:

Hæresis heu pridem convicta est argumẽtis
Impia,mirandis, prodigijsque Crucis.
Et quia de templis insignia sancta salutis
Sustulit,& pessum,quà potis illa dedit:
En ex Orbe Novo mittit natura peregrè
Nostro Orbi sobolem,munera rara suã.

Hæc cùm ita se habeant,mirum videri non debet, DEVM OPT.MAX. † Hispanorũ Regum Maiestatem, & potenciam extulisse, cùm ipsi Divinum eius nomen,numen,& cultum tot sumptibus,& laboribus inter has incultas & ignoratas nationes extolli & propagari curaverint.Quod rectè & piè considerant Bozius & Thom.à IESV in locis suprà relatis, idem Thom. Bozius de ruinis Gent.lib.2. per totum,Valẽçuela in monit.contra Venetos,5.par. num.207.Camill.Borrell. de præstan. Reg.Cathol.cap.43.num.60.idem Bozius lib.20. de sign. Eccles.Dei, signo 32.capit.1.& de ruinis Gentium lib.2. per totum,& magis in terminis lib.7. cap.4.pag.636. & seq. Ant. Possevin. in Biblioth. 2.tom. lib.16.cap.9. pag. 270.Torquemada.d.lib.18.capit.2.P. Marquez in d. Gubernat. Christian. lib.2.cap.30.& latè & elegãter P.Balthas.Chavasius de notis veræ religio. lib.4.cap.4.Vbi vel hoc exẽplo † nefandum Machiavelli & Bodini dogma convincunt,qui religionis Christianæ curam,&fidelem observationem inter præcipuas causas proponere ausi sunt, quæ multa Regna,atq; imperia evertęrũt.Cõtra expressas diviniSpiritus promissiones,† qui se eos honorificaturũ,

88

89

90

& glo-

& glorijs, victorijs, atque Imperijs aucturũ, sępè pollicetur, qui Dei gloriã, & honorẽ quæsierint, & eius Fidei, ac nominis defensionẽ, & dilatationẽ susceperint, de quibus agitur 1. Reg. 2. Proverb. 1. Levit. 26. & ad Hebræ. 11. vers. 32. 33. & 34. & dicam infrà lib. 2. cap. 16. num. 41. & 59. & cap. 22. num. 33.

91 Neque † hoc ipsos etiam Ethnicos latuit, quorum veteres, si Athenæo credimus lib. 12. ita vaticinati fuerunt:

Semper eris fœlix, venerans gens numina Divum,
Donec plus superis fueris venerata virum quem
Intima seditio tunc, & tibi prælia surgẽt.

92 Et Poëta alter dissertissimus, † imperiũ sine religionis cura nõ magis stare, vel augêri posse, quàm humanũ genus sine uxorũ consortio. Atque ob hanc

93 causam † Austriacam domũ tot incrementa habuisse, & pro armorum insignibus albam fasciam in campo sanguineo gestasse, sic elegantissimè ostẽdit:

Humanũ cũ Plasta genus sibi cõderet unũ,
Nõ vidit satis esse hominẽ, nisi iũgeret illi
Consortẽ, sine qua nequeat cõsistere Regnũ,
Quod Medus, quod Persa habuit, quod Græcus, & inde
Romanus, genuit Mavors sine cõiuge prolẽ.
At Medus sic Persa ruit sic Græcus, & ipse
Romanus, Deus imperium sine fine daturus
Connubio Marti coniunxit Religionem;
Austriacamque habitare domum per sæcula iussit,
Et spargat cum Sole simul sua sceptra per Orbem.
Candida Religio est, rubet alter sanguine coniux,
Austriacæ hinc insigne domus cum sanguine candor.

94 Sed cùm invidia † semper virtutis, & gloriæ comes esse soleat, & præclara aliorũ gesta insectetur, teste Cicer. lib. 4. ad Heren. & lib. 2. de orat. Ammian. Marcellin. lib. 30. hist. Iust. Lips. in cẽt. 1. ad Belgas epist. 14. & in oper. crit. lib. 5. epist. 14. Auct. pictæ poësis, pag. 41. & alijs, quorũ dicta copiosè refert Ioã. Bapt. Valençuela in discurs. status, & belli, par. 2. consid. 18. ex num. 42. non

95 defuerunt † aliqui Scriptores parũ Regibus, & gẽtibus nostris affecti, qui eorũ gloriã inde evacuare conãtur, quòd magis auri, & argẽti cupiditate, quàm religionis zelo in prædicto opere laboraverint. In quo præsertim nimis nos

96 insectatur † Hieron. Bẽzo in tota sua hist. Novi Orbis, quã videtur ad Hispani nominis odiũ excitandum, dũtaxat

97 scripsisse. Quapropter † hæretici eã festivè arripiẽtes quibusdã prooemijs carminibus, & additionibus, quæ similes, & maiores alias Hispanorum iniurias continent, locupletarũt, & Latino sermone donatã, typis, & iconibus excusserũt in 4. 5. & 6. part. hist. Americę. In octava etiã parte reposuerunt relationẽ quandã secundę navigationis factę à Britãnis in regionem Guianam sub Gualthero Ralegh ann. 1596. ubi pag. 90. alia in eandem rem procacissima verba reperiuntur. Quæ omnia meritò expurgari iussa sunt in ultimo indice librorum prohibitorum anno 1613. ut & suprà cap. 5. num. 48. monuimus.

Idẽ odium non obscurè detegit Traianus Bocalinus in suis nũtijs Parnasi cent. 2. cap. 90. dũ futilibus quibusdã rationibus motus, tãti Orbis detectionẽ, & detectores imprudentissimè (ne dicam impudentissimè) notat, & damnosam potiùs, quàm utilem hominibus fuisse ostendere nititur.

98 Honoratus † quoque Fasitellus epigram. ad Scipionẽ Capycium, 1. tom. deliciarum Italorum poëtarum, pag. 959. eiusdem avaritiæ crimen his carminibus Hispanis impingit:

O ego quid cesso? populique, urbesq; valete,
Et quæcunque levis cõpita vulgus amat
Vulgus, in extremis quæsita Themistita terris
Cui placet, incertis, & Calicuta vijs.
Nescio quæ Calicuta novo sub Sole reposta
Æternum Hispanæ munus avaritiæ
Nẽpe parũ fuerat, nostris ditescere regnis,
Et versare avida fasque nefasque manu.

Intactos nisi classe nova penetrasset ad Indos,
Intentata rudis Tethyos ad spatia,
Scilicet à curvo miles digressus aratro
Præceps trãs terras, & maria alta ruit;
Iamque super Solis cursusque æstusque perennes,
Audet in ignotum tendere vela salum.
Sic alius nobis alio micat Orbe Bootes
Mersaq; sub stygio gurgite terra patet,
Quid facis ah demens? gemmas, aurumque reconde,
Muneribus perdis teque, tuosque tuis.

Alter etiam Poëta non minùs acutè, circa idem argumentum sibi lusisse visus est, dum scripsit:

Celtiber Indorum sitiens (ut fama) salutẽ,
Et Christo multas quærere certus oves:
It, redit, ædificat, templis imponit honorẽ,
Corporaque infusis Barbara lustrat aquis,
Nec labor incassum, & quid ni converteret Indos
Voce, manu montes vertere qui potuit?

99 Verùm huic † calumniæ facilè respon deri potest, quòd etsi plures vulgaris conditionis homines, qui in has olim regiones transfretarunt, divitiarũ desiderio potissimè ducerẽtur, atque eis conquirendis intenti, plura mala miseris Indis irrogaverint, **100** † Gloriosissimi tamen & Pijssimi Reges, & Domini nostri, haudquaquam hũc sibi scopum præposuerunt; sed Divini nominis ho norem, & Fidei exaltationem, ac propagationem imprimìs exoptantes, reliqua temporalia emolumenta accessoria esse iudicarunt: ad quod indesinenti curâ, & nunquam intermissâ pie tate, innumera mandata, instructiones, ordinationes, & leges ab initio huius conquisitionis ediderunt, de qui bus alio in loco specialiùs agemus, & adversus duces & milites, qui earum transgressores fuisse probati sunt, severissimè animadverti iusserunt.

Cuius pietatis, zeli, & mandati memor **101** † insignis ille Dux Christophorus Columbus, simul atque excẽdit in terram illius parvæ insulæ Guanahani, in genua procidit, atque sublatis ad cœlum manibus, fusisque præ gaudio lacrymis, hanc ad Deum orationem habuit, ut narrat Petr. Martyr in decad. 1. Novi Orbis, & additionator Bẽzonis lib. 4. capit. 8. pag. 34: *Domine Deus æterne, & omnipotens; sacro tuo Verbo cœlum, terram, & mare creasti. Benedicatur & glorificetur nomen tuum; laudetur tua maiestas, quæ dignata est, per humilem servum suum procurare, ut eius sacrum nomen agnoscatur, & publicetur in hac altera mundi parte.*

102 Eandemque † protestationem, ac professionem reliqui sequentes Duces & Archiguberni in suis detectionibus eorundem Regum Catholicorum nomine fecisse reperiuntur, prout Anton. de Herrera in libris histor. gener. Ind. Occident. passim ostendit.

103 Quòd si † hi ad divitias, & thesauros Indiæ mentis aciem duntaxat intenderent, intra proprios Hispaniæ limites alios profectò non minores invenire possent, iuxta ea, quę de uberrimis, & ditissimis eius auri & argenti fodinis latè tradit Pineda lib. 4. de reb. Salom. ferè per totũ, & nos alijs in locis opportuniùs diximus, & dicemus.

104 Regnum igitur † Christi & Ecclesię magis quàm propriũ amplificare prę cipuè conati sunt, & non avaritia, sed religionis ardentissimus zelus, tantos animos occupavit, eximijs semper votis optantes, ut suo labore, sumptibus & industriâ veri Dei cultus ubi coaluit, altas radices mitteret, utq; eò pro tenderetur, quò antea nunquã pertige rat, & ut candidissimum Fidei Catholicæ lumen ad eos transitum faceret, qui in tenebris, atque in umbra mortis per tot sæcula iacuisse, comperti sunt.

105 Quam certam & verissimam † assertionem adversus malè feriatos nebulones illos, quorum suprà meminimus, optimè tuentur reliqui doctissimi & gravissimi Auctores sup. numero 69. 72. & 84. relati, & gnaviter pro

ea

ea pugnat Greg. Lopez Madera de excellen. Hisp. Monarch. capit. 6. fol. 44. & cap. 9. fol. 74. Bartholom. Leonard. de Argensola in hist. Malucarum libro 2. pag. 84. & 85. & novissimè Regius Chronographus Ludovic. Cabrera in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. pag. 419. & pag. 424. † Vbi huius Regis piissimum dictum enarrant, qui cùm Philippinis insulis detectis, & plurimis indigenis aquâ baptismali lustratis, de eis deserendis ob terrę inopiam, & plures Regij ærarij sumptus rogaretur, respondit, se pro unius tantùm sacelli, aut Christiani conservatione, non solùm Indiarum proventus, verùm & Hispaniæ reditus omnes, si illi non sufficerent, libentissimè expensurum. Neque ullo pacto absque Evãgelij luce quaslibet provincias, quantumvis inopes & incultas, derelicturum, cùm Apostolici muneris vices sibi, & suis in hac prædicatione iniunctas agnosceret, quod reipsâ completum tam in his insulis, quàm in alijs provincijs, & plurimis Regijs schedulis cautum videmus, quarum alio in loco meminimus. 106

Potestque ex ipso opere, quod peractum est, satis evidenter ostendi. Etenim † Deus ad facinora ita præclara nõ tam eos eligere & iuvare solet, qui divitiarum cupiditate, & Regni proprij amplificandi ardore ducuntur, quàm qui Religionem totis nervis defendere & extendere conantur, iniurias propellunt, & divinum amorem, & timorem mentibus & animis subditorum incutiunt, ut probavimus sup. n. 89. & seq. & apertè docemur Deuteron. cap. 7. vers. 7. & auctoritate D. Prosper. in lib. Sent. ex August. c. 295. ubi inquit: *Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quibus alia adijcit P. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 30. & 31. 107

Præterquam quòd eo tempore, quo Catholici Reges Ferdinand. † & Elisabeth, Colũbo ductore, navales illas expeditiones cœperunt, divitiarum cumulos, qui in his regionibus latebant, penitus ignorabant, atque ita nihil de eorum gloria, & pietate † detrahere potest, quod illos posteà sorte oblatos acciperent, & in suscepto propagandę Fidei voto huiusmodi veluti illecebris, aut retinaculis diligentiùs, & alacriùs perseverarent, cùm Deus forsitan hoc etiam fine tales divitias præparasse videri possit, ut notavimus sup. cap. prox. num. 40. 41. & 58. Et † omnes homines eâ naturâ simus, ut etiam ad res pias & honestas magis accendamur, cùm aliqua simul species utilitatis obijcitur, ut præclarè docet M. Tullius lib. 3. offic. Ovid. lib. 2. de Põto, Eleg. 3: 108 109 110

Nec facilè invenies multis in millibus unũ
Virtutem pretium, qui putet esse sui.
Ipse decor recti facti si præmia desint,
Nõ movet, & gratis pœnitet esse probũ.

Et de bellicarum † expeditionum materia loquens Herodot. lib. 5. inquit: *Operæpretium nõ est, suscipere prælia pro terra, neque multa, neque ita feraci, & pro exiguis finibus, adversus eos, quibus nihil est, neque auri, neque argenti, quarum rerũ cupiditate quis inducitur ad mortem periclitandum*, & Lactantius Firmianus lib. 7. cap. 4. de præm. Divin. ita ait: *Quis est, † vel tam ineptus, vel tam otiosus, ut aggrediatur facere aliquid frustra, ex quo nullam utilitatẽ, nullum commodũ speret?* 111 112

Maneat ergo gloria & maiestas Regum & Regni nostri adversus invidorum calumnias Dei providentiâ, directione, protectione, & tanti Orbis cõversione, & accessione suffulta, & ut virulentis illis poëmatijs, num. 99. relatis, alio priori, & † veriori, satisfiat, caput, & librum istum, sic REGEM, & HISPANIAM nostram alloquentes claudamus: 113

Magnus Alexander, quem frustra optaverat Orbem
Æqualem meritis Dì tribuere tuis.
Quem vincas, quem pace regas, cui sydera monstres,
Æternò doceas sacrificare Deo.

IOAN-

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA

DE INDIARVM IVRE,

SIVE

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER SECVNDVS,

In quo de acquisitionis titulis singulari studio, & diligentia disseritur.

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Auctor cur in primo libro Historicum, & Cosmographum egerit?*
2 *Scriptores librorum omnibus disciplinis uti debent.*
3 *Apes imitari debent, qui libros legunt, & scribunt.*
4 *Auctoris tractatio in hoc libro secundo circa quid versari debeat? & qualiter instituenda. Et num. 50.*
5 *Indiarum Occidentalium acquisitionis disputatio multis difficilis visa est.*
6 *Gloria maior ex arduis, & difficilibus comparatur.*
7 *Labor maior impendi debet, ubi maior utilitas speratur.*
8 *Regum Hispaniæ dignitas, & maiestas, ob Indiarum acquisitionem, temerè ab aliquibus calumniatur.*
9 *Subditi debent famam, & honorem dominorum sicut vitam tueri.*
10 *Vassalli qualiter iurent defendere vitam, & honorem Domini.*
11 *Auctor nunquam intẽdit aliorum scriptorum dicta supprimere, aut pro suis venditare.*
12 *Scriptorum priorum laus posterioribus quoque iustè aliquando debetur.*
13 *Librum suum quis illum appellare potest, in quo aliorum dicta benè, & distinctè congessit, etsi de suo nihil adijciat.*
14 *Accursius in Iuris glossis pauca de suo habet.*
15 *Speculator fatetur, se ex aliorum velleribus telam suam ordiri.*
16 *Græci Philosophi, & Poëtæ, plurima ab alijs dicta pro suis venditarunt.*
17 *Macrobij elegans locus expenditur.*
18 *Lucianus qualiter eos laudet, qui alienis scriptis commodè uti sciunt.*
19 *Auctores recensentur, qui generaliter tractant de dominio Infidelium, & an ab illis auferri possit?*
20 *Auctorum operosa nomenclatura proponitur, qui de iustitia acquisitionis Novi Orbis ex professo, vel perfun-*

Ctoriè tractarunt. Et numero 39.

21 *Ioannes Lupus de Palacios Rubios omnium primus de iure acquisitionis Indiarum disputare cœpit.*

Chiapensis Episcopus laudatur, & plurima de eius vita, & virtutibus, & auctoribus, qui de eis agunt, ibid. Et n. 27.

22 *Bartholomæus de las Casas in sæculo manens, & posteà Ordinem Prædicatorum professus, & Episcopus creatus, pro Indorum libertate, & utilitate anxiè laboravit. Et num. 26.*

23 *Episcopus Chiapensis, quos libros, seu tractatus de Indorum materijs ediderit? Et num. 25.*

24 *Episcopi Chiapensis tractatus de iure Indiarum, & præcipuè confessionarium, cur colligi iussi fuerunt?*

28 *Ioannis Ginesij à Sepulveda vita, & scripta, præsertim quæ de iustitia debellationis Indiarum vulgavit.*

29 *Ginesij Sepulveda libri de iustis causis belli Indorum, cur à Regio Consilio intercipi iussi fuerint?*

30 *Licent. Frias de Albornoz scripsit tractatum parum constantem de conversione, & debellatione Indorum.*

31 *Petrus Malferitus scripsit responsum Apologeticum pro iustitia debellationis Indorum.*

32 *Marquardus de Susanis specialiter egit de iuribus acquisitionis Novi Orbis.*

33 *Franciscus à Vargas aliqua tradit pro tuenda acquisitione Novi Orbis, & refert se longiora commentaria de hac quæstione edidisse, quæ auctor non vidit.*

34 *Dominic. à Soto quid scripserit, & scribere promiserit de iuribus acquisitionis Indiarum, & de ratione promulgandi Evangelij.*

35 *Ioan. Matiençus quos libros ediderit, & qualiter referat se in uno eorum de Indorum debellatione defendenda latè tractare.*

36 *Ioan. Matiençus scripsit librum Hispano sermone de moderatione Regni Perù, & quid de eo auctor censeat?*

37 *Fr. Francisc. à Victoria doctas relectiones scripsit de Indis insulanis, sive de veris, & affectatis titulis dominationis eorum.*

38 *Gregorius Lopez laudatur, & qualiter scripserit de iuribus dominationis Indiarum, refertur.*

39 *Acquisitionis, & retentionis Novi Orbis iura, & titulos multi Doctores varijs in locis examinant, qui numerantur.*

40 *Iosephi Acosta scripta laudantur.*

41 *Iust. Heurnius scripsisse dicitur librum de legatione Evangelica ad Indos capessenda, quem auctor non vidit.*

42 *D. Marta scripsit latè de dominio Infidelium, & Indorum, & Romani Pontif. potestate super eos.*

43 *Hieron. Zevallos laudatur, & qualiter scripserit de iustitia acquisitionis, & retentionis Novi Orbis.*

44 *Novi Orbis acquisitionis, & retentionis tituli à præstantissimis Hispaniæ I. C. tractari debuissent.*

45 *Magnos in magnis occupari decet.*

46 *Auctor sperat, se aliquid in titulis acquisitionis Novi Orbis congerendis, & illustrandis præstiturum.*

47 *Primum locum in scribendo qui assequi non potest, non ideò intenti sui proventum continere debet, ex Cicerone.*

48 *Mare liberum, titulus est cuiusdam libri, ab Anonymo aliquo hæretico editi, contra iura acquisitionis & retentionis Indiarum.*

49 *Hæretici, & sectarij contumeliosi, & procaces sunt, ubi cum Catholicis certant.*

50 *D. Seraphinus Freitas Lusitanus laudatur, & eius tractatus contra alterum* Maris liberi.

51 *Bened. Ægidius etiam Lusitanus eidem libro, licèt non ita ex professo, respondet.*

52 *Mendax meretur, ut etiam cùm vera dicat, ei non credatur.*

53 *Adulatores sibi, & ijs, quibus adulantur, damnosi sunt.*

CAP.

CAPVT PRIMVM.

Quàm sit nobilis, & difficilis hæc de iusta Indiarũ acquisitione tractatio, & à quibus fuerit seriò, aut etiã perfunctoriè agitata.

SVPERIORE libro ea omnia (ni fallor) satis dilucidè exposui, & illustravi, quę necessaria visa sunt, ad cognoscẽdum nomen, situm, naturam, historiam, ac gloriam detectionis Indiarum Occidentalium, de quarum iure sermonem & tractationem inivimus. 1 In quo † parum vereor Aristarchorum censuram, si qui fortè me potiùs Historicum, aut Cosmographũ, quàm Iureconsultũ egisse causentur. Susceptum quippèopus id, ut apparet, desiderabat, neque aliter eius compago constare poterit, quàm si ex separatis, & diversis disciplinis, ædificij huius universitas cõstruatur. 2 Vt in † simili scribit Labolen. in l. eum qui ædes 23. D. de usucap. & Senec. epist. 74. dũ ait: *Invicem hæc studia commutanda esse, & alterum altero temperandum, ut quidquid lectione collectum est, stylus redigat in corpus, apum imitatione,* 3 † *quæ vagãtur, & flores, ad mel faciendum idoneos, carpunt; deinde quidquid attulere disponunt, ac per favos digerunt: & ut Virgil. noster ait:*

——— Liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

Quâ etiam eleganti similitudine usos reperio Lucret. lib. 3. de nat. rer. in princip.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libãt.
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.

Horat. lib. 4. Carmin. Ode 2. Simonidem apud Plutarc. in eius vita, Isocrat. in fin. orat. ad Demonic. ubi sic inquit: *Nam ut apes videmus omnibus quidem flosculis insidere, de singulis autem utilia carpere: sic eruditionis comparandæ studiosos, nihil inexploratum relinquere, sed profutura quæ sunt, undique colligere licet.* Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 1. ubi verba Senecæ ad litteram mutuatur, & tetigi ego in meo tract. de crim. parric. lib. 1. cap. 13. Neque abest D. Hieronym. adversus Vigilant. sic scribens: *Operis mei est, & studij, multos legere, ut ex plurimis diversas flores carpam: non tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt, electurus: assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam.*

4 Nunc † verò rerum ordine ita exigente, Nomocanonicum sermonem (idest mixtum ex Civilis, & Canonici iuris disciplina) & maxima etiam ex parte Theologicum instituemus, dum in secundo hoc nostræ tractationis libro de iuribus, sive titulis agere destinamus, quibus fœlicissimi & potentissimi Hispanorũ Reges, & Domini nostri has Novi Orbis Provincias tot laboribus, & expensis (ut diximus) perlustratas, ditioni suæ subijcere, & adijcere potuerunt.

5 In quo planè agnosco, † arduum me, & difficile onus meis humeris imposuisse, cũ hęc disputatio tot opinionum & argumentorum nodis, & anfractibus implicetur, & plures doctissimi & præstantissimi viri eã suscipere, ausi non fuerint, vel susceptam, non satis pro dignitate & utilitate tractaverint. Sed vel hoc ipsum movêre me potuit, & debuit, ut in hãc curam totis viribus & nervis intenderem. 6 Nam, † ut ait Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 3.

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Et Propert. lib. 4. eleg. 11.

Magnũiter ascẽdo, sed dat mihi gloria vires
Non iuvat ex facili lecta corona iugo.

Et Horat. lib. 1. Serm. satyr. 2.

Leporem venator ut alta
In nive sectatur, positum sic tangere nolit:
Captat, & apponit: meus est amor huic similis: nam

Transvolat in medio posita, & fugentia captat.

Quibus adijcio verba D. Petr. Chysologi serm. 91. dũ inquit: † *Aurũ de terrà legere qui noverunt, ubi divitem senserint venã, ibi quidquid artis est, quidquid laboris impendunt.*

7

Accedit his nostrorum Regum auctoritas & maiestas, † quæ cùm huius acquisitionis causâ ab exteris, & alijs nõ benè instructis, nec res, & historias Indiarum satis doctis hominibus labe factetur, pro ea vindicanda, & sarta ac tecta tuenda, nõ minùs quàm pro aris, & focis pugnare debemus. Subditorũ quippè † munus, & veluti insita à natura conditio requirit, ut sicut vitã Domini, ita etiam honorem, famã & existimationem tueantur: & si verbis aut scriptis proscindi viderint, quibus possint modis calumniantium cavillationes repellant, ut habetur in cap. 1. de forma fidel. iũctâ l. iusta, D. de manum. vind. & in cap. tibi Domino, dist. 36. & cum communi feudistarum Schola latè tradit Henricus Rosenthal. 2. tom. cap. 10. concl. 17. & Matth. de Afflict. in cap. 1. num. 19. qualiter iurare deb. vassal. dom. fidelit. ubi inquit: † *Sacramento fidelitatis contineri, quod vassallus dominum suum in totũ exaltabit, quantũ poterit, & nunquam vitam, aut membrũ, neque honorem, quẽ habet, sua volũtate, cõsilio, vel exhortatione perdet, sed in ijs omnibus adiutor eius erit secundũ suũ posse.*

8

9

10

Operi ergo manum admoventes, videamus imprimìs oportet, quid in hoc argumento ante Nos pręstiterint alij, † ut sua cuique gloria tribuatur, & sicut latentia cum laude sunt prodita, ita ab eis inventa cum vituperatione, aut ignoratione non videantur esse neglecta, ut utar verbis Casiod. lib. 4. var. epist. 34. semper enim in more habui, sua cuique etiam minutissima reddere, & fateri malle per quos profecerim, quàm in furto deprehendi, iuxta consilium Plinij in præfat. ad lib. nat. hist. Cùm pręsertim, ut ipse inquit, fors fiat ex usura & † laus, quę primis Scriptoribus iustè conceditur, non minor interdum posterioribus deferenda sit, qui multa inventis addiderũt, vel quæ à primis arripuerunt, hauseruntque, illuminatiùs, & ordinatiùs posteris tradunt, ut novissimè advertit, & probat Pat. Ioan. Pineda in Eccles. cap. 12. versic. 12. num. 3. pag. 1206. & ante eũ ex nostris, plura congerẽs, Sim. de Pręțis proœmio ad lib. de interpret. ult. volunt. n. 16. ubi asserit, † hâc solâ ratione posse Doctorem, suũ appellare librum illum, in quo omnia dicta aliena reposuit, de suo autem nihil adiecit, arg. l. 2. circa princ. D. de orig. iur. ibi: *Non quia Papyrius de suo quicquam ibi adiecit, sed quòd leges sine ordine latas in unum composuit*; auth. ut cùm, de appellat. cognosc. §. aliud quoque capitulũ, ibi: *Et dispersas*, † & eorũ, quę de glossis Accurs. dicit Bart. in l. 2. D. de concussion. Paul. de Castro in auth. cessante, circa fin. C. de legit. hęred. & de suis operibus Speculator † in tit. de not. crim. §. ut autem, dicens: *Vt autem ex aliorum sparsis velleribus telam nobis ordiamur politam, &c.* Quod sumere potuit ex D. Hieronym. in pręfat. comment. epist. ad Ephes. dũ ait: *Nũquid aut Tertullianus Beatum Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactãtius Hilarium à scribendo deterruit? stamina & filamnonum, quã posuit priores, ut posteri vestem inde conficiant.*

11

12

13

14

15

Quibus addo † Clement. Alexand. lib. 6. Strom. cap. 1. ubi ostendit Philosophos & Poëtas Græcos, quorum variæ sectæ fuerunt, confessos esse, pręcipua sua de moribus dogmata à Socrate accepisse. Quin & plura alios ab alijs invicem surripuisse, & aliorum libros ab illis obletos tanquam suos sibi vendicasse. Macrob. ubi supr. qui ait, quòd quemadmodum apes succum varium in unum saporem misturâ quadam, & proprietate spiritus sui mutant: † *Nos quoque quidquid diversa lectione quæsivimus, committemus*

16

17

ſtylo, ut in ordinem eo digerente coaleſcat. Nam & in animo melius diſtincta ſervãtur, & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento, quo conditur univerſitas, in unius ſaporis uſum libamenta confundit, ut etiã ſi quid apparuerit, unde ſũptũ ſit, aliud tamẽ eſſe, quã unde ſumptũ noſcetur, appareat.

18 Et Lucian. in Dialog. Piſcator, ſive reviviſcentes in princ. † qui cum antiquis Philoſophis loquens, ſic ait: *Quin & hæc ipſa, quæ proloquor, unde quã à vobis accepi? ac inſtar apiculæ decerpens, hominibus oſtendo? At illi laudant, ac uniuſcuiuſque florem, unde, & a quo & quemadmodum collegerim, cognoſcunt, meque oratione ob floriferam hanc meſſem commendãt. Sed verius vos ipſos, ac prata veſtra amœniſſima, qui tam varia, & verſicoloria produxiſtis, extollunt.*

D. quoque Auguſt. q. de Trinit. cap. 3: *Vtile eſt* (inquit) *plures libros à pluribus diverſo ſtylo etiam de eiſdem quæſtionibus fieri, ut ad plurimos res ipſa perveniat ad alios quidem ſic, ad alios autem ſic.* Et Hippoc. in lib. de arte: *Scientiæ*, inquit, *votum ac opus eſt, invenire aliquid eorum, quæ nondum inventa ſunt, ſimiliter & ſemiperfecta ad finem perducere & abſolvere.*

19 Et ut omittam † celebrem illam Hoſtienſis, Innocentij, Abbatis, & aliorum diſputationem in cap. quod ſuper his devoto, ubi generaliter tractãt de dominio rerum, quę ab infidelibus poſsidentur; & an, & quando ab illis auferri poſsit? De quo etiam latè agũt omnes Theologi poſt D. Thom. in 2. 2. q. 10. artic. 10. Idem D. Thom. de regim. Princip. lib. 3. cap. 9. D. Anton. in 3. part. ſum. tit. 22. cap. 5. §. 8. Sylveſt. verb. *Papa*, q. 7. Franc. Topius in tract. de poſt Princip. ſæcul. §. 7. num. final. Navarr. in cap. novit, de iudic. notab. 4. doctiſsimus Præſes Covarrub. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. Ferdin. Menchaca lib. 1. quæſt. illuſt. cap. 24. Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 106. Ludovic. Turrian. de Fide, Spe, & Charitat. q. 10. per duodecim articulos, ex pag. 619. ad 662. & plures alij relati per Thom. Sanchez in ſum. 1. part. lib. 2. cap. 1. & ſeq. & Sayrum in Clavi Regia, 2. tom. lib. 9. cap. 4.

Peculiariter † de his noſtris Indis Occidentalibus omnium primus diſputare cœpit inſignis ille † Doctor Ioãnes Lupus de Palacios Rubios, edito in hanc rem tractatu, cui titulum fecit: *Inſularum maris Oceani*, ad quem ſe remittit in tract. de obtemp. Regn. Navarr. 2. par. §. 1. in fin. cuius tamen copiam nuſquam habêre potui. 20 21

Poſteà etiã in eodẽ argumento valdè inſudavit notiſsimus ille Chiapenſis Epiſcopus, D. Fr. Bartholomeus de las Caſas, qui Hiſpali bonis parẽtibus natus, & poſt ſacrorum Canonum ſtudium Sacerdotij ordinem adeptus, cũ ad inſulam Hiſpaniolam, ſive Sancti Dominici inter primos illius ætatis homines traieciſſet, & in ſeculo manens, ſæcularibus negotijs implicatus, militares adverſus Indos expeditiones obſervaſſet, & damna, & iniurias quas illis fieri videbat toto animo † dolêret, pio ſemper, & ardenti eorum tuendorum zelo, & charitate flagravit, & cũ parum ſuis conſilijs, & ſermonibus proficere cerneret, anno 1515. primũ, & iterum anno 1517. in Hiſpaniam redijt, & enixis ac repetitis libellis, & orationibus Indorum cauſam defendit apud Ferdin. Regem Catholicum, & eo paulò pòſt è vita diſcedente, apud Caroli Cæſaris, tunc Flandriæ cõmorantis, Gubernatorem, & Conſiliarios, & poſteà eundemmet Carolum Barchinonę perſonaliter adiẽs, plura pro illorum libertate, meliori converſione, gubernatione, & tractatione propoſuit, & aliquibus pro voto impetratis, alijs per illius temporis cõperendinationes ſuſpẽſis, rurſus inſulã S. Dominici repetijt, ibiq; ordinẽ Prędicatorũ ingreſſus & profeſſus, & multa pro eiſdem Indis iuvandis conſtantiſsimè paſſus, ad Novam Hiſpaniam tranſitum fecit, in qua non minori curâ ſuſ- 22

ceptam Indorum clientelam profecatus fuit.

Posteà verò Episcopatu *de Chiapa* donatus, prout maiori fulgebat auctoritate, maiori etiā ardore, & solicitudine in idem studium incubuit. Sed cùm ob militum duritiam, & auri, atque argenti semper crescentem cupiditatē, non ut oportebat, iustissimis & sanctissimis Regijs edictis in regionibus adeò longinquis obtemperari videret, suaque monita multis exosa, alijs verò difficilia, aut impossibilia iudicari, Episcopatui, quem hâc tantū causâ susceperat, consulto prius Romano Pōtifice, renunciavit, & iterum in Hispaniam reversus, anno 1539. nullum non lapidē movit, ut verbo, & scriptis iniurias & calamitates Indorū ostenderet, & ut eis obviam iretur expostularet.

23 Sumptâque † hinc occasione, & ut apologijs respondêret, quas eodē tempore Ioan. Ginef. Sepulveda contra aliquas eius propositiones evulgaverat, libros quosdam scripsit, quorū primus continet tractatum comprobatorium supremi Imperij, & universalis dominij, quod Reges Castellę, & Legionis super Indis Occidentalibus habent, eique triginta propositiones, & aliqua principia ad idem argumentum pertinentia subiunxit.

Secundus, capita cuiusdam disputationis amplectitur, quæ anno 1550. coram Regio Senatu, & alijs doctissimis viris inter Episcopum & Ginesiū habita fuit eiusdem Senatus auctoritatē, ab eruditissimo Fr. Mag. Dom. Soto, qui ibîdē interfuit, in sūmā redacta.

Tertius, quartus & quintus de dānis, quę Indi patiebantur, eorum libertate asserenda, commendisque tollendis pertractant.

Sextus quoddam confessionarium continet, cuius terore, ij, qui cum Indis versabantur, à confessarijs examinandi essent. Hi libelli Hispali typis excussi anno 1550. & 1552. per omniū ora, & manus vagari cœperunt. Sed

24 postea † quia sine Regij Senatus auctoritate editi erant, & alijs iustis de causis colligi, & asservari iussi sunt & præcipuè dictum confessionarium, ad quod intercipiendum Regia schedula expedita reperitur Vallisoleti 5. Septembr. ann. 1550. quę extat in 1. tom. sched. impr. pag. 231.

25 Vltra hos tractatus † aliū scripsit, quem appellavit testamentum, & aliū, cui codicilli nomē apposuit, quos ante mortem Regi Philippo II. præsentasse, auctor est Fr. Eman. Roderic. 2. tom. quęst. Regul. q. 99. art. 4. Refert etiam Fr. Aug. Davila Padilla in hist. Mexic. Ord. Prędic. lib. 1. cap. 99. aliū librum scripsisse Latino, & Hispano sermone de promulgatione Evangelij, & alium ingentis voluminis, cui de iuvandis & fovendis Indis titulum fecit, & Mexici in Biblioth. Dominicani Cœnobij asservatur.

26 Et tandem summus hic vir, † libertatis Indorū usq; ad mortē propugnator acerrimus, plenus dierū & virtutū Vallisoleti occubuit ut latius hæc omnia, & alia ad eius vitā, laudes & labores, quos pro Indis suscepit, spectātia, 27 recēset † Hieron. Benzo hist. Ind. lib. 1. c. 16. Fr. Aug. Davila ubi sup. ex c. 97. usq; ad 107. Fr. Thom. Castell. in hist. Lat. Ind. 1. par. Fr. Vincēt. de las Casas in hist. Mexic. lib. 1. Fr. Alfons. Ferdin. in hist. Eccles. nostri temp. lib. 1. cap. 6. Ioan. Boter. in relat univers. 4. p. lib. 3. pag. 63. Ant. Herrera in hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 11. pag. 20. & lib. 2. cap. 3. pag. 33. & 34. & cap. 6. pag. 40. & cap. 15. & 16. & 21. & lib. 4. cap. 2. 3. 4. & 5. & deca 3. lib. 2. c. 3. 4. & 5. ubi notabiles orationes continētur, quas Barchinonæ ann. 1519. corā Imperatore Carolo V. Episcopus Darienis & Licentiatus de las Casas habuerūt, de quibus etiam agit Hieron. Bēzo in sua hist. Novi Orb. lib. 1. cap. 16. & aliqua tāgit Ludovic. Cabrer. in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. pag. 419.

Episcopi Chiapensis temporibus

28 prædictus † etiam Ioan. Ginesius de Sepulveda floruit, qui, ut preter alios refert Ant. Possev. in apparat. 1. tom. pag. 880. Cordubẽsis fuit, Theologiæ, & bonarum litterarũ impensè doctus, ac Caroli V. Imper. Historicus. Hic annos 81. cœlebs, & in diversis studijs versatus, insumpsit, & obijt ann. 1572. sepultus in Putalbani municipij æde maximâ prope Cordubã, & varia opera scripsit, quæ cùm sparsim varijs tẽporibus fuissent à Typographis evulgata, demũ ab Arnoldo Myllio cõquisita, simul in lucem edita sunt in officina Birmanica Coloniæ anno 1602.

Et inter reliqua, ut audio, peculiarẽ librum elucubravit de iustis causis belli cõtra Indos suscepti: cuius ratione, cũ in pluribus Episcopi Chiapensis assertionibus cõtrairet, & inter illos, verbo & scripto, privatim & publicè multæ contentiones habitæ fuissent, apologiã quandã pro prædicti libri defensione vulgavit. Horũ librorũ copiam

29 usque adhuc habêre non potui, † fuerunt quippe auctoritate Regiâ in Hispaniȩ, & Indiarũ Provincijs interdicti, schedulâ ad id apud D. Martinum expeditâ 19 Octob. ann. 1550. quȩ extat in d. 1. tom. sched. imp. pag. 230. ubi huius prohibitionis ratio ea esse dicitur, quia extra Regnũ typis excusi fuerant, & quia nõ convenit, ut materiæ eiusmodi sine expressa & peculiari Regis licentia pertractẽtur, & publicȩ factæ, vulgi linguis, & manibus conterantur.

Accipio etiã ex relatione Fr. Aug. Davila in d. hist. Mexic. Ord. Præd. lib.

30 1. cap. 103. pag. 403. quendã † Licenciat. Frias de Albornoz in eodẽ argumento laborasse, & tractatum de conversione & debellatione Indorũ scripsisse, qui tamen, quoniã aliqua continebat, quæ Evangelicis prȩceptis adversabãtur, Quæstorũ Fidei sedulâ diligentiâ interclusus fuerit.

31 Viguit quoque eâdem ætate † quidam Pet. Malferitus I.C. Patricius Balearis, ad cuius manus cũ confessionariũ Episcopi Chiapensis pervenisset, & in eo aliqua perlegisset, quȩ iustitiȩ Nostrorum Regũ in occupatione harum Provinciarum nocêre poterant, copiosum quoddam, & non malè doctum consilium, sive apologeticum (ut ipse vocat) iuris responsum commentus est, quo intrepidè illã defendit, illudque ad potentiss. D. D. Maximilianum Bohemiȩ Regem, Austriæ Archiducem, direxit, qui eâ tempestate Carol. V. in Regnis Hispaniæ vices gerebat. Quod responsum extat inter consilia Iacobi Mandeli Albani, vol. 2. & est 769. in ordine.

32 Marquardus † etiã de Susanis tractatũ eodẽ fermè tempore fecit de Iudæis & infidelibus, in cuius prima parte cap. 14. per tot. an, & quando infideles debellari, & proprijs bonis spoliari possint? pertractat, & de his nostris Indis, & eorum subijciendorum titulis speciatim nonnulla considerat.

33 Idẽ etiã licèt magis perfunctoriè tetigit † Frãc. à Vargas in tract. de auct. Pontif. & Episcop. iurisd. qui habetur inter tract. Doct. tom. 13. p. 1. ex pag. 113. ubi confirmatione 10. fatetur, multũ in hac re Scriptores suȩ ætatis super conciliandis contrarijs Innocẽt. & Hostiens. opinionibus dissentire, se tamen omnium eorum sententias omnibus collatis disputationibus ad cõcordiam, meramque veritatem reducere conatũ in suis commentarijs: quos tamen ego vidêre non potui, & an typis excusserit, prorsus ignoro.

34 Doctissimus † itẽ Mag. P. Domin. Soto aliqua hũc articulũ concernẽtia doctè, & graviter pũgit in lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. & seq. & in 4. dist. 5. q. unicâ, art. 10. pag. 266. & seq. ubi addit, sibi in animo esse in lib. 4. de iust. & iur. tractatum edere de ratione promulgandi Evangelij, primum in obsequiũ Fidei, deinde in gratiam Christianorum Principum. Quem tamen tractatum an ediderit, nescio; nunquã enim

illius copiã allequi potui, licèt eum citari videam à Ferd. Menchaca, lib. 1. quæst. illustr. cap. 10. num. 10.

35 Idẽ mihi cõtigit in scriptis † Ioan. Matiéço, qui fuit in his Peruanis Provincijs Argẽtini Prętorij pluribus annis Senator, & ultra Dialog. Relatoris & accurata commentaria, quæ edidit sup. lib. 5. Recop. alium etiam librum, quem ipse in illis citat, paraverat, sub titulo de stylo Cancellarię, & refert se in eo plura pro defendẽda Indorum debellatione & subiectione dixisse in tit. 1. præeminẽtia 17. casu 20. declar. 9. §. 1. gloss. 1. Ad quem etiã se remittit nonnulla eiusdẽ argumenti leviter tangẽs, in alio libro manuscripto Hispani sermonis, quẽ penes me habeo, & inscribitur de moderatione, sive gubernatione Regni Perù; † qui tamen iudicio

36 meo tumultuariè ab auctore scriptus videtur, & pauca continet, quę nobis eandem rem pertractantibus usui, & adiumẽto esse potuerint, ut ex utriusque operis collatione patebit.

37 Franciscus † etiam à Victoria, Dominicani Ordinis fulgentissimum Sydus, ultra celebres illas disputationes, quas de iure belli cõscrìpsit, duas alias elucubravit, quibus *de Indis insulanis*, titulum fecit, ubi plures rationes, sive causas enumerat, ob quas illis bellũ infligi possit, & veros dominationis Regũm nostrorũ titulos à falsis, & affectatis magistrali resolutione distinguit.

38 Dom. quoque Gregorius † Lupecius Regius in supremo Indiarum Senatu Consiliarius, & ob eximiã utriusque iuris peritiam, & indefessum laborẽ omni sęculo commendandus, ut aurea, & ardua glossemata, sive commentaria ostendunt, quę circa Hispanas septem Partitarum leges scripsit, sine quibus manca profectò Hispani fori iurisprudentia videri posset. Hic inquã talis, tantusque Præceptor, totis nervis in hoc idẽ argumentũ dominationis Indiarum intendit, & cùm plura hinc inde allata tẽtasset, tandem relectiones Victorię, de quibus diximus, summopere probans, eas ad litteram transtulit, & viginti colũnis consumptis, vix, & ne vix quidem se ab hoc labyrintho extricare potuit in l. 2. tit. 23. part. 2. verb. *Acrecentar el pueblo a su Fè.*

39 Alia quoque † alij tam Theologi, quàm utriusque Iuris, atque etiam historię professores de eodẽ articulo varijs in locis tetigisse reperiũtur, ut cõstabit ex Ioan. Maior. in 2. Sent. dist. 44. q. 3. Alfons. à Castr. de iusta hæret. punit. cap. 14. Alfons. Guerrer. in speculo Princip. cap. 3. num. 5. Pet. Bellino in tract. de bello, 2. part. tit. 12. Ioseph. Acosta in libris de procuran. Ind. salute, præcipuè lib. 2. cap. 2. Cuius doctissima † & elegantissima scripta meritò laudat Ant. Possevin. in apparat. 1. tom. pag. 964. Ferdinand. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 10. n. 10. & 11. & cap. 24. per tot. Fr. Ant. à Corduba in suo quæstionario, lib. 1. q. 59. Dominico Bañez, Aragone, Salone, Lorca, & alijs Theologis recẽtioribus in 2. 2. q. 10. art. 10. Lud. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 105. & 106. Greg. de Valẽt. in 2. 2. disp. 1. punct. 7. in resp. ad 2. & punct. 8. per totum, Ioanne Azorio lib. 8. instit. moral. cap. 24. & 25. Eman. Roderic. 2. tom. quęst. Regul. q. 99. art. 4. & tom. 3. quęst. 32. art. 4. Anastas. Germonio de sacror. immunit. lib. 3. cap. 13. per tot. præcipuè ex num. 29. Petr. Matthæo in lib. 7. Decretal. sub tit. 9. de insulis Novi Orb. pag. 74. & seq. illust. & eruditiss. Card. Bellarm 1. tom. controvers. 3. de Rom. Põtif. lib. 5. c. 2. & in recognitione suorum librorum in addition. eiusdẽ cap. §. 2. Camill. Borrell. de pręstan. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 224. Ant. Possevin. in Bibliot. tom. 1. lib. 9. cap. 15. & seqq. ubi de conversione Indorum aliqua tradit Fr. Thom. à Iesu in tract. de procuran. omnium gentium salute, lib. 2. par. 1. cap. 5. & lib. 5. p. 1. P. Lud. Turriano in tract. de Fide, q. 19. disput. 51. & 52. & sequentib. P. Ioan. de

41

Salas de legibus,q.95.disput.7. sect.4. pag.120. & q.96. disp. 10.sect.3. pag. 227.Ioan.Boter. in suis relat.universſ. 2.part.lib.4.ex pag.238. ad 240.& 4. part.lib.3.per totũ, præcipuè pag.72. Anton.de Herrera in hist. gener.Ind. decad.1.lib.2.cap.4. Lud. Cabrera in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. Ferdin. Rebell.de obligat.iust.lib.18.q.23.per tot.ubi licèt de titulis Indiarum Oriẽtalium dumtaxat pertractet, idem est ac si de Occidentalibus disseruisset, Lud.à Paramo de origin. Inquiſ.lib.3. q.1.opin.3.n.123.ubi citat, de eodem agentem, quẽdam auctorem nomine Vazquez conſ. 8. quem invenire non 41 potui; † ſicuti neque admonitionem quandam de legatione Evangelica ad Indos capessenda,quam audio his tẽporibus ſcripsisse Iuſt. Heurniũ Ioan. filium,& typis editam Lugdun. Batavor. apud Elzivericum in 8.

Vidêre autem licuit,& iuvit, quod latiſsimè, & multũ in noſtris terminis 42 ſcribit † D. Marta in tract. de iuriſd. lib.1.cap. 24. ubi Romani Pontificis poteſtatem ſuper Regnis, & bonis infideliũ intrepidè admittit, & Hieron. Zevall.1.tom.pract.cõmun.q.735.ubi occaſione illius quæſtionis, quam diſputat, an filij infideliũ poſsint invitis parentibus baptizari, de titulo ſubiectionis Indorum aliqua tangit. Quod 43 idẽ † ipſe auctor,quæ eius eſt diligentia,& ſtudiũ deRepublica litteraria,& Noſtrorum Regũ dignitate benèmerendi,in eorum,ut inquit,gratiã,latiùs proſequutus eſt in quarto tom. earundẽ pract.cõmun. q.ult.ex n. 168. uſq; ad num.324. ubi num. 174. mutuatis verbis Petri Malferiti.d.conſ.769.inſano labori ſe indulgêre velle teſtatur, ut veritas huius quæſtionis,& Indiarũ Regni retentio luce meridianâ clarior omnibus illuceſcat,quod an impleverit,aliorũ iudicio relinquo.Meritò† ta-44 men ibidẽ ex num.175.ad 182.ad hoc opus ex profeſſo ſuſcipiẽdũ deſiderat, & appellat inſignes illos, & præſtãtes Iuriſconſultos, & Regis noſtri potentiſsimi Præſides & Conſiliarios,quorũ nomina refert.Magnos † enim mag- 45 na aggredi,&in magnis laborare ratio ſuadet,ut latè docet Ariſt. lib.4.& hîc cap. 3. & egregio ſchemate oſtendit Lucianus in dialogo 4.

Sed nos † eo tempore, quo Zevall. 46 hanc ultimã quæſtionẽ in vulgus emiſit,ſcripta hæc,quæ nunc in publicum edimus,in privatis ſchedis continebamus, gaviſiq; ſumus,& ingenio noſtro gratulati, quòd poſt tantos viros, qui in hoc ſtudio, ſive ſtadio certarunt,& in hanc uberrimam meſſem manũ miſerunt, prodire adhuc in lucem, Deo votis noſtris annuente,non uſquequaque contemnendi, poſsimus, & piam illam Moabitidem imitati, ſpicilegiũ, neque ſterile forſitã, neque infructuoſum conficere.

Et quamvis † ſumma illa eruditio- 47 nis faſtigia, quæ Zevallos exoptat,æquare non valeamus,neque in Orcheſtra, ſed in imis iſtis ſubſelijs locum habêre meruerimus, non ideò tamen ab incœpto itinere deſiſtemus. Poteſt enim non incõcinnè huc referri quod inOratore Cicero ait: *Si quem aut natura ſua, aut illa præſtantis ingenij vis fortè deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis, teneat tamen eum curſum,quem poterit. Prima enim ſequentem, honeſtum eſt in ſecundis, tertijſque conſiſtere. Nam in Poëtis non Homero ſoli locus eſt (ut de Græcis loquar) aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, ſed horum vel ſecundis, vel etiam infra ſecundos. Nec verò Ariſtotelem in Philoſophia deterruit à ſcribendo amplitudo Platonis: nec ipſe Ariſtoteles admirabili quadam ſcientia & copia cæterorum ſtudia reſtinxit.*

Alacrior quoq; ad hãc pugnã capeſſendam inſurgo,quoniam audio etiam his ultimis annis librum quendã ſine Auctoris nomine pervulgatum eſſe, de his Indicanæ dominationis iuribus plura tractantem, † cui titulus 48

est, *Mare liberum*, cuius copiam hucusque nancisci non potui; nam in extremas istas mundi plagas rarò similes libri perveniunt, & huius nundinatio, & relectio per sanctę Inquisitionis officium interdicta videtur, ut constat ex ultimo indice librorum prohibitorum ann. 1612. pag. 77. Nimirum, quia ut à viro docto & pio, qui Hispaniæ ante prohibitionem illũ legit, accepi, hæretici Auctoris manũ & ingeniũ redolebat impiè in Reges nostros, & quod gravius est, in Romanã Ecclesiã debacchãtis. Pro accepta scilicet eiusmodi † Sectariorũ inverecũdia, qui nullam veritatis, aut decori rationem in suis doctrinis asserendis & adstruẽdis habentes, quidquid in buccam venit, affirmant, & contumelijs & iniurijs magis quàm rationibus certant, ut rectè observat Balth. Chavas. de not. veræ relig. lib. 4. cap. 2. ut planè ad eos pertineat illud Greg. Nazianz. in orat. 1: *Veritatis doctrinam adulterant, omnibus assentantur, ventriloqui sanè, & vaniloqui, voluptatibus suis servientes, verbis è terra prolatis, & in terram pessum euntibus, ut maximã apud vulgus gloriã, & nominis celebritatem consequãtur.*

49

Cui † libro, postquam hunc nostrũ typis cudendum tradidimus, plenè respondisse video, doctum pariter ac reverendum Patrem D. Seraphinũ Freitas Lusitanum in altero cui *de iusto Imperio Asiatico*, titulum fecit, ubi Indię Orientalis navigationem, & conquisitionem per Lusitanos factam, eruditè defendit, & nonnulla etiam breviter pungit, quæ ego latiùs pro his nostris Occidentalibus disserueram, ut Lectori facilè ex utriusq; tractationis collatione patebit.

50

Eundem laborem, licèt non ita serio, aggressus quoq; videtur alter novissimus Lusitanus, cui nomen Benedictus Ægidius, in commentarijs ad l. ex hoc iure, D. de iustit. & iur. 1. part. cap. 3. ex num. 13. ad 32. sed neque hic nostrum usquequaque inutilẽ reddet. Pergam igitur macte animo, distinctis capitibus singulos titulos, qui mihi in hanc rem perpendi posse videntur trutinans, & exornans, obsoletis nitorem, ut cum Plinio loquar, fastiditis gratiã, dubijs fidem, & vetustis novitatem adstruere curans, & in unoquoque quid affirmandum, quid improbandum sic ex animi mei sententia citra omnem amoris, & lenocinationis speciem resolvens. Non enim ignoro, † mendacis hanc pœnam esse, ut etiam cùm vera dicat, ei non credatur, sicuti apud Laërti. lib. 3. Arist. tradit, &. D. Hieronym. epist. 37. ad Iulian. & habetur Eccles. 20. 26: *Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore disciplinatorum assiduè erit.* Et adulatores † sibi, & ijs, quibus arridere cupiunt, necem inferre, ut preter alios optimè & novissimè probat Dom. Regens Valençuel. cõs. 99. num. 76. & eleganti carmine ostendit Iacob. Billius Carthus. in Antholog. sacra, sic inquiens:

51

52

Lingua assentatrix vitium loquentis acerbat,
Et delectatum crimine laude ligat.
Nulla sit ut lapso reparandæ cura salutis
Blanditur soniti dum malè suasus honor,
Libera sit potius vox correctoris amici,
Serpere ne fibris cæca venena sinat.
Nec credens medici verbis fallacibus æger,
Noxia laudatæ vulnera pestis amet.

SVMMARIVM
Capitis II.

1 *Deus omnium rerum est auctor, actor & moderator.*
2 *Deus non solùm præest rebus omnibus, sed interest, & inest.*
3 *Deus omnium Regnorum arbitrium in sua manu habet.*
4 *Regna & Imperia omnia immediatè à Deo proveniunt, & pendẽt, & plurima iura & auctores, qui de hoc tractant.*
5 *Reges omnes, & Imperatores cur in suis*

titu-

titulis scribant, se Dei gratia regnare?

6 Dei gratia se regnare dicunt aliqui Reges & Duces, ut ostendant, se nullum alium superiorem in terris agnoscere, & plurimi auctores, qui de hoc tractant.

7 Dom. D. Franc. de Alfaro, Senator Limensis meritissimus, laudatur.

8 Regna & Imperia omnia cur Deus caduca, & instabilia esse voluerit?

9 Regnum a gente in gentem potest transferre Deus cum causa, & sine causa.

10 Regnorum innumeri casus, & mutationes remissivè adducuntur, & plurimi auctores, qui de hoc agunt, latissimè recensentur.

11 Gens nulla reperitur, quæ certam suæ originis & Regni rationem & successionem reddere possit, præter Hebræam.

12 Romanorum Monarchia, sicut aliæ, cecidit; quamvis se æternam futuram iactaret.

13 Fortuna adversus imperia, & civitates idem ius habet, quod adversus imperantes.

14 Regna suas ætates habent, sicut homines, & internas causas pereundi.

15 Manilij Poëtæ elegantia carmina de imperiorum mutatione.

16 Diogenis iocus in mutationem rerum.

17 Imperiorum & Regnorum mutationes & casus, qui Lunæ & Stellis tribuunt, graviter errant.

18 Fati, fortunæ, & sortis nomine Ethnici, Dei absolutam voluntatem significare volebant.

19 Mundi æterna lex est, ut omnia in eo morti, & mutationi sint subiecta.

20 Deus solus mortis & mutationis est expers.

21 Iusti Lipsij elegantissima verba de rerum & Regnorum mutationibus expēduntur.

22 Hispaniam summum Imperium Orbis habituram Vaticinij in modum proponit Iust. Lipsius.

23 Hispaniæ Reges titulum dominationis Novi Orbis ex promissione & concessione divina habere videntur. Et numer. 31.

24 Rem suam quilibet potest ad aliū transferre.

25 Deo auctore & ductore quæ fiunt, iniusta censeri non possunt.

26 Cap. Dominus noster 23. q. 2. expenditur, & illustratur.

27 Moysis bella contra Amorrhæos, & alios ex sola divinæ voluntatis observatione excusant August. Abulens. & alij, quorum loca expenduntur.

28 Sapientiæ locus cap. 12. vers. 12. explicatur, & exornatur.

29 Deus iustè potest, omnes gētes etiā innocentes perdere, imò & beatos damnare, si id sibi placeret.

30 Deus cur comparetur figulo, & creatura luto ab Isaia, & D. Paulo.

32 Repetitionis & prolixitatis vitiū fugiendum.

33 Thom. Bozius securè admittit concessionem Novi Orbis à Deo Hispaniæ Regibus factam, ob zelum religionis, & alias virtutes. Et num. 35.

34 Cantic. cap. 4. de Austro perflante, & aromatibus fluentibus, intelligitur de conversione Indorum.

36 Sibyllarum carmina à Virgilio relata, commodè de Hispaniæ Regibus applicātur.

37 Alanus Copus titulum, quem Reges Hispaniæ in utraque India habent, multum extollit, tanquam à Deo concessum.

38 Reges Catholicos Hispaniæ videri electos, & vocatos à Deo ad reducendos, & gubernandos populos Indorum, sicut olim Moysis ad reducendum & gubernādum populum Israelit. Camill. Borrel. apertè testatur.

39 Benedictionem & promissionem dilatationis Imperij sui factā Ecclesiæ à Prophetis, posse etiam intelligi de Regibus Hispaniæ, docet D. Valdesius.

40 Indiæ Orientalis titulum Regibus Lusitaniæ ex divina approbatione, & quasi concessione competere, docet Pet. Rebellus, & idem procedit in Occident.

42 Novi Orbis Imperium, & conversionem Hispanis Deum reservare, & cōcedere voluisse, multis prodigijs & os

tentis

CAPVT II.

De primo debellationis & dominationis Indiarum Occidentalium titulo, quem gloriosissimi Hispaniæ Reges ex divinæ voluntatis concessione habere posse videntur, à qua omnium Regnorum iura dependent, & quibus illa vaticinijs, & prodigijs fuerit insinuata?

1 DEus † omnium rerum est auctor & actor, æterna & provida mens, quę cœlorum perennes orbes, quæ syderum inæquales cursus, quę elemētorum alternas vices, quę deniq; omnes res superas, inferas, temperat, moderatur, gubernat. Spargit quoquo versum æterna illa lux suos radios, & uno eodemque, ut ita dicā, ictu, sive nictu, sinus omnes, & abyssos penetrat cœli, terræ, maris. Nec † 2 pręest solùm Divinitas hæc rebus omnibus, sed interest, imò inest, res omnes inspicit, adit, cognoscit; & cognitas, immotâ quadā & ignotā nobis serie dirigit, ac gubernat, ut pręclarè scriptum reliquit Iust. Lipsius lib. 1. de constant. cap. 13.

Quo fit, ut pariter in sua voluntate & potestate habeat † 3 omniū Regnorum & Imperiorum arbitriū, & distributionem; † 4 nullusque temporalis status, aut principatus reperiatur, qui à Deo auctore naturæ immediatè non proveniat, atque dependeat, licèt ipsi Principes, & Monarchæ mediante humanâ voluntate & institutione ad eorum fastigia proveh untur, ut habetur 1. ad Rom. 13. Timot. 3. Proverb. 8. & egregiè probat l. 1. l. inter claras, C. de sum. Trinit. l. 1. C. de veter. iur. enuc. in princ. l. ult. C. de quadr. præscript. cum alijs, D. August. in cap. quo iure, 1. distinct. cap. Constantinus, cap. duo sunt, cap. si Imperator. 96. distinct. cap. si ex bono de pœn. distinct. 4. D. Chrysost. hom. 23. in d. epist. ad Rom. l. 5. 6. & 7. tit. 1. par. 2. D. Thom. lib. 1. de regim. Princ. Dom. Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. Did. Perez in procemio ordinam. col. 7. Minchaca in pręfat. controvers. illustr. num. 119. & 139. Covarrub. in pract. cap. 1. Mich. Salon. de iust. & iur. tom. 1. tract. de Dom. q 2. art. 1. concl. 2. Omphali de civili Polit. lib. 2. cap. 1. num. 1. & plurimi alij relati à Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 17. num. 2. vers. *Puedense*, Zevall. in pract. lib. 4 q. fin. ex num. 237. P. M. Fr. Anton. Perez in Laurea Salmantina, certamine 5. exposit. de hom. præfect. pag. 296. & seq. Pat. Franc. Suar. omnino videndo in defens. cōtra sect. Anglican. lib. 3. cap. 2. num. 10. & seqq. & Petr. Andrea Canonherio in Aphorism. Hippocrat. polit. 1. tom. pag. 1. & 2.

Qua de † 5 causa omnes benè cordati Reges & Imperatores suorum titulorum in tio, se Dei gratiâ regna, quibus potiuntur, habêre, piè & humiliter profiteri solent. Quamvis † 6 aliqui ambitiosiùs, simul etiam sub hac præfatione ostendere velint, nullum alium in terris superiorem agnoscere. Vt cōstat ex ijs, quę latè notant Castell. & Burg. de Paz in procem. leg. Taur. n. 30. Gregor. Lop. & eius additionat. Barth. Humada in procem. part. gloss. 7. Paris de Puteo in tract. de Duelli lib. 7. §. an Comes, num. fin. Redin. de maiest. Princ. in princ. n. 22. Chassan. in procem. ad consuetud. Burgun. verb. *Par la grace*, Francisc. Marc. decis. 163. num. 1. part. 1. Petr. Foller. in tract. de cens. b. fol. 15. n. 8. cū seqq. Carol. Tapia de constit. Princip. in rubr. num. 3. Anton. Scappus de iure non scrip. lib. 2. cap. 2. ex num. 3. Menoch. conf. 2. num. 104. Anastas. Germon. de Indul. Apost. in initio, fol. 30. Camil. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 2. Zevall. ubi sup. num. 267. & novissimè alios citans Caldas Pereira in tract. de emption. & vend. cap. 1. num. 4. Et † 7 illustris pariter, atque eruditus Dom. dō Francisc. de Alfaro huius Limani Conventus Senator meritissimus, mihique semper ob iustitię zelum, tuendorum Indorum ardorem, probatissimos & incorruptissimos mores, & alios necessitudinis, & familiaritatis titulos plurimum observandus, in suo eleganti tract. de offic. Fiscal. gloss. 2.

Et ad hanc supremam potestatem ostendendam † 8 eadem Dei providentia disponit, ut Regna & Imperia ipsa

caduca,

caduca, & instabilia sint, & sub perpetua quadam mutatione, & volubilitate constituta, ne à nobis ipsis stare, ac perdurare in sceptri semper dignitate existimaremur, sed ut standi, ita & cadendi, resurgendique fatum, ex eius nutu, & voluntate pendêre, † quæ cum causa & sine causa, illa ab alijs ad alios, & de gente in gentem transferre potest, & solet, ut apertè docemur Ecclesi. cap. 10. Dan. cap. 2. vers. 21. ibi: *Deus mutat tempora, & ætates, transfert regna, atque constituit*, & cap. 4. ibi: *Dominatur excelsus in Regno hominum, & cuicunque voluerit, dabit illud*, Sap. cap. 7. vers. 27. ibi: *Omnia innovat*, 2. ad Corinth. cap. 6. ibi: *Regnum à gente transfertur*; & innumeris † exemplis ex sacra Scriptura, quatuor Orbis Monarchijs, & omni antiquitate petitis, ostẽdunt, & illustrant Doctores per text. ibi in cap. translato de constitut. cap. per venerabilem 34. de elect. auth. de non alienan. rebus Eccles. §. ut autẽ, Cicer. lib. 1. offic. elegantissimè Ovid. lib. 15. Metamor. Propert. lib. 2. eleg. 9. Plutarc. in paralel. & apophtegm. Valer. Maxim. lib. 2. cap. 7. lib. 6. cap. 9. Tacit. lib. 6. annal. Ammian. Marcell. lib. 14. Trogus Pomp. lib. 44. Luc. Florus lib. 2. cap. 19. Polyb. lib. 8. hist. Paul. Æmil. in Dione, Auso. epig. 8. & in Lud. Sep. Sapien. in Solone, Tzetzes Chil. 4. Bocacius de casib. Princip. & plurimos alios referens Petr. Gregor. lib. 18. Syntagm. c. 1. & lib. 21. de Rep. per totum, & lib. 6. cap. 3. num. 10. & in syntax. art. mirab. lib. 22. cap. 4. Menchac. lib. 1. quæst. illustr. cap. 20. num. 34. Balduin. qui eleganter loquitur in §. item ea, quæ ex hostibus, instit. de rer. divis. Thom. Bozius Eugubinus de sign. Ecclesię Dei, lib. 24. cap. 3. cum tribus sequentibus, & latiùs in prętermissis cap. 5. ex pag. 627. & in integris octo libris, quos de ruinis gentium & Regnorum scripsit, Theatr. vit. hum. vol. 3. lib. 4. pag. 734. & seq. Ant. Poss. in Biblioth. lib. 2. cap. 62. pag. 92. ubi ait † omnes mundi nationes, omniaque regna sæpè mutata fuisse, ita ut nulla ferè gens inveniatur præter Hebręam, quę certam sui originis rationem, suorúmve regnorum successionem tradere valeat, doctè & copiosè Fr. Thom. à Maluenda lib. 1. de Antichrist. cap. 4. & lib. 4. ex capit. 8. ad 16. Vbi inter alias † Monarchias, quæ pessum ierunt, etiam Romanã constituit, quamvis stabilitatis, ac diuturnitatis suę plura testimonia, & vaticinia iactaverit, & se ęternam appellare ausa fuerit. Lælius Bisciola lib. 1. horarũ subsecivar. cap. 1. Petr. Faber. lib. 1. semest. cap. 8. & 9. Vbi eleganter † probat, fortunam adversus urbes, & imperia idem ius habêre, quod adversus Imperantes. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. num. 9. Sim. Maiol. in dieb. canicul. tom. 2. colloq. 2. ex pag. 104. & tom. 3. colloq. 2. pag. 338. & sequentibus, Mart. Delrio in adag. sacr. 2. tom. adag. 286. pag. 355. Fr. Ioã. Torquem. qui in nostris terminis loquitur in Monarch. Indian. lib. 4. cap. 105. & novissimè Pet. Andr. Canonher. in d. 1. tom. Aphoris. Polit. Hippoc. pag. 543. ubi post plures, quos refert, † comparat Regna, & Regnorũ status cũ ætatibus hominũ, & ortũ, infantiã, adolescẽtiã, iuventutem, virilitatem, senectutem, & interitum habêre, luculenter ostendit. Quod insinuavit etiam Iust. Lips. in centur. 3. ad Belgas epist. 31. dicẽs: *Magna Imperia limites suos habent, quò cùm venerunt, sistunt, retroëunt, ruunt*; & meliùs lib. 1. de constan. cap. 15: *Vt ferro consumens quædam rubigo per naturã adgnata est: ligno exedens caries, aut teredo, sic animalibus, oppidis, Regnis, internæ & suæ causæ pereundi.* Sic adeò omnia verti, ut Poëta ille eleganter scripsit:

Cernimus atque alias assumere robora gẽtes
Concidere has.

Et elegãtiùs † Manil. lib. 1. Astron. sic istos Regnorũ casus, & vicissitudines canens, vel ut veriùs dixerim, lugens:

Quot post excidium Troiæ sunt eruta Regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per Orbē
Servitium Imperiumque tulit, variéque revertit?
Troianos cineres in quantū oblita refovit
Imperium, fatis Asiæ iā Græcia pressa est.
Sæcula dinumerare piget, quotiesq; recurrens
Lustraret mundum vario Sol igneus Orbe:
Omnia mortali mutantur lege creata,
Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis
Exutas variam faciem per sæcula gentes.

16 Atque hùc etiam spectat † Diogenis iocus relatus a Laërtio lib. 6. Rogatus enim, quomodo sepeliri vellet? in faciem inquit: Percontāti causam quoniam, inquit, paulò pòst futurum est, ut inferiora fiant superiora: eò alludens, quòd id temporis Macedones rerū potirentur, atq; ex humilibus fierent excelsi. Quòd si invertereтur omnia, fore, ut cadaver etiā ex prono fieret supinū.

17 Vnde apparet, † graviter errare eos, qui harū mutationum, & variationum causas ad cœlestes circuitus, qui intra Lunā sunt, referendas putarunt, ut ex Plat. & Socr. resolvit Arist. lib. 5. Polit. cap. 12. vel ad aliorum stellarum decreta, ut tenet Ptolom. lib. 1. quadripart. oper. cap. 2. & Peucerus in lib. de divinat. gen. Est enim verius ex divina, ut diximus, voluntate & providentia pēdere, atq; ordinari, † quàm naturæ, fortunę, sortis, sive fati nomine Ethnici designabant, ut docet idem Arist. lib. de mundo, in fine, Arnob. lib. 2. advers. gent. D. August. & eius addition. Lud. Vives lib. 5. de Civit. Dei, cap. 9. & eruditè prosequitur Pet. Greg. d. lib. 21. de Repub. cap. 3. Mar. Ant. Muret. omnino legendū, in orat. de fato apud Senecam pag. 279. & Iust. Lips. lib. 1. de constan. cap. 17. & 18 & sic est explicandus Manil. lib. 4. Astron. dum ait:

18

Fata regūt Orbem, certa stant omnia lege.
Longaque per certos signantur tempora cursus.

Lucan. lib. 1. Pharsal.

Invida fatorum series, summis qui negatū
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus.

Et Seneca in Octavio:

Regitur fatis mortale genus,
Nec sibi quisquam spondere potest
Firmum, & stabile: perque casus
Volvitur varios semper nobis
Metuenda dies.

19 Alterna † quippe lex, ut inquit Iust. Lips. d. lib. 1. de cōstan. c. 16. à principio dicta est omni huic mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquam stabile, aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, preter ipsum, † cui Soli ut Sophocles dixit:

20

Nunquā senectus, atra nec mors imminet
Sed alia miscet domitor ætas omnia.

21 Sed audiamus eundem † Iustum Lips. qui in eodem cap. post alia, quæ in hác rem graviter, & philosophicè considerat, sic cōcludit: *O mira, & nunquā comprehensa necessitatis lex! Abeunt omnia in hunc nascendi, pereūdique fatalem gyrum: & longævum aliquid in hac machina est, nihil æternum. Attolle, & circumfert mecum oculos, & vide rerum humanarum alternas vices, & ut in Oceano æstus. Tu surge, tu cade. Tu impera, tu servi. Tu occultare, tu emerge, & eat hic rerum in se remeantium Orbis, quamdiù erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti, & inopes? Deliciis, ac divitiis Ægyptios provocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc serviat: Vos Gothi, vos Vandali, vos Fex Barbarorum prodite e latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiā pelliti vos Scythæ, & potēti manu paulisper habenas tēperate Asiæ, atq; Europæ. Sed isti ipsi mox discedite, & ceptrū relinquite illi ad Oceanum genti: fallor enim? an Solem nescio, quem novi Imperij surgentem video ab Occidente.* Hactenus Iust. Lips. † qui hoc vaticinium dominationis gentis, ad Occidentem sitæ, quod de Hispanis intelligendum videtur, serio etiam repetijt lib. 1. de magn.

22

Rom.cap.3. sic inquiẽs: *Nescio, quo providentiæ decreto res & vigor ab Oriẽte in Occasum eunt.*

23 Hæc cùm ita se habeāt, † nemo planè dubitare poterit, pios & Catholicos Hispanorũ Reges, & dominos nostros, iustũ & legitimũ titulũ ad inquirendos, convertendos, & gubernãdos Novi Orbis Indos habuisse, & habêre, si id sibi summi, atq; omnipotentis Dei permissione, imò & promissione iniũctũ & concessũ ostẽderimus. Nihil etenim tã † cõveniẽs est naturali æquitati, quàm voluntatẽ Domini volẽtis rẽ suam in alium transferre, ratã haberi, l. quâ ratione 9. §. hæ quoq; res, D. de adq. rer. dom. l. in re mandata, C. mandat. §. per traditionẽ, inst. de rer. divis.

25 Et ea, † quę Deo auctore, & veluti ductore fiũt, nullo pacto possunt, aut debent iniqua, aut iniusta censeri, ut pręclarè inquit D. Aug. lib. 3. de lib. arbitr. c. 5. & lib. 6. cõtra advers. leg. & Proph. cap. 14. & magis in nostræ quæstionis

26 proposito lib. 6. quęst. q. 10. relatus † in cap. Dominus noster 23. q. 2. sic scribens: *Illud genus belli sine dubitatione iustũ est, quod Deus præcipit, apud quẽ non est iniquitas, & novit, quid cuiq; fieri debeat: in quo bello ductor exercitus, vel ipse populus, non tã auctor belli, quàm minister iudicandus est.*

27 Quâ etiã † ratione bella per Moysen gesta, quæ Faustus Manichęus accusabat, idem Aug. defendit lib. 22. cont. Faust. cap. 74. his verbis: *Nec bella per Moysen gesta miretur, aut horreat, quia in illis Divina sequutus imperia, non sæviens, sed obediens fuit. Nec Deus cũ iubebat ista, sæviebat, sed digna dignis retribuebat, dignosque terrebat.*

Et sequitur Abulẽs. sup. Num. c. 21. & sup. Iosue cap. 11. ubi tractans, quo iure potuit Moyses Amorrhæorũ terras invadere, voluntatis Divinæ titulũ dumtaxat considerat: *Cuius*, inquit, *in manibus omniũ Regnorum iura consistũt, & tanquã omniũ Dominus ab alijs auferre, & alijs dare pro libito potest.* Et posteà subdit, quòd quãvis Amorrei se, & sua defendẽdo nõ peccarent, quia invẽcibili ignorantiâ volũtatis Divinæ meritò excusabantur, Israëliticus etiam populus nullũ crimen in illis debellandis & spoliandis admittebat, cùm Dei voluntatem implêret, quam ob transitũ sibi negatũ, & alio quovis colore quæsito, iustissimè exequi potuit.

28 Eandem sententiam apertiùs comprobat † illud Sapiẽt. 12. vers. 12. *Aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Ubi rectè advertit erudi-

29 tiss. P. Ioan. Lorin. † posse iustè Deũ, gẽtes, quas ipsefecit, perdere, cùm mereantur: posse id ipsum quoq; licèt nulla præcederent demerita, vel hoc nomine dumtaxat, quia dominium absolutum habet: imò, si beatos omnes, nullo excepto, aut ad ęternas deijceret pœnas, aut redigeret in nihilum, nullam ijs iniuriam faceret.

Michaël quoque Salon. in 2. 2. tract. de domin. q. 2. art. 1. concl. 2. in fin. ex eodem loco concludit, Deum esse Dominum absolutum, posseque rebus pro libito uti, naturas mutare, destruere, annihilare, & quocũq; voluerit, vertere, nullamq; alicui facere iniuriam, si vellet in nihilum redigere cuncta creata, aut occidere innocentes; & hac nimirum de causa † Isai. & D. Paul. Deũ

30 figulo, & creaturas luto optimè comparasse; potest enim figulus ex luto facere quidquid sibi placuerit.

31 Porrò Deum Opt. Max. hoc Novi Orbis Imperium, eiusque detectionẽ & cõversionẽ † Hispanis Regibus designasse & concessisse, in quo præcipua huius capitis argumentatio consistit, non obscurè ostẽdere videtur Abdias Propheta, cap. un. dum dixit, Hispaniæ gentes civitates Austri possessuras, iuxta eius expositiones & translationes, quas latè tradidimus sup. lib. 1. cap. 15. ex num. 29. ubi etiam per totum illud caput plurimis alijs sacrorũ Prophetarum vaticinijs, & gravissimorũ auctorum testimonijs eandẽ prædictionem luculenter adstruximus, quæ

omnia hîc nõ incongruè perpendi pos-
32 sent,nisi repetitionis † & prolixitatis vitium vereremur,& in illud,quod Iuvenal.satyr.7.scribit incidere:

Nam quæcunque sedens modò legerat, hæc eadem stans
Proferre, atq; eadẽ cantabit versibus ijsdẽ
Occidit miseros Crãbe repetita magistros.

De quo Erasmus, sive Paul.Manut. in Adagio, *Crambe bis posita mors*, pag.mihi 207.

Quę vaticinia latè congerens,&exponens
33 † Thom.Boz. de sign.Eccles. Dei,lib.4.cap.1.& seqq.& lib.20.cap. 1.& 3.securè probat, populos, qui in illis ad Ecclesiam adducẽdi dicuntur, eos esse,qui ex Orbe Novo Indiarum, sive Orientalium, sive Occidentalium hodie Pontifici Romano parent, atq; humero uno,ut Sophonias inquit,Deo serviunt,& Hispanos nostros esse illas nubes & colũbas, quæ divinitùs missę volarunt,ut ex insulis longinquis filios novos ad Deum adducerẽt, & simul Divini Tabernaculi,& sui Principatus pelles,tentoria,sive fines extenderent,& plurimâ copiâ auri, & argẽti potirẽtur,quę ex his Orbis Novi regionibus,& Antipodũ locis adducitur.

Et in eodem lib.4.cap.6.alias Prophetias ad idẽ adducit, & tandem cõ-
34 cludit, † illud Cant.4.*Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meũ, & fluent aromata*,significare eos omnes, qui ex Indijs,sive Orientalibus, sive Occidẽtalibus Christi doctrinam sequũtur, & Hispanorum Regum curâ instar aromatum benè olentium cũctos Christianos intimâ voluptatis suavitate,cęteros autem iucũdissimo exempli optimi odore perfundunt.

Et lib.2.de imper.virt.advers. Ma-
35 chiavel.cap.12.in fin.hanc † tanti Orbis concessionem Hispanię Regibus à Deo factam affirmat,quod veris, & nõ simulatis virtutibus religionem colerent, & Pontifici Romano obsequentes,Crucis, heroicas, germanasq; virtutes designantis, vexillum Divinitùs acceperunt. Quod est signum,quod in nationibus procul elevandũ prædixit Isaias cap.5.&66.ut latiùs ostẽdimus. d. cap. 15. ex num. 43. Atque hoc nimirum † Sibyllas insinuasse,dũ Chri-
36 stum alloquentes,dixerunt:

Aggredere,ò magnos aderit iam tempus honores,
Chara Deũ soboles,magni Iovis incremẽtũ.
Aspice cõvexo nutantem pondere mundũ,
Terrasque,tractusque maris,cœlumque profundum,
Aspice,venturo lætentur ut omnia sæclo.

Quæ carmina cũ Virgil. Ecloga 4. de Augusto Cæsare acceperit,lõgè verius & cõmodius ad inclytos nostros Hispaniæ Reges trãsferre possemus,quibus Dei munere contigit, imperiũ suũ per utrunque Orbem extendere, & ut ille dixit:

Solis in terra domibus negata.

Eandẽ Dei benignitatẽ &concessionem utriusq; Indię Castellanis, & Lusitanis Regibus factã,optimè considerat,& extollit † Alan.Cop. Dialog.6.
37 cap.34.pag.942.& seq.& cap.36.pag. 951.& 952.dicens,hac de causa eorũ titulũ splendidissimũ censeri debêre, cùm Deus ipse eorum potissimũ navibus stupendã,&inauditam fortè hactenus ad extremũ usq; Orientẽ & Occidentẽ itineris rationẽ ostenderit,neq; ab ullis Christianorum, sed infidelium regionibus expugnatis, & à totius navigationis, expeditionis, & maritimi cõmercij ab Oceano Occidẽtali ad Indicũ,& Australe latissimè patenti dominio amplificari,gloriosè cõcesserit.

Camillus etiam Borrel. de præstan. Reg. Cath.cap.43.num.60.apertè testatur,plurimas Prophetias, quas per totũ illud caput exponit, huic Novo Orbi per Reges Hispanos cõverso, &
38 occupato convenire, † videriq; Regẽ Catholicum,tanquã Moses,electũ, ad reducendos populos Indorum à servitute diaboli, cui hucusque steterunt obstricti. Eidemque Regi conveniẽter dici posse verba Isaiæ, cap.49:*Dedi te*

in fœdus populi mei, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres ijs, qui vincti sunt, exite; & qui in tenebris sunt, revelamini.

39 Huic quoque sentẽtiæ † subscribit Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. num. 8. fol. 110. ubi Boziũ sequutus advertit, ob Fidei zelum & cõservationem concessam esse à Deo Regibus Hispaniæ hanc tanti Imperij dominationem, & illam multò antè annuntiatam & promissam per Isaiã cap. 43. & cap. 51. & in illa benedictione Ecclesiæ, quæ habetur Psal. 71: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & a flumine usq; ad terminos Orbis terrarũ*: & Psal. 3: *Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam: & possessionem tuã terminos terræ.*

40 Deniq; ut alios omittã, † eruditissimus P. Ferdin. Rebell. de oblig. iust. lib. 18. q. 23. sect. 3. n. 10. pag. 885. quæ quęstio adiecta est in libris impressis Lugdun. ann. 1608. & in alijs desideratur, agens de titulo Regum Lusitanię ad conquisitionem & commerciũ Indiæ Orientalis, cuius eadem prorsus ratio, & causa est, ac Occidentalis, de qua nos sermonem habemus, apertè asserit ex Divina approbatione, & quasi cõcessione iustè sibi illos Reges prętatum conquisitionis, & cõmercij titulum adscribere: idque eos, ultra alias rationes humanas, ex sacris Litteris probare posse (si modò absit verbo invidia) & ad hoc adstruendum adducit, & latè exponit illum locum Isaiæ cap. 18: *Ite Angeli veloces, &c.* de quo, & alijs plurimis Nos pleniùs locuti sumus d. cap. 15. ex num. 29.

Sed & præter sacræ Scripturæ Oracula, quibus ut d. cap. ostendimus, hãc Novi Orbis inventionẽ, conversionẽ, & subactionẽ DEVS OPT. MAX. Hispanis promisisse, & præparasse videtur,

41 afferri † quoq; possunt alia nõ contẽnenda prodigia & vaticinia, quæ eandẽ summi rerum, & Regnorũ omnium Parentis, ac Domini voluntatem, & dispositionem, manifestis quodammodo signis, demonstrasse videntur.

42 Solet † quippè Deus, cũ aliquid novi, diri, vel adversi alicui Regno, vel nationi, aut eorũ Regibus & Principibus imminet, portentis & prodigijs id futurum ostendere, venturásq; mutationes & calamitates nuntijs, prophetijs, minisque cœlestibus revelare, ut in excidio Ægypti sub Pharaone apparet Exod. & Sap. 7. & in diluvio Noë, Gen. 6. & 7. & in eversione Persici Imperij, & aliarum Monarchiarũ, Dan. cap. 8. & in adventu Antichristi, 2. Machab. 5. & in alijs innumeris exẽplis, quæ ex sacris & profanis historijs latè commemorat Ioseph. de bello Iud. lib. 7. cap. 12. Paul. Oros. Paul. Diacon. de gestis Longob. lib. 4. cap. 4. Euseb. Cæsariens. lib. 9. de mõstr. Evang. cap. 1. & de hist. Eccl. lib. 1. Alex. ab Alex. & eius addition. Tiraq. lib. 2. Genial. cap. 31. ad mediũ, & lib. 3. cap. 15. per tot. Theat. vit. hum. vol. 5. lib. 4. pag. 1479. cũ multis seqq. Pet. Gregor. lib. 21. de Repub. cap. 3. ex num. 37. Richard. Dinothus de dictis & fact. memorab. lib. 6. cap. 3. Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. cap. 4. de prodig. Simõ Maiol. in dieb. Canic. 2. tom. colloq. 2. ex pag. 19. & 4. tom. colloq. 4. pag. 269. Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 24. cap. 5. pag. 603. & passim in libris de ruinis Gentiũ, pręcipuè lib. 4. cap. 1. Fr. Lud. Granatens. loquens de signis excidij Ierosolym. in Symbolo Fidei, par. 4. cap. 14. pag. 490. & de hoc ipso Novo Orbe tractantes, Acosta lib. 7. hist. Ind. cap. 23. Henric. Mart. in Repertor. Mexicano, tract. 2. cap. 24. pag. 119. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. lib. 2. cap. 90. & alij, quos statim referemus. Et plura congerens noviisimus Petr. Andr. Canonherius in aphoris. Polit. Hippocr. 1. tom. lib. 2. Aphoris. 5. pag. 609.

43 Cuius † rei causam licèt quidam auctor, ab eodem Canonherio relatus se ignorare fateatur, Manil. tamen lib. 2. Astronom. de Cometis loquens, Dei miserationi eleganter attribuit:

Sive Deus instantis fati miseratus in Orbē
Signa per effectus cœlique incendia mittit.

Et idem sentiunt alij ex suprà citatis. Neque enim † populum ferire, antequàm moneat, intendit, & quos punire parat, his veluti minis pro sua pietate ad pœnitentiam, & resipiscētiam hortatur, iuxta † illud Psal. 59: *Dedisti metuentibus te signa, ut fugiant à facie arcus.* Et Ierem. † cap. 6. & 18: *Repentè loquar adversus gentem, & adversus Regnū, & eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum adversus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi, ut facerem ei.*

44 45 46

47 Eodem igitur † modo, & ratione Deus hanc mutationem, & subiectionem Imperij Novi Orbis, & conversionem per Hispanos faciendam prænuntiasse, ut diximus, reperitur, quemadmodum † & olim Christianæ Fidei, & Evangelij propagationem inter Gētiles multis Sacræ Scripturæ locis, Sibyllarum carminibus, & alijs portentis insinuavit, quæ passim Iustin. Martyr. Lactant. Firmian. Athenagor. Arnob. Clemens Alexand. & Thomas Bozius suis libris interserunt. Etenim † paulò antequàm Hispani de India cogitarēt, & in insulam Hispaniolam, sive S. Dominici pervenissent, Rex eius Guarionex Idolum Zemi consuluit, ieiunio quinque dierum religiosè observato, flagellis etiam laceratus, quid de Regno suo post eius obitum futurum esset. Respōdit autem dæmon † (qui à Deo veritatem dicere sæpè compellitur, ut apparet Matth. 7. Luc. 4. Actor. 16. & alibi passim) homines barbatos, & vestitos ex Hispanis oris venturos, eòq; potituros, & novum Deum, novamque religionem introducturos. Quod Oraculum Rex ad placandum numen carmine comprehendi, & festis diebus prę sertim tristibus, cum solemni cæremonia cantari iussit. Quapropter multi incolarum, ubi primùm Hispanos adventantes viderunt, fuga sibi cōsuluerunt oraculi memoriâ, ut narrat Petr. Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 23. Gom. in histor. Ind. 1. part. fol. 18. Petr. Martyr de Angler. in decad. Novi Orb. lib. 10. Hieron. Benzon. lib. 1. hist. Novi Orb. cap. 8. pag. 35. Mores gent. lib. 3. capit. 8. Theatr. vitæ humanæ volum. 5. libro 4. pag. 1468. & 1479. Petr. Gregor. d. cap. 3. num. 41. Anton. Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 4. Fr. Alphons. Fernand. in histor. Eccles. nostri temp. lib. 1. cap. 2. pag. 18. & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 18. c. 7.

48 49 50

51 Mexici † quoque & Tlascalæ plura monstra, & ostenta circa Hispanorum adventum apparuisse, latè recensent Ioseph. Acosta. d. lib. 7. de histor. Ind. c. 23. & seqq. Henricus Martinez. d. tractat. 2. pag. 125. & seqq. Rutilius Benz. de anno Iubil. lib. 1. c. 10. pag. 53. Ioan. Boter. in relation. univers. 4. par. lib. 2. pag. 35. & seqq. Anto. de Herrera in d. hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 6. cap. 15. & decad. 3. lib. 2. cap. 8. & 9. & latissimè Fr. Ioan. à Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 2. capit. 90. & seq. Vltra eos Cardanus lib. 13. de variet. rerum cap. 78. Theatr. vitæ huma. d. vol. 5. lib. 4. pag. 1484. & Thom. Bozius lib. 5. de signis Eccles. cap. 2. pag. 157.

52 Inter quæ illud valdè notabile est, Mexici † nempe, ante invasionem per Hispanos factam, captivo qui de more dæmonibus sacrificandus, ubertim flebat, Deumq; cœli invocabat, astitisse quēdam, qui hortatus est eum, ne adeò mortē formidaret. Deum misertū eius esse, annuntiaret Sacerdotibus brevi desiturum hoc genus sacrificij, venire iam eos, qui terram essent mundaturi. Sacrificarunt illum eo loco, ubi nunc damnati suspēduntur, eoque anno excidium urbis initium accepit, nam tertio pòst capta est. Notata autem fuêre diligenter verba hæc: cùmque Mexicani ab Hispanis victi, Angelos more Christiano pictos vidêrent, dixerūt; talem fuisse, qui à damnato visus esset.

Ijdem etiam auctores ubi suprà re-

53 censent, eodem tempore † Mexici per aërem visas fuisse hominũ armatorum Hispanis similiũ effigies, eòque factũ, ut publicâ voce Regnũ ab his evertendum prædicaretur. Apparuisse quoque ex Orientis parte, ubi cõdita est Colonia Hispanorũ, Veracrux dicta, flãmas igneas ascendentes, & hominẽ, qui capite cœlum attingere videbatur, quod nõ parum eos perterruit. Præsertim cũ eodẽ tẽpore duo præcipua maiorũ idolorum tẽpla subitò conflagrassent, & à mari pluribus diebus exoriẽtem lucẽ, sive cometem, duabus horis ante diem conspicerent, qui cùm cœli medium obtinuisset, subitò evanescebat.

Tertiò etiam antè captam Mexicum anno, mare inundasse, commemorãnt, effusis maximis piscibus, & lacum iuxta Mexicum positum ebullisse, vocem etiam quasi mulieris lamentantis aliquoties insonuisse, cum gravi fletu dicentis: Heu filij mei, vestrum iam ante fores exitium, quonam vos agere? ubi vos misera recondere potero, ne ità citò universim pereatis?

54 Motezumæ † quoque huius Mexicani Imperij Monarchę, plura alia augurra, vaticinia, & ostenta contigisse, quibus apertè Deus indicabat, se eum punire velle, & Imperium illius in Hispanos transferre, latè auctores suprà dicti recensent, præcipuè Acosta dicto cap. 23. Herrera. d. capit. 9. & Torquemad. d. cap. 90. & lib. 18. capit. 7. Inter quæ illud valdè memorabile est. Agricolã quendam, seminationi intentum, repentè ab ingẽti aquila per aëra raptum, & in spelũcam, sive antrum quoddam perductum, eiusdem aquilæ vocẽ audivisse, dicẽtis: Potentissime Domine, en ad te detuli quem iussisti. Nec vidisse agricolã cum quo loqueretur, vocem tamen se compellantem audijsse, quæ eum rogabat, an hominẽ ibi humi iacentẽ agnosceret? Tunc verò se oculos quoquo versum contorquentẽ, hominem Regiâ veste indutum, solo tensum porrectumque vidisse, qui gravi sopore oppressus pastillum, seu fasciculũ fragrantem ellychiniorum manu premebat, & suffitum odoriferum, prout Indis in more est, naribus admovebat. Quem cùm attentiùs cõspexisset Motezumã esse cognovit, vocemque iterũ dixisse: Vide, quàm vecors & supinus iaceat, & dormiat, laborũ & ærumnarũ, quæ brevi ipsum manẽt oblitus, atque securus. Tempus tamen iam est, ut superbi fastus, ac tyrannidis suę pœnas accipiat, & reliqua peccata, quę in Divinæ Maiestatis offensionẽ commisit, abundè luat, & expiet. Vt autẽ testari possis, quàm altè & securè dormiat, nihil horũ sentiens, aut timens, ardẽtem ellychiniũ è manibus eius evelle, & illud eiusdẽ fœmori applica. Cùmque rusticus, ob Regis metũ & reverẽtiam id facere recusaret, vocẽ denuò clamasse: Nihil metuas, ego enim Motezumâ lõgè superior & potentior sum, quem vel delêre, vel servare mei arbitrij est, & te ipsum destruere possum, nisi mandata mea illico exequaris. Quo audito ignẽ fœmori Regis admovit, nihil planè sentientis, nec quoquã semoventis. Tunc verò vocẽ dixisse, ut quando Regis veternũ, sive læthargũ agnosceret, eũ domi cõveniret, & à somno excitatũ, ipsi omnia, quæ viderat, sigillatim enarraret. Hisce dictis, iubente Domino, ictu oculi ab aquila in eundẽ locũ, ex quo asportatus fuerat, reductum esse, indeque Regem adijsse, & suo ordine omnia, quæ viderat & audierat, enarrasse. Qui his auditis, suum fœmur inspiciens & recentis ignis ulcera, sive stigmata ibîdem inusta deprehendens, tristis admodum, & confusus novo illo & admirando prodigio remansit.

55 Rursus, † cùm iam insignis ille Dux Ferdinandus Cortesius cũ suis militibus prope Mexicũ pervenisset, Motezuma eius aditũ intercipere cupiens, plurimos ex suis Magis, & ariolis congregavit, ut Cortesio obviã eũtes, cũ vi nõ possent, saltim maleficijs, & carminibus exitiũ inferrẽt. Quibus ad hoc in

mon-

montem aſcendentibus,unum ex idolis,quod præcipuè colebant,apparuit: Et quo tenditis?inquit, quídve Motezuma veſtris carminibus curat? ſerò iam pœnitentiam aget, decretum eſt quippe, ut Regno, & bonis omnibus, atque adeò vitâ etiam privetur,ob ſcelera, & tyrannidem, quibus ſubditos oppreſsit,atque vexavit. Et ut intelligatis,quid de Mexici urbe futurum ſit, in illam inſpicite. Cùmque ita feciſſent,illam undique conflagrantem viderunt. Quo facto, dæmon ab oculis eorum evanuit,ipſi autem ad Motezumam reverſi,quæ acciderant, enarrarunt,qui inde tantam animo triſtitiã, & dolorem concepit, ut per multum temporis vocem edere non valuerit.

56 Piſcatores † etiam lacus Mexicani avem in eo nũquam viſam Gruis magnitudine,ſpecie tamen omnino peregrinâ, & ignotâ comprehenderunt, quam Motezumæ oblatam,cũ triſtiorẽ reddiderunt.Habebat namque mõſtroſum,& infauſtum hoc animal ſupra caput cõcham quãdam,quæ pellucidi, & tranſparentis ſpeculi vicem exhibebat.In qua Motezuma mediâ diei luce pulchritudinẽ cœli,ac univerſas eius ſtellas,& aſtra cum ſtupenda admiratione primò conſpexit,& poſteà iterũ idẽ ſpeculũ inſpectans, illud ſtellis penitus orbum vidit,& grandem exercitũ,veluti ab Oriente ſurgentem, & fortiter cõtra Indos pugnantẽ, contuitus eſt.Quod cùm ipſe confuſus valdè perciperet,ariolos ſuos, & veneficos vocandos,& conſulendos putavit,qui licèt idem quod Rex,& cum eâdem admiratione cõnſpicerent,nullam tamẽ rationem tanti oſtenti reddere potuerunt,neque quid eſſet,aut ſignificaret, exponere.Avis autem illa,his viſis, ab eorum oculis magnâ Motezumæ contriſtatione diſparuit.

57 His addit Torquemada.d.lib.2.cap. 91.notabilem hiſtoriam † de Papania, eiuſdem Motezumæ ſorore,quæ mortua,& ſepulta revixit, & à multis viſa, fratrem ad ſe accerſiri iuſſum,plura de Hiſpanorum adventu,& Regni ſui internecione commonuit.

58 Alia quoque portenta cõgeſsit Fr. Hieron.Roman in 3.par.ſuarum Rerũ public.lib. 1.de Repub.Ind.cap.2.folio 128.Inter quæ tradit, † Novæ Hiſpaniæ incolas ſummâ veneratione priſcis tẽporibus hominẽ coluiſſe, cui nomen Quecalcoati, eò quòd prudentiâ,& reliquis virtutibus plurimùm eminêret, eiuſq; auxilio,& gubernatione per viginti continuos annos fœliciſsimè uſi fuiſſent.Quibus tranſactis,cùm ab eis diſcederet, & eò unde venerat, reditũ faceret,ſeriò illis prædixiſſe,futuris tẽporibus albos,& veſtitos homines,prolixiſque barbis utentes, eſſe venturos, qui eorũ dominarentur.Quamobrẽ cũ primũ noſtros Hiſpanos conſpexerũt, vaticiniũ ſui Semonis impletũ fuiſſe reputarũt.Et hoc forſan eſt,quod ſcribit

59 Torquemada.d.lib.2.c.90. † Mexicanis nẽpe quatuor ante Hiſpanorũ adventum ſæculis illũ innotuiſſe,adeò,ut parẽtes filijs hãc veluti prophetiã per manus traderẽt,& ſigna, atq; effectus eiuſdẽ adventus apertè commonêrẽt.

60 In † Iucatania etiam provincia, ut tradit Herrera decad.4.lib.10. cap.4. pag.264.antiquus quidã Indus nomine Chilã Cãbal prædixit,Crucis vexillũ in eã pervẽturum,& homines ſub illo militãtes eius imperiũ cõſecuturos. Et alter vaccas depictas in quodam libro reliquit, poſteris ſuis tradens,tunc ſuorũ Idolorũ cultũ immutãdum,cùm homines in eas regiones penetraſſent, qui ſecũ magnos illos cervos portarẽt.

61 In regione † quoque Miſteca circa oppidũ Cuextlavac,in abrupta,& eminenti adeò rupe,ut impoſsibilis fermè ad eã hominum aſcenſus videatur, repertos eſſe dicunt Hiſpanos milites ſatis eleganter depictos, equis inſidentes,& antiquo more veſtitos,& prope eos ingẽtem Gallinarum Hiſpanicarũ numerum.Memorãt autem indigenæ, picturam illam ibi ab eorũ dæmonijs,

quæ tunc pro idolis colebāt, collocatam, decem & septem annis antequàm Hispani in illas provincias pervenissent, quod iuxta computationem Torquemadæ ubi sup. fuit anno 1501.

Quo etiam referente, comperimus, 62 in † regione, quæ confinis est cum flumine Argenteo, vulgò *Rio de la Plata*, virum quendā nomine Origuara, multis ornatum virtutibus, vaticinatum fuisse, citò illis gentibus novam religionem annuntiandam esse per extraneos homines, illuc proximè perventuros, atque id quibusdam etiam carminibus expressisse.

63 Sed longè præclarius illud † vaticiniū esse videtur, quod ex Maximiliano Transilvano refert Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 43. n. 64. Petr. Opmeer. in suo opere Chronog. pag. 455. Ant. Herrera decad. 3. lib. 1. cap. 11. pag. 22. & lib. 4. c. 2. pag. 141. & Barth. Leonard. de Argensola in sua hist. Malucar. lib. 1. pag. 4. & 20. Regē nimirum insulæ *de Tidore*, ad quē Imperator Carolus Quintus cū Ferdinādo Magallano, & socijs dona quædā cum epistolis miserat, legatione libēter acceptâ, & in cœlum suspicientē, dixisse; iā bienniū agitur, cùm vos à Maximo Rege Regū ad inquirendas has terras dimissos cognovi. Quare adventus vester tam mihi gratior, iucūdiorque est, quantò diutius animi mei dubitatione præscitus. Et cùm nihil huiusmodi evenire sciā, quod non iā diu Supernorum 64 decreto statutum sit, † non ero is, qui supernis nutibus adversari moliar; sed volens, libensque post hac, deposito Regio fastu, me tantummodò Regis vestri nomine huius insulæ procurationem gerere existimabo.

65 Historijs etiā huius † Peruani Regni proditū est, Viracochā Incā eius Imperatorē, multis retrò annis Hispanorū advētum per somniū, vel oraculum accepisse, & inter eius posteros hoc per manus traditū esse, quousque Guainacap moriens, & extraneas gētes ad has regiones appulisse sciens, in illis Oraculum Solis impleri significavit, & testamento cōprehendit, ut eis obediētiā, & famulitiū præstarent, utpotè qui armis, viribus, religione, & prudentiâ, cæteris nationibus antistarent, & à Sole, ipsorū Incarū parēte, ad Imperiū illud multis retrò sæculis destinati viderētur, ut tradunt Petr. Zieza lib. 1. hist. Perù, cap. 44. Gomara cap. 115. & Garcilassus Inca in sua hist. de Incar. orig. lib. 5. cap. 28. & lib. 9. c. 14. & 15. Vbi etiā tradit aliud augurium aquilæ, quæ ab accipitribus insecuta, ad pedes eiusdē Guainacapæ in urbe Cuzquensi solemnia Solis festa de more peragētis, implumis ferè, & scabiosa confugit, & brevi tempore expiravit. Quod omnes Arioli, exitiū eius Imperij portendere, interpretati sunt, citò ab exteris hominibus debellandi. Et eodē modo explicuisse diversorū cometarū apparitiones, & tres circulos circa Lunā eo tēpore visos, quorum primus sanguineus erat, secūdus ceruleus, tertius veluti fumosus, significantes, Regiū Incarū sanguinē intestinis bellis inter ipsius Guainacapæ filios fundendū, Regni statum tristes, & ingentes clades, strages, & mutationes passurum, ac tandem omnia fumi instar disparitura.

Eandem † cladē, & vastationē Peruanorū Indorū significasse ingentē, & 66 nunquam illis visum numerū muriū, & locustarū, quæ repētè in eorū regionibus apparuerunt sub adventum Blasci Nuñez Vela, qui eò à Carolo Quinto Imp. missus fuerat, auctor est Pet. Ziez. ubi sup. ex quo sumpsit Carda. & Thea. vitæ hum. d. vol. 5. lib. 4. pag. 1470. qui advertunt, non potuisse hæc animalia, navibus advecta, ita brevi adeò magnā in copiā multiplicari, ut maizū, cānas, arbores, cæteraq; sata corroderēt.

Mirabilis quoque est alia prędictio, quam ex Hieron. Rom. ubi sup. observat Fr. Basil. Pōtius Legionens. 1. part. var. disp. q. 8. exposit. c. 4. pag. 476. Et enim †. cū Indi Peruani vellēt celebrē 67

illum

illum montem effodere, cui nomen *Potosi*, & pretiosa argenti metalla, quę sub eo claudūtur, eruere, vox quædam cœlitus sonuisse narratur, quæ illos ab incœpto desistere iussit, & Hispanis eas opes à Deo reservatas admonuit.

Vnde non ineptè idē Basilius Psalmū 64. de hac inventione, & conversione Indorum xponens, cōcludit, Versum † eiusdem Psalmi: *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis*, sic exponendum, quasi sensus sit, gentes huius Novi Orbis stupefaciendas esse prodigiorum multitudine, quæ antequàm imperium illarum mutaretur, intervenerunt.

68

69

Vt sic appareat, † quàm incertis fortunæ casibus omnia mundi bona, & imperia subiaceāt, & vel in ipsa eorū fruitione, & possessione plura amara, & acerba ruinæ præsagia immiscêre solitam esse. Vnde Ovid. sic de ea meritò canit lib. 5. Trist.

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxque loco,
Sed modò læta manet, vultus modò sumit acerbos,
Et tantùm constans in levitate sua est.

Et non minus elegāter Politicus quidam: *Quod Regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & carnifex? Nec magnis ista intervallis divisa; sed horæ momentum interest inter solium, & aliena genua.*

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Reges Hispaniæ ad Novum Orbem inquirendum & subiugandū Divino impulsu, & revelatione ducti videntur. Et num. 16.*

2 *Impulsus, inspirationis, sive revelationis magna est vis, & de plurimis auctoribus, qui hoc latissimè tractant.*

3 *Revelatione, aut inspiratione Divina mediante, quæ fiunt, non subiacent regulis ordinarijs. Et num. 12.*

4 *D. Paul. ad Rom. 28. & in alijs locis de Divina inspiratione tractantibus expenditur.*

5 *Cap. licèt 18. de Regular. & capit. duæ sunt 19. quæst. 2. expenduntur.*

6 *Facta multa ab hominibus improbari solent, quæ Dei testimonio approbātur, & laudantur secundùm D. August.*

7 *Cap. cùm ex iniuncto 12. de hæretic. explicatur. Et num. 37.*

8 *Electio Roman. Pontif. & aliorum Prælatorum, quæ per inspirationem fit, unde descendat?*

9 *Cap. quia propter, vers.* Nisi, *de electio. exornatur.*

10 *Lex 21. tit. 5. part. 1. explicatur.*

11 *Romani Pontificis in electione quæ formæ, & solēnia servari soleāt remissivè.*

13 *Samsonis factū dum se, & Philisthæos in tēplo occidit, ex Divina inspiratione, aut missione à peccato excusatur.*

14 *Moysis factum Ægyptium propria auctoritate occidentis, qualiter à peccato excusetur?*

15 *Phinees cùm Zambri interfecit, non peccavit, & quare?*

17 *Henricus Lusitaniæ infans habuit expressam, & repetitam revelationem, ut navigationem, & conquisitionē Indiarum Occidentalium prosequeretur.*

18 *Reges Cathol. Ferdinand. & Elisabeth Divina inspiratione, & afflatu tentasse detectionem Novi Orbis, plures auctores tradunt. Et num. 29.*

19 *Antonij Possevini gravissima, & elegantissima verba expenduntur, quibus probat in inquisitione & acquisitione Novi Orbis Divinum impulsum adfuisse. Et num. 20.*

21 *Signa plura, quæ ostendunt opus, manū, & impulsum Divinum intervenisse in detectione & conversione Novi Orbis.*

22 *Thomas Bozius, Ioan. Boter. Rutil. Bēzonius, & alij agnoscunt Spiritus sancti afflatum in Alexandro VI. dū concessit Indiarum Oriental. & Occident. conquisitionem Regibus Lusitaniæ & Castellæ magis quàm alijs.*

60 Or-

60 *Orbis Novi detectio, & conversio ab Hispanis magis ob zelum religionis, quàm ob divitiarum cupiditatem operata est.*
61 *Deus sæpè solet per media humana, & aliquando humilia, & infirma, res magnas, & sanctas perficere. Et num. 64.*
62 *Deus summa providẽtia disposuit Hispanorum Regum, & hominum militarium, & religiosorum animos ad conversionem Novi Orbis.*
63 *Homines multoties Dei causam agunt, dum suam se agere putant.*
65 *Deus ex tenui principio res magnas operari, & deducere solet.*
66 *Hostis ignarus cõsilium exequitur Dei.*
67 *Deus etiam opera supernaturalia faciens, consuetas naturæ leges, quatenus potest, tuetur.*
68 *Miraculum illud magnum exsiccationis maris Rubri multa naturalia habuit.*
69 *Deus suaviter omnia disposuit.*
70 *Anni tempora cur ita Deus ordinaverit, ut inter Hyemem, & Æstum, Veris, & Autumni benignitas interveniat.*

CAPVT III.

De secundo titulo, qui ex Divino impulsu, & inspiratione colligi potest, qua Deus Hispaniæ Reges, & homines ad hunc Novum Orbem inquirendum, & acquirendum movisse videtur.

SED quoniam non defuturos video scrupulosos aliquos Zoilos, parum rebus Hispanis affectos, qui superiorem Divinæ cõcessionis titulum minus plenè, & securè probari contendent, quamvis tot Sacræ Scripturæ, & aliorum auctorum vaticinijs, & testimonijs munitum, & illustratum remaneat. Addere † liber secũdo loco titulum alium, qui ex Divino impulsu, inspiratione, aut revelatione descẽdit, quæ, ubi intervenit, eandem cœlestis Numinis voluntatem plenissimè aperit, & dubio procul Pijssimos Hispaniæ Reges, Duces & vassallos ad egregium istud, & omni ęvo memorandum Novi Orbis inquirendi, & acquirendi facinus movit. 1

Primum † enim apertè liquet ex ijs, quæ de Divini Imperij potestate, & executione in præcedenti capite diximus, & quæ de vi, & effectu cœlestis impulsus, inspirationis, aut revelationis doctè, & graviter disputant Iustin. Martyr ad Orthodox. q.2. & q.146. Tertullian. in Apolog. cap.20. D. August. de consens. Evangelist. ex cap.28. usque ad finem, & lib.12. de Civit. Dei, cap.10. D. Chrysost. homil.18. in Ioan. Bened. Perer. lib.2. de magia, & lib.5. commentar. sup. Daniel. q.4. Franc. Picus Mirandul. lib.2. prænot. capit.3. & fin. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib.6. cap.2. pag.213. & seq. Mart. Delrio lib.4. disquisit. magic. cap.1. & 2. à quo habuit Franc. Torreblanca de magia divinat. lib.1. cap.1. ex num.30. P. Suarez in D. Thom. part.3. q.30. art.1. disp.9. sect.2. & novissimè in tract. de fide disp.1. sect.1. num.3. & disputat.3. sect.2. & 3. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom.2. colloq.2. ex pag.89. Rutil. Benzonius de ann. Iubil. lib.6. cap. 19. & 25. Fr. Thom. à IESV de procur. omn. gent. salu. lib.3. capit.3. pag.131. latissimè, & eruditissimè Fr. Raphaël de la Torre in 2.2. tom.2. q.95. art.3. disput.2. per totam ex pag.177. & novissimè P. Rosignolus de discip. Christian. religion. lib.3. ex cap.13. & P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. cap. 25. pag.129. & sequent. 2

Qui omnes, & alij ab eisdem relati concludũt, † ea, quæ his inspirationibus, vel revelationibus mediantibus fiunt, nõ esse ordinarijs aliarum rerum legibus, aut regulis æstimanda, iuxta 3

4 illud † D.Pauli ad Roman. capit.28. verſ.9: *Vbi ſpiritus Dei eſt,ibi libertas eſt*,& 1.Timoth.2.Corinth.5. ad Hebræ.8.ad Roman.2:*Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.*

Quod in optimo propoſito adducit 5 Innocent.III.in † c.licèt 18. in princip. de Regular.& Vrban.III.in capit. duæ ſunt 19.quæſt.2. ubi ſic eleganter ſcribit:*Dignior eſt enim lex privata quã publica, ſpiritu quidem Dei lex eſt, & qui ſpiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur, & quis eſt, qui Spiritui ſancto poſſit dignè reſiſtere? Quiſquis igitur hoc ſpiritu ducitur, etiam Epiſcopo ſuo contradicente, eat liber noſtra auctoritate. Iuſto enim lex non eſt poſita, ſed ubi ſpiritus Dei, ibi libertas, etſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.*

Idem non minus eleganter tractavit D. Auguſtin.lib.4. confeſ. capit.9. 6 ubi ait: † *Multa facta, quæ hominibus improbanda videntur, teſtimonio Dei approbata ſunt, & multa laudata ab hominibus, Deo teſte, damnantur.*

Et magis in noſtris terminis Inno- 7 cent.III.in capit. † cùm ex iniuncto 12. de hæretic.verſ. *Quòd ſi fortè*, loquens de ijs, qui ſe officio prædicationis, & converſionis animarum immiſcent, ſcribit, quòd ſæpè *tales inviſibiliter mittuntur à Deo, & ſi non viſibiliter mittantur ab homine, cùm inviſibilis miſſio multo ſit dignior, quàm viſibilis, & divina longè melior, quàm humana.*

8 Atque hinc deſcendit uſitata † illa, & à iure approbata forma eligendi Romanum Pontificem, & alios minores Prælatos, quæ per inſpirationem, vel quaſi inſpirationem dicitur, de qua 9 loquitur † text. in cap. quia propter verſ. *Niſi*, de elect. ubi Abb. Hoſtienſ. Ioan. Andr. & alij, & Oldrad. conſilio 155. incip. *Quia de forma*, optimus 10 text. † de iure noſtro Regio in l.21. tit.5. part.1. ubi Gregor. Lopez, ibi: *E eſta eleccion tienen por mas noble que las otras, porque non ay otro movedor de las voluntades de los omes, ſino ſolamente el Eſpiritu ſanto.* Tradit Simon Maiolus in dieb.Canicul. 2.tom. colloq. 6. pag. 465. Vbi † omnia ſolemnia, 11 quæ in electione, & in auguratione Romani Pontificis obſervari ſolent, plenè & planè recenſet.

Svnt etiam plurima alia, † quæ 12 eiuſdem Divini impulſus, & inſpirationis ratione contra ordinarias iuris regulas defenduntur, de quibus latè agunt Doctores ſuprà relati, & exemplis ex Sacra Scriptura deductis abundè confirmãt. Inter quæ digniſsimum relatu videri poteſt illud, † quod de 13 Samſone ſe ipſum, & populum Philiſthæorum ſimul occidente, habetur Iudic.cap.16.& 17. In quo facto communis eſt Theologorum opinio, illum minimè peccaſſe. Nam tacitâ quadam Dei inſpiratione, & inviſibili miſsione ad id ductus fuiſſe videtur, ut tradunt D. Auguſt.lib.1.de Civitate Dei, cap.21. D. Ambroſ.lib.1.offic.cap.40. D.Thom.2.2.quæſt.64.art.5.ad 4. & ibi Aragon & alij, latè Soto de iuſt. & iur.lib.2.quæſt.3.art.8.& lib.5.quæſt. 1.art.4.ad finem, Plaça de delictis capit.23.num.2.Ludovic.Lup. in inſtructor.1.part.capit.65.in fin. Leſsius de iuſtit.& iur. lib.2.cap.9. num.33. Gomez de Meſcua in tractat. de poteſtate in ſeipſum lib.1.capit.8.num.28. & noviſsimè Franc.Torreblanca de magia divinatr.lib.4.cap.31.

Afferri quoque poteſt aliud Moyſis factum Exod.2. † Vbi narratur, pro- 14 priâ, & privatâ quidem auctoritate Ægyptium occidiſſe, quòd Hebræum hominem acerbè vexabat. In quo licèt, illum peccaſſe, expreſsè affirmet D.Hieronym.epiſt.142. ad Damaſ. in fine, cui aſſentiri videtur D. Auguſtin. lib.22.contr.Fauſt.cap.70.& D.Tho. 2.2.quæſt.61.art.ult.veriùs tamen eſt contrarium, ut magis communiter omnes Doctores Theologi ſentiunt, eò quòd in actu illo ſecretâ quadam Dei inſpiratione motus, & honoris eius zelo ductus Moyſes videatur. Sicut & Phinees † cùm Zambri ad meretricem 15

Madianitam coram populo ingrediẽtem transfodit, cuius facinus non solùm ut licitum, sed ut laude dignum Sacra Scriptura recenset, ut patet ex Psalm. 105. vers. 31. 1. Machab. 2. 26. Numer. 25. 7. 8. & ita probant D. August. à priore opinione discedens, q. 2. in Exod. tom. 4. Ambros. lib. 2. de offic. capit. 36. Hieron. in qq. Hebr. sup. lib. 1. Reg. in fine, D. Thom. 2. 2. quæst. 61. artic. ult. Burgens. sup. cap. 2. Exod. Pereira sup. idem cap. quæst. 10. & Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 6.

16 SECVNDVM autem, † videlicet quòd Hispaniæ Reges, Duces, & homines militares, & religiosi ad huius Novi Orbis detectionem, conversionem, & subactionem divinis impulsibus & inspirationibus invitati videantur, plurimi, & doctissimi viri suis scriptis testatum reliquerunt. Etenim quẽadmodum 17 † Henrico Lusitaniæ infanti, novas illas navigationes disponenti, quarum medio Orientales Indiæ lustratæ sunt, fama est, per quietem cœlesti monito revelatum, ut cœpta perficeret, & iterum clementer increpitum, quòd cogitatâ cõquisitione tamdiu supersederet, remque adeò piam, & laudabilem ultrà differret, ut auctor est elegantiss. Ioan. Petr. Maffæ. lib. 1. histor. Ind. Orient. pag. 4. & Fr. Anton. de SanRoman in eâdem histor. lib. 1. cap. 2. in fine. Ita alij 18 † Scriptores nõ solùm ex nostris, sed etiam ex exteris, qui de his Indijs Occidentalibus, & earum inventione, & conversione sermonem faciunt, eundem Divinum impulsum, & afflatum Ferdinando & Elisabethæ Regibus Catholicis tribuunt, & opus hoc omni ex parte Deo adscribendum esse, seriò & doctè proclamant, ut constat ex ijs, quæ tradit Antonius Possevin. 19 † 1. tom. Bibliothec. lib. 1. cap. 7. pag. 5. sic inquiens: *At ut antiquiora omittamus, emersus penè ex Oceano ætate nostra Novus Orbis, quantam non gemmarum modò atque auri, verùm divitiarum sapiẽtiæ Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hispaniæ, ac Lusitaniæ Regibus desiderium eos remotissimos tractus pervestigandi, quantos veterum Philosophorum errores sustulit? & quot veritatis recessus abditos patefecit? tot quidem animarum myriades per id desiderium, tanquam per escam ad salutem allectæ, non tam fecerunt, ut Ecclesia ipsa, quæ, hæresibus contaminata, videri iam poterat moribunda, revivisceret, quàm ut verissimum experiremur, quod vir sanctus Hilarius olim scripsit. Ecclesia, dum persequitur, floret; dum opprimitur, crescit; dũ contemnitur, proficit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tunc denique stat, cùm superari videtur.*

20 Idem † auctor apertiùs eandem inspirationem, imò expressam Dei in hoc tam magno opere voluntatem, agnoscit d. Biblioth. lib. 9. capit. 21. & 22. ubi ait: *Testantur autem plurima, factum infinita Dei clementia fuisse, ut fidem hoc sæculo Christianam Indi susciperent, ut prorsus de ipsius voluntate nullus restet ambigendi locus, id quod & de medijs divinitus ad tam insigne opus promovendum, negandum non est. Porrò illa Dei sunt* 21 † *propria, quæ in id simul concurrerunt, Verbi Divini prædicatio, Domini* IESV *notitia, conversio plurium populorum, salus plurimarum animarum infantium, virorum, mulierum, ægrotorum etiam, qui diu lecto affixi; denique baptismo accepto ad cœlum illico evolarunt. Quæ omnia magno cum rerum variarum eventu, atque miraculis contigerunt, atque ad illos, ut audirent, & converterentur, misit concionatores, atque ut hi eò proficiscerentur, eos ipse, & reliquos impulit, à quibus denique missi, transvecti per maria, conservati, & custoditi sunt. Inde igitur universa huius conversionis moles, & ratio ortum progressumque cœpit, ut quidquid ex ea boni manaverit, id divinitus factum sit, quidquid autem mali acciderit, iustissimè id à Deo fuerit permissum, quippe qui hominibus semel traditam libertatem adimere non vult. Opus autem*

divinum fuit, quoniam hæc tanta res absque eius voluntate, ac patrocinio nunquam fieri potuisset; tot enim maria, atque universæ terræ ambitum obire, ac sanctum eius nomen, & IESV CHRISTI Domini fidem in tam adversas gentes, easque adeò barbaras & efferas, atque indomitas inferre, ut in toto terræ spatio nullus sit locus, in quo Christi fama, & nomen non percrebuerit, certè non potuit non esse digitus ac dextera Dei, quæ tantam virtutem fecerit, ut habetur Exod. 3. & Psalm. 117. & affirmandum est, in hoc imprimis Divinam cōcurrisse voluntatem, quæ Summo Pontifici desiderium, Regibus zelum, Religiosis solicitudinem & labores permultis probis, ac pijs charitatem indidit, ut gentes, quæ longissimæ aberant, fierent proximæ, &c.

Hoc idem argumentum sæpè repetit 22 † doctissim. Thom. Bozius, & præcipuè lib. 10. de signis Eccles. Dei, cap. 13. cuius verba refert Fr. Thom. à IESV lib. 2. de procur. omn. gent. salu. cap. 8. pag. 56. & latiùs prosequitur Ioan. Boter. in relatio. universal. 4. part. lib. 2. pag. 48. 49. & 50. & Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib. 1. capit. 10. pag. 53. ubi Divino consilio, ac Spiritus sancti afflatu factum fuisse docent, & probant, quod Alexand. VI. Roman. Pontific. Orientales & Occidentales Indias inter Hispaniæ & Lusitaniæ Reges magis quàm inter alios diviserit.

23 Et † idem Bozius lib. 4. capit. 3. in princip. cuius etiam meminit Thom. à IESV ubi sup. capit. 6. pag. 52. eundem Divinum impulsum, & cœlestem quādam spem, sive inspirationem in Christophoro Columbo, suprà dictam expeditionem tentante & exequente his verbis expressit: *Anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo Christophorus Columbus natione Genuensis, Divino, ut exitus ostendit, impulsu afflatus, acceptis à Regibus Hispaniæ Ferdinando & Isabella navibus tribus, Hispali solvens, post longam multorum mensium navigationem, tandem pervenit ad insulam quandam, quam quòd sancti Dominici die festo invenissent, eiusdem nomine nobilitarunt. Inde aditus patefactus ad amplissimas regiones, quæ proculdubio cōficiunt tertiam totius Orbis partem, in quibus longè, latèque varijs temporibus per nostros Christi cultus est disseminatus, & hodie maximè viget, floret, & uberrimos fructus producit.*

Idem prosequitur lib. 5. capit. 2. in princip. ubi mutuatis verbis à Petr. Martyre in histor. Novi Orb. decad. 1. sic inquit: *Avorum nostrorum memoria Christophorus Columbus Indias Occidentales aperuit nobis anteà ignotas. Aggressus est* 24 † *autem tantam rem, non nisi Divinitatis æternæ benignissimo impulsu, quamvis à multis usu rerum prudentiaque valentibus irrideretur, cùm Principes viros, potentissimosque Reges alloqueretur, petens, ut auxilio sibi essent, cogitanti Orbem Novum, novasque terras priscis sæculis ignotas, in lucem quodammodo proferre, aggredi iter insuetum, emetiri maria vastissima, ex obvijs quibusque periculis enavigare. Vbi verò mari se cum socijs commisit altumque tenuit, & Oceani fluctibus, remotissimi ab omni terræ conspectu, undique iam nautæ cuncti circun darentur, parum sæpè abfuit, quin à vectoribus corriperetur, & in undas proijceretur, sed mirabile visu in somnis confirmatus sic & ipse socios confirmavit, ut tandem voti compos amplissimas terras invenerit.*

Rursus lib. 6. capit. 6. circa finem, & in lib. de robore bellico capit. 13. eiusdem Columbi, Vasquij Gamæ, & Ferdinandi Magallani longas, & priscis sæculis incognitas navigationes multis nominibus extollens, ita concludit: *Hi proculdubio omnes sola spe Divini auxilij talia sunt aggressi, qualia nemo ante illos, & quibus maiora nemo aperuit ad ineundam, coniungendamque maximè totius humani generis societatem, commerciaque in illius bonum commune instituenda, barbariemque, & feritatem ex innumeris nationibus tollendam.* Nam cuius

mens non *horreat, ait Scriptor quidam, immẽsos à Columbo exhaustos labores, cœli iniurias, atrocissimas tempestates, quibus sæpè penè est obrutus? Quis non admiretur incredibilem audaciam, constantem patientiam, nunquam infractum animi robur ad ea perficienda, quæ novis iste consilijs, atque ausibus est aggressus?*

25 Petrus quoque Martyr † in quadam narratione, quam Italico sermone conscripsit, cuius meminit additionator Hieronymi Benzonis lib. 1. hist. Ind. cap. 6. in 4. part. Americæ pag. 32. expressis verbis testatur: *Columbum triduo antequàm ullam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse, ut excitatus lætabundus, & alacris omnes convocari iusserit, eosque confirmaverit, brevi terram conspecturos.*

26 His conveniunt, † quæ aptè, & latè observat Nicola. Sander. libro 7. de visib. Monarch. per totum, Ioseph. Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 7. capit. 28. & Ioan. Boter. in d. relat. universal. 4. part. lib. 2. per totum de prævijs dispositionibus, quas Divina sapientia, & providentia, cùm ex parte Regum, & Ducum nostrorum, tùm ex parte Indorum ipsorum ordinavit, & præcedere voluit tanti Orbis conversionem, & conquisitionem, ut faciliùs & commodiùs in eo Evangelium disseminaretur. Ex quibus apertè deprehendi inquiunt, Divino consilio, & inspiratione omnia, quæ illis temporibus acciderunt, ordinata, & determinata fuisse.

27 Quod argumẽtum post eos urgens, & exornans † Rutil. Benzon. d. lib. 1. de ann. Iubil. cap. 10. pag. 52. & 53. ita concludit: *Hæc autem commemoravimus, ut liquidò cognoscatur, hanc Novi Orbis adinventionem Divino consilio, summaque Dei inscrutabili providentia his temporibus reservatam fuisse. Despiciens enim Deus, ut Act. 17. Areopagitis dixit Paul. tempora ignorantiæ, cæcitatis, & deceptionis illorum populorum, qui à dæmone per Idolorum cultum fascinati erant, nunc illis annuntiare facit Evangelij veritatem, ut unusquisque illorum pœnitẽtiam agens, convertatur ad Dominum, qui fecit illos, quique in hunc mundum misit* Iesvm Christvm *filium suum, ut salvos faceret omnes homines, & ad agnitionem veritatis veniant. In manibus enim tuis, inquit David Psal. 30. tempora mea. Verùm quàm* 28 *appositè † & opportunè Indorum conversio hisce temporibus acciderit, ac Divino consilio determinata fuerit, deprehenditur ex multis prævijs dispositionibus, quibus Divina sapientia uti voluit, ut faciliùs, & commodiùs Evangelij prædicatio introduceretur, ac fides Christiana ab illis populis cum fructu reciperetur, multa impedimenta ab illis removendo, ut eos idoneos, aptosque redderet ad lucem Evangelij recipiendam, &c.*

29 Plvrima † quoque alia, ut hanc Dei voluntatem, sive motionem, & inspirationem cõfirmet, & omni ex parte miraculosam, & soli Deo tribuendam horum Indorum inventionem, subactionem, & cõversionem esse probet, optimè considerat Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 4. cap. 104. & sequent. & lib. 15. capit. 45. & 46. & rursus lib. 18. capit. 1. & 2. Vbi apertè † tradit, nautam illum, qui Columbo huius post Oceanum terræ notitiam præstitit, de quo diximus suprà lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7. non humano consilio, nec casu fortuito, sed Divino mysterio ab Angelis fuisse delatum, ut tantæ conversionis iter aperiretur, ipsumque Columbum ab eodem Deo afflatum, & electum, ut eius medio executioni mandari posset.

30 Sed quoniam † eruditissimus noster Theologus P. Franc. à Victoria in 1. relect. de Ind. insulan. num. 38. vers. *Sed miracula*, & num. 40. vers. *Septimus titulus*, huic titulo parum fidendum esse monet, vidêre oportet, quibus ille argumentis & rationibus moveatur. Et primò quidem considerat 31 huiusmodi † missiones, & inspirationes multoties fallaces esse, & per dia-

boli

boli suggestionem immitti, ut tradunt auctores sup. num. 1. relati, præcipuè Delrius, Maiol. & Rosignolus capit. 210. & Torreblanca. d. lib. 1. de Magia cap. 29. Vnde † meritò admonet Dominus apud Marcum cap. 13: *Videte, ne quis vos seducat*, & D. Ioan. epist. 4: *Nolite credere omni spiritui*, & Canon. 1. cap. 3: *Probate spiritum an sit à Deo.*

34

35 SECVNDÒ subiungit, nulla † miracula proferri posse, quibus hanc Hispanorum missionem in Novum Orbem à Deo ordinatã, & occultis eius impulsibus & inspirationibus fultam affirmare valeamus. Idemque, quoad paucitatem miraculorum, sentire videtur Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 9. Vbi quærit, cur miracula in conversione Gẽtium nõ fiant nunc, ut olim à Christi prædicatoribus, & Fr. August. Davila in histor. Mexicanæ provin. lib. 1. cap. 80. pag. 320. Vbi affirmat, pauca miracula in his provincijs visa fuisse. AtVERÒ † missiones & inspirationes, quæ, vel specialibus Scripturæ testimonijs, vel apertis miraculis non adstruuntur, parum fidei & securitatis habêre, latè etiam docent, & probant Theologi sup. relati, & præcipuè Pat. Raphaël de la Torre in 2. 2. 2. tom. pag. 178. col. 2. & meliùs Innocent. III. quem ipsi non referunt in. d. capit. † cùm ex iniuncto, de hæret. inquiens: *Quòd cùm interiores istæ missiones, inspirationes, sive revelationes sint occultæ, & incertæ, non sufficit cuiquam nudè tantùm asserere, quòd ipse sit missus à Deo, cùm hoc quilibet hæreticus asseveret; sed oportet, quòd astruat illam invisibilem missionem per operationem miraculi, vel Scripturæ testimonium speciale. Vnde cùm Dominus Exod. 7. vellet mittere Moysen in Ægyptum ad filios Israël, ut crederent ei, quòd mitteretur ab ipso, dedit ei signum, ut converteret virgam in colubrum, & virgam iterum reformaret: Ioannes quoque Baptista speciale suæ missionis testimonium protulit de Scriptura, dicens: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domino sicut ab Isaia Propheta capit. 40. &c.* Qua etiam de causa Christus † Dominus ut suam à Patre missionem confirmaret, sępiùs obstinatis Iudæis sua obijciebat miracula, dicens: *Si mihi non creditis, operibus credite*, & iterum: *Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me*, & D. Marcus cap. ult. de Apostolis à Christo missis sermonem habens: *Illi autem* (inquit) *profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis*; ut ostenderet, illi missioni, & doctrinæ firmitatem fore cœlestem, quam signa subsequerentur. Quod & Paulus Apostol. varijs in locis de sua prædicatione testatur, & pluribus alijs Sacræ Sripturæ testimonijs illustrat D. Chrysost. tom. 3. in 2. Corinth. Tertullian. in Apolog. cap. 27. Arnobius lib. 1. adversus Gent. D. August. lib. 10. de Civitate Dei, capite 12. & lib. 16. & 17. Thomas Bozius de signis Eccles. lib. 5. cap. 1. Fr. Thom. à IESV de procur. omn. gent. salu. lib. 4. cap. 3. Balth. Chavasius de notis veræ religio. lib. 4. cap. ult. & Torreblanca. d. cap. 29. num. 25.

36

37

38

39 TERTIÒ idem Victoria insinuat, & alij magis apertè nobis obijcere solẽt, videri non posse ex Dei inspiratione, sive impulsu, aut voluntate, hanc Indorum detectionem, & conversionem ordinatam fuisse, cùm † in ea plurimi nostrorum tot scelera, & damna in miseros Indos commiserint, & magis auri & argenti quærendi, Regni proprij ampliandi cupiditate, & rerum novarũ investigandi curiositate, quàm Dei, & animarum zelo ducti videantur.

40 Pro quibus ego perpendo insignem locum D. Cypriani in sermone de lapsis, relatum † in cap. si quis præpopera 27. distinct. 50. Vbi tunc demum, quæ Martyres, idest, Sacerdotes & Religiosi viri mandant, facienda, & sequenda esse tradit: † *Si iusta, si licita, si non contra ipsum Dominum à Dei Sa-*

41

cer-

cerdote facienda, sed si scripta non sunt in Domini lege, quæ mãdant, antè est, ut sciamus, illos de Deo impetrasse, quod postulant, tunc facere quod mãdant: neque enim statim videri potest de Divina Maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum.

Verum autem verò, prædictis argumentis non obstantibus, † defendi adhuc potest vis, & auctoritas tituli, de quo in hoc capite disputamus, quẽ si Victoria videret tot gravissimorum Scriptorum testimonijs, & rationibus comprobatum, forsitan de eius fide non dubitaret. 42

Et ad primum respondemus, † certum quidem esse, magnum periculum, & fallaciam in his inspirationibus, impulsibus & revelationibus imminêre, non ideò tamen prorsus, aut temerè damnandas, & respuendas esse, cùm negari non possit, quin aliquando à Deo deriventur, maximè cùm in rebus & personis serijs, & gravibus accidunt, & effectus, qui illas sequuntur, in Dei obsequium, aut communem salutem, & utilitatem alicuius populi diriguntur, ut elegãter prosequitur D. Thom. & post eum Theologi omnes, pręcipuè Fr. Barthol. à Medina in 1.2. quæst. 9. art. 4. & quæst. 22. art. 3. & Caietanus 1. par. q. 82. art. 4. circa tertium argumentũ: Dicit † enim D. Paul. ad Thessalon. 5: *Spiritum nolite extinguere, prophetiam nolite contemnere, omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos.* Et D. Ioan. *Probate spiritus, utrum ex Deo sint.* Cui † vocanti, & impellenti reluctari, & non obedire, quàm sit periculosum, multis probat Gaspar Sanctius in Isaiam capit. 14. num. 8. 43 44 45

Quibus arridens † Aristotel. lib. 6. Ethic. ad Eudemum circa finem, docet: *Quod sæpènumero nobis nihil cogitantibus venit in mentem cogitatio efficax, & impetuosa, quæ secum trahit voluntatem, quam motionem non possumus nobis tribuere, neque in nostram inventionem referre, cùm de hac re nihil unquã cogitaverimus. Neq; verò possumus eam referre in substantiam Angelicam, quæ non potest efficaciter movere nostram voluntatem. Unde talis cogitatio in Deum est reducenda.* 46

Ad secundum autem respondeo, hũc impulsum, † missionẽ, sive inspirationem Divinam, de qua agimus, non destitui Sacræ Scripturæ testimonijs, & prophetijs, si ea omia in memoriã revocemus, quę suprà cap. pręced. & lib. 1. cap. 15. cõgessimus. Et multo minus miraculis caruisse, ut Victoria, & alij malè putarunt, cùm potius innumera extiterint, & extent quotidie, quæ Divinam huius magni operis voluntatẽ, & penè dixerim voluptatem, evidenter ostendũt, ut ait Anton. Possevinus ubi sup. de quibus in cap. sequenti copiosè tractabimus. 47

Quinimò, ut daremus in huius Novi Orbis conversione, nunc tot, ac tanta miracula non operari, quot & quanta olim initio nascentis Ecclesię à Christi prædicatoribus facta cernuntur, ob hoc tamen Divinæ vocationis vis excludi non posset, † quæ interdũ signis externis, aliquando etiam interno potiùs impulsu fit, & sive in singulis hominibus, sive in populis, atque in ipso genere humano, per temporum opportunitates operatur, & altæ & profundæ ordinationis est, ut præclarè tradit, & Sacræ paginæ exemplis illustrat D. August. lib. 83. quæst. q. 68. & † in lib. de util. creden. ubi de eisdem miraculis agens scribit: *Cur ista modò non fiunt? quia non moverent, nisi mira essent, at si solita essent, mira non essent.* 48 49

Et in nostris terminis loquens Ioseph. Acosta. d. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 9. & 10. Ubi doctè & elegãter hanc miraculorum parcitatem, partim naturæ, docilitati & ignorãtiæ Indorum, quibus nũc prædicatur, attribuit, qui † tot miraculis nõ egent, ut ad Fidei receptionem à nostris suadeantur; sed prædicatoribus tantùm, quorũ mores cum fide & lege, quam annuntiant, 50

con-

conveniant, ut optimè iam olim in simili scripsit D.Chrysost.homil.6.in 1. ad Corinth. Partim † exiguo ipsorum prædicatorum zelo,& merito, cùm dubium nõ sit, ut quò quis fide,& sanctitate magis eminuerit, eò aptius instrumentum sit, per quod Spiritus sanctus tam præclara opera perpetret, qui ad suam potentiã,& gloriam declarandã, eius puritatis, atque humilitatis viros ut plurimũ exigit, & assumit, qui veris virtutibus,& incorruptis moribus nitant,& nihil sibi sumentes, totũ Deo, cuius est omne donum perfectum,& saluti proximorum syncerè refundant.

Quas rationes, Acosta nõ relato, ab eo desumpsit Ioan.Boter.in relat. universſ.4.part.lib.2.pag.73.& 74.Fr.Augúst.Davila.d.cap.80.pag.320.addens forsitan † etiam in causa fuisse, quòd Evangelicæ prædicationis forma adamussim servata nõ fuerit.Martin.Delrius lib.4.disquis.magic.cap.4. q.5. sectio.2.pag.331.in fin.Ant.Possevin.in Biblioth.1.tom.lib.9.cap.24.pag.402. Fr.Thom.à Iesv d.lib.4. de procur. omn.gen.salut.cap.4.pag.147.&148.

Et conducit † lex nostra 68.titulo 4.part.1.quæ ex doctrina Hostiens.in summ.de reliq.&vener.Sanct.inter reliqua, quæ ad veri miraculi comprobationem requirit, merita sanctitatis,& bonitatis illius apponit, per quẽ Deus miraculũ operatur. Respiciens nimirũ ad id, quod magis cõmuniter accidere diximus. Aliquando † enim à profanis & flagitiosis hominibus vera miracula fiunt; sed non nisi Divinâ virtute, & ad confirmationem veræ fidei, vel Dei laudem,& voluntatem ostendendam, aut exequendam, ut Nos sæpè in his ipsis regionibus contigisse, cap.seq. probabimus, & latè prosequitur D. August. lib.10.de Civit.Dei,cap.16. & lib.83. quæst.q.79.& habetur in capit.multæ, cap.teneamus, cap.prophetavit 1.q.1. cap.1.de reliq.& vener.Sanct.D.Tho. 1.par.q.110.art.4.ad 2.& 2.ad Thessalonic.cap.2.lect.2.& 2.2.q.178.art.2. D.Chrysost.hom.2.in Matth. capit.7. Viguerius inst.Theol. tractat. de virt. Dei,cap.10.Sotus 4.Sentent. dist. 43. q.2.art.23. Bapt. Fulgosius lib.1.memorab.capit.6. de miraculis, Malleus malef.q.61.art.10.ad 8.Acosta.d.cap. 10.in princ.Zerola, qui plures refert, in praxi Episcop.verb. *Miraculum*, num.3. & ultra eos Pet.Gregor.lib.13.de Repub.cap.24.& 25.Rutil.Benzonius de anno Iubil.lib.6.cap.24.Francisc.Tolet.sup.Ioan.& Maldonat.sup.Matth. cap.7.Martin.Delrius lib.2.disquis.magic.q.7.pag.63.Simon Maiol. in dieb. Canicul.tom.2.colloq.2. pag.112. & seq.Maluenda de Antichrist.lib.6.cap. 1.q.5.& seqq.& lib.7. cap.15. & seqq. Camill.Borrell.de præstan.Reg.Cath. cap.55.Annæus Robert. lib.1. rer. iudic.cap.5.fol.18.Raph.de la Torre in 2.2.quæst.9.artic.2.disp.4.pag.751.& in 2.tom.de vitijs oppositis Religioni. q.95.in prælud.disp.2.Torreblanca de magia divinatr.lib.2. capit.11. & 26. Pat.Suar. de fide.disput.4. sect.3.num. 8.& sect.4.Vbi de his miraculis agunt, quæ per profanos homines, aut malos, & peccatores fieri solent.

Et † simul concludunt, ab hæreticis in comprobationem falsæ fidei, & à magis, & diabolis, & ab Antichristo nunquam vera, solida, consistentia, aut proficua miracula facta fuisse, nec fieri posse, sed quædam duntaxat præstigia phantastica,& simulata, semper perniciosa, aut inutilia, ad ludificationem sensuum humanorum : de quo etiam præclarè tractat idem D. August.in d. capit.teneamus 1.quæst.1. & lib.3.de Trinitat.cap.8.& lib. 18. de Civitate, Dei.cap.17.Orig. lib.2. cõtra Celsum Auctor vitæ D.Bernardi, lib.3. capit. 6. & elegantissimè D.Isidor. libro 8. Etymolog.cap.9. cuius verba habentur in cap. nec mirum 26. quæst. 5. & Theatr.vitæ humanæ volum.5.libro 4. ex pag.1512.ad 1531.Vbi plura exempla verorum,& fictorum miraculorum congessit.

Su-

56 Suprà dictis † adijcere possumus, prædicationem, & conversionem huius Novi Orbis pluribus miraculis nō eguisse, si attendamus celebrem illam doctrinam D.Chrysostom.1.Corinth. 2.dum mōstrat,signa Evangelicæ prædicationis iam olim patrata,non illo tantùm sæculo,sed & futuris fidem peperisse.Quod etiam D.Thom. luculenter expressit lib.1.contra Gent.cap.6. dicens:*Hæc autem tam mirabilis mundi conversio ad fidem Christianam,indicium certissimum est præteritorum signorum, ut ea ulteriùs iterari necesse non sit, cùm in suo effectu appareant evidenter, quamvis non cesset Dominus,nostris etiam temporibus, ad confirmationem Fidei, per sanctos suos miracula operari.* Vnde meritò disputat D.Gregor. in homil.Ascension. & Ioan.Gerson. in 2.quæst. an hodie sint necessaria vel utilia miracula?

57 Denique † tertio argumēto,desumpto ex delictis,& excessibus ab aliquibus Hispanis in detectione,& conversione huius Novi Orbis cōmissis,& ex humanis medijs & finibus,qui hāc missionē præcessisse & promovisse videntur,ultra ea,quę de hoc articulo latiùs inferiùs lib.3.cap.5.dicere destinamus, nunc facilè respondemus cū Ant.Possevin.1.tom.Bibliothec.lib 9.cap.22. pag.401.Ioan.Boter. in relat. univers. 4.par.lib.2.ferè per totū,Thom.Bozio de sign.Eccles.lib.7 cap.5.in fine, non propterea negari posse hoc opus Dei fuisse,& ex Divino eius impulsu manasse,quod zelū,& pietatē, quæ in eo requirebatur,scelus avaritiæ, crudelitas, & impietas aliquorū militū maculaverit. Alioqui † etiā inter Christianos nō

58 licêret,vim ullā Divinā agnoscere,inter quos vivunt tot peccatores, hæretici multi,plurimi vitiosissimi, meretrices innumeræ.Sanè etenim, † quorum

59 mens in Divinæ Sapiētiæ vias acutiùs inspicit,flores inter spinas, triticū intra paleas, aurū sub terra dignoscens, Divinā eò magis bonitatē commēdat, quò magis ille tectam & sartam tuetur apud nos Fidem, pietatem Regum & Principum,disciplinam Antistitum,virtutem bonorum Christianorum, usum frequentem sanctorum Sacramentorum,Divini Verbi prædicationem,studia scientiarum,lucem atque notitiam Dei,hoc est totius boni. Nec reprobādus est hortus,qui totus nō sit floridus nec palea abijcienda,quæ tota non sit triticum,nec terra illa existimanda est inutilis, quæ universa non sit aurum. Quin & hinc tantò maior de misericordia Dei concipienda spes est,quòd inter gentes adeò barbaras tantam fidem plantaverit,fodinas,ut ita dicam, tot animarū aperuerit, Ecclesiam tot Archiepiscopis,Episcopis,Clericis,Religiosorum Ordinibus munitam excitaverit,tot item paræcias, Doctrinam Christianam, Scholas & Academias, totque Principes viros ibîdem constituerit.

60 Et idem respondēre possumus † ad id,quod de avaritia, & divitiarum cupiditatē nobis obijcitur. Nam omissis ijs quæ sup.lib.1.cap.16. num.94. tradidimus,verius est,Christi amorem, & animarum zelum in hoc opere primas partes tulisse, ut fatetur Thomas Bozius lib. 12.cap.21.circa finem, sic inquiens.*Primumque horum sit hoc,nūquam tot homines ad exteras & ignotas terras è Christianis abijsse, ut Christi cultum latè propagarent,ut sæculo hoc nostro contigisse certò videmus. Id verò non nisi ab ardentissimo,ac longè diffuso Christi amore nasci potest.Et cùm hac de causa totus Orbis circumnavigatus sit, ventumque iam propè ab extremo Arcto ad Austrum supremum, igitur longissimè pertinet amor nostrorum in Christum.*

61 Et ut aliquatenus † verum esse fateamur,divitiarum studio nostros permotos fuisse,non quidem ideò Divinę inspirationis,& missionis vis excludetur;sed longè admirabilior Divinâ providentiâ & sapientiâ iudicari debebit, quæ tam infirmis usa sit medijs,ut tantam rem suaviùs, secretiùs, pacatiùs,

fine

sine multis miraculis ac prodigijs, ac quasi sine sensu,quod ferè facit promo vêret.Et † quanquam dena leucarum millia itineris, quina per Orientem, totidem per Occasum, & tot maris & terræ pericula superasse,sola ipsa videatur humana cupiditatis, certissimum tamen est, in hoc imprimis Divinam concurrisse voluntatem, quę Summo Pontifici desiderium, Regibus zelum, nautis & militibus animum & spem,religiosis solicitudinem & labores, permultis probis ac pijs viris charitatem indidit,ut gentes,quæ longissimæ aberant, fierent proximæ. Ac dum alijs maria cupiditas æquabat,ut aurũ consequerentur, eadem inserviebat Deo, ac servis suis,ut ipsamet illa maria traijcerent ad animas Christo lucrandas, ut etiam tetigimus sup.lib.1. capit.ult. ex num.99.& cap.15.ex num.40.Quibus † enim medijs homines sua negotia agunt,ijsdem nec cogitantes Divinum agrum excolunt, & findunt terram, ex qua cœlestis horrei seges Deo semper ferente, & operante maturescat ad frugem.

62

63

64 Quam † eandem sententiam, licèt aliud agens, benè prosequitur & illustrat Gaspar Sanctius sup.Isai.cap.44. num.54.& 56.pag.446.& cap.51.n.7. pag.513.& cap.13.n.8.docens Deum multa,& magna per infirma instrumẽta,& interdum indigna præstare solitum,& † ex tenui principio opera mirabilia,& eximij momenti futura deducere, & aliquando † per hostes suos, etiam ignaros,sua consilia exequi.

65

66

Neque abest,quod ex communi omnium Theologorum placito resolvit eruditissimus Pat.Ioan. Pineda lib.4. de reb.Salom.cap.13.pag.184. † Videlicet, ita naturæ Auctorẽ res supra naturam efficere,ut quoad fieri possit, consuetas naturæ leges & ordinẽ tueatur. Vt satis demonstravit in exsiccatione maris Rubri,ut transitum per illud Hebræis Pharaonẽ fugiẽtibus aperiret. † Quo in facto cùm ingentia miracula ederet,parcissimum se miraculorum patratorem præbuit,ut ipse auctor benè considerat.

67

68

69 Et eandem † Dei providentiã & in rebus magnis,atque arduis disponendis,& exequẽdis suavitatem in nostris terminis rhetoricè extollit Ioã.Boter. d.lib.2. in princip.adducens illud Sapient.8: *Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.* Et anni † tempora,inter alia,exempli gratiâ perpendens,quæ ordinante Deo ex Æstate ad Hyemẽ deducuntur;sed,ita tamen,ut hinc Veris,inde Autumni benignitas interveniat,ne de uno extremo in aliud cum hominum damno prolaberentur. Quod benè agnovit Poëta,dum cecinit:

70

Nec res hunc tantæ possent perferre laborẽ
Si non tanta quies inter frigusq; calorẽque
Iret,& exciperent cœli indulgẽtia terras.

SVMMARIVM Capitis IV.

1. *Deus miracula necessaria in Novo Orbe non prætermisit,quamvis in illis edendis parcissimus sit.*
2. *Deus semper res novas & magnas, novis & magnis miraculis iuvat,ex insigni loco D. Augustini.*
3. *Ecclesiæ primitivæ, & prædicationis Apostolicæ fundamenta Deus multis miraculis communivit.*
4. *Miracula si deficiant,raro prædicantibus creditur.*
5. *Miracula tot ac tanta cur Deus initio nascentis Ecclesiæ patraverit, ex August.& Gregor.*
6. *Miracula multa & magna semper Deus edidit in conversione novarum provinciarum,& exempla Angliæ, Flandriæ, Holandiæ & aliarum.*
7. *Ecclesia Dei semper habuit, & habebit potestatem & cõtinuationem miraculorum,& est unũ de præcipuis eius signis.*
8. *Fidei Christianæ Deus tribuit, ut montes transferre possit.*

9 D. Gregor. Thaumaturgus, & alij sancti viri multoties montes de uno loco in alium miraculosè transtulerunt.
10 Fides naturam superat.
11 Miracula in Novi Orbis conversione Deum omisisse credibile non est, cùm illis semper egeant tyrones in Fide.
12 Infideles non tenentur fidem sibi prædicatam credere, nisi rationibus, aut miraculis convincantur.
13 Credentes citò, leves sunt corde.
14 Fidei mysteria an, & quatenus evidenter credibilia sint?
15 Miracula multa, & maxima in detectione, conversione, & acquisitione Orbis Novi intervenisse, latè probatur cõtra Victoriam, & alios.
16 Miracula aperta, & repetita Ecclesiæ qui negat, maius ipse miraculum facere dicitur, ex August. & alijs.
17 Indorũ Novi Orbis ita facilis, & brevis ad fidẽ conversio, vicẽ obtinet plurimorũ miraculorũ, ex Balt. Chavasio, & alijs.
18 Hispani non potuerunt sine ope, & vocatione Divina, ita facilè & breviter Novum Orbem detegere, & convertere.
19 Ecclesiæ primitivæ Dei signum, & argumentum fuit facilis, & suavis multiplicatio credentium.
20 Indi innumeri brevissimo tempore Fidẽ, & Baptismum receperunt Mexici, & in alijs Novi Orbis provincijs.
21 Sacerdos quidam solus baptizavit septies centena Indorum millia.
22 B. Fr. Mart. Valẽcia Franciscanus, & socij innumerabiles Indos converterunt & baptizarunt.
23 S. Franc. Xavier. solus plures homines ad Fidẽ cõvertit & baptizavit, quã hæretici omnes ad suas sectas traduxerũt.
24 Conversionis Indorum cursus & progressus semper Regibus Catholicis maximè in votis fuit.
25 Auctores recensentur, qui narrant, & extollũt miraculosum incrementũ Christianitatis Novi Orbis.
26 Indos hyssopo aliquãdo ab Hispanis Sacerdotibus baptizatos fuisse, an verũ sit?
27 Hispanã gentẽ ob eximiã curã dilatãdæ Fidei inter varias Indorum nationes, multum laudat Thom. Bozius.
28 Miraculi instar videri debent præviæ dispositiones, quibus Deus ordinavit detectionem & conversionem Novi Orbis.
29 Regum Catholicorum in audiendo, & iuvando Columbo mansuetudo, & liberalitas, miraculosa videtur.
30 Christophori Columbi constantia in proponenda & exequenda navigatione, & detectione Novi Orbis miraculum ingens à plurimis iudicatur.
31 Oceanus veteribus inaccessus, post Columbi ad Novum Orbem navigationes, miraculo quodam mitis, facilis, & navigabilis redditus esse videtur.
32 Põtus Euxinus, olim Axenos, idest, inhospitalis dictus, posteà se navigantibus hospitalem & placidum præbuit.
33 Mare Pamphylium portentoso naturæ miraculo recessisse, & siccum iter præbuisse dicitur, Alexandro Magno cõtra Persas exercitum ducenti.
34 Cangio Cham Tartarorum Regi, & exercitui eius, dicitur mare miraculosum novem pedum transitum aperuisse.
35 Hispani Divino beneficio, & quasi per miraculũ, ea omnia in detegẽdo, & subigẽdo Orbe Novo consecuti vidẽtur, quæ adulatoriè de suo Traiano Plin. recẽset.
36 Ecclesiæ, & Fidei Christianæ veritas probari solet ex fœlicitate bellorũ, quæ pro eius defensione, aut extensione suscepta sunt, & auxilijs de cœlo per miraculum missis.
37 Theodosius Imperator auxilijs cœlestibus victoriam reportavit, & carmina Claudiani de hoc.
38 Auctores recensentur, qui plura exempla, & testimonia adducunt de prosperitate bellorum, & auxilijs cœlestibus à Deo Catholicis datis.
39 Hispaniæ, in bellis contra Mauros susceptis, omnia miracula contigerunt, quæ olim Deus Israelitis indulsit.
40 Bellis iustis, & ad Dei vocationem, & exaltationem susceptis, semper ipse exitus fœlices concedit.
41 Deus non secundùm armorũ potentiã,

sed, prout ipsi placet, dat dignis victoriã.

42 *Causa pugnandi, si bona est, pugnæ exitus malus esse non potest.*

43 *Miracula, & auxilia cœlestia in bellis nullibi magis frequentia fuerunt, quàm in expeditionibus Hispanorum, ad Novum Orbem factis.*

44 *Promissio Levit. cap. 26. in Hispanis in Novo Orbe præliantibus sæpissimè impleta fuit.*

45 *Milites Hispani duodecim in insula Hispaniola fugarũt duo millia incolarũ*

46 *Ferdin. Cortesius exigua valdè Hispanorum militum manu plurimas victorias reportavit, Motezumã cepit, & totius Novæ Hispaniæ Imperium adeptus est.*

47 *Franc. Pizarrus miraculosas victorias in Peruani Regni conquisitione habuit, & qualiter Atabualpam eius tyrannum superavit.*

48 *D. Iacobus Hispanorũ Patronus multoties pro eis contra Mauros pugnare visus fuit.*

49 *D. Iacobus sæpissimè Hispanorum partes defendere visus est in bellis, quæ cũ Indis Novi Orbis, & etiã cum Orientalibus habuerunt: & ideò in illis regionibus religiosissimè veneratur.*

50 *Historia mirabilis & peculiaris D. Iacobi pro Hispanis pugnantis apud Cintiam Novæ Hispaniæ oppidum, cùm ab Indis maximopere premerentur.*

51 *Beatissima Virgo* MARIA *Hispanis sæpè in Novo Orbe præliãtibus opẽ tulit, & præsertim cũ Mexici obsessi essẽt.*

52 *Tacubano in monte apud urbem Mexicum templum B. Virginis extructum fuit, & quare?*

53 *Cuzquensi in urbe Hispani numero pauci ab innumeris Indis obsessi, & graviter impetiti B. Virginis præsentissimo auxilio liberantur.*

54 *Araucanorũ exercitus, qui Hispanos in urbe Imperiali Regni Chilẽsis obsidere tẽtabat, ad cõspectũ B. Virginis retrocessit*

55 *Miraculum ingens, & notabile, quod initio detectionis Regni Peruani contigisse narratur.*

56 *Tumpiz, sive Tumbez oppidum Regni Peruani, Indorum tempore erat nobilissimum, & munitissimum.*

57 *Petrus Candia unus ex socijs Fr. Pizarri Crucis signo Tumbecinorũ insidias, & ferocissimũ leonẽ, & tigrim superavit.*

58 *Victorias ferè omnes, quæ ab Hispanis in Novo Orbe partæ sunt, cœlestibus auxilijs tribuũt plurimi, & gravissimi Auctores, qui de illis scripserunt.*

59 *Castellus à Bobadilla tribuit victorias Hispanorum in Novo Orbe militari eorum disciplinæ.*

60 *Impossibile fuisse ostenditur, Hispanos tot, & tam fœlices victorias in Orbe Novo habuisse, nisi Divina voluntate, & miraculosis auxilijs iuvarentur.*

61 *Victorias de Indis ab Hispanis partas quidam malè ex eo extenuant, quòd Indi Barbari, inermes, & pusillanimi essẽt.*

62 *Ferdinan. Cortesium eques quidam apud Argeriam derisisse narratur, quòd putaret, se cum Indis pugnare.*

93 *Indi nostrorum comparatione pusillanimi sunt.*

64 *Meridionales omnes gentes timidæ sunt; Septentrionales animosiores & robustiores.*

65 *Indi quàmplures non adeò timidi, & inermes erant, ut quidam generaliter tradunt.*

66 *Deus Indos magis politicos, & robustos inter se bellis intestinis divisit, ut à Nostris faciliùs subigi possent.*

67 *Deus hostes suos suis ipsorum manibus sternit.*

68 *Deus Hispanorum vires, & animos auxit, & Indis terrorem immisit.*

69 *Samsoni vires Deus miraculosè restituit, & auxit, ut de Philisthæis vindictã sumeret.*

70 *Amorrhæos, & Chananæos Deus timidissimos reddidit, ut terram eorum Israëlitæ faciliùs occupare possent.*

71 *Deuter. 2. vers. 25. verba expenduntur.*

72 *Panicus terror qualis esset, & plura de eo*

73 *Terror Divinus etiam fortes, & strenuos fugat.*

74 *Dæmon non potest alicui vires supra*

natu-

CAPVT IV.

De pluribus miraculis, quæ in Novi Orbis detectione, conversione, & acquisitione intervenerũt, & Divinã tãti operis voluntatẽ, inspirationem & vocationem manifestarunt.

QVAMVIS † certum sit, DEVM OPT. MAX. in patrãdis miraculis parcissimum esse, adhuc tamen nõ minus certè affirmare poterimus, eâ in detectione & conversione istarum gẽtiũ Occidentalium neutiquam omisisse, sicubi ad fidem introducendam, stabiliendam, & propagandam, necessaria esse iudicavit. Semper † quippè Divina eius providentia, res novas & magnas, novis etiam & magnis signis iuvare & fulcire consuevit, ut in Solis cursu ad Iosue vocem subsistente videmus, & in conflagratione montis, in quo Moysi legis tabulas dedit; de quo D. Aug. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 13. sic habet: *Cũ enim lex dabatur populo, qua coli unus iubebatur Deus, in cõspectu ipsius populi mirabilibus rerum signis ac motibus apparebat Creatori servire creaturã.*

Et † quemadmodũ initio nascẽtis Ecclesiæ eius incremẽta, & Apostolorũ, atq; aliorũ predicatorũ auctoritatẽ miraculorũ potestate, & frequẽtiâ disposuit, & cõstabilivit, sine quibus rarò prædicãtibus † creditur, c. cũ ex iniũcto de hæret. Matt. 10. Marc. ult. Actor. 2. Paul. ad Hebræ. 2. & 2. ad Corint. 12 & alibi passim. Quo † respiciẽs D. August. lib. 22. de Civ. Dei, c. 8. necessaria

1 2 3 4 5

inquit, miracula fuisse, priusquàm crederet mundus, ad hoc ut crederet mũdus; & in lib. de utilit. creden. cap. 14: *Christus afferens medicinã humano generi primũ miraculis conciliavit auctoritatem, deinde auctoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinẽ, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit religionẽ.* Et cap. 16: *Ac primũ quidẽ facta sunt miracula, cùm Deus ipse in vero homine huic mundo apparebat, ut ijs tandem multitudine crescentium congregata, atque propagata in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.* Et D. Greg. hom. 29. in Evãg. *Sed hæc signa in exordio Ecclesiæ fuerunt, ut enim ad fidem cresceret multitudo credentiũ, miraculis fuerat nutrienda.* Ita pariter 6 † in remotis quibusq; provincijs, quę posterioribus sæculis Evãgelij nũtios audire meruerunt, eisdẽ miraculis incolarũ animos pręparavit, ut in Anglia cõtigisse refert idẽ D. Greg. lib. 9. epist. cap. 58. Beda lib. 1. hist. Ang. c. 31. & lib. 2. cap. 2. & seqq. & in Flandria, Hollandia, & alijs incultis nationibus Illustr. Cardin. Baron. in annal. Eccles. ann. 632. n. 6. & ann. 666. n. 9. & 12.

7 Semper namque † hæc miraculorũ potestas, necessitas, & cõtinuatio in sancta Dei Ecclesia viguit, & vigebit; estq; unum ex pręcipuis signis, quod ad eius veritatẽ & auctoritatẽ confirmandã præstãtissimũ quiq; illius assertores notare, & perpendere solent. Vt constabit ex adductis ab illust. Cardin. Bellarm. tom. 1. lib. 4. de not. Eccles. cap. 14. & tom. 2. lib. 2. de Sacram. Cõfirm. cap. 2. Ioan. Lorin. in Acta Apost. cap. 2. n. 44. Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 3. cap. 6. pag. 107. lib. 5. cap. 1. lib. 20. cap. 1. pag. 310. in fin. Ant. Possev. in Biblot. 1. tom. lib. 2. cap. 37. pag. 77. Fr. Lud. Granat. in symb. Fidei, 1. p. cap. 27. cum seqq. ex pag. 260. ad 287. & 5. p. pag. 80. Balth. Chavas. de not. verę Relig. lib. 4. cap. ult. per tot. Bern. Aldrete, de antiq. Hisp. lib. 2. cap. 15. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 15. c. 45. & Iust. Lips. in Diva Virg. Hallens. cap. 1. ubi ait: *Omni ævo fuere miracula plerisque omnibus locis: & erunt in ævũ, etsi parciùs, densiùsve, ut divinæ providentiæ visum.* Adeò 8 † ut propagationi, & cõprobationi Christianæ Fidei hoc sit à Deo tributũ, ut mõtes ex uno loco in alium transferre possit, Matt. 17. & Marc. 11. quòd 9 † à D. Gregor. Thaumaturgo, & ab alijs sanctis viris multoties factũ esse, historiarũ monumentis proditum est. Vt apparet ex relatis à D. Greg. Magno lib. 1. Dialog. cap. 7. Nicephor. lib. 6. cap. 17. Euseb. Cęsariẽs. lib. 7. hist. Eccl. cap. 2. Speculo exẽpl. exẽp. 145. Rutil. Benzon. de ann. Iubil. lib. 6. cap. 2. & Simone Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 6. pag. 375. & colloq. 4. pag. 79. Vbi inde cõcludit 10 † quòd fides naturã superat, & efficit, quę nulla ars, naturáve potest.

11 Vnde † credibile non est subigẽdis, & convertendis tot, ac tantis infideliũ huius Novi Orbis provincijs, miracula defuisse. Nã planè, ut Iust. Lips. scribit in Diva Virg. Sichemiensi cap. 2: *Sicut pueris lac necessarium est ad alimentum; viris etiam utile, & iuvat: sic tyrones, aut errones in fide miraculis nutriuntur, viri, & robusti etiam oblectantur.* Et in Hallens. cap. 2: *Miracula cõmuniter religionem in animis excitant, & Deum credere, Deum colere suadent, & inducunt.* Pręsertim cùm Catholici omnes Doctores, & ipse 12 † etiam Mag. Victoria in d. relect. de Ind. num. 34. concludant, exteras gentes, quales Indi isti Occidentales erãt, & quoscunq; huiusmodi, nõ obligari ad ea credẽda, quę Nostri de Fide Catholica pręd icãt, nisi aut apertissimis argumẽtis credibilia fiant ea, quę proponũt, aut si hæc argumẽta desint, miraculis, vel vitæ prædicantium illustrissimâ puritate doctrinam commendẽt; quia 13 † qui citò aliter credũt, leves corde dicuntur Ecclesiast. 19. & in multis alijs locis ex omni litteratura congestis à Tiraq. in tract. de pœn. tẽp. caus. 51. & Neviz. in sylv. nup. lib. 4.

De quo articulo, & an & quatenus

Fidei

14 fidei † myſteria evidenter credibilia ſint, vidẽdus eſt D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 4. Bañez, q. 10. art. 1. dub. 3. concluſ. 2. Aragon ibid. art. 1. pag. 255. verſ. *Sed dubitabit*, Tolet. in ſum. lib. 4. cap. 2. n. 2 Petr. de Ledeſm. in ſumm. 2. tom. tract. 1. cap. 5. concl. 4. Azor. lib. 8. inſt. mor. cap. 7. q. 6. Gab. Vazq. in 1. 2. q. 76. art. 2. diſp. 120. cap. 1. num. 4. pag. 162. Fr. Thom. à Ieſu, de procur. omn. gen. ſalu. lib. 4. cap. 3. pag. 130. & cap. 4. pag. 141. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Chriſt. lib. 2. cap. 34. pag. 362. noviſſimus P. Thom. Sanch. in ſumma lib. 2. cap. 1. ex n. 4. & Nos infr. cap. 10. in fin.

Sed ne coniecturis tantùm niti videamur, age precor, † & quoniã 15 Victoria nullum, & alij pauca miracula in tanto hoc opere interveniſſe ſcripſerunt, ac proinde Divinę voluntatis, & vocationis titulos, de quibus egimus, in dubiũ revocarũt: ex hiſtoriarũ fide, non quidem omnia (quod nimis prolixum eſſet) ſed nobiliora tantùm proferamus, & referamus, quibus eorũ convincatur opinio, & prędicti tituli magis ac magis, cœleſtibus ſignis muniti, corroborentur. Quorum ſi quis adhuc inficiator vel contemptor exiſtat, ma- 16 ius † ipſe miraculum feciſſe videbitur, ut in ſimili ſcripſit D. Auguſt. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 8. Scotus in 2. q. prolog. ſup. lib. Sent. Ioan. Maldonat. ſup. Matth. cap. 7. col. 180. & in noſtris terminis Fr. Ioan. Torquem. in Monarc. lib. 15. c. 46. & Balth. Chavaſ. de not. veræ Relig. lib. 4. cap. ult. pag. 938. Vbi 17 ipſam † adeò brevẽ ac facilẽ tot animarũ converſionẽ plurimorũ miraculorum vicẽ obtinêre poſſe, & debêre, his elegantiſſimis verbis oſtendit: *Tertiũ ſit, recens infinitorum Indorũ tam Orientaliũ, quã Occidentaliũ converſio, quæ niſi admiratione digna videatur, quid videri poſſit neſcio? Nã profectò minimè humanarum eſt virium homines, qui terræ toti prius affixi erant, & cupiditatum ſuarũ inveterata mancipia, totos ſe dare contrarijs ſtudijs, videlicet Chriſti obſequio, atq; ut ſignificantius loquar, ſe ipſos exuere, in ſe ipſos armari, ſibi ipſis bellum indicere, de ſe ipſis triumphare. Hæc profectò mutatio eſt dexteræ Excelſi, digitus Dei eſt hìc. Hãc mundi converſionem reponit D. Auguſt. inter præcipua miracula. Et certè dilemmate iſto uti poſſumus; Aut populi illi barbari ad Chriſti fidem nullo interveniente miraculo converſi ſunt, aut aliquo interveniente? Si aliquo, eſt mihi quod volo: ſi nullo, hoc ipſum magnum eſt miraculum, potuiſſe converti ſine miraculo, cùm multi eo etiam poſito non convertantur, ſicut ſcriptum eſt, Ioan. 12. Cùm tãta ſigna feciſſet coram eis, non crediderunt in eum.*

Eandem conſiderationẽ, & argumẽtationem fecerunt, & nõ minùs graviter illuſtrarũt Ant. Poſſev. Thom. Boz. Ioan. Boter. Rutil. Bonzon. & reliqui Auctores, quorũ verba ſup. cap. precedenti ex num. 18. retulimus. Etenim, ut ipſi rectiſſimè animadvertunt, † non 18 poteſt non Divinæ vocationis, & operationis miraculo tribui, quòd Hiſpani noſtri adeò numero pauci per terras ſibi prorſus ignotas, & linguis, ac moribus admodũ varias incedẽtes, ita ingentes progreſſus in diſſeminãda & inducenda vera Dei Fide breviſſimo tẽpore fecerint, & tot barbaros, & incultos homines relictis patrijs religionibus, ad Chriſtianã diſciplinã cõverterint. Hoc enim † ſigno & argumẽ- 19 to tanquam fortiſſimo & evidentiſſimo veritatem ipſius Fidei Catholicæ in exordio naſcentis Eccleſiæ, & voluntatem Dei, ut mundus eam amplecteretur, apertè comprobavit D. Paul. Corint. 2: *Videte fratres vocationem veſtram, quia non multi ſapientes, non multi nobiles.* Et eodem latè utuntur Iuſt. in. in Apol. 2. D. Chryſoſ. hom. 34. in Mat. D. Aug. d. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 5. Damaſcen. lib. 4. de Fide orthod. cap. 4 & latiſſimè & eruditiſſimè Thom. Bozius de ſign. Eccl. Dei, lib. 4. per totũ, Maiol. to. 3. colloq. 1. pag. 265. Chavaſ. d. lib. 4. c. 1. & Fr. Ioã. Bap. Fernãd. Frãciſ. in demõſt. Cath. lib. 2. diſcur. 6. & 7.

20 In solo namq; † Mexicano Regno, paulò post eius detectionem, baptismum susceperunt quater, vel, ut aliqui asserunt, octò aut decem decies centena hominum millia. Et in archivijs Caroli V. Cæsaris habetur, quendã † Sacerdotem baptizasse septies centena millia, alium tercena millia, alium cētena millia, & alios plures, alios pauciores. Cùmque posteà in easdē oras delatus fuisset B. Fr. † Martinus à Valencia ex Ordine Franciscano cū duodecim socijs ann. 1524. incredibile est, quot ipse cū suis Indos ad CHRISTI cultum perduxerit. Nemo enim ex illis duodecim fuit, qui usque ad annos 1531. plus quàm centum millia hominū baptismali lavacro non lustrasset.

23 Quod mirum videri non debet, cùm de † uno Beato, & iam meritò inter Divos relato S. Francisco Xaviero referat Thom. Boz. lib. 6. de sign. Eccles. Dei, cap. 3. pag. 221. in insulis Mauri ultra Malluccum in solo uno oppido, cui nomen *Tholo*, Christianorū omnis ætatis amplius viginti quinque millia ab eo facta: & in alijs Indię Oriētalis, Sinarum & Iaponiorum locis plures homines ad CHRISTI Caulā annis undecim reduxisse, quàm innumera hæreticorū millia ex omni gente & natione, & toto Orbe terrarum per annos 1500. ad suas sectas traduxerint: & dixi alia sup. lib. 1. cap. 3. num. 58.

24 Qui conversionis † cursus atq; progressus fœlici ętate Catholicorū Regū Philippi Secūdi, Tertij & Quarti haud quaquam intermissus esse videtur; sed potiùs eorum prudentiâ, piâque, & singulari gubernatione radia lucis Evangelicæ undique per inauditas anteà regiones diffunduntur, & Episcopis, Presbyteris, alijsq; egregijs, & Religiosis viris indesinenti studio, & expensis maximis cōmēdātur; qui, iuvāte Deo, quotidie colligūt fructus maximos & uberrimos, ut pręter alios tradit Torque. in Monarc. Ind. lib. 17. c. 19. & 20.

25 Et possem quidem latiùs in hoc argumēto vagari, † nisi prædicti Auctores pluribus encomijs, & exemplis miraculosum & magnum hoc Christianitatis Novi huius Orbis augmentum suis scriptis plenissimè prodidissent, præcipuè Thom. Boz. Boter. & Possevin. & alij de quibus sup. lib. 1. cap. 16. n. 69. & seqq. & ultra eos idē Ioan. Boter. in d. 4. p. lib. 3. pag. 55. & pag. 76. Nicol. Sander. de visib. Monarch. lib. 7. Laurent. Surius in comment. an. 1518. fol. 515. Alanus Cop. Dialog. 6. cap. 9. pag. 783. & cap. 34. pag. 943. & seqq. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 23. pag. 506. Didac. Vald. de dignit. Reg. Hisp. cap. 19. n. 53. & seqq. Fr. Alfons. Ferd. in hist. Eccles. nostri tempor. in prologo lib. 1. pag. 3. & cap. 10. 11. & 44. Fr. Ioan. à Ponte de convenient. utriusq; Monarch. lib. 1. pag. 54. & Fr. Ioan. à Torquem. in d. Monarch. Ind. lib. 15. cap. 45. & 46. & lib. 16. cap. 1. & 8. Vbi

26 tractat † post Boterum. d. pag. 76. an verum aliquando fuerit, quod quidam Sacerdotibus nostris impingunt, tradentes, eos hyssopo Indos interdum baptizasse.

27 Vnde rectè † dicere potuit idem Thom. Boz. lib. 8. cap. 1: *Nulla unquam gens, ex quo Adamus habuit liberos, tot nationes moribus ac ritibus dissimiles ad unius Religionis cultū, vel earundem legum studium perduxit, ut Hispana. Vix enim quisquam possit enumerare gentium varietatem, moresque illarum prorsus inter se dissidentes, quas Hispani sub Imperiū suū miserunt, & ad Christi venerationē perduxerunt, uniusq; Dei cultū. Sunt in promptu historiæ, legat qui volet*; & idem repetit lib. 12. cap. 21. circa fin. & lib. 21. c. 3.

28 Sed ut pergamus ulteriùs, meritò etiā eisdē auctoribus † pro miraculo sunt, pręviæ illæ dispositiones, quas Deus summâ providentiâ ad faciliorē huius cōversionis, & acquisionis exitū ordinavit, ut in cap. pręced. tetigimus:

29 necnō Catholicorū † Regū Ferdinādi & Elisabeth in audiēdo Christophoro Colūbo māsuetudo, & in eo iuvando

& clas-

& classe,& militibus instruendo liberalitas,eo præsertim tépore,quo Granatensi bello totum fiscum exhauserant, & quo à multis usu rerum,prudentiâque valentibus viris irridebatur,& ab alijs Regibus,quos priùs adierat,tanquàm nugator, & delirus expulsus fuerat.

30 Miraculosam † quoque,nec immeritò,iudicant ipsiusColumbi in cócepta Novi Orbis inveniendi,& detegendi cogitatione constantiam,& per vastum,insitatum,& procellosum Oceani pelagus navigationes. 31 Quod † non minori miraculo, cũ antiquis prorsus inaccessum, & impervium existimaretur;& reverâ esset,ut multorum experientia monstravit, iuxta ea, quæ latè diximus sup.lib.1.cap.11. ex num.47. Posteà Deo ita disponente,mite, facile,& permeabile redditũ esse videtur; ita ut de eo illud dicere possimus,quod 32 de † Nigro, sive Constãtinopolitano Ponto refert Strab. lib. 7. Carol. Stephan.& Ioan. Funger.in suis dictionarijs, verb. *Euxinus*, qui cùm olim nullis navigationibus patuisset, ac proinde *Axenos*, idest, inhospitalis diceretur, posteà,ab Ionibus eas oras habitantibus,frequentari, & veluti domari cœpit, ita ut deinceps *Euxinus* vocatus sit,quod hospitibus placidum, cómodum,& pervium esse significat. Vnde Ovid.lib.5.Trist.

Frigida me cohibent Euxini littora Põti,
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

33 Magno † etiam Alexandro, & eius militibus Pamphylium mare, portentoso naturæ miraculo,cessisse, sicut olim Rubrum filijs Israël, Exod. 1. & Sapient.19.& illàc inter aperuisse, cũ aliam viam non haberent, antiquitas tradit,& seriò affirmant Ioseph. lib. 2. antiquit. cap. 7. & Genebrard. lib. 2. Chron.eam rationem reddentes,quòd Deus eius operâ ad destruendum Persarum Imperium uti decrevisset.Licèt fabulosum fuisse ostendat Plutarch. in vita eiusdem Alex.Strab.lib.14. Petr. Crinit.de honest. discipl.lib. 17. cap. 13.& Maluend.de Antichr.lib.5. cap. 16.pag.295.Vbi cũ Haithono in hist. de Tartar.cap.17.aliud non minus fabulosum simile refert † de Cãgio Chã 34 Rege Tartarorum,cui mare per novẽ pedes à montibus,quibus anteà adhęrebat,retrocessit,ut latam viã ad trãseundum cum exercitu suo versus Occidentem relinqueret.

35 Atverò † nostris Hispaniæ Regibus,& eorum militibus,si Oceanus siccum transitum non dimisit, ita tamen (Divino ut diximus beneficio) se placidum,& facilem præbuit, ut verè illis in detegendis,conquirendis, & convertendis his Barbarorum provincijs illud applicari possit, quod adulatoriè Plinius de Traiano suo in Panegyric. scriptum reliquit: *Quòd si quis Barbarus Rex eo insolentiæ, furorisque processerit, ut iram tuam indignationemque mereatur, ne ille, sive interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur? Omnia hæc tam prona, tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptũ mare, illatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur.*

36 Rursus † nemo est, qui nesciat inter precipua signa & miracula,quę Fidei Catholicæ, & Ecclesię Romanæ veritatem ostendunt, constitui etiam, & perpendi solere prosperitatem & fœlicitatem, quam ferè semper eius sectatores, & favitores habuerunt in bellicis expeditionibus pro eius defensione, aut propagatione susceptis: & auxilia cœlitus missa, quibus Deus cum paucis plurimos fudit, & alia multa miraculosè operatus est, quæ mortales vires assequi non valêrent, ita simul ostendens, eiusmodi bellorum causas iustas,& sanctas esse,& victorias tales nõ solùm permittere, sed iubêre. 37 Vt in illa † Theodos.Imper.cótigisse videmus,cùm adversus Eugeniũ prope Aquileiam pugnaret, de qua Claudian.vates,quamvis nõ Christia-

nus, sic cecinit in Panegyric. ad Honorium:

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obvius, adversas acies revoluta, quæ tela
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas:
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas acies, cui militat Æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

38 Et in multis † alijs exemplis, & gravissimorum Auctorum testimonijs, quę latissimè ad prædicta signa comprobãda, & exornanda tradunt Tertullian. & eius additionat. Pamelius in lib. contra Scapul. D. Chrysost. orat. 3. contra Iudæ. Medina lib. 2. de recta in Deum fide, Thom. Boz. de sign. Eccles. lib. 8. cap. 7. lib. 17. cap. 7. per tot. & lib. 20. cap. 10. & lib. 21. & 22. per tot. Bapt. Fulgos. lib. 1. cap. 6. Theatr. vitæ hum. vol. 3. lib. 3. pag. 1048. & seqq. Fr. Lud. Granat. in Symbol. Fidei, lib. 3. pag. 1. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 436. vers. *Et quidquid fœlici*, & 3. tom. colloq. 2. pag. 302. & 362. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gen. salu. lib. 2. cap. 3. pag. 136. Balth. Chavas. de not. ver. Relig. lib. 4. cap. 4. per tot. Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 17. pag. 97. & lib. 2. cap. 25. pag. 310. Zevall. in practic. 4. tom. q. fin. ex num. 149. novissimè & eruditissimè Dom. Ioan. Bapt. Valençuela in discursu de iure stat. & belli. part. 2. consid. 22. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 1. & meliùs lib. 2. cap. fin. pag. 370. Vbi

39 vel † in solius Hispanię prælijs omnia miracula intervenisse ostẽdit, quæ olim Deus populo Israëlitico clemẽter indulsit.

40 Est enim sẽper † in bellis fœlix successus eorũ, ad quæ Deus vocat, qui nõ

41 secundũ † armorũ potentiã, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriã, ut habetur 2. Machab. cap. 15. & 2. Paralip. 13. & 16. Vnde D. Bernar. serm. ad Milites

42 Templi, cap. 1. rectissimè inquit: † *Si bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit*, & D. August. epist. 194: *Quando pugnatur, Deus spectat, & partem, quam inspicit iustam, ibi dat palmam.* Quibus conveniunt alia, quę ultra auctores suprà relatos tradit Sim. Maiol. 3. tom. colloq. 2. de bellor. eventib. pag. 359. P. Gaspar Sãctius in Isai. cap. 44. num. 66. pag. 447. Pat. Fr. Ioa. Marq. d. lib. 2. cap. 27. pag. 324. & Nos tetigimus supr. lib. 1. cap. ult. num. 89. & 90. & 107. & infr. lib. 3. cap. 2. ex nume. 22.

43 Quæ cùm ita se habeant, † dubitari quidem non potest, hæc eadem miracula nullibi apertiùs, & frequentiùs cõtigisse, quàm in Indicis istis expeditionibus & debellationibus: cùm passim legamus, Hispanos nostros paucissimos numero, omni sociorum auxilio destitutos, in terris sibi prorsùs incognitis, innumerabiles Indorum exercitus, quos vel ipsi adoriebantur, vel à quibus adorti erant, facilè Deo auxiliante fudisse, & eorum insidias, obsidiones, & incursus fœliciter superasse.

44 Ita † ut in illis impleta videatur promissio, quæ Deo inservientibus facta est in Levit. cap. 26. vers. 7. & 8: *Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis: persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro.*

45 Quod, vel exemplo † illorum duodecim militum comprobari potest, qui in insula Sancti Dominici in provincia Higuei duo incolarum millia fugarunt, & alibi ducenti, cẽtena millia, ut tradit Herrera decad. 1. lib. 2. cap. 17. & lib. 6. cap. 9. pag. 202. Et insignis illius, nunquamque satis laudati Du-

46 cis † Ferdin. Cortesij, qui exiguâ valdè militum manu tot nobiles victorias sępissimè reportavit; & tandem maximum illum Mexicani Imperij Monarcham Motezumam, tercentis & ampliùs suorum millibus stipatum, intra propriam urbem prostravit, & in vin-

cula coniecit, totiusq; Imperij summâ pari brevitate, ac fœlicitate potitus fuit.

47 Quod idẽ † in hoc Peruano Regno strenuò alteri Duci Francisco Pizarro cũ Atahualpa supremo eius dominatore apud Caxamarcã contigisse comperimus, de quibus & similibus alijs evẽtibus pleni sunt libri Pet. Martyr. Pet. Ziezæ, Gomaræ, Oveti, Ioan. Metelli, Levini Apollonij, Ant. de Herrera, Garcil. Incæ, & aliorum quampluriũ, qui de rebus Novi Orbis scripserunt: & aliqua in nostris terminis notat Thom. Bozius. d. lib. 8. cap. 7. pag. 329. Illescas in hist. Põtif. lib. 6. §. 8. fol. 212. & §. 14. fol. 337. Castill. de Bobadilla in Politica, lib. 4. cap. 1. num. 6. & Fr. Ioan. à Torquem. in. d. Monarch. Ind. lib. 4. per totum.

48 Et similiter certum est, auxilia cœlitus missa in eisdem bellis frequentissimè intervenisse. Nam † D. Iacobus Hispaniæ nostrę gloriosissimus fidissimusque patronus, sicut in antiquis eius cõtra Mauros expeditionibus pro Hispanis potenter pugnare solebat, ut apertè testatur Rex Ranimirus in diplomate cuiusdã donationis Ecclesiæ Metropolit. eiusdem Apostoli factæ Episcop. Palent. in anacephaleosi rer. Hispan. par. 3. cap. 26. Ambros. de Moral. lib. 9. c. 7. Th. Bozius ubi supr.

49 Sic † etiam multoties in his Indijs Occidentalibus visus est, non minori curâ dimicare, pro nostris, valdè a Barbaris opressis, & in maximo periculo constitutis, ensem, quem manu gestabat, adversus eos acerrimè movens, & illorum animis ingentem terrorem incutiens: unde sanctissimus hic Apostolus in omnibus his regionibus religiosissimè veneratur, ut refert Alanus Copus Dialog. 3. cap. 29. pag. 437. & seqq. & alij Auctores statim citandi. Et idẽ in Orientali India accidisse tradunt Lud. Roman. Patricius, lib. 6. suar. navigat. cap. 40. pag. 289. Petr. Maffei. in hist. Ind. Orient. lib. 4. pag. 106. & lib. 8. pag. 182. & Fr. Anton. de San-Roman. in eâd. hist. lib. 1. cap. ult. pag. 194. & lib. 3. cap. 23. pag. 560. Freitas de Imp. Asiat. cap. 18. num. 10.

50 Sed libet † peculiarem historiam subijcere, quam ex nostris Scriptoribus accepit, & ut mirabilem recoluit Cardan. lib. 15. de rer. var. cap. 81. & Theatr. vit. hum. vol. 3. lib. 3. pag. 1051 Nam cùm Hispani pedites vix numero ducenti, à quadraginta Indorum millibus premerentur iuxta Cinciam, Novę Hispaniæ pagum, partim ob loci inæqualitatem, partim ob arborum copiam, supervenire visus est eques quidam, qui cuiusdam militis (nominè Franc. Morla) aspectum referebat, qui tot, tantaque urgendo, terrendoque peregit, ut Indi pedem retraherent. Mox & ipse abijt, & cùm Indi multitudine freti, iterũ premere Hispanos tentarent, cùmque iam in manifesto discrimine positi essent, supervenit denuò idem eques, ac Indos resilire coëgit; quòd cum tertiò fecisset, abijssetque, rursus instãtibus Indis supervenit Ferdin. Cortesius Dux Hispanorum cum tredecim equitibus, Indosque in fugã compulit, exercitumq; dissipavit. Cũ autem Hispani ad urbem, quam occupaverant, redijssent, constavit, equitẽ illum non fuisse Franc. Morlam, cùm ob viarum difficultatem illuc pervenire nõ potuisset. Equo vehebatur eques ille rubeo, & maculoso, & eius auxilio nullus ex Hispanis in tam diuturno prælio cęsus fuit, sed septuaginta tantùm vulnerati: ipse quoque eques nullum ex Indis occidit, nullum vulneravit, sed solùm turbavit, & perterrefecit, eumque Hispani Div. Iacobum communem ipsorum Patronum, Cortesius D. Petrum proprium eius tutelarem, & dominum esse affirmabat.

51 Idem † quoque cœleste, ac supernũ auxilium Hispani nostri non minus frequenter, & opportunè Beatissimę VIRGINIS DEI MATRIS MARIAE interventione experti sunt, & tunc

prę-

præsertim cùm Novę Hispanię debellatores multitudinem, & obsidionem Mexicani exercitus ferre non valentes, clanculum à civitate exierunt, ad Tacubanum montem confugientes, ut se ibi cōmodiùs defendere possent. Alma quippe hæc, & sanctissima Domina ante Hispanos adstans conspecta est, illos tanti numinis auxilio defendens, & in adorientes Indos terrā purissimis, & Virgineis manibus iactans, quâ eorum oculos excæcavit, & in fugam convertit. In cuius beneficijs memoriam Hispani posteà 25 † templum eximiâ hodie devotione, conspicuum, super dictum montem ædificarunt, sub advocatione, *De nuestra Señora del Socorro*.

53 Similisque, propemodum casus † in urbe Cuzquensi, quæ huius Peruani Regni caput, & Incarum sedes habebatur, contigisse comperitur. Nam cū innumerabilis Indorum turba Hispanos inopinatò obsedisset, ipsi qui vix ducēti erant, in domum quandam se receperunt, ubi nunc Cathedralis Ecclesia ędificata est, & post varios incursus & conflictus, in quibus D. Iacobi Apostoli visibili patrocinio miraculosè liberati sunt; cùm tandem Indi in tecta domus, quę ex palleis constabant, ardentes tædas validissimis conatibus mitterent; nullum tamen dānum, neque incendium inferre potuerunt, eò quòd mulier quędam, specie decorâ, supra tectum residens, ignem, mox ubi ardêre coeperat, extinguebat, & pulverem, sive rorem in Indorum oculos spargebat, quo excæcati, ubi essent, aut quò irent, penitus ignorabant, ut ipsi posteà testati sunt, & cum magno simul timore, & admiratione prædicarunt.

54 In † Chilensi etiam Regno eadem Domina, venerabili Sene comitata, retrocedere fecit ingentem Araucanorum exercitum, qui ad expugnandam urbem Imperialem, tunc omni auxilio, & munimine destitutam, alacriter properabant, & hâc Divinâ ope liberata fuit; cuius miraculum posteà ex ipsorum Araucanorum relatione cōstavit.

55 His aliud † non incongruēter adijcere possumus, quo Deus initia conversionis & acquisitionis huius Peruani Regni disposuisse videtur. Etenim cū primò Franc. Pizarrus, & socij eius oras prętemavigātes ad oppidū *Tumpiz*, sive *Tumbez*, nomine pervenerunt: 56 quod † tunc munitissimam arcem habebat, & a plurimis Indis plebeis, & militaribus incolebatur, ad tanti populi conspectum anxij animo substitēre, quidnam facerent dubitantes: quousque unus ex illis, † Petr. Candia vo-57 catus, se in terram iturum obtulit, & Indorum vires, mores, & divitias exploraturum. Ad quod faciendum, suis armis indutus, Crucem prętereà ligneam hastæ loco dexterâ sumpsit, & scaphâ in littus delatus, intrepidè per medias Indorum turmas progredi coepit; qui hominis proceritatem, habitum, & audaciā mirati, illum impetere ausi non fuerunt, Divinum quidpiā esse verentes. Sed posteà, mutato consilio, ut hoc securiùs experirentur, ferocissimum leonem & tygrim, quos in prędicta arce (& ad hunc effectū, ut fama est) à Guainacapę temporibus asservabant, in advenam immiserunt, existimantes illicò rabidis animalium dentibus, & unguibus dilaniandum, ut in alijs sępè viderant cōtigisse. At Cādia illorum impetum impavidus spectabit, Christi Domini nomē, & auxilium fideliter invocans, & Crucis eius signum illis obijcens. Quo adeptus est, ut animalia, naturali feritate depositâ, pedibus ipsius prosternerentur, & instar domesticorum canum blandiētia, & adulantia, eiusdem manibus per dorsa, & ora tractari, & demulcêri permitterent. Quod cernentes indigenę in priore opinione confirmati, illum quasi Solis filium genibus flexis venerati sunt, & ostensâ arce, templo &

Regiâ gazâ, quæ ibidem custodiebatur, salvum, & donis onustum ad suos redire permiserunt.

58 Quas miraculosas † cœlestis auxilij in bellis Novi Orbis narrationes, & alias eis similes, passim recensent Auctores, qui de eiusdem Orbis historijs scripserunt, & præcipuè Gomara 2. p. lib. 2. Petr. Zieza 1. part. cap. 54. Ioseph. Acosta in histor. moral. Ind. lib. 7. cap. 7. & ab eo transcribens Ioan. Boter. in 4. part. suar. relat. univers. lib. 3. pag. 84. & seqq. Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 10. cap. 9. & alibi sæpè, Thom. Boz. d. lib. 8. cap. 7. & lib. 17. cap. 7. Alan. Cop. Dial. 3. cap. 29. ex pag. 437. Henric. Mart. in repert. Mexic. tract. 2. pag. 151. Fr. Ioã. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 4 cap. 69. pag. 542. Garcilas. Inca in 2. part. commẽt. Reg. Perù, lib. 1. cap. 11. & 12. & lib. 2. cap. 24. & 25. Vbi simul concludunt, minimè dubitandum esse, omnes ferè victorias, quas Hispani in his provincijs habuerant, per miracula partas.

59 Quamvis † eas militari disciplinæ tribuere videatur Bobadilla in d. Polit. lib. 4. cap. 1. num. 6. Nam licèt hæc, ut ipse ibidem probat, efficere soleat, ut à paucis strenuis adversus multitudinem benè pugnetur: impossibile

60 tamen † erat, nostros adeò paucos, advenas, & maris ac terræ sibi incognitæ mutationibus fatigatos, tot discrimina superare, & tot, ac tantas victorias, ita facili, ac fœlici exitu de innumerabilibus Indorũ miriadibus cõsequi, prevalidis quidem, & in proprijs & natalibus sedibus constitutis, atque ita æstui, frigori, & similibus cœli, & Soli climatibus assuefactis, nisi Deus id miraculosè pro eximia sua sapientia, & potentia disponeret, cùm ut Religionem Christianam extenderet, tum etiam ut Indorum peccata, & abominationes puniret, ut benè considerãt Auctores suprà relati, præsertim Acosta d. lib. 7. cap. 7. & c. 24. 25. & 28. Thom. Boz. d. lib. 8. cap. 7. pag. 329. Henricus Mart. d. pag. 151. & Torquem. d. lib. 4. cap. 69. & cap. 105.

61 Qui † eodem modo obiectioni aliquorum respondent, qui prædictas victorias ignaviæ, barbariei, & pusillanimitati Indorum adscribunt. In quo adeò delirat Hieron. Benzo, malè semper in res Hispanas affectus, lib. 1. suæ histor. Americ. cap. 24. ut asserere ausus fuerit, Hispanos in Occidente nihil præter bruta animalia, & bestias

62 subegisse. Idque † quemdam Hispanũ equitem optimè intellexisse videri, qui cùm in Africa ad Argeriam sub Carolo V. militaret simul cum Ferdinando Cortesio, qui Mexicanum Regnum aperuit, & subegit & reliquis fugientibus ob Maurorum multitudinem, quibus impares se esse cognoscerent, Cortesium videret, clamore fugientes sistere, & hortari socios, ut in hostem versi, eum strenuè exciperent. Bellua isthæc inquit, putat sibi rem esse cum suis Indis, quorum viginti quinque millibus fundendis decem equites suffecerint.

63 Etenim † licèt negari non possit, Indos nostrorum comparatione pusilli animi esse; quod † omnibus Me-

64 ridionalibus accidere tradit Cæl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 20. cum cõtrà Septentrionales robustiores, & a-

65 nimosiores sint. Adhuc † tamen, ut re ipsâ in primis illis expeditionibus cõstitit, & quotidiano experimento cognoscimus, Indi non adeò imbecilles, ignavi, & inermes erant; sed in multis provincijs satis armati, fortes, & bellicosi, reique militaris peritiâ suo more sufficienter instructi, & ubiquè copiâ, numero, ac præliandi commoditate adeò nostris potẽtiores & superiores, ut pro quolibet Hispano milite decies centena millia Indorum numerarentur. Vnde si nostris obsistere, & aditum præcludere cognovissent, vix multis annis in eorum regionibus pedem figere possent.

66 Sed † Devs Omnipotens, qui illas (ut sæpè diximus) Hispanis Regibus tra-

tradere destinârat, ipsósmet Indos bellis intestinis inter se divisos, in Mexicano præsertim, & Peruano Regno, 67 propriâ ipsorũ manu prostravit: † ut contigit in Madianitis sub Gedeõ, Iud. 7. vers. 12. mutuò se ferro perimentibus, & in Philisthęis 1. Reg. 14. vers. 20. & in Ægyptijs, iuxta Propheticũ Isaiæ sermonem cap. 19. vers. 3. ubi Gasp. Sanch. num. 7. pag. 206. plura notavit. 68 Et sicut † tam in his provincijs, quàm in alijs, Hispanorum vires, & audaciam supra modum adauxit; ita Indorum cordibus adeò magnum terrorem immisit, ut ad equi conspectum, vel ænei tormenti tronitum, formidarent, & facili invasione manus, & colla submitterent. 69 Non secùs atque † Sãsoni vires restituit, & corroboravit, ut de Philisthęis vindictã sumere posset, Iud. c. 7. & 70 è contrario † Amorrhęos & Chananæos timidissimos reddidit, ut filijs Israël eorum terram dare posset, quam illis iam inde ab Abrahami temporibus pactus erat, ut habetur Genes. cap. 15. & 71 † Deuter. 2. vers. 25. ubi Deus ad Moysen hæc verba locutus proponitur: *Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo, ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore contERantur.* Quibus alia similia habentur Exod. 23. vers. 27. & Iosue 2. vers. 9. & 11. & cap. 5. vers. 1.

Est enim exploratissimum animum cadere ijs, contra quos Deus pugnat, ut benè prosequitur Gasp. Sanctius in Isai. cap. 13. num. 14. pag. 153. & cap. 17. num. 8. pag. 194. Martin. Delrius in adag. sacr. 1. tom. adag. 41. pag. 39. 72 Vbi † hunc terrorem ei similem facit, quem vetustas, falso Deorum cultu seducta, Panicũ appellabat; de quo Orph. in Panis hymno:

Panicum immittens æstrum in fines terræ.

73 Et Pindar. in Nemeis, qui † etiam impavidis, & aliàs bello strenuis, cõtingere aliquãdo solêre, his verbis insinuat:

In Divinis enim terroribus
Etiam filij Deorum fugiunt.

Cum alijs, quę in hanc rem tradũt Angel. Politian. in Miscellan. cap. 26. Erasm. in adag. *Panicus casus*, pag. mihi 933. Lilius Giral. de Dijs Gẽt. syntagm. 15. & Theatr. vitę hum. vol. 1. lib. 1. pag. 92.

Quo in facto Dei virtus, atque potestas mirè conspicitur; 74 † Dęmõ quippè non potest alicui vires supra naturales ad alios profligandos concedere, ut latiùs probat Martin. Delrius in disquis. mag. lib. 2. q. 12. pag. 77. & post eum Franc. Torrebl. de magia, lib. 2. cap. 13. num. 40. Et hoc ita ut dicimus verum esse, vel ipsi 75 † Indi agnoverũt, quandoquidem ex hac foelicitate, & prosperitate Hispanorum in bellis, ad agnoscendam, & sequendam fidẽ Dei, quem prædicabant, se valdè provocari fassi sunt, ut de Nigritis loquens tradit Aloys. Cadamust. in relation. suar. navig. cap. 16. & 25. & de Careta regulo Terræ firmę, post Ovet. Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 10. 76 Vbi † illum dixisse narrat, se planè agnoscere, magis à Sole amari Castellanos, quàm Indos, cùm eis tot victorias concesserit, & cœli fulmina ad inimicos occidẽdos tradiderit, & musicę artem, quâ languentes amicos levare possent.

77 Neque † existimet aliquis quidquã officere, aut detrahere virtuti, & glorię, quàm Hispani nostri tot præclaris facinoribus in detegendo, & subigendo hoc Novo Orbe sibi compararũt, quòd victorias ab illis partas, ut plurimùm, in Dei specialem favorem, & cœlestium Numinum pręsentissimum auxilium referamus. Nam satis ipsi laudandi videntur, cùm se tot, ac tantis periculis impavidis animis semper obtulerint.

Et ut superiora Divini auxilij testimonia & argumenta deficerent, pij omnes, 78 † & prudentes Duces, ac viri omnium rerum successus, & pręcipuè

bello-

bellorum, in quibus fortuna,ut adagiũ ait,plurimum dominatur,Deo tribuere debent,ut habetur Isai.14.vers.31. Esdræ lib.1.cap.1.& 2.Paralipom.cap. 16. ubi Hannani Propheta ad Asam Regem Iuda inter alia ita ait:*Oculi Domini contemplantur super universam terram, & præbent fortitudinem his, qui in corde perfecto credunt in eum.* Item illud: *Hi in curribus,illi in equis: nos autem in nomine Domini spem repositam habemus: ipsi confracti ceciderunt: nos autem erecti victoriam reportavimus*: & multis alijs exemplis,& sacræ Scripturæ locis probat Simon Maiol.in dieb. Canicul. 3. tom colloq.2.pag.361. & seqq. Gasp. Sanct sup.Isai.cap.14.n.52. pag. 175. & doctiss. Mart.Delr. in adag. sacr.1. tom.adag.57.pag.52.&53.Ne in execrabilem Aiacis,& † aliorum Imperatorum superbiam incidere videantur, quos Poetę à suis dextris, & armis victorias præsumẽtes, etiam Dijs iratis, & adversis inducunt, ut constat ex illo Sophoclis in Aiace:

79

Adiuvante,mi pater,Deo
Victoria potitur ignavissimus:
At destitutus ope Deorum scio
Belliq; me confido habiturum decus.

Papin.2. Thebai. de Capaneo loquẽs:

——*Virtus mihi numen, & ensis,*
Quem teneo.

Et rursus lib.10.iactantiùs:

—— *Ades ò mihi dextera tantùm*
Tu præses bellis,& inevitabile numen
Te voto,te solam Superior contẽptor adoro
Sic ait,& voti sese facit ipse potentem.

Et Mezentius apud Virgil.lib.10. Æneid.

Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro.

80

Quibus † planè longè cordatiùs, & ad rẽ nostrã accõmodatiùs Titus Imper.cũ de Iudæis,Ierosolymâ captâ, se victorem vidêret,admiratus tantã urbem,tamq;munitam fuisse superatam, dixit:*Planè Deo adiuvante pugnavimus*: ut tradit Ioseph.de bello Iud. cap.16. Et ut refert Philostrat. lib. 6. de vita Apollonij,propter illam victoriam coronari noluit, quia Divinâ virtute opus illud perfectum esse videbat, non suâ.Sic autem Philostr.*Finitimæ gentes ob victoriam coronare ipsum voluerunt: ille verò tali honore indignum se esse respondit: non enim se talium operum auctorem, sed Deo, iracundiam contra Iudæos demonstranti,manus suas præbuisse.*

81

Deniq; † cùm dæmonum expulsio, & Idolorũ,sive Oraculorũ silentiũ, & ruina, evidens signũ Divinæ vocationis,& prædicationis veræ fidei in primitiva Ecclesia pręstiterit, quod ipsi quoq;dæmones, vel inviti,fateri cogebãtur,ut vidêre licet apud D.Chrysost. hom.26.in Matt.Hieron.cap.9.Matt. Lactan.Firmian.lib.3. divin. inst. cap. 23.Niceph.lib.1.hist.Eccl. c.17. Ruffin.lib.10.c.10.& 19. Porphyr. in lib. de elogijs Philosoph. Thom. Boz. de sign.Eccl.lib.14.cap.3.& 4. & lib.23 cap.1.Maiol.d. tom.3. colloq. 1. pag. 307.& Fr.Thom à Iesu de proc. omn. gent.salu.lib.3.cap.3.pag.135.ubi notanda oracula,hoc apertè testantia,recensent,& Nos infrà cap.13.num.38.

82

Sic † pariter in his Indijs Occidentalibus,ubi primùm Nostrorum prędicatione Evangelicæ veritatis lumen illuxit,dæmones, & idola eos a Deo missos declararunt, ut vidimus supr. hoc lib.cap.2.n. 49. Et has † provincias

83

cõtinuò relinquentes,nullum amplius Oraculũ reddiderunt,& ab spectris,& illusionibus cessarũt,quibus anteà miseros indigenas fallebãt,&deterrebãt: videlicet tenebras dispelit lux,mendaciũ veritas, & sanctę † Crucis signum,

84

magnum illicò silentium dæmonum, magnam fugam induxit, quod semper illis terrificum fuit,ut,præter alios,plulibus probat Petr. Fab. lib.3. semestr. cap.1. pag. 20. ita ut cõmodè † hùc

85

Virgilian.illud applicare possimus:

Excessere omnes adytis sacrisque relictis
Dij quibus imperium hoc steterat.

Vt pluribus exemplis scitu iucundissimis ostendũt † Pet. Martyr in decad.

86

de

de Novo Orbe, Gonçal. Ovetus in sua hist. Ind. lib. 5. cap. 10. Gomara lib. 3. cap. 6. Ludovic. Vives lib. 2. de verit. Fid. Christ. quē refert Teatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 4. pag. 1468. Hieron. Benzo in hist. Ind. lib. 1. c. 27. pag. 119. Thom. Boz. d. lib. 23. cap. 1. pag. 504. & rursus lib. 2. cap. 11. pag. 81. & lib. 5. cap. 2. & lib. 12. cap. 21. pag. 143. & lib. 15. cap. 17. pag. 146. Mart. Delr. lib. 6. disquis. magic. cap. 2. sect. 3. q. 3. Thom. à Iesu lib. 4. cap. 5. pag. 143. & Torquem. in d. Monarch. Ind. lib. 18. cap. 7.

87 Vbi inter alia referunt, † hoc miraculum cōmune fuisse, ubicunq; Colūbus, & eius socij, & successores in his Occidentalibus insulis, & provincijs pedē fixerunt, & sacrosanctū Eucharistiæ Sacramentū collocarūt, aut Christianę doctrinę magistris uti cœperūt; nam continuò dæmones obmutescebant, cū anteà frequentissima respōsa

88 præstare solêrent: & † terrę motus ac tēpestates etiā cessarūt, quibus prędictę provinciæ ab eisdē dæmonibus cō quassari, & miserè deformari solebant.

Idem in Sinarum, & Iaponiorū regionibus cōtigisse narrāt libri Societ. Iesv, & Fr. Ioan. Gōçal. de Mendoça, & Thom. Boz. ubi sup. referentes, dæmones ibi acerbè, & miris cruciatibus obsessos vexasse, nec inde priùs discedere solitos, quā obsessi iureiurādo firmarent, se illis Divinos honores in om-

89 nibus præstaturos; quod cessavit † ubi Christi Sacerdotes in eas provincias pervenerūt, & minis torquêre, sanctisque verbis dæmones fugare cœperūt: ob quod ab incolis in honore maximo habiti sunt.

Narrat etiam Fr. Aug. Davila in hist. Mexic. Ord. Prędic. lib. 1. cap. 40. Ant. Herrer. in d. hist. gen. Ind. decad. 3. lib. 4. c. 11. pag. 164. & Fr. Alfonf. Fernād. in hist. Eccl. nost. temp. lib. 1. cap. 3. in

90 fin. apud † Cumanēses, Sacerdotes eorum, Piaches dictos, in spelūcas intrare solitos, & post longā invocationem, & magicorum carminum recitationē veluti à dęmone obsessos, & constrictos in terrā cadere, tuncq; interrogātibus Oracula præbêre. Quod cū in-

92 telligeret † Religiosus ille Pat. Fr. Petrus à Cordúba, velletque rē hanc penitus aperire, cruce, stolâ & aquâ benedictâ munîtus in speluncā cum multis Castellanis ingressus, Piachē correptū exorcismis liberavit, dæmonēq; de pluribus interrogatū, & aptè respondētē, tandem fateri cōpulit, se miseros illos eousq; suis imposturis fraudasse, eorūque animas in barathrum deduxisse.

93 De Beato quoq; † Fr. Aloisio Bertrando, qui maximè Religionē nostrā in his Occidētalibus provincijs amplificavit, & mortuos ad vitā revocavit, aliaque plura miracula edidit, refert Tho. Boz. lib. 5. de sign. Eccl. Dei, c. 2. pag. 157. quòd cū incolæ cuiusdā vici ad eum cōfluerent, nomē Christo dare parati: interrogati quid eos ad hoc adduceret: respōderent, in publico quodā atq; universali eorum cōventu dæmonem adstitisse, quē cuncti specie horribili viderūt, ac dixisse; Quid me adstātibus duobus Christianis invocatis? (aderant quippè fortè duo ab Aloisio ad fidē perducti) abripite eos hinc. Vbi hæc dixit, homo quidam ab Aloisio missus, repentè in mediū cōventū processit, & in cōspectu omnium, disputatione initâ, dæmonem cōvicit; quibus actis ex oculis adstantium evanuit.

94 Et idem Bozius lib. 12. cap. 21. narrat † de B. Ioan. à S. Francisco, quòd cū in provincia Mexicana plurima idola Indorum multitudine ingenti vidēte à pueris Christianis confringi iussisset, eâdem die dęmon facie deturpatâ, mēbrisq; mutilatis apparuit Indo cuidam, qui aberat passuum millibus sexaginta, dicens: En, ut à Ioanne malè habitus sum: remq;, uti gesta erat, explicavit, efflagitans, ut adversus Ioannē suam contumeliam ulcisceretur, se ipsi opē laturū, docuitq; rationē, quâ flagitiū perpetraret. Aggressus est rē Indus, expectatumq; Ioannem per insi-

dias adortus, prægrãdi fuste percussit, aufugiensque, irrito eventu, & a persequentibus nonnullis comprehensus, rem detexit, & CHRISTO se dedit, sic dæmone tanti viri meritis & pietate, templis & famulis spoliato.

SVMMARIVM Capitis V.

1 *Miracula ostendũt favorẽ, inclinationẽ, & vocationem Divinã, cum Lipsio.*
2 *Miracula plura, & specialia Novi Orbis congeruntur: & ostenditur, idem in eius conversione contigisse, quod olim in primitiva Ecclesia.*
3 *Spiritus sãctusdona sua partitur, utvult.*
4 *David Psalm. 64. prænuntiasse videtur miracula, quæ in conversione Novi Orbis facienda erant.*
5 *Auctores recensentur, qui plura miracula in Novo Orbe facta commemorant.*
6 *Linguarũ variarũ locutio, & intellectio fuit donum Dei Apostolis concessum.*
7 *Linguarũ donum, & miraculũ multis Novi Orbis prædicatoribus cõcessũ fuit.*
8 *B. Franciscus Xavierius habuit donum linguarum.*
9 *B. Aloisius Bertrandus, Martinus à Valentia, & alij Novi Orbis prædicatores habuerunt donum linguarum.*
9 *Christus Dominus, Apostoli, & D. Vincent. Ferrer, una lingua loquentes, à varijs diversarum linguarum populis intelligebantur: & idem accidit aliquibus concionatoribus Novi Orbis.*
11 *B. F. Ioan. à S. Frãcisco, & Fr. Hieron. de Mendieta linguã Mexicanã repẽtè, & nullo studio adbibito assecuti, & locuti sunt.*
12 *Crucis Christi signo plurima miracula in NovoOrbe operata sunt, & in India Orientali. Num. 14.*
13 *Crucis sanctæ laudes, & effectus mirabiles ex D. Ioan. Damasceno.*
15 *Auctores enumerãtur, qui agunt de miraculis S. Crucis in Novo Orbe.*
16 *Crucis insulæ Hispaniolæ notabilis, & miraculosa historia.*
17 *Crucis Christi frustrà, quæ præcidũtur, statim in ea succrescunt. Et idem cõtigit in Cruce Hispaniolæ.*
18 *Crucis à Magallano in insula Zebu positæ, & alterius provinciæ Nicaraguæ miracula.*
19 *Cruces in suis agris odio Hispanorum defodiunt Indi Hispaniolæ, & fruges ibi natæ Crucis signum babuerunt.*
20 *Isabella Roderici solo Crucis signo plures Cortesij milites sanavit, in Mexicano bello graviter saucios.*
21 *Lanzerus Peruanus miles Crucis signo ægris, & saucijs adbibito, magnas curationes exercuit.*
22 *Alvarus Nunius Cabeça de Vaca, & eius socij ad Floridã naufragium facientes multa miracula in ægrorum curatione patrarunt.*
23 *Crucis invocatione & adoratione ingẽtẽ pluviã Indis impetrat miles quidã facinorosus in provincia SanctæCrucis de la Sierra.*
24 *Indorum Sanctæ Crucis de la Sierrà miraculosa conversio.*
25 *Miles, qui miraculum fecit, posteà furcæ damnatus fuit.*
26 *Ferdin. Cortesius in Mexicana provincia imbrem desideratissimum Indis, oratione ad Crucem babita, impetrat.*
27 *Imbrem, & alia bona miraculosè cõsequuntur aliqui Religiosi viri in Nova Hispania per invocationẽ Sãctæ Crucis.*
28 *Crucis deCarabuco miracula remissivè.*
29 *Indi cuiusdã miraculosa ultio, quòd tẽplo inChristianorũ cũ uxore rẽ babuit.*
30 *Indi cuiusdam notabilis, & miraculosa historia & conversio, qui in faciem Crucifixi imaginis expuere ausus fuit.*
31 *B. Fr. Pet. à Cordubà, & eius socius miraculosè ab Indorum insidijs liberãtur, & mare crucibus innixi trajciunt.*
32 *B. Virginis Mariæ imago, & devotio plura miracula in Novo Orbe fecit.*
35 *Reguli cuiusdam insulæ Cubæ notabilis, & miraculosa bistoria, & victoria ob solam invocationẽ Virginis Mariæ.*
34 *Indus quidã, invocato nomine Virginis*

CAPVT V.

De alijs magis peculiaribus, notandisq; miraculis, quæ in Indiarũ Occidẽtaliũ cõversione, & cõquisitione acciderũt.

POSSEM quidẽ signis, & miraculis, quę in cap. pręcedẽti recensui, Victoriæ scrupulo, atq; obiectioni satis fecisse videri, & Divinę voluntatis & vocationis in hoc egregio opere cõversionis, & acquisitionis Novi Orbis nõ levia argumenta considerasse, atq; † appositè cum Iust. Lips. in Virg. Hallens. cap. 2. & 5. exclamare: *Vbi ea miracula video, & tã certa, & crebra video, quid nisi favorẽ, & inclinationẽ Numinis agnosco? Quid etiã, nisi velut tubã, & classicũ audio, quod ad talẽ Fidem, & cœtũ appellat. Nõ certius Divinæ voluntatis argumentũ, quàm a miraculis, quæ Deus ipse homo factus, ut talẽ se assereret, atq; ostẽderet, palã exhibuit, & vulgavit.* [1]

Sed tamen † adhuc alia non minus certa, & magis specialia cõmemorare operæpretiũ existimavi, quæ Lectorẽ, ut arbitror, recreabunt, & evidentiùs ostendent, signa & miracula, quę olim in primitiva Fidei prædicatione innotuerunt, his etiã temporibus & regionibus non desnisse, quãvis charitas usque adeò refrixit, & ita exactè, ut oportebat, Evãgelicę prædicationis forma alicubi servata nõ fuit. Spiritus † quippè sanctus dona, & charismata sua partitur, ut vult: & si credimus Fr. Basil. Põtio Legion. in 1. p. suar. disp. q. 8. exposit. cap. 4. iã † hoc olim per Davidem prędixerat Psal. 64. dũ ait: *Turbabũtur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis.* Quẽ Psalmum de gentibus huius Novi Orbis accipiendũ contendit, ut latiùs diximus lib. 1. cap. 15. n. 57. & sic versum illũ exponit; quasi Regius Vates cõmovendas dicat Indorũ gentes ad Christi Fidẽ amplectendam signis, atq; portentis, quę dũ eis annũtiatur Evangeliũ, & facta sunt, & hodie fiunt a religiosissimis viris. Ioseph. etiam † Acosta, & Fr. Aug. Davila, qui pauca miracula in hac cõversione intervenisse dixerunt in locis relatis sup. cap. 3. num. 35. plura quidem suis in libris recensent, & plurima alia Alanus [2] [3] [4] [5]

Copus, Thom.Bozius, Ioan.Boterus, Anton. de Herrera, Fr.Alphonſ.Fern. Fr.Ioan.Torquemad.& alij graviſsimi auctores, quorum peculiarem mentionẽ in huius capitis diſcurſu faciemus.

Et ut hinc eius initium ſumamus, 6 nemo planè ignorat, † diverſarum linguarum ſcientiam, & extraneorum ſermonum intellectionem, & interpretationem donum Dei eſſe, quo maximè Apoſtolorum miſsionem, ac Fidei prędicationem per eos factam confirmavit, ut patet Marc. 16. Paul. 1. Corint. 12. verſ. 4. Act. 24. & ultra Scribentes in his locis præcipuè Maldonat. Cornel. à Lapide, Lorin. & alios, latè proſequitur Thom. Bozius de ſignis Eccleſ. Dei, lib. 6. capit. 5. & Bernard. Aldrete omnino legendus de antiq. Hiſpan. lib. 2. cap. 16. pag. 288. & ſequent. & cap. 25. pag. 326. Atverò, † hanc quoque 7 miraculoſam gratiam in primis huius Novi Orbis cõcionatoribus inveniri, idem Thom. Bozius ſignãter advertit. Nam omiſſâ admirandâ huius doni abundantiâ, quam Deus † B. Franciſco 8 Xaviero in India Orientali communicavit, de qua etiam aliquid notat Acoſta lib. 1. de procur. Ind. ſalu. capit. 9. in fin. Idem ętate noſtrâ † in hac Occi 9 dentali contigiſſe legimus B. Aloiſio Bertrando ex Ordine Prædicatorum; & Martino à Valencia ex Ordine Minorum, qui nullo ſæpè interprete, nullo adiumento, diverſarum linguarum populos, ſimul atque ad eos acceſſerãt, alloquebantur, & ita Deus per illos innumeros ad verum pietatis cultum traduxit, & plurima ſuæ liberalitatis beneficia his populis eſt impertitus. 10 Et quod † magis mirabile eſt, cùm unâ linguâ loquerentur, ad innumeros diverſarum linguarum homines in unum coactos, quorum multi haud percipiebant aliarum vim, nihilominus ab omnibus adſtantibus intelligebantur, & quilibet ex audientibus cum ſono vocis aſſequebatur etiam ſenſa verborũ, ut de CHRISTO Domino affirmat Arnob. lib. 1. contra Gent. & de Apoſtolis D. Cyprian. Chryſoſt. Oecume. Baſilius Seleucenſ. Arator, & alij, quos refert Lorin. ubi ſup. & de D. Vincen. Ferrer, Vincẽt. Iuſtin. Antiſt. in eius vita.

11 De † Ioanne etiam à Sancto Franciſco, & Fr. Hiero. de Mendieta narrat idẽ Thom. Bozius lib. 12. cap. 21. pag. 548. Fr. Thom. à IESV de procur. omn. gent. ſalu. lib. 4. capit. 5. pag. 146. & Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarch. Ind. ſolis precibus, ac nullo prorſus ſtudio aſſecutos fuiſſe linguæ Mexicanæ cognitionem, ita ut maximè cunctis admirationi fuerit, cùm repètè auditi ſunt, eâ linguâ innumeris præſentibus concionari.

12 Per † Crucis etiam ſignum, ac reverentiam innumera miracula Deus in Indiarum regionibus operatus videtur. Et meritò quidem, nam ut piè, & eleganter ſcribit D. Ioan. Damaſcen. lib. 4. de Fide Orthod. cap. 4: *Nulla alia re peccatum † deletum, primi parentis delictum extinctum, infernus ſpoliatus, reſurrectio donata, vis contemnendarum rerũ præſentium, atque ipſius quoque mortis nobis conceſſa, reditus ad veterem beatitudinem comparatus eſt, Paradiſi portæ patefactæ ſunt, natura noſtra ad Dei dextram conſidet, filij denique Dei, & hæredes facti ſumus, quã Crucis Domini noſtri Ieſu Chriſti beneficio.* 13

14 Et ut ea, † quæ in Oriẽtalibus, & in Regno Congiano acciderunt, ſilentio prætercam, de quibus ſolitâ eloquẽtiâ ſcribit Maffeius libro 1. pag. 11. & 15. pag. 121. & 122. Ioan. Barros decad. 3. cap. 11. Alanus Copus dial. 4. cap. 16. pag. 557. & Thom. Bozius lib. 5. cap. 2. pag. 160. plurima alia in his Occidentalibus reperiemus † apud Franc. Lop. 15 Gomar. in ſua earum hiſt. 2. part. capit. 34. 46. & 81. Theat. vitæ huma. vol. 5. lib. 4. pag. 1468. Tho. Boziũ de ſign. Eccleſ. lib. 4. c. 2. pag. 157. Idẽ de robore bellico c. 12. Ant. de Herrera in hiſt. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 8. c. 10. pag. 314. & lib. 10. c. 12. pag. 361. Illeſcas in

histor. Pontific. lib. 6. §. 5. fol. 283. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 4. cap. 5. pag. 144. Camil. Borrel. de præst. Reg. Cathol. cap. 43. ex num. 27. Fr. Alphons. Fernand. in hist. Eccl. nost. temp. lib. 1. capit. 2. pag. 18. & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 16. cap. 26. & seqq. & lib. 18. cap. 7.

16 Inter quæ † legimus, quòd cùm Columbus in insula Hispaniola super excelsam collem ligneam Crucem altissimam defixisset, ut ab itinerantibus procul inspici posset, & sub tali munimine urbs dicta la Concepcion de la Vega, quam ibi ædificavit, magis tuta consisteret, indigenę quadam die, eam validissimis ictibus & funibus cõvellere, & in terram prosternere conati sunt, nimis quippe Christianis infesti, maximam iniuriam se illis facturos existimabãt, si lignum illud penitus extirparent, quod ab eis magnâ veneratione coli solitum viderant. In quo cũ nihil proficere potuissent, terrã ad illud eruendum excavare cœperũt, quæ tamen miraculosè ad locum, ubi educebatur, statim redibat, & maiori soliditate cõstipabatur. Vnde cùm se hoc etiam labore frustratos viderent, multis undique lignis congestis, Crucem comburere tentarunt. Quæ tamen, licèt satis arida esset, non conflagravit, neque admoti ignis aliquod vestigium exhibuit, nisi quãdam veluti maculam fumi, quæ in eius inferiori parte remãsit. Procedentes verò Indi, eoque maiori furore perculsi, quo magis suis conatibus ludi cernebant, tandem securibus, & gladijs siliceis, quibus tunc tẽporis pro ferreis utebantur, Crucem secare, & in frusta dividere proposuerunt, nihilo tamen magis voti compotes evadentes: nam quantum ex illa secabant, tantum miraculosâ Dei operatione crescebat. Quibus signis permoti multi eorum ad veri Dei fidem conversi sunt, & Hispanis narrarunt, in Crucis brachio venerabilem quandam fœminam stantem vidisse, quæ eã evellere, comburere, & scindere prohibuerat. Eademq; Crux multis alijs posteà miraculis claruit, & per annos plures, quidquid ex illa fuit Christianâ devotione præscissum, iugiter succrescebat;

17 ut de † ipsa Christi Cruce narrat S. Paulin. epist. 11. S. Cyril. cathec. 10. Cæs. Baron. in Annal. Ecclesiast. anno Christi 326. num. 50. Simon Maiol. in dieb. Canic. 1. tom. colloq. 21. pag. 477. & Pat. Iacob. Gretser. in comment. de Cruce lib. 1. cap. 78. qui etiã plura tradit de frustis eiusdem Christi Crucis diversis Principibus dono datis, & missis in 2. part. Horti S. Crucis pag. 127.

18 De alia † etiam Cruce, quam Hispani, qui cum Magallano ad Zebu insulam pervenerunt, in eâdem insula ante Ecclesiam, quam ibi construxerant, collocarunt, refert Anton. de Herrera decad. 3. lib. 1. cap. 9. pag. 18. ab Indis nullo modo convelli potuisse, licèt expulsis Christianis id maximopere niterentur. Et idem narrat de alia in provincia Nicaragua eâd. decad. 3. lib. 5. capit. 12. pag. 216. cuius causâ, inquit, indigenas Cruces spontè petere, & baptismum desiderare cœpisse.

19 Illud quoque mirabile est, quod refert idem Herrer. decad. 1. lib. 3. cap. 4. pag. 88. in prædicta scilicet † insula Hispaniola, quosdam Indos Cruces, & alias Sanctorũ imagines è tẽplo Christianorum subripuisse, & in suis agris defodisse, dicentes, maiores nunc erũt vestri fructus, illisq; in locis semina radices egisse, Crucis in modũ formatas, quod nusquam anteà ab Indis visum erat, quapropter miraculo tributum fuit.

20 Et cùm † Ferdin. Cortesius cũ Tlascalensibus socijs adversus Mexicanos pugnaret, pluresque ex nostris, & auxiliaribus, multis lethalibusque vulneribus sauciati, sese in castra reciperẽt, & ob medelæ defectum perirent, Dei beneficio, & ingenti miraculo factum fuit, ut Castellana quædam mulier, Isabella Roderici vocata, sanctissimum

Cru-

Crucis signum manu super vulnera faciens, & Divinæ Trinitatis auxilium implorans, illicò eos pristinæ sanitati restitueret,& bello aptiores,& fortiores remitteret, quod satis comprobabat huius pugnæ causam Deo gratissimam esse, ut hanc historiam narrans advertit idem Anton. de Herrera. d. decad. 3. lib. 1. cap. 22. pag. 49.

21 Eâdem † curationis formâ in Peruano Regno usum fuisse militem, cui nomen *Lanzero*, tradit Acosta in hist. Moral. Ind. lib. 7. cap. 27. & Ioan. Boter. in d. 4. part. suar. relat. lib. 3. pag. 85.

22 Vbi † etiam enarrant, in admiranda illa peregrinatione, quam fecit, & scripsit Alvarus Nuñez Cabeça de Vaca contineri, quòd cùm ipse, & alij duo, vel tres socij, quorum unus Æthiops erat, ex classe remansissent, quę ad Floridam naufragium fecit, ibique inter Barbaros per decennium vitam agerent, quousque ad oppositum mare DEL SVR penetrarunt, compulsos sæpè ab eisdem Barbaris sub necis interminatione fuisse, ut illis in varijs, quos patiebantur, languoribus & ægritudinibus mederentur. Quod cùm ipsi principio aggredi non audêrent, quia nec artem medicam noverant, neque remedia morbis necessaria secum portabant, metu tamen perculsi, Evangelicum medendi modum capesserunt, & signum sanctæ Crucis super ægros facientes, aliasque Ecclesiæ orationes recitantes innumeros sanavêre, Domino mirabiliter eorum votis, & precibus annuente; ita ut ipsi de se ipsis maximè dubitarent, cùm nihil in se dignum tanto favore conspicerent, sed communem profanorum militarium hominum vitam egissent. Propter quas sanitatum operationes, vitæque quam eo tempore servaverant, innocentiam, tantum admirationis, & gloriæ apud Barbaros sunt consecuti, ut propemodum pro Dijs adorarentur, & quicquid imperarent, non aliter quàm de coelo profectum acciperetur. Quam historiam repetijt idem Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 9. in princip. & latiùs narrat Anto. de Herrera decad. 4. lib. 5. cap. 5. pag. 106. & Garcilas. Inca in hist. Floridæ lib. 1. cap. 3.

23 Idem quoque Acosta, & Boterus ubi suprà commemorant, † in remota huius Peruani Regni provincia, cui ab eventu nomen sanctæ Crucis DE LA SIERRA ab Hispanis inditum fuit, antequàm plenè detegi, & converti cœpisset, facinorosum quendam militem, metu Argentini Senatus iudicum, inter Indos delituisse, qui cùm eos nimis anxios ob annonæ & pluviæ defectum vidêret, & varijs pro more, superstitionibus uti, ad iram suorum idolorum placandam, bono animo esse iussit, & si imperata peragerent, præsentissimum ærumnarum suarum levamentum promisit. Cùmque illi annuissent, Crucem ingentem fabricari, & in eminenti loco constitui præcepit, utque genua ante illam flecterent, pluviamque postularent, admonuit. Quo facto, dictu mirum, imber adeò ingens descendit, ut pro votis sibi Crucis numen respondisse profiterentur, tantamque ei in posterum fidem, & venerationem exhibuerunt, ut in reliquis publicis, & privatis laboribus ad illam accederent, & quæ petebant, facili negotio consequerentur.

24 Vnde † idolis relictis, & humi prostratis Crucis insignijs condecorati incedebant, ac paulò pòst Divini Verbi prædicatores voluntariè petierunt, à quibus doceri, & baptizari possent. Atque ut appareat, quo medio & modo Deus hæc miracula operabatur,

25 † ille idem miles antiquam vitę consuetudinem repetens, & scelera sceleribus addens, tãdem comprehensus fuit, & in Potosiensi oppido furcæ poenam meritissimè pertulit.

26 Simile † miraculum in Mexicana urbe accidisse tradit Fr. Ioan. Torquemada in d. Monarch. lib. 4. capit. 53. pag. 510. Nam cùm præstãtissimus ille

Dux Ferdin. Cortesius à Rege Motezuma,& eius sacerdotibus ægrè obtinuisset,ut in maioris tẽpli fanoChristi Crucifixi imago sublatis idolis collocaretur,& posteà Indi queruli ad eum accederent,causantes magnam,quam patiebantur,siccitatem, & fructuum sterilitatem eâ ratione contingere, quòd Dijs patrijs spretis,alienũ venerari cœpissent.Cortesius bono animo eos esse iussit,& ad diem crastinum facturos periculum, quantum sua illos opinio deciperet.Vocatisque ad se socijs,& sacris solemnibus de more peractis,cùm omnes cœlestium imbrium copiam ad Spiritus sancti ignem in Indorum cordibus accẽdendum, enixis, & devotis precibus postularent, vix oratione finitâ,cœlum anteà serenum nigris nubibus obscuratum, ingentes nimbos per aliquot dies effudit, quibus terra fœcunditatem desideratam accepit,& uberrimos eo anno fructus exhibuit.

27 Beati † quoque Toribius Motolinia,& Fr.Martinus à Valencia, ut refert Thom.Bozius lib.12.capit.21.in provincijs Tezcuco, & Tlascala eadẽ miracula in imbribus impetrandis, & alijs calamitatibus depellendis per invocationem,& supplicationem sanctę Crucis fecisse reperiũtur.Crucis † quo-

28 que oppidi de Carabuco,quę in Peruano Regno religiosissimè colitur,notabilem historiam,& plura antiqua,& recentia miracula latè commemorat Fr. Alphons. Ramos Gavilan in hist. Virginis de Copacabana lib.1. cap.9.10. & 11.

29 Rursus † secundùm eundem Thom. Bozium d.lib.5.cap.2. & Torquemad. d.lib.18.cap.7. cùm quidam è regulis Novæ Hispaniæ ausus fuisset cum sua cõiuge, ne quidquam repugnante,habêre rem in templo ubi Crucẽ,& alias imagines sacras Christiani collocaverant, quibus illa orationem faciebat, protinus usu linguæ, ac membrorum spoliatus est.Ad mentem reversus, inde nunquam voluit egredi, neque sivit à quoquam templum verri;sed omnia à semetipso perficere volebat,ut omnibus palàm fieret,quid accidisset.

30 Et iterum, † cùm fortè in manus Principis cuiusdam,qui non longè aberat à finibusRegni Perù,effigies Christi Crucifixi venisset,ille acceptã conspuere,ac multis modis irridêre cœpit in conspectu plurimorum.Ibi mirabiliter imago,quasi verè spiraret, cœpit ex oculis lumẽ emittere, caput motare,& aspectu minaci Regem, cunctosque terrêre.Quo circa pavore perculsi omnes,& tremore correpti,partim cecidêre in terram,partim cùm se vidêrent obrigescere,neque posse loco recedere,exclamare cœperunt, factique pœnitentes,misericordiam suppliciter implorare.Ob id pristino statui protinus restituti, magnum Christianorum Deum palàm confiteri,& altissimâ voce rem cunctis,ut acciderat,enarrare. At Princeps unà cum multis è numero suorum,se Cuzcum contulit,& factum divulgans Christo devovit.Quã historiam latiùs narrat P.Anton.Valera in ann.Ind.Occid.soc.Iesv,& Speculum Magn.exemplorum,verb. *Imago*, pag. 426.& seq.

31 Memorandum est etiam † miraculũ aliud relatum à Fr. Augušt.Davila in histor.Ordin.Prædic.Mexic. provinc. lib.1.cap.40.& Fr.Alphons.Fernand. in histor.Eccles.nostr.temp.lib.1. cap. 3.pag.21.de B.Fr.Petro à Corduba,& eius socio,qui cùm ex insula S.Dominici ad Margaritã Evangelij prędicãdi gratiâ,transfretassent,& ibi Indorũ insidijs Hispani omnes occisi essent, duo illi religiosi viri, singulas Cruces manibus capientes,& ita mortẽ suaviter expectantes,ab illis nunquã interfici potuerũt,quin potius salvi,& illæsi ad oras pelagi pervenictes,in navẽ desertã & dissipatã,quæ ibi fortè relicta erat,& solũ malũ habebat,ascẽderunt, & nullo humano ductore, intra viginti quatuor horarũ spatiũ,ducentarum

leucarum iter egerunt. Sed internavigandum Christum Dominum in rostris navis, & B. Dominicum in puppi sedentes conspexerunt.

Hoc quoque sæpissimè in his iisdem Occidentalibus Indijs contigisse, scribit idem Thomas Bozius libro 9. cap. 10. pagina 369. Vt † per imaginem Beatissimæ, & purissimæ Virginis Mariæ, maxima item miracula efficerentur, quibus latiùs Christiana religio propagaretur. Et inter alia recenset quòd † in insula Cuba Regulus quidam multas victorias consequutus fuit adversus finitimos populos, non aliâ ratione, quàm quòd usus est Christiano quodam copiarum suarum duce. Is enim pergebat in hostes, portans in pectore imaginem Virginis, ac protinus illos in fugam versos superabat; cùmque dissensione ortâ inter Indos, præstantior ne foret imago Mariæ, an verò Indicorum Deorum, id circo ad arma veniretur, convenêre, ut in lata quadam planicie duo iuvenes hinc inde brachijs ad terga ligarentur arctissimè, & duo quidem nomine Mariæ ab adversaria parte vinculis obstringerentur, duo verò Indicorum Deorum nomine similiter ab alia parte, quorum verò manus spontè solverentur, ij victores essent, ac pro veritate crederentur pugnare. Res ita acta, & continuò innumeris videntibus inclamante Regulo, AVE MARIA, astitit Matrona mirabili maiestate, quę ad suos adpropinquans, & virgâ manus tangens illos exolvit, vinculaque se ad alios duos ex adverso positos devinciendos, continuò cōtulerunt. Quo peracto visum est idem certamen renovari, ac rursus idem mirabiliter evenit. Hoc passim divulgatum plurimos ad Christum traduxit.

32

33

Torquemada item dicto lib. 18. capit. 7. tradit, iterum accidisse, † quòd cùm quatuor Indi ob imminentem pluviæ, & fulgurum tempestatem, in speluncam se recepissent, eorum unus fulminum metu Deiparæ nomen, & auxilium frequēter invocabat, quod cùm socij riderēt, ecce tres omnes uno ictu fulminis perierunt, Mariæ tantùm devoto illæso manente.

34

Et in illo Mexicano conflictu, cuius suprà cap. præcedent. num. 51. meminimus, cùm Indi † Deiparæ imaginem ex altari templi, ubi eam Cortesius collocaverat, deturbare voluissent, id nullo modo consequi potuerunt, quin potiùs conantibus illam apprehendere, manus hærebant, aut brachia rigebant, vel crura tumescebant, ita ut per templi gradus, multis modis sauciati conciderent, ut refert Herrera decad. 2. lib. 10. cap. 9. & Torquemada lib. 4. cap. 69. pag. 542.

35

Commune etiam in eisdem provincijs fuit, ut per † baptismalis aquæ susceptionem, confessionemque & communionem sacramentalem multi à varijs languoribus sanarentur, & plura alia miracula fierent, quorum aliqua recenset Alanus Copus Dialog. 3. capite 29. pagina 437. & sequentibus, & Dialog. 2. capite 28. pagina 296. & sequentib. Acosta libro 1. de procur. Ind. salu. cap. 6. Thom. Bozius lib. 1. cap. 15. pag. 38. & lib. 5. cap. 2. pag. 159. Illescas in histor. Pontific. lib. 6. pagina 535. Fr. Augustin. Davila in d. histor. Ord. Prædicator. lib. 1. cap. 27. & capit. 71. pag. 177. & Torquemad. d. lib. 18. capit. 7. Ferdinandus † enim Magallanius cùm novum Isthmum, sive Euripum reperijsset, quo duo maria coniungerentur, & ad Zebu insulam pervenisset, Reguli eius nepoti, quem valdè ægrum, & anxium invenit, bonam valetudinem pollicitus est, si ad veram Dei fidem conversus, baptismali aquâ lustraretur; cùmque ille annuisset, statim ab ardentissimis febribus, quibus tenebatur, liber evasit, & posteà retulit coelestia multa à se in somnijs maximâ animi iucunditate conspecta. Quocirca Rex, innumerique alij tum Christo nomen dederunt, & Magallanius, quæ fausto

36

37

initio cœperat prosequuturos, plurimos alios morti proximos eodem baptismalis aquæ mysterioso beneficio sanavit.

38 Fœmina † quoque in hoc Regno Peruano secundùm Acostam dicto capit. 6. in suę infidelitatis errore obstinata, & superstitioni cuidam veneficæ addictissima, quæ, cæteris omnibus in illa familia baptizatis, sola repugnaverat, morbo iam ultimo laborans, misit ad Sacerdotem, ut ad se festinaret, non enim se posse exire de vita, nisi aquâ prius salutari perfunderetur. Semel atque iterum accersitus, tandem venit, invenitque anum in extremis agentem, & baptismum magno affectu poscentem, rogat, cur tam diu distulerit? respondet illa, sibi nihil minus fuisse semper in animo, quàm fieri Christianam, oderat enim vel ipsum nomen; sed tamen morti iam propinquanti, astitisse sibi iuvenem candidum, qui anteactam vitam acriter reprehenderit, & Christi religionem quantocyùs suscipere persuadêret; contrà verò tetrum quendam Æthiopem ex altera parte patriam superstitionem diu inculcasse, & cùm anxia diu hęrêret, tandem vicisse iuvenem Christi, statimque tantum sibi baptismi desiderium accensum, ut nihil aliud lamentaretur, quàm se à prima ætate non fuisse Christianam. Quid multa? interrogata de fide pro more, & pœnitentiam anteactæ vitę, magno dolore significans, baptizatur, & baptizata protinus animam efflat, ipso Sacerdote cum cæteris, qui aderant, vehementer admirante.

39 In Mexicana provincia † alium fermè similem casum cuidam Indo ægroto accidisse refert Fr. August. Davila dicto libro 1. capit. 39. Nam cùm hic baptismum suscipere distulisset, & morti proximus esset, dæmon ei teterrimâ specie comparuit, inferni pœnas eam ob causam minatus. Quod æger animadvertens, humi serpens, ut potuit, se ad Monasterium contulit, & quæ viderat parocho narrans, ubi ab eo baptismum accepit, lætus admodum spiravit. Idem auctor † eodem libro 1. capit. 29. ex fidedignis testimonijs commemorat in Mechoacana provincia anno 1540. sacratum Christi Eucharisticum corpus ex Sacerdotis manibus evolasse, & in os Indiæ miraculosè ingressum, quæ sacram synaxim ardentissimè præstolabatur. 40

41 Indus † alius baptizatus, & testimonium bonum habens in simplicitate, & sobrietate sua, ut narrat Acosta dicto capite 6. cùm mortuus omnino crederetur, triduum integrum iacuit, panno coopertus ab uxore, quæ in loco satis remoto degens, adiutorium alicuius ad sepulturam expectabat: tunc repentè movêre se cœpit, & uxorem admirantem, ac paventem vocans, vera esse dixit, quæ à Christianis dicerentur de vita futura; nam se, perductum à quodam, multa ac stupenda vidisse, quæ posteà coram Archiepiscopo, & alijs viris sapientibus interrogatus, ita aptè & apertè narravit, eâque vultus constantiâ, lacrymis, ac profundo quodam affectu, ut evidenter patêret, illa omnia non aliter sibi potuisse innotescere, quàm factâ super eum manu Domini, per mirabilem ecstasim, ut in illo † Curmacuriali, de quo Augustin. scribit in lib. de cura pro mort. agen. cap. 12. vel altero Steelsio, de quo Beda in sua hist. Angl. lib. 2. 42

43 Neque abest notabilis relatio † alterius miraculi, quod in Mechoacana provincia cuidam Indo confessionem paranti accidisse, latè scribit Ioan. Boter. d. 4. par. lib. 3. pag. 86. & 87. Et pag. 91. & sequentib. multò latiùs enarrat aliud exemplum cuiusdã † Indiæ dictæ Catherina in provincia Sanctę Crucis de Monte, quæ quia protervè nimis in confessionis Sacramento gravia aliqua peccata conticuit, multis 44

mag-

magnisque dæmonum visionibus, & supplicijs in morte,& post mortem afflicta fuit.

45 His nō ineptè addere possem † plurima alia miracula,quæ passim operata legūtur à multis religiosissimis omnium Ordinum, & alijs Ecclesiasticis viris,qui ad has provincias animarum zelo,& piâ Regum nostrorū curâ primis conversionis temporibus transfretarunt, & præcipuè à venerandis patribus Toribio Motolinia, Ioanne à Sancto Francisco, Martino à Valencia, Andrea de Olmo,Ioanne ab Oveto,Francisco Colmenario,& alijs eorum socijs, & sequacibus ex Ordine Minorum, & Fr.Petr.à Corduba, Dominico Betanços,Aloisio Bertrando, Iuliano Garces,Dom.àCruce,Domin. à S. Maria,Thom.à Rosario,Ludovic. Cancel, & alijs ex ordine Prædicatorum,nisi plenè satis & eleganter de eis scripsissent Franc. Gonçaga Episcopus Cæphalenus in histor. Minorit. ad finem, Marcus Vlyssipon. Episcopus Porti in 3.par.Chronic.eiusd.Ord.lib. 8.Thom.Bozius lib.12.de sign.Eccles. Dei,sign.57.cap.21. Fr. August. Davila in tota sua aurea hist.fundat.Ordin. Prædicat.provinciæ Mexicanæ,Ioan. Boter.in suis relationib.univers.4.par. lib.3.ex pag.51.Thom.à Iesv de procur.omn.gent.salu.lib.4.cap.5 passim Anton.de Herrera in d.histor.gener. Ind.Fr.Alphons.Ferdinand.in historia Eccles. nost. temp.lib.1. per totum,& novissimè,ac multum copiosè Fr.Ioã. à Torquemada in d.Monarch.Ind.lib. 17.ex capit.14.usque ad 19.& lib.18. cap.8.& lib.20.& 21.per totum,& Fr. Anton.Remesal in histor. provin.Guatemalæ,& Fr.Ioan.Nuñez de Torres in instructione statuum Eccles. tracta. 6.cap.4.§.2.& 3.ex pag.551.

46 Neque † eidem conversioni,& vocationi ad eam factæ,defuit aliud signum, & testimonium quod Ecclesiæ Dei fidem inter alia confirmat, & Spiritus sancti assistentiam ostendit, scilicet continuata Martyrum series, & proprij sanguinis effusio pro Christi cultu inter gentes disseminādo, † iuxta illud 1.Ioan.3: *Tres sunt,qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt,& tres sunt,qui testimonium dant in terra ,spiritus,aqua,& sanguis.* Et alia quæ de prædicto martyrij signo eleganter congerit Thomas Bozius lib.7. sign.27.cap. 3. Suarez in tractat.de fid.disputat.4. sectio.3.num.6.Nam idem Thom.Bozius ibidem,vers.*In Occidentalibus verò Indijs* † aliquos numerat,qui constanti animo,& religione pro Fide in illis prædicanda, & propaganda, martyrij coronam meruerunt, & alios quindecim addidit in lib.12.cap.22. & plures præter eos commemorat Torquemada dicto capit.8.& dicto lib.21.& Fr. Alphons.Ferdinan.d.lib.1. cap.4.pag. 23.& capit.5.& capit.45. pag. 156. & pagina 183. Et de his Martyribus sic Hieronymus Badesius † apud Boziū. dicto capit.22. nimis verè,& poëticè cecinit: 47 48 49

Vos ô qui primùm extremos properastis ad Indos,
Vt nossent verum pectora cæca Deum.
Quàm benè pro tali vestrum pietate cruorē
Fudistis!maior se feret inde seges.
Nec quicquam ferro proscinderet arva colonus,
Semine ni gravidos spargeret imber agros.
Cernitis ut magno crescat iam fœnore messis,
Et vestrâ uberior sit labor ille nece!

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Divina voluntas ubi certa est,plenissimum titulum Regnorum inducit.*

2 *Dei providentia,& dispositione etiamsi aliqui puniantur,& suis Regnis spolientur,non tamen ob id à culpa excusantur punientes,vel spoliantes.*

3 *Babyloniæ Reges populum Dei ex Divina providentia, & consilio captivum duxerunt, & nihilominus in eo facto peccarunt.*
4 *Ieroboam peccavit avertendo populum à Roboam, quamvis Deus id præordinavit.*
5 *Deus aliquando victorias concedit, non tam ob merita vincentium, quàm ob peccata eorum, qui debellantur.*
6 *Dona dantur ab Spiritu sancto ad perficiendas virtutes.*
7 *Fides, vel auctoritas sacra ubi ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona.*
8 *Miracula Divina facilè ad exemplum humanarum actionum producenda non sunt.*
9 *Hispani omnium primi Novum Orbem detexerunt, & occuparunt.*
10 *Titulus primæ inventionis, & occupationis iuvat Hispanorum Regum causam in dominatione Novi Orbis, eiusque meminerunt Victoria, & Gregorio Lopez.*
11 *Pat. Ferdinand. Rebellus in conquistione Indiarum Orientalium per Lusitanos facta, multum probat titulum primæ occupationis.*
12 *Dominia rerum à naturali possessione cœperunt.*
13 *Primò invenientes, & occupantes res aliquas mobiles, vel immobiles naturali iure earum domini fiunt.*
14 *Occupationis primæ alicuius rei titulus, omnibus alijs acquisitionis modis antiquior, & excellentior est, secundùm Aristot. Ciceron. & alios.*
15 *Libera quæ sunt, transeunt in ius occupantium.*
16 *Omnibus, quod nascitur, industriæ præmium est.*
17 *Inventionis primæ titulus solus non sufficit ad rem aliquam acquirendam, nisi eius etiam apprehensio, & occupatio sequatur.*
18 *Statuta quæ inventos cum armis puniri iubent, an etiam apprehensionem requirant?*
19 *Insulæ maris, & quæ posteà in illis ædificantur, primò invenientium, & occupantium fiunt.*
20 *Venetorum Respublica semper libera fuit, & quare?*
21 *Insulæ maris dominium, licèt primo occupanti quæratur, suprema autem eius iurisdictio ei competit, qui in illo mari imperium habet.*
22 *Mari ille imperare videtur, qui in continenti proxima imperium habet.*
23 *Bello ab hostibus capta communi omnium gentium iure capientium fiunt, & plurimi auctores, qui de hoc articulo agunt.*
D. Melchior de Valentia citatur & laudatur, ibid.
24 *Bellicam artem secundùm naturam acquisitiuam esse Plato, Aristotel. & alij Philosophi tradunt.*
25 *Victoria, inter præcipua genera rerum acquirendarum, à Cicerone connumeratur.*
26 *Bello capta capientium fiunt, etiam inspecto iure Divino ex doctrina D. Ambrosij.*
27 *Virgilij locus 9. Æneid. expenditur.*
28 *Novi Orbis plures regiones titulo iusti belli Hispanorum Regum effectæ sunt.*
29 *Reges & Principes supremi, licèt personaliter bellis non intersint, quæ à suis vassallis geruntur, earum tamen terrarum, quæ ab illis conquiruntur, dominium acquirunt.*
30 *Conquisitores Novi Orbis semper pacti sunt, provincias à se detectas, & subiugatas, Regum Hispaniæ Imperio, veluti eorum procuratores, acquisituros.*
31 *Protestatio facta à Columbo, & alijs ubi primùm novas provincias occupabant.*
32 *Fecisse non tam videntur, qui iussis parent, quàm qui iubent.*
33 *Testis dictum valet dicentis, Titium ligna amputasse, quamvis Titius id per alium fecerit.*
34 *Regis Fisco, aut Demanio cedunt terræ omnes, quæ à vassallis bello quæruntur, etiam si bella vassallorum expensis fiat.*

35 Bello capta qualiter dividantur, & plures auctores, qui de hoc agunt.

36 Lex si captivus 20. §. expulsis, D. de captivis explicatur, & illustratur.

37 Præda qualibet post exitum belli capta publicari solet.

38 Belli in ipso conflictu quæ capiuntur, qualiter dividantur?

39 Prædarum dividendarum varij modi, & mores, remissivè.

40 Princeps supremus ultra immobilia debet habere quintam partem prædarum moventium & semoventium, quæ bello capiuntur.

41 Regale ius est habere quintam partem moventium, & semoventium bello captorum.

42 Princeps non potest in perpetuum alienare regale ius sibi competens in bonis, quæ bello capiuntur.

43 Imperia & Regna mundi ferè omnia bello parta sunt.

44 Monarchia Romanorum & aliæ, quæ in Orbe maximæ fuerunt, per tyrannidem partæ sunt.

45 Auctores plures referuntur, qui exempla adducunt Regnorum ambitiosè, & per bella captorum.

46 Regnorum iam diu constitutorum origo repetenda, & discutienda non est.

47 Imperium, ut inter animalia, valentioribus, & robustioribus sui generis datur: ita etiam inter homines, victores, & potentiores victis imperare debere, quidam docuerunt.

48 Legitimum dici non debet, nisi quod de iure, & legibus venit.

49 Bella ob nullam omnino causam movere licere, hæresis est, à multis pijs, & doctis viris damnata.

50 Bella, quæ iustè, & legitimè inferuntur probari debent, & ius acquisitionis victoribus præbent.

51 Bella iniusta, & per solam violentiam illata, nullo iure probantur, neque legitimum dominium præstant. Et auctores qui de hoc agunt.

52 Bellum ut iustum sit, quibus ex causis, & qua intentione inferri debeat?

Lex ut vim, D. de iustitia & iure exornatur, ibidem.

53 Cap. dispar. 23. quæst. 8. & cap. militare 23. quæst. 1. exornantur.

54 D. Isidor. & Augustin. qualiter bellum iustum definiant?

55 Cap. Dominus 23. quæst. 2. explicatur, & illustratur.

56 Alexandri Magni bella magna latrocinia vocantur à D. August.

57 Herodoti elegantissima verba adversus eos, qui iniusta bella inferunt.

58 Senecæ locus de latrocinijs Alexandri Magni expenditur, & emendatur.

59 Cineas qualiter Pyrrhum bella iniusta sola inani gloria moventem dissuaserit.

60 Antigonus expressè docuit, bella iniusta inferentes, iustitiæ amatores esse non posse.

61 Titulus primæ inventionis, & occupationis Novi Orbis parum sufficiens iudicatur à Victoria, & Greg. Lopez.

62 Regula iuris gentium, quæ primò invenientibus, & occupantibus dominia rerum concedit, qualiter sit accipienda.

63 Novi Orbis regiones & provinciæ non erant vacuæ & desertæ, quando ab Hispanis detectæ sunt.

64 Indi multò antè quàm Hispani provincias Novi Orbis invenerunt, & occuparunt, ac per consequens veri illarum domini effecti videntur.

65 Indi si fortè invenissent, & occupassent terras ab Hispanis anteà possessas, earum domini non efficerentur.

66 Ius naturale, & gentium omnibus nationibus commune est & æquale.

67 Lex 1. §. ius naturale, & §. ius gentium cum similib. perpenditur, & illustratur.

68 Ius gentium quibus nominibus designetur à varijs auctoribus?

69 Iure gentium introductæ sunt divisiones hominum, provinciarum, Regnorũ, & dominiorum, & quare?

70 Communio semper rixas, & discordias producit. Et num. 73.

71 Gentium, Vrbiũ, & Imperiorum separatio, & constitutio ante, & post diluvium quomodo cœperit?

CAP.

CAPVT VI.

De tertio titulo, qui ex iure inventionis, & occupationis huius Novi Orbis, per Hispanos primùm factæ, desumitur. Et an, & quatenus iustus, & legitimus censeri debeat?

PATET ergo ex superioribus satis abundè, nec leves, nec improbabiles esse titulos acquisitionis, & dominationis huius Novi Orbis, quos ex Divina concessione, aut saltem inspiratione deduximus, tot signis, & miraculis insinuata. Et planè † si de expressa Dei voluntate omnino constaret, nihil ampliùs quærere opus esset, cùm in ea omnium Regnorũ iura consistant, ut latè probavimus sup. cap. 2. ex num. 3. Atverò cùm argumenta, cõsiderationes & testimonia, quæ ad illam ostendendam, & comprobandam perpẽdimus, etsi efficacissima sint, possint tamen ad solam providentiam, & dispositionem Divinam referri, & evidenter probari prædicta concessio nõ possit, ulteriùs nos procedere convenit, & alios atque alios titulos indagare, quibus prędicta occupatio, & dominatio magis iusta, & secura reddatur, ut in simili, de occupatione terræ Amorrhæorum loquens, tradit D. Aug. quæst. 20. in Iosue, relatus à Suarez in tractat. de charit. disputat. 13. de bello sectio. 5. num. 2.

1

2 Etenim † quamvis Deus suo peculiari iudicio istorum Barbarorum punitionem, & conversionem decreverit, atque ut in manus & potestatem Hispanorum inciderent, ex eo tamen nõ sequitur, quòd illi, qui eos punirẽt, & suis provincijs, & imperijs privarent, essent sine culpa, aut occupationem, vel invasionem hoc colore factam, iustam reddere possent, ut patet exemplo † Regum Babyloniæ, qui ex Dei providentiâ, & consilio contra Ieroboam pugnarunt, filiosque Israël in captivitatem duxerunt; & eiusdem Ieroboam, † qui eodem modo avertit populum à Roboam, & tamen graviter peccasse, & puniti esse dicuntur, Reg. 3. cap. 12. & 4. 17. & 34. & ex alijs traditis à Marquard. in tractat. de Iudæ. & Infidelibus 3. part. capit. 1. num. 41. & in nostris terminis advertit Victoria. d. relectio. 1. de Indis circa finem, vers. *Septimus titulus*, Covarru. in regu. peccatum, 2. part. §. 10. num. 2. vers. *Non obstat primum*, M. Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. col. 530. vers. *Sed est argumentum*, & procem. hist. Indiarum Hieron. Benzonis in 4. part. Americæ pag. 5. & 6.

3

4

5 Solent † quippe aliquando Principum, & populorum peccata ita Dei animum commovêre, ut magis propter eorum punitionem, quàm ob merita debellantium, victorias largiatur, iuxta celebrem doctrinam D. August. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 43. ubi sic inquit: *A Moyse, & Iesu Nave duobus mirabilibus Ducibus bella prosperrima, ac mirabiliter gesta sunt, Deo contestante, non tam propter merita Hebræi populi, quàm propter peccata earum, quæ debellabantur, gentium, illas eis provenisse victorias.*

Rursus, ne prædictis titulis usquequaque fidamus, idem Victoria perpẽdit, quòd ex doctrina D. Thom. 1. 2. quæstio. 68. dona † dantur à Spiritu sancto ad perficiẽdas virtutes, ac proinde ubi † fides, aut auctoritas, aut providentia ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona, neque Divina † & admiranda miracula ad humanarum actionum exemplum, vel excusationem facilè produci debent, capite ultim. §. ultim. in fine 4. quæst. 3. cum alijs traditis à Corras. in paraphras. Sacerd. 1. par. cap. 1. num. 4.

6

7

8

& Mai-

& Mainard. decis. Tholos. 93. num. 5. lib. 4.

Quamobrem ipse idem Mag. Victoria in d. relect. de Indis num. 31. versic. *Et ideò alius titulus*, ex aliorum opinione, alium titulum breviter refert, qui dicebant, † iure inventionis, & occupationis ad eos rectissimè pertinere, cùm Hispani primi fuerint, qui ipsorum Regum iussu tot, ac tantis periculis superatis, has regiones detegere, lustrare, & occupare cœperunt, quas neque de nomine antiquitas noverat, ut docet Thomas Bozius in libro de robore belli cap. 9. pag. 312. & capit. 13. pag. 337. & latissime ostendimus sup. lib. 1. cap. 11. Subditque Victoria, nullum alium † titulum initio huius detectionis prætensum fuisse, eoque solo insignem illum Columbum Ianuensem primò navigasse.

9

10

Et eiusdem tituli verba Victoriæ ad litteram referens meminit Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. colum. 3. & colum. 9. vers. *Subdit etiam*, & probare videtur Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 2. cap. 8. pag. 54. inquiens, rationi consonum fuisse, ut Hispaniæ Regibus à Roman. Pontificibus Indiæ concederentur: *Cùm & illorum auspicijs, atque ope primùm inventa utraque India sit, & navigationi Oceani opportunissima Hispania sit. Denique primi illi eam provinciam, & petiverunt, & studiosè curarunt.* Et ipsum Alexand. VI. huius concessionis diploma, quod (huc nimirum, ut apparet respiciens) sæpè sæpiùs repetit, has insulas & terras firmas ab alijs Christianis Principibus hactenus cognitas, repertas, & possessas non fuisse.

11

Neque abest † eruditissimus P. Ferdinand. Rebellus lib. 18. de iustitia & iur. quæst. 23. sectio. 4. in princip. ubi agens de simili indagatione, & occupatione Indiarum Orientalium à Lusitaniæ Regibus facta, eam iustam, & legitimam esse dicit: *Vel ex iure ipso primæ conquisitionis, primæque occupationis non multò secus ac primi illi terræ habitatores, & occupatores in divisione terræ ius habebant ad maria, & provincias, quas indagabant, & primò occupabant; præsertim cùm longè difficilior fuerit Lusitanis Oceani omnino anteà clausi apertio, & complurium Barbararum gentium, Christo Domino hostium, debellatio.* Idemque de eisdem Lusitanorum conquisitionibus agens novissimè probat Seraphi. Freitas de iust. Imper. Asiat. capit. 3. adducens Pet. Nanium in epist. ad Damianum à Goës, quæ habetur in princip. suæ Hispan. 1. tom. histor. Hispan. pag. 1160. Vbi post alia sic habet: *Denique Antipodum munera duplici ratione Hispanorum sunt, vel quòd ipsi hunc Orbem invenerunt, vel quòd soli inde omnia reportant in suas apothecas, &c.* Quæ omnia quanto magis validè, & securè procedant in hac Castellanorum Regũ Novi Orbis detectione, conversione, & occupatione, nemo non videt.

Potestque cum ipsis, & ultra ipsos non inefficaciter idem titulus confirmari ex vulgata illa iuris regula, quâ docemur rerum † dominia à naturali possessione cœpisse, l. 1. D. de acquir. possess. quæ possessio illis, naturali etiã & gentium iure inspecto, tribuitur, qui primi insulas, † vel alias terras, aut res quaslibet invenerint, & occupaverint, d. l. 1. de acquir. possess. l. 1. §. 1. & legib. sequentib. D. de acquir. rer. dom. §. feræ, & §. insula, inst. de rerum divis. cap. ius naturale, cap. ius gentium, ibi: *Sedium occupatio.* 1. distinct. l. 17. cum seq. tit. 28. part. 3.

12

13

Et hunc esse † primum, & præcipuum rerum omnium acquirendarum modum, eleganter agnoscit Aristotel. lib. 1. Polit. Cicer. lib. 1. Offic. Quint. declamat. 13. his verbis: *Multa, † quæ libera fuerant, trãseunt in ius occupantium:* & , † *Quod omnibus nascitur, industriæ præmium est.* Et tradunt alia Balduin. & Vulteius in d. §. feræ, & in d. §. insula, Gifanius in d. l. 1. de acquirend. rer. dom. num. 13. Alexand. Turaminus lib.

14

15

16

singul.de legib.2.part. capit.10. num. 27.Anton.Faber in Iurisp. Papinian. tit.2.princip.4.illat.4.& Osualdus in Donello Enucleato lib.4.cap.7.& 8.

17 Ideò autem diximus † *invenerint,& occupaverint*, quia solam inventionem non sufficere ad hunc naturalē quærēdi modum, nisi & occupatio accedat, tenet Bart. Alexand.Ias.Ripa, Romuleus,& alij in dict. l.1.de acquir. poss. arg eiusdem text.in ultim.verb. l.3.§. Neratius,D.eod.& l.si Barsatorem,C. de fideiussor.reiectâ sentētiâ glos.quæ contrarium existimavit in §.item Lapilli,& §.thesaurus,instit.de rer.divis.

18 Inde inferentes † ad statuta,quæ inventos cum armis puniri iubent, ut verè,cum eisdem captos, & apprehensos esse,requirere videantur Quam doctrinam,etsi in dubium revocet Ias.in l.1.§. hæc verba,num.7.ff. quod quisque iuris,& absolutè reprehēdat Cuiacius lib.12.observat.capit.38.sub aliquibus tamen distinctionibus cæteri magis communiter recipere solent, ut constabit ex Socino in d.§. Neratius, Hippol.de Marsil. sing.303. & ex plurimis alijs relatis per Anton. Gomez in l.45.Tauri num.48. Redin. de maiestat.Princip.verb.*Armatam* ex num. 193. Iul. Clar. & eius additionatore Baiardo recept.senten.§.fin.quęst.82. statut 6.versic.*Quæro, stat statutum*, Tiber.Deciano lib.8.criminal. cap.4. n. 5.vers.*Quid si fiat*, Menoch.de arbitr. casu 394.num.50.Bobadilla in Polit. lib.4.cap.5.num.12. Flores de Mena in addition. ad Anton.Gamam decis. 167.Hieronym.Zevallos pract.commun.quæst.651. & novissimè Ludov. Rodolphino lib.2.quæst.q.34.

19 Et est adeò verum, † insulas maris invenientium & occupantium fieri,ut nō solùm insulæ ipsæ,sed etiam urbes, & oppida,quæ in illis posteà construūtur & ædificantur,propriç incolentiū fiant, & ab omni iurisdictione liberę

20 maneant,ut de † Venetorum inclyta urbe,& sui semper iuris asserta Republica tradit Salicet. in l.3.C.de naut. fœno. Cœpola in tractat.de servit.rustic.tit.de mari,cap.29.Ias.Ripa,&alij in l.si insulam,D.de verb.obligat.idem Ias.in l.ex hoc iure num.26.D.de iust. & iur.& Pereg.de iure fisci lib.8.num. 62.& 63.& Freitas d.tractat.de Imp. Asiat.cap.10.num.32.& seq.Licèt alij

21 doceant, † dominium quidem occupantibus quæri, superioritatem verò & iurisdictionem huiusmodi locorum ad eum pertinêre,qui in illo mari imperium habet.Mari

22 † autem imperare videri,qui in continenti proxima imperat,ut argumento l.venditor, D.cōmun.præd.apertè scribit glos. in capit. ubi periculum,de elect.in 6.ubi Dominic. Angel.Aretin. in d.§.insula; arg. l. decernimus,C.de sacros.Eccles. Bart. in tractat.Tyberiadis,verb.*Insula*, Castrensis in l.insulę,D.de iudicijs,Felin. in cap.cùm olim de except.Decius in cap.licèt causam,de probation.Cœpola ubi sup.num.14.Corneus cons.322. vol.1.& cons.152.num.1.vol.4. Ant. Corset.in sing.verb. *Iurisdictio*, Hiero. de Monte in tract.finium regundor.c. 39.Angelus Matthæatius de via & ratione iuris lib.1.cap.36.Pereg.de iure fisci lib.8.num.25. Camill. Borrell. de præstan.Reg.Cathol.cap.46.n.234.& novissimè alios citans idem Borrel. in summa decis.tit.41. de iurisd. & imp. num.125.fol.158. pag.2. Dom.Ioan. Bapt.Valençuela cons.100. num. 55. & Nos infrà cap.25.num.70.

23 Accedit his, quòd secundùm communem aliam eiusdem iuris gentium introductionem, † ea etiā quæ ab hostibus bello capiuntur,propria capientium fiunt.d.l.1.vers. *Item capta*, D.de acq.poss.l.naturalem 5.§.ult.l. transfugā 51.D.de acq.rer.dom.l. hostes 24. l. si quid in bello 28.ff.de captivis, §. item ea,quæ ex hostibus,inst.de rerum divis cap.ius gentium, 1.distinct.l.1.& per tot.tit.26.part.2.l.20.tit.28. par. 3. cum latè traditis à D. Thom. 2.2. quæstio.40.artic.1.& lib.3. de regim.

Princ.

Princip.cap.11.Sylvest.in summ.verb. bellum, Alphons.à Castro de iusta hæret.punit.lib.2.capit.14.Victor. in relat.de iure belli, num.51.& sequentib. Covarru. in reg.peccatum 2.part. §.9.& §.11.num.1.Menchaca lib.1.de succes.creat.§.1.num.43.Alciato in l. hostes num.7.de verbor.signif. Vaconio lib.1.declarat.iur.cap.21.& lib.2.cap.35.Conano lib.1.commentar.iur. cap.3.num.4.Anto.Concio lib.1. disput.cap.12.Romuleo in d.l.1. de acq. possess.ex num.23.eruditiss.Petr.Faber. lib.2.semest.cap.3.& 4.Osualdo in Donel.Enucl.lib.4.cap.21.Cardin.Tusch. pract.concl.iur.rom.1.verb. *Bellum*, cõclus.39.40.& 41.Petr. Cenedo collectan.59.ad Decretũ, pag.84.Camillo Borrello omnino videndo in tract. de præst.Reg.Cath.cap.47. ex num.135. Calist. Remirez de lege Regia, §.26. num.64.& novissimè D.Melchior de Valencia illust.tract.iur.tract.2.cap.5. num.24.& sequent.Qui bellorum originem,& effectus satis eruditè recenset, & se dignum Primariæ Cathedræ Iuris Civilis in Salmanticensi schola Nomodidactem ostendit, in qua ego eundem olim auditorem habuisse, & exercuisse, non parum lætor & glorior, Ægid.Bened.in l.ex hoc iure, D. de iust.& iur.tom.1.cap.1. per totum, & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap.9.num.11.

24 Et ante omnes † docuit Plato lib. 1.de legib. Aristot.lib.1. Polit. cap.4. & 5.Thucydides lib.5.Cyrus apud Xenoph.lib.3.& Menalaus apud Libaniũ, quorum Græca verba refert Balduin. in d.§.item ea,& Ioan.Borcholt.in §. servitus, inst.de iur.person.Vbi hac de causa bellicam artem secundùm naturam acquisitivam esse inquiunt, & hãc legem omnibus hominibus esse communem,& ex iure gentium profectam, 25 Cicer.d.lib.1.offic.Vbi inter † præcipua rerum acquirẽdarum genera, post occupationem, victoriam numerat, & D.Ambros.lib.1. de Abraham, cap. 3. Vbi inspecto etiam iure † Divino Genes.14. ad illum pertinuisse ait res illorum Regum, quos bello superaverat, quamvis eas accipere noluisset, cuius sententia refertur in cap.dicat aliquis 23.quæstio.5.Neque † abest Virgil. 9. Æneid.sic inquiens: 26 27

Si verò capere Italiam sceptrisque potiri
Cõtigerit victori,& prædæ ducere sortem.

28 Vnde † cùm hæ Occidentales & Meridionales regiones, non solùm invẽtæ & occupatæ, sed in multis etiam partibus per bellum, iustis de causis illatum, ab Hispanis subiugatæ fuerint, ut in capitibus sequentibus ostendemus, multò planius affirmare possumus, illarum possessionem,& mediante possessione dominium, iurisdictionem, & imperium communi omnium hominum iure Nostris Catholicis Regibus acquisitum fuisse. Nam † licèt ipsi huiusmodi occupationibus,& militaribus expeditionibus personaliter non interfuerint, Christophorus tamẽ Columbus, & reliqui Duces, qui post illum ad has provincias navigarunt, veluti procuratores Regũ Hispanię erãt, & eorum nomine acquisierunt, quidquid uspiam terrarum occuparunt, & debellarunt.d.l.1.§.adipiscimur, D. de acq.poss.l.1.C.eod.l.1.C.per quas personas nob.acq.l.3.§.cùm igitur, D. de vi & vi armata, cum similib. Sub † his quippe pactis,& conditionibus ad eas inquirẽdas semper missi sunt, ut refert Ant.de Herrera in hist.gener.Ind. decad.1.lib.10.capit.1.& 2. & decad.2. lib.3.cap.11.pag.99.& constat ex plurimis schedulis, mandatis & instructionibus Regijs, quæ habentur in tomo 4. ex pag.236. 29 30

31 Et ita † ipsi Duces protestari solebant, ubi primùm easdem provincias ingrediebantur, sequentes eiusdem Columbi exemplũ, qui simulatque in primam Novi Orbis insulam Guanahani dictam excẽdit, deiectâ arbore, Crucẽ ex ea factam in nomine D. Iesu Christi crucifixi in littore statuit, eiq; debitas

pro

pro tanto beneficio gratias agens, illius Novi mundi ius, ac possessionem Regum Catholicorum nomine coram tabellione publico cepit, cuius actus, formam, & aliorum similium tradunt Pet.Martyr in decad.1. Hieron. Benzon.& eius additionator lib.1. histor. Americæ cap.7.Ant.de Herrera in histor.gener.Ind.decad.1.lib.1. cap.12. & alibi passim. In quo, ut in alijs, magnam Hispanorum erga suos Reges fidelitatem meritò extollit idem Herrera decad.4.pag.114.

Vnde mirum non est, si hæc omnia Regali iuri Nostrorum Principũ cesserint, 32 † quia fecisse non tam videtur, qui iussis parent, quàm qui iubent, & alicuius expeditionis faciēdę auctores sunt, l.qui mandat.l.cum iussu, D.de solution.l.1.§.penult.& fin.D. de legat. 1.l.1.§.deiecisse, D.de ijs qui deiec.l. unum ex familia 72.§.si de Falcidia, D. de legat.2.cap.qui facit per alium 72. de regul.iur.in 6.cum alijs, quę notanter congerit Menchaca in præfat. cõtroversf.illust.num.112. Petr. Pechius in d.capit.qui facit, & Marian.Socin. consf.135.lib.2.Vbi ex hoc concludit, valêre 33 † dictum testis dicentis, Titium ligna amputasse, etiamsi ipse Titius per se hoc non fecerit, sed per alium.

Præter quam quòd, ut isthæc omnia deficerent, Regali iure, quod Nostri potentissimi Reges in vasallos utuntur, idem consequi possent. Certissimum namque 34 † est ad Reges, & eorum fiscũ ac Demanium pertinêre provincias, populos, arces, agros, & terminos, qui à subditis sibi hominibus occupantur, vel militari manu acquiruntur, etiamsi ipsi subditi id proprijs expensis effecerint, 35 † mobilibus duntaxat, & semoventibus bonis sub militum occupantium iure manentibus, ut elegāter docet Pompon.I.C.in 36 † l.si captivus 20. §.expulsis, ibi: ***Publicatur enim ille ager, qui ex hostibus captus sit***, D.de capt. & postlimin.reversf.l.penult.D.ad leg.Iul. pecul.tradit glosf.per tex.ibi in l.Divus 31.D.de iure fisci, l.20.tit.18. part.3.l. 28.tit.26.part.2.ubi Gregor.Lopez.d. cap.dicat aliquis 23.q.5.cap. ius militare 1.distinct.Bart in l.si quid in bello, D.de capt.idem Bart. Alexan.Iasf.& Romuleus num.25.in d.l.1.de acquir. posf. Martin.Laudensf.in tract. de bello.§.4.Roderic.Suarez alleg.7.à num. 13.Menchaca de succesf. 1.part. lib.2. §.17.num.13.Valascus de iure emphyteut.q.8.ex num.38.Camill. Borrel.d. cap.47.n.139.& est communis Theolog.secundùm Victoriam, & alios sup. Petr.Navarram, qui plures allegat in tract.de restit.lib.2.capit.3.num.287. Armillam in §.bellum num.23. Greg. de Valencia tom.3.disputat.3.q.16.de bello, puncto 3.col.701.versic. *Quarta propositio*, & Iuristarum secundùm Covarru.in d.reg.peccatum, 2.par. §.11. num.6. Avendañ. de exequen.mand.1. part.cap.4.num.2. Azeved.in l.20.tit. 4.lib.6.Recopil.Vaconium. d.cap.35. Pet.Fabr.d.lib.2.semest.cap.4.& Ant. Pichard.in §. quod si fugerit, num.10. instit.de empt.& vendit.

Quinimo 37 † & quamlibet prædam, etiam rei mobilis, vel semovētis in ipso prælio non captam, sed exitu belli posteà occupatam, publicari solêre, & in fiscum redigi, aliquibus exēplis ostēdit Agellius lib.7.noct. Atticar.cap.4. & lib.13.cap.24. Et ea 38 † etiam, quæ in ipso belli conflictu capiuntur, non aliter capientium fieri, quàm si ante Principem, vel Ducem exercitus afferātur, ut is ea secundùm virtutes, & merita militum inter illos distribuat, communis est omnium Doctorũ assertio post Bartolum in d.l.si quid in bello, ut testatur Balduin.in d.§.item ea, num.7. & 8.Pet.Bellinus in tract.de re milit. par.2.cap.12.& 18. Romuleus in d.l. 1.de acq. posf. n.26.licèt ipse solus ab ea discedere tentet. Et iure nostro apertè deciditur in d.l.4.5. & sequent. tit.26.part.2.Vbi 39 † varij prædarũ partiendarum modi connumerantur, de quibus solitâ eruditione fusè agit Pet.

Faber.

Faber.d.lib.2.Semeſtr.cap.3.& 4.Pet. Gregor.lib.2.Syntagm.cap.4. num.6. Pat.Suarez in tract.de Charit. diſput. 13.ſect.7.num.2.& 7.Ægid.Benedict. d.l.ex hoc iure capit.1.num.9. & ſeqq. Oſualdus in Donello Enucleat. lib.4. cap.21.& Melchior de Valencia.dict. cap.5.num.25. & ſeqq.

40 Ad ſupremum † autẽ Principẽ ultra immobilia,de quibus iã diximus,quinta quoque pars aliarũ prædarũ moventium & ſemoventiũ pertinet,ut in prædictis legibus Partitæ diſpoſitum eſt,& in l.20.tit.4.lib.6.novæ Recopil. Quæ pars † adeò ad Imperij dignitatem ſpectat,ut inter Regalia computetur,& à Principe in perpetuum † alienari non poſsit,ut cavetur in d.l.4.part.ubi Gregor.verb.*Non lo podrian fazer*, & in d. l.20.recopil.Palac.Rubeus in repetit. cap.per veſtras notab.2.verſic. *Sed eſt pulchra dubitatio*,num.43. Rolandus à Valle conſ.1.num.101.vol.2.& Ioan. Garcia de nobilit.gloſ.1.§.1.num.21.

41

42

43 Ex quibus videmus † omnia ferè mũdi Regna & Imperia bellorũ quidẽ evẽtibus parta,& ex alijs gentibus,& dominis ad alios translata.Quod Tertul. in Apolog.relatus ab Hotma.lib.ſing. qq.illuſt.cap.1.adeò verũ eſſe exiſtimavit,ut ſcribat,ſe *arbitrari, Regnũ omne, vel Imperiũ armis quæri,& victorijs propagari*.Et idem tradit Thucydides lib. 1.ubi Principatibus Græcorũ hoc initiũ attribuit & Cicer.lib.3. Rhetor.c. 3.Vbi ait, † Romanos partim enſe partim conſenſu potentiam adquiſijſſe, & idem generaliter de reliquis Regnis,& inſignibus illis quatuor Orbis Monarchijs docet D.Auguſt. lib.4. de Civit. Dei,cap.6.Claudian.Panegyrico 3.ad Stiliconem, his verſibus:

44

Sic malè ſublimes fregit Spartanus Athenas
Atque idem Thebis cecidit,
Sic Medus ademit Aſſyrio,
Medoque tulit moderamina Perſes,
Subiecit Perſem Macedo,
Ceſſurus & ipſe Romanis,&c.

45 Et innumera † exempla ex Divinis & humanis antiquis,& recẽtibus omniũ gentium hiſtorijs petita refert Theat. vitæ human.vol.11.lib.4.ex pag.2597. Oldrad. conſ.68.Tiraq. de primog.q. 17.opin.4.num.25.Caſtaldus in tract. de Imperat. q.4.n.3.Pacianus de probat.vol.2.cap.35.num.53.Metienç.in Dialog.Relat.2.part.cap.4. ex num.2. Balduin.in §.item ea,inſt.de rer.diviſ. ubi hac de cauſa cõcludit, † Regnorũ iã diu conſtitutorum initia repeti non debêre,Simõ Maiol.3.tom.dier.Canicul.colloq.2.de bellorũ evẽtib.ex pag. 333.& tom.4.colloq.4.de orig.ſociet. humanę ex pag.252.&noviſsimè alios referens Hieron.Zevallos in tract.de cognitio.per viam violent.gloſſ.18. ex num.88.& Doct.Melchior de Valenc. d.tract.2.cap.5.num.9.& ſequentib.

46

47 Vnde quidã in ea opinione fuerũt, ut † quemadmodũ neceſſariâ naturæ lege in taurorũ,aprorũ,gallinaceorum cæterarumque animantium genere, quæ corporis robore, atque audaciâ alias ſui generis vincit,& excellit, eas huc illuc ducit,ipſæque velut imperiũ habenti obſequuntur,& parẽt: ſic etiã inter homines is potiſsimum imperet, regatque cæteros,qui corporis,animique robore præſtantiſsimus ac valentiſsimus eſſe videatur.Id quod his omnino verbis à Polybio vetuſtiſsimo, & graviſsimo auctore Græcè traditur in initio lib.6.& Brennus Gallorum Rex ferociter Romanis reſpondit apud Livium lib.5.& Plutarch.in Camillo, & Tencterorum legati apud Tacit. libro 20. Annal. & Ioſeph. Ieroſolymitanis deditionem ſuadens lib.5.de bello Iudai.capit.26.& Ariſtid.in pluribus locis,quæ ſolitâ eruditione cõgeſsit Pet. Fab.lib.2.Semeſtr.cap.2.pag.25.&26. & lib.3.cap.14.in princip.pag.191.

48 Sed licèt prædictæ iuris regulæ, & auctorum ſententiæ, ita generaliter ſumptæ veriſsimæ ſint,& titulum, de quo agimus,ſufficienter probare,& fulcire videantur:Nos tamẽ,qui illud tãtùm † iuſtum,& legitimũ iudicamus,

quod

quod iure, legibus & ratione ex omni sui parte subsistit, l. quemadmodum 7. C. de agric. & censl. lib. 11. l. legitima, D. de pactis, l. nec ex Prętorio, D. de reg. iur. Casiod. lib. 9. epist. 2. nullatenus volumus, huius Novi Orbis imperium ob solam acquisitionem bellicã, de qua ultimo loco tractavimus, Regibus nostris asserere, nisi prius eadem bella iustè, & legitimè Indis inferri potuisse probaverimus; quod argumentũ in tota huius libri disputatione prosequimur.

49 Etenim † licèt damnemus & explodamus, ut re ipsâ damnamus & explodimus Manichæorũ hęresim, à Lutheranis renovatam, qui ob nullã causam bellum etiam adversus Turcas, hęreticos, & alios Fidei hostes inferre licêre affirmarunt, quã evidentibus rationibus, & testimonijs convincunt Alfons. à Castro lib. 3. advers. hæreses, verb. *Bellum*, Sebast. Medices in sum. omn. hęres. 1. p. eod. verb. Lanzelot. Conrad. in templo omn. iud. lib. 1. §. 4. verb. *Infidelibus*, Ant. Rubeus lib. 2. assert. Cathol. advers. Erasm. errore 2. Gregor. de Valencia qui latissimè, & elegantissimè loquitur, 3. tom. disp. 3. quæst. 16. punct. 1. Iulius Ferret. in integ. tract. de iust. & iniust. belli, Thom Boz. de sign. Eccl. lib. 17. cap. 7. Suar. tract. de charitat. disput. 13. sect. 1. Cam l. Borrel. de prętã. Reg. Cathol. cap. 32. num. 113. cum multis sequẽtibus, Pat. Lorca in 2. 2. D. Thom. sect. 3. disp. 52. num. 8. & plures alij statim citandi, & relati à Cenedo in. d. Collectanea 59. super Decretum, & a Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat & bell. 2. p. consider. 3. ex num. 16. & in Monitorio contra Venetos, 7. part. num. 56. & seqq. & a Nobis infrà hoc lib. cap. 19. num. 37. & Freitas d. tract. de Imp.

50 Asiat. cap. 9. n. 10. Rectè † tamẽ, & certè affirmare possumus, & debemus, regulam illam iuris, quę statuit, ex cõmuni & naturali omnium gentiũ lege & introductione bella originem, & approbationem habuisse, & ut ea, quę in illis ab hostibus capiuntur, victoribus cedant, de bellis utique iustis, & legitimè indictis accipiendam esse.

51 Bella etenim † iniusta, & innocentibus atque immerentibus per solã violentiam, aut cupiditatem illata, nullo modo ius Divinum, Gentiũ, vel Civile approbavit, neque dominium, aut imperium aliquod legitimum inducere possunt, sed potiùs magna latrocinia reputari debent, & restituendi necessitatem important, ut latissimè probant, & resolvunt Theologi omnes post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. Lucas de Pena in l. un. C. ut arm. usus, lib. 11. Petr. Malferit. apud Mandell. cons. 769. num. 13. cum sequentib. vol. 2. Alfons. à Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. per totum, Victoria *in* relect. de iure belli, Bañez 2. 2. q. 4. art. 1. Covarr. in. d. reg. peccatum. §. 10. n. 3. Lanzelot. d. lib. 1. §. 3. verb. *Bellum*, Petr. Navarr. de restitut. 1. part. lib. 2. cap. 3. num. 258. Gregor. de Valencia ubi sup. punct. 2. per totum, Balth. Ayala de iure & offic. belli, lib. 1. cap. 2. reliqui Auctores, qui de bello scripserunt in tract. Doct. tom. Borrel. d. cap. 32. ex num. 38. Cuiacius in l. ut vim, D. de iust. & iure, Molin. in eod. tract. disput. 99. & sequentib. Lorca d. disp. 52. Cenedo d. collectan. 59. Gabr. Vazq. in 1. 2. distinct. 64. cap. 3. Cardin. Tuschus pract. cõclus. iur. tom. 1. verb. *Bellum*, concl. 34. & 35. Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos, 7. part. n. 60. 61. 65. 120. & seqq. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellor. event. ex pag. 359. Hieronym. Campanil. in diversorio iuris Canon. rub. 11. cap. 24. num. 11. & novissimè plures alios recẽsens Zevall. in commun. opin. tom. 4. q. ult. ex num. 117. & Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 30. num. 55. & P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 35. pag. 369. & seqq. & D. Melchor de Valẽc. d. cap. 5. num. 13. & 14.

52 Quapropter † Vlpian.in.d.l.ut vim, ita demũ bella probare videtur, si iniurias & damna, quæ nobis inferuntur, propulsent, vel illatas vindicent, & resartiant. Et idem docent † Pontifices in cap.dispar.23.q.8.cap. militare 23. q.1.ubi eam intentionem in bellis desiderant, ut ad malum vitandũ, & bonum promovendũ irrogẽtur; quod mirè cõvenit sentẽtiæ† D.Isidor.lib.18. Etymol.cap.1.ubi bellum iustum definit: *Quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorũ hominum causa*: & D.Aug.lib.6.quæst.q.10. † relati in cap.Dominus 23.q.2.ubi sic ait: *Iusta autem bella diffiniri solent, quæ ulciscũtur iniurias, si qua gens, vel civitas, quæ bello petẽda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factũ est, vel reddere, quod per iniurias ablatũ est*.& lib. 22. cõt. Faust. *Adversus iniuriam resistentium gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, sive Deo, sive aliquo legitimo Imperio iubente.*

53

54

55

56 Et non minus verè, & † eleganter idem D. August.lib.4.de Civitat. Dei, cap.6.reprehendens Alexandri Magni insatiabilem imperij sui propagandi cupiditatẽ, & bella, quibus iniustè totum Orbem hâc solâ consideratione vexabat, sic inquit: *Inferre enim bella finitimis, & inde in cætera procedere, & populos sibi non molestos, sola Regni cupiditate conterere, & subdere, quid aliud, quàm grande latrocinium, nominandum est?* Et posteà illud vulgatum Pyratæ dictum commemorat, qui coram eodem Alexandro adductus, cùm interrogaretur, qua de causa mare infestaret? respondit: *Quid tibi Orbem terrarũ habes infestum? sed quia ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu autem, qui magna classe id facis, Imperator*, quod & narrat Policrat.lib.4.in princip.& Palac. Rub.de obten.Navarræ in fine proœmij. Quam sententiam mutare potuit

57 D.August. † ex verb. Herodot.lib.3. ubi similiter ait: *Qui iustus est, non alienam regionem affectat, sed sua est contentus; nec homines, a quibus nihil lacessitus est, in servitutem redigit.*

58 Neque longè est † Seneca lib. 1. de benefic.cap.13. ubi de eodem Alexandro loquens, sic habet: *At hic à pueritia latro, gentiumque vastator, tam hostium pernicies, quàm amicorum; qui summum bonorum duceret terrori esse cunctis mortalibus.* Vbi melius esset, ut legamus, vel saltem intelligamus: *Tam amicorum pernicies, quàm hostium*, iuxta animadversionem Petr. Fabri lib. 1. Semestr.cap.23.pag. 152. Eaque propter prædonis iudicium & infamiã nũquam effugiet, ut rectè observat Noster Matthæus Lopez Bravo in terso illo, & eleganti tractatulo, quem de Rege & regendi ratione conscripsit lib.1.fol.7.ubi adducit illud Poëtæ:

Illic Pellæi proles vesana Philippi
Fœlix prædo iacet terrarum, vindice fato
Raptus, sacratis totum spargenda per Orbem
Membra viri posuere adytis.

59 Et conducit elegans oratio, quam Cineas † ille, magni ingenij, & eloquentiæ vir, apud Pyrrhum habuit, eum à bellis dissuadêre intẽdens, quibus nullo iure, aut bono, sed solâ inanis glorię voluptate Italiam primò, mox Siciliam, ac deinde totam Africam bello sibi subijcere conabatur, ut refert Plutarc. in vita eiusdẽ Pyrrhi, & ex nostris Borrell. dict.cap.32.numero 87.

60 Et illud † Antigoni Macedonũ Ducis, de quo apud eundẽ Plutarch.lib.4. apophthegm. qui Sophistæ cuidam librum de iustitia scriptum porrigenti: *Desipis*, inquit, *qui cùm me videas alienas urbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia disseris.* Sentiens, nimirum illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri iustitię leges; prout etiam ex Nostris observat Menchaca libro 1. cõtroverſ. illustr. cap. 10.n.6.& seqq. unde Sallust. in Catil. lib. 1. hoc vitium notans eleganter dixisse videtur: *Libidinem dominandi causam belli habẽt*

& ma-

& maximam gloriam in maximo imperio putant sua retinere privatæ domus, de alienis certare Regiam laudem esse.

61 Quod verò † spectat ad aliã rationẽ primo loco à nobis suprà relatã, & exornatã, inventionis scilicet, & occupationis istarũ regionum, quâ mediãte legitimum earũ Imperium, quidam Nostris Regibus tribuunt, parũ quoq; sufficiens M. Victoriæ, & Greg. Lopez esse videtur; eò quòd illa iuris cõmunis † & naturalis regula, quæ dominiũ rerum omniũ primis inventoribus, & occupatoribus præbet, de rebus quidẽ, & insulis, aut provincijs desertis intelligenda est, & quæ anteà in aliorum hominũ potestatẽ, & possessionẽ neutiquam pervenissent, ut constat ex d. l. 1. D. de acq. rer. dom. cum similib. sup. relatis, & ex d. §. feræ, inst. de rer. divis. ibi: *Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur*: quod in his † NoviOrbis insulis, & regionibus practicari non potuit, quę desertę nõ erant, sed ut plurimùm Barbaris istis habitatoribus plenæ, & ab illis, primò quàm à nostris, inventę, occupatę, cultæ, & possessæ. Qui ob hoc † verum, & proprium earum dominiũ acquisijsse censendi erant, cùm iam inde à primis Mundi temporibus, Deo ita disponẽte, eis in sortem obtigissent. Quapropter dicere non possumus, eas in nullius bonis esse, vel Nostrorum Regum dominationem hoc dumtaxat titulo securè defendere, non magis, quàm † si ipsi Indi nos, & Regna nostra invenissent, & occupassent. Ius enim naturale, † & gentium omnibus hominibus, & nationibus commune est, & ęqualiter inter omnes observari & conservari iubetur, † l. 1. §. ius naturale, & §. ius gentium cum sequentib. D. de iust. & iur. l. quod attinet 32. D. de reg. iur. ibi: *Quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt*, l. hos accusare 12. §. penult. ibi: *Sed cùm natura communis est, similiter & in eos animadvertitur*, D. de accusationib. capite ius naturale, 1. distinctione.

62

63

64

65

66

67

68 Qua de causa † ius istud ab Isocrate, Seneca, Apuleio, Lactantio, & alijs bonis Auctoribus, quorũ verba latè refert Petr. Faber. lib. 2. Semest. cap. 7. in fin. passim appellatur: *Communis omniũ hominum lex, cõmune ius totius generis humani*, & *commune ius humanitatis*. Et ex † hoc iure separationem gentium, provinciarum, Regnorum, atque urbiũ occupationem & conditionem, dominiorumque introductionem & divisionem initium habuisse, certissimum est, rerum usu, & humanis necessitatibus ita exigentibus, quę colluvionem multorum in unum locum coactam ferre non poterant, neque eorundem bonorũ cõmunionẽ, quę † semper rixas, & discordias producere solet, ut constat ex † divisione urbium, & possessionum facta per Cain ante diluvium, & per Nembroth post diluvium, quę habetur Genes. 4. & 10. & ex alia, quæ intercessit inter Abraham & Lot, Genes. 13. & ex traditis à Beroso lib. 4. de florib. Chald. Ioseph. lib. 4. antiquit. D. Aug. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 17. Tertul. lib. de pallio, cap. 2. Pineda in Monarch. Eccles. lib. 1. cap. 11. §. 3. fol. 37. & ex nostris Iuriscons. † in l. ex hoc iure, D. de iustit. & iur. ubi novissimus Ægid. Benedict. 1. tom. cap. 3. ex n. 5. §. ius autem, inst. de iur. natur. cap. ius naturale, & cap. ius gentiũ, 1. distinct. iunctâ † l. cùm pater 69. §. dulcissimis, D. de legat. 11. ibi: *Cùm discordijs propinquorum sedandis prospexerit, quas materia communionis solet excitare*, & alijs, quę circa hoc congerit Tiraq. de primogen. q. 4. num. 27. Roxas in epit. success. cap. 5. num. 37. Hieron. Savaro in notis ad Sidon. Apollinar. pag. 223. & Castel. de Bobadilla in Polit. lib. 1. cap. 1. num. 19.

69

70

71

72

73

74 Idemq; observat, & ex professo disserit † Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. & 2. & lib. 2. c. 3. lib. 3. cap. 11. & lib. 5. cap. 10. & ex Theologis, D. Thom. in 1. 2. q. 95. art. 4. & lib. 1. de Regimin. Princip.

cap.1.& in 2.2.q.66. art.2. ubi Caiet. & alij, Soto lib.4.de iust.&iur.q.3.art. 1.cõcl.3. Molin.in eod.tract. disp. 20. P.Ferdin.Rebell.de oblig.iust.lib.1.q. 2.sect.4.pag.12.P.Ioan. Salas de legibus, dip.2.sect.3.P.Fr. Ioan. Marq.in Gubern.Christ.lib.1.cap.12.&13.& alij plures relati per Greg. Sayrum in Clavi Regia, lib.9.cap.8.num. 15. Ex iuris interpretibus, Bart.n.9. Ias.14.& eleganter Cuiacius,& alij antiquiores, & recentiores in.d.l. ex hoc iure, Innocent. in capit.quod super, de voto, Bald.in l.in rebus, C.de iure dot.Alex. in l.cùm hȩredes, D.de acq. poss. Romuleus in l.1. n. 16. eod. tit. Felin. n. 49.Decius n.122. Beroi.145.in cap. quȩ in Ecclesiarum de constit. Greg. Lop.in l.2.tit.1. p.2. gloss. 6. Hieron. de Monte de finib.regund. cap.3.& 4. Tiraq.d.q.4.n.27. Navarr.in cap. novit de iudicijs, notab.3.n.150.cũ seqq. elegantissimè Franc. Conanus lib. 1. comment.cap.5.6.& 12.Pinel.in rub. C.de rescinden.vend.1.p. cap.1.n.16. & cap.2 n.4.Menchaca in præfat. cõtrovers.illust.num.105.& cap.1.n.25. Alvar. Valasc.de iure emphyt.1.p.q.3. num.4.Pet.Greg.lib.1.de Repub.cap. 2.Molin.de primog.lib.2.cap.7.n.29. Menoch. cons.1. n.396. & cons. 181. n.54.& de præsumpt.lib.3. præsumpt. 10.à num. 12. Carol. Tapia in rub. de constit. Princip. à n.50. Bobadilla in Polit.d.lib.1.cap.1.n.4. & sequent. & n.19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom.4.colloq.4.pag.255.&novissimè Calist.Remirez in tract. de lege Regia, §.30.n.17.& 19.& in nostræ quæstionis terminis Episc. Chiapẽsis in tract. comprobat.sump.dominij Indiarũ, fol. 39.& sequent.M.Victoria d.relect.1. de Ind.insulanis ex n.4. & n. 29. vers. *Et ideò alius titulus*, Greg.Lop.in.d.l.2. tit.23.p.2.Hieron.Zevall.in pract.cõmun.to.4.q.fin.ex n.19.& Ant. Scappus lib.2. de iur.non script.cap.2.Vbi disputat, an hȩc dominiorum divisio etiam infidelibus sit servanda?

75 Quòd si quis † altiorẽ,& antiquiorem originem dictæ divisionis provinciarum, & dominiorũ sumere velit, eã non solùm naturali hominum iure, sed Divino potius constitutam, & inductã existimans, ut ex Genes.cap.1. Ecclesiast.cap.17.Sapient. cap.9. & alijs sacræ Scripturæ locis novissimè præter alios probare conatur D.Marta in tractat.de iurisdict.1.par.cap.1.& ante eũ Episcop.Chiapens.in d.tract.comprobat.fol.41.& sequent. Quibus alludit 76 fabula † illa Platon. in lib. Sophistæ, dũ tradit, quòd cùm fatale tempus generationis hominũ advenisset, Dij, qui eos ex igni, terraque finxerunt, Promethæo, Epimethȩoque mandarunt, ut suas cuique generationi provincias, urbesque distribueret. Hoc † divinum 77 ius multo magis innumerabile,& invariabile est,& omnibus, & ab omnibus æqualiter observandum, cap.sunt quidam 25.q.1.cap.1.dist.5.cap. quȩ cõtra mores, distinct.8.cap.iubemus 16. q.3.cap.celebritatẽ, de consecr.distin. 3.§.sed naturalia, inst.de iur. natur. cũ alijs, quæ tradũt Doctores ibid.Claud. Prat.lib.3.gnos.gen. iur. tit. 2. cap.1. pag.158.Pat.Suar.de legib.2. cap.13. & P.Salas in eod.tract. disp. 5. sect.7. ex pag.81. Atque adeò terras, quas infideles isti Divinâ providentiâ sortiti sunt, eis auferre non debuimus: sed po-78 tius † secundùm prȩcepta eiusdẽ Divini iuris liberas, & salvas relinquere, iuxta illud Exod. 20. & Deuteron. 5: *Non furtum facies, non concupisces domũ, aut agrum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.* Cui conveniũt alia sacræ Scripturæ,& sanctorum Patrum testimonia à Gratiano congesta in causa 14.q.5.& 6.& verba Cassiodori lib. 9. epist. 3. 79 ubi ait: † *Aurum per bella quærere, nefas est, per maria periculũ, per familiaritates opprobriũ; in sua verò natura honesta sunt lucra, per quæ nemo læditur, bona benè quæ rũtur quãdo de nullo domino abrogãtur.*

Sed

80 Sed quamvis † superior inventionis, & occupationis titulus per se sumptus, parũ, ut diximus, prodesse videatur, quoad illas Indiarum provincias, & regiones, quę tũc, cùm ab Hispanis detectæ, & occupatæ sunt, certos Reges, & dominos habuerunt. Cùm tamẽ 81 in † lato hoc, & immenso terrarum spatio, quod eorundem Hispanorum labore, & industriâ repertum, & perlustratum est, multa loca inhabitata essent, ad quę vel Indi ipsi nondũ pervenerãt, vel deserta & inculta reliquerant, ut passim quotidianis experimentis cognoscimus, & narrant auctores, qui de eisdem provincijs scribunt: Affirmandum utique est, saltẽ quoad hæc prędicatum titulum, utilem & legitimum 82 esse, ut idem † Mag. Victoria concludit in relect. 2. de Indis, circa finem, dũ ait: *Item multa etiam sunt, quæ ipsi pro desertis habent, vel sunt communia omnibus volẽtibus occupare*, & Pat. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 34. col. 165. & 168. ubi de Lusitanorum navigationibus a- 83 gens, ait: † eos anno 1446. reperisse insulas Viridis Promontorij, quas veteres Hesperides appellarunt, easq; vacuas invenisse, & colere, atq; habitare cœpisse: *Quo fit*, inquit, *ut gentium iure Lusitanorum dominio, tanquã primò occupantiũ legitimè accesserint*. Et ann. 1473 suis navigationibus progredientes reperisse sub linea Æquinoctiali insulam D. Thomę similiter vacuam: *Quam colere, & inhabitare, gentiumque iure tanquam primò occupantiũ legitimè possidere cœperunt*.

84 Idem quoque tradit, † & illustrat Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 20. cap. 7. sig. 88. pag. 338. ubi inter alia argumenta, quibus Ecclesiam Dei excellere probat, illud urgentissimum esse inquit, quòd per eius alumnos, ac studiosos innumera terrarũ spatia prius deserta, inculta, & horrẽtia, quæ ferarũ potius erant cubilia, quàm sedes hominũ, perlustrata, & occupata fuerint, & castris, urbibusque ædificatis ornata, & omni agriculturæ ratione exculta. Videriq; Deũ iter Catholicis ostẽdere, ut quas ipse terras habitabiles effecit, ipsi habitationibus replẽãt. Et ad hoc probandũ, post enumeratas alias regiones, luculentissima huius veritatis exẽpla relucêre inquit, † in in- 85 sulis Tertiarijs, Canarijs, Capitis Viridis, & in latissimis etiã regionibus Indiarum, sive Orientem, sive Occidentẽ, Solem vel Austrum, Boreámve spe- 86 ctantibus. Sicq; † impletũ fuisse illud Isai. 58: *Et ædificabuntur in te deserta sæculorũ, fundamẽta generationis & generationis suscitabis*: & cap. 32: *Erit desertũ in charmel, & charmel in saltum reputabitur, & habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in charmel sedebit*: & cap. 35: *Lætabitur deserta, & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliũ. Germinãs germinabit, & exultabit lætabunda, & laudãs: Gloria Libani data est ei, decor Carmeli, & Saron.*

In cuius verissimę doctrinæ cõprobationem, ultra prędictos Auctores, & ea, quæ generaliter de iure primæ invẽtionis, & occupationis suprà retuli- 87 mus, † expendi potest magis specialiter reg. tex. in d. §. feræ, inst. de rer. divis. ubi Balduin. quęrit, an eadẽ semper manserit libertas occupandi loca deserta, & inculta, cuiusmodi passim mul- 88 ta sunt? & subdit: † *Et ego quidem crediderim, & adhuc esse debere industriæ præmia, ut fiant occupantis, & excolentis, idq; Reipub. utilius est.*

Quibus adstipulatur, quod notãter insinuat Bartol. in l. rem quæ nobis, num. 4. D. de acquir. poss. & in l. si duo, in fine princ. D. uti possid. nimirũ, fun- 89 dos, † qui nunquã apparent fuisse culti, pręsumi debêre, in nullius bonis fuisse, & sic primò occupanti concedi. Quã doctrinã sequitur Ias. ibidem num. 32. Bald. in rub. de præscript. col. 3. & eius auctoritate motus tenuit magis notabiliter Aretin. in l. 1. in princ. 90 2. notab. D. de acq. poss. Quod † etiã si res immobiles sint intra territorium

vel districtũ alicuius civitatis, vel Regni, si tamen nõ extat memoria, quòd prędicta bona fuerint per aliquem culta, & occupata, non dicentur esse populi, vel Principis, sed potius in nullius bonis esse iudicabantur, & sic primo occupanti concedentur. Atq; ita dicit se consuluisse in causa Episcopi Mantuani, & de hac doctrina multum gloriatur, in d.l. rẽ, quæ nobis, & in cons. 15. incip. Reverẽdis. Domine. Quę tamen in specie ab eo proposita, & generaliter accepta, falsa quidẽ videtur, & ideò semper in praxi damnatur, ut resolvunt Paul. Castrens. & Bart. Socin. in d.l. 1. ex num. 17. idẽ Crastrens. cõs. 259. in causa quę vertitur, idem Socin. cons. 89. & cons. 127. Quia † ex antiqua possessione, vel cõcessione territorij, vel castri, quidquid intra illius fines includitur, ad Principem, vel urbẽ, cuius est castrum, pertinêre videtur, ut colligitur ex l. ęde sacrâ, §. fin. D. de cõtrahend. empt. Ioan. Fab. in l. cunctos populos, C. de sacros. Eccles. Bald. in rub. C. de contrah. empt. vers. 22. quæro, Corneo cons. 247. vol. 2. Oldrad. cõs. 121. Chassan. in cõsuetud. Burg. rub. 9. §. 4. Gregor. Lop. in l. 7. tit. 20. p. 3. Avendañ. de exequend. mand. 1. p. cap. 4. num. 4. & 5. Bobadill. in Polit. lib. 2. cap. 16. n. 52. & 53. & latissimè Mieres de maiorat. 4. p. q. 20. ex n. 48. ubi practicabiliter docẽt, quòd † si civitas, aut villa, vel dominus vassallorũ non habet territorium specialiter designatum, omnes terræ, sive sint zerbidæ & incultæ, sive montuosæ ad Regem in dubio spectabunt, quas Hispano vocabulo, *Realengas*, nominare solemus: & in eis Reges † suam intentionem fundatã habêre vidẽtur. Quod & † apud antiquos obtinuisse nõ malè conijcere possumus ex Herodiano in vita Imp. Ælij Pertinacis, ubi refert, eũ quidquid in Italia, aut usquam gentium inculti soli esset, permisisse occupantibus, colentibusq; donata singulari beneficio immunitate decẽ annorum. Et ex Appian. Alexand. lib. 1. cum scribit, † decimã partem fructuũ Reip. solitam pendi pro vectigali eorũ agrorum, qui deserti ad culturam redigerentur.

[91] [92] [93] [94] [95]

Planè † si huiusmodi terras à Regibus, civitatibus, vel alijs inferioribus dominis omnino derelictas fuisse, probari posset: tunc absq; dubio dicendũ esset, liberè & securè occupantibus cedere. Qui enim res suas † deserit, aut pro derelicto habet, donare videtur: ideoq; continuò occupantiũ fiunt, l. 1. D. pro derelict. eisdem quippè † modis nostræ esse desinũt, quibus adquirũtur, l. 2. & 4 §. hoc amplius, l. quicunq;, & l. quâ ratione, §. ult. D. de adq. rer. dom. §. pen. & ult. inst. de rer. divis. l. quẽadmodũ, §. 1. D. de noxal. action. l. quod servus, ubi Bartol. D. de stipul. servor. l. 36. tit. 5. p. 1. l. 49. tit. 28. p. 3. ubi Gregor. Lop. & in l. 26. tit. 31. p. 3. verb. *Poblassen*, Rip. in d.l. rem quæ nobis, num. 37. Aymo Parmens. in tract. de iure alluvion. lib. 1. cap. 6. num. 9. Petr. Greg. lib. 20. Syntag. cap. 2. n. 3. Petr. Gilkenius in tract. de pręscript. 2. par. mẽb. 1. cap. 20. Calistus Remir. de lege Regia, §. 26. num. 55. Borrell. de Magistr. lib. 4. cap. 12. Avendañ. d. cap. 4. n. 7. vers. *Hodie verò*. Vbi resolvit † in multis Castellę partibus vigêre cõsuetudinẽ, quòd primò occupãs terras, quas desertas, incultas, sive, ut dicũt, zervidas invenit, sibi eas in perpetuũ acquirat.

[96] [97] [98] [99]

Eamq; † consuetudinẽ si immemorialis sit, servandam esse affirmant plurimi Auctores, quos refert Aym. Crav. in tract. de antiq. temp. 4. p. num. 148. Covarrub. in regul. possessor. de regul. iur. in 6. 2. p. §. 3. n. 7. Guid. Pap. & eius additionator, decis. 408. Burgos de Paz cons. 15. num. 12. cũ sequent. Mascar. de probat. lib. 1. concl. 279. n. 11. & Mieres d. 4. par. q. 20. num. 52. in ultima impressione. Et esse † faciliorem alienationem, & acquisitionẽ huiusmodi locorum, quàm aliorũ, tradit Felin. in cap. ad audientiã, de pręscrip.

[100] [101]

& Mandell.conf.62. numer.33. lib.1.

Eâdem quoq; ratione subsistit, quod de agris desertis habetur † in l.quicūque 7.l.iura 14.C.de omni agro deserto, lib.11.dum † statuunt, novis possessoribus, & cultoribus post biennij lapsum perpetuo, ac privato iure applicandos esse, velùt si essent domesticâ & avîtâ successione quæsiti, ubi Bartol. Ioan. de Platea, Iacob.Rebuf. & alij, & Anton.Corset.in singul. verb.*Occupatio*, meritò notant, in eorū iurium specie non incidere † occupantem in pœnā l.cū querebatur, & l. si quis in tantā, C. unde vi, cū à prioribus dominis derelicta, & quoad possessionē, & dominiū amissa, impunè ab alijs occupari potuerint. Et † quia agriculturæ favor, & tributorum, quæ ex illis prędijs solvenda erant Principi, vel Reipublicę, suadebat, ne ea vacantia, & inculta relinquerentur.

Quapropter † & illud inductū fuit, ut etiam cum mala fide, aut saltem cū scientia novi cultoris, qui alienū prædium occupavit, retentio, & præscriptio illius per spatium biennij cōcedatur: etsi admonitio veteris possessoris præcesserit, sex tantùm menses habet ad repetendū agrum, quē incultum dimiserat. Vt habetur in.d.l.locorū, & in alijs sup. citatis. Circa quas † ultra Doctores ibîdē, ita notanter signavit Bart.in l.Celsus, D.de usucap.Felin.& Doct. per tex.ibi in cap.1.de prescrip. & in rub. eod. col. 4. vers. *Nonò fallit*, Ias.n.33.Rip.37. in.d.l.rem quę nobis, idem Rip. in tract. de peste, num. 20. col.2.idem Ias.in §.omnium, num.72. inst.de action.Balbus in tract. de præscript. fol.231. col.2. Montalv.in l.1. tit.11.lib.2.fori, & in l.9.tit.29.par.3. Gregor.Lop.in.d.l.49. tit. 28. part.3. Covarr.in Reg.possessor.2.part.§.11. num.8.Cuiac.de divers.prescript.cap. 18.& 21.& Petr. Gilkenius, d.tract. de præscript. 2.par. mēb.2.cap.2.n.7.

Et hoc † modo ac sēsu acceptus hic titulus inventionis & occupationis, de quo sermonem inivimus, satis quidem securus & legitimus esse videtur. Neque ei officiunt levia quædam & communia argumenta, quæ opponit Incognitus in libro, *Maris liberi*, cap.5.quibus aliter etiā respōdet Seraph. Freit. de Imp.Asiat. cap.3. 10. & 11. quem Lector adire, & cū his nostris scriptis componere facilè poterit.

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Barbariem & feritatem Indorum iustū titulum præbere, videri, ut bello domari, & suis Imperijs privari possint.*
2 *Auctores citantur, qui hunc titulū barbarismi, & feritatis Indorum probare videntur.*
3 *Barbarus nomen varias habet significationes.*
4 *Barbaria provincia, quæ hodie dicitur* Berberia, *unde sic dicta? remissivè.*
5 *Barbari propriè dicuntur, qui ingenio nimis obtuso & fero sunt, & à naturalis rationis regulis deviant.*
6 *Barbarus nominis etymologia.*
7 *Barbari, ut bruta furioso impetu ducuntur ad ea, quæ appetunt.*
8 *Ferarum nomen cur impositum sit brutis animantibus?*
9 *Bruta animalia nihil habēt rationis, aut prudentiæ, ut falsò quidā existimarunt.*
10 *Rever.P.M.F.Ant.Peretius Benedictinus, laudatur.*
11 *Bruta an loqui possint, vel humanum sermonem intelligere? remissivè.*
12 *Brutis propriè non dicitur inferri vis, aut iniuria.*
13 *Barbari, & impoliti homines brutis æquiparantur, & sub eorum appellatione in Scriptura, & alijs Auctoribus designantur.*
14 *Saracenos bestias appellavit Oldrad.*
15 *Alfonsus Aragoniæ Rex barbaros non homines, sed homones cum Ennio appellabat.*
16 *Homines non ex solo adspectu, aut for-*

ma, sed ex ratione potius iudicãdi sunt, quæ eos Deo similes, & aliorum animalium dominos reddit.

17 *Homo dicitur parvus mundus, quia de natura omnium creaturarum mũdi participat: & quomodo?*

18 *Auctores plures congerũtur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt.*

19 *Lex in pecudum, D. de usur. lex iustissimè de ædil. edict. & §. in pecudũ, inst. de rer. divis. exornantur, & numer. 55. Blasius Robles de Salzedo citatur & laudatur, ibidem.*

20 *Natura varias quotidie formas edere conatur.*

21 *Monstra plura, humanam effigiem referentia, reperta sunt, tum terrestria, tũ marina, & aërea, & qui de eis agant.*

22 *Ciceron. locus expenditur, ubi hominũ, & belluarum discrimen eleganter proponit.*

23 *Homines barbari, & indocti appellatione hominum digni non videntur, & lignis ac lapidibus comparantur. Et numer. 25.*

24 *Pœna tolerabilior est, vivere non posse, quàm scire.*

26 *Boëtij carmina referuntur, in quibus hominum, & belluarum discrimen apponit.*

27 *Indi Occidentales ut plurimùm barbari, sylvestres, & belluis ferè similes erant.*

28 *Indorum Occidentalium barbaries, feritas, & rusticitas testimonijs plurimorum auctorum comprobatur.*

29 *Iosephi Acostæ de Indorum Occidentalium ruditate, & feritate iudicium.*

30 *Ludov. Legionensis graviter exprimit feritatem, barbariem, & incultos mores Indorum Occidentalium.*

31 *Ioan. Boterus plura de Indorum Occidentalium barbarie, & incapacitate recenset.*

32 *Indi aliqui reperti sunt, qui ultra quinque numerare nesciebant.*

33 *Thom. Bozius Eugubin. Indorum Occidentalium barbariem, & incultos, ac ferinos mores sæpissimè exaggerat.*

34 *Indos omnes Occidentales barbaros, squalidos, & abiectissimos esse scribit Fr. Gregor. Garcia Dominican.*

35 *Ant. Herrera multa passim prodit de barbarie, & feritate Indorum Occidentalium.*

36 *Indi insulæ Hispaniolæ & Cubæ, & alij, ob ruditatem & memoriæ defectum nihil, aut parum in disciplina Christiana proficiebant.*

37 *Indi plures in montibus, & speluncis se abdebant, ne ad Christi doctrinam suaderentur.*

38 *Indos olim nonnulli veros homines non esse, nec Fidei Christianæ capaces, sibi persuaserunt.*

39 *Indorum eximiam, & insuperabilem barbariem, ac feritatem, & alia plurima animi, & corporis vitia coram Imper. Carolo V. Episcopus Dariensis F. Thom. Orticius, & alij vehementer exaggerarunt.*

40 *Indi barbas sibi expilabãt, corpora pingebant, ægrotos deserebant, & ab humanis & politicis moribus adhorrebant.*

41 *Caribes, Canibales, Chichimeci & Chõtales omnium ferissimi, & barbarissimi sunt.*

42 *Indi navigia Hispanorum valdè mirati sunt.*

43 *Equos, & Hispanos eis insidentes Indi unum corpus esse putarunt: & qualiter hunc errorem agnoverint?*

44 *Bombardæ, & scopleti magno terrori Indis fuerunt.*

45 *Indorum de litteris, & scriptura Hispanorum admiratio, & iudicium.*

46 *Hispanos saltantes Indi vehementer mirabantur.*

47 *Indorum simplicitas, & barbaries multum aliquando Hispanis profuit.*

48 *Eclypsis Lunaris observatione qualiter Indos deluserit Columbus.*

49 *Hispani ab Indis immortales habiti, & Solis filij reputati sunt.*

50 *Hispani cur ab Indis Peruanis dicti fuerint Viracochæ.*

51 *Barbaries, & feritas antiqua Indorum Occidentalium cuiusdam Poetæ*

CAPVT VII.

De quarto titulo, qui ex barbaris, & incultis Indorum moribus ab aliquibus sumitur, ob id iustè debellari & subiugari potuisse censentibus. Pro quorum opinione plurima latè, & novè considerantur.

1 SVPERIORI titulo † ille alter à nonnullis subijci solet, qui ex ipsa Indorum, has Australes, & Occidentales regiones habitantium, natura & conditione descendit. Aiunt nãque ita feros, barbaros, incultos, & agrestes, ut plurimùm, repertos fuisse, ut vix hominum appellatione digni viderentur; ac proinde & potuisse, & oportuisse Nostris Regibus subijci, & supremo Imperio, iurisdictione, & gubernatione suarum provinciarum, ac personarum privari, ut sic tandem ad humanitatem, & civilitatem adducti, Christianæ Fidei & Religionis capaces reddi valêrent. 2 Quem † titulum inter præcipuos Apologiæ suę considerasse dicitur Ioan. Ginesius Sepulveda, & expresè refert & sequitur Marquard. de Susanis in tract. de Iudæ. & & Infidel. 1. part. cap. 15. num. 1. Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinct. 44. opin. 3. Alfons. Guerrer. in Specul. Princip. cap. 31. num. 5. & sequentib. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 8. cap. 5. pag. 309. & lib. 10. cap. 13. Et de eius veritate sub quibusdam distinctionibus inquirunt Victoria in 1. relect. de Indis, num. 4. & num. 20. cum sequentibus, Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. 3. col. 2. vers. *Subdit etiam*, & col. 3. vers. *Præterea*, & col. 6. vers. *Et posteaquàm*, & col. 14. versic. *Alius titulus*, Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. artic. 10. col. 533. vers. *Arguitur tertiò*. Egoque pro eius comprobatione, & illustratione hæc, quæ sequuntur, argumenta, satis, ni fallor, efficacia perpendo.

3 Primum, † quia licèt veteres hoc nomine *Barbarus* variè uti solêrent, pro ijs, qui linguam Græcam, vel aliã, quam loqui conabantur, nõ benè callebant, nec pronuntiabant: vel pro ijs, qui Gręci non erant, aut Imperio Romano non parebant, ut constat ex D. Paul. ad Roman. 1. & 1. ad Corinth. 14. Platon. in Polit. Varrone lib. 6. de ling. Latin. Strab. lib. 14. Agellio lib. 5. noct. Atticar. cap. 2. l. penult. D. de bonis damnat. l. nulli 26. C. de Episcop. & Cler. l. ult. C. de postlimin. revers. cũ alijs, quę tradit Alciat. in l. scrinij, C. de Palatin. sacr. largit. lib. 12. Turneb. lib. 9. adversar. cap. 18. Gent. Hervet. in not. ad Clem. Alexan. pag. 4. Lorin. in Act. Apost. cap. 1. vers. 1. Ioan. Ferdin. in Thesaur. Script. verb. *Barbarus*, Ioan. Fũger. in Etymol. eod. verb. pag. 119. & Bernar. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 28. 4 Vbi agit † de causa nominis provincię Barbariæ, quę hodie *Berberia* dicitur. 5 Propriùs tamen, † & frequentiùs ad eos referri solet, qui rudes, & imperiti sunt, vel naturali quadam feritate, aut cæcitate ducti, à cõmunibus humanę vitæ regulis deviãt, rectum rationis usum non habent, nec ligibus & moribus naturali rationi cõsentaneis utuntur, ut apertè docet D. Thom. 1. Polit. lect. 1. & 9. ubi inquit: *Barbarus hoc signo declaratur, quòd homines non utuntur legibus irrationalibus*, Albert. Magn. 7. Ethic. tract. 1. cap. 1: *Barbari dicuntur, qui nec lege, nec civitate, nec alicuius disciplinæ ordine disponuntur ad virtutẽ*, Carol. Steph. in diction. verb. *Barbarus*: *Barbari etiam dicuntur illitterati, malis moribus, feri, crudeles*, & idem tradit D. Sebast. Covarrub. in satis docto thesauro lingue Hispanæ,

eod.

eod.verb.& de his nostris Indis agentes Ioseph. Acosta in procem.ad lib.de procur. Ind.salu.Ioan. Boter. in relat. univers.4.par.lib.3.pag.65.& Fr.Ioan. Torquemad.in Monarch.Ind. lib. 14. cap.28.

6 Quibus favet † eiusdem nominis etymologia, quam quidam deducunt ex Hebreo nomine *Babar*,quod brutũ significat,vel ex verbo *Babar*, idest furenter agere, 7 † quasi Barbari quoque furenter agant,&,ut bruta solent, furioso impetu ducantur ad ea, quæ appetunt. 8 Vnde † & ipsa bruta ferarum etiam nomen acceperunt secundùm M.Varronem relatum à Balduin.in §. feræ, num. 1.inst.de rer.divis.quod naturali suo impetu ferantur, & ruant, nullo hominum commercio,mansuefacta, vel imperio domita. 9 Et † licèt aliqua faciant,quæ rationis & prudẽtię specimen habêre videãtur, instinctu tamen magis quàm intellectu ad ea diriguntur,& finem propter quem operantur,non assequuntur. Vt contra vanam aliquorum opinionem, qui brutis aliquid rationis & prudẽtię inesse docuerunt, ex rectę Philosophię, & Theologiæ regulis concludũt Aristot.lib.3.de anima,ubi Alber. Magn. Philopon, & Cardin. Tolet. q. 6. D. Thom.1.2.q.13.art.3.Gregor.1.d.3.q. 1.Hieron.Fracastor.lib.de intellect. à fol.191.Andr.Libanius in disp.de cõtemp.intellect.bestia.par.2. eruditiss. Mart.Delr.lib.2. disquil.magic. q. 20. pag.101.Menchaca controvers.illust. lib.1.cap.21.num.14.& sequẽt. 10 † Reverend.P.M.Fr.Anton.Perez, Benedictinæ congregationis fulgentissimũ decus,in laurea Salmãt.certam.7. per totum, ubi etiam tractat, 11 † an bruta loqui,aut sermonem humanum intelligere possint?& Sim.Maiol. in diebus Canicul.4.to.colloq.1.de dignit.hom. pag.105.ubi resolvit, 12 † brutis hac de causa iniuriam & vim propriè inferri non posse, utpotè quę rationis iuris, atque dominij capacia non sint. Quibus similes † esse, 13 meritò iudicantur prędicti Barbari, qui vel omnino rationis lumine destituuntur,vel illud ferociâ,aut stoliditàte suâ adumbratum, & obscuratum habent, ut constat ex Isai.cap.11.43. & 65. ubi eos sub appellatione bestiarum agri,luporũ,pardorum,ursorum,leonum,draconum & struthionum designat,& ex Horat.lib. 1.epist.2.à quo canes immũdi, & sues, vel perci nominantur:

Sirenum voces,& Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs lætus, cupidusque bibisses,
Vixisses canis immundus, vel amica lutosus.

Et alibi:

Cùm videre voles Epicuri de grege porcũ.

14 Et † eâdem ratione, multũ in nostris terminis, Saracenos, bestias appellavit Oldrad.cons.72.num.3.in princip. relatus ab Ant.Scapp.de iure nõ scrip. lib.2.cap.2.num.17.& Calisto Remir. de lege Regia,§.32.num.5. Et † bellissimè 15 † Alfonsus Aragonię Rex,ut in eius dictis & factis refert Ant. Panormit.lib.1.§.54. eos, quos videbat ex homine nihil pręter effigiem possidêre,non homines, sed homones appellandos esse dicebat, Ennianum illud adducens:

Vulturis in sylvis miserum mandabat homonem.

Et Socrates homines sine ratione simias vocabat,ut Ego notavi in libello de crim.parric.pag.79.

16 Non enim † ex solo adspectu, & forma homines iudicandi sunt, sed ex ratione potiùs,quæ eos ab alijs animãtibus distinguit,& separat:& ob quam ad imaginem &similitudinem Dei homo formatus dicitur, Genes. 1. reliquorum animalium dominus,& Imperator cõstitutus fuit,& 17 † μικρόκοσμος, idest, *Parvus mundus*,appellatur, quasi de omnium mundi creaturarum natura participans; habet enim commune esse cum lapidibus,vivere cum plãtis, sentire cum brutis, & intelligere cum

An-

18 Angelis, ut benè † in hominis diffinitione consideravit Plato, relatus à Theatr. vitę hum. volum. 4. lib. 4. pag. 1177. col. 1. Arist. lib. de mundo ab Alex. Plin. lib. 7. nat. hist. cap. 1. D. Greg. sup. Marc. c. 16. homil. 29. Cæl. Rhodig. lib. 1. lect. antiq. cap. 2. & 39. & lib. 24. cap. 50. Guillelm. Benedict. in cap. Raynutius, verb. *Adiecta*, num. 19. de testam. Chassan. in Catal. glor. mun. 2. part. consid. 1. & 2. Petr. Greg. lib. 7. Syntagm. cap. 1. n. 3. Gentian. Hervet. in Scholijs ad Clem. Alexand. pag. 8. in princip. Doctores per text. ibi † in

19 l. in pecudum 28. D. de usuris, l. iustissimè 44. D. de ędil. edict. §. in pecudum, inst. de rer. divis. Navarr. in cap. novit. num. 86. col. 104. de iudicijs, M. Ant. Camos in Microcosmia, 1. par. dial. 2. & 3. Raimun. Sebundius in tractat. de nat. & cond. hom. dial. 1. per totum, Castillo de Bobadilla in Politic. lib. 2. cap. 21. num. 1. & novissimè alios allegans Calist. Remirez in d. tract. de lege Regia in initio, num. 3. & seqq. & eruditissimus Blasius Robles de Salzedo in egregio tractat. de repræsentatione, lib. 1. cap. 1.

20 Quapropter licèt Natura, † quę varias semper conatur edere formas, l. 2. §. sed quia, C. de vet. iur. enucl. inter a-

21 lia monstra, † quædam etiam, humanam effigiem referentia, confinxerit, hæc tamen, si intellectu, & ratione carent, inter homines computari nō debēt, ut post Plin. d. lib. 7. observat Aul. Gellius lib. 9. noct. Atticar. capite 4. Strab. lib. 1. ad medium, D. August. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 8. D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 3. D. Antonin. 1. par. hist. tom. 1. cap. 1. §. 2. Ioan. Bohem. de morib. omn. gent. lib. 2. cap. 8. & de Satyris, Faunis, Sylvanis, Hypocētauris, Syrenis, Tritonibus, Nereadis, Harpijs, & alijs monstris terrestribus, marinis, & aëreis, idem Plin. lib. 10. cap. 49. Ælianus lib. 10. cap. 18. Alex. ab Alex. & eius locupletissimus additionator Tiraquel. lib. 3. Genial. cap. 8. Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. cap. 6. Petr. Mexia in sylva var. lection. 1. p. cap. 8. & 21. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 1. colloq. 2. pag. 55. & multis sequent. & tom. 2. colloq. 1. pag. 40 & 41. & novissimè Franc. Torreblāca lib. 2. de Magia, cap. 34.

22 Sed præstat, † ut Ciceronem audiamus, qui lib. 3. Offic. prædictum discrimen belluarum, & hominum ita elegāter expressit: *Inter hominem, & belluam hoc maximè interest; quòd hæc tantum quātum sensu movetur, ad id solùm, quod adest, quodque præsens est, se accōmodat, paulùm admodum sentiens præteritum, aut futurum: homo autem, quoniam rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumq; progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adiungit, atque adnectit futuras; facilè totius vitæ cursum videt, ad eāque dirigendam præparat res necessarias. Eademque natura rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem, ingeneratque imprimis præcipuum quemdam amorem in eos, qui procreati sunt: impellitque, ut hominum cœtus & celebrari inter se, & à se obiri velit, ob easque causas studeat parare ea, quæ suppeditent & ad cultum, & ad vitam: nec sibi soli, sed coniugi, liberis, cæterisque, quos charos habeat, tuerique debeat. Quæ cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria veri inquisitio, & investigatio.*

23 Hoc idem non † minus eleganter notarunt Sallust. in princip. coniurat. Catilinæ, Horat. lib. 2. Serm. satyr. 6. & Ladislaus Rex Hungarię ac Bohemię relatus ab Æn. Sylv. lib. 3. comment. in Panorm. & in Theatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 1. pag. 1198. col. 2. ubi homines barbaros, segnes, & indoctos appellatione hominum indignos, & brutis similes vocāt: & Senec. in Pro-

24 verb. dū † ait: *Tolerabilior est pœna vivere non posse, quàm scire*, & D. Clemens Alex. in epist. adhort. ad Gent. pag. 2.

25 Vbi † inquit;non solùm belluas, verũ lapides,& ligna esse homines insipiẽtes, & quod lapidibus est minus sentiens,qui est tinctus ignorantiã, idem etiam sentit Boëtius de consolat. Philosoph.lib.5. metro.5. Vbi † ex recta 26 hominis figura, animum quoque eius rectum, & cœlestium spectatorem esse debêre, & in hoc à brutis differre, sic piè & graviter scriptum reliquit:

Quàm varijs terras animalia permeant figuris,
Namque alia extento sunt corpore, pulveremque verrunt,
Continuumque trahunt vi pectoris incitata sulcum.
Sunt quibus alarum levitas vaga, verberetque ventos,
Et liquido longi spatia ætheris enatet volatu.
Hæc pressisse solo vestigia gressibusque gaudent,
Vel virides campos transmittere, vel subire sylvas
Quæ varijs videas licèt omnia discrepare formis,
Prona tamen facies hebetes valet ingravare sensus.
Vnica gens hominum celsum elevat altius cacumen,
Atque levis recto stat corpore, despicitque terras.
Hæc nisi terrenus malè desipis, admonet figura,
Qui recto cœlum vultu petis, exerisque frontem.
In sublime feras animam quoque, ne gravata pessum
Inferior sidat mens, corpore celsius levato.

27 SECVNDÒ facit, † quòd Indi,de quibus loquimur,sub prædictis Barbarorum & belluarum notis comprehendi videntur,cùm pro maiori parte, ut diximus, eis similes reperti sint, & vix quidquam humanum pręter effigiem hominum retinentes. Quod benè ostẽdit Adrian.Turneb.lib.20.adversf.c.11. & omnes Auctores,qui de eisdẽ Indis peculiares historias scripserunt. Inter quos † Ovetus lib.3.cap.6. & Amer. 28 Vespetius relatus à Maiolo, d.tom.1. colloq.2.pag.61.apertè testantur, gẽtem huius Antarctici Poli sylvestrem esse,ferarũ more vivẽtẽ, palàm,&ubique fœminis commiscentem,nihil adorantem, nudamque incedentẽ,& Pet. Martyr in decad. 1. Novi Orb. idem scribit de Indis insulę Hispaniolæ,pręcipuè in provincia Guaccaiarima, quos inquit: *Sylvestres esse, antra, sylvasque habitare, absque ullo hominum societatis commercio, nudos, sineque loquela esse: captos, nusquam cicures fieri, sine ulla lege vivere, solaque de facie homines rationales videri.*

29 Doctiss. † etiam Pat.Ioseph.Acosta eorundem Indorũ propugnator acerrimus lib.1.de nat.Novi Orb.cap.ult.in fin.rationem ipsam persuadêre ait, hoc genus hominum sylvestre fuisse ex Barbaris, profugisque hominibus maximè propagatum, & quòd licèt tẽpore procedente in Mexicano, & Peruano Regno aliqua forma Reip.introducta fuerit, Barbara quoque ipsa, sed à cætera barbarie Indorum plurimùm abhorrens, diutissimè tamen omnes nullos habuerunt Reges, nullam certam constitutam Rempublicam, sed promiscuè turmatim habitasse,ut modò Floridi, Brasillenses, & Chiriguani, & pleræque gentes Indorum, qui nullos habent certos Reges, sed prout belli, pacisve fortuna tulerit, subitò ac temerè Duces creant, atque eos mores probant, quos libido, furorque persuaserit.

Eandem sententiã luculentiùs idem Auctor prosequitur in prooem. ad libros de procur. Ind. salu. ubi tres Indorum classes constituit, & barbariem earum sigillatim expendit, de quibus Nos inferiùs agemus: & rursus in eodem tractat. lib.1. cap.2. pag. 134. & 135.de omnium Indorum ruditate, & feritate, ex multorum iudicio, & opinione agens, & quàm difficilis ob id

illorum conversio censeri debeat, *At natio*, inquit, *Indorũ (etsi alijs alijs præstat) uni versa tamẽ est ab omni ingenuitate alienissima, tota sordida, tota servilis, ingenio ut plurimũ obtuso, iudicio perquam imbecilli, inconstans prorsus, & lubrica. Moribus infidi, ingrati, metu solùm cedere, & vi, honoris vix sensum habere, pudoris propemodum nullum. Neque servile tantùm ingenium est, verùm etiam quodammodo brutum: ut faciliùs putes feras cicurare, quàm istorum vel frænare temeritatem, vel excitare torporem: adeò ad percipiendum rudes, ad cedendum sunt duri, & pervicaces. Denique ut irrationalia pecora naturaliter in captionem, & in prædam apta in corruptione perpetua degunt: neque matrimonij leges, neque naturæ reveriti, libidine pro ratione utuntur.* Et post alia his similia, quę ibidem commemorat, & in cap. sequent. subdit: *Videas plerosque ferarum instar non urbes & oppida, sed rupes, atque antra incolere, neque gregatim vitam degere, sed sparsim sæpè incertis vagari sedibus. Itinera cervis, aut ibicibus tantùm pervia. Domus nullæ, non tectum, non paries fundamento surgens, caulas pecorũ, aut vivaria dicas potius, quàm hominum cœtus.*

30 Idem non minus graviter, & dissertè scriptum reliquit † M. Fr. Ludovic. Legionens. sup. Abdiam, cap. ult. pag. 668. & sequent. ubi exponens illud Isaiæ cap. 18. de quo latiùs locuti sumus sup. lib. 1. cap. 15. ex numer. 20: *Ite Angeli veloces ad gentem convulsam, conculcatam, & dilaceratam, ad populum terribilem, &c.* ait, hæc verba propriè de nostris Indis intelligi, qui convulsi dicuntur propter vivendi morem varium, & agrestẽ: maxima enim ex parte nullo communis, aut unius Reipub. vinculo coniungebãtur, sed vel per agros dispersi ferarum more vitam degebant, vel qui urbes, & oppida colunt, pro urbium ferè numero, alij aliosvitę mores, alias religiones, alia sequuntur instituta Reipublicę. Dilacerati verò, & conculcati ob corporis ipsorum habitum, & cultum horridũ, & squalidum, imberbem, & depilatum, & propter ingenium, & conditionem vitę ipsorum: sunt enim abiectissimi, & ingenio humili, & ad serviendũ nato. Terribiles autem ob incultos atque ferinos mores. Nam & humanis carnibus vesci soliti erant, & idolis humano sanguine sacrificabant, & ad bellum procedebant ora picti coloribus horrendum in modum. iusti porro, atque iniusti discrimen non tenebant, ac plerique eorum promiscuâ, & masculâ venere palàm utebantur.

Ipse etiam Legionensis idem repetit in comment. sup. Cantic. cap. 8. pag. 433. de eisdem Indis propter morum barbariem, & pravitatem exponens illud: *Soror nostra parvula est, & ubera non habet*, de quo etiam egimus d. cap. 15. ex num. 37.

31 Eandem quoque Indorum barbariem & feritatem adhuc magis in specie prosequitur † Ioan. Boter. d. 4. p. relat. univers. lib. 3. pag. 66. & sequẽtib. Vbi connumerat ridiculos, & simplices, ac feros etiam impios & crudeles mores, & ritus quamplurium nationum, veluti Hispaniolorum, Popaianorum, Mexicanorũ, Peruensium, Chilensium, Salomoniorum, & aliorum similium. Et † in eâd. 4. p. lib. 2. pag. 23. 32 in omnibus Indis, exceptis Mexicanis & Peruanis, eandem hebetudinem, & sylvestrem vivendi modum agnoscit, ita ut eorum plures ultra quinque numerare nescirent.

33 Thom. † item Bozius Eugubinus in suis doctis, pijs, & sæpè à nobis citatis libris de sign. Ecclesiæ Dei, hoc argumentũ passim pertractat. Imprimis enim lib. 7. cap. 4. sign. 28. cùm ostendere vellet, barbaras, indomitas, & efferas gentes, per Ecclesiam CHRISTI, & eius Fidei susceptionem, ad humanitatis cultum perductas fuisse, ut implerentur plures Prophetię, quæ id prenuntiabãt: *Accedamus*, inquit, *ad Indias*

Oc-

Occidentales, quarum si efferos omnes mores in medium adducere vellemus, nullus esset dicendi finis. Et posteà aliquos valde notabiles recenset, quorum peculiarem tractationẽ infrà cap. 10. prosequimur. Et iterum lib. 8. cap. 5. pag. 309. de eisdem feris, & inhumanis gẽtibus agens, per Rempub. Catholicam omnibus ſeculis pios, & humanos mores edoctis, sic ait: *Iam verò quis enumeret tot nationes in Africa, Asia, Indijsq; Orientalibus, & Occidentalibus? ut illæ nihil habebant plerumque, nisi humanam figuram: nam cætera belluina omnia. Quo circa necesse fuit Hispanis interdum facere, quòd illis agricolis, qui locum aliquem vepribus obsitum, dumetis undique implexum & obseptum, arboribus infructuosis, & venenatis abundantem, excolendum susceperunt, ferro, & igne terram purgare.* Et lib. 10. cap. 13. tractans, liberalitate Ecclesiasticorum perfectum esse, ut efferatiſsimę gẽtes potuerint ad CHRISTVM adduci, in imperio continêri, & ad omne bonorum genus excoli, apponit exemplum in eisdem Indis Occidentalibus, quorum conversio mediãte Sedis Apostolicæ curâ, & Catholicorũ Regũ pietate, & liberalitate peracta fuit, & honestam contentionem inter Columbum, & Fr. Builium Catalanum ſæpè intervenisse ait, an in gentes illas à nostris aliquo modo ſęviri posset, cũ aliter ad veræ Fidei, imò nec ad rationis cultum adduci valêrent? *Belluinis namque*, inquit, *factis belluas omnes superabant. Nam quæ bestiæ sui generis bestias devorant, ut illi mutuò sese comedebant? quæ bestiæ filios suos alunt, ut pinguiores & adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo, &c.*

Quam eandem feritatem, & proprios filios comedendi inhumanitatem idem auctor repetit lib. 21. cap. 3. & lib. 22. cap. 1. ad medium, & in tract. Imperia pendêre a virtutib. cap. 12. in fine pag. 176. explicans eventa fœlicia prosapię Regum Castellanorum, eis à Deo ob Fidem Catholicę observationem & propagationem cõcessa: & generaliter concludit, quòd inter Indos nulla lex, nullus mos paulò humanior, disciplina nulla, aut ars nobilis vigebat.

Denique lib. 20. cap. 7. sig. 88. agens de locis desertis per Catholicos cultis, & ornatis, in eisdem Indijs exemplum proponit; in quibus ait: *Oppida innumera, & civitates pulcherrimæ passim conduntur, in quibus constituuntur cœtus hominum, excitantur fundamenta generationis, & generationis eorum, qui bestiarum modo prius incertis sedibus vagabantur, & in stabulis ipsis habitabant.*

34 Notanda etiam hac in parte sunt verba † Fr. Gregor. Garcię in tract. de origin. Ind. lib. 3. cap. 4. in princip. pag. 237. ubi ait, Indos omnes communiter admodum rudes, atque hebetes esse, corporeque, & adspectu squalidos, & magis servilis atque abiectæ conditionis quàm Æthiopes, aut aliæ mundi nationes.

35 Sed qui plenius cæteris hoc pertractat, est † Ant. de Herrera in sua hist. gen. Ind. ubi multa passim commemorat, ex quibus hęc barbaries ferè omnium Indorum coligi poſsit. Nam decad. 1. lib. 3. cap. 3. & 4. & lib. 9. cap. 7. de Indis insulæ † Hispaniolæ, & Cubę agens, eorum feros, spurcos, & inconstantes mores recenset, & à dęmone possessos fuisse, ita ut rationis vestigia vix tenêrent, neque ullo modo domari, aut corrigi possent: & quòd adeò rudes erant, ut ultra decem numerare nescirent, ac multis annis nihil ex orationibus Christianorum discere potuerunt, præter illa verba salutationis Angelicę, AVE MARIA. 36

Et decad. 2. lib. 2. cap. 3. pag. 35. de eisdem Indis generaliter loquens, tradit, adeò rudes, & barbaros, & memoriâ fragiles fuisse, ut quod unâ aure à prædicatoribus accipiebant, aliâ exiret, & nihil in Christiana disciplina, & politicis moribus proficere possent.

Et

Et lib.2.cap.15.pag.56.quod cùm reverendi illi,& pijſsimi Patres Ordinis D.Hieronymi ad Hiſpaniolam acceſsiſſent,miſsi à Rege,ut de Indorum ſalute temporali, & ſpirituali curarent, experiendo cognoverunt,eos,propter naturalem hebetudinem, & ferociam, ac memorię defectum, parum aptos eſſe ad Fidem recipiendam,ſi liberi,& pro arbitrio ſuo vagantes, atque ab Hiſpanorum dominio, & communicatione ſeparati,relinquerentur.Quia eam † ſolâ ob cauſam,quòd ad Chriſtianam doctrinam, & civiles mores audiendos, & imbibendos ſuadebantur,profugi in montibus,& ſpeluncis latitabant;ita ut multi religioſi viri eo tẽpore extiterint, qui † illos veros homines non eſſe,nec capaces Euchariſtiæ, & aliorũ noſtræ Religionis myſteriorum opinarentur.

37

38

Et lib. 4. eiuſdem decad. 2. cap. 3. & 4.eadem † Indorum vitia ex quamplurium affirmatione recenſet, & diſputationes illas proponit inter Epiſcopum Darienis,& Licentiatum Barthol.de las Caſas, coram Carolo V. Imperat.Barchinonę habitas; in quibus Epiſcopus ſeriò affirmavit, Indos omnes, quos ipſe ad id uſque temporis viderat,in inſulis, quas vocant DE BARLOVENTO, & in provincia Darienis,quam dicunt DE TIERRAFIRME,mirum in modum barbaros & ſervos à natura eſſe. De quo etiam agit Petr.Martyr in decad. Nov. Orb.fol. 95. Hieronym. Benzo in hiſtor. Ind. lib.1.capit.17.pag.78.& ſequentibus, & eius additio, & Ioan.Boter.in dict. relat. univerſ. 4. part. lib. 3. ex pagina 64.

39

Et rurſus idem Ant.de Herrera decad.3.lib.8.cap.10. pag. 312. & 313. refert, in eâdem ſententia fuiſſe alios viros admodum Religioſos Dominicani,& Franciſcani Ordinis, & inter eos Fr. Thom. Ortizium in ſupremo IndiarumConſilio,cui eo tẽpore præſidebat Fr.D. Garcia de Loaiſa Epiſcopus Oxomenſ. oculato teſtimonio aſſeruiſſe, prædictos Indos antropophagos, & maſculę nefandæ veneri ultra omnes nationes deditos eſſe,nullo pacto iuſti, & iniuſti diſcrimen agnoſcere,nudos, & ſine aliquo pudore beſtiarum more vagari, nihili ducere alijs, vel ſibi ipſis necem inferre, ebrios,ignaros,ignavos,impios, irreverentes,inconſtãtes,infideles,ingratos, ſuperſtitioſos, religionis Chriſtianæ incapaces & mendaces ſupra modum eſſe,& adeò ſordidos,& ſine politia,ut pediculos, araneas, vermes, & his ſimilia comederent: † barbas ſibi expilarent, facies & corpora varijs modis pingerent, aut potius fœdarent: ægrotos morti vicinos, quantumvis propinquos, in campis ſolos relinquerent: & denique nullam omnino gentem Deum creaſſe, tot vitijs imbutam,& ita a bono, & æquo, atque humanis & politicis regulis abhorrentem.

40

Denique idem Auctor decad.2.lib. 1.cap.8.pag.15.lib.2.cap.22.pag.72. lib.9.capit.7.pag.289. lib. 10. cap.5. pag.328.& ſequenti,& in deſcript.Indiarum pag.14. hoc ipſum † de Indis inſulæ Guadalupæ teſtatur, & de alijs eis vicinis, qui Antropophagi, & omnino barbari ſunt, & ob ingenitam ferociam, & crudelitatem Caribes,& Canibales appellantur, & multis decretis Regijs debellari, & in ſervitutem redigi permittuntur. Et decad.3.lib.2. pag.75. & lib.7. cap.3. & in d. deſcript. pag.30. idem refert de Chichimecis,& alijsChontalibus Novę Hiſpaniæ,inde etiã ſic dictis, quòd barbari, & ſylveſtres eſſent, & hodie ſint, nullam religionem, nullumque ſuperiorem habentes. De quibus agunt etiam,& idem concludunt Boterus d.lib 3.Acoſta in.d.procem.lib. de procur.Ind.ſalu.Fr. Auguſt. Davila in hiſtor.Mexic. Ordin. Predicat. lib. 1. pag.243.Fr.Ioan.à Torquem.in Monarch.Ind.lib.14.cap.29.& addition.

41

Hieron.

Hieron.Benzoni in hist.Amer.lib.1.c. 2.in fin.pag.13.¶ Neque † omitti potest,ut generaliter omniũ Indorũ simplicitas,& ruditas denotetur, quantâ admiratione navigia nostra sine remis ambulãtia cõspexerint:equos † itẽ,& equas,cum quibus insidentes homines unũ corpus esse,cẽtauri specie, etiam Mexicani putarũt quousque equi duo cõfossi spatis,mactatique clavorũ ictibus cõciderunt,& deprehenso errore, detractâ statim equi scoriâ,usq; adeò exactè tomento repleverũt,ut vivorũ effigiẽ repræsentarent,& in tẽplo tãquam admirabilis rei spectaculo suspẽderũt.Bombardarũ †etiã & scopletorũ iacula,ut cœli tonitrua, & fulmina maximopere expavescebant: & † litterarũ usum,quarum scripturâ,se veluti quodã veneficio illigari, multi censebãt,& alij id Divinitatis certissimũ argumentũ esse putabant,vel rẽ viventẽ & animatã,& in qua aliquis spiritus latêret,cũ chartæ scriptæ vocẽ occultã inesse vidêrent.Et pari † fermè modo terrebãtur,cũ Hispanos homines,aut fœminas saltãtes conspicerẽt,eos insanire putãtes,multòque magis eos tam subitò ad se se redire mirati sunt.

42 43 44 45 46

Quibus alia plura huiuscemodi adijcere possem,quæ tradũt omnes huius Novi Orbis historici,præsertim Petr. Martyr.decad.1.Pet.Zieza 2.tom. c. 34.Ovetus lib.2.c.6.Ant. de Herrera d.decad.1.lib.2.c.3.& lib.3.c.6.& lib. 4.c.2. & lib.5.c.7. & 8. & lib.9.c.8.& 15.& lib.10.c.1.& alibi passim,Garcilassus Inca in suis comment. 1.part.c. 12.& 2.par.lib.9.c.16. Simon Maiol. in dieb.Canicul.1.tom. colloq.23.de reb.memorabil.pag.548. Paul.Iovius lib.34.hist.relatus à Theat.vitæ hum. vol.1.lib.1.pag.28.Ludovic.Vives de Christianæ fœm.instit.lib.1.relatus ab eodẽ Theat.vitæ hum.vol.7.lib.6.pag. 2024.& vol.15.lib.1.pag.2956.& Hieron.Benzon.lib.1.hist.Americæ c.13.

47 Quæ Indorũ † simplicitas & barbaries multũ Hispanis aliquãdo profuit, ut alibi diximus,ut eos ad se faciliùs perducerẽt,& iuxta relationẽ Ant.de Herrer.d.decad.1.lib.6.c.6.eâ in optimo casu usus fuit † Christophorus Colũbus.Nã cũ Lunæ eclypsim proximũ esse observasset, id Indis prædixit,& ob eã rationẽ eventurum suasit,quòd Luna eis irata erat,quia Hispanos grato hospitio non excipiebãt, neque annonæ copiã subministrabant,quẽ illi tũc maximo risu exceperũt;sed cũ nocte,& horâ à Columbo signatâ Luna obscurari cœpisset, pavidi & ululãtes nihil nõ ei promiserũt, & exhibuerũt, ut pro eis Lunã exoraret: quod cũ is, simulãs se eorũ precibus flecti, libẽter cõcessisset, & nosset,citò eclypsis vim transituram,oratione pariter simulatâ,bono animo esse iussit, & id quod petierant,brevissimè impetraturos renuntiavit.Quod cùm statim impletum viderent,magni posteà Columbũ tanquã Deorũ amicũ æstimare cœperũt.

48

49 Imò † & in eã plures opinionẽ sæpè delati sunt, ut Hispanos immortales,& Solis filios existimarent,ut prædicti auctores scribunt, & Hieron.Bẽzon.d.lib.1.cap.4.Vbi prolixè narrat, qualiter Indi insulæ Borriquenæ occiso quodam milite,cui nomen *Salzedo*,contrarium deprehenderint.

50 Et † eòdem spectat Peruanorum iudicium, qui Hispanos cœlitus missos reputantes,maximè venerati sunt, & inde eos Viracochas appellarunt, ut tetigimus infrà cap.12.num.22. & novissimè tradit Fr. Alphons. Ramos in histor.Virg. de Copacavana lib.1. cap.3.Quamvis alij alias huius nominis causas,& significationes cõminiscantur,de quibus plenè agit Michaël Balboa Cabello in Miscellan. Austr. m.s.part.3.capit.14.& Garcilas. Inca in histor.Incarum lib.5.cap.21.

51 Et tandẽ,ut hoc argumentũ de barbarie † & feritate Indorũ claudamus, notatu digna videntur cuiusdam Poëtæ de re hac carmina,quę sic habent:

Gens Ogyge sata antiquo Ianique nepotũ

Progenies duris edita sγderibus:
Gens patribus priscis incognita, suetaque nudis
Sub dio quovis tempore corporibus,
Quæ flavæ Cereris, nec Bacchi munera novit,
Cruda sed humana viscera carne replet,
Sola hominē facie referēs risu atq; loquela
In reliquis similis vita, habituque feris.
Divinū numē cognoscere nescia, quāque est
Præstigijs solitus detinuisse Satan.

Tertiò in cōfirmationē tituli de quo agimus, fortiter urget, quod si huiusmodi Occidentales Indi ita rudes, feri, & barbari erāt, ut ex superioribus patet, iure optimo ab Hispanis debellari, & subiugari potuisse videntur, 52 † cùm secūdùm doctrinam Aristot. lib.1. Polit. cap.1.3.&4.& lib.7.cap.14. Platon. in Dial.3. de legib. Ciceron. parad.5. similes homines naturâ servi sint, & ad serviendū nati, ad idque ferarū more venari, capi, & etiā per vim, aut alijs modis adigi possint. Illa namque præcipitur, ut sicut corpus subditur animę, sic hebetiores sapientioribus subijciātur, & ut qui doctrinâ, & ratione ad bonū & rectum duci non possunt, quasi belluæ quædam sub iugo ponātur, & legū auctoritate coërceantur, ut per hunc modum coacti recta operātes, virtutū actibus assuefiant, & tandem in bonos viros evadant, ut præclarè idem ipse Aristot. tradit lib.2.& 10. Ethicor. & d. lib.1. Polit. cap.5. ubi inquit: *Bellū iustū est natura contra eos homines, qui cùm nati sint ad parendum & obediendū, nolūt tamen parere.* Quæ loca explicans, & exornans 53 † Cęlius Calcagninus in paraph. ad Polit. Arist. cap.32. ait: *Venatoriam bellicæ artis partem esse, qua nō modò adversus feras pugnemus; sed in eos etiā homines arma vertamus, qui ad parendum nati parere detrectant, & per cōtumaciam mores nō patiūtur. Huiusmodi bellū iustū est, utpote quod auspicijs naturæ geritur.*

54 Et circa eundē articulū † est vidēdus D. Tho. de regim. Princip. lib.3. cap.10. & 11.& quæ doctè tradunt, & prosequūtur Dominic. & Prępofit. in c. ius gentiū, n.9.1. dist. & ibi Cardin. Turrecre. art.4. Imola in procem. Greg. n.4. Cepola in tract. de servit. tit. de servit. person. c.1. n.2. Ægid. Roman. in 3.p. lib.2. de regim. Princip. cap.13.& 14. Domin. Soto lib.4. de iust. & iure, q.2. art.2. Cagnol. in l. quod attinet, de reg. iur. Alphōs. Guerrer. in Thesau. Christ. relig. c.41.& in Specul. Princip. c.31. ad fin. Menchac. lib.1. controv. illustr. c.9. n.3. Andr. Tiraq. in lege 1. cōnub. num.48. Covarru. in regul. peccatum 2. par. §.11. num.5. Montalvus in l. fin. tit.6. glos. fin. lib.3. fori, Capicius decis.130. à n.35. Chrysost. Iabel. in epist. lib.3. Polit. tract.5. c.1. vers. *Secūda species*, pag.193. Paleothus de sacro Cōsis. 2.p.q.3. vers. *Quibus addimus*, Vacon. lib.1. declar. iur. c.26. n.8. Ioan. Borcolthen. & alios in §. servitus instit. de iure person. ¶ Quibus etiā favet, quòd sicut 55 † reliqua bruta animalia hominibus natura, hoc est Dei ordinatione deserviūt, ob id tātùm, quia mēte præcellūt, iuxta illud Psal.8: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves, & boves, insuper & pecora campi*, l. iustissimè, D. de ædil. edict. l. in pecudum, D. de usuris, & Ovid. lib.1. Metamorph. dum canit:

Sāctius his animal, mentisq; capacior altæ
Deerat adhuc, & quod dominari inter cætera posset,
Natus homo est.

De quo plura tradit D. Aug. lib.19. de Civit. Dei, c.15.& Simon Maiol. in dieb. Canic.4. tom. colloq.2. pag.97.& pag.137.& Calistus Remirez de lege Regia, §.1. Sic etiā 56 † homines barbari qui brutis, ut suprà diximus, assimilantur, aliorū prudētiorum imperio subijci debent, à quibus doceri, & politicè gubernari possint, ut præclarè ultra alios docet Petr. Fab. lib.3. Semest. cap.14. pag.191. intelligens namque gubernacula possidebit, & qui stultus est, serviet sapienti, 57 † quia servitus nascitur in manu imprudētis, ut habetur Proverb. c.1. vers.10.& 26. Quæ verba

exponens D. Ambros. lib. 2. epistolarum, epist. 7. ad Simplicium † elegãter ostendit, solos sapientes verâ libertate gaudêre, & insipientes eorum servos esse, exemplum † Cham adducens Genes. 9. qui quoniam insipiens erat, & insipienter nudatum patrem irriserat, fratrum suorum servus effectus fuit, qui sapientiores, patris senectutem honorandam putarunt. Et † in Iacob, qui Genes. 25. Sapientiæ etiam meritò prælatus est fratri seniori, qui Esaù vocabatur, quod † nomen, Philone testante, idem significat, quod ignorans. Vnde sufficienter ostendi subdit idem Ambros. *Deteriorem esse servitute † insipientiam, ut remedio ei servitus sit, quia ad virtutem stultus se proprijs viribus erigere nequit, nec spontaneum gressum attollere, & nisi moderatorem habeat, præcipitatur proprijs voluntatibus. Ideò † inconsultis populis sapientes quoque adhibentur rectores, qui plebeiam insipientiam vigore proprio regunt, ut potentiæ specie dominentur. Quo vel invitos auctoritate potestatis subijciant ad obediendum prudentioribus, & obsequendum legibus. Imposuit igitur insipienti veluti indomito iugum, & cui in gladio suo vivendum dixerat, libertatem negavit, ne temeritate laberetur, præfecit ei fratrem, cuius auctoritate, & moderatione subiectus proficeret ad conversionem.*

58 59 60 61 62 63

QVARTÒ pro eodem titulo cõmuniendo, & illustrando considero, quòd regulariter † licita ea bella dicuntur, per quæ. ad pietatis, iustitiæque pacatam societatem, victis faciliùs consulitur, & pacis studio geruntur, ut mali coërceantur, & boni subleventur, ut in nostris terminis observat Marquard. de Susan. in tract. de Iudæ. & infid. 1. part. cap. 14. fol. 57. & prȩclarè scripsit D. Aug. relatus à Gratian. in c. paratus, & in cap. apud veros 23. q. 1. & in lib. 19. de Civit. Dei, cap. 21. ibi: *Iustum esse, quòd talibus † hominibus sit utilis servitus, & pro utilitate eorum fieri, cùm rectè fit, id est, cùm improbis auferatur iniuriarũ licentia, & domiti se melius habebunt, quia indomiti deterius se habuerunt. Quemadmodum eadem ratione Deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini, cæterisque vitiosis animi partibus.*

64 65

Vnde positis ijs, quæ de istorum Indorum barbarie, & feritate retulimus, & quòd † non aliter ad humanos, & politicos vivẽdi mores reduci, nec naturæ, & Christianæ disciplinæ legibus assuescere poterant, quàm sub iugum missi, & Hispanorum ductu, & imperio mansuefacti, non erit mirum, aut novum, si iustum, licitum, imò & volũtate Dei quæsitum, eiusmodi imperiũ asseveremus, quo mediante tot, ac talia animi, & corporis bona victis cõtigerunt, eorum cultâ barbarie, feritate frænatâ, mentis cæcitate Evangelij radijs illuminatâ, dæmonum captivitate depulsâ, præclaris, ac salutaribus legibus institutis, fœdis ac spurcis moribus in politicos commutatis, & commercijs, & artibus adeò necessarijs, quibus anteà carebant, communicatis.

66

Quare † iustissimè Thomas Bozius lib. 22. de sig. Eccles. Dei, cap. 1. ad mediũ, Indos, qui nunc sunt, præ antiquis illis fortunatissimos vocat ob cultũ, & disciplinã, quã mediante Hispanorũ dominatione habuerũt. Et ut ante Nos advertit Otalora in tract. de nobilit. 1. part. cap. 2. n. 23. de his nostris Indis meritò dici potest, quod Plutarch. in lib. de fortuna, & virtut. Alexand. † de Barbaris ab ipso propugnatis scripsit, scilicet: *Beatiores fuisse multo ab Alexandro victos & subactos, quàm qui eum effugerunt, cùm hos, perditissimè vitam agentes, nullus arcuit, nec à vitijs redemit, illos verò ad fœliciorem vitam, & statum vel invitos traduxit, ut ipsi cum Themistocle dicere iam possint: Perieramus, nisi perijssemus.*

67 68

Quam rationem generaliter ad excusandam omnium Barbarorum servitutem expressit D. August. ubi sup. & multi etiã considerare solent † pro

69

captivitate Æthiopum, qui ex Africa à Lusitanis adportantur, ut refert P. Ludovic. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disputat. 34. col. 167. litt. C. Pat. Rebellus de obligat. iust. libro 1. quæst. 10. sect. 2. num. 16. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 10. & Nos infrà lib. 3. capit. 6. n. 5. † Vbi iniurias esse, quibus gratiæ debeantur concludit, & illud Tertul. allegat lib. de Pallio capit. 1. num. 10. *Post iniuria beneficium*. Et potuit allegare Claud. in lib. de IV. Consulatu Honorij, ubi † contumelias illas alaparũ & iniuriosa ῥαπίσματα quæ olim in servorum manumissionibus interveniebant, de quibus agitur in Novel. 18. & in l. ult. C. de emancip. liber. iniurias fœlices nominat, quòd earum interventu libertas concederetur:

70

71

Tristis conditio pulsata fronte recedit
In civicem rubuere genæ, tergoq́; removit
Verbera promissi fœlix iniuria voti,

pro ut benè observat Cuiacius lib. 5. observat. capit. 13. Pet. Fab. in l. 2. de orig. iur. & lib. 2. Semestr. cap. 20. pag. 304. Et Cassiodorum lib. 12. epist. 9. Vbi de exteris agens, qui ad Romana beneficia admittebantur: *Fœlix*, inquit, *& prædicanda captivitas, Romana civitate perfrui, & Afrorum privilegijs potuisse misceri.*

Et non minus aptè atque urgenter perpendi potest, quòd profani, & sacri Scriptores multis laudibus extollunt Romanos, † eò quòd barbaras nationes bello domuerint, & ad naturę leges & politicam vivendi normã reduxerint, ut constat ex D. August. lib. 5. de Civit. Dei; cap. 12. 15. & 17. relato in capit. omnes, §. ecce 28. quæst. 1. & ex D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 4. 5. & 6. Thom. Bozio de Imper. virtut. lib. 2. capit. 6. Rutil. Benzonio lib. 3. de anno Iubil. cap. 7. pag. 340. & seq. Iust. Lipsius de magn. Roman. Imper. lib. 4. capit. 1. & sequentib. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 19. pag. 436. Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 1. capit. 2. & alijs novissimè congestis à Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. stat. & belli, part. 2. consid. 22. Vbi † propter præclaros mores, & instituta, quibus se, & subactos populos gubernabant, meruisse inquiunt, ut Deus verus, quamvis eum non colerent, sed dæmonijs, ut aliæ gentes immolarent, illorum augêret Imperium, ipsisque gentibus dominari voluerit, iuxta illud Virgil.

72

73

Tu regere Imperio populos Romanæ memento,
Hæ tibi erunt artes, paciq́ue imponere nomen,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Et Sulpiciæ Poëtriæ relatæ à Pet. Fab. lib. 1. Semestr. cap. 19. pag. 119.

— Duo sunt, quibus extulit ingens
Roma caput, virtus belli & sapiẽtia pacis.

Quinimò, quod plus est, † prędictũ Imperium, his rationibus comparatũ, legitimum fuisse, & permissione Dei ob egregias Romanorum virtutes eis in mercedem temporalem cõcessum, & posteà ab Ecclesia approbatum, idẽ August. & Thom. definire videntur, & ultra eos Baldus in l. Barbarius, 3. lect. ad finem, D. de offic. Pręt. Greg. Lopez in l. 1. verb. *Las gentes*, tit. 1. part. 2. latissimè Anton. de Rosellis in tract. de Cõcilijs fol. 96. Covarru. in Reg. peccatum 2. par. §. 9. num. 5. vers. *Tertiò, à iure divino*, Mieres de maiorat. 4. par. q. 1. num. 46. Bobadilla in Polit. lib. 1. capit. 2. num. 14. & novissimus Doct. Marta in tract. de iurisdict. 1. part. capit. 5.

74

Quod adeò verum fuit, ut teste D. Hieron. apud Paul. Oros. lib. 7. cap. 43. ipsi † Gothi, quamvis Barbari & Romano Imperio admodum infensi, illius nomen, & gloriam abolêre desierint, propter iustitiam, & utilitatem legũ, quas eo vigente in universum Orbem sparsas agnoverant.

75

In quibus omnibus, † quãtũ Hispani Romanos excellãt, & quãto utiliores, ac salubriores leges, mores, artes, &

76

plu-

plurima alia ad humanam vitam humaniter ac civiliter transigendam Indis communicaverint, apertius est, quàm ut probatione aliquâ egeat, & vel ex suprâ relatis liquidò constat, & ex alijs, quæ adduximus suprà libro 1. capit. ult. ex num. 34. & expresè docet † eruditissim. Thomas Bozius libro 7. de signis Eccles. Dei, capit. 4. ad finem, ubi concludit: *At nūc populi omnes* (scilicet Barbarorum Indorum) *ad Christi cultum Hispanorum cura traducti, superant, vel æquant prope Europeos cunctis humanitatis ac religionis officijs, ut ex illis, qui diu per illas regiones vagati sunt, Romæ audivi, & usu percepi; cùm noverim nonnullos ex ijs oriundos, & indigenas, eorumque confessiones in urbe audiverim*, & lib. 8. cap. 5. post princip. ubi eandem curam commendans, sic inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate, religione, ac bonis moribus nos superant*, & lib. 21. capit. 3. ubi ait: † *Neque legitur ulla gens tot nationes tam diris, & efferatis moribus ad humanitatem perduxisse, & excoluisse ad omnem civilem cultum, ut Hispanica. Quin si coëant cunctæ nationes, haud poterunt ostendere tot populos, tam belluinis moribus horrentes ad humanum vivendi genus expolijsse, ut Hispani fecere.*

77

78

QVINTÒ & ultimò, pro eâdem opinione considerari potest, † quòd si Indi ob barbariem, & dementiam naturâ ipsâ servi erant, ut ex Aristot. diximus, neque illis ratio sufficiebat, ut se ipsos regere possent, iustius fuit, eos servire, quàm imperare: quinimò, † & dominio particulari rerum suarum privari potuisse videbantur. Tum quia illius solùm est capax intellectualis creatura, ratione liberi arbitrij, ut infrà cap. sequent. dicemus: cùm etiam, † quia, ut argumentatur idem Victor. sup. numero 4. si ratione insipientię erant servi, ea planè est servorum cōditio, ut neque rerum dominium, neque aliquid proprium habêre posint, sed quidquid acquirunt, illico ad corum dominos transeat, l. placet. D. de acquirenda hæreditate, princip. instit. de ijs qui sunt sui, §. item vobis, instit. per quas person. Atque ita † ubi diffusi per agros, & sine certo Rege, aut Principe, vel forma Republicæ reperti sunt, meritò tanquam servi sine domino ab Hispanis occupari, & imperio suo subijci potuerunt, † l. quod servus, ubi Bartol. D. de stipulat. servor. l. si usumfructum, ubi glossa, D. de liberal. causa, circa quas plura notat idem Bartolus & Baldus in l. si servus, D. de noxal. act. Forcatul. in rub. D. de servit. num. 6. & 7. & Morla in empor. iur. tit. 6. in rub. num. 18. Quòd si † proprios Reges & Imperatores habebant, ut in hoc Peruano & Mexicano Regno, & in alijs provincijs habuisse cognovimus, adhuc non minus licitè à barbaro & tyrannico eorum iugo eximi potuisse videntur. Nam cùm † hi quoque Reges, iuxta eandem doctrinam Aristotel. naturâ servi essent, & sapientiorum dominio, & gubernatione egêrent, alios sub se habêre non poterant, neque eorum feritati, aut facilitati tanti Orbis imperium, & moderatio relinqui debuit, argument. † l. sic eveniet 21. D. de adulter. ibi: *In sua enim potestate, non videtur habere, qui non est suæ potestatis*, l. homo liber. 54. §. fin. D. de acquirend. rer. domin. ibi: *Quia nec possidere intelligitur, qui ipse possidetur.* Quibus arridet Seneca declamat. 1. dum ait: *Nec filio, qui est in patris potestate adoptare licet. Nec enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est.* Melior text. in l. ult. C. de legitim. tut. ibi: *Et naturalis ordo per omnia conservabitur, cui enim ferendum est, eundem esse tutorem, & sub tutela constitui, & iterum eundem esse curatorem, & sub cura agere*, † cap. indecorum 3. de ætat. & qualit. ordin. ibi: *Indecorū est, ut ij debeant Ecclesias regere, qui nō noverunt gubernare se ipsos.* Facit illud Paul. 1. ad Timoth. 3. *Qui domui*

79

80

81

82

83

84

85

86

87

suæ præesse nescit, quomodo præerit alienus? Vbi D.Chrysostom. & D.Ambros. epist.82. *Quis ferat*, inquiens, *si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit?* Et alia similia, quæ tradit Ioan.Nevizan. in sylva nuptia. lib.5. num.100. Simancas lib.5. de Republ. cap.14. Castillo de Bobadilla in Politica lib.1. cap.1. num.29. & Nos infrà cap.9. ex num.57. repetimus & lib.3. cap.4. num.5.

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 Barbaries, & feritas Indorum absolutè considerata non præbet iustum, & sufficientem titulum ad eos debellandos, & spoliandos.

2 Auctores plures adducuntur, qui negant, infidelibus ob solam barbariem bellum inferri posse.

3 Dominij est capax solùm naturalis, & intellectualis creatura.

4 Homines licèt alicubi multum barbari, sylvestres, & corpore deformes reperiantur, si tamen habent aliquem intellectum, inter creaturas rationales computari debent. Et num.6.

5 Monstra omnia hominũ rationaliũ reformatis corporibus resurrectura sunt.

7 Hominum monstrosorum variæ species connumerantur.

8 Homines quantumvis sylvestres, & mõstrosi, si lumen aliquod rationis habent, doceri, & excoli possunt.

9 Barbaris, cùm veri homines sint, ius gẽtium servari debet, & dominiorum distinctio eo introducta.

10 Deus fecit nos, non ipsi nos.

11 Homini imputari non debet, qua forma, regione, vel docilitate nascatur.

12 Homines ex natura soli, vel cœli, sub quo nascuntur, animi & corporis temperiem ut plurimùm sumunt.

13 Lex quod si nolit, §. qui mancipia, D. de ædil. edict. illustratur.

14 Nationem cœlo, & solo fœlicem sortiri gloriosum est.

15 Indis si ob barbaram, & sylvestrem vitam bellum inferre liceret, idem licuisse dicendum esset in alijs plurimis nationibus, quæ olim non minus barbaræ fuerunt.

16 Homines initio mundi sylvestrem vitam egisse, & sermonis usum non habuisse, quidam falsò affirmarunt.

17 Adam fuit sapientissimus, & eloquentissimus.

18 Cain Adæ filius materialem civitatem ædificavit.

19 Humanum genus ubi augeri cœpit, & in varias regiones dividi, multi homines sylvestrem, & erraticã vitã egerũt.

20 Homines quo pacto ad urbes, & sociabilem ac politicum vivendi modum reduci cœperint, cum Cicerone, & alijs.

21 Lucretij carmina referuntur de statu, & conditione hominum antiquorum tractantia.

22 Nationes plurimæ barbaræ etiam hodie reperiuntur, quarum comparatione paucæ sunt, quæ politicè vivunt.

23 Barbari nominis communem definitionem non ineptè notat Ioan.Boter.

24 Nationes aliæ alijs semper barbaræ visæ sunt.

25 Anacharsis apophthegma.

26 Græci, omnes nationes Barbaras, & Barbariam appellabant.

27 Latini Barbari, & Italia Barbaria dicitur à Plauto.

28 Germani, & aliæ quamplures nationes Septentrionales olim non minus feræ, & barbaræ, quàm Indi Occidentales fuisse perhibentur.

29 Saxonum & Hungarorum prisca feritas, & barbaries.

30 Scytharum quanta fuerit olim ruditas, & barbaries.

31 Scythas cur Horatius profugos & campestres appellat.

32 Batavi, qui hodie Hollandi dicuntur, olim nimis truces, & agrestes reputabantur.

33 Auris Batava proverbium unde?

gentibus magnum incrementum promittitur. Et num. 81.

74 Christus Dominus quanta diligentia miserit D. Thomam, & Bartholomæũ ad prædicandum Indis Orientalibus.

75 Indi Mexicani, & alij quàm faciles sint ad Fidem audiendam, & recipiendam.

76 Romanus Pontifex est velut Comes stabilis exercitus Dei, & Prædicatorum Verbi Divini.

77 Paulus III. Roman. Pontif. pijssimam constitutionem edidit pro capacitate, & libertate Indorum, cuius littera refertur, num. 79.

78 Carolus V. Imperat. multa pro salute, libertate, & conversione Indorum pijssimè sanxit.

82 Indi quantumvis barbari, non sunt obliti à Deo, qui æqualiter omnium Pater, & Redemptor est.

83 Apostoli non tantùm sapientibus, verùm & Barbaris, ac ferocissimis nationibus prædicarunt.

84 D. Augustinus scribit, se hominibus mõstrosis oculos in pectore habentibus prædicasse.

85 Indorum barbaries, & ruditas miserationem potius, quàm punitionem requirit. Et num. 90.

88 Ingenia hominum miserijs & calamitatibus stolida fiunt.

87 Indorum hebetudo, & rusticitas ex quo proveniat?

88 Agros & rura habitantes ubique hebetiores sunt.

89 Idololatria excæcavit maxima ex parte Indorum ingenia, sicut & aliorum, qui eam secuti sunt.

91 Educatio recta, & continuata doctrina quoslibet homines, quantumvis barbaros, cultos & politicos reddere valet.

92 Indis succenseri non potest, quòd primo adspectu Hispanos, & eorum equos, navigia, litteras, & alia inventa mirati sint.

93 Nova quæque, & repentè conspecta quamvis pusilla sint, communiter admirationem incutiunt, & de cœlo missa creduntur, cum Seneca, & Tertulliano.

94 Naturale est magis nova, quàm magna mirari.

95 Litterarum usu non solùm Indi Occidentales, verùm & Orientales, & aliæ nationes caruerunt.

96 Mexicani litterarum loco picturis utebantur.

97 Peruani chordis versicoloribus multis nodis distinctis pro litteris utebantur, & Arithmeticam suo modo peritissimè callebant.

98 Albani ultra centum numerare nesciebant in reliquis, quæ ad urbanitatem, & culturam pertinebant, prorsus ignari.

99 Thraces ad quatuor usque numerare didicerunt.

100 Meletides toto ingenij captu vix ad quinque numerare potuit.

101 Vettones Hispaniæ populi olim Romanos ambulantes valdè mirati sunt.

102 Eclypsi Lunæ Indos à Columbo deceptos mirum non est, cùm idem fermè militibus Romanis acciderit.

103 Pannonicarum legionũ mirabilis casus ex Lunæ eclypsi contingens verbis Cornelij Taciti recensetur.

104 Indi Mexicani, & Peruani compti, & politici erant.

105 Huaynacapac Peruanorum Imperator à debellandis quibusdam Indis abstinuit, quòd nimis spurci, & squalidi essent.

106 Inca Yupanqui cur Chilenses subigere suo Imperio desierit?

107 Hispanorum quorundam quanta esset olim ruditas, & spurcities?

108 Hispani olim capillorum longitudine oblectabantur, & illos, ut leonis iubam, sine ullo artificio quatiebant.

109 Barbas, & pilos non solùm Indi, sed plures aliæ nationes expilant.

110 Nationes plures corpora ad effectus varios pingunt, aut tingunt.

111 Britanni præ cæteris corpora radebãt, & glasto inficiebant.

112 Martialis epigram. de cæruleis Britannis agens exponitur.

113 *Iulij Cæsar locus lib.5. de bello Gallico exponitur, & emendatur.*

114 *Romani Imperatores triumphantes corpora minio illidere solebant.*

115 *Alphonsi Aragon. Regis dictum notabile.*

116 *Zigantes Afri, Hiperborei, Æthiopes, Duci, & Sarmatæ, varijs coloribus corpora pingebant.*

Nationes quædam natura imberbes, ibidem.

117 *Aristotelis sententia, quæ docet Barbaros naturâ servos esse, qualiter accipienda sit?*

118 *Dominium verum rerum suarum habent infantes, pupilli, & furiosi.*

119 *Barbaris natura necessitas inest, ut à sapientioribus regantur, qui tamen Barbarorum commodis magis, quàm suis prospicere debent.*

120 *Servitutem Barbarorum quomodo explicet D.Thom. & an à naturali, vel à gentium iure originem ducat.*

121 *Auctores plurimi recensentur, qui agunt de naturali servitute Barbarorum ab Aristot. considerata.*

122 *Barbaros posse ut feras venari, & occidi, quomodo, & quando intelligendum sit?*

123 *Aristotelis ad infernum damnati doctrina legibus, & moribus Christianis prævalere non debet.*

124 *Aristot. dum dixit homines barbaros, & servos venari posse, forsitan Alexandro Magno assentari voluit.*

125 *Bella ab Alexandro Magno, & Romanis, ampliandi Imperij cupiditate innocentibus illata, non laudantur, nec laudari potuerunt August & alijs.*

126 *Naturalis ratio non potitur, alterum cum alterius iactura locupletari.*

127 *Mala non sunt facienda, quamvis inde eveniant bona.*

128 *Bellorum strepitus, & strages non præstat congruum medium prædicationi, & conversioni Barbarorum.*

129 *Romanorum bella, & Imperium vi, & iniuria magis quàm iure & ratione constitisse, plurimi tradunt.*

CAPVT IIX.

De auctoribus, & argumentis quibus superior barbarismi Indorum titulus insufficiens videtur, & qualiter Aristotel. & alij, qui contrarium tenent, accipi debeant?

HÆc sunt, quæ pro fulciendo, & defendendo prędicto titulo, qui ex ruditate, & incapacitate Indorum desumitur, magis urgêre, & præstare videntur; † sed nihilominus gravissimi alij, & eruditissimi viri reperiuntur, qui eum absolutè, & generaliter sumptum, parum firmum, & securum esse arbitrantur. Inter quos caput extulit † Episcopus de Chiapa, prolixis, & repetitis apologijs, & antapologijs contra Ginesium Sepulvedam hoc eruditè defendens præcipuè in replicat. octavæ obiectionis, & in tractat. comprobat. fol. 66. Et in responsione, quam coram Imper. Carolo V. Barchinonæ fecit adversus orationem Episcopi *del Darien*, quæ habetur apud Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. capit. 4. & 5. & idem docet Caietan. in 2.2. quæst. 66. artic. 8. ad 2. Vbi deplorat damna sub hoc barbarismi prætextu miseris Indis illata, Domin. Soto in 4. distinct. 5. quæst. unic. art. 10. pag. 272. & libro 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2. Victor. in relect. de Ind. 1. part. ex num. 20. Gregor. Lop. in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. 2. col. 2. 3. 6. & 14. Ioseph. Acosta omnino videndus lib. 4. de procurat. Ind. salut. cap. 3. 4. & 5. & lib. 2. cap. 5. Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, Menchaca lib. 1. quęst. illust. cap. 10. ex num. 4. usque ad 14. & in præfa-

1

2

tione

tione à num.5.Domin.Bañez in 2.2. quæst.10.art.3.col.553.vers. *Arguitur tertiò*, Fr.Eman.Roderic. in 2. tomo quæst.Regular. quæst.99.artic.4.pag. 292.Mich.Salon.in 2.2. 1.tomo sub tractat. de domin.quæst.2.art.1.& 2. Pat.Ludovic.Molina de iustit.& iure. tractat.2.disput.32.per totam, & disputat.105.vers.ult. Auctor tractatus *Maris liberi*,cap.2.quem refert Seraphin.Freitas de iusto Imperio Asiat. capit.3.num.4. & novissimè eruditiss. Pat.Francisc.Suarez,qui post hæc scripta ad meas manus pervenit in tract. de Charit.disput.13.sectio.5. num.5. Pro cuius opinionis confirmatione, & exornatione ego ex eorundem auctorum mente sequentia argumenta conficio,quibus simul contraria convelli videntur.

3 PRIMVM, † quia licèt fateamur,falsam esse,& erroneam Gersonis, Sylvestri,Conradi, & aliorum sententiam, qui verum dominium rerum,quas occupant , etiam in brutis animalibus constituebant, certum quippe est , illud tantùm in creaturis rationalibus, & intellectualibus considerari posse, ut docent communiter reliqui omnes Theologi post D.Thom. 1.2.quæst.1. art.1.& 2.& quæst.6.artic.1. & lib.1. contra Gent.capit.110. Caietan. ubi sup.artic.1.Victoria.d.num.20. Soto d.distinct.5.quæst.unic.artic.2. & alij relati à Rebello de obligat.iustit. lib. 1.quæst.7.sectio.1.num.4.& 5. Negamus tamen † 4 hominibus, quantumvis Barbaris &Sylvestribus,& colore,aut corporis habitudine, vel hebetudine deformatis,ob hanc solam causam rerum suarum dominium adimi posse, quia quamvis in multis ob suam feritatem,& ruditatem belluis assimilentur,ut concludunt rationes, & auctoritates in primo argumento contrariæ partis consideratæ:interim tamen dum aliqualem rationis usum,mentisque vestigium habuerint,dubium non est , quin inter creaturas intellectuales,& veros homines cōnumerari debeant,ut expressè resolvit D.August. lib.16.de Civitate Dei, cap.8.sic inquiens: *Quisquis uspiam nascitur homo, idest,animal rationale mortale,quamlibet nostris inusitatam sensibus gerat corporis formam,seu colorem, sive motum , sive sonum, sive quamlibet vim qualibet parte, qualibet qualitate naturæ , ex illo Protoplasto uno originem ducere nullus fidelium dubitaverit.* Et in Enchirid. ad Laur. cap.87.& 91. † 5 Vbi scribit,in die resurrectionis resurrectura esse monstra omnia, reformatis membris in decoram,cœloque dignam formam.

6 Idem quoque de varijs alijs † sylvestrium , & monstrosorum hominum formis sentire videtur D.Isidor.libro 11.Etymolog.cap.3.&Simon Maiol. omnino legendus in dieb.Canicul.1. tom.colloq.2.pag.55. & sequentibus. Vbi ait, † 7 etiam eos , qui usu linguæ carêre , vel equinis, aut lunatis pedibus,caudatis clunibus,sylvestribus,hirtis,& pilosis corporibus,caninis dentibus,labris pendulis, stridore terrifico reperti sunt,etiamsi nihil adorent, & eò impietatis, & stoliditatis pervenerint,ut humani officij, & ritus obliviscantur, & propria nomina non habeant , & sine veste,ac fruge,sine pecore ac sedibus per campos ferarum more reptantes potius quàm incedētes vagentur , ut de Atlantidis, Carmanijs, Arthabatritis,Mantopodis,& alijs scribunt Mela lib.3.cap.4. Solin. cap.32.& 33. † 8 Non ideò statim irrationales & belluinos esse censendos, sed periculum fieri debêre,an rationis humanæ lumen agnoscant, cùm possint ad meliorem frugem, si alliciantur, & edoceantur,converti,& sensim persuasi ad rationis plenum usum traduci,*Vt in Antropophagis* (inquit) *tam in Orientali,quàm in Occidentali Indicis regionibus hoc nostro sæculo Iesuitarum opera factum videmus.* Et idem ostendit ipse Maiol.eodem 1.tom. colloq.19. pag.439. docens , nulla adeò stupida

inge-

ingenia nasci, quæ solertiâ non possint maximum in modum excoli,& ad tantam frugem pervenire,ut maximis ipsâ naturâ ingenijs comparari possint.

9 Quo fit, † ut prædictis Barbaris, tanquàm proprijs,& veris hominibus naturale & commune omnium hominum ius servandum etiam esse videatur,quo inspecto omnes æquè liberi, & rerum,ac provinciarum nostrarum domini nati sumus,l.ex hoc iure, l.manumissiones,D.de iustitia & iure, l.libertas 4.D.de stat.hom.cum alijs,quę in nostra specie considerat Domin. Soto.d.lib.4. de iustitia & iure,art.2. quæst.2.& Menchaca dicto capit.10. num.4.& 5.

10 Etenim † cùm summus ille rerum Opifex,ac Parens Deus, nos omnes creaverit,non ipsi nos,ut habetur in

11 Psalm.99. vers.3. Nihil † illis imputandum est,qui altiorem, aut acutiorem mentem arripere non potuerũt, vel meliorem, & elegãtiorem formam assumere,aut hanc,vel illam cœli,aut

12 soli plagam sortiri: † ex cuius situ, & intemperie multoties animi quoque vitia & morum feritas,aut ruditas generari solet,ut benè docet Ioan. Boëmus de morib.omn.gent. lib.3.cap.1. pag.184.

13 Et ostendit † Vlpianus in l.quod si nolit.31.§.qui mancipia,vers.*Præsumptum*,D.ędil.edict.dum ait:*Præsumptũ etenim est,quosdam servos bonos esse,quia nationis sunt non infamatæ,quosdam malos videri,quia ea natione sunt,quæ magis infamis est.* Circa cuius illustrationem plura more suo congerit Tiraquel. in l.7.connub.num.12.& sequentib. & in tractat.de nobilit.capit.12.per totum, Marcus Mantua in glossar. iur. classi.17.capit.32.num.1.Chassan. in Catal.glor.mund.part.2.consider.24. Menoch.de præsumpt.lib.1.quæst.16. num.28.& lib.6.præsumpt.58.ex n.1. Fr.Ioan.à Ponte in convenient. Monarch.lib.4.cap.1.pag.214.& Franc. Iuret.in notis ad Symmach.lib.1.epist. 88.pag.70. † Vbi adducit Ammian. 14 Marcellin.lib.14.histor. qui cum Simonide Lyrico docet: *Beatè perfecta ratione victuro ante alia patriam convenit esse gloriosam*,& Rutil.Claud. lib.1. itinerar.ubi de Romanorum laudibus agens,sic inquit:

O quantum, & quoties possem numerare beatos
Nasci fœlici,qui meruere solo,
Semina virtutum demissa,& tradita cœlo
Non potuere alijs dignius esse locis.

15 Secundò facit, † quia si ob solam sylvestris vitę consuetudinem, & ingenij feritatem,ruditatem,sive barbariem licêret Indis bellum inferre, & eos in servitutem redigere,dominioque & imperio suarum rerum, & provinciarum privare,idem quoque in reliquis ferè universi Orbis nationibus licuisse probandum est,ut benè advertunt Doctores suprà relati. Quoniam

16 ergo † falsum sit,atque à Christiana religione alienum, quòd quidam nimis generaliter tradunt,homines scilicet initio nascentis mundi per sylvas, & campos erraticam vitam degisse, nec ullo inter se sermonis,aut iuris vinculo cohæsisse,cùm sacrâ docente Pagi-

17 nâ, † Adam, à quo omnes originem ducimus, sapientissimus, & eloquentissimus fuerit,& sine dubio non permiserit posteros suos bestiarum more

18 vagari. Quin potius † Cain eius filius materialem etiam civitatem ædificasse legatur,ut observat Lactan.Firmia. lib.6.divin.institut.cap.10. & eo non relato Card.Bellarmin.tom.2. contr. 2.lib.3.de laicis cap.5.in fine, Maiol. in dieb.Canicul.4.tom.colloq.4. pag. 252. & novissimè Calistus Remirez de lege Regia in initio num.18.pag.6.

19 Adhuc tamẽ receptissimum,& vulgatissimum est,& absque ullo periculo affirmari potest, † sequentibus sæculis,ubi genus humanum augeri,& in varias regiones migrare,& dividi cœpit, ita naturam rerum tulisse,ut homines

mines in agris passim bestiarum more vagarentur, & sibi victu ferino, tectisque sylvestribus abditi vitam propagarent, nec ratione animi quidquam; sed pleraque viribus corporis administrarent, nondum Divinæ religionis, non humani officij ratio colebatur, nemo legitimas viderat nuptias, non certos quisquam inspexerat liberos, non ius æquabile quid utilitatis habêret, acceperat. Ita propter errorem, atque inscitiam cœca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explēdam viribus corporis abutebatur, 20 perniciosissimis satellitibus, † quousque ab aliquibus, qui prudentiores, & sapientiores esse cœperunt, reliqui rudiores, primò propter insolentiam reclamantes, deinde rationem, atque orationem studiosius audientes, edocti, & persuasi tandem sunt in urbes congregari, ex feris & immanibus mites, & mansuetos reddi, & ad unamquamque rem utilem, atque honestam induci, ut his prope verbis M. Tul. Cicer. scriptum reliquit lib. 1. de invent. & in orat. 32. pro P. Sextio, post medium, pag. mihi 475. cui consentiunt Plutarc. de placit. Philosoph. libro 1. capit. 7. Virgil. lib. 8. Æneid. de primis Italiæ gentibus loquens, Horat. in arte Poët. circa finem, Vitruvi. libro 2. cap. 1. Ioan. Boëm. in præfatio. ad lib. de moribus gent. Chassan. in Catalog. glor. mund. part. 12. considerat. 72. Simancas de Republ. lib. 1. cap. 3. num. 3. 6. & sequentib. Tapia de vera hom. nobilitat. lib. 2. pag. 187. colum. 2. elegantissimè Ioan. Mariana de Rege & Reg. inst. lib. 1. cap. 1. Forcat. in l. omnes populi, num. 1. de iustitia & iure, Asinius in praxi Iudic. tit. de mod. proced. in civil. capit. 2. num. 2. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 22. & lib. 3. capit. 1. & 2. & ante 21 omnes † antiquissimus Poëta T. Carus Lucretius lib. 5. de natur. rerum sic inquiens:

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset:
Multaque per cœlum Solis volventia lustra
Volgivagam vitam tractabant more ferarum,
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva,
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibus ramos.
Quod Sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat corpora donum,
Nec dum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, & spolijs corpus vestire ferarum,
Sed nemora atque cavos monteis, sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare, imbreisque coacti:
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, neque legibus uti,
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna ferebat
Sponte sua, sibi quisque valere, & vivere doctus.
Et Venus in sylvis iungebat corpora amantum,
Et manuum mira freti virtute, pedumque
Consectabantur sylvestria sæcla ferarum
Missilibus saxis, & magno pondere clavæ,
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
Setigerisque pares suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ. nocturno tempore capti,
Circumse folijs, ac frondibus involventes, &c.

Quæ priscorum hominum feritas, & cæca barbaries in aliquibus provincijs & regionibus prius, in alijs posterius,

rius,& magis ac minus coli,& temperari cœpit. Pluresque † etiam hodie reperiuntur, quæ vix humanæ rationis usum percepisse videntur: ita ut non ineptè dicere potuerit Ioannes Boterus in relatio. univers. 4. part. libro 3. pag. 65. admitti nõ posse eorum Scriptorum definitionem, qui barbaros eos populos nominant: *Quorum mores longè à ratione, & communi hominum vita abesse reperiuntur.* Nam si hoc, † inquit, ultimum verum est, Græci potius, Latini & similes, qui nunc politicè vivunt, barbari appellandi sunt, cùm ij numero pauci diversam ab innumeris alijs gentibus vitam agant, quæ adhuc in antiquo illo barbarismo persistunt.

22

23

24 Et reverâ † semper illud obtinuit, ut aliæ nationes alijs barbaræ videantur, ut iam dudum apud Laërtium lib. 1. de vita Philosoph. capit. 9. ostendit Anacharsis, † qui cuidam objicienti, quòd esset barbarus: Certè, inquit, apud Athenienses, sed vicissim Athenienses barbari sunt apud Scythas. Quinimò † Græci omnes nationes generaliter Barbaras, & Barbariam appellabant, ut post Homer. Platon. & Epinom. observat Strabo lib. 14. Et quod plus est, Plautus sæpè † ipsos Latinos, qui inter prudentiores, & sapientiores habiti sunt, eodem nomine donat, & Italiam Barbariam appellat, ut eruditè observat Lambin. in illud prologi Asinariæ: *Demophilus scripsit, Marcus vertit Barbarè*, & Curculion:

25

26

27

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Fite mea causa Lydij Barbari,

& Mostellariæ:

Non enim hæc pultifagus opifex opera fecit Barbarus,

& in Pænulo:

Hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.

28 Germani † etiam, Saxones, & aliæ gentes Septentrionales, ut fuerunt Sarmatæ, Pannonij, Hungari, Poloni, Suevi, Eruli, Russiani, Britanni, Gothi, Alani, & similes, quæ hodie quantum spectat ad humanitatis cultum, meritò nulli rationi cedunt, plurimas vincunt, adeò feræ, & barbaræ non multis ab hinc sæculis censebantur, ut forsan in ipsis nostris Indis, Æthiopibúsve deterioris naturę viderentur, ut constat ex illarum Scriptoribus, & ex alijs, quæ latissimè post Cornel. Tacit. Strab. Procop. & alios tradit Cœl. Rhodig. lib. 18. lectio. antiq. capit. 21. Thomas Bozius lib. 7. de sign. Eccles. cap. 4. lib. 10. cap. 13. lib. 20. cap. 7. & lib. 22. cap. 11. & Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 1. capit. 11. pag. 37. & lib. 4. 1. part. capit. 1. Inter quos Seneca lib. de gubernatio. mun. *Germani*, inquit, *errant incertis sedibus, sunt apud eos perpetuæ hyemes, solum infœcundum, nullæ ædes, venationibus vivunt, ubicunque nox fessos laboribus deprehendit, cubant sub frondibus, aut in speluncis foveisvè: non habent domos, sed casas folijs, & culmis contectas. Incolæ circumaguntur chorizantium more in cõgelato mari victitantes carne ferina, gens nuda, & pellibus solùm ferarum vestita, & propterea vilis despectaque ab omnibus.* Et Fortunat. libro 3. ad Fœlicem Episcop. Nannetens. † sic de Saxonibus ab eo conversis, & mansuefactis scribit:

29

Mitibus alloquijs agrestia corda colendo
Munere Fœlicis de grege nata seges.
Aspera gens Saxo, vivens quasi more ferino
Te medicante sacram bellua reddit ovẽ.

Rheginus quoque, qui sub annum MLXXV. vixit, idem de Hungaris his verbis scribit: *Vivunt Hurgari non hominum, sed belluarum more, carnibus, ut fama est, crudis vescuntur, sanguinem bibunt, corda hominum, quos capiunt, particulatim dividentes, veluti pro remedio, devorant; nulla ratione flectuntur, aut miseratione afficiuntur.* Et Eginarthus Caroli Magni scriba in eius vita, sic de omnibus Germaniæ nationibus loquitur: *Saxones sicut omnes ferè Germaniam incolentes nationes, & natura feroces, &*

cul-

cultui dæmonum dediti, nostræque religioni contrarij, neque divina, neque humana iura vel polluere, vel transgredi inhonestum arbitrantur.

30 Cæteri quoque populi ad Boream positi, † qui Germanis Orientaliores sunt, & ab antiquis communi nomine Scythæ vocabantur, secundùm Strabon. lib. 11. & Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 9. eâdem barbarie, & rusticitate laborabāt, teste Herodot. lib. 4. qui sic ait: *Nullæ sunt Scythis urbes, nulla mœnia structa, domos secum ferunt singuli, equestresque sunt sagittarij, non pane victitantes, sed ex pecoribus, pro domibus plaustra habentes, quid ni imbelles alioqui futuri, & ad dimicandum inhabiles.*

31 Quò respexit † Horat. lib. 1. Ode 35. dum eos profugos appellat, & lib. 3. Od. 24. dum canit:

Campestres melius Scythæ,
Quorū plaustra vagas ritè trahūt domos
Vivunt, & rigidi Getæ:
Immetata quibus iugera liberas
Fruges & Cererem ferunt:
Nec cultura placet longior annua.

32 Et † de Battavis eiusdē Germaniæ populis, qui nunc, ut plerisque placet, Hollandi nominātur, narrat Cornel. Tacit. lib. 20. nimis agrestes, inelegantes, tetricosque fuisse. Vnde natum est

33 Proverbium † *Auris Battava*, quod Erasmus pro pingui, crassaque, & indocta interpretatur, illud Martial. adducens lib. 6. epigram. 82:

Tu ne es, tu ne ait, ille Martialis,
Cuius nequitias, iocosque novit
Aurem qui modò non habet Battavam.

Vbi Domit. Calderin. Raderus & Marcilius plura notarunt, & conducit Lucanus lib. 1:

Vangiones Battavique truces, quos ære recurvo
Stridentes acuere tubæ.

34 Bæotij † etiam, licèt in Græciæ finibus siti essent, eâ ingenij ruditate, & crassitie fuisse commemorātur, ut hoc nomine proverbiali figurâ ignavi, stolidi, & supini homines notari solêrent & quidquid insulsum esset, ac stultum, id Bæoticum diceretur, iuxta illud Horatij lib. 2. epist. 1:

Bæotum in crasso iurares aëre nasci.

Et Plutarch. in comment. de esu carn. qui ipse Bæotus scribit, ab Atticis nostros Bæotos tanquam brutos & stupidos, ac pingues, tradit plura Erasm. in adag. *Bæoticum ingenium*, & in adag. *Bæotissare*, & in adag. *Bæotica aures*, & Carol. Stephan. in diction. verb. *Bæotica*. Vnde † non inani coniecturâ di-

35 cere possumus Hispano nostro sermone vocem illam *Beodos* inductam, quâ ebrios, & voraces homines significamus, l. 5. tit. 8. part. 7. ut benè observat Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 4. pag. 27. quamvis D. Sebastian. Covarru. in Thesaur. ling. Hispan. aliam etymologiam comminiscatur, & *Beodo*, quasi *Bevido* dictum interpretetur.

36 In Asia quoque † præcipuę provinciæ erāt Phrygia, Mysia, Caria, Lydia, ut tradit Cicer. in oratio. pro Flacco, quæ tamen, eodē ibidē testāte, barbariei, feritatis, & ruditatis nomine malè semper audierunt, ita ut nō nisi flagris & verberibus ad doctrinam, & bonos mores allici possent, quod locum fecit adagijs *Phryx verberatus melior*, *Mysiorū ultimus*, *Cùm Caro Carizas*, *Lydus in meridiē*, *Lydus in planiciē provocas*. De quibus optimè agit M. Varro lib. 6. de ling. Lat. Athen. lib. 12. Erasm. in eisdem adagijs, Cœl. Rhodig. lib. 2. lect. antiq. cap. 14. Lorin. in Act. Apostol. cap. 28. vers. 1. Puēte in d. convenien. Monarch. lib. 2. cap. 11. §. 2. pag. 144. & cap. 26. §. 3. pag. 272. Vbi aiunt, has

37 nationes † per anthonomasiam Barbaras appellatas, iuxta illud Horatij:

Græcia barbariæ lento collisa duello:

& Maronis:

Barbarico postes auro spolijsque superbi:

Quod de Phrygia rectè accipiūt interpretes. Ita † ut musicum quoddam in-

38 strumentum ab eisdem Phrygijs inventum, quo tristitiæ tempore ute-

ban-

bantur *Tibia Barbara* diceretur, quò respexit Horatius:
Sonante mixtum tibijs carmen lyra,
Hac Lydium illis Barbarum.

39 Et similiter Imperatores † Barbaricarios eos nominarunt, qui vestibus Phrygio more acu pictis & deauratis 40 utebantur, ut apparet † ex l.1. de fabricēs. in C.Theodos.l.1.C.de excus. artif.lib.10.ubi doctissimus Cuiacius l.1.C.de præpos. agent. in reb. & l.1. C. de privil.schol.lib.12. & observat Pancirolus in notitia utriusque Imperij lib.2.capit.83 fol.173. Donat.sup. Virg.2.Æneid.Brisson. & Calinus de verb.iur.verb: *Barbaricarij*, & Turneb. lib.5.advers.cap.25.Vbi advertit, hos 41 ipsos, † Phrygiones etiã dictos, quòd Phryges vestes auro intexere, & acu pingere primi instituerint. Quod etiã notavit Alexan.ab Alex.lib.4.Genial. cap.8.Polidor.Virgil.lib.3.de invent. rer.cap.6.Chassan.in Catal. glor.mundi, par.11.consid.34.& D.Sebast. Covarru.in d.Thesaur.ling.Hispan. verb. 42 *Franjas*.Vbi † benè considerat, hinc fortè apud Hispanos vocem *Franjas* & *Franjones* originem ducere.

Has & alias plures maioris & mino- 43 ris Asiæ provincias hodie † occupant Turcæ, qui etiã tunc, cùm in Scythia pererrabant, & nunc quoque, cũ adeò latè Imperij sui terminos extẽdisse cõperiuntur, ita Barbari, & feroces naturâ sunt, ut nulla gens magis efferata, crudelis, libidinosa, infida, ac truculẽta reperiri possit, quæque peioribus, & durioribus legibus ac moribus vitam agat, ut post Laonicum Calchocondilam, & alios qui de rebus Turcicis scripserunt, benè narrat Fr.Hieron.Romanus in lib.de Republ.Turca, Ioan. Boter.in relat.univers.2.part. lib.4.ex pag.184. Busbequius in relat.suæ legat.ad Turcas, & Simon Maiolus in dieb.Canicul.tom.4.colloq.5. pagina 337.cum sequentib.

Denique ne in his plus temporis cõ- 44 teramus, Afri, † Galli, & nos ipsi Hispani olim non minori barbarie, ruditate, & feritate laborare dicebamur, quàm hodie Indi, quos quidã hac tantùm de causa servos efficiunt; sic enim de eis generaliter scribit Cicero in epist.ad Quint.Fratrem: *Quòd si te sors Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfecisset immanibus, ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuæ consulere eorum commodis, & utilitati salutique servire.*

Et de † Hispanis in specie, præci- 45 puè Asturibus, Gallæcis, & Vasconibus, agens Strabo. libro 3.geograph. eos agrestes vocat, & inhumanos eâ ratione additâ, quæ longè magis pro Indis militare videtur, sic enim inquit: *Agrestis autem eorum immanitas non solùm ex ipso bellãdi usu, verùm etiam ex alia locorum longinquitate provenit. Longinqua enim ad eos est navigatio, longinqua etiam itinera, cùmque nullis commisceantur advenis, quæ inter homines cõmunia sunt abiecere, & omnem exsuerunt humanitatem.* Et posteà eodem lib. immansuetos, sylvestres & alienos à moribus humanis eosdem Hispanos appellat. Idem facit Trogus Pomp. libro 44.suæ hist.in fine, dum ait: *Nec prius perdomitæ provinciæ iugum Hispani accipere potuerunt, quàm Cæsar Augustus perdomito Orbe victricia ad eos arma trãstulit, populumque barbarum, ac ferũ ad cultiorem vitæ usum traductum in formam provinciæ redegit.* Et Ammian. Marcellin.bella Leptitanorum cum Asturibus memorans tempore Imper.Ioviani, & initio Valentiniani, quod fuit anno Christi CCCLXIIII. & sequenti, 46 sic ait: † *Asturiani his cõtermini Barbari in discursus semper expediti veloces, vivereq; assueti rapinis & cædibus paulisper pacati in genuinos turbines revoluti sunt.*

Alia quoque similia † de Iberorum, 47 Cantabrorum & Gallæcorũ moribus reperiuntur apud Cœl.Rhodig. d.lib. 18.capit.22.& alios, post quos noster Ioan.Mariana † lib.1.hist.Hisp. cap. 48 6.sic inquit: *Veteres Hispani moribus fuere rudes sanè, & sine more, feris propriora*

quàm hominibus ingenia, secreti etiã inter tormẽta tenaces, inquieto animo, corporũ celeritate maxima, dediti religionibus, à sapientiæ studijs abhorrentes: tametsi ingenio maximo, quod translati in alias provincias declararũt, neque mẽtis perspicuitate, neq; memoriæ laude, ac ne orationis quidẽ copia ab ulla gente superari. Armis aliquãto adversus hostes, quàm cõsilio meliores fuerũt, cultu vitæ agresti, victu copioso magis, quã exquisito, vino parcissimo, aquæ sæpè potu contenti vitã propagabãt: adversus sontes severi, in advenas humani & hospitales. Quæ omnia verba transcribere volui, quoniã priora tãtùm recẽsens, † hũc nostrę ętatis auctorẽ, iudicio meo gravissimũ & elegantissimũ, graviter hoc nomine reprehẽdit Fr. Ioan. à Fõte in d. conven. Monarch. lib. 3. cap. 21. pag. 134. Quasi propriæ nationi iniuriã irrogaverit, eã ruditatis, & feritatis incusans. Quod ipse multis argumentis depellere tentat, cum Alphonso Mata moros in lib. de Academ. Hisp. cùm tamẽ cõstet eo in capite Marianã plura de laudibus, quàm de vitijs Hispanorũ dixisse. Nec verè vitio illa antiqua ruditas verti debeat, quę illi ætati magis quàm gẽti tribuẽda videtur, & tũc reliquis ferè nationibus cõmunis erat, ut ex superioribus patet. Vt omittã hæc eadem, quæ in Mariana notat, & alia longè graviora, ipsũ Fr. Ioan. fateri, & Hispanis obijcere lib. 1. c. 2. §. 3. pag. 10.

49

50 Tertiò † pro supradictæ sentẽtiæ cõfirmatione, & contrarię reiectione cõsidero, falsum utique esse, & semper fuisse, quod quidã primis illis detectionis & cõquisitionis huius Novi Orbis tẽporibus, pravâ suggestione dissemınarũt, videlicet, Indos non solùm barbaros esse, ut aliæ nationes, de quibus diximus, sed prorsus inhumanos, stupidos, atq; amẽtes, & per mõtes, & agros ferarũ more vagãtes, ita ut vix hominũ appellatione digni videri possent, & omnino incapaces essent Fidei Christianę percipiẽdæ, & retinẽdæ. Etenim

51 licèt † aliquid horũ primâ facie cẽseri potuisset, inspectâ naturâ, & feritate Indorum, qui in primis insulis, quasdicũt de Barlobento, reperti sunt, & aliorũ, quos Caribes, & Canibales appellamus, atque hoc colore multa dãna miseris Indis generaliter à militibus irrogata fuerint, qui eos bestiarum instar tractabant, onerabant, & spoliabant, gravissimũ hac propter impedimentũ eorũ conversioni generantes.

52 Re tamen † posteà maturius, & penitius inspectâ, & pijs ac religiosis viris à Regibus nostris cõmissâ, manifestè cõstitit, non esse omnes Indos eâdẽ lance trutinandos, cũ alij, & quidẽ numero plures, politicã vitã agerẽt, & pro captu suo proprijs legibus, ac Regibus civiliter gubernarentur, ut in cap. seq. dicemus, ac planè nullos adeò usu rationis & intellectus carêre, ut ab hominũ appellatione, & Fidei prędicatione excludi debêrent; quin potius plerosq; eorum, si rectè instituantur, faciles admodũ, & supra omnes alias gentes dociles esse ad Catholicã Fidẽ percipiẽdã, recipiẽdã, & retinendã, & ad quaslibet artes etiã liberales addiscendas, quas etiã ante Hispanorũ adventũ suo more, ac modo in aliquibus regionibus plusquàm mediocriter exercebãt.

53 Quod † etiam multis exemplis, & argumentis latè probavit pijssimus in Indos Chiapensis Episcop. in fine suæ Apologię fol. 17. & in replicat. 8. ad obiect. Sepulvedæ, Ioseph. Acosta omnino legẽdus lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & 8. 17. & 18. cum multis seqq. & lib. 4. cap. 3. 4. 5. & in hist. moral. Ind. lib. 6. cap 1. 8. & seqq. Vbi concludit, nullam nationem hominũ obsequẽtiorem esse, nullam subiectiorem: esseque Indos, præcipuè Peruanos, & Mexicanos, ingenio nequaquam duro & obtuso, sed potius docili & mansueto, imitandi quidquid viderint mirè cupidos. In quibus potentiam, & regendi auctoritatem conspiciunt, nimis venerabundos, dicto citius obsecundantes. Bonorum, & Sacerdotũ amatores, &

obe-

obedientes, factus, opumq; contēptores, & quòd multi minus credūt, si semel seriò, atque ex animo Religionē, virtutemq; susceperint, in sententia 54 constantes. Et † quòd fortè multis ex nostris id dicere possint, quod Iob cap. 15. amicis suis dixisse narratur: *Ergo vos estis soli homines, & vobiscum moritur sapientia, & mihi est cor, sicut & vobis: neque inferior vestri sum: quis enim ea, quæ nostis, ignorat?*

Idem ostendit Th. Boz. de sign. Eccl. lib. 7. cap. 4. & lib. 8. cap. 5. vers. 58, ubi de efferatis Indorū gentibus loquens, quæ per nostros ad Fidem conversæ fuerunt, inquit: *Ac sanè nunc illi populi mãsuetudine, docilitate, Religione, ac bonis moribus nos superãt*, & lib. 10. c. 13. vers. *Hinc ut legimus*, ubi per Episcopos & Religiosos viros Indorū ruditatē & feritatē emendatā fuisse commemorat.

Idem tradunt Ioan. Boter. in relat. univers. 4. p. lib. 3. pag. 58. 96. & seqq. Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Arguitur tertiò*, F. August. Davila in. d. hist. Mexic. lib. 1. cap. 30. pag. 109. & cap. 42. Fr. Eman. Roderic. in quęst. regul. tom. 2. q. 99. art. 4. pag. 292. Fr. Alfons. Ferdin. in hist. Eccles. nost. temp. lib. 1. cap. 21. Fr. Greg. Garcia de Ind. orig. lib. 3. cap. 4. §. 5. & cap. 5. & 6. & novissimè ac latissimè Fr. Ioan. à Torquem. in Monarc. Ind. lib. 11. 12. 16. & 17. per tot. ubi Indos a tarditatis & feritatis nota defendunt, & plurimorū facta, leges, mores, & instituta recēsent, quæ cum pręceptis Decalogi, & aliorū nationū legibus in multis conveniebant, & eos nullo modo ingenij, & Catholicæ Fidei expertes fuisse cō vincunt, sed magna ex parte prudētes, subtiles, acutos, pios & religiosos, & regendi, ac gubernãdi arte usquequaque nō imperitos. Idem etiã in sua generali huius Novi Orbis historia passim præstat Ant. de Herrera, & præcipuè decad. 3. lib. 2. cap. 18. & seq. decad. 4. lib. 10. cap. 1. & 9. lib. 8. cap. 3. lib. 9. cap. 12. ubi politiam, & mores Mexicanorum, Iucatanorum, Chiapensium, Nicaraguensium, & aliorum provinciarum Novæ Hispaniæ cōmemorat, & decad. 4. lib. 1. cap. 10. & seqq. ubi agit de Indis Terræfirmę, & lib. 5. cap. 9. ubi de moribus Malucorum, & decad. 5. lib. 4. cap. 1. & seqq. ubi de moribus Peruanorum.

Et ante omnes luculenter de eodē argumento disseruit † Reverendiss. 55 Pat. Fr. Iulianus Garcesius ex Dominicano Ordine, primus Ecclesiæ Tlaxcalensis Episcopus, qui cùm maximâ religione, & eruditione pollêret, & pluribus annis inter Indos Novæ Hispaniæ versatus fuisset, ac proinde idoneitatē eorū, & iniurias, quas sub prætextu incapacitatis immeritò patiebantur, simul explorasset, & deplorasset, piã † quandam, & elegantē epistolam 56 misit ad Paul. III. fœlicis recordationis S.R.E.P. anno 1536. in qua multa verè, ac graviter de eorundē Indorum moribus, ingenio, docilitate, & in Fidē Catholicã propensione, & profectione recensuit, quam non pigebit candidis & Christianis Lectoribus ob oculos ponere, quoniam maximè ad nostrum institutum conducit, & cùm à suprà dictis Auctoribus multum laudetur, à Fr. August. Davila dumtaxat refertur d. cap. 42. ea igitur sic habet.

Sanctissimo D. N. Paulo III. Pōtif Maximo, Fr. Iulianus Garces Ordinis Prædicatorū, Episcopus primus Tlaxcalensis in Nova Hispania Indiarum Cæsaris Caroli, salutem sempiternam dicit.

QVÆ circa novellū gregē, Ecclesiæ sanctæ aggregatū, tibi (Beatissime Pater) acquisitū noverim, declarare non pigebit, quatenus exultare valeat spiritus tuus in Domino salutare. Et ne pro

logi longâ enarratione, tibi præcipuè, qui tot, ac tantis totius Orbis negotijs providêre debes, fastidiũ generẽ; rẽ ipsam in valvis aggredior. Nulla † sunt obstinatione orthodoxæ fidei infesti, aut pervicaces (ut Iudæi, & Mahumetani) Indorũ parvuli. Christianorũ decreta non hauriunt modò, sed exhauriũt, ac veluti ebibunt: citiùs hi, & alacriùs articulorũ Fidei seriem, & consuetas orationes, quàm Hispanorũ Infantes ediscunt, & tenent, quidquid à nostris traditur. Alũtur intra Monasteriorũ ambitũ per suas classes, & contubernia per scholas & doctrivia ex ditioribus treceenteni, quadrigẽteni, quingenteni, & sic de singulis ordinatim, secundũ magnitudinẽ civitatũ, & oppidorũ. Non clamosi, non iurgiosi, nõ litigiosi, non inquieti, non discoli, non tumidi, nõ iniuriosi: placidi, pavidi, disciplinati, ad magistros obtẽperatissimi, obsequiosi ad sodales, non querulosi, non mordaces, non contumeliosi, omni prorsus vitio (quod nostrates pueruli scatent) liberi: secundũ quod illa ætas patitur, ad liberalitatẽ propensissimi; utrum uni, vel multis des, nihil interest, quia quod uni datũ est, singulis impartiendum curant. Parcimoniâ mirabili, non bibaculi, nõ gulosi, ingenitâ, & velut innatâ modestiâ, ac disciplinâ. Siquidẽ videri est, eos ordinatè, seriatimq; incedentes, seu sedêre, seu stare iubeantur, seu flexis poplitibus prosterni ad pulvinaria. Præter suum Tlacuali (sic enim communẽ escã appellant) post panẽ, seu Tlaxcali, nihil obnixè flagitantes. Habẽt enim & nostrates fructus omnes, idest, quorũ semina ab Hispania allata sunt: tanta est terrę feracitas, ac fœcundia. Habẽt & suos fructus. Iã verò ingenij docilitas supra modũ, seu cantare iubeas, seu legere, scribere, pingere, fingere, cæteraque id genus liberaliũ artiũ, & aliarũ, ad rudimenta omnia perspicaces, & acutissimi intellectus dexteritate singulari, quod præter cœli clementiam, ac temperiẽ (ut sępè mihi animo revolvẽti occurrit) pręstat mira in cibo simplicitas ac parcimonia. Cũ intra monasteria Fratrũ ad disciplinã arceantur, nulla a maioribus querimonia quæstióve fit, quòd inæquali sparitate tractẽtur, quòd severiùs castigẽtur, quod à pędagogis tardiùs ad domos dimittantur, quòd ęqualibus inæqualia, aut imparibus paria demandentur officia. Cõtradicit nemo, nullus obiurgat; sed parẽtũ cura, ac solertia ad id tendit, ut quàm eruditissimus in Christianismo suus natus evadat. Iam verò Ecclesiasticus cantus, seu organicus, seu harmonicus, seu rhytmicus absolutissimè ab eis perdiscitur: ita ut extranei musici nõ magnopere desiderentur. Qui in cãpo pugiles exercebantur, campestrati vocabãtur (teste Augũst.) quia fœmoralibus eorũ pudẽda velabãtur, quę cãpestria dicebãtur, & perizomata in litteris sacris, Indi Tomastli dicunt: Apud quos tanta cura, & verecundię observatio, ut in publicũ etiã tantilli infantuli (de Mexico loquor) sine Thomastli, idest, subligari prodeat nemo. ¶ Nũc cõtra eos, quos de indigenis malè sensisse, cõperimus, dicendũ erit: refellẽdo vanissimã opinionẽ illorũ, qui eos incapaces insimulãt, inculpantq; atq; ex Ecclesiæ gremio abijciendos asseverant. Prædicate (ait † Dominus) Evangeliũ omni creaturæ, qui crediderit, &c. de hominibus planè loquebatur, non de brutis, nullã excipiens gentẽ, nullã nationẽ excludens, quippè in rete Evãgelico omne pisciũ genus cõclausuris Apostolis, quibus prędixerat: Faciã vos piscatores hominũ. Nã quod dicit, elegerũt bonos, malos foras miserunt: nõ de hac militantis, sed de illa triũphantis Ecclesiæ piscatione loquebatur, quãdo segregabit oves ab hœdis. Vnde in piscatione Petri ante passionẽ retia rumpebantur prę multitudine pisciũ, etiam naviculæ penè mergebantur, sed post Resurrectionem (ait Ioannes) cùm tanti essent, non est ruptum rete,

57

58

quia de piscatione triũphantis loquebatur Ecclesiæ. Multi enim retia militantis Ecclesię pisces implent, rũpunt, & egrediuntur, sive hęresibus, sive pravis moribus, qui triumphãtis retia nõ intrabunt. Vnde de piscatione post Resurrectionem Dominicam numerum determinatum apposuit piscium: quia novit Dominus, qui sunt eius (ait Apostolus) quia hęc retia multi exituri intrant, illa nullus egressurus intrabit. Lauda Ierusalem Dominum (ait Psalmista) quia confortavit seras portarũ tuarũ: benedixit filijs tuis in te. Et ne putaremus in cœlum tantùm centũ quinquaginta tres, idest, beatorũ animas: mysticè usque ad decem & septẽ ab uno ascendẽdo, ac intermedios numerando, is numerus surgit centum quinquaginta tres, quia decẽ præceptorũ observatores, & septenaris numeri in donis Spiritus sancti perceptores tantùm intrabunt: quia multi sunt vocati, pauci verò electi. Restat igitur, ut nulli apertũ, quod vidit Ioannes in Apocalypsi, ostium claudamus, quia ille, qui habet clavẽ David, qui aperit, & nemo claudit, solus novit numerum electorũ in fœlicitate superna. Nulli ergo hominum, qui † ex fide spontanea petat Baptismum, Ecclesiæ est porta claudenda, iuxta Augustini sermonem 15. de verbis Apostoli, Cyprianũ super hac re citantis. Nullum ergo retrahat, quæso, ab hoc opere falsa talium assertio, qui diabolicis instigati suggestionibus, incapaces religionis nostræ asserunt Indos istos.

59

60 Hæc certè vox † Satanica est, & dolentis dæmonis suum subversum iri cultum, ac ex avarissimorum Christianorum faucibus erumpens; quorũ tãta est cupiditas, ut sitim eius explêre volentes, rationabiles creaturas ad Dei imaginẽ factas, bestias, & iumenta esse contendant, nullo alio fine, nisi ut quibus illarũ cura cõmissa est, nulla sit liberandi eas è rabidissimis manibus cupiditatis suæ: quin potiùs illarũ obsequio uti pro arbitrio permittant. Quis enim tã impudẽti animo, ac perfricatà frõte incapaces fidei asserere audet, quos mœchanicarum artium capacissimos intuemur, ac quos etiam ad ministerium nostrorum redactos bonę Indolis, fideles & solertes experimur?

61 Etsi quando (Beatissime Pater) tua sanctitas aliquem Religiosum † virum in hanc declinare sententiam audierit, etsi eximia integritate vitę, vel dignitate fulgêre videatur is: non ideò quicquã illi hac in re præstet auctoritatis, sed eundẽ parũ, aut nihil insudasse in illorum conversione certo certiùs arbitretur, ac in eorũ addiscenda lingua, aut investigandis ingenijs parũ studuisse perpendat. Nã qui in his charitate Christianâ laborarunt, non frustrà in eos iactare retia charitatis affirmant: illi verò, qui solitudini dediti, aut ignaviâ præpediti, neminem ad CHRISTI cultum suâ industriâ reduxerunt, ne inculpari possint, quod inutiles fuerint, quod proprię negligentiæ vitium est, id infidelium imbecillitati adscribunt, veramque suam desidiam falsæ incapacitatis impositione defendunt, ac non minorem culpam in excusatione committunt, quàm erat illa, à qua liberari conantur.

62 Lædit † namque summè istud hominum genus, talia asserentium, hanc Indorũ miserrimam turbã; nam aliquot Religiosos retrahunt, ne ad eosdem in Fide instruendos proficiscantur. Quamobrem nonnulli Hispanorũ, qui ad illos debellandũ accedũt, horũ freti iudicio, illos negligere, perdere, ac mactare, opinari solent non esse flagitiũ. Vnde apparet, quòd hoc Satan ille, humani generis hostis, in lucis Angelũ transfiguratus invenit, ut gentium illarũ differendo fidem, sibi exhibitum cultũ conservet. Nunc verò de horum sigillatim hominum ingenio, quos vidimus ab hinc decennio, quo ego in patria cõversatus, eorũ potui perspicere mores, ac ingenia perscrutari,

testificans corã te (Beatissime Pater, qui CHRISTI in terris Vicarium agis) quod vidi, quod audivi; & manus nostræ contrectarunt de his progenitis ab Ecclesia, per qualecunque ministerium meum in verbo vitę, quod singula singulis referendo, idest, paribus paria. Rationis optimę compotes sunt, & integri sensus & capitis; sed 63 † insuper nostratibus pueri istorũ, & vigore spiritus, & sensuum vivacitate dexteriori in omni agibili, & intelligibili præstantiores reperiuntur. De ma-64 ioribus, † quod barbarâ feritate, ac crudelitate ultra humanum modum fuerint, audivi: utpotè antropophagi, idest, humanarum carnium voratores, truces, ac cruenti: sed quanto crudeliores, & immaniores fuêre, tanto acceptius Deo holocaustum offeretur, si benè convertantur: cuius pars maxima nos sumus, si tales erga eos extiterimus verbo, & exemplo, manu, linguâ, quales eos nobis, si in similem casum incidissemus, voluissemus habêre. Lucrifacere animas eorum laboremus, pro quibus CHRISTVS fudit sanguinem. Barbariem eis, 65 & idololatriã obijcimus, † quasi meliores habuerimus patres nostros à quibus ductamus originẽ, quousque B. Iacobus Apostolus eisdem prædicavit, eosque ad Fidei cultum convertit, ex pessimis optimos reddens: unde tot clarissima Martyrum, Doctorum, & Virginũ lumina emicuerunt, quos hîc longum esset, & non necessarium recensere. Quis dubitat, durante sæculo, multos ex his sanctissimos futuros, & omni virtute conspicuos? Numquid 66 Sertorio † apud Hispanias res agẽte, submissa est cerva, quæ fatidica putaretur? Ecce cervam, idest, brutum animal Hispani prophetissam, idest, fatidicam, ac Deam adorabant. Feritas Hispanorum quondam tanta erat, ut Silius Italicus ex Italica Bęthicæ civitate oriundus, dicat de maioribus suis eulogium inclytum:

Prodiga gens animi, & properare facillima morte:
Namque ubi transcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi, spernens venisse senectam
Et fati modus in dextra est.

Viriatus ille, quem teste Iustino (de Gentilitate loquor) Hispania habuit clarissimum Ducem, pastor erat armentarius. At post † Christianismum 67 susceptũ, cũ fide veram nobilitatem hęreditate possidemus, tot milites, tot Duces præclarissimos, quibus & Roma Imperatoribus usa, mirũ in modũ crevit, ac in id, quod de ea audivimus, provecta est. Si tam † inculta, & vepri-68 bus errorum obsita Hispania ante Apostolorum prædicationem, post eà tales fructus, sive in sæculo, sive in Ecclesia parturivit, quales futuros nunquam antè credidissent, quia hæc mutatio dexterę Excelsi: dent mihi tales pro eodem Omnipotentis Dei, ac Domini liberatoris cunctorum auxilio, favore, & patrocinio, mirabilẽ fortasse Indorum populum in hoc Novo mundo reperto futurum. Numquid (ait Isaias) abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat? Quo tempore Sertorius in Hispania apud semiferos homines Romanorum Dux erat, litteras Hispani, & Græcas & Latinas noverant, ab his nationibus subiugati: verũtamen est, quòd si Hispania proprias vires agnovisset (ait Trogus) nunquã Romanis colla dedisset: litteras ergo Hispani didicerant, nec eorum linguam minus callebant, & semibarbari adhuc erant. Quid mirum, † si mise-69 lli isti in extremo terrarum margine constituti, nullo cultorum hominum commercio, nullas usque hodie litteras assecuti, belluarum instar essent, nullum animal habentes pro vectura, ipsi aselli bipedes omnia ruri, domique vectitarent, nullâ exterorum hominum notitiâ, nullo cultu, aut victu, aut vestitu, alijsq; humanę vitę ornamentis prædíti, nullo litterarum

com-

commercio, nullo vehiculorum, aut navigiorum usu, inculti essent, ac penè barbari. Si omnibus ijs præditi Hispani, tales prisco tempore extitêre, quid de his desperandum, cùm de nobis a nostris minimè desperatum sit, cùm in ea regione tam illustres viri evaserint in utroque homine? Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum, ait Psalmista, & sequitur: Et videas filios filiorum, qui sunt homines Novi mundi indigenę, qui Fide, & virtutibus eos, quorum sunt ministerio, ad Fidem conversi, fortè superaturi sunt.

70 Et quoniam eos penitus † litteras nō didicisse prędixerim, palinodiam cano: pingebant enim, non scribebant, idest, non litteris, sed imaginibus utebantur, si quid absentibus seu tempore, seu loco memorabile vellent significare. Quod & Lucanus insinuat in hęc verba:

Phœnices primi, famæ si creditur ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris,
Nondum flumineas Memphis contexere Biblos
Noverat, & saxis tantum volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Nunc verò tāta est ingenij eorum fœlicitas (de pueris loquor) ut & Latinè, & Hispanè scribant, nostris pueris elegantiùs: Latinè sciant, atque loquantur non minùs quàm nostri, qui se eius rei studio dedidêre.

71 Confessiones † ab eis fiunt, quæ vel maximè novellis in Ecclesia difficultatem afferunt, & arduitatem pręseferunt, ubi fides pręcipuum locum tenet, cùm secreta cordis extrinsecùs revelentur, ac alteri pandantur lapsos humani, & peccata non minori perspicuitate ac veritate, quàm a Christianis natis (ne dicam propensiori) earumque frequētiâ gaudent, imò aliqua vel minus enucleata, vel a confessoribus forsan non intellecta, quæ semel cōfessi sunt, examussim repetere spontaneè non verentur columbinâ sanè simplicitate; ita ut quoad confessiones apud illos totus annus habetur, ut Quadragesima inter nostros, disciplinas ordinarias & à pueris, idest, flagella, non modò renuentes, sed & ultrò suscipientes, clam tēpore & loco, ultra communes, quę fiunt in die Veneris sancti, & omnibus sextis ferijs anni. Quodque adhuc difficilius existimatur à nostris (qui nec in abijciendis quidem concubinis dicto pareant prælatorum) tātâ facilitate uxorum pluritatem abijciant, quas in paganismo habuerunt, unicâque continēti, ut miraculi instar sit. Furta, quorum consuetudo (de parvulis loquor) genti innata est, apertissimè pro confessione accusant. Non restitutionem recusant, aut procrastinant. Construunt Ecclesias magnas, quas armis Regijs adornant, conventus Fratrū protectorū suorū, & domos devotarum mulierū ab Imperatrice domina Elisabeth missarū, quibus bono animo dant suas filias, sicut Fratribus filios, ut ex ipsis quantocius sancta Ecclesia augeatur. Cùm indigent aquâ, ad Fratres cū oblationibus veniunt, processiones petunt. Idē similiter faciunt pro pueris infirmis, petentes Evangeliū sibi dici, & manus sacras super ipsos imponi. Cùm infans nascitur, ad Sacramentum Baptismi suscipiendū à patre, vel matre portatur, & quando moritur ad Fratres cōcurrunt, ut sepeliatur. Cùm vir scit, uxorem nō Christianam, illam ad Baptismum ducit, & mulier virum, ut desponsentur ad modum Christianorum, & pater filium, mater filiam, frater fratrem, & vicinus vicinā. Quo circa quę per me ipsum, & à fidedignis Religiosis personis de fide, & moribus istorum acceperim, compendio dicam.

Rogatus quidam, cur extra tempus Quadragesimę confiteri vellet? respōdit: Se ægritudine pressum spopondisse confessionem Deo, si evaderet, ideò voti reum confiteri debere.

Item alius, ad quid tam citò confeſsionem repeteret, à confeſſore rogatus, qui ſciret, eum paulò antè alij confeſſum: reſpondit: Verùm equidem eſſe; ſed quòd confeſſorem eum non plenè intellexiſſe, ſuſpicaretur, repetere ſe velle confeſsionem: inſuper & poſteà nonnullorum recordatum fuiſſe peccatorum, quæ faſſus anteà non fuiſſet.

Petrus quidã, & Iacobus Neophiti ex primoribus eorum, poſt confeſsionem Sacramentalẽ, imaginariâ viſione, duas vidêre videbantur vias: olidã alteram, alteram odoramentorum, atque roſarum refertam: contemplatoſque Magdalenam & Catherinam; quarum ſimulacra ex pictura didicerant, fœtida dicentes, quam antea tenebatis, via eſt; roſarum ſpiramine odora, quam ſequimini poſt Baptiſmũ. Quod in conſpectu decem millium animarũ animoſo & ferventi ſermone referentibus, multi Baptiſmum petierunt.

Quâ nocte Salvator noſter, ſecundùm Eccleſię repręſentationem, natus eſt: Gloria in excelſis Deo à cantantibus linguâ ſuâ auditum eſt à pluribus. Cùm tamen hymnus iſte tunc in eorum linguam converſus non eſſet, ut poſt: unde arguitur, nõ humanâ induſtriâ, ſed Divinâ virtute miraculum accidiſſe.

Anhelanti cuidam violentiâ cõprimere puellam, ait illa: Numquid nõ Chriſtianus es tu? Cui reſpõdenti, ſum: hoc quod agis (addidit illa) Chriſtiana pietas prohibet. Quo audito, ille ab incœpto protinus reſilivit.

In quadrageſima admonitus pro Religione haberi ieiunium, cùm ægritudine laboraret, nullo modo perſuaderi potuit à Chriſtianis, ut carnibus veſceretur.

In confeſsione ſe accuſavit eorum quidam, quòd cùm propriã cognoſceret uxorem, alterius, cuius ardebat deſiderio, recordatione fuerit voluptuoſâ allectus.

Rogatus fuit a quodam religioſus quiſpiam, utrum orare deberet in ſacris myſterijs; an ceſſare, atque attentius Verba Divina auſcultare?

Alius ſimiliter audito, quòd Iudas inconfeſſus, & impœnitens laqueo vitam finiverit, ait confeſſori: Ego ſum Iudas, qui etſi confeſſus fuerim, non integrè tamen, ideò confeſsionem repetendam putavi.

Duo alij ex rubore peccatum peſsimũ in cõfeſsione occultãtes, nimiâ ægritudine preſsi, falsi Sacramentaliter crimẽ, cõpunctionis, & lacrymarũ imbre perfuſi, utroq; morbo abſoluti sũt.

Chriſtiana eorũ, maritũ Gentilẽ ſortita, rogat, num Baptiſmum acceperit, illo abnuente? debitum, imò indebitũ maritale negat, quouſque lovacro ſancto perfuſum viderit.

Plures confeſsi ex eis non abſoluti, vel quia in fornicatione erãt, vel quia reſtitutionem procraſtinarent, quãtociùs adimpleto confeſſoris pręſcripto recurrunt, & ſe repræſentant pro abſolutione: quod, meâ opinione, fidei non exiguum argumentum eſt.

Si cõfeſsio eiſdem ex occupatione confeſſoris, aliáve cauſa denegatur, dolent, flent, gemituque oſtendunt Sacramenti famem, ſitimque iuſtitiæ.

Pluſculi poſt Baptiſmũ petunt baptizari, quibus, cùm Chriſtianâ religione id nõ licêre, dicatur, reſpondẽt: Scimus id quidẽ, ſed tunc nõ credidimus, aut verba baptizatoris nõ intelleximus.

Martinus vocabatur, qui in extremis paulò antequàm decederet, aſsiſtenti matri ait: Cede parens, nonne vides fratres advenire cum Cruce, & Dominam quandam per magnificam lineam mihi Roſarij offerentem?

Cùm in Thecoacan agerent Chriſtiani in hoſpitio primùm, eſſentque aliò profecti, ait quidam eius oppidi indigena ſocijs: Nunc maximè Chriſtianâ religione fratres vivendum eſt, cùm ſoli ſimus, & teſtes Fidei noſtrę Chriſtianos non habeamus.

Sed dices, nullo teste res gesta probatur, quasi & testes ipsi mentiri non possint. Rursum in iudicio humano res est nullius ponderis, aut momenti. Quasi verò super hoc humanum iudicium requiramus, & non Divinū potius admiremur, quo velit Omnipotens in novo nascentis Ecclesię cespite, fructū promittere, ac miracula suscitare, quę apud Sanctos, quos ab antiquo veneratur Ecclesia, penitus floruere. Suffragatur tamen huic nationi, maximè hic mos duplici de causa: tenuitate victus, vilitate, & simplicitate vestitus, humilitas & obedientia genti innata, quibus nullę regiones mundi abundant sicut ista.

72 Quia explicuisse videor, † Beatissime Pater, quę mea dicere, quęque tua audire intererat, super emporio Indico, idest, earum commercio rerū, quæ Creator, & Plasmator omniū suâ providentiâ præparaverat in termino iam labentis sæculi; in quo fines seculorū devenerunt; reliquum est, contestari Sanctitatem tuam, Paule Beatissime, Doctor Gentium, ne tantam nactus occasionem, segnitiei, aut torpori locum des: quominus id agas, ut omnes nos commonefacias, exhorteris, excites, atque promoveas, ne in tam excelsi Opificis opere dormitare, sed vigilare, & nō segniter agere studeamus. Hoc tibi ipsi imprimis persuadeas, Sanctissime Pater, velim, ex quo Evangelij veritas in mundum effulgere cœpit, idest, nostra fœlicitas declarari, quoque Dei in filios per gratiam liberationis adoptati sumus, post promulgatam per Apostolos duces, ac præceptores nostros salutis viam, nihil unquā pensi maioris (quod sciam ego) in Ecclesia extitisse Catholica, quàm hæc apud Indos talentorum dispensatio. Si enim pro caducis fragilibus huius miseræ vitæ rebus tantopere laboramus, quanto magis niti debemus universi, te duce, Paule Beatissime Pater, ne oblatam in pręsentiarum opportunissimam benè gerendę rei facultatem desidiâ, ac negligentiâ nostrâ perdamus? Videant universi in Apostolico pectore nihil gratiùs insidere, quàm huic tanto negotio vi omni, & nisu, nutu, voce, voto, te velle fideles tuos excubare, adesse, vigilare. Quâ parte nobis Verbi ostium (ut ait Apostolus) apertum est, illuc plurimos operarios destinare, quò in fœcundo huius Indię cespite centeno consurgat spica fructu, quę divitem spem alat, charitatem augeat, fidem sustentet. Tanto idololatras alacriori animo & ampliori ardore certemus ad nostrę professionis vexilla colligere in Asia, quanto Turcarum in Europa sęvitiam in nostros amplius cernimus debacchari. Hinc aurū eruamus ex visceribus fidei Indorū, istud aurum mittamus in subsidium militum nostrorum, longè ampliores ab India terminos à diabolo arripiamus, quàm ipse cū Mahumetanis suis nobis subducat ex Europa. Duplici dæmonum muros ariete quatiamus, ut hinc ab eorum possessione antiqua indigenas eruamus, & istinc auro eruto, eosdem ab Europæ finibus excludamus. Promoveantur, Rex CHRISTE bone, fidelium tuorum termini, † Isaiæ vaticinium impleatur iā. Ecce isti de longè venient: ecce illi ab Aquilone, & mari: & isti de terra Australi. Laudate cœli, & exulta terra: iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suū: & pauperū suorum miserabitur. Et dixit Siō: Derelinquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Et infrà: Leva in circuitu oculos tuos, & vide; isti congregati sunt, venerūt tibi. Ego vivo (dixit Dominus) quia omnibus his velut ornamēto vestieris, & circūdabis tibi eos quasi spōsa: quia deserta tua, & solitudines tuę, & terra ruinæ tuæ nūnc angusta erūt pro habitatoribus, & lōgè fugabūtur, qui absorbebant te. Si tantâ diligentiâ † Dńs Iesus Christus, Deus ac liberator noster, Thomam Indos 73 74

adire persuadet renuentem, ac dicentem: quocunque mitte me, pręter quā ad Indos: & Bartholomęum, qui ibîdem dęmones mirabiliter torsit, Indosque ad Fidem convertit, eorum divitias respuens, ac Fidei Evangelicæ potiores auro fodinas, quas sequerentur, ostendit: & te, sanctissime Pater, Imperatorem tuum Deum imitari, ęmulari, comitari convenit, cùm illum milites suos Apostolos in Indos destinantes, ac penè urgentem videas. Sed dices: Non credent Idololatrę Christo, non parebunt Evangelio. Crediderunt (inquit in gestis Apostolicis Lucas) prædicante Paulo, quotquot prædestinati erant à Deo ad vitā ęternam. Nullus certè non credidit ex prædestinatis. Quàm † verò libenter Fidem suscipiant, prædicatores revereantur, & audiant, Ecclesias ędificent, religiosis subdantur Indi istius Novæ Hispanię, testes sumus omnes, qui inter istos versati sumus: de valde autem distantibus ab huius provinciæ terminis, à venerabili Patre Fratre Bernardino de Minaya, nunc Priore sancti Dominici huius civitatis Tenuxtitlan, seu Mexico, verū habemus testimonium, qui cum duobus socijs religiosis usque in Provinciam de Nicaragua, viam trecentum leucarum, & ampliùs peragravit, idololatras docēdo, idola confringendo, & cōburendo, vexilla Regis Chriti erigēdo, & Ecclesias fundando. Ad quæ omnia libētissimos & promptos Indos (qui nunquam viderant Religiosos prædicantes eis) invenit: Baptismum spontaneè petentes, cum laureolis roseis, cibo, & potu ei obviantes, viasque ampliātes, atque tergentes, & suo modo cum gratiarum actione dicentes: Benedictus, qui venit in nomine Domini. Stabilem quippè † Comitem (quem Reges sæculi appellant) te supernus cælestisque Rex constituit, ut circa stationem tuā pervigil semper insistas, hûc tamen, & illûc, ubi maior necessitas poscat, trāsmittendos milites, ac comites tuos, vestimentaque, & alimenta gregarijs tuis distribuere debeas, ne si stipendiorum inopiâ, equitum, peditumque penuria res militaris segniùs agatur, minusque procedat, Imperatori culpa adscribatur, id te agēte, ut confidimus, coronam (sicut par est) reportaturo beatam.

75

76

Hactenus epistola Episcopi Tlaxcalensis, cuius & aliorum auctoritas, & fida relatio eiusdem Romani Pontificis Pauli III. piam solicitudinem excitavit, † ut peculiare deplomate Indorum capacitatem, & libertatem assereret, Divinique, & humani iuris nō secus ac nos, & reliquas Europæ, sive antiqui Orbis nationes participes esse definiret. Idemque † Pijssimus, & Catholiciss. Imp. Carolus V. pluribus legibus, edictis, & schedulis declaravit, contrarias abrogans, quæ illorum servitutē, aut vexationem quovis modo permittere videbantur, ut constat ex ijs, quæ scribūt Hieron. Benzo in hist. Amer. lib. 1. cap. 17. & sequen. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. pag. 323. & 367. & decad. 2. pag. 7. 19. 91. 118. & 144. & decad. 3. pag. 312. & decad. 4 pag. 299. & 270. & seq. & alibi passim, & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. & Nos infrà lib. 3. cap. 5. & 6. diligentius trademus. Paulianæ autem sanctionis verba, quoniam gravissima sunt, & tractationi, de qua agimus, maximè conducentia, in lectorum quoq; gratiā hîc inserere libet, quæ sic habēt.

77

78

Paulus † *Papa III. universis* Christi *Fidelibus præsentes litteras inspecturis, salutem, & Apostolicam benedictionē,* & infrà. *Veritas ipsa, quæ nec falli, nec fallere potest, cùm Prædicatores Fidei ad officium prædicationis destinaret, dixisse dignoscitur: Euntes, docete omnes gentes. Omnes dixit, absque omni delectu, cùm omnes Fidei disciplinæ capaces existāt. Quod videns, & invidens ipsius humani generis*

79

æmulus, qui bonis operibus, ut pereāt, semper adversatur, modum excogitavit hactenus inauditum, quo impediret, ne Verbum Dei gentibus, ut salvæ fierent, prædicaretur: ac quosdam suos satellites commovit; qui suam cupiditatem adimplere cupientes, Occidentales, & Meridionales Indos, & alias gentes, quæ temporibus istis ad nostrā notitiam pervenerunt, sub prætextu, quòd Fidei Catholicæ expertes existant, uti bruta animalia ad nostra obsequia redigendos esse, passim asserere præsumant, & eos in servitutem redigunt, tantis afflictionibus illos urgentes, quantis vix bruta animalia illis servientia urgeant. Nos igitur, qui eiusdem Domini nostri vices, licèt indigni, gerimus in terris, & oves gregis sui nobis commissas, quæ extra eius ovile sunt, ad ipsum ovile toto nixu exquirimus: attendentes, Indos ipsos, utpotè veros homines, non solùm Christianæ Fidei capaces existere, sed ut Nobis innotuit, ad Fidem ipsam prōptissimè currere: ac volentes super his congruis remedijs providere, prædictos Indos, & omnes alias gentes ad notitiam Christianorum in posterum deventuras, licèt extra Fidem Christianam existant, sua libertate, ac rerum suarum dominio huiusmodi uti, & potiri, & gaudere liberè, & licitè posse, nec in servitutem redigi debere: ac quicquid secus fieri contigerit, irritum & inane: ipsosque Indos, & alias gentes Verbi Dei prædicatione, & exemplo bonæ vitæ ad dictam Fidem Christi *invitandos fore, auctoritate Apostolica per præsentes litteras decernimus, & declaramus, non obstantibus præmissis, cæterisque contrarijs quibuscūq. Datū Romæ anno 1537. quarto Nonas Iunij, Pōtificatus nostri anno tertio.* Cuius decreti executio commissa fuit Illustriss. Cardin. Taveræ, ut videbis infrà lib. 3. cap. 8. num. 54.

80 Quartò facit, quia etsi concedamus, omnes omnino Indos obtuso, hebeti, aut fero ingenio preditos esse, cū tamen veri homines sint, valdè absurdum, imò & impium iudicari debuit, & semper debebit eorum iudicium, qui illos a Fidei Catholicæ participio, & sanctę Apostolicę Ecclesię consortio excludere voluerunt, cuius ianua omnibus pariter aperta est, ut Episcopus Tlaxcalensis, & Paulus III. meritò declararunt in epistolis suprà relatis. Etenim † cùm Prophetę, omnes insulas gentium, & qui in extremis terrę habitant, Dominū adoraturos, eiq; laudem cantaturos, & dona adducturos prædixerint, ut apparet ex Sophon. cap. ult. & Isai. cap. 42. & 64. & alibi passim, arbitrari non oportet † contemptos, ac sempiternæ oblivioni datos hos Indos apud pium Conditorē, & benignissimum Redemptorem, cùm sit unus omnium hominum Pater, ut cum Lucretio rectè tradit Lactan. Firmian. lib. 6. Divin. instit. cap. 10. & eodem sanguine, quo Græci, & Romani, isti Indi, quantùmvis barbari, redēpti fuerint. 81 82

83 Quapropter † ipsos Christi Apostolos scimus ad remotissimas quasque, & ferocissimas nationes Evangelij seminandi gratiâ penetrasse, neque earum belluinis moribus deterritos, neq; sensus stupore pertæsos; se crediti talēti debitores Græcis pariter ac Barbaris, sapientibus atque insipientibus agnoscentes, ut scribit D. Paul. Rom. 1. & optimè prosequuntur Acosta. d. lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & sequentib. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 1. cap. 11. pag. 37. & 38. & lib. 4. par. 1. cap. 1. & lib. 11. in præfat. pag. 759. & Thom. Bozius lib. 8. de sign. Eccl. cap. 4 & lib. 10. cap. 13. ubi latè agit de efferatis gētibus ad humanitatem, & Religionē disciplinâ Christianâ perductis, & novissimè post hęc scripta P. Suarez in tract. de Fide, disput. 6. sect. 9. num. 4. ubi indubitanter asserit, omnes viatores per se Fidei esse capaces.

84 Quibus addere licet D. August. qui serm. 37. ad Fratres in Erem. tradit, se ad monstra sine capite, & oculos in pectore habentia, ferendi Evangelij causâ profectum, cùm nosset eos Gen-

tili-

tilitatis errore implicitos, & ratione alicuius tametsi falsæ Religionis, duci. Quod etiam refert Bapt.Fulgos. lib.1. memorab. capit. 6. de miraculis, fol. 53.& novissimus Alfons.Carranza in Disp. de partu humano, cap. 17.num. 80. ubi eiusmodi homines læmnios appellari, tradit, de quibus Agell.lib.9. capit.4. & D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap.3.

85 Et similiter † prædictę ruditatis & hebetudinis Indorum causa sufficiens iudicari non debuit ad eos debellandos, affligendos, onerandos, & spoliādos, cùm potiùs ob eandem rationem illis ut hebetioribus magis miserendū, quàm irascendum fuerit, magisque cōsulendum & subveniendum, quàm persequendum. 86 Constat † quippè stolida hominum ingenia miserijs, ærumnis, & adversis, ac calamitosis rebus stolidiora fieri, ut Ovid. in epist. Sapho. his verbis ostendit:

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat,
Ingenium meis subsistit omne malis.

87 Et certum etiam est, † eiusmodi hebetudinem rusticitatem, aut feritatem Indorum nō tā ex natalium, stirpisve, aut aëris nativi causis descendere, quàm ex prava, & diuturna educatione, & vitæ agrestis consuetudine, austeritate, doctrinęque defectu, & ex nuditate, & ciborum crassitie, atque intēperie, quâ ut plurimùm utebantur, ut in nostris rusticis, & agricolis Hispanis quotidie experimur, & 88 † generaliter de omnibus, qui rura, & agros inhabitant, tradit Arist. sect. 30. probl. 1. Galen. in lib. de temper. capitis, & in lib. quòd animi mores corporis temperamenta sequantur, latissimè Tiraq. de nobilit. cap.2. ex num.57.& ultra relatos ab eo Otalora in eodem tract. p.5. cap. fin. num. 20. Doct. Huarte in tractat. de examine ingeniorum, cap.4.& in specie de Indis nostris loquentes Ioseph Acosta d.lib.1. de procur. Ind. salu. cap.8. Fr. Ioan. Bapt. in dict. advertent. confess. 1. part. fol. 59.& Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. lib.3. cap.4 §.2.

89 Quibus hebetudinis Indorum causis, addi etiam potest † idololatriæ cæcitas, cui maximè dediti erant, quâ interveniente, homines hebetari D. Paulus ostendit, 1. Corint.2.& 3. D. Greg. lib.12. Moral. qui habetur in cap. Salomon 32.q.4.& veluti lapides fieri Clemens Alexand. in Orat. hort. ad Gent. ubi sic eleganter scribit: *Testis nobis accedat vox Prophetica veritati concinens: potens est enim Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Qui miseratus multā nescitiam, & cordis duritiem eorum, qui lapiduerunt adversus veritatem, excitavit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempè Gentibus, quæ crediderunt lapidibus*, & de nostris Indis in specie loquens Fr. August. Davila lib.1. hist. Mexic. cap.81. pag.323.

90 Quæ omnia † non ferro ac flagris, non servitute, & spolijs punienda fuerunt, sed doctrinâ, mansuetudine, morumque nostrorum exemplo suaviter medicanda: 91 cùm re verâ † nulla sit tam Barbara natio, nulla tam stupida, quæ, si aliquā temporis intercapedine accuratè, & generosè educetur, & instruatur, non deponat barbariem, induat humanitatem, & morum elegantiam, & ad tantam frugem perveniat, ut maximis ipsâ naturâ ingenijs comparari possit, ut videmus in rusticis ad scholas, aut curiam, vel celebres urbes traductis, qui mirę solertiæ, & ingenij pręstantis effici solent, & in Æthiopibus, & eorum liberis in palatijs enutrītis, qui adeò ingenio prōpti, & ad quidvis parati frequenter evadunt, ut si colorem detrahas, ex nostris putari possint, sicuti observat D. Chrysost. hom. 4. epist. ad Titum, Acosta d. cap. 8. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq.19. pag.439.& 4. tom. colloq. 3. de hominum educatione per totū, & exemplo canū, quos Lycurgus educavit, probat Plutarch. in eius vita,

Cœl.Rhodig.lib.20. lect. antiq.c. 28. & alia tradens Tiraquel.in lege septima connub. Anneus Robert. lib. 1. rer.iudic.cap.9.Castill.de Bobadill.in Polit. lib.2. cap. 13. ex numer. 62. & P.Ioan. Pineda de reb.gest. Salomon. lib.1.cap.19.

Atque huic nimirum doctrinæ, & politici defectui,& agrestis vitę cõsuetudini adscribenda sunt,quæ supr.cap. proximo ex num.27.pro Indorum barbarie exaggeranda consideravimus. Neque † enim mirũ fuit,quòd primis adspectibus Hispanorũ navigia,equos, bombardas,& litteras mirarentur, ac formidarent, & Hispanos ipsos,his & alijs utentes, de cœlo missos existimarent:cùm hæc omnia verè in se admiranda essent, & ab Indis nunquam visa,nec cogitata. Nam communiter accidit,ut † nova quæq;,etsi pusilla sint, admirationem incutiant,& ut ea,quæ repentè,& ex inopinato videntur,tanquam de cœlo missa credamus,ut scriptum reliquit Seneca lib.7.nat. quęst. in princip.sic inquiens: *Nam quamdiù solita decurrunt, magnitudinem rerum cõsuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana,etiamsi admiratione digna sunt, transeant: cõtrà minimarũ quoque rerum, si insolitæ prodierunt, spectaculum dulce fiat. Adeò † naturale est, magis nova quàm magna mirari*, & Tertul. in Apol.cap.10: *Ex consuetudine humana ignoti, vel ex inopinato apparentes, de cœlo supervenisse dicuntur:proinde Saturno repentino adventu ubique Cœlitem cõtigit dici.*

Mirandum etiam non fuit, † quòd omnes Occidentales Indi litterarum usu carêrent;nam idem Orientalibus, & alijs nationibus commune fuit, ut tradit Alex.ab Alex.lib.2.Genial.cap. 30.qui res gestas,& memoratu dignas Pythagorico more memoriâ tenuêre, illasque à parentibus traditas per manus posteris dedêre, qui tamen haud multò pòst in syndonibus scribere inceptarunt,totasque paginas monumẽtis rerum gestarum impleverunt.

Quod de Phœnicibus tradit etiam Lucanus,& in Mexicanis † nostris experti fuimus, qui si non litteris, imaginibus tamen, & figuris ea omnia, quæ sibi memoranda videbantur, significabant,& conservabant.Et in Peruanis, † qui mirabili modo chordis versicoloribus, multisque nodis insignitis, & artificio singulari contextis, quarum domus sunt perplenę, multorum sæculorum res gestas solerter involvunt,& ubi opus est,sine ulla hæsitatione explicant, & declarant, ut cũ Ioan. Metello, & Petr. Zieza refert Theatr.vitæ hum.volum.6. lib.2. pag. 1593.& volum.5.lib.3.pag. 1275. Ioseph.Acosta lib.1.histor. Ind. cap.24. & lib.6. cap.2. & sequentib.Garcilas. Inca de Incarum histor. lib. 2. capite 22.& 23. & libro 6. capite 8. & alij, quos citavimus sup. libro 1.cap.9.numer.31.

Idemque in Arithmetica contingebant,quam suo more,ac modo, certis lapillis adhibitis, peritissimè callent, ut testatur Acosta dict.lib.6.cap. 8.Et ut essent alij,qui ultra quinque,vel decem numerare nescirent, id valdè culpandum non fuit.Nam Bonfinius lib. 1.rer.Vng. decad.1.scribit,† Albanis, Caspij maris accolis, simplex ingeniũ fuisse,mercaturæ,&cupiditatis expers: & quod numerum supra centenarium non noverant;ponderum, mensurarũ, urbanitatis,agriculturæque ignari. Et de † Thracibus refert Alex.lib.2.Genial.capite 25.quòd ad quatuor usque numerare didicêre: & quod † Meletides adeò vecors fuit, ut vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret.

Pari etiam ratione excusari potest, quod de Hispanis saltantibus diximus, quos Indi furiosos putabant.Nam idẽ Vettones † Hispaniæ nostræ populi fecisse dicuntur, cùm primùm Romanorum castra intuentes quosdam Centuriones, deambulationis causâ in via

pro-

92 93 94 95 96 97 98 99 100 101

progredientes, reflecti cernerent, insanire quippè homines suspicati sũt, atq; ita eis viam ad tabernacula commonstrabant, quasi semper aut quiescere, aut pugnare necessarium arbitrarentur, ut refert Strabo lib. 3. & post eum Theat. vit. hum. vol. 7. lib. 6. pag. 2024. & vol. 15. lib. 1. pag. 2956.

102 Et longè minus, † quod de eclypsi Xamaicensium retulimus, barbariem, & ignorantiam Indorum demonstrat, cùm Romanis militibus, apud quos totius Orbis Imperium, & gubernatio residebat, idem fermè contigisse ostẽdat Cornel. Tacitus lib. 1. annal. Dum 103 legiones † Pannonicas iamiam ad seditionem, & alia sęvissima scelera prorumpentes, alio Lunari eclypsi turbatas, & a Druso sedatas, his verbis scripsit: *Noctem minacem, & in scelus erupturam, fors lenivit. Nam Luna claro repentè cœlo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem syderis adsimulans, prosperèque cessura quæ pergerent, si fulgor, & claritudo Deo redderetur. Igitur æris sono, tubarum, cornuumq; concentu strepere; prout splendidior, obscuriorve lætari, aut mœrere. Et postquàm ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris (ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes) sibi æternũ laborẽ portendi, sua facinora aversari Deos lamentatur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiã vertẽda ratus, circumiri tẽtoria iubet, &c.*

Similiter in consideratione non est, 104 quod † quidam de sordidis, & spurcis Indorum moribus circa corporis cultum obijciunt. Nam licèt plures ita comperti fuerint, alij tamen, ut Mexicani & Peruani magis compti, & po105 litici erãt. Ita † ut Huainacapac Inca, Peruanorum Imperator, cum fœlicissimis expeditionibus plurimas nationes sibi subiecisset, in eam tandem perveniens, quę cum tractum incolit, quem hodie CABO DE PASSAOS appellamus, ab indigenis debellandis, & imperio suo aggregandis, abstinuerit, quòd eos sordidos valdè, & squalidos esse, comperisset, ut refert Garcil. Inca in suis commentarijs, 1. tom. lib. 9. cap. 8. in fine.

Et idem Auctor lib. 7. cap. 20. scriptum reliquit, † alium eorundem Pe- 106 ruanorũ Regẽ, nomine Incalupanqui, Chilensium ferocitate conspectâ, qui imperio suo facilè colla submittere noluerunt, exercitũ ab illorũ finibus eduxisse; eò quòd diceret, nullo graviori supplicio eorum proterviam afficere posse, quàm si illos Imperij, gubernationisque suę moribus, & legibus non donaret.

Etsi antiquitatis monumenta requirimus, fortè non minorem spurcitiem in † nostris Hispanis, maximè Iberis, 107 & Cantabris reperiemus, cùm de illis narret Cœl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 22. ferinos prorsus ac depravatos mores habuisse, quando non abnuebant ex lotio, quod intra cloacas asservatũ diutiùs fuisset, lavacra comparare: retrimentisque contusis, dentifricia sibi, atque coniugibus quærere, & humi cubitare. Et idem scribit Ravis. Textor in officina, 1. tom. tit. de divers. morib. popul. pag. 370. & 372. addens, quòd res minimas plurimi faciebant, & avaritię studio semel tantùm inter diu cibum capiebant, hydropotæque erant: & quòd oblectabantur capillorum † longitudine, crinemque 108 sibi, sine ullo artifice formosi, quatiebant, non aliter quàm iubam generosa animalia. ¶ Barbæ † etiam, & pilorũ 109 abrasio, & corporum † ad effectus va- 110 rios pictura, & tinctura non Indis tantùm, verùm & pluribus alijs nationibus communis fuit, ut ipse Rhodig. prodit d. lib. 18. cap. 21. & Maluenda lib. 8. de Antichrist. cap. 20. Theatr. vitę hum. vol. 2. lib. 2. ex pag. 298. Fr. Alphons. de Mendoza in quodlibet, q. 5. positivâ, & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. capit. 14. & præcipuè † Britannis, qui teste 111

Iulio Cæsare lib.5. comment.de bello Gallico,capillo utentes promissio re, cæterum corpus curiosius abradebāt; præter labrū superius,& glasto, quod (ut Cæsar inquit) cæruleum exhibet colorem,se totos inficiebant,ut eâ ratione horridiores hostibus se se in prælijs ingererent. Vnde aliter quā † veteres interpretes acceperunt,interpretandi sunt Martial.versiculi lib. 11. epigram.54.

112

Claudia cæruleis quū sit Rufina Britannis
Ædita,cur Latiæ pectora plebis habet?

Et idem de eisdem Britannis docet Gētianus Hervetus in notis adClem. Alex.lib.3.Pędagog. cap.3. pag.259. & Petr.Fab.lib.1.semest. cap.20. pag. 137. qui † Cæsaris verba diligenter explicat, & emendat,post Petrum Victorium lib.19. var. lect. cap. 3. & eodem lib.1.cap.6.pag.36.notat ipsorum † etiam Romanorum Imperatorum triumphantiumcorpora minio illini solita, sicq; Camillū triumphasse, ut memorat Plin.lib.33.cap.7.

113

114

Quò respiciens, narrat Anton. Panorm.de rebus gest. Alphonsi,quòd cū Alphonsus † Aragonū Rex triūphalē currum ascenderet,non defuerunt,qui admonêrent, ut triumphantium Romanorum more vultū minio illiniret. Quibus ille respondisse,fertur,minium Baccho soli convenire;qui non solùm triumphi, sed vini etiam repertor extitisset.Zigantes † etiam Afri, qui simijs tantùm vescuntur,corpus minio inficiunt,teste Herodoto lib.4.& Hyperborei Æthiopiæ populi, atri coloris, tota corpora rubricâ illinunt, & Daci, & Sarmatæ ea succis herbarum inscribebant, ut testatur Theatr. ubi sup.pag.301.& de Cathainis, sive Sinēsibus,quod naturâ imberbes sint, litteris mandavit Ioan.Boëm.lib.2.de morib.gent.cap.8.pag.112.

115

116

QVINTO, pro eiusdem sententię cōfirmatione considerari potest, † id, quod sup.cap.proximo,exnum.52.pro contraria perpendimus, naturâ scilicet secundùm sententiam Philosophi & aliorum,quos ibi retulimus, quosdā servos esse,hoceft,barbaros, & rudes homines naturâ sapientioribus subiectos esse debêre,nō eò spectare,ut verè servi sint,& ob hanc causam libertate,& dominio bonorum suorum publicè,aut privatim spoliari posśint, alioqui idem de infantibus, & pupillis, & multo magis de perpetuò furiosis affirmari debêret, † quos tamen nemo dubitat,verè liberos,& rerum suarum dominos esse, ut post alios, quos refert,concludit Victoria in relect. 1. de Indis,numer.21.& 22. Greg. Lop. in l.2.tit.23.part.2.gloss.2. col.5.versic. *Et pôstea quàm*, & Michaël Salon de iust.& iure, q.2. artic.1. vers. *Offert se hic dubium*,& insinuat Iustinian.in §. 1.instit.de tutelis, ibi: *Tutela est vis ac potestas in capite libero, &c.*& ut Vlpianus in l.qui furere 20. D. de stat.hom. ubi dicit furiosum statum,dignitatem, & magistratum, ac potestatem,in qua fuit, retinêre videri. Ex quo ibidem Bartol. Bald. & Mornacius inferunt, iurisdictionem æquè ac dominium retineri à furioso: sola enim administratio aufertur, quamdiù animus deest, cohibetque inumbratę quietis timor. Sed id tantùm significare voluit Philosophus,huiusmodi barbaris & ignorātibus † hominibus naturâ necessitatem & indigentiam quandam inesse, ut ab alijs,qui prudentiores, sapiētiores,ac magis politici sunt, regantur,& gubernentur,oportereque, ut eis hac de causa subijciantur, sicut filios ante adultam ætatem parentibus, & uxores viris subijci convenit. Atque hoc sanè,non ut prudentiores pro suo cōmodo in illos tanquam in servos dominationem exerceant, sed potius ut hebetioribus consulentes, illorum utilitatem omni modo curent,miserijs. & imbecillitati provideant, & voluntarijs obsequijs utentes,absque omnis laboris molestia, cum gaudio, cordisque lætitia ad observationem natura-

117

118

119

lis.

lis,& Divinę legis, ad ampliorem sapientiam, disciplinam, iustitiam & providentiam dirigant: & denique ad reliqua omnia, quę observant cæteri homines liberi, prudentes, atque politici.

Quam expositionem verba Philosophi, si adamussim perpendantur, nō obscurè recipiunt, & expressiùs idem ostendit lib. 3. Politic. cap. 10. & lib. 7. cap. 14. D. † Thom. 1. part. quęst. 96. artic. 3. & 4. & 2.2. quæst. 57. artic. 3. ad 2. dicens: *Quòd hunc hominem esse servum absolutè considerando magis quàm alium, non habet rationem naturalem, sed solùm secundùm aliquam utilitatem consequentem, in quantum utile est huic, quòd regatur à sapientiori, illi, quòd hoc iuvetur: ut dicitur in 1. Polit. Et ideò servitus pertinens ad ius gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo*: hactenus Thomas. Qui optimè aperit, quò tendat hæc servitus minus prudentis ad sapientiorem, & quamvis eam ad ius gentium referre videatur, idem tamen quæst. 96. artic. 3. & 4. à natura institutam, & statui innocentię convenisse docet, ut sic magis distingua tur à vili, abiecta, & miserabili servitutis conditione, quæ posteà iure gentium ob bella, & captivitates inducta fuit. Et hoc idem tradit eâdem 1. part. quæst. 92. artic. 1. ad 2. his verbis: *Duplex est subiectio, una servilis, secundùm quam præsidens utitur subiecto ad sui ipsius utilitatem, & talis subiectio introducta est post peccatum: Alia œconomica, vel civilis, secundùm quam utitur subiectis ad eorum utilitatem; & ista fuit etiam ante peccatum. Defuisset enim bonum ordinis in humana multitudine, si quidam per alios sapientiores gubernati non fuissent.*

120

121

Eandem doctrinam † probavit etiam Cardin. Turrecrem. in cap. ius gentium, art. 4. dist. 1. Cepola in tract. de servitut. tit. de servit. person. cap. 1. Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 2. art. 2. Victoria ubi sup. num. 23 vers. *Superest respondere*, Ioan. Driedon. de libertat. Christ. lib. 1. pag. 8. cuius elegantissima verba refert & sequitur Covarr. in regul. peccatum, 2. part. §. 11. num. 5. Ioseph Acosta, omnino videndus lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 5. Navar. in cap. ita quorundam, de Iudęis, notab. 2. gloss. penult. num. 5. Menchaca controvers. illustr. in præfat. ex num. 5. & lib. 1. cap. 10. num. 4. 11. & 12. M. Bañez in 2.2. quęst. 10. art. 10. vers. *Arguitur tertiò*, col. 533. Salon in d. tract. de dominio, q. 2. art. 1. in 3. conclus. & q. 3. art. 1. per tot. Greg. de Valentia in 3. tom. disp. 1. q. 10. pūct. 7. col. 417. & sequenti, Molina de iust. & iure, tract. 2. disp. 32. in princip. & disp. 35. & Nos infr. cap. seq. & num. 21. & seqq. & lib. 3. cap. penult.

122

Neque † obstat, quod ex eodē Philosopho, & alijs sup. tradidimus, posse nempè huiusmodi barbaros, & feroces homines coërceri, & etiam obtorto collo, ac reluctantes sub iugum mitti, imò & ut feras venari, ut rectè, & innoxiè vivere discant. Nam hoc falsum, & absurdum esse, multis argumentis pręcitati Auctores evincunt; & si aliquatenus verum esse posset, de illis tantùm debêre intelligi aiunt, qui sunt prorsus veluti furiosi, aut amentes, vel ferarum more viventes, nullis legibus, vel institutis adducti, per alienas provincias præliando, latrocinando, & invadendo, grassantur, & divagantur, quales olim Gothi, Scythę, & Alani fuisse, & hodie in Asia, & Africa Arabes, & Alarabes esse dicuntur. Cuiusmodi nusquam totam ullam Indorum Rempublicam inventam esse cōtenduut, cùm neque amentes sint, & in totum rationis expertes, ut suprà probavimus: neque nobis, aut alijs aliqua damna, vel iniurias intulerint, ob quæ ferarum instar venari, & occidi possint, aut suis provincijs, & pagis privari, in quibus ipsi quietissimè, mansuetissimèque vivebant.

Qui-

Quibus addere licet, quod utcunq; 123 Aristot. verba accipiantur, † eis standum non est, si Christianæ disciplinæ legibus, & moribus adversentur: cũ ille ethnicus fuerit, & in inferno sepultus, ut acriter coram CAROLO V. IMP. OPT. MAX. Chiapensis Episcopus declamavit apud Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 5. pag. 119. & in replicat. contra Sepulvedam: & non obscurè sentiunt Sotus, Acosta, 124 Mẽchaca, & Bañez ubi sup. † qui docẽt, fortaßis Aristotelem assentari voluisse Alexandro Magno, qui eius discipulus erat, & tunc temporis totum Orbem sibi subijcere; his, & alijs coloribus, ac mentitis rationibus conabatur; quas tamen merã potius tyrannidem, rapinam, & violentiam appellare possemus, sicuti facit D. August. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 6. & diximus sup. cap. 6. num. 56. & sequentibus.

125 SEXTÒ, pro eãdẽ opinione facit, † ei contrarium non esse, quod similiter in cap. præcedenti ex num. 66. cum Plutarc. D. August. Thoma, & alijs de Alexandri Magni, & Romanorũ laudibus diximus, dum ob id eorum imperium extollere & legitimum, ac volũtate Dei quęsitum docẽre videntur, quòd feras, & barbaras nationes bellis domuerint, & optimis legibus ac moribus cultas, & mansuetas reddiderint. Etenim si attentè istorum Auctorum verba considerentur, proculdubio cõstabit, longè aliam mentem habuisse, & id tantùm in illis commendasse, quòd subiectorum disciplinę, & rectę institutioni, ac gubernationi sedulam operã dabant, & præclaris monitis, atque institutis ad politicam vivendi formam reducere conabantur, ut benè ultra alios observat Ioseph. Acosta dict. cap. 5. sic enim Augustin. scribit dict. lib. 5. de Civitat. Dei, cap. 17: *An verò aliquid nocuerunt Romani gentibus, quibus subiugatis imposuerunt leges suas, nisi quia id factum est ingenti strage bellorum, quod si concorditer fieret, id ipsum fieret meliore successu: sed nulla esset gloria triumphantium.*

Bella igitur, & bellorum strages, ac damna, iniurias, & spolia innoxijs nationibus quantumvis barbaris irrogata, non laudat, nec probat August. prout verè laudare, imò vel excusare non poterat, cùm fuerint iuri, & naturali rationi contraria, quæ † non patitur 126 alterum cum alterius iactura locupletari, vel in alios facere, quod nobis ipsis fieri nollemus, l. 1. §. iuris præcepta, D. de iustit. & iure, l. 1. D. quod quisque iuris, l. nam hoc natura, D. de condict. indeb. cum alijs, quæ adducit Rebuff. in l. unica, C. de sentent. quæ pro eo quod interest, num. 130. & eruditißimus Petr. Fab. in l. iure naturæ 206. D. de regul. iur. ubi illud Cicer. allegat lib. 3. offic. *Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ possunt, aut corpori accidere, aut rebus externis.*

Cui conveniunt similia verba Lactant. in epit. Divin. instit. cap. 4. & Caßiodor. lib. 9. var. epist. 3. Et addi potest illa altera, satisque efficax ratio, † quòd non sunt facienda mala, 127 quamvis inde bona evenire posse sperentur, de qua in cap. fortè 24. quęst. 5. cap. sic non sunt 32. quęst. 4. cap. ult. 32. quęst. 8. cap. super eo de usuris, cap. 3. ne clerici, vel monachi, cum alijs, quæ tradit Claud. Pratus Gnos. gener. Iur. lib. 5. tit. 1. cap. 3. pag. 282. & latè Dom. Regens Valençuela in monit. contra Venetos, 5. part. num. 200. & seqq. Atque etiã † quod bellorũ stre- 128 pitus, & damna, quę ex illis contingere solent, non videntur aptum mediũ illis pręstare posse, qui agrestes homines, & incultos meliores & politiores efficere volunt, & ad iustitię cognitionem & observationem suadẽre, iuxta ea, quæ diximus sup. hoc cap. n. 85. & de bellorum damnis alio in loco

dice-

dicemus, & in nostris terminis observat Acosta dict. lib. 2. cap. 4. & 5. & Menchaca dict. cap. 10. num. 6. & sequentibus.

129 Atque ita ✝ de ipsis Romanorum bellis aptè quidam scripsit:

Non ius arma dedit, potius ius arma dedere.

Et quod per vim sedes alienas occuparunt, & Orbis Imperium assequuti sunt, apertè concludit Innocēt. in cap. quod super his, de voto, Bald. & Alber. in l. 1. num. 20. C. de summa Trinit. Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, inst. de iure natur. Angel. in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, & alij relati à Castaldo in tract. de Imp. q. 4. num. 3. & Zevall. in tract. de violentijs, gloss. 18. num. 130. & sequenti.

SVMMARIVM Capitis IX.

1 *Indi nullo modo belluarum numero haberi debent.*
2 *Indi nulli in Novo Orbe reperti sunt, qui omnino lumine rationis careāt, aut monstrosas formas habeant.*
3 *Indi etiam illi, qui magis politici reperti sunt, nostrorum comparatione eo tempore barbari appellari potuerunt.*
4 *Indi alij ab alijs in plurimis, & plurimum differunt.*
5 *Homo homini præstat.*
6 *Arabum quidam nimis barbari, alij nimis sapientes, & politici sunt.*
7 *Lex inter artifices 31. D. de solution. exornatur.*
8 *Indi Occidentales ad tres classes optimè ubi de eorum capacitate agitur, redigūtur à Ioseph. Acosta, & alijs.*
9 *Indi primæ classis censeri possunt Sinenses, Iaponij & alij Orientales.*
10 *Indi secundæ classis vocari possunt Mexicani, Peruani, & alij ex provincijs Novæ Hispaniæ.*
11 *Indi tertiæ classis illi vocantur, qui sylvestrem, & omnino ferum, ac barbaram vitam agebant, quorum plures nationes recensentur.*
12 *Indos, qui omnino barbaros, & brutis similes affirmabant, de quibus intelligēdi sunt?*
13 *Indi primæ classis, prætextu sui barbarismi licitè debellari non possent.*
14 *Sinenses putant, se cæteris mortalibus prudentia, sapientia, & artium subtilitate antecellere.*
15 *Sinensis cuiusdam Doctoris dictum.*
16 *Indi secundæ classis ob solam barbariem non possunt debellari, & spoliari.*
17 *Reges nostri nunquam permiserunt, Indos secundæ classis debellari, vel servos fieri.*
18 *Indorum Mexicanorum, Peruanorum, & aliorum similium capacitas, & conditio magnum fructum in Fide Catholica, & politicis moribus, si benè instituantur, promittit.*
19 *Indorum secundæ classis barbaries, & status exegit, ut plantata inter eos Fide Reges nostri supremam eorum gubernationem acciperent.*
20 *Auctorum nomina, & verba recensentur, qui Indis secundæ classis, semel ad Fidem conversis, Regum Catholicorum supremam saltim dominationem concedunt.*
21 *Dominatio suprema Reg. Cathol. respectu Indorum, qui noviter ad Fidem Catholicam conversi sunt, qualis esse debeat?*
22 *Prælatio quæ inducitur ob utilitatem subditorum magis his, quàm illis utiles & proficua esse debet cum D. Thom. & August.*
23 *Aristotelis sententia de barbaris natura servis, quo pacto in Indis secūdæ classis practicari debeat? & qualiter in tertiæ? num. 25.*
24 *Indis tertiæ classis, hoc est, omnino barbaris, & sylvestribus omnimoda coactio, iurisdictio, & gubernatio Regibus Catholicis competit.*
26 *Auctorum sententiæ recensentur, & ex-*

68 Gubernator ubi non est, populus corruet.

69 Proverb. locus cap. 26. exponitur cum D. Ambros.

70 Insipientis & ebrij comparatio, & quòd illis servitus convenit, & libertas recidenda est.

71 Liberum aliquem relinqui ad malefaciendum potius est imperfectio, quàm libertas.

72 Reges nostri non solùm potuerunt, sed omnino debuerunt barbarorum à se detectorum, & conversorum gubernationem accipere.

73 Charitas, quæ erga proximos haberi iubetur, etiam Iudæis & infidelibus impendenda est.

74 Charitas nulla maior Indis barbaris impendi potuit, quàm illos ad bonos mores, & Fidem convertere & Christianis rectoribus gubernare.

75 Reges Hispaniæ Indos omnes etiam impense barbaros summa charitate prosequuti sunt, & liberos esse iusserunt.

CAPVT IX.

De superioris quæstionis resolutione, & Indorum in tres classes distributione: & quantum oporteat, quòd rudes, & insipientes à prudentioribus, & sapientioribus gubernentur.

HÆc planè sunt, quæ in superiori articulo ad utramque partem disputari posse videntur. In quo ego, ut meam tandem sententiam libero & Christiano, ut decet, iudicio proponam. Primò quidem agnosco, (1) Indos † omnes, qui huius Occidui, & Meridionalis Orbis plagas incolere hucusque reperti sunt, nullo prorsus modo belluarum numero aggregari debêre, ut contra imprudentem aliquorum opinionem, de qua egimus in capit. 7. defendunt cæteri auctores in capit. præcedenti relati, & egregiâ suâ constitutione Paul. III. meritò definivit. Etenim licèt aliqui Indi alijs barbariores, & efferatiores existant, nullos (2) † tamen invenimus, qui ad monstrosas illas formas declinent, de quibus agunt D. August. Isidor. & alij in eisdem capitibus allegati, vel qui aliqualem mentis, rationis, & sermonis usum non habeant. Atque quoad hoc absque dubio verior, & securior est eorum sententia, qui pro Indorum capacitate asserenda, & à brutalitatis specie vindicanda declamant.

Secvndò constituo, (3) † quòd etsi Indi belluę non sint, neque belluarum more tractandi, verè tamen negari nõ potest, nostrorum & aliorum Europæorum comparatione Barbaros eos omnes vocari posse, quos Hispani, & Lusitani suis classibus, & terrestribus expeditionibus invenerunt, utpotè non solùm ab Evangelica luce alienos, verùm ab humanis quoque institutis in plurimum abhorrẽtes. Quamvis adhuc firma aliqua, & perpetua regula de illis tradi non possit, (4) † cùm eorum provinciæ, & nationes plurimæ sint, atque inter se diversos mores, & ordines habeant, & Indus ab Indo, Barbarus à Barbaro ingenio, naturâ, doctrinâ, & institutione longè, latèque differat, ut (5) † aliàs generaliter de omnibus hominibus à Comico dicitur, & de (6) † Arabis à Bernard. Aldrete in antiq. Hispan. lib. 1. capit. 41. & de artificibus ab Vlpiano (7) † in l. inter artifices 31. D. de solution. & in nostris terminis benè observat Ioseph. Acosta in procœm. ad lib. de procur. Ind. salu. quem meritò referunt, & cum laudis approbatione sequuntur Ant. Possevin. in Biblioth. 1. part. lib. 9. capit. 15. & seqq. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pag. 65.

Fr.Ioan.à Torquemada in Monarch. Ind.lib.14.cap.28.& 29.&Fr.Thom. à Iesv de procur.omnium gent. ſalu. lib.11. 2.part.capit.1.pag.819. & ſequentib. ✝ Vbi rectè concludunt, ad tres veluti claſſes Indicas iſtas gentes,& nationes redigi poſſe.

8

In quarum † prima eos conſtituũt, qui à recta ratione, & conſuetudine generis humani non ita multum recedunt, ſed conſtantes Reſpublicas habent, leges ſcriptas, civitates munitas, & operum magnificentiâ conſpicuas, magiſtratus inſignes, certa, atque opulentia commercia, litterarum celebrem uſum,& ſtudiorum florentes Academias, quales Sinenſes & Iaponij eſſe reperiuntur, & pleræque aliæ Indiæ Orientalis provinciæ, ad quas Aſiatica, atque Europæa inſtituta olim perveniſſe dubitari non poteſt.

9

In ſecunda claſſe ✝ eos Barbaros numerant, qui quamvis, neque litterarum uſum noverint, neque leges ſcriptas, neque Philoſophica, aut civilia ſtudia habeant; habent tamen ſuos certos Reges, aut Magiſtratus, habent Rempublicam, habent frequentes & certas ſedes, ubi politiam ſuam ſervant,habent militiæ duces,& ordinem, & religionis ſuæ celebritatem, ac denique ratione quadam humanâ reguntur. In quo genere collocant Mexicanos, & alias Novæ Hiſpaniæ provincias, & Peruenſes noſtros,ac etiam Chilenſes,quorum Imperia, Reſpublicas, leges & inſtituta, & numerandi,ac res & hiſtorias ſuas retinendi rationem meritò admirari in multis poſſemus, niſi plurima alia habêrent,& à recta ratione, & à conſuetudine generis humani prorſus aliena, & tot morum, rituum,& ſuperſtitionum monſtra, & tantam in ſubditos ſæviendi licentiam, ut vix pleno humani iudicij lumine affulſi viderentur.

10

Tertiam verò, † atque extremam Barbarorum claſſem ex innumeris alijs huius Novi Orbis nationibus, & regionibus componunt, qui ſylveſtres, & feris ſimiles repertæ ſunt, & vix quicquam humani ſenſus habentes, ſine lege,ſine Rege, ſine fœdere, ſine certo Magiſtratu, & Republica ſedes identidem commutantes, aut ita fixas habentes, ut magis ferarum ſpecus, aut pecudum caulas imitentur.Et huc, inquiunt, imprimìs pertinent quicumque à Noſtris Carybes dicuntur, nihil aliud,quàm ſanguinolentiam exercentes, in hoſpites omnes ſævi, qui humanâ carne veſcuntur,nullâ veſte, vix ipſa virilia tegentes, & ſimiliter Chunchi, Chiriguani, Moxi, Iſcaycingæ, plerique ex Floridis & Braſilienſibus,& alij etiam Barbari, qui etſi atroces non ſunt, neque tigrides, aut pantheræ, tamen à pecudibus parum diſtant, nudi ipſi & timidi, fœdiſsimæ veneri, aut etiam Adonidi vulgò dediti, quales eſſe ferunt, quos Noſtri Moſcas vocant in Novo Regno, quale Carthaginis,omniſque eius oræ promiſcuum vulgus, & qui per magnos Paraguai fluvij maximi campos incolunt. Tum etiam plurimæ gentes, quæ infinitum utriuſque Oceani medium tenent, nondum à nobis ſatis exploratæ, ſed famâ certæ. In Orientali quoque India inſulares permulti eius generis eſſe videntur, ut Malachiani.

11

Huc etiam ſpectat aliud Barbarorum genus manſuetum,ſed ſenſu valdè exiguo;qui nõ nihil ſuperiores excellere videntur, quandam Reipub. imaginem præſeferentes,ſed nugarum perſimiles & leges & cultus gerẽtes, cuiuſmodi eſſe narrantur, qui apud inſulas Salomonis dictas innumerabiles habitant, & maximæ continenti hærêre dicuntur.

Quorum ✝ Indorum huius tertiæ claſsis conſideratione habitâ,illorum ſcriptorum dicta accipienda videntur, qui nimis generaliter omnium

12

Indorum barbariem & feritaté exaggerant, & eos brutis similes faciunt, de quibus egimus dicto capit. 7. ex numero 27.

Qvibvs ita præiactis, si de Indis prioris classis ageremus, † dubitandum non esset, nullum iustum, & legitimum titulum ad illos subiugandos, & gubernandos, ex eorum barbarie, & ruditate pretendi posse, quia quamvis barbari aliquatenus sint, & à recta & naturali lege plerisque in rebus discrepent, ut ostendunt auctores statim citandi, adhuc tamen non aliter iudicandi sunt, quàm Græci & Romani, cæterique Asiæ, aut Europæ populi. Nam & potentiâ (ut diximus) præstant, & nonnullâ humanâ sapientiâ, atque suâ ipsi ratione politicam vitam agere comperiuntur.

13

Ita ut † Sinæ persuasum habeant, se præ cæteris mortalibus artiũ subtilitate, & sciétiâ longè antecellere, & magno ingenij acumine, sed iactantiâ maiori affirmare audeant se solos hominum duobus oculis cernere, reliquos mortales nullo, vel uno duntaxat, ut latiùs tradunt Ioan. Boëm. de moribus omnium gentium libro 3. cap. 8. pagina 112. Fr. Hieronym. Roman in Repub. Sinarum, Maginus in Geograph. 2. part. capit. 262. Ioan. Gonçal. à Mendoça in histor. Sinar. Nicol. Trigautius in elegantissimis commentarijs de Christi in Sinas expeditione, Ferdinand. Mendez Pinto in suis admirandis ad Sinas, & alias gentes peregrinationibus; ex quorum libris plurima sumpsit Licent. Francisc. de Herrera in epit. histor. Sinarum. Et idem Trigautius libro 4. capit. 5. refert † Sinensem quendam Doctorem, cùm à nostris aliqua accepisset, quæ anteà ignorabat, graviter doluisse, eâ ratione redditâ, quòd putaret, nos in ea classe Sinas omnes numerare, in quam ipsi Tartaros exleges, ac cæteros Barbaros redigunt.

14

15

In Indis verò secundæ classis, qui proprius ad nostram disputationem spectant, † idem planè dicendum videtur, quoad hoc, ut ob solam barbariei causam, quæ in illis prætenditur, non possint, nec potuerint, libertate, & dominio rerum suarum exui, quas vel privatim, vel publicè possidebant, quemadmodum † nunquam ex nostrorum Regum voluntate exuti, aut privati sunt. Qui potius eorum favori, defensioni, & conservationi summis semper votis, & laboribus studuerunt, ut in alio loco probavimus, & optimè advertit Ioseph. Acosta dict. lib. 1. de procur. Ind. salute capit. 15. ad finem. Eiusmodi † quippè Indorum non talis, nec tanta esse feritas, & ruditas reperîtur, ut si patientiâ, & pio labore cum illis agamus, sperari non possit, quòd Christianis, & politicis moribus imbuantur, & Catholicæ Fidei semine in eorum cordibus ritè & religiosè diffuso, maximi & uberrimi fructus quotidie colligantur, prout iam collectos esse experimur, & in posterum uberiores etiam colligendos dubitare non licet. Erunt namque eorum nati, ut verosimile est, parentibus politiores & suaviores, omni vetustatis & feritatis sapore abolito: erunt fidei magis idonei, paternis superstitionibus minus imbuti, & religioni, ac bonis artibus diligentius innutriti, ut graviter etiam, atque eleganter advertit idem Acosta dict. lib. 1. per totũ, præcipuè capit. 17. & 18. & reliqui auctores sup. citati.

16

17

18

Cæterùm, quia adhuc negari non potest † Indos istos eo tempore, quo primùm à nostris reperti sunt, eorum respectu & comparatione, velut amentes iudicari potuisse, sive ea inspiciamus, quæ œconomicam, sive quæ politicam spectabant, & multa observasse, quæ à recta ratione, & à consuetudine generis humani valdè abhorrebant, ac reverâ in plurimis;

19

ut plurimùm Barbaros, incultos, sordidos,& inhumanos mores profiteri, & cruenta , atque execranda faerificia , Satanicis illusionibus & suasionibus obcæcatos, multisque alijs vitijs laborasse,quæ perpendit idem Acosta in præfat.ad dict.lib.de procur. Ind.salu.& lib.1.capit.2.& alij auctores,quos retulimus sup.hoc lib.cap.7. & referemus infrà capit.12. Necessarium fuisse arbitror, & à iuris Divini, Naturalis,& Civilis regulis non alienum,ut Pientissimi & Catholicissimi Hispaniæ nostræ Reges,mediantibus ministrorum & vassallorum suorum personis,qui inter Indos habitare, & fidem propagare cœperunt, ac unum veluti Reipubl. corpus cum ipsis Indis constituere, supremam eorum iurisdictionem ac gubernationem,& reliqua,quæ his adnexa sunt, sibi vindicarent & exercêrent,quæ posteà magis libera & absoluta , & verè Regia reddi potuit, proprijs istarum provinciarũ dominatoribus deficiẽtibus,atque alijs & alijs titulis concurrẽtibus, quos in hac tractatione discutimus.

20 Quam † docendi rationem nõ obscurè insinuavit Ioan. Maior. 2.Sentent.distinctio.44.quæst.3. & optimè prosequitur , & defendit Episcopus Chiapensis in tractat. comprob.Imp. Ind.folio 56.& 57.& licèt sub dubio proponit Victoria in dict. relect.1.de Indis, num.23.in fine,& in relectio.2. num.18.& Gregorio Lopez, qui eius verba transcribit,in l.2.tit.22.part.2. glos.2.col.14.vers.*Alius titulus*,& apertè tradit Ioseph. Acosta in d. præfat. quem sequitur Anton. Possevin.[f] in d. Biblioth.1.part.lib.9.cap.15. Vbi docent,rem ipsam deposcere,& Ecclesiæ auctoritatem præcipere,ut his Indis, cùm ad vitam Christianam transierint,Christiani Principes & Magistratus præficiantur,quorum superiore potentiâ, & auctoritate regantur, quia alioqui, vix aut Evangelij lucem, aut dignam homine ingenuo vitam accipere poterunt,aut si semel acceperint non facilè in ea perseveraturi intelliguntur.Sed ita tamen,ut facultatibus fortunisque suis,& legibus,nec naturę nec Evangelio contrarijs uti liberè permittendi sint.

Acostę verba Italico sermone trãscribit,& ampliat Ioan.Boter.in relatio.univers.4.par.lib.3.pag.72. ita inquiens: *Ma perche ne gli uni ne gli alteri perseverano nella fede una volta ricevuta soto i Prencipi loro naturali, & perchee i Prencipi , è i subditi ritornano facilmente all' idolatria,è ail vomito , percio eglisa cimestieri, Chestiano soto il governo, è la superiorita de un Prencipe Christiano.Chene prenda quasi tutela è cura,è tenga in officio,è infede i populi,è i signoriloro immediati.Per che unicuique datum est de proximæ suo.Ne io vego incio materia di dubbio, o di scropolo pur che da tal impresa è tutela si escluda lambitione, e l'avaritia.*

Idem etiam sequitur M.Aragon. in 2.2.quæst.10.art.8.pag.292.vers.*Tertia conclusio*,M.Salon de iustitia & iure tom.1.tract.de dom.q.3. artic.1. pag. 347.& M.Fr.Pet.de Lorca in 2.2.sectio.3.quæst.49.disput.52.art.4.num. 12.pag.970.& sequentib. Qui tamen rectè subijciunt, † hanc dominationem,sive gubernationem,quę ob prędictam causam inducitur, non despoticam,sed politicam esse debêre, hoc est,nõ talem,quæ Indos servituti subijciat, cùm sint naturâ liberi,sed quæ suaviter eorum, qui gubernandi sunt commodum,& utilitatem respiciat,& ad meliorem,& politiorem vitæ,& religionis ipsorum institutionem dirigatur.Quod etiam observarunt Chiapẽsis & Acosta ubi suprà,& Nos tetigimus in capit.præced.num.78.& dicemus infrà lib.3.cap.penult. 21

Conducitque sententia D.Thom. 2.Sentent.distinct.44.q.1.art.3.ad 1. & q.2.artic.2.ad 1.ubi ait: † *Quòd illa prælatio, quæ est ad utilitatem subditorum , libertatem subditorum non tollit,* 22

nec ullum præiudicium affert libertati, dum subditi ad bonum Præpositi non ordinantur, sed è converso regimen Præpositi ad bonum subditorum, unde non incongruè se eorum servos appellant, D. etiam August. in. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 3: *Vtile est*, inquit, *ut boni longè, latèque diu regnent. Neque hoc tam ipsis, quàm illis utile est, quibus regnant*, & eleganter D. Gregor. Nazianz. in Apologetic. multum in nostris terminis ait: *Hic enim omnis spiritualis imperij finis est, ubique privata utilitate neglecta, aliorum commodis consulere.*

23 Atque hoc modo, † & quoad hunc effectum in eo genere Barbarorum huius secundæ clasis, de qua nunc agimus, intelligenda est illa Aristotel. doctrina sæpè relata, quæ, si generalius accipiatur, ut eos verè servos, & irrationabiles faciat, aut dominij suarum rerum expertes, periculosa quidem, aut potiùs falsa censeri debebit, iuxta ea, quæ in d. cap. præcedenti ex num. 117. notavimus.

24 In reliquis autem † Indis, quos suprà in tertia clasi constituimus, & omnino feros, sylvestres, antropophagos, & sine certa lege, certóve Rege vitam agere diximus, & per campos palantes ferarum more oberrare, laxius quidem, aut latiùs procedi posse arbitror, ita ut non solùm circa eos concedatur ius illud supremæ gubernationis, quod in Indos secundæ clasis concedi tradidimus; sed etiam per vim capi, domari, & in servitutem redigi posint, imò & reluctantes occidi, si alijs medijs adhibitis ad eorum barbariem minuendam, & immanitatem cohibendam, fidemque introducendam, nihil proficere valeamus, ut sic suam feritatem, & stoliditatem deponant, & bonis moribus perpoliti, naturalem & Evangelicam legem

25 suscipere queant, iuxta † ea, quæ latè cum Aristotel. & alijs notavimus sup. capit. 7. ex num. 52. Quæ in hoc Barbarorum genere accepta valdè probabiliter affirmari posse videntur.

26 Pro qua sententia stat † Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinctio. 44. quæstione 3. apertè docens in his Barbarorum terris, in quibus regimen Regale non erat, sed vaga tantùm, & irregularis administratio, posse capientem, ipsorum politiam in melius mutare & dignum esse, ut pro plantatione Fidei ipse Regnum accipiat. Mag. quoque Victoria & Gregorio Lopez ubi suprà in eandem sententiam, licèt sub aliqua hæsitatione, propendent; tradunt namque tali hebetudine suppositâ, posse Catholicos Principes eiusmodi Barbarorum administrationem suscipere, & constituere illis per oppida præfectos & gubernatores. Imò, quia semper manet ista causa, constituere etiam illis novos dominos, dummodo constaret, hoc illis expedire.

Idem probat Acosta in d. procem. ad lib. de procur. Ind. salu. quem sequuntur, & transcribunt Possevinus. d. lib. 9. cap. 15. & Fr. Thom. à Iesu d. lib. 11. 2. part. capit. 1. Vbi seriò affirmant, ad hos nimirum Barbaros tertiæ clasis Aristotelis servitutem, & venationem omni modo pertinêre.

Quod etiam sequitur Ioan. Boter. dict. lib. 3. 4. part. pag. 71. ubi Italico sermone sic habet: *Ma per che non tutti i popoli sono d' una dispositione, & capacita, non è anco bene l' ammaestrarli, è l' insegnarli tutti a un modo Co Canibali divoratori di huomini, è con altri che mägiano indifferentemente carne humana, si puo procedere come contra nemici del genero humano, ò come contra matti furiosi, è si debbono render prima capaci di raggione, è de humanita è poi addotrinare è instruire nella virtu, è nella via de Dio. Ne disconviene usare con esso loro de la forza, è delle arme affin che si riconoschino per huomini, è poi si annontij loro l' Evangelio Anche Aristotele dize, che simil gente si debono tratar come fiere, è domar per forza, &c.*

Idem concludit M. Bañez 2. 2. quæst. 10. art. 1. verſ. *Ex hac concluſione*, pag. 535. reſolvens, quòd Barbari, qui more ferarum carnibus humanis vitam propagant, poſſunt debellari, neque opus eſt admonitione, eſſet enim otioſa; ſed poſſunt occidi, etiam à Principibus non proprijs, pro defenſione innocentium, quia illi actu ſunt invaſores generis humani. Sed ſi ſperetur, quòd aliâ viâ abſtinerent ab hac immanitate, non poſſunt occidi, quia hoc eſſet punire non ſubditos.

Aragonius etiam in eâdem 2. 2. quæſt. 10. art. 8. pag. 292. verſ. *Tertia concluſio*, apertiſsimè docet, quòd ſi qui infideles ſint adeò barbari, ut vivant more ferarum, & ſit illis pro lege ſui animi libido, vi, & armis poterunt compelli à quocunque Principe, ut feritate depoſitâ, vivant humano more. Nam talis vivendi modus neceſſariò debet eſſe coniunctus cum plurimorum innocẽtum iniuria, quibus opem ferre unuſquiſque pro ſua virili & poteſt & debet.

Salonius item dict. tractat. de domin. quæſt. 3. artic. 1. pag. 347. eandem ſervitutem, ac ſubiectionem in huiuſmodi Barbaris probat, monet tamen cum Victoria ubi ſup. ſuavem eſſe debêre, & quæ maximè ad eorum ſalutem, & utilitatem reſpiciat.

Idem probat Mag. Lorca in d. 2. 2. ſectio. 3. quæſt. 49. diſputat. 52. artic. 4. adijciens, hanc ſervitutem, & coactionem cedere in magnam eorundem Barbarorum utilitatem, cùm ſint inſufficientes, ut ſeipſos benè gubernent in politica & rationali vita, poſſeque hac de cauſa bellum illis movère eum, cui primo, occurrat, & ſuppetat facultas, & auctoritatem Summi Pontif. multum iuvare, tanquam indicentis, & mãdantis opus pietatis.

Neque abeſt eruditiſsimus Pat. Ludovic. Molina de iuſtitia & iure tract. 2. diſputat. 106. in fine, ubi tradit plerumque uſu evenire, ut poſsit Princeps Catholicus integrum dominium earum regionum aſſumere, quas anteà feri, & crudeles Barbari poſsidebant, nempe ſi id ad innocentum defenſionem, illiuſque Reipub. bonum ſpectet.

Et noviſsimè eandem ſententiam tenet Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 29. pag. 630. in Barbaris Chichimecis Novæ Hiſpaniæ exemplum apponens, & idem expreſsè concludens de omnibus, qui agreſtem, & incivilem vitam traducunt. Quos ait naturâ ſervos ſapientiorum eſſe, ut Philoſophus tradit, & venari, & capi uti feras non immeritò poſſe.

Addere poſſumus P. Franc. Suarez in tract. de Charit. diſputat. 3. de bello ſect. 5. num. 5. Vbi concludit, quòd licèt hic titulus debellandi infideles ob ſolam barbariem, parum ſecurus ſit, dato tamen, quòd aliqua natio ita ingenij, & intellectus inops reperiretur, ut regulariter potius ferarum more, quàm hominum viveret, quales dicuntur ij, qui nullam habent humanam politiam, & nudi prorſus incedũt, carnibus veſcuntur humanis, &c. Etſi qui tales ſunt debellari poterunt, non ut interficiantur, ſed ut humano modo inſtituantur, & iuſtè regantur.

Pro quarum opinionum cõfirmatione, dum in Barbaris ſecũdæ claſsis aliqualem, in tertiæ pleniorem, & abſolutiorem dominationẽ conſtituunt. Primò conſiderari poteſt, † quòd ſecundùm doctrinam D. Auguſtin. ſup. Geneſ. quem refert Covarru. in reg. peccatum 2. part. §. 11. num. 5. hæc in dominationibus, & ſervitutibus clara iuſtitia eſt, ut inferior ratio ſerviat fortiori, & † qui excellunt ratione, excellant dominatione. Vnde Plato Dial. 3. de legib. cuius dicta recoluit Ioan. Stobęus ſerm. 42. † ſcribit, primã dignitatis rectam rationẽ eſſe, ut genitores ubiq; natis imperẽt: ſecundã, ut ignobilibus generoſi: tertiã, ut iunioribus ſeniores: quartã, ut domini ſervis:

27

28

29

quintam,ut potentioribus imbecilliores ſerviāt: ſextam autem, & omnium maximam eſſe,quâ ſecũdùm naturam ignorantes ſequi iubentur, prudentiores autem ducere,ac dominari.

30 Ergo ubi ſemel hæc † Indorum & Hiſpanorum Reſpubl.iunćta eſſe cœpit,& ad Chriſtianum, & verè politicum vivendi modum inſtitui, induci etiam oportuit & debuit,ut illi à nobis, non verò nos ab illis gubernaremur,cùm Indi omnes,ut diximus,non ſolùm tertiæ, verùm etiam ſecundę claſsis,etſi aliquali iudicio præſtarēt, longè tamen Hiſpanis imbecilliores, & imprudentiores exiſterent, & hoc fini prædicationis, & propagationis Evangelij,quæ deſiderabatur,omnino

31 expediret, † quæ docet, non debêre ſtultos melioris cõditionis eſſe,quàm ſapientes & peritos. De qua loquitur Pontifex in cap.eum cui de præb.lib. 6.capit.legi epiſtolam 16.quæſtione 1.l.nam & Servius, D. quod vi, aut clam.l.regula, §.antepen. D.de iur.& fact. ignor. l.non ſolùm, D.de noxal. action.

32 Quapropter inter varias † eligendorum Regum cauſas & formas, quibus variæ nationes utebātur, quas latè recenſet Alexand.ab Alex. & eius addition.Tiraquel.lib.4. Genial.cap. 23.de Ægyptijs legimus, primos Reges, ex magnis ſemper Sacerdotibus & Philoſophis eligere ſolitos fuiſſe, ut tradit Diod.Sicul.lib.1.cap.2.& Guardiola de nobilit.cap.15.fol.40.quos à

33 Perſis eâdem ratione † Magos,ideſt, ſapientes vocatos agnoſcimus, teſte Cicerone de divinatione, ubi ait,Regem Perſarum eſſe non potuiſſe, qui non ante Magorum diſciplinam, atque ſciẽtiam percepiſſet,& Illuſtr.Cardinal.Baron.anno Chriſti 1.num.24. Vbi agit de Magis, qui ad Chriſtum adorandum venerunt, & an Reges Perſarum fuerint?

34 Et inde † Ezech.capit.27. meritò dicitur, *Sapientes tui Tyri facti ſunt gubernatores tui*,ubi D.Hieronym.addit: *ad ſapientes enim propriè pertinet gubernatio*,& idem † concludit text.in cap. 35 Porrò 84.diſtinćt.l.2.§. poſt originē, D.de orig.iur.& alia,quæ congerit Simancas lib.9.de Republ.cap.10.Lancelot.Conrad.in temp.iud.lib.1.capit. 1.§.3.num.8.& capit.2.§.2. num.5.& innumeri alij relati per Bobadilla in Politic.lib.1.cap.9.num.32. & noviſſimus Fr.Ioan.Marquez in Gubernat. Chriſt.lib.1.cap.4.Atque hæc eſt do-

36 ćtrina † moralis, cuius apud nos meminit lex Henric.IV. quæ extat in l. 13.tit.2.lib.7.ordin. dum ait: *Porque ſegun dotrina moral los omes de buen entendimiento deven de ſer hechos ſeñores, è regidores de los otros: è quando eſtos tales los rigen y goviernan, entonces la Republica ſe llama bien aventurada.* Ad illud nimirum Platon.reſpiciens libro 5.de

37 Republ. † qui docêre ſolitus erat,tum denique Reſpublicas beatas fore futuras,cùm aut docti & ſapientes homines eas regere cœpiſſent, aut qui regerent,omne ſuum ſtudium in doctrina,ac ſapientia collocarent; cuius dictum maximè commendat Plutarch. in eius vita, M.Tul.ad Quint.frat. Valer.Maxim.lib.7.de dict.ſapient. Boëtius lib.3. de conſolatione, Simancas dict.lib.9.capit.9. & alij plures apud Bobadilla dict.capit.9.num.28. & ſe-

38 quentib. Eo autem & ſpectat † quod ſcripſit Homerus Iliad. K. Vbi Diomedem inducit, anxiè depoſcentem, Vlyſſem ſibi in ſocium adſcribi: *Præcellit enim* (inquit) *ingenio & conſilio.* Quibus alia adijcimus infrà lib.3.cap. 4.num.5.

39 SECVNDÒ facit,quòd ut † tutela, & cura invēta fuit,ut liberi homines, qui propter ætatem,aut iudicij,& rationis defectum ſe commodè tueri nõ poſſent,ab alijs maioribus, & prudentioribus tuerentur,& gubernarentur, l.1.D.de tutel.princip. inſtit. eod. Ita Regnum, Regnique prudens, & politica adminiſtratio in id inducta con-

ſpi-

spicitur,ut potentiorum,ac sapientiorum manu, & consilio tueri, & dirigi cæteri valeant, qui quavis corporis, aut animi imbecillitate, sibi ac suis minus aptè consulere possent. Humanis necessitatibus id exigentibus,quę hanc mutuam inter homines opem, & societatem exposcunt, ut præclarè concludit Iustinus in principio suæ historiæ,Bald.in l.ex hoc iure,D.de iust. & iure, & in suo cons. Schismat. Alphons.Guerrero in Thesau. Religion. Christ.cap.54.in princip. Menchaca in præfat.ad lib.controver.illust.num. 120.& Rutil.Benzon. de anno Iubil. lib.5.cap.9.in princip. pag.529.

40 Quibus adijcio † Sophoclem in Aiace,qui Græcè in hunc sensum elegāter scribit: *Parvi, sine magnorum auxilio, dubium sibi constituunt, quasi in arce præsidium. Optima enim illa societas, qua qui divitior est, pauperiorem sibi adiungit, & qui minor est, maiorem industria sua erigit.* 41 Inde † & urbibus factum fuisse nomen oppidi, nempe ab ope mutua tradit non modò Pompon. l. C.in l.pupillus,D.de verbor.significat. sed & D.Chrysost.ad cap.13. epist.1. Corinth.homil.34.cuius verba refert Anto.Mornacius in l.5.D.pro socio, & alia congerit Alciat. Bræcheus & Forner. in d.l. pupillus,& Ioan.Funger. in etymolog. verb. *Oppidum*, pagina 710.

42 Quo fit, † ut quamvis Indi secundæ classis,de quibus locuti sumus, liberi, & rerum suarum domini relinqui debeant, ut sup.resolvimus, cùm tamen se ipsos,& suas Respublicas non satis commodè,ac politicè gubernare comperti fuerint,etsi in libera sua potestate relinquerentur, nec barbaros mores deponere, nec humanis & civilibus assuefieri, nec in Fide quicquam proficere possent, ut observant Acosta,& alij ex suprà relatis, permittendum nostris Regibus fuit,pro communi ipsorum Indorum utilitate, eorundem administrationem suscipere, & supremam iurisdictioně ad illos tuendos,& imbuědos in his partibus exercêre, quâ simul,suos etiam Hispanos inter Indos commorantes, gubernare,& compescere possent.

43 Semper enim † infirmitas mentis à iure sublevatur,l.3.D.de testament. l. 3.C.qui testam.fac.poss.l.sanum mente,C.de transaction.Quia cùm ei regnum † 44 totius animi à natura tributum sit, cavendum est,ne eius † 45 languor damnum etiam in bonis adferat, l.4. D.de privil.credit.l.iusto, §. eum qui, D.de usucap. Atque eapropter † 46 aměntibus,quæcunque pietatis opera conferenda esse docet text.in cap.qui recedunt cum sequentib.26.quæst.6. & inter præcipua opera charitatis connumeratur, † 47 si quis pupillorum,vel furiosiorum patrocinium,& curam suscipiat, aut etiam adolescentium, vel prodigorum,qui licèt mentis & rationis capaces sint,adhuc tamen propter ætatis, vel iudicij lubricum, suarum rerum administratione prohibentur, quia † 48 multis captionibus,dolis & insidijs expositi sunt,l.1.D.de tutelis, l. 1.D.de minor.l.1.& per totum,D. & C.de curat.furiosi vel prodigi,l.1.§. si quis tutor.D.quando appell. sit,l.qui fundum,§.si tutor.D.pro empt.l.ad ea quæ non habent, D.de regul.iur. l. is cui bonis,D.de verbor.obligat.princ. inst.de excusat.tut.§.1.inst.de curat. Quibus † 49 in locis munus hoc publicum esse docemur, & talibus tutoribus vel curatoribus ratione administrationis, quam exercent, quædam veluti potestas & dominatio in eos, quos gubernant,cŏcedi videtur,prout & † 50 D.Paulus expressit ad Galat.4: *Quanto tempore* (inquit) *hæres parvulus est, nihil differt à servo, cùm sit dominus omnium, sed sub tutoribus & curatoribus est*,& Cicer.3.Tuscul. ubi † 51 de furioso loquens: *Qui ita sit* (inquit) *affectus eum dominum esse rerum suarum, vetant duodecim tabulæ*, illâ nimirum lege, quæ his erat verbis concepta: *Si furiosus esse*

inci-

incipit, agnatorum gentiliumque in eo, pecuniaque eius potestas esto. De qua idem Cicer. lib. 2. de invẽtione, & plura tradens Balduin. ad leg. 12. tab. capit. 23. & 24. Hotman. & Revard. capit. 13. Prateius cap. 27. Anton. August. cap. 11. pag. 229. & Budæus in notis ad leg. 2. D. de ædilit. edicto. Atque hinc 52 natum † est proverbium illud, cùm veteres, quem insanire, vel furere significantes, dicebant, ad agnatos, & gentiles deducendum esse, ut ostẽdit Varro lib. 1. de re rust. cap. 2. ibi: *Qui salubrem locũ neglexerit, mentecaptus est, atque ad agnatos, & gentiles deducendus*, & Horat. 2. serm. satyr. 3:

Interdicto huic omne adimat ius
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

53 Porrò † homines Barbaros & ignorantes semper esse pueros, & licèt annis excedant, puerorum adhuc more tractari debêre, elegãter docuit Plato in Thimæo, Lucret. lib. 1. de natur. rer. & post eum Seneca epistol. 4. Vbi ait, quod quotidie vivere incipiunt, cùm plus quàm infantes non assequantur, & Strabo. lib. 1. Geograph. Vbi inquit, omnes Idiotæ, & doctrinarum expertes quodammodo pueri sunt appellãdi. Eòque magis in terminis spectat 54 illud † Ecclesiast. cap. 10. vers. 16. *Va tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt.* Nam ut ibi benè advertit Pat. Ioan. Pineda non solùm de Rege verè puero Salomon intelligi debet, sed de quocunque, qui sensu, & moribus etiam in maiori ętate laborat. Is enim planè stultescit, & repuerascit, qui puerilibus vitijs, immaturo de rebus iudicio, petulanti sensu, & effrænatâ libidine omnia moderatur.

Tertiò considero, quòd eiusmodi superioris gubernationis cura in Indis secundæ clasis, aut etiam absoluta, & omnimoda in alijs magis Barbaris, quos in tertia collocavimus, nõ debuit à Christianis nostris Principibus aliena censeri: † tenebãtur quippe ex charitatis præcepto, & iniuncto sibi, & fœliciter inito Apostolicæ prædicationis officio, ea omnia disponere, quibus id melius, securius, & durabilius consequi posset, iuxta doctrinam D. August. ad Macedon. epist. 52. relatam in cap. debet 53. 23. quæst. 4. ubi ait: *Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, ut quem potuerit hominem, vel beneficentiæ consolatione, vel informatione doctrinæ, vel disciplinæ coërcitione adducat ad colendum Deum.* Et ad perfectam rationem † muneris Apostolici, ius quoque regendi, & gubernandi animas, propriè spectare videtur, ut optimè tradit D. Thom. in 1. ad Corinth. cap. 12. & Rutil. Benzon. lib. 2. de anno Iubil. cap. 23. pag. 150. 55 56

57 Nec † Regibus aut iudicibus, quos Indi eâ tempestate habuerunt fidelis, ac conveniens tanti muneris expeditio committi potuit, qui tyranni & crudeles ut plurimùm erant, & eisdem ac reliquum vulgus, barbaris moribus & ignorantiæ tenebris involuti. Vnde succedit altera iuris ratio, quæ habet 58 quòd † quoties incidit casus, in quo populorum gubernationi non potest per eos provideri, quibus electione, hęreditate, vel alijs modis usus iurisdictionis concessus est, ea ad populos, à quibus exierat, redit, vel aliter debet publicis necessitatibus subveniri, ut apertè docuit Bald. in capit. 1. colum. 2. lectio. 2. de iudicijs, & in tit. de allodijs, Iacob. Almain. in lib. de auctorit. Papæ, & alij, quos refert & commendat doctis. Navarrus in cap. novit, notab. 3. num. 120. pag. 108. & in nostris terminis affirmat Episcop. Chiapens. in d. tractat. comprob. Imp. Ind. fol. 22. vers. *Lo sexto*, ubi adducit optimum locum D. August. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. Qui † cùm docuisset, quòd licèt populo, qui benè & moderatè procedit permitti posit creare sibi magistratus, per quos sua res, id est publica, administretur, statim subdit: *Porrò si*

paulatim depravatus idem populus rem privatam Reipublicæ præferat, habeat venale suffragium, corruptusque ab eis, qui honores amant, regimen in se flagitiosis, sceleratisque committat, nonne item rectè si quis tunc extiterit vir bonus, qui plurimum possit, adimat huic populo potestatem dandi honores, & in paucorum, vel unius redigat arbitrium?

60 Eâ nimirum ratione, quia † rerum suarum dominio abutens, ipso privari meretur, l. 1. D. de ijs qui sunt sui, cum alijs, quæ tradit Bald. in cap. 1. qualiter dom. feud. prive. Peralta in l. 3. §. qui fideicommissariam, num 45. D. de hæred. instit. Palac. Rub. in tractat. de iusta obtent. Reg. Navarræ 5. part. §. 2. & plures cumulans doctissimus, mihique amicissimus D. Ioan. Bapt. Valençuela Velazquez in monitor. contra Venet. 4. part. num. 274. & sequentib. Neque iustum est, † ut in aliorum

61 gubernatione persistat, qui seipsum regere nescit, iuxta ea, quæ diximus sup. hoc lib. capit. 7. ex num. 85. & latè exornat & prosequitur Bart. Philip. de Consiliar. discurs. 9. §. 6. fol. 68. Simancas de Republic. lib. 5. capit. 14. & Bobadilla in Polit. lib. 1. capit. 1. num. 29. P. Franc. Suarez in defens. fidei lib. 3. cap. 23. num. 22. & facit text. optimus † in l. in quæstione, §. minori, C.

62 de sent. pass. Vbi furioso, dementi, prodigo, libidinum omnium vitiorumque servo non esse committendam filij, vel minoris administrationem docemur, cùm sua gubernare non possit. Vnde Eccles. 10. dicitur: *Rex insipiens perdet populum suum, & civitates inhabitabuntur per sensum prudentium. Iudex sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit: secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.* Et in † nostrorum In-

63 dorum terminis rectè novissimè adnotavit eruditissimus Licentia. Ioan. Orticius Cervantes, nunc pro meritis Senatoris munere in Cancellaria Novi Regni Granatensis cohonestatus in allegatione typis excussa pro perpetuandis Indorum commendis numero 42.

Qvartò, quia non debet novum, aut mirum videri, quod † Indi omni-

64 no feri & immanes, & sine certo Rege, aut lege viventes, quales sunt illi, quos in tertia classi cõnumeravimus, suarum provinciarum gubernatione, & iurisdictione absolutè priventur, & debellari, ac subiugari possint, donec vitæ humaniori, & Christianæ disciplinæ assuefiant. Nam idem contingere videmus in illis, qui prorsus † furio-

65 si, aut amentes existunt, quibus etiam iustè & licitè suarum rerum administratione interdicitur, & sub vinculis, & severiori disciplina contineri iubentur, quousque sanam mentem recipiant, l. 4. §. fin. cum legib. sequentib. D. de privileg. cred. l. 1. §. fin. cum quatuor sequent. D. de postulan. l. his qui, §. Divus Pius, D. de tutor. & curator. dat. ab his, auth. ut qui obligat. se perhib. habe. §. 1. in fin. collat. 6.

66 Et cùm † humanum genus, ipso communi omnium gentium iure ita dictante, imperijs regi, præstantique aliquâ auctoritate, & potestate moderari necesse sit, ut ex Philosophorũ doctrinis resolvit Petr. Fab. lib. 3. semest. capit. 14. Rutil. Benzon. d. lib. 5. de ann. Iubil. cap. 9. & Mag. Fr. Anton. Perez Benedictin. in Laurea Salmantina certam. 5. exposit. de hominum præfectura nu. 20. pag. 273. Vbi ostẽdit, † quàm infimæ notæ in sacris lit-

67 teris habeantur, qui Regibus non parent, & iugum societatis politicę non patiuntur, & quòd hac de causa dicuntur Belial, idest, inutiles, temerarij, & iugi, ac disciplinæ expertes. Meritò prædicti Barbari, qui eiusmodi ferinis, & incultis moribus utebantur, Christiani Principis Imperio frænari, & auctoritate protegi, & gubernari debuerunt. Nam ut Salom. Proverb. 11. sapientissimè dixit: † *Vbi non est gu-*

68

ber-

bernator populus corruet, & ut D. Ambros. notat lib. 2. epistol. 7. exponens alium locum eiusdem Salomon. Proverb. cap. 26: † *Recidenda insipienti potestas, non adijcienda libertas est, servitus enim ei convenit.* Ideòque adiecit Salomon: *Spinæ nascuntur in manu inebriosi, hoc est valdè ebriosi, servitus autem in manu imprudentis*, † *quia sicut ille suis vulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibendo se peccato inserit, iste operando se culpæ adiudicat, & factis suis trahitur in servitutem.* Liberum † quippe aliquem relinqui ad malefaciendum, potiùs est imperfectio, & defectus libertatis, ut optimè in simili probat Pat. Ferdinand. Rebellus de obligat. iustitiæ lib. 2. quæst. 14. sect. 1. num. 9. pag. 293.

69 70 71

72 Imò, quod plus est, † citra peccatum, & præcepti charitatis iacturam, tales Barbari à nobis detecti in sua feritate, & cœcitate relinqui non potuerũt, cùm † omnes rationales creaturæ, quamvis Iudæi & infideles sint, humanitatis ratione fovendi, & naturæ nostræ participes, & proximi nostri esse dicantur capit. proximos, & cap. charitas, de pœnitent. distinct. 2. cum traditis per Abbatem in cap. Iudæi de testibus, Pat. Suarez in tract. de Charitate disputat. 1. sectio. 1. num. 3. & novissimè per Doctor. Martam in tractat. de iurisdictio. 1. part. capit. 24. num. 43. Vbi multum in nostris terminis tradit: *Quòd hæc* † *charitas procedit reducendo Barbaros infideles ad bonos mores, & vitam æternam, ut idem text. ostendit in vers.* Proinde. *Et quia charitas unicuique est impendenda secundùm eius conditionem, iuxta gloss. ibidem verb.* Participes, *& infidelium Regna, & iurisdictiones translata sunt in Christum, & eius Vicarium, summa charitas est dare illis rectorem, qui defendat prædicatores Verbi Dei illosque reducat ad Fidem.*

73 74

75 In quibus omnibus quantum effulserit † Regum nostrorum pietas, & fovendorum Indorum zelus & charitas, nemo planè ignorare poterit: nam etsi secundùm prædictorum auctorum opinionem, plures ex illis, propter eximiam barbariem & feritatem, quâ prędìti esse dicebãtur, debellare, & ut servos habêre & vendere posset, atque ita aliquando permissum fuerit contra Caribes, Canibales & alios, ut cõstat ex his, quæ tradit Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 8. capit. 10. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. & lib. 10. cap. 5. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. posteà tamen id abrogatum fuit, & omnium pariter Indorum libertati, doctrinæ & suavi gubernationi multifariam consultum, ut ostendit idem Herrera decad. 2. lib. 10. cap. 5. & decad. 4. lib. 6. capit. 11. & lib. 10. cap. 7. & ex alijs quæ tetigimus suprà cap. 8. num. 78. & inferiùs lib. 3. capit. penult. latiùs, Deo dante, dicemus.

SVMMARIVM
Capitis X.

1 *Indi ante adventum Hispanorum omnino infideles erant.*

2 *Infideles ob solum vitium infidelitatis, verum dominium suarum rerum, & provinciarum non habere, & licitè eis spoliari posse Hostiensis, & alij plurimi, & gravissimi Doctores scribunt.*

3 *Hostiensis fuit Divini, & humani iuris peritissimus, & alia de eius laudibus & auctoritate.*

4 *Infideles debellari licitè possunt, maximè si interveniat auctoritas Papæ.*

5 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*

6 *Iudæi servi sunt Christianorum, licèt ex pietate sustineantur in libertate.*

7 *Idololatræ & Pagani nullam unquam habuerunt iurisdictionem.*

8 *Iudicem qui quærit, debet eum eligere Catholicum.*

9 *Iudæi & infideles habent bona, ut peculium, & inde licitè eis auferri possunt à Christianis.*

10 *Opinio quæ abſolutè imperium, & dominium infidelium negat, magis communis, vera, & Catholica appellatur à Doct. Marta, & alijs.*

11 *Anton. Scappus probat opinionem Hoſtienſis, ſi infideles dominium Eccleſiæ recognoſcere nolint.*

12 *Auctores recenſentur, qui ſpecialiter probant, Indos ob ſolum vitium infidelitatis debellari potuiſſe.*

13 *Chriſti poſt adventum omnis principatus, & iuriſdictio ad fideles transferri cœpit.*

14 *Chriſtus Dominus omnium creaturarum univerſalis Rex conſtitutus fuit.*

15 *Pſalm. 8. in illis verbis,* Oves & boves, &c. *expoſitio.*

16 *Chriſtus Dominus Petro, & eius ſucceſſoribus, gentibuſque fidelibus ſui ſacerdotij, & imperij poteſtatem communicavit.*

17 *Infideles cùm extra ovile Chriſti reperiantur, nullum legitimum dominium, neque iuriſdictionem habere poſſunt.*

18 *Conſtantinus Magnus Imper. cur enſem reſignaverit in manibus Pontificis?*

19 *Eccleſiæ Catholicæ dominatio ſupra infideles in Sara & Agar ſignificatur.*

20 *Infideles ſunt ſervi, & filij ancillæ, & ſic dominij incapaces.*

21 *D. Bernardi verba expenduntur pro ſupremo dominio Chriſti in Eccleſiam translato.*

22 *Innocentius etiam ſentire videtur infideles ad Papæ iuriſdictionem pertinere.*

23 *Papa omnes mortales habet ſubditos, & eſt omnia & ſuper omnia.*

24 *Catholici videntur licitè auferre poſſe bona infidelium.*

25 *Iudæi Ægyptiorum bona citra peccatum abſtulerunt, & exportarunt.*

26 *Cap. ſi de rebus, & cap. quemadmodum 23. quæſt. 3. expenditur & exornatur.*

27 *Infideles ex ſententia D. Auguſtini, & Clementis non videntur habere poſſe veram Rempublicam, neque bona.*

28 *Infidelitatis peccatum cæteris gravius reputatur.*

29 *Cap. quid in omnibus 32. quæſt. 7. expenditur.*

30 *Omne quod nõ eſt ex fide, peccatum eſſe, qualiter accipiatur?*

31 *Iniqui apud D. Paul. ſumuntur pro infidelibus, & ſancti pro fidelibus.*

32 *Infidelium omnes actiones eſſe peccata concludere videtur D. Auguſtin. & alij ſancti Patres, & Gregor. Ariminenſ. Infideles cur in Evangelio deſerti nomine ſignificentur, ibidem.*

33 *Infidelium opera omnia ideò peccata eſſe dicuntur, quia in Deum non referuntur.*

34 *Concilij Arauſicani locus expenditur.*

35 *Infidelitas Deo maximè inviſa eſt.*

36 *Bona non ſunt opera, quæ non innituntur Fidei fundamento.*

37 *Eccleſia poteſt iuſtè ex ſententia D. Thomæ infideles meritò ſuæ infidelitatis iure dominij, & prælationis ſupra fideles privare.*

38 *Infideles non debent habere fideles ſibi ſubiectos hodie aucta Eccleſiæ poteſtate, ſed potius è converſo. Et num. 40.*

39 *Divi Pauli locus 1. Corinth. cap. 6. explicatur.*

41 *Infideles ob ſolam infidelitatem ſuis Regnis, & dominijs privari non poſſe, multis rationibus, & auctoritatibus ſuadetur.*

42 *Innocentij IV. auctoritas qualis & quanta ſit?*

43 *Innocentius IV. noluit ſua commentaria iuris deciſivi auctoritatem habere.*

44 *Auctores plurimi referuntur, qui cum Innocentio tenent, ob ſolam infidelitatem ſuis bonis privari non poſſe.*

45 *Princeps infidelium etiam ſibi ſubditorum bona, ſine cauſa auferre non poteſt.*

46 *Indorum Occidentalium debellationem, & ſpoliationem prætextu infidelitatis multi auctores ſpecificè negant.*

47 *Pauli III. Bulla Indis, quamvis infidelibus, ſua bona conſervanda eſſe ſtatuit.*

48 *Dominia rerum, & provinciarum in-*

ſpecto

specto naturali, & gentium iure, infidelibus aequè ac fidelibus competunt. Et num. 58. Et etiam iure Divino, numero 66. & 67.

49 *Orbem Deus subiecit rationabili creaturæ.*

50 *Ordo principandi est beneficium naturæ ex sententia Aristotelis.*

51 *Homines cur Deus voluerit toti Orbi dominari?*

52 *Homines sumus quodammodo omnium rerum finis.*

53 *Ius Divinum, quod est ex gratia, non tollit humanum, quod est ex naturali ratione.*

54 *Dominij fundamentum aliqui erroneè in gratia, & charitate constituunt, & inde peccatores eo privari tradunt.*

55 *Hæretici dicti Apostolici, & Vvaldēses, sive Pauperes de Lugduno qui fuerint?*

56 *Vvaldensium hæresis, quæ peccatores dominium rerum suarum non habere dicebat in Concilio Constant. damnata fuit.*

57 *Hostiensis opinio videtur aliquibus in errorem Vvaldensium incidere.*

59 *Natura & ratio hominis, quæ est fundamentum dominij, etiam in peccatoribus reperitur.*

60 *Bona non solùm bonis dantur à Deo, sed malis etiam, & interdum magis quàm bonis; & quare? Ex sententia D. Augustini. Et num. 70.*

61 *Infidelibus & impijs iure Divino dominia, & imperia concedi videntur, eisque parendum esse docemur. Et numero 67.*

62 *Psalm. 2. versus expenditur.*

63 *Nabuchodonosoris, & Cyri, quamvis infidelium, Imperium in sacris litteris probari videtur.*

64 *Ioseph, qui fidelis erat, totam Ægyptum Pharaoni infideli tributariam fecit, & in eo non peccavit.*

65 *Tobias reddi iussit hœdum à Gentilibus captum, ne furti reus efficeretur.*

68 *Cap. non frustra, & cap. Regnum 23. quæst. 5. explicantur.*

69 *Regna terrena Deus etiam impijs concedere solet.*

70 *Capit. remittuntur vers.* perscientes *23. quæst. 3. expenditur & illustratur, & cap. sequent. num. 26.*

71 *Genitivus propriè dominium designat.*

72 *Lex Christianis 6. C. de Paganis, expenditur.*

73 *Iudæi & Pagani quietè degentes non debent molestari, nec suis bonis spoliari.*

74 *Paul. III. motus proprius expenditur circa bona, & tractationem Iudæorum, & infidelium qui ad Fidem convertuntur.*

75 *Saracenis etiam ob solam infidelitatem iustè bellum inferri non potest, ex sententia Pontif. in cap. dispar. 23. q. 8.*

76 *Pœna sine culpa esse non potest.*

77 *Infidelitas in ijs, quibus fides annuntiata non est, non habet rationem peccati.*

78 *Ignorantia invencibilis an possit admitti in ijs, quæ fidei sunt?*

79 *D. Pauli locus ad Roman. 10.* Quomodo credent, nisi audiant? *exponitur.*

80 *Fidelis & salvus sola natura nemo esse potest, nisi ei Divini Verbi splendor affulgeat, ex sententia D. Clement. Alex.*

CAPVT X.

De quinto titulo, qui ad debellandos, & subiugandos Indos ex eorum infidelitate à multis desumitur, in quo latè aientis, & negantis sententiæ auctores, & argumēta referūtur, & illustrātur.

QVINTVS & firmior quidem titulus, pro stabilienda, & defendenda huius Novi Orbis occupatione, & subiugatione, ex eo à multis deduci solet, quòd omnes Indi, eius regio-

giones incolentes, non solùm barbari, & obtusi erant, ut in superioribus diximus, verùm † omnino infideles, & ita à Christiana, & Orthodoxa nostra Religione seiũcti, ut ne vestigium quidem illius apud eos repertum fuerit, sicuti in lib. 1. cap. 13. manifestavimus.

Quam † ob causam ipso iure fidelibus Principibus subiectos esse inquiunt, & posse rectè bellis lacessiri, & dominio ac iurisdictione rerum, & provinciarum suarum privatim, & publicè spoliari, tanquam iniquos & iniustos illarum detẽtatores, si requisiti fidem, & imperium sanctæ Catholicæ Romanę Ecclesiæ non accipiant, & recognoscant.

Quæ sententia generaliter in omnibus infidelibus, & quod ij post adventum Christi nihil proprium habère, nec iustè possidêre potuerint, apertè proponitur & probatur ab Henrico Cardinali Hostiensi in capit. quod super his de voto; qui † humani, diviniq; Iuris peritissimus fuit, floruitque anno Christi 1255. & Alex. Pontifice suadente super Decretalibus commẽtarios scripsit, & summam etiam composuit, ut refert Catel. Cotta in memorab. iur. verb. *Iurisperiti*, & Valent. Forsterus in histor. iur. civil. lib. 3. pag. 232. Vbi addit, quòd hoc proprium sibi sumpsit, ut Innocentij opiniones duras reprobaret.

Et post Hostiens. eandem opinionem sequi videntur Abb. Panormit. & Ant. de Butrio in eod. cap. quod super, Bald. cons. 389. incipit, *Consuetudo est*, num. 10. lib. 1. Vbi ait, † quòd contra Reges & Principes infideles auctoritas suscipiendi belli maximè residet penes Papam. D. Antonin. in sum. 3. p. tit. 3. cap. 2. col. 5. Oldrad. cons. 72. incip. *Contra Saracenos*, ubi ait, quòd saluâ reverentiâ Innocentij videtur, quòd opinio Hostiensis sit verior. Idẽ Oldra. cons. 54. idem Bald. in l. fin. C. de captivis, & Franc. Aretin. in auth. navigia, C. de furtis, ubi docent † infideles esse hostes Christianorũ, & etiã in Ecclesia capi posse, idem Abb. & latiùs Ioan. de Annania per text. ibi in cap. etsi Iudæos de Iudæis, Anchar. & Præposit. in capit. qui sincera, 45. dist. Henric. Boic in cap. sicut col. 2. de Iudæis, & novissimè Phil. Paschalis in tract. de virib. patr. potest. part. 1. cap. 7. num. 13. Vbi ex hac ratione concludunt, † Iudęos servos esse Christianorum, licèt in libertate sustineantur ex pietate, Albertin. in rub. de hęret. in 6. q. 8. concl. 1. Vbi dicit, † Idololatras & Paganos nullam unquam habuisse iurisdictionem, & ideò Regna illorum omnia pertinêre ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi, Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. art. 13. & 37. litt. I. Vbi multis rationibus ex Theologia, & Iurisprudentia petitis Hostiensis assumptum verum esse defendit Petr. Belluga in specul. Princip. rub. 27. §. miles, num. 23. Vbi inquit, quòd † quicumque aveat habêre, vel quærere iudicẽ, debet habêre Catholicum, quia apud infideles nulla est iurisdictio, vel dominium. Et iterũ rub. 37. §. nouissimè num. 3. ubi concludit, bona † Iudæorum, & aliorum infideliũ ab eis auferri licitè posse per Principes Christianos, cùm illa solùm habeant, ut peculiũ, ut notat Archidiac. in cap. fraternitatem, 54. distinct.

Idem ex eâdem ratione resolvunt Alex. de Ales in 3. par. summę tract. de septem præcept. Decal. q. 5. & novissimè Simon Maiol. in dieb. Canic. colloq. 1. de perfidia Iudæor. docentes quòd Iudæi possunt spoliari à Principibus Christianis omnibus præter necessarijs. Quod pariter affirmant, & ad omnes infideles extendunt Doctores in cap. cui est, 50. dist. Card. Turrecremata in cap. dispar. 23. q. 8. Mart. Laudens. & Ioã. de Fantuc. in c. si de rebus 23. q. 7. idẽ Laudens. in tract. de Principe, versic. 49. incip. *Italia alias fuit*, Ioan. Maior. in 2. sentent. dist. 44. q. 3.

Matth.

Matth.de Afflictis in rub.quæ sint Regalia,num.26.vers. *Et pro ista opinione*, col.4. Marquard.de Susannis in tract. de Iudæ.& Infidel.1.par.cap.14. & latiùs 2.par.cap.6.ex num.26. & novissimè & latissimè Doct.Marta de iurisdict. 1.par.cap.24.ex num.10. qui cõstanter tradunt † hanc opinionem nõ solùm magis communem,sed etiã magis Catholicam & Christianæ Fidei magis utilem esse.Quod etiam admittit † Ant.Scappus de iure non script. lib.2.cap.1. Vbi licèt primò dixisset, dominia rerum iure naturali, & gentium inspecto,æquè infidelibus, ac fidelibus competere,posteà tamen subdit cum Hostien.Oldrad.& alijs,quòd post adventum Christi hæc omnia mutata & translata sunt,ita ut Infideles hodie,nec iurisdictionem, nec dominium, nec honorem, nec potestatem habêre possint, & his omnibus licitè spoliari valeant,si dominium Ecclesiæ non recognoscant.

10

11

12

Et specialiter † de ipsis Indis Occidentalibus & Australibus, de quibus tractamus, & eorum infidelitate loquentes, & quòd propter illam iustè debellari,& spoliari possint, & potuerint,& iure optimo nostris potentissimis Regibus quæri,latè olim disputavit Ginesius Sepulveda in Apologia, quam de hac re scripsit ad Episcopum Segoviensem,& in responsione ad obiectiones Episcopi de Chiapa,& absq; ulla hæsitatione resolvunt Marquard. & Marta in locis sup.relatis, Pet.Malferitus, qui ad hoc integrum, & satis copiosum cõsilium elucubravit,quod est 769.inter consilia Mandelli Albani,vol.2.ex num.40. Alphons.Guerrerus in Specul.Princip.cap.31. & Pet. Bellinus in tract. de bello. 2.part.tit. 12.num.5.Vbi,quod plus est,concludit, eiusmodi Indos hac de causa ab Hispanis bello subactos, meritò ab eisdem in servitutem redigi potuisse.

Pro cuius sententiæ confirmatione,& illustratione, primò, cum Hostiensi & alijs auctoribus sup.relatis, considerari potest, † post adventum Christi omnem Principatum, dominium,& iurisdictionẽ ex iustis causis translatam fuisse ab infidelibus ad fideles,arg.cap.translato, ubi Doct. de constit.Ecclesiast.cap.10.ibi: *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitiam,& iniurias & diversos dolos*;& Matth.21.ibi:*Ideò dico vobis,quia auferetur à vobis Regnum Dei,& dabitur gẽti facienti iustitiam*,cum similibus.Quia Christus Dominus † propter suã passionem,humilitatem & obedientiam æterni Patris,& ob immensam charitatem erga genus humanum,non Sacerdos tantùm cõstitutus fuit, verùm & Rex universalis omnium hominum & Angelorum,& reliquarum creaturarum, quæ sunt in cœlo & in terra & inferno,& eius imperio & obedientiæ Pater omnia subiecta esse voluit, iuxta illud Psalm.71.versic.11: *Omnes Reges terræ adorabunt eum,& omnes gentes servient ei*, de quo in cap.displicet. 23.q.4.Isaiæ 60:*Gens & Regnum, quod non servierit tibi, peribit*, Psal.23.*Domini est terra, & plenitudo eius*; de quo in capit.quo iure 8.dist. cum multis alijs similibus, quæ adducit Salon in 2.2. tract.de dom.q.2.art.1. concl.2.pag. 113.& melius † Psal.8.ibi:*Omnia subiecisti sub pedibus eius oves,& boves universas insuper & pecora campi*.Quo loci, per oves Christiani, per boves & pecora infideles intelliguntur, ut cum Afflictis & alijs advertit Mart. d.cap. 24.num.12. & ad eum respiciens, D. Paul.ad Hebræos cap.2.inquit: *In eo enim,quod omnia subiecit,nihil dimissum est,quod ei subiectum non fuerit*.

13

14

15

16

Et † hanc talem,ac tantam huius sacerdotij, & imperij dignitatem, & potestatẽ ipse Christus Dominus Petro, & successoribus eius, gentique Christianæ concessisse, & communicasse videtur,ut probatur in capit. in scripturis 8.q.1. & expressiùs in cap. 1.distinct.22.capit. per venerabilem,

§.ra-

§.rationibus, qui filij fiat legit. cap. pro humani, de homicid. lib. 6. cum alijs, quæ dilucidè de hac translatione, & concessione loquens tradit Præpos. Mediolan. in cap. cùm ad verum 96. distinct. & in capit. 1. 15. distinct. col. 3. in fine, Malferitus dict. consil. 769. ex n. 46. & exactè prosequitur Paramus de orig. Inquisit. lib. 3. q. 1. opin. 3. n. 26. Valēçuela in monit. cōtra Venet. 4. par. n. 177. & seq. & novissimè plurimos referens Camil. Borrel. in sum. decis. tit. 4. de summ. Pontif. num. 1. 2. & 3.

17 Quo fit, † ut infideles cùm extra ovile CHRISTI, & Ecclesiæ reperiantur, & ab hoc limpidissimo fonte dominium, & iurisdictionem suorum Regnorum non ducāt, neq; CHRISTVM, & eius Vicarium recognoscāt, sed potius offendāt; meritò iudicari possint iniusti, & intrusi eorum detentatores, & non veri, & legitimi possessores ac domini, prout & † Magnus ille Constantinus Imp. significavit, de quo refert Bald. in 1. const. Cod. & in l. cùm multa, C. de bon. quæ liber. quòd in resignatione Regalium, quam post Baptismum fecit in manibus B. Sylvestri R. P. inter alia ensem illi resignavit, ostendens, se illuc usque gladij potestate legitimè usum non fuisse, nec iustè imperium, & iurisdictionem exercuisse, quod etiam refert Matth. de Afflict. in dict. rub. quæ sint Regalia num. 6. & Mastrill. de Magistratib. lib. 1. cap. 9. num 9.

18

Quibus addere possumus aliam cōsiderationem Alfonsi Guerreri ubi suprà, dum aït, de † Ecclesia Catholica intelligi posse illud Genes. 16. quod Abraham uxori suę Sarę, conquerenti de illa infideli ancilla Agar, dixisse, memoratur: *Ecce ancilla tua in manu tua, utere ea.* Per Saram enim nostra sancta Catholica Ecclesia significatur: per ancillam secta infidelium. Vti ergo potest domina ancillâ, prout Sara fecit, illam affligendo, &, ut

19

precepit Dominus, eijciendo, & expellendo filios eius ab hæreditate & possessione, ne partem habeant cum filijs liberæ. Nam † cùm sint filij ancillæ, & sic servi, non sunt capaces dominij, iurisdictionis, vel honoris.

20

Et pro eâdem translatione nō abs re erit, † verba D. Bernardi ad Eugenium referre cum Præpos. in sum. dist. 15. col. 15. & Malferito d. cons. 769. num. 53. quæ talia sunt: *Tu, qui es Sacerdos Magnus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum, hæres Apostolorum, primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus.*

21

Conducunt † etiam mirum in modum verba Innocentij in cap. licet, de foro competent. qui, quamvis contrariæ sententiæ Dux, & Antesignanus esse videatur, ut statim dicemus, hanc non obscurè probat, cùm dicat, quòd tempore Noë cœpit Deus creaturas regere per ministros, quorum primus fuit Noë, cui successerunt in hac Vicaria Patriarchæ, Iudices, Reges, Sacerdotes, & alij, qui pro tempore fuerunt in regimine populi Iudæorum, & sic duravit usque ad CHRISTVM, qui fuit naturalis Dominus, & Rex noster, ut habetur in Psalm. 71: *Deus iudicium tuum Regi da.* Et ipse IESVS CHRISTVS Vicarium suum constituit Petrum, & successores suos, quando ei dedit claves Regni cœlorū, & quando ei dixit *Pasce oves meas*; quibus verbis insinuavit, etiam Iudæos, Saracenos, Gentiles, atque Scismaticos quoquemodo ad Papę iurisdictionem pertinêre.

22

Et idem sentire, & docêre videtur Ludov. Gomecius sup. regul. Cācellar. de infir. resign. q. 5. vers. *Sed prædictis.* dum tradit, † quòd Papa omnes mortales habet subditos, & in cap. 1. de constitut. lib. 6. num. 28. 36. & 37. ubi post Bald. & alios scribit, quòd Papa est unus omniū Princeps, & Rex Regū,

23

& Causa causarum, & Dominus dominantium, & maior omnibus sanctis, excepto Petro: Afflictis etiam decis. 265. num. 14. concludit, quòd Papa est omnia, & super omnia, & Iul. Clar. lib. 5. recept. §. fin. q. 35. vers. *Videndum*, quòd Papa in terris vices Dei gerit, & est maior omnibus hominibus, de quo articulo infr. cap. 23. & 24. latiorem disputationem inibimus.

Secundò, nec minus urgenter, pro eâdem opinione perpeditur, adeò certum videri, impios infideles verum & legitimum dominium rerum, quas possident, non habêre, ut † ab eis citra ullius peccati labem, & restitutionis obligationem capi, & auferri à Catholicis possint, ut probatur Exodi capite 3. & 12. ubi † Iudæi exeuntes de Ægypto secum Ægyptiorum bona ex Domini præcepto exportarunt, quod licitè & sine peccato ab eis fieri potuisse affirmat Nicol. de Lyra ibîdem, & sequitur D. Thom. in 1. 2. quæst. 10. artic. 8. ad 3. & in 2. 2. quæst. 66. artic. 5. ad 1. & D. August. in lib. quæst. Exod. quęst. 3. cuius verba habentur in cap. dixit Dominus 12. 14. quæst. 5. idem August. lib. 2. advers. litt. Petilia. cap. 43. cuius verba referuntur in † cap. si de rebus 23. quęst. 3. ubi cùm heretici quererentur, ablatas sibi à Catholicis eas Ecclesias fuisse, quas ipsi ædificaverant, & alia bona, quę suo labore, & industriâ congesserant, sic respondit: *Si de rebus, & locis Ecclesiasticis, quæ tenebatis, & non tenetis, querimini, possunt & Iudæi se iustos dicere, & iniquitatem nobis obÿcere, quia locum, in quo impiè regnaverunt, modò Christiani possident. Quid ergo indignum, si ea quæ tenebant hæretici, secundùm parē Domini voluntatem Catholici tenēt? Ad omnes enim similes, idest, ad omnes impios, & iniquos illa vox Domini valet: Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam. An frustra scriptum est, Labores impiorum iusti edent? quapropter magis mirari debetis, quòd adhuc tenetis aliquid, quàm quòd aliquid amisistis*: hactenus Augustin. cuius verba in nostrę quæstionis terminis multum commendat Abbas in dict. cap. quod super, col. 2.

24

25

26

Et conducunt etiam alia, quæ scripsit in epist. ad Bonifac. relatâ in cap. quemadmodum eâd. caus. & quæst. ubi citat illud Sapient. 10: *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum*, & illud, quod legitur Proverb. cap. 13: *Custoditur iusto substantia peccatoris*, sive secundùm versionem Septuaginta Interpretum: *Thesaurizantur autem iustis divitiæ impiorum.*

Quibus adsentiens Cardin. Turrecrem. in d. cap. si de rebus, sic illud idē caput paraphrasticè, & his, quę probare intendimus, valdè consequenter exponit: *Auferetur Regnum, non solùm spirituale, & æternum, sed temporale. Et dabitur genti facienti iustitiam in populo Christiano, quia infideles utuntur dominio, & iurisdictione ad offensam Dei, & voluit Christus, ut omnis homo esset Christianus, ut constat per totam Evangelicam doctrinam.*

Neque abest elegans alia † eiusdem Augustini disputatio lib. 19. de Civit. Dei cap. 21. ubi ex prędictis, & alijs argumentis concludit, apud infideles ius aut iustitiam, vel verum populum, sive Rempublicam esse non posse, & D. Clem. Alex. lib. Pędag. 3. cap. 6. ubi post alia, hæc elegātissima verba subnectit: *Bona solùm possideri possunt à bonis: boni autem Christiani sunt, homo autem insipiens, vel intemperans, nec boni sensum habet, nec passionis à solis ergò Christianis bona possunt haberi.*

Tertiò facit, quòd mirum videri non debeat, si infideles ex Dei voluntate, rerum dominio carêre dicantur, & licitè eo à fidelibus spoliari possint, cùm † infidelitatis peccatum cæteris alijs, quę contra virtutes morales committuntur, gravius reputetur, ut probat D. Thom. 2. 2. quęst. 10.

27

28

artic.3. & ibi communiter Theologi, præcipuè novissimus Pater Ludovic. Turrian. disp. 50. dub. 2. col. 627. & Pat.Suar.post hæc scripta in tract. de Fide, disp. 16.sect.1.ex num. 1. & sect. 2.ex num.2.

29 Quibus ego adijcio nobilem † text. in cap. quid in omnibus 16. 32. q. 7. ibi: *Quoniam quidem in pœnis primum illi obtinent locum, qui aberrant à Deo, etiam si sobriè vixerint*, & D. Paul. Hebræor. 11. ibi: *Sine fide impossibile est placere Deo*, & ad Roman. 14. dum † 30 ait: *Omne, quod non est ex fide, peccatū est*, quem etiam locum de fide, quâ credimus, & Christiani sumus, interpretatur August. lib. 1. contra duas epistol. Pelagij capit. 3. Fulgent. lib. de incarnat. & gratia CHRISTI, cap. 24. & D. Prosper. in epistol. ad Ruffin. de grat. & liber. arbitr. Vnde † 31 Divus Paulus 1. Corinth. 6. iniquos sumit pro infidelibus, & sanctos pro fidelibus, ut statim dicemus.

Et D. August. lib. 4. contra Iulian. cap. 13. concludere videtur, † 32 omnes infidelium actiones esse peccata, nullasque in eis virtutes consistere, quia sine Fide CHRISTI rectè vivere nō possint, & ad nihil aliud liberum arbitriū sine gratia CHRISTI valeat, nisi ad peccandum. Cui simile est, quod in eodem argumento scriptum reliquit D. Gregor. lib. 3. Moral. capite 33. D. Bernard. serm. 23. in Cantica, Beda in lib. de substant. D. Prosper. ad excerp. Genuens. respons. 3. & 8. & melius in disputat. contra Casian. dum ait: *Nihil operis ex mortuis, nihil iustitiæ procedit ex impijs*: & deinde: *Nullus est bonæ voluntatis motus, nisi quem creaverit diffusæ per Spiritum sanctum charitatis affectus, sine fide enim impossibile est placere Deo.* Quo fortè sensu eosdem infideles deserti nomine in Evangelio significari, Magnus Aurelius Cassiodorus his verbis scribit: *Sæpè enim desertum ponitur, ubi infideles populi convenire noscuntur. Sicut in Evangelio dicitur: Vox clamantis in deserto: ubi desertum appellati sunt, qui adhuc necdum fidei dona perceperunt.*

Divus quoque Hieronymus ad Galatas 3. explicans illa verba: *Quia iustus ex fide vivit*, sic inquit: *Faciamus & nos aliquid simile huic, quod dicitur iustus ex fide vivit, & dicamus, castus ex fide vivit, fortis ex fide vivit, & à cæteris virtutum partibus vicinam sententiam proferamus adversus eos, qui in Christum non credentes, fortes & sapientes, temperantes se putant esse, vel iustos: ut sciant, nullum absque Christo vivere, sine quo omnis virtus in vitio est.* Et eandem sententiam mordicùs tenent, & latè defendunt ex Theologis Scholasticis Gregor. Arimin. in 2. Sentēt. distinct. 39. quæst. 1. art. 2. corol. 3. Michaël Bayus assert. 26. & Catherin. in lib. Genes. cap. 2. asseverantes, infideles etiam, dum parentes venerātur, ac de se benemeritis gratias agunt, habentque, cùm indigentibus opitulantur, pacta servant, promissa exolvunt, deposita reddunt, & in alijs similibus operibus peccare. Non † 33 quòd hęc opera sint ex re obiecta, vel fine, vel aliquâ adiectâ circunctantiâ, peccata, sed eò quòd circunstantia debita careant: fieri enim causâ, & amore Dei deberent, & proinde cùm in Deum minimè referantur, sunt mala. Vnde Concilium † 34 Arausicanum secundum, Can. 17. inquit: *Fortitudinem Gentiliū mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quod decretum desumptum est ex D. August. lib. 2. de patientia, capit. 17. Atque hæc omnia eâ nimirum ratione nituntur, quam sup. retulimus, nempè quòd infidelitas † 35 Deo maximè sit invisa, & bonis careat operationibus. Bona † 36 enim non sunt opera, quæ non innituntur firmissimo, & stabilissimo fidei fundamento, ut pręclarè tradit Gentian. Hervet. exponens & exornans verba D. Clement. Alexandr. in epist. adhortat. ad gētes, pag. 14. & tra-

dit alia pro eâdem assertione novissimè Pat. Suar. in d. tract. de Fide, disp. 17. sect. 3. num. 1.

QVARTÒ, & ultimò eidem sententiæ arridere videntur verba D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 10. dum expressè docet, 37 † posse iustè per sententiam, vel ordinationem Ecclesiæ, quę Dei auctoritatem habet, ius dominij, vel pręlationis ab infidelibus tolli; quia infideles meritò suę infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei. Etenim licèt secundùm eundem Angelicum Doctorem ibìdem, ante 38 † divisionem fidelium ab infidelibus nõ cessasset fidelium pręlatio in totum, propter conversionem limitatam aliquorum ad Fidem, non sequitur quòd idẽ sit, auctâ pòst multitudine fidelium. Ideoque D. 39 † Paul. 1. ad Corint. cap. 6. in princip. reprehendit fideles Corinthios, quòd audêrent provocare proximos suos coram iudicibus infidelibus, dicens: *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, iudicare apud iniquos* (idest, infideles) *& nõ apud Sanctos*, idest fideles, ut interpretatur Cardin. Turrecrem. in summ. de Eccles. lib. 2. cap. 96. vers. *Licèt enim*, Arevalus de correction. fraterna, conclus. 4. vers. *Adhæc*, Valençuela in monit. contra Venet. 4. part. num. 179. & sequent. Pat. Suarez in defens. Fidei, lib. 3. cap. 4. numer. 6. & idem advertit Marta dict. cap. 24. num. 42. & 44. allegans insignem D. August. locum in epistol. 204. ad Donatum, qui habetur in cap. displicet 23. q. 4. de quo latiùs agemus infr. cap. 16. ex num. 96. & proinde infideles 40 † debent subijci fidelibus; & non è converso ex notatis in cap. 1. cap. multorum, & cap. si iudex de Iudæis.

SED licèt superior sententia tot auctoribus & rationibus fulciatur, 41 † cõtraria tamen à pluribus alijs non minoribus argumentis probari, & defendi solet; qui seriò affirmant, nullos infideles, atque adeò multominus Indos istos, de quibus sermonem habemus, ob solam infidelitatis causam bellis infestari posse, aut dominio, & iurisdictione suarum rerum, & provinciarum privari.

Pro qua imprimìs laudatur Innocentius in d. cap. quod super, de voto, cuius 42 † auctoritas talis ac tanta esse fertur, ut non solùm Hostiensem, sed & alios omnes iuris Canonici professores excellat, & pater, & organũ veritatis dicatur, ita quòd eius doctrina pro cõmuni sententia pręvaleat, neq; adversus eam disputare fas sit, ut tradit additio ipsius Innocentij in prooemio Decretaliũ, in princ. Felin. in cap. cùm olim, num. 9. de re iudic. Alex. Ias. Cal can. & alij, quos adducit Catel. Cotta in memorab. iur. verb. *Iuris Civilis*, pag mihi 384. Valẽtin. Forster. in hist. iur. Civil. lib. 3. pag. 231. Everard. loco 48. ab auctoritate, seu exẽplo maior. Petr. Malferit. apud Mandellũ d. cons. 769. num. 44. ubi eius additio, Vivius decis. Neapol. 370. num. 2. lib. 2. & noviss. Cæsar Barzius decis. Bononiensi 107. n. 5. Quinimo ipse idem Hostiensis fatetur in cap. solet, de sentent. excom. in 6. se multoties 43 † ab eodem Innocẽtio audijsse, nolle, ut sua cõmẽtaria ius facerent, quasi aliàs, tanquã à Pontifice scripta, & tali, ac tantâ eruditione suffulta, non tam opinionum, quàm decisionũ robur habitura essent, ut post alios refert Forsterus ubi sup. P. Ioan. de Salas in tractat. de legib. disp. 8. sect. 13. pag. 170. & novissimè Christoph. de Anguiano in eod. tract. lib. 2. controvers. 29. num. 24.

Post Innocentium autẽ 44 † eandem opinionem defendunt, & sequuntur Ioan. Andr. Cardin. & cõmunis Doct. in eod. cap. quod super, Oldrad. consil. 87. & 263. idem Ioannes Andr. in addition. ad Speculat. in tit. de Iudæis, Petr. de Ancharran. in reg. peccatum, in 3. quæst. & in reg. sine possessione, quæst. 2. lib. 6. Baldus in l. cunctos

po-

populos in princip. C. de sum. Trinit. & Bartol.in l.hostes, D.de captivis & postlim.reversf. Abbas num.22. Felin. & Decius num.109. Beroius n .134. in cap.quę in Ecclesiarum, de constit. ex quorum doctrina securè concludit Carol. Tapia in rub. de constit. Princip. cap.1.num.54. quòd † Princeps infidelium etiam sibi subditorum bona, sine causa auferre non potest. Dominicus conf.96.idem Domin. & Archidiacon.in cap.si quis viduam in fine, 50.distinct. & in cap. cui est 11. q. 3.idem Archidiac.in cap.ult. 3.quæst. 7. Cardin. Turrecrem. in cap. dispar. 23.quęst.8.&in cap.qui nos 24.quęst. 4.D.Thom.2.2.quæst.12.artic.2. Durandus in 2.distinct. 44. quęst.3. Sylvest.verb.*Infidelitas*, quęst.7. Caietan. 2.2.q.66.art.8.Florent.3.part.tit.22. cap. 5. §.8. Petr. de Ferraria in praxi, tit.de form. libelli in act. reali, verb. *Veris & legitimis*, col. 7. vers. *Sed hic quæro*, Ant.Corsetus, qui plura considerat in tract. de potest. Regia, part. ultim.quæst.82.ex num.20. Frãc.Topius in tract. de potest. Princip.sæcul. §.7.num.ult.ubi resolvit, quòd infideles sunt veri, & supremi Principes suorum Regnorũ, & allegat D.Thom.de regim.Princip.lib.3.cap.9.Sotus in 4. distinct.5.quæst.unic. art.10. elegãter doctiss. Covarrub. in reg. peccatum, 2.part.§.10. num.2. illustriss. Cardin. Bellarm.lib.5.de Roman. Pontif.cap. 2.Petr. Arag.2.2.quæst. 10. artic. 10. vers. *Secunda conclusio*, pag. 311. & sequent.Ioan.Azorius lib.8. moral.inst. cap.24.vers.*Sextò quæritur*, col.1276. Balthas. Ayala de iure & offic. belli, lib.1.cap.2.num.29. Pat. Lorca in 2. 2.sect.1..disp. 52. num. 10. pag. 970. ubi de causis belli iusti agens, resolvit, communem & certam resolutionẽ esse, solam infidelitatem non esse causam iusti belli, quia Ecclesia non habet iurisdictionem super infideles, & ideò non potest eos propter peccatum infidelitatis punire. Idẽ concludit Pat. Ludov. Turrianus de Fide, disput.52. dub.1.col.645. Gregor. Sayrus in clavi Regia, 2.par. lib.9. cap. 4. ex num. 10. Pat. Fr. Ioan. Pineda Franciscan. in Monarch. Eccles. lib.16.cap.34. §. 17.& novissimè eruditiss. & laudatiss. P.Franc.Suarez in defens. Fidei contra sect.Anglican.lib.3.cap.4. num.8. & in tract.de legib.lib.3.cap. 10. Pat. Ioan.Salasin eod.tract.disp.7.sect.15. num.72.& per totum, & D. Garsias Mastrill.de Magistrat. lib.1.cap.9.idẽ Pat.Suar.in tract. de charitate, disp. 13.sect.5.ex num.1.

45

Et specialiter de nostris Indis agẽtes † Episcopus de Chiapa in tract.cõprob.suprem.dom.Ind.fol.36.& 37.& sequent. & in Apolog. contra Sepulved.in replication.ad obiect.eiusdem, ubi latè in hoc argumẽto diffunditur, & opinionem contrariam erroneam esse, & falsò Hostiensi tribui, probare conatur. Idem sequuntur Victoria in dict.1.relect.de Indis, ex num.7.usque ad 18. & de potestate civili num. 9. Gregor.Lop.in.d. l. 2. tit. 23. part.2. gloss. 2. Fr. Anton.de Cordoba in quęstionario lib.1.quęst.57.dub.4. ex pag. 497. Menchac.lib.1.controvers.illust. cap.24.ex num.2. usque ad n. 11. elegãtiss. Ioseph. Acosta lib.2. de procur. Ind.sal. cap.2. ubi hoc verum esse defendit, quamvis Indorum infidelitas omnino pertinax reperiatur, Domin. Bañez 2.2.q.10.art.10.col. 530. vers. *Quinta conclusio*, optimè Navar.in cap. novit, notab.3.corol.7.num.58.& sequent. pag. 101. ubi reprehendit Alvar.Pelagium, & alios contrariæ partis sectatores, & ait, eorum errorem in causa fuisse, ut multi nostrâ ætate in hoc Novo Orbe suis provincijs spoliati sint: latissimè Michaël Salon 2. 2. 1.tom.tract. de domin. q.2. art.2. per totum, Gregor. de Valentia 3. tom. disp.1.quęst.10.pũct.7. col.413. vers. *Nunc his constitutis*, Molin.da iustit.& iure, tract.2.disp.27. in fin. cum novẽ alijs pręcedentibus, & rursus disp.105.

46

Hieron. Zevallos 1. tom. commun. q. 735. & latiùs, & copiosiùs in 4. tom. q. ult. ex num. 188. & rursus ex n. 237. & ex num. 266. Fr. Eman. Roder. 2. tom. quæst. regul. q. 99. art. 4. pag. 292. ubi etiam multum queritur de damnis, sub prætextu contrariæ opinionis, miseris Indis illatis, & pro eis † expēdit illam sanctionem, sive Bullā Pauli III. fœlicis recordationis, de qua egimus sup. cap. 8. num. 79. ubi expresè deciditur, prædictos Indos, & omnes alias gentes, ad notitiam Christianorum in posterum deventuras, licèt extra Fidem CHRISTI existant, suâ libertate, ac rerum suarum dominio privatos, seu privandos non esse, imò libertate, & dominio huiusmodi uti, & potiri, & gaudêre liberè, & licitè posse: idem etiam novissimè tractat Aguft. Barbosa in Pastorali, 1. part. tit. 3. cap. 2. num. 32. & sequentib. & Doct. Melchior de Valēt. illuft. tract. iuris, tract. 2. cap. 5. num. 22. & seq. Incognitus in lib. Maris liberi, cap. 2. & 4. & Seraph. Freitas, doctè contra eum scribens, de iuft. Imp. Asiat. cap. 3. num. 4. & cap. 9. per totum.

47

Pro cuius sententiæ comprobatione: PRIMÒ, cum prædictis auctoribus considero, † dominia rerum, provinciarum, & regionum, naturali, & communi omnium gētium iure, primis earum possessoribus competere, absque ulla distinctione fidelium, & infideliū, l. 1. §. ius naturale, l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. cap. ius naturale, 1. dist. cū alijs, quę latè congessimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 61. & tradunt Innoc. & Abbas supra Scappus lib. 2. de iure non scripto, cap. 1. num. 10. eam rationem reddētes, † quòd Deus subiecit Orbem rationabili creaturę, & nullam inter homines distinctionem fecit, ad quos pariter pertinet illud: *Quidquid calcaverit pes tuus, tuum erit*, & doctrina Arist. lib. 1. Polit. dum ait, ordinem † principandi unius super alterum esse beneficium naturæ, hoc est

48

49

50

DEI OPT. MAX. qui ob id † tantùm, quòd homines ad sui imaginem fecit, menteque, & facultate liberi arbitrij donavit, omnibus rebus inferioribus dominari voluit, iuxta illud Genes. 1: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs terræ, &c.* Et infr. *Replete terram, & subijcite eam, & dominamini.* Quod assecutus idē Philosoph. lib. 2. Ethic. † inquit: *Nos sumus finis quodammodo omnium, & utimur tanquam propter nos omnibus, quæ sunt.* Quæ omnia non minus militant, & reperiūtur in paganis, & infidelibus, qui nunquā Fidē receperunt, quàm in Christianis, & fidelibus: ac proinde nō minus illi, quàm isti veri dominij rerū suarum participes sunt.

51

52

Quam consequentiam, & Divinæ, ac naturalis iustitiæ inter omnes homines distributionem, proposuisse videtur † Dionys. lib. 8. de Divin. nomin. relatus per Episcopum de Chiapa in d. tract. comprob. fol. 37. sic inquiens: *Oportet videre in hoc veram Dei esse iustitiam, quòd omnibus tribuit propria, secundū uniuscuiusque existentium dignitatem. Et uniuscuiusque naturam in proprio salvat ordine & virtute*: & expressiùs D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 10. ubi de eâdem quæstione agens scribit: *Quòd dominiū, & prælatio introducta sunt ex iure humano, distinctio autem fidelium, & infidelium est ex iure Divino. Ius autem Divinū, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione.*

53

SECVNDÒ considero, † quòd etsi nōnulli olim existimaverint, gratiā, & charitatem esse fundamentum dominij, iurisdictionis, & potestatis tum Ecclesiasticę, tum civilis, atq; adeò solos iustos, existentes in gratia, suorum bonorū dominos esse, eâ verò per mortale peccatū amissâ, continuò etiā omne dominium, omnemq; ue potestatem amitti. In qua opinione fuerunt D. Bernardi temporibus quidam hæretici, qui † se Apostolicos vocabant, ut ipse

54

55

refert

refert serm.66. in Cantica, & postea Vvaldenses, qui alio nomine vocabantur Pauperes de Lugduno, à Vvaldensi quodam, cive Lugdunēsi, temporibus Alex. Papę III. de quibus legendus est Æneas Sylvius de orig. Boëmor. cap. 33. & 35. Eamque deinde sequuti sunt Ioan. Vvicleff. & Ioan. Hus, & Armachanus, vir alioqui Catholicus lib. 10. quęst. Armen. cap. 2. & 4. & in Dialog. inscripto Defensorium pacis: Hęc tamen opinio † meritò dānata fuit in Concilio Constantiensi sess. 8. & sess. 15. & inter alias hæreses cōnumeratur, & multis rationibus, & argumentis convincitur à pijs & Catholicis Scriptoribus, qui de hac materia tractarunt, ut constat ex D. Bernardo ubi sup. D. Hieronym. in epist. ad Titum, D. Ireneo lib. 4. adversus hęres. cap. 70. Tertul. in Apolog. cap. 31. D. Thom. 1.2. q. 98. art. 4. Ioan. Maior. 2. Sentent. distinct. 42. Iacob. Almain in 4. distinct. 15. q. 2. col. 10. Gerson. de vita spirit. lect. 3. Castro adversus hæreses, verb. *Potestas*, Episcopo Chiapens. Victor. Covarrub. Bañez, Navarr. Bellarm. Valentia, Molina, Aiala, & Sayro ubi sup. eodem Bellarm. 1. to. controv. 8. de laicis, lib. 3. in princip. eodem Bañez in præamb. ad tract. de domin. q. 1. in fine, Petr. Navarr. lib. 3. de restitut. cap. 1. in princ. Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 1. & 2. Thom. Vvaldent. lib. 2. doctr. fid. cap. 81. cum seqq. Martin. de Ledesma 2.4. q. 18. art. 1. dub. 9. fol. 224. Zevall. d. q. fin. ex num. 266. & P. Suar. in. d. defens. Fidei, lib. 6. cap. 4. num. 3.

56

57

Quo fit, † ut pariter prædicti Auctores cavendum moneant ab opinione Hostiens. & sequacium, qui infidelibus negant dominium, & iurisdictionem rerum, & provinciarum suarum, quam communi omnium gentium iure, & ante legem Evangelicam consequuti sunt. Hæc enim opinio in superiorem errorem incidere videtur; nam nulla est ratio, ob quam infideles dominio privari possint, nisi peccatum mortale infidelitatis, quod eos extra Dei gratiam constituit. Concilium autem Constantiense, nullam speciem peccati mortalis excipiens, quoslibet peccatores, atque adeò etiam infideles, verum & legitimum rerum suarum dominium habere rectissimè definivit. Illud † quippè, ut suprà diximus, non solùm pro iustis, & fidelibus Deus induxit, sed pro omni rationabili creatura. Qui, ut ipse Innocent. subdit in d. cap. quod super, Solē suum oriri facit super bonos, & malos, super iustos, & iniustos, & volatilia pascit, & dat escā omni carni, ut habetur Matth. 5. & 6. & Psalm. 135. Et ut suprà etiam tetigimus, fides, aut gratia non est fundamentum dominij, sed natura, & ratio hominis, quæ † etiam in peccatoribus, & infidelibus reperitur, licèt careant gratiâ.

58

59

Quod egregiè confirmari potest ex insigni loco D. Augustini in Psalm. 67. ubi huius doctrinæ rationem scribens, sic eleganter † edisserit: *Non enim soli boni plenas habent domos rebus necessarijs, aut soli boni salvi sunt, vel ab ægritudine convalescunt, aut soli boni filios habent, soli boni pecuniam, soli boni cætera bona apta huic vitæ temporali, aut transeunti. Habent hæc & mali, & aliquando desunt bonis, sed desunt & malis, & plerumque illis magis, quàm istis, aliquando illis potius quàm istis abundant. Permixta temporalia voluit esse Deus, quia si solis bonis ea daret, putarent & mali, propter hæc colendum Deum. Rursùs si ea solis malis daret, timerent boni infirmi converti, ne illa illis deessent.*

60

Tertiò, pro eâdem opinione facit, quod, ut ijdē Doctores observant, & ante eos D. August. lib. 5. de Civit. Dei, cap. 1. non solùm naturali, & cōmuni omniū gentiū iure, † sed Divino etiam atque Evangelico, non tantùm privata dominia, verùm Regna quoque, & Imperia hominibus impijs,

61

& infidelibus, & quod magis est, idololatris concedi videntur, eisque parendum & obsequendũ esse docemur, ut apparet † ex Psalm. 2: *Adstiterunt Reges terræ, & Principes convenerunt in unum.* Ierem. 27. & Ezech. 26. ubi Nabuchodonosor † Rex erat, nõ solùm malus, & in peccato mortali; sed etiam idololatra & infidelis, & tamen, teste ipso Deo, dominium habuit super gentes, & Regna: & Deus eis, non solùm illum, verùm filium, & nepotem eius præfecit. Vnde Daniel. 2. dixit ei Daniel: *Tu es Rex Regum, & Deus cœli dedit tibi Regnum,* & idem dicitur de Cyro peccatore, & infideli, Isaię 45: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro: Cuius apprehendi dexteram, ut subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum revertam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum.* Et Genes. 47. Ioseph, qui † fidelis erat, suo consilio totam Ægyptum Pharaoni Regi infideli tributariam fecisse dicitur: in quo procul dubio peccasset, si Pharao verus Rex, & dominus esse non posset. Et † Tobię 2. ubi Tobias iubebat reddi hœdũ à Gentilibus captum, tanquam furtivum; quod non esset, si Gentiles dominiũ non haberent. ¶ Matth. † quoque 22. ait Dominus: *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari,* & Luc. 22: *Reges Gentium dominantur eorum,* & D. Paul. Roman. 13: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit,* & 1. Petr. 2: *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deũ, sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam à Deo missis*: & statim: *Servi subditi estote in omni timore dominis, nõ tantùm bonis, & modestis, sed etiam discolis.* Quæ loca, † & alia similia adducta per Auctores suprà relatos, præcipuè Sayrum dict. lib. 9. cap. 4. num. 11. satis ostendunt, vera dominia, & principatus in peccatoribus, & infidelibus reperiri, cùm Principes, de quibus loquuntur, infideles essent: & † habẽtur in cap. non frustra, & in cap. Regum 23. q. 5. ex quibus expressè deducit Cardin. Turrecrem. in cap. indignitate distinct. 3. quæst. 3. vers. *Respondeo*, etiã Principibus infidelibus obediendum esse.

Atque ad ea respiciens August. lib. 5. de Civit. Dei † cap. 21: *Non tribuamus* (inquit) *dandi Regni, vel Imperij potestatem, nisi vero Deo, qui dat fœlicitatẽ Regni cœlorum solis pijs: Regnum verò terrenum & pijs, & impijs, sicut ei placet, cui nihil iniustè placet*: & infrà: *Ille verè unus Deus, qui nec iudicio, nec adiutorio deserit genus humanum; quando voluit, & quantum voluit Romanis Regnum dedit, qui dedit Assyrijs, vel etiã Persis. Qui Imperium dedit Mario, ipse etiam dedit Caio Cæsari: qui Augusto, ipse & Neroni: qui Vespasianis vel patri, vel filio suavissimis Imperatoribus, ipse etiam Domiciano crudelissimo: & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino Christiano, ipse apostatæ Iuliano, cuius egregiam indolem decepit amore dominandi sacrilega, & detestãda curiositas.*

Quod idem pulchrè ostendunt D. Chrysost. Ambros. Origen. Epiphan. Iustin. Ignat. Optatus, Tertullian. Prosper. & alij relati à Petr. Aragon. in 2. 2. pag. 609. & à doctiss. P. Suar. in d. defens. Fidei, lib. 1. cap. 4. per totum. Quibus addere possumus eiusdem Ambrosij locum lib. 2. de Cain & Abel. c. 4. relatũ à Gratiano † in cap. remittuntur, vers. *Per scientes* 23. q. 5. ubi ait, per Israëlitarum manus Deum punire voluisse peccata Amorrheorum, & Chananæorum, & aliarum Gentium, quarum terram Israëlitis possidendam dedit. Quibus verbis ostendit, apud prædictas gentes, quamvis infideles, & idololatras, non solùm possessionem, verùm & proprietatem illarum provinciarum stetisse. Nam ille † genitivus, *Quarum*, propriè dominium significat, ex doctrina Bartol. quem sequuntur Alex. Ias. & alij in rub. de novi oper. nuntiat. & plures alij relati à Mandello de Alba cons. 151. num. 7. Menoc. de recup. poss. remed. 1. num. 51. & latè

Car-

62 63 64 65 66 67 68 69 70 71

Cardin. Tuschus pract. cōclus. litt. G. conclus. 37.

72 Qvartò, supradictę sententię favet optimus † text. in l. Christianis 6. C. de Paganis, ubi Honor. & Theodos. Imp. specialiter prohibent Christianis, qui verè sunt, vel esse dicuntur, ne Iudęis, aut Paganis quietè degentibus, nihil tentantibus turbulentum, legisque cōtrarium, manus inferre audeat, religionis auctoritate abusi, & si cōtra securos fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non solùm ea, quæ abstulerint, sed convicti, in duplum, quę rapuerint, reddere compellātur. ¶ Et

73 idem † de illorum molestijs vitandis, & bonis conservādis habetur in l. nullus 6. C. de Iudæis, cap. sicut extrà eodem, & per Apost. 1. Corinth. 10. in fine, ibi: *Sine offensione estote Iudæis, & Gētibus*, de quorum praxi, & interpretatione plura tradit Marquard. in tract. de Iudæis, & infidel. 1. p. cap. 2. & Roland. à Valle cons. 25. vol. 3. & Phil. Paschal. de virib. pat. potes. 1. par. cap. 7. num. 14. Nos infr. lib. 3. cap. 6. num.

74 47. & seqq. & extat † Motus proprius Pauli III. de ann. 1542. cuius mentionem facit Possevin. in Bibliot. 1. tom. lib 9. cap 5. pag. 391. quo conceditur, ut Iudæi, cæterique infideles, ad agnitionem Catholicę fidei venientes, bona patrimonialia, maternaliaque, & omnia eorum consuetudine acquisita, seu quæ verum dominium habere reminiscuntur, etiam vivis, & invitis parentibus habere, tenere, & possidere valeant. Eodemque diplomate iubetur, quâ charitate quisque venientes ad lumen Christi fovêre, contumelias ab alijs prohibere debeat: quin & ut civitate, privilegijs, immunitatibus, libertatibus fruantur, quandoquidem per gratiam Baptismi cives Sanctorū, & domestici Dei efficiuntur.

75 Et non solùm in Iudæis, & Paganis, verùm & † in Saracenis, qui nobis magis infesti sunt, eandem sententiam probat Alex. Papa II. ad Hispanię Episcopos scribens in cap. dispar. 23. q. 8. dum docet, tunc demum adversus eos iustè pugnari, ubi Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt, sic manifestè demonstrans, ob id tantùm, quòd Saraceni, aut infideles essent, iustè bello infestari non posse, aut suarum rerum dominio, & possessione privari. De cuius dicti veritate, dum de Saracenis loquitur, alio loco tractabimus.

Qvintò, & magis in Indorum nostrorum terminis facit, quòd si, infidelitatis tantùm contemplatione habitâ, hi debellari, & suis bonis spoliari possent, utique sine fraude, & culpa pœnam, & quidem gravissimam, sustinêrent, † quod iura neutiquam patiuntur, l. aliud est fraus, cum similib. D. de verb. signif. optimus text. in cap. cognoscentes, cum allegatis ibi per gloss. de constitut. Etenim cùm ad eos nulla prorsus lux veræ, & Evangelicę Fidei pervenerit usque ad Hispanorum adventum, ut sup. lib. 1. cap. 14. luculenter probavimus, & vel ipse Malferitus agnoscit d. cons. 796. num. 17. omni prorsus culpâ, & peccato infidelitatis caruerūt, quāvis in Christum non crederent: sive ut apertiùs loquar cum D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. † infidelitas in eis non habebat rationem peccati, sed magis pœnę. Talis quippè ignorantia Divinorū, ex peccato primi parētis sequuta est. Vnde Ioan. 15. Dominus inquit: *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent*, quod exponēs D. Aug. de illo peccato intelligendum tradit, quo non crediderunt in Christum. Et idem docere videtur S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 6. & q. 34. art. 2. ad 2. Caiet. Valentia, & alij moderni expositores ibidem, & in nostra specie probat Victoria d. relect. 1. de Indis insul. num. 32. reprobatâ opinione Altisiodorens. Guiller. Paris. Hugon. Gerson. Adrian. & aliorum, qui contendebant, in † his, quę fidei, & iuris Divini sunt, invencibi-

76 77 78

lem

lem ignorantiam in neminem cadere, cùm facienti quod in se est, Deus semper assistat, paratus illustrare mentem quantum oportebit ad salutem, & erroris evitationem. Hoc enim est contra D. Thom. & auctoritatem suprà relatam, & expressiùs contra illud † D. Pauli ad Rom. 10: *Quomodo credent, nisi audiant? quomodo audient sine prædicante?* & latissimè & doctissimè prosequitur Pat. Gab. Vazquez in 1. tom. cõment. 1. 2. q. 76. art. 2. disp. 120. per totam, Vega lib. 6. in Concil. Trident. cap. 18. Soto in 4. distinct. 1. q. 1. art. 2. Canus in relect. de Sacram. in genere 2. part. Malvenda de Antichrist. lib. 3. cap. 32. vers. *Sed hic opportunè*, Azor tom. 1. lib. 1. cap. 13. q. 2. Sanchez in summ. lib. 1. cap. 16. num. 32. Raphaël de la Torre, qui de eiusdem loci D. Pauli explicatione optimè tractat in 2. tom. de Religione, q. 94. art. 2. disp. 3. vers. *Ad secundum respondetur*, & novissimè Pat. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 17. sect. 1. per totam, & Nos infr. cap. 15. num. 29. Quibus adstipulantur, quæ contra Basilidem, & Valentinũ egregiè disputat Clemens Alexand. lib. 5. Strom. in princip. docens, † neminem solâ naturâ fidelem, & salvum esse posse, nisi ei Divini Verbi aliquis splẽdor effulgeat. De quo vide quę optimè cõgerit Covarrub. in cap. Alma mater, 1. par. §. 4. num. 3. Et conducunt alia, quæ supr. hoc lib. cap. 4. num. 14. post alios tradidimus, ad infideles excusandos, qui fidem sibi minus sufficienter propositam & annunciatam, nullisq; evidentibus signis, aut rationibus cõmunitam, credere & recipere nolunt.

79

80

SVMMARVM Capitis X.

1 *Problematicè disputari potest in quæstione de infidelibus ob solam infidelitatem debellandis.*

2 *Hostiensis opinio ab Ecclesia recipitur, & practicatur secundùm Martam, & alios.*

3 *Christiani Scriptores non deberent opinionem Hostiensis veneno afficere.*

4 *Innocentij opinio reiecta esse, aliquibus videtur, & quòd ipse sibi contrarius fuerit.*

5 *Dominatio unius hominis super alterum non fuit ex iure naturali.*

6 *Dominia & imperia licèt infideles habere possint, ea tamen illis Rom. Pontifex adimere potest.*

7 *Infidelium Regna ad fideles ex iusta causa auctoritate Pontificis transferri possunt.*

8 *Charitas unicuique secundùm eius conditionem est impendenda.*

9 *Oratio, quam Ecclesia pro infidelibus facit, arguit eos verum dominium non habere.*

10 *Ecclesia errare non potest.*

11 *Imperia & dominia illa tantùm legitima sunt, quæ à Deo dantur, vel ab Ecclesia confirmantur.*

12 *Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum tyrannorum Imperium iniustum fuit, & cur à Deo permissum?*

13 *Deus ex peccatis hominum multa bona operari, & dirigere solet.*

14 *Imperia ad tyrannos, crudeles, & impios aliquando Deus transferre solet in punitionem peccatorum. Et numero 18.*

15 *Cap. audacter 18. 8. q. 1. & cap. ex merito 6. q. 1. exornantur.*

Saul fuit electus per extortam à Deo voluntatem, ibidem.

16 *Iob locus cap. 34. de Regno Hypocritæ explicatur.*

17 *Cap. his itaque, 6. distinct. explicatur.*

19 *Proverb. locus, cap. 8. ibi:* Tyranni per me tenent terram, *explicatur.*

20 *Tertulliani elegãs locus refertur de his, quæ à Deo veluti invito permittuntur, & non approbantur.*

21 *Permittimus quod non approbamus, aliudque est præcipere, aliud permittere.*

22 *D. Pauli, & alia Scripturæ loca, quæ Dominis, & Principibus infidelibus*

obediendum esse dicunt, qualiter accipiantur?
23 Ecclesia hodie, cùm magis aucta sit, multa facere potest, quæ olim non expedirent.
24 Omnia suis conveniunt temporibus.
25 Papa maior est administratione Paulo: & contra eum rectè dispensat in ijs, quæ Fidei non sunt.
26 Genitivus iuxta subiectam materiam aliquando solam possessionem, vel detentationem significat.
27 Lex Christianis 6. C. de Paganis, explicatur.
28 Infideles apud Christianos degentes Ecclesia suaviter tractari præcipit. Et quare?
29 Christus B. Petro terreni simul, & cœlestis Imperij iura concessit.
30 Cap. solitæ de maiorit. & obed. exornatur.
31 Tolerantia Ecclesiæ circa dominia; & imperia infidelium, qualiter procedat?
32 Puniri quis aliquando, & re sua privari potest, sine culpa sua, non tamen sine causa.
33 Religionis favor, & ampliatio est causa causarum, & omnibus rebus præponitur.
34 Voluntate ex mera quod dependet, ex eadem adimi potest.
35 Innocentij sententia auctori verior, & communior videtur.
36 Hostiensis opinio, quæ infidelibus dominium adimit, debet intelligi de Saracenis.
37 Ecclesiæ, & eius Pontificis summa, & universalis potestas debet intelligi in spiritualibus.
38 Isaiæ locus cap. 60. & alia, quæ loquuntur de dominio Christi, qualiter sint accipienda?
39 Infideles non solùm habent dominia, & Imperia ex permissione Dei, sed etiam ex eius concessione, & approbatione.
40 Scripturæ sacræ plura loca expenduntur, ad probandam veram dominationẽ, & iurisdictionem infidelium.
41 Dare verbum significat dominiũ transferre.
42 Iudæi potuerũt licitè auferre bona Ægyptiorum, quia Dei mandatum habuerunt, & in compensationem damnorũ. Et num. 44.
43 Dei auctoritate quæ fiunt, omni vitio, & scrupulo carent.
45 Captivi Christiani possunt licitè fugere a Saracenis, à quibus iniustè capti sunt, & secum bona eorum adsportare.
46 Cap. si de rebus 23. quæst. 3. vera interpretatione donatur.
47 Hæretici, & apostatæ à Catholicis puniri, & spoliari possunt.
48 Scripturæ loca, quibus Deus impijs bonorum amissionem, & imperiorum trãslationem comminatur, qualiter accipiẽda sint?
49 Deus licèt possit quoslibet impios & infideles punire; homines tamen ob hãc solam causam debellare, & deprædari nõ possunt.
50 Infideles multa opera præstare possunt, quæ sint undecunque bona.
51 Concil. Trident. sess. 6. de iustif. canon. 7. exponitur.
52 Infidelium omnia opera qui peccata esse dicunt, qualiter accipiendi sunt?
53 D. Pauli ad Roman. 14. locus, Omne quod non est ex fide, &c. explicatur.
54 Cap. omne 28. q. 1. & cap. quoniam omne, & cap. ult. de præscript. explicantur.
55 Infideles qui, & quando privari possint dominio quod habent supra fideles? Et num. 58.
56 Lex 1. & similes, C. ne Christ. mancip. explicatur & illustratur.
57 Uxorem conversam potest Papa eximere a potestate mariti infidelis.
59 D. Thom. verba difficilia 2. 2. q. 10. art. 10. qualiter accipi debeant?
60 Infideles indirectè possunt privari dominio supra fideles.

CAPVT XI.

In quo vera prædictæ quæstionis resolutio proponitur, & problematicè utranque partem defendi posse monstratur, utriusque argumentis peculiari responsione solutis.

HÆC planè sunt potiora, & urgentiora argumenta, quę in prędicta quęstione ad utranque partem adduci, & expêdi posse videntur, levioribus alijs omissis, quæ ab utriusque sectatoribus congeruntur. Et quidem in re † adeò ambigua, & quę tot, ac tãtis rationibus, & auctoritatibus hinc & inde corroboratur, nullum piaculũ admittet, qui pro hac, vel pro illa opinione pugnaverit, aut se utriusque problematicum assertorem obtulerit. Nã prior † Hostiensis, & sequacium, quæ absolutè infidelibus dominium, & iurisdictionẽ adimit, à sancta quoq; Romana Ecclesia amplexatur, & ubi expediens videtur, practicari & exerceri solet, ut seriò affirmat D. Marta in. d. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. in fine, adijciens, quòd † non debêrent Christiani Scriptores illam veneno afficere, & † quòd contraria Innocentij reiecta iam est. Et idẽ testatur Petr. Malferitus apud Mandellum d. cons. 769. num. 93. lib. 4. addens, eundẽ Innocent. directò contrarium docuisse in cap. licèt, de foro compet. & quòd illius opinio, & auctoritas in dict. cap. quod super, Scripturę, & Canonum, & gravissimorum Doctorum auctoritatibus est reprobata.

Cuius argumentis, si quis respondere voluerit; ad primum de iuribus, & auctoribus, quibus probavimus, dominia rerum naturali iure indistinctè fidelibus, & infidelibus quęri, dicere possumus cum eodem Malferito num. 95. & Marta num. 34. & sequentib. id, † quoad dominationem unius hominis super alterum, locum non habêre; cùm potius Natura initio omnes homines liberos procreaverit, l. manumissiones, D. de iustitia & iure, cap. ius naturale, 1. distinct. cum traditis à D. August. lib. 19. de Civitat. Dei, capit. 14. & D. Thom. 1. part. quæst. 69. art. 4. & à nobis infr. lib. 3. cap. 6. ex numer. 1. Aut quod planius, pleniusque est, † verum quidem esse, dominium rerum, & iurisdictionis propter infidelitatem nequaquam excludi, posse tamen Romanum Pontificem, ex potestate sibi à CHRISTO communicata, illud ab infidelibus ad fideles ex iusta causa trãsferre, ubi Ecclesiæ convenire videbitur, & spolia impiorum pijs applicare iuxta text. in dict. cap. translato de constitut. cum alijs sup. pro confirmatione opinionis Hostiensis adductis.

Secundum autem, quo evicimus, dominia & imperia rerum, Regnorum, & provinciarum, non fundari precisè in gratia & charitate Dei, sed in libero arbitrio & ratione, ac proinde verum dominium etiam in peccatoribus, & infidelibus dari; eodem fermè modo dissolvi potest. Hoc enim non tollit, quin † summus Ecclesię Romanæ Pontifex, ussâ causâ interveniente, prædictâ potestate uti valeat, infidelium Regna, & iurisdictiones ad CHRISTI ovile transferendo, illisque rectorem assignando, qui Verbi Divini prædicatores defendat, & eosdẽ infideles ad bonos mores, Catholicã Fidem, & vitã æternã reducat. Charitas quippè, † quâ proximos quoslibet naturæ nostræ participes, atque ita etiã infideles, & Saracenos, sicut nos ipsos diligere debemus, de qua agitur in cap. charitas, de pœnitent. distinct. 2.

&di-

& diximus sup.cap.9.num.74. unicuique secundùm eius conditionem est impendenda, ut ibîdem testatur gloss. verb. *Participes*, & in terminis nostræ quæstionis observat Marta dict. cap. 24.num. 32. subijciens in n. 45. quòd oratio † sanctæ Matris Ecclesię,quã facit contra infideles, & Saracenos, satis ostendit, penes ipsos iustum & irrevocabile dominium non consistere; habet enim in hunc modum: *Deus, in cuius manu sunt omnium potestates, & omnium iura Regnorum, respice in auxilium Christianorum, ut gentes Paganorũ, quæ in sua feritate confidunt, dextera tuæ potentia conterantur.* Et quòd hæc sola oratio ad hoc probandum sufficeret, quia † Ecclesia errare nõ potest,cap. sancta Romana,15. distinct. & cap.1. §.quibus 19.distinct.

9

10

Tertiò verò argumento, ex locis sacræ Scripturæ deducto, quibus dominia, Regna, & Imperia non solùm humano,verùm & Divino iure in peccatoribus & infidelibus dari, & revereri,sive agnosci debêre, probavimus, responderi potest, ea † solùm dominia iusta, & legitima appellari posse, quę sunt à Deo data, vel ab Ecclesia confirmata: illa verò Nabuchodonosoris,Cyri,& aliorũ, de quibus in prædictis locis Scripturæ fit sermo, iusta non fuisse,neque ex Divina voluntate concessa,sed † tantũ in illis tyrannis, & iniquis usurpatoribus permissa, ut ex malis bonum aliquod eliceret, & supplicia,quæ operari decreverat, his veluti flagellis implêret. Est † enim Deus tam bonus,ut velit,tam potens, ut possit, tam sapiens,ut sciat peccata hominum,quæ nec ipse fecit, nec fieri vult, in bonum convertere, & ad aliquid,quod facturus est, mirabiliter dirigere,vel ad suam misericordiam, & clementiam demonstrandam, vel ad rectitudinem & rigorem iustitiæ suæ ostendendum, dum illa temporalibus, aut æternis supplicijs castigat, ut copiosè ostendit D.Augušt. lib.1. de Civitat.Dei.cap.8.9.& 10. Euseb. lib.3. de præpar.Evãg.cap.ult.Seneca in lib. cur bonis mala,& malis bona eveniãt, si est providẽtia? Pererius lib.4.in Genes.to. q.4.& Rutil.Benzon.de ann. Iubil.lib.6.pag.665.

11

12

13

Et ita videmus † ad pessimos inter dũ & crudelissimos tyrannos imperia transferri,non quòd Deus illos eligat, sed quòd in sui Numinis ultionẽ illorum electionem,& dominationem permittat,scelera sceleribus puniens,& atrocia delicta atrocibus pœnis etiam per manus suorum inimicorum rependens,ut pluribus exemplis probatur in cap.remittuntur 23. q.5. & in alijs locis congestis à Simon.Maiol.in diebus Canicul.tom.2.colloq. 2. pag. 109. & tom.3.colloq.2.pag.371.Et Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarch.Ind.lib.6. cap.8.

14

Et hoc est,quod D.Hieronymus inquit in † cap.audacter 18.8.q.1.iudices nempè, & Principes iniquos non per Dei arbitriũ dari, sed prout nostra merita deposcunt, ut in Saule contigit,qui secundũ Archidiac. ibîdẽ, fuit electus per extortã à Deo voluntatẽ, nõ spontaneã,ut probatur 1. Reg.c.8. & idẽ traditur in cap.ex merito 6.q.1. ibi: *Ex merito populi nonnunquã Episcopi depravantur, quatenus proclivius cadant,qui sequuntur*, & † Iob cap.34.dũ inquit: *Facit Deus regnare hypocritam propter protervitatem populi*,ubi subintelligitur,puniendam, vel vindicandã, ut advertit additio Hugonis,& Laurẽtij in.d.c.audacter,& † text.iunctã gl. in cap.his itaq; 6. dist. quæ illa verba: *Unde in Genesi legitur, Nẽbroth robustus venator corã Domino*,interpretatur, idest: *Hominũ oppressor permittẽte Domino.*

15

16

17

Quod in nostris terminis observat Petr. Malferit.dict.cons.769.num.66. & 67. Marta dict.cap.24.ex num.37. Marquar.de Susanis in tractat. de Iudæis & infidel.part.3.cap.1.num.4. & sequentib ubi latè † tradit causas,cur Deus imperia,& victorias infidelium,

18

& hę.

& hæreticorum aliquando permittat; & tetigit Matienz. in Dialog. Relator. 3. pat. cap. 6. num. 5. Pet. Mexia in sylva, 1. par. cap. 35. Alfonſ. Guerrer. in ſpecul. Princip. cap. 54. Mēchac. lib. 1. controverſ. illuſtr. cap. 21. num. 10. & ſeqq. Petr. Gregor. de Repub. lib. 21. cap. 3. num. 29. pag. 238. Maluend. latè explicans illud Iob. d. cap. 34. in tract. de Antichriſt. lib. 6. cap. 1. pag. 314. P. Pineda latiſsimè in commentar. ſup. Iob eod. cap. 34. Madera de excellent. Monarch. Hiſp. cap. 1. fol. 3. Torquemad. in. d. Monarch. Ind. lib. 11. cap. 6. pag. 338. Garcias Maſtrillus de magiſtrat. lib. 3. cap. 1. num. 100. pag. 142. Et pulchrè præſenſit D. Auguſt. lib. 19. de Civit. Dei cap. 14. ſic legens, & ex-

19 ponens † illud Proverb. cap. 8: *Per me Reges regnant, & tyranni per me tenent terram*, & Tertullian. in lib. de exhortat. ad caſtitatem ſub initium, ubi

20 ſic † ait: *Nam ſi quædam videntur volūtatem Dei ſapere, dum à Deo permittūtur, non ſtatim omne quod permittitur, ex mera, & tota voluntate procedit eius, qui permittit. Ex indulgentia eſt, quodcunq; permittitur, quæ etſi ſine voluntate non eſt, quia tamen aliquam habet cauſam in loco, cui indulgetur, quaſi de invita venit volūtate, paſſa cauſā ſui, quæ cogit voluntatem.*

21 Aliud namque eſt † pręcipere, aliud permittere, & id, quod permittimus, non approbamus, cap. nec mirum 26. q. 5. cap. hac ratione 31. q. 1. cum traditis à Præpoſito in cap. qui ſincera, col. ult. 45. diſtinct. Malſerit. Guerrer. Menoch. & alijs ubi ſupr. & illuſtriſs. Cardin. Bellarm. omnino videndus lib. 3. de laicis cap. 6. per totum.

22 Neque obſtabit, ſi quis † loca D. Petri, & Pauli in eodē tertio argumēto relata, nobis obijciat, quibus, obediendum eſſe dominis, & Principibus, admonemur. Nam imprimis reſpondet Marta ubi ſup. numero 38. & ſequentibus, ibi de Ethnicis, & infidelibus non tractari. Et ut hoc excludamus ex rationibus & argumentis, quę in contrarium perpendit Pater Suarez in defenſ. Fidei, lib. 3. capite 4. numer. 5. reſponderi etiam poterit; monitiones illas ad iuſtum dominium in perſonis infidelium fundandum nequaquam ſufficere, cùm ab Apoſtolis traditæ fuerint pullulantis Eccleſiæ temporibus, quibus verendum fuit, ne Gentibus ſcandalum præberetur, ſi ſuis bonis, aut ſervis ſpoliarentur, ut idem D. Petrus expreſsè ſubiungit.

23 Quod non † excludit, quin poſteà Eccleſia magis auctâ, & extenſâ, aliud ſtatuatur, & Romanus Pontifex, qui non ſolùm Dei Vicarius dicitur, ſeu Deus vivens in terris ſecundùm Ioan. de Annania in cap. quod olim de Iudæis, laudatum à Malferito dict. conſ. 769. numer. 51. & 52. ex facultate, quam ſibi à CHRISTO conceſſam eſſe retulimus, dominia, & imperia infidelium auferre, & ad fideles transferre poſsit. Omnia quippè † ſuis conve-

24 niunt temporibus, ut eleganter probat D. Auguſt. in cap. ſi Eccleſia 23. q. 4. Malferit. ſup. n. 79. Anaſtaſ. Germon. lib. 3. de Sacr. immun. cap. 13. n. 107. & ſeqq. Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 17. num. 7. pag. 766. Corduba in quæſt. lib. 1. q. 53. dub. 5. pag. 502. & 503. & Nos infrà latiùs trademus. Et Pontificis, manus illis Pauli conſilijs

25 alligari non potuerūt; Papa † quippè maior eſt adminiſtratione Paulo cap. 1. diſt. 20. cap. ſacroſancta, diſtinct. 22. & contra Apoſtolum rectè diſpenſat in ijs, quę non concernunt Articulos Fidei, ut docet gloſſ. in cap. ſunt quidā 25. q. 1. Hoſtienſ. in ſumm. tit. de bigamis, verſ. *Et an cum bigamo*, Præpoſit. in cap. lector. diſtinct. 33. Marta ubi ſupr. num. 40. & gloſſ. & cæteri Canoniſtę in cap. propoſuit, de conceſ. præbend.

Neque etiam obſtabit ponderatio tex. in cap. remittuntur, verſ. *Perſcientes* 23. q. 5. Nam † licèt genitivus, de

26 quo ibi, plerumque dominium, & proprietatem ſignificet, aliquando tamē, iuxta ſubiectam materiam, ſolā admi-

nistrationem, possessionem, aut usumfructum, imò & violentā detentationē designat, ut in cap. pro illorum gloss. 2. de præben. l. in venditione, in princip. de bon. auct. iud. cum alijs, quę congerit Malferit. sup. num. 100. Menoch. de recuper. possess. remed. 1. num. 51. & Cardin. Tuschus concl. 37. litt. G.

Ad quartum argumentum constructum ex l. Christianis 6. C. de Pagan. & alijs iuribus, & auctoritatibus, quibus Iudæis, Paganis, & alijs infidelibus quietè degentibus nullam iniuriā in personis, vel bonis faciendum esse decernitur. Responderi † potest cum eod. Malferit. num. 88. ea iura de Iudæis dūtaxat, & infidelibus agere, qui apud fideles existunt, & commorātur, quos nostris monitionibus, & prædicationibus ad Fidem suscipiendā possumus exhortari. Quamobrē † voluit Ecclesia ita blandè, & suaviter cum illis procedere, & in quantum fieri potest, eos, eorūque ritus permittere, ac tolerare, ut per huiusmodi consortium valeamus, eos CHRISTO lucrifacere cap. infideles 24. q. 4. & cap. ad mēsam 1. q. 8. Nostram autem quæstionem de illis infidelibus agere, qui non apud nos, sed in suis provincijs degunt, numero, & divitijs potentes: quos potest Ecclesia, ut sæpè diximus, si opportunum esse censuerit, suis Regnis, & dominijs privare, cū † CHRISTVS B. Petro ęternæ vitæ clavigero terreni simul, & cœlestis imperij iura concesserit. Vt expressè dicitur in cap. 1. dist. 22. & de eius suprema potestate intelliguntur illa verba Ierem. 1: *Ecce constitui te super gentes & Regna, ut evellas, dissipes, ædifices, & plantes.* Secundùm explicationem, & applicationem, quā facit † text. in cap. solitę, de maior. & obed. & alia, quę de potestate Romani Pontificis in concedendis, & gubernandis Regnis temporalibus fidelium, & infidelium alio loco trademus. Quibus adijcit Marta d. cap. 24. num. 55. tolerantiam, † sive permissionem, quā Ecclesia in illis infidelibus facit, veluti à nolente procedere, quia malam voluntatem in totum cohibêre non potest dict. cap. hac ratione 31. q. 1. quòd in dominio, imperio, & iurisdictione istorum non semper tolerandum fuit, cùm sint eorum incapaces, & esset nimia, ac longa tolerantia in pręiudiciū fideliū, ad quos ex pręcepto Domini, Ecclesiâ iubente omnium Regnorum iura translata esse intulimus.

Ad quintum ex eo desumptū, quòd Indi infideles, si ob solam infidelitatē Regnis, & dominijs suis spoliari possent, sine culpa utique punirentur, respondet idem Malferit. sup. numer. 91. quòd licèt verum sit; † neminem regulariter sine culpa puniri, aut re suâ privari debêre, ut probant iura, & Doctores in argumento relati; multoties tamen contigit, ut quis privetur iure suo sine culpa sua, non tamen sine causa, ut notanter dicit glossa cōmuniter recepta in dict. cap. cognoscentes, de constit. & in cap. fin. schol. 2. de eo qui cognos. consang. uxor. suę, Rebuf. in. d. l. aliud est fraus, pag. 688. & latè Petr. Pechius per text. ibi in cap. sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus, de reg. iur. in 6. Quò fit, ut in quęstione proposita, securè & licitè dicta translatio fieri possit, cum tot causæ & rationes interveniāt, ut suprà tradidimus. Et † Christianæ Religionis favor, & utilitas ad idem impellat, quæ causa omnium causarum appellari solet, & est res incomparabilis, & hominum vitę, cæterisque rebus anteponenda, l. sunt personę, l. si quis sepulcrum, D. de relig. & sump. funer. l. sancimus, C. de sacros. Eccles. cap. recipimus 12. q. 2. ubi gloss. verb. *Religionis*, de dolo & contum. cū latè traditis à Ias. in l. 1. lect. 1. num. 18. C. de sacros. Eccles. & in auth. si qua mulier, n. 14. eod. tit. Mar. Mantua in Enchirid. cap. 242. Marc. Ant. Marsil. in tract. de Eccles. redit. orig. 3. p. cap. 13. num. 23. & 65. Beroi. q. 14. num. 2.

& Rebuff. in concord. rub. de Regia ad prælat. nomin. §. 1. gloss. consanguineis in fin. Præsertim, quia, si (ut supponimus) hæc ademptio, & translatio ex Divina voluntate procedit, ubi per Pōtifices declaratur, nihil est, de quo infideles querantur, aut se insontes puniri causentur: 34 † cùm id, quod ex mera & absoluta alterius voluntate dependet, ex eâdem tolli, & adimi posſit, l. iudicium solvitur 58. D. de iudicijs, l. 1. §. 2. l. & habet 15. D. de precario, l. 21. tit. 4. part. 3. cum alijs.

Si quis autem pro Innocentij sententia stare malit, quæ in infidelibus veram dominationē, & iurisdictionem agnoscit, 35 † quam ego veriorem existimo, & frequentiori scribentium calculo receptā invenio. Ad Hostiensis, & sequacium argumenta ita satisfacere poterit. Ad primum, satis probabile esse, quod Episcopus Chiapensis advertit in d. tract. comprobat. fol. 42. & 45. 36 Hostiensem † scilicet nō generaliter de omnibus infidelibus esse locutum, sed de Saracenis dumtaxat, qui Christianos infestāt, & bona, quæ quōdam illorum fuerint, iniustè detentāt, in quibus diversa ratio, quàm in alijs infidelibus militat, ut infrà dicemus.

Et ut concedamus, illum indistinctè procedere, parum 37 † tamen firmū, & securum esse quod asserit de dominio, & translatione Sacerdotij, & reliquis, quæ in Christo, & eius Ecclesia, & Vicarijs post adventū Christi cōsiderat, ut ob hæc infideles suis bonis, & potestatibus à fidelibus spoliari posſint, cùm ea de spiritualibus tantùm intelligi debeant, ita ut iam extra Ecclesiam non sint Sacramenta, nec sacrificia; nec ulla via ad salutem, ut habetur in cap. firmiter de sum. Trinit. & in nostris terminis post alios observat Salon dict. tract. de domin. q. 2. art. 2. Sayrus in d. clavi Regia 2. part. lib. 9. cap. 4. in fine, & latiùs disputabimus infr. cap. 17.

Et hoc est, 38 † quod tradere voluit Isaias in d. cap. 60. gentem, & Regnū, quod Christo non servierit, periturum; & reliqua loca, quæ ad Christi Domini potestatem asserendam adduximus: spiritualem namque dominationem & iurisdictionem respiciūt, ut prædicti Auctores defendunt, non verò temporalē, quā ante, & post adventum Christi, infidelibus sartam, & illibatam mansisse, tot utriusque testamenti, & iuris locis probatum reliquimus. Quæ non 39 † ad solam Dei permissionem referenda sunt, ut Marquard. Malferit. Marta, & alij opinantur; verùm etiam expressam Dei concessionem, & approbationem ostendunt, ut benè advertit Sayrus ubi sup. & P. Mag. Fr. Ant. Perez in Laurea Salmant. certam. 5. exposit. c. 2. pag. 269. num. 11. Nā 40 † & Ierem. 27. *Ego*, inquit, *Dominus dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis servi mei, insuper & bestias agri dedi ei, ut serviant illi, & servient ei omnes gentes.* Et Ezech. 29. de eodem loquens, ait: *Dedi & terram Ægypti, pro eo quod laboravit mihi, ait Dominus Deus*, & Daniel. 2: *Tu es Rex Regum, & Deus cœli dedit Regnum tibi*, & Sapient. 6: *A Domino data est potestas nobis, & cùm essetis ministri Regni illius, non rectè iudicastis*, & Ioan. 18. Dominus sermonem habens cum Pilato, qui impius, & infidelis erat, inquit: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper*, & Matth. 23: *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite, secundùm opera verò eorum nolite facere.*

Verbū 41 † autē *dare*, quod sępè Scriptura in prædictis auctoritatibus repetit, plenam, & irrevocabilem dominij translationem significare solet, l. ubi autem non apparet 75. §. fin. D. de verbor. obligat. ubi Ias. & alij, numer. 2. l. quod quis 49. D. de condict. indeb. l. 1. ubi Cynus, & Salic. C. de fundo dotali,

cum

cum alijs latè traditis ab Ant. Gomez 2. tom. variar. capit. 10. num. 22. Ioan. Gæd. in tractat. de contrah. stipul. cap. 9. concl. 4. ex num. 17. & Card. Tusch. pract. concl. iur. lit. D. concl. 17.

Ad secundum verò respondetur, 42 spolia, † quæ Iudæi fugientes ab Ægyptijs abstulerunt, non ob id à peccati, & iniustitiæ labe defendi, quòd Ægyptij infideles essent, sed quòd expressum Dei mandatum præcesit, qui 43 id facere præcipiebat: † cuius auctoritas, ubi intervenit, omne vitium eluit, & omne crimen purgat, ut aliàs de præscriptione longisimi temporis dicitur in l. sicut, & in l. omnes, C. de longi temp. præscript. & de lege in l. Gracchus, C. de adulter. & in nostris terminis eleganter notavit D. Augustin. relatus à Gratiano in cap. Dominus noster 23. q. 2. cum alijs, quæ adduximus sup. cap. 2. ex num. 25.

44 Præsertim † cùm illud præceptum eo magis rationi cõsonum videretur, quòd Ægyptij Hebræos per tot annos durisimâ servitute compresserãt, cuius vindicta maiori quidem compensatione digna videri potuit, ut benè observat Abulensis in quæstio. sup. Exod. cap. 3. & 12. & ante eum B. Irenæus lib. 4. cap. 49. Vbi vide adnotationem Fevardentij, qui similes allegat B. August. Theodoreti, & Alcimi Viennensis locos, & elegantisimè Tertullian. lib. 2. contra Marc. c. 20. Vbi inquit, quòd etsi solo iniuriarum iudicio Hebræi Ægyptios reconvenirent, & scapulas suas, flagellorum contumeliosâ atrocitate laceratas, ostenderent, non paucis lancibus, & scyphis pauciorum utique divitum, sed totis, & ipsorum facultatibus, & popularium collationibus, eis satisfieri nõ posset. Et lib. 4. advers. eund. Marcionem capit. 24. candem sententiam non minùs eleganter reposuit, sic inquiens: *Christus dignos pronuntians mercede operarios, excusavit præceptum illud creatoris de vasis aureis, & argenteis Ægyptiorum auferendis, qui enim villas, & urbes operati fuerint Ægyptijs, digni utique operarij mercede, non ad fraudem sunt instincti, sed ad mercedis compensationem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant.*

Et eodem exemplo ac ratione defenduntur etiam † Christiani, qui 45 Saracenos, à quibus iniustè capti sũt, evadentes, non solùm proprio ipsorum servitio, sed bonis, quibus possunt, spoliant, & secum in provincias Christianorum adsportant, ut contra Ancharranũ in cap. peccatum, de regulis iuris in 6. tradit glossa & Doct. in cap. ius gentium 1. distinctio. Innocent. in capit. olim el 1. de restitutione spoliatorum, communis apud Martam dicto capit. 24. ex numero 46. P. Sà in summa, verb. *Bellum*, numero 1. Pat. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disputat. 37. in princip. & novisimè Anton. Naldus in pract. quæstio. verb. *Christianus*, verb. *Infidelis*, & verb. *Servus*.

Quâ solutione pariter respondêre possumus ad auctoritatem D. Augustini † in dicto cap. si de rebus. Appa- 46 ret namque de hæreticis agere, qui Catholicis ipso iure subduntur, † ab 47 eisque puniri, coërceri, & bonis omnibus spoliari possunt, quousque ad veram, & puram religionem redeant, à qua, semel promissa & professa, protervè, & iniustè desciverant, ut docet D. Thom. 2. 2. quæst. 10. artic. 12. Alphons. à Castro de iusta hæret. punit. cap. 12. & 14. per totum, Victor. dict. relect. 1. de Indis, num. 8. & seq. & Nos latiùs prosequimur infrà capit. 19. ex num. 47. & idem in reliquis infidelibus apostatis concludit glos. quam ibi sequitur Archidiac. in sum. 23. quæst. 6. dicens, quòd non sunt compellendi ad bonum non susceptum, sed ad bonum susceptum.

Et licèt † Scripturæ loca, à Divo 48 August. in suæ sentẽtiæ comprobationem expensa, generaliùs loqui videantur,

tur, & omnes impios, & infideles indistinctè comprehẽdere, quibus Deus imperiorum, & bonorum translationem, & amissionem comminatur, intelligenda tamen sunt quoad bona spiritualia, non quoad temporalia, ut advertit Menchac. dict. cap. 21. num. 5. vel meliùs, & elegantiùs ad punitionem Divinæ Maiestatis referri debent, ut rectè notat Covarru. in dict. reg. peccatum 2. part. §. 10. num. 2. vers. *Non obstat primum*, quæ licèt † ob scelera, & crimina infidelium ab eis tollere possit Principatus & Regna, ut multoties ablata, & de gente in gẽtem translata esse ostendimus sup. capit. 2. ex num. 5. Nos tamen ob id iustè eiusmodi homines ob hanc solam infidelitatis causam punire, bellari, & deprædari non possumus, nec à peccato, & restituendi necessitate excusamur, interim dum illa Divina voluntas sufficienter nobis revelata non fuerit, ut sup. etiam capit. 6. ex num. 2. cum eod. Covarru. & alijs animadvertimus.

49

Deinde tertio argumento fit satis, si consideremus, eam assertionem, quę docet, omnia opera infideliũ esse peccata, etsi à multis recipiatur, quos ibi retulimus, magis tamen communiter à reliquis Theologis Scholasticis impugnari, † quia multa præstare possunt, quæ in genere moris, & virtutis bona undecunque sint, ut deciditur in Concilio Arausicano 2. circa finẽ, & post D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 4. probat Caietan. & alij Scribentes ibidem, & in 1. Sentent. distinct. 41. Sotus lib. 1. de natura & gratia, cap. 19. 20. & 21. Medina in 1. 2. quæst. 109. artic. 2. pag. 984. vers. *Ad 5. respondetur*, Aragon. in 2. 2. quæst. 10. art. 10. pag. 310. vers. *His tamen non obstantibus*, & latiùs art. 4. per totum, Bellarm. tom. 3. lib. 5. de gratia & liber. arbitr. ex capit. 9. Bened. Pereira ad Roman. 14. disputat. 5. Valencia 3. tom. disputat. 1. quæst. 10. punct. 2. Vega libro 6. in Trident. capit. 34. & 40. Navarrus de finib. hum. act. §. 2. num. 15. pag. 356. Covarru. loquens generaliter de operibus extra charitatem factis, in capit. Alma mater 1. part. §. 4. num. 7. Ioan. Azor lib. 3. instit. Moral. cap. 29. quæstio. 6. & lib. 4. cap. 25. quæst. 14. Pat. Gabr. Vazquez sup. 1. 2. tom. 2. disputat. 191. num. 7. & sequentib. P. Lorca in 2. 2. sect. 1. disputat. 35. per totam, P. Ludovic. Torres de Fide, Spe, & Charitate disputat. 50. dub. 3. colum. 628. & sequentib. P. Suarez in tractat. de Fide disputat. 17. sectio. 3. ex num. 2. & eruditissimus P. Ioan. Maldonatus in commentar. sup. Matth. cap. 7. colum. 176. Vbi ait, meritò contrariam opinionem nuper esse damnatam † in Concil. Trident. sess. 6. de iustificat. can. 7. Vbi ita cavetur, *Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quãtò vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tantò eum gravius peccare, anathema sit.* Et quod D. Augustin. Gregor. Prosper. & alij in contrarium definire videntur, † dum in Ethnicis veras virtutes reperiri inficiantur, eò respicit secundùm auctores sup. relatos, quòd illas steriles iudicabant, & absque cœlesti, & æterno præmio, & fructu, ac plerumque studio, & gratiâ humanæ laudis, honoris, vel gloriæ, & quia qui Fidem non habent, charitate quoque vacant, quæ sine fide in hac vita esse non potest.

50

51

52

Neque his adversatur † Apostolus ad Roman. 14. dum ait: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Nam licèt aliqui ex sanctis Patribus, ut in argumento diximus, id de Fide, quâ in Deum credimus, explicent, communior tamen sensus est, & Apostoli verbis conformior, ut fides ibi pro conscientia accipiatur, quasi Apostolus dicat, omne, quod fit cõtra conscĩetiam, aliquid suadentẽ, esse peccatũ, ut cũ Orig. Chrysost. Ambros. Theodor.

53

Theo-

Theophylact. Æcumen. Anselmo, & alijs resolvit Azorius dict. capit. 29. quæst. 6. in fine, & latiùs lib. 2. capit. 8. quæst. 3. Mag. Lorca dict. disputat. 35. Et in hunc sensum prædicta Pauli auctoritas sæpè à nostris Pontificibus allegatur † in capit. omne 28. quæst. 1. cap. quærat aliquis de pœnitent. di-stinct. 3. cap. per tuas 2. de simonia, cap. per litteras, de restitut. spol. capit. quoniam omne 9. & cap. ult. de præ-script. cum alijs, quæ benè notat Didac. Covarru. in Reg. possessor. 2. par. §. 6. num. 1. de reg. iur. in 6.

54

Denique quarto argumento ex verbis D. Thom. deducto, responderi potest cum Mag. Bañez in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. in fine, col. 536. Angelicum Doctorem intelligendum esse † de infidelibus, qui habent repugnantiam ad fidem; hi enim causâ talis infidelitatis indigni sunt, ut fidelibus dominentur, eorumque dominio, & prelatione ab Ecclesia iustis de causis privari, & spoliari possunt, maximè si infideles in terris fidelium degant, aut fidelium numerus augeri incipiat, illorumque cõversioni infidelium prælatio impedimẽto esse censeatur. Nefas quippe iudicatum est, religiosa mãcipia impijssimorum inquinari dominio, ut ait † l. ult. ne Christian. mancip. in C. Theodos. l. 1. & per totum, C. eodem cap. cùm sit nimis, cap. multorum, capit. ad hæc, cap. nulli de Iudæ. cap. mancipia. 54. distinct. capit. etsi, cap. præsenti, cap. multos, capit. Iudas 17. quæst. 4. l. fin. tit. 21. part. 4. l. 13. titul. 9. part. 6. l. 10. titulo 24. part. 7.

55

56

Et quemadmodum potest Papa uxorem † conversam eximere à potestate viri pagani, iuxta doctrinam D. Pauli 1. ad Corinth. 7. capit. gaudemus de divortijs, ita potest fideles baptizatos à iure, & obediẽtia infidelium, & paganorum Principum liberare, si Christianismum impediant, ut observant & resolvunt D. Thom. in addition. 459. DD. in 4. distinct. 39. Caietan. 2. 2. quæst. 66. artic. 8. Bertachin. in repertor. verb. *Iudæus*, num. 56. Gregor. de Valentia 3. tom. quæstio. 10. punct. fin. Aragon in 2. 2. quæstio. 10. artic. 10. conclus. 1. pag. 310. Salon in 2. 2. tractat. de dominio, quæst. 3. artic. 1. & Ioan. Azor. in summa lib. 8. capit. 26. vers. *Duodecimò quæritur*, col. 1278. Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 7. Fr. Eman. Roderic. in quæst. Regular. tom. 3. quæst. 32. artic. 4. & doctis. Pat. Suarez in defens. Fidei, lib. 3. capit. 4. num. 5. & sequentibus, & cap. 23. num. 22. pag. 340. & novissimè in tractat. de Fide disputat. 18. sectio. 5. à num. 6. Vbi etiam post D. Thom. & alios suprà relatos ex eisdem principijs deducit, non licère fidelibus sibi de novo Regem infidelem creare.

57

His autem non intervenientibus verior, & communior sententia est, infideles † ob solam infidelitatis causam non posse regulariter privari dominio, quod habent supra fideles, ut concludit D. Thom. Caietan. Bañez, Aragon, & alij ubi suprà, Sylvester verbo *Infidelitas*, quæst. 4. Driedon. libro 3. de liber. Christian. capit. 9. in fine, Victor. dict. relectione 1. de Indis numero 6. & 7. Sotus in 4. distinctio. 5. quæst. 1. artic. 10. ad 5. & lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 2. Bellarmin. 1. tom. controvers. 3. lib. 5. capit. 2. Salmeron Actor. 13. tractat. 37. & 38. Pat. Torres de Fide, Spe, & Charit. disput. 52. dub. 1. col. 645. Anton. Perez in dict. Laurea Salmant. certam. 5. exposit. cap. ult. pag. 296. num. 61. latè & optimè Pater Suarez. d. lib. 3. capit. 3. per totum, & d. sect. 5. num. 3. & 4. ubi fundamenta huius opinionis adducit, & P. M. Lorca in 2. 2. q. 10. art. 10. ex pag. 235. Vbi admonet, quòd licèt verba † D. Tho. in argum. relata difficilia sint, nã Ecclesia nõ habet aliquã iurisdictionẽ supra infideles nõ subditos Christianis, reducẽda sũt ad bonũ

58

59

sensum, ut dicatur, per ordinationem Ecclesiæ posse tolli ius dominij † indirectè; præcipiendo Christianis, ne infidelibus serviant, & hoc iustè fieri; quia infideles propter infidelitatẽ occasionem præbent, ut iustè fideles ab eorum dominio subtrahãtur, quia inconveniens est, fideles infidelibus servire. Et hoc esse inquit, quod D. Tho. tradit: *Meritò infidelitatis merentur privari dominio super fideles.*

60

Et eandem expositionẽ, licèt alijs verbis, præsensit Aragon d. q. 10. art. 10. in fin. vers. *Vltima conclusio*, dicens, quòd quia regulariter, & ut plurimùm fideles, serviẽtes infidelibus, versantur in maximo periculo amittendæ Fidei; propterea Ecclesia, quæ respicit ea, quæ magis frequenter contingunt, sine alio maiori examine potest condere legem, quâ tales servi à servitute liberentur, cùm possit, & debeat, ea omnia prævenire & disponere, quæ conveniunt ad salutẽ spiritualem. Et idẽ in effectu concludit, & latiùs probat P. Suarez in d. lib. 3. defens. cap. 23. n. 21. & d. sect. 5. num. 6. & seqq.

SVMMARIVM Capitis XII.

1 *Indi, & alij infideles an possint debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam?*
2 *Auctores plurimi recensentur, qui generaliter affirmãt, licitè debellari posse infideles non servantes legem naturæ.*
3 *Auctores plurimi recensentur, qui specialiter de Indis agentes, eos ob idololatriam, & crimina contra naturam debellari posse docuerunt.*
4 *Indorum omnium Principes, & Reguli tyranni erant: & quomodo?*
5 *Reges Indorum, præsertim Peruani & Mexicani, quàm tyrannicè & crudeliter vassallos suos vexarent, & gubernarent?*
6 *Indi inter alia durissima, quæ à suis Regibus patiebantur, servilibus semper, & laboriosis operibus exerceri solebãt ne usquam requiescere possent.*
7 *Ædificiorum, & aliorum ingentium operum, quæ olim Indi fecerunt, hodie plura vestigia manent, quæ remissivè recensentur.*
8 *Pyramides, & Mausolea Ægyptiorum & lateres à populo Israelitico facti, tyrannidem, & crudelitatem iubentium, & eximium laborem ædificantium ostendunt.*
9 *Tyrãnorum vitia, & proprietates quæ?*
10 *Lex 10. tit. 1. par. 2. quæ apponit definitionem tyranni illustratur.*
11 *Princeps rectus, & iustus magis subditorum commodis, quàm proprijs studet, & qualiter à tyranno differat?*
Reges infideles ut plurimum tyrannicè dominantur, ibid.
12 *Tyrannis quàm grave peccatum sit.*
13 *Tyranni citò pereunt, & Regnorum brevi amissione & translatione puniuntur.*
14 *Sapientiæ locus cap. 16. vers. 10. expenditur.*
15 *Iob verba cap. 15. vers. 10. explicãtur.*
16 *Ecclesiastes cap. 8. vers. 9. explicatur.*
17 *Isaiæ locus cap. 16. vers. 4. explicatur.*
18 *Potentia nulla scelere quæsita potest esse diuturna.*
19 *Tyranni pauci sicca morte pereunt, vel ad posteros suos Regna transmittũt cum Iuvenali, & Æliano.*
20 *Indorum tyranni rarò in suis Imperijs consenuerunt.*
21 *Indi Peruani fassi sunt ob tyrannidem Atahualpæ se à Deo sub iugum Hispanorum missos.*
22 *Viracochas cur dicantur Hispani ab Indis Peruanis?*
23 *Indi omnes plurima, & fœdissima peccata contra legem naturalem committebant.*
24 *Auctores plures citantur, qui de vitijs Indorum latissimè tractant.*
25 *Motezuma simul cẽtum quinquaginta uxores ex se gravidas habuit.*
26 *Filios sexcentos ex se genuit quidam Rex Indus, alius 650. alius, 325.*

27 In-

27 *Indorum præcipua vitia aliquibus Regijs schedulis comprehenduntur.*
28 *Masculæ veneris usus apud omnes ferè Indos frequentabatur.*
29 *Indorum in templis asservabantur, qui præpostera libidine uterentur.*
30 *Indi adeò erant dediti sodomiæ, ut pædiconis imaginem pro amuleto gestarent.*
31 *Sodomiæ peccatum quàm execrandum, & detestabile sit.*
32 *Sodomia antonomaticè appellatur peccatum contra naturam.*
33 *Sodomitarum quorundam Indorum provinciæ Esquaraguæ notabilis punitio, & historia.*
34 *Indi omnes Occidentales, ut plurimùm antropophagi erant, etiam Mexicani, Brasilienses & Peruani, num. 39.*
35 *Canibales & Caribes Indi præ alijs, humanis carnibus vescebantur. Et n. 38.*
36 *Indus quidam Canibalis tercentum homines esitaverat.*
37 *Indi qualiter humanas carnes condirent & asservarent, & mirabantur, quòd eis non vesceremur.*
40 *Indi qualiter se erga senes, & ægrotos haberent?*
41 *Indi plurimi proprios filios, aut parentes epulantur.*
42 *Indi filios procreabant & incrassabāt, ut posteà illis vescerentur.*
43 *Antropophagiæ vitium monstrosum, & detestabile est.*
44 *Pythagoras non solùm ab humanis, verùm ab aliorum animalium carnibus abstinendum esse docebat.*
45 *Carnibus quibuslibet vesci, magis ferarū, quā hominū esse dicebat Pythagoras.*
46 *Iuvenalis & Ovidij loca expenduntur de esu carnium agentia.*
47 *Paul. Orosius explicatur, dum infames escas humanæ carnis esum appellat.*
48 *Humanis carnibus vesci Barbarum & Scythicum esse tradit Strabo.*
49 *Carnibus humanis obsidionum necessitate urgente plures gentes usæ sunt.*
50 *Carnium humanarum esum, nullius necessitatis prætextu excusari posse tradit Valer. Maxim.*
51 *Indos carnibus humanis vescentes Hispani occidere, & captivare solebant.*
52 *Elisabetha Regina Catholica Indis alioqui pijssima, vehementer in illos escandescebat, qui humanis carnibus vescebantur.*
53 *Ferdinand. Cortesius crudelissimus fuit in Indos, quos humanis carnibus vesci comperiebat.*
54 *Sacrificia varia, & hominum mactationes horrendæ ab Indis exercebantur.*
55 *Auctores plurimi recensentur, qui agūt de cruentis sacrificijs Indorum.*
56 *Mexici plerumque mille homines singulis diebus immolabantur, & aliquando quinque mille, & quot annis plusquàm septuaginta millia.*
57 *Carolinæ Insulæ Indi qualiter infantes suis Idolis sacrificarent.*
58 *Indorum omnium crudelissima, & cruētissima hominum, & infantium sacrificia ex relatione P. Acostæ.*
59 *Peruani Indi etiam post Incarum Imperium utebantur sacrificijs hominum, virginum & infantium, præsertim in Regum inauguratione, aut sepultura.*
60 *Vxores & famulos vivos simul cum defunctis regulis sepeliebant Peruani.*
61 *Schedula Regia ad litteram recensetur, quæ vivos famulos, aut uxores cum mortuis Indis tumulari prohibet.*
62 *Hominum immolatio præceptis legis naturalis repugnat.*
63 *Sacrificia hominum non Christianis tantùm, verùm & Ethnicis execrabilia videbantur.*
64 *Senatusconsf. laudatur, quo hominū immolationes à Romanis prohibitæ sunt.*
65 *Busiris infamis habitus, & graviter ab Hercule punitus dicitur, quòd hospites Iovi immolaret.*
66 *Illaudatus & monstris dignus, cur dicatur Busiris apud Virgiliū & Statium?*
67 *Busiris in aris, quas hospitibus paravit, mactatus fuit, ex Claudiano.*
68 *Busiridis aræ adagium quid significet?*
69 *Imilcis uxor Annibalis qualiter queratur de sacrificio filij sui, apud Sil. Italicum?*

fuit, & plurima alia de eius nomine differentijs & effectibus remissivè.

CAPVT XII.

De sexto titulo, qui ad eosdem Indos iustè debellandos, & subigendos ab alijs frequẽter adstruitur, quòd plurima, fœdissimaque peccata contra legem naturæ committerẽt, tyrannidem exercerent, antropophagi essent, & idololatriæ, cruentisque hominũ sacrificijs immanissimè dediti.

PERGAMVS verò ulterius, & instituti nostri rationem prosequentes sedulò disquiramus, an Indis, de quibus agimus, bellum iustius inferri potuerit; quòd non solùm Barbari, & infideles simpliciter essent, ut in superioribus capitibus demonstravimus, † sed eorum Principes impiè, & tyrannicè dominarẽtur, & universi ut plurimùm Indorum populi ferissimis, & fœdissimis moribus contra naturæ legem multifariam peccarent, humanis carnibus vescerẽtur, & quod peius est, execrabili idololatriæ cultui mirum in modum dediti, falsis & portentosis simulacris, quæ sibi adoranda dæmonis suasione confinxerant, crudelissimis, & infandis hominum sacrificijs, & varijs alijs ritibus litare, & immolare solêrent. 1

Et planè has † causas, non pias tãtùm, sed omnino iustas, & legitimas esse, ut infideles bello infestari, & suarum rerum, & provinciarum dominio, & iurisdictione privari possint, maximè si ad id Summi Pontificis auctoritas interveniat, intrepidè affirmavit Innocent. in cap. quod super, de voto, num. 4. & 9. quem ibîdem sequuntur Hostiens. Petr. de Ancharran. & Abb. Panormitan. idem Ancharran. & Hẽric. de Boich. in capit. gaudemus, de divortijs, Ioannes Andreas in reg. peccatum, de regulis iuris libro 6. Bartol. in extravagant. ad reprimendum, Cardin. Zavarela in Clement. 1. de testibus num. 6. glossa in extravagant. si fructum, ne sede vacant. Ancharran. consilio 15. Calderin. consil. 2. sub tit. de Iudæis, August. de Ancona, & Florentin. in summa 2. part. tit. 12. cap. 3. §. 1. & 3. part. tit. 22. capit. 5. §. 8. Sylvester verb. *Iudæus*, numero 4. verb. *Infidelitas*, quæst. 8. & 9. & verb. *Papa*, q. 7. sum. Armilla in eod. verb. *Infidelitas*, summ. Tabiena verb. *Inquisitor*, n. 32. & 33. Locatus in iudicial. Inquisit. 2

verb.*Invocare* à num,2.Marquard. in tractat.de Iudæ.& Infidel.1.part.cap. 14.Albertin.in rub.de hæretic. quæst. 8.Brunus in eod.tract.cap.2. & Zanchinus,& eius additionator Campegius cap.36. Ioan.de Lignano in tractat.de bello capit.9. Alvar. Pelagius de planct.Eccles.lib.1.art.37. colum. 5. Ioan.Maior in 2.Sentent.distinct. 44 quæst.3.& in 4.distinct.15. quæst. 20.Gabr.in 4.distinct.15.quæst.4.art. 1.Caietan.2.2.quæst.10.artic.8. & 9. Nicol.de Lyra sup.Num.cap.31.Abulens.ibidem,quæst.6.Turrecremat. de potest.Eccles. lib.2. capit.114. Holcoth.in Sapient.lect.65. Honcala in peculiari huius argumenti tract.Petr. Belluga in Specul.Princip.rub.39. §. novissimè,num.1. Director.Inquisit. Eimerici.2.part.quæst.46. ubi Franc. Peña in comment.71.idemRepertor. verb.*Iudæus*, §.item quod Iudæi,Rojas de hæreticis 1.par. num. 557. & singul.211. num. 1. Simancas in Cathol.institution.tit.35. nu. 10. & 11. & in Enchirid.tit.17. nu.2. Paramus obiter rem attingens, & solum Sylvestr.allegans de orig. Inquisit. lib.3. quæst.1.opinio.4.num.144.& D.Garcias Mastrillus de Magistrat.lib.1.capit.9.num.10.

3 Et in specie & quæstione † istorum Indorum Occidentalium eandem doctrinam expressè defendunt,& copiosè illustrant Gines.Sepulveda in Apolog. ad Episcop. Segoviens. & in responsione ad obiection. Episcopi de Chiapa,ferè per totum, Ioan.Maior d.quæst.20.Lucas de Penna in l. unica,C.ut armor.usus lib.11. colum. 4. vers.*Prima est*,& vers.*Tertiadecima*, & col.6.in princip.Vbi quæstionem movens, utrum Indi, qui in Occidente Regna, & terras non ab Imperatore habêre reperti sunt,eas licitè, an illicitè possideant? & iustè ob prædicta peccata puniantur?& quid supra illos Roman.Pontifex discernere possit? se remittit ad sententiam Innocentij in dict.cap.quod super,& inter alia resolvit,tyrannidem præsidentium,iustam bellandi causam præstare, argum. eorum,quæ habētur 1.Machab. & apud Policraticum de Curialium nugis lib. 3.cap.ult.

Doctissimus etiam Alphonsus à Castro lib.2.de iusta hæretic.punitione capit.14.fol.127. post longam disputationem cōcludit,iustum esse bellum, & Divini testimonij auctoritatibus niti,quod Catholici Hispaniarum Reges contra Barbaras gentes & Idololatras,quæ Deum ignorabant, versus Occidentem & Austrum inventas, ante aliquot annos gesserunt, & nunc etiam gerunt,ob tollendam idololatriam, & alia crimina contra legem naturæ, dummodo prius blandè moneantur,ut falsorum Deorum cultum relinquant,& ab illis delictis abstineant.

Idem nō minus apertè docet Marquard.dict.cap.14.Vbi absque aliqua difficultate resolvit,quòd etsi concederemus,bellum infidelibus indici nō posse ob solam infidelitatem,secus tamen esset, si etiam legem naturæ non servarent,& idola colerent peccando cōtra legem naturalem, contemnendo verum Deum,& immolando innocentes, & hac ratione Bullam Alex. VI.defendit, & concessionem ac debellationem Novi Orbis eius virtute Hispaniæ Regibus factam.

Idem tradit, & latiùs prosequitur Petr.Malferit.apud Mandellum dicto consil.769.ex num.70.lib.4. Vbi refert aliqua scelera, quæ ab Indis ferino more,& cōtra legem,& rationem naturalem perpetrabantur, & concludit,ad ea punienda,& extirpanda,non solùm potuisse; sed debuisse à Romano Pontif.& nostris pijssimis Regibus illis bellum indici.

Insignis etiam noster Senator Gregor.Lopez in l.2.tit.23.part.2. glossa mag.col.16.eius glossæ,vers. *Ego verò submittens me*,usque ad finem, eandem

sen-

ſententiam contra Victoriam multis argumentis defendit,& ait,communiter eſſe receptam à Doctoribus Canoniſtis & Legiſtis, & placère etiam multis Theologis,neque videri ab ea recedendum,cùm non habeat contra ſe aliquam ſacræ Paginæ auctoritatem, ex qua convincatur.

Hoc etiam probant abſque aliqua hæſitatione Alphonſ.Guerrer.in Specul.Princip.cap.31. & Franc.Vargas in tractat.de Epiſcop.iuriſdictio.confirm.10.non ſolùm excuſantes,verùm eximiè quoque laudantes Reges Catholicos, quòd Barbaros Indos,contra tot naturæ præcepta peccantes, & idolorum cultui ita pertinaciter deditos,ad meliorem vitæ, & religionis formam adduxerint.

Extat quoque de eodem articulo optima diſputatio apud Fr.Anton. à Corduba in quæſtionario, quæſt. 57. dub.5.per totum,ubi utriuſque partis argumenta recenſet. Quibus ſubſcribens D.Marta in tractat.de iuriſdict. 1.part.cap.24.num.28.29. 30. & 32. mordicùs defendit, poſſe Romanum Pontificem iſtorum infidelium Indorum Regna,dominia & iuriſdictiones ab eis auferre,& alicui Principi Chriſtiano concedere,prout Alexand.VI. inſulas Occidentales mundi Novi Regibus noſtris conceſsit,ob id,quod illi idololatræ eſſent,& contra naturę legem peccarent,quæ qui puniunt,Deo ſervire dicuntur cap.fin.23.q.5.

Et in hac eâdem ſententia,licèt ſub quadam diſtinctione, reſidère videtur P.Ioan.Azorius 1.tom. inſtitut.Moral.lib.8.cap.24.quem refert & ſequitur Fr.Thom.à Iesv de procur. omn. gent.ſalu.lib.5. part.1. dub.4. pagina 207.Plura item circa eundem articulum congeſsit magis quàm digeſsit Hieron.Zevallos lib.4. practic.commun.quæſt.fin.ex num.229. uſque ad 324. Vbi licèt de alijs titulis dubitet, hunc tamen vitandorum criminum contra naturam,& idololatriæ extirpandæ,ſufficientiſsimum putat ad Indos,de quibus loquimur,& alios quoſlibet infideles debellandos, ſi licentia & auctoritas Pontif.Maxim.ad id cõcurrat.Et noviſsimè P.Mag.Fr.Pet.de Lorca in 2.2.ſect.3.diſput.52. num.2. pag.968.Vbi cauſas iuſti belli recenſens,inter eas ponit innocentium defenſionem & liberationem, & in noſtris Indis exemplum adducit, ſic inquiens: *Et ex hoc capite potuit eſſe bellum iuſtum contra Indos Barbaros, apud quos frequenter in uſu erant cædes hominum innocentium ad ſacrificia, & ad veſcendum humanis carnibus.* Et ex hiſtoricis idem probat Ioan.Boterus in relat.univerſal.4.part.lib.2.pag.59.Anton.Herrera decad.1.lib.2. capite 4. pag.51.Ludovic.Cabrera in vita Reg. Philip.II. pag.420. & Thom.Bozius omnino videndus in tractat. de Italiæ ſtatu,lib.4.cap.ult.pag.445. ubi citat D.Antonin.& Cardin.Toletum,quorum verba adducimus infrà capit. 23. num.60.

Pro qua ſententia tam in facto, quàm in iure fulcienda,& comprobãda à tyrannidis peccato initium capeſſentes, primò conſiderare poſſumus, † Principes & Regulos Indorum,de quibus tractamus, in omnibus provincijs hucuſque detectis, & præcipuè in Mexicanis & Peruanis, quæ magis politicæ erant, tyrannos procul dubio fuiſſe, non ſolùm quod ſua imperia metu magis, & crudelitate, quàm iure & legibus, ac ſubditorum conſenſu conſtabilierant, verùm etiã, quia in eorum gubernatione nihil niſi per fraudem, violentiam, & tyrannidem agere ſolebant, ut abundè conſtare poterit ex ijs,quæ Gundiſalv. de Oviedo,Franc. Lopez Gomara, Petr. Cieza,Ioſeph.Acoſta,Anton.de Herrera & alij huius Novi Orbis hiſtorici paſsim in ſuis commentarijs ſcribunt, quos pleniùs connumeravimus ſupr. lib.1.capit.5.num.47.& ultra eos Fr. Hieron. Roman in Republic.Mundi

4

3.part.lib.1.de Republ.Indiana.Ioan. Boter.in dict.relat.univers. 4.par.lib. 2.ex pag.25. ipse Anton. de Herrera decad.2.lib.7.capit.12. & Ioan.Arce ab Otalora in tractat.de Nobilitat.1. part.capit.2.num.13.pag.11. Vbi recensent, † subditos ab illis non ut homines, sed ut bestias tractatos, & servitijs, tributis, angarijs, & parangarijs oneratos fuisse.

5

Pro dijs namque coli, & adorari volentes, omne ius vitæ & necis sibi in vassallos usurpabant, nec solùm de bonis & prædijs, verùm de filijs quoque, & uxoribus ipsorum pro libito disponebant, tertiam fructuum partem tributorum nomine vindicabant, & poenis gravissimis exigebant: auro argento, alijsque metallis fodiendis, pannis fabricandis, thesauris cumulandis, sine ulla requie, aut intermissione cōpellebant, plurimos pro victimis immolabant, vel maiorum suorum templis, & sacrificijs in perpetuum devovebant, alios etiam ex alijs levissimis causis in magnum numerum occidebant, vel ex natalibus sedibus in remotas, & incultas provincias transferebant, & sæpè, ob unius culpam, omnes, qui illum vel remotissimo sanguinis gradu contingerent, sine spe veniç trucidabant.

6

Ac † præterea ne unquam requiescere possent, aut aliquid pro sua libertate moliri, servilibus semper, & laboriosissimis operibus mancipabant, veluti montibus excidendis, vallibus cōplanandis, vijs sternendis, ingentibus lapidibus extrahendis, & congerendis mansionibus, quas Peruani *Tambos*, monumentis, quæ *Huacas* vocabant, & alijs ædificijs, quamvis parum, aut nihil utilibus extruendis. Quorum vestigia † hodie quoque in pluribus locis reperiuntur, eximium ac prolixum laborem & sudorem ædificantium, & vanitatem simul, ac crudelitatem iubentium, satis ostendentia, ut præter alios observat Ioseph. Acosta lib.6.histor.Ind.cap.14.& Fr.Gregor.Garcia lib.3.de Ind.orig.cap.3.§.1. pag.221. & lib.4.cap.19.§.8.pag.459. Garcilas.Inca de Incarum orig.lib.9. capit. 13.Ioan.Boter.in relatio.pag.388. & Maiolus 1.tom.colloq.pag.379. Prout in † antiquis etiam illis Ægyptiorum Regum Pyramidibus, & Mausoleis, & in lateribus ab Israëlitico populo, simili ratione, & tyrannide per Pharaonem exactis, egregiè adnotavit Ioseph. lib.2. antiquit. cap.5. Genebr.lib.1.chronogr.& ante eos Aristot.lib.5.Polit.cap.11. Strab.lib.17. Herodot. & Diodor. Sicul. lib. 2. & Plin.lib.36.cap.12.

7

8

Quæ omnia quàm sint † Tyrannorum propria, manifestè colligitur ex ijs, que de tyranni Principis indicijs, & diffinitione tradit Arist. lib. 8. Ethic. cap. 10.& lib.4.Polit.cap.10.Plutarc. in lib.de doct.Princip.D. Gregor. lib. 12.Moral. cap.18. D. Thom.in tract. de regim. Princ. ferè per totum, gloss. verb. *Regum*, in Clem.1. de baptis. Bartol.in tract.de tyrannide, Alberic.in l. decernimus, C. de sacrosanct.Eccles. Roland.à Valle cons. 3. ex num. 104. Capicius decis.130.num.35.Pet.Gregor.lib.6.de Repub. cap. 18. Bodinus in methodo hist. cap. 6. Theatr. vitæ hum.vol.11.lib.1.pag.1613.& plures alij relati à Petr.Andr.Canonherio in aphor. Hippocrat. polit. pag.277. & sequentibus, & de iure nostro Hispano † celebris text. & omnino legendus in l.10.tit.1.part. 2. ubi Gregor. Cùm contrà, is, † qui iustè, rectèque dominatur, magis subditorum commodis, quàm proprijs studeat, & tunc tantū ad supplicia, ac neces (& id quidem cum dolore) descendat, ubi aliquem puniri publica utilitas suadet, neque sævitiam, ut tyrannus, cordi habeat, qui ad eam ex voluptate potius, quàm ex causa, ac necessitate movetur, ut graviter scripsit Seneca lib. 1. de Clemēt.cap.12. Fr. Barthol.à Medina in 1.2. q.90. art. 2. pag. 822. &

9

10

11

co-

copiosè, & eleganter prosequitur Stephan. Iunius in vindic. contra tyran. quæst. 3. quem refert & transcribit Canonherius ubi supr. pag. 801. & alia tradit Mag. Fr. Ant. Perez in Laur. Salmãti. certam. 5. exposit. de homi. præfect. cap. 4. num. 36. pag. 282. Petr. Fernandez Navarrete in discurs. Polit. cap. 2. & illustris. Cardin. Bellarm. lib. 5. de Romano Põtif. cap. ult. §. *Dico secundò*, ubi ex his cõcludit, Reges ignorãtes Deũ, id est infideles, tyrannos potiùs esse, quàm Reges: quod explicat in recognitionibus ad illud cap. quoad modum dominãdi, sive quoad usum potestatis.

12 Porrò † tyrannidem gravissimum peccatum esse, & quasi seminariũ crudelitatis, omnes hominũ iniurias, sceleraque complecti, præclarè ultra Auctores sup. relatos tradit Polybius lib. 2. histor. ac eapropter brevem semper & execrabilem fuisse, 13 † & a Deo ipsorum tyrannorum morte, & Regnorum, quæ tyrannicè invaserunt, vel gubernarunt, brevi amissione ac translatione, alijsque supplicijs punitam, apertè constat 14 † ex illo Sapient. 16. vers. 10: *Oportet illis sine excusatione quidem supervenire interitum, excercentibus tyrannidem*: & ex simili loco 15 † Iob vers. 10. & seqq. *Cunctis diebus impius superbit: & numerus annorum incertus est tyrannidis eius. Non ditabitur, neque perseverabit substantia eius, neque mittet in terram radicem suam, &c.* 16 † Eccles cap. 8. vers. 9: *Interdũ dominabitur homo homini in malum suum.* Vbi novissimus & diligentissimus P. Ioan. Pineda plura congessit, & alia tradunt Seneca d. lib. 1. de Clement. cap. 12. D. August. lib. 4. de Civ. Dei, cap. 3. & 4. D. Thom. de regimine Princip. lib. 1. cap. 10. Policraticus de Curial. nugis lib. 3. cap. ult. Petrarcha de prosp. & adversa fortun. dialog. 95. Petr. Gregor. lib. 6. de Republ. cap. 19. & lib. 21. cap. 1. & seqq. Stephan. Iun. in d. tract. vindic. cont. tyran. & Mart. Delrius in adag. sacr. to. 1. adag. 718. pag. 310. qui sic explicat illud 17 † Isaiæ cap. 16. vers. 4: *Finitus est pulvis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram.*

18 Quibus adsentiẽs Q. Curtius, † nullam inquit potentiam scelere quæsitã, cuiquam esse diuturnam. Et Iuvenal. Satyra 10:

19 *Ad generum † Cereris sine cæde & vulnere pauci*
Descendunt Reges, & sicca morte tyranni.

Et Ælianus lib. 6. de var. hist. cap. 13: *Pulcherrimè a Dijs immortalibus comparatum est, ut nullam tyrannidem usque ad tertiam generationem propagent: sed aut confestim tyrannos tanquam proceras piceas perdant, & extirpent, aut liberos eorũ viribus denudent, ac spolient.* Et Constantinus Manasses annal. pag. 79: *Accidere plerumque solet, ut Imperia non diù maneant apud illos, qui ea rapuerũt; sed avolent citò, quasique aufugiant, tanquam si paulatim dominos ipsos incipiant agnoscere.*

20 Atque hinc factũ est, † ut prædicti Indorum tyranni rarò in suis Imperijs consenuerint, vel illa ad liberos & nepotes transtulerint, ut ex eorum historijs, & monumentis observant Auctores suprà citati. 21 Ipsiq; † Peruani Indi profitebantur, se iusto Dei iudicio ab Hispanis, ita numero paucis, sub iugũ missos, quòd tyrannidem & fratricidiũ Atahualpæ Ingæ eorum medio punire voluerit: quapropter & tunc, & hodie 22 Hispanos † Viracochas appellant, eo nomine gentem à Cœlo missam significantes, ut præter alios commemorat Ioseph. Acosta in histor. moral. Indiar. lib. 6. cap. 22. Hieron. Bẽzo lib. 4. cap. 21. pag. 73. in 4. par. histor. Amer. Ant. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 5. lib. 2. cap. 12. pag. 59. Michaël Balboa Cabello in Miscel. Austr. 3. par. cap. 14. Henric. Martinez in Reper. Mexican. pag. 238. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. pag. 39. Garcilas. in histor Incar. lib. 5. cap. 21. & novissimè Fr. Alphonsus Ramos in historia Beatæ Virginis de Copacavana lib. 1. cap. 3.

in fine, & tetigimus suprà hoc lib. cap. 7. num. 50.

23 SECVNDÒ considero, † eosdem Indos ultra vitium tyrannidis, alijs multis, fœdissimisque peccatis naturalem legẽ violare, & ipsum naturæ auctorẽ Deum Opt. Max. graviter offendere consuevisse. Nam etsi Episcopus Chiapensis in tract. comprob. Imp. Ind. fol. 96. & 67. illos pro maiori parte his criminibus aspersos fuisse inficietur: reliqui tamen auctores graviter probãt, & exprobrant communem eorum ignaviam, stoliditatem, ingratitudinem, crudelitatem, nuditatem, ebrietatem, poligamiam, promiscuam libidinem, quam cum matribus, & sororibus exercebant, & plura alia vitia, quibus Indi ferè omnes dediti erant; de quibus ali-

24 qua † tetigimus sup. hoc lib. cap. 7. & latè agunt Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. & decad. 4. lib. 6. cap. 11. Fr. Hieronym. Roma. d. lib. 1. de Repub. Ind. cap. 2. cum seqq. Fr. Ludo. Legionẽs. in comment. sup. Abdiam pag. 669. Ioseph. Acosta de procu. Indor. salu. in proœm. & in hist. Ind. lib. 6. cap. 18. Fr. Greg. Garcia de Ind. origin. lib. 3. cap. 2. 3. & 4. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 7. cap. 4. 5. & 6. lib. 8. cap. 5. lib. 10. cap. 13. lib. 21. cap. 3. Maluenda de Antichr. lib. 6. cap. 22. pag. 347. Torquemad. in monarch. Ind. lib. 2. cap. 28. pag. 250.

25 Vbi inter alia, de plurimis † Motezumę Mexicani Imperatoris uxoribus meminerunt, & quòd simul centum quinquaginta ex se gravidas ha-

26 buit. Quod † mirari nõ debemus, cùm Ant. Pigaffeta tradat de Rege insulæ Gilolo, sexcentos filios ex se genuisse, eosque viventes omnes sibi obsequi solitos: quin addit, & alium Regẽ sexcentos & quinquaginta suo è corpore filios procreasse, eosq; vivẽtes vidisse. Et Marc. Polus lib. 3. capit. 6. prodit, Ziambæ Indiæ Orientalis Regi fuisse filios tercentos viginti quinque, quod & recolit Simon Maiolus in diebus Canicular. tomo 1. colloquio 4. pag. 101.

Extatque inter Regias schedulas 4. volu. pag. 269. summarium quoddam,

27 quo † præcipua Indorum vitia prænotantur, & Christianis prædicatoribus iniungitur, ut eos ab illis dimovêre totis viribus pugnent: & idem habetur, & cavetur in instructione data Ferdinando Cortesio anno 1523. eod. vol. pag. 248. & in Epistola Caroli V. Imper. ad Occidentales, & Meridionales Regulos missa ann. 1543. pag. 221. Vbi adijcitur, quòd in pluribus provincijs

28 masculam † quoque venerem publicè & turpiter exercebant; prout etiam testantur multi ex auctoribus suprà relatis, præcipuè Anton. de Herrera decad. 1. lib. 3. cap. 4. pag. 88. Vbi loquitur de insula Hispaniola, & decad. 4. lib. 6. cap. 1. ubi de insula Coro, & decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. ubi de alijs in communi, Garcilas. Inca in suis comment. 1. par. lib. 6. cap. 11. ubi tradit, Incarum tempore apud Peruanos hoc vitium puniri cœpisse; & Thom.

29 Bozius d. lib. 7. cap. 4. Vbi ait, † quòd asservabantur in plurimis inaniũ Deorum templis, qui præposteræ libidinis usibus nefandissimis publicè, & quidẽ, ut putabatur, religioso decreto servirent: sanctumq; & pium reputabatur, tam immane facinus cũ ijs admisisse.

Et hoc adeò verum erat, ut ex Bodino libr. 3. dæmon. capit. 15. narret Theat. vitæ hum. volum. 17. lib. 1. pag.

30 3114. † quòd cùm ab Hispanis America subigeretur, compertum fuit, pederastiæ imaginem, pediconis inquam & cinædi, ab insulanis, suspensam collo, gestari pro amuleto, turpissimo instituto. *Etenim circumfluebant* (inquiũt) *gentes illæ sodomiæ turpissimis, & detestãdis sceleribus, magicisque artibus omnis generis: ideoque omnes ferè sunt ab Hispano profligatæ.*

31 Quod † peccatum quàm detestandum, & execrabile sit, satis constare

poterit ex ijs, quæ congessit Gratian. in Decreto causa 23.q.4.& 5.cap.flagitia. 32.q.7.D.Thom. 2.2.q.154.art. 11. l.cùm vir, C.ad leg.Iul.de adulter. authent.ut non luxurien. contra nat. cap. Clerici, de excessib.Prælat.cap.si gens Anglorum, 56.distinct. Vbi dicitur, quòd iram Dei, pestilentias, & tēpestates inducit, l.1.& 2.tit. 21. part. 7.ubi Gregor Lop.l.2.tit.9.lib.4.fori, ubi Montalvus, lib.1.tit.21.lib.8.Recop.ubi Azeved. & plurimi alij relati ab Ægid.Bossio in praxi crimi. tit.de stupro detestab.in masculos, pag.339. Menoch. de arbitrar. casu 286. Mascard. de probation. concl. 1313. Iul. Clar.& Baiard. §. sodomia, Bermon. Choværonco de publ. concubin. rub. de peccato sodom.pag.17.Salzedo in addition.ad praxim Bern. Diaz, cap. 86.D.Ioã.Vela de delict.cap.33. Pet. Cened.in collectan. ad Decret. 130. num.2.& seq.Bobadilla lib.2.cap.14. num.20.& Farinac.in praxi criminal: q.10.num.414.Vnde † antonomaticè appellari solet peccatum cōtra naturam, ut præter suprà dictos Auctores, observat Fr. Barthol. de Medina in 1.2.q.71.art.2.pag.624. [32]

[33] Et extat † notabilis historia apud Petr. Martyr.decad.3.cap.1.Gomar. in d. histor.gener.Ind.cap.62.& additionator.Benzonis lib.1.cap.23. pag. 109.de Blasco Nuñez Balboa, qui cū provinciam Escaraguam, superato & cæso eius Regulo, & alijs Indis, occupasset, invenit Reguli fratrem, & alios quosdam, muliebri vestitu ornatos: quod valdè admiratus, cùm causam ab incolis sciscitaretur, respōderunt, cæsum Regulum, & omnes eius aulicos nefando hoc peccato, naturę adverso, infectos; ideoque Reguli fratrem, & omnes eius comites muliebri ornatu amictos incedere, quibus neq; arcus, neque sagittas tractare licēret, ut reliquis viris, sed in servilibus officijs, in quibus aliàs fœminæ solērent esse occupatæ, vitam traducere necesse esse. Quam relationem Balboa ferè attonitus audiens, & ægrè dolens, adeò detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasse, corripi statim omnes illos sodomitas iussit, numero ferè quadraginta, & canibus, quos circūducebat, lacerandos obiecit. Pagi incolæ conspectâ castigatione à Balboa factâ, cōprehenderunt etiam quotquot huic crimini obnoxios cognoverant, & illorum conspuentes faciem ad Balboā adducunt, ipsum orantes, ut provinciā eâ peste liberet. Atque inter reliquos, senex quidam, sublatis ad Cœlum manibus, & oculis, & converso ad Solem vultu, inquit; meritò adversus illos iratum esse, ob nefandum hoc scelus: cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequentia fulgetra & fulmina in eam provinciam iacere, tam crebras aquarum illuvies ex mōtibus cadere, quæ ipsorum agros eluerent, & Maizum corrumperēt, unde fames per universam regionem subsequeretur. Nūc autem his monstris sublatis, sperandū esse, Solem iram mitigaturū, & se fruges sine noxa aliqua collecturos: omnesque Christianos, tanquam è Cœlo delapsos, venerari cœperunt.

[34] Tertiò perpendo, † quòd ijdē Indi antropophagi ut plurimùm erant, hoc est, humanis carnibus vesci solebāt, & ad hoc hostes, & captivos quærebant, & trucidabant, ut referūt auctores, & schedulæ suprà citatæ, & ultra eos Pet. Malferit.d.cons.769. nu. 72.& 76. Abraham.Ortel.in Thesaur. Geograph.verb. *Antropophagi*, & Sebastian. Covarr. in Thes.ling. Hispan. eod.verb.ubi dicunt, eos hodie passim reperiri in Novo Orbe, Petr. Bemb. lib.6.hist.ubi † de Canibalibus & Caribibus agit, Christoph. Columbus in relat.suar.navigat.cap.92.pag.96. & cap.111.pag.118.quem refert Simon Maiol.in dieb.Canicul.tom.2.colloq. 1.pag.79. ubi de eisdem Canibalibus tradunt, aliquādo longa metiri itinera supra mille milliaria, ut carnibus [35]

ves-

vescãtur humanis, Alberic. Vespucius in relat. suar. navigat. cap. 117. pagina 125. Vbi ait, se vidisse in insulis Barloventi † quendam Indum Canibalem, qui pro gloria non mediocri iactabat, se esitavisse supra tercentum viros, & urbem, † ubi in contignatione humanas carnes, easdemque salitas, persiles habebant, uti nos carnes aprinas sole, vel fumo siccatas, appendimus in culina trabibus, & in primis insitia, & id genus alia. Imò mirabantur plurimum, quod nos non vesceremur hostibus, quorum carnes aiebant, appetentiam cibi facere, & miri saporis esse.

36

37

Idem tradit Americus Vespuc. de Indis Hispaniolæ in sua navigatio. 1. pag. 161. & navigat. 2. pag. 170. & navigat. 3. pag. 178. dicens, † quòd alijs carnibus præter quàm humanis raró vescebantur, & quòd in his vorandis sic erant inhumani, & immansueti, ut omnem feralem, ac bestialem modum superarent. Omnes enim (inquit) hostes suos, quos aut perimunt, aut captos detinent, tam viros, quàm foeminas indistinctè cum ea feritate degluttiunt, ut nihil ferum, nihilve brutum magis dici, vel inspici queat. Indos quoque † Novæ Hispaniæ, quamvis magis politicos, in hoc idem vitium antropophagiæ delapsos, & quando id originem habuerit, latè recenset Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. tom. 2. lib. 14. cap. 26. Et quando, & quomodo Motezuma illorum Imperator his cibis uteretur, tradit idem auctor. 1. tom. lib. 2. cap. 18. pag. 249. Et de simili Brasiliensiũ feritate Herrera decad. 4. lib. 8. capit. 13. pag. 218 Et de Peruanis Petrus Cieza 1. parte capit. 26. & latè Garcilas. Inca in suis commentarijs 1. par. lib. 1. cap. 12. licèt post Incarum Imperium hoc desijsse tradat lib. 2. cap. 7.

38

39

Et quod peius est, non solùm in hostes, & captivos sævire solebant, ut eorum carnibus vescerentur, verùm & senes † quoque parentes, & propinquos interficere, & edere consueverunt, tanquam inter senes, & mortuos nullum esset discrimen, ut refert Ludovic. Gomezius in reg. Cancellar. de infirm. resign. quæst. 7. colum. 1. & ægrotantes, & moribundos in sylvas deducere, ibique solos relinquere, aquâ, & cibo ad pauculos dies erga illos apposito, ut recolit Americ. Vespucius in d. sua navigat. 1. pag. 160. Et de Bactrianis, & alijs Indis Orientalibus tradidit Cicero lib. 1. Tusculan. quæst. Valer. lib. 2. cap. 1. Alexand. ab Alex. lib. 3. Gen. cap. 2. Cœl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. capit. 28. & Theatr. vitæ humanæ vol. 19. lib. 2. pag. 3606.

40

Quinimo (quod adhuc magis mirandum videtur) adeò huic nefario vitio dediti erant, † ut sæpè pater filios epularetur, & vicissim nati parentem, prout sors tulisset, aut eventus, ut narrat Alber. Vespucius ubi suprà, pagina 125. & Petr. Martyr, Ferdinand. Lupecius, & alij relati à Bozio dict. lib. 7. cap. 4. 5. & 6. in fine, & lib. 10. cap. 13. & lib. 21. cap. 3. post medium, & Garcilassus dict. cap. 12. Vbi his Indorum nationibus commune esse dicunt, ut sese mutuò homines ederent, † & ut multas concubinas habêrent, ex quibus plurimos filios suscipiebãt, & huic uni rei operam dabant, ut ij pinguibus alimentis infarcirentur, & adipe repleti, ad ætatem paulò adultiorẽ pervenirent, quam simul atque attigissent, in frusta eos discerpabant, & assos, vel coctos (quod vel cogitatu horrendum videtur) proprios natos summa cum voluptate ipsimet genitores crudelissimè comedebant.

41

42

Quod † antropophagiæ vitium Plin. lib. 7. natur. histor. cap. 2. meritò incredibile, & monstri instar videri ait; & portentosum, ac immane vocat Clemens Alexand. lib. 2. Pędag. capit. 1. & lib. 3. cap. 3. & lib. 7. Stroma. cap. 3. Vbi eius additionator Gentianus Hervetus † Pythagoricũ illud dogma

43

44

pro-

profequitur,quo non folùm ab humanis, verùm ab aliorum etiam animalium carnibus abftinêre docebat:quia
45 carnibus † vefci,magis effe ferarum, quàm hominum reputabat,ex ratione,quam in eius vita tradit Laërtius, & Erafm.in adag. *Amiclas filētium perdidit*. Et eòdem refpiciens Iuvenal.fatyr.ultima, utrumque his elegantibus carminibus comprehendit:

Adfpicimus populos, quorum non fufficit iræ
Occidiffe aliquem, fed pectora, brachia, vultum
Crediderant genus effe cibi, quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, fi nunc hæc monftra videret
Pythagoras? cunctis animalibus abftinuit, qui
Tanquam homine, & ventri indulfit non omne legumen.

Neque abeft Ovid.qui lib.15. Metamorph. de eodem Pythagoræ præcepto loquens,fic canit:

Heu quantum fcelus eft in vifcere vifcera condi,
Congeftoque avidum pinguefcere corpore corpus,
Alteriufque animantem animantis vivere læthe:
Ergo ne pietas fit victa cupidine ventris,
Parcite vaticinor cognatas cæde nefanda
Exturbare animas, nec fanguine fanguis alatur.

47 Paulus † etiam Orofius humanę carnis efum infames efcas appellat; fic enim accipiendum eft illud, quod lib. 5.cap.23.de Calaguris obfidione fcriptum reliquit: *Vxamam Pompeius evertit, Calagurim Afranius iugi obfidione confectam, atque ad infames efcas miferanda inopia coactam, ultima cæde incendioque delevit.*

Et Strabo lib.4. Geograph.pagina
48 139. † Barbarum & Scythicum effe refert,carnibus humanis vefci,licèt id
49 inquit, ufurpaffe, † obfidionum necefsitatibus urgentibus Galli etiam, Hifpani,alijque complures feruntur. De quibus plura exempla commemorat Theatr. vitæ humanæ volum.14. lib.3.pag.2939. & eft valdè memorabile illud,quod habetur lib.4. Reg.capit.6.quamvis Valer.Maxim.lib.7.ca-
50 pit. 6. † etiam cuiuslibet necefsitatis fato,hoc tam infandum crimen excufare non audeat. Sic enim de Numantinis fcribit: *Numantini à Scipione vallo, & aggere circundati, cùm omnia, quæ famem eorum trahere poterant, confumpfiffent, ad ultimum humanorum corporum dapibus ufi funt: quapropter capta iam urbe, complures inventi funt, artus & membra trucidatorum corporum finu fuo geftantes: nulla eft in his neceffitatis excufatio; nam quibus mori licuit, fic vivere neceffe non fuit.*

Et hac de caufa narrat Anton. de Herrera in dict.hiftor.gen.Ind.decad. 1.lib.6.cap.10.& decad.2.lib.1. cap.
51 8.& lib.9.cap.8. † primis temporibus detectionis huius Novi Orbis, hanc feritatem humanorum ciborum urgētifsimam inter alias rationes reputatam fuiffe,ut Indi eis vefcentes debellari, & in fervitutem redigi poffent.

52 Pijfsimāque † & Indis alioqui mirum in modum favētem Elifabetham Reginam Catholicam, ubi audiebat, aliquos eorum hominivoros effe, fic excandefcere folitam, ut ad internecionem ufque deleri iuberet.

53 De infigni quoque illo Duce † Ferdinand.Cortefio narrat idem Herrera decad.3.lib.3.cap.8.pag.282.quòd cùm Mexici exiftens,indigenam quēdam videret, alterius occifi crura mandentem, ita rei feritate, & illius abominandi vitij extirpandi defiderio commotum,ùt Indum ftatim abduci, & vivum cremari iufferit. Et decad.2. lib.6.capit.14. refert quantum cum Tlafcaltecis pugnaverit,ut eos ab humanarum carnium efu diverteret. Et decad.3.lib.3.capit.ult.pag.137. fcribit, eundem Cortefium Panucenfes,

& Chilanos Novæ Hispaniæ funditus subvertisse, quòd huic vitio nimis dediti essent.

QVARTÒ facit, quòd præter supra dictam feritatem, & crudelitatem, alias, & quidem longè graviores, usitabant, † occasione sacrificiorum, quæ dæmonis astu cæcati, varijs modis in varijs provincijs peragebant, innumera innocẽtium hominum corpora, non solùm hostium, aut extraneorum, verùm propinquorum, atque etiam filiorum, nefarijs & cruentis ritibus suis idolis immolantes. De quibus † ultra ea, quæ habentur in dicto Sũmario pro extirpandis vitijs Indorũ, & in instructione Cortesij, & epistolâ Caroli V. quorum mentionem fecimus sup. hoc cap. num. 27. sigillatim tractant Petr. Martyr omnino videndus in decadibus Novi Orbis pag. 58. Fr. Hieron. Roman. dict. lib. 1. de Republ. Ind. capit. 11. & sequentib. Marquard. in dict. tract. de Iudæ. & infidel. 1. part. cap. 14. fol. 57. Pet. Malferit. apud Mandel. dict. consf. 769. ex num. 76. Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 5. cap. 19. ubi de Peruanis, & cap. 20. & 21. ubi de Mexicanis, Ioan. Boter. in dict. relat. universf. 4. part. lib. 1. pagina 22. & lib. 2. pag. 28. Fr. Augustin. Davila in histor. Mexic. Ordin. Prædicat. lib. 1. cap. 24. & 25. Fr. Ludovic. Granatensf. in Symbol. Fidei 4. par. cap. 10. §. 1. pag. 461. Ioan. Magin. Patavin. in tab. Geograph. 2. part. tab. 32. Anton. Possevinus in Bibliothec. 1. tom. pag. 431. Vbi agit de varijs sacrificijs Iaponiorum, & unde originem habuerint, Fr. Alphons. Ferdinand. in histor. Ecclesiast. nost. temp. lib. 1. per totum, ubi cap. 1. & 2. agit specialiter de sacrificijs Indorum insulæ S. Dominici, & ex cap. 9. ad 36. de Mexicanis, cap. 42. & 43. de Guathemalensibus, cap. 46. 47. & 48. de Novo Regno Granatæ, cap. 50. & 51. de Peruanis, & cap. 55. ex pag. 188. de Chilensibus, Fr. Ioan. à Torquemada in dict. Monarch. Ind. lib. 6. cap. 33. & lib. 7. per totum, præcipuè capit. 17. ubi agit de Nova Hispania, Garcilassus Inca lib. 1. commentar. cap. 9. & sequentib. & lib. 2. per totum, ubi de sacrificijs Peruanorum, Anton. de Herrera decad. 2. lib. 6. cap. 15. ubi de Tlascaltecis, & lib. 7. cap. 12. & 18. & decad. 3. lib. 1. cap. 15. 16. 17. & 20. & lib. 2. cap. 11. & sequentib. ubi de Mexicanis, & lib. 7. cap. 9. pag. 285. ubi de sacrificijs multarum virginum, & decad. 4. lib. 10. capit. 3. & 4. ubi de Iucatanis decad. 5. lib. 1. per totũ, ubi de Peruanis, Laurent. Surius in commentar. anno Domini 1558. Simon. Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. pag. 79. & tom. 1. colloq. 23. Vbi inter alia tradunt, mille † plerũque homines uno die in civitate Mexicana dæmonibus immolari solitos, & aliquando quinque mille, diemque extitisse, in quo diversis locis plusquàm viginti hominum millia immolata fuerunt.

Et communiter in sola Mexicana urbe quot annis septuaginta millia hominum sævissimum in modum immolari, scriptis suis mandavit Thom. Bozius dict. lib. 7. de sign. Ecclesf. cap. 4. in fine, & lib. 12. cap. 21. in fine, ubi alia miranda de eisdem mactationibus tradit, & Pat. Ribadeneira lib. 2. de Princip. Christian. capit. 35. & Pat. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 30. pag. 333. Lilius quoque Giraldus in histor. Deor. syntag. 17. pagina 529. & Ludovic. Vives in annot. ad D. August. lib. 7. de Civitate Dei, cap. 19. pag. 362. se legisse tradunt, paucis ante annis ab Hispanis nautis Orbem lustrantibus insulam repertam, quam ipsi à Carolo Carolinam dixêre, † in qua frequentes visebantur statuæ æneæ suorum numinũ, quæ intrinsecùs cavæ, manibus iunctis, pansisque fuerant, in quibus infantes, & puerulos, quos dijs illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimè incendebant in caveis statuarũ,

& simulacrorum igne accenso, & ære calorum concipiente, Ioseph. etiam Acosta idem omnibus ferè nostris Indis commune fuisse repetit libro 2. de de procur.Ind.salu.capit.3.in fine, sic inquiens: † *Manifestum verò est inter istos innumerabiles innocẽtium cædes perpetrari, cùm & obvios quosque capiunt, & trucidant, & in suos quoque immaniter sæviunt, pueros, fœminas, & miserabile genus neci dantes, adeò ut cruore humano, macelli cuiusdam instar, per multa loca redundare comperta sint. Quorum testis locuples esse potest Mexicana Provincia.*

58

Et licèt Garcilassus Inca lib.2. cap. 7.ex relatione Patris Valera † affirmet, Indos Peruanos post Incarũ Imperium his hominum sacrificijs usos non fuisse: contrarium tamen verius est, ut ex prædictis Scriptoribus constat, & præcipuè ea exercebant, ubi Rex inaugurandus erat, vel ubi sepeliendus: quo tempore plus mille infantes masculi, & fœminæ à quadriennio usque ad decennium devovebantur: & † præterea uxores & famulos, adhuc viventes, cum viris, aut dominis vita functis, in idem sepulchrum intrare cogebant, ut testantur relationes Novi Orbis cap.76.pag.72.&cap. 139.pag.151.Ioan.Boëm.de moribus omn.gent.pag.110.117.& 208. Acosta d.lib.5.hist.Ind.cap.19.Ioan.de Betanzos in hist.Incarum, Gomara 1. p. hist.Ind. fol.41.Fr.Gregor. Garcia de Ind.orig.lib.3.cap.3.§.4.& Fr. Hieronymi Roman.d.lib.1.de Rep.Ind.cap. 7.& 9.ubi etiam apud Mechoacanos hoc magno cum excessu usitatum fuisse commemorat.

59

60

Et adeò in omnibus ferè Indiarum regionibus, pręcipuè Peruanis, mos idem increbuit, ut etiam post Christi Fidem dissem inatam, vix Indi ab hac superstitione desisterent; † unde emanavit Regia schedula Philippi Secundi, quæ id in posterum fieri sub gravissimis pœnis interdicit, & habetur in volum. 4. pag. 351. data Tauri die 18. Ianuarij anno 1552. in hæc verba: *El Principe. Presidente i Oidores de la Audiencia Real de las Provincias del Peru, à Nos se ha hecho relacion, que los Caziques de essa tierra han tenido por costumbre al tiempo que mueren, mandar matar Indios, è Indias para enterrar con ellos, è yà que ellos no lo mandan, se haze. I comoquiera que no es de creer que cosa semejante se haga al presente en essa tierra: i que si se oviesse hecho, ò hiziesse despues que vosotros estais en ella, lo avriades mandado castigar i remediar como conviniesse. Por ser el negocio de la calidad que es, he acordado de mandar dar esta mi cedula para vos: por la qual vos mando, que esteis mui advertidos de no consentir, ni dar lugar que en ninguna manera, ni por ninguna via se haga lo susodicho: i si por caso alguno lo hiziere, lo hagais castigar cõ todo rigor como convenga. Fecha en Toro à diez i ocho dias del mes de Enero de mil i quinientos i cincuenta i dos años.* Yo el Principe. *Por mandado de su Alteza. Francisco de Ledesma.*

61

Hæc autem † talis ac tanta tot sacrificiorum humanorum feritas, & barbaries satis constat, quàm sit contraria præceptis legis naturalis, quę homines ab hominibus iuvari, filios a parentibus procreari, atque educari, non autem trucidari desiderãt: & quod nobis nolumus, alijs fieri prohibent, l.1. §.ius naturale, & §. iuris pręcepta, §. ut vim, D.de iust.& iure, cap.1. & cap. ius naturale, cum alijs, 1.distinct. Atq; ita † eiusmodi sacrificia, non solùm nobis, qui piam, & Christianam religionem Dei beneficio colimus, verùm ipsis quoque Ethnicis, & infidelibus execrabilia, & abominabilia visa sunt, ut tradit Petr. Masserit. dict. cons.769.num.76. & Simon Maiolus in dieb.Canicul. tom. 2. colloq. 1. ex pag.79.

62

63

Indeq; Gn.Cornel.Lẽtulo, & Pub. Licin.Crasso Consf. † S.C.cautũ fuit, ne novam inducere religionem, néve

64

hominem immolare, aut humano sanguine litare licêret. Quod laudãs Plin. lib. 30. cap. 1: *Non satis, inquit, æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum, mandi verò, etiam saluberrimum*, & Cicer. in oratione pro Fonteio, quem refert Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccles. capite 4. immanem ac barbaram hanc consuetudinem immolandorum hominum vocat, & alia adducit Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. cap. 26. ubi Tiraq. in addit. plura congessit, & Pat. Pradus in Ezechiel. cap. 20. vers. 26. Lilius Girald. d. syntag. 17. in fine, Martin. Delrius in Troad. Senecę vers. 297. Servius, Cerda, & Pontanus in illud Virgilij 3. Georg.

—— *Quis aut Eurysthea durum,*
Aut illaudati nescit Busiridis aras.

65 Vbi Busiridem, & eius aras eximiè reprehendit, quòd iste crudelissimus Ægypti tyrannus, hospites omnes Iovi immolabat, quousque ab Hercule unà cum Amphidamante filio, & reliquis aræ ministris interfectus fuit. Vt præter alios refert Agell. lib. 2. noct. Attic. cap. 6. ubi † adiectivum, *Illaudati*, finem, & extremitatem malitię denotare inquit. Statius quoque Papin. lib. 12. Thebai. ob idem scelus, eundem Busiridem trucibus monstris dignum vocat:

66

Non trucibus monstris Busirim infandũque dedisti
Cercyona.

67 Et Claudian. libro 1. in † Eutrop. inventorem adeò infandi sacrificij meritas luisse pœnas, sic eleganter scribit:

Quàm benè dispositum terris, ut dignus iniqui
Fructus consilij primis auctoribus instet.
Sic multos fluvio vates arente per annos
Hospite qui cæso monuit placare Tonantem
Inventas primum Busiridis imbuit aras,
Et occidit sævi, quod dixerat, hostia sacri.

68 Quod locum fecit † Adagio, *Busiridis aræ*, de quo Ald. Manuti. in adagijs, & Martin. Delrius in adag. sacris, 1. tomo, adag. 861. pag. 464. & 2. tomo, adag. 30. pag. 36. & latè Pat. Serarius super Esther cap. 7. vers. 10.

69 Atque hùc etiam respicit † elegans illa querela Imilcis, uxoris Annibalis, quæ cùm Aspar, eius filius, esset mactandus, sic dolens ait apud Silium Italic. in calce quarti libri Punicor.

Quæ porro hæc pietas delubra aspergere tabo?
Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris
Naturam nescire Deum: iusta ite precari
Thure pio, cædisque feros avertite ritus:
Mite & cognatum est homini Deus, hactenus oro,
Sit satis ante aras cæsos vidisse iuvencos,
Aut si velle nefas superos, fixumq; sedetq;,
Meme, quæ genui, vestris absumite votis
Cur spoliare iuvat Lybicas hac indolæ terras?

70 Et † Quintil. in Fanatico eadem hominum sacrificia non minus graviter dolens, quàm reprehendens: *Istud, inquit, si Deus cogit, iratus est. Etiam ne hæc sacrificia sunt? Nonne satius est pecudum more vivere, quàm Deos tam impios, tam profanos, tam sanguinarios colere?* Nimirum, quia ut præclarè tradit Clem. Alex. lib. 3. Strom. cap. 3. in fin. oportet, Deo † offerre sacrificia non sumptuosa, nec splendida, sed quę sint pia, & ei accepta, & suffitũ illum in lege cõpositum, qui constat ex multis linguis, & vocibus in oratione, vel potius, qui ex diversis gentibus, & sexibus per donũ testamentorum constituitur in unitatem fidei, & in laudibus congregatur, mente quidem purâ, iustâ autem, & rectâ vitæ institutione, ex sanctis operibus, & iustâ oratione. Nam quis tam stultus, ut ait Lepor Poëticus, & tam ignavi est animi:

71

Tam credulus est vir quisquam, ut speret Deos,

Quæ non habent carnem ossibus, tosta, & bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere.

72 Quod præsentiens † Cato, sive quisquis ille est, qui vulgata Disticha, certè Catone digna, composuit, de quibus, & eorum Auctore plura tradit Martin. Delr. in præfat. ad cõment. sup. Thren. Ierem. & Tiraquel. de nobilit. cap. 31. num. 386. pag. 302. nõ solùm hominũ, verùm, & pecudum victimas Deo infensas esse, his verbis ostendit:

Thure Deum placa, vitulum sine crescat aratro,
Ne credas placare Deum, dum cæde litatur.

73 Et graviter † Arnobius lib. 7. contra Gent. dum ait: *Postremò, quod gaudium est innoxiorum animantium mactatione lætari, miserabiles sæpè exaudiri gemitus, rivos sanguinis fluere, & semiferinos homines, quinimo feri, quos infœlix necessitas, & malus usus docuit, cibos ex his capere. Miseratione interdum commovemur illorum, arguimusque nos ipsi, penitusque re visa atque inspecta damnamus, quòd humanitatis iure deposito, naturalis initij consortia reperimus.*

74 Augebaturque † prędicta istorum Indorum feritas, & impietas ex eo, quòd ingentem etiam, ut diximus virginum, & infantium filiorum numerum immolare solêrent, quod scelus, etsi ab Hebræis quoque, & alijs nationibus aliquando usitatum fuerit, ut colligitur ex 4. Reg. 3. & 17. & Sapient.

75 cap. 14. Semper † tamen Deo infestum, & hominibus nefarium reputatum fuit: & de eo queritur David Psalm. 105. vers. 37. & sequent. dum ait: *Et immolaverunt filios suos, & filias suas dæmonijs: & effuderunt sanguinẽ innocentem: sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan*, Ierem. capite 19. ubi cùm multa mala habitatoribus Ierusalem comminatus fuisset, hoc scelus inter alia, ut gravissimum, memorat: *Et repleverunt locum istum sanguine innocentum, & ædificaverunt excelsa Baalim, ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim, quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meum.* † Sapient. 12. vers. 5. & 6.

76 ubi refertur supplicium, quod Deus Chananæis pro huiusmodi criminibus irrogavit: *Et filiorum suorum* (inquit) *necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & devoratores sanguinis à medio sacramento tuo, & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum.* Quibus in locis plura de hoc sacrificij genere, & de illius forma, & ratione tradũt Expositores, pręcipuè Genebrard. Iansen. Bellarm. & Ioan. Lorinus, idem Lorin. sup. Acta Apost. cap. 7. vers. 43.

77 Inauxiliatę † verò vocãtur animæ, idest, corpora filiorum, qui à parentibus immolabantur, & comedebãtur, quòd omni ope, & auxilio destituerentur: cũ nec cæsi se defendere possent, nec parentes, qui ipsi cæsores, & comestores erant, tueri eos vellent, multò bestijs peiores; quæ nõ † modò suos

78 occidere fœtus non sustinent, verùm etiam pro illis, dum pugnant, sępè morti se offerunt, ut latiùs dixi in tract. de crim. parric. lib. 2. cap. 10. & inde Cantacuzenus loco illius verbi: *Auctores*, reponit, *Solutos*, quippè qui inquit, vincula naturæ perruperint, ut genitores desijsse viderentur eorum, quorum erant interfectores.

79 Prætexebant † autem Hebræi Abraham, & Iephte exemplum Genes. 22. & Iudic. 11. 31. & sequentib. quo-

80 rum prior † aggressus est sacrificare filium, & perfecisset, nisi Deus, qui pręceperat, progressum inhibuisset. Posterior devotam filiam re ipsâ immolavit. Quod tamen quàm parum eis prodesset, satis apparet; nam Abraham, Auctore Deo, id tentavit, qui tamen perfici noluit, contentus pręparatione mentis ad obediẽdum; Iephte † verò

81 factum

factum nonnulli vel non excusant, vel animam dumtaxat,&ignorantiam admittunt,ut advertit Lorin. sup. d.cap. 12. Sapient. pag. 424. Ioan. Azorius 1.part instit.Moral.lib.11. cap.14. q. 2.& Doctor Ribera in epist. ad Hebr. cap.11.num.89.

Gentiles quoque, etsi idem sacrificium in † Saturni memoriam frequẽtarent,quem infantes filios suos devorasse,fabulę narrant:&apud eos etiam celebretur Iphigenię filię Agamemnonis mactatio, & filiarum Erichthæi Attici, filij Creontis; gravissimis tamen pœnis, & edictis(ut diximus) ne id fieret, cautum est: ut pręter Plin. & alios suprà relatos ostendit Plutarch. in Apophteg. dum † scribit, Gelonem tyrannum Siciliæ,cùm Carthaginenses vicisset,eis iussisse, ne homines immolarent, alioqui se illis bellum facturum. Et Quint.Curtius lib.4. dum ait: *Sacrum,quod quidem Dijs minimè cordi esse crediderim, nostris sæculis intermissum,repetendi Auctores quidam erant,ut ingenuus puer Saturno immolaretur. Quod † sacrilegium veriùs,quàm sacrum,&c.*& tradit alia D. August. sup. Iud.q.49.

82

83

84

Et inde legimus,quòd cùm in Africa Saturno infantes palàm à parentibus immolarentur,blanditijs, & osculo comprimente vagitum, ne flebilis hostia offerretur, † Tiberius, cùm ibi Procõsulem ageret, hoc graviter vindicavit, eosdem Sacerdotes in ijsdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votivis crucibus exponens,ut scribit Tertul.in Apolog.cap. 3.Qui † tamen dolebat, suo tempore in occulto hoc sacrum facinus perseverare,prout refert etiam Lactan.Firmian.lib.1.Divin.inst.cap.25.

85

86

Et ad huius cruenti, & infandi sacrificij pravam consuetudinem puniẽdam,& penitus extirpandam, respicere putat (& meo iudicio rectè) Iacob. Ręvard. lib.3.coniectaneorum cap.1. quod ab Imperatoribus Valente, Valentiniano, & Gratiano ad Probum rescriptum est in † l. si quis penult.C. ad leg. Cornel. de sicarijs, dum inquiunt: *Si quis necandi infantis piaculũ aggressus, aggressave sit, sciat se capitali supplicio esse puniendum.* Nam quod Cuiacius existimat lib. 6. observat. cap. 21. nempè ibi legem Corneliam extendi, ut licèt de homine tantùm loqueretur,ad infantis occisionẽ trahatur,eo argumento diluitur, † quòd infans homo est, & eius occisio lege Corneliâ vindicabatur,non solũ postquàm in lucem editus erat, verùm & dum visceribus vis infertur, ut abigatur,l.si mulierem 8. D.ad l. Cornel.de sicar.l.Cicero,D.de pœnis, cum alijs, quę Ego pleniùs congessi dict.lib.2.de crim.parric.cap.12.

87

88

Atque hinc est,quòd † piaculi mẽtionem faciũt Impp.in.d.l.penult.quę vox etsi pro quolibet irreligioso scelere sæpè sumatur, l.7.§. ult. D. de iure deliber.ibi: *Ea, quæ sine piaculo non possunt præterire*, Iul. Paul. lib.1.Sentent. tit.23:ibi:*Piaculum admittit, qui corpus sepulturæ traditum nudaverit, & Solis radijs ostenderit*,peculiariter tamen ad hoc impium,& triste sacrificiũ significandum, eâ utitur Lanctantius sup.ibi: *Itaque ut diligentius piaculum solverent ducentos nobilium filios immolasse*, & ad alia similia refertur à Virgilio lib. 6. Æneid.

89

Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.

Et † piacularis hostia ea vocabatur, quam pro exolvendis populi peccatis devovebãt,precibus solemnibus à Saga,sive Sacerdotissa conceptis, ut malum omne in eam converteretur. Quã eâdem ratione piatricem, sive expiatricem vocabant, ut ex Barrone, Festo Pompeio, & alijs doctè observat Girald.d.syntagm.17.pag.472.& Anton.Clarus Silvius in commẽt.ad leg. Reg.cap.14.

90

Et de his † infantibus,ante septimũ diẽ necari solitis, alia notat Pet. Fab.

91

lib. 1. Semestr. cap. 6. pag. 34. docens, ideò apud Grecos receptum, ut septimo die pueris imponerentur nomina, tanquam saluti, & incolumitati eorum hoc pacto magis consuleretur, ut observat Aristot. lib. 7. de histor. animal. ad finem.

92 Eratque huic errori, & impietati similis alia † Cataphrigarum, & præputiatorum, qui infantis sanguinē, quem de toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extorquebant, farinā miscebant, panemque inde facientes, quasi Eucharistiam suam confecisse perhibentur. Quod forsitan dedit causam, † ut infanticidia Christianis olim a Paganis obijcerentur. Quod dolet, & omnino falsum fuisse, convincit Eusebius lib. 4. histor. Eccles. cap. 6. Tertull. in dict. Apolog. Marquard. in tractat. de Iudæ. & Infidel. 3. parte, capit. 11. numer. 7. & 8. & Martin. Delrius lib. 3. disquisit. magic. part. 1. quæst. 2. pag. 188. & quæst. 3. sect. 2. pag. 207.

93

Neque mirum est, Romanos omnium nationum prudentissimos, & politissimos eo tempore habitos, cruēta hec, & feralia sacrificia abhorruisse: cùm † & ipsos barbaros Indos, de quibus agimus, iam eorum tæderet, & maximopere ab illis eximi cuperent, atque aliam legem, & ceremonias amplecti, quamvis Sacerdotum metu, & reverentiâ cohiberētur. Et hoc in causa fuit, ut fidem nostram ita facilè, & voluntariè reciperent, ut ex aliorum relatione testatur Acosta dict. lib. 5. cap. 22. Ioan. Boter. d. 4. par. lib. 2. pag. 30. & 35. & Anton. de Herrera decad. 3. lib. 2. cap. 16. pag. 91. ubi narrat, Hispanos † diris istorum sacrificiorum spectaculis motos, & quasi Divinis impulsibus percitos, seriò deliberasse, usq; ad mortem pugnare, ut execrandas illas innocentium cædes in posterum impedirent.

94

95

Præsertim cùm die quadam, nimis ob socios ab Indis immolatos, commoti, quendam † eximiæ formę adolescentem Indum mactari viderent; qui, extracto iam corde, ubi per templi gradus de more iactus fuit, quasi Hispanorum opem implorans, patrio sermone clamavit: Heu Equites, miserè me miserum occiderunt.

96

Quod non est cur alicui incredibile videatur, cùm † naturaliter contingere potuerit, iuxta ea, quæ tradit Galen. lib. 2. de Hippocrat. & Platon. placit. cap. 4. referens, aliquoties in animalium sacrificijs accidisse, ut extracto eorum corde, iamque super aram, & rogum coniecto, respirarent, validèque mugirent, & tantisper hâc & illâc decurrerent, ut omittam alia, quæ de quibusdam, qui post mortem locuti sunt, tradit Martin. Delrius lib. 2. disquisit. mag. q. 19.

97

Sed & alia expressiora argumenta præcesserunt, quibus manifestiùs constitit, quantum hæc infausta sacrificia Dei ultionem provocassent. Nam ut pretereā illud, quod ex Cardano, & alijs retulimus suprà hoc libro capit. 2. numer. 52. de † Angelo, qui cuidam immolando adstitit, & brevi desiturum hoc genus sacrificij, Deumque vindictam pro eo sumpturum, significavit. Extat quoque aliud mirandum, & portentosum testimonium apud Acostam lib. 7. cap. 23. pag. 511. Boter. dict. lib. 2. pag. 30. & Herreram decad. 3. lib. 2. capit. 8. pag. 70. qui † narrant, quòd cùm Motechuma, Mexicanorum Imperator, multis, & tristibus augurijs anxius esset, quæ vitæ, & imperij eius interitum prænuntiabant, Deorum iram placare conatus, ingentem lapidem ad templum afferre curavit, ut supra illum plures, & frequentiores solito, hominum victimas immolaret: cùmque primò lapis, multis licèt urgentibus, & funes validissimos adhibentibus, loco vel tantillum dimoveri non posset, & rursus maioribus hominum copijs & validioribus vectibus urgeretur, vox

98

99

prope illum intonuit, quæ eos, frustrà laborare, commonuit: quoniam iam cœli, & terræ Dominus eiusmodi sacrificia summopere haberet exossa. Quo audito, Motechuma, ibîdem victimas secari, & immolari præcepit: sed iterum vox personuit, quę Domini prohibitionem repetijt; & ut certam, inquit, esse credatis, me paululum moveri sinam, sed posteà vires, & conatus vestros irritos reddã. Cùmque hoc ita contigisset, & posteà multis, & enixis Regis, & populi precibus, veluti persuásus usque ad Mexici portas ferri pateretur; ibi tandem in aquæ canalem súbitò cadens, penitus disparuit, & ad locum, unde prius evolutus erat, confusis, & paventibus omnibus, remeavit.

100 His addo † notabilem considerationem Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. 1. tom. lib. 4. in prolog. pag. 374. ubi inquit, anno 1485. quo Ferdinand. Cortesius Hispaniç natus fuit, Mexici octuaginta hominum millia solemnis cuiusdam festi occasione, uno die immaniter idolis sacrificata fuisse. Quasi Deus Omnipotens tanti, & tam diri facinoris vindicem, & punitorem eodem illo anno, quo admissum fuit, & forsitan eâdem ipsa die, pararet, nec impium illud scelus, & gementis populi afflictionem ultra progredi vellet, ut in simili habetur Exod. 3. ibi: *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audivi. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum filios Israël de Ægypto, &c.*

Quintò facit, quòd Indi non solũ prędicta scelera committebant, quæ adeò gravia esse ostendimus, & naturali legi contraria: verùm & aliud adhuc peccatum, & quidem gravius, cõmuniter frequentabant, † idololatriã

101 scilicet varijs, vanis, & interdum portentosis ritibus exercentes, & cultũ, quem vero & soli Deo exhibêre homines debent, falsis & spurcis idolis deferentes. Etenim † non Solẽ tantùm, Lunam, aut Stellas colebant, quod alijs multis gentibus commune fuisse, doctè ostendit Pet. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 1. pag. 11. sed arbores quoque, montes, fluvios, fontes, lapides, ursos, leones, tigres, angues, & vilissima quæque sibi obvia animalia, mortuorumq; cadavera, & sepulchra, atque horrifica dęmonum simulachra sub diversis; & planè ridendis, aut veriùs lugendis figuris, venerabantur: quibus ingentia templa construxerant, & superstitiosis cæremonijs, cruentisque sacrificijs, ut abundè ostendimus, immolabant.

102

103 De † quo pessimo idololatriæ Indorum vitio latè agunt Pet. Martyr in suis Novi Orb. decad. Christ. Colũb. Amer. Vespuc. Franc. Lop. Gomara, Gonzal. Ovetus. Petr. Cieza, & Ioan. Bapt. Ramusius in eiusdem Orbis relationibus, & navigationib. & reliqui Auctores, quos sup. hoc cap. n. 55. citavimus; pręsertim Roman. lib. 1. & 2. de Rep. Ind. Hieron. Bezon. in hist. Ind. lib. 1. cap. 26. & seq. ubi eius Addition. & lib. 2. cap. 20. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 5. per totum, & de procur. Ind. salu. lib. 5. cap. 10. & 11. Boter. dict. 4. par. relat. lib. 1. August. Davila in dict. hist. provin. Mexic. lib. 1. cap. 24. & 25. Fr. Alfons. Ferdin. in histor. Eccles. lib. 1. per totum, Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 6. per totum, & lib. 8. 9. & 10. Garcilas. libro 1. capit. 9. & lib. 2. capit. 4. & sequentibus, & passim Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. pręcipuè decad. 2. lib. 7. cap. 18. pag. 253. Vbi † Mexici duo millia idolorum diversorum fuisse commemorat, & de eis, & eorum Sacerdotibus aliqua tangit Bodinus lib. 1. dęmonomaniæ, relatus à Theatr. vitæ human. volum. 27. lib. 4. pag. 4189. ubi ita inquit: *In America antequàm Hispani illa potirentur, † Sacerdotes ieiunia maxima, preces, & supplicationes celebrasse constat; labaris idola circumgestasse*

104

105

eorum-

eorumque honores decantasse: tam occupatos à spiritibus malignis, res mirabiles pronuntiavisse. Illis uxores non erant, præterquàm ijs, qui peccata audiebant, pœnitentiam temperabant, & confessionem sub gravi pœna non audebant retegere. Omnes persæpè ieiunabant, maximè si quando facienda messis, aut bellum, aut Deus ipsorum, id est diabolus consulendus. Vt autem vehementiùs raperentur, oculos occludebãt aut eruebant sibi, cùm sacrificandi essent homines, & omne genus animalia idolis suis: Multa puellarum habebant monasteria, quas homines castrati, naso, labijsque præcisis, asservabant, indicta adversus incestũ capitali pœna. Qui ambibant Sacerdotiũ, cum Sacerdotibus se in sylvas, albis vestibus indutos abdebant, ubi annos quatuor, aut quinque transigebant. Hoc facto cum litteris testimonialibus (syllabos Imperatores vocant) abire solebant. Maximum Deum adorabant Solem, quem vocabant Guaca, & Pachacamac Solis & Lunæ filiũ, &c. Nimirũ † quia dęmõ, infestissimus semper hostis generis humani, his, & alijs erroribus Barbaros obcæcabat, & ambiguis responsis illudebat, ut non solùm sibi Divinos honores usurparet, verùm & ritus, quibus Deus colitur, emularetur, ut benè advertit Acosta ubi sup. & Raph. de la Torre in 2.2.quæst.85.art.3.disput.1.pag.418. 1.tom. Eratque illis adeò familiaris, & socius, ut legamus apud Petr. Ciezam, 2.par.cap.27. & Hieron. Benzonum, & eius additionatorem, dict.lib. 1.cap.26.pag. 124. in insula † Hispaniola Crocoton dæmonem misceri solitũ mulieribus, & ex eo natos bicornes nasci: cuius dictum refert Martin. Delrius lib.2.disquisit.magic.quęst.15. & eius epitomator Franc. Torreblãca lib.2.de Magia cap.31.num.40.

106

107

108 Quod † idololatriæ scelus ita absurdè apud omnes Indos, & pertinaciter frequentatum, eorum ruditatẽ imprimìs coarguit: nã ut rectè, de Ægyptijs loquens, scribit Cęl. Rhodig. lib. 16. lect. antiq. cap. 4. *Vt hebetissimus quisque est, ita facillime superstitionum vanitatibus mancipatur, quas ingenium vegetũ, doctrinæ nitore defæcatum, excultũque, præcipuè aversatur, allliditque.*

Quàm verò idẽ illud idololatriæ crimen execrabile, & † DEO OPT. MAX. semper infensum fuerit, apertè constat ex maledictionibus, & supplicijs, quæ adversus illud perpetrantes minatur Isai. 41. & 42. Deuter. 27. Exod. 22. Psal. 96. Ierem. 2. 11. Sapient. 14. 17. ubi dicitur, † quòd ad tantum flagitiũ obstupescunt cœli, & portæ eius desolantur vehementer, Apocal. 18. 1. Corinth. 6. & in alijs plurimis locis diligenter congestis à Petr. Nanio in Poliãthęa, verb. *Idololatria*, quæ † latè exornant, & prosequũtur D. Augustin. lib. 19. de Civit. Dei cap. 21. & 23. Tertullian. in peculiari libro de idololatria, Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. instit. cap. 3. D. Clement. Alexand. in Orat. adhort. ad Gentes pag. 52. & rursus pag. 108. ubi † cultum simulachrorũ manifesta probra ac dedecora, & impietatẽ extremã appellat, & Gẽtian. Hervetus ibidem, stultitiam omnibus maiorem, D. Cyprian. in orat. contra idola, D. Athanas. in tract. de vanitate idolorum, Iustinus Martyr in Oratione Parænetica, D. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 12. D. Thom. 2. 2. q. 94. art. 1. & sequentib. D. Antonin. 1. part. cap. 3. tit. 2. §. 7. ubi inquit, quòd idololatria habuit initium Babyloniç, tempore Beli, quamvis Suidas in dictionario aliam originem tradat, dicens: *Seruch defunctos præstantes viros quot annis adorari iussit, tanquam adhuc viventes, & memoriam eorum celebrari, & in sacros commentarios referri, & Deos iudicari, tanquam benefactores. Hinc ortá est idololatria, & multitudo Deorum, atque usque ad Tharram Abrahami patrem duravit*, Abulensis cap 1. in Exod. quæstion. 7. Pereira ibidem disput. 7. ubi tradunt, Hebræos propter idololatriam, quam inter Aegyptios didicerant, & exercuerant, tot divinis

109

110

111

112

supplicijs afflictos, Marquard.d.tract. de Iudę.& Infi.3.part.cap.1. num.23. & seqq. Petr. Crespecius in summa fidei, verb. *Idololatria*, Fr. Ant.à Corduba dict.lib.1.q.57.dub.5.pag.500. Anton.Possevin.in Biblioth. 1. tom. lib. 10.cap.5.pag.431. & Anton.de Herrera in.d. hist.gen. Ind.decad.3. lib.2. cap.15.pag.85.ubi docet, quid sit idololatria, unde provenerit, & quos effectus operetur; & aliqua de idololatria nostrorum Indorum subiungunt Marta dict.tract.de iurisdict.1. par.cap.24. ex num.29.ubi quòd licitum sit, idololatras debellare, Simancas in Cathol. instit. tit.32. ubi de materia, & pœnis idololatrię. Et † quòd omnis idololatra hęreticus est censendus, Gregor. de Valencia tom.3. disp.6. q.11. Tolet. de instruct. Sacerd. lib.4. cap.14. rubr. de superstit.num. 2.vers. *Est igitur idololatria*, Fr. Lud. Granatens. in Sym.Fidei, 4.par. cap.10.&5.par.cap. 26. Lælius Zechus in summa, part.1. tit.de Fide, cap.14. rubr.idololatria, per tot.Leonar.Lessius de iust. & iure lib.2.cap.43.dub.3.& 4.P.Frāc.Suar. de statu Relig. lib.2.cap.3. ubi, quid sit idololatria, &cap.4.ubi quotuplex sit, & cap.5. ubi de eius origine, & cap.6. ubi de eius gravitate, & pœna, Ioan. Azorius instit.Moral.par.1.lib.9.cap. 11.& seqq. ubi quid sit idololatria: & quod † eius crimen ex ignorantia nō excusatur Thom.Sanchez in præcep. Decalog.lib. 2.cap. 37. Martin. Delr. in adag.sacris, 1. tom. adag. 855. pag. 462.ubi † concludit, idolum inde dictum, quòd cultoribus nihil nisi dolorem, & turbelam adferat, & Deum ad iram provocet. Ludovic.à Paramo de orig.Inquisit. lib.1.tit.3.cap.2.per totum, ubi curiosè recenset, eos omnes, qui idololatriæ crimen in mundo cōmiserunt, Fr.Raph. de la Torre in 2.2. D.Thom. tom.2. q.94. artic. 3. & ex pag.98.usque ad pag.124.ubi † quòd idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est gravior infidelitate, & de eius causis, & initijs, & alia plura de ea Thom. à Iesu de procur. omn.gent.sal.lib.11. cap.10. pag.787. & sequent. ubi quàm fuerit vana istorum Indorum, & aliorum idololatrorum secta, Fr.Thom.Maluenda de Antichristo, lib.1. cap.3. pag. 6. & 7. ubi quòd Belial fuit Princeps idolorum, & quid significet, & lib.7. cap.3.pag. 349. ubi † quòd Antichristus idola auferet, & alia plura de gravitate huius criminis, Torquem. in Monarch. Ind. lib.6. cap.5.& c.33.ubi de idololatria diversarum nationum, & Indorum, & quando cœperit, Simon Maiol.in diebus Canicul.tom.2.colloq. 1. per tot. præcipuè pag. 22.& 23.ubi de varietate, & abominatione idolorum, Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 20. ubi quid sit idolum, & de initio idololatrię, Illustriss.Bellar.lib.1.de Verb.Dei, cap. 13. pag. 17. ubi idem tractat, & lib.4.de Roman.Pontif.cap. 19.pag.340. ubi de idolatriæ punitione, Franc. Torreblanca de magia lib. 1.cap.17. & 18.Ioan.Funger.in Etymol.verb. *Idololatria*, pag.448.& 449. Basil.Pontius 1.part.var.disp.q.exposit.6.& 7. ubi plura tradit de materia idololatrię, & an illa cœperit ante diluvium, tempore Henos? & † an semel extincta, sit iterum sub finem mūdi reditura, Fr.Ioan.à Ponte in cōven. utr. Monarch.lib.3. cap.12.§.2.& sequentib.. ubi plura omnino videnda de eâdem idololatria, & eius initio, & quando in Ægypto, & in Hispania ortum habuerit, & qualiter à Deo punita fuerit? eruditiss. Pat.Ioan.Pineda in commentar.sup. Iob, cap.31.vers. 26.27.& 28.ubi pòst quàm de hoc crimine multa satis curiosè congessit, ostendit, meritò † a Iob in illo loco appellari: *Maximam iniquitatem*, & quòd vix de alia tam graviter conqueritur Deus, atque de idololatria: vix alicuius improbitatis tam multæ, tamque graves appellationes; iam enim appellantur idola: *Offensiones, & dolores oculorum*,

113 114 115 116 117 118 119

lorum, ut quæ Deus non sustineat vide-re: iam *abominationes*, ut quas non sine ingenti nausea coram se videat: iam *odium, spurcitiæ, immunditia, sordes*. Denique nihil esse immundum, cum quo maxima hęc iniquitas non comparetur. Circa quod plura alia etiam congerit, & considerat Dom. Valençuela in discurs.stat. & belli, 2. part.consid.2. num.17.& 18. & novissimus P.Mendoça sup.lib.1.Reg. cap.2. vers.25. n. 12.pag.503.

120 Quam reprehendens † etiam Sibylla relata à Lactan.d.lib.i. cap.3. sic scripsit:

Græcia quid confidis in viros Principes?
Ad quid dona inania mortuis ponis?
Immolas idolis, quis tibi in mentem dolorem
Imposuit, ut hæc perficias, magni Dei ore Relicto?

Et Sedulius Paschalis, vetus & Christianus Poëta, eandem cæcitatem, & stultitiam his elegantissimis versibus carpit, qui istorum Indorum in hac parte vitia, & mores denotare videntur:

Heu miseri, qui vana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulachra, suumque
Factorem fugiunt, & quæ fecere verentur.
Quis furor est! quæ tanta animas demētia ludit?
Vt volucrem, turpemque bovem, torvumque draconem,
Semihominemque, canē supplex homo pronus adoret.
Ast alij Solem, cæcatis mentibus, acti
Affirmant verum esse patrem, quia ritè videtur,
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare Polum, cùm constet ab istis
Motibus, instabilem rapidis decursibus ignem
Officium non esse Dei.

Et est summè notandum Concilium Illiberritanum, Canone 1. ubi hoc crimen capitale, vel principale dicitur, & ibîdem plura in eius detestationem graviter & eruditè congessit Nobilis noster D. Ferdinand. Mendoça, cap. 4.& 5.citans inter alia Tertul.d.lib.de idololatr.in princip.dum ait: *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa iudicij idololatria.*

121 Talisque, ac tanta fuit † Dei Opt. Max. cura in idololatriæ occasione vitanda, ut ob hanc causam ęneum illum Serpentem, quē Moyses iussu Domini in deserto levavit, Ezechias religiosâ potestate, Deo serviens, cum magna pietatis laude contriverit, † ne ab Israëlitis tanquam idolum coleretur, ut tradit D. August. lib.10. de Civit.Dei, cap.8. & eidem Moysi in terram Promissionis populum introducere denegatum, illiusque sepulchrū occultum hominibus fuerit, ne † Iudęi omnia beneficia, quę a Deo receperant, illi prorsus tribuerent, & Divinis honoribus inservirent, ut optimè considerat Abulensis, Gagneius, & Montan.sup. Canon.Epist.Iud. Apostoli, & insinuat Chrysost.homil.5. in Matth. D.August. vel quisquis ille est, qui de mirabil.sacr.Scriptur.conscripsit, lib.1. cap.ult.gloss. Lyran. & Caietan. sup. Deuteron.34.Theodoret.q.43.in Deuter.&novissimè prosequitur P.Franc. Suarez in defens.Fidei contra sect. Anglican.cap.13.n.9. & 10. P. Fr.Ioan. Marq.in Gubernat.Christ.lib.1.c.32. pag.201. Quibus addo elegantissimū locū eiusdem Theodor.lib.3.de curat. Grecar.affect.ubi, † ob eandē vitādę idololatriæ rationem, Deū post diluviū in terra, & alijs elementis aliquid minus undequaque perfectū reliquisse, his verbis ostendit: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiēs, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorū quidē species ac magnitudo, intuētes homines ad Opificē demirandū attolleret, ipsæque vicissim labes ac patientiæ, homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adorandos, censerent.*

122

123

124

SVM-

SVMMARIVM Capitis XIII.

1 *Indorum vitia, & scelera summatim cōgeruntur verbis Pat. Ioseph. Acostæ.*
2 *Bellum rectè videtur inferri Indis, qui moniti desistere nolunt à vitijs contra naturam.*
3 *Pontifex Romanus habet potestatem in infideles peccantes contra naturam.*
4 *Dei facta nobis exemplaria esse debent.*
5 *Pius Quintus statuit, ut omnes Indi ad legem naturalem servandam compellerentur.*
6 *Princeps quilibet Christianus, data sibi opportunitate, potest compellere infideles ad servanda naturæ præcepta.*
7 *Divinam in legem, vel naturalem quæ cōmittuntur peccata, in omnium iniuriam tendunt.*
8 *Respublica aliqua si vergat ad idololatriā, vel innocentes afficiat iniuria, quilibet ei adversari potest.*
9 *Peccata contra naturam qui extirpant, Deo servire dicuntur.*
10 *Bella iusta dicuntur, per quæ victis ad pietatis & iustitiæ societatē consulitur, ex D. August.*
11 *Cap. flagitia 32. q. 7. expenditur.*
12 *Homo hominem vel sola humanitatis ratione iuvare debet, & ad bonū dirigere.*
13 *Lex ut vim, D. de iustit. & iure, & l. nō tantùm, de appellation. & similes exornantur.*
14 *Pater infidelis si velit occidere filium parvulum, ne baptizetur, quilibet ei resistere potest.*
15 *Cap. fortitudo, cap. non inferenda 23. q. 3. exornantur.*
16 *Iniuriam, & peccatum alterius qui nō excusat, cùm possit, tā est in vitio, quàm ille, qui facit.*
17 *Cap. qui potest 23. q. 5. perpenditur.*
18 *Proverb. locus cap. 24.* Erue eos, qui ducuntur ad mortem, &c. *explicatur.*
19 *Moysis facinus AEgyptium propria auctoritate occidentis, qui iniustè Iudæū vexabat, qualiter excusetur?*
20 *Psal. 81. Eccles. cap. 17. & Iob 29. verba expendantur, de oppressorum liberatione tractantia.*
21 *Cap. non est, & cap. Regum officiū 23. q. 5. illustratur.*
22 *Idololatriam compescere, quilibet tenetur, si id facere possit.*
23 *Deus sæpissimè facultatem debellandi, & puniendi idololatras concessisse comperitur.*
24 *Deuteronomij loca cap. 12. & 20. expenduntur, & explicantur.*
25 *Filijs Israël qualiter præceperit Dominus, Amorrhæis, & alijs idololatris bellum inferre.*
26 *Idololatriam qui extirparunt Reges, plurimum in sacra Scriptura laudātur.*
27 *Cap. qui vult, & cap. non invenitur 23. q. 3. illustratur.*
28 *Nicolaus de Lyra, & alij inter iustas belli causas idololatriæ punitionem apponunt.*
29 *Asa matrem suam Maacham ob idololatriam Regno privavit.*
30 *Mathathias idololatram interfecit.*
31 *D. Paul. 1. ad Roman. dignos morte esse dicit eos, qui idololatriam non vindicant.*
32 *Romanam urbem ob reliquias idololatriæ tot cladibus fuisse punitam, plurimi tradunt.*
33 *Legis antiquæ præcepta de puniendis idololatris post Christi adventum magis stringunt.*
34 *Cap. si nō audieris 23. q. 5. explicatur.*
35 *Christi post adventum idololatriā cessaturam, omnes ferè Prophetæ prænuntiarunt, quorum plura loca expenduntur.*
36 *Idola plura Christi adventu corruerūt, & obmutuerunt.*
37 *Colossus Rhodius Christi adventu dissipatus fuit.*
38 *Oracula aliqua recensentur testantia, Christi adventu Gentium idola obmutuisse.*
39 *Idololatria maius crimen est, quàm blasphemia.*

40 Blasphemiæ ratione possint Christiani infidelibus bellum indicere.
41 Blasphemiæ peccatum gravissimum est, & de eius pœnis.
Dom. Petr. Pantoja de Aiala citatur & laudatur, ibid.
42 Subditos contra proprium Regem iniustè rebellantes, quilibet etiam extraneus coërcere potest.
43 Christiani, præcipuè Pontifices, & Reges, debent Dei honorem tueri.
44 Mali sunt prohibendi ad malo, & cogendi ad bonum.
45 Vindicta, quæ tendit ad peccantium correctionem, est actus misericordiæ.
46 Cap. ea vindicta, cap. mali 23. q. 4. & cap. Dominus noster 23. q. 2. expenduntur & illustrantur.
47 Lex 35. tit. 2. part. 3. quæ vocat amicos Dei eos, qui illius inimicos quomodolibet occidunt, perpenditur & illustratur.
48 Cap. si is qui 23. q. 4. illustratur.
49 Peccata, quæ in Dei iniuriam, & contemptum tendunt, nō possumus impunita relinquere.
50 Dei iudicia pro virili sequi, & imitari debemus.
51 Deus propter tyrannidem, idololatriā, & peccata cōtra naturam plura Regna subvertit. Et num. sequentib.
52 Regna transferri ob iniustitiā, & peccata pluribus Scripturæ locis probatur, quorum præcipua perpenduntur. Et numer. 54.
53 Capit. si de rebus, & capit. quemadmodum 23. quæst. 7. exponuntur & exornantur.
55 Auctores plurimi recensentur, qui subversiones, & mutationes Regnorū peccatis attribuunt.
56 Regna sine virtutibus instabilia esse Seneca tradit.
57 Africanorum, & Sodomorum scelera qualiter Dei iram excitaverint? cum Salviano.
58 Peccata videntur clamorem habere, quo Deum ad punitionem vocant.
59 Regnorum mutationes, & declinationes non proveniunt ex vi Astrorum, sed peccatorum.
60 Religionem, & pietatem servare est fulcrum Imperiorum.
61 Dei vindicta lenta, sed certa.
62 Habacuc verba capit. 23. expenduntur.
63 Iusti Lipsij elegantissima verba de Dei vindicta referuntur.
64 Peccata numerantur, quæ Deus acerbissimè punire solet, etiam si ea usque ad certam metam, vel periodum dissimulaverit, cum Benedicto Pererio.
65 Amorrhæorum iniquitates quando cōpletæ dicantur in Scriptura?
66 Indorum ob maximas, & inveteratas iniquitates, & ut via aperiretur Evāgelio, Deus Hispanorum victorias, & dominationem disposuit.
67 Ignorantia non videntur excusari posse Indi, qui contra legem naturæ peccabant.
68 Lex naturalis est lumen rationis humanæ, natura ipsa omnium hominum mentibus insitum
69 Indis, quantumvis Barbaris, non denegavit Deus lumen rationis naturalis.
70 Lex Divina, & naturalis omnibus hominibus intrinsecùs à Deo communicata videtur, ex D. Paulo, Augustino & Cassiano.
71 Ignorantia invencibilis non admittitur in puris ac primis præceptis naturalibus, & exempla eorum.
72 Cap. turbatur 1. q. 1. explicatur.
73 Rusticitatis excusatio non admittitur in his, quæ naturali ratione suadentur.
74 Consuetudo non excusat ab implemento præceptorum naturalium, & eò est peior, quò diuturnior.
75 Natio nulla ita hebes, & Barbara est, cui permitti possit, ut Deum saltim generaliter non agnoscat, & revereatur.
76 Deum aliquem esse, cuius providentia regatur hoc omne quod cernimus, nemo ignorare potest; & Auctores plurimi, qui de hoc argumento tractant.

77 Idololatræ per ignorantiam non excusantur.

78 Deus est ultimus finis hominis.

79 Prosperi Aquitanici elegantissima carmina de cognitione Dei.

80 Indi, quamvis extranei, & remoti, ad cognitionem veri Dei, & observantiam legis naturalis ab Hispanis perduci debuerunt.

81 Necessitate in extrema existenti quilibet tenetur opem ferre.

82 Inimicos etiam diligere, & iuvare debemus, cùm sint naturæ nostræ participes.

83 Cap. charitas 5. de pœnitent. dist. 5. explicatur & exornatur.

84 Infideles corrigere tenemur, non solùm ut fidem recipiant, verùm & à peccatis contra naturam desistant.

85 Homines hominibus ex lege naturæ cõsulere debent, ex Cicerone, & alijs.

86 Ciceronis locus lib. ultim. de finibus emendatur.

87 Dei imago est homo benefaciens.

88 Auxilium miseris denegare turpe semper reputatum est, & talionis pœna punitum.

89 Indi iuvari, & à suis miserijs, & peccatis erui debuerunt, quamvis nostrũ auxilium non peterent, & sua sorte contẽti viverent. Et num. 92.

90 Invito beneficium non confertur.

91 Lex ult. D. de usu & habit. perpenditur & illustratur.

93 Indi non potuerunt tyrannidi, cruentis sacrificijs, & alijs damnis, quæ olim patiebantur, consentire.

94 Vitæ alterius, imò nec propriæ nemo est dominus, nisi ad custodiendum illam.

95 Humanitatis, & pietatis officium exigit, ut proximis in periculo positis, etiã invitis, auxilium feramus.

96 Lex non tantum, D. de appellat. & l. addictos, C. eodem, exornantur.

97 Captum ab hostibus possumus etiam invitum redimere, & debet contractum servare.

98 Vassallos a dominis crudeliter habitos, etiam auxilium non potẽtes debet Princeps liberare, & ab eorum iurisdictione eximere.

99 Invitos etiam ac nolentes servare, pulcherrimũ opus est, ex Seneca & Cassiod.

100 Indos voluntariè consensisse in tyrannides, sacrificia, & alia damna, quæ sub antiquis dominis patiebantur, falsum esse probatur.

CAPVT XIIII.

De eodem titulo, & alijs varijs rationibus, & argumentis, quibus magis ac magis probari videtur, ad observandam legem naturæ, & idololatriam relinquendã, Indos, & quoslibet alios infideles rectè vi & armis compelli posse.

HÆC quidem † omnia, & alia gravissima, & fœdissima Indorum scelera, ultra Auctores suprà relatos, non solùm cõmemorat, verùm & re ipsâ comperisse testatur, & dolet disertiss. Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 3. dicens, longum esse ea recẽsere; quoniam prẹter idololatriã, nefaria sacra, dæmonũ frequentes collocutiones, concubitum masculorum, incestuosam pollutionem sororũ, ac matrũ, & reliqua id genus flagitia: alij alios indictâ causâ enecabant: compotationes ac tumulentias suas cruore miscebãt: humanis multi carnibus pro summis delicijs vescebantur: alij pueros innoxios simulachris mactabant: alij suorum inferias aliorum sanguine peragebant: plerique potentiã ad nihil aliud, quàm ad nocendum, & sęviẽdum, sibi datam arbitrabantur, perinde atque immanes feręę, quæ naturali- 1

ter gradu inferiores ac viribus imbecilles pecudes, prædę suæ vendicant: ut idem sit apud istos dominari,&prædari: nihil aliud subditum esse, quàm potentioris libidini obnoxium esse,ita ut iustū volumen impleri oporteret, si exactè referre vellemus,quanta essent eorum vitia,& quàm latè patens, hæc feritas barbarorum in hoc vastissimo Orbe,qui ritus portentosi, & quę denique legum,ac dominorum tyrannis.

Quæ cùm ita se habeant, prædictorumque criminum gravitas,& atrocitas adeò magna sit, ut abundè probatum reliquimus: dubitandum non videtur, 2 † quin nostri Catholici Reges bellum adversus Indos movêre potuerint, ut ab his sceleribus abstinêre, & legem naturæ servare compellerentur. Interveniente præsertim auctoritate Romani Pontificis,qui 3 † hoc in casu adversus omnes infideles iurisdictionem habet, tanquam generalis CHRISTI Vicarius,cap.1.& 2.de trāslat.Episcop.&eos,fidetur facultas,punire potest, ad 4 † Dei facta imitanda, quę nobis exemplaria esse debent, ut apertè tradit Innocent. Hostiens. Ancharran. Florentin. Sylvest. & reliqui Doctores, quos in præcedentis capitis initio retulimus, & in nostris terminis definisse videtur Pijssimus ille, & omni ævo venerandus, Pius Quintus 5 † Rom.Eccles.P.M. qui cū multa præclarè pro Indorum spirituali &tēporali salute providisset, illud etiā expressè sanxit, ut omnes Indi, quamvis Ethnici,ad legem naturalē observandam compellerentur, ne pravo exemplo alijs Indis iam conversis officerent, vel Hispanis inter eos degentibus scandalum generarent, ut tradunt Hieron. Cater. in eius vita, pag. 105. Anton.à Fuenmaior. in lib. 4. & Fr. Alfons.Ferdinand.in histor.Eccles. nostr.tempor.lib.1. cap.52. pag.182. Quinimo 6 † etiam sine speciali licentia Romani Pontificis quēlibet Christianum Principem hoc idem officium datâ sibi opportunitate exercêre debêre,optimè docet & probat Fr. Ant. à Corduba lib.1. quæstionarij, q. 57. dub.5.in princip.pag.498. & sequitur Pat.Molina dict.disp.106.vers. *Tertia conclusio.*

Pro cuius sententię maiori comprobatione,& illustratione,ultra ea, quæ in cap. præcedenti retulimus, rursus primò considerari potest, 7 † quòd id, quod in legem Divinam,& naturalem committitur, in omnium tendit iniuriam,l.Manichęos,vers.*Ac primum*,C. de hæretic.l.40.tit.5.lib.16. C.Theodos. Bartol. in l. Gallus, §. ille casus, numer.3.de liber.& posthum. cap. urgentis,ubi gloss.de hæretic. Iust. Lips. lib.4.civil.doct.cap.3. Salvian.de Gubernat. Dei lib. 4. Melchior Iunius quęst.Polit.p.3. q.94. Annæ. Robert. lib. 1. rerum iudicat. cap. 12. Lælius Zech.in tract. de Princip. cap. 5. n.1. Ioan.Baptist.Valençuela in monitor. contra Venetos, 7. part. num.117. & Petrus de Aragon in 2. 2. quęst. 10. artic.3. vers.*Secunda conclusio*: ubi ait, quòd 8 † quotiescunque aliqua Respublica vergit ad idololatriam, vel in ea innocentes efficiuntur iniuriâ, licitum est unicuique,illos bello & armis defendere, lege naturæ id ordinante, ut eius observantia salva, & libera maneat. Et idem latiùs in nostra specie sequuntur, & probant reliqui Auctores suprà relati, pręcipuè Caietan. 2.2.quęst.40.artic.1.Gregor.Lopez in dict.l.2.tit.23.par.2.gloss.magna, versic. *Alium titulum*, & vers. *Quinta conclusio*, Marquard.dict.tract.de infidel. 3.par.cap.1.num.39. Covarrub.in regu.peccatum,2.part.§.10.num.1. versic. *Tertiò*, in fine, Corduba ubi suprà pag.499.& Doct.Marta dict.tract.de iurisdict.1.part.cap.24.num.28.& sequentib. docentes, 9 † quòd qui talia crimina impediunt,vel puniunt, Deo servire dicuntur, argum.cap.ult.23.q. 5.cap.paratus, cap.apud 24. q. 1. ubi licita ea bella dicuntur, per 10 † quæ

ad

ad pietatis, & iustitiæ societatem victis faciliùs consulitur, prout & D. Augustin. ostendit epistol. 5. dum ait: *Agenda sunt multa etiam cum invitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius utilitati consulendum est, quàm voluntati. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur: quoniam nihil est infælicius fælicitate peccatorum, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur*, & lib. 3. confess. capite 8. relatus in † cap. flagitia 13. 32. quæst. 7. sic inquiens: *Flagitia, quæ sunt contra naturam, ubique & semper detestanda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt; quæ si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu Divina lege tenerētur: quæ non sic fecit homines, ut se illo uterentur modo. Violatur quippè illa societas, quæ cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ipse auctor est, libidinis perversitate polluitur.*

11

Debent namque † homines, vel solâ humanitatis, & cognationis naturalis ratione cogente, aliorum hominum mores ad bonum dirigere, insignia scelera, & facinora vindicare, & iniurias, atque oppressiones, quas sub tyrannorum iugo patiuntur, pro viribus impedire, ut optimis exemplis ostenditur in lib. Machabæ. cap. 1. 3. & 4. Zachariæ cap. 14. & Oseæ cap. 10. & communiter notant Bart. & Doctores per text. ibi † in l. ut vim, D. de iustit. & iure, l. 1. D. de ijs, qui sunt sui, l. si servus eâ lege, D. de servis exportand. l. metum 9. §. sed licèt, D. quod met. caus. l. non tantum 6. ibi: *Humanitatis ratione*, D. de appellat. l. culpâ caret, D. de regul. iuris, l. 1. §. sed in eo, D. ad Syllanian. cap. quantæ, de sentent. excommun. cap. dilecto, eodem tit. in 6. iūctis alijs, quæ observant D. Ambros. lib. 3. offic. cap. 3. D. August. lib. de moribus, cap. 27. Marc. Mantua lib. 4. observat. 36. Tiraquell. de pœn. temper. caus. 24. Menchaca in præfat. controvers. illustr. num. 2. & sequētib. & lib. 1. cap. 8. ex num. 18. & cap. 16. num. 10. & cap. 21. num. 29. & sequentibus, Pinelus in rubr. C. de rescindend. vendit. 1. p. cap. 2. num. 26. Cuiacius in recit. posthum. ad dict. l. ut vim, Bobadilla in Politic. lib. 5. cap. 2. num. 2. litter. D. dixi Ego in meo tractat. de crimin. parric. lib. 2. cap. 2. & in eleganti casu resolvit Dominic. Soto in 4. dist. 5. q. 1. art. 10. inde concludens, † quòd si pater infidelis velit occidere filium parvulū, ne baptizetur, licitè id ei prohiberi posset, & ab eius manibus filius abduci; quod etiam sequitur Gabriel in 4. distinct. 4. quæst. 2. artic. 3. Victoria in 2. relect. de Indis num. 15. & omnes Theologi communiter secundùm Cordubā ubi suprà.

12

13

14

Atque eapropter D. Ambros. lib. 1. offic. capit. 27. & 36. relatus in † cap. fortitudo, & in cap. non inferenda 23. quęst. 3. hanc veram fortitudinem & plenam iustitiæ vocat, quæ à latronibus defendit infirmos. Qui † enim non repellit à socio iniuriam, si potest, tam est in vitio, quàm ille, qui facit; quæ verba mutuatus videtur à Cicerone lib. 1. offic. dum ait: *Qui enim non defendit, neque obsistit iniuriæ, si potest, tam est in vitio, quàm si parentes, aut patriam, aut socios deserat.* Et à D. Anastas. & Damascen. relatis in † capite qui potest 23. quæst. 5. dum inquiunt: *Qui potest obviare, & perturbare perversos, & non facit, nihil aliud est, quàm favere eorum impietati. Nec enim caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare.* Quibus arridet Iustus Lipsius lib. 5. civil. doctr. cap. 4. ubi inquit: *Nec similis ratio in oppressis, quos si gravior aliqua vis, aut extrema tyrannis urget, videtur cogere te communis societatis vinculum, ut adiutes.*

15

16

17

Et melius † Salomon Proverb. capite 24: *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses*; quem locum exponens Glossa in dict. capite non inferenda: *Erue*, inquit, *per vim si iniustè ducantur,*

18

tur, *vel per supplicationem si iustè*, & eius auctoritate Div. Ambros. ibîdem, Div. Augustin. quęst. 2. in Exod. tomo 4. Hieronym. in quæstion. Hebrai. sup. lib. 1. Regum, in fine, Div. Thom. 2. 2. quæst. 61. articul. ultim. Burgens. sup. capite 2. Exod. Pererius ibîdem disput. 10. primum illud Moysis facinus, 19 † non solùm Divinæ inspirationis titulo liberant, sed iustitiæ etiam ratione commendant: qui cùm vidisset Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, illum defendit, ita ut Ægyptium prosterneret, atque in arena absconderet. Nimirum, quia debuit Moyses vim vi repellere, & pauperem & egenum oppressum de manu peccatoris liberare, ut 20 † habetur Psalm. 81. & Eccles. 17: *Vnicuique mandavit Deus de proximo suo*, & Iob 29. vers. 17. ubi gloriatur, quòd semper se se his iniquitatibus opponebat: *Cōterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*

Potest etiam ad idem adduci insignis alter Div. Augustini locus ad Macedon. epistol. 54. relatus 21 † in capite non est 23. quęst. 5. ubi ait: *Non est iniquitatis, sed potius societatis humanitate devinctus, qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator*; & Div. Hieronym. sup. Ierem. capite 2. relatus in capite Regum officium, eâdem caus. & quæst. ubi scribit: *Proprium Regum officium esse, vi oppressos liberare, & contra potentes innocentibus, & imbecillis auxilium præbere, & ne quidem per conniventiam pati, ut ab alijs contristentur*, & Pelagius Papa in cap. omnis 7. quæst. 1. ubi ait, quòd qui negant misericordiam, & oppressis favorem debitum, videntur negare CHRISTVM. Circa quorum iurium illustrationem, & praxim in materia vitandi violentias, quas iudices Ecclesiastici sæcularibus faciunt, plura novissimè congessit Hieronym. Zevallos in tractat. de violentijs, 1. part. gloss. 5. ex numer. 27. & magis in nostris terminis Azevedo consil. 37. numer. 13. & Valençuel. in discurs. sta. & bell. parte 2. consid. 2. ex numer. 99. idem Valençuela contra Venet. 7. parte, numer. 62. Petr. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 11. num. 3. & sequentib. & Nos infr. lib. 3. cap. 3. num. 15. & sequentibus.

SECVNDÒ facit, quia si defensio, & vindicta, de qua suprà locuti sumus, ita iustè permittitur, ut iniurię hominibus illatæ cessent, & vindicentur, multò 22 † magis iustū, & licitum esse videtur, infidelibus pro eorum idololatria compescenda, & castiganda, bellum inferre, cùm per eam ipsi Deo ita gravis iniuria irrogetur, & talis sit, ac tanta (ut videmus) huius delicti gravitas, & impietas, 23 † cuius puniendi, & cohibēdi ratione ipse DEVS OPTIM. MAXIM. hanc bellandi adversus idololatras facultatem sæpènumero permisisse, imò & præcepisse comperitur, ut apparet ex pluribus locis expensis à Corduba dict. quęst. 57. dub. 5. versic. *Tertiò*, pag. 500. & præcipuè ex Levit. capit. 18. & 24 † Deuter. capite 12. ubi filijs Israël, antequàm terram Promissionis intrarent, hoc veluti primum, & precipuum mandatum iniunxit: *Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, Deos suos super montes excelsos & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras eorum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuite: disperdite nomina illorum de locis illis.* Et infrà: *Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerūt Dijs suis, offerentes filios, & filias, & comburentes igni.* Et eiusdem Deuteron. cap. 20. ubi 25 † ex promissis civitatibus omnes omnino in ore gladij interficiendos esse, Dominus iubet, Hethæum videlicet, & Amorrhęum, & Chananæum, Pherezęum, & Hevæum, & Gebusęum, ne fortè docerent populum facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt Dijs suis. In alijs autem

tem civitatibus non promissis eas belli conditiones apponit, ut si pacem prius oblatam accipere noluissent, sed bello se defendere, omnes mares occiderent, omnem prędam exercitui dividerent, & de spolijs hostium comederent: *Sic facies* (inquit) *cunctis civitatibus, quæ à te procul valdè sunt, & non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es*: quò loci Glossa Interlinearis, verba: *Quæ à te procul sunt*, interpretatur, idest: *Religione diversa*, sic apertè ostendens, ob solam idololatriam urbes illas debellari permissas, & non ratione alterius iniuriæ populo Israëlitico illatæ.

26 Et propter † hanc idolorũ, & idololatrarum debellationem & dissipationem, multum laudari videmus Ezechiam, Iosiam, & Nabuchodonosorum lib. 4. Reg. capite 18. & 23. & Daniel. cap. 14. quorum exemplo D. August. epist. 48. & 50. ad Bonifacium Comitem, Christianos Principes ad prælĩũ contra idololatras adhortatur. *Omnes*, inquiens, *Reges, qui in populo Dei non probibuerunt, nec everterunt idola, & alia, quæ contra Dei præcepta fuerant instituta, culpantur: & qui prohibuerunt, & everterunt, super aliorum merita laudantur*: quod recoluit Gratianus

27 in † capite qui vult, & in capite non

28 invenitur 23. quæst. 3. Et † Nicolaus de Lyra sup. Numer. capit. 31. eorundem locorum auctoritate permotus: *Vna*, inquit, *belli iusta causa est contra terram, in qua Deus per idololatriam blasphematur.* Idemque expressè affirmãt Marquard. Lucas de Penna, Malferitus, Alfons. à Castro, Guerrerus, Marta, & plurimi alij utriusque cẽsurę Doctores, quos initio capitis præcedentis retulimus.

29 Quibus addere licet, quod † in lib. 3. Reg. capite 15. legimus de Asa Iudæorum Rege, qui matrem suam Maacham, Absalonis filiã, propter ædificatum Pani sacellum Regno privavit. Et 1. Machab. 2. † de Mathathia,

30

qui dicti, pręcepti, & vigoris memor, interfecit eũ, qui ad aras sacrificaturus accesserat.

31 Conducit etiam auctoritas † Divi Pauli 1. ad Roman. ubi cùm seriò idololatriam, & alia obscœna crimina infidelium connumerasset, & supplicia, quę pro illis passuri erant, concludit: *Quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, ubi D. Ambros. exponit, idest: *Qui non vindicant.*

32 Romanam † quoque urbem ob reliquias idololatriæ ingentibus cladibus, & excidijs Alarici, Genserici, Odoacris, & Totilæ Divino iudicio affectam fuisse, quousque tandem Imperiũ Orbis in varios Reges, Regnaque distractum, atque divulsum, ipsa penitus amiserit, piè & eleganter insinuat, & lacrymatur Paul. Oros. lib. 7. cap. 37. & 39. D. August. in opusc. de excid. urb. & passim in libris de Civit. Dei. & lib. 2. retract. cap. 43. Sozomen. lib. 9. hist. Eccles. cap. 6. Salvian. in septem libris de vero iudicio, & providentia Dei, S. Gelas. in epist. cõtra Andromachũ, tom. 1. epistolar. Roman. Pont. & alij, refert Maluenda lib. 4. de Antichristo cap. 6.

33 Neque dixerit aliquis † ea legis antiquæ pręcepta, post Novi Testamẽti promulgationem, exolevisse; nã contrarium, & meritò quidem affirmat D. Cyprian. lib. de exhortat. martyr.

34 cap. 5. relatus à Gratian. in † cap. si non audieris 32. 23. q. 5. ubi postquàm prædicta Deuteronomij, & Mathathię exempla commemoravit, hæc elegantissima verba subnectit: *Quòd si ante adventum Christi circa Deum colendum, & idola spernenda, hæc præcepta servata sunt, quantò magis post adventum Christi servanda sunt, quando iste veniens non verbis tantùm nos adhortatus est, sed & factis?*

35 Etenim † omnes ferè Prophetæ prædixerunt, post adventum Christi

ido-

idolalatriam exterminandam fore, ut constat ex illo Isai. 2. *Elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur.* Et Zachariæ 13: *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum: Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà.* Idem etiam habetur Isaiæ 31. Ezech. 6. & 30. Oseæ. 10. Miche. 1. Daniel. & Sophon. 2. & latè observant Marquard. d. tract. de Iudæ. & Infid. 3. par. cap. 1. num. 24. Bellarmin. lib. 1. cõtrovers. cap. 8. de Christ. pag. 105. lit. D. Gaspar Sanctius sup. Isai. in locis suprà relatis, & Fr. Lud. Granatens. in Symb. Fid. part. 4. cap. 10. pag. 458. Et pluribus exemplis † idolorum, quæ Romæ, & in Ægypto, & alibi adveniente Christo corruerunt, & Oraculorum, quæ responsa ampliùs reddere non valuerunt, luculenter confirmant Nicephor. lib. 1. cap. 17. Porphirius, licètipse fuerit magnus idolorum cultor, in lib. de deficientia Oraculorum, Pat. Ioan. Pineda sup. Iob, tom. 2. pag. 634. & 1071. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 1. pag. 307. & sequentib. & tom. 2. colloq. 1. pag. 78. & tom. 1. colloq. 21. pag. 476. Thom. Bozius lib. 14. de sign. Ecclef. cap. 3. & 4. & lib. 23. cap. 1. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 5. pag. 32. ubi ad hanc causam refert † ruinam, & dissipationem magni illius idôli, Rhodij olim erecti, quod Colossum appellarunt, & inter ingentia mundi miracula connumeratũ fuit, & Nos alia congessimus sup. hoc libro, cap. 4. ex num. [illegible]

36

37

Suntque valdè notatu digna ipsorum † Oraculorum responsa, quæ de hac re apud prædictos auctores circumferuntur, quorum unũ sic habet:

38

Puer Hebræus iubet me Dijs beatis imperans,
Has ædes relinquere, & statim Orcũ abire.
Cæterum abi tacitus à nostris aris.

Aliud sic.

Tripodes congemiscite, abijt Apollo,
Abijt, quia flammeum me cogit cœleste Numen.
Erat Iupiter, & nunc est, & erit, ò magne Iupiter.
Hei mihi oraculorum defecit me claritas.

Et Sacerdoti, qui ultimus Apollinem de vera religione consuluit, respondisse narratur.

Ne me extremum, & ultimum velis ipse rogare,
Infœlix Sacerdos, de Divino genitore,
Deque charo, & unico Filio celeberrimi Regis,
Et Spiritu, qui omnia circum affatim continet.
Mentes, terram, fluvios, mare, Tartara, aërem, ignem.
Hei me etiam nolẽtẽ Spiritus ille his adibus expellet.
Ac tutumque desertum linquetur limen hoc fatidicum.

Vt omittam vulgatum Virgilij locum Æneid. 6. quem in eundem sensum plures auctores accipiunt, dum canit:

Huius in adventum iam nunc & Caspia Regna
Responsis horrent Divum, & Mæotica tellus.

Tertiò, in maiorem suprà dictorum fidem, & comprobationem, illud etiam addere possumus, quod † idololatria, & infidelitas maiora, & graviora crimina sunt, quàm blasphemia, & eam in se includunt, in quantum subtrahunt Deo, singularitatem dominij, & fidem opere ipso impugnant, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 3. & q. 94. art. 3. ad 2. Fr. Raph. de la Torre ibidem, ex pag. 98. Pet. de Aragon in eâd. 2. 2. q. 13. art. 4. pag. 369. & Ant. a Corduba dict. q. 57. dubit. 5. pag. 500. ubi aiunt, quòd idololatria ipsi fidei unius veri Dei, & Christi Redemptoris magis directè, quàm alia peccata, ipso facto contrariatur, & fundamentum Christianæ Religionis evertit. Sed sic est, quòd propter † blasphemiam

39

40

potest bellum adversus infideles indici, quoties hi fidem blasphemijs, pravisque persuasionibus impediunt, vel legis Evangelicę prædicatores etiam in eorum Provincijs infestant, ut colligitur ex D.Thom. 2.2.q.10. articul. 8.& 11. & Caietan. ibidem, & notat Albertin. in rubr.de hæretic. q.8. Albert. Pius Campensis contra Erasm. cap.21. de bello. Covarru. in d. regu. peccatum, 2.p.§.1.num.3.vers. *Quartò licitum*, & Victoria in relect. 1. de Indis n.31. & Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 52. vers.7. pag.544. ubi probat, quàm ægrè ferat Deus suum nomen blasphemari: ergo multo magis propter idololatriam, adeò gravem, cruentam, & perniciosam Indis, de quibus agimus, bellum iustè moveri potuit. Quod argumentum fortissimum reputat, & appellat Sepulveda in Apolog. contra Episcop.de Chiapa, & confirmari potest † ex his, quæ de pœnis cōtra blasphemos, & huius criminis gravitate referunt Castro de iusta hæretic. punit. lib. 1. cap.12. Domin. Bañez d.2.2.q.10.art.10.vers. *Dubitatur*, Iul.Clarus, & Baiard. lib.5.Sentent.§. blasphemia, Tiber.Decian.lib.6.crimin.cap.1. & sequentib. Director. Inquisit. 2. part. q.41. commentar. 66. pag. 333. Aragon. ubi sup. pag. 369. Azor lib.3. instit. moral. cap. 38. D. Ioan. Vela in tract.de pœnis delictor. cap.4. & innumeri alij relati a Farin. in praxi crimin.tom.1. q.20. Bobadilla in Polit.lib.3.cap.15.num.11.&lib. 5.cap.1. num.108. cum sequentib. & lib.2.cap.17.num.77. Parlador.lib.3. rer.quotid.cap.18. Pet. Matthæus in notis ad summam constit. Pontif. circa constit. Iul.III. contra blasphem. pag.355. Simon Maiol. in colloq. de perfidia Iudæ.pag.54. & seqq. Camillus Borrel. de Magistrat. edict. lib. 3. cap.1. & cons.43. per totum cent.1. & novissimè Licentiat. Barnuevus de Mosquera in peculiari tract. de blasphemia, & eius pœnis, & eruditus pariter ac nobilis D. Petr. Pantoja de Aiala in commentar.ad leg. fin. C. de aleatoribus, numer.10. fol.137. & sequent.

41

QVARTÒ, suprà dictis non incongruenter adijcio, quòd secundùm eundem D.Thom.2.2.q.40.art.1. † iusta causa bellandi contra aliquos est, quādo hoc illi merentur propter aliquam culpam, quapropter si subditi negarent honorem suo Regi, possent etiam ab extraneis puniri, ut omnes cum Angelico Doctore concludunt, & expressè resolvit Caietanus 2. 2. quæst. 10.articul.8.& 9. Quod cùm ita se habeat, longè † magis ex charitate, sive pietate, quinimo & ex lege iustitiæ, Christiani tenemur, & illi præsertim, qui Pontificali, aut Regali auctoritate præfulgent, unici & veri Dei, ac Domini nostri honorem tueri, & iniurias, quas infideles Idololatræ ei quotidie ferunt, prohibere, ac vindicare.

42

43

Mali † quippe sunt prohibendi à malo, & cogendi ad bonum, eaque vindicta, † quæ valet ad correctionem, non solùm non reprobatur, sed imò ad misericordiam pertinet, & si ea, de quibus Deus vehementer offenditur, insequi, vel ulcisci deserimus, ad irascendum utique Divinitatis patiētiam provocamus, ut ex varijs D. August. sententijs recoluit Gratian. † in cap. si ea 50. cap. ea vindicta 51. cap. mali.54. 23. q.4. & docet idem August. lib.6. quæst. q.10. relatus in cap. Dominus noster 23.q.2.

44

45

46

Quam eandem sententiam latiùs prosequitur D.Hieron. in cap. qui malos 23.q.5. D. Chrysost. sup. Matthæ. 5.q.324. ad 4.& q.338. Gabriel. in 4. dist. 15.q. 4. Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 5. pag. 499. & post hæc scripta D.Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. status & belli part.2. consid.2. ex numer.99.& consider.3. num.41. Et conducunt † elegantissima verba legis 35. titul. 2. part. 3. ubi ex antiquorū sapientium doctrina

47

hoc

hoc proverbium deducitur: *Amigo de Dios es, quien enemigo de Dios mata en tiẽpo qualquier.* Quod prosequitur Abbas in cap. 1. de ferijs, Albericus in l. provinciarum, C. eodem, & latè exornat Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 13. num. 38. & sequentib. ubi etiam allegat opt. text. † in cap. si is qui 23. q. 4. vbi dicitur: *Et licèt ea, quæ nobis committuntur, facilè possimus indulgendo dimittere, † ea tamen, quæ in Deum commissa sunt, cum magna districtione, nec sine pœnitentia possumus relaxare.*

48

49

QVINTÒ considero, quòd Innocent. & Doctores suprà citati, iure optimo tradere potuerunt, hanc vindictam, quæ de tyrannis, idololatris, & alijs peccatoribus sumitur, qui contra legem naturalem delinquunt, ex Dei imitatione descendere, † quia iudicia Dei debent esse exemplaria iudiciorum nostrorũ, ut docet August. in cap. 1. cap. qui peccant, cap. quoniam, cap. quando, cap. non invenitur 23. q. 3. & in terminis tradit Corduba dict. dub. 5. vers. *Maior autem*, pag. 500. ubi ad idem D. Thom. Caietan. & alios allegat. Et videmus Deum ipsum, qui in sua potestate, & voluntate habet omnium iura Regnorum, ut latè ostendimus in cap. 2. huius libri, † propter eiusmodi peccata, præcipuè ubi diuturna, & iterata sunt, imperia evertere, mutare, & ab alijs in alios transferre, solitum esse: eorumque Principes, & Respublicas, etiam tunc, cùm maximè florent, opprimere, & extraordinarijs modis punire, ubi ordinarij nõ sufficiunt, ut præter sacræ Scripturæ loca, & exempla, quorum sup. meminimus, satis constat † ex illo Eccles. cap. 10. vers. 8: *Regnum à gente in gentẽ trãsfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diversos dolos*, Sapiẽt. 10. *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum*, & Proverb. 13. *Thesaurizantur autem iustis divitiæ impiorum.* Matthæi 21. *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam.*

50

51

52

Quas Domini voces ad omnes impios, & iniquos valêre, graviter docet D. Augustin. adversus litt. Petilia. cap. 43. & in epist. 50. ad Bonifac. cuius verba referuntur † in cap. si de rebus, & in cap. quemadmodum 23. q. 7. Et re ipsâ ostendit historia † Nabuchodonosor, & Balthasaris Regis, Daniel. cap. 4. & 5. Saulis 1. Reg. cap. 15. Amorrhæorum Deuteron. cap. 21. & Parabola vineæ, de qua apud Matthæ. d. cap. 2. Marc. cap. 12. & translatio Imperij, quæ de Græcis facta est ad Germanos, de qua in cap. per venerabilem 34. de electione, & alia innumera testimonia, & exempla, quæ ab omni antiquitate petita † recolunt Nicolaus de Lyra, & alij noviores scribẽtes in dictis locis, Doctores in cap. trãslato de cõstitut. Oldrad. cons. 69. & 72. Martin. Laudẽs. in tract. de Principe, q. 155. Lãcellot. Conrad. in tẽplo iudicũ, lib. 1. cap. 1. §. 2. q. 2. n. 16. fol. 14. Ioan. Salisberiensis in Policratico, sive de Curialium nugis, lib. 4. cap. 12. Pet. Greg. lib. 18. Syntagma. cap. 1. & lib. 5. de Repub. cap. 2. & lib. 21. cap. 1. Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 6. num. 1. pag. 74. & cap. 27. num. 6. pag. 276. & cap. 28. num. 46. pag. 290. Palac. Rubeus de obten. Navar. part. 5. §. 4. & 9. Thom. Bozius de sign. Eccles. in prætermis. ad lib. 24. cap. 3. pag. 627. & de ruinis Gent. lib. 2. cap. 15. pag. 199. & in integro tract. de imperio virtutis, Pet. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 8. pag. 101. & cap. 20. pag. 308. Simancas lib. 3. de Repub. cap. 9. n. 11. Iust. Lips. lib. 2. Politicæ, sive civil. doctr. cap. 7. & 10. Pat. Ribadeneira in Princip. Christ. lib. 2. cap. 4. pag. 513. Rutil. Benzon. de anno Iubil. lib. 6. cap. 17. Pat. Ioan. Pineda commẽtar. in Iob. cap. 34. vers. 24. & de rebus Salom. lib. 7. cap. 2. num. 1. pag. 482. Calistus Remirez in tract. de lege Regia, §. 8. n. 22. Simon. Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. de bellorũ eventib. pag. 341. Petr. Andr. Canonh. in Aphorism. pol. Hippocrat.

53

54

55

pag. 643. & sequentib. Valençuela in dict. monitor. contra Venetos, part. 5. n. 196. Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 2. num. 11. & 12. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 26. pag. 318. & Fr. Ioan. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 4. cap. 106.

Et ante eos hoc idem optimè præsensit Demosthenes in Oratione Olynthiaca 2. 56 † & Seneca in Tyeste, actu. 2. scena 1. dum ait:

—— *Vbi non est pudor,*
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile Regnum est.

Et Salvianus lib. 7. de providen. Dei, ubi 57 † cùm Afrorum gravissima scelera recensuisset, ea Deum quasi reluctantem ad illorum internecionẽ movisse, his gravissimis verbis ostendit: *Et cùm hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi ut cùm eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret, ut periret? Vnde & quòd Vvandali ad Africam transierunt, non est Divinæ severitati, sed Afrorum sceleri deputandum: gravi enim eos antequàm illuc pergerent, ac longa iniquitate traxerunt*, & lib. 1. de Sodomę, & Gomorrhæ peccatis sic inquit: *Clamor Sodomorum, & Gomorrhæ multiplicatus est.* 58 † *Pulchrè clamorem, dixit, in se habere peccata. Grandis absque dubio peccantium clamor est, quia terra ascendit ad cœlum. Quare autem peccata hominum quasi clamare testatur? Scilicet, quia cædi aures suas, Deus dicit, clamoribus peccatorum, ut non differatur pœna peccantium. Et verè clamor, & grandis clamor est, quando pietas Dei peccatorum clamoribus vincitur, ut peccantes punire cogatur. Ostẽdit ergo Dominus, quàm invitus puniat etiam gravissimos peccatores, dicens, quòd clamor Sodomorum ad se ascenderit, hoc est, misericordia quidem mea mihi suadet, ut parcam: sed tamen peccatorum clamor cogit, ut puniam.*

Et ad hanc causam 59 † (non ad astrorum vim, syderumque influxus) mutationes, & declinationes Regnorũ referendas esse, piè, & doctè advertit Marquez ubi sup. & Simon Maiol. quem transcribit Canonherius in locis citatis, ubi sic ait: *Cùm ergo causas periodorum, & mutationum in Imperijs quærimus, non procùl vagemur animis, nec ad sydera evolemus, sed quid in Ecclesia politijs, & œconomijs fiat, consideremus. Si regnant in Ecclesia falsæ, impiæ, fanaticæ, blasphemæ opiniones, aut idola, & confligantur inter se docentes: si in politijs impunæ grassantur tyrannides, seditiones, latrocinia, imposturæ, fraudes, & licet cuilibet, quod libet: si dissident coniuges, & vagis ac prohibitis libidinibus contaminantur œconomiæ, & adulterantur familiæ: non dubitemus, impendere tristes, atroces, & propinquas pœnas.*

Etenim, ut præclarè inquit Iust. Lipsius in præfat. ad Poliorcert. 60 † fulcrũ Imperiorum est, servare religionem & pietatem, & qui secus faciunt, raró Dei vindictam effugiunt, 61 † quæ certa semper est, licèt aliquando lentis, & laneis pedibus, ut est in adagio, incedere videatur, ut dixit Horatius lib. 3. Ode. 2.

Raró antecedentem scelestum
Deseruit pœna pede claudo.

Et 62 † Habacuc cap. 23: *Licèt visus sit procul, tamen apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum; quia veniens veniet, & non tardabit*: Vigilat quippe Divinus ille oculus, 63 † ut ait Iustus Lipsius lib. 2. de cõstant. cap. 15: *Et cùm dormire eum censes, connivet. Atque ut in uno, eodemque homine iure in senecta ætate delictum aliquod punitur admissum in iuventa: sic Deus in imperijs, aut Regnis peccata vetera, quia externæ communionis ratione unum quiddam Deo sunt, & coniunctum. Et sicut in homine cùm manus furto pœnis libidine venter ingluvie peccavit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo cœtu paucorum delictum expetere, sæpè in omnes, præsertim si ij, qui peccant, velut digniora quædam membra*

sunt, ut Reges, Principes, Magistratus. Tradunt plura alia Caietan. & alij Patres, exponentes illud Genes. 15. *Nec dum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum.*

Inter quos Benedict. Pererius, cùm tres causas doctè admodum expressisset, ob quas solet Deus † peccata punire, quæ usque ad certam aliquam metam, vel temporis periodum impunita reliquit, nempe multitudinem, inverecundiam, & consuetudinem, sive incorrigibilitatem peccantium, quartã tandem causam, & valdè ad rem nostram convenientem, his elegantissimis verbis scribit: *Quando improbitas, & impietas alicuius gentis eò usque procedit, ut sit admodum exitialis humanæ societati, ipsam hominum communitatem, & societatem pervertens, ac destruens. Humana verò societas tribus maximè rebus, & initio coalescit, & deinceps continetur, atque conservatur: ante omnia Religione, pietateque adversus Deum, tum erga homines æquitate, ac iustitia, ac demum recta vivẽdi disciplina, & rationabili quadam morum institutione, & compositione. Contra primum facit atheismus, & fœda ac pestilens idololatria, qualis fuit olim quarundã gentiũ, quibus vel proprios suos filios, aut iugulãdo, aut igne cõburẽdo, Dijs immolare moris erat. Quòd si hæc scelera in ipsum etiã Dei populum invaserint, mirum dictu! quantum iram Dei provocent, & contra se vindictam eius accelerent. Huius criminis sæpè accusatos esse Iudæos à Prophetis, legimus in sacris Litteris. Alterum humanæ societatis vinculum, iustitiam dico, planè dessolvunt frequentes, & immodicæ bonorum rapinæ, tyrannicæ oppressiones, frequentes bonorum, & innocentium cædes: tale fuisse legimus peccatum Ægyptiorum adversus Hebræos: idem crimen sæpènumero Hebræis ipsis exprobrarunt Prophetæ, extrema eis mala ob eam causam comminantes. Contra tertium humanæ societatis caput faciunt promiscuæ, atque indifferentes virorum, atque mulierum coniunctiones, nulli distinctione, ac respectu cognationis, vel affinitatis, ut patris & filiæ, filij & matris, fratris & sororis, & quod multò detestabilius est, nefandæ commixtiones marium cum maribus, & hominum cum iumentis: atque † hoc fuisse complementum iniquitatum Chananæorum, ad quod ubi pervenère, punitos esse eos à Deo, & eiectos de terra sua, nec obscurè, nec uno tantùm loco docet Scriptura.*

64

65

Et in specie † istorum Indorũ Occidentalium, de quibus loquimur, similiter cõtigisse, antiquaque eorum Regna, & Imperia ob gravissima, quæ cõmittebãt, peccata, tunc, cùm maximè florebant, concidisse, & Deum Opt. Max. tum ut illa puniret, cùm etiam ut Divini Verbi prædicationem inter ipsos Indos disseminaret, Hispanorum adventum, & dominationem disposuisse, apertè docet, & multis argumentis ostendit Ioseph. Acosta lib. 7. de hist. moral. Ind. cap. 24. & sequentib. & Fr. Ioan. Torquemad. in Monarch. Indian. lib. 4. cap. 105. & 106. Secreta Dei iudicia laudantes, qui simul his gẽtibus & supplicium, & salutem paravit, iuxta dictum D. Pauli ad Roma. cap. 11. vers. 11. & 12. & idem observat Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 24. cap. 3. & Ioan. Boter. in relat. universal. 4. part. lib. 1. ex pag. 25. ubi tyrannides, & alia scelera Indorum recenset, & ea in causa fuisse, tradit, ut Regnis suis spoliarentur, & Divinæ voluntatis decreto ad Hispanos transirent. Quod ipsi quoque Peruani Indi sibi persuaserunt, ut diximus suprà cap. 12. num. 21.

66

Neque obstabit, si suprà dictis obiecerit quispiam, † Indos istos, ut plurimùm, rudes, & barbaros fuisse, ut suprà hoc lib. cap. 8. latè probavimus: ac proinde ob ingenij hebetudinem, & morum feritatem excusari, si Deum, ut oportebat, non agnoverint, nec coluerint, & alijs delictis, & sceleribus legis naturalis præcepta fœdaverint. Etenim cùm † lex naturalis sit lumen

67

68

rationis humanæ, quod Deus naturæ conditor unà cum natura inseruit mẽtibus hominum ad aliquid faciendum, vel non faciendum, ut observãt Theologi post D. Thom. 1.2.q.94. ubi Medina artic. 1. Raphaël de la Torre tom. 1. de Religione, q.85. artic. 1. disput. 2. Suarez de legib. lib. 2. cap. 5. cum seqq. Sayrus in Thesaur. 3. par. cap. 2. a num. 6. & plures alij relati à Salas in eod. tract. disput. 5. per tot. non est credendum, † Indis quantũvis barbaris, cùm verè homines sint, hoc lumen à Deo negatum fuisse, nec ea ignorasse, ad quæ natura ipsa inclinat, & amplectenda, vel fugienda esse docet, etiam nullâ institutione, aut ordinatione præmissâ, † iuxta illud D. Pauli ad Roma. 2: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*, D. August. lib. 2. confess. cap. 4. *Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est, quam nec ulla unquam delet iniquitas*, quod exponens Cassianus collat. 8. cap. 23. Sic excellentissimè inquit: *Deus hominem creans, omnem naturaliter ei scientiam legis inseruit, quæ si fuisset ab homine secundùm propositum Domini, ut cœperat, custodita, non utique necessarium fuisset, aliam dari, quæ per litteram postea promulgata est: erat enim superfluum extrinsecùs offerri remedium, quod adhuc intrinsecùs tenebatur insertum.*

69

70

71 Atque ita † in eiusmodi puris, ac primis præceptis naturalibus, qualia sunt, Deum colere, bonum sequi, malum fugere, quod tibi non vis, alteri nõ facere, & similia, non cadere, nec admitti ignorantiam invencibilem, tradunt Alex. de Ales. 2. par. q. 153. nu. 3. Durandus in 3. distinct. illat. 25. q. 1. ad 1. Alfons. de Castro lib. 2. de lege pœnal. cap. 14. Cardin. Tolet. in summa. lib. 4. cap. 6. num. 9. & plures alij, quos refert Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. 1. tom. q. 76. art. 2. dispu. 122. pag. 1049. Ioan. Azor. tom. 1. lib. 1. instit. moral. cap. 13. q. 1. Valentia tom. 2. disput. 6. quæst. 6. puncto 1. corol. 7. Sanchez lib. 1. Decalog. cap. 16. num. 33. & post hæc scripta P. Fran. Suarez in tract. de Spe, disput. 17. sect. 2. num. 7. & expresse probat Gratian. † in cap. turbatur 12. 1. q. 1. ubi naturalis iuris ignorantiam omnibus adultis damnabilem esse, docet. Quem locum exponẽs glossa ibidem, allegat text. & glos. in l. 2. C. de in ius vocan. † ubi quod plus est, non solùm in his, quæ merè iuris naturalis sunt, verùm in his quoque, quæ naturali tantùm ratione suadentur, veluti benefacientibus benefacere, rusticitatis excusationem admittendam non esse docemur. Quemadmodum neque † consuetudinis excusatio admittetur, quæ reatum potiùs auget, quàm minuit, & cùm mala sit, & sacris ac naturalibus institutis contraria, nullo tempore convalescit, & nullius momenti debet iudicari, l. capitalium, §. solent, D. de pœnis, cap. ex litteris, cap. cùm venerabilis, cap. fin. ubi glos. de cõsuetud. cap. mala. 8. distinct. cum multis alijs, quæ de perfidia, & blasphemijs Iudæorum loquens, tradit Simon Maiol. 3. tom. dier. Canicular. colloq. 1. pag. 55. & 56.

72

73

74

Et generaliter tam de Indis, quàm de alijs gentibus, & nationibus tractantes, † nullam ita rudem, & hebetem fuisse, cui permitti possit, ut laboret ignorantiâ invencibili unius Dei, cùm ad illum saltim generaliter cognoscendum, ac colendum, tanquàm principium omnium rerum, excedens omnia, & à quo omnia dependent, & gubernantur, omnes solo lumine naturali ducantur, & teneantur, latè † post Epicurum comprobat Cicero. lib. 1. de nat. Deor. Aristot. lib. de cœlo, & lib. 8. Physicor. Ælian. lib. 2. de varia hist. Plutarc. de placitis Philosoph. cap. 6. & 9. Lactan. Firmian. lib. 3. Divin. instit. cap. 11. & lib. 1. cap. 2. ubi ait: *Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, quin oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cuius Dei providentia*

75

76

rega-

regatur hoc omne quod cernitur, non aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia utilitate, pulchritudine, temperatione? nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliquo sit instructū Boëtius lib.3. prosa 10. D. Cyprian. lib.de idol.vanitate, ubi ait: *Hanc esse summam delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis.* D. Gregorius Naziãzenus orat.34.concludens, hoc adeò verum esse, ut vel oculis corporeis videri possit, D.Thom.& post eū Theologi, lib.3.contra Gentes, & in 1.par. summæ, quæst.2. & 2. 2. quæst. 85. & plures alij, quos refert Mag. Medina lib.4.de rect.in Deum fide, cap.8. August. Eugubinus de perenni Philoso phia lib.3. Cæsar Baronius lib.1.Annal. anno CHRISTI 82. num. 40. & seq. Petrus Malferitus loquens in nostris terminis, inter consilia Mandelli, volum.2.cons.769. num. 72. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 6. in Prologo, & cap.1.& 2. Fr. Lud. Granatens. in Symb. Fidei, 1.part. cap.3. pag.9.Fr.Ioan. Marquez in Gubern. Christ.lib.2.cap.23.pag.294. & 295. & doctè Raphaël de la Torre de Religione tom.2. quæst.94. art. 2. disp. 3.ubi ex hoc concludit, † idololatras non excusari per ignorantiam ab idololatriæ crimine, cùm neque a cognitione unius veri Dei excusentur.

77

78 Et † quòd Deus sit ultimus finis hominis, & ad id homo creatus, & de rationibus, quibus tenetur Deum colere Fr. Thomas a IESV de procuran. omnium gent. salute, lib.11.cap.3. 4. 5.6.& sequentib.ex pag.761. ad 797. Tradit etiã alia novissimè circa hoc Caldas Pereira de emptione & venditione, cap.1.num.1. Et optimis carminibus exposuit † Prosperus Aquitanicus lib.de providentia Dei in hęc verba:

79

Quà iacet extremo tellus circundata pōto:
Et quà gens hominum diffusa est corpore mundi:
Seu nostros annos, seu tempora prisca revolvas,
Esse omnes sensere Deum: nec defuit ulli
Auctorem natura docens, etsi impius error
Amisit, multis tribuens quod debuit uni:
Innatum est cunctis genitorem agnoscere verum;
Hic auctore carens, & tempore permanet idem
Semper, & immensum nec sæcula, nec loca claudunt.
Hic nullis mundi causis extantibus in se
Quidquid vellet habens, cùm visum est, omnia solus
Condidit ut voluit formas, numerosque, modosque,
Et genera, & vitas statuens, & semina rebus,
Quidquid inest cœlo, quidquid terraque, marique,
Quidquid quocunque est in corpore, sive animatum,
Sive expers animæ, calida, humida, frigida, sicca,
Vno extant auctore Deo: qui divite Verbo
(Quod Deus est) rerum naturas, atque elementa
Protulit, & summis opifex intentus, & imis.
Est igitur Deus, & bonus est, & quidquid ab illo
Effectum est, culpa penitùs vacat, atque reatu,
Omnem autem hanc mundi molem, qui cōdidit ipse.

RVRSVS nō obstabit, huiusmodi infideles, de quibus agimus, prorsus à nobis & fide, & solo, & imperio extraneos fuisse, † atq; ita tanquã foris positos Christianorū disciplinâ cōpesci non potuisse, quantūvis prædicta crimina perpetrarent, sed Dei iudicio reservari debêre, iuxta locū Pauli. 1.Corint.5: *Quid mihi de his, qui foris sunt*, de quo statim latiùs tractabimus. Nã cū scelera illa in adeò magnã Divinæ, & naturalis offensionē, & innocētū oppressionem prolaberētur, & ut suprà latè probavimus, commune societatis

80

humanæ vinculum eorum vindictam, & liberationem expostularet, etiã ad extraneos & infideles extendi potest, & debet, ut expressè affirmant omnes Doctores, quos pro hac opinione citavimus; & tetigimus supr. cap. 11. in fine, & gravissimis verbis illustrat Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 6. pag. 232.

81 Quoniam † existẽti in extrema necessitate quilibet tenetur opem ferre, ut docet glos. verb. *Esurientium*, in cap. sicut, 47. distinct. & plures referens Petr. Cenedo in collect. 27. ad Decretũ, num. 1. Pet. Roicius decis. Lituanica 3 n. 296. Corduba de Lara in l. si quis à liberis, §. etsi impubes, num. 37. D. de liber. agnoscend. & Calistus Remirez de lege Regia, §. 30. num. 23.

Et non solùm infideles extraneos, 82 verùm † & inimicos (quod plus est) diligere & auxiliari debemus; & eis eleemosynas præbêre, cùm sint naturæ nostræ participes, iuxta doctrinam D. Clem. Alexandr. lib. 2. Stromatũ, cap. 9. D. Prosperi lib. 3. de vita contempl. 83 qui refertur † in cap. charitas 5. de pœnitent. distinct. 2. ubi glos. verbo, *Participes*, Alexan. cons. 130. super eo, num. 3. lib. 7. ubi loquuntur de Iudæis, Saracenis, & alijs Infidelibus, sequitur Abbas in cap. Iudæi, de testib. Decius & Cagnolus in l. culpâ caret, de regul. iur. Sylvester in summa, verb. *Charitas*, §. 5. Marta de iurisdict. 1. par. cap. 24. num. 49. Cardin. Tusch. pract. concl. iur. lit. I. concl. 125. pag. 491. & exornat Menchaca lib. 1. controvers. illustri. cap. 2. num. 29. Pat. Franc. Suarez in novissimo tract. de Charit. disp. 5. sect. 5. per totam, Mag. Pet. de Aragon in 2. 2. quæst. 10. art. 8. pag. 292. vers. *Tertia conclusio*, art. 9. pag. 625. & in q. 84 33. art. 2. pag. 788. Vbi ait, quòd † tenemur infideles corrigere, quãdo adest spes emendæ: & quòd quamvis nõ sit spes, quòd infidelis corrigetur quãtum ad fidem falsam, quam habet, si tamẽ est spes, quòd cessabit ab alijs peccatis, quæ contra naturam committit, adhuc tenemur, illum de illis corrigere.

Et conveniunt verba Ciceron. lib. 1. Offic. dum inquit: † *Homines hominũ* 85 *causa sunt generati, ut ipsi inter se alij alijs prodesse possent*; & lib. 3: *Hoc Natura præscribit, ut homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam tantùm, quòd is homo sit, consultum velit*, & lib. 5. & ult. de Finibus, ubi hanc coniunctionem hominum inter homines, sive societatẽ, communicationem, & charitatem generis humani, à primo statu natã, eleganter philosophatur. Ita † enim legẽ 86 dum est, non *flatu*, ut vulgò corruptè legitur, ut benè advertit Tiraquel. de pœn. temper. caus. 24. num. 3.

Ac re verâ, ut ait D. Clemens ubi supr. † *Dei est imago homo benè faciens*, 87 *qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul servat, & servatur.* Vnde semper † turpe, & indecorum 88 iudicatum est, miseris auxilium denegare, & talionis pœnâ punitum, ut eleganter canebat Ovidius lib. 13. Metamorphos.

Et eget auxilio, qui non tulit, utque reliquit,
Sic linquendus erit, legem enim sibi dixerat ipse.

DENIQVE non obstabit, si replicetur, † hos Indos Hispanorum opem, 89 auxilium, vel vindictam nunquam expostulasse, quin potiùs suâ sorte contẽtos, in Reges, sive Tyrannos, quibus suberãt, ritus & leges, sive mores, quã tumvis feros, aut fœdos, quibus gubernabantur, & cruenta ac immania sacrificia, quæ exercebant, voluntariè convenisse, & consensisse videri, ut ait Episcop. de Chiapa in Apolog. contra Sepulved. fol. 15. & sequen. & in respõsion. ad obiectiones eiusdem, replic. 11. fol. 45. Ac propterea sub prætextu liberationis, & instructionis eorum, bello & armis compesci non potuisse, cùm secundùm Cassiodor. lib. 1. var. epist. 38. & lib. 5. epist. 39. non † sit be- 90

nefi-

neficium, aut defensio, quæ præstatur invitis, nec cuiquam videatur utile, quod adversâ voluntate conceditur, suspectumque reddatur, quod patiuntur nolentes. Vnde Horatius in Arte Poëtica rectissimè inquit:

Invitum qui servat, idem facit occidenti.

Et Lesbonius apud Plaut. in Trinum. act. 3. scen. 2. *Nullum beneficium esse duco id, quod cui facias, non placeat.* De quo extat egregia regula iuris in l. invito 69. D. de regul. iur. & optimum exemplum 91 † in l. ult. D. de usu, & habita. ubi in perniciem meam id omne fieri dicitur, quod fit contra meam voluntatem, etiam si in meliorem statum res cõmutetur, cum latè adductis ab Alexand. in l. cùm quid, num. 1. D. si cert. petatur, & cons. 55. in fin. vol. 2. Ias. in l. 2. num. 99. C. de iur. emphyteut. Tiraquel. in præfat. de retract. n. 25. & Sarmiento lib. 3. selectar. cap. 7. n. 3.

92 Nam † huic argumento responderi potest cum Victoria d. relect. de Indis 2. par. num. 15. in fine; Gregor. Lop. in dict. l. 2. part. vers. *Alium titulum*, in fin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Tertia conclusio*, col. 535. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 52. num. 2. pag. 968. & Molina de iust. & iure tract. 2. disp. 106. vers. *Tertia conclusio*, Indos 93 † non ita sui iuris fuisse, ut se ipsos, vel filios suos morti tradere possent, vel tyrannis vexantibus, & occidentibus consentire: 94 † cùm nemo sit dominus vitæ alterius, nec etiam propriæ, nisi ad custodiendum illam, l. liber homo 13. D. ad leg. Aquiliam, cap. displicet 22. q. 4. cum alijs, quæ tradunt Theologi post D. Thom. in 1. 2. q. 73. art. 9. ad 2. & in 2. 2. q. 59. art. 3. Victor. in relect. de homic. num. 23. Soto lib. 4. de iust. & iure q. 2. art. 3. Corduba dict. lib. 1. q. 57. dub. 3. vers. *Neque valet dicere*, pag. 499. Gregor. de Valencia, Michaël Salon, Aragon, & plures alij, quos plenè congessit Gomez de Amescua in tract. de potestate in seipsum lib. 1. cap. 1. & 5.

Ac propterea voluntas Indorum pium & debitum humanitatis officiũ non potuit excludere, 95 † quod exigit, ut proximis in periculis, ærumnis, & necessitatibus positis, licèt invitis, & reluctantibus, subveniamus; ut in eo contigit, qui laqueo aut alio modo vult sibi ipsi manus inferre, mortemque conciscere: & in eleganti exemplo ab Vlpiano relato 96 † in l. non tantum. 6. D. de appellat. & ab Impp. in l. addictos, C. eod. ubi humanitatis ratione omnis pro altero provocans in capitali supplicio, audiendus esse dicitur, etiam si adversus provocationem damnatus resistat, eamq; admitti nolit, perire festinans. Tradunt alia his similia Decius Mayner. Cagnol. Pet. Faber, Ræward. & cæteri in d. l. invito: inter quæ illud 97 † de capto ab hostibus, quẽ etiam invitum redimere possumus, & compellere, ut contractum de hac re gestum ratũ habeat, Auth. si captivi, ubi Cynus & Salicet. C. de Episcop. & Cler. Alexand. num. 7. in l. fin. C. de negot. gest. Decius cons. 691 num. 6. Carrocius de locato in tit. de Medico, quæst. 2. num. 5. Et idem obtinet in eo, qui non patitur, se à servitute, vel carcere liberari, & generaliter in omnibus, qui suam personam, vitam, libertatem, aut etiam civitatẽ defendere negligunt, ut arg. l. 1. & 2. D. de liberal. caus. concludit Bald. in dict. l. fin. Bart. in l. Stichus num. 1. D. de pecul. legat. Decius num. 2. Mayner. in d. l. invito num. 15. Ioan. Andr. & Francus in cap. cùm C. laicus, de for. compet. lib. 6. Imola in cap. ex litteris, de pignor. Tiraquel. de nobilit. cap. 6. num. 39. Carrocius de locato, tit. de locat. ad long. temp. quæst. 6. n. 145. fol. 62. & Gomez de Amescua in d. tract. de potestate in seipsum lib. 1. cap. 16. num. 10. & seq.

Quibus arridet alia doctrina, quæ habet, 98 † quòd si dominus subditum enormiter, & atrociter oneraret, quilibet alter Princeps, viribus, & auctoritate superior, posset, & deberet talẽ

vas-

vassallum omnino à crudelis domini potestate, & iurisdictione eximere, etiam tacente ipso subdito, & nihil petente, ut argum. tex. in l. 1. D. de his qui sunt sui, vel alieni iur. §. sed & maior instit. eodem, loquentium in servis a dominis malè tractatis resolvit Ioan. Faber ibidem. Guido Pap. decis. 62. incipit, *Si quis Baro*. Thom. Grammat. in addition fin. ad Matth. de Afflict. decis. Neapol. 265. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 8. nu. 18. & lib. 3. de success. creat. §. 26. nu. 47. & elegantiss. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 6. pag. 31. & lib. 2. cap. 15. in fine. Etenim † ut ait Seneca lib. 2. de benefic. cap. 14. *Pulcherrimum opus est, etiam invitos, nolentesque servare*. Et eleganter Cassiodor. lib. 1. var. epist. 5. sic inquiens: *Cogi enim debet ut sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus. Nam & medendi peritus invitum frequenter salvat ægrotum: dum voluntas recta in gravibus passionibus non est, sed potiùs illud appetitur, quod a salutis iudice gravare posse sentitur.*

99

His addere possumus, quod, ut ego considero, non potest securè affirmari Indos † prædictis malis voluntariè consensisse, cùm vel cæcitate & ignoratione suâ, vel tyrannorum metu ita oppressi essent, ut non possent ad meliorem statum aspirare; cùm tamen reverâ plurimi ipsorum tyrannidis dominantium, & legum, & sacrificiorum crudelitatis, & asperitatis maximè pertæsi reperirentur, cuperentque, si possibile eis fuisset, adeò gravi onere liberari, ut refert, & testatur Pat. Ioseph. Acosta lib. 5. hist. Ind. cap. 22. affirmans, se ita à multis antiquis Indis audivisse, atque hac præcipuê de causa ita facilè Indos in omnibus ferè huius Novi Orbis provincijs sanctissimam & mitissimam Christi Domini legem recepisse, neq; magis gravatè Hispanorum dominationem, & gubernationem subijsse. Quod eã iustiorem reddere potest, ut tradit Victoria d. relectione de Indis, 2. parte, num. 16. & Nos alio in loco diligentiùs examinabimus.

100

SVMMARIVM Capitis XIV.

1 *Homines ad dissentiendum, & variè opinandum faciles sunt.*
2 *Infideles non posse debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam, multi Doctores affirmant.*
3 *Auctores plurimi referuntur, qui titulum debellationis Indorum ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam admittere nolunt.*
4 *Bellum, ut sit iustum, debet esse defensivum, vindicativum, aut punitivum.*
5 *Indi non videntur iustè debellari posse ex causa defensionis, vindicationis, aut punitionis.*
6 *Bellum punitivum propriè ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, & inter subditos exercetur.*
7 *Princeps nullus, etiam Papa, & Imperator, in alienis Regnis temporalem iurisdictionem exercere potest. Et nume. 18.*
8 *Civis unus non habet potestatem puniẽdi alium, quantumvis vitiosum.*
9 *Respublica una nõ acquirit potestatem in aliam sibi non subditam ratione scelerum, quæ in ea committuntur.*
10 *Iurisdictionem nemo habet extra suum territorium.*
11 *Territorium quid sit, & unde dicatur?*
12 *Siculi Flacci locus refertur, & emendatur.*
13 *Imperij, & iurisdictionis propria terminos excedere etiam charitatis, aut pietatis ratione non licet.*
14 *Bonum, & rectum excedere nullatenus licet, etiam propter salutem alterius.*
15 *Mendacium quantumvis leve dicere non licet pro totius mundi conservatione.*
16 *Pontifex Roman. ex sententia D. Bernardi se in temporalibus Principum*

sæcularium negotijs immiscere non debet.

17 *D. Pauli ad Romanos 14. locus expenditur.*

19 *Deus peccata, & iniurias contra se factas facilè, si vult, vindicare potest, prout sæpissimè fecit.*

20 *Vindictam peccatorum, quæ cōtra Maiestatem divinam committuntur, sibi relinquendam Dominus tradit.*

21 *D. Pauli locus 1. Corinth. 5.* Quid enim mihi de his, qui foris sunt, iudicare? *de infidelibus exponitur à D. Hieronym. Anselm. Athanas. Thom. & alijs. Et num. 23. & 27.*

22 *Infidelium extra Ecclesiam positorum peccata, Divino iudicio punienda relinquuntur.*

24 *Vicario Christi directè non fuit cōcessa potestas super non baptizatis.*

25 *D. Theodoret. qualiter exponat locum D. Pauli Coloss. 4.* In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt.

26 *Trident. Synodus sess. 14. declarat Ecclesiam non iudicare de non baptizatis.*

28 *D. August. elegantissima verba in sermone 6. de verb. Dom. referuntur, & perpenduntur.*

29 *Ritus infidelium non esse ab Ecclesia tolerandos, ex doctrina D. Thom. qualiter accipiendum sit?*

30 *Infidelium etiam nobis subditorum ritus tolerandi sunt, si Christianæ religioni non adversentur.*

31 *Indi, si puniri possunt pro peccatis contra naturam commissis, pro omnibus puniri posse videntur.*

32 *Peccata omnia, legi, sive rationi naturali repugnant, & sic contra naturam esse videntur.*

33 *Pontifex non solùm infideles, verùm neque fideles debellare potest propter peccata legi naturali contraria.*

34 *Ignorantia aliqua invĕcibilis iuris naturalis dari potest.*

35 *Fidei prædicatio continet etiam prædicationem pœnitentiæ.*

36 *Prædicationis Christi Domini, & D. Ioannis Baptistæ propositū, quod fuerit?*

37 *Infidelibus fidem prædicare, & peccata eorum velle punire, contraria videntur.*

38 *Christus non venit iudicare, sed salvare mundum.*

39 *Indorum vitia, religionis & doctrinæ insinuatione, magis quàm armorum terrore tollenda fuerunt.*

40 *Homo secundùm Plutarch. non ita efferum animal est, ut disciplina, & alijs modis cicurari non possit.*

41 *Religio Christiana, quàm potens sit, ad hominum barbariem, feritatem, & vitia tollenda?*

42 *Clem. Alexandr. elegans locus expenditur: & alter num. 45.*

43 *Lactantij Firmiani elegantissima verba de effectibus veræ Religionis.*

44 *Iustus Lipsius optimè tradit, nulla re magis mores componi, quàm Religione.*

46 *Indorum Reges legitimè suo more creati, ob solum tyrannidis vitium suis imperijs ab Hispanis privari potuisse non videntur. Et num. 48.*

47 *Princeps fidelis respectu infidelis sibi non subditi, perinde se habet ac privatus cum altero privato.*

49 *Tyrannum iusto titulo regnantem nemo privata auctoritate occidere, vel spoliare potest.*

50 *Auctores plurimi referuntur, qui disputant, an & quando liceat tyrannū privata auctoritate interficere?*

51 *Pat. Iacobi Gordoni verba de occisione Regis Galliæ Henrici III.*

52 *Indi, & alij infideles non videntur iustè debellari posse ob esum carnium humanarum, & alia peccata contra naturam.*

53 *Indis quæ imputantur scelera, aliæ plures nationes commiserunt, quæ tamen ob ea debellatæ non leguntur.*

54 *Sodomiæ vitium Iudæis, & Romanis olim frequentissimum fuit.*

55 *Adrianus Imperator Antinoo, Ganymedi suo, divinos honores indulsit.*

56 *Ierosolymis iuxta templum effœminatorum ædiculæ structæ fuerunt.*

57 *Amorrhæi, & cæteri Palæstini gravis-*

nendis rebus, quas adorabant.

99 *Iuvenali locus expenditur de vana ido lolatria Ægyptiorum.*

100 *Dÿ, sive idola diversarum nationum qualia?*

101 *Hebræi quàm varia idola coluerint.*

102 *Abrahamum aliquando idololatram fuisse, aliqui tradunt, qui ab alÿs reprobantur, remißivè.*

103 *Contumelia, & Impudentia pro Deabus ab Athenienſibus colebantur.*

104 *Morti, Senectuti, & Paupertati Lacedæmonÿ sacrificabant.*

105 *Romani adversæ Fortunæ, Pallori, febri, & Rubigini peculiaria templa, & sacrificia erexerunt.*

106 *Arbores, & serpentes cur olim pro Dÿs ab aliquibus gentibus colerentur?*

107 *Indi Zeilani Simiæ dentem adorant.*

108 *Christianos quosdam accusat D. Paulus, quòd simul cũ Christo idola colerẽt.*

109 *Auctores plurimi recensentur, qui de idolalatria diversarum nationum latißimè agunt.*

110 *Blasphemia, quæ in idolalatria inest, qualis sit, & quòd ob eam tantùm infideles debellari non poßint?*

111 *Blasphemia vera, & propria requiritur, ut infideles ob eam puniri poßint.*

112 *Idolalatriæ in sacra Scriptura punitæ exempla quatenus imitanda sint?*

113 *Legis veteris exempla admiranda interdum potius quàm sequenda.*

114 *Israelitæ quibus rationibus potuerũt debellare, & spoliare Amorrhæos, Chananæos, & alios?*

115 *Amorrhæorum, & Chananæorum tẽpla, & idola cur Deus ab Israelitis subverti præceperit?*

116 *Deuteron. locus cap. 20. de civitatibus procul positis explicatur.*

117 *Infideles idolalatræ qualiter convincendi, sive expugnandi sint, iuxta glossam Interlinealem?*

118 *D. August. & Cypriani loca de punitione idolalatrarum, qualiter accipienda?*

119 *Idololatras qui punientes laudantur, de subditis intelligendi sunt.*

CAPVT XIV.

De auctoribus, & argumentis, quæ in superiore articulo pro negativa sententia urgere videntur, & contrariorum solutione.

LVCVLENTER satis, ut opinor, ostendimus, quàm multis ac magnis auctoribus, & argumentis nitatur titulus iste debellationis Indorum, qui ex peccatis contra naturam, cruẽtisque sacrificijs, & idololatrijs eorum colligi solet. Verumautemverò † cùm nihil ita certũ sit inter homines, quod dubitationem aliquam, & opinionum discrimina non recipiat, ut præclarè inquit Iustinian. in authen. de tabellionib. collat. 5. Vlpian. in l. itẽ si unus 19. §. principaliter, D. de arbitris, & in l. 1. & 2. D. de acqui. poss. glos. verb. *Diversas*, in cap. super litteris, de rescripr. Terent. in Phorm. act. 2. scen. 4. ibi: *Quot homines, tot sententiæ*, Horat. saty. 2. ibi: [1]

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,

Quintilianus declamatione 9. in Gladiat. Polybius lib. 4. ibi: *Vsque adeò natura hominum non solùm corpora, verum etiã animos dissimiles finxit.* Ioan. Sambucus in suis Emblemat. pag. 63. ubi hoc etiam ad mortuos, sub lepida quadam anus fabella, extendit, sic inquiens:

Quædam anus in Sacrum portabat crania collem.
Oßibus humanis ne minuatur honos:
Sed titubans ægris pedibus cùm verticem adiret,
Concidit, ac varium crania versat iter.
Illa videns labi diversè cuncta retrorsum,
Quodq; adeò discors semita ferret onus:

Quid

Quid mirum si tot sensus, quot in orbe figuræ
Sunt, ait, in vivis, nũ ossibus una via est?
Cum alijs, quę tradit Edmun. Meril. lib. 1. obs. cap. 2. Seraphinus de virt. iuramen. privil. 71. num. 4. Fran. Connan. lib. 1. commen. iur. civi. cap. 1. Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 21. num. 144. Antonius Faber. in Iurisprud. Papin. pag. 4. & Hieronym. Zevallos in præfat. comm. opin. ex num. 113. novissimè Alphonsus Carrança de partu human. cap. 9. num. 79. Plurimi alij, gravissimique Doctores reperiuntur, qui non minus validis argumentis, & considerationibus moti, contrariam sententiam veriorem, & tutiorem esse contendunt; expressè docentes, † in-2 fidelibus, qui Principibus Christianis subiecti non sunt, etiam cum auctoritate Pontificis, bellum moveri non posse, quantumvis sub tyrannorum imperio detineantur, idolis inserviant, & pessima, ac nefanda crimina contra legem, & rationem naturalem admittant: & etiam si prius admoniti, ut ab his sceleribus abstinerent, id facere recusaverint.

3 Quam sententiam † in primis probasse videtur Caietan. 2. 2. q. 66. art. 8. & nervosè defendit Episcop. de Chiapa in Apolog. contra Sepulved. & in tract. comprobatorio fol. 66. & 67. Victoria in 1. relect. de Indis, num. 40. & sequentib. Soto in 4. distinct. 5. q. 1. art. 10. pag. 266. Covarru. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. num. 4. & 5. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 24. & licèt sub dubio, in ea magis residêre videtur Gregor. Lop. in d. l. 2. tit. 22. part. 2. glossa magna, col. antepen. ad medium, Corduba in quæstionar. 1. part. q. 57. dub. 5. per totum, & sequitur Mag. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 531. vers. *Sexta conclusio*, & sequent. ubi illam confirmat, & respondet argumentis, quæ in contrariũ adducuntur; docetque, eam secutos fuisse omnes Magistros Theologos in Cathedris suis usque ad nostra tempora. Idẽ latè probat Ioseph. Acosta de procur. Ind. salu. lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 3. 4. 5. & 6. Gregor. de Valencia, 3. tomo, disput. 1. q. 10. puncto 7. versicul. *Nihilominus contraria*, col. 414. Molina de iust. & iure, tract. 2. disput. 106. per totam, Ioan. Azorius lib. 8. instit. moral. cap. 26. versicul. *Octavò quæritur*, col. 1276. in fine, Fr. August. Davila in hist. Mexicana lib. 1. cap. 24. & 25. pag. 95. & 96. Pat. Ludovic. Turrianus de fide, articul. 11. disput. 52. dub. 2. colum. 646. & 647. multa tamen commiscens, quæ sigillatim tractari, & expendi debuissent Fr. Thomas à Iesu de procur. omn. gent. salute lib. 4. part. 1. dub. 4. pag. 207. Et tãdem in eandem opinionem magis inclinare videtur Hieron. Zevallos 4. tom. commun. q. fin. num. 189. cum sequentib. videndus, ex num. 129. & novissimè post hæc scripta Pat. Suarez in tract. de Charit. disput. 13. sect. 5. num. 1. & sequentibus, & Auctor libri Maris Liberi cap. 2. quem refert. Seraph. Freitas de Imp. Asiatico, cap. 3. num. 4. & idem Freitas magis ex professo de hoc titulo disputans. eod. lib. cap. 12. & Ant. Ricciullus de iur. person. lib. 2. cap. 31.

Pro qua sententia hæc potissima argumenta considerari posse videntur. Primum, † quòd cùm ea bella 4 dumtaxat iusta & legitima esse definiãtur, quæ defensiva, vindicativa, aut punitiva sunt, hoc est, quæ iniurias, & damna, quæ nobis inferuntur, propulsant, vel illatas vindicant & resarciunt, aut subditorum protervìam, delicta, & excessus compescunt, & puniunt, iuxta ea, quæ tradunt Doctores in l. ut vim, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Doct. Melchior de Valencia, tract. 2. cap. 5. num. 15. & sequentib. & Nos latè exornavimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 52. Non videtur ullo modo † bellum, quod infidelibus 5 infertur, licitum esse posse, cùm ipsi

nihil

nihil in nostrum damnum,& offensionem meditarentur, neque aliquid usurpassent, quod ab eis repetere,& recuperare possemus. Necnon etiam cùm tertium illud genus belli punitivi deficiat,quod propriè † ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, ut præter alios observant Covarru. & Soto ubi sup.& Molina d.disput. 106. vers. *Sit prima conclusio*,atque ita inter subditos duntaxat exerceri debet, & ad extraneos,quãtumvis impios & infideles,extendi non potest, † adversus quos nullius Princeps,quamvis sit Imperator,imò nec etiam Summus Pontifex, iurisdictionem temporalem habent,neque item spiritualem, nisi quatenus ea necessaria est ad Christianæ Reipublicæ quietem, & utilitatem, prout idem Covarru. vbi suprà resolvit, & Acosta d.lib.2. cap.4. & Molina d. tract.2. disput. 110. de quo Nos in capitibus sequent. pleniùs agemus. Et † sicut unus civis potestatem puniendi alium civem quantumvis vitiosum nõ habet: ita † similiter una Respublica nullũ ius in aliam sibi nõ subditã ob id acquirere potest, quòd in illa gravissima quævis scelera perpetrẽtur.

6 7 8 9

Etenim discretis gentibus, & Regnis conditis, ut in d. l. ex hoc iure,iurisdictiones quoque, & imperia distingui cœperunt, † ultra quæ nemo alijs ius dicere potuit, l. ult. D.de iurisdict. omn. iudic. cap. novit de iudicijs,cap.si duobus de appellation.cap. causam el 2.qui filij sint legiti.cap.quoniam,distinct.10.cap.duo,distinct.96. cap.celebritatem in fine de consecrat. distinct.3. Et inde † territoria dicta, esse scribit Pompon. I. C.in l.pupillus 239.§. territorium, D.de verb. signif. quòd magistratus intra fines cuiusque civitatis, sive universitatis, terrendi, idest,submovendi, & puniendi ius habeat.Quod † Siculus Flaccus in lib.de conditionib. agrorum his verbis expresit: *Bellis enim gestis victores populi terras omnes, ex quibus victos eiecerunt publicè atque universaliter territorium dixere, intra quos fines ius ducendi esset.* vbi malim legere: *Iuris dicundi ius esset*, cum Brissonio & Ioanne Calino de verb. signif. verb. *Territorium.*

10 11 12

Hanc autem † naturalem, & legitimam imperiorum divisionem turbare, & in alienos & extraneos homines iurisdictionem exercêre, etiam sub prætextu charitatis, seu pietatis, non oportet, cap.cùm ad verum,cap. si Imperator 96. distinct. cum notatis à Baldo in l. 1.in princip.colum.2. D.de constitut.Princip.Decio in dict. cap. novit. 2.notab. & in nostris terminis à Ioseph. Acosta dict.lib.2.cap. 4. Quia nullatenus est † à bono, & recto ne tantulum quidem discedendum, vel propter salutem alterius, cap. 1. versicul. *Septimum genus*, cap. mihi autem, cap. ne quis, cap. faciat, & cap.si quis ad te 22. q.2. & tradunt Theologi omnes in 3. Sẽtent.distinct. 38.& Tiraquel.de pœnis temper.causa 24.in princip.

13 14

Et conducit, † quod de levi mendacio, etiam ob conservationem totius mundi non excusando, piè, & graviter docet D. August.lib.de mendacio ad Consentium cap.3. Alexan. III. in cap. super eo de usuris, Theologi communiter in 3.distinct.37. & 38. Lessius lib.2. de iust.& iure cap. 47. dubit.6.num.37. Castrus adversus hæreses, verb. *Mendacium*, Canus lib. 2. de locis Theol.cap.2. Corduba lib. 1. quæstionarij,q.29. Suarez in tract. de bonit.& malitia, disput.7.sect.1.& lib.2.de legibus,cap.16.num.12. & in tractat. de Fide, disput.3.sect.5. num. 8.& Pat.Fr.Ioan.Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1.cap. 14. & lib. 2. cap.7.

15

Quâ ratione D. Bernard. lib. 1. de considerat. ad Eugenium † etiã Summum Pontificem notat, ubi se civilibus & sæcularibus negotijs immiscet, & temporalium Principum iurisdictionem

16

nem assumit: *In criminibus, inquiens, non in possessionibus potestas vestra: propter illa siquidem, & non propter has, claves accepistis Regni cœlorum, prævaricatores exclusuri, non possessores. Habent hæc infima, & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Et lib. 2. *Vicario Christi non dominatus in orbem, sed Apostolatus convenit. Nam Principes gentiũ dominantur eorum, at non ita inter vos.* Et præsensit † D. Paul. ad Roma. 14. dum ait: *Tu quis es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit*: quo in loco D. Hieronymus paraphrasticè inquit: *Cuius tu auctoritatis es, ut iudices eum, quem lex non iudicat?* † Sic apertè insinuantes, nullam potestatẽ, quantumvis Regiam, aut Pontificiam, infidelibus sibi non subditis, & invitis, leges, & præcepta morum dare posse, & longè minus ad eorum punitionem procedere, vel ob hanc causam adversus illos bellum inferre.

18

Secundò pro eâdem opinione cõsiderari potest, quòd licèt fateamur, ratione tyrannidis, idololatriæ, sacrificiorum, & aliorum criminum contra naturam, quæ Indi committere prohibentur, Divinæ Maiestati iniuriam inferri: † Hæc tamen quo ad nos sufficiens causa belli iudicari non potest, neque ob eam vindicandam nobis adversus infideles sævire permittitur, cũ Deus ipse facillimè valeat, si velit, eas iniurias avertere, sceleratosque homines pro meritis coërcere, prout multoties fecisse, pluribus exemplis ostendimus suprà hoc lib. cap. 2. ex numer. 5. & cap. 11. num. 49. & latè prosequitur Simon Maiol. in dieb. Canic. 1. tom. colloq. 19. pag. 433. & 2. tom. colloq. 1. † Et manifestiùs doceri videtur in illo Deuter. 32. vers. 35. Paul. ad Romanos 12. & ad Hebræos 10: *Mihi vindictam, & ego retribuam*, & meliùs atque expressiùs, † 1. ad Corinth. 5. ubi sic urgentissimè inquit: *Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? Nonne de ijs, qui intus sunt, vos iudicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.*

19

20

21

Quem locum exponens D. Hieronymus ibidem, & in epist. ad Oceanum, eam fuisse Apostoli mentem, ostendit, ut ratione dictorum criminum liceat, in fratres, hoc est, in eos, qui semel Christo, & Ecclesiæ nomen dederunt, competenter animadvertere. † Alieni autem & qui foris, idest, extra Ecclesiam sunt, veluti Iudæi, Hæretici, atque Gentiles, Divino iudicio puniendi relinquantur, & D. Anselmus sic inquit: *Quid mihi attinet iudicare de ijs, idest, infidelibus, qui sunt foris, idest, extra Ecclesiam? His enim blandiendum est, ut per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari. Nam eos, qui foris sunt, non commisit vobis Deus iudicandos, sed ipse iudicabit eos in futuro secundùm districtionem iustitiæ suæ.* Et D. Athanas. super eundem Pauli locum sic non minùs expressè, & eleganter scribit: *Neminem equidem nunc eorum, qui exteriores sunt, alloquor, id enim leges meas excederet. Super vacaneè igitur Christi præcepta illis iniungerẽ, qui extra Christi aulã divagantur; quæcunque enim lex differit, his qui sub lege sunt, differit.*

22

In quem sensum eandẽ auctoritatẽ citant † Pontifices in cap. maiores, de baptism. cap. gaudemus, de divortijs, cap. qui sincera, cap. de Iudæis 45. distin. cap. si quis inquit 1. q. 1. cap. inter verba 11. q. 3. cap. multi 24. q. 1. ubi etiam Turrecremata concludit, de infidelibus esse intelligendam, qui nunquam fidem agnoverunt, & ideò Divino iudicio reservantur. Et idem docent D. Thom. sup. eand. epist. Pauli & Ricard. de Mediavilla in 4. Sen-

23

ten.distinct.7.q.2.art.1.& distinct.17. quæst.4.art. 2. & novissimè post hęc scripta Pat. Suarez in tract. de Fide, disp.18.sect.3.num.5.pag.288. dicen-
24 tes, quòd Vicario † CHRISTI, cęterisq; Prælatis non fuit directè concessa potestas super his, qui Sacramentũ Baptismi non susceperunt, quod est ianua, quâ intratur in Ecclesiam Militantẽ: sed super eos tantũ, qui se Fidei Chri-
25 stianæ subdiderant. Theodoret. † etiã exponens alium locum eiusdem Pauli ad Colos.4. in illis verbis: *In sapientia ambulate ad eos, qui foris sunt*, sic inquit, *Hoc est, ad eos, qui nondum crediderunt, nullam damni occasionem eis date, pro ipsorum salute omnia molimini.* Neque ab-
26 est † Trident. Synodus sess.14.cap.12. ubi assignãs discrimen inter ministros Baptismi, & Pœnitentiæ, ait: *Constat certè Baptismi ministrum iudicem esse, nõ oportere, cum Ecclesia in neminem iudiciũ exerceat, qui non prius in ipsam per Baptismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de ijs, qui foris sunt, iudicare? Secus est de domesticis Fidei, quos Christus Dominus lavacro Baptismi sui corporis membra semel effecit.*

27 Atque † in eundem fermè sensum tendere, & respicere videntur alię plures eiusdẽ loci interpretationes, quas referunt Alvar. Pelagius de plãctu Eccles.lib.1.art.37. Episcop. de Chiapa in disp.contra Sepulv.fol.9. Melchior Canus de locis Theolog. lib.4. cap.2. Navarr.in cap.ita quorundam, de Iudæis notab.8.numer.4. Ioseph. Acosta d.lib.2.de procur. Ind.salut.cap.2. Aragon in 2.2.q.10.art.8.pag.291. Molina d.disp.106. vers. *Sit tamen prima conclusio*, Valençuela in. d. monitor. contra Venetos, 4.par. num.181.& 182. Zevall.in 4.tom. pract.q.ult.num.109. & Pat.Suar.ubi sup. easque omnes eleganti paraphrasi comprehendisse, &
28 exornasse videtur † D. August. in lib. de Verbis Domini, serm. 6. de Puero Centurionis, ubi exponens locũ Deut. cap.7. in illis verbis: *Cũ data fuerit vobis terra in potestatẽ, & c.* sic inquit, *prius dixit, in potestatem, & sic ait, quæ faciẽda sunt: Aras eorum destruetis, lucos eorum cõminuetis, & omnes titulos eorũ cõfringetis. Cũ acceperitis potestatẽ hoc facite. Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? ipse Apostolus ait: Vbi non est nobis data potestas, non facimus: ubi data est, nõ permittimus: multi pagani habent istas abominationes in fundis suis. Numquid accedimus & confringimus? prius enim agimus, ut idola eorum cordibus confringamus. Quando Christiani, & ipsi facti fuerint, aut invitant nos ad tam bonum opus, aut præveniunt nos: modò orandum est pro illis, non irascendũ illis, ut audiant veritatẽ in vobis resecanda putrẽdo est.*

29 Vnde † quod D.Thom. docet 2.2. q.10.art.11. ritus scilicet infideliũ nõ esse aliqualiter ab Ecclesia tolerãdos, intelligendũ est de ritibus infidelium habitantium inter Christianos in provincijs ipsorum Christianorum, vel cũ tales ritus, & idolorum templa, & sacrificia Christianę Religioni aliquod impedimentũ præstant, ut optimè disputat Covarr.d.regul.peccatũ, 2.par. §.11.num.5.vers. *Quod autem*, Gregor. de Valencia 3.tom.disp.1.q.10.punct. 7.per tot. Pat.Lud.Turrianus in tract. de Fide, disput.51.art.11. col. 644. & P.Mag. Lorca in 2. 2. art.11. q.10.n. 2. Alioqui si extranei, & liberi sint à Christianorum Principum imperio, & iurisdictione, nihil potest ea de causâ adversus illos statui.

30 Quinimo & subditorum † infideliũ ritus in quantum Fidei, & Religioni nostræ non adversentur, tolerandi erunt, ut sic faciliùs CHRISTO eos lucrari possimus, & ne alia damna, & graviora scandala generentur, cap.infideles 24.q.4.cap.ad mensam 11. q.3. cum traditis a D. Thom. d.art. 11. & Azorio.1.par.instit.Moral.lib.8.c.24. vers. *Vndecimò quæritur*, & cap.25.versic. *Duodecimò quæritur*, Covarrubias & alijs suprà relatis, & in nostrorum Indorum terminis eleganter tradit

Ioseph. Acosta lib.3. de procur. Ind. salu. cap. ult. & Lic. Ferdin. Zurita in libello de quæst. concernentibus materias Indorum, Matriti excusso anno 1586. q. 25.

Tertiò, huius opinionis Auctores eâ consideratione nituntur, 31 † quòd secundùm Innocent. & sequaces, infideles lege tantùm naturę reguntur, & ideò si contra illam delinquant, per Pontificem puniri posse aiunt, & eius auctoritate à Principibus Christianis. Quod si ita est, universaliter affirmare debemus, non solùm puniri, & debellari posse pro peccatis contra naturam, de quibus D. Thom. 2. 2. quæst. 154. artic. 1. 2. & 12. verùm & pro reliquis, quæ contra legem naturalem committuntur, ut pro furto, fornicatione, adulterio, homicidio, & generaliter pro quibuslibet alijs peccatis similibus: 32 cùm † omnia legi, sive rationi naturali repugnent, ideoque contra naturam esse videantur, ut docet D. Thom. in 1. 2. q. 71. art. 6. & q. 94. art. 3. ad 2. D. Damascen. lib. 2. de Fide orth. c. 30. D. August. lib. 12. de Civit. Dei cap. 1. Gregor. de Valēcia 1. tom. disp. 7. q. 4. punct. 4. & Ioan. de Salas de legib. disp. 5. sect. 12. pag. 95. Hoc autem absurdū esse contendunt, cùm 33 his † de causis nec possit, nec debeat Pontifex, bellum inferre, non solum barbaris, & infidelibus, quibus nō facilè potest ostendi, hæc omnia peccata contra legem naturæ esse: sed ne Christianis quidem, quamvis in eis ratione scientiæ graviora sint. Alioqui si propter hoc terras Christianorum publicaret, & alijs Principibus concederet, quotidie posset Regna mutare, cùm in omni provincia multi peccatores existant, ut graviter, & eruditè præter alios consideravit Victoria d. relect. 1. de Indis num. 40. & Aragon. d. art. 8. pag. 291. & sequenti.

34 Quibus adijcio, plures † Theologos tenuisse, aliquam iuris naturalis ignorantiam esse omninò inculpabilē, & invencibilē, præsertim in iunioribus, hebetioribus, & idiotis; maximè ubi non de primis ipsis, ac puris principijs naturalibus agitur, quale est illud; quòd tibi nō vis, alteri ne feceris, & similia; sed de alijs pręceptis, quæ ab illis paulò remotiora sunt, & obscuriores aliquas conclusiones habent, ut colligitur ex D. Thom. in 1. 2. q. 94. art. 6. & ex cap. obijciūtur 7. 32. q. 4. & latè pro sequitur Ant. à Corduba in quæst. lib. 2. q. 4. per tot. Dominic. Soto lib. 1. de iustit. & iure, q. 4. art. 4. Aragon d. q. 10. art. 1. pag. 254. Gabr. Vazq. in 1. 2. q. 76. disp. 122. cap. 1. & 2. Gabr. de Valencia, Zumel, Medina, & alij, quos refert, & sequitur Ioan. Salas in d. tractat. de legibus, disp. 5. sect. 5. & 6. pag. 76. & 80. & novissimè P. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 17. sect. 2. ex numero 5.

Quartò, † pro eâdem opinione 35 perpenditur, in prædicatione Fidei contineri etiam prædicationem pœnitentię, & remissionem peccatorum, ut habetur Luc. ult. ibi: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportuit, Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiā in remissionem peccatorū in omnes gentes.* Et hoc fuit † propositum prędicationis Divi 36 Ioannis, & Christi Domini, quod generaliter ad omnes gentes spectat, secundùm D. Paul. ad Roman. 10. & ad Gal. 3. unde cōtraria inter se, & repugnantia esse videntur, † infidelibus 37 illis Fidem suadêre, quæ omniū pręteritorum peccatorum remissionē indulget, & eos ob eadem peccata, quæ commiserunt, punire, & vi & armis debellare. Non enim Christus † venit, 38 ut iudicet mundū, sed ut salvetur mundus per ipsum; & ita Propheta insinuavit, dùm dixit: *Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus sedens supra asinam.* Prædictaque † Indorum vitia, quamvis 39 gravia, & illis innata essent, Religionis, ac doctrinæ Christianę insinuatione, & consuetudine, magis quàm

armorum terrore, & violentiâ ab eorum animis removeri, & ablegari debuerunt. Nam, † ut præclare tradit Plutarch. in vita Pompeij: *Homo suapte natura neque efferum est, neque quod domari non possit animal; sed vitijs cōtra naturam utendo, degenerat. Disciplina porrò, locorumque, & victus mutatione etiam feræ cicurantur, sævitiamque suā cultui mā suetiori addictæ, exuunt*: unde Horatius:

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit
Si modò culturæ patientem accommodet aurem.

40

Et multis experimentis † compertū est, nihil Religione Christianâ piè, & suaviter hominum cordibus insinuatâ, potentius, atque efficacius esse, ad tuēda naturæ iura, ad barbariem, & feritatem deponendam, & benefaciendū omnibus, ad lædendum neminem, ad vitam quietissimè traducendam, ut piè & eleganter prosequitur † Clemens Alexand. in epist. exhortat. ad Gentes, pag. 2. docens, quòd Deus veræ Fidei, & Religionis canticis, & carminibus, longè melius, quàm Thracius ille Orpheus, & Thebanus, & Methymnæus: *Difficillimas feras homines māsuefecit. Volucres quidem, eos, qui ex ipsis sunt leves: serpentes verò, eos qui deceptores: & leones, eos qui sunt animosi, & ad iram concitati: sues autē, eos, qui sunt voluptati dediti: lupos autē, eos, qui sunt rapaces: lapides autē, & ligna sunt insipientes; vide quantū potuerit novum canticū homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris*, Thom. Boz. de sign. Eccles. lib. 7. c. 6. pag. 282. lib. 10. cap. 16. & lib. 22. c. 2. Acosta omnino legendus de procur. Ind. salut. lib. 4. cap. 4. pag. 396. Balthas. Chavasius de notis veræ Religion. lib. 4. §. 2. in fine, pag. 907. Gaspar Sanctius sup. Isai. capite 11. numer. 14. Fr. Ludovic. Granatens. in Symb. Fidei, 4. part. cap. 1. 2. & 5. par. cap. 25. & ante eos † Lactantius lib. 3. de falsa sapien. capit. 26. ubi sic ait: *Dei præcepta quantum valeāt in animis hominum quotidiana experimēta demonstrant. Da mibi virum, qui sit iracundus, maledicus, effrænatus, paucissimis Dei verbis tam placidum, quàm ovem reddam. Da cupidum, avarum, tenacem, iam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam tibi plenis manibus largientem. Da timidum doloris ac mortis, iam cruces, & ignes, periculum omne, & taurum contemnet. Da libidinosum, adulterū, ganeonem, iam sobrium, castum, continentē videbis. Da crudelem, & sanguinis appetentem, iam in veram clementiam furor illius mutabitur. Da iniustum, insipientem, peccatorem, continuò æquus, prudens, & innocens erit; uno enim lavacro malitia omnis abolebitur.*

41

42

43

Idem non minus eleganter notavit Iust. † Lips. in monit. ad Polit. cap. 2. sic scribens: *Nulla res magis animos, & mores componit, quàm religio: & illa, ubi in pectus demissa, virtutum agmē sequitur. In primis mansuetudo quædam animi, & trāquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles, obnoxiosque præceptis reddit.* Quod sumere potuit à Clem. † Alex. lib. 4. Strom. cap. 6. pag. 527. ubi ait, Spiritū sanctum, quo Christiani ungūtur, reddere mentem benè compositā, & Deo gratam, & ei talem indere qualitatem, ut perpetuâ fruatur lętitiâ, cùm in se inhabitantem habeat Spiritum Sanctū, qui est lucidus, & abstergit ac expellit omnes vitiorum sordes, & maculas.

44

45

Quam opinionem si quis defendere velit, ad argumenta, quæ pro contraria retulimus, respondere poterit. Non obstare primum † ex tyrannidis vitio desumptum, quo Indorum Reges, ut plurimùm, uti probavimus. Nam omissâ solutione Episcopi Chiapensis in Apolog. contra Sepulved. fol. 15. & sequentib. & in respons. ad obiect. eiusd. replicat. 11. fol. 45. qui respondet, hanc causam sufficientē non esse: cùm Indi sub illorum imperiū pacificè viverent, & Hispanorum opem non implorarent, de qua egimus sup. cap. præcedenti n. 89. & seq. perpendi etiam potest, duos † Principes, quorū

46

47

unus sit fidelis, & alter infidelis, eo modo se habêre inter se se, quo dúo homines privati, ut considerat Aragon d. 2. 2. q. 10. art. 8. pag. 291. & Acosta d. lib. 2. cap. 4. pag. 221.

48 Vnde † ubi Indorum Reges legitimè suo more, ac modo imperio potiebantur, non potuerunt eo ab Hispanis privari, & multo minus debellari, aut interfici, quamvis crudeliter & tyrannicè dominarentur: cũ † iuxta veriorem, & receptiorem sententiã nemo possit privatâ auctoritate spoliare, vel occidere tyrannum, titulo iusto regnantem, adeò ut contrarium asserere hæreticum sit, ut post D. † Thom. lib. 1. de regim. Princip. cap. 6. & Concil. Constantiense sess. 15. resolvit Caietan. 2. 2. q. 64. art. 3. Castrus lib. 13. advers. hæres. verb. *Subditus*, & lib. 14. verb. *Tyrannus*, Sylvester in sum. eod. verb. Gregor. Lopez in l. 10. tit. 1. par. 2. Sepulved. lib. 1. de Regno, Castaldus in tract. de Imperatore, q. 82. & plures alij, quos refert, & sequitur Gigas in tract. de crim. lęsę Maiest. q. 65. per tot. Covar. in 4. 2. par. cap. 3. §. 4. num. 6. Sotus de iust. & iure lib. 5. q. 1. art. 3. Menchaca lib. 1. controvers. illust. q. 8. n. 33. Menoch. de recup. poss. remed. 10. num. 83. Petr. Gregor. lib. 26. de Repub. cap. 5. num. 24. Gregor. de Valencia 2. 2. disp. 5. quæst. 8. punct. 3. Lessius lib. 2. de iustit. & iure, cap. 9. dub. 4. Ioan. Mariana lib. 1. de Rege cap. 6. Franc. Vivius in commu. opin. conclus. 310. Molina tom. 4. tractat. 3. disput. 6. Azorius part. 1. lib. 8. cap. 12. quæst. 17. & capite 26. quęst. 7. & part. 3. lib. 2. cap. 2. quæst. 1. & cap. 7. q. 30. Balthas. Ayala de iure & offic. belli, lib. 1. cap. 2. num. 25. & sequẽtib. Ioan. Garcia in tract. de nobilit. gloss. 2. numer. 28. & latissimè & novissimè Pat. Suarez in defens. Fidei lib. 6. cap. 4. per totum, Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 8. Petr. Andr. Canonherius in Aphoris. moral. Hippocrat. pag. 335. & novissimè † Pat.

51 Iacob. Gordon. in sua Chronograph. anno 1589. pag. 478. ubi cùm narret necẽ illatam Regi Gallię Henrico III. cui similis altera contigit in Henrico IV. ann. 1610. sic elegãtissimè inquit: *Sed parce Lector quisquis es, facere nõ possum, ut hoc malè feriati hominis, & iniqui percussoris facinus temerarium vehementer non damnem. Scribant exterarum nationum homines, quæ velint: ego nullo unquam Divino, vel humano iure permissum puto, subdito privato aut cuivis personæ, his artibus in Principem insurgere, quamvis ille hæreticus foret, ne dum si legitimus, si Catholicus est, si Rex Christianissimus, in scelere nulla religio est, & malis artibus Divinum Numen nunquam benè colitur.*

Secundo verò argumẽto ex multitudine, & gravitate aliorũ delictorum desumpto, quæ Indi isti cõtra legẽ, & rationẽ naturalẽ perpetrare solebant, & ex eo, quòd humanas carnes edebãt, respõderi etiã potest, negãdo hoc sufficiens † esse, ut Christiani possint adversus infideles sibi non subiectos animadvertere, neque ad id Romani Pontifices interventionem quicquam proficere, quem infideles recognoscere non tenentur, ut huius opinionis Auctores affirmant. Præsertim cùm re verâ eadem † sint, vel etiam minus gravia eorundem Indorũ crimina, quã quæ olim, & hodie de alijs nationibus memorantur; quibus tamen nunquam legimus ob hanc causam bellum indictum, ut observat Ioseph. Acosta d. lib. 2. cap. 5. & Fr. August. Davila in d. hist. Mexican. lib. 1. cap. 30. 52 53

Nefariæ † namq; libidinis vitiũ frequentissimum olim fuit etiam Iudæis Divinâ lege institutis, & Romanis rerum dominis, plurimisque alijs gentibus, & usque adeò non fastiditum, ut etiã in media Roma antiquitùs essent publica, apertissimaque obsoletorum loca, & gravissimi Philosophi publicos habuerint concubinos, & † Adrianus Imperator Ganymedi suo Divinos honores indulserit, temploque 54 55

urbe,

urbe,& publicis sacrificijs honestandū curaverit: & in Stellam cœlestem cōversum asseruerit, ut pluribus tradunt Dio Cassius,& Spartian.in Adriano, Pausanias in Arcadicis lib.8. D. Hieronym. lib. 20. advers. Iovin. Nicol. Leonic.de var.histor. lib.2. cap.19. & Constant. Landus in explicat. veter. numismat.pag.91.

56 Ierosolymis † etiam circa Templū, omnium eo sęculo sanctissimum, effœminatorum ædiculę, lupanaris instar, structæ fuerunt, ut constat ex 4. Reg.cap.24.& 2.Machab.cap.4.& ex alijs, quæ latè prosequitur D. Hieron. explicans illud Isaiæ cap. 2: *Et pueris alienis adhæserūt*, Thom.Boz. de signis Eccles.lib.7.cap.4.& Gaspar Sanctius ibìdem num. 12.

57 De † Amorrhęis quoque, & cęteris Palęstinis tot,& tam immania scelera sacra Scriptura recenset, ut non videantur horribiliora Indis obijci posse, etiam ijs, quos *Caribes* vocant, qui sunt omnium truculentissimi, ut constat ex illo loco Sapient. 12. vers. 5.& 6.cuius sup.cap.12.num.76. meminimus. Et tamen nō ob hęc ab Hebræis bellari potuissent, nisi expressū Domini præceptum intervenisset, cui imputari non potest; si delêre iubeat nationes, quas fecit; novit enim quid cuiq; fieri debeat, ut subijcitur in dict. c.12. Sapient. vers.12.& seq. Et prætereà alię quoq; causæ illius belli fuisse perhibentur, de quibus infrà in responsione quinti argumenti fusiùs agemus.

58 Afrorum † item vitia adeò extollit Salvian.lib.7. de provident. ut Indos suâ turpitudine vincere videātur: sic enim de illis scribit: *Omnes nationes habent, sicut peculiaria mala, etiam quædā bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malū? Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt: si ebrietas, ebriosi sunt: si falsitas, fallacissimi: si dolus, fraudulentissimi: si cupiditas, cupidissimi: si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum, atque blasphemia his omnibus admiscenda non sunt, quia illis suprà diximus malis aliarū gētiū, his autem etiam sua ipsorum vicerunt. Ac primū, ut de impuritate dicamus, quis nescit, Africā totā obscœnis libidinū tædis semper arsisse, nō ut terrā, ac sedē hominū, sed ut Ætnā putes impudicarū esse flammarū! &c.* Et post alia: *Nā sicut in sentinā profundæ colluviones omniū sordium, sic in mores eorum, quasi ex omni mundo vitia fluxerunt.*

59 Carpocratiani † etiam hęretici, qui alio nomine Gnostici dicti sunt, adeò turpem,&flagitiosum vivendi modum profitebantur, ut nefando concubitu matres,& sorores violarēt, uxores cōmunes haberent, omnē speciē virilis coitus, ac libidinosæ ad mulieres consuetudinis in singulis corporis mēbris exercêrent. Incantationes quoq;, veneficia, ac idololatrias perficiētes, abortus procurantes,&ipsam suam sinaxim, ac communionē turpitudine multiplicis coitus polluentes: comedētes, ac contingentes tū humanas carnes, tum alias immunditias. Et quod peius fuit, has tā nefandas,& scelestas actiones Religionis Christianæ velo persuasione diabolicâ contegentes, ita ut turpē ignominię notā universæ Christianorum multitudini suo tēpore inusserint, ut graviter narrat,& dolet Epiphan.hęresi.26.&27.Irenę.lib.2.cap.24.Tertul.de præscript.advers. hæres. cap.48.Clem. Alexand. & eius addition. Gentian. Hervet. lib. 3. Strom. cap.1. & in notis collectan. pag.807. Euseb.Cæsariēs.lib.4.hist. Eccles.c.7. & alij, quos refert Cardin. Baron.in annal. Eccles. tom. 2. ann. CHRISTI 120.num.21.& 22. & Martin. Delr. lib.3.disquis.magic.par.1.q.1.pag.188. & quæst.3.sect.2.pag.207.

60 De † Lestrigonibus quoque narrat Homer.Odiseæ K, quòd antropophagi erāt, unde in veteri glossario ita cognominantur Striges,& magi nostri tēporis, qui pueros maximè adhibent ad sacrificia, eorumque sanguinem lambunt,& carnes vorant.

61 Plures † item alię gẽtes olim fuisse commemorantur, quę profana convivia humanarum carnium exercebant, ita ut nec parentibus parcerent, ut cõstare poterit ex traditis à Tertulliano lib.1. contra Marcion. D. Hieron. lib. 2. cõtra Iovinian. D. Chrysost. hom. 10. in Matth. Euseb. lib. 1. de præpara t. Evang. cap. 3. Alex. ab Alexan. lib. 3. Genial. cap. 1. ubi eius additionator Tiraq. quâ solet diligentiâ plura congessit. Et de † Britannis & Polonis idẽ scribit Plinius lib. 30. cap. 1. D. Hieronym. d. lib. 2. advers. Iovini. Radevicus lib. 3. hist. cap. 1. Bap. Fulgos. lib. 9. memorab. cap. 2. fol. 314. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 2. in fine.

62

63 Et † de Brasiliensibus, Æthiopibus, & alijs Orientalibus Maffæius lib. 15. hist. Ind. pag. 360. & Molina de iustit. & iure, tract. 2. disp. 34. pag. 167. ubi aiunt, maximum fuisse Christianis Prędicatoribus laborem apud Brasilienses in cohibenda huius funesti ac feralis cibi consuetudine: † quo illi nullum palato gratius edulium norãt, atque ob id ipsum gravia non semel adiere discrimina. Et quòd aiebãt Barbari, intinctis sacro baptismate carnibus, multum de pristina saporis gratia deperire.

64

Vt sic interim omittamus turpitudines, quas † Romani in festis Floralibus, Bacchanalibus, & Venereis admittebant; & præsertim † in Lupercalibus, in quibus tanta erat stultitia, ut superstitiosæ fœminę, quę fœcunditatem suam desperabant, ministris tam infamis ac execrandę solemnitatis se exponerent, & dorso, ventre ac palmis scuticæ verbera acciperẽt. De quibus Ovid. lib. 2. Fast. sic loquitur.

65

66

Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcundæ patiẽter verbera dextræ
Iam socer optatum nomen habebit avi.
Iussæ sua terga puellæ
Pellibus exsectis percutienda dabant
Luna resumebat decimo nova cornua mẽse
Virque pater subitò, fœmina mater erat.

67 Assyrij † quoque, & Lydij vetustis, & spurcis moribus, virginum nuptias non aliter celebrabant, quàm si priùs in honorem Veneris alicui peregrino sui corporis copiam fecissent, aut dotem scortando coadunassent.

68 Varios item alios nõ minus fœdos, quàm feros, ac tyrannicos vivendi ritus, hodie Turcę exercẽnt, & olim plures aliæ gentes exercuerunt: de quibus multa tradunt † Solinus lib. 5. cap. 43. Iustin. Athenagor. Tertul. Origen. August. Cyprian. Arnob. Clem. Alexand. Prudentius, Nazianz. & alij, qui apologias, & orationes contra Gẽtes scripserunt, Ioan. Boëm. in lib. de morib. omn. Gent. Tiraq. in suis legib. connubial. Ioan. Boter. in relat. univers. Th. Boz. omnino legendus de sign. Eccles. lib. 7. cap. 4. & lib. 2. cap. 10. & in tract. de iure stat Eccles. lib. 2. cap. 15. Simõ Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. per tot. & tom. 4. colloq. 4. de origine humanę societ. ex pag. 1. Perei. sup. D. Paul. ad Roman. 2. disp. 11. 12. & 13. Lilius Girald. in sua histor. Deor. & in nostris ferè terminis Acosta, & Fr. August. Davila ubi suprà, Gregor. de Valencia disput. 7. quæst. 4. punct. 1. Alphons. à Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. 14. Sotus lib. 1. de iust. & iure, q. 4. art. 4. Azor 1. p. inst. Moral. lib. 6. cap. 60. & seqq. & par. 2. lib. 3. cap. 14. q. 3. & 4. & Pat. Ioan. Salas, qui plurima cõgerit in dict. tract. de legib. disp. 5. sect. 6. pag. 79.

69

70 Ad tertium argumentum de cruentis Indorum sacrificijs, & horrendis innocentum mactationibus, respondetur, id † quoque sufficiens non esse, ut infidelibus bellum iustè inferatur; quia moraliter loquendo, si per viã belli eiusmodi scelerum extirpatio, & innocentiũ defensio quærenda est, plures tali bello absumentur, quàm ulla Barbarorum tyrannide, aut sacrificiorum immolatione perire potuissent. Et ita

omni prorsus ratione carère videtur, eos velle defendere, quorum graviorē perpetres cædem, ut advertit Acosta dict.lib.2.de procur.Ind. salut. cap.6. pag.232.& Mag.Bañez dict.2.2.q.10. artic.10. pag. 535. versic. *Tertia conclusio.*

71 Quibus ego non incongruēter adijcio, † Ecclesiam tolerare solère ritus Paganorum etiam nobis subiectorū, ob maiora damna, & scandala vitāda, ut sup.n.30.probavimus: unde multò magis in non subditis idem ob eandē rationem tolerare debebit, saltem pro eiusmodi peccatis, quæ ante exactam fidei nostræ intelligentiam & susceptionem commiserunt: cùm † consue-72 tudo eorum, etiam improba, à temporali pœna eos excusare videatur, iuxta ea, quæ latè tradit Glossa & Ancharr. in cap.cùm venerabilis, de consuetud. Roman. singul.19.& cōs. 283. Oldrad. cons.9. Ias. in l.de quibus, n.8.D.de legibus, Cremēsis singul.149.D.Covarrub.in cap.quamvis pactū, 1. part. §.7. n.12.de pact.lib.6.Aviles in c.18. Prętor.num.28. Hippol.de Mars.in prax. crim.§.ulterius num. 9. & §.quoniam, n.97.& 98.Tiraq.de pœn.tēper.caus. 42. & eo non relato Pet. Pechius in cap. sine culpa 18. de regul. in 6. n.4. Vbi multum in nostris terminis tradūt ex Plutarch.problem. capite 83.quod 73 cum † Romani olim Barbaros quosdā Dijs immortalibus hominem immolasse accepissent, Magistratus eorum accersendos, puniendosq; putaverunt. Quos tamen posteà cùm id consuetudine quadam fecisse accepissent, impunitos dimiserūt, aliasque id posthac facere prohibuerunt.

Præterea responderi etiam poterit iuxta mentem Episcopi de Chiapa, Victoriæ, & aliorum, quos suprà citavi-74 mus, † seclusâ omni lege positivâ, Divinâ, vel humanâ, non facilè demonstrari posse, an eiusmodi hominum sacrificia naturali iure prohibita sint, cū videamus olim in usu fuisse apud omnes fermè nationes, non solùm barbaras, verùm & eas, quæ maiori scientiâ, & prudentiâ pollère videbantur, ut de Hebræis passim deplorat Scriptura, Deuteronom.12.4.Regum 3.Sapient. 14.& in alijs locis, quę retulimus sup. cap.12.num.76.Vbi † inter alia mentio fit idoli Moloch, de cuius initio, & 75 significatione, & qualiter illi humanæ victimę immolarentur, & an Salomon ei proprium filium sacrificaverit? & etiam de alijs idolis Hebræorum plura post alios, quos refert, tradit diligentiss. Pat. Ioan. Pineda de reb. gestis Salomon lib.7.cap.11.per totum, Pat.Ludovic. Ballester. in Onomatograph.verb. *Gehenna*, pag.157.Fr.Ioan. à Ponte in conven.utr. Monarch. lib. 3.cap.16. §.4.pag.108.& Bernar. Aldrete de antiq.Hispan.lib.2.cap.2. ex pag.184.ubi etiā de Arabis, Palęstinis, & alijs nationibus agunt.

76 Africanos † quoque, & pręcipuè Carthaginenses, huic sceleri valdè deditos fuisse, comperimus. Nam non captivos tantùm, & extraneos homines, verùm & proprios filios spōtè Saturno immolare solebant, & qui liberos non habebant, à patribus emptos, ipsis adstantibus, & lacrymas, & gemitum cōprimentibus, immanissimè trucidabant: ut ultra ea, quæ d.cap.12. cō memoravimus, latè probant Dionys. Halicarnas.lib.1.Plutarch.in lib.de superstitionib.Lactan.Firmian.lib.1. Divin.inst.cap.21.D.August.lib.7.de Civit.Dei capit.19.& 26.Nizephor. lib. 18.cap. 15. Minutius Fœlix in Octavio, Quint.Curt.lib.4.ubi de Tyrij obsidione, Simon Maiol.tom.2.colloq.1. pag.74.Petr.Fab.lib.3. Semest.cap.2. pag.26.Thom.Bozius de sign. Eccles. lib.22.cap.2.& novissimè Fr.Raph.de la Torre in 2.2.q.93.art.5.pag. 37. & Franc.Torreblanca de Magia divinatrice lib.1.cap.17.& 18. unde Silius Italicus inquit:

Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido

Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris,
Infandum dictu, parvos imponere natos.

77 Romani † etiam eâdem cæcitate, & feritate laborarunt, antequàm S.C. id severè prohibuissent, ut suprà cum Plinio, & alijs tradidimus, & constat ex Suetonio in Claud. cap. 24. & in Octavio cap. 15. ubi † agens de obsidione Perusij, inquit: *Scribunt quidam trecentos ex deditiijs electos utriusq; ordinis, ad aram Divo Iulio structam, Idibus Martij ostiarum more mactatos.* Et conducunt † carmina Virgilij lib. 2. Æneid.

78

79

Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa.
Et lib. 10. ubi Æneam inducit, octo iuvenes uno sacrificio immolantem:

—— *Sulmone creatos*
Quatuor hic iuvenes, totidem, quos educat Vfens,
Viventes rapit, inferias quos immolet Vmbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Quibus in locis Servius, Pontanus, & Cerda plura de eisdem sacrificijs notarunt, & Tertul. in lib. de spectacul. cap. de munere, & Petr. Fab. lib. 2. Semestr. cap. 10. pag. 139. docentes, in † sepulchris virorum fortium captivos necari à Romanis solere, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat. Quod postquam crudele visum est, † placuisse gladiatores ante sepulchra dimicare; qui à bustis bustuarij dicti sũt. Sic impietatẽ voluptate adumbrantes. Atque hinc gladiatorum munera, & spectacula originem habuisse.

80

81

Quibus planè (ut rectè advertit Thomas Bozius d. lib. 7. cap. 4.) nihil † atrocius fingi potuit, cùm pro ludo, atque adeò honore existimarent, homines conducere, qui se mutuis vulneribus cõfoderent, ut alijs essent oblectamento. Quod sępius quotannis fiebat. Et laudi Traiano datur, quem vocant Optimum Imperatorem, quòd uno munere decem millia gladiatorum populo exhibuisset. Quousque † cruenta hæc spectacula à pijssimo Imperatore Constantino prohibita sunt in l. unica, C. de gladiatorib. lib. 11. ad cuius illustrationem prędicta adnotasse iuvavit, & plura alia, quę observat Alciat. lib. 1. Pererg. cap. 22. Pet. Fab. dict. cap. 10. & in Agonistico, Observat. Divini, & human. iur. pag. 196. Casaubonus in vit. Cæsar. pag. 146. Brissonius, verb. *Ludus gladiatorius*, Rēvard. lib. 2. coiectan. cap. 8. & Iacob. Duran. Cassellius lib. 1. var. cap. 8.

82

83

Eandem etiam Romanorum inhumanis immolationibus consuetudinẽ exemplo suo gravius adhuc ostendit Marius, † Dijs Averruncanis, seu malorum depulsoribus, filias suas sacrificans, ut ex Doroth. lib. 4. rer. Italic. refert Clemen. Alexand. in lib. adhortat. advers. Gent. pag. 46. non aliter atque Achaz † Hebræorum Rex proprium filium inimicorum suorum idolo simili ratione immolasse refertur lib. 4 Reg. cap. 16. & lib. 2. Paralipom. cap. 28. Ioseph. Iudæus lib. 9. antiquitat. cap. 12. & post alios tradit Ioan. Lorinus sup. Sapient. cap. 12. pag. 428. & Didac. Matut. de prosap. CHRISTI in 4. ętate mundi, cap. 5. §. 5. fol. 216.

84

85

Qua de causa ego aliquando existimabam, hostiarum † victimarũq; nomen, quod Romani posteà pro animalibus in sacrificium oblatis, & cæsis usurparunt, inde originẽ habuisse, quòd antiquitus illis erat in more, ipsos hostes victos, & ad id servatos, sacrificare; licèt D. Isidor. lib. 6. Etymol. capit. 19. pag. 115. & lib. 1. different. pag. 44. doceat, quòd hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequàm ad hostem pergerent: victimæ verò, quę post victoriam devictis hostibus immolabantur; cui conveniunt aliæ etymologiæ, quas ex Agellio, Festo Pompeio, & alijs refert Lilius Girald. de Dijs Gent. syntagm. 17. pag. 464. Blondus de Roma. triumph. lib. 1. pag.

86

23.& 49.& Ioan. Funger. in Erymologico, verb. *Hostia*, & verb. *Victima*, & ita explicant illud Ovidij 1. Fastor. dũ inquit:

Victima, quæ cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus à cæsis hostia nomen habet.

87 Neque † mirum videri debet, Romanos his cruentis mactationibus aliquando indulsisse, cùm se ipsos occidere, & devovere, vel occidendos vẽdere facile, & gloriosum existimarent, prout & Thebanis, & alijs in more fuisse, multis probat Alciat. lib. 4. Parergon, capit. 4. Tiber. Decian. lib. 9. cap. 2. Iust. Lips. lib. 2. Saturnal. cap. 5. & Gomez de Amesc. in tract. de potestate in se ipsum lib. 1. cap. 3. ex n. 16.

88 De † Tauris item, Thessalis, Cretensibus, Lesbijs, Focensibus, Albanis, Sardis, Scythis, Leucadibus, Liceis, & Pergęis, multisque alijs populis, qualiter humanis victimis dæmonibus suis libarent, plura tradunt Herodot. in Melpom. Strabo lib. 11. D. August. lib. 18. de Civit. Dei cap. 53. & in lib. ad quod vult deum num. 26. & 27. to. 6. Clem. Alexand. Simon Maiol. & Torreblanca ubi suprà, Lilius Girald. dict. syntag. 17. pag. 529. Marquard. d. tract. de Iudæis, & infidel. 3. par. cap. 1. num. 16. & Lorin. in dict. cap. 12. Sapient. pag. 425.

89 De Gallis, † Francis, Germanis, Britãnis, Lithuanis, Northmanis, Dãnis, & alijs Borealibus idem tradunt Plin. lib. 30. cap. 1. Titus Livius lib. 2. decad. 3. Iul. Cæsar de bello Gallico lib. 6. Cornel. Tacit. in lib. de morib. German. Strabo lib. 4. in fine, Lactan. lib. 1. Divin. instit. cap. 8. Euseb. lib. 4. de pręparat. Evangel. Procop. lib. 2. belli Got. Diethmar. lib. 1. hist. Northman. Cromerus lib. 15. de reb. Lituan. Giraldus syntag. 9. pag. 295. & Thom. Bozius dict. lib. 22. cap. 2. ubi referunt, apud has gentes hunc ferum morem non ita pridem desijsse. Quem in Gallis, & Germanis notavit etiam Lucan. † libro 1. Pharsal. dum ait: 90

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrensque feris altaribus Hesus.

91 Theutatem † enim illi, Mercurium, & Martem, Hęsum appellabant, ut docet nos Livius lib. 6. decad. 3. Cęl. Rhodig. lib. 22. lect. antiq. cap. 16. Lilius Giral. & Bozius ubi sup. & Carol. Stephan. in dictionar. verb. *Theutates*, addens ex Strabone, † ad hæc sacrificia Gallos Druidibus ministris usos fuisse: & quòd alij immani magnitudine simulachra habebant, quorum, contexta viminibus membra, vivis hominibus complebant; quibus succensis, circunventi homines flammâ exanimabantur: quosdam sagittis configebant, & intra sacras ędes patibulo suffigebant. 92

93 In quod vitium tandem † nostros etiam Hispanos Phœnicum, Græcorum, Carthaginensium, & aliarum nationum imitatione, & communicatione delapsos, innumeros homines, & plerumque proprios liberos immolare solitos fuisse, testis est Strabo lib. 3. de situ Orb. Euseb. in orat. in laud. Cõstantini Magni, Florian. de reb. Hisp. lib. 2. cap. 18. Zamalloa lib. 5. capit. 5. Ludovic. Nonius in Hispan. capit. 66. Ambros. Morales lib. 6. cap. 10. & post eos Fr. Ioan. à Ponte in dict. conven. utri. Monarch. lib. 3. cap. 16. §. 4. & 5. ubi in hunc morem adducit, & illustrat Concilium † Illiberitanum cap. 2. & 3. ubi de pœna flaminum, sive Sacerdotum tractatur, qui cruenta hęc sacrificia peragebant. 94

95 *Tantum † religio potuit suadere malorum,*
Quæ toties peperit scelerata atque impia facta.

QVARTI verò argumenti vis, quæ ex gravissimo & Deo semper infesto idololatriæ crimine sumitur, quod Indorum gentes ita turpiter, & enormiter exercuisse probavimus, nõ difficulter evitari poterit, si cum Auctoribus

huius ultimæ opinionis negaverimus, infidelibus † nobis non subiectis ob eam tantùm rationem bellum iustum inferri posse, quemadmodum nunquã ab Ecclesia illatum legimus, quamvis ubique gentium hoc scelus multifariam frequentatum fuisse reperiamus.

96

97 Quis enim hac in parte † antiquorum Romanorum cæcitatem, & stoliditatem ignorat? qui in id stultitię prolapsi sũt, ut spurcissimâ impuritate Venerem, Cupidinem, pudendaque etiam membra cœlo dignarentur, & Divino honore colerent. Et ut refert D. August. lib. 2. de Civit. Dei cap. 25. & lib. 4. cap. 8. & 16. præter propria idola, quæ colebant, omnes Gręcię, & aliarum subactarum nationum superstitiones in patriam transtulerunt, & singulis actibus, imò & singulis motibus Deos diversos præfecerunt.

Cui consentiens Leo Papa serm. 1. de Petr. & Paul. ait: *Cùm penè omnibus Roma dominaretur gentibus, omnium gẽtium serviebat erroribus*: *& magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem*; ita ut plusquàm triginta Deorum millia Roma triumphans coluerit, & trecenti Ioves extiterint, atque ut canit Virgilius Æneid. 8.

Maxima tercentum totam delubra per
Vrbem.

Vt ex Marco Varrone, & alijs prodit D. August. ubi sup. Blond. de Roma. triumph. lib. 1. per totum, Lilius Giral. in sua hist. de Dijs Gent. & alij relati à Ioan. Pineda de reb. Salomon. lib. 5. cap. 5. sect. 1. num. 4. pag. 307. & lib. 7. cap. 10. num. 8. pag. 508. Maiol. in diebus Canicul. 1. tom. colloq. 2. pag. 51. Thom. à Iesu de procur. omniũ gent. salut. lib. 11. part. 1. cap. 1. pag. 761. & seqq. & Bern. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 6.

98 Ægyptij † quoque, ad quos omnes profani Scriptores initium idololatrię referunt (unde Clem. Alexan. in epist. exhortator. contra Gentes, pag. 22. Ægyptum impietatis, & superstitionis magistram appellat) non solùm cœli Astra, Solem, Lunam, & Stellas, reliquaque elementa, ut Deos adorarunt, & obscœnos, & iniuriosos homines, perditosq; latrones, ut Iovem, Saturnum, Martem, Mercurium, Venerem, Isidem, & Osirim, & aliorum sceleratorum turbam; sed etiam Nilum fluvium, & crocodyllos in eo nascentes, & vix aliquod animal utile, aut nocivũ reliquerunt, quod eâdem veneratione non prosequerentur, ut canes, boves, oves, hircos, catos, ibices, vulpansares, fenices, anguillas, & similia; & multa item herbarum, & leguminum genera, ut post Herodot. Diodor. Sicul. Plin. Solin. Strabon. & alios, tradit D. Aug. dict. lib. 2. cap. 22. Clem. Alexand. & eius additionator Hervetus in epistol. contra Gent. Euseb. de præparat. Evang. lib. 8. cap. 26. Theodoret. de Evang. cognit. lib. 13. D. Epiphan. in Anchorat. & novissimè Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 2. vers. 27. pag. 37. Vnde Anaxandrides Rhodius Poëta eos lepidissimè irridet, & etiam † Iuvenal. satyr. 15. dum inquit:

99

——— *Quis nesciat qualia demens*
Ægyptus portenta colat? crocodyllon adorat,
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus Ibim,
Effigies sacri nitet aurea Circopitheci,
Illic cæruleos, heic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam;
Porrum, & cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!

100 Habebant † alię nationes peculiares Deos, quos in hac, aut illa imagine sibi adorandos proponebant, utpotè Babylon Belum, Africa Neptunum, Mauritania Iubam, Rhodus Solem, Samos Iunonem, Lemnos Vulcanum, Paphos Venerem, Delphos Apollinẽ,

Roma Quirinum, Latini Faunum, Athenæ Minervam, Syria Atergatin, Arcadia Panẽ, Ammonitæ Molochũ, Persia Cœlum & Iovem, Arabia Iovẽ & Bacchum, Gallia, pręter Mercuriũ, Theutatem, & Hæsum. Et ut Sibylla canit de Græcis. ἔργα δὲ χειροποιητὰ γεραίρομεν ἀφρονι μύθῳ, ut refert Ioan. Fũger. in Etymol. verb. *Idololatria*, pag. mihi 489.

101 Ad † Hebræos item, & Chaldæos hoc crimen fœdissimè propepisse, & varia idola sub varijs formis, & nominibus coluisse, veluti Miplezet, Tamuz, Beel, & Baal (quod erat quasi cõmune omnium idolorum nomen, & Iovem significabat) Dagon, Astaroth, Meleketh, Moloch, & alijs similibus, passim Scriptura sacra testatur, ut cõstat ex 1. Reg. 15. Ezech. 8. Ierem. 7. & 50. Amòs 5. Iudic. 2. & 16. Samuel. 5. Deuter. 7. & tradit Funger. ubi suprà, verb. *Idolum*, & plenissimum Catalogũ congerens Polyanthea, verb. *Idololatria*, pag. 610. & P. Pineda d. lib. 7. de reb. Salom. cap. 3. Ita † ut quidam, 102 Abrahamũ, qui postea fuit dictus, *Pater credentium*, aliquando idololatriæ inservisse, doceant, ut cõstat ex traditis à Clem. Alexand. lib. 1. recognit. Suida, verb. *Abrahã*, Philon. in lib. de Abrahã, Genebrar. in Chronograph. anno mũdi 2049. Cedren. in compend. histor. Andr. Masio in comment. sup. Iosue cap. 24. Gasp. Sanctio in Isai. cap. 43. n. 51. pag. 460. & Didaco Matute de prosap. CHRISTI, 3. ętate, cap. 1. §. 3. licèt contrarium verius, & certius esse videatur ex ijs, quę observat Mag. Fr. Raph. de la Torre de vitijs opposit. Relig. tom. 2. q. 94. art. 4. pag. 115.

Et, ut ad rem redeamus, Scythę Acinacem, Arabes lapidem, Persæ fluvios, & ligna, Thessali formicas, & Athenienses (quod plus est) † Contumeliã, 103 & Impudentiam Deas effecerunt, propriis fanis, & sacrificijs institutis, ut notavit Tullius lib. 2. de legib. Clem. Alex. & Hervetus ubi sup. Erasmus in proverbio: *Dea impudentia*. Sicuti & Lacedęmonij † Morti, Senectuti, & Paupertati: Romani † adversæ Fortunæ, 104 105 Pallori, Febri, & Rubigini, tẽpla & peculiaria sacrificia destinarunt, ut observat Plin. lib. 2. cap. 7. Abulens. sup. Euseb. Alex. ab Alex. & eius additionat. Tiraq. lib. 1. Genial. cap. 13. Valer. Max. lib. 1. cap. 1. Columel. de re rustic. lib. 10. & Matute ubi suprà §. 1.

106 De † arboribus quoque, & serpentibus, & cur olim ab alijs nationibus pro Dijs coli solêrent, & hodie etiam colantur, plura congerit Thom. Boz. lib. 1. de signis Eccles. cap. 4.

107 Et † Zeilanos Indos Simiæ dentem magno pretio emisse, ut eum adorarent, Simon Maiol. recenset in dieb. Canicul. colloq. 7. de quadrupedibus, pag. 174. tom. 1.

108 Quinimò † & inter Christianos quosdã, hanc olim corruptelã viguisse, ut simul cum CHRISTO idola colerẽt, apertè ostendit D. Paul. 1. Corint. 5. & ibidem expressius D. Chrysost. & D. Greg. lib. 7. epistol. 20. & lib. 8. epist. 5. quos refert Alanus Copus dialog. 4. cap. 7. in fine.

Et possem quidem innumera alia de idololatria omnium nationum explorare simul & deplorare, & quàm varios, ridendos, & portentosos Deos coluerint, & quàm impijs, obscœnis, & detestandis sacrificijs illos prosecuti fuerint, nisi de hoc argumento latissimè scripsissent † Auctores suprà citati; pręcipuè D. August. Clem. Alex. 109 Arnob. Tertul. Cyprian. Lactan. Firmian. Iustin. D. Thom. & alij, qui apologias adversus Gentiles ediderũt. Lilius Giral. in integro, & eruditissimo lib. de Dijs Gent. Alex. ab Alexand. & eius additionat. Tiraq. lib. 6. dier. Genial. cap. fin. lib. 2. cap. 22. lib. 3. cap. 12 & lib. 4. cap. 14. Thom. Boz. lib. 2. de sign. Eccles. cap. 10. & lib. 12. cap. 15. & lib. 22. cap. 2. Pet. Fab. lib. 3. Semest. cap. 1. cũ quatuor seqq. Ioan. Funger. in Etymol. verb. *Idololatria*, & *idolum*,

Ioan.Bohem.de morib.Gent. pag.33. & 57.Simon Maiol. tom.2. colloq.1. per tot.Ioseph. Acosta in hist. Moral. Ind.lib.5.in proœm.& de procur.Ind. salu.lib.1.cap.2.3.4. & 5. Fr. August. Davila in hist.Mexic. lib.1.cap.24. & 25. Simon Maiol. in diebus Canicul. tom.2.colloq.1.Torquem.inMonarc. Ind.tom.2.in proœm.& lib.6.cap.1.2. 3.& 4.Raph.de la Torre ubi sup.q.94. per plures disputationes, Franc. Torreblanca de Magia divinatt.lib.1.cap. 17.& 18.Fr.Ioan.de la Puente in convenien.utr.Monarch.lib.3.cap. 12. & 13.ubi etiam agit de antiquorum Hispanorum idololatria,& quando apud illos initium habuit: & Bern. Aldrete d.lib.3.de antiq. Hisp.cap.6.

110 Et ad illud, † quod de blasphemiæ crimine addidimus, quæ in idololatria virtualiter inest, & ob quam bellum iustè infidelibus inferri posse, ex communi opinione probavimus,responderi etiam potest cumDoctoribus suprà citatis,& præcipuè cum Gregorio de Valencia dict. disp. 1. q. 10.punct.6.vers.*Illud autem*, blasphemiam,quæ in idololatria inest, materialem esse,& in facto consistere; quia reipsâ idololatræ Christum Deum verum suis superstitionibus negant. Hanc autem non sufficere ad hoc, ut illis bellum legitimum inferatur, alioqui omnes Infideles, Paganos, & Iudæos debellare licêret;sed illam † 111 tãtùm, quæ verè & propriè blasphemia appellatur, scilicet quæ in verbis consistit,& nostræ Religioni, ac Christianæ Reipublicæ iniuriam, & scandalũ irrogat:ut tradit D.Thom.2.2. quæst. 13.art.1. Etenim in idololatria, etsi blasphemiam contineat,& maius peccatum esse videatur, nulla nostræ Religioni, sed soli Deo iniuria fit, cuius vindictam,ut sup.diximus, ipse sibi reservat.

112 Ad quintũ autẽ argumentũ † de locis, & exemplis sacræ Scripturæ, D. Augustini, Cypriani, & aliorum Patrum, quibus,solam idololatriam,legitimam bellandi causam præbêre, contendimus,responderi potest, † veteris 113 legis exempla,maximè quę ad delictorum punitionem spectant, admirari à nobis potius,quàm imitari debêre, ut multis argumentis ostendit Gratian. in cap.nos si incompetenter 41. vers. *His ita respondetur*, 2.q.7.D. August. in cap.dixit Dominus 12. 14. q. 5. & in cap.si quis 19.22.q.2.

114 Et præterea,nunquam † populũ Israël,auctoritate propriâ, Chananæorum,Amorrhæorum, & aliorum Gentium provincias occupasse, ob id tantùm,quòd infideles, aut idololatræ essent, vel alijs criminibus contra naturam operam darent; sed propter specialem, & expressam Dei iussionem, & donationem, qui eis illas terras ad habitandum promiserat: vel quia eis transitum impediebant, aut aliter infensi erant: vel quia ut ait D. August.lib.6.quæst.q.10.in Iosue, & lib. 44. quęst.4. sup. Numer.cap. 20. serm.105.de tempore,tom.10. & Cassian.collat. 5. cap. 24. Sem filius Noë illarum dominus fuerat, & posteà,per vim & arma,Chananæi,filij Cham,eas sibi usurparunt:unde cùm filij Abrahę à Sem originem ducerent, illas repetendi & vindicandi, ius prætendere potuerunt.

Quibus rationibus alias addit D. Thom.in 4. distinct.39. artic. 1. ad 1. ob quas bella illa non iniquè ex iure gentium gesta declarat, & prosequitur Sotus lib.5.de iustit.& iure,quæst. 3.artic. 3. in fine, Acosta de procur. Ind. salu.lib.2. cap.5. Bañez d. art.10. col.532.Aragon in 2.2.q.10. artic.8. pag. 292. vers. *Respondetur*,novissimè Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib.1.cap.27. pag.159. & sequent. & Pat.Franc. Suar. post hæc scripta in tract.de Charitat. disp.13.sect.5. n.2. Licèt verum sit, in horum consequentiam, † Deum etiam Israëlitis præcepisse,ut idolorum templa destruerent, 115

& radicitùs dissiparent, ne prædictarum nationum exemplo dilectus sibi populus contaminaretur, quem nimis his superstitionibus deditum esse sciebat.

Et eodem modo accipiendus est locus ille † alter Deuter. cap. 20. quo civitates procul positas deleri Dominus iusserat. Etenim non ob diversitatem Religionis, sed ob alias causas, & iniurias bellum illis indici, eiusdem capitis initium demonstrat, ubi aperto ore eos hostes appellat: *Si exieris ad bellum contra hostes tuos*. Etsi ratione idololatriæ, & aliorum criminum contra naturam, puniendi essent, non exciperet Dominus fœminas, quę & ipsę eisdem peccatis tenerentur, neque cum illis pacem, & fœdus inire permitteret, quod cum alijs septē nationibus terręPromissionis strictè vetuerat in cap.7.9. &12. eiusdē Deut. ut benè advertunt Abulens.& Lyran. ibidem, idem Abulens. 2. Paralipom. cap.8. Magist.Histor.cap.11.sup.Deuter.Episcop. Chiapens.in Apolog.cōtra Sepulved.& Mag. Bañez ubi supr. Vt omittam Glossam Interlinealem, quæ, *Gentes procul positas*, interpretatur, idest, *Religione diversas* (cuius verbis Sepulveda nimis exultat) in sensu allegorico & morali accipiendam esse, &de hęreticis, & spiritui adversantibus hominibus, non de idololatris, aut infidelibus textum illum exponere: † quos etiam in pace, & Scripturę testimonijs, & in ore gladij, quod est Verbum Dei, expugnandos esse testatur. Similemque expositionem admittunt † loca Divi Augustini, & Divi Cypriani in argumento relata: nam ut advertit Gregor.de Valencia dict. disp.7.col.413.vers.*Ad tertium*, loquūtur de idololatris à fide apostatis, ut ex eorum verbis apparet, vel secundùm Bañez ubi suprà, quando bellum idololatris, & facinorosis infligitur ab his, quibus ipsi subiecti sunt, quod omni iure licēre, iam diximus, ut † ostendunt exempla Ezechię, & Nabuchodonosor, ab eisdem Sanctis considerata, & Mathathię, qui interfecit Iudęū, qui ad aram sacrificaturus accesserat, 1. Machab. 2.

116

117

118

118

SVMMARIVM Capitis XV.

1 *Opinio affirmativa, & negativa in articulo debellationis Indorū ob idololatriā, & vitia cōtra naturam, anceps & problematica est.*
2 *Infideles nobis non subiecti, dubium est, an propter solam idololatriam debellari possint?*
3 *Infideles subditi Principibus Christianis absque dubio cōpelli possunt ad deserendam idololatriam, & alia vitia contra naturam.*
4 *Infideles omnes indistinctè debellari possunt, si tyrannidem exercent, & innocentes opprimunt, vel sacrificant, aut edunt.*
5 *Auctorum verba peculiariter recensentur, qui ob defensionem innocentum, infideles debellari posse concedunt.*
6 *Sanguis innocentum iniquè effusus, clamat, à proximis auxilium petens.*
7 *Iusti Lipsij peculiaris sententia de debellatione Barbarorum infidelium.*
8 *Infideles debellari possunt, ob immolationem, aut comestionem hominum, quāvis ij, qui immolantur aut eduntur, sint delinquentes, & aliàs ad mortem damnati.*
9 *Bellum iustum non solùm infertur pro defensione propria, sed etiam pro liberandis innocentibus, etiam auxiliū nostrum non postulantibus.*
10 *Abraham in liberationem Lot iustè quinque Reges Amorrhæos percussit.*
11 *Pat. Franc. Suarez apertè affirmat, bellum indici posse infidelibus, ad tollenda hominum sacrificia, & innocētes defendendos.*
12 *Bellum, quod suscipitur pro defendendis innocentibus, & tollendis humanis*

sa-

52 *Infideles priusquàm debellentur, de suis erroribus admonendi sunt.*

53 *Infideles ubi puniri, & debellari posse dicimus, ob peccata contra naturam, intelligendum est de his, quæ committunt postquã moniti sunt, ut ab illis desistãt, non de præteritis.*

54 *Malum, cùm sine punitione perseverat, augetur.*

55 *Infideles licèt de præsenti turbentur, vel indignentur, ob id quod eos compellamus ad observandam legem naturæ, perseverandum tamen est propter spem boni futuri.*

56 *Pœnarum, & suppliciorum impositio quo fine, & intentione fieri debeat?*

57 *Pœna omnis non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.*

CAPUT XV.

De tituli, sive articuli præcedentis resolutione: & quid verius, aut probabilius in conflictu dictarum pugnantium opinionum videatur?

VIDIMUS, & bonâ quidẽ fide sigillatim propalavimus, & communi vimus omnes auctoritates, atq; argumenta, quæ in hoc cõtroverso iuris articulo, pro affirmativa, & negativa sententia stare, & urgêre videntur. De † quibus non immeritò illud Lucani. 1. Pharsal. dicere possumus:

1

——— *Quis iustiùs induat arma*
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur.

Atque ita non est mirum, si Auctores modò in hanc, modò in illam opinionem propendeant, & eorum aliqui, veluti problematicè, pro utraque decertent. Inter quos præcipuè caput effert Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 55. dub. 5. pag. 498. & sequentib. Quod ego nullatenus reprehenderem, ubi † de infidelibus nobis non subiectis sermo esset, qui solo idololatrię vitio laborarent, & quęreretur, an ob hoc illis bellum inferri possit?

2

Ideò autem de infidelibus non subditis dixi, † quoniam in illis, qui Principibus Christianis subiacent, omnes communiter utriusque partis assertores consentiunt, vi, & armis, alijsque supplicijs compelli posse, ut ab idololatrię crimine abstineant, & Divini, & naturalis iuris pręcepta sequantur, ut constat ex relatis a Mag. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 505. vers. *Dubitatur secundò*, Aragon. ibidem art. 8. versic. *Quinta conclusio*, pag. 292. Molina de iust. & iure, tractat. 2. disput. 106. col. 436. vers. *Secunda conclusio*, & in materia de Fide, quæst. 10. art. 11. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 4. 1. parte, dub. 4. pag. 208. & 209. & novissimè Pat. Francisc. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 4. ex n. 6.

3

Si verò † non solùm idololatria in infidelibus reperiatur, sed sæva quoq; & effręnata tyrannis, humanę carnis ingluvies, & cruenta, & execranda innocentium sacrificia, qualia ea esse suprà probavimus, quę nostri Indi, ut plurimùm, frequentabant; tunc veriorem & probabiliorem eorum sententiam existimo, qui, ob has iniurias, & oppressiones tollendas, bellum adversus omnes infideles permittunt, quamvis nobis subiecti non sint, & procul positi auxiliũ nostrũ nõ exigant, & suâ sorte contenti vivere dicantur. Hoc enim urgentissimè evincunt rationes, & testimonia quę in eiusdem sentẽtiæ comprobationem adduximus.

4

Neque omnino reijcere audent, qui contrariam sequuntur, ut patet † ex Victoria in relect. 2. de Indis, num. 15. Greg. Lop. in d. l. 2. tit. 22. par. 2. gloss. mag. col. antepenult. & col. ult. vers.

5

septima conclusio, elegantissimo Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Indor. salut. cap. 6. & Covarrub. in regul. peccatũ, 2. part. §. 10. num. 5. vers. *Vnde ad subveniendum*, ubi, licèt acerrimè defendisset, infidelibus, qui nobis nihil nocuerunt, bellum iustè moveri non posse; concludit tamen, quòd si isti infideles in subditos tyrannicè agerent, & innocentium sanguinem idolis funderent, iustè bello lacessiri poterunt, nõ solùm auctoritate Divinâ, sed etiã humanâ, & publicâ: quia † sanguis, inquit, innocentium, qui iniquissimè occidebantur, clamare eo casu videtur, à proximis auxilium petens.

6

Idem etiam resolvit Mag. Bañez d. art. 10. col. 535. vers *Tertia conclusio*, apertè docens, infideles, etiam nõ subditos, posse compelli, ne homines immolent idolis, etiam volentes immolari, & Molina d. disp. 106. vers. *Tertia conclusio*, ubi ait, fas esse movêre bellum adversus infideles, iuraq; illius persequi, etiã absque ulla summi Pontificis auctoritate, si innocentes immolent, aut eos interficiant, ut eorũ carnibus vescantur, aut quovis alio modo iniustè perimant: vel si subditos tyrannicis legibus opprimant, aut aliâ simili ratione divexẽt. Neque necesse esse expectare, ut innocentes ad mortem ducantur, sed cogi posse, ut statim cessetur à pessimo ritu, aut consuetudine, & ut iniquæ, & pessimę leges abrogentur, inferendo, si ad id opus fuerit, bellum, iuraque illius prosequendo, ac deponendo Principes iniquos, aliosque, si opus fuerit, creando, quantumvis barbari, ac subditi ipsi velint, eos mores, & sacrificia retinêre, nolintque, extraneos ea de causa bellum inducere.

7

His † proximè accedit Iust. Lipsius in Polit. lib. 5. cap. 4 ubi inquit: *Iam & invasio quædam legitima videtur, etiam sine iniuria, ut in barbaros, & moribus aut religione prorsus à nobis abhorrentes: maximè si potentes ij, & aliena ipsi invaserũt, aut invadunt. Causa enim hic est cõrtio, & in malo repressio.*

Eisdem assentitur Ioan. Azor. lib. 8. inst. Moral. cap. 24. vers. *Decimò quæritur*, col. 1278. quem sequitur, & transcribit Fr. Thom. à Iesu de proc. omn. gent. salu. lib. 4. dub. 4. pag. 208. cõcludens, adeò licitum esse bellum, ob vitandas has hominum immolationes, aut mactationes, ut eorum carnibus vescantur more ferarum, ut procedat etiamsi sontes homines, alioqui capitis pœnâ dãnati, Dijs immolari apud infideles soleãt, aut mactari, ut eorum carnes edãtur. Sontes † enim (inquit) iure quidẽ capite puniuntur, nefariè tamẽ, & impiè Dijs immolãtur, aut ob humanarũ carniũ esum necãtur. Quod ultimum eo notabilius videtur, quoniam Mag. Bañez ubi sup. & Suar. statim citandus, contrarium expressè affirmant, docentes, non posse compelli infideles, ne eos immolent, qui aliàs à Republica iustè erant ad mortem damnati: quia tali in casu magis idololatrę, quã homicidæ esse cẽsentur, & non contra iustitiã, sed tantùm contra Religionem peccãt, & ita cessat defensio innocentum.

8

Pat. quoque Mag. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 52. num. 2. pag. 968. cùm iustum † esse bellum asseruisset, quod defensivum appellatur, eandem conclusionem ampliat, ut non solùm in propria defensione procedat, sed & in alterius cuiuslibet innocentis, etiã auxilium nostrum non postulantis, vel liberari renuentis: & ideò, inquit, iustum fuit bellũ, quo † Abraham in liberationem Lot percussit quinque Reges Amorrhæorum, Genesis 14. Et ex eodem capite potuit esse bellum iustum cõtra Indos barbaros, apud quos frequenter in usu erant cędes hominum innocentium ad sacrificia, & ad vescendum humanis carnibus.

9

10

Et tandem † eidẽ opinioni hac in parte assentitur eruditiss. P. Fran. Suar.

11

in

in dict.tract. de Fide, disput. 18. sect. 4. numer. 2. & 4. & in tract. de Charitate disput. 13. sect. 5. ex numer. 5. ubi ait, ad defendendos innocentes licitum esse vim inferre his infidelibus, ne sacrificent infantes Dijs suis, quia hoc iuxta ordinem charitatis licet: imò præceptum est, si commodè fieri potest. Additque etiam, id fieri posse, non solùm ad liberandos infantes, sed etiam adultos, etiam si ipsi consentiant, & velint sacrificari idolis, quia in hoc peiores quàm amentes sunt, & quia non sunt domini propriæ vitæ, propter quod quilibet potest ab alio cogi, ne se occidat.

BENE tamen verum est, quod, ut suprà dicti auctores advertunt, præsertim Anton. à Corduba dict. quæst. 57. dub. 6. per totum, pag. 505. & sequentibus, † ad iustitiam huius belli, quod pro innocentium defensione, & liberatione adversus barbaros irrogatur, necessarium esse videtur, ut priùs blandè, & sufficienter moneantur, ut à suis cruentis sacrificijs, tyrannicis oppressionibus, & feralibus convivijs abstineant. Nemo † etenim prudens remedijs durioribus, & severioribus uti debet prius quàm mitiora, & faciliora experiatur, iuxta illud Ovid. 1. Metamor.

12

13

Cuncta prius tentanda sunt, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars syncera trahatur.

Et doctrinam Vlpiani in l. 3. vers. *Sed melius*, D. ne vis fiat ei, ubi tradit, † nõ aliter posse iudicẽ decreta sua per manum militarem defendere, quàm si iure suæ potestatis id exequi nequeat; quod latè exornat Bart. & Doct. ibidẽ, & in l. sed si possessor de iur. iuran. Andr. Gail. lib. 2. observat. 6. num. 2. & Menoch. cons. 221. num. 7. lib. 1. ubi resolvit, † doli præsumptionem cõtra se habêre eos, qui aliter faciunt, & cõducit illud Cicer. lib. 1. offic. dum ait: *Nam cùm sint duo genera decertandi, unũ per disceptationem, alterum per vim; cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendũ est ad posterius, si uti non liceat superiore.*

14

15

Ac quemadmodum in alijs causis, quæ bellum iustũ reddere solent, † admonitio, & requisitio adversæ partis præcedere debet, ut ab iniurijs, quas ferre parat, abstineat, vel quæ intulit damna compenset, ut præclarè ostendit D. August. relatus in cap. Dominus noster 23. q. 2. & alij auctores, quos adduximus sup. cap. 12. num. 3. Bald. in l. si manumissor, C. de obseq. patron. præstand. idem Bald. in l. 2. num. 71. C. de servit. & aqua, Angel. cons. 14. col. 1. Martin. Laud. de bello, §. 37. & §. 39. Lancelotus Conrad. in temp. iudic. lib. 1. cap. 1. §. 3. in verb. *Bellum*, numer. 5. ita & in hac, quæ pietatis causâ suscipitur, longè maiori ratione nihil impium, & crudele intervenire oportet, nisi priùs seria hæc animadversio præcedat, illiusque effectus irriti esse videantur, ut repetimus infrà cap. seq. ex num. 5. & infrà hoc eodem cap. num. 52. Et exemplo suo ostendebant † Romani, qui per Feciales, iam inde à Numa Pompilio constitutos, ita demum bellum comminabantur, ac decernebant, si præmoniti hostes, res ablatas non redderent, & iusta facere recusassent, ut insinuat Cicero dict. lib. 1. offic. *Bella* (inquiens) *non nisi iustis de causis suscipiantur, nec inferantur, nisi rebus repetitis, ne sæviatur ultra modum in victos*; ut latè tradunt Dionys. Halicar. Livi. Fenestel. Plutarc. & alij, quos refert Rosin. de antiq. Roman. lib. 10. cap. 1. & 2. latissimè Alexan. & eius additionat. Tiraq. lib. 5. Genial. c. 3. Zasius in l. 2. §. & ita leges, D. de orig. iur. Andr. Gail. de pignorationib. sive repræsalijs cap. 2. Balthasar Ayala de iure, & officio belli lib. 1. cap. 1. & Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. num. 15. & sequentib. † qui tamen n. 107. hoc non requiri docet, ubi de inferendo

16

17

18

bello Turcis, infidelibus, & hæreticis, & alijs fidei hostibus agitur.

Ex eodem quoque fonte dimanat, 19 eximiè † curare debêre Principes, qui hæc bella pro innocentium defensione suscipiunt, ut defensio ista cum minimo infidelium damno adhibeatur, ita ut neque dominio, neque vitâ spolientur, si possunt terrore, aut subiectione aliquâ contineri. Et cùm primis caveatur, ne plures innocentes eiusmodi bellorum occasione absumantur, quàm ipsorum barbarorum tyrannide, & cruentis sacrificijs, aut mactationibus perire potuissent. Quod optimè advertit, & parum in his Indicis bellis curatum fuisse, dolet Ioseph Acosta dict. lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 6. pag. 232. & Bañez d quæst. 10. art. 10. pag. 535. vers. *Tertia conclusio*, in fine. 20 † Nimis tamen absolutè docentes, ab hoc bello abstinendum, si ex eo sequeretur mors plurium innocentium, quàm esset numerus immolandorum. Nam supposito, quòd propter hanc causam iustè pugnatur, ut cum ipsis, & alijs auctoribus asseruimus, omnia quoque licêre, affirmare debemus, quæ ad comparandam victoriam, & compescendos barbaros necessaria, & commoda fuerint: & licèt ex intentione nullum damnũ innocentibus inferri possit, 21 † quia semper bellum eo proposito fieri debet, ut malum vitetur, & bonum promoveatur, cap. militare 23. q. 22 1. † Per accidens tamen, & ex consequenti, contra eos quoque præliari potest, præsertim, ubi ab alijs interpugnandum distingui nequeunt, vel cum ipsis nocentibus, ut semper fieri assolet, arma sumunt, impediuntque, ne victoria paretur, & finis prædictis sacrificijs, & mactationibus hominum imponatur, ut perspicuè colligitur ex ijs, quæ in materia de bello communis omnium Theologorum, & Iurisconsultorum opinio, & resolutio testatur, de qua per Victoriam in relat. de bello ex num. 15. Covarru. in reg. peccatum, 2. part. §. 11. Sylvest. verb. *Bellum*, quæst. 9. & 10. Caietan. eod. verb. Adrian. quæst. de bello, §. *Sed an*, Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Ayala de iure, & offic. belli, lib. 1. cap. 5. Molina de iust. & iure tract. 2. ex disput. 117. usque ad 122. Lorca in 2. 2. sect. 3. disput. 53. membr. 1. pag. 981.

23 Atque ita † Molina dict. disputat. 106. in fine, quamvis in his bellis, quæ ad subveniendum innocentibus inferuntur, illis multum consulendum esse suadeat, in quorum gratiam pugnatur, quorumque partes aguntur: fas tamen esse, inquit, bellantibus, expensas belli de bonis adversariorum, etiam innocentium, sibi usurpare, & recompensationem iniuriarum, & damnorum, si quę ab adversarijs interbellandum acceperunt, necnon iustum præmiũ sui laboris, & industrię: Neque enim gratis tenentur, se exponere periculis, suamque operam, & industriam collocare. Ipsi quoque hostes tenentur, hęc omnia solvere, qui causa iniusta fuerunt, ut bellum iustum adversus eos susciperetur. Quinimo 24 † & imperium ab eis auferri posse resolvit, si ad innocentum, illiusque Reipublicę bonum spectet, ut bellantes dominium integrum earum regionum assumant. Id quod plerumque usu, inquit, eveniet, & in his Indiarum Occidentalium provincijs contigisse videmus, tum ipsorum barbarorum factis, & fatis, tum bellorum eventibus, Ducumque, & militum facinoribus ita desiderantibus. 25 † Licèt semper nostris pijssimis Regibus curæ fuerit, & inviolabili lege sanxerint, ut in omnibus expeditionibus, quę fiunt, faciendæque sunt, sive ad novas gentes quęrendas, sive ad iam quæsitas pervestigandas, Indi omnes liberi maneant, suisque rebus, & dominijs liberè uti relinquantur, neque

nostri milites illos aggrediantur, vexent, aut cædant non lacessiti: neque undecunque captos servire compellant, de quo aliqua tradit Ioseph. Acosta d.lib.2.de procur. Ind. salu.cap. 7.& Nos suprà sæpè tetigimus,& pluribus inferiùs agemus.

SVPEREST, ut de tertio membro dispiciamus, scilicet de peccatis, quæ ab istis Indis passim perpetrari probavimus, Deum verum non colentes, nec cognoscentes, & fœdis suis, ac spurcis moribus omnia naturalis iuris præcepta turbantes, & transgredientes. Et in hoc, quamvis auctores, ut vidimus, maximopere digladientur, satis † probabilem censeo Innocentij, & sequacium opinionem, qui propter hæc crimina puniri, & debellari posse à Christianis Principibus de licentia Summi Pontificis tradunt, si moniti ab illis non desistant: quod tenuit, & latè contra Victoriam defendere conatus fuit insignis noster Gregor. Lupus in l.2.titul.23.part.2. glos. magn. colum.16.vers. *Ego verò*, dicens, hanc sententiam esse communem omnium Canonistarum, & Legistarum, & aliquorum Theologorum. Et † adeò certum esse concludit Marta in tractat. de iurisdictione 1.part. cap.24. ut piaculū ducat de ea dubitare, & Marquard.in tract.de Iudęis & Infidelib.3.par.cap. 1.num.39.ubi apertè inquit, quòd non peccarunt Hispani, qui punierunt Indos delinquentes contra naturam.

26

27

Et licèt idem Gregor. Lupus in eâdem glos.colum.ultim.vers. *Sexta conclusio*, in angustia, ut ipse inquit, decidendi positus, consulere ad præsens ausus non fuerit, quòd in acquisitione istorum Indorum illâ doctrinâ Innocentij utamur: eam tamen sub quadam distinctione novissimè admittunt † Ioan. Azorius dict.lib.8.instit. mora.cap.24.quæst.9.& eam sequens, & trāscribens Fr.Thom. à Iesu de procur. omni.gent. salu. lib.5.dub.4.pag. 207.dicētes, quòd licet infideles iustè puniri nequeant, ubi id ius naturæ nō servant, quod debitum Deo cultum, & honorem tribuendum præscribit. Si verò illud aliud ius eiusdem naturæ dissolvant, perrumpant, & negligant, quod cuique homini reddendum, quod suum est, iubet, & alijs non fieri, quod nobis fieri nollemus, tunc iure optimo puniri possent, ut si furta, latrocinia, adulteria, homicidia, falsa testimonia, incestus, stupra aut ipsi perpetrarent, aut liberam facultatem, huiusmodi mala perpetrandi, concederent, vel passim in subditis sine ulla pœna ac supplicio permitterent. His etenim legibus naturæ violatis, planè consequitur, ut innocentes multis damnis, incommodis, & malis afficiantur, communisque humanę Reipublicæ salus, pax, & tranquillitas in tuto consistere nequeat. Pro quibus defendendis licitum est, vi, & armis adversus quoslibet infideles certare, ut iam suprà probatum reliquimus.

28

Quæ distinctio in utraque sui parte verà esse videtur. Nam † errorem in Dei cognitione, & cultu, ac mysterijs fidei, etiam quæ ad salutem sunt necessaria, omnes auctores magis communiter in infidelibus excusare solēt, & invencibilem, sive inculpabilem ignorantiam admittere tradunt, si illis talia mysteria proposita non fuerint, nec per eos steterit, quominus proponerentur, ut constat ex D.Thom.2.2. quæst.10. artic.1. Durand.in 3.distin. 25.q.1.ad 1. Victoria in relect. de Indis, conclus.1. & sequentib. Conrad. de contract.quæst. 100. Almain.tract. 1. moral.cap.4.propos.2. Vega lib.6. de iustificat. cap. 18. Alphons. de Castro lib.2.de lege pœnali, cap.14. Pet. de Soto in tract.de ration.meden.peccat.lect.2.post medium, Gabriel Vazquez in 1.2.q.76.artic.2. disput.120. Pat.Suarez in tract.de fide, disput.17. sect.1.& 2.per totam, & diximus suprà hoc lib. cap.10. num.79.

29

30 Etenim † licèt nihil esse possit tam apertum, tamque perspicuum, quàm esse aliquod Numen præstantissimum, quo inferiora hæc, & superiora regantur: ita ut qui neget, vix sanæ mentis existimari debeat, ut ait Aristot. lib. 1. Topic. cap. 9. Cice. lib. 2. de nat. Deor. Arnob. lib. 1. advers. Gent. & sup. cap. 13. ex num. 75. in argumentis contrariæ sententiæ retulimus, & novissimè adversus Atheistas eleganter cõcludit Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernatore Christ. lib. 2. cap. 23. ex pag. 294.

31 Res tamen † maxima, & obscurissima est Dei veri cognitio, & quæ nec doceri, nec exprimi satis sine fide ab hominibus potest; quia non est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Estque Deus res quædam captu, ac venatu difficilis, semper recedens, atque a persequente procul se removens, ut præclarè prosequitur Clemens Alexand. lib. 2. Stromat. cap. 1. & 5. & lib. 5. cap. 1. & lib. 7. cap. 4. & D. Augustin. in alijs locis relatis à Vazquez dict. cap. 3. & præsensit Plato in Timeo, dum dixit, Genitorem universitatis tam difficile est invenire, quàm inventum impossibile dignè profari.

32 Et † Simonides, qui ut refert Cicero lib. 1. de nat. Deor. cùm quæsitus fuisset à Hierone Tyranno, quid aut qualis esset Deus? deliberandi causâ sibi unum diem postulavit, cùm idem ex eo postridie quæreret, biduum petijt: cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto res mihi videtur obscurior.

33 Atverò, † si de præceptis naturalibus agamus, & præsertim illis, quæ prioris classis esse dicuntur, & hominibus, eo ipso quòd homines sint, natura præscribit: planè constat, nullam in eorum transgressione ignorantiam, vel excusationem admitti, ut communiter docẽt omnes Theologi post D. Thom. in 2. 2. quæst. 94. art. 6. & plures alij, quorum mentionem fecimus sup. cap. proximo, num. 34. & eruditissimus, & illustriss. Cardin. Toletus in summa lib. 4. cap. 6. num. 9.

Quâ sententiâ, & resolutione retentâ, non erit difficile respondere ad argumenta, quæ pro contraria consideravimus. Nam circa primum dicere possumus, quòd etsi verum sit, bellum punitivum regulariter inter subditos exerceri, & etiam si cõcedamus infideles, extra imperium, iurisdictionem, aut territorium Romani Pontificis, & aliorum Christianorum Principum reperiri,

34 † ubi tamen prædictis vitijs, & sceleribus inquinantur, & moniti, ut ab illis desistant, id facere nolunt, statim incipiunt sub illius Principis imperio, & coërtione constitui, qui naturalis iustitiæ vindictam, & innocentum defensionem suscipiens, eos compescere, & punire voluerit; ut satis evincunt rationes, & auctoritates, quas suprà in favorem huius opinionis expendimus, & insinuat Anto. a Corduba d. quæst. 57. dub. 5. vers. *Sed certè*, pag. 501.

35 Quibus addere possumus † elegantem Impp. Valent. Theod. & Arcad. constitutionem in l. 1. C. quando liceat unicuique sine iudice se vindicare, ubi tradunt, in publicos hostes, latrones, & pacis, ac quietis publicæ turbatores,

36 † omnes homines, quantumvis privatos, iudices, & ultores esse: *Nam quod serum est punire iudicio, subiugamus edicto*. Cui conveniunt verba Tertull. in Apolog. quem refert Iacob. Durantius Cassellius lib. 1. var. cap. 1. *In reos maiestatis, & publicos hostes omnis homo miles est*, Catonis apud Sallust. in Catil. *Nam cætera maleficia tum persequare, ubi facta sunt, hoc nisi provideris, ne accidat, ubi evenerit, frustra iudicia implores*: & alia,

37 † quæ de nocturnis, & agrestibus furibus, & latronibus occidẽdis, & iure sibi propriâ auctoritate dicendo, ubi iudex deficit,

vel

vel in mora periculum ineſt, docet text.in l.itaque, D. ad leg. Aquil. l.furem, D.ad leg.Cornel.de ſicar.l.ſi pignore,§. furem,D.de furt. l. de pupillo, §. ſi quis rivos, D. de oper. novi nuntiat.l.quæſitum,D.de pignor.l.ait Prætor.§.ſi debitorē,D.quę in fraud.cred. l.ult.C.in quib.cauſ.in integr.reſt.cum alijs,quæ latè cumulant Alberic.in dictionar. verb. *Vindicta*, Hippolit. de Marſil. in l. uni. numer.4. C.de rapt. virgin. Fuſcus in ſing. verbo, *Occidere*, numer. 3. Tiber. Decian. in tract. criminal. lib. 6. cap. 28. numer. 2. & lib. 9. cap. 29. Cuiacius lib. 14. obſervation. cap. 15. Forcatulus in necyom.dialog.96.n.11.& 12. & Guiller. Fornerius lib.1.ſelectar.cap.22.

Neque longè abeſt alia iuris regula, quâ docemur, † ratione delicti reos forum alienum ſortiri, & à iudice, aliàs non ſuo, puniri poſſe, de qua in l. 1. & auth. qua in provincia, C. ubi de crimin. agi oport. l. 1. C. ubi Senat. vel Clariſs.l.ſi cui, §.idem Imper. & l. ultim. D. de accuſat. cap. 1. de raptor. cap. poſtulaſti, cap. ultim. de for. compet. ubi gloſ. verbo, *Ratione delicti*, ita inquit: *Nota, quòd ratione delicti efficitur quis de iuriſdictione alterius*; † *& ita delictum dat iuriſdictionem ei, qui aliàs eam non habebat*: idem probat l. 32.titul.2. part.3. l.15. tit.1.part.7. ubi Gregor. alia plurima congerit,& latè proſequitur Covar.in pract. cap.11. Maranta de ord. iudic. 4.part. diſtinct. 8. ex num. 1. Dueñas regula 378. Clar.& eius addition.Baiard. in prax.crimin.§.fin.q.38.Bobadilla, qui plures refert in Polit. lib. 2. cap.13.ex num.71. & cap.16. n.154. & noviſsimè Barboſa in l. hæres abſens,§.proinde,D.de iudicijs.

38

39

Quibus ego magis in terminis noſtræ quæſtionis adijcio † celebrem text.in cap.in Archiepiſcopatu,de raptor.ubi cùm ſummus Pontifex tradat, Saracenos, crimen ſodomiæ committentes,ab Archiepiſcopo Panormitano puniri poſſe, advertunt Abbas, & Ioan.de Annania ibidē,ideò illud crimen mixti fori effectum, & puniri potuiſſe,non ſolùm à iudice ſæculari, verùm etiam ab Eccleſiaſtico: † quia infideles illi contra legem naturæ peccarunt, & ad hoc probandum allegant doctrinam Innocent.& Ioan. Andr.in d. cap.quod ſuper, & idem latiùs tradit Tiber. Decian. lib. 4. crimin.cap. 27. num.2. & Bobadilla d. lib.2. cap. 17.num.67. Inquit tamen Decianus, hoc intelligendum eſſe in defectum iudicis ſæcularis, & ſic mediatè: immediatè enim ſubſunt ſæculari,& legibus Imperialibus, nō Canonicis,cap.gaudeamus, ubi omnes, de divortijs,& toto tit. C. de Iudæis. Et poſteà proſequitur alios caſus,in quibus Eccleſiaſtici iudices contra Iudæos, & infideles procedere poſſunt.

40

41

Ad ſecundum autem argumentum, ex ſacræ Paginæ auctoritatibus ſumptum, quibus probavimus, prædictorum ſcelerum ultionem, & vindictam Deo relinquendam eſſe: Reſpondetur, † loca illa Deuter. 35. Pauli ad Roman.12.& ad Hebræ.10.non eam mentem habère, ut humanam punitionem excludant,quâ mediante,ſolet Deus ſua iudicia exercère. Alioqui(ut ait Corduba dict.dub.5.pag.504.verſ. *Sed certè*) ſequeretur, nullum compelli poſſe, ut à peccato vel errore, aut hæreſi recedat, modò Chriſtianus ſit, modò non.Quod haud dubiè eſſet cōtra † doctrinam Sanctorum, & Eccleſiæ, ut patet ex cap. nimirum, cap. diſplicet, cap. ſi duo, cap. ſi Eccleſia, cap. qui peccat 23. quæſt.3. cap. ea vindicta 23. quæſt. 4. & ex traditis à D. Thom. 2. 2. quæſt. 3. articul. 2. ad tertium. Quapropter Caietan. in dict.epiſt. ad Hebræ.cap.10. ſic illum locum exponit: *Nullus enim iuſtè vindicat, niſi Deus, aut Divina auctoritate.* Et Cornel.à Lapide d.cap.12.ad Roman.num.156.poſtquàm communem illius loci expoſitionem eſſe tradidit,

42

43

ut ibi D. Paulus loquatur de propria iniuria remittenda, eiusque vindicta Deo relinquenda, ita subiungit: † *Ex hac Mosis, & Pauli sententia Manichæi, Anabaptistæ, Lutherus, & Erasmus docent, apud Christianos nō licere Magistratui bello, aliovè modo vindicare Reipublicæ iniurias, & improborum peccata: sed errant gravissimè:* † *Nam vindicta Magistratus est vindicta Dei, ut probatur cap. seq. initio. Privata ergo vindicta hìc tantùm prohibetur, non autem illa, quæ fit per iustitiam, & potestatem publicam, &c.*

44

45

Idem auctor in Comment. sup. Deuter. d. cap. 32. vers. 35. ultionem hanc, quam sibi Deus reservare dicit, per mala, & plagas, in quæ corruere solent, impleri notavit, & præsertim per manus hostium, Deo ita ordinante, puniri. Et Nicol. de Lyra in postilla. 11. dict. cap. 10. ad Hebræ. iuxta eundem sensum observat, quòd etsi per iudices, & alias humanas potestates dicta scelera sæpesæpius puniri contingat: ideo tamen illorum vindicta Deo servari dicitur: *Quia etsi iudices vindicent, hoc tamen non convenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri.* Quam eandem humanorum iudicum, seu Principum potestatem agnovit etiam Paul. Burgens. in 2. addit. ad d. postillam Lyrani, nisi quòd hic verba illa: *Mihi vindictam* magis exponenda esse, inquit, supplendo defectum iudicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat: *Etsi iudices huius sæculi talia non vindicent; tamen mihi vindictam, & ego reddam.*

Quod autem ex alio testimonio eiusdem D. Pauli 1. Corinth. 5. evincebamus, dum nobis de his, qui foris sunt, iudicare, inhibêre videtur, difficilius quidem est; quoniam id de infidelibus accipiunt plurimi ex SS. Patribus, & alij Doctores, quos in argumento retulimus. Sed † adhuc plures, & satis quidem congruas solutiones habet, quas exactè prosequuntur Alvar. Pelag. lib. 5. de planct. Eccles. cap. 37. vers. *Licèt enim*, Navar. in cap. ita quorumdam, de Iudæis notab. 8. num. 4. Corduba dict. dub. 5. pag. 502. vers. *Sed certè neque hæc auctoritas*, Marta dict. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 24. ex num. 56. Valençuela in monit. contra Venet. part. 4. ex num. 181. & Simon Maiolus de perfidia Iudæor. pag. 72. Inter quas receptior, & Apostoli verbis congruentior esse videtur, ut nequaquam neget Ecclesiæ potestatem cohibendi, & puniendi infideles, si prædictis sceleribus inquinati reperiantur. † Sed tantùm dicat, non posse adversus illos directè Ecclesiasticum gladium distringere, hoc est, maiori, vel minori excommunicationis sententiâ uti, cùm foris, idest extra Ecclesiæ gremium positi sint. Vnde verbum illud, *iudicare*, explicat Hugo Cardin. ibìdem, idest: *Non debeo eos excommunicare*, vel ut ait S. Thom. *In eos sententiam condemnationis ferre.* Benè autem ex causa legitima, monitione debitâ præcedente, & iudicat, & iudicare potest de eisdem infidelibus iudicio punitivo indirectè, eos pœnâ spirituali excommunicationis puniendo, veluti cùm fideles prohibet, ne cum illis communicent, ut habetur in cap. sæpe 28. quæst. 1. Et etiam pœnâ temporali, & corporali directè, ut dicitur in eod. cap. sæpè, & in cap. Iudæi, cap. postulasti, & cap. consuluit, de Iudæis, cap. Iudæi, de testibus, cap. post miserabilem, de usuris, & cap. in Archiepiscopatu, de raptorib. & in multis alijs casibus, & exemplis à nobis suprà relatis, & à Sylvestr. verbo, *Iudæus*, q. 4. & 5.

46

47

Quam expositionem tradit, & probat D. Thom. in eod. cap. 5. lect. ult. & 2. 2. quæst. 10. articul. 9. 10. & 11. & latiùs Caietan. ibìdem, Alexand. de Ales part. 2. q. 160. membr. 1. glos. in cap. Iudæi, de Iudæis, & in cap.

multi. 2.q.1. & in cap. constituit, 22. q. 4. Turrecremata in summ. de Eccles. lib.2. cap.114. proposit.15. Florentin. 2. part. tit. 12. cap. 13. §. 1. Innocent. in d. cap. quod super, de voto, Calderin. cons. 2. de Iudæis in fine, Dominic. in dict. cap. multi, & Navarr. Corduba, Valençuela, & Marta ubi suprà.

48 Egoque, † ut hæc interpretatio manifestior reddatur, cum eod. Divo Thom. Ambros. Ansel. Dionysio, & alijs animadverto, D. Paulum aliam scripsisse Epistolam, quam Corinthijs priùs miserat, quæ modò non extat in Canone, in qua (ut apparet) illos admonerat, ut à se quemdam peccatorem separarent. Quod cùm Corinthij facere distulissent, ex prava intelligentia cuiusdam verbi in eâdem Epistola contenti, Apostolus hanc iterum ad eosdem scripsit, in cuius capite quinto, primò eos graviter increpat, quòd incestum hominem in suo cœtu tolerarent, asseritque, tradendum esse Satanæ in interitum carnis, id est, excommunicandum esse maiori excommunicatione: secundò, alios quoque palàm criminosos fratres Christianos vitari præcipit, ita ut cum eis nec cibum sumere liceat, quasi dicat, huiusmodi peccatores Christianos excommunicandos esse. Et non loquor (inquit Paulus) de peccatoribus Gentilibus, fornicarijs, avaris, ebrijs, &c. Sed de Christianis, quia de his, qui foris sunt, idest, extra Ecclesiam, quid mihi iudicare? idest, non habeo potestatem, illos excommunicandi, etiam minori excommunicatione. Vel iuxta sensum Abulens. sup. Matthæ. cap. 19. quæst. 63. quem etiam suprà relati auctores admittunt, quænam utilitas mihi est, illos excommunicare, qui ad meam curam, & solicitudinem non pertinent? Nam neque illi obedient, neque excommunicationis sententia in alios ferenda est, quàm fideles, ut sic Paulus, non tam Ecclesiæ potestatem, quàm utilitatem, & opportunitatem in puniendis infidelibus neget, & ut Claud. Guilland. & Titelman. ibîdem advertunt, quasi supervacaneum censeat, illis Christi leges imponere, qui nolunt eum recognoscere, & Divino iudicio secundùm opera eorum iudicandi servantur, vel eo ipso quo non credunt, iam iudicati sunt, ut dicitur Ioan. 3. & optimè cōsiderat Abulens. ubi sup.

Neque huic expositioni repugnat Trident. Concilij auctoritas dict. sess. 14. cap. 2. dum ex eodem loco Apostoli probat, Ecclesiam in neminem exercêre iudicium, qui non sit per ianuam Baptismi in eam † ingressus. 49 Nam apertè constat, quòd de iudicio spirituali Sacramenti Pœnitentiæ loquitur, de quo ibi sermo habebatur; de alio autem iudicio temporali nihil decidit: & secundùm Cordub. dict. dub. 5. pag. 502. vers. *Concilium autem*, Ecclesiæ potestatem non negat, sed quòd de facto illud non exercet supra infideles, quia eis non prodest, neque expedit regulariter, & præcipuè tunc, tempore Beati Pauli, quando erant pauci credentes, & parva potestas temporalis de facto in Ecclesia, ut probat idem Abulens. sup. Matthæ. cap. 20. q. 96.

50 Et hoc etiā est, † quod D. August. tradere voluit in sermon. 6. de puero Centurion. in argumēto relato; debet enim intelligi, quòd Ecclesia non habet hanc potestatem, non quidem iuris, sed facti tantùm, vel exercitij: vel quòd non expedit eam nisi in Christianos regulariter exercêre, & eapropter utitur illis verbis: *Vbi non est nobis data potestas, non facimus, ubi data est, non permittimus*, quæ sic exponit Corduba suprà, pag. 504. vers. *Sed certè*, quamvis aliter accipiat Domin. Soto in 4. distinct. 5. q. 1. articul. 10.

Ad tertium argumentum respondeo, quòd ubicunque infideles talia, & tam nefaria crimina contra naturalẽ legem, & rationem committunt, qualia hos Indos commisisse probavimus, aut alia, quæ etiam si leviora sint, eisdem adhuc principijs iuris naturalis repugnent, affirmare possumus, Ecclesiam, & Christianos Principes pro illis extirpandis suam auctoritatem interponere posse, & si ab eis, sufficienter moniti, non desistant, bello & armis eorum proterviam, & incorrigibilitatem punire, ut probant iura, auctores, & rationes, quas suprà pro hac opinione perpendimus. Neque obstare, † quòd Ecclesia rarò, aut nunquã hoc iure usa reperiatur, quia id non tam ex defectu iurisdictionis, quàm potentiæ, voluntatis, aut opportunitatis processit, vel ne maiora, & graviora damna, & scandala sequerentur, ut sup. insinuavimus, & in terminis nostræ quęstionis advertit Malferit. dict. cons. 769. num. 79. Marta dict. cap. 24. num. 42. 44. & 58. & Corduba d. dub. 5. pag. 503. & 504. de quo articulo latiùs in cap. sequenti tractabimus.

51

Et ad illud, quod in eod. argumento addidimus, adnotantes, aliquando dari invencibilem ignorantiam in præceptis naturalibus, respondetur, id nõ procedere in his, quæ prioris classis dicuntur, qualia hæc sunt, quæ Indi cõmuniter infringebant, ut diximus sup. hoc cap. num. 32. Præsertim † cùm præsupponamus, eos, antequàm hac de causa bello infestentur, sufficienter, & pacificè priùs de suis erroribus admonendos esse. De cuius monitionis requisitis plura doctè congessit Victoria in d. relect. 1. de Indis insulanis ex num. 34. Corduba dict. q. 57. dub. 6. & nos latiùs infrà hoc lib. cap. seq. trademus.

52

Denique non obstat quartum, & ultimum argumentum, & ex eo deductum, quòd non possunt infideles ob prædicta peccata puniri, cũ id repugnet Evangelicæ prædicationis effectui, quæ antea acta delicta potius purgat, & delet, quàm vindicat, & magis per pacem, & mansuetudinem, quàm per bella, cædes, & supplicia operatur. Respondetur namque, † falsum esse, supponere, quòd infideles ob peccata antiqua puniantur, cùm potius illa illis Divino, & humano iudicio remittenda, & condonanda esse dicamus, si Christianorum fidei, & monitionibus acquiescant, vetereśque, spurcos, crudeles, & sceleratos vivendi mores, ac ritus deponant. Cæterùm si adhuc in eis protervè persistere malint, neque spes sit, quod aliâ viâ se ad meliorem frugem convertent: tunc, ne damnum impunitum manens, in posterum protrahatur, ad ultionem, & punitionem etiam bello illato procedi posse proponimus: † *Malũ enim* (ut ait Cassiod. lib. 3. variar.) *cùm perseverat, augetur, & remediabile bonum est in peccatum, accelerata correctio.*

53

54

Neque est curandum † de præsenti infidelium indignatione, ut benè advertit Corduba dict. quæst. 57. dub. 5. pag. 504. vers. *Sed certè*, sed de maiori fructu eorum, vel posterorum, rationabiliter sperato, sicut Doctores communiter dicunt de correctione fraterna. Nam fieri potest, ut ipsi posteà edocti, vel illustrati de suo errore, placentur, & libenter antiqua vitia, & idololatriã relinquant: vel saltem, ut eorum posteri extra eiusmodi scelera nati, id libentiùs faciant, & sanctioribus moribus instituti salventur.

55

Quod † valdè consonum est fini, & intentioni, quæ generaliter haberi solet in cuiuslibet delinquentis punitione. Teste enim Senecâ lib. 1. de Ira circa fin. *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur*, & lib. 1. de Clemẽtia cap. 21: *In iniurijs vindicandis hæc tria lex sequuta est, quæ Principes quoque sequi debent, aut ut eum, quem puniunt, emendent, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis securiores*

56

res cæteri vivant. Et secundùm Quintilia. declama.274: † *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.* Quam sententiam optimè etiam exprimit Pōtifex in extravag.de pœn. dum ait, compescendam esse malorū audaciam, ut saltem pœnæ formidine retrahantur à noxijs, sicque boni sectando virtutem meliores effecti, non cogantur cum illis perire.

57

Quod qui facere differunt,ignoscēdo malis,bonos perditum eunt,ut docet Sallust. in Iugurt. & nocentes absolvendo, innocentes exitio tradunt, iuxta sententiam D. Ambros.lib.1.offic. & plura alia, quæ ad hoc expendunt Ioan. Nevizan. in Sylva nupt. lib.1. à num.71. Guillel. Benedict. in cap.Raynutius de testamen.verb. *Mortuo*,el 1. & Ego in meo tract. de crim. parricid.lib.1.cap.1. Ac prætereà incidunt in suspicionem, quam Salvian. lib.7. de gubernat. Dei,his verbis eleganter exponit: *Potestas quippe magna, & potentissima,quæ inhibere scelus maximum potest, quasi probat, debere fieri, si sciens patitur perpetrari.* De qua etiam loquitur text.in cap.consentire 83.distinct.cap.ult.23.q.3.cap.prætereà 23. q.8. Casiodor. lib.5. var. epist. 39. & Iulius Cæsar Roman. in libello de regimine Princip.cap.7.pag.61.

SUMMARIUM Capitis XVI.

1 *Fidei propagandæ causa infidelibus bellum indici posse multi opinantur; quorum dicta sigillatim expenduntur.*

2 *Indi, ex doctrina Ioan. Maioris & aliorum, prius cōprimendi sunt,ut fides inter eos seminari possit.*

3 *Fidei, & Religionis introducendæ negotium non ubique eodem modo tractandum.*

4 *Barbaris ex sententia Alphonsi à Castro iustè bellum infertur, si sufficienter moniti suos errores non deponant.*

5 *Armis non debet sapiens uti, nisi cùm alia remedia non proficiunt.*

6 *Monitio, & suasio blanda punitionem præcedere debet.*

7 *Remedijs severioribus uti nō debet Princeps,nisi priùs alia tentaverit,ex Seneca & alijs.*

8 *Monitio canonica præcedens, iustificat excommunicationem sequentem.*

9 *Reges Catholici summo studio curarūt, & curant, ut Indi priùs moneantur, quàm puniantur.*

10 *Protestatio,seu requisitio,quæ ordinata fuit ad Indos ad fidem suadendos, & quòd eius auctor fuit Doct. de Palocios Rubios.*

11 *Ecclesia, & eius alumni possunt,& debent fidem per totum orbem disseminare.*

12 *Christi præceptum,de Fide ubique prædicanda,quomodo implendum sit?*

13 *Verbum Domini non esse alligatum, quo sensu scribat D. Paulus.*

14 *Evangelij, & Ecclesiæ per omnem orbem dilatationem, multi ex Prophetis annuntiarunt.*

15 *Fidei ingens, & indesinens propagatio est unum ex signis veræ Ecclesiæ Dei.*

16 *Fidem inter Indos quantumvis barbaros, & remotos esse dilatandam, multis vaticinijs prædictum fuit.*

17 *Infideles non minus obligati sunt ad Fidem sibi propositam accipiendam, quàm fideles ad eam prædicandam, & extendendam.*

18 *Fides est medium simpliciter necessariū ad salutem animarum.*

19 *Infidelitatis peccatum gravissimum est, & quare?*

20 *Fides non potest à Christianis extendi, nec ab infidelibus audiri, nisi plures Prædicatores ad hoc mittantur, sufficienti auxilio muniti.*

21 *D. Pauli locus ad Rom. 10. expenditur.*

22 *Infideles, qui nihil de vera fide audierunt, qualiter excusentur?*

23 *Reges Hispaniæ, & eorū vassalli magnam laudem merentur ob curam dila-*

tandæ Fidei Catholicæ per Novum Orbem.

24 *Principes sunt ministri, & vindices Dei contra eos, qui male agunt, vel eius nomen, & Fidem recipere nolunt.*

25 *Bellum iustè moveri potest contra eos, qui suis Principibus non obediunt, & multo magis contra rebelles Deo.*

26 *Causa Dei non debet esse peioris conditionis, quàm hominum.*

27 *Deo proximus ille habetur, qui eius Maiestatem vindicat.*

28 *Malos qui punit, & percutit in eo, quod mali sunt, Deo gratissimus est.*

29 *Cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q. 4. & cap. quod sicut de elect. explicantur.*

30 *Charitas est proprium Christianorum bonum.*

31 *Animarum convertendarum zelus Deo gratissimus est, & in quibus potissimũ eminere debet.*

32 *Isaiæ locus cap. 24. vers. 27. exponitur.*

33 *Deum in Doctrinis & in Insulis maris glorificat, qui Fidem per varias, & remotas Orbis plagas extendit.*

34 *D. Chrysostomi verba expenduntur, quibus super omnia curandam esse infidelium conversionem enixè suadet. Et num. 36.*

35 *Christus ascendens in cœlum, præceptum propagandi Evangelij tanquam ultimum, & omnino servandum, & implendum Apostolis iniunxit.*

37 *Testatorum morientium ultima verba, fideicommissa vocantur, & magis hæredes obligare videntur.*

38 *Fideicommissa, commendationesq; morientium, naturali iure, & pudore implementum expostulant.*

39 *S. Franciscus Xaverius quàm anxiè pro Fide propaganda, & animabus Indorum convertendis laboraverit, & laborari ab omnibus debere, censuerit.*

40 *Infideles convertendi cura præcipuè tãgit Romanum Pontificem, & Christianos Reges, ac Principes.*

41 *Regum Christianorum summam fœlicitatem in dilatatione, & exaltatione cultus divini collocat D. Augustin.*

42 *Reges Catholici Hispaniæ non tantùm ex charitate, sed ex obligatione iustitiæ tenentur Fidem inter Indos pro viribus propagare, & conservare.*

43 *Fides, & Religio Christiana inter Indos, ob varias rationes, sine aliquo militari apparatu, & terrore, prædicari & conservari potuisse, non videtur.*

44 *Alexand. VI. R. P. Bulla concessionis Indiarum, earumdem debellationem, & conquisitionem permittit, ad meliorem Fidei prædicationem, & propagationem.*

45 *Indos non aliter potuisse ad Fidem converti, quàm si priùs domarentur, & debellarentur, multi auctores expressè testantur.*

46 *Hispanos excusat Thomas Bozius, & Calistus Remirez, quòd aliquando in Indos sævierint, quoniam ob feritatem eorum, aliter ad Fidem, & meliorem vivendi normam reduci non poterant. Et num. 49.*

47 *Religionis negotium non est omnibus temporibus, & locis eodem modo tractandum.*

48 *Ioan. Boterus quid sentiat de ingenio Indorum, & de modo prædicationis, & conversionis eorum.*

50 *Novi Orbis conquisitionem Divina providentia per Hispaniæ Reges factam agnoscit Benzonius, quoniam Indi aliter ad Evangelij doctrinam disponi nõ possent.*

51 *Cura cui competit de spiritualibus, temporalia, quæ ad ea ordinantur, disponere potest.*

52 *Potestas, ad quam pertinet finis, potest etiam curare, & disponere de medijs.*

53 *Consequenti concesso tam in spiritualibus, quàm in temporalibus actionibus, ea omnia concessa videntur, sine quibus ad illud perveniri non potest.*

54 *Finem ad aliquem, quæ sunt instituta, secundùm ea, quæ ille exigit, ordinari & extendi debent.*

CAPVT XVI.

De septimo titulo, qui ex causa prædicandæ, & propagandæ Christianæ Religionis desumitur, & de auctoribus, & argumentis, quibus Indorum, & aliorum infidelium debellatio hoc prætextu facta probatur.

SEPTIMVM quidem titulum ad debellationem, & acquisitionem huius Novi Orbis iustius adhuc, & efficacius nostris Regibus asserendam, ex eo alij sumere solent, quòd ubi eius notitiam habêre cœperunt, & gentium, quæ ibîdem sub dæmonis mancipio, & cæca tot errorũ caligine pererrabant, debuerunt utique totis nervis intendere, ut Christiana, & Catholica fides, atq; religio, ad eumdẽ Orbem, quantumvis dissitum, & remotum, extenderetur: † & quoslibet barbaros infideles, qui illam recipere nollent, competenti severitate compescere, quousque ad Christi caulas adigerentur, & sacro baptismate perlustrati, sanctæ Romanæ Ecclesiæ dominium agnoscerent: summoq; eius Pontifici, Christi in terris Vicario, debitam obedientiam præstarent.

1

Quam opinionem præter Hostiensem, & plurimos alios, quos suprà cap. 10. ex num. 2. retulimus, qui generaliter docent, omnes infideles debellari, & bonis suis spoliari posse, ob id solùm, quòd infideles sint, & dominium, ac iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ non recognoscant. Magis specificè in terminis nostræ quæstionis sequi videtur Lucas de Penna in l. unica, C. ut armor. usus, vers. *Est ergo iustissima*, lib. 11. & in l. devotissimos, C. de Metat. & Epidemit. lib. 12. ubi inter septem causas iusti belli, quas latè prosequitur, eam primo loco constituit, quæ propagandæ Fidei Christianæ zelo fundatur. Quod & facit, & eximiè in Regibus Christianis cõmendat Guillerm. Bened. in cap. Raynuntius, verbo, *Duas habens filias*, num. 112. fol. 21. de testament.

Et idem † apertiùs & enixiùs, de nostris hisce Indis specialiter agens, tuetur Ioan. Maior. in 2. Senten. distin. 44. quæst. 3. docens, barbariem & feritatem eorum exigere, ut prius aliquo modo comprimerentur, & Regibus, quibus anteà parebant, privarentur, ut sic posteà Christianorum moribus assuescerent, & Verbi Divini prædicatores faciliùs, ac securiùs inter eos versari possent, & comparatâ linguarum peritiâ suum munus implêre.

2

Quâ auctoritate, & ratione suffulti, eandem sententiam probant Gines. Sepulveda in Apolog. ad Episcop. Segoviens. fundam. 3. & in respons. ad Episcop. de Chiapa, Pet. Malferitus in sæpè allegato cons. 769. apud Mandellum lib. 4. ex num. 79. usque ad 92. Marquardus in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 14. vers. *Non obstat*, ubi expressè tradunt, ultimis hisce Ecclesiæ temporibus licitum fuisse, & esse, ob Fidem prædicandam, & propagandam, Indis & alijs infidelibus bellum inferre, & Regna ita debellata à fidelibus occupari.

Neque abest Gregor. Lupus in l. 2. titul. 23. part. 2. glos. magn. col. 1. & sequentib. ubi cũ D. Thom. & alijs quæstionem ad partes examinans, in hanc ferè inclinare videtur, prout & facit Hieronym. Zevallos in pract. commu. 2. part. quæst. 735. num. 28. ubi relatis verbis Ioan. Maior. & alijs Iosephi Anglesij, quæ ipse cõsiderat, defendi posse inquit titulum, & dominium, quod ab antiquo obtinuerunt Reges nostri

Hil-

Hispaniæ in Regnis indorum, ex eo quòd illos reduxerunt ad Fidem Catholicam. Et idem tradit in 4. part. quæst. ultim. num. 114. licèt posteà id in disputationem adducat ex n. 168.

Possunt quoque pro eiusdem opinionis patrocinio laudari eruditissimus Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 7. cap. 5. & lib. 10. cap. 13. & 14. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 8. & 9. & 12. Ant. Possevin. 1. tom. Biblioth. lib. 9. cap. 15. & 24. pag. 402. Fr. Lud. Legionens. in comment. super Cantic. cap. 8. pag. 431. Ioan. Boterus in relation. univers. part. 4. lib. 3. pag. 55. 56. & 71. cum sequentib. Fr. Thom. à Iesu lib. 2. de procur. omn. gent. sal. cap. 8. pag. 55. & lib. 4. 1. par. cap. 1. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. Fr. Ant. de S. Romã. in hist. Ind. Orient. lib. 4. c. 26. Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 32. n. 6. pag. 346. & Ludovic. Cabrera in vita Phil. II. lib. 7. cap. 8. pag. 420.

3 Quibus in locis † seriò affirmant, Fidei & Religionis ampliandæ, & introducendæ negotium, non ubique eodẽ modo tractandum, ac propterea cum Barbaris istis ferro, & virgis interdum agi potuisse, & debuisse, ut priùs se esse homines discerent, & posteà prædicatam sibi Evangelicæ veritatis lucem admitterent.

Eisdem etiam assentiri videtur Alfons. a Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. fol. 127. 4 Vbi † eiusmodi bellum iustũ esse tradit, si Barbari isti, priùs moniti, ut falsorũ Deorum cultum deserant, & Deum verum, qui est cunctorũ Creator & Rector, adorent, id facere noluerint, nec talibus monitionibus obtemperaverint, sed obstinati in suo errore perstiterint, & præsertim si Verbi Dei prædicationem impediant.

Sub qua cautione reliqui etiam auctores suprà relati accipiendi sunt, ut & sup. cap. præced. ex num. 13. tetigimus. 5 Nam, † ut rectè Terentius scripsit: *Omnia prius experiri verbis, quàm armis sapientem decet.* Et secundùm Cicer. lib. 1. de officijs: *Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim: cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.* 6 Quo † respiciens Theodor. Rex apud Cassiodorum lib. 4. epist. 29. ad nimiã districtionem Principes, & Magistratus processuros nõ esse dicebat: *Quàm lenis patientia non præcedat, quia non habet veniæ locum, qui delinquit admonitus.* & Seneca lib. 1. de Clemen. cap. 14. relatus ab Annæo Rober. lib. 2. rerum iudicat. cap. 9. 7 Principes, † ut parentes, non priùs verberibus, quàm verbis, & blandis suasionibus uti debêre, his elegantissimis verbis scribit: *Numquid aliquis sanus filium à prima offensa exhæredat? Nisi magnæ, & multæ iniuriæ patientiam evicerint: nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & peiori loco iam positam, revocet; simul deplorata est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigenda pervenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum est, quem appellamus Patriæ Patrem, non adulatione vana adducti.*

8 Et inde dicimus, † quòd Canonica monitio præcedens, iustificat prolationem excommunicationis sequentis, cap. omnes decimæ 17. quæst. 8. cap. de presbyterorum 17. quæst. 3. cap. illicita 24. quæst. 3. cap. statutum de sent. excom. in 6. cum alijs, quæ latè adducit Ioan. de Lignia. in tract. de cẽsur. Eccles. §. 24. num. 4. Covarru. in cap. Alma mater, 1. par. relect. §. 9. numer. 4. & 7. Paul. Borgasius in tract. de irregular. 6. part. quæst. 8. num. 3. & 7. Greg. Sayrus de censur. lib. 1. cap. 12. per totũ, Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 3. ex num. 1. & Molina de iust. & iure, disput. 29. col. 147.

9 Neque hoc latuit † Pijssimos, &

Ca-

Catholicissimos Hispaniæ nostræ Reges, qui semper summâ curâ, & studio Ducibus, quos ad has expeditiones mittebant, hunc modum procedẽdi in Indorum cõversionibus iniunxerunt, & specialem huius monitionis, sive requisitionis formulã scribi mandarunt; 10 cuius † litteram infrà cap. 24. subiungimus, & extat apud Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 7. cap. 14. pag. 249. qui refert, eam ab insigni illo sui temporis Doctore Ioan. de Palacios Rubios ordinatam fuisse, eâdẽ decad. 1. lib. 10. cap. 17. pag. 348.

Pro qua sententia primò considerari potest, certissimum, & vulgatissimum esse, 11 † apud Ecclesiam, & eius alumnos non solùm ius, & potestatem esse, Fidei per universum Orbẽ prædicandæ, & disseminandæ, verùm præcisam quoque huius muneris obeundi necessitatem, & obligationem reperiri; 12 cùm aliter † Christi verbum impleri non possit: qui omnes homines salvos fieri cupiens, & unũ esse, atque in unum ovile reduci, ad omnes quoque, suæ lucis radios perventuros, significavit, & ubiq; terrarum Evangeliũ suum prædicari mandavit, ut cõstat Ioan. 7. & 10. Matthæi. 24. & ult. Marci ult. Act. 1. 2. Petr. 3. Paul. 1. Corinth. 5. & 9. ad Ephes. & Thessalonicen. 4. 1. ad Timoth. 2. & 2. 2. ubi inquit: 13 † *Verbum Domini non esse alligatum.* Et 1. Corinth. 10: *Si non Evangelizavero, væ mihi est: necessitas enim mihi incumbit*: ad hanc nimirum eius extensionem, & propagationem respiciens: 14 quam Prophetæ † etiã innumeris penè locis prænuntiasse videntur, quorum aliqua retuli suprà lib. 1. cap. 15. & plurima alia usque ad satietatem congerunt, de hac potestate, & necessitate prædicationis, & dilatationis Fidei latissimè disputantes, eamq; 15 inter † alia signa veræ Ecclesiæ Dei recensentes, D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. ubi Caietan. & alij, & in 2. Senten. distinct. 41. Ioan. Maior distinct. 44. q. 3. Ricard. & Durand. in 4. distinct. 4. Sotus distinct. 5. q. unic. art. 10. Victor. in relect. de Indis, 2. part. n. 9. Nicol. Sanderus de visib. Monarch. lib. 4. cap. 5. ex pag. 143. & lib. 8. cap. 50. ex pag. 795. Fr. Lud. Granatens. in Symbol. Fidei. 1. part. cap. 36. & 2. part. cap. 13. & 4. part. cap. 11. & 5. part. cap. 1. Pat. Ioan. Pineda de rebus Salomon. lib. 6. cap. 20. §. 8. & seqq. & §. 19. pag. 479. Maluend. de Antichrist. lib. 3. cap. 32. Rutil. Benzo. de anno Iubil. lib. 2. cap. 4. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 1. cap. 3. & 5. lib. 4. cap. 3. 5. 6. & 7. lib. 7. cap. 28. lib. 17. cap. 1. & lib. 20. cap. 1. 3. & 6. Balthas. Chaval. de notis veræ Religionis, pag 809. 825. & 858. novissimè post hęc scripta eruditissimus Pat. Fran. Suarez in tract. de Fide disput. 18. sect. 1.

Et in nostris terminis 16 † de prædicatione facta, & faciẽda Indis & alijs infidelibus, quantũvis barbaris & remotis Ioseph Acosta lib. 1. de procur. Ind. sal. cap. 6. Ant. Possevin. in Biblioth. 1. tom lib. 9. cap. 15. & seqq. pag. 398. Fr. Tho. à Iesu de procur. omn. gent. sal. in prologo pag. 1. & 2. & lib. 11. in præfat. pag. 75. & Fr. Ioan. à Torque. in Monar. Indian. lib. 18. cap. 4. & 5.

Cui necessitati, & obligationi, quæ fidelibus, ut diximus, iniuncta conspicitur, alia, eâ sẽ ratione, ex parte infideliũ respondet; nempe, 17 † ut Catholicã nostram Fidẽ sibi sufficienter annũtiatam, & prædicatam, sub peccato mortali admittere, & profiteri debeant, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. Covar. in regula peccatum, 2. part. §. 10. n. 1. vers. *Tertiò licet*, & Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 16. sect. 1. & 2. Non est enim aliud nomen datũ hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, ut habetur Act. 4. Et qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui verò nõ crediderit, cõdemnabitur; Marci ult. & qui non credit, iam iudicatus est, Ioan. 3.

Est enim 18 † Fides simpliciter mediũ necessarium ad salutem, ut tradit

D. Thom.

D.Thom.2.2.quæst.2.art.3.& ibi omnes Expositores, scholastici cum Mag. in 3. Senten. distinct.23. Sotus in 4. distinct.5.art.1.Fr.Lud. Granaten. in d. Symb.Fidei.2. part. cap.1. Suarez disput. 12. sect.1. numer.2. Concil. Triden.sess.6. cap.7. unde dicit Apostol. ad Hebræ. 11: *Sine fide impossibile est placere Deo*, & D.Thomas d.art.3. In-19 fidelitatis † peccatum esse gravissimũ inter alia, quæ contingunt in perversitate morum, quia directè Fidei opponitur, & tollit principium conversionis in Deum. De quo latiùs egimus suprà, hoc lib.cap.10. & plura tradit Suarez d.disput.18.sect.2.

Quæ cùm ita se habeant, & hæc fi-20 des, † de qua agimus, neque à fidelibus extendi, & propagari, neque ab infidelibus recipi, & admitti posset, si ingens Prædicatorum copia, sufficientibus auxiliis fulcita, ad has adeò populosas, barbaras, & remotas natio-21 nes non mitteretur, clamante † Apostolo ad Roman.10: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem, Evangelizantium bona. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*; iun-22 ctis aliis, † quæ de excusandis infidelibus, qui nullum omnino auditum sensibilem Fidei habuerunt, diximus sup. hoc lib.cap.10. ex num.77. & novissimè tradit Pat. Suarez dict.tract. de Fide, disput.17.sect.1.num.7. Meritò laudandi, & extollendi videntur 23 Hispaniæ † nostræ Piissimi Reges, eorumque fidelissimi subditi, quatenus prædicationis, & extensionis Fidei Catholicæ munus, & præceptum, tot curis, laboribus, & expensis, in vastissimis huius Novi Orbis regionibus implêre curarunt, & interdum ultricibus armis contra eos usi sunt, qui propositam sibi Fidem audire, vel recipere contumaciter noluerunt.

Sunt † enim Principes Dei mini-24 stri, & vindices in iram eis, qui male agunt, ut docet D.Paul.ad Rom.13. Et ad eorum officium pertinet curare, & præstare, ut sicut unus est Regum & populi Rex Deus immortalis, ita nulla alia religio, & veneratio, nisi unius Dei tenẽda sit, ut præclarè scripsit Lactan. Firmian.lib.1.Divin.instit.cap.20.

Quòd si licitum est bellum, † quod 25 adversus aliquam nationem movetur, ut suis Principibus obediat, & pareat, etiam si is, qui bellũ movet, extraneus sit, ut dixi sup.hoc lib.cap.13.num.42. multo magis moveri potuisse videtur adversus barbaros, Deo vero sibi annuntiato, credere, & parêre nolentes; cùm † peioris conditionis Dei, 26 quàm hominum causa esse nõ debeat, ut dixi sup.cap.9. num.33. & egregiè probat l.3. vers. *Proinde*, ibi: *Præferenda humanitati religio est*, C. de his, qui ad Eccles. confug. auth. Gazaros, C. de hæret. cap. urgentis, eodem, ibi: *Gravius est æternam, quàm temporalem lædere Maiestatem*, optimus textus in authen. ut non luxur. contra nat. col. 6. ibi: *Si enim contra homines factæ blasphemiæ impunitæ non relinquuntur, multo magis, qui ipsum Deum blasphemat, dignum est supplicia sustinere*: Et secundùm Iustin. histor.lib.8. † Deo 27 proximus ille habeatur, qui eius Maiestatem vindicaverit. Quod & Pelagius Papa scriptum reliquit in cap. de Liguribus 23. quæst.5. & D. Hieronym. sup. Ezech. lib.3. cap.9. relatus in cap. qui malos, ead. causa, & quæst. inquiens, quòd † percutiens 28 malos in eo quod mali sunt, & habens vasa interfectionis, ut occidat pessimos, minister est Domini: & D. August. in Epist.ad Bonifac. dum ait: *Quomodo Reges serviunt Domino in timore, nisi ea, quæ contra iussum Domini fiunt, religiosa severitate puniendo, atque plectendo?* Cuius dictum refertur † in 29 cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q.4.

cap. quod sicut, de elect. & pluribus illustrat Roland. a Valle consil. 20. numer. 2. volum. 2. Ioan. Nevizan. lib. 1. Sylvę nupt. numer. 97. & sequentibus, Iust. Lipś. lib. 4. civil. doctr. cap. 2. Elias Reusner. lib. 1. artis stratag. capite 10. pag. 37. & Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat. & bell. 2. parte, consider. 2. ex numer. 100. & consider. 3. ex num. 40.

30 Quibus accedit, † quòd charitas, quam proprium Christianorum bonum meritò appellavit Clemens Alexandr. libro 2. Pædago. capite 1. & Gentian. Hervet. ibîdem pagin. 179. & Pat. Suarez in tractat. de Charitat. disputat. 5. sect. 1. per totam. Nulla in re meliùs, atque utiliùs exerceri potest, quàm † in hoc animarum infidelium convertendarum zelo, qui semper Deo gratissimus fuit, & præcipuè Summis Pontificibus, & Ecclesiæ Presulibus, Christianis Principibus, religiosisque alijs, & Apostolicis viris, & reliquis prætereà fidelibus, pro captu, & statu cuiusque, summopere commendatus, ut plurimis sacræ Scripturæ locis, & gravissimis Sanctorum Patrum testimònijs, & exemplis ostendunt Salmeron tomo 12. super Act. Apostolor. tractat. 38. Suarez de Fide, dict. disput. 18. sect. 1. numer. 5. 6. & 7. Ioseph. Acosta de procuran. Ind. salut. lib. 1. capite 3. & 4. Balthas. Chavasius de notis veræ Religion. ex pag. 501. Torquemada in Monarchia Ind. lib. 18. capite 4. & 5. & copiosè, & diligenter Fr. Thom. à Iesu omnino legendus de procur. omn. gent. salute, lib. 1. capite 1. 2. 3. & 9. & lib. 2. per totum, & lib. 11. in præfat. ubi specialiter de zelo, & cura convertendorum Indorum pertractat.

31 (margin)

32 Quibus Ego adijcio † illud Isaię 24. vers. 27: *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini*. Quibus verbis Glossa Interlineal. Div. Thom. Lyra, Dionysi. & alij, quos refert Gaspar Sanctius ibîdem, † admoneri viros Apostolicos docent, ut glorificent Deum in doctrinis, id est, docendo gentes, percursando aridam, & insulas, cœlestē hanc lucem omnibus irradient.

33 (margin)

34 Idque ipsum D. † Chrysost. homil. 4. in cap. 1. epist. 1. ad Corinth. super omnia curari à nobis debere, his verbis strictè suadet: *Nos, Ethnicos, muliebri, vel etiam maiori ululatu deploremus, quoniam communem salutem non intelligunt, neque enim adeò uxorem virum suum amare oportet, ut nos universum genus humanum, idq; ad salutem allicere, sive Ethnicus sit, sive quivis alius.*

35 Et Div. Augustin. serm. 6. lib. 16. egregiè considerat, † hoc fuisse ultimum pręceptum CHRISTI ascendentis in cœlum, & veluti testamentum scribentis, ut sic maiori, & ardentiori desiderio hæredes eius illud implêre teneantur. Quod D. etiam † Chrysost. tom. 9. in 1. Canon. Ioan. eleganti prosopopeiâ patris languientis, ac filijs aliquid commendantis exornat, & tandem ita concludit: *Fratres, cogitate visceribus Christianis, si hæredibus sunt tam dulcia, tam grata, tam magni pōderis verba patris ituri in sepulchrum: hæredibus Christi qualia debent esse verba novissima.*

36 (margin)

37 Quæ suprema, † novissimaque verba fideicommissa vocantur à Tertullian. lib. ad uxor. in princ. & ad ea refert Plutarc. in vita Homeri Andromachę lacrymas, quam Homerus ipse in fine Iliad. flentem super Hectoris cadaver inducit, quòd moriens manus ei è lecto nō porrexerit, neq; aliquod prudens verbū, cuius recordaretur, dixerit. Cato item Stoicus ex naturali animorū affectione testamenta, commendationesque mortuorū natas, ait, apud Tullium 3. de finibus. Quarū implementum † vel solo naturali pudore eorum, qui rogabantur, contineri, Iustin. scribit in princ. inst. de fideic. hæred. & Seneca lib. 1. de tranquil. vitæ,

38 (margin)

cap. 11. & alij, quos refert Claudius Chifletius de iure fideicommissorum, lib. 1. pag. 217.

39 Sed non possum † citra piaculum preterire verba illius viri Apostolici, etiam meritò inter divos relati, S. Francisc. Xavierij, qui, ut narrat Thomas à Iesu ubi supra lib. 1. capite 1. pag. 4. Hanc mortalium salutis universalem, ac incredibilem necessitatem magna ex parte non tam in tabulis depictam, quàm factis ipsis expressam, cùm cognovisset, ita ad suos in Europa commorantes scripsit: *Mihi verò persæpè venit in mentem circum Europæ Academias, ac præcipuè Parisiensium, cursare, ac insani rictu vociferari, eosque qui doctrinæ plus habent, quàm charitatis, his compellare verbis. Heu quàm ingens animarum numerus, vestro vitio, exclusus cœlo, deturbatur ad inferos.*

40 Secundò facit, † quòd cùm in reliquis Regibus, & Principibus Christianis maxima, ut diximus (post Romanum Pontificem) cura esse debeat, ut quoad possint Ecclesiæ Regnum amplificent, & non solùm conatibus universis enitantur, ut Religionis cultus, ubi coaluit, altas mittat radices, sed ut protendatur eò, quò fortè anteà nunquam pertigerat, ac deinde, ut suo labore, & industriâ ijs, qui iacent in tenebris, & in umbra mortis, candidissimum Fidei Catholicæ lumen perferatur: ut præclarè ostendit D. Augustin. lib. 5. de Civitat. Dei, capite 24. ubi inquit, † eos demũ Christianos Reges & Imperatores esse fœlices, qui iustè imperant, & inter honores & obsequia non extolluntur, sed se homines esse meminerunt: quique *Suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt, &c.* & alia tradens Thomas à Iesu dicto libro 2. capite 8. ex pag. 53. In † nostris tamen Catholicis Hispaniæ Regibus, ut idem Auctor ibidem observat, & Pat. Suarez dict. disput. 18. sect. 1. num. 7. non charitatis tantùm, sed & iustitię obligatio concurrit, cogitque ut nihil pretermittere debeât, quod ad Indos Christo lucrãdos, Fidemque in his vastissimis regionibus promulgandam pertineat, eò quòd ab Alexandro Sexto, & alijs Romanę Ecclesiæ Pastoribus, delatum eis, & commissum specialiter fuerit, ut hoc munus tanquam propriũ & peculiare agnoscerent, & curarent, Indosque tuerentur, & de Fide per idoneos ministros instruerent, instructosque bonis, & politicis moribus informarent. Quod † cùm non posset aliter effectum sortiri, quàm si crebris, & magnis classibus, ingentique apparatu, & terrestribus, ac navalibus expeditionibus uterentur: tum propter immensam Oceani navigationẽ, terrarum intervalla, gentium, morum, & idiomatum varietates, provinciarum amplitudinem, & commerciorum difficultatem: tum etiam quia barbari, naturâ efferati, & insolentes, prædicatores parùm tuto hospitio excipiebant, fœdera, atque amicitias nihil curantes, rationem quamlibet facilè cõtemnentes, sylvaticamque, & agrestẽ vitam ducentes, ut dixi sup. cap. 7. ex num. 27.

[Margin: 41, 42, 34]

Et similiter cùm Fides in tot populis recens, & tenera non posset aliter permanêre, nisi nostrorum Principum patrocinio, fide, potentiâ adversus Barbarorum, & aliorum inimicorum Christi iniurias defenderetur; permittendum illis utique fuit, quòd militaribus interdum copijs conversionem eorumdem infidelium disponerent, & supremam eorum tuitionẽ, & dominationem reciperent, ut sic ad politicam, & sociabilem vivendi formam redacti, melius, & faciliùs Fidem sibi prædicandam audire, prædicatam recipere, receptam retinêre, & inter veros Christi cultores numerari possent.

45 Quæ argumentandi ratio † ipsâ

Bullâ Alexandri Sexti efficaciter cõprobatur, quæ priùs expeditionem, & dominationem harum provinciarum Regibus Catholicis hac de causa concedit, & quidem repetitis, & geminatis verbis, & clausulis, quę, ut vulgare est, maiorem in qualibet re voluntatem, & deliberationem ostendunt, l. Balista, D. ad Trebellian. cum latissimè adductis à Catel. Cota in memorab. iur. verb. *Geminatio*, & Cardinal. Tuscho in practicar. conclus. iur. eodem verb. ut constat ex tota eiusdem Bullę decisione, quę incipit in versic. *Nos igitur*, & ex narratione, ibi: *Ac Barbaræ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur*: & ibi: *Aliquas insulas, & terras firmas remotas, & incognitas quærere, & invenire, ut illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendum reduceretis*: & ibi: *Terras firmas, & insulas prædictas, illarumque incolas, & habitatores, vobis Divina favente clementia subÿcere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis*. Et hanc fuisse potissimam causam bellorum, quæ in his Occidentalibus Indijs intervenerunt, rectè advertit Gregor. Lopez in dict. l. 2. par. gloss. magn. col. 4. in princip. & in vers. *Quid ergo*.

45 Et impossibile fuisse, † Indos ab Hispanis converti, nisi priùs fuissent debellati, aut aliquâ vi, & terrore armorum perdomiti; quia eorum feritas, & occisiones prædicantium, & alię difficultates suprà relatę, aliter superari non poterant, expressè affirmat Marquard. dict. tractat. de infidel. 1. part. cap. 14. versic. *Non obstat*, Malferitus dict. consil. 769. ex numer. 90. Ioseph. Acosta, Anton. Possevin. Thom. à Iesu, & alij, quos suprà num. 2. & cap. 7. ex num. 27. citavi, & infrà capit. 18. ex num. 2. diligentiùs expendam.

46 Inter quos † Thomas Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 7. capite 5. in fine, agens de nimia charitate Catholicorum, apponit exemplum in ijs, qui zelo convertendarum animarum ad has Occidentales Indias navigarunt. Et inquit, quòd licèt plures Indorum sint armis domiti, non tamen omnes, nam quidam Religione, & beneficijs nostrorum deliniti, ad meliorem vivendi normam concessère: *Vt mirùm non sit; si cum belluis istis, humana effigie contectis, Hispani interdum asperius egerint*. Et lib. 10. cap. 13. versic. *Hinc ut legimus*, agens de efferatis gentibus, per Catholicos ad humanitatem perductis, eorundem Indorum exemplum adducit, docens, quòd belluinis factis belluas omnes superabant; & tantâ erant immanitate, ut ad humanæ naturæ studia vix, & ne vix quidem ullo modo revocari possent, nisi aliquando Hispani aliqui eos supplicijs & terroribus cohibuissent, & ab hoc crimine nostram nationem excusat.

Ioannes etiam Boter. in relationib. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. ad 75. latè in eodem argumento diffunditur, docens, † Religionis negotium non esse omnibus temporibus, & locis, sive apud omnes gentes æquâ lãce tractandum, apponensque exemplum in Indis huius Novi Orbis, contra quos, inquit, † quia barbari erant, & interdum bestiales, non tam miraculis, aut rationibus, & argumentis utendum fuit, prout in conversione Iudæorum, Græcorum, & Romanorum contigisse videmus: sed omnino curandum, ut priùs rationis, & humanitatis capaces efficerentur, procedendumque cõtra eos tanquam contra furiosos: *E si debbono* (inquit) *render prima capaci di ragione è d' humanità, è poi a dottrinare, è instruire nella virtu, è nella via di Dio Ne disconviene usare con esso loro de la forza è dell' arme, affinche si richomischino per huomini, è poi s' annontij loro l' Evangelio. Pone eis Domine Legislatorem, à Che fine! ut sciant, quoniam homines sunt*.

47 48

49 Idẽ novissimè † tradit Calist. Remir

in tract. de lege Regia, §. 32. numer. 6. pag. 346. relatis verbis Thom. Bozij ubi sup. & adijciens, initio efferas istas gentes, ferarum more viventes, instar ferarum fuisse interdũ necessariò tractandas: *Atque ita* (inquit) *fiebat, ut quos amor virtutis non poterat, saltem acerbioris supplicij metus, intra cancellos humanitatis consistere, & cohibere valeret.*

50 Rutilius quoque † Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 53. agnoscit Divinã dispositionem in eo, quod Novus hoc Orbis fuerit sub unius Principis potestatem redactus, ut hoc modo, & maiori pace, & idiomatum uniformitate, populorumque hinc inde sparsim degentium coadunatione, & barbariei depositione aptius hę gentes ad Evangelicam doctrinam disponerentur; & ut per Catholicos hic Orbis acquisitus fuerit, ut evanescerent conatus hęreticorum, qui illum occupare tentarunt.

51 Et arridet valdè doctrina † D. Tho. lib. 3. de regimin. Princip. cap. 13. & in 2. 2. q. 40. art. 2. ad 3. & in 3. par. q. 2. art. 4. tradentes, eum, cui cura aliqua in rebus spiritualibus commendatur, temporalia quoque, quæ ad illam ordinantur, disponere posse, quia † potestas, ad quam pertinet finis, debet etiam de his, quę ad finem pertinent, potestatem habêre, & iuxta provinciam sibi commissam idoneis medijs, & qualitatibus operari; ad quod probandum, allegat inter alia illud Divi Pauli 2. Corinth. 3: *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti*: & potuit allegare l. officium 12. D. de re militari, & nobile consilium Oldrad. 161. incip. *Orta materia*, numero 2. in fine, ubi dicit, quòd Architectus de omnibus curat.

52

53 Et idem D. Thom. lib. 4. summæ cõtra Gent. cap. 74. addit, ad † Divinam liberalitatem pertinêre, ut cui confertur potestas ad aliquid operandum, conferantur & ea, sine quibus huiusmodi operatio convenienter exerceri non potest.

Quod etiam nostri iuris Auctores plurimis in locis constituerunt, ut cõstat ex l. 2. D. de iurisd. omn. iud. l. ad rem mobilem, l. ad legatum, D. de procur. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rustic. cap. prudentia, cap. præterea, & cap. suspicionis, de offic. delegat. cum mille alijs latè congestis ab Everard. de locis argument. cap. à concessione consequentis, Claud. Prato Gnosecon. general. iur. lib. 3. titul. 1. capite 2. & 4. Cardinal. Tuscho practicar. conclus. iur. verb. *Consequens*, conclus. 757. Prosp. Farinacio in fragm. 1. part. verbo, *Extensio*, numer. 229. & in nostris ferè terminis Ludov. Paramo de origin. Inquis. lib. 3. q. 1. opin. 3. ex numero 35.

54 Et inde etiam dicimus, † quòd ea, quæ ad aliquem finem sunt instituta, secundùm ea, quæ ille finis exigit, ordinantur, extenduntur, & contrahuntur, cap. prodest 23. q. 5. quem ad hoc citat Archidiac. in cap. si peccaverit 2. q. 1. docet Bart. in l. ambitiosa, num. 17. & sequentib. D. de decretis ab ord. faciendis, ubi ait, finem † priorem esse in intentione, & intellectione, licèt sit posterior in executione, & illud dici finem esse principaliter, ad quod consequendum intellectus finaliter tendit, atque adeò † fine adepto, non esse multum curandum de medijs, quę requiruntur ad finem, l. 1. §. fin. D. de doc. pręlegata, iunctâ l. non cogendũ, §. Sabinus, de procurat. & l. hæc stipulatio, §. Divus, D. ut legator.

55

56

Quam doctrinã ante Bartol. exposuit Philosoph. lib. 2. Physic. qui citatur in hanc rem à D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 1. post 3. argumen. & in sum. in 1. 2. q. 20. art. 1. ad 2. & 1. part. q. 77. art. 3. ad 1. argument. Rodolph. Agricol. lib. 1. invent. dialect. cap. 4. & sequitur & exornat Aymon Craveta cons. 137. n. 14. & cons. 304. num. 3. Covar. lib. 1. var cap. 20. Navarr. in cap. novit. notab. 3.

num.97.de iudicijs, & in tractat.de finibus humanorum actuum, numer.27. Menchac.lib.1.controvers.illustr.cap. 28.num.3. Ioan. Garcia in tractat.de nobilitat.in divisione, num.9.& eruditissimè Petr. Fab. in l. nihil dolo 129. §.cùm principalis, & in l. cùm principalis 178. D. de regul. iur. & in lib. 3. Semestr.cap.9.pag.120. & sequenti, ubi allegat insignem locum Salvian. lib.4.de provident. qui Aristotelis exemplum de † Architecto, finem domus, quam construere parat, ante ipsius domus constructionē animo concipiente, ita eleganter expresit: *Et qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etsi necdum habitationem paratam habeat (quam scilicet animo præcepit) iam tamen ipsa, quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Propter hanc autem qui parat cætera, ipsum construendi operis effectum, atque consummationem, ut animi affectu, & consideratione longè anteà præceperit necesse est. Atque ita effectu affectum priorem esse convenit.* Quod idem † nostri Reges mente etiam versare debuerunt, & ut finem conversionis Indorum, quem præcipuè intendebant, consequerentur, iam inde ab initio ea omnia (ut diximus) pensare, disponere, & ordinare, quæ illos pacatos, dociles, sociabiles, & in Fide semel recepta securos reddere possent.

57

58

59 Tertiò † considero, nullum maius, & magis desiderandum bonum in hominibus reperiri posse, quàm Religio, & exacta eius observatio, & amplificatio, utpotè in qua præcipuum omniū Rerumpublicarū, & Imperiorum fulcrum, atque stabilimentum cōsistat, ut tetigi suprà lib.1. capite ult. ex numer.89.& latissimè prosequuntur Aristotel.lib.7.Polit.cap.8. Cicero lib.1.de nat. Deorum, Plin.lib. 14. nat.hist.Valer.Maxim. lib.1. & lib.4. cap.1.Lactan.Firmian.lib.3.Divin.instit.cap.10. & de ira cap.12. & de vera sapientia cap.28. D. August. lib. 19. de Civit.Dei cap.24.& epist.48.50.& 165.lib.3.epistol.32.lib.5.epist. 63. & lib.7.epist.5. Iustinian.Imp.in epist.inter claras, C. de summ. Trinitat. & in procem. Digestorum; Clemens Papa lib.1.const.Apost.Constantin.Magn. Imp.apud Sozomen.lib.1.hist.Eccles. c.8.Theodos. † Imp.filijs suis hoc præceptum in agone mortis relinquens apud Nicephor.lib.13. histor. Eccles. cap.1.& Evagrium lib.1. cap. 1. idem Imp. Theodosius, & Valentinian. in epist.ad Dioscorum, & in epist.17. inter Cyrilli epistolas, & melius in Novellis tit.2.ubi † inquiunt: *Inter cæteras sollicitudines, quas amor publicus pervigili cogitatione nobis indixit, præcipuam Imperatoriæ maiestatis curam esse perspicimus, veræ Religionis indaginem, cuius si cultū tenere potuerimus, iter prosperitatis hum nis aperimus inceptis.* Et plurimi alij, quos referunt Hieronym. Osorius lib.1.& 4. de Reg. instit. Simancas lib.3. de Repub. cap.8. Petr. Gregor. lib. 2.de Repub. capite 2. & lib.8.capite 2.sect.1. Cardin. Bellarmin.lib.1.de Principe Christ. cap.11. Iustus Lipsius lib.1.& 4.civil.doctrin. cap.2.& 3.& adversus Dialogist. cap. 2.& in monitis, & exemp.Polit.lib.1. capite 2. Hieron. Fracheta lib. 1. de Principe, cap.3. pag. 24. Balduin. in Prolegom.de iure civili, pag.75. & sequenti, Pat.Ribadeneira de Principe Christ.lib.1.cap.16.& lib.2. capite 5. Tiber.Gamba in discurs.Polit cap. de Religione, pag.39.Chericus in Coronid.quæst.Polit.§.1.Ioan.Boter.de ratione status, lib.2.cap. penult. de Relig.Pat.Lud. Torres lib. 4. Philosoph. Moral.Princip.libro 7.capite 2.Thomas Bozius in integris tractat. Imperia pendere à virtutib. & de antiquo, & novo Italiæ statu, quos adversus Machiaveel.scripsit, Petr. Andr. Canonherius in Aphorism.Polit. Hippocratis, vol.1. lib. 5. aphorism.25. pag. 799.& seqq. Pat. Fr. Ioan. Marquez

60

61

in Gubernat. Christ. lib. 2. capite 34. Doctiss. Ioan. Baptist. Valençuela in monitu contra Venetos, ex numero 178. & novissimè in discurs. stat. & belli, 2. part. consid. 2. ex numer. 89. & consid. 9. ex num. 34. & consider. 22. per totam, Francisc. Torreblanca lib. 3. de Magia, cap. 2. & Rutilius Benzon. lib. 3. de ann. Iubil. capite 7. pag. 340. & sequenti, qui cum Tertulliano in Apolog. cap. 24. & Div. August. lib. 5. de Civit. Dei, capit. 15. & 16. præsumptionem quorundam refert, 62 † dicentium, Romanos pro merito Religiositatis diligentissimæ, in tantum sublimitatis elatos, ut Orbem occuparint, & adeò gratos Deos habuisse, ut præter cæteros floreant, qui illis officium præ cæteris faciant, scilicet ista merces, Romanis à Dijs pro gratia expensa est. Quemadmodum è contrario semper puniti, & perpetuò infelices fuisse videntur, qui Ecclesiam, & Religionem contemnunt, ut pluribus ostendit Palac. Rub. de obtent. Navarr. par. 4. §. 6. & Calist. Remirez de lege Regia, § 8. num. 22.

63 Vnde iure, ac meritò † pia, & laudabilis eorum Regum, & Principum cura videri debet, qui pro eâdem vera Religione tuenda & propaganda, totius potentiæ suæ nervos intendunt, & armis, ac bellis, ubi ad id opus est, infidelium, & Barbarorum regiones, & falsas Religiones invadunt, ut colligitur ex doctrina Lucæ de Penna suprà numer. 1. relata; qui causas iusti belli proponens, hanc quidem primo loco constituit, & ex Guillelm. Bened. ibîdem citato, qui ita scriptum 64 † reliquit: *Inter laudabilia omnia Catholicæ Fidei opera, quæ Rex explere debet pro suæ dignitatis, ac totius Religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius Deo offerri potest, quàm barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritus, ac Deos colũt alienos, expugnare, atque in fræna submittere sub Christi Fide, prout talia sancta exercitia apud Francos Reges semper floruerunt.*

Quod idem in nostris terminis docuit Pet. Malferitus dict. consil. 769. num. 15. ubi ait; hoc adeò verum esse, ut Divino veluti testimonio confirmatum fuerit. Nam cùm 65 † Vrbanus Secundus P. Rom. in Claramontensi Conventu orationem habuisset pro bello infidelibus inferendo, audita fuit vox de cœlo: *Deus vult, Deus vult*; de qua historia latiùs agit Anton. Sabellicus Enead. 9. lib. 3. pag. mihi 354. Et consentit Tuccius Lucens. in annotat. super Cantic. fol. ult. relatus à Pat. Magist. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. capite 26. pag. 322. dum tradit, 66 † quòd Reges potentes, potenter Fidem introducere debent. Et Franc. Arias in tractat. de bello, & eius iustitia, num. 145. cõcludens, Prælatorum 67 † auctoritate posse fieri bellum, præcipuè pro Fide, vel cõtra eos, qui excommunicati pro mortali, parêre nolunt, & pro subditorum suorum iniuria.

Quem referens 68 † Ioan. Bapt. Valẽçuela in dict. monit. contra Venet. p. 7. numer. 60. pag. 448. ait, simile ei esse, quod Cicero tradit lib. 3. de Repub. dicens: *Nullum bellum a civitate optima suscipitur, nisi aut pro fide, aut pro salute.* In quo tamen animadvertere debuit, Ciceronem ibi non de fide loqui, quatenus idem cum Religione sonat, hoc 69 † enim sensu solùm apud Christianos accipitur; sed fidem intelligere, initum cum socijs fœdus, cuius observatio plurimum 70 † Romanis commendabatur, l. conventionum 5. D. de pactis, cum ibi præter alios notatis à Ferdinand. Mendoça libro 2. capite 9. Conano lib. 5. comment. capit. 1. Guiberto Costano quæst. iur. capite 3. Revard. lib. 4. varior. capite 1. & Vincentio Cabotio lib. 2. disputation. cap. 10. & sequentib. & in specie advertit D. August. ita Ciceronem

intelligens lib. 22. de Civit. Dei cap. 6. & Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 4. pag. 223.

71 Iustus † etiam Lipsius lib. 5. Polit. capite 4. eiusdem sententiæ fuisse videtur, dum tradit, quòd invasio quędam legitima est, etiam sine iniuria: *Vt in Barbaros, & moribus, aut religione prorsus à nobis abhorrentes, maximè si potentes ij, & aliena ipsi invaserunt, aut invadunt.*

Pro quibus ego expédère soleo verba Valerij Maximi lib. 4. cap. 1. §. de Lucio Furio, dum † de cura extendendæ Religionis antiquorum Romanorum pertractans, scribit: *Non dubitaverunt sacris imperia servire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si Divinæ potentiæ benè, & constanter fuissent famulatæ.* Quem loquendi modum sequi videtur D. August. d. lib. 5. de Civit. Dei, capite 24. eos Reges, ut sup. diximus, laudans, qui suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt.

72

73 Et conducit valdè, notabile † illud Mœcenatis prudentissimi viri consilium ad Octavian. August. quod refert Dio Cassius lib. 52. hist. Simanc. in Cathol. instit. titul. 46. numer. 21. & Petr. Greg. lib. 33. Syntagm. cap. 7. num. 8. & lib. 8. de Repub. cap. 2. num. 14: *Deum semper, & ubique cole, ut moribus patrijs est receptum, ad eundemque cultum alios compelle. Peregrinarum verò religionum auctores odio, & supplicijs prosequere.*

74 Et hanc † esse veluti certam, & commvnem omnium gentium naturam, & conditionem, apertè docêre videtur Marcus Tullius in Orat. pro M. Fonteio, ubi ideò Gallos execratur, quòd ut cæterę nationes bella pro religione sua non suscipiebant, dicens: *An istas nationes* (scilicet Gallorum) *religione iurisiurandi, ac metu Deorum immortalium in testimonijs dicendis commoveri arbitramini, quæ tantum à cæterarum gentium more, ac natura dissentiunt, quòd cæteræ pro religionibus suis bella suscipiunt, istæ contra omnium religionem.*

75 Divus quoque † Eulogius, expressiùs adhuc, eiusmodi belli iustitiam cōprobat, & commendat in memorab. Sanct. lib. 1. ita scribens: *Magni meriti esse credo, subvertere impios, & Ecclesiæ hostibus contraire bellum parare, in incredulos.*

76 Et Iustin. Imp. idem † non obscurè demonstrat, dum in auth. ut liberti de cętero, §. hoc similiter, collat. 6. scriptum reliquit, se desiderio augendæ Reipublicę, & pro recta ad Deum religione, & subiectorum pariter libertate in Lybia, & in Hesperia multa bella suscepisse.

77 Eòdem † etiam respicit nobilis illa Hispani nostri Septem partiti iuris, l. 2. titul. 23. part. 2. Scholijs quidem eruditissimi viri Gregor. Lopez nobilior reddita, quibus hanc quæstionem acquisitionis Novi Orbis curâ, quâ potuit, maxima pertractavit. Qua in lege Rex noster Alphonsus, cùm caussas exponere vellet, ob quas bellum iustum, & legitimum fiat, de quibus latè agunt Auctores, quos suprà hoc libro 2. capite 6. numero 51. congessi, hanc, de qua agimus, primo loco proponit his verbis: *La primera, por acrecentar el pueblo su Fè, è para destruir los que la quisieren contrallar.*

Cui decisioni ansam fortè præbuit auctoritas Div. Gregor. Magn. libro epistol. 7. ad Gennadium, quæ refertur à Gratiano in capite si non ex Fidei 49. 23. quæst. 4. Vbi † bella ab eo frequenter gesta, & Divinis auxilijs prosperata, multis laudibus ornat, quia non desiderio fundendi sanguinis agebantur: *Sed dilatandæ causa Reipublicæ, in qua Deum coli conspicimus, quatenus Christi nomen per subditas gentes Fidei prædicatione, circumquaque discurrat.* Fuit autem † iste Gennadius

78

79

Exarchus Africę anno Domini 591. quem alibi etiam laudat idem Greg. lib. 1. epist. 59. indict. 9. dicens: *Vos Dei præ oculis indesinenter habere timorem, ac sectari iustitiam submissa hostium colla testantur*, & epist. 72. quę habetur in cap. sicut excellentiam 23. q. 4. & in pluribus alijs epistolis, de quibus plenam mentionem facit illustr. Cardin. Baron. in Annal. Eccles. anno CHRISTI 591. num. 9. 28. & 29. & anno 593. num. 30. & 596. num. 18. & Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. cap. 25

80 Potestque in eiusdem doctrinæ cōfirmationem expendi celebris † text. in cap. dispar 23. q. 8. iuxta inductionē Gregor. Lop. in. dict. l. 2. gloss. magn. col. 4. in princ. Nam cùm ibi Alexand. II. omnibus Episcopis Hispaniæ rescribat: *Disparem esse Saracenorum, & Iudæorum causam: in illos enim, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt, iustè pugnatur: Hi verò ubique servire parati sunt.* A cōtrario indicare videtur, quòd si Iudæi, & quilibet alij infideles admoniti, & requisiti CHRISTI, & Ecclesię supremum dominium non agnoscerent, eique servire parati non essent, iustè in eos, sicut in Saracenos, bellum indiceretur.

QVARTÒ, pro eodem titulo cōmuniendo multi ex Auctoribus sup. relatis perpendunt, 81 † Ecclesiam olim, cū inermis esset, & auxilio Catholicorum Principum destituta, inermibus quoq; prædicatoribus usam fuisse, qui verbis tantùm, & miraculis, Apostolico more, ac modo, CHRISTI Fidem per diversas mundi regiones dissemínarūt. 82 Hisce autem posterioribus † temporibus, cùm iam fines sæculorum devenerint, ut inquit D. Paul. 1. Corint. 10. relatus à D. Hieron. in c. quis ignorat 83 32. q. 4. & † Ecclesia Prædicatores nō habeat, qui paris potentię esse possint in virtutibus, & miraculis cū antiquis Apostolis, & Martyribus ob defectum nostrorum temporum, in quibus corpora, & merita defecerunt, ut ait text. in cap. fraternitas 34. distinct. & Abb. in cap. Deus qui, de vita & honest. cler. habeat autem tum in se, tum in plurimis, & pijssimis Imperatoribus, Regibus & Principibus eius alumnis, plus roboris, & auctoritatis, quàm olim obtinuit, rectè potest utrumq; gladium adversus infideles distringere, ut Evangelij legem audiant, & recipiant, & ipsi Romanæ Ecclesiæ debitum obsequium exhibeant.

Quo argumento, ex hac temporum distinctione deducto, in simili specie 84 usus est † D. August. in epist. 50. ad Bonifacium Comitem, quę habetur apud Gratian. in cap. si Ecclesia 42. 23. q. 4. docens, Ecclesiam hodie benè posse à Principibus Catholicis impetrare, ut eius iura defendant, & impios, atq; hæreticos persequātur; & statim subdēs: *Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petijsse a Regibus terræ Apostolos talia: non considerant, aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat Imperator? qui ei pro pietate contra impietatem leges ferēdo serviret, &c.* quem text. omnes huius articuli scrupulos tollere affirmat Malferit. dict. consl. 769. num. 79.

Et ei similis est text. in cap. non invenitur 41. eâd. causâ & quæst. ubi ipse D. August. idem argumentum alijs verbis prosequitur, & exemplo Nabuchodonosoris illustrat; in 85 † quo utrumque tempus figuratum esse inquit, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia: *Temporibus enim Apostolorum, & Martyrum illud implebatur, quod figuratum est, quando Rex memoratus pios, & iustos cogebat adorare simulacrum, & recusantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur, quod paulò pòst in eodem Rege figuratum est: cùm conversus ad honorandum verū Deū, decrevit in Regno suo, ut quicunque blasphemaret Deum Sidrach, Misaac, & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius*

ergo tempus illius Regis significabat priora tempora Regum infidelium, quos patiebantur Christiani pro impijs. Posterius verò tempus eiusdem, significabat tempora posteriorum Regum iam fidelium, quos patiũtur impij pro Christianis, &c.

86 Et rursus † in cap. displicet 38. eâdem caus. & q. ad Donatum presbyterum scribens, & multis rationibus probans, quòd hæretici ad salutem, etiam inviti, sunt trahendi. *Repetis*, inquit, *sicut audio, quod in Evangelio scriptum est recessisse a Domino LXX discipulos, & arbitrio suæ malæ, atque impiæ discessionis fuisse permissos: cæterisque duodecim, qui remanserunt, fuisse responsum: Numquid & vos vultis ire? Et non attendis, quia tunc primum Ecclesia novello germine pullulabat, nondumque in illa fuerat completa illa prophetia: Et adorabũt eum omnes Reges terræ; omnes gentes servient illi; quod utique quanto magis impletur, tanto maiore utitur Ecclesia potestate, ut non solùm invitet, sed etiam cogat ad bonũ. Hoc tunc Dominus significare volebat; cui quãvis haberet magnam potestatem: prius tamen elegit commendare humilitatem.*

Quam sententiam ultra D. August. probare videtur D. Thom. 2.2. q. 10. art. 8. & 11. & Gabr. in 4. dist. 4. q. 2. quos in nostris terminis refert, & sequitur Palacios Rubios de obtent. Regni Navarræ 2. part. §. 8. ad finem, Corduba in quæstion. lib. 1. q. 57. dub.

87 5. pag. 503. dum † docent, hodie ritus infidelium, & idololatrarum non esse aliqualiter tolerandos: *Quia si alicubi, & aliquando eos tolerabat Ecclesia, ideò est, quia tunc non habebat tantum robur, ut de facto prævalere posset tantæ multitudini infidelium, sine maiori iactura, aut scandalo, aut quia habebat spẽ eos dulcius convertendi ad Fidem per prædicationem eius.*

88 Et ad idem est † Abulens. Matth. 20. q. 96. dicens, quòd diversa est ratio potestatis quoad factum, vel exercitiũ in coërtione corporali per gladium materialem in hæreticos, & infideles tempore Apostolorum, à tempore præsenti. Nam tunc humilitas, & mansuetudo, & patientia CHRISTI, atque fidelium ostendenda erat, dum implebatur illud principium Psalm. 2: *Quare fremuerunt gẽtes, & populi meditati sunt inania?* & illud Psalm. 43. & Roman. 8: *Propter te mortificamur tota die, &c.* Nũc autem non est prætermittendum, ut etiam impleatur, quod sequitur ibi dẽ: *Reges eos in virga ferrea, &c.* Psalm. 17: *Persequar inimicos meos, &c.*

Pater quoque Franc. Suarez eandẽ temporum Ecclesię differentiam agnoscit in defensione Fidei contra sect. Anglican. lib. 4. cap. 6. ex num. 4. pag.

89 400. † docens, olim Pontifices Romanos, cùm sub Ethnicis Imperatoribus constituti fuissent, suâ potestate, aut immunitate plenè usos non esse, & novissimè in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 10 pag. 285. tradens, aliquo modo infideles hodie coërceri posse, si prædicationi Fidei locum non dederint, hæc verba subnectit:

90 † *Quod si in principio Ecclesiæ hic etiam modus coactionis non fuit usitatus, nõ ideò fuit quia non liceret: sed quia tunc Ecclesia non habebat temporales vires ad resistendum hostibus Fidei, voluit etiam Christus Dominus in principio vincere mundum efficacia verbi, & miraculorum, ut potentiam suã, & veritatem suæ doctrinæ magis ostenderet.*

91 Quo etiã ex fonte † descendere videmus, quod licèt Ecclesia olim adversus hæreticos, apostatas, aut schismaticos nullis pœnis, aut coërcitionibus corporalibus uteretur, habitâ dumtaxat ratione, quâ potius admonerentur ab errore discedere, quàm pro scelere punirentur, ut docet D. August. in d. cap. non invenitur 23. q. 4. in fine, & constat ex Concil. Arelatens. cap. 23. & Concil. Elibertin. Can. 1. & 3. ubi propter hęc delicta lapsis solùm imponebatur perpetua Sacramentalis cõmunionis privatio, ita ut etiam in articulo mortis eis non daretur, quam

92 vis resipiscerent, iunctis alijs, † quæ ad huius pœnæ explicationem, & qualiter deinceps fuerit immutata, doctè congerit Ferdin. Mend. in notis ad idē Concil. Eliber. & novissimè Suar. dict. tract. de Fide, disp. 21. sect. 4. ex num. 3. Posteà tamen, ubi eiusdem Ecclesiæ auctoritas, & potestas magis aucta, & corroborata fuit, iure optimo potuit, & cœpit, prędicta crimina capitalibus supplicijs, & ignis, atque flammarum combustione compescere, & adversus eiusmodi delinquentes, & eorum bona, possessiones, & regna bella movêre, si moniti non resipiscerent, & ad Fidem, & Religionem non redirent, quam prius voluntariè professi fuerāt, ut constat ex toto tit. & de Decret. de hæretic. tota causa 23. & 24. & ex alijs, quę cap. 19. ex num. 45. trademus.

93 Nimirum, † quia, ut sup. diximus, omnia suis conveniunt temporibus, & ex eorum distinctione Scripturę, & iura ipsa concordari solent, cap. 1. 2. & 3. distinct. 29. cap. quod scripsi 35. q. 3. cap. si peccaverit 2. q. 1. & pro varietate temporum varia invenitur dispēsatio conditoris, & statuta mutantur humana, ut pluribus exemplis docemur in cap. recurrat 32. q. 4. cap. 1. & per totum, dist. 31. cap. fraternitatis, cap. vidua, distinct. 34. Clement. 1. de iudicijs, cap. non debet, de consang. & affinit. cum alijs traditis à Claudio Prato lib. 3. Gnoseon, sive regul. gen. iuris, tit. 2. cap. 3. & Petr. Gregor. de Repub. lib. 10. cap. 5. num. 10. ubi singulariter inquit: *Vnumquodque tempus suos mores adfert, quibus accōmodādæ sūt leges, sicuti aliæ leges in antiquo Testamēto Divino, aliæ in novo, aliæ priscæ Romanorum inter rudem populum, aliæ posterioribus sæculi probatæ, reiectis, vel emendatis primis, aliæ, quæ sint senibus, quam fuerint iuvenibus, infantibus, & viris. Sic accidit in Rebuspublicis, quibus non eadē est facies, non vigor, non imperium, nec alia plura, quæ his viguerunt.*

94 Quintò facit, quòd non solùm sanctorum Patrum auctoritatibus hæc temporum differentia, & potestas Ecclesiæ ad reducendos infideles insinuata videtur: verùm & ipsa quoque sancti Evāgelij doctrina. In quo videmus, quòd in prima missione Discipulorum à CHRISTO, Luc. 10. quamvis dictum sit, ut irent sine baculo, & pera: posteà tamen tempore persecutionis, eiusdē Lucę 22. dictum est eis, ut tollerent sacculum, & peram ad provisionem victus, & gladium ad defensionem, si expediret. Et priùs Matth. 26. & Luc. 10. permissum est Apostolis, ut, si eos persequerentur, fugerent, ut conservarentur, ad prædicandū gentibus post Passionem CHRISTI. Posteà verò Matth. 10. & 24. dictum est ipsis iam factis Episcopis, quod tradendi essent ante Reges, & Pręsides, &c. Et tunc certè non deberent fugere, si inde periculū Fidei in ovibus imminêret, sed ut boni pastores persistere, & animam suā ponere pro ovibus suis, ut habetur Ioan. 10. Quæ loca in hanc rem considerat Corduba d. lib. 1. quęstion. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Ad quod etiam.*

95 Sed longè commodior, atque expressior est locus † alter D. Lucę cap. 14. ubi sub parabola illa Patris familias ad magnam cœnam suam multos convivas convocari iubentis, mirabiliter triplex legatio Dei ad homines destinata videtur, ut ad Evangelij veritatem amplectendam adducerentur. Quatenus primò servis suis dumtaxat mandavit, ut convivas vocarent. Secundò, ut eos introducerent. Tertiò, ut venire tardantes, & recusantes, intrare compellerent. Hoc enim significant illa verba: *Compelle eos intrare*, quę absque dubio de compulsione intrandi ad Ecclesiam omnes S. Doctores accipiunt, ut constat ex D. Gregor. homil. 39. in Evang. Chrysost. hom. 14. in Luc. & ex alijs citatis à Franc. Luca, & Ioan. Maldonat. ibidem, & P. Franc. Suar. d. disp. 18. sect. 3. num. 1. Et ante omnes luculenter, & multū in nostræ

quæ-

quæstionis terminis exposuit D. Aug. in epist. 204. ad Donatum Presbyterum, quæ refertur in d. † cap. displicet 23. q. 4. sic inquiens: *Hoc & in illa convivij similitudine satis evidenter ostendit, ubi misit ad invitatos, & venire noluerũt; & ait servo: Exi in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc. Et ait servus Domino: Factum est, ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait Dominus servo: Exi in vias & sepes, & cõpelle intrare, ut impleatur domus mea. Vide nunc, quemadmodum de his, qui prius venerunt, dictum est: Introduc eos: nunc dictum est: Compelle. Ita significata sunt Ecclesiæ primordia adhuc crescentis, ut essent vires etiam compellendi*: idem rursus expendit ipse D. August. epistol. 50. ad Bonifac. relatus in cap. 1. 23. quæst. 6. hæc in verba prorumpens: *Vnde & ipse Dominus ad magnam cœnam suam prius adduci iubet convivas, postea cogi. Nam cùm ei servi sui respondissent: Domine, factum est, quod iussisti, & adhuc locus est. Exite, inquit, in vias, & sepes, & quoscunque inveneritis, cogite intrare. In illis ergo, qui primò leniter adducti sunt, completa est prior obedientia, in istis autem, qui coguntur, inobedientia coërcetur.*

96

Eandem † prædicti loci expositionem facit, & specificè ad ipsos Indos, de quibus tractamus, accommodat Thom. Boz. Eugub. de signis Eccles. Dei, lib. 4. cap. 7. 8. & 9. quem transcribit Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 4. part. 1. cap. 1. pag. 122. & sequitur Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 16. cap. 4. Nam ad primam legationem pertinêre, inquit, homines divites, qui in suis sedibus, & medijs civitatibus habitabant, & ut subiungit D. Matth. cap. 22. eandem parabolam referens, nuntios contemnebant, & occidebant, quales olim Romani fuerunt, dum Imperium eorum florebat, in quo tot Martyrum millia trucidata sunt: & hos tantùm vocandos esse, Evangelista testatur. Ad secũdam verò spectant inopes, cæci, claudi, debiles, qui habitant in plateis, & vicis civitatum, quales fuisse, inquit, Paganos & Gentes in Romani Imperij confinibus, quasi in suburbibus, plateis, & vicis apertis degentes, qui non solùm vocari, verùmetiam ad convivium adduci iussi sunt. Ad tertiam denique † legationem referendos esse constituit populos maximè omnium barbaros & efferos, qui ad CHRISTVM cultumque Divinum non solùm vocati sunt, & beneficijs adducti, sed quibusdam etiam licitis modis veluti cõpulsi, & coacti. Quales fuisse videmus hos barbaros, rudes, & incultos Indorum populos, in sylvis, & horridis locis habitantes, apud quos Evangelicæ prædicationis munus absque vi aliqua, & humanis præsidijs exerceri non potuit.

97

98

Invenio quoque † eruditissimum Mag. Fr. Lud. Legionens. Augustinian. sacræ Scripturæ apud Salmanticenses olim professorem Primarium, melius adhuc & expressiùs in favorem prædictæ opinionis eandem parabolam explicuisse. Nam in cõmentarijs ad Abdiam cap. ult. pag. 661. omnẽ cursum divulgationis Evangelij in illa comprehendi docet, & tres esse vocationes, sive tria hominum genera, qui ad nuptiale illud convivium invitati, atq; vocati sunt. Primò enim inquit, vocati dicũtur ij, quibus iam anteà per servos suos triclinij magister fore ut, vocarentur, prædixerat. Quâ vocatione Iudæos intelligi tradit. Secũdo loco ij vocati sunt, & in triclinium introducti, quos per urbis vias, atque plateas vagos atque palantes ijdem servi invenerunt; quod de Romanis, & alijs Romano Imperio subditis Gẽtibus accipiendum notat. Tertio, & ultimo loco, non vocati modò, sed † ut in triclinium etiam ingrederentur, coacti sunt ij, qui extra urbem per agros vagabantur, quique ruri vitam degebant. Quo, inquit, declaravit CHRISTVS, futurũ,

99

100

ut ultimo mundi tempore, quidam extra Orbem Romanum egressi, progressique ultra notas, & semper pro ultimis habitatas mundi metas, alium Orbem invenirent, agrestibus cultum, & planè feris hominibus. Quos ipsi homines, partim vi, partim doctrinâ ingredi in Ecclesiam facerent, & à feritate, & immanitate, cultuque idolorum vanissimo, ad mansuetudinem paulatim, & ad vitæ magis humanum cultum emollirent, denique efficerent huius ut convivij cœlestis participes esse vellent, prout his postremis temporibus in istorum Occidentalium Indorum ad CHRISTVM conversione contigisse videmus: in qua, vis quædam est adhibita, non enim Evangelium illis annuntiatũ est, ut olim annuntiabatur, per inermes homines, sed armati, aut certè ij, quibus armati presidio erant, pietatis doctrinam ipsis tradiderunt.

Hactenus Legionensis, qui rursus eandem alicuius violentiæ necessitatem in hac conversione cognoscit, in comment. super Cantic. cap. 8. pag. 435. in differentia illarum duarum sororum, quę ibi proponitur, de qua Ego etiam aliqua dixi sup. lib. 1. capit. 15. num. 39. & idẽ probat Acosta de procur. Ind. salut. lib 3. capit. 13. pag. 329. docens, quòd hi barbari, quia impetu magis, quàm iudicio ferũtur, severitate quadam salutari in Ecclesiam intrare compellendi sunt.

Quibus auctoritatibus congruentissimè & urgentissimè addere possumus aliam, † ex Divi Pauli exemplo petitam, qui, ut habetur Act. 9. cùm Ecclesiam Dei persequeretur, in itinere excęcatus, tremens, atque stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? & ad Deum converti coactus est. Vnde rectè argumentatur D. Augustin. † in dict. capite quis nos 23. quęst. 4. & in dict. cap. schismatici 1. 23. q. 6. quòd cùm legamus à CHRISTO Paulum esse coactum, benè potest, & debet Ecclesia malos, & infideles sub hac imitatione Domini sui ad bonum, & Fidem adigere. Et quod mirandum est, quomodo ille, qui pœnâ corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit. Et quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timorem.

Eandem argumentationem urget idem August. dict. capit. displicet 24. quęst. 3. docens, quòd etsi homines liberum arbitrium habeant, non tamen ideò malæ suę voluntati impunè, & crudeliter permittendi sunt; sed ubi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi: *Quare enim Paulus non est permissus uti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiam; sed prostratus est, ut excæcaretur: excæcatus, ut mutaretur: mutatus, ut mitteretur: missus, ut qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur.* Et hoc etiam sequitur D. Gregor. homil. 16. sup. dict. cap. 14. D. Lucę: *Compelle eos intrare.*

SEXTÒ, & ultimò, in favorem eiusdem tituli & sententiæ cõsidero, quòd etsi coactione absolutâ, & præcisâ nullus ad Fidem recipiendam compelli possit, ut infrà dicemus, † non ideò tamen improbanda videtur illa receptio Fidei, quæ tandem voluntariè suscipitur, quamvis metus, & timor belli præcedentis, aut imminentis, vel quælibet alia vis indirecta, & causativa ei forsitan occasionem prębuerit, ut notanter insinuat D. Augustin. in epistol. 48. ad Vincent. relatus in † cap. vides 23. quęst. 6. ubi concludit, eiusmodi coactiones licitas esse, & interdum efficere, ut quis timendo, quod nõ vult pati, vel relinquat impedientem animositatem, vel ignoratam agnoscat veritatem: ut timens, vel respuat falsum, de quo contendebat, vel quærat verum, quod nesciebat, & volens iam teneat, quod nolebat.

101 102 103 104

Idem docet in epist. 167. ad Festũ, quæ refertur in cap. quid faciet 23. q. 4. docens, Ecclesiam, quæ salutem omnium maternâ charitate conquirit, tanquàm inter phreneticos, & lethargicos æstuans, medicinali semper severitate curare, ut mali, quamvis inviti, ad bonum cogantur; quia licèt illis, quamdiu ęgri sunt, medicina molesta sit, posteà tamen sanati gratulantur.

Et melius in epist. 48. ubi prędictos terrores probat, si ad melioris disciplinæ viam aperiendam dirigantur, sic inquiens: *Si terrerentur, & non docerentur, improba quasi dominatio videretur: & rursus si docerentur, & non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurarentur, & ad capessendam viam salutis priùs moverentur.*

Quibus similis est text. in dict. cap. displicet, cap. quis nos, cap. non invenitur 23. quæst. 4. & cap. Schismatici 23. quæst. 6. in quorum specie resolvit Archidiac. ibidem, Ioan. Andr in cap. 2. de hęret. in 6. & Marquard. dict. tractat. de infidel. cap. 14. num. 1. pag. 57. vim talem non esse vitio vertendam, 105 quia † ex eo quòd multoties agitur secundùm rationem, etiam contra nolentes, imprimitur forma rationis in vi appetitiva, quę impresio nihil aliud est, quàm virtus moralis. Et ad eã respiciens D. Gregor. Magn. lib. 3. epistol. 26. ad Ianuar. Episcop. Caralitan. 106 quę habetur in † cap. iam verò 23. quæst. 6. docet, homines rusticos, & ignaros, qui tantæ perfidiæ, & obstinationis sunt, ut ad Deum minimè venire consentiant, tanto pensionis onere gravandos esse, ut ipsa exactionis suæ pœna compellantur ad rectitudinem festinare. Et lib. 4. epistol. 6. inquit, 107 † ex tali coactione magnum cõmodum sperari posse. Nam, licèt fortasse illi, qui coguntur, minus fideliter, aut fictè convertantur: eorum successores, qui multo plures erunt, faciliùs credent, & multi parvuli innocentes per Baptismum salvabuntur. Quod etiam considerat Ioseph. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 1. cap. & Pat. Suar. dict. tract. de Fide, disp. 18. sect. 3. n. 1. & 3. in fine.

Neque deficiunt exempla, quibus hoc satis commodè comprobetur. Nã de † Constantino Cæsare, Theodosio Magno, & alijs Romanis Imperatoribus legimus, plurima bella adversus Paganos, hęreticos, apostatas, Iudęos, Cœlicolas, & alios infideles suscepisse, ut Romanum Imperium a perversis erroribus, & idolorum cultibus liberarẽt, & Domino nostro IESV CHRISTO, eiusque sanctæ & Apostolicæ Fidei, omnes sub eo degẽtes adijcerent. Quę bella plenè commemorat hist. Eccles. lib. 10. ex cap. 9. & Illustr. Cardin. Baron. in Annal. Eccles. ann. CHRISTI 326. & seq. 108

Et similiter ijdem Imperatores plures leges tulerunt, ut prędicti errores cessarent, & subditi sui, pœnis, & præmijs propositis, ore, atque numero uno, Dei veri veram, & puram Religionem, piè, purè, & verè, ut oportebat, ubique profiterentur. De quibus legibus agitur in titulis C. de sum. Trinit. & Fide Cathol. de Hereticis, & Manichæis, & Samaritis: de Apostatis, de Iudæis & Cœlicolis, de Paganis, & sacrificijs, & templis: & in l. 2. 4. 6. & 7. eodem tit. de Paganis in C. Theodosian. Quas † leges eximiè laudat, & extollit D. August. in dict. cap. non invenitur, vers. *Quis nostrum*, & in cap. ad Fidem 23. q. 5. & in dict. cap. vides 23. q. 6. ibi: *Ad unitatem Catholicam timore legum Imperialiũ conversa est*, D. Ambros. epist. 30. & Ioan. Azor. 1. tom. institut. Moral. lib. 8. cap. 24. q. 5. 109

Et in cap. hortatu 23. q. 8. legimus, hortatu, & precibus Adriani Romanæ urbis Episcopi, Carolum † Magnũ Francorum Regem, bellum contra Lõgobardos suscepisse, ut eorum impietates, & idololatrias cohiberet; cuius text. meminit D. Thom. in 2. 2. q. 40. 110

art.

art.2.versic. *Tertiò præterea*. Eâdéque de causa Saxones etiam debellavit, ut tradit Marquard.dict.cap.14.vers.*Nō obstat*, & Eguinar. Paul.Æmilius, Aimoinus, Gaguinus, & Massonius in eius vita.

111 Hinc † & Iustinianus Imperator, ut Paulus Diaconus in eius vita recēset, tertio sui Imperij anno legem tulit, quâ ex suę ditionis terris Paganos, & hęreticos exclusit, datis inducijs triū mensium, ut si vellent, ad CHRISTVM converterentur.

112 Sisebutus † quoque Hispaniæ Rex anno Domini circiter 616. Iudęos omnes in Hispania degentes, ad suscipiēdum Baptismum, sub gravissimarum pœnarum interminatione, coëgit, eaque re nonaginta millia hominum aversa à pestifera illa secta referuntur, ut constat ex Concil. Tolet.4.cap.56. relato in cap.de Iudæis 45.distinct. & in cap.maiores, vers. *Item quæritur*, de Baptismo: ubi tamen nihilominus Rex idem Religiosissimus appellatur.

Cuius actionem imitati Dagobertus, Philippus Pulcher, & alij Galliæ, & Angliæ Reges, & Sabaudiæ, & Mediolani Duces, idem in suis Regnis, & dominijs iusserunt, ut scribunt Iacob. Meyerus histor.Oland.lib. 1. Camillus Borrell. de pręstan. Reg. Cathol. cap.69.num.43. Iustus Lipsius in lib. de una Relig. adversus Dialogist. versic. *Divinum illud*, Guillerm.Bened. in capit. Raynuntius, de testam. verbo, *Duas habens filias*, numer.97. Maiol.in colloq. de perfid. Iud. pag. 33. & 60. Vincentius in speculo historiali, lib.2. capite 25. Ab exea in reperit. capit. Canonū statuta, de constit.num. 254. & sequenti, Carol. Tapia in 1.lib. iur. Regni sup.prag.2.de Iudæis, numer.1. & sequent. Stephan. Gratian. qui de his, & alijs Iudęorum ex varijs provincijs expulsionibus agit in 4. parte, discept.forens. cap. 658. & alij, quos citabimus infrà cap. 18. num. 51. & novissimè Anton. Mornacius in notis ad leg.4. D. de ferijs, & ad l. 33. C. de Episcop. & Cler. pag.94. & Fr. Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 1. capite 12.

113 Quod non est mirandum à Christianis Principibus factum, † cùm de Tiberio Cæsare memoret Tacitus lib. 2. Annal. eosdem Iudæos Vrbe Româ expulisse, illorumque sacrificia interdixisse.

114 Sed hæc tamen cura, Hispanorum Regum magis propria fuisse † videtur, cùm sub ipsis regnādi auspicijs, hac de re Sacramentum præstarent, ut patet ex Cōcil. Tolet.6.cap.3. cui S.Eugenius Toletan. Archiepiscopus præfuit, ubi hoc ita constitutum reperitur: *Inspiramine summi Dei, excellentissimus, & Christianissimus Princeps, ardore Fidei inflammatus, cum Regni sui Sacerdotibus, prævaricationes, & superstitiones Iudæorum eradicare voluit funditus, nec sivit degere in Regno suo eum, qui non sit Catholicus: & ut quisquis succedentium temporum Regni sortitus fuerit apicem, nō antè conscendat Regiam sedem, quàm inter reliqua conditionum Sacramēta pollicitus fuerit, nullum non Catholicum in Regno suo se permissurum.*

115 Cuius † Canonis, cum summa eius laude, & commēdatione meminerunt Albertin. in rubr. de hæret.in 6. q.3. n.6. & seq. Lucius Marin. Sicul. de reb. Hispan. lib.19. Simanc.in Cathol.instit.tit.35.num.5. Azor.d.cap.24.q.4. & Illustr. Garsias à Loaisa in notis eruditissimis, quas ad Hispaniæ Concilia vulgavit, Bleda in d.hist.Mauror.lib.8. cap.2. pag. 873. & novissimè atque elegantissimè Pet. Fern.Navarrete in discurs. Politicis, cap.7. Et cùm illius implemētum lapsu, & malitiâ temporum obliterari cœpisset, tandem renovatum fuit per celebratissimum illud

116 † edictum Regū Catholicorum Ferdinandi, & Elisabeth; qui ut habetur in l.2.3. & 4. tit. 2.lib.8.Recopil. plus quàm octoginta Iudęorum & Maurorum millia è toto suo Regno intra quadrimestre exulare

iusse-

iusserunt, quia Baptismi optionem sibi oblatam recipere recusarunt, & ut Emanuel Lusitaniæ Rex, eorum gener, idem faceret, obtinuerunt. Quod factum referunt, & tanquam pientissimũ laudant plurimi Auctores, quos infrà cap. 18. num. 51. reperies, Picus Mirandulan. lib. 5. adversus Astronom. Valera, Nebrissens. Tarapha, Mariana, & alij in vita Regum Cathol. Zurita ibidem lib. 1. cap. 6. idem Zurita lib. 2. Annal. cap. 2. anno 1492. Albertin. & Simancas ubi suprà, numer. 8. Illescas in histor. Pontif. 2. parte, lib. 6. cap. 20. §. 2. & plurimi alij congesti per Cenedum in collectan. 15. ad Decretal. numer. 2. Didac. Valdes de Dignit. Reg. Hispan. capite 19. numer. 68. fol. 171. eruditiss. Dom. Greg. Lopez Madera in Monarchia Hispa. cap. 6. fol. 41. Simon Maiol. in colloq. de perfidia Iudæorum, pag. mihi 188. Pat. Gordonus in Chronograph. ann. 1492. pag. 441. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 8. pag. 47. & 50. & lib. 3. cap. 3. pag. 21. & 22. Fr. Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 5. cap. 27. Pet. Aznar. in histor. expuls. Morisc. 2. part. cap. 5. & 6. Bernard. de Aldrete de antiq. Hispan. lib. 3. cap. 28. pag. 464. & Camillus Borrell. dict. capit. 69. per totum, & præcipuè num. 44. & Petr. Ferdin. Navarrete dict. discurs. 2. ubi referunt † Baiacetem Turcarum Imperatorem, Iudæos à Regibus Catholicis, & Emanuele expulsos, in suo Imperio alacriter recepisse, & barbaro ingenio suo, præclarum illud facinus succensentem, eorum stoliditatem, sive imprudentiam mirari dixisse, quòd se tantis viribus voluntariè privaverint. Quod longè magis mirari potuisset in novissima Maurorum expulsione anni 1610. de qua infrà cap. 19. num. 92. sermonem habebimus.

(?§?)

SUMMARIUM Capitis XVII.

1 *Infideles nullo modo, ob fidem propagãdam, & recipiendam, debellari, aut cõpelli posse, plurimi Auctores sentiunt, quorum dicta latè expenduntur.*

2 *Indos Occidentales causa Fidei introducendæ, & propagandæ, debellari non posse, qui specialiter tractent?*

3 *Iudæi etiam ubi tolerantur, non sunt per vim ad Fidem cogendi, imò neque facilè admittendi.*

4 *Baptismi Character non imprimitur, ubi quis ad illum recipiendum per vim, & metum absolutè compellitur.*

5 *Vim, & metum longè abesse debere à conversione Iudæorum, & aliorum infidelium etiam Christianis subditorum, passim admonent sancti Patres.*

6 *Cap. ad Fidem 23. q. 1. cap. qui sincera, distinct. 46. & cap. sicut, de Iudæis perpenduntur, & illustrantur.*

7 *D. Gregor. qualiter aliquos Prælatos monuerit, & reprehenderit, qui Iudæos etiam Christianis contumeliosos, puniebant, & Fidem profiteri cogebant.*

8 *Cap. de Iudæis 45. dist. & alia Conciliorũ decreta, quæ Iudæos invitos baptizari vetant, commemorantur.*

9 *Conversionem, sive receptionẽ Fidei per vim extortam, damnosam, & illicitam esse, plurimi Auctores tradunt, qui recensentur.*

10 *Vocationibus Divinis parere, aut non parere, Deus in nostra voluntate reliquit.*

11 *Velle credere est munus animæ, & ad id nemo cogi potest, nec debet.*

12 *Homo cætera potest nollens, credere nõ, nisi volens, proverbialis sentẽtia D. Augustin.*

13 *Religio imperari non potest, quia voluntaria esse debet, & nemo cogitur, ut credat invitus, ex Lactant. Cassiodor. & alijs.*

14 *Fides suadenda est, non imperanda ex*

50 Præ-

CAPVT XVII.

De auctoritatibus, & argumentis, quibus præcedens titulus debellationis Indorum ob solam causam Fidei, & Ecclesiæ propagandæ, reprobari, & infirmari videtur.

PRAEDICTIS quidem argumentis, & auctoritatibus superior titulus ita probatus, & fulcitus relinquitur, ut vix contrariæ sententiæ aditus patêre videatur. Sed nihilominus, sunt etiam in hoc, ut & in alijs, plurimi, & gravissimi viri, qui lõgè veriùs, & Catholicæ Fidei, quam profitemur, cõgruẽtiùs esse cõtendunt, † etiã ob prædicandã, & propagandã Christi Fidẽ, nullos omnino infideles, quãvis Principibus Christianis subditi sint, bello, & armis lacessiri posse, aut suarũ rerũ, & provinciarũ dominio ac iurisdictione privari. Nec sufficere ad hoc belli genus iustificandum, quòd priùs blãdis verbis, monitionibus, & obtestationibus suasi, & requisiti fuerint, ut eãdem Fidẽ sibi oblatam, & seriò prædicatam recipiant, & sanctę Apostolicę Ecclesiæ dominium, & iurisdictionem agnoscant; cùm ad hæc ipsi inviti, & reluctantes, nullâ humanâ potestate, & auctoritate cogi, ac compelli possint. Quam opinionem post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. & 12. expressè sequitur communis Theologorũ, quam resolvit Caietan. ibidem, & Gabriel in 4. Sent. distinct. 4. q. ult. idem Caietan. quæst. 66. art. 8. vers. *Circa primum,* D. Anton. 2. par. tit. 12. cap. 2. Ricard. in 4. distinct. 6. art. 3. q. 3. Durand. eâd. dist. q. 6. Paludan. q. 4. à num. 3. Alfons. à Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Sotus dist. 5. q. uni. art. 10. pag. 266. & seqq. & distinct. 9. q. 1. art. 3.

1

Abu-

Abulens. lib. 1. Reg. cap. 8. quæst. 34. 182. & 183. Sylvester verb. *Baptismus*, 4. q. 6. Salmerõ tom. 12. tract. 37. Henriquez lib. 2. de Baptismo, cap. 4. num. 8. Et de Indis nostris specialiter disputantes Episcopus de Chiapa in Apolog. advers. Sepulved. fundam. 3. & in replicat. 9. ad obiect. eiusdem, fol. 41. & sequentib. Victor. in relect. de Indis 1. part. num. 31. vers. *Et ideò quartus titulus*, & de iure belli, quæst. 3. Bañez in 2. 2. quęst. 10. art. 10. col. 526. vers. *Est ergo quarta dubitatio*, Aragon ibidem ex pag. 287. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 2. & 3. Ioan. Arboreus lib. 1. Theosoph. cap. 36. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. q. 10. punct. 6. vers. *Tertiò certum est*, & q. 16. ubi affirmat, hanc opinionem non habêre contradictorem, & adeò certam esse, ut videatur inniti Ecclesiasticâ traditione, Molina de iust. & iure tract. 2. disput. 105. vers. *Cùm suprà*, Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. in fine, Beccanus in sum. Theolog. 2. tom. cap. 13. q. 4. Fr. Eman. Roderic. in qq. regul. 3. tom. q. 32. art. 4. Vbi nè admittit quidem, ut intuitionem Prædicatorum milites associentur, Pat. Lud. de Torres de Fide, disput. 51. dub. 1. col. 638. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 4. 1. part. cap. 1. pag. 123. vers. *At hisce*, Ioan. Azor 1. part. instit. Moral. lib. 8. cap. 26. vers. *Secundò quæritur*, & Pat. Mag. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 52. num. 10. ubi intrepidè tradit, Fidei receptionem, vel observantiam, solùm contra hæreticos iustam causam belli præstare, & sect. 1. disput. 36. num. 5. & 6. ubi ait, nullo modo licêre suscipiendæ Fidei ratione, infidelibus bellum inferre, & contrarium iuri naturali adversari. Et novissimè, post hæc scripta, eandem sententiam tuetur eruditiss. Pat. Fran. Suarez in tract. de Fide, disput. 18. sect. 1. n. 9. & sect. 3. ex num. 4.

Et ex nostris iuris Interpretibus, idem docet celebris glossa in cap. debet. 53. 23. q. 4. & in cap. de Iudæis, verbo, *Coacti*, 45. distinct. Innocent. in cap. maiores de baptis. ubi ait, nullum compellẽdum esse, ut fiat Christianus, Marquard. sibi contrarius d. tract. de infidelib. 1. part. cap. 6. num. 10. Vbi etsi adversus Saracenos, & alios Fidei hostes bellum indistinctè concedat, notandum tamen esse inquit, non posse simpliciter indici contra infideles, quia sint infideles, vel ut fiant Christiani. Quod etiam post alios, quos refert, sequitur Covarruvias in reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. vers. *Tertiò licèt infideles*, latè Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 21. & cap. 24. num. 5. Ayala de iure belli lib. 1. cap. 2. num. 28. & plurimi alij relati à Petro Cenedo in collectan. 59. ad Decretal. ¶ Et tandẽ † in nostrorum Indorum quæstione magis in hanc partem inclinare videntur, Chiapa, Victoria, & Acosta, & alij ex suprà relatis, Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. col. 20. & novissimè Hieron. Zevallos in pract. commun. tom. 4. quęst. fin. ex num. 184. cum multis sequentibus, & Seraphin. Freitas de iusto Imp. Asiatico cap. 9. num. 5. & 6. & cap. 12. per totum. Et est omnino videndus Paul. Paris. cons. 2. ex num. 17. lib. 4. & Steph. de Gaeta in repet. cap. ad limina. 30. quæst. 1. §. 1. num. 63. & 67. † ubi plenissmè probant, quòd in locis, ubi Iudæi tolerantur, nullo modo cogi debent ad Fidem suscipiendam per vim: quin potius, etiam volentes, non statim sunt baptizandi, sed per aliquod tempus sunt benè instruendi, ne facilè ad vomitum perfidiæ revertantur. De quo etiã novissimè, & latissimè integrum caput scripsit Anto. Ricciul. in tract. de iure person. extra Eccl. const. lib. 1. cap. 31. ubi probat hac de causa nõ esse bonis, neque iure succedendi, aut dote privandos, neque gabellis extraordinarijs gravandos.

2 3

Pro cuius sententiæ confirmatione primò considerari potest, vim, metum, armorum terrorem, & quamlibet aliam violentiam, adeò à Christianæ Fidei receptione abesse debêre, ut certissimum sit, † eos, qui his medijs, ac modis absolutè coguntur, characterem baptismi nequaquam accipere, ut pro regula traditur in cap. maiores, §. item quæritur de baptismo, cap. in sacris de his quæ vi, cap. ubi. & cap. fin. iunctâ glos. verbo, *Coactio*, 74. distinct. cap. gratia de consecrat. distinct. 4. cum alijs, quæ congerit glossa in cap. contra Christianos, verb. *Absoluti*, de hæret. in 6. Innocent. & Anton. de Butrio in dict. cap. maiores, & cap. quod super his, de voto, Malferitus dict. cons. 769. num. 8. Paul. Paris. dict. cons. 2. num. 21. & seqq. lib. 4. optimè Lofredus cons. 48. Aragon. in 2.2. pag. 287. & sequentibus, Cenedus, qui plurimos refert dict. collectan. 59. ad Decretal. num. 1. Ioseph. Acosta lib. 6. de procur. Indor. salu. cap. 3. & novissimè Simon Maiol. 3. tom. dier. Canicul. in colloq. de perfid. Iudæor. pag. 185. & Pat. Suarez d. tract. de Fide disput. 18. sect. 3. num. 5. & 7.

4

Vnde meritò, ac passim à sanctis Patribus Christianos Principes admoneri videmus, † ne in Iudæorum, vel aliorum infidelium cōversione, etiam si suis imperijs temporalibus subsint, vim aliquam interponant, cùm ad Fidem nullus sit cogendus invitus: sed per severitatem, imò per misericordiam Dei, tribulationum flagellis soleat perfidia castigari, ut constat ex doctrina D. Augustini, † relata in cap. ad Fidem 32. quæst. 1. & D. Gregor. in cap. qui sincera 3. distinct. 45. ubi ait: *Qui sincera intentione extraneos à Christiana Religione ad Fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis, non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita ad planum ratio poterat revocare, pellat procul adversitas. Nam quicumque aliter agunt, & eos sub hoc velamine à consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis, quàm Dei causas probantur attendere.*

5

6

Quibus adsentiens Clemens III. in cap. sicut. 9. de Iudæis, *Statuimus*, inquit, *ut nullos invitos, vel nolentes Iudæos ad baptismum venire compellat, quippe Christi fidem habere non creditur, qui ad Christianorum baptismum non spontaneus, sed invitus cogitur pervenire.*

Et † ipse D. Gregorius lib. 1. epist. 34. & 45. ubi Petrum Terracinensem, Vigliumque, & Theodorum Episcopos Massilienses, qui Iudæorum Synagogas disturbarant, graviter reprehendit, iubetque, ut admonendo, & suadendo, potiusquàm persequendo, & cogendo, ad Fidem eos deinceps traducere laborent; quoniam inviti ad Baptismum pertrahendi non sunt. Et lib. 7. epist. 5. ubi refertur, Petrum quemdam Iudæum, ad Christianismum conversum, sequenti die baptismatis sui, ipso Paschate, imaginem Christi, & Virginis unà cum cruce, & birro alvo, quo de fonte surgens, indutus fuerat, quorundam petulantium catervâ stipatum, in Synagogam Iudæorum, quæ Caralis sita erat, intulisse. Quod punire volens Ianuarius eiusdem civitatis Episcopus, graviter in Iudæos, & eorum Synagogam animadvertere cœperat. De quo à Iudæis monitus D. Gregor. eidem Episcopo scripsit, zelum hunc sine scientia esse: in eo potius elaborandum, ut à Iudæis obtineatur velle non reniti, quàm ut adducantur inviti: quia scriptum sit, Psalm. 53: *Voluntariè sacrificabo tibi*, idest, ex voluntate mea confitebor tibi. Proinde iubet, ut sublatis imaginibus, & Cruce, Synagoga libera Iudæis restituatur. Cuius loci meminit Theat. vitæ human. vol. 17. lib. 5. pag. 3093.

7

Et

Et idem statutum fuit in Cõcil. Tolet. 4. cap. 56. cuius verba † habentur in cap. de Iudæis, d. distinct. 45. generaliter præcipientia: *Nemini deinceps ad credendũ vim inferri; cui enim vult Deus, miseretur, & quem vult, indurat, & inviti salvandi non sunt, sed volentes, ut integra sit forma iustitiæ.*

8

Concilium quoque Chalcedonense quartum actione prima, eandem assertionem defendit, ut bis repetitur in Concilio Constantinopolitano sub Flaviano, actione 7. & tradit Pet. Crespetius in sum. Eccl. discip. verb. *Fides*, pag. 409. illamque † latè illustrant, & prosequuntur Alvar. Pelagius lib. 1. de planct. Eccles. cap. 37. vers. *Licet enim*, Parisius dict. consf. 2. Petr. Gregor. lib. 12. de Repub. cap. 4. num. 11. Tiber. Decian. lib. 5. crimin. cap. 11. num. ult. Anastas. Germon. lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. num. 13. Iust. Lipsius lib. 4. Polit. cap. 4. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. n. 5. & 6. Simon Maiol. 3. tom. colloq. de perfid. Iudæor. ex pag. 185. & Valençuela in monit. contra Venet. part. 4. num. 181.

9

10 Et eâ ratione subnititur, † quòd Deus, ut præclarè docet Clemens Alexand. lib. 2. Stromatum. cap. 3. pag. 399. vocationibus Divinis parêre, & non parêre, in nostra voluntate reliquit. Est autem † velle quidem munus animæ, cui ad hoc nulla unquam vis inferri potest, nec debet. Quod insinuavit D. August. in lib. de utilit. creden. & in tract. 16. in Ioan. dum dixit: † *Cætera posse hominem etiam nolentem, credere non nisi volentem*, quæ verba proverbij loco usurpari posse; alia ad hoc considerans, tradit Ioseph. Acosta de procurand. Ind. salut. lib. 1. cap. 13. & luculentiùs expresit Lactan. Firmian. lib. 5. Divin. instit. cap. 14. sic inquiens: *Quis enim imponat mihi necessitatem, vel credendi quod nolim, vel quod velim non credendi?* † *Nihil tam voluntarium, quàm Religio est, in qua si animus aversus est, iam sublata, iam nulla est.* Conducitque illud Quinti Curtij lib. 8: *Nemo Rex perinde animis potest imperare, ac linguis*, & quod multum in nostris terminis, dixit Theodoricus Rex apud Cassiodor. lib. 2. var. epist. 27: *Religionem imperare non possumus: quia nemo cogitur ut credat invitus*, & iterum Theodahadus Rex lib. 10. epist. 26: *Nam cùm Divinitas patiatur multas Religiones esse, nos unam non audemus imponere: Retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandum esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio*, & D. Bernard. serm. 66. in Cantic: † *Fides suadenda est, non imperanda.* Cui conveniunt alia similia verba D. Athanasij in Epistola ad solit. vit. agentes: *Piæ Religionis proprium est, non cogere, sed suadere.* Et D. Ambros. in 2. ad Corint. cap. 1. ad calcem, ubi exponens illud: *Non quia dominamur fidei vestræ*, ait, *Quoniam fides non necessitatis, sed voluntatis res est: ideò dicit. Non quia dominamur fidei vestræ: dominatus enim necessitatis causa est.* & Ioan. Chrysost. opere 2. in Matth. homil. 30: *Nequè enim est Fides, quæ ex necessitate timoris procedit, aut desiderio muneris terreni.*

11

12

13

14

Atque hoc est, † quod Regius Psaltes enuntiat Psalm. 33. dum inquit: *Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam? &c.* Quasi ostendat, ab ipso Deo hanc vocationem fidelium ordinari, † illumque voluntarios tantùm, & spontaneos milites cupere, ut ait D. Ambros. lib. 1. de Iacob. & vita beata, cap. 3. relatus in cap. non est, quod cuiquam 15. quæst. 1. Vnde Ioan. 6. docemur: † *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quem locum exponens D. August. tract. 26. rectissimè subdit: *Neminem à Deo invitum trahi, sed spontaneo amore.* Et D. Thom. 2. 2. quæst. 2. art. 9. & quæst. 4. art. 1. quem refert, & sequitur Sotus in 4. distinctio. 5.

15

16

17

quæst. uni. art. 10. pag. 267. verſ. *Tertia concluſio*, ex eodem principio deducit, 18 Fidem † ſuapte naturâ ob id, quod ſupra naturalis exiſtit, non eſſe hominibus in hoc ſæculo demonſtrabilem, ut poſsit intellectus ad ipſam amplectendam convinci, iuxta illud Eccleſ. 3: *Altiora te ne quæſieris*, id eſt, ratione naturali ne Fidei myſteria perſcruteris, atque inde conſequi, non niſi per ſpontaneum voluntatis obſequiũ, Divinitus per gratiam motæ, adquiſibilem eſſe, iuxta verba Pauli 2. Corinth. 10: *In captivitatem reducentes omnem intellectum in obſequium Fidei.*

19 Et ſecundùm teſtimonium † eiuſdem Pauli ad Galat. 4: *Hi, qui ad novam legem pertinent, filij liberæ ſunt*, ideſt, ut ibi Sancti Patres exponunt, nullo ſervitutis, aut timoris ſpiritu ad Fidem, & Religionem Chriſtianam compellendi ſunt, ſed gratâ, rectâ, & liberâ voluntate ducendi, & amore, ut dicitur filiali. Quo enim modo placere poterit Deo, in-20 fidelis coacti converſio. † Cùm ipſe omnes homines in hoc, ut in alijs, ſub ſuo libero arbitrio relinqui voluerit, & per ſuam ſolam gratiam ad Fidem revocari deſideret. Atque ut homo ex ſuo libero arbitrio perijt, ita etiam ex libero arbitrio convertatur, ut benè conſiderat text. in dict. cap. de Iudæis, dict. cap. gratia, & dict. cap. ad Fidem, & D. Thom. Alvar. Pelagius, & Decianus ubi ſuprà. Ma-21 ximè, ſi animadvertamus, † quod vel in amicis requirit Ariſtot. lib. 8. Ethicor. Tertul. in lib. ad Scapul. & D. Iſidor. lib. 2. de ſum. bono cap. 2. ut nemo invitus amicus fiat. Nec-22 non etiam, † quòd victima, quæ aliquo modo ſe invitam ad aram, & cultum trahi ſignificabat, ut ſi ab ara profugiſſet, aut nimis eſſet reluctata, aut percuſſa mugitus ederet, à Romanorum, & aliarum gentium ſacrificijs reijciebatur, quia putabatur, ingrata eſſe Deo, ut tradit Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 5. Plin. lib. 8. cap. 45. Plato lib. 8. Sympoſ. cap. 8. Tiraquel. in notis ad Alex. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 16. Briſſon. lib. 1. de formul. pag. 17. & Gaſpar Sanctius in Iſaîam cap. 53. num. 37. Vnde illud Virgil. 2. Georg.

Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram.

ubi Servius, Pontanus, & Cerda plura alia notarunt.

Secundò pro eâdem ſententia perpendo, adeò verum eſſe, Iudæos, & alios quoſlibet infideles natu maiores, & intellectu aliquali pollentes, per vim, & metum ad Fidem compelli non poſſe, ut Eccleſiaſticis etiam præceptis, traditionibuſque † repugnet, 23 parvulos ipſorum filios per Principes ſæculares, aut Eccleſiaſticos ab illis abducere, ut ipſis parentibus invitis baptiſmum recipiant, quamvis tales parentes eiſdem Principibus ſubditi ſint, imò & ſub noſtra privata ſervitute, & mancipio conſtituti. Nam cùm voluntarios milites, ut ſuprà diximus, eligat Chriſtus, & parvuli iſti intellectum non habeant, ut ea, quæ ſibi utilia ſunt, proſpicere, & eligere poſsint, in ipſorum parẽtum voluntate, & fide perſiſtere creduntur, argum. text. & eorum, quæ ibi notantur in d. cap. maiores, verſ. *Itẽ quæritur*, de baptiſm. cap. quæris, cap. parvuli de conſecrat. diſtinct. 4. cap. quanto de divortio.

24 Quâ ratione, † & alijs, hanc ſententiam expreſsè defendit D. Thom. in 2. 2. quæſt. 10. art. ult. & 3. par. q. 68. art. 10. & communis Theolog. quam reſolvit Caietan. ibîdem, Bañez 2. 2. q. 10. art. 11. Aragon. pag. 312. Duran. Ricard. Palud. & alij in 4. diſt. 5. & 6. Sotus eâd. diſtinct. 5. quæſt. uni. art. 10. Acoſta d. lib. 6. de procu. Ind. ſalu. cap. 3. pag. 574. Henriq. de baptiſmo lib. 2. cap. 25. Ant. Poſſevinus in Biblioth. 1. tom. lib. 9. cap. 7. pag. 392. Cardin. Tolet. in ſum. lib. 2. cap. 21. num. 2.

docè,

doctè, & eleganter Pat. Suarez in 3. tom. 3. part. disput. 25. sect. 3. 4. 5. & 6. ad quas se remittit, novissimè in tractat. de Fide, disput. 18. sect. 5. num. 11. & 15. Gabr. Vazquez tom. 2. 3. part. disput. 155. cap. 5. Azorius dict. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 11. Lud. de Torres de Fide, art. 12. disput. 53. dub. 1. col. 648. Mag. Lorca in 2. 2. sect. 1. disput. 37. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gen. sal. lib. 5. part. 1. dub. 6. pag. 210. Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 8. Ant. Naldus in quęst. pract. verbo, *Baptismus*, quęst. 6.

Et ex nostri iuris Interpretibus idem docent glossa in cap. Iudæorum 28. quæst. 1. dum tradit, quòd sicut adulti, ita nec parvuli ad Fidem sunt trahendi per vim, Ioan. Andr. Abb. Annanias, & Felinus in d. cap. sicut, de Iudæis, Cardinal. clem. 1. eod. tit. Calderin. cons. 3. in fine, sub eodem tit. Marquar. de Susanis in tract. de Iudæ. & Infid. 3. part. cap. 2. num. 6. Paris. cons. 2. num. 17. & 34. Natta cons. 434. per totum, lib. 2. plenè Bursat. cons. 152. num. 11. volum. 2. & cons. 231. per totum, lib. 1. Lælius de Zanchis de privileg. Eccles. privileg. 142. num. 10. & 13. Borgnin. Cavalcan. decis. 21. num. 14. part. 2. Simancas in Cathol. instit. tit. 29. num. 51. & sequentib. Did. Perez in l. 3. titul. 4. lib. 8. ordin. & plurimi alij relati à Matth. de Afflict. decis. Neapol. 151. Emanuel. Suarez in Thesaur. commun. opinio. verb. *Iudæorum liberi*, Vivio lib. 2. opin. 151. & Petro Cenedo in collectan. 59. ad Decretal. numer. 1. & ultra eos Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 8. num. 12. Sebast. Ximenez in collectan. ad d. cap. Iudæorum, ubi refert hanc opinionem Salmanticæ publicè disputasse, & probasse, insignem illũ Doctorem Decretorum, & iuris Canonici Primarium, Didacum à Vera, Hierony. Zevallos in pract. comm. tom. 2. quæst. 753. num. 1. & 7. & 4. tom. quæst. fin. num. 188. Anton. Cardosus in Report. Advocat. verb. *Sacramentum*, num. 22. Steph. Gratian. 4. part. discept. forens. cap. 114. & Philippus Paschalis in novissimo tract. de virib. patr. potest. cap. 7. per totum, & plenè Anton. Ricciullus in dict. tract. de iur. pers. extra Eccles. grem. const. lib. 2. cap. 32. per totum, ubi plures ampliationes, & declarationes adducit.

25 Pro quibus facit generalis † Ecclesiæ usus, & consuetudo, quæ nunquam talem vim parentibus intulit, & specialis cõstitutio † 26 Iulij Tertij data die 9. Iunij anno 1551. incipit, *Cùm sicut accepimus*, quam adducit Naldus ubi suprà, num. 20. ubi expresse inhibet sub pœna suspensionis à Divinis, & mille ducatorum auri, ipso facto incurrenda, ne quælibet persona Ecclesiastica, aut sæcularis, filios Iudæorum in locis status Ecclesiastici habitantium, tam masculos, quàm fœminas, invitis parentibus violenter auferre, seu subducere, nec præter formam sacrorum Canonum quomodolibet baptizare debeat, vel præsumat, &c.

27 Est namque verior, & receptior opinio, † infideles iuribus, & effectibus patriæ potestatis tam in spiritualibus, quàm in temporalibus gaudêre, ut probat text. in cap. 2. de convers. infidel. & contra Afflict. dict. decis. 151. num. 8. & alios, quos refert & sequitur Æmil. Ferretus cons. 76. & Zevallos d. quæst. 735. num. 12. optimè docent reliqui omnes auctores suprà citati, præcipuè Vazquez, Torres, & Marquez, Lorca d. disput. 37. n. 13. & 18. & plurimi alij congesti per Ascaniũ Clementinum in tract. de patria potest. effectu 7. num. 6. Paris. d. cons. 2. num. 40. lib. 4. Tiraquel. de primog. quæst. 66. num. 2. Chassan. in consuet. Burgun. rub. 6. §. 3. num. 22. Palac. Rubeu. in repet. rubr. de donat. inter. §. 35. n. 6. Vivium d. lib. 2. commun. opin. 150.

Bursatum consil. 21. volum. 1. num. 5. & consil. 152. vol. 2. num. 7. Rolandum consil. 35. num. 28. volum. 2. Vrsillis in addit. ad Afflict. d. decis. 151. num. 6. Riminald. Iunior. consil. 275. num. 24. & Petr. Cenedum in collecta. 72. sup. Decretales num. 2.

Inter quos effectus, ille unus esse videtur, iam inde à duodecim tabularũ legibus ductus, † ne filijfamilias aliã religionẽ, aliáve sacra colerent, quàm eorum parentes. Vnde & ipsi filij sub patria potestate constituti in † sacris paternis esse dicebantur, l. si vivâ matre, C. de bonis quæ liber. l. cùm oportet in princip. C. eod. tit. l. filiæ licet in sacris, C. de collation. cum alijs, quæ latè observat Duaren. ad tit. solut. matrimon. cap. de nuptijs in principio, Alciat. lib. 1. prætermiss. verb. *Sacra*, Balduin. in rub. inst. de patr. potest. Sylvest. Aldobrandinus in §. 1. inst. eod. num. 33. Brisson. & Calinus de verb. iuris, verb. *In sacris*, Rævardus lib. 2. coniectan. cap. 11. Arias Pinel. in rub. C. de bon. matern. 2. part. num. 4. & in nostris terminis Ascanius Clementinus, & Philipp. Paschalis ubi sup. num. 1. Quamvis Fran. Connan. lib. 2. comment. cap. 13. num. fin. Inde id dictum putet, † quòd filio pater, in cuius potestate est, sacrum quoddam, & venerandum simulacrum videri, & iudicari debeat; quod ego pluribus ornavi in meo tract. de crimine parric. lib. 2. cap. 2. pag. 109. Et sentire etiam videtur Forcat. in Necioman. dial. 15. num. 1.

Quinimo, etiam semotâ patriæ potestatis consideratione, † quæ in matribus, & in servis non reperitur, l. illud §. ad testamenta, D. de bon. poss. cõtra tabul. l. nulla fœmina, D. de suis & legit. §. fœminę, inst. de adoption. §. 1. inst. de patr. potest. princip. inst. de nupt. adeò parentum voluntati in parvulorum baptismate standum esse, tradit doctis. Navarrus in consil. 4. sub tit. de convers. infidel. in 1. part. lib. 3. † ut si patrem infidelem mori contingat, non possit infans eius filius baptizari, reluctante matre, quãvis supersit eius avus paternus ad Christianã Fidẽ conversus, qui instet, nepotem penes eum educari, & baptizari debêre.

Idemque observandum esse docet eod. consil. num. 17. & 18. utroque parente defuncto, ut non possit parvulus Iudæus baptizari invitis tutoribus, etiam si sit spurius ancillę filius: quia tales pueri, inquit, Divinæ providentiæ relinquendi sunt, argument. text. in d. cap. de Iudæis, 45. distinct.

Quæ tamen opinio Navarri in utroque casu difficultate non caret. Nam in primo, ipse in calce eiusdem consilij fatetur, contra suam opinionem latam fuisse sententiam & infantem avo Christiano traditum, & baptizatum. In secundo verò, † quia cõmunis est Theologorum sententia, quòd ubi parentes infideles longè a suis filijs parvulis absunt, benè tales filij à Christianis baptizari possunt, ut resolvit Azorius d. lib. 8. cap. 25. quęst. 11. & Fr. Thom. à Iesu d. lib. 5. dub. 6. pag. 211. Vnde multo magis parentibus mortuis idem fieri poterit, etiam spretâ tutorum contradictione. Nam licèt Paludan. in 4. distinct. 4. quæst. 4. articul. 3. doceat, ad eos parentum officium, & curam transire: Sotus tamẽ in eod. 4. distinct. 5. quæst. 1. articul. 10. benè concludit, non esse ita magnam iniuriam, si invitis tutoribus, filij infidelium baptismate donarentur. Et rursus, quia † quod Navarrus de filijs ancillarum adiecit, supponens, eos invitis parentibus baptizari non posse: etsi conveniat cum opinione D. Thom. & aliorum, quos suprà citavimus: plures tamen oppositam sententiam in hoc casu magis admittunt, affirmantes, filios parvulos Iudæorum, & aliorum infidelium, qui in servitutẽ Christianorum redacti sunt, posse à parentibus auferri, & eis invitis baptizari, ut constat ex Soto in 4. distinct. 4. q. 9.

& ex

& ex multis alijs citatis à Simancas, d.titul.29. num.51.Pat.Lud. de Torres dict. disput.53.dub.2. colum.652. Ricciullo d.num.29. & Paschali dict. cap.7. num.12. ubi ad hoc considerāt patriæ potestatis in servis defectum, 35 & expressum decretum † Concilij Tolet.17.cap.8. ubi ita cavetur: *Qui Iudæos in servitutem acceperint, in nullo eos permittant rituum suorum ceremonias celebrare, aut colere, & filios eorū à septimo anno, nullam cum parentibus suis habitationem, aut societatem habere permittant; sed fidelissimis Christianis nutriendos tradant, & filios eorum, & filias Christianis in matrimonium tradant, ne infideliū patrum suorum semitas quibuslibet occasionibus iterare possint.*

Iuxta quam sententiam, si vera est, inutilis erit labor Pet. Aragon.in dict. 2. 2. pag.309. 36 † dum in quæstionem adducit, an homini Christiano liceat, alijs suorum mancipiorum parvulos dare, ut alienati à parentibus, fiant Christiani? Cùm domini ipsi, ut diximus, id suo iure facere possint.

Planè, secundùm omnes, prædictæ patriæ potestatis effectus, & parentū reluctatio, & contradictio nullatenus 37 attendetur, † ubi filij Iudæorum, vel aliorum infidelium mentis compotes, & pubertati proximi, sacri baptismatis lavacrum spōtè petierint, & Christianam Fidem amplecti velint; quia eo ipso quòd rationis usum attingunt, sui iuris effecti sunt, in his, quæ ad suā salutem spiritualem spectant, ex doctrina D. Thom.3.part.quæst.108.articul.10. & ad hoc decem annos cum dimidio ad minus requiri, benè observat Bursatus dict.cons.231.numer.4. & seq. & Natta dict. cons.434. num. 16.

38 Idemque erit, † si mater ad Fidem conversa, voluntariè filium parvulum baptizandum obtulerit. Hoc etenim casu, favore Religionis, potiùs matri fideli, quàm patri infideli defertur, argum. text. & eorum, quæ ibi glossa, & DD. adducunt in d.cap.2.de convers. infidel.& in cap.Iudæorum 28. quæst. 1. & est elegans cons. 57. Barbatiæ, volum. 3. ubi plenè hanc quęstionem examinat, quem refert & sequitur Vrsillis, dict.decis.151.num.8. Bertazolus cons.250.num.8.Paschalis d.cap. 7.num.8.& sequentibus, & Ant. Ricciullus d.cap.132.num.14. ubi sufficere docet, quòd unus tantùm parens cō sentiat, & num. 29. ubi probat, quòd si unus parens est fidelis, poterit filius eius parvulus baptizari, etiam si dissentiat tam pater fidelis, quàm infidelis.

Limitatur etiam prædicta conclusio † in filijs hæreticorum, & ubi par- 39 vuli in extremo vitæ periculo reperiūtur, ut præter alios observat Suarez dict.3.tom.3.partis,quæst.68.articul. 10.dispu.25.sect.3. Azorius d.cap.25. quæst.11. & Fr. Thom. à Iesu d.dub.6. pag.211. & Ricciul. sup. num.31. & 33. Et generaliter sub ea cautione accipienda est, ut quamvis baptismum parvulis infidelium, parentibus invitis, conferendum non esse, dicamus, valeat † tamen, & teneat, si de facto 40 collatus fuerit, neque amplius suis parentibus sint tradendi, ut argum.text. in d.cap.Iudæorū 28.quęst.1.& cap.2. de convers. infidel. docet Caietan. d. 3.part.quæst.68.articul.10. Sylvester verb. *Baptismus* 4.quæst.7.Angles, Sotus in 4.distinct.5. quæst.1.articul.10. & communis Theologorum, quam resolvit Thom. à Iesu ubi sup. vers. *An filij*, conclus.6.& ex nostris Æmil. Ferretus d.cons.76.num.6.Zevallus d. q. 735.num.2.& 22.Paschalis d. cap. 7. num.11.& Ricciullus dict. tract. lib.2. cap.34. Quia † multa fieri prohiben- 41 tur, quæ tamen facta tenent, l. patre furioso, ubi Ias. D. de his qui sunt sui, l. 1.§.quamvis, de postulando, cap. si vir, distinct.23.cap.ad Apostolicam de regularib.cap.2. de verbor.sign. cum latè traditis à Iason. ibidem num. 11. Lud. Gomecio in cap.1. de iudicijs ex

num.

num. 88. Niconicio in rub. solut. matrim. num 11. & Claudio Prato lib. 4. Gnoseon. general. iur. tit. 8. cap. 4. pag. 195. & à nobis infrà lib. 3. cap. 1.

Quibus addere licet quæstionem à prædictis non valdè distantem, & in his Indiarum partibus sępè contingentem, quam movet Ferdinan. Zurita in suis quæstion. Theolog. quęst. 17. An scilicet † suaderi licitè posȷint infideles, qui ipsi baptizari nolunt, ut saltem filios suos offerant baptizãdos? In qua ipse benè respondet, pium hoc, & licitum esse; quia quamvis infidelis malè agat, & graviter peccet, tradendo filium legi, cui non adhæreat; benè tamen exhortari potest, ut filium suum baptizari permittat, & cum Christianis educari; in hoc etenim illi non tam peccatum suadetur, quàm pium opus erga infantem exercetur, ex traditis à D. Thom. in 2. 2. quæst. 10. art. 12. & quæst. 78. art. 4. & in 3. part. quęst. 64. art. 6. & quęst. 68. art. 10. Et an oblati baptismo à parentibus infidelibus sanitatis causâ, sint cogẽdi ad fidem? plenè post alios, disputat, & affirmativè resolvit Ricciullus d. cap. 32. num. 32.

42

43

Tertiò, † eiusmodi bellorum, quæ Fidei, & Religionis propagandæ causâ inferri dicuntur, iustificationem impugnat, quòd sive sacræ Scripturæ testimonia, sive Ecclesiæ traditiones, vel antiquum usum, & observationem consideremus, nunquam inveniemus potestatem cogendi infideles ad Fidẽ, aut belli sub hac occasione illis infligendi, fidelibus concessam fuisse. Cùm potiùs † D. Paul. dicat. 1. Corinth. 5: *Quid mihi de ijs, qui foris sunt? nam eos Dominus iudicabit*; de quo loco, & alijs similibus plura diximus suprà hoc lib. cap. 14. ex num. 21. Et ad Thessal. 4: *Rogamus vos fratres, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.*

44

45

Et Christus ipse, † cuius omnis actio nostra debet esse institutio, cap. significasti, ubi Abb. de election. cap. qualiter & quando el 2. de accusationib. † Apostolis per universum mundum ad Evangelium prædicandum dimissis, in quorum locum hodie Prædicatores succedunt, cap. in novo 21. distinct. se eos tanquam oves, aut agnos in medio luporum mittere dixit, & pacem tantùm, humilitatem, mãsuetudinem, prudentiam serpentũ & simplicitatem columbarum commendaverit, & ut baculum, virgam, aut gladium non ferrent, sed incredulorum, fidem non recipientium, pœnas Divino iudicio reservarent, pulveremque de pedibus excutientes, ab illorum domibus & civitatibus exirent, ut constat Matth. 10. Mar. 16. Lucæ 9. & 10. & Ioan. 3. Quæ † verba exponens ibidem D. Hieron. notat, omnia instrumenta coactionis Dominum prohibuisse, & pacem docuisse; & melius D. Ambros. lib. 6. in Lucã: *Qualis* (ait) *debeat esse, qui Evangelizat Regnum Dei, præceptis Evangelicis designat, ut sine virga, sine pera, sine calceamentis, sine pane, sine pecunia, hoc est subsidij sæcularis adminicula non requirens, fideque tutus, putet sibi quominus ea requirat, magis posse suppetere.*

46

47

Vnde in d. cap. maiores, de baptism. dicitur, † eiusmodi coactiones Christianæ Religioni adversari, quod etiã sentit Gregor. Papa lib. 1. epistola 91. & lib. 11. epist. 15. & melius lib. 2. epist. 52. relatus † in cap. quid autem 45. distinct. ubi similia bella damnans, quę sub Religionis prætextu suo tempore aduersus infideles peragebantur, sic inquit: † *Nova verò, & inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, cùm Christus id primum dicere Apostolis iusserit, ubicumque ingressi fuissent, Pax vestra revertetur ad vos.*

48

49

50

D. quoque Chrysost. homil. 34. sup. d. cap. 10. Matth. ita eandem † Apostolorum missionem exponit: *Omnem mansuetudinem eos habere iubet, nec id solùm, sed columbæ quoque simplicitatem.*

51

Ma-

Magis certè, atq; mirabilius est mentem, atque animum adversariorum commutare, quàm gladios ipsos superare. Erubescant igitur qui contra facientes; quasi lupi adversarios suos persequuntur, cùm videant innumeros lupos; hoc est Gentiles ab ovibus vinci paucissimis, videlicet à discipulis. Et certè quousque sumus oves, facilè hostes vincimus: cùm verò in naturam luporum transimus, tunc superamur: tunc enim nullum à pastore nobis patrocinium adest, qui non lupos, sed oves poscit habere.

Et D. Ambros. lib. 2. sup. Luc. cap. 54: *Humilis*, inquit, *magistri officium exequantur, eos enim misit ad seminandam Fidem, qui non cogerent, sed docerent, nec vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putavit etiam patientiam copulandam, quia ipse iuxta testimonium Petri, cùm male diceretur, non maledicebat, cùm percuteretur, non percutiebat. Et cùm Apostoli ignem de cœlo petere vellent, ut consumeret Samaritanos, qui Iesum intra civitatem suam recipere noluerunt, conversus, increpans illos, ait; Nescitis, cuius spiritus estis: filius hominis non venit animas perdere, sed salvas facere.*

52 Quibus arridens D. Paul. 1. Corint. 1. & 2. 10. † non in nobilitate, sapientia, aut potentia fundamentum Apostolicæ vocationis, & prædicationis constituit, neque in armis carnalibus, & temporalibus, sed in sola Fide, & Verbo Dei. Cuius scuto muniti Apostoli, & eorum successores totius Orbis conversionem tentarunt, & non inferendo Regibus bella, non præsidijs militaribus stipati, non invadendo Principum civitates, non occupando per vim alienas terras, nõ mortem minitando, non tormenta inferendo, Ecclesiam plantarunt, ac per Orbem terrarum longè, latèque propagarunt: sed obediendo, patiẽdo supplicia, martyria, mortes tolerando, & sanguinem suum fundendo, sancta, stabiliaque Ecclesiæ Christi initia dederunt. † Qui

53 hanc vim, & efficaciam sanguini Martyrum, Sanctorumque afflictionibus dedit, ut multorum bonorum semina essent, & sicut ex grano frumẽti, quod in terram cadit, & mortuum est, multus fructus consequitur: ita ex morte Martyrum magna sementis novorum Christianorum copia succresceret.

De quo, historię plenissimæ sunt, & plurima tradit Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 2. cap. 11. & lib. 7. cap. 3. & in nostris terminis Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 123. & habetur in cap. 1. de reliq. & vener. Sanct. & cap. 1. iunctâ glos. penult. de sacra unct. ubi refertur, qualiter D. † Petrus, Christum Dominum imitatus, Martialem & socios in Germaniam misit, ut Evangelium prædicarent: & extat simile exemplum D. Gregorij, Melitum, Augustinum & Ioannem ad Britannorum, sive Anglorum, conversionem mittentis, in cap. si gens Anglorum 56. distinct. & apud Bedam in hist. Anglica, lib. 1. cap. 25. Polid. Virgil. in eâdem hist. lib. 4. ex pag. 63. & Thom. Bozium de sign. Eccles. Dei lib. 4. cap. 1. vers. *Gallijs adiacet.* Qui etiam † antiquiorem aliam in eâdem Anglia prædicationem cõmemorant, quam indigenæ ab Arimathia, temporibus Regis Lucij, factam affirmant, adeò ut se prius, quàm Hispania, & Gallia Fidem suscepisse contendere velint; quorum tamen errorẽ convincit Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 7. num. 15. — 54, 55

Quæ cùm ita se habeant, parum tuta, & secura videtur prædicatio, & cõversio, quæ minis & terroribus Fidem inducit. Nam apud omnes † constat, urgentissimum, & efficacissimum esse illud argumentum, quod ex Divinis actionibus, atq; Scripturis, Sanctorum Patrum testimonijs, & exemplis, vel ex longævo Ecclesiæ usu, auctoritate, aut traditione deducitur, sive affirmativè, sive negativè sumatur, ut patet Matth. 12. Ioan. 8. Paul. ad Ephes. 5. & ad Philip. 3. cap. consuetudine, cap. — 56

ridi-

ridiculum, cap. Ecclesiasticarum, distinct. 12. cum alijs, quæ latè adducit D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 12. Canus de locis Theologicis lib. 3. & 7. Simancas in Cathol. instit. tit. 22. & tit. 24. num. 16. & 26. Valdes ubi sup. cap. 2. in princ. eruditiss. Senator. Madera in discurs. mont. Sanct. Granat. cap. 22. & 38. Pineda in Ecclesiast. cap. 12. vers. 11. pag. 1204. Valençuela in monit. contra Venetos 6. part. num. 240. & seqq. & in discurs. status, & belli 2. part. consider. 12. per totam, & alia in nostræ quæstionis specie adijciens Episcopus Chiapens. in Apolog. contra Sepulved. fol. 12. 13. & 42. Sotus in 4. distinct. 5. quæst. unica, art. 10. vers. *Quartò, id evidentissimè*, Malferitus d. cons. 769. num. 8. & Ioseph. Acosta d. lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 2. & 3. ubi inquit, † quòd Ecclesia per mille & quingentos annos nullum iurisdictionis actum exercuit in infideles, nec eos bonis spoliavit, vel sibi subijci nolentes coëgit, & idem novissimè concludit, eodem argumentationis genere usus, Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 18. sect. 1. num. 9. & iterum sect. 3. num. 5: *Quia in traditione*, inquit, *Ecclesiæ nullum est talis potestatis indicium, neque in usu eius, neque in scriptura: imò est contra morem, & praxim Ecclesiæ. Nam Apostoli, & successores eorum profectò non illo modo prædicarunt Evangelium*: & Fr. Thom. à Iesu ubi sup. qui addit, † existimandum non esse, Deum esse mutatum, eiusque sapiētiam aliam nunc formam in hominum conversione sequi, quàm anteà sequi solita fuerit, & prædicationem Evangelij militari custodiâ, & strepitu armorum munitam à Christi schola ita discrepare, ut incredibile appareat, eo prædicationis genere insignem aliquem proventum expectari posse, licèt fortuitò aliqui per insinuationem convertantur.

57

58

59 Extatque sæpesæpius † Regijs schedulis & instructionibus cautum, ut expeditiones, quæ in his Indiarum partibus ad Fidem propagandam, & spiritualem Indorum salutem curandam, aguntur, Apostolico more, ac modo omnino procedant, & ab eis militum, atque armorum manus, & terror longissimè absint, ut præcipuè constat ex quadam schedula, data en el Pardo 20. die Februar. anno 1609. ad Excellentiss. Marchionem Montesclariū directa, quę de conversione Indorum Chiriguanensium agens, ita habet: *I que estas entradas se hagan sin intervenciō de armas i soldados, como lo tengo ordenado.* Et postea: *I no consentireis, que en estos descubrimientos, i conversiones intervenga gente de guerra.* Idem disponitur in alia schedula, Matrit. 30. Ianua. anno 1607. ad eundem Marchionē missa, & in alia 2. Octobr. eiusdem anni, ibi: *Porque aunque en la instrucciō de nuevos descubrimientos se previno todo lo necessario para que esto se haga por el orden q̄ conviene, i está determinado, entrādo por medio de la doctrina, i suavidad del Evangelio sin ruido, ni estrepito de armas, &c.* Quod idem repetitur, & pręcipitur in alia epistola Matrit. 5. Decembr. & schedul. ult. eiusdem mēsis ann. 1608. ad eundem Marchionem directa, de quibus infrà lib. 3. cap. 5. num. 33.

60 Quartò adversus superiorem titulum facit, † quòd etsi, licitum esse, concederemus, infidelibus, & barbaris gentibus câ de causa bellum movêre, ut Christi Fidem eis prædicatam vel prędicandam reciperent: adhuc tamē Christianos Principes hoc iure uti nō expedirent. Tum quia † infideles, quibus anteà Fides sufficienter annuntiata non fuit, infidelitatem negativam inculpabilem habent, atque ita sine aliquo suo crimine punirentur, ut diximus sup. hoc lib. 2. cap. 10. ex num. 76. Tum etiam, † quia gravia, & ingentia scandala eiusmodi bellorum ratione inter ipsos infideles generarentur, quæ Fidei nostræ receptioni magnum impedimentum afferrent; cùm

61

62

notissimum sit, nullam in bellis clementiam reperiri, sed potius omnia damnis, iniurijs, & calamitatibus subiacere; quæ latè enumerat D. Augustinus epist. 186. & lib. 3. de civit. Dei, cap. 24. & cap. 30. D. Hieronym. lib. 1. epist. 3. & Nos infrà lib. 3. cap. 5. num. 42. prosequemur.

63 Scandali † autem vitandi ratione, plura excusanda esse, quæ alioqui legitimè fierent, multis exemplis, & argumentis probatur in cap. 1. & 2. de novi oper. nunt. cap. 3. de iure patron. cap. quia circa, de consang. & affinitate, cap. 1. de offic. delegat. lib. 6. cap. unusquisque 22. quæst. 4. cap. si ergo, ubi glossa verb. *Clamoribus*, 8. quęst. 1. l. qui cædem, D. ad leg. Cornel. de sicarijs, D. Thom. 2. 2. q. 8. art. 1. in fine, ubi 64 dicit, † quòd Princeps nō punitur, ubi timetur de scandalo, glossa ult. in cap. si quis ordinatus 90. distinct. ubi in-65 quit, † quòd aliàs excōmunicādus excōmunicari non debet, si scandalū timeatur, iunctis alijs, quæ latissimè adducit Abbas, & notanter eius additio, in cap. consideravimus, in fine, de electione, Romanus in repet. l. si verò, §. de viro, fallen. 7. D. solut. matrimon. Barbat. cons. 11. lib. 1. & cons. 20. lib. 2. Felin. in cap. 2. de præscript. Decius cons. 151. col. 3. Tiraquel. de pœn. temper. causa 46. per totam, & de primog. quæst. 4. in fine, Paris. cons. 68. num. 132. vol. 4. Mar. Mantua cons. 121. n. 64. Quintil. Mandos. in tract. de signat. gratię, tit. dispensation. matrim. vers. *Ad evitandum*, pag. 88. Covar. in Reg. peccatum, 1. part. ex num. 1. & 6. Sebastian. a Ximenez in remission. ad cap. qui scandalizaverit de regul. iuris, Bobadilla in Politica lib. 3. cap. 7. num. 55. & novissimè Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litt. S. conclus. 51. & 52. Gabriel Vazquez in opusculo de scandalo, & Pat. Suarez in tract. de charit. disput. 10. sect. 1. & 2.

Et hoc nimirum est, quod in simili quæstione tradit D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 11. docens, † ritus infidelium, 66 etiam nobis subditorum, tunc tolerādos esse, quando, si de eis auferendis ageretur, aliquod scandalum, vel dissidium provenire posset, vel aliquod impedimentum salutis eorum, qui paulatim sic tolerati, converterentur ad Fidem. Propter quod, inquit, etiam hæreticorum, & paganorum ritus aliquando Ecclesia toleravit, quando erat magna infidelium multitudo.

Vnde in nostra eâdem quæstione concludit Azorius d. lib. 8. instit. Moral. cap. 26. quæst. 11. multo maiori ratione adversus infideles non subditos, bella ob solam Fidei receptionem inferenda non esse, quia esset potius illam impedire, & retardare, quàm promovêre.

Quod etiam probant, & latiùs prosequuntur Sotus in 4. distinct. 5. quęst. unica, art. 10. pag. 267. Victor. in 1. relect. de Indis, num. 39. Chiapa in Apolog. contra Sepulved. fol. 12. 13. & 42. Acosta de procur. Ind. salu. lib. 2. cap. 13. Fr. August. Davila in histor. Mexicana Ord. Prædicat. lib. 2. cap. 53. & 54. Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 123. & 124. & Pat. Suarez d. tract. de Fide dispu. 18. sect. 1. num. 9. & sect. 3. num. 6. pluribus demonstrantes, † damna, 67 strepitus, & scandala, quæ ex bellis oriuntur, omnino Evangelij prædicationi, & introductioni adversari, & nihil Fidei magis, quàm violentiam officere.

Nam, † cùm ij, qui Christi legem 68 annuntiant, & in ea proficere student, in charitate vivere debeāt, finis enim omnium præceptorum est charitas, ut inquit D. Paul. in epist. ad Titum cap. 1. Perfecta † autē charitas foras mit- 69 tat timorem, ut habetur 1. Ioan. 4. non poterunt infideles utilissima hæc charitatis rudimenta percipere, si ab illis, qui ea prædicant, primo ingressu terrentur, & se debellari, bonis spoliari, & occidi conspiciunt. Neque ullo modo eiusdem legis mansuetudinem, sua-

vita-

vitatem, & æquitatem agnoscent, si illius professores ac magistros omnia per sævitiam, duritiem, avaritiam, & iniquitatem facere vident. Quin potius † illam blasphemabunt, & detestabuntur, existimantes, nostram legem dare licentiam violandi iura gentium, imò & ius naturæ, occupando res alienas invitis dominis, & inferendo bellum sine titulo iusto. Vnde duriores etiam fient, & magis indispositi ad Fidem suscipiendam, & Christiani infestissimi hostes Barbaris ipsis reddentur, atque de eorum numero erunt; de quibus Micheas Propheta cap. 2. prædixit: *Et eos, qui transibant, simpliciter convertistis in bellum.*

70

Prout † re ipsâ contigisse tradit Fr. August. Davila dict. cap. 54. pag. 219. narrans, Indos aliquos Novæ Hispaniæ, ob militum nostrorum scelera, & sævitiam, ita nomen Christi, & Christianorum exossum habuisse, ut Religiosis viris, qui posteà ad eos convertendos, puriori, & ardentiori Fidei zelo accesserunt, necessarium fuerit, illis suadère, se non Christianos, ut illos milites, sed patres Christianorum esse, & licèt sub eâdem Fide, aliud tamen vitę institutum, & veræ Christianæ religionis officium profiteri.

71

Et ut daremus, huius timoris ratione infideles ad Fidem devinctis manibus pervenire: adhuc tamen posteà ex hac cōversione plura quidem damna, & scandala nasci, & timeri potuissent, prout advertit, & exemplis ostendit Episcopus Chiapens. ubi sup. & Marquard. in tract. de Iudæis, & infidel. 3. part. cap. 2. num. 5. Nam † quemadmodum coacta matrimonia difficiles solent exitus generare, ut aliàs dicitur in cap. requisivit 17. de sponsal. ita & spirituale connubium, quod in baptismatis susceptione contrahitur, si metu, vel terrore fiat, aut quavis alia animi concussione, in blasphemiam, apostasiam & alios errores degenerat, & frequentiùs, non tam infideles ad credendum movet, quàm ad fingendum se credere, & Fidem Christianam recipere, ut multis exemplis ex historijs petitis cum Sigiberto, Cranzio, & alijs probat Maiolus de perfid. Iudæor. pag. 186. & sequentib. quod † immane sacrilegium est, ut rectè docet Victor. sup. d. num. 39. Et ante eum Caietan. 2. 2. quæst. 10. art. 8. qui hoc argumento convincit eos, qui metu pœnæ ad Fidei professionem infideles inducunt, qui illam priùs voluntariè, saltem indirectè non susceperunt, & ad sacrilegium concurrere docet, & sequitur Gregor. de Valencia d. punct. 6. col. 409. rectiùs agitur, & Sotus d. quæst. unic. art. 10. pag. 269. ubi refert, quòd † in hac mansuetudine, & suavitate prædicationis Fides, nostra differt à perfidia Machometi; nam illa tanquam quæ nullâ ratione persuaderi poterat, vi, & armis in mundum obtrusa est; nostra † verò per homines inermes, & mites, solâ veritatis energiâ mundum vicit, iuxta illud Ioan. 1. 5: *Hæc est victoria, quæ vicit mundum, fides nostra.*

72

73

74

75

Quod quia exactè aliquãdo servatũ nõ est, † plura mala contigerũt, quæ referũt Chiapa, Acosta, & Avila ubi sup. & Hispani homines, qui primis illis harum Indiarum expeditionibus militarunt, malè apud nostros, & exteros audire cœperunt, quòd hoc Religionis prætextu, magis tamen divitiarũ, quàm animarum, lucro inhiantes, plures Indos deleverint, quàm converterint, ut ex Petro Zieza, Ioan. Metello, & alijs narrat Theatr. vitæ hum. volum. 12. lib. 3. pag. 2739. & 2753. & diximus sup. lib. 1. cap. 16. ex num. 94. & lib. 2. cap. 3. num. 60. & repetimus infrà lib. 3. cap. 5.

76

Et hoc dolens Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusq; Monarch. lib. 2. cap. 5. §. 2. pag. 108. in margine, refert se audisse † à B. Fr. Michaële de Benavides Archiepiscopo de Manila, quòd in aliquibus partibus Indiarum Macho-

77

metani

metani suam sectam Indis iuxta legẽ, & normam Evangelicã proponebant, & prædicabant: at Catholici nostram, iuxta regulas, & præcepta Machometis: væ autem, inquit, Theologis, qui talia consulunt.

78 Et † conducunt verba D. Vincentij lib. 1. quem refert Chiapensis ubi sup. fol. 13. ubi illud Machometis reprehendens, qui dicebat, se in terrore gladij, & vi armorũ missum fuisse: *Adverte* (inquit) *si huiusmodi prædicatio ad Dei Prophetam debeat pertinere, in quibus nihil est aliud, quàm fraus & violẽtia, & humani sanguinis effusio, & quidquid prorsus latrones & viarũ insidiatores faciunt, agebatur.*

Quibus addere licet cum Rutilio Benzonio lib. 5. de ann. Iubil. cap. 10. pag. 131. & seq. Tantùm abesse, † ut

79 Deus mediantibus bellis fidem suam extendi desideret, quòd pacem potius sæpè, tanquam medium opportunum elegerit, vel ad Evangelium prædicandum, vel ad Divinas, Canonicasque leges promulgandas, vel denique ad Religionem tuendam. Sic † enim

80 Oseæ 2. dicitur: *Et arcum, & gladium & bellum conteram de terra.* Et Micheę 4. atque etiam Isaiæ 2: *Concident gladios suos in vomeres, & lances suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Quæ loca ad litteram intelliguntur de summa pace temporali, quæ in universo Orbe tempore Nativitatis Christi vigebat, ut commodior via Evangelio per totum illum prædicando patêret, ut constat ex D. Hierony. ibîdem, qui adnectit, tunc impletum esse illum Angelorum concentum: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in diebus eius orta est iustitia, & multitudo pacis.* Tunc etiam † Templum

81 Iani Quirini clausum fuit, quòd non nisi in summa tranquillitate fiebat, ut prodit Suetonius in Augusto cap. 22. & in Nerone cap. 14. Orosius lib. 6. cap. 22. Eutrop. lib. 9. in Gordiano, Euseb. lib. 9. demonstr. Evang. cap. 17. Cardin. Baron. tom. 1. annal. Martyrol. Roman. in die Natalicio Domini, ibi: *Toto Orbe in pace composito.* Et † Virgilius ita de Augusti tempore canens lib. 1. Æneid.

82

Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis.
—— Diræ ferro compagibus arctis,
Claudẽtur belli portæ: furor impius intus,
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

83 Est † autem elegans descriptio pacis, quã Isaîas proponit, ab eventu nimirũ sumta. Nã ut belli tẽpore agri vastantur, agricultura cessat, & rustica instrumenta in arma bellica cõvertuntur, ut bellè ostendit Virgil. 1. Georg. & 7. Æneidos, Ovid. 1. Fastor. & habetur Ioëlis 3. Sic regnante pace contraria vigent studia, & quæ Martis anteà, Cereris posteà ministerijs arma deserviunt,

84 iuxta illud † Martialis lib. 14. epigr. 34. cuius titulus: *Falx ex ense*:

Pax me certa ducis placidos conflavit in enses
Agricolæ nunc sum, militis antè fui.

Neq; minus appositè nostro instituto favet alia expositio, quã ad prędicta loca tradit post alios Gasp. Sãctius sup. d. cap. 2. Isaîæ n. 9. vers. *Sed ego*; † nem-

85 pè Prophetarũ sensum esse, illam futuram esse Christi œconomiam, & illam Evangelij legẽ, ut homines nõ ad bellũ inflamment, sed ad pacẽ adducant.

86 Pro qua Ego ultra illum expẽdo † insignem locum Arnobij lib. 1. contra Gentes, ubi ostendens, quantum mundus hac in parte legi Evangelicæ debeat, sic eleganter scribit: *Cùm magisterijs Christi acceperimus, ac legibus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti, quàm irrogare esse præstantius, suum potius fundere, quàm alieno polluere manus, & conscientiã cruore. Habet à Christo beneficium iamdudum Orbis ingratus, per quem feritatis mollita est rabies, atq; hosti-*

les

les manus cohibere à sanguine cognati animantes occepit.

Et utramque etiam interpretationem accipere poterit † illud Zachariæ cap. 14: *In die illa erit, quod super frænum equi est Sanctum Domino*, idest, ut D. Hierony. & Cyrillus exponunt, tunc summa pax erit (scilicet nascẽtis Christi, vel legis gratię temporibus) nec indigebunt equis, qui ad pugnam apti sunt, Proverb. 12. ac propterea omnia eorum ornamenta Domino consecrabuntur. Quamvis D. Ambros. in Oratione de obitu Theodos. Imperatoris, Theodor. lib. 1. historiæ Ecclesiast. cap. 18. Sozomen. lib. 2. cap. 1. Nicephor. lib. 8. cap. 29. & idem D. Cyrillus in eũdem locũ Zachariæ supra dicta eius verba interpretentur † de fræno Cõstantini Magni, in quo unus ex clavis Crucis Christi ab eo positus fuit, ut per sacrarum rerum venerationem victoriam in prælijs obtinêret, atque eiusdem clavi præsidio, pericula belli evitâret; licèt hæc expositio ridicula D. Hieronymo videatur.

87

88

Qvintò & ultimò, superioribus inhærendo, cõsidero, quòd si, ut assertores contrariæ sententię perpendunt, ideò armatis militum manibus, & bellorum concussionibus, in conversione Indorum utendum fuit, quoniã media suis finibus convenire debent, & potestati, cui competit finis, competit etiã cura de medijs: longè maiori ratione affirmare debemus, hæc omnia, fidem prædicare, suadêre, & propagare volentibus, summopere fugienda esse. Nã cùm in omnibus multum valeat † illud Senecæ dictũ lib. 1. de Clementia: *Ingenia nostra, ut nobiles, & generosi equi, melius facili fræno reguntur.* In hoc tamen munere animarum ad Fidem convertendarum, plurimum quidem id observari debebit: † quoniam lex Christi maximam libertatem, voluntatem, & suavitatem in sui introductione, & suasione requirit, ut docet D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 8. Rainerius in Panteologia 1. par. cap. de infidelibus, & Nos suprà in primo, & tertio huius capitis argumento latissimè probatum reliquimus. Vis † autem, timor, aut metus multum minuit de voluntario, ut docet Aristot. lib. 5. Ethic. ad Nichom. imò nihil voluntati, & consensui tam contrarium est, quàm vis, atque metus, ut ait Vlpian. in l. nihil cõsensui 116. D. de reg. iuris, ubi Petr. Faber. & Ræward. plura alia in eiusdẽ sententiæ comprobationem adducũt. Atque adeò in medijs † errare videntur, & igniculos fidei opprimire, quos fovere desiderant, qui verberibus, loco verborum utuntur, & dum voluntatem quærunt, voluntarium excludunt, & Apostolorum officium contra morem Apostolicum exercentes, plus se per minas, bella, & armorum terrorem profuturos sperant, quàm per pacem, mansuetudinem & prudentiam, ita enixè à Christo Domino commendatam, & per exemplum puritatis, & sanctitatis vitæ ab omni avaritia, & turpitudine liberæ. Quibus dumtaxat armis in hac militia procedendum esse, Christus ipse Ioan. 6. & D. Paul. 1. Corinth. 1. & 2. 10. † & omnes Ecclesiæ Patres passim scribunt.

89

90

91

92

93

Inter quos Gregor. relatus in d. cap. quid autem, & cap. qui sincera 45. distinct. novam, & inauditam illam prædicationem appellat, quæ verberibus exigit fidem, & blandimentis, non asperitatibus prædicandam animadvertit. Et iterum lib. 1. epist. 34. sic ait: *Eos enim, qui à Religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate admonendo, suadendo ad unitatem Fidei, necesse est congregare. Ne quos dulcedo prædicationis, & prætentus futuri iudicij terror ad credendum invitare poterat, minis, & terroribus repellantur. Oportet ergo, ut ad audiendum de vobis verbum Dei benignè conveniant, antequàm austeritatem, quæ supra malum extẽditur, expavescant.*

Et Div. Athanas. in epistol. ad solitariam vitam agentes, quem refert Balthas. Chavasus de notis veræ religionis, pag. 845, hoc veluti signo religionem nostram ab hereticorum perfidia distinguit, sic inquiens: *Nova ista, & execrabilis hæresis, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur; atque ita vel se ipsam, quàm non sit pia, & Dei cultrix manifestat. Piæ enim religionis proprium est, non cogere, sed suadere, siquidem Dominus non cogens, sed libertatem voluntati permittẽs dicebat: Si quis vult venire post me, &c.*

Chrysost. quoque & Ambros. quorum verba retulimus suprà hoc capite numer. 14. mansuetudine, exemplo, & doctrinâ, non coactione, aut terrore ministerium istud peragendũ esse testãtur; & tunc in eo Prædicatores proficere, cùm oves sunt, tunc verò retrocedere, & superari, cùm in naturã luporum transierint.

Et hoc etiam est, quod docuit Div. Augustin. in sermon. de puero Centurion. *Infidelibus blandiendum est, nõ irascendum, ut per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari.* Et Div. Dionysius in epistol. ad Denophil. in fine, ita scribens: *Doceri quippè ignaros decet, non supplicijs affici; sicut & cæcos non cruciamus, sed ad manum ducimus. Ingentis enim horroris est, quòd is, quem Christus summè bonus errantem in montibus requirit, fugientemque revocat, & vix repertum sacris humeris revehit, abs te affligitur, repudiatur, abijcitur.*

94 Planè enim, qui † his passibus ambulant, & quæ verbis suaviter docent, factis ipsis exemplariter implent, faciliùs, & securiùs infideles, quantumvis barbaros, movent, & sibi, & Deo, quem predicant, maiorem Fidem, amorem, & auctoritatem conciliant; cuius è contrario blasphemiã, aut vilipendium illi, ut suprà diximus, suscitare noscuntur, qui armis, & terroribus Evangelij legem extendere volunt, & adversam disciplinæ suæ vitam agere non verentur. Etenim, ut præclarè inquit Div. Chrysostom. in homil. 4. sup. 2. ad Titum, non † ex verbis dogma verum, sed ex ipsis rebus, atque vitâ Gentiles iudicare consueverunt. Et S. Leo serm. de S. Laurentio: *Facilis ad cohortandum sit oratio, efficax ad suadendum: validiora tamen sunt exempla, quàm verba, & plenius est, opere docere, quàm voce.* 95

Et ita Paul. ad Philip. 2. † Prædicatores cõmonefacit, ut sine reprehẽsione vivant in medio nationis pravæ, atque perversę, & modestia eorum nota sit omnibus hominibus, & 1. Petr. 2: *Conversationẽ vestram inter gẽtes habentes bonam, & in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Idem etiam disertè docet Div. Hieronym. sup. capite 5. Matth. inquiens; Prædicatores verbi, auri, & argenti cupidos esse non debẽre, ne infideles existiment, ea de causa prędicare, & ne incurramus in illud Pauli, qui prædicas non furandum, furaris, qui prędicas non mœchandum, mœcharis, execraris idola, & sacrilegium facis. 96

Et non minus aptè, & eleganter Div. Chrysostom. in homil. 1. Imperfect. super idem cap. Matthæi: *Per illos quidem* (inquit) *qui dicunt, & non faciunt, blasphematur Deus: utpotè, si benè docent, & melius vivant, videntes Gẽtiles dicunt: Benedictus Deus, qui tales habet servos. Verè enim illorum est Deus verus: nisi enim ipse esset iustus, nunquam populum suum circa iustitiam sic teneret. Nam scientia Domini ex moribus familiæ demonstratur. Si autem benè doceant, & malè conversentur, videntes Gentiles dicunt: Qualis est Deus eorum, qui talia agunt? Numquid sustineret eos talia facientes, nisi consentiret operibus eorũ? Vide quomodo Deus per malos Christianos blas-*

phematur, nec potest dominus bonam opinionem habere, qui malam familiam habet. Vnde Paul. ad Roman. 2. unum dictum est ad populum Dei: Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. His concordat D. Augustin. in lib. de vita Christi, dum inquit: *Sanctum esse populum suum Deus voluit, & ab omni contagione iniustitiæ & iniquitatis alienum, ut nihil in eo gentes, quod redargueretur, invenirent, sed quod admirarentur, & dicerent: Beata gens, cuius Dominus Deus eorum, populus, quem elegit hæreditatem sibi.* Et D. Polycarpus Martyr, unus ex S. Ioannis Discipulis, in epistol. quam ad Philip. scripsit, ita ait: *Omnes vos invicem subiecti estote, conversationem vestram considerantes irreprehẽsibilem in gentibus, ut ex bonis operibus vestris, & vos laudem accipiatis, & Dominus in vobis non blasphemetur. Væ autẽ illi, per quem nomen Domini blasphematur. Sobrietatem ergo docete omnes, in qua & vos conversamini.*

97 De quo argumento, & † vitę eorũ, qui inter infideles Evangelium propagare desiderant, integritate, oratione, fiduciâ in Deum, ferventi charitate, beneficentiâ, prudentiâ, castitate, paupertate, patientiâ, labore, longanimitate, scientiâ, exemplo, & alijs, quæ in operarijs Evangelicis requiruntur, plura quidem dicere possem, nisi ea alij multis in locis sigillatim propuguissent, & illustrassent: & pręcipuè, de Indis nostris loquens, Ioseph. Acosta de procur. Ind. salute, lib. 1. capit. 14. lib. 2. cap. 16. & sequent. & lib. 4. cap. 5. Anton. Possevin. in Biblioth. 1. tomo, lib. 9. capite 19. & sequentib. Thomas à Iesu de procuranda omn. gent. salut. lib. 4. part. 2. per totum, & Pat. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 5. cap. 4. §. 6. num. 5. pag. 283. ubi inquit, Verbi Dei ministrum instar politæ, & acutę sagittę instructum esse debêre doctrinæ splendore, acuminis subtilitate, velocitatis pennis, & fervore discurrendi, neque in alium scopum ferri debêre, quàm in corda mortalium collimanda.

Sed omittere nolo alia verba D. Chrysostom. homil. 44. in Matth. ubi ex vita, & moribus Evangelizantium sumi posse, inquit, argumentũ an virtutis zelo, vel avaritiæ, aut inanis glorię cupiditate ducantur: *Si Magister, aut Doctor in sanctitate versatur, cognosce, quòd propter Deum errantem corrigere vult. Si autem in malis versatur, quomodo alium propter Deum corrigere valet ad bonum? Numquid enim aliquis magis misericors potest esse alteri, quã sibi?*

SVMMARIVM Capitis XIIX.

1 *Indorũ, & aliorum infideliũ conversio, si more, & modo Apostolico fieri potest, absque dubio utilior, & laudabilior erit.*
2 *Praxis, & experientia quotidiana ostẽdit, Apostolicum prædicandi modum inter Indos exactè servari non posse. Et num. sequentibus.*
3 *Præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelij semper, & ubique pro viribus impleri debet.*
4 *Deum tentare, vel miracula expectare nemo debet, dum humana, & rationabili via incedere potest.*
5 *Cap. quæritur 24. q. 2. & cap. si nulla 23. q. 8. expenduntur.*
6 *Ioannes Metellus deridet eos, qui volũt inter Indos sine armis prædicare, & historiam circa hoc enarrat.*
7 *Iosephi Acostæ elegans testimonium expenditur de causis difficultatis, aut impossibilitatis prædicandi Apostolico modo inter Indos.*
8 *Indi, qui barbari sunt, & agrestes, severitate salutari compelli possunt, in Ecclesiæ gremium intrare.*
9 *Anton. Possevin. apertè sentit, hodie inter Indos, considerata eorum feritate, varietate, & distantia Apostolicũ prædicandi modum servari non posse.*

10 Antonij Cordubensis sententia de modo conversionis Indorum.

11 Prædicatores ut sint tuti inter Barbaros, de quorum conversione agunt, benè possunt secum aliquos milites ducere, & arces munitas extruere, ex sentētia Ioannis Maioris, & aliorum.

12 Ioseph. Acosta quæ auxilia, quasve militares expeditiones admittat, ut Fides tutò inter Barbaros prædicari possit.

13 Fr. Thom. à Iesu præsidia militaria cōcedit ad frænandos Indos, & prædicatores tuendos.

14 Pat. Franc. Suar. Prædicatores Indorum cum præsidio, & exercitu sufficienti mitti posse, resolvit.

15 Schedulæ plures Regiæ expenduntur, quibus opinio Ioan. Maior. in modo prædicationis Indorum probatur.

16 Indos infideles vi præcisa, & absoluta per bellum, aut alio modo ad Fidē convertere, nunquam Hispani voluerunt, nec cogitarunt.

17 Schedulis, & instructionibus Regijs semper cautum fuit, ut Indi, qua maxima fieri posset suavitate, & humanitate, ad Fidem allicerentur.

18 Indis, ob Fidem recipiendam, vel ex alijs causis, quæ gravissimæ & urgentissimæ non essent, nunquam Reges nostri bellum fieri permiserunt.

19 Schedulæ, & instructiones plures referuntur, quæ violentias, & iniurias, Indis illatas, graviter punire iusserunt.

20 Bella per Hispanos Indis illata, ut plurimùm, legitima fuerunt.

21 Fidei receptio voluntariè facta, post bella, quæ ad eam directò ordinata non sunt, violenta appellari non potest.

22 Coactio indirecta ad Fidem non est per se, & intrinsecè mala.

23 Infideles licèt expugnari non possint, ut credere compellantur, expugnati tamen, benè hortari possunt ad credendum.

24 Bellum & armorum terrorem inter Indos Fidem introduxisse, qualiter intelligendum sit.

25 Fidei, & Ecclesiæ propagationem multoties Deus bellis & alijs ærumnis mediantibus, ordinavit.

26 Percussio Christianorum Ierosolymis facta, causa fuit, ut faciliùs per totum Orbem Evangelium diffunderetur.

27 Gothorum, & aliarum nationum barbararum bella, & incursiones, eisdem, & alijs multis gentibus aditum ad Fidem disposuerunt.

28 Armenij à Tiridate subacti ad Christi Fidem devenerunt.

29 Burgundiones propter Hunnorum incursiones Christo se devoverunt.

30 Franci cum Alemanis bella suscepturi, Religionem Christianam profiteri cœperunt.

31 Constantini Magni Imper. conversio ob belli causam facta fuit.

32 Saxones, Bohemi, Slavini, & Rugiani, qualiter occasione bellorum ad Fidem pervenerint.

33 Prussis Boleslaus pepercit sub conditione, ut Fidem acciperent.

34 Heraclius, Sisebutus, & Dagobertus Iudæos omnes in suis Regnis degentes baptismum recipere coëgerunt.

35 D. Isidorus quid senserit de facto Sisebuti, Iudæos sui Regni baptizari cogentis.

36 D. Paul. ad Philip. 1. vers. 18. quid senserit, dum ait, se gaudere, sive per veritatem, sive per occasionem Christus annuntietur.

37 Infideles degentes in terris Christianorum licitè possunt secundùm sententiam aliquorum directò ad Fidē Christianam compelli, quæ tamen non probatur.

38 Infideles subditi, vi indirecta & causativa benè possunt ad Fidem deduci.

39 Cap. debet, & cap. ult. 23. q. 4. ubi D. August. docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonum, qualiter sit explicandum?

40 Infideles possunt pecunijs, donis, & muneribus ad Fidem allici.

evidentes de Fide credenda persuasiones percipere nequeat.

71 *Fides Christi, sicut neque per vim, ita nec per mendacium, aut fallaciam introducenda, & suadenda est.*

72 *Deus non indiget mendacijs hominum ex Iob, & D. Paulo.*

CAPVT XIIX.

De dictarum opinionum concordia, & explicatione. Et qualis demum vis, aut coactio Fidei propagandæ causa infidelibus licitè inferri possit?

HIS Argumentis, & considerationibus affirmativa, & negativa suprà dictæ quæstionis, sive tituli pars, ita muniri, & corroborari videtur, ut mirum non sit, utramque tot, ac tantis sectatoribus placuisse. Sed ego, ut eas, quatenus fieri posit, ad cõcordiam redigam, & certa ab incertis separem. Primò constituo, posteriorẽ istam, quæ nullo modo coactã, & violentam Fidei prędicationem, & propagationem admittit, in puncto quidem iuris veriorem, & securiorem videri, solidioribusque rationibus niti. Quis † enim negare poterit, conversionem Gentium omni militari apparatu remoto, & more & instituto Apostolico factam, magis laudabilem esse? & officij, atque ęquitatis plenam, cùm exemplo, & doctrinâ ipsius CHRISTI Domini, & Discipulorum eius confirmata reperiatur, qui pace, ac patiẽtiâ suâ, & eximiâ paupertate, & humilitate potentiam mundi vicerunt, ut concludunt rationes, & auctoritates pro eâdem opinione toto capite præcedẽti perpensæ, & Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. capite 8. pag. 236. In actu tamen † practico, suppositâ omnium fermè Indorum, qui olim reperti sunt, & hodie etiam reperiuntur, feritate, & stoliditate, & innumeris alijs difficultatibus, quas suprà capite 16. ex numero 43. consideravimus, vix quidem esse arbitror, ut progressus aliquis in Fide apud eosdem seminandâ, & promovendâ fieri potuerit, aut posit, si vis aliqua non misceatur, quâ & Barbari ipsi ad humanitatis officia prius redigi valeant, & Divini Verbi prædicatores securè inter eos versari, atque iniunctum sibi Evãgelizandi munus explêre.

Et hoc sensu acceptæ prioris opinionis auctoritates, & argumentationes, non usquequaque reijciendę, aut contemnendæ videntur. Nam † cùm præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelium, omnibus temporibus, & in omnibus nationibus vigeat, his se accommodare Catholici nostri Reges, & Prædicatores ab illis missi, debuerunt, & non † Deum tentare, vel miracula expectare, aut sub specie perfectionis Evangelicæ, temerè se Barbarorum arbitrio committere; sed viâ potius humanâ incedentes, rationabili consilio id facere, quod tempus, occasio, convertendorum conditio, & intentio suscepti muneris exigebat, argument. text. in † capit. quæritur 22. quæst. 2. ibi: *Et in hoc ostenditur, quòd nemo debet tentare Deum suum, dum habet, quod rationabili consilio faciat*: & in cap. si nulla 23. quęst. 8. ibi: *Ne videlicet Deum videatur homo tẽtare, si habet, quod faciat, & sua, ac aliorum saluti consulere non procurat, & sanctæ Religionis detrimenta non præcavet.*

Quorum iuriũ, in specie nostra, meminit Malferitus dict. cons. 769. apud Mandellũ, num. 14. & seq. & Gregor. Lop. in d. l. 2. partitę, col. 4. vers. *Et id quod Caietanus.*

Quã sententiã, ultra Auctores, quos

retulimus d. cap. 26. num. 2. & seqq. expressè agnoscit † Ioan. Metellus in epist. procemiali, quam ad historiã Hieron. Osorij Episcop. Siluẽs. scripsit, & ex eo resolvit Theatr. vitæ humanę, volum. 27. lib. 3. pag. 4090. tradens, diu quidem in Hispania disceptatum, num Indi bello, an solâ Divini Verbi Christiani promulgatione, prædicationéve ad nostra sacra, & ritus traducendi forent? obtinuisseque (reclamãtibus tamen multis) aliquorum Dominicanorum sententiam, qui benevolentiâ potius, & persuasione, quàm ferro, ad Christianam Religionẽ convertendos esse putarent. Cùm autem ex ijs quidam sese inermes in Floridam, hoc nomine, contulissent, statim a Barbaris fuisse trucidatos, stultitięque suæ pœnas dedisse. Atabalibamque Peruanorum Regem Fidei notitiam, & librum sibi à nostris ante bellum oblatum, in terram, tanquam ridiculum, proiecisse: *Necessariò igitur* (inquit prædictus Auctor) *usus alteram sententiam, nimirum vi, armisque Indos ad Christianam Fidem esse deducendos, compellendosque comprobavit.*

7 Idem quoque, piùs, & † elegantiùs tradit Ioseph. Acosta dict. lib. 2. cap. 8. pag. 238. ubi ait, quòd si veterem illam, & Apostolicam Evangelizandi rationem in plerisque huius Occidentalis Orbis gentibus adamussim tenêre quis pergat, nihil aliud, quàm amentiæ extremę damnandus erit: neque immeritò, cùm experientia ipsa, omni exceptione superior testis, rem abundè monstraverit. Nam in multis expeditionibus, & præcipuè in illis, quę semel, atque iterum, & tertiò ad Floridam factæ sunt, prędicatores, qui pacificè, & Evangelico modo ad Indos ingressi sunt, inauditi, indictâ causâ, miserè, & absque ullo animarum fructu trucidati fuerunt; quod & Dominicani probarunt, & alij Religiosi viri plus satis experti sunt. Pro ptereà quòd hæ gentes, sicut bestiarum moribus utuntur, ita humanitatis parum permittant, sine fœdere, sine misericordia, prout quidvis collibitum est, ita temerè agentes: in hospites, & externos nullum gentium ius observantes, cùm ne inter se quidem naturæ leges sciant. Quamobrem qui horum se ratione, & arbitrio commiserit, poterit is cum apris, & crocodillis amicitiam inire. Neque verò ab istis martyrium expectandum est, quæ fortassis spes tantum discrimen levaret: non enim pro Fide, pro CHRISTO, pro Religione moriendum est: sed vel ut suaviores epulas de te præbeas, quod Brasiliensibus, & toti Septentrionali oræ huius Orbis vulgare est, vel spolium prębeas barbaris elegans, vel denique quia visus es nunquam, & quid in te sibi liceat, experiri iuvat. Vnde non est prudentię, specie iustitiæ sanctioris committere, ut salutem ipse abijcias, & alienam nihilo amplius compares.

8 Hactenus Iosephus Acosta, qui iterum lib. 3. cap. 13. pag. 329. † docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores prębent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis (cuiusmodi barbari pene omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuetudine impulsi) hos certè severitate quadã salutari in Ecclesiæ gremium intrare, compellẽdos esse.

9 Acostę vestigia premens † Anton. Possevin. in Bibliot. 1. tom. lib. 9. cap. 24. pag. 402. ita, non minus eleganter scribit: *Verumtamen, quoniam non desunt, qui specie perfectioris boni cogitent, nihil aliud esse curandum ijs, qui ad Indias pro Evangelio navigant, & adeò reliquis, qui Christiani sunt, quàm ut illuc in baculo, & pera proficiscantur: uni Deo absque alijs præsidijs innixi. Certè non omnino omnibus in locis ita pensanda res est: quin secundò addendum, non solùm destrui finem, cùm media tolluntur, sed* di-

diversa quædam pro diversis mundi quasi ætatibus requiri. Potuisse quidem illud ab Apostolis præstari, quibus varia charismata, linguarum donum, & peculiaris à Deo concessa facultas fuerat, donec grandesceret, quæ plantabatur Ecclesia. At irrigatio cessat (inquit Gregorius Magnus) ubi arbor egit radices. Et quod non valet Sacerdos efficere per Doctorum sermonem (ait Isidorus) iam potestas hoc debet implere per disciplinæ terrorem. Sanè verò plurimus, qui sub Regum patrocinio, atque imprimìs à Sede Apostolica ad Indias transmiserunt, si naucleri, naves, remiges, milites, commeatus, vestes, libri, portus, domcilia, defuissent, ecquid inter illas truces gentes sine miraculorum & linguarum dono efficere potuissent? Aut quomodo sine magistratu, præsidijsve ullis salvi fuissent? Et verò qui absque his medijs, specie quidem zeli, sed non integra fortasse scientia impulsi, in easdem gentes aliquando procurrerunt, paucissimi fuere, qui aut re infecta, aut omnino non redierint, non perseveraverint, aut denique miserè trucidati non sint in Florida, in Nova Hispania, in Brasilia, in Peruano tractu, in Philippinis, in Malucis, in Macano, Malaca, & in reliqua India. At contrà reliqui Divinum negotium benè gessere, qui pristinam viam institerunt in eadem Florida, Chichimecis, California, Nova Mexico, multis tractibus Perù, Brasiliæ, in plurimis item insulis Archipelagi Philippinarum, Babuyanæ, Lequijs, China, Cochinchina, Cãboxa, Giana, Iava, Burneyo, & plerisq; alijs insulis. Hæc Possevinus.

Cui arrident verba Anton. Cordubens. in quęst. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Non est ergo*, ex eisdem rationibus concludentis; non † esse nunc Fidem prædicandam, neque gentes, & idololatras ad Fidem convertendos omnino eodẽ modo sicut in Ecclesia primitiva, ubi sæpè miracula fiebant, quando paucissimi fideles Christiani erant, quia non est eadem ratio, & causa, ut dictum est.

10

Et iuxta hanc sententiam benè potest admitti, & securè defendi doctrina Ioan. Maioris in 2. Sentẽt. dist. 44. quæst. 2. dum † ait; posse hodie Principes Christianos ad convertendos Barbaros mittere prędicatores cum sufficienti exercitu, non ut bellum inferant, sed ut prædicatores securi incedant, turresque & arces munitas in terminis provinciarum infideliũ construere, ut facilior, & securior aditus, & exitus fidelibus pateat; quod, licèt reijciant, imò & irrideant Victoria, Bañez, Eman. Rodericus, & Pat. Lud. de Torres in locis sup. cap. prox. numer. 1. relatis: rectè tamen & prudenter probat, & laudat Gregor. Lopez in d. l. 2. partitæ, gloss. magn. col. 2. & col. 16. vers. *Tertia conclusio*, & Ioseph. Acosta, istarum Indicarum rerum, & expeditionum oculatissimus, & expertissimus testis, dict. lib. 2. cap. 11. 12. & 13. docens, quòd † ut in militari disciplina non rectè provincia aliqua expugnatur, & in ditionem redigitur, nisi deductâ coloniâ, & præsidio imposito, gradus figatur; ita profecto in horum infidelium conversione nihil sperandum est lucri, nisi obfirmato animo, ijs corripiendis, instruendis, atque ad profectum usque promovendis, consilia, curæ, conatusque omnes admoveantur. Neque enim repentè quicquam legitima incremẽta suscipit. Et ad hoc commodè faciendum, simul proficisci oportêre viros militares, necessaria humanæ vitæ præsidia in tam longa, tamque periculosa peregrinatione ferentes, simul vitæ ęternæ præcones Castris CHRISTI militantes, ut diabolicâ tyrannide captas animas Deo expugnent. Hocque ita coniuncto officio fieri oportêre, non solùm rationem docuisse, verùm ipsam iam longo usu comparatam experientiam. Et quòd si quà spes est salutis Barbarorum, in his certè expeditionibus posita est. Nam si prędicatione Evãgelij cõmendandi,

11

12

excitādique sunt, neque id fieri unius, & alterius Sacerdotis peregrinatione permittit, vel ipsorum ingeniū ferox, vel regionum immensa distantia, necessario presidio destituta, perspicuum est complurium hominum cœtu, & rerum opportunarum apparatu opus esse: quę sanè duo in harum expeditionū ratione continentur.

Idem disertè docet Possevinus ubi
13 sup. & † Fr. Thom. à Iesu lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 8. pag. 55. ubi ait, ad propagandam, & defendendam Fidē, quę inter hos Barbaros prædicatur, necessarium esse Christianorum Principum patrocinium, & potentiam, & ut Barbari ipsi, naturâ efferati, vim nostrorum pertimescant, & aliquo fręno fœdera, & amicitias, quas parum curare solent, observare cogantur. Et iterum lib. 4. par. 1. cap. 1. pag. 120. ubi item ait: *Et quod sine controversia esse videtur, possunt ministri, qui inter Barbaros versantur, suæ vitæ indemnitati consulere, & præsidijs illis, quæ defensionis sūt propria, ut sunt præsidia militaria, & alia, quæ Barbaros ipsos, quorum natura est maximè constans, & infida, in officio terrore, ac metu contineat, muniri.*

Eruditissimus quoque Pat. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1.
14 num. 10. mitti † posse Prædicatores cum præsidio, & exercitu sufficienti propter rationes suprà factas admittit; requirit tamen, ut priùs infideles blandè & pacificè de audienda & recipienda prędicatione moneantur.

15 Quibus conveniunt † plurimè nostrorum Regum schedulæ, & instructiones, curam istam Ducibus ad has expeditiones missis præcisè iniungētes. Et pręcipuè cavetur in provisione Caroli V. Imp. dat. Granat. 17. Novemb. ann. 1526. quæ extat in 4. tom. sched. impr. pag. 224. ibi: *Otrosi mandamos, que despues de hecha, è dada a entender la dicha amonestacion i requerimiēto a los dichos Indios, si vieredes que conviene i es necessario para servicio de Dios nuestro Señor, i nuestro, i seguridad vuestra, i de los que adelante huvieren de vivir i morar en las dichas islas, i Tierrafirme, de hazer algunas fortalezas, ò casas fuertes, ò llanas para vuestras moradas, procurarán con mucha diligencia i cuidado de las hazer en las partes i lugares donde esten mejor, i se puedā conservar i perpetuar, procurando que se hagan con el menos daño, i perjuizio, que ser pueda, sin los herir, i matar por causa de las hazer, i sin les tomar por fuerça sus bienes, i hazienda antes mandamos, que les hagan buen tratamiento, è buenas obras, i les animen, i alaguen, i traten como a Christianos, i proximos: demanera, que por ello, è por exemplo de sus vidas de los dichos Religiosos, ò Clerigos, è por su dotrina, predicacion, è instruccion vengan en conocimiento de nuestra Fè, i en amor i gana de ser nuestros vassallos, &c.*

Et novissimè idem expressiùs disponitur in alia epistola dat. Matr. 17. Martij anno 1619. ad Excellentissimum Proregem Principem Esquilacensem scripta; cui cùm ibidem iniungeretur, ut pro viribus faveret expeditionem, & prædicationem, quam Gundisalvus de Solis ad Indos Toxococies, noviter repertos, facere destinabat, statim præcipitur: *I pues el principal intento es la predicacion del Evangelio, i lo demas secundario, os encargo con particulares veras, è instancia, que procureis con buen cōsejo, i medios a proposito, proseguilla, i fenecella, pues serà obra de tanta estima: i porque serà caso feo entrar en tierra tan populosa sin las fuerças necessarias, procurareis autorizarlas, demanera que la gente se acredite, i no se aventure, i que se vayan siempre assegurando las espaldas con buenos bastimentos, i algunos abrigos, ò fuertes, demanera que en caso repentino i de impetu de gente, tengan abrigo i reparo, procurando, que pues en aquella tierra no se ha visto gente de acavallo, ni armas de fuego, que desto aya el mejor recaudo que se pueda. I sobre todo os encargo afectuosamente el buen tratamiento de los Indios, i*

el regalo i caricias, con que es justo atraer los, conservando la autoridad que conviene entre barbaros, pues sabeis, que la conquista de las voluntades es la vitoria preciosa en el acatamiento de Dios, i la mas acepta al bien publico, i a mi servicio.

16 SECVNDÒ constituo, † nostrã quęstionem in eo non versari, an vi præcisâ per bellum, aut alio modo, infideles ad Fidem, & baptismũ recipiendũ, compelli possint? Certissimum namque est, hoc casu characterem baptismi non imprimi, & reliquas rationes, & auctoritates militare, de quibus in primo argumento capitis præcedentis meminimus. Neque existimari debet, Hispanos aliquo modo id ullibi tentasse, vel ignorasse, cùm viros pios & religiosos secũ semper in omnibus expeditionibus ducerent, quos hoc vulgatissimum Christiani iuris, & institutionis principium latêre non potuit. 17 Præsertim, cũ † id satis animadversum in Regijs codicillis, & instructionibus reperirent; quibus seriò, & graviter cavebatur, qualiter se cum Indis in Fidei prædicatione, & introductione habere deberent in omnibus expeditionibus, quę factę, faciendæve sunt, sive ad novas gentes quęrendas, sive ad iam quęsitas pervestigãdas, districtè præcipiendo, ut Barbari humanissimè, quantum fieri posset, & suavissimè tractarentur, blandisque verbis, assiduis prędicationibus, & Christianę vitæ exemplo, commercijs quoque, donis, & muneribus ad Fidem suaderentur, & allicerentur, non autem vi, 18 & armorum, ac bellorum terrore; † ad quæ nunquam nostris pervènire concessum fuit, nisi priùs graviter ab Indis aggressi, & lacessiti fuissent, & omnibus alijs medijs, requisitionibusq; tentatis, vitę, & incolumitati suæ aliter consulere non valerent.

Quod optimè in nostræ quæstionis terminis advertit Gregor. Lop. in. d. l. 2. tit. 23 part. 2. gloss. magn. col. 4. versic. *In modo tamen bellandi*, Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 7. & manifestè colligitur ex † schedulis sup. relatis, & ex prima, & pijssima illa instructione Christophoro Columbo à Regibus Catholicis data, quam refert Episcop. Chiapẽs. in replicat. ult. ad obiection. Sepulvedæ fol. 52. Anton. de Herrera in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. & lib. 3. & ex alijs, quę posteà Nicolao de Ovando, Licentiato Figueroa, Ferdinando Cortesio, & alijs Ducibus successivè traditæ sunt, quarũ passim meminit idem Herrera in dict. histor. gen. Ind. præcipuè decad. 1. lib. 4. cap. 11. & 12. lib. 5. cap. 11. lib. 6. cap. 19. lib. 9. cap. 5. & 14. & decad. 2. lib. 3. cap. 8. decad. 3. lib. 5. cap. 1. lib. 9. cap. 2. lib. 10. cap. 9. & 10. & deced. 4. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 11. 19

Et ad idem tendũt plures aliæ schedulæ, & instructiones, quæ extant inter impressas, 4. tom. pag. 221. & multis sequẽtib. Pręsertim nobilis illa provisio Philipp. II. quæ vocatur: *Del bosque de Segovia*, 13. Iulij ann. 1573. & reperitur dict. 4. tom. pag. 245. in qua hoc gravissimis verbis, & pœnis cautum fuit. Et in alia schedula, data Guadalupi 1. April. ann. 1580 dict. 4. tom. pag. 246. Gubernatori Philippinarũ præcipitur: *Que proceda severamente cõtra los descubridores, que no guardan las instrucciones, porque ai algunos que piẽsan que por ser los Indios infieles pueden ser conquistados i sujetados por fuerça de armas, &c.*

20 Quod igitur nostri fecerunt, fuit, post bella varijs de causis, & plerumq; legitimis, & aliquibus Indiarum regionibus exantlata, & alijs provincijs, diversis rationibus, & evẽtibus in nostrorum Regum supremum dominiũ, & gubernationem redactis, ut ex serie historiarum apparet, per religiosos viros, & prędicatores enixè curare ut Indi Christianam Fidem, & religionẽ agnoscerent, & ad eam recipiendam blandis, & suavibus medijs adducerẽtur.

tur. Quod cùm innumeri eorum libentissime, & cum maxima animi alacritate fecissent, iuxta ea, quæ sup. cap. 4. ex num. 20. tradidimus, non † potest ullo modo hæc Fidei receptio violenta appellari, ad quam bella, & armorũ strepitus directo ordinata non sunt, licèt per indirectum videri possit, ipsis bellis mediantibus, prædicationi, & receptioni eiusdem Fidei faciliorem viam, atque aditum præparatum fuisse. Constãs quippè apud omnes Theologos opinio est, † coactionem indirectam non esse per se, & intrinsecè malam, si debitis circumstantijs fiat, & finis conversionis prudenter, & cum spe perseverantiæ intendatur, ut tetigimus sup. cap. 16. ex n. 103. & egregiè docet gloss. in cap. debet 53. 23. q. 4. D. Anton. 2. par. tit. 12. cap. 2. Gabr. Angelus, & plurimi alij, quos refert, & sequitur Gregor. de Valencia tom. 3. disp. 1. punct. 6. Thom. Sanchez lib. 1. de matrim. disp. 36. Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 5. cap. 14. num. 1. Azorius tom. 1. instit. Moral. lib. 8. cap. 24. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 5. par. 1. dub. 2. pag. 204. & novissimè P. Suarez in d. tract. de Fide, disp. 18. sect. 3. ex num. 8. & Didac. Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. num. 6. ubi ita † ait: *Igitur infideles hi non baptizati expugnandi sunt, non ut credere compellantur, sed ut hortentur ad verè credendum*, & allegat illud Taciti lib. 3. Annal. *Ut rei agi possint, acie vincendi sunt.*

Et hoc sensu † accipiendũ est, quod tradit Thom. Bozius, statim citandus, cap. 9. in fine, Ioan. Boter. in relat. universal. par. 4. lib. 3. pag. 55. & 56. Ant. Herrera in dict. hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 5. cap. 4. pag. 167. & Fr. Ioan. à Põte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 3. §. 3. pag. 19. in margine: bellũ scilicet, & armorum favorem Christianam Religionem inter Indos Occidẽtales introduxisse. Non enim loquuntur de coactione precisa, & directa, sed de indirecta, & causativa, quę, ut diximus, licita est, & permissa, & in Dei Ecclesia multoties visa, & observata. Cuius † propagationem, & dilatationem per omnia ferè sæcula in plurimis gentibus, & nationibus, Deus ipse nõ solâ Evangelij voce disposuit, sed plerumque mediantibus bellis, & alijs persecutionibus, vel rerum pręsentiũ beneficijs, aut depulsione malorum, quæ CHRISTI Fide nõ receptâ timeri potuissent, ut latè, & copiosè prosequitur Thom. Boz. lib. 4. de sign. Eccl. Dei, ferè per totum, & præcipuè cap. 8. & 9. Theatr. vitæ humanæ omnino legendũ, volum. 16. lib. 1. pag. 3004. & seq. & Medina in C. de restitut. q. 27.

Ecce enim † persecutio illa Ierosolymis CHRISTI, & Apostolorum eius discipulis facta, causam præbuit, ut quindecim & plus Christianorum millia per omnem Orbem spargerentur, & omnia regna ad Fidem traducerent, ut ait D. Lucas in Acta Apostol. cap. 8. & 11. & prosequitur Cardinal. Baron. in Annal. Eccl. 1. tom. ann. 35. ex num. 1.

Gothi † quoque, Hunni, Suevi, Vandali, Alani, in Occidentales Europæ partes glomeratis examinibus irruentes, eas gravissimis bellis, & calamitatibus affecerunt, & labefactarunt. In quo tamen Paul. Orosius scribit lib. 7. cap. 14. laudandam, & attollendã Dei misericordiam videri, quãdoquidem hoc modo, per Orientem, & Occidentem, Ecclesiæ CHRISTI, innumeris eorundem Barbarorũ credentium populis replete fuerunt, & tantæ gentes agnitionem veritatis acceperunt, quam invenire anteà illę nisi hac occasionè non possent.

Quibus exemplis, adhuc magis in specie, cum Bozio ubi † sup. Armeniorum historiam subijcere possumus; qui à Tiridate subacti, edicto ad CHRISTUM addicti sunt. Et † Burgundionum; quorum gens, cùm incursionem Hunnorum timêret, CHRISTO se de-

vovit, si profligaret hostes; quod mihi Divinitas est concessum. Idem contigit multò post ✝ Francis, qui Gallias occupârant, & eorum Regi Clodoveo, cùm prælium commissurus esset adversus Alemanos, & eorum robur, & innumeram multitudinem maximè formidaret.

31 Constantinus ✝ quoque Magnus CHRISTO se adiunxit ob victoriam, quam retulit de Maxentio per Crucis signum, aliaque beneficia cœlitus illi concessa, ut post alios enarrat Baronius tom.3.ann.312.ex num.56.

32 Saxoniȩ ✝ etiam incolas Carolus Magnus undecim prȩlijs diverso tempore domitos, Christianæ Religioni, quam se ultrò accipere professi fuerant, & decies abiecerāt, integrè adiecit anno 785. ut Rheginus, Eguinart. & Aimoinus scribunt. Borivonus item, & Otho Magnus armorum vi inter Bohemos Fidem instituerunt, & restituerūt, ut testatur Dubravius lib. 5. & 6. Et Slavini, ut refert Helmodius lib.6.cap.9.16.19.& 24. cùm Othonis Magni punitionem timêrent, qui eos bello delêre volebat ob quȩdam latrocinia, & incursiones in Christianos factas, illam CHRISTI cultum cōplectendo redemerunt: à quo cùm postà perfidè discessissent, ab Henrico I. & Conrado eius successore, prælijs fracti, ad Fidem redire coacti sunt.

Rugiani quoque, eodem Helmod. teste lib.1.cap.43.& lib. 2. cap.12. & 13. Ludovico Imperante, CHRISTO nomen dare cœperunt: mox ab eo defecerunt, donec Vualdemarus Dannorum Rex, exercitu ducto, illos devicit, & gentem rudem & beluinâ rabie sȩvientē, partim prȩdicatione assiduâ, partim minis, ab innata sibi feritatē, ad novȩ religionis conversionem perduxit, anno 1186.

33 Boleslaus ✝ item Polonorum Rex, ut tradit Arnold lib.7.cap.9. Prussos, qui ob plurimas Christianorū cædes erant pœnæ capitali obnoxij, bello, ferro, & incendijs punire decreverat: illi supplices pacem postularunt, & eâ conditione obtinuerunt, si CHRISTI legem admitterent; quod statim, ut sibi erat imperatum, fecerunt, demolitique sunt fana, & simulacra falsæ superstitionis.

34 Heraclius ✝ etiam Imperator, & Sisebutus Hispaniæ, & Digobertus Galliæ Reges, Iudæos omnes in suis ditionibus degentes, baptismum recipere coëgerunt, ut latiùs patebit infrà cap. 19. num. 38. Quod factum ✝ licèt non valdè probet D. Isidor. in histor. Goth. Æra. 650. inquit tamen, scriptū esse, 35 CHRISTVM sive per occasionem, sive per veritatem annuntiandum, alludēs nimirum ad illud ✝ D. Paul. ad Philip. 36 pen. 1. vers. 18: *Dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.*

Quem locum exponens D. Thom. ibîdem, docet, per occasionem annūtiare CHRISTVM, qui non intēdit hoc principaliter, sed propter aliud, puta lucrum, vel gloriam. Per veritatem autem, quandò ex recta intētione. Vtroque autem modo hoc fieri ad utilitatem Ecclesiȩ, dummodo verè CHRISTVS annuntietur, & falsa doctrina nō misceatur. Quia ut ait D. Augustin. Pastor, qui propter veritatem annuntiat, est amandus; mercenarius, qui propter lucrum, est tolerādus, qui falsus, expellendus. Et eòdem tendit Tertull. qui 5. contra Martionem sic vertit: *Nihil mea, sive causatione, sive verita te Christus annuntietur, quia unus annuntiabatur. sive ex causatione. sive ex veritate Fidei*: Glossa quoque Ordinaria, & D. Anselmus ibîdem, eos ab Apostolo notari tradunt, qui temporalibus lucris, & commodis inhiantes, prȩdicationem suscipiunt, quos, quamvis mercenarios, non prohibet Apostolus, sed permittit, quia & ipsi utiles sunt ad aliqua. Neque abest D. August. in serm.49. in Ioan. ubi cùm hunc locum per trāsen-

nam

nam incidisset, sic ait: *Sunt homines in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus ad Philip. 1. Qui ex occasione Evangelizãt quærentes ab hominibus commoda sua, sive pecuniaria, sive honorum, vel laudis humanæ, quomodolibet volentes accipere munera Evangelizant, & non tam salutem eius quærunt, cui annuntiant, quàm commodũ suum*: Brevius Oecumenius: *Quid mihi curæ est, quo quis scopo prædicet, qui interim rectè prædicet? sive per occasionẽ propter invidiam adversum me, sive per veritatem Christus annuntietur*, Dionysius verò Carthusianus, & Caietan. ut alios recentiores omittam, verba illa: *Sive per occasionem*, interpretãtur, id est: *Incidentaliter*, scilicèt, ex invidia, seu cõtẽtione, seu alio quovis prætextu. Pro quibus Greca versio stare videtur, quę ubi Vulgata dixit: *Occasionem*, apponit: *Propbasim*, quod idem est ac prętextus, occasio, excusatio, vel simulatio, quasi sensus sit, prędicationem veram quolibet colore, aut intentione operatam, ijs quidem utilem esse, qui eius occasione cõversi sunt, quamvis prædicantibus potius noceat, quàm prosit. Vt tandẽ D. August. non minus eleganter expressit Psal. 115. sic inquiens: *Qui nõ ex charitate, sed ex occasione prædicabant Verbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat: & aliud prædicabant, ut sancto nomine placerent hominibus. Quos tamen Christum annuntiare permittit, quamvis enim ea potius crederent, quæ ipsi faciebant, ut morerentur, ea tamen prædicabant, quæ si alij credẽtes facerent, salvarentur. Terrenis namque cupiditatibus consulentes, Regnum cœlorum annuntiabant, habẽtes in pectore falsitatem, in lingua veritatem.*

37 Tertiò cõstituo, quòd † si de illis infidelibus loquamur, qui Principibus Christianis subditi sunt, & in eorũ terris, & imperijs habitant, plures Auctores reperiemus, qui gravibus argumẽtis & rationibus ducti, affirmare audent, religiosè, & utiliter eosdẽ Christianos Principes facere, ubi eiusmodi sibi subditos infideles, etiam invitos, & reluctantes compellunt, ut Fidem, & Religionem Christianam suscipiant, postquâm sufficientẽ illius propositionem habuerint. Hanc enim sententiã expressè tenuit, & probavit Scotus in 4. dist. 4. q. ult. & sequitur Gabr. ibid. q. 2. dub. 5. circa finẽ, Alfons. à Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. & nõ esse improbabilem tradit Mag. Lorca in 2. 2. sect. 1. disp. 36. num. 7.

Et licèt cõtraria verior sit, ex rationibus, & auctoritatibus cap. precedẽt. relatis, quæ nõ minus in subditis, quàm in non subditis militãt, & ex alijs, quæ contra Scotum cum magis communi Theologorũ Schola post D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. & 11. docet Caiet. ibid. D. Antonin. in summ. 2. p. tit. 12. cap. 2 Palud. in 4. dist. 4. q. 4. Durãd. q. 6. Soto dist. 9. q. 1. art. 3. Victor. in relect. 1. de Indis, Hẽric. lib. 2. de Baptism. cap. 4. num. 8. Greg. de Valenc. d. 3. tomo, disp. 1. punct. 6. Torres de Fide, art. 7. disp. 51. dub. 1. col. 638. Thom. à Iesu de procur. omn. gẽt. sal. lib. 5. in princ. pag. 204. & Doctiss. P. Suar. qui alios allegat, in eod. tract. disp. 18. sect. 3. ex n. 4. Vbi tamen † non agitur de coactione directa, & prçcisa, sed de indirecta, & causativa, ijdem Auctores resolvunt, licitũ esse, omnia media quęrere, & tentare, per quæ ad Fidem suscipiendã, & capessendam alliciantur. 38

Atq; ita D. Aug. in epist. 204. ad Donatũ, quæ refertur à Gratian. in † cap. ult. 23. q. 4. meritò docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonũ, nimirũ per hanc coactionẽ, quæ iustis, & opportunis medijs irrogatur, ut ibi explicant Glos. & Doct. & idem Aug. in epist. 52. ad Macedon. relatus in cap. debet 53. eâd. caus. & q. ubi inquit: *Debet homo diligere proximũ tanquã se ipsum: ut quem potuerit hominem, vel beneficientiæ consolatione, vel reformatione doctrinæ, vel disciplinæ coërtione adducat ad colendum Deum.* 39

Ex quo text. gloss. argumentum de-

du-

40 ducit, quòd † pecunijs, donis, & muneribus rectè possumus infideles ad Fidē allicere, prout eos invitat August. in cap. quod autem 23. q. 7. ibi: *Vtinā Catholici fiant, & non solùm quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobiscum & charitate possideant*: & sequuntur Archid. in d. cap. debet homo, & in cap. qui sincera 45. dist. glos. in cap. quā pio, verb. *Interventu*, & ibi Turrecrem. col. 2. 1. q. 2. Aloisius Leo in l. 1. num. 57. C. de Iudæis, & noviss. Anton. Ricciullus in tract. de iur. pers. lib. 2. c. 36. n. 5. & 6.

41 Nam quamvis alioqui † omnes pactiones, & nūdinationes, quę in rebus spiritualibus fiunt, prohibitæ sint, & simonię labem videantur habère, cap. quàm pio 1. q. 2. cap. primum 22. q. 2. cap. ult. de transact. cum notatis à D. Thom. 2. 2. q. 189. art. 9. ubi ex eo, inquit, simoniā contrahi, si detur aliquid pretio æstimabile alicui sub pacto expresso, ut ingrediatur religionem. At tamen ubi pecunia non datur sub tali pacto, neque in vim pretij, & emptionis rei spiritualis, sed in modum cōditionis, si infidelis voluerit ad Fidē cōverti, nulla simonia committitur: quoniam temporale commodum pro re spirituali non datur, sed muneribus, blādimentis, & officijs pagani voluntatē, & animum conciliamus, ut consulat suæ saluti, & ad id, quod alioqui iure Divino prę stare debêret, nobis devincimus. Quod nullam in se turpitudinē habet, sed potius magnum charitatis, & pietatis officium. Cùm † Deus ipse sæpè promittat bona temporalia sub conditione, si benè operentur illi, quibus fit promissio, ut vidêre est Genes. 17. & ut omnes fatentur, licitum † sit legatum fœminæ relictum sub conditione, si ingrediatur religionem, ex notatis à Thom. Sanch. de matrim. lib. 1. disp. 33. & seqq. & Perez de Lara, qui alios plurimos refert, de anniversar. lib. 1. cap. 21. ex num. 24. Et † quod magis est, vitam infidelibus donare eâ conditione, ut baptizentur: quod esse usu receptum, testatur Medina in C de restitut. q. 27. & Azorius statim citandus.

42

43

44

45 Et similiter possit † fidelis fœmina, remoto quolibet iure humano, cum infideli de matrimonio contrahendo convenire, eâ conditione, si fiat Christianus, cap. cave, & cap. non oportet, 28. q. 1. & gloss. in d. cap. debet, & in cap. qui sincerâ, verb. *Blandimentis*. 45. distinct. cum qua post alios, quos referunt, ita optimè distinguūt, & resolvūt Sylvest. verb. *Iudæus*, quæst. 6. Thom. Sanchez lib. 1. de matrimon. disput. 36. Ioan. Azorius dict. 1. tom. institut. Moral. lib. 8. capite 24. versic. *Quæres*, col. 2274. & Fr. Thom. à Iesu dict. lib. 5. de procur. omn. gent. sal. par. 1. dub. 2. pag. 205.

46 Quibus Ego adijcio, quòd etsi re verâ daremus, infideles † ad baptismū suscipiendum primò, & principaliter ob temporale commodum, vel excusandam pœnam mortis adductos fuisse, ipsi quidem sic suscipiendo peccarent, licet non tantum, quantum si prorsus baptismum renuerent; invitantes tamen non ita: cùm licitum sit invitare ad minus peccatum, ut singulariter sentit Div. Augustin. lib. 2. de adulter. coniug. cap. 15. & habetur in cap. si quod verius 33. q. 2. & sequuntur Adrian. quodlibeto 9. litt. E. Caietan. in 2. 2. q. 78. art. 8. Navarr. in Manual. cap. 17. num. 263. & in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 5. num. 14. & Ant. Naldus in quæst. pract. verb. *Baptismus*, num. 8. & verb. *Infidel.* numer. 6.

47 Quâ etiam ratione subsistit † doctrina D. Gregor. relata in dict. capite iam verò 23. q. 6. & probata post gloss. in d. cap. debet; quæ habet, posse Christianos † Principes, Iudęos & alios infideles sibi subditos ad Fidem inducere, eos à tributis & oneribus aliquatenus relevando, si converti voluerint, vel maiora eis tributa, & servitia imperando, atque iniūgendo, si in sua perfi-

48

dia pertinaciter maneāt, quod sequū-tur, & ad privationem etiam honorū & aliorum favorum, & privilegiorum extendunt gloss. & Prępofit. in. d. cap. de Iudæis, 45. distinct. Abbas in. d. cap. maiores, §. item quæritur, de Baptismo, Marquard. in tract. de Iudæ. & Infidel. 3. par. cap. 2. num. 8. & 1. par. cap. 14. pag. 57. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 3. cap. 13. Gregor. de Valencia 3. tom. disp. 1. q. 10. art. 6. col. 410. Azor. d. vers. *Quæres*, Ricciullus d. lib. 2. cap. 36. num. 7. & 8. & Suar. d. disp. 18. sect. 3. num. 8. & 9. Vbi tamen advertit, in huiusmodi servitiorum, vel tributorū impositione iustitiam, & terminum, quem vocant rigorosum, excedi non posse. Nam servitijs, vel exactionibus insolitis gravari non debēt, ex doctrina text. in cap. sicut, de Iudęis, Div. Thom. in epist. ad Ducissam Lotharingiæ, Ioan. Andr. in addition. ad Specul. tit. de Iudæis, sup. rubr. & Innocent. & Panormit. in. d. cap. quod super his, de voto.

Et est videndus Simon Maiol. dict. colloq. de perfid. Iudæ. pag. 256. & sequent. ubi addit, Iudęos in vilioribus, & sordidioribus officijs, & laboribus occupari posse, & debêre, cùm sint veluti servi Christianorum, & hoc multum ad eorum conversionem proficiat. Quod Regius Vates orasse videtur 49 † Psalm. 32. dicens: *Imple facies eorum ignominia, ut humilientur, & tunc requirant nomen tuum, Domine.* Et Isaias cap. 26: *Domine, in angustia requisierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis.*

Idem novissimè tradit Steph. Gratian. in discept. forens. tom. 4. capite 658. pag. 114. pluribus probās, 50 † Iudęis, ob prędictam rationem, non debêre servari ęquitatem, de quo etiam agit Ricciullus d. lib. 2. cap. 20. & Petr. Cenedus in collect. 59 ad Decretales, pag. 198. num. 3. ubi 51 † ait, Iudæos à Christianis habitu distingui debêre, per text. in cap. in nonnullis 15. de Iudęis, & alia, quę tradit Guillel. Bened. in cap. Raynuntius, verb. *Raynuntius de Clara*, num. 64. Palac. Rub. in repet. rub. §. 70. num. 29. & Did. Perez in l. 8. 37. & 38. tit. 3. lib. 8. ordin. & Tiber. Decian. dict. lib. 5. criminal. cap. 12. num. 16. Ricciullus ubi sup. cap. 43.

52 Vtrum autem † prędicti Iudæi, vel infideles, Christianis Principibus subditi, ab eorum Regnis expelli, & bonis spoliari possint, si Evangelij Fidē amplexari noluerint, maiorem quidem difficultatem habet, propter aientes, & negantes Doctorū sententias, quæ in hoc articulo reperiuntur: quarum Auctores, & argumenta latè adducit Camill. Borrell. de præstā Reg. Cath. cap. 69. per totum, Cened. in collect. 15. ad Decretal. num. 2. pag. 122. Decian. ubi sup. cap. 11. num. 1. & seqq. & cap. 13. num. 2. & Simon Maiol. in. d. tractat. de perfid. Iudæ. ex pag. 40. ubi inserit consilium circa hoc à Doctoribus Mediolanensibus factum, quādo Iudæi ab illo Ducatu expulsi fuerunt, & novissimè Ricciullus dict. lib. 2. cap. 51. per totum.

Sed verior, & communior opinio est, quâ etiam contrariæ ad concordiam redigi possunt, ut regulariter, si quietè, & pacificè inter Christianos degant, nullumque ab eis incommodū religioni, & saluti publicæ timeatur, tolerari debeant, & ab omnibus iniurijs defendi, & sic resipisce re possint, & voluntariè ad Fidem converti, dict. cap. dispar 23. q. 8. cap. Iudæi, de testibus, dict. cap. qui sincerâ 45. distinct. cap. quiescamus 42. distinct. cap. non satis 86. dist. cap. si cupis 16. q. 1. l. nullus, C. de Iudæis, cap. etsi Iudęos, cap. sicut, eod. tit. Gloss. Bart. & Doct. in l. multum interest, D. de verbor. obligat. Præposit. in. d. cap. qui sincerâ, col. 2. Oldrad. cons. 87. & 264. Alex. cons. 71. vol. 2. & cons. 99. vol. 6. Paris. cons. 11. vol. 4. Marquard. de Susanis d. tract. de Iudę. & Infidel. 1. part. cap. 7. Roland. cons. 25. vol. 3. & Ioan. Bapt. Ferretus

cons.

consil.37.& consil.381. per tot. Vbi tamen protervià, & ingratitudine suâ Christianorum gratiam,&charitatem demeruerint, vel aliquid in eos moliti sint, aut pravo suo exemplo, & superstitiosis ritibus Christianum populum turbare,aut fœdare potuerint, aut aliæ similes causæ intervenerint, quæ iustum religiosi Principis animũ moveant,tunc rectè expelli,& bonis privari possint,ut sæpesæpius cum magno consilio, & Catholicę pietatis, & Religionis exemplo factũ videmus in casibus sup. c.16.ex n.113. relatis, & in plurimis alijs,quos, hanc sententiã sub hac distinctione sequentes, commemorant Oldrad. Alexand. Paris. Roland.Decian.Borrell. & reliqui ubi sup.Socin.cons.86. lib.4. Corsetus de potestat.Regia,quæst.81.Pet.Malferit.cons.769. num.90. apud Mãdel. vol.4. Albertin.de hæretic.lib.6. q. 7. Hermes Lethmatius de instaurata relig.lib.2.capit.12. Conrad. in templo omn.Iud.lib.1. c.1. §. 3. verb. *Vsuras*, ex n.12. Didac.Perez in l.4. tit.3. lib. 8.ordin.Simancas in Cathol.institut. titul. 35.num.5.& sequentibus, Andr. ab Egea in cap.Canonum statuta, numer.254.& seq.de constitut. Aviles in cap.Prætor.verb. *Servitio*,num.5.Rojas de hæret. 1.part. ex num. 565. & singular. 37. vers. *Et ita*, Simon. Maiol.dict.colloq.de perfid.Iudę. ex pag. 48.& 188. & 203. ubi agit de Iudæis iustè spoliandis, Carol.Tapia in 1.lib. iur.Regn.Neapol. sup. prag. 2. de Iudęis,num.1.& sequenti, Philipp. Paschalis de virib. patriæ potestat.1.part. cap. 7. num. 14.& 15. Thom. à Iesu dict.lib.5.de procur.omn. gent. salut. dub.5.pag.209. Ricciullus dict.cap.51 num. 11. & seqq. & alij, quos cap. sequenti,num.89.citabimus. Proquibus facit Motus proprius Pij V.incip. *Hebræorum gens*,dat.ann.1568.4.Kalend. Martij,&alia plura,quę novissimè cõgerit Fr. Iacob. Bleda in defensione Fidei pro expulsione Moriscorũ,tract. 2.cap.1.§.2.& in hist. Mauror. lib. 1. cap.12.pag.37.

53 Qvartò constituo,quòd † etsi in eiusmodi indirecta, & causativa Fidei introductione & receptione aliquis fortè excessus intervenerit,cuius prætextu infideles ipsi magis coacti,quàm suasi, aut verius compulsi, quàm impulsi videri possint; adhuc tamen illis permitti nõ debet à Fide semel ita recepta desciscere. Quia quamvis disciplina Christiana hunc modum conversionis graviter prohibeat, & detestetur: eadem tamen, Religionem ipsam semel sive iure,sive iniuriâ susceptam nullo modo deserendam esse decernit, ex rationibus, de quibus in Concilio Tolet. IV. cap.56. † relato in cap. de Iudæis 45. distinct. ubi ita habetur: *Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt venire (sicut factum est temporibus religiosissimi Principis Sisebuti) quia iam constat eos, Sacramentis Divinis sociatos, baptismi gratiam suscepisse,& chrismate unctos esse,& corporis, & sanguinis Domini extitisse participes, oportet,ut Fidem,quam etiam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur,ne nomẽ Domini blasphemetur,& Fides, quam susceperunt, vilis, & contemptibilis habeatur.* Quod latè probat Lofred. consil.48. sub num. 3. versic. *Alia verò*, Henric. de Boic. in cap.1. num.7.de baptismo, Stephan.de Gaëta in repet.cap.ad limina 30. quæst.1. §.1.num.15. Philip. Paschal.de virib. patr.potest.1.par.cap.7.num.20.Ricciullus d.lib.2.de iure person. cap. 35. per totum. 54

Et in nostris terminis considerat Ioseph. Acosta dict. lib 2. de procur. Ind. salut. cap. 11. pag. 252. ubi allegat Div. Augustin. epistol. 50. ad Bonifac.dicentem: *Plus enim habet iuris, quod in eis Dominicus character agnoscitur*:& potuit allegare id, quod in simili de filijs parvulis infidelium,de facto cõtra parentum voluntatem baptizatis, diximus sup. cap. præcedenti

num.

num.40.& Ricciullus ubi sup. cap.34. Et spem integrioris, & purioris Fidei in filijs,& successoribus infideliũ prędicto modo conversorum, quam etiã cum D.Gregor. & alijs cõsideravimus cap.16.num.108.

55 Et facit † text.in cap. cõtra Christianos,de hæret.lib.6. ubi hoc procedere dicitur, etiam si infideles metu mortis, aut corporis cruciatus,baptizari se permiserint,modò absolutè nõ fuerint coacti, puta ligati, vel vi aquâ baptismali abluti, & chrismate illiniti.

Quorum iurium argumento rectè resolvit Tiber. Decian. lib. 5. crimin. 56 cap.10. numer.21. quòd si † infidelis philocaptus amore alicuius puellæ Christianæ, simulatè factus sit Christianus, ut illam sibi copularet, & baptismum receperit: si posteà reversus sit ad pestem infidelitatis, cogendus est in Fide perseverare, & uti Christianus Apostata punietur, & valebit matrimonium, neque illa mulier poterit alteri nubere, & verè dicetur character baptismi impressus, cap. sicut ficti 1.quæst.1.cap.solet,& capite quamvis,de consecrat.distinct.4. Quæ tamen,ut idem Decianus advertit,intelligenda sunt quoad forum contentiosum, secus in foro conscientię, ut per Innocent. in cap. 1. circa finem, de baptismo, & Abbat. in cap. ultim. eodem; quia cùm Ecclesia ignoret intentionem,& quilibet pręsumatur bonus,poterit illum cogere, ut perseveret, & punire nolentem: & ita etiam in terminis tenuit Marquard. de Iudæis,3.part.cap.2.num.8. Beroius q. 2. incip. *Ex facto quærebatur*, Paschalis dict.cap.7.num.21.Ricciullus dict. lib.2.cap.31.num.ult.

57 Quinimò, † etsi per ludum, cum intentione tamen baptizandi,pueri Iudæorum, vel infidelium se ipsos invicem baptizarent,servatis verbis.& formâ baptismi,dicerentur verè baptizati,& cogerentur perseverare,prout factum fuit ab † Alexandro Alexandrino Episcopo;qui cùm per viam incedens,vidisset puerum Iudęum, Athanasium nomine, in ludo puerorum se pro Episcopo gerentem, & baptizantem alios pueros,coëgit omnes perseverare in Fide Christiana. Quo factũ fuit,ut Athanasius maximus evaderet Fidei propugnator, ut refert hist. Eccles.lib. 10. & Tiber. Decian. d.lib.5. cap.12.num.28. 58

Et,quod plus est,sufficere,quod infidelis suâ sponte petierit baptizari, ad hoc ut ad baptismum suscipiendũ cõpelli possit, licèt posteà pœniteat, & reluctetur,tenet Marquard. d.3.part. cap.3.num. 1. quem refert & sequitur Ricciull.dict.cap.31.num.26.

59 Quinimò, † si Iudæus, vel Saracenus ętate maior per vim præcisã coactus sit sacrum baptisma recipere, & per longum temporis spatium nihil in contrarium dixisset, sed per aliquos actus illum baptismum tacitè approbasset;tunc characterẽ impressum remanêre, absque dubio existimat Marquard. d. cap.2.n.9.Paul.Paris. cõs.2. num.26.lib.4.& Ricciull. d.lib.2.cap. 35.n. 3. cùm illa pręcisa coactio per actus sequentes videretur purgata, pręterquam si perpetuò durasset eadem causa coactionis,iuxta ea, quæ in simili tradit Decius consil. 219. n. 7. & sequent. & in proprijs terminis allegant Henric. Boic. in cap. maiores, de baptismo. Qui tamen re verâ hoc non dicit,sed potiùs contrarium; quia cùm nihil receptum sit, non invenitur,quod ratificetur, & ita adversus Paris.benè resolvit Paschalis ubi sup. num.19.

Idem etiam erit dicendum in quæstione, quam movet Licentiatus Zurita in suis quæst.Theolog. cap.40. de Indis, nimirum, † qui ob eam causam Christianam Religionem suscipiunt, ut suum Regem imitentur, alioqui ipsam non suscepturis. Nam etsi verum sit, quòd qui hac tantùm sui 60

Principis auctoritate, & exemplo ducti ad Fidem, & baptismum accedunt, admitti non debêrent, ex doctrina D. Thom. 1. 2. quæst. 109. art. 6. quia id facientes, non modò irreligiosi, verùm & impij sunt, ut docet idem D. Thom. 2. 2. quæst. 5. art. 2. semel tamen admissi, disciplinam Christianam servare compellentur, ex dict. cap. de Iudæis.

Imò nullatenus sperni debebit in hac conversionis infidelium, præsertim Barbarorum, expeditione, Principum eorum auctoritas, † quę, ubi Indis tantùm servit in modum prævię dispositionis, licita est, & admodum necessaria, ut faciliùs ad Fidem alliciantur, iuxta doctrinam eiusdem D. Thom. 2. 2. quæst. 27. art. 3. & quæst. 100. art. 3. Nam ut Cicero in epist. inquit, quales in Republica Principes sunt, tales reliqui cives esse solent, & cũ Claud. teste, totus componatur Orbis Regis ad exemplum, ubi Rex boni, & honesti curam habuerit, subiectos sibi cives eandem viam amplecti docebit, ut Velleius Paterc. lib. 2. & Seneca in Thieste dixerunt.

61

Et in specie receptionis Fidei ostendunt † plures Regiæ schedulæ, quæ hanc curam conquisitoribus, & Prædicatoribus Indorum iniungunt, ut eorum Regulos, TECLES, sive CACIQVES, primùm ad Fidem allicere studeant, ut deinceps pronior, & facilior aditus reliquis aperiatur, quæ extant in 4. tom. impress. ex pag. 221. & præsertim in instructione data Ferdin Cortesio Vallisoleti 26. Iunij an. 1523. pag. 248. ibi: *I porque como sabeis de causa de ser los dichos Indios tan sujetos a sus Tecles i señores, i tan amigos de seguirlos en todo, parece, que seria el principal camino para esto começar a instruir a los dichos señores principales, &c.*

62

Quibus etiam cavetur, † ut omnia alia media excogitentur, & exequantur, per quæ Fides, & Religio Catholica faciliùs, & commodiùs Barbaris suaderi posse videatur. Et inter cætera animadvertitur in instructione: *Del Bosque de Segovia*, ann. 1573. dict. tom. pag. 245. vers. *Aunque de paz*, ut † Prædicatores ornatiori, quantum fieri possit, cultu, in primis ad Indos concionibus incedant, albis saltem stolis, & superpelliceis induti, & ut musicis etiam instrumentis, atque concentibus, ubi oportuerit, utantur, quo maiorem in animos Indorum venerationem, & admirationem incutiant. Quod mirè convenit cum quæstione, quam proponit Zurita ubi suprà cap. 32. † an scilicet, si qua Indorum gens minus ædificaretur, pauperi Evangelizantium cultu, & tenui victu; propterea Prædicatores splendidiorem ornatum assumere, lautioremque mensam instruere debêrent? Et resolvit, quòd poterunt, si id tendit ad dignitatem religionis inducendam, vel augendam ex doctrina D. Thom. 2. 2. quæst. 129. art. 8. & quęst. 87. art. 1. & q. 186. art. 3. dum hic ornatior splendidiorque cultus, cum gravi pauperum vexatione, & eleemosynæ detractione non fieret, ut idem D. Doctor insinuat in eâd. 2. 2. q. 30. art. 4. & quæst. 185. art. 7.

63

64

65

Et † à sanctissimo illo Indiarum Orientalium Apostolo B. Francisco Xaviero factum videmus; qui cùm aliàs paupertatis, & humilitatis observantissimus fuisset, ubi tamen prædicando ad Iaponios pervenit, cultiorem vestem assumpsit, & maiori comitatu, atque exteriori ornatu usus est, quia id, iuxta illarum gentium mores, necessarium esse cognovit, ut referunt Horat. Turselinus, & Ioan. Lucena in eius vita, Ioan. Maffæius histor. Indic. lib. 14. pag. 335. Fr. Ant. de San Roman. in hist. Ind. Orien. lib. 4. cap. 10. pag. 664. & melius Ferdin. Mendez Pintus, qui se oculatũ testẽ fuisse affirmat, in suis peregrin. cap. 109. Et idẽ fecit † B. Pat. Matthęus Riccius in suis Christianis inter Sinas expeditionibus,

66

67

ut narrat Nicol. Trigaultius in historia, quam de eis eleganti stylo composuit, lib. 3. cap. 11. Novum † quippe nō est, sed multis retrò exemplis, & sæculis comprobatum, ut honor vestibus pretiosioribus, vel ornatioribus adhibeatur, atque eàpropter illis quilibet citra vanitatis, & luxus notam secundùm dignitatem, quam gerit, vel officium & legationem, quam exercêre studet, uti potest, & debet, ut latè probat Chassan. in Catal. glor. mundi 1. part. consid. 23. in princip. & part. 7. consid. 44. & part. 12. consid. 96. Speculat. loquens de iudicibus, & advocatis, tit. de advocat. §. *Sequitur videndum de vestibus*, colum. 2. & Stephan. Gratian. discept. forens. cap. 284. num. 39. & seq.

68

Quinimò licitum etiam esse, infideles, exemplo & sanctimoniâ Prædicatorum inducere, quamvis aliquando in his falli auditores contingat, idem Zurita docet cap. 8. motus auctoritate, & argumentis D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 2. & in 1. 2. q. 54. & 57. art. 2.

Et ibîdem in quæstionem deducit, utrum † si Indus non intelligat graviora, & firmiora argumenta, quibus ad Fidem adduci posset, liceat levibus alijs & imbecillis rationibus illū attrahere? Et non licêre resolvit, quin potius graviter peccare, qui solidas rationes omittit, & falsis, levibus, aut sophisticis rem adeò gravem pertractat, & in qua vix quisquam prudenter credere posit, qui causas credendi sufficientes non habuerit, secundùm D. Thom. 1. 2. quęst. 100. art. 5. & 2. 2. q. 189. art. 9. & quęst. 4. art. 1. Maximè cùm † nemo ita rudi, & barbaro ingenio esse posit, ut capere non valeat evidentes quasdam de Fide credenda persuasiones, ex traditis ab eodem D. Thom. 1. 2. q. 58. art. 4. & q. 65. art. 3. & in 2. 2. q. 45. art. 5.

69

70

Et faciunt, quæ in simili tradit Tiber. Decian. lib. 5. crimin. cap. 10. num. 18. docens, † quòd quemadmodum minis, & timore infideles ad Fidem allicere nō permittitur, ita nec fallacijs aut deceptionibus, ex dict. cap. qui sincerâ, cum alijs suprà relatis. Et Simon Maiolus d. tract. de perfidia Iudęorū, pag. 220. ubi resolvit, nemini permissum esse, se defendere, aut Fidem suam adstruere cum iniuria Christi, & contumelia Ecclesiæ. Vnde † Iob. 13. dicitur: *Nunquid Deus indiget vestro mendacio?* Et D. Paul. ad Roman. 3: *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundat in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam, nos dicere, faciamus mala, ut inde eveniāt bona, quorum damnatio iusta est?*

71

72

SVMMARIVM Capitis XIX.

1 *Auctores, qui ad Fidem introducendam vim aliquam permittunt, qualiter sunt accipiendi, & defendendi.*

2 *Apostolicum modum in prædicando observare, ubi illud commodè fieri potest, congruentissimum est.*

3 *Indorum Novi Orbis conversio media quadam via curanda fuit.*

4 *Fidei in negotio, inter Barbaros & protervos, levem aliquam compulsionem & severitatem salutarem admittit D. August. & alij, quorum verba referuntur.*

5 *Auctores, qui nullam omnino vim, nec armorum terrorem in conversione infidelium admittunt, securiorem opinionē sequuntur, & qualiter argumentis contrariæ respondeant.*

6 *Fidei prædicationem, & propagationem quamvis Christiani curare teneantur, non tamen debent hac causa Apostolicos prædicandi canones transilire.*

7 *Sancta quæ sunt, sanctè tractari debent.*

8 *Finis bonus non iustificat actum, nisi per iusta media exequatur.*

9 In-

9 *Intentio bona non excusat eum, qui illicita facit.*

10 *Infideles quamvis peccent non recipiendo Fidem, non tamen possunt à fidelibus hoc prætextu puniri.*

11 *Præceptum de prædicanda Fide non obligat ad transgrediendum aliud, quo insontes puniri, & debellari vetantur.*

12 *Conversionem aliorum nemo curare debet, si se exponat periculo peccandi.*

13 *Peccatum quantumvis veniale quis cōmittere non debet, etiam propter lucrandas omnes animas mundi.*

14 *Principes licèt sint Divinæ legis, & Fidei custodes, illam tamen debitis modis tueri debent, no autem illicitis & violentis.*

15 *Natio nulla est, ex qua aliqui non sint prædestinati.*

16 *Ecclesiæ Dei omnes gentes promissæ sunt, non tamen omnes homines omnium gentium.*

17 *Reges Hispaniæ curam cōversionis Indorum sibi à Sede Apostolica demandatam, qualiter exercere debeant.*

18 *Finis curam qui habet, licèt possit disponere media, intelligitur de medijs permissis, & ad illum finem proportionatis.*

19 *Arma, quibus Christiani milites, & Prædicatores in conversione Indorum uti debent, qualia sint?*

20 *Ministri, si idonei fuerint, etiam hodie, Apostolico more prædicando, multum inter barbaras nationes proficient.*

21 *Apostoli olim inter nationes non minus feras, & barbaras, quàm Indorum, soli, & inermes prædicarunt.*

22 *S. Fran. Xavierus modo, & fructu suæ prædicationis utile, & recens dedit nostris temporibus Apostolicæ imitationis exemplar.*

23 *Indorum salus desperanda non est, quos iam Deus ad Evangelium vocare videtur.*

24 *Prædicatoribus Fidei certissimū auxilium Deus, Isaiæ 55. & Psal. 67. promittit.*

25 *Linguarum varietas, & ignorantia veros prædicatores Fidei à cōversione Indorum terrere non debet.*

26 *Prudentia caret, qui quod cœlesti virtute vacuum est, humanis cōsilijs explere intendit.*

27 *Apostoli magis virtutibus, quàm miraculis, Orbem converterunt.*

28 *Infideles hodie etiam magis virtutibus, quàm signis Prædicatorū movebuntur, & quare? cum D. Chrysost.*

29 *Miracula nō defuerunt hoc sæculo prædicantibus inter Indos.*

30 *Regula de concessione antecedentis ad positionem consequentis, fallit, quando hoc sine illo exerceri potest.*

31 *Zelus extendendæ Christianæ religionis tunc laudari debet, cùm eiusdem Religionis præcepta non frangit.*

32 *Cap. si non ex Fidei 23. quæst. 4. vera explicatione donatur.*

33 *Intentio recta in bellis semper requiritur. & laudatur.*

34 *Infidelibus quibus, & quando bellum licitè inferri possit?*

35 *Cap. Dispar. 23. quæst. 8. explicatur. Et num. 38. & 41.*

36 *Saraceni, & alij infideles, qui sunt hostes Fidei, & occupāt Provincias Christianorum semper debellari possunt.*

37 *Bellum à Christianis cōtra Turcas licitè moveri nō posse, fuit hæresis Lutheri & Erasmi, quæ reprobatur.*

38 *Argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo resultat absonus intellectus, vel aliorum iurium correctio.*

39 *Relativum* quis *vel* qui *aliquando restrictivè, aliquando declarativè, & generaliter ponitur.*

40 *Lex 2. tit. 23. part. 2. explicatur.*

42 *Ecclesia licèt hodie maiorem auctoritatem, & potestatem habeat, quàm anteà; non tamen ea utitur adversus simplices infideles quietè & pacificè degentes.*

43 *Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. vera expositione donantur. Et num. 53.*

44 *Deus semper vult, ut infidelium*

re olim Gentilibus datum fuerit, latè discutitur.

77 Pagani in iure dicuntur, quotquot à militia erant immunes, & liberi.

78 Infideles, sibi subditos, à suis Regnis Princeps Christianus ex iustis tantùm causis expellere potest.

79 Sisebutus Hispaniæ Rex, & Dagobertus Galliæ, an præcisè, vel causativè Iudæos sui Regni ad baptismum recipiendum coëgerint?

80 Heraclij Imperatoris Constantinopolitani notabilis historia refertur, ob quam omnes Iudæos sui Imperij baptizari coëgit, & ut in Hispania & Gallia cogerentur, curavit.

81 Sisebuti actionem tanquam iniustam Concilium Tolet. IV. pro parte rescidit. Et plures alij Auctores apertè damnãt. Et num. 83. & 85.

82 Concilio Tolet. IV. factum Sisebuti circa conversionem Iudæorum reprobanti, ipsum Sisebutum interfuisse, docet Episcopus Palentin. Qui reprobatur.

84 D. Isidorus Hispalens. qui floruit temporibus Sisebuti, eius factum etiã tunc prudentioribus non fuisse probatum, affirmat.

86 Reges Catholici Ferdinan. & Elisabeth, Iudæos, & Mauros ab Hispania expellentes, iustissimis rationibus moti sunt, & eis vim directam non intulerunt. Et num. 90.

87 Iudæos, & infideles inter Christianos morari periculosum est. Et num. 94.

88 Oculi dum spectant læsos, læduntur & ipsi, ex Ovidio.

89 Dissimilibus non conversari salutare est.

91 Status, & Religionis tuendæ ratio, efficit, ut infideles iam baptizatos à suis Regnis Princeps expellere possit.

92 Philippus III. Rex noster pijssimus, & invictissimus laudatur, ob expulsas à suis Regnis Maurorum reliquias.

93 Mauri, sive Morisci ultimò ab Hispania per Philippum III. expulsi, quot fuerint? & historiæ huius expulsionis remissivè.

Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regius Secretarius citatur, & laudatur ibidem.

95 Pepecornus Iudæus conversus multa flagitia admisit, & carmina de eo Vlrichi ab Huten.

CAPVT XIX.

In quo de solutione argumentorũ, quæ in prædicta quæstione ad utramque partem expensa sunt, specialiter agitur.

QVIBVS ita præhabitis, & constitutis, prior opinio in quæstione, sive titulo, de quo agimus, iuxta modum suprà dictum accepta, nõ ineptè defendi poterit, cùm pro ea militẽt rationes, & auctoritates adeò lato calamo peroratæ. Et † ad cõtrarias responderi potest. Primum, & secundum argumentũ non obstare, quia loquuntur de vi directa, & absoluta, quâ verum est, neminem ad Fidem compellendum esse, cùm hæc sit suadenda, nõ imperanda, aut cogenda: Nos tamen, non de eiusmodi vi, sed de indirecta, & causativa tractare, quæ, ut diximus, non reprobatur, & sæpè per medium bellorũ, & comminationẽ inducitur. 1

AD tertium verò, quartũ, & quintum respondemus, † fatendo, verissimum quidem, & certissimũ esse, Christi Fidem suaviter, & pacificè, atque Apostolico more, & instituto cõgruẽtiùs, & citra aliquod damnum, & scandalum prædicari, & ubi illud teneri commodè potest, nihil prius, neque melius reperiri, ut sæpè retulimus, 2

in istis autem Novi Orbis regionibus ob rationes suprà cōsideratas, exactè observari nō posse, nec potuisse, † ac propterea aliâ mediâ viâ, horum barbarorum conversionem curādam fuisse, qui in sua infidelitate relinqui non debuerunt.

Quam solutionem, ultra Auctores sup. cap. præced. ex num. 5. allegatos, expressis, & elegantibus verbis tradidisse videtur D. August. epist. 1. ad Bonifacium ita inquiens: † *Melius quidem esse quis dubitaverit, ad Deum colendum homines doctrina duci, quàm timore pœnæ, vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideò illi, qui tales non sunt, negligendi sunt. Multis enim profuit, prius timore, vel dolore cogi, ut possint posteà doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari.* Cuius loci mentionem faciens Iust. Lipsius advers. Dialog. vers. *Divinum illud*, in fine, se non vereri, ait, in Fidei negotio, *Levem aliquam, & cùm spe fructus compulsionem admittere, minantem tamen magis, quàm cogentem.*

Nec dissentit Ioseph. Acosta, qui ultra ea, quæ ab ipso mutuavimus suprà prox. cap. num. 7. iterum lib. 3. cap. 13. pag. 229. docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiusmodi Barbari penè omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuedine impulsi, hos certè severitate quadam salutari in Ecclesiæ gremium intrare compellendos esse.

Siquis autem adhuc posteriorem † opinionem defendere voluerit, quæ nullam coactionem, nec armorum interventionem in Fidei prædicatione, & propagatione permittit, quamque in puncto iuris veriorem & securiorem esse tradidimus, & novissimè probat Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 9. num. 5. argumentis contrarijs ita suo ordine satisfacere poterit.

Non obstare primum, inde cōstructum, quòd Ecclesia, & eius alumni nō solùm habeant potestatem, verùm & præcisam necessitatem Fidei per Orbem universum disseminandæ, prout & infideles illam recipiendi; & in hoc magis, quàm in cæteris omnibus rebus charitatis officium ac præceptum impleri. Nam † respondetur, hæc quidem omnia verissima esse; ita tamen infidelium conversionem disponi debêre, ut nulla violentia eis hac de causa inferatur, nec doctrinę Apostolicæ limites excedantur, sed potiùs res adeò pia, † & sancta, piè quoque, & sanctè tractetur, ut aliàs dicitur de matrimonio in Concilio Trident. sess. 24. de reformat. matr. cap. 10.

Finis † quippe bonus alicuius actionis non facit eam bonam, aut legitimam, nisi per iustos, & legitimos tramites fiat, princip. procem. inst. ibi: *Et per legitimos tramites*, D. Paul. ad Rom. 3. vers. 8. cap. qui sine Salvatore 26. q. 2. cap. admoneant, cap. non observetis 26. quæst. 7. Navarrus in tract. de finib. human. act. num. 8. Quemadmodum neque † bona intentio, etiā cum vincibili ignorantia coniuncta, eum à peccato excusat, qui facit, quod scire debuit, sibi non licêre, ut probatur Act. 3. vers. 7. & per D. Thom. Medinam, & alios in 1. 2. q. 74. art. 5. & q. 76. art. 2. communi Tholog. in 2. distinct. 22. & ex alijs relatis à Gregor. de Valencia disput. 2. q. 3. punct. 6. & quæst. 5. & Mart. Delrio in disquisit. Magic. lib. 4. cap. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 334. & lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. pag. 486. ubi tractat, an liceat, remedium petere à maleficis?

Et quamvis † infideles, prædicatam sibi, & sufficienter propositam Christi Fidem non recipientes, graviter peccent: non tamen possunt Christiani, eos sub hoc prætextu punire, aut debellare, cùm id sibi nequaquam permissum, sed potius prohibitum reperiatur Matth. 10. Marc. 6. & Lucæ 9.

Quia

11 Quia † præceptum illud affirmativum de Fide prædicanda, & disseminanda, & de idololatria vitanda, nequaquam fideles constringit, ut ad illud implendum alterum fortius, & potentius præceptum, negativè cōceptum, trāsgrediantur, quo insontes, & innocentes non esse occidendos, nec bello, & iniurijs lacessendos docemur, ut habetur Exodi cap. 23. & Matth. cap. 19. Cùm † nemo teneatur aliorum conversionem curare, si se exponat periculo peccandi. Quia non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona, 13 & † etiam ob lucrandas omnes animas mundi, nō potest quis peccatum, quantumvis veniale, committere, ut in nostræ quæstionis terminis benè obsérvant, & probant Ioan. Andr. in reg. peccatum in Mercurialibus, Ant. à Corduba dict. lib. 1. quæstionarij, quæst. 57. Eman. Roder. in quęst. regular. 3. tom. quæst. 32. Ferdin. Rebellus de oblig. iust. lib. 1. quæst. 14. sect. 8. num. 58. pag. 123. Beccanus in sum. 2. tom. cap. 13. quæst. 4. Simon Maiol. de perfid. Iudæor. pag. 103. Pat. Fran. Suarez in tract. de Charitate, disput. 9. sect. 5. ex num. 2. & alia adducens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos, 5. part. num. 200. & Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 25. pag. 132. & seqq. & cap. 28. pag. 171.

14 Neque hoc excusat, † quòd Christiani Principes, ut in argumento subiecimus, esse debeant Divinæ legis custodes, & vindices: nam, ut rectè advertit Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. col. 407. vers. *Ad secundum*, id sic intelligendum est, ut debeant rectâ ratione, modoque consentaneo illius observationem tueri, ac promovêre. Non est autem in proposito recta ratio ea, quæ est per vim, cùm potiùs hoc alienum sit ab ipsa lege Divina, & modo quo Christus Evangelium suum prædicari voluit; qui, ubi sibi visum fuerit oportere, illorum conversionem disponet. Cùm † nulla natio sit, ex qua non sint aliqui prædestinati, Apocal. 7. Et secundùm doctrinam D. Augustini epistol. 80. † in omnibus gentibus, ubi nondum est Ecclesia, oportet, ut aliquando sit, licèt non oporteat, vel necessarium sit, ut omnes, qui ibi fuerint, credant: quia omnes gentes promissæ sunt, non omnes homines omnium gentium: non enim omnium est fides. Quod, Augustino non citato, cum Lyrano, & Hadriano Fino rectè advertit P. Ribera in Micheam cap. 4. num. 23. docens, non omnes omnium gentium homines venturos esse ad Christum, & ad Ecclesiā; venturos tamē esse multos ex singulis nationibus, & optimè probat, & prosequitur Pat. Fran. Suarez in 3. par. D. Tho. tom 4. 59. art. 6. disput. 56. sect. 1. pag. 661.

15

16

17 Secundo verò † argumento responderi potest cum Episcopo Chiapens. in replic. 5. & 12. ad obiect. Sepulvedæ, & Dom. Soto in 4. distinct. 5. quęst. unic. art. 10. pag. 270. vers. *Alij verò*. Quod, etsi Reges nostri non solùm ex communi charitatis præcepto, verùm & ex pręcisa obligatione, sibi per Bullam Alexan. VI. iniuncta, conversionem Indorum curare debuerint, & sic etiam ad eos pertinêre videatur cura de medijs, ad eandem conversionem tendentibus, cùm ordinaria non sufficiant, propter difficultates, feritatem, & barbariem Indorum, & alia impedimenta, quæ in eodem argumento, & suprà cap. proximo ex num. 2. consideravimus.

18 Hoc tamen † intelligi debet, quatenus ea, quæ sunt ad finem, eidem fini proportionantur, & ad eius consecutionem permissa, utilia, & conducibilia censentur, argumento l. legata inutiliter, D. de adimend. legat. Et eorum, quæ tradit Covarru. lib. 1. variar. cap. 1. vers. *Medium autem*. Secus verò contingit, quando

talia media prohibita sunt, & finem, ad quem diriguntur, potius impediunt, retardant, aut destruunt; qualia ea omnia esse dicunt, quæ violentiam aliquã & bellorum, atque armorum terrorē includunt, & ab antiquo Apostolorum instituto discedunt, ex rationibus, & auctoritatibus toto cap. 17. perpensis. Tũc enim melius esse inquiunt, à prædicatione, & conversione desistere, quàm lege Dei perfractâ, eiusdem legis observationem prohibitis, & repugnantibus medijs, inducere velle.

19 Arma † etenim, quibus Christiani milites in hac expeditione uti debent, ut sæpè consideravimus, & benè advertit Hieron. Zevallos dict. 4. tom. pract. commun. quæst. ult. num. 200. & seqq. illa duntaxat sunt, de quibus D. Paul. loquitur 6. ad Ephes. *Estote succincti lumbis mentis vestræ in veritate, & induite loricam iustitiæ, & calceate pedes in præparatione Evangelij pacis.* Quibus mediantibus, si parum, aut nihil profecerint, & exitus votis non responderit, omni prorsus culpâ vacabunt.

20 Præterquàm † quòd absurdum esse putant, existimare, ob difficultates & impedimenta suprà relata, Evangelij cursum, more, & exemplo Apostolorum servato, hodiernis, ut antiquis tẽporibus, etiam inter feras, & barbaras nationes, ingentem progressum non habiturum, si idonei ministri eligãtur, qui Dei causam magis quàm suam agere curent, & patientiâ, labore, ac vitæ puritate susceptum ministerium, prout rei gravitas, ac dignitas postulat, exequantur.

21 Nam † ipsi Apostoli olim ad alias gentes non minus barbaras promulgandi Evangelij causâ, humanis prorsus suppetijs destituti, destinati sunt, ut latè memorant Auctores, quos citavimus suprà lib. 1. cap. 14. num. 81. & Thom. à Iesu statim allegandus.

22 Et tempestate nostrâ † sanctus Fran. Xaverius, & alij eius socij Evangelium Evangelicè cum magno fructu in India Orientali prædicasse legitur Indis, Persis, Arabibus, Æthiopibus, Malabaribus, Japponensibus, Sinensibus, & infinitis alijs. De quo, ultra alios, solitâ eloquentiâ plura scribit Maffæius in sua Ind. Orient. hist. lib. 12. & 14. ubi inter alia ait: *Huius mihi profectionem viri paulò fusius persequi est animus: ut promulgandi Evangelij studiosis hominibus recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis exemplar.*

In qua sententia exornanda, & cõprobanda plura eleganter expendunt Ioseph Acosta dict. lib. 1. & 2. de procur. Ind. salu. per totum, Corduba dict. lib. 1. quæstionar. quæst. 57. dub. 6. colum. 507. & Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 4. 1. part. cap. 1. ex pag. 123. dicentes,

23 † nullo modo spiritualem Indorum salutem desperãdam esse, aut ab eius cura à viris Apostolicis desistendum, cùm Indos iam Deus ad Evangelium vocare videatur, sperandumque sit, quòd paulatim, & successivè convertentur; tum ex corũ docilitate, tum etiam

24 † ex auxilio Divino Prædicatoribus Fidei promisso Isaiæ 55: *Quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & inebriat terram, & germinare eam facit; sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, paulatim producet fructum suum.* Et Psalm. 67: *Dominus dabit voci suæ vocem virtutis: Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa.*

25 Quod efficit, † ut nec propter linguarum varietates diffidere oporteat; scriptum est enim Matth. & Lucæ 10: *Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

Neque obstare, quod Christus, Apostolique omnes miraculis Orbẽ flexerint, vel subiugarint, ætasque nostra eiusmodi viros non sit adepta,

26 † quia non est prudentiæ genus, quod cœle-

sti virtute vacuum est, humanis consilijs explêre: † & quia maior verarum virtutum, quàm miraculorum gloria in Orbis conversione resplenduit. Etenim, ut præclarè docet D.Chrysost.homil.46. super Matth. † *Non ita signis adducuntur Gentiles ad Fidem, ut bona vita, & exemplo Prædicatorum: qui enim miracula faciunt sine vita studiosa, sæpè deceptores ab eis æstimantur.* Et homil.6. in 1.epist.ad Corinth. de eâdem re agens, inquit: *Quod etsi in præsentia signa viderentur, quis tamen persuaderet? quis externorum aures nobis accommodaret, cùm tantopere increbrescat malitia? Etenim probata Christianorum vita, maiorem apud multos auctoritatem sibi vindicabit, quàm signa: siquidem hæc apud impudentes, & malos homines malam concitant opinionem. Vita autem pura etiam ipsum diaboli os maiorem in modū obstruere poterit.*

27

28

Vt omittam, compertū etiam hoc ipso sæculo esse, † apertis miraculis Deum præsentissimum non modò viris Apostolicis, verùm & militibus, Fidei Catholicæ causam, utcunque agētibus, affuisse, quemadmodum considerat Thom. à Iesu d.lib.4.pag.125. Et Ego latissimè ostendi sup.hoc lib.cap.4. & sequent. Quo supposito † cessat regula illa, quam pro contraria sententia perpēdimus, de concessione antecedentis consequenti concesso; non enim procedit, ubi consequens sine tali antecedenti exerceri, & subsistere potest, ut patet ex exemplo l. 1. §.igitur, D.de exercit.act.& eruditè ostendit Romanus consl.451. num.1. & cū eo Felin. in cap. prætereà n.4. de offic. delegat. Everardus in loco à concessione consequentis, limit.2. Didac. Perez nihil allegans in l.1. tit.5.lib.8. ordin.fol.177.col.2.&Tuschus pract. conclus.iur.verb.*Consequens*, conclus. 757.ex num.71.

29

30

Ad tertium argumentum, dum generaliter laudat curam, & zelum defendendæ, & extendendę Christianæ Religionis, respondetur, † id quidem certissimum, & sanctissimum esse, dū modo, ut diximus, legitimè fiat, & iuxta eiusdem Religionis præcepta. Quod supponendum, sive supplendum est in omnibus locis, & auctoritatibus in argumento relatis. Et præcipuè † in d. cap.si non ex Fidei 23.quæst.4.in quo maior vis argumenti consistit. Nam, ut benè advertunt Sotus in 4.distinct.5. quæst.uni.art.10.pag.271. vers. *Quartum argumentum*, Episcop.Chiapens.in dict.Apolog. contra Sepulvedam, & in 3. replicat.ad obiect. eiusdem, Covar.in Reg. peccatum 2. par.§.10.numer.2.vers. *Quartum*, Bañez in 2.2. q. 10. art.10.vers.*Iam verò*, col.529. Gregor. de Valentia dict.3.tom.disput.1. quæst.10.punct.6. vers.*Secundò certum est*, Zevallus d.quæst.fin. ex num.170. Torres dict.dispur.51.dub.1.& novissimè Pat.Suarez dict.tract.de Fide, disput.18. sect.3.num.5. Divus Gregor. ibi intelligendus est de bello, quod Gennadius, Africæ Exarchus, Fidei causâ adversus Hæreticos, & Apostatas gessit, qui, ut statim trademus, non ferendi, sed feriendi sunt, ubi adversus Ecclesiam, cui semel nomen dederunt, colla subrigere audent, veramque Evangelicæ legis doctrinam prędicari impediunt, aut Fidem volunt Christiani nominis inclinare.

31

32

Quæ solutio colligitur ex epist. 72. eiusdem D.Gregorij ad eundem Gennadium scripta, cuius etiam meminit Gratianus in cap. sicut, eâd. causâ, & quæst. Et si cui fortè nō probetur propter generalitatem verborum D. Gregor. in dict.cap.si non ex Fidei, quæ de alijs bellis agere insinuant, quæ Gennadius adversus infideles nōdum Ecclesiæ, & Romano Imperio subditos gerebat, dilatandæ Fidei causâ, & ut Christi nomen per subditas gentes, Fidei prædicatione circūquaque discurreret. Omissâ, aut si mavis reiectâ, aliâ solutione Gregor.Lop.in dict.l.2. part.glo.mag. col.6.dicentis, Divum

Gre-

Gregorium ibi, bella, quæ Gennadius gerebat, nō approbare, † sed tantùm rectam eius intentionem laudare, quę semper in bellis plurimum commendatur, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. quęst. 40. art. 1. & alia, quæ tradit Covar. dict. reg. peccatum, 2. part. §. 9. num. 1. & 2. Possumus quidem secundo modo cum eisdem Auctoribus respondêre; de illis infidelibus loqui, qui ditiones, & provincias Christianorum infestabant, aut occupabant, aut Fidei prædicationem suis blasphemijs, pravisque persuasionibus impediebāt, ut colligitur ex illis verbis: *Plurima enim pro pascendis ovibus Beati Petri Apostolorum Principis excellentiam vestrā præstitisse didicimus, ita ut non parva loca patrimonij eius, proprijs nudata cultoribus, largitis Dacorum habitationibus restauraverit.* Quibus, † & similibus casibus, Infidelibus iustè bellum inferri potest, cùm non sint solùm infideles, verùm & Fidei, & Christianorum hostes, iuxta differentiam, quam inter eos facit Marquard. in tract. de Iudæ. & Infid. part. 1. cap. 5. fol. 21. atque ita militēt adversus illos omnes rationes iusti belli, defensivi, & vindicativi, de quibus egimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 49. & doctrina Bald. cons. 140. in fine lib. 4. quem refert Cardinalis Tuschus in pract. conclus. verb. *Hostes Fidei*, conclus. 173. ubi tradit, quòd hostes Fidei impunè possunt prædari à fidelibus. Et Michaëlis Salon in 2. 2. tom. 1. quæst. 66. art. 8. ubi probat, quòd infidelium bona, & personæ subditæ sunt Christianis de iure, quando occupant ea, quæ aliquando fuerunt Christianorum.

33

34

Alioqui autem, si infideles quietè, & pacificè viverent, & nihil occuparent, quod aliquando Christianorum fuisset, non posset eis iustè bellum ob solam infidelitatis causam moveri, iuxta ea, quæ latè disputavimus suprà cap. 15. etiam si Saraceni essent, ut per argumentum à cōtrario sensu probare videtur Alex. P. II. † in cap. dispar. 23. quæst. 8. dum docet, iustè pugnari adversus Saracenos, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt: cuius tex. auctoritate idem expressè probavit glos. ibidem, & consuluit Oldrad. cons. 264. incip. *Illa videtur probabilior.*

35

Quamvis in hoc contraria sentētia verior videatur, † scilicet adversus Saracenos, quamtumvis in pace degentes, semper, & quolibet modo, sine aliqua nova causa iure optimo bellum indici, quoniam sunt perpetui, & infesti Christiani nominis hostes, & detinent provincias, quæ olim Christianorum fuerunt, & pręcipuè terrā Ierusalem, & terram Promissionis, quam Dominus Abrahæ, & semini eius promisit, & Catholicis debetur, quia semen Abrahæ sunt, secundùm Apostolum ad Roma. 9. vers. 7. & ad Corinth. 11. vers. 22. quod tenet idem Oldrad. sibi contrarius cons. 72. incip. *Contra Saracenos*, & sequitur Calderin. cons. 95. num. 2. aliàs 1. de tregua, & pace, Geminian. cons. 96. incip. *Pro huius dubij*, num. 5. & seqq. Alex. cons. 130. incip. *Super eo*, num. 4. & 5. lib. 7. & eos referens Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus*, conclus. 124. & verb. *Bellum*, conclus. 36. num. 14. latissimè Marquardus ubi sup. cap. 6. ex num. 10. fol. 30. Victoria in relect. de Indis, 1. part. num. 7. in fine, Gregor. Lop. in l. ult. tit. 18. part. 2. verb. *En la conquista*, ubi dicit, quòd Papa approbat hæc bella, & quotidie dat indulgentias, & Cruciatam contra illos Saracenos Africæ in favorem Regis Hispaniæ, Anton. Gam. decis. Lusit. 335. Boërius decis. 178. num. 10. Cacheran. in disput. inserta post decis. Pedemon. num. 19. Gail. lib. 1. de pace pub. cap. 2. num. 40. Molina de iust. & iur. tract. 2. disput. 99. & disput. 105. Bellarmin. lib. 3. de laicis cap. 16. Zevallos dict. quæst. fin. ex num. 210. Marta de iurisd. 1. par. cap. 24. ex num.

36

22.P.Mag.Lorca in 2.2.sect.3.dispu. 52.num.8. & Fr. Iacob. Bleda in hist. Maur.lib.8. & novissimè Seraph.Freitas de Iust.Imp.Asiat.cap.9. num.10. & 11. ubi plures alias causas recensent, ob quas bellum contra Saracenos iustificatur.

37 Et † hæresim Lutheri notantes, qui asseruit, non licêre Chistianis bellare in Turcas, optimè prosequuntur Alfons.à Castro, & Sebast. Medices adversus hæreses, verb. *Bellum*, Covar. d.reg.peccatum 2.part.§.10. ex prin. Lancellot.Conrad.in temp. omn. iud. lib.1.§.3. verb. *Infidelibus in auxilium*, quos citat Petr. Cenedus in collect. 59.ad Decretum, pag.84.num.1.in fine, & contra Erasmum idem advertit Anton. Rubeus in assertion. Cathol. lib.2. err.2. & Nos suprà cap. 6.num. 49. & Mag.Lorca sup. D.Thom.sect. 3.disput.49.num.1.

38 Neque his refragatur † d. cap. dispar, quoniam argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo absurdus, vel absonus intellectus resultat, aut aliorum iurium correctio, l. nemo, D. de iurisd.omn.iud.glos.celebris in l. conventicula, C. de sacros. Eccles. cum notatis ab Everardo loco 4. pag.58. Canciuncula loco 13. Bellon.de argum.leg.cap.11.Mantua singul.541. Corras.lib.5. Miscel. cap. 9.num.9. & Ioan.Gutierr. in repet. l. nemo potest, num.288. de legat.1. Et Pontifex ibi nullo modo voluit aliquā differentiā Saracenorū facere, quoad hoc, ut his magis, quàm illis bellum iustè inferri posset; sed illa verba: *Qui Christianos persequuntur, &c.* generaliter, vel causativè apposuit, quasi diceret, omnes Saracenos esse, & fuisse perpetuos Christianorum hostes, persecutores, & spoliatores, & ideò in

39 eos iustè pugnari. Nam † relativum *quis* vel *qui*, non ponitur ibi restrictivè, sed generaliter & declarativè; cùm qualitas, quæ per illū explicatur, cuilibet de genere competat, iuxta doctrinam Bart. per text.ibi in l.omnes populi, D.de iust.& iure, l.1.C.de sum. Trinit. l.iubemus, C. ad Trebel.quam sequuntur communiter Doct.in eisdē iuribus, Paul.Castrens.cons.84. num. 3. & cons.418. lib.1. & Cardin. Tuschus pract.conclus.iur.litt.R.conclus. 127. num. 28. &38.

40 Et iuxta hanc expositionem textus in d.cap.si non ex Fidei, possumus etiā accipere † text.in dict.l.2.tit.23.part. 2. dum probat iustam causam bellandi esse: *Por acrecentar el pueblo su Fè*. Nō enim simpliciter loquitur de bello quibuslibet infidelibus ob solā infidelitatē, vel diversitatē Religionis illato, sed de eo, quod augēdæ, & defendēdæ Fidei ratione legitimè infertur, nimirum cō tra Saracenos, Hæreticos, Apostatas, & alios eiusdem Fidei hostes, qui eam impedire, aut impugnare conantur, & ideo cum mysterio adiecit illa verba: *E para destruir los que la quisieren contrallar*, ut benè advertit Zevallos ubi sup. num.171.

41 Ad ponderationem autem † dict. cap.dispar, in finalib.verbis, quam cū Grego. Lop.fecimus sup.cap.16.num. 80. potest etiam ex suprà dictis facilè responderi. Quoniam illatio, quæ ex eo per argumentum à contrario desumitur, vincere non debet tot, & tam apertas decisiones, & Sanctorum auctoritates, quibus probatur, neque Iudæos, neque alios infideles bellorum terroribus ad Ecclesiæ Fidem, & obedientiam cogendos. Et Pontifex ibi de Iudæis tantùm, inter Christianos degentibus, sermonem habuit, eosque bello lacessendos non esse, inquit, quia ubique servire parati sunt, idest, non audent cōtra nos bellare, aut expressè, & apertè, sicut Saraceni, & alij infideles, Ecclesiæ adversati. Cæterùm si hi cōtra Ecclesiæ, & Christianorum quietem, & servitium aliquid moliren tur, iustè bello compesci possent, sicut & Saraceni. De alijs verò infidelibus Ecclesiæ in teporalibus non subiectis,

nihil disposuit, nec utrũ ij ad eius obsequium, & servitium inviti adducendi essent? sed aliorum Canonum auctoritate definiendum reliquit, ut constat ex his, quæ tradunt Archidiac. Turrecrem. Domin. & alij ibîdem, & Simon Maiol. d. colloq. de perfid. Iudæorum pag. 221.

42 Ad quartum argumentum, † quod sumpsimus ex maiori auctoritate, & potestate, quam Ecclesia hodiernis temporibus habet, quâ mediante ad debellationem, punitionem, & coactionem quorumlibet impiorum procedere potest, ut habetur † in d. cap. 43 si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. & in alijs locis, & exemplis in argumento relatis, facilè respõdetur, iura illa de Hęreticis, Apostatis, Schismaticis, & alijs impijs hominibus agere, qui Ecclesiæ Fidem semel promissam, & obsequium debitum negant, aut alio modo ei adversantur: non autem de simpliciter infidelibus, quietè, & pacificè degẽtibus, in quorum prædicatione, & conversione Ecclesia ipsa tam hodie, quàm olim nullâ potestate, aut coactione uti vult, ut sæpè probavimus, Deo Opt. Max. eorum vocationem relinquens, † qui semper desiderasse vi- 44 detur, ne rei adeò perfectæ laus, in homines, aut hominum vires, præsidiaque transferatur, sed quod omnino Divinum est, ipsi Deo cum gloria tribuatur, iuxta illud Apost. 1. Corinth. 2: *Ne glorietur omnis caro, & sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis*, cum alijs, quæ adducit Fr. Thom. à Iesu d. lib. 4. de procur. Ind. sal. 1. part. cap. 1. pag. 123.

Neque refragatur, quòd idem de hęreticis, & Apostatis dici debêret, † cũ 45 Fides spontanea esse debeat, non solùm quando à principio credit homo, sed etiã quotiescunque credit, † quia 46 servitia coacta Deo non placent, qui hilarem datorem diligit, & ex necessitate Evangelizantibus gloriam non tribuit, 2. Corinth. 9. Nam licèt non defuerint, qui, hoc argumento moti, malè putarũt, † Hæreticis, Schismaticis, & Apostatis, sicut neque infidelibus, vim inferri non posse, à quibus nõ 47 multum distare videtur opinio Marsilij Paduani relata, & meritò reiecta à Navarro in cap. novit, notab. 3. pag. 106. num. 98. de iudicijs, & Valençuela in monit. contra Venetos part. 7. Qui in suo pacis defensorio omnem coërcitionem, & iurisdictionẽ Ecclesiæ auferebat. Hic tamen error ab omnibus Catholicis Doctoribus plurimis rationibus damnari, & convinci solet, † quia infideles, cùm nusquã bap- 48 tismum receperint, neque Ecclesiæ Fidem de servandis præceptis Evangelicis dederint, ab eâdem Ecclesia, & Christianis Principibus puniri, aut debellari hac de causa nõ possunt, quod in Hæreticis, Apostatis, & Schismaticis contrà observatur, qui cùm semel voluntariè crediderint, eo ipso quòd baptizantur, Ecclesię subijciuntur, quæ custos est Religionis Christianæ, ac proinde potest pœnis spiritualibus, & corporalibus usque ad pœnam ignis, & confiscationem bonorum, eos ad Dei legem servandam compellere, & ut Fidem impleant semel in baptismo promissam, atque professam, quia nisi hanc iurisdictionem, & potestatẽ habêret, parum potens esset ad inducendum finem, quem ipsius Sponsus Christus Opt. Max. prætendit, arg. cap. 1. 2. & 3. 24. q. 3. & eorum, quæ tradit Navar. d. num. 98. Valençuela d. part. 7. num. 56. & seqq.

49 Vnde † in sacris Fidei apud Hispanos prætorijs non puniuntur infideles non baptizati, sed solùm Apostatæ, & Hæretici baptizati, qui negant, & deficiũt in fide, quam semel professi sunt, ut præter alios observat Didac. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 19. num. 6. pag. 162.

50 Quinimò † si numerus, & potentia hæreticorũ id expostulet, poterit quo-

que adversus illos bellum indicere, ut funditus extirpentur,& ne eorũ pessimo exemplo, pravisque suasionibus Christiana Respublica maius in dies nocumentum accipiat.

Quam sententiam expressè definire videtur August. in d. cap. si Ecclesia, & simil. D. Hieronym. à Gratiano relatus in cap. resecandæ 24. quæst. 3. & text. in l. 4. C. de hæret. cap. ferrum, cap. cùm secundùm leges eod. tit. lib. 6. l. 1. & per tot. C. de Apostat. & Schismat. l. 1. tit. 26. part. 7. l. 1. & 2. tit. 1. lib. 4. fori. l. 1. & per tot. tit. 4. lib. 8. ordin. Tertu. adversus Gnosticos cap. 11. dum ait: *Ad officium Hæreticos compelli, non allici dignum est, duritia vincenda est, non suadenda hæresis.* Et latissimè † probant, & ab hereticorum argumētis, & calumnijs defendũt Theologi omnes post D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 12. Alfons. a Castro de iusta hæret. punit. cap. 12. & 14. Victoria dict. relect. de Indis 1. part. num. 8. & seq. Conrad. de contract. lib. 1. quæst. 7. conclus. 2. & 3. Director. Inquisit. lib. 3. tit. 9. Bodius in collect. tit. de Hęreticis, Didac. Perez in l. 3. dict. tit. 4. lib. 8. ordin. col. 115. Palac. Rub. in allegat. in mat. hęresis, & in tract. de obten. Reg. Navarræ, part. 4. §. 4. † ubi probat, magis damnandos esse Hæreticos, & Schismaticos, quàm Saracenos, Villadiegus in tract. de hæret. q. 6. Albertus Brunus in eod. tract. lib. 3. cap. 3. Covar. lib. 2. varia. cap. 10. num. fin. Pet. Gregor. lib. 33. Syntag. cap. 6. num. 4. Decian. lib. 5. crim. cap. 11. n. 16. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 20. pag. 449. & seqq. ubi aiunt, quòd sunt deteriores cæteris infidelibus, & colloq. 7. pag. 191. ubi quòd sunt deteriores lupis, Simancas in Cathol. instit. tit. 45. & 46. & plures alij relati à Petr. Cenedo in colle. 55. ad Decretal. num. 3. & ultra eos Navarrus, & Valdes ubi sup. Ioan. Azor. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 13. quæst. 8. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. col. 525. Aragon ibìdem, pag. 294. & 297. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. in princip. & vers. *ad 4.* col. 407. D. Ioan. Vela de delictis cap. 2. de Apostasia, & cap. 14. de Hæreticis, Lorca 2. 2. sect. 3. disput. 52. ex num. 10. Iust. Lipsius lib. 4. civil. doct. cap. 4. & advers. Dialogist. cap. 2. Pet. Herodius lib. 1. rerum iudicat. tit. 6. cap. 13. Simō Maiol. de perfid. Iudæorum, pag. 186. Pet. Cened. qui alios refert in collect. 59. ad Decretal. pag. 198. num. 2. Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 33. ubi ait, Hæreticos puniri posse, etiam si ad id nulla ipsorum fraterna correctio præcesserit, Pet. Andreas Canonherius in Aphorismis polit. & moral. Hippocratis vol. 2. ex pag. 248. Farinac. plurimos congerens in tract. de hæret. quæst. 198. Martin. Delrio lib. 6. disquisit. magic. cap. 2. sect. 3. q. 3. pag. 509. & iterum pag. 537. Et novissime, & eruditissimè P. Fran. Suarez in tract. de Fide, disput. 20. sect. 3. ex num. 9. ubi loquitur de Hæreticis, & disput. 16. sect. 5. ex num. 1. ubi de Apostatis, Ioan. Bapt. Valençuela in d. monit. contra Venetos, part. 7. per totam, & in discursu status, & belli, part. 2. considerat. 6. num. 17. & consid. 9. ex num. 23. & novissimè Anton. Ricciullus in tract. de iur. person. extra Eccles. grem. existen. lib. 5. cap. 12. ubi cum veriori Bellarm. opinione adversus Alph. à Castro defendit, Hæreticos non esse in Ecclesia, quia ad eam nemo pertinet nisi per Fidē, licèt eius iurisdictioni, & punitioni subiaceant, ex rationibus suprà citatis.

Quibus congruenter addere possumus, † id, quod Augustinus in prædictis locis commemorat de maiore vi, & auctoritate, quam Ecclesia suis temporibus habebat, eo fine dici, ut probet, post Constantini, & aliorum Principum Christianorum favorem, Christi Fidem prę valuisse, & non in occulto, ut anteà, sed publicè doceri, coli,

51 52 53

& de-

& defendi cœpiſſe, ut ex multis locis eiuſdem Auguſtini, quâ ſolet eruditione, oſtendit Pat. Fran. Suarez in defenſ. Fidei contra ſect. Anglican. lib. 1. cap. 16. num. 11. & ſeqq.

Ad quintum argumentum ex Parabola Patrisfamilias invitantis ad nuptias, & compellentis intrare eos, quos ultimo loco vocaverat, 54 † multifariè reſponderi poteſt cum D. Tho. & reliquis Theologis in 2. 2. quæſt. 10. art. 8. Soto in 4. diſtinct. 5. quæſt. un. art. 10. pag. 270. verſ. *Tertiò argumentantur*, Covar. in d. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. Gregor. de Valencia dict. diſp. 1. q. 10. punct. 6. verſ. *Ad primum*, col. 407. & alijs relatis à Suarez dict. diſput. 18. ſect. 3. num. 12.

Primò, locum illum, & coactionẽ, quæ in eo permittitur, non eſſe intelligendum de his, qui nunquam Fidem ſuſceperunt, quales ſunt Indi, de quibus tractamus. Sed de illis, qui ſemel Chriſtianam Fidem profeſsi, ab ea divertunt, quales ſunt Hæretici, Apoſtatæ, & Schiſmatici, ut ſuprà retulimus: quemadmodum expreſsis verbis oſtendit D. Auguſtin. in epiſt. 50. ad Bonifacium, de qua in 55 † dict. cap. Schiſmatici 23. quæſt. 6: *Si per poteſtatem, quam per religionem, ac Fidem, Regum tempore, quo debuit, Divino munere accepit Eccleſia, ij, qui inveniuntur in vijs, & ſepibus, ideſt, in Hæreſibus, & Schiſmatibus coguntur intrare; non quia coguntur reprehendant, ſed quo cogantur attendant.*

Secundò, quòd, ut demus, ſub parabola illa etiam vocationem, & compulſionem infidelium deſignari, nullo modo debemus de ea coactione intelligere, quæ vi, & metu armorum fit, ſed de ea tantùm, quæ blandis verbis, ac ſuaſionibus, & argumentorum, & rationum pondere fit, docendo magis, quàm iubendo, monendo, quàm minãdo, ut utar verbis D. Auguſtini epiſt. 65. 56 † Nam & hoc modo aliquando quis cogi, & compelli dicitur, l. fin. D. & C. ſi quis aliquem teſtari prohib. l. 26. & 27. tit. 1. part. 6. cum alijs latè traditis ab Hippol. de Marſil. ſing. 526. Palac. Rub. in repet. rubr. de donat. inter. §. 81. num. 11. Menchaca de ſucceſſ. creat. lib. 2. §. 17. ex num. 4. Menochio de arbitrarijs, caſu 395. num. 42. Vincent. Carrocio deciſ. 15. num. 23. & Hartman. Piſtor. 1. par. Miſcel. queſt. q. 29. Quæ tamen coactio 57 † in re, de qua agimus, ſancta, & licita eſt, ut pluribus probat Ioan. Arboreus lib. 1. Theoſoph. cap. 36. & ad expoſitionem directæ parabolæ D. Chryſoſt. in Imperfect. homil. 41. D. Thom. in diſput. de verit. quæſt. 22. art. 9. ubi inquit, ibi mentionem fieri de compulſione, non quæ eſt coactionis, ſed efficacis perſuaſionis, vel per aſpera, vel per lenia, prout & 58 † D. Paulus inſinuat. 2. ad Timoth. 4: *Prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, obſecra, increpa*, & ad Tit. 2. & Ieremiæ 1. 24: *Nunquid non verba mea ſunt ſicut ignis, & malleus conterens petras.* Et idem dicit Deus Angelis Cuſtodijs, & Prælatis, ut per Dionyſ. Eccleſ. Hierarch. cap. 9. Eandemque ſolutionem tenuit Innocent. 59 † in cap. maiores de baptiſm. ubi ita inquit: *Nec obſtat, quòd ſervo dicitur, ut ad nuptias invitatos compellat intrare; quia intelligitur de compulſione facta per inſtantiam rationis, non per ſeveritatem gladij materialis, vel violentiam temporalem, quia executio materialis gladij, eſt iſti ſervo, ideſt ordini Prædicatorum, vel Apoſtolis in perſona Petri, & Domini interdicta.*

Ad exemplum autem 60 † de converſione D. Pauli, reſponderi poteſt cum Hoſtienſi, & Zabarella in cap. quod ſuper his, de voto, Azone in ſumma, C. de Iudæis in fine, Marquard. d. tract. de Iudæis, & Infidel. 3. par. cap. 2. num. 5. Soto ubi ſup. pag. 271. Suarez dict. ſect. 3. num. 12. Ea, quæ Deus per miraculum facit, ſuam voluntatem apertè ſignificans, humanis noſtris legibus ac regulis obnoxia non eſſe, neque in conſequentiam adduci debêre,

ut ait gloſ. in cap. maiores de baptiſm. l. 1. D. de conſtit. Princip. cap. quæ exorbitant, de regul. iuris in 6. Etenim ut habetur ad Roman. 9: *Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, & voluntati eius quis reſiſtit? aut quis tu es homo, qui reſpondeas Deo?* Atque ita cùm D. Paulus, iuxta hanc Divinam voluntatem inter ipſa flagella mutatus fuerit, & de nolente factus ſit volens, ut Eccleſiam iuvaret, quam anteà perſequebatur, fœlix illa neceſsitas appellanda fuit, quæ ad meliora compellit, ut inquit D. Auguſt. in d. cap. diſplicet 23. q. 4. Sed non in exemplum ad alios trahenda, quos, ut ait Sotus ubi ſuprà, non licet ſic ad Fidem compellere, niſi quatenus diſciplinæ norma permittit; cùm regulariter Divina providentia, quæ in ſui diſpoſitione nõ fallitur, arbitrium noſtrum in Fide recipienda, ſuâ ſemper, ut diximus, libertate potiri decreverit.

61 Vnde † præclarè dixit idem Auguſtin. lib. 10. de Civit. Dei cap. 30: *Sic Deus res, quas condidit, adminiſtrat, ut ſuos curſus agere ſinat.* Et Simon. Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 8. pag. 211. Sacræ † Scripturæ exempla, quæ à communibus & receptis Theologię regulis deviant, veneranda eſſe, non imitanda. A quibus non abeſt D. Tho. 3. part. quæſt. 44. art. 3. ubi exemplum huius converſionis D. Pauli, & Magdalenæ, & Matthæi adducens, concludit, Deum † Divinâ virtute animas hominum invitare, non ſolùm iuſtificando, ſed ſapientiam infundendo, vel ſtupefaciendo. Cui benè addit Gregor. de Valencia ubi ſup. verſ. *Ad tertium*, quòd ſi Deus metum incutiat, ipſe quoque ſimul poteſt inclinare cor hominis ad Fidem, ut voluntariè prorſus eam ſuſcipiat, tametſi à metu excitatus: hoc verò non perinde ſperare poſſumus, ſi metus ab hominibus incutiatur, cùm potius infideles eo ducti magis durè, & difficulter credere ſoleant, ut ſuprà retulimus.

(62) (63)

DENIQVE ad ſextum argumentũ de coactione cauſativa, & legibus, & edictis aliquorum Impp. & Regum, qui infideles à ſuis Regnis exire iuſſerunt, vel alijs modis gravàrunt, ſi ad Fidem Catholicam non converterẽtur. Reſponderi poteſt, † D. Auguſtini auctoritates relatas in d. cap. vides 23. quæſt. 6. & in d. cap. quid faciet 23. quæſt. 4. loqui de Hęreticis puniẽdis, & mediante pœnarum terrore, ad Fidem Catholicam revocandis. Quorum iam diximus longè aliam eſſe rationẽ, quàm infidelium. † In quibus quidem convertendis, licèt in ratione baptiſmalis characteris aliquod poſsit eſſe diſcrimẽ inter vim præciſam, & eam, quam vocant cauſativam, ſive conditionatam, ut probat text. in dict. cap. maiores, §. item quæritur, de baptiſmo, & alia iura, & auctores, de quibus ſup. cap. 17. num. 4. & cap. 18. num. 16. Quod tamen attinet ad iniuſtitiam, ſive iniuriam bellorum, & damnorum, quæ eis ob prætextum ſeminandæ, & introducẽdæ Chriſtianæ religionis inferuntur, nihil planè inter utramque referre videtur, cùm blandè, & ſuaviter prædicari, & ſuaderi iubeatur, ut ſæpè retulimus. Et ſecundùm doctrinã Dominici in cap. de Iudæis 45. diſtin. num. 2. & in d. cap. qui ſincerâ, num. 1. & 2. Abb. in cap. ſicut de Iudæis num. 3. quam refert, & ſequitur Marquard. d. tract. de Iudæ. & Infid. 3. part. cap. 2. num. 8. & Cavalcanus deciſ. 21. numer. 16. 2. part. prohibita ſit in Fidei materia omnis illa coactio, quæ fit per violentiam illatam perſonæ, vel per ablationem rerum ſuarum, ut per indirectum baptizari, & ad Fidem cõverti cogantur. Quoniam, ut in noſtra eâdem quæſtione egregiè conſiderant Dom. Sotus in 4. diſtinct. 5. quæſt. un. art. 10. pag. 270. & Emanuel Roder. lib. 3. quæſt. Regul. quæſt. 32. art. 4. ſi nativa fidei conditio admonet, nullam coactionem eſſe medium licitum ad eius perſuaſionem, nulla

(64) (65)

quo-

-uoque coactio adhiberi, neque tanquam n:cessaria probari debebit. Mirabile enim est, quod mihi non liceat, Ethnicum cogere, ut sit Christianus, & tamen ad eum finem liceat illum cogere, ut mihi sit subditus.

66 Quibus ego addo, † liberam illam voluntatem, quam Ecclesia in Fidei receptione desiderat, in hac, quæ bellorum, & armorum interventione, atque subactione extorquetur, minimè reperiri videri. Nam etsi volũtas, quæ causativè, aut cõditionaliter cogitur, voluntas dicatur, ut vulgò circumferri solet, quia maluit quis facere, quàm talia pati, ut tradit Aristotel. lib. 3. Ethic. cap. 1. l. si mulier, §. si metu, D. quod met. causa, l. si patre cogente, D. de ritu nupt. cap. meritò 15. quæst. 1. cum alijs latè congestis à Tiraquel. de pœn. temper. causa 36. Simancas in Catholic. instit. tit. 27. num. 30. & Cuiacio lib. 16. observat. cap. ult. Eadem tamen iura testantur, quod, qui ita cõsentit, si liberum esset, noluisset, ut in d. §. si metu. † Et sic, eius est velle, qui

67 potest nolle, & velle non creditur, qui aliorum imperio obsequitur, sub quorum potestate constitutus est: ut disertè scribit Vlpian. in l. 3. & 4. de regul. iur. Aristot. lib. 3. Ethicor. ad Nicomach. cap. 5. Seneca lib. 2. de benef. cap. 18. ad finem: *Si vis scire an velim, effice, ut possim nolle*, & lib. 3. cap. 19. Vbi de illo agens, possit, necne servus domino beneficium dare? multum ad rem, de qua agimus, inquit: *Omnia tamen ista, quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante servo ministeria sunt. Beneficium enim est, quod quis dedit, cùm illi liceret, & non dare: servus autem non habet negandi potestatem: ita non præstat, sed paret, neque id se fecisse iactat, quod nõ facere non potuit*: idem docet idem Seneca epist. 97. lib. 16: *Paret potius quã assentitur, qui alieno subest imperio, nec tã illum ex animo, quàm quia necesse est, sequitur*, Cornel. Tacit. lib. 14. annal. de Nerone scribens: *Suasio, imò donum, & merces ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert.* Res † quippe imperiosa est

68 timor, secundùm Martial. lib. 2. epigr. cui consonat illud Quintil. declamat. 181: *Abdicatus*, inquit, *in solitudine est, locus opportunus insidijs: habet gladium instrumentum parricidij, accedit ad patrem, manuque sublata, rogo dicit, imò iubet: Non sunt enim preces, ubi negandi libertas non est.* Et meliùs D. August. in

69 lib. de duab. animab. † qui volũtatem ita definit: *Voluntas est animi motus cogente nullo, ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum. Vnde omnis, qui volens facit, non cogitur: Et ideò qui metu illato rogat, non tam rogat, quàm imperat, qui metu perculsus promittit, non intelligitur voluisse obligari, cùm id spontè non fecerit.*

Neque his adversatur, quod in eodẽ argumento consideravimus, de bellis à Constantino Magno, Theodosio, & alijs Impp. Romanis adversus Paganos & Infideles illatis, ut tandem Christianam Religionem admitterent. † Nam

70 etsi hoc, ut certum, affirmet Sepulveda in d. Apolog. & Marquard. d. tract. de Infidel. 1. part. cap. 14. nullâ tamen securâ auctoritate subnititur, & potius contrariũ apparet ex traditis à Dom. Soto d. art. 10. pag. 270. & ex cap. quã pio 10. quæst. 2. ubi constat, multa potius temporalia commoda infidelibus contulisse, ut sic faciliùs, & suaviùs ad Fidem adducerentur. Et bella, quæ narrat hist. Tripart. lib. 10. ex cap. 6. aliam quidem considerationem habebant, nempe quòd Gothi, Sarmatæ, & aliæ gentes, contra quas gesta sunt, totum Orbem latrocinijs, & invasionibus infestabant, & sæpius ipsos etiam Romanos aggredi ausæ, atque Arrianâ item labe maculatæ fuerant, ut scribit Paul. Orosius lib. 7. & D. August. ad Heliodorum. Et eadem hist. Trip. lib. 8. cap. 13. Vnde iusta utique & sancta censeri debuerunt; & ubi à prædictis damnis inferendis Barbari illi cessabant, à bello

quo-

quoque Romani abstinebant, quamvis in sua idololatria manerent, ut paulò antè eadem historia Ecclesiastica tradit. Idemque de bello gesto † per Carolum Magnum adversus Longobardos affirmare debemus, quod suadente Adriano Pontif. illatum dicitur in dict. cap. hortatu 23. quæst. 8. Erant quippè hi etiam acerrimi hostes Ecclesiæ, & in Arrianam hæresim declinaverant, & multa damna Christianis intulerant, ut ex Paulo Diacono lib. 1. cap. 1. hist. Longobard. & ex alijs Scriptoribus constat.

71

Neque magis urget quod diximus de † legibus Constantini, Theodosij, & aliorum Cęsarum adversus Paganos, & alios infideles, & eorum sacrificia severiter latis, quas tantopere laudat Div. Augustin. in dict. capit. non invenitur 23. q. 4. cap. ad Fidem 23. quæst. 5. cap. vides 23. quæst. 6. & D. Ambros. epist. 30. Nam leges illæ non sunt simpliciter, & absolutè de omnibus infidelibus accipiendæ, sed dumtaxat de Paganis, qui Romanorum Imperio subditi erant, & inter fideles commorantes, eis scandalum movebant, vanisque ritibus, & sacrificijs turbabant, & idololatriæ dediti, leges, & præcepta iuris naturalis transgrediebantur. Quos meritò Imperatores suis legibus compescere potuerunt, & sub illarum prohibitionibus, comminationibus, & interdictis saltem causativè ad Fidem amplectendam, & idola, & templa sua deserenda perducere. Nam † ut pręter alios observat Greg. de Valencia ubi supr. ver. *Ad quartam*, P. Torres in tract. de Fide, art. 11. disput. 3. dub. 2. Ioan. Azor. institut. Moral. lib. 8. cap. 24. q. 5. col. 1275. & Fr. Thom. a Iesu de proc. omn. gent. salut. lib. 4. dub. 4. pag. 209. quilibet Princeps potestatē habet erga eos, qui sibi politicè subsunt, ut quę sibi expedire visa fuerint, ad Reipublicæ bonū custodiant, ac proinde in primis unius ac veri Dei cultū, & leges naturę, quarū præcipuus custos, & vindex esse debet, ut latè diximus sup. cap. 16. num. 24. Et hoc præcipuè legibus illis curatum fuisse passim ostendit D. Aug. in dictis locis, & præsertim epist. 48. ubi sic ait: *Pagani magis non blasphemare possunt de legibus, quas contra Idolorum cultores Christiani Imperatores tulerunt. Et tamen ex eis multi correcti, & ad Deū vivum, verumque conversi sunt, & quotidie convertuntur.*

72

73

Neque omitti potest † notabilis historia, quā Cassiod. & Sozomenus in hist. Tripar. lib. 5. cap. 27. & Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 13. contigisse † narrant circa d. l. 1. C. de Paganis, quæ eorū tēpla concludi iubet, & sub capitali supplicio, & bonorū publicatione à sacrificijs abstinere. Nā cùm Athanasius ob multa mira, quæ fecerat, & prędixerat, à Paganis, & hæreticis magus, & aruspex crederetur: qua de causa à Synodo Antistitū aliquando condemnatū fuisse scribit Ammian. Marcellin. lib. 15. inter iurgandū quadā die supervolitavit cornix, quę cùm clarius crocitaret, adstans multitudo Paganorum, velut mago derogantes, ab Athanasio petebant, ut eis aperiret quid cornicula illa significaret. Ille verò fertur ad eos dixisse subridēs, Scitis, quid vox oscinis prædicat? Cras Latinâ linguâ dies ventura significatur, hoc ergo clamās cornicula, tristē vobis crastinum diem portēdit, Imperatoris Romani iussione, ut de vestris tēplis eijciamini. Nec fefellit Divinū hominē expectatio, sed potius ita contigit, ut eius sermo, licèt derisus, venerit ad effectum; sequenti namq; die allatæ sunt ad iudices Constantini Imperatoris litterę, iubentes, ut Pagani sua ingredi non permitterētur ad templa, neque solemnes superstitiones, festivitatesque celebrare, sed sub gladij pœna universos Gentilium sacrificijs abstinēre.

74

75

Paganorum † autem nomē, ut hoc obiter advertamus, à pagis originem traxit, quę Gręcis villę sunt, ita à fonti-

76

bus, sive ut alij malunt, à montibus dictę, circa quos semper villæ condi cōsueverunt, ut ex Servio, & alijs tradūt Prateius, Brisson. Berrucius, Hotmanus, & Calinus de ver. iur. verb. *Paganus*, Beda in Cantic. lib. 6. cap. 30. & in Marc. cap. 15. & in Luc. lib. 6. cap. 23. & hom. in Feriam 3. Psal. Ioan. Fūger. in Etymol. sub eod. verb. Stephan. de urbib. Lorin. in Acta cap. 17. vers. 19. & Gasp. Sanct. in Isai. cap. 42. num. 45. pag. 445. Quamvis Philaster lib. de hęresib. cap. 3. eos dictos fuisse putet à Pagano quodam huius nominis, quē, ait, fuisse filiū Deucalionis & Pyrrhæ, Regemque potentem & inclytum, & proinde tanquam Deum habitū. ¶ Sed cur Deorum fallorū cultores hoc nomine vocare usitatum fuerit, secundū D. August. lib. 2. retract. cap. 43. difficilioris quidem indagationis esse videtur. Cùm in hoc tot, & tā variæ Scriptorum sententiæ reperiantur. Nam D. Isidor. lib. 8. Etymol. cap. 70. eos ita dictos existimat ex pagis Atheniensibus, ex quibus orti. Ibi enim in locis agrestibus, & villis, gentiles lucos, idolaque sua, & delubra constituerunt, & ideò idolorum cultor cœpit appellari Paganus. Alciatus autē d. lib. 1. Parerg. cap. 13. & Connan. lib. 9. commentar. cap. 13. eam rationem cōminiscuntur, quia CHRISTI milites non sint, neque eius Ecclesiæ Militanti nomina dederint. Scimus † enim in iure dictos esse Paganos quotquot à militia erant immunes, & liberi, l. quædam, D. de pœn. l. ius nostrum, de reg. iur. l. 1. C. de militari testam. cum alijs. Paul. autē Orosius, & Beda ubi sup. quos refert, & sequitur Cuiacius in Parat. C. de Paganis, quasi ex agrestium locorum compitis, & pagis longè distent à superna, & cœlesti civitate, ab eaque sint alieni, sive ut ait Dionys. Gotthofr. in notis ibidē, in contemptum, quasi diversos à Christianis, & eis ignobiliores, sicut & Ethnici, Gentiles, & nationes dicti sunt, cōparatione habitâ ad Christianos, qui eo tempore paucissimi erant. Vvesemb. autem in eâd. Paratitla tradit, Gētiles, & Infideles Paganorū nomen sortitos, quia diutius Gentilica superstitio in pagis, quàm in civitatibus perduraverit, propter rudiora Paganorū ingenia. Pet. Opmeer. in Chronol. ann. CHRISTI 411. pag. 307. quia Gentiles, & illa hominū colluvies, qui cùm non mererent stipendia, sumptis armis, Romæ restaurari Gentilium sacra volebant, ex pagis, cæterisque agrestibus locis exurrexerunt. Gaspar Sanct. ubi sup. quia qui Evangelicis legibus exculti non sunt, extra Evangelium tanquam in pagis, & desertis habitant, & varijs abducti erroribus incerti vagantur.

77 Mihi verò, his reiectis, magis probatur sententia Illustriss. Cardin. Baronij in notis ad Martyrolog. Roman. ad diem 11. Ianuarij, qui putat, à temporibus Christianorum Imperatorum, Gentiles Paganos vocari cœpisse, eò quòd, ut proximè diximus, Imperatorijs legibus claudi cœperant idolorū fana, & delubra, & sacra Gentilium prohiberi in oppidis: quare urbibus exclusi, pagos, villas, & agros adire cogebantur, & illic suos inanes Deos colere, & superstitiosa sua sacra facere, unde & Pagani dicti sunt. In pagis autem & villis superstitionum cultum frequenter usitatum fuisse, iam olim ostendit Cicero lib. 2. de legibus, & usque ad tempora Honorij Imperatoris, quæ erat idololatria in pagis residua fuisse videtur. Vnde S. August. qui ijsdem temporibus vixit, serm. de verb. Domin. inquit: *Multi Pagani habent istas abominationes in fundis, &c.* Quam rationem luculenter idem Auctor prosequitur, & eo non citato Ioan. Azorius dict. lib 8. cap. 24. quęst. 1. col. 1273. & multum probat, & laudat Ant. Mornacius in observation. ad lib. 1. Cod. sub dict. titul. de Paganis, pag. 95.

DENIQVE non obstant exempla in

eodem sexto argumento perpenfa, de Regibus, qui Iudæos, & alios infideles, si intra præfixum tempus baptizari nollent, morte mulctari, vel à suis Regnis exulare iusserunt. 78 † Quoniam hoc procedit in infidelibus, qui Christianis Principibus subditi sunt, quos, iustis, ac magnis causis suadentibus, prędicto modo punire possunt, ut latiùs diximus sup. cap. præcedenti, ex num. 37.

79 Et quidem factum illud † Sisebuti non ad vim præcisam, sed ad conditionalem referre videtur text. in dict. cap. maiores, vers. *Item quæritur*, de baptismo, & Genebrard. in Chronolog. ann. 623. a quo non abest Ioan. Gotthus in hist. Gotth. lib. 16. cap. 14. tradens, ob ardentem Fidei zelum Sisebuti, piâ eius exhortatione, nonaginta Iudæorum millia in Hispania conversa fuisse. Quod si ita contigit, nihil in eo est, quod notare possimus.

Sed verior opinio est, Regem illum nullâ conditione, aut optione oblatâ, Iudæos ad baptismum recipiendũ metu, & pœnis propositis coëgisse ann. 616. Cuius factum posteà sequutus fuit Dagobertus in Gallia an. 631. diem Iudæis præstituens, intra quam, nisi Religionem nostram susciperent, hostes iudicarentur, pertinaciamque capite luerent. 80 Vterque † autem id precibus, & hortatu Heraclij Imperatoris fecisse narratur. Qui itẽ omnes sui Imperij Iudæos baptizari coëgit, quoniam à circumcisis hominibus ei excidium immminere, vanâ astrorum observatione cõpererat; quod posteà in Saracenis, sive Mahometanis impletum fuit, ut latiùs produnt Aimoinus lib. 4. histor. Francor. cap. 22. Platina de vitis Põtif. in Adeodato, Ioan. Mariana lib. 6. de reb. Hisp. cap. 3. Zamalloa in compend. hist. Hisp. lib. 25. cap. 25. & Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 1. cap. 12. pag. 36.

81 Vnde respondendum est, † Sisebuti actionem tanquam iniustam, & Ecclesiæ disciplinæ contrariam Concilium Tolet. IV. Can. 56. relatum in d. cap. maiores, & dict. cap. de Iudæis 45. distinct. pro parte rescidisse, decernẽs, ut qui iam sacro lavacro tincti essent, cogerentur ad servandam Fidem, quã acceperant, sed ne posteriùs Iudæi ad baptismum compellerentur. Cui Concilio, 82 † eundem Sisebutum assensisse, tradit Roder. Sanctius Episcopus Palentinus in eius vita, eò quòd cerneret, multos ex Iudæis, à se per vim cõpulsos, recidivisse, & Iudaizasse. Sed mihi hoc falsum videtur, quoniam Concilium illud, ut ex eius initio apparet, anno tertio Regni Sisenandi, Æra 681. celebratum fuit circa Pontificatum Honorij I. atque adeò Sisebuti religiosissimi Principis tempora, tanquam iam lõgè præterita, nominat.

83 Ioannes etiam † Mariana ubi sup. & ante eum Episcop. Tudens. Tarapha, & alij rerum Hispanicarum Auctores, coactionem illam succensent, quòd in Christianorum moribus nefas est, quemquam malo cogi ad professionem veræ pietatis. 84 Neque † tũc quoque Sisebutus factum illud temerè usurpatum, prudentioribus illius sęculi viris probavit, & pręsertim D. Isidoro, qui in histor. Gotthor. pag. 161. sic scriptũ reliquit: *Æra Dei anno Imp. Heraclij II. Sisebutus Christianissimus post Gundemarũ ad Regale fastigiũ evocatur. Regnat ann. IIX. mẽses VI. qui initio Regni Iudæos ad Fidẽ Christianã permovens, æmulationem quidem habuit, sed non secundum scientiam, potestate enim compulit, quos provocare Fidei ratione oportuit.*

85 Idem † quoque in terminis nostræ quæstionis tradunt cõmuniter Theologi omnes, & pręcipuè Caiet. post D. Thom. in 2.2. q. 10. art. 8. dicentes, factum illud Sisebuti, & Dagoberti, ferventioris quidem fidei, & animi, quàm iustitiæ exemplum pręstare posse, & zelum eius, bonamque intentionem in dicto Concilio laudari, factum

autem non laudari. Quod etiam probat, & sequitur Gregor. de Valencia dict. 3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 6. col. 410. Iust. Lipsius in lib. de una Relig. sive adversus Dialogist. vers. *Divinum illud*, & Madera in Monarch. Hispan. cap. 6. fol. 41.

86 Expulsio † autem Iudęorum, & Maurorum à Ferdinando & Elisabetha Catholicis Hispaniæ Regibus facta, longè minorem, aut planè nullam difficultatem habet, cùm in subditis infidelibus, & ex rationibus suprà relatis, processerit. Et ne in Regnis adeò Catholicis, alia Religio, quàm una fides, & unum baptisma haberetur, aut ex † fece, & sentina eorum, aliquâ labe Christiani macularétur. Quod semper summo studio curandum, & vitandum esse iura testantur, cap. omnes, cap. sępè, & cap. nullus, cum alijs 28. q. 1. cap. etsi Iudęos 13. ibi: *Mus in pera*, de Iudæis. Nam, ut inquit Ovid. lib. 2. de remed. amor.

88 *Dum † spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,*
Multaque corporibus transitione nocent.

89 Et Senec. ad Lucill. † epist. 82: *Salutare est, non conversari dissimilibus.*

Quibus alia addit (de eisdem expulsionibus agens) Camill. Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 69. ex numer. 21. & in addition. ad Bellug. rub. 11. in princ. litt. C. & relati à Cenedo dict. collectan. 15. num. 1. & Madera dict. cap. 6. fol. 45.

90 Neque in hoc facto † vis simpliciter infidelibus inferri videtur, sed libera optio datur, ut vel Christianorum provincias deserant intra certum tẽpus, vel Christiani fiant. Quod sanè non esse prohibitum constat ex d. cap. maiores, vers. *Item quæritur*, & ad alios infideles non subditos (quales erant Indi, de quibus tractamus) tam ex disparitate rationis, quàm ex causę, & potestatis defectu, applicari non potest, ut in specie nostræ quæstionis ad prędicti argumenti solutionem benè considerãt Dom. Bañez in 2. 2. quęst. 10. artic. 10. col. 525. versic. *Ad secundum respondetur*, Arag. ibìdem artic. 8. pag. 290. vers. *Ad aliud de Regibus*, Gregor. de Valencia ubi suprà, vers. *Ferdinandus*, Azorius dict. lib. 8. institut. cap. 26. vers. *Quartò quæritur*, Torres de Fide, disput. 51. dub. 1. & novissimè Suarez in eod. tract. d. sect. 3. num. 5. & plures alij, quos refert Petrus Cenedus in dict. collectan. 15. ad Decretal. num. 2.

91 Estque adeò potens prædicta † status, & religionis tuendę ratio, ut non solùm Iudæos, & infideles subditos nõ baptizatos expellere liceat, verùm & iam baptizatos, si de illorum moribus, perfidia, aut proditione, aliqua incõmoda, vel pericula Christianis imineant, † ut Pio pariter ac Magnanimo, & omnibus sæculis admirando exemplo nobis ostendit Catholicus, & ardens Fidei zelus Amantissimi, & Desideratissimi Regis nostri Philippi Tertij, qui prędictis rationibus motus, & re (ut oportebat) maturè consultâ, ac perpensâ, anno 1610. ex tota Hispania, quamvis summâ hominum inopiâ laborante, exire, & in perpetuum exulare iussit spurcas, & nunquam satis quietas, vel a suis erroribus defęcatas Maurorum reliquias, licèt omnes iam baptismali inundatione lustratas; quarum † numerus ad quingenta, vel sexcenta, sive (ut alij tradunt) ad novies cẽtena millia pervenisse narratur, ut constat ex peculiaribus commentarijs, quos de historia, iustitia, & laudibus huius expulsionis scripserũt Fr. Iacob Bleda, Marc. Guadalajara, & Petr. Aznarius, & ex Mercurio Gallo in hist. sui temporis, tom. 2. Philip. Paschali in tract. de virib. patr. potest. 1. par. cap. 7. num. 25. qui edicta Regia in hanc rem prolata ad litteram referunt, Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 10. in præfatione, pag. 643. ubi discrimen,

[87, 92, 93 marginal numbers]

in quo Hispania versabatur ob has reliquias Arabum, narrat Iacob. Gordon.in suaChronolog.ann.1610.pag. 494. Magist. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 3. pag. 16. Calist. Remirez de lege Regia, §. 32. numer. 12.& 13.Bernard. Aldret.de antiquit Hispan.lib.4.cap.18. pag.570. D. Didac. Guzman in lib. de vita, & exitu Margaritę Reginæ Cathol. 2. parte, cap.20. Salazar de Mendoça de orig. dignit. Hispan.lib. 4. cap. ult. §.6.fol. 183.& novissim. Dom. Mart. Carrillo in suis elaboratissimis annalib. Chronol.ann. 1610. fol. 419. Fr. Ioan. de Salazar in Politica Hispana, proposit.2.§.2.pag.32. & eruditissimus omnique laude ob prudentiam, & morum suavitatem dignissimus Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regum nostrorum Secretarius in suis Politicis., & eximiè politis Discursibus, de conservatione Monarchiarum, cap.7.

94 Vnde † recenti hoc exemplo admoneri possumus, quantum damni nobis à consortio Iudęorum, vel Saracenorum immineat, licèt fidem nostram profiteri videantur, & aptè hìc accommodari possunt carmina Vlrichi ab Hutten, de † quodam Pepecorno Iudęo, qui postquàm baptismum accepit, in omne flagitiorum genus portentosè prorupit, quæ refert Simon Maiol.in colloq. de perfid.Iudæor.pag.30.& inter alia sic habent: 95

Merserat indignum Christi baptismate corpus,
Dissimulato errore patrum. Ne tingite cives,
Si tinxisse nocet, ac nostro adscite periclo,
Stirpis inhumanæ sobolem, sinite esse sepultam
Nocte sua, diramque iterum ne admittite gentem
In patrios ritus: Poterit seiuncta caveri,
Quæ coniuncta nequit.

SVMMARIVM Capitis XX.

1 *Infideles quamvis cogi non possint ad Fidem recipiendam, cogi tamen possunt ad eam audiendam, & eius prædicationem, & propagationem non impediendam.*

2 *Iudæis in provincijs Christianorum habitantibus, licitè mandari potest, ut Prædicatores Fidei admittant, & audiant.*

3 *Auctores plurimi referũtur, qui bellum permittunt contra Indos, & alios infideles, Prædicatores recipere, & Fidem audire nolentes, & maximè ubi eam impediunt.*

4 *Ecclesia ius habet ubique prædicandi, & impedientes removendi, & puniendi.*

5 *Constitutiones Nicol. III. & Gregor. XIII. expenduntur, quæ certis diebus, Iudæos ad Fidei prædicationem audiẽdam, convenire præcipiunt.*

6 *Cap. Episcopus nullum, de consecrat. distinct. 1. illustratur.*

7 *Concilium Basiliense quid statuerit circa Iudæos cogendos ad audiendam prædicationem Fidei?*

8 *Concilium Basiliense an fuerit approbatum?*

9 *Prædicandi per totum Orbem præceptum, quod Ecclesiæ Christus iniunxit, inutile esset, si non posset ad audiendum Evangelium infideles compellere.*

10 *Fidei doctrina sine auditu esse non potest, ex D. Paul. ad Rom. 10.*

11 *Fidem definiunt B. Basil. & Clem. Alexã. ut sit assensio indubitata ad ea, quæ audiuntur.*

12 *Doctrina Dei, Verbum Divinum, & Evangelium appellatur, quia ex annũtiatione & auditione dependet.*

13 *Consequẽs qui vult, vult & antecedẽs. Correlativorum uno concesso, alterum cõcedi necesse est, ibidem.*

14 *Confessionis peccatorum præceptum, ex eo colligit Ecclesia, quòd Christus po-*

CAPVT XX.

De octavo titulo, qui ex obligatione deducitur, qua Indi, & reliqui infideles ad Fidem audiendam, & Prædicatores tuto hospitio excipiendos, tenentur, & ad cõcedendum liberum transitũ in alias provincias, in qui bus Evangelium annuntiare voluerint. Et an, & quatenus cõtra eos, qui hæc negant, vel impediunt, iustè pugnetur?

VERUM autem verò, licèt hęc, quæ ita lato sermone in superioribus disputavimus, admitti quidem possint, aut debeant, cùm de vi & coactione disseritur, quæ mediatè, vel immediatè infidelibus irrogatur, ut Fidem, & Baptismum suscipiant, ubi † tamen coactio ad hoc non dirigitur, sed eò tantùm tendit, ut infideles ipsam Fidem, sibi à Catholicis Prędicatoribus annuntiandam, & proponendam, quietis, & attentis animis, atque auribus audiant, & seriò de ea recipienda, vel respuenda deliberent, nostrósque, hoc tam utile & salutare commercium erga illos exercêre volentes, tuto, & fido hospitio recipiant, vel liberum transitum ad alias provincias concedant, in quibus Evangeliũ annuntiare, & propagare desiderent. Frequentissima, & verissima est omnium ferè Theologorum, & Iurisperitorum opinio, quæ docet, talem coactionem licitam esse, atque adeò iure optimo posse his de causis infidelibus 1

bel-

bellum inferri, qui protervè Fidē audire recusant, vel eiusmodi pias, & laudabiles expeditiones impediunt; dum tamen priusquàm ad illud deveniatur, omnia alia media tententur, quę ad munus Apostolorum Apostolicè, & pacificè obeundum conducere potuerint, & in eiusdē belli illatione inculpatæ tutelæ moderamen servetur, eaque cautio adhibeatur, ne ulterius progrediatur supplicium, quàm reperiatur commissum, ut aliàs dicitur in l. 1. C. unde vi, & in l. sancimus, C. de pœnis, & in simili notavimus, & ornavimus sup. hoc lib. cap. 16. num. 5. & 6.

2 Quam sententiam † de Iudæis loquens, qui in terris Romani Pōtificis, aut aliorum Christianorum Principū degunt, apertè tradit Innocēt. in cap. quod super, col. ult. vers. *Item licèt*, de voto, relatus a Bertachin. in repertor. verb. *Infideles*, fol. 28. docens, quòd infideles, licèt non debeant cogi ad Fidem, tamen Papa potest eis mandare, quòd admittant Prædicatores Evangelij in terris suæ iurisdictionis, & si eos non admittant, peccant, & ideò puniri debent. Idemque, re ad utramque partem disputatâ, resolvit Borgnin. Cavalcan. in decis. 21. num. 13. & sequentib. 2. par. Ioan. Azor. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 26. vers. *Tertiò quæritur*, & novissimè Philip. Paschal. in tract. de vii ib. patr. potest. 1. par. cap. 7. num. 17. Bañez, Torres, Suarez, & alij in locis infrà relatis, & novissimè Ant. Ricciullus in tract. de iur. person. extra Eccles. grem. exist. lib. 2. cap. 37.

3 Et generaliter † in quibuslibet infidelibus, etiam Principibus Christianis nō subditis: & in specie ipsorum Indorū, de quibus sermonem habemus, candē opinionem sequuntur Theologi omnes communiter post D. Thom. in 2. 2. q. 10. artic. 8. Ioan. Maior. in 2. dist. 44. q. 2. & 3. Albertinus in rub. de hæreticis lib. 6. q. 8. Ginés. Sepulveda in obiect. 10. contra Episcop. de Chiapa, Doctiss. Alfons. à Castro de iusta hæret. punit. lib. 2. cap. 14. vers. *Prima igitur*, ubi asserit, quòd licèt infideles ad Dei veri cultum, & sacri baptismatis susceptionem inviti compelli nō possint: attamen si monitionem hanc recipere recusent, & maximè si prędicationem sancti Evangelij propulsent, erit iustum bellum, quod contra eos motum fuerit.

Mag. Victoria in relect. 1. de Indis, ex num 36. & in relect. 2. ex num. 1. ad 12. ubi ex Divini pręcepti auctoritate concludit, Indos, & quoslibet infideles ad Fidem audiendam tenêri, ac proinde à peccato mortali non excusari, si rogati, & admoniti, ut audiant pacificè loquentes de rebus spectantibus ad Religionem, ac de ea maturè deliberent, id facere nollent; quia tenentur, inquit, saltem audire, & consultare, & si hoc impediant, & Hispanos inter se ad commercia, & prædicationem securè non admittant, neque aliter Religionis negotium procurari valeat, hic titulus iustissimus est ad eos debellandos, & conquirendos, terrasque, ac provincias eorum occupādas, novos dominos creandos, & antiquos deponēdos, & ad reliqua alia iura belli prosequenda, quę in alijs bellis iustis licitè fieri possent.

Gregor. Lupecius in l. 2. tit. 23. par. 2. col. 11. & 12. & col. 20. vers. *3. 4. & 8. conclusio*, & Hieron. Zevall. in pract. commun. lib. 4. q. fin. num. 172. & sequentib. & rursus, & melius num. 295. & sequentib. ubi verba Victorię sequētes, & transcribentes, iustitiam eiusdē belli contra impedientes Fidem audire, & Christianos à suis provincijs removentes, enixè tuentur.

Eruditissimus D. Præses Covarruv. in reg. peccatum. 2. par. §. 10. num. 13. vers. *Quartò licitū*, & §. 11. n. 5. vers. *Fateor planè*, ubi cū D. Tho. & alijs Theologis docet, Christianos nō posse, nec debêre iustè impediri in prædicatione Christianæ Fidei, & quòd si impediantur, eis fit iniuria, ad quam propulsandam

dam

dam possunt iustum bellũ movêre, vel quando infideles moniti ab idolorum vano cultu non abstinent, ubi is impedimentum affert Religioni Christianæ, & legis Evangelicæ prędicationi.

Dom. Soto in 4. distinct. 5. q. un. artic. 1. pag. 267. vers. *Secunda conclusio*, & in summario disputationis, sive Apologiæ Episcopi Chiapensis contra Sepulved. pag. 14. & 15. Et in cons. quod ann. 1550. dedit circa Indiarum conquisitionem, versic. *La segunda cabeça*, Salmeron tom. 12. tract. 38. vers. *Deinde*, pag. 323. Card. Bellar. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 7. Beccan. in sum. 2. tomo, cap. 13. q. 4. num. 12. & seq. Fr. Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. q. 57. dub. 4. vers. *Tertia pars*, & dub. 6. vers. *Quartum dictum*, Gabriel de Valencia 3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 6. col. 410. post Caietan. 2. 2. q. 10. art. 8. P. Gabr. Vazquez in 1. 2. q. 76. disp. 120. cap. 3. & cap. 5. in initio, Petr. de Aragon. in 2. 2. q. 10. art. 8. col. 254. Toletus in sum. lib. 4. cap. 2. num. 2. Petr. Ledesm. 2. tom. sum. tract. 1. cap. 5. Torres de Fide, art. 8. disp. 51. dub. 2. Thom. Sanchez in summa lib. 2. cap. 1. num. 4. & novissimè Pat. Suarez de Fide, disput. 18. sect. 2. num. 8. & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 9. numer. 6. & 7. ubi licèt infidelium debellationem nõ omnino probent, ob id tantùm, quòd Fidem audire recusent; benè tamen admittunt, quòd si nobis prædicationem impedirent, aut alios volentes illam audire, & forsan Fidem suscipere, ad nos accedere prohiberent, nec sinerent prædicatores loqui Verbum Dei sine vi, ac fraude volentibus audire; iure possemus eorum violentiam etiam armis propulsare, & bello, si opus esset, illato, acriter coërcere; quia omnino 4 † semper manet ius integrum Ecclesiæ ad prędicandum in quolibet Regno, & ad defendendum innocentes, ut sic dicam, id est, particulares personas, quæ voluerint audire verbũ, & ita nulla fit tali in casu coactio ad audiendam Fidem, sed solùm ad non impediendum prędicationem Evãgelij, nec eos, qui voluntariè illud audire voluerint.

Idem sentit Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 13. ubi elegãter, & generaliùs ait, hoc ius ab ipso omnium conditore conditum videri, ut quę Christiani à Deo didicerunt, doceant ipsi cæteros mortales, quorum salutem optare, & quęrere debẽt. Qui enim dixit: *Ite in mundum universum, & prædicate Evangelium omni creaturæ*, certè aditum liberũ quocunque terrarum aperuit, quem qui nobis præcludere velint, & summi Dei pręcones, ac legatos inauditos à se relegant, cõtra ius Divinum, & naturale, & contra salutem suam facere putandi sunt.

Mag. Domin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 528. vers. *Tertia, & quarta conclusio*, & col. 534. vers. *Ex his sequitur*. Vbi licèt primò in quæstionẽ vocasset, an infideles subditi, & etiam nõ subditi, ad Fidem audiendam compelli possent: posteà tamen concludit; infideles non subditos iure compelli, ne ullo modo CHRISTI Fidem impediãt. Et ex hoc sequi, quòd si nuntius Evangelij perveniat ad exteras, & barbaras nationes, & impediatur prędicare populis à Principibus illarũ nationum, tunc potest Princeps Christianus, ut minister Pontificis, debellare illos Principes, ne impediant Prędicatorem. Hoc enim non est compellere ad audiendum, sed defendere innocentes, quosdam quidem ad prædicandum ius habentes, quosdam verò quia ius habent ad audiendum, si velint.

Pat. Lud. Molina de iust. & iur. tractat. 2. disp 105. & in materia de Fide, q. 10. art. 8. ubi concludit, quòd cùm Christiani ius habeamus denuntiandi Evangelium ubique terrarum, pariter quoque potestatem habemus concionatores, ad quoscunque infideles deferendi, eos protegendi, & infideles

ipsos cogendi, non quidem ut Evãgelium suscipiant, sed ne impedimento sint, tum concionatoribus, quominus illud denuntient, tum etiam suis, quominus illud audiant, suscipiant, & iuxta illud vivant. Et quòd hoc fine, etiã vel invidis, & invitis ipsis infidelibus, possumus cum navibus ad eos accedere, tandiuque, & cũ ea potentia in eorum portubus, & terris commorari, quamdiu, & quantum necesse fuerit, ut hæc tutò fiant, eâque ratione cõmercium aliquod cum ipsis exercêre. Quòd si gentes aliquę, aut Reges, & Dynastę resistant, & impediant, fas nobis est, bello illos coërcêre, iniuriamque Fidei, & Evangelio in ea parte illatam punire.

Mag. Salon in 2. 2. tom. 1. tract. de domin. q. 3. art. 1. ubi, postquàm illam quæstionem tractavit, liceatne unum hominem alteri dominari? Et quo iure, ac quibus de caussis iusta servitus inducatur? subdit, Indos & Æthiopes, qui à Lusitanis, & Hispanis capiuntur, tutâ conscientiâ capi, & ad nos deferri, ac vendi, si volentibus Evangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant; quia resistentibus prædicationi Evangelicę legitimè bellum infertur.

Pat. Ioan. Azor. dict. lib. 8. cap. 26. vers. *Septimò quæritur*, quem sequitur, & ad verbum transcribit, Fr. Thom. à Iesu lib. 5. de procur. omn. gent. salut. 1. p. dub. 3. pag. 206. ubi resolvunt, non solùm infideles Christianis subditos, verùm & quoslibet Paganos, & Barbaros, etiam non subditos, ad audiendum Christi Evangelium compelli posse, quia non ideò dici debet, quòd ad credendum etiam compellantur, & quia negari non potest, quin si viri probatæ vitę, & spectatę virtutis mitterentur ad Christi Evangeliũ Paganis annuntiandum, iure naturali digni essent, qui audirentur, nec iure ullus Paganorum Princeps, aut prohiberet, quominus, Pagani qui vellent Evangelium audirent, aut idoneos Christi nuntios, aut præcones, & interpretes impediret, ne illud annuntiarent. Alioqui enim his, aut illis vim, & iniuriam manifestam afferret.

Mag. Petr. Lorca in 2. 2. artic 8. q. 11. sect. 3. ubi pluribus probat, omnes infideles indistinctè compelli posse, ut Fidei, & eius prædicationi iniuriam, & impedimentum non inferant. Et conducunt alia quæ tradimus infrà lib. 3. cap. 3. ex num. 1. & novissimè Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, cap. 3. num. 16. ubi pluribus probat, summumPontificem posse mittere Prædicatores in mundum, & subijcere alicui Principi Christiano eos, qui Prędicatores non acceperint, vel malè affecerint, ad quod allegat Bellarmin. lib. 1. de Rom. Pontif. cap. 9. & seq. & Pat. Suarez lib. 3. contra sect. Angl. cap. 10.

5 Pro † qua sententia dum docet, infideles, & præsertim eos, qui Principibus Christianis subditi sunt, ad Fidei prædicationem audiendam compelli posse, apertæ sunt hodie Romanorum Pontificũ constitutiones, præsertim Nicolai III. quæ incipit: *Vineã*, & Gregor. XIII. quę incipit: *Sancta Mater Ecclesia*, quas ad litteram invenies apud Laërtium Cherubinum in suo Bullario, Anton. Naldum in quæstion. pract. verb. *Iudæus*, fol. 305. Paul. Piasecium in praxi Episcop. 2. parte, cap. 4. pag. 254. & Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 9. par. 1. in fin. pag. 373. & earum summam recensent Azor, Suarez, Ricciullus & alij ex sup. citatis; quibus cavetur, ut Iudæi semel in hebdomada ad Fidem prædicationem audiendam accedere compellãtur, pœnâ impositâ his, qui audire recusant. Quarum vim non satis effugiunt illi, qui hanc non esse pœnam respondent, sed quoddam tributum, quod illis infidelibus tanquam subditis potest iustè imponi; cùm hoc à verbis, & mẽte Pontificũ alienissimũ sit,

ut benè advertit Pat. Suar. dict. sect. 2. num. 3. & ostenditur in d. Bulla Gregor. ibi: *Ad quos sermones, & lectiones volumus universos & singulos utriusque sexus Iudæos à duodecim annis supra, infirmitate, aut alia legitima causa, de qua Ordinarios docere debeant, non impeditos, in civitate, & locis, ut præfertur habitantes, vel aliunde obvenientes, etiamsi inibi domicilium non habeant, ita per circuitū cōvenire, ut tertia saltem eorum pars, nec unquam minor, semper adsit. Quod si facere neglexerint, interdicti cum fidelibus commercij, & alijs penis arbitrio Ordinarij pro contumaciæ modo imponendis, donec satisfecerint competenter, ad ipsos sermones audiendos compellātur.* ¶ Idemq; ante prędictas constitutiones statutum fuisse videtur: † nam in cap. Episcopus nullum de consecrat. dist. 1. ad tempia, & missas cathecumenorum hac de causa accedere non prohibebantur, & † in Concilio Basiliensi sess. 19. quod extat in 4. tom. Concil. pag. 57. idem ferè quod Gregor. statuit, his verbis cautum reperitur: *Sancta Generalis Synodus in primis statuit, ut omnes Diœcesani, quosdam in litteris Divinis benè eruditos, aliquot vicibus annuatim deputent, in locis ubi Iudæi, aut alij infideles degunt, ad prædicandum & explanandum taliter Catholicæ Fidei veritatem, ut ipsi infideles, qui audiunt, suos valeant errores recognoscere. Ad quam prædicationem sub pœnis tam commercij per fideles illis interdicendi, quàm alijs ad hoc opportunis, ipsos infideles cuiuscunque sexus in annis discretionis constitutos, accedere cōpellant.* ¶ Et † quāvis de hoc Concilio, & an fuerit legitimum, & approbatum, plura tradant Doctores, quos refert Marquard. de Susan. in tract. de Iudæ. & Infidel. 3. part. cap. 8. & Cavalcan. dict. decis. 21. num. ult. tamen idem ibidem resolvit, quoad hoc ubique in Italia observari, & ita in Senatu Fivizanensi, & Papiensi decisum fuisse. Et in Aragonia quoque iamdudum cautum reperiri edicto Regis Iacob, ann. 1242. quod fuit confirmatū per Innoc. IV. tradit Ricciullus dict. cap. 37. num. 5.

6

7

8

SECVNDÒ, pro eâdem sententia, quatenus generaliter probat, licitam esse eandem compulsionem ad Fidem audiendam in omnibus infidelibus, etiāsi Christianis subditi non sint, ex mente prædictorum Auctorum perpendo. Quòd † cùm Ecclesia, ut sæpè diximus, non solùm potestatem, verùm & necessitatem habeat, Evangelium per universum Orbem docendi, ac disseminandi, inutilis quidem, aut impossibilis hæc potestas, & obligatio redderetur, si infideles omnes ad eiusdem Evangelij præcones audiendos compelli non possent; quia † doctrina sine auditu esse non potest, ut inquit Div. Paul. Rom. 10: *Quomodo credent ei, quē non audierunt? Quomodo autē audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabūt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem! Evangelizantiū bona! Sed nō omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autē per Verbū Christi.*

9

10

Quamobrem † D. Basilius in Asceticis sic Fidem definit: *Fides est assensio indubitata ad ea, quæ audiuntur, certa veritatis persuasione ad ea, quæ prædicantur per Dei gratiam*, & Clemens Alex. lib. 1. Pædagog. *Catechesis*, inquit, *seu quæ per auditum deducitur institutio ad Fidem deducit*. Ipsamque † Dei doctrinam totam, nomine *Evangelij*, & *Verbi Divini* communiter appellamus. At Evangelium nihil aliud significat, nisi annuntiationem; verbū autem, id, quod ore profertur, ut, pręter alios, in specie nostra optimè advertit, & prosequitur Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 3. cap. 2. primum hoc signum veræ, & Catholicæ Ecclesiæ nostræ constituens, quòd eius fides ex auditu dependeat.

11

12

Vnde † consequenti concesso, vel uno ex correlativis, alterum, sine quo

13

illud esse nō potest, necessariò concederedebemus, l. 2. D. de iurisdict. omn. iud. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rust. præd. ibi: *Qui habet haustum, iter quoque habere videtur ad hauriendum, & si quis tantùm haustum cesserit, nihil agit*, l. qui fundum 40. §. 1. D. de contrah. empt. l. 6. tit. 31. part. 3. cum alijs, quę notāt Bart. & Doct. in l. si fideiussor. 52. D. de fideiuss. Ripa in l. 1. num. 103. D. de vulgar. Ludovic. Vital. lib. 2. variar. cap. 9. Pat. Suarez de legib. lib. 8. cap. 11. & diximus sup. cap. 16. ex num. 52.

Cuius rationis vis à simili confirmatur per aliquos ex suprà relatis. Nam quia † CHRISTVS dixit Apostolis suis, Ioan. 20: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* optimè colligit Ecclesia, pręcepisse fidelibus, ut peccata sua confiteantur, quia non possunt remitti, nisi audiantur, & cognoscantur. Ergo similiter, si dedit Ecclesię potestatem docendi infideles, consequenter dedisse videtur, ut possit illos ad audiendum compellere. Præsertim cū † eo ipso quòd audire nolunt, prædicationi Fidei resistere, & impedimē tum ex parte sua apponere videantur, quod ubi faciunt, Auctores omnes iustè debellari posse concedunt.

Neque † huic sententiæ adversatur consideratio Soti, Valenciæ, Banez, Arag. Torres, Suarez, Beccani, Freitas, & aliorum, qui in hoc articulo compulsionis, & debellationis ob id tantùm, quòd Fidem audire nolint, contrariam defendunt, dicentes, quòd cùm non possint cogi ad credēdum, ad audiendum etiam compelli non debent, & quod ijs tantùm est prædicandum, qui sponte suâ prędicatores audire, & recipere volunt, † Apostolorum exemplo, quibus hoc ita CHRISTVS Dominus commendasse videtur, Lucæ 3. & Matth. 10: *Et quicunque non receperint vos, neque audierint sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.* Nam rectè respondet Azorius dict. lib. 8. cap. 24. q. 3. & 7. † coactionē in receptione Fidei expressè prohibitam esse, quia libertati, quæ in ea requiritur, directò repugnat, ut latè ostendimus sup. cap. 17. num. 4. At verò, in compulsione audiendi Fidem, hanc prohibitionem nō reperiri, quin potius ex præcepto prædicandi, & Evangelizandi deduci videri, quoniam eo facto tantùm curatur, & efficitur, ut sacris Divini Verbi concionibus intersint, & posteà spontè, ac liberè audita credant, vel respuant. Non enim consequens est, ut si ad audiendum adigantur, eo ipso compellantur ad credendum, sicut potest quis cogi, ut audiat prædicationem consiliorum Evangelicorum, vel de concessione indulgentiarum, & non propterea cogitur, vel ad sequenda consilia, vel ad lucrandas indulgentias.

Et † quemadmodum Ecclesia non errat, dum infidelibus subditis hāc audiendi necessitatem iniungit, ut ipsi ijdem Auctores tandem agnoscunt, & in primo argumento probavimus: ita non errabunt, qui idem ad non subditos protrahunt, cùm in omnibus eadē prorsus militet ratio, eademque in receptione Fidei libertas desideretur, possitque hodie Ecclesia ubique suum munus, & officium implêre, & competenti auctoritate, & severitate defendere. Quod † tempore Apostolorum secus se habebat, & ideò suo iure in multis non utebatur, ut abundè satis ostendimus sup. cap. 16. ex num. 82. & in terminis docet Pat. Suarez d. tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 10.

Præterquā † quòd verba illa Matthęi: *Neque audierit sermones vestros*, magis de contempta, quàm de non audita prædicatione intelligi debēt, ut ibidem Franc. Lucas advertit. Et quod subdit † de excussione pulveris pedū, inter varias significationes, quas ibi ex Sanctis Patribus idem Franc. Lucas, & Maldonatus adducunt, anathematis, maledictionis, atque condemna-

nationis signum importat, ut D. Hilarius ostendit, dum inquit: *In eos, qui audita Regni cœlestis prædicatione, Apostolorum præcepta respuerint, signo pulveris ex pedibus excussi, æterna maledictio relinquatur.* Et sic Apostoli, eis, quibus tunc poterant, pœnis, non auditam, vel spretam prædicationem, vindicabant. Quinimò † & bellum ea de causa indicebant; iactatio quippè pulveris pedum adversus aliquam civitatẽ, videtur esse signum denuntiantis bellũ, & eversionem minitantis, ut rectè advertit, & pluribus illustrat Pat. Ioan. Pineda de rebus Salom. lib. 6. cap. 20. §. 9. num. 19. pag. 473.

23

Tertiò, pro eâdem sentẽtia facit, quòd infideles ubilibet constituti, non possunt à culpa excusari, si Divini Verbi nuntios, & prædicatores recipere, & Evangelium pacis, aliaque sibi convenientia ab illis proponenda, audire recusent: † cùm hi non solùm censendi sint Regum Christianorum, aut Romani Pontificis legati, quorum curâ, & auctoritáte ad hoc pium, & Apostolicum munus mandari solent, verùm & ipsius Christi Domini, pro quo legatione funguntur, iuxta illud D. Pauli 2. Corint. 5: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* Et ad Ephes. 6: *Pro quo legatione fungimur in catena ista*, ubi D. Thom. exponit, id est: *Sumus legati Christi.*

24

Legatos † autem, etiam ab hostibus missos, fido, & securo hospitio recipi debêre, & grato, ac benevolo vultu audiri, & expediri, constans est omnium gentium consuetudo, ac velut religio, ex ipsius naturæ humanæ legibus hausta, quæ ubi violatur, legitimam belli causam adversus violantes inducit. Quâ ratione † legati ipsi Sancti appellari solebant, cap. ius gentiũ, 1. distinct. ibi: *Legatorum non violandorum religio*, † l. ultim. in princip. D. de legation. ibi: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia Sancti habentur legati*, l. sanctum 7. D. de rer. division. l. 15. tit. 28. par. 3. iunctis alijs, quę, ultra Scribentes in his iuribus, latissimè tradunt Duaren. lib. 1. disput. cap. 37. Conan. lib. 3. comment. iur. civil. cap. 1. num. 6. & 7. Emanuel Suarez lib. 1. observat. cap. 10. & 15. Sigon. lib. 1. de iudicijs, cap. 4. Pet. Crinitus de honest. discip. lib. 7. cap. 3. Alban. Spinasatus lib. 2. Polit. cap. 5. Petr. Faber. lib. 2. Semest. cap. 1. pag. 10. Pet. Gregor. lib. 33. Syntag. cap. 14. num. 4. Tiber. Decian. in praxi crim. lib. 2. capite 20. numer. 4. & lib. 7. cap. 5. à num. 11. Durant. Cascell. lib. 1. var. cap. 1. Balthas. Ayala de iure, & officio belli, lib. 1. cap. 9. Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 27. & lib. 2. cap. 37. pag. 376. Pat. Salas in tractat. de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 2. num. 19. Christophor. Besoldus in dissertat. iurid. polit. de legatis, & eorum iure, cap. 5. & Carol. Paschalis in peculiari, & satis docto tractatu, quem novissimè de legatis scripsit, quem sequutus, aliũ non minus doctum Hispanâ nostrâ linguâ elucubravit Dom. D. Ioan. à Vera & Zuñiga, nũc titulo Comitatus *de la Roca*, pro meritis insignitus, & maioribus quotidie honoribus, pro eximia quâ pollet nobilitate, prudentiâ, & eruditione, condecorandus: ubi discursu 1. hunc articulum eleganter exornat. Vnde † Dio Chrysost. inquit: *Legatos nudos, legatione fungi ad armatos, pro pace, neque illorum, quemquam iniuria afficere licere, ut qui Deorum sint ministri, quicunque amicitiæ nuntij sunt.* Et David † lib. 2. Reg. cap. 10. intulisse dicitur bellum Regi Ammonitarum, propter derisos legatos suos: † iniuria enim facta legatis, censetur facta Principi, vel Reipublicæ, cuius legatione funguntur, cap. accusatio, in fin. 2. quęst. 7.

25 26 27 28 29 30

Ex quibus principijs rectè post alios de-

deducit Pat. Suar. dict. tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. ex num. 1. ad 4. † Ecclesiam habêre ius tuendi, & defendêdi suos prędicatores. Et Ferdin. Zurita in suis quæstion. Theolog. cap. 21. de ipsis nostris Indis pertractans, concludit, nullâ † ratione, aut ignoratione excusari posse, si legatos ad se missos interficiant, à quibus, aut eorum socijs nullum damnum, vel iniuriam priùs accepissent, cùm hoc commune omnium gentium ius, & totius mundi utilitas execretur: cuius ignoratio, transgresio, aut violatio nemini est condonanda ex doctrina D. Thom. in 1. 2. quæst. 10. art. 8. & quæst. 76. artic. 2. & q. 94. art. 2. 4. 5. & 6. & in 1. part. q. 17. art. 3.

31

32

Quod idem † cautum videmus pluribus Regijs schedulis & instructionibus, quę olim ad novas expeditiones dari solebant, & reperiuntur in tom. 4. ex pag. 220. ubi dicitur: *Que si los Indios maliciosamente pusieren impedimento, ò dilacion en admitir las personas que les van a tratar de la enseñança de la Fè, ò en estorvar que esten entre ellos, i no se passe adelante cõ la predicacion, è instruccion de buenos usos i costumbres, ò q̃ no se reduzgan i conviertan los que de los suyos, ò de los vezinos buenamente lo quisierẽ hazer, ò si se armaren, ò vinieren de guerra à matar, robar, ò hazer otros daños a los dichos descubridores, i predicadores: en tales casos se les pueda hazer guerra con la moderacion que conviene, i consultando primero la justificacion i forma della con los Religiosos i Clerigos que se hallaren presentes, ò con las Reales Audiencias, si huviere comodidad para ello, i haziendo los demas autos, protestaciones, i requerimiẽtos que se entendiere convenir.*

33

Qvartò, in confirmationem, & extensionem eiusdẽ tituli cõsiderari potest, mirũ non esse, si adversus infideles, qui Evangeliũ prædicari, & propagari prohibent, bellũ moveri posse, affirmemus: cùm † idẽ plurimi, & gravissim Auctores cũ Victoria ubi suprà, licêre concedant, naturali, ac cõmuni omniũ gentiũ iure considerato, ob id solùm quod innoxia commercia, & negotiationes in suis provincijs nobis inhibeãt & littorũ, ac terrarũ suarũ apulsum, & aditũ intercludant. Etenim qui hæc † faciunt, iniuriarũ tenẽtur, quasi qui in publica cõmoda peccent, & humanam societatem, & cognationẽ disturbent, quæ his quasi vinculis commerciorũ, & mutuę hospitalitatis cõnecti, & sustineri videtur, l. ut vim, l. ex hoc iure, D. de iust. & iure. §. ius autem gentiũ, instit. de iure naturali, l. penult. & ibi cõmuniter Scribentes, D. de pactis, † l. iniuriarũ 13. §. si quis me prohibeat, vers. *At si quis*, D. de iniurijs, l. nemo igitur, D. de rer. divis. §. riparũ, & §. littorũ instit. eod. l. littora 51. D. de contrah. empt. l. mercatores, C. de commerc. l. 66. tit. 28. part. 3.

34

35

36

Eòque alludẽs † Cicero in Topicis: *Littora* (inquit) *omnia publica esse vultis*, & lib. 3. Offic. *Est enim hominũ naturæ, quã sequi debemus, maximè inimica crudelitas. Malè etiam qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pœnus apud patres nostros, Papius nuper. Nã esse pro cive, qui civis non sit, rectũ est non licere, quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus, & Scævola. Usu verò Urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanũ est.* Et Ovid. 7. Metamorph.

37

—— Litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque, auramq; patentem.

Et Virgil. 1. Æneid.

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ,
Bella cient, primaque vetant consistere terra.

Paulus item Oros. lib. 5. cap. 2. sic ait: *Nunc me ista Africa excepit, pace simplici, sinu proprio, iure communi, de qua aliquando dictum, & verè dictum, hospitio prohibemur arenæ, &c.* Cui arridet Cassiod. lib. 11. epist. 17. dum ait: *Hinc est,*

quòd

quòd sapientes mortale genus unum hominem esse testati sunt: quoniam omnes à cũctis casibus suis indivisos esse voluerũt: & idẽ solitâ eloquentiâ expressit Plin. in Panæg. ad Traian. eũ eximiè laudans, quòd ita cõmercia miscuerit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natus videretur.

38 Vnde in sacra † Pagina hoc humanitatis, hospitalitatis, & promiscui commercij ius sæpissimè commendatur, Deuteron. 10. & 19. Isai. 58. Eccles. 17. 1. Petr. 4. 1. ad Timothæ. 3. Roman. 12. Matth. 25. Lucæ 14. & melius 13. ad Hebræ. 2. in illis verbis: *Hospitalitatis nolite oblivisci, per hanc enim patuerunt quidam Angelis hospitio receptis.* Quibus † Divus Paulus Lot, & 39 Abraham historiam respexit, Genes. 18. & 19. & Ioseph. lib. 1. antiquit. Iudai. cap. 19. qui ob id, quòd recipere hospites assueverant, Angelos sub figura hominum hospites habêre meruerunt. De quo loquens D. Ambros. in libro de Patriarch. † relatus in cap. offerebatur 32. quæst. 7: *Præferebat* (inquit) *Sanctus Lot domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inviolabilem.* 40

41 Neque abest † Clemens Alexandrin. lib. 2. Strom. capite 4. ubi charitati hospitalitatem adhærêre tradit, eamque diffinit: *Artificium amicitiæ circa usum hospitum.* Cui addit Gentian. Hervet. quanta autem esset virtus hospitalitatis ex hoc est perspicuũ, quòd inter cæteras virtutes, quas Episcopo tribuit Div. Paul. 1. Timot. 3. eum quoque velit esse hospitalem. Et lib. 42 4. cap. 7. pag. 538. ubi † ait, Saram Angelis panes subcinericios parasse, & Cleobuli sapientis, & Lyndiorum Monarchæ filiam non puduisse lavare pedes paternorum hospitum.

43 Romani † etiam tantum huic iuri, & virtuti deferebant, ut in eis significationem & commendationẽ Iovem Xenium, sive Hospitalem maximâ veneratione colerent, & nationes quasdam hospitalitati deditas celebrarent: contrà verò, alias hospitibus invisas, crudelitatis, & infamiæ notâ prosequerentur, ut latissimè constare poterit ex his, quę eleganter de commerciorum, & hospitalitatis iure, & utilitate cõgesserunt † Servius, 44 Pontan. & Cerda in illud Virgilij 1. Æneid.

Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur.

Budæus in notis posterior. ad Pandectas ad l. 5. D. de captivis, pagina mihi 194. Alexand. ab Alex. & eius addition. Tiraquel. lib. 4. dier. Genial. cap. 10. Cęl. Rhodigin. lib. 19. lect. antiq. cap. 26. & lib. 18. cap. 5. Doct. Ribera super dict. epistol. ad Hebrę. ex num. 3. ad 16. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 23. cap. 14. circa finem, Tiberius Decian. respons. 66. num. 37. vol. 3. Petrus Cenedus, qui plures refert in collectan. 118. ad Decretales, num. 1. Rutilius Benzon. de ann. Iubil. lib. 6. cap. 6. ex pag. 622. Ioan. Bussæus in viridar. Christ. virtut. verb. *Hospitalitas*, Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christian. libro 1. capite 27. pag. 161. & plura exempla adducens Marullus de memorab. lib. 1. capite 7. Ant. Sabellicus lib. 7. capite 6. & Theatr. vitæ hum. vol. 14. lib. 1. ex pag. 2897.

45 Quo in numero recẽsere potuissent Hispanos † nostros, quorum eximiam in hospitibus admittendis, & excipiẽdis humanitatem, iam olim testatam reliquit Diodor. Sicul. lib. 6. Biblioth. capite 3. Macrob. lib. 3. Saturn. capite 13. & alij relati à Bernard. Aldrete lib. 1. de antiquit. Hispan. capite 17. & Fr. Ioan. à Ponte de convenien. utriusque Monarch. lib. 3. capite 21. §. 3. pag. 139. & cap. 24. §. 2. pag. 156.

46 Estque ista † commerciorum, & hospitalitatis vicissitudo, tum ad alia, tum maximè ad Fidem introducendã, & propagandam, summopere necessaria. Nam † hospites simul olim & 47 Doctores erant, ut testatur Lucian. in

Dea

Dea Syria, dicens, in sacra civitate fuisse publicos hospites, qui ab Assyrijs appellabantur Doctores, quoniam ipsis omnia exponebant, & enarrabāt, & melius Ioseph. de antiquit. Iud. lib. 1. cap. 16. & Eusebius lib. 9. de præparat. Evang. cap. ult. ubi tradunt, † Abrahā, dum fuit hospes in Ægypto, viros, Saram verò, eius uxorem, fœminas in veri Dei cultu instituisse. Quod referens Pineda de rebus Salom. lib. 3. cap. 27. num. 8: *Porro*, inquit, *hospitalitas ipsa Abrahami indicat, illum fuisse Doctorem.*

48

Et ob hanc causam Fr. Ant. de san-Roman. in hist. Ind. Orient. lib. 2. cap. 15. pag. 280. † meritò reputat difficilem Evangelij propagationē inter Sinas, & alias nationes, † quæ ex patrijs legibus peregrinorū, & advenarū hospitia & cōmercia strictis legibus prohibent, de quibus aliqua cōgerit Alex. Cælius, & alij suprà relati, Theat. vitæ huma. vol. 1. lib. 1. pag. 59. Puente omnino videndus d. cap. 21. §. 3. Nicolaus Cragius, de Spartanis loquēs, in tract. de Repub. Lacedæmo. lib. 3. tab. 3. inst. 3. † qui Derinoxeni, quasi fallētes hospites dicebantur, Pat. Ludov. Cerda in notis ad lib. 1. Æneid. pag. 103. & Ioan. Lorinus in Acta cap. 10. vers. 23. pag. 490. Et Nos plura diximus sup. lib. 1. cap. 16. num. 15.

49 50 51

Plurimis quoque schedulis & instructionibus Regijs cautū invenimus, † ut hæc cōmercia cū Indis iuxta iuris naturalis principia, bonâ fide, ut oportet, instituātur, ipsique, ut nos securè excipere velint, admoneantur, & si contrarium fecerint, bellum eis denuntietur, ut patet ex his, quę citavimus sup. hoc cap. n. 33. † Et præcipuè ex eleganti illa Imper. Caroli V. epistola ad Reges Meridionales, & Occidentales missa, data Barchinon. 1. Maij anno 1543. quę extat dict. 4. tom. pag. 222. ubi inter alia hæc verba reperiuntur: *Vna de las cosas que mas comun parece entre todas las gentes, es el uso de los comercios i contrataciones que tienen entre si: Porque como la suma Sabiduria de Dios en todas las partes del mundo cria cosas de mucho provecho para los hombres, las quales en otras no se hallan, mediante la continuacion de los tratos y rescates, se buscan, i adquieren, i se vienen a conocer i hermanar unas provincias con otras, &c.* Et ibi: *Sino admitieren las personas que desto les fueren a tratar, o estorvaren, que esten entre ellos.* Quæ verba † à D. Chrysost. mutuata videntur, qui in cap. 13. epist. 1. ad Corinthios homilia 34. scriptum reliquit, summâ providentiâ Deum omnia ubique gigni non permisisse, ut inde homines commerciorum causâ cogeret commisceri, de quo etiam diximus alia suprà lib. 1. cap. 7. numer. 5.

52 53 54

Quæ omnia faciunt, † ut non satis probemus opinionem Pat. Lud. Molinæ dict. tractat. 2. de iustit. & iure, disput. 105. colum. 433. dum contra Victoriam contendit, nullam Rempublicam tenêri cum periculo sui, vel etiam sine periculo, hospitalitatem, vel commercia cum peregrinis, & extraneis exercêre, neque eos intra proprios portus, & limites, nisi gravi imminente necessitate recipere. Nam contrarium ex suprà dictis verius esse videtur, ubi nihil est quod de extraneis vereri possimus, & ita Nazianzenus Orat. 1. contra Iulian. Gregor. Nissen. dialog. 2. & Philostratus in epistolis plurima congerunt adversus nationes inhospitales, quas hac de causa feras, & barbaras vocant, † & D. August. de verb. Apostoli, inquit: *Ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet esse hominem, & maximè hospitio suscipit hominem.*

55 56

QVINTÒ, superior titulus evidentiùs confirmari, aut etiam ampliari poterit, † si constituamus, infideles eò procedere, ut non solùm prædicatores audire recusent, verùm eisdē quoq;

57

impedimento sint, ne per suas provincias transitũ faciant ad alias, in quibus Fidei mysteria annũtiare, & proponere velint. Hoc enim casu omnes suprà dicti Doctores uno ore fatentur, legitimũ bellum illis indici posse; quoniam aliter Evangelij aditus præcluderetur, quod Christus Dñs per universum terrarũ Orbem prędicari, & propagari præcepit, arg. d. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rust. & eorũ, † quę de bellis per Moysen adversus Amorrhæos illatis, tradit D. Aug. q. 44. in Numer. relatus à Gratian. † in c. ult. 23. q. 2. ubi illorũ iustificationem in eo constituit, quòd filios Israël, ad terrã sibi à Deo promissam, per regiones suas transire nõ paterentur, sic inquiens: *Notandum est sanè quemadmodum iusta bella gerebantur à filijs Israel contra Amorrhæos: innoxius enim transitus negabatur, qui iure societatis humanæ æquissimo patere debebat.*

58

59

Quod idem admittit, & benè probat Glos. Ordin. Numer. 21. Ruper. Abbas lib. 2. in Numer. cap. 14. D. Tho. lib. 2. de regim. Princip. c. 12. Abulen. & Caietan. 2. Deut. q. 6. Sylvest. in sum. verb. *Gabella*, q. 3. n. 12. & 13. Victoria in 2. relect. de Indis, concl. 1. Alfons. à Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. c. 4. Covar. in reg. peccatũ, 2. p. §. 9. n. 4. vers. *Quintò etiã*, Fr. Dom. Soto lib. 5. de iust. & iur. q. 3. art. 5. in fine, Lucas de Pena in l. 1. col. 3. C. ut armorum usus lib. 11. Molina d. tract. 2. disput. 104. Greg. de Valenc. 2. 2. disp. 3. q. 16. punct. 2. Balthas. Ayala de iure & offic. belli lib. 1. cap. 2. n. 11. in fine, & novissimè Card. Bellarm. in respons. ad Apolog. Regis Angliæ pro iurament. fidelit. pag. mihi 316. Mag. Marquez in Guber. Christ. lib. 1. cap. 27. ex pag. 160. Carol. Sigonius lib. ult. de reb. Ital. ubi scribit hac ratione Genuenses Venetis bellum fecisse, & novissimè Seraph. Freitas de iust. Imp. Asiat. cap. 1. & 2. ubi tradit qualiter hoc accipiendum sit: & respondet argumẽtis Incogniti in tract. Maris liberi, cap. 1. prout Nos etiam facimus infrà hoc lib. cap. 25. ex n. 63.

Et consonat aliud exemplum, quod habetur 1. Machabæ. cap. 5. † ubi Iudas cùm victor, & triũphans de Ammonitis in domum rediret, ad urbem Effren pervenit, & quia eius incolæ transitum, quem petierat, sibi denegarunt, eandem urbem, & masculos omnes illã habitantes delevit. Et † Deuter. 23. 3. ubi ex Divinæ legis præcepto à Templo Domini Ammonitæ, & Moabitæ, etiam post decimam generationem, excludebantur, quia in exitu Israël de Ægypto, populo fatigato non occurrerunt, neque ei panem, & aquam, ad prosequẽdum iter, dare voluerunt.

60

61

Vnde colligunt Bartol. in l. 1. C. de Pagan. Ias. in l. ex hoc iure, num. 25. de iust. & iure, Albertin. in rub. de hæret. q. 8. num. 12. Palac. Rubeus in tract. de obtent. Reg. Navarræ, 5. p. §. 3. & Covar. ubi sup. vers. *Quam causam.* † Quòd cũ Ecclesia licitè possit indicere bellum contra Saracenos, tenentes, & occupantes Terram sanctam Ierusalẽ, idem quoque indicere poterit contra omnes alios infideles intermedios, impedientes, vel non permittentes Christianos ire, vel transire ad illam sanctã expeditionem.

62

Et † eâdem ratione, ultra plures alias, defenditur titulus, quo Catholicus Hispaniæ Rex Ferdinãdus V. Navarræ Regnum debellavit, & occupavit; quia nimirum sibi innoxius transitus ad Ducatum Guianę in Gallia denegatus fuit, quem Pontificiâ auctoritate debellare intendebat, cùm alius locus aptus ad transeundum nõ esset, ut latè cõcludit Palacius Rub. Bellarmin. & Marquez in locis suprà relatis, Nebrissens. lib. 1. de bello Navar. c. 1. Hieron. Zurita in suis annal. lib. 10. cap. 9. & 10. ann. 1512. Illescas in histor. Pontif. 2. tom. pag. 205. Camil. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 10. & cap. 47. ex num. 69. Fran. Guiciardinus lib. 11. suę historię,

63

fol. 307. pag. 2. Gregor. Lopez Madera de Monar. Hisp. cap. 9. pag. 66. Nos infrà cap. 21. n. 57. & novissimè Ludov. Cabrera in hist. Reg. Philip. II. lib. 5. c. 16. Vt sic † caveamus à Genebrar. in Chronolog. ann. 1513. & Ioan. Bodino lib. . de Repub. c. 6. dum inquiunt: *Ferdinandus Hispaniæ Rex nullo meliori iure, quàm quod sibi utile, & commodum esset, Regnum Navarræ, expulso Ioanne Albreto, occupat anno 1513. & Regnis Castellæ associat*, quos benè notat, & manifestè convincit Mag. Marquez ubi sup. pag. 162. ¶ Et † eodẽ modo notare & damnare possumus Ant. Mornac. in notis ad l. 1. C. de summ. Trinit. pag. 11. ubi eâ libertate, quâ Gallici scriptores quidquid ad sui Regni præstantiã spectat, effutiunt, asserere ausus est: *Toto adversante iure naturali, & gentiũ Navarram invasisse centum abhinc annis Ferdinandum, qui tandem sibi conscius, restitui eam iussit moriens, posteaq; Carolus V. filius, & post Carolũ, Philippus; ita ut per inexplicabiles ferè iniustissimæ detentionis nodos, impleatur nunquam ultimi in re aliena decessoris voluntas. Hoc Ioannes Lopez, hoc Doctor Navarrus, ac Nebrissensis, qui cùm Hispani sint, tanto maiorẽ rei fidem afferant, quãto & accuratius exploratum ab eis fuerat, invasisse Ferdinandum, quod alienum sciret, &c.*

64

65

In quibus omnibus mera commenta ex suo tantùm capite profert. Nam plures, & iustissimæ causæ ad prædicti Regni obtẽtionẽ intervenerunt, quas peculiaribus historijs, & commẽtarijs recensent, & defendunt auctores suprà relati, & præcipuè ijdem illi, Ioannes Lopez de Palacios Rubios, & Nebrissensis, quos ipse suas partes agere inquit. Et † Navarrus in epist. ad Ducem Alburquecium, quam præfixit in comment. ad cap. cùm minister. 23. q. 5. in fine, enixè affirmat, se nunquam contrarium scripsisse, & retẽtionis illius Regni iustitiam in dubium vocari non posse.

66

Neque † uspiam lecta, aut visa sunt testamenta nostrorum Regum, quibus restitutio fieri iubeatur, quam Mornacius adeò intrepidè comminiscitur: licèt † Galli id ubique diffundant, & se Navarram recuperaturos minentur. Qua de re videri potest historia Vãdomæ, quam refert Ludov. Cabrera ubi sup. & optimũ exemplũ adducit Dom. D. Ioan. à Vera in dict. lib. de legato, discurs. 2. pag. 146. Nam cùm † Henricus IV. Galliæ Rex cum Excellentiss. & celeberrimo Duce Domino D. Petro à Toleto Ossorio Villæfrancæ Marchione, Catholici nostri Regis Philippi III. extraordinario legato, colloqueretur, sermonem de Navarrę Regno permiscuit, illudque iniustè usurpatum, iniustiùs à Philippo retineri conquestus est; se tamen, si viveret, brevi recuperaturum. Cui Petrus respondit, Regnum hoc, inter plura alia à suis gloriosis progenitoribus parta, hæreditario iure Regi nostro delatum fuisse, & iustitiam, quâ illud possidebat, eiusdem conservationi, & tuitioni opem, ubi opus esset, absque dubio laturam. Tunc Rex, benè, ô, inquit, benè, rationem admitto, at ubi Pampilonem meo exercitu obsideam, quis mihi illam defendat, videbimus. Quo audito Petrus, Rege, quâ oportuit urbanitate, resalutato, velocior solito ad cubilis fores pergere cœpit: cùmque eũ Rex, quò ita celeri gressu iret, interrogaret: Pampilonem inquit, ut tuam ibi Maiestatem operiar, urbemque illi pro virili defendam.

67

68

69

Neque his obstat † illud Iob. 15. vers. 19: *Quibus solis data est terra, & non transibit alienus per eos*, & auctoritas D. Isidori lib. 5. Etymol. cap. 2. relata à Gratian. † in cap. 1. distinct. 1. dum ait: *Transire per agrum alienum fas est, ius non est*. Nam, ut rectè advertunt glossa in d. cap. ult. 23. quęst. 2. Palacius Rub. dict. 5. part. §. 3. & Pet. Marquez d. lib. 1. cap. 27. pag. 166. hoc nõ est intelligendum, † ubi transitus necessarius est, & sine aliquo incõmodo,

70

71

72

vel periculo extraneis præberi potest. Nam tunc, quod tibi non nocet, & mihi prodest, reddere mihi teneris, l. 3. §. item Varus, D. de aqua pluvia arcen. & nemo prohibetur viâ publicâ uti, l. per agrum, C. de servit. & aqua. Cæterùm si quis hostiliter per alienas provincias transire, & grassari vellet, hoc ei iustè denegari posset, & ita accipienda sunt illa verba Iob: *Et non trāsibit alienus per eos.* 73 † Veteres enim, ut ibîdem ex Varrone, Cicerone, & alijs ostendit Pineda, alienos omnes, & peregrinos, perduelles, & hostes appellabant, & reputabant: & idem docet Caius I. C. in l. quos nos hostes 234. D. de verbor. signif. ubi Alciat. Bræcheus, & Forner. plura notarunt. 74 Transireque, † aut pertransire apud eosdem, habitum hostis incurrentis, excurrentis, proculcantis, depopulantis regionem aliquam significabat.

75 Div. † verò Isidor. in d. c. 1. tantum abest, ut innoxium transitum neget, quòd imò illum ex Divina lege concedendum esse fateatur. 76 Fas † enim, ut ibîdem scribit, lex Divina est, cuius, in eâdem materia transitus, meminisse vi 77 detur † Virgilius lib. 1. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.

78 Quæ † lex Divina nullâ hominum cōtrariâ constitutione, vel consuetudine abrogari potest; §. sed naturalia, instit. de iure natur. 79 cùm † videamus ipsum etiam ius naturæ, sive gentium non immutari, ex eo quòd aliquæ Barbaræ nationes illius præcepta impunè transgrediantur, 80 † ut exemplo Lacedæmoniorum, quibus furta licita erant, ostendit Agell. lib. 11. noct. Attic. cap. ult. & Ioan. Borcolthen. in princ. instit. de furt. num. 10. & 11.

Sextò, prædicta omnia longè planius procedent, & magis iusta, & legitima infidelium punitio, & debellatio 81 reddetur, † si constiterit, eos, non solùm Fidei audiendæ, vel recipiēdæ adversari, verùm & receptam deserere, aut Fidem, & fideles, qui eam prædicant, vel recipiunt, suis blasphemijs, pravis exemplis, sacrificijs, ac suggestionibus, vel alijs quibuslibet modis, iniurijs, aut opprobrijs deludere, & impedire, ut sæpius in his Christianis Indiarum expeditionibus, & missionibus cōtigisse, ipsi earum Historici passim enarrant. Quam doctrinam apertè probant omnes auctores suprà n. 2. relati, præcipuè Covar. in d. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 3. vers. *Quintò*, Aragon. pag. 293. Lorca in 2. 2. articul. 8. quęst. 11. sect. 3. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. 2. & 3. ¶ Et pro 82 ea faciunt † text. in l. 1. 2. & l. nemo, C. de Paganis, l. Iudæis in 2. C. de Iudæis, cap. contra Christianos de hæretic. lib. 6. cap. de Iudæis 45. distinct. cap. sæpè 28. quæst. 1. cap. sicut inquit, 2. quæst. 8. cap. & si Iudæos de Iudæis, cum multis alijs, quæ latè considerant Oldrad. cons. 36. Baldus cons. 100. volum. 2. & cons. 315. volum. 1. Petr. de Ancharr. cons. 15. Calderin. cons. 2. sub titul. de Iudæ. Socin. cons. 102. volum. 1. & cons. 119. volum. 4. Alex. cons. 15. vol. 3. cons. 119. volum. 4. & cons. 223. vol. 6. & plures referens Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 5. cap. 10. num. 30. & 31. & cap. 12. ex num. 4. Navarrus cons. 7. titul. de hæreticis, & Simon. Maiol. in tract. de perfid. Iudæ. ferè per tot. ¶ Extatq; † ad 83 hoc expressa constitutio Greg. XIII. incip. *Antiqua Iudæorum improbitas*, quam præter alios refert Anton. Naldus in pract. quæst. verb. *Iudæus*, pag. 306. & Fr. Tho. à Iesu de procur omn. gent. salu. lib. 9. part. 2. cap. 4. ubi per Inquisitores hæreticæ pravitatis adversus Iudæos procedi posse cōstituit, si unum, & verum Deum esse negaverint, sidęmones invocaverint, vel quęvis impietatis obsequia eis præstiterint. Si Christianos ad hæc perducere attrētaverint, vel à fide semel recepta,

aut

aut recipienda retrahere, si in Christum, & eius Matrem, vel in Christianæ Fidei ignominiam, redemptionisq; nostræ hostiam salutarem in Ara Crucis immolatam, aut sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum aliquas blasphemias, verbo, vel facto protulerint. Quæ omnia meritò Gregorianâ sanctione animadversa reperiuntur; quoniam gravissima, & impijssima crimina & sacrilegia quotidie circa hæc à Iudæis committebantur. † Quorum detestanda exempla reperies apud Decian. & Maiol. sup. & in Fortalitio fidei, 1. part. & in Specul. exempl. verb. *Iudæi*, & verb. *Eucharistia*, Camillum Borellum de præst. Reg. Cathol. cap. 69. ex num. 32. latè Iacob Gretserus in libris de Cruce, tom. 2. lib. 1. cap. 98. & in Horto S. Crucis 1. part. pag. 92. & seq. ubi inter alia referunt, propter sacrilegia in Crucem à Iudæis illata, † & infantes in ludibrium passionis Christi Domini in illa mactatos, gravissimas pœnas de eis sumpsisse Philippum Augustum Regē Galliæ, & Benedictum Papam. De quo in Castellæ Regno habemus etiam memorabilem historiam Sancti Innocentis, oppidi de la Guarda, cuius seriem integro volumine prosecutus est Fr. Didac. de Yepes. Et in Regno Aragoniæ in urbe Cæsaraugusta sancti Dominguiti, de qua plenè etiam scripsit Fr. Didacus Murillo in histor. Virg. del Pilar, & excellentijs urbis Cæsaraugustæ tract. 2. c. 27. pag. 231.

84

85

Et apud Sigebertum in Chronico, & Evagrium lib. 4. cap. 36. quos refert Theat. vitæ huma. lib. 5. vol. 16. pag. 393. memoriæ traditum † est, fuisse sub Iustiniano Constantinopoli Iudæum quemdam Vitriarium, cuius filius cum Christianorum pueris in templo corpus, & sanguinem Christi acceperat: ob eam rem pater puerum in furnum ardentem coniecit: ibi per triduum illæsus, & ab igne intactus est conservatus. Hoc cum Iustiniano Imperatori narratum esset, filium quidem, & matrem lavacro regenerationis illuminatos servavit, parentem verò in Sycis tanquam parricidā filij capite multavit.

86

Utrum † autem licitum sit, infidelium fana, simulacra, aut idola demoliri, & si id impediant, illis bellum inferre, hîc pro coronide non incongruè tractari potest. Et planè si infideles nobis subditi sint, res sine dubitatione procedet; quia quamvis non liceat, eos per vim ad baptismū, Christianamque professionem compellere, ut sæpè retulimus, licet tamen, imò & expedit ab idolis colendis, etiam invitos revocare, & illis confractis, diabolicas eorum superstitiones extrudere, quæ non solùm Evangelij gratiam impediunt, verùm etiam naturæ legem infestant, quam ut servent, compelli posse, latè etiam probavimus suprà cap. 12. & 13. & in specie quęstionis, de qua agimus, resolvit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salut. cap. 13. & lib. 5. cap. 10. in fine. Pro quo faciunt dict. l. 1. & dict. l. nemo, C. de Paganis cum alijs, quibus Paganorum templa claudi, & idola confringi iubentur. Quas mirificè Sancti † Patres collaudarunt, neque laudatores modò, sed impulsores, auctoresque se præstiterunt, ut patet ex D. Cypriano in exhortat. ad Martyr. cap. 5. ubi alia citat Pamelius, & ex Euseb. lib. 2. de vita Constantini, cap. 43. & 44. & lib. 4. cap. 23. Ruffin. lib. 2. hist. cap. 19. Niceph. lib. 7. hist. Eccles. cap. 46. & lib. 8. cap. 33. lib. 10. cap. 39. lib. 12. cap. 25. D. Ambros. lib. 5. epist. 30. contra relationem Symmachi, ubi Fortunę aram à Curia Romana eiectam magnis viribus eloquētiæ defendit. D. Augustin. lib. 1. contra epist. Parmen. cap. 7. & epist. 48. & 50. & Concil. Illiberitanum can. 41.

87

88

Extatque † decretū Concilij quinti Carthaginēsis, can. 15. quo cavetur, ut Patres peterēt ab Imperatore, ut quę

89

cunque residuæ essent superstitiones Gentilium, omnino delerentur, sive in lucis, sive in arboribus, sive in simulacris: & idem pluribus alijs Concilijs decretum fuit, quæ congerit Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 18. sect. 4. num. 6. pag. 291.

Inter barbaros autem infideles, qui nobis subiecti non sunt, maior quidem difficultas versatur. Nam D. Augustin. in lib. de verb. Domini in sermon. 6. de puero Centurion. apertissimè scriptum reliquit, blandiendo magis quàm puniendo, cum eis agendum esse, ut audiant, & si non consentiant veritati nostræ, erubescant falsitatis suæ. Et posteà 90 † subdit: *Nec aras, aut idola eorum confringatis, quandiu in potestate non est, ut faciatis illa; pravorum hominum est, furiosorum, & circumcellionum, ubi potestatem non habent, sævire, & velle mori. Nam & Deut. 7. legitur; cùm data vobis fuerit terra in potestatem, tunc aras eorum destruetis. Ubi nobis non est data potestas, non facimus, ubi data est, non permittimus, &c.* Ad quam Augustini auctoritatem respexisse 91 † videtur Cōcilium Illiberitanum Can. 60. dum ait: *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in Evangelio nō est scriptum, nec invenitur ab Apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi Martyrum.*

92 Sed ego † nihilominus arbitror, quòd licèt hac de causâ infideles non subditi puniri, aut debellari nōdebeāt, non tamen usquequaque damnandi erunt Christiani Prædicatores, & eorū socij, qui datâ opportunitate, quorumlibet infidelium templa, & simulacra demoliuntur, dummodo ad hoc, eo, quo oportet, zelo & iudicio procedant, nec temerè infideles commoveant, quos docendo, & exhortando maximè à vano Idolorum cultu avocare deberent. Plurimum 93 quippe † expedit ad veram Religionem illorum cordibusq; imbuendam, ut de ipsorum quoque oculis, atque usu idola removeantur, ut exemplis Moysis, Asę, & Iosiæ Deuteron. 7. & 12. & 3. Reg. 15. & 4. 23. sacra Historia suadet, iunctis alijs, quæ adducit Acosta dict. lib. 5. cap. 10. & 11. & Nos suprà cap. 13. & 14. 94 † ¶ Neque D. Augustini, & Concilij Illiberitani loca hunc zelum excludunt; quoniam ultra plures alias explicationes, quas circa ea congessit D. Ferdin. Mendoça lib. 3. de confirm. Concil. Illiber. cap. 45. eos tantùm taxare videntur, qui intempestivè, & inconsideratè idolorum demolitionem aggrediuntur, & imprudenti pietatis, & Religionis desiderio permoti, eā potius impediunt, quàm promovent, & se vitæ discrimini imprudenter obijciunt, ipsosque infideles concitant, & perturbant. Etenim si eis superiores viribus essent, & tutò, ac securè idola subvertere possent, licitum id, ac laudabile iudicarent, iuxta illud Deuter. 7: *Aras eorum destruite, lucosq; succidite.* ¶ Quemadmodum 95 † multoties ab Apostolis, & alijs primitivæ Ecclesiæ discipulis factum videmus: qui Divinâ virtute cōfisi, inter medias armatorum infidelium turbas, soli ipsi, & inermes idola prosternebant, & conculcabant, & aliquando solo verbo, vel crucis signo, imò & solo afflatu, durissimas æris statuas omnifariam contere-bant, quas nulla mallei ferri vis confringere potuisset: ut de 96 † D. Ioanne Evangelista, qui famigeratum illud Dianæ Ephesinę templum unâ prece subvertit, ac veluti plateæ lutum diluit, observat Metaphrastes, & Grego. Turonens. lib. de gloria Martyr. n. 30. quorū traditionem defendit Fr. Ioan. à Ponte in convent. utriusq; Monarq. lib. 2. cap. 25. §. 3. & 97 † de Sancto Procopio, qui in Pancade in Apollinis tēplo, solâ oratione triginta ex ære statuas contrivit, eoque miraculo binas cohortes militares ad Christi Fidem convertit, idem Metaphr. in vita ipsius

Sancti 8. Iulij. Et de sancto Felice, qui cùm in delubrum ingrederetur, ubi plurimæ prostrabant statuæ, moxque eas Divinâ virtute demoliretur, tandem ad æreas Serapidis, cui sacrificium exhibêre iubebatur, adductus, exufflans in eam, deiecit, ob eamque rem, cùm præstigijs id opus tribueretur, ne CHRISTO iniuria irrogaretur, propalam eius virtute id factum contestatus est, ut ex Adone Treverensi 3. Kalend. Septembr. recolit Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 437. Quibus exemplis alia similia addi possunt, S. Satyri in Acaia ex Pet. de Natalib. lib. 2. cap. 66. & Martyrol. Romano. 12. Ianuarij, S. Iuliani in Sora ex Martyrolog. 27. Ianuarij, S. Porphirij in Gaza, ex Metaphras. apud Surium, tom. 1. & Lippomanum tom. 5. ¶ Et idem Martyrologium 15. Septembr. narrat. de S. Melitena, quòd semper idola ad eius conspectum prosternebantur, ubi in eorum templa ingrediebatur, & de S. Pelino 5. Decembr. quòd aliud Idolorum templum Brundusij destruxit, & de S. Marino 26. Decembr. quòd eodem modo Romæ falsorum Deorum plura fana contrivit, quod tradunt etiam Mombutus tom. 2. & Vincen. lib. 13. cap. 38. & 40.

98 Et in his ijsdem † Occidentalibus Indijs, de quibus sermonem habemus, licentiam militum, qui eorum delubra, & simulacra primis congressibus destruebant, multum prædicatoribus profuisse ad ipsorum Barbarorum conversionem, latè probat Ioan. Boterus in relation. univers. 4. part. lib. 3. pag. 56. & 57. quoniam cùm illi (inquit) maximè superstitiosi, & cultui suorum Idolorum dediti essent, illis sublatis, facilius in veram Dei nostri cognitionem, & sanctarum imaginum adorationem perducti fuerunt, Fidemque, & Religionem Christianam, ad quam per nostros Prædicatores invitabantur, alacriùs receperunt, præsertim cùm illam longè iustiorem, & suaviorem esse conspicerent, quàm idololatria, cui anteà ita cruentis, & spurcis ritibus, & immolationibus inserviebant.

SVMMARIVM Capitis XXI.

1 *Imperatoriæ concessionis titulus ad iustificandam Indiarum conquisitionem à quibusdam expenditur.*

2 *Imperator Carolus V. fuit simul Hispaniæ Rex, & qualiter Indiarum acquisitionem probasse, & confirmasse videatur?*

3 *Voluntas non minus declaratur rebus & factis, quàm verbis.*

4 *Antecedentia probat, qui ad ulteriora procedit.*

5 *Indiarum Occidētaliū provincias Regno Castellæ, & Legionis annexas esse debere, & ab eo nullo tempore separandas, pluribus schedulis, & provisionibus declaravit, & promisit Imperator Carolus V.*

6 *Actio & passio, & datio & acceptio in eodem subiecto esse nequeunt. Et quando hoc fallit, num. 10.*

7 *Persona una, quæ habet duas, vel plures dignitates, & iurisdictiones distinctas, vices diversarum personarū gerere potest: & exempla huius doctrinæ, num. 9.*

8 *Lex tutorem 22. D. de his, quæ ut indign. & similes expenduntur, & illustrantur.*

11 *Officia duo quando invicem coniunguntur, utrumque retinet iura sua.*

12 *Personæ duæ quādo repræsentantur in eodē subiecto, una potest iuvare alteram.*

13 *Rex, qui simul est Dux, consideratur in his, quæ facit ratione Ducatus, tanquā Dux, & non ut Rex.*

Prælatus quomodo possit venire adversus contractum, quem ipse fecit, suæ Ecclesiæ damnosum, ibid.

14 *Imperator Romanus an habeat potestatem disponendi de bonis, & provin-*

CAPVT XXI.

De nono titulo, qui ex auctoritate, & potestate desumitur, quam aliqui Romano Imperatori in elargiẽdis, & debellandis quorumlibet infideliũ provincijs concedunt, quod an verum sit? latissimè disputatur: & de Imperij iuribus obiter plura traduntur.

SVNT etiam qui putẽt, hanc Occidentalium, & Meridionalium regionum acquisitionẽ, quæ per Catholicos Hispaniæ Principes facta est, † 1 illo etiam titulo communiri, quòd Imperatoris Romani auctoritas, & potestas, eam non tantùm cõfirmasse, verùm & iussisse, ac iuvisse, videatur; cui omne ius, & arbitrium in elargiendis, & debellandis quorumlibet infidelium provincijs concessum esse, contendunt, ut constare poterit ex ijs, quæ in ipsis nostræ tractationis terminis latè disputavit Ginesius Sepulveda in sua Apologia, & post eum in quęstionem deduxerunt, Victoria in 1. relect. de Indis, ex num. 24. Greg. Lopez in d. l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. col.

col.7. Did. Covar. in reg. peccatum 2. par. relect. §. 9. num. 5. cum sequentib. Menchaca cõtroverſ. illuſtr. lib. 1. cap. 24. Dom. Soto de iuſt. & iure, lib. 4. q. 4. art. 2. Anton. à Corduba in queſtio. lib. 1. q. 57. dub. 2. pag. 491. Domin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. verſ. *Arguitur quartò*, col. 531. Balthaſ. Ayala de iure & officio belli, lib. 1. cap. 2. n. 29. Molina de iuſt. & iure, tract. 2. diſput. 30. & Pat. Fran. Suarez in tract. de Charitate, diſpu. 13. ſect. 5. n. 4. ¶ Hanc verò

2 Imperatoriam † confirmationem, & opem, atque operam in prædicta acquiſitione interfuiſſe, eo argumẽto deducunt, quòd cùm in perſona Caroli V. Cæſaris Opt. Max. Romani ſimul Imperij, & Hiſpani Regni poteſtas, & moderatio cõcurrerit, & hic invictiſsimus Imperator detectionem, & cõquiſitionem Indiarum à ſuis glorioſiſsimis avis Regibus Catholicis cœptam, non ſolùm notam, & ratã habuerit, verùm & ulterius progredi ſub Hiſpaniæ Regum vexillis, & auſpicijs voluerit, tot in id claſsibus magnis ſumptibus expeditis, tot etiã legibus, & ſanctionibus ſummo pariter ſtudio, ac pietate prolatis, affirmare neceſſe eſt, Imperatoriâ quoque, quâ pollebat, auctoritate in hac parte uſum fuiſſe, & huius Novi Orbis ſubiugationem, & dominationẽ eiſdem Hiſpaniæ Regibus cõfirmaſſe.

3 Nihil † enim intereſt, utrum quis, expreſsis verbis voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis & factis, l. de quibus, D. de legib. l. Paulus 4. D. rem ratã haberi, l. recuſari 74. D. de acquir. hæred. melior text. in l. ſi tamen, §. ei qui, D. de ædilit. edicto, cum alijs, quę ultra DD. in his iuribus latè cõgerunt, Guido Pap. ſingu. 337. Niconitius in rubr. de novi oper. nunt. num. 239. Marc. Mantua in Enchiridion. rer. ſingul.

4 c. 246. ¶ Et † qui ad ulteriora procedit, & quod eſt conſequens vult, antecedẽtia velle, & quantum in ſe eſt, approbare videtur, l. ad rem mobilẽ 56. l. ad legatum 62. D. de procurat. cum alijs traditis à Iaſone in l. Gallus numer. 4. D. de liber. & poſth. Menoch. de recuper. poſſeſſ. remed. 6. n. 43. & Ioan. Gratia. reg. 79. ¶ † Præſertim

5 cùm plures etiam extent eiuſdem Imperatoris ſchedulæ, Regiaq; diplomata anni 1519. 1520. 1523. 1535. in 1. vol. impreſſ. pag. 58. & ſeqq. quibus apertè idẽ Carolus Imperator declarat, omnes earumdẽ Indiarum provincias detectas & detegẽdas Caſtellæ, & Legionis Regno, atq; demanio annexas, &, ut vulgò dicunt, incorporatas cenſeri deberê, neq; ullo tempore ab eâdẽ Corona in totũ, vel in partẽ alienari, aut ſegregari poſſe. ¶ Cui declaratio-

6 ni & conceſsioni non obſtat, † quòd idẽ Imperator ſibi, & ſuis iſtud ius indulſiſſe videatur, cũ tamẽ actio & paſſio in eodẽ ſubiecto ſtare nõ poſsit, & inter dantem & accipientem debeat eſſe diſcretio, l. debitori, C. de pact. l. 2. D. de ſtipul. ſerv. l. Vranius, D. de fideiuſſor. cap. ult. de inſtitution. unde Seneca lib. 5. de Benef. cap. 9: *Nemo ſibi donat nõ magis quàm credit, dat nemo niſi alteri, debet nemo niſi alteri, id intra unum non poteſt fieri, quod toties duos exigit.* Nam † cùm duplici poteſtate, &

7 auctoritate fungeretur, duplicis quoq; perſonæ vices ſubire potuit, & diſtinctâ, atque ſeparatâ iuriſdictione uti voluiſſe cenſendus eſt; ita ut, quod tanquam Imperator præſtabat, tanquam hæres, & ſucceſſor Hiſpaniæ Regni ſuſciperet, & ſuis in eodẽ Regno ſucceſſoribus quæreret, argum. † text. in l. tu-

8 torem 22. D. de his quæ ut indign. ibi: *Diſcreta ſunt enim iura, quamvis plura in eãdem perſonam devenerint, aliud tutoris, aliud legatarij* iunctis alijs plurimis exẽplis, † quæ deducũtur ex l. 1. §. ſolet in

9 fine, D. quando appell. ſit, l. duorum, D. de oper. libert. l. procuratores, §. ſi plures, D. de tribut. act. l. cùm quædam, C. de adminiſtr. tut. cap. ex litteris de probation. cap. cùm in Eccleſijs, & cap. poſtulaſti de conceſſ. præben. lib. 6. cap. a collatione de appella. eod

lib.

lib. ubi DD. alia notarunt, & latè Lappus allegat. 99. Calderin. conſ. 229. in fine, alias 7. tit. de præb. Bartol. quæſt. 15. in princ. verſ. *Quartò probo*, Abbas in cap. quamvis de offic. delegat. Bald. conſ. 167. lib. 1. Paul. Caſtrenſ. conſ. 250. & 313. lib. 1. Roman. conſ. 422. & in ſing. 76. incip. *Scholaris*, & in l. 1. D. de verb. oblig. Fulgoſ. conſ. 118. Socin. conſ. 87. vol. 1. Decius in l. rogaſti, in princip. num. 7. D. ſi cert. petat. Rebuf. in concordat. tit. de collation. §. ſi quis verò, in verſ. *Diſpoſitiones*, Chaſſaneus in Catalogo glor. mund. part. 11. conſid. 12. in fine, Menoch. de recuper. rem. 1. num. 36. & conſ. 902. num. 71. Stephan. Gratian. diſcept. forenſ. cap. 111. num. 13. & iterum cap. 298. num. 26. cum multis ſeqq. & Cardin. Tuſchus pract. concluſ. iur. litt. P. verb. *Perſona*, concluſ. 317. ubi reſolvunt, 10 † quòd quando in una perſona concurrunt diverſa iura, quibus mediantibus diverſas perſonas repręſentat, non eſt iudicandus tãquam unus, ſed tanquam plures, & quòd actio, & paſsio in tali ſubiecto cadere poteſt, quia non corporalis, ſed intellectualis eius conſideratio habetur, de quo plenè etiam innumeros citans, agit Tiraquel. in tract. de nobilit. cap. 28. num. 11. & ſeqq. & de retract. lignag. §. 1. gloſ. 18. num. 21. & ſeqq. ¶ Et arridet doctrina gloſ. & aliorum in cap. 1. ne ſede vacante, & in l. 1. D. de legat. 1. 11 Quòd † quando adinvicem iunguntur duo officia, utrumque retinet iura ſua; quam ſequitur Bartol. in l. ſi convenerit, §. nuda, de pignorat. act. Ioan. Bapt. Ferretus cõſ. 242. num. 13. vol. 2. & Ioan. Bapt. Valençuela conſ. 69. num. 32. ubi etiam num. 37. reſolvit, 12 quòd † quando conſiderãtur duæ perſonæ in eodem ſubiecto, poteſt una iuvare alteram, & ſupplêre quod in ſe non habebat, argum. l. 2. C. de omn. agro deſert. lib. 11. quemadmodum & unus homo poteſt ſe iuvare altero, qui per ſe ſolus prævalêre non poſſet, l. ſi pariter, ubi Bened. de Plumbino num. 2. D. de libe. cauſa, l. ſi plures, ubi DD. D. de pact. l. alimenta, §. Baſilicæ, de alimen. & cibar. legat. cap. auctoritate, §. licèt enim, de conceſ. præb. lib. 6. cũ alijs traditis a Rota deciſ. 23. ſub tit. de re iudic. in noviſ. num. 3. & Hieron. Gonçalez ad regul. 8. Cancellar. de alternat. menſ. gloſ. 18. n. 105. † ¶ Et 13 poteſt etiam apponi exemplum in Rege, qui eſt ſimul Dux. Nam in Ducatu conſideratur Dux, ut Dux, & non ut Rex, ſecũdùm Fed. de Senis conſ. 220. col. fin. Gabri. conſ. 195. num. 9. vol. 2. Surd. conſ. 19. num. 33. Ideoque ſi Rex iudicat ut Dux, appellatur ad ſuperiorem in Ducatu, non attentâ Regiâ dignitate, ut dixit Bartol. in l. ſi quando, C. de appellat. Igneus in l. neceſſarios, §. non alias, num. 428. D. ad Syllanian. Minſynger. cent. 5. obſer. 5. Aponte deciſ. 2. & alij relati à Maſtrillo de Magiſtrat. lib. 3. cap. 8. ex num. 32. & Gratiano d. cap. 298. num. 49. ubi huius rei rationem redit, nempe quòd unaquæque dignitas retinet ſuã priſtinam naturam, & ſecundùm actũ, quem gerit, conſideratur, neque in eo ulla alterius perſonæ vel dignitatis ratio habetur, ut probatur in l. 1. ubi Bald. D. de offic. Conſul. idem Bald. conſ. 167. num. 1. lib. 1. Pariſ. de reſig. benef. lib. 12. quæſt. 10. num. 14. & 15. Menoch. conſ. 58. num. 7. Surd. conſ. 91. num. 19 & conſ. 183. num. 42. & 43. & conſ. 365. ex num. 22. ad 27. ubi hoc pluribus exemplis confirmat, & inter alia tradit, quòd ſi Pręlatus fecit aliquem contractum, qui Eccleſiæ ſit damnoſus, ipſemet poteſt nomine Eccleſiæ contravenire, cùm duplicem repræſentet perſonam, per gloſ. in cap. 1. verſ. *Contractum*, de in integ. reſtit. lib. 6. ¶ Quæ cùm ita ſe habeant, tota vis huius tituli in illius quæſtionis examinatione conſiſtit, an Romano † Imperatori talis ſit ac tanta poteſtas in provincias, & perſonas 14 infidelium, qui nũquam Romano Imperio

perio subditi fuerunt, ut eos possit licitè debellare, & ad eiusdem imperij recognitionem compellere, vel alijs Principibus Christianis ita debellandos, ac subigendos concedere, ut supremum eorum dominium & iurisdictionem adipiscantur. In qua quæstione licèt plurima plurimi dixerint, non tamẽ gravabor, solito more, præcipua utriusque partis argumenta ob oculos ponere, & quid tenendum sit, verè, & breviter explicare.

15 Et in primis, † pro affirmativa pugnare videtur communis omnium ferè Legistarum opinio, qui Romanum Imperatorẽ in temporalibus omnia posse contendunt, & immediatè à Deo concessam totius Orbis iurisdictionẽ, & dominationem habêre, iuxta text. in auth. quomodo oport. Episcop. ordina. quemadmodum & Papa in spiritualibus, iuxta † illud Lucæ 22: *Ecce duo gladij hic*, quibus duas tantùm esse in Orbe potestates, unam spiritualem, alteram temporalem Christus Salvator noster significavit, ut dicitur in cap. solitæ, de maiorit. & obedient. Vnde quemadmodum potestas spiritualis, quoad totum & universum Orbem legeDivinâ ab ipso Salvatore uni tantùm commissa est, sic & temporalem eodem iure uni Principi delegatã esse, quidam argumentantur, prout refert Covar. in reg. peccatum, 2. part. §. 9. num. 5. vers. *Quartò*, & plurima novissimè cumulans Marta in tract. de iurisd. 1. part. cap. 20. & cap. 21. num. 27. Et magis in nostris terminis Abb. Panormitan. in cap. quod super num. 7. de voto, & Alphons. Guerrerus in Specul. Princip. cap. 55. ex eodem fonte deducunt, † quòd si Romano Pontifici licet terras & provincias infidelium, Christianis Princibus debellandas & occupandas, concedere, multo magis id Romano Imperatori licebit, cuius potestatem in temporalibus pleniorem esse fatentur. Quod etiam probat Gilkenius in auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap. 9. num. 13. docens, quòd etiam inspectâ opinione Canonistarum Imperator habet iurisdictionem temporalem totius Orbis habitu, & actu, & Pontifex duntaxat habitu: de quibus omnibus in cap. sequenti plura dicemus.

(margin: 16, 17)

Secundò facit, quia imperiali dignitate inventâ, & constitutâ, † Romani Principes eam sibi potestatem adrogarunt, ut totius Orbis dominationi, & imperio præfecti videantur. Atque eapropter Imperator Antoninus ab Eudæmone de quadam naufragij quæstione consultus, † in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, in illa vulgatissima verba prorupit: *Ego quidem mũdi dominus, lex autem maris*. Iustinianus etiam in auth. ut omnes obediant. iudi. provinc. vers. *Hæc considerantes*, Imperij sui ditionem ab Oriẽte ad Occidentem, & à Meridie ad Septentrionem extẽdi gloriatur, & in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber. † imperialẽ fortunam omnes alias supereminêre; circa quod plura notãt Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 6. de varijs vitę gener. ex pag. 491. & Bulengerus de Imperat. lib. 1. c. 33. & 34.

(margin: 18, 19, 20)

21 Et † Iurisconsulti passim Romanæ urbis, & Orbis appellationem synonimam faciebant, & sub Romanis legibus & iuribus comprehendebant, ut constat † ex l. in Orbe Romano, D. de statu homin. l. si duas, §. 1. vers. *Vniverso Orbi*, D. de excusat. tut. l. Roma. 33. D. ad nunicipal. l. 1. C. de rapt. virgin. l. 2. C. de iuram. calum. l. rem nõ novam, C. de iudicib. l. iubemus, C. de testamen. l. 1. §. cùm autem, C. de usucap. transfor. l. fin. D. de interdict. & relegat. cum alijs, quæ circa eas tradunt Alcia. lib. 2. dispunct. cap. 21. Forner. lib. 1. select. cap. 13. Pinel. in rub. C. de bonis matern. 2. part. num. 11. Brissonius de verb. signif. verb. *Roma*, Cæl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. cap. 25. in fine, Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib. 3. cap. 37. pag. 339. & Bernard

(margin: 22)

Al-

Aldrete omnino videndus lib.1.de orig.ling. Hisp.cap.4.& 5. & Fran. Iuretus in notis ad Symmach.lib.6.epist. 92.pag.184. Vnde Cassiodor.lib.11. epist.2. inquit, † Romam sedem esse mũdo generaliter præstitã, & Sidon. Apolin.lib.8.epist.6. ait, in ea totius Orbis civitate unica solos barbaros, & servos peregrinari, & Rutilius Claudius in itinerario lib.1:

23

Fecisti patriam diversis gentibus unam,
Profuit iniustis te dominante capi,
Dumque offers victis proprij consorcia iuris,
Vrbem fecisti, qui prius Orbis erat.

Et D. Augustin. Psalm.58.part.1. sub fin. *Quis suas non cognoscit gentes subiectas Imperio Romano? quæ quidem erant, quando omnes Romani facti sunt, & omnes Romani dicuntur.* Et Claudianus in Panæg.3.de laud. Stilich. *Quod cuncti gens una simus.* Nimirum, quia, † ut inquit Polybius lib.1.hist.in princip. Romani non aliquam Orbis partem, sed universum fere Orbem subiugarunt.

24

Quod non tantùm ipsorum Romanorum Imperatorum, & Scriptorum auctoritate inniti & comprobari videtur, † sed etiam Melchiadis Papæ in cap. futuram 12. quæst.1.ibi: *Romani Principes, qui penè totius Orbis Monarchiam tenebant.* Et ibi: *Per universum Orbem suo degentibus Imperio.* Et D. Hieron. in cap. in apibus 7. quęst.1. dum ait: *In apibus unus est Rex, & grues unã sequuntur ordine litterario, Imperator unus, iudex unus provinciæ, &c.* Vnde glossa argumentum deducit, omnes Reges ab Imperatore coronandos.

25

26 Et multis item Sacræ † Scripturæ locis, quæ pręter alios doctè, & graviter prosequitur Covarruvias ubi sup. §.9.num.5. vers. *Ex Divino iure.* Sic enim dicitur † Aggæi.2: *Fortitudinem Regni gentium conteram*, quod de Romano Imperio omnes Expositores accipiunt, ut testatur D.Rib.ibĩdẽ num. 71.& 72. eò quòd omnes gentes subiectas haberet, & Lucę 2. edictum exijsse à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis: quod non scriberet Evangelista, nisi illum universo quoque Orbi dominari sentiret. Et Lucæ 20. Matth.22. Marc.12. Christus Dominus hoc universale Romanorum Imperium magis ostendisse, imò & approbasse videtur, dũ ea, quę sunt Cæsaris, Cęsari reddi iussit, & Ioan. cap.19. dum se Pilato tanquam Præsidi Romani Imperatoris submittit, dicens: *Non haberes potestatem adversus me ullam, nisi tibi datum esset desuper.* Cuius † loci auctoritate motus Anton. de Rosellis ubi sup.col.5.veritus non fuit affirmare, Pilatum, tanquam Tiberij Cęsaris Præsidem, habuisse iurisdictionem ordinariam, & potestatem legitimam, & coactivam iudicandi Christum; quod tamen multis rationibus meritò notat, & reprehendit Doct. Navarrus in dict.cap.novit.notab. 3. num.70. cum seqq. pag. 102. veram illorum verborum expositionẽ adducens.

27

28

29 Tertiò facit, † quòd licèt maiestas, & latitudo, quam Imperium Romanum circa adventum Christi Domini possidebat, posteà valdè angustata, & immutata reperiatur, cùm ex historiarum monumentis appareat, Cõstantinum Magnum, Romanâ Vrbe Ecclesię donatâ, Imperij Romani sedem in Græciæ, sive Thraciæ urbem Constantinopolim transtulisse; & deinceps temporibus Stephani secundi, sive, ut alij malunt, Leonis tertij R.P. idem Imperium à Græcis ad Gallos transierit anno salutis 800.vel 801. & tandem extinctâ Gallorum Imperatorum virili sobole, ad Germanos translatum fuerit; quorum primus Imperator fuisse perhibetur Conradus, tempore Anastasij Tertij R. P. circa annum 912. ut post text.& glos. in cap. venerabilem de elect. & in cap. Apostolicæ de sent.& re iud.lib.6.& in Clement. Romani verb. *Vestigijs*, de iure iur. plenè tradunt Blondus, Platina,

Genebr. & alij, quos refert Molina de iustit. & iure tract. 2. disput. 24. Bolateran. lib. 3. commentar. Ioan. Stunica in lib. de vitis Pontif. sub Stephano II. & Leone III. Cæsar Baron. in annal. Eccles. in dictis annis, Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 1. cap. 4. §. 3. & 4. Thom. Bozius de signis Eccl. Dei, lib. 24. cap. penult. & ult. Bellarmin. lib. 7. de Roma. Pontif. cap. 8. & in integro tract. quem de translatione Imperij Romani cóscripsit.

30 Adhuc † tamē in his Imperijs, quia Romani nominis, dignitatis, & splendoris vestigia conservabant, ea opinio perduravit, ut sub Imperiali culmine, & ditione universus Orbis contineretur, ut passim testatur glos. in dict. cap. venerabilē, verb. *Transtulit*, & in cap. per venerabilē, qui filij sint legit. cap. convenior. 23. quęst. 4. cap. ult. 50: distin. Bartol. & DD. in l. 1. §. per hanc, D. de rei vend. idem Barto. in prooem. Digest. & in extravag. ad reprimendū, verb. *Totius Orbis*, Bartol. Bald. Paul. Salicet. & Ias. in l. 1. C. de summ. Trinit. Nicol. Bellon. cons. 2. num. 2. Iulius Ferret. in tract. de bello, num. 24. fol. 27. Hippolyt. Riminald. in §. 1. ex n. 52. inst. quibus alien. licet, Mandellus, & eius additio cons. 62. num. 20. 1. part. Maranta in quæstion. legalib. fol. 444. n. 27. & innumeri alij, quos refert Castald. in dict. tract. de Imper. quæst. 52. Petr. Cenedus in collectan. 64. ad Decretum, num. 2. Hieron. Zevallos lib. 1. pract. commu. quæst. 576. & lib. 4. quæst. ultim. num. 31. & seqq. Marta in tract. de iurisdict. 1. par. cap. 20. & cap. 21. ex num. 23. Cardinal. Tuschus verb. *Imperator*, conclus. 33. Sebast. Medicis in tract. de legib. 1. p. quæst. 18. num. 6. & 7. & receptissimā sententiam esse tradit Alphons. Guerrerus dict. Specul. Princip. cap. 55. in princ. & ab omnibus Italis Doctoribus sequi. Dom. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 4. art. 2.

Et quòd omnes ferè gentes, quæ obediunt S. Matri Ecclesiæ Romanæ sint etiā de populo, sive Imperio Romano. Et † quòd si quis diceret, Imperatorē non esse Orbis Dominum, diceret contra text. Evangelij, expressè affirmat Ioan. de Lignano Mediolanensis in tract. de bello cap. 9. ad finē, & Bartol. in l. hostes, num. 7. D. de captivis, ubi, eò tandem progressus est, ut asseruerit, affirmare contrarium, fortè hæreticum esse, quod & tradit Bellon. dict. cons. 22. num. 2. & pluribus confirmare conatur Pet. Gilkenius in d. auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap. 9. ex num. 7. & in l. properandum, num. 3. C. de iudicijs, docens, negari non posse, Imperatorem, si non dominum, saltem moderatorem totius Orbis intelligi debêre, sive ius Divinum, sive naturale, sive etiam leges, & canones intueamur. 31

Qvartò perpendi potest, quòd si concedimus, Imperatorem Romanū totius Orbis dominationem habêre, ut superioribus argumētis probari videtur, † necesse est etiā ut fateamur, eundem posse Regna, & provincias, quas infideles possident, eisdem auferre, & illas Pijs, & Catholicis Regibus applicare, arg. text. in l. 1. C. de vend. rer. fiscal. lib. 10. l. 1. C. de Curial. rer. alien. l. Lucius, D. de eviction. l. item si verberatum, §. item si fortè, D. de rei vend. l. 1. C. ex quib. causis servi pro præm. lib. accip. l. quæris, D. de natal. restituen. l. 2. tit. 1. part. 2. cum multis alijs, quæ circa hunc articulum, & prædictorum iurium illustrationem congerit Menoch. cons. 156. num. 48. & cons. 147. num. 26. vol. 2. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 5. num. 1. Loazes de iusta reten. Regni Navarr. pag. 188. & novissimè Zevallos d. quæst. fin. per totā. † Vtilitatis præsertim publicę, & religionis favore exigente, cui favendæ, & augendæ semper invigilare debemus, l. sunt personæ, D. de religios. & sumpt. funer. l. ita 32 33

vul-

vulneratus, verſ. *Multa*, D. ad leg. Aquil. l. Barbarius, ff. de offic. Præt. l. utilitas, C. de Primipilo, cap. Abbate, §. ultim. verſ. *Præſertim*, de ſent. & re iud. lib.6. cum latè traditis ab Hippolyt. de Marſil. in pract. §. aggredior, à num.71, uſque ad 74. & Zevallos ſup. ex num.327.

34 Et ita in ſpecie, † ultra ea, quæ ſuprà num.17. cum Abbate Panormit. & Alph. Guerrero notavimus, circa poteſtatem Imperatoris in terris, & provincijs infidelium gubernandis, & concedendis, allegari etiam poteſt celebris doctrina Cardin. Hoſtienſ. in ſum. tit. de præſcrip. §. quæ autem, ubi ait, † Imperatorem Dominum etiam eſſe rerum ſingularium, in omnibus & quibuslibet mundi partibus conſiſtentium; quod rurſus docuit idem Hoſtienſ. in cap. per venerabilem, qui filij ſint legit. num.37. & Richardus Malumbr. relatus ab Alber. in procem. Digeſt. num.9. & 10. Abbas, Pariſias, Anton. de Butrio, & alij relati à Petr. Gilkenio in l. properandum, C. de iudic. num.4. & conducit † text. in l. benè à Zenone, C. de quadr. præſcrip. & in cap. convenior. 23. quæſt.8. & cap. quo iure, diſtin.8. ubi omnia Imperatoris eſſe dicuntur. Et † Cæſarius lib. 10. illuſt. miracul. & hiſtor. cap.24. ubi ſcribit: *Sol videtur hoc loco deſignare Romanum Imperium: ſicut enim Sol magnitudine, & ſplendore præcellit univerſa ſydera cœli, ſic idem Imperium auguſtius fulget cæteris Regnis mundi, ut ſicut Stellæ lumen habent à Sole, ita Reges, ut regnare poſſent, haberent ab Imperatore.*

Quod oſtendit etiam Zonaras in Claudio, dum ait; quòd Imperatores aliena largiri quaſi Domini omnium poterant, Lat. Pacatus in Panegyr. ad Theodoſ. ubi illum hac de cauſa vocat terrarum hominumque Dominum, Sidon. Apolin. lib.2. epiſt.13. ubi inquit, eſſe rerum Principẽ, & plura alia, quæ congerit Tuſchus dict. concluſ.34. ex num.18. ubi ex Baldo, & alijs reſolvit, quoad Imperatorem in temporalibus totum mundum eſſe unicum territoriũ, & quòd eſt naturalis Dominus totius Orbis, & poteſt dividere, & unire atque aſsignare territoria, & pertinentias, ſicut poteſt teſtator de re ſua diſponere, & concluſ.36. num.4. & ſeq. ubi, quòd poteſt novos Reges creare, & removêre, infringere, & transferre omnes dignitates, quia eſt Deus in terris, & omnes dignitates ſicut ſcabellũ pedum Imperatoris, & ab eo eſſentiã, & ſtatum recipiunt; & ad idem reſpiciens Sebaſtian. Medicis ubi ſup. concludit, ab Imperatore, tanquam à capite, in omnes inferiores, honores, & munera infundi, c. ita Dominus 19. diſtin. cap. fundamẽta de elect. §.1. quia ipſe eſt ſuperior, & Dominus omnium provinciarum, cap. Adrianus 63. diſtinct. d. l. benè à Zenone, Cardin. in Clemen. 1. de ſum. Trinit. & Iaſ. in l.1. lect.1. num.6. C. eod. tit.

SED licèt his rationibus, & argumentis ſuprà dicta ſententia nõ ineptè defendi poſſet, maximè cùm tot, ac tantos habeat ſectatores, adhuc tamẽ nobis † lõgè verior, & ſecurior eſt aliorum opinio, qui negant, Romanũ Imperatorẽ ullum ius in terris, & provincijs infidelium habêre poſſe, & præſertim in Barbaris iſtis ab Hiſpanis detectis, quarum ipſi Romani Cæſares nullam unquam poſſeſsionem, nec notitiã habuerunt, ut fusè oſtendimus ſup. lib. 1. cap.11. Cui ſentẽtiæ apertè ſubſcribunt Victor. Gregor. Lop. Covar. Menoch. Soto, Corduba, Ayala, Molina, & Suarez ſup. n.1. relati, minus iuſtum, & ſolidum eum titulum reputãtes, qui ex hac ſola Imperatoris conceſsione deducitur: neque ſufficienter prædictis argumentationibus confirmari. Quibus ut ſatisfaciam, & ſimul fundamenta huius opinionis, quam defendo, proponam. 38

PRIMÒ conſidero, maximè inter DD. diſputari ſolere, an tẽporalis Imperatoris Romani poteſtas à Deo im-

media-

mediate emanet, vel ab spirituali dependeat, quæ per Summum Pontificẽ exercetur, de quo articulo pleniùs in c. seq. tractabimus. Sed quod ad quæstionem, de qua nũc agimus, pertinet, etiam si demus has iurisdictiones distinctas esse, ita ut temporalis ab spirituali non pendeat, & absque ulla Pontificis translatione penes ipsum Imperatorem, Reipublicæ electione, & consensu populorum intercedente, consistat, † id tamen non efficiet, ut Romanus Imperator inter alias personas, vel in alijs Regnis, & provincijs dominationem exercêre possit, quàm in illis, quæ ipsius Romani Imperij limitibus concluduntur, & ad quarum temporalem gubernationem à Deo ipso vocatus, & constitutus videtur, ut rectè observat Covar. d. §. 9. num. 5. vers. *Primam*, Navarrus in d. cap. novit, notab. 3. num. 41. Ioan. Salas d. tract. de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 7. & ostendit doctrina I. C. in l. ult. D. de iurisd. omn. iud. ibi: *Extra territorium ius dicenti impunè non paretur*, cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 14. num. 10. eòque respicit D. Chrysost. Psalm. 44. dum ait: *Imperator Romanorum non potest Persis legem ferre.*

39

40 Neque est † in consideratione æquiparatio illa utriusque potestatis, ex verbis Evangelij: *Ecce duo gladij hic*, & ex d. cap. solitę, sumpta; quâ multi probare nituntur, ita laicam, sicut Ecclesiasticã per universum Orbem diffundi. Nam licèt hoc argumento valdè prematur Ioan. Igneus, & alij, quos refert, & sequitur Marta d. cap. 20. facilè tamen ei respondent Covar. d. §. 9. num. 5. vers. *Quartò ratione*, & Navar. dict. notab. 3. num. 41. 88. 94. & 153.

41 docentes, † id nullo iure, nec ratione naturali, aut civili probari, quia potestas Ecclesiastica ideò per unam personam in universo Orbe Christiano exercetur, quoniam non ipsis populis, & rebus publicis, sed Petro, & eius successoribus immediatè à Deo concessa est, ut latissimè probat Cardin. Turrecrem. lib. 2. de Eccles. cap. 54. cum sequentib. Albert. Pighius lib. 3. & 4. de Eccles. Hierarch. At temporalis potestas tota, & suprema penes ipsos populos fuit, & inde ad Reges & Principes derivata. Et cùm totus Orbis in unum Principem nec consenserit unquam, nec reverâ cõsentire possit, vel ab eo regi, & administrari, sequitur, Imperatorem totius Orbis Dominum esse nõ posse, & temporalem potestatem cum spirituali eo sensu comparari in d. cap. solitæ, quòd utraque à Deo instituta sit, & utraque veneranda, & suscipienda videatur, licèt usus, & exercitium illarum longè diversam rationem, & executionem recipiat. Adeò, † ut Aristot. lib. 7. Polit. cap. 4. & D. Augusti. lib. 4. de Civit. Dei cõcludant, potestatem uniuscuiusque civitatis naturalem esse, & magis politicam, Imperium verò in multos nõ itẽ, & maiore cum pace Regi solita fuisse Regna, cùm unũquodque eorum suæ patriæ terminis finiebatur; à quo argumento non satis se expedit Marta, d. cap. 21. num. 5. 6. & 20.

42

Secundò considero, ac pariter secundæ, & tertiæ contrariæ partis argumentationi respondeo; quòd licèt multi, quos ibi retulimus, malè tenuerint, Imperatorem Romanum totius Orbis Dominum esse, † longè tamen verior, & communior est contraria aliorum sententia, qui asserunt, neque olim cùm Roma florebat, neq; postea Romano Imperio ad Græcos, Gallos, & Germanos translato, talem fuisse, aut esse Romanis Imperatoribus potestatem, & dominationem; quin potius illam intra subiectos sibi populos contineri, qui licèt plures fuerint, plurimi tamẽ adhuc restabant, ad quos Romanæ Aquilæ nullatenus pervenerunt, & Imperatoriæ Maiestatis sceptrum nequaquam extendebatur, ut ipsimet Imperatores ingenuè testantur in l. cunctos populos, iunctâ glos. ibi, C. de sum.

43

Tri-

Trinitat. & in proœm. Digest. & instit. §. quarum utramque viam, l. post liminium, & l. non dubito, D. de capt. l. omnibus, D. ad Trebellian. l. mercatores, C. de commerc. & mercat. l. 1. C. de officio præfect. Africæ, l. Romanæ, C. de Eunuchis, l. ult. C. de ædif. privat. auth. ut defuncti seu funera eorum, §. si verò, auth. de non alienandis, seu permutand. reb. Eccles. §. finimus igitur. Quæ iura examussim expendit Covarruv. dict. §. 9. numer. 5. & numer. 7. vers. *His tandem*, ubi futilem, & levem quorundam solutionem irridet, qui de facto potius, quàm de iure Persarum Reges, & alias nationes in illis relatas a Romano Imperio exemptas esse affirmant; quoniam † verius, & certius est de iure quoque liberas fuisse, & nec iustum, nec conveniens, aut possibile esse, ut tota mundi moles sub uno & eodem Rectore, ac Moderatore in humanis consistat, ut suprà tetigimus.

44

45 Quam opinionem, † ultra eundem Covarr. latissimè probant, & sequuntur Iacob. de Ravenna, Ioan. Fab. Fulgos. Alciat. & alij in dict. l. 1. C. de summ. Trinitat. & in dict. l. benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. Oldrad. cons. 69. Alex. cons. 218. vol. 2. & cons. 24. volum. 5. Bald. cons. 327. in fine, & cons. 328. n. 8. lib. 1. & cons. 159. num. 7. vers. *Illud etiam*, lib. 3. ubi resolvit, quòd ut daremus, olim florẽte Imperio Romano, Imperatorẽ posse dici Dominũ Orbis, secus posteà, & plurimi alij, quos referũt Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. p. consid. 28. Pet. Greg. lib. 12. Syntagm. cap. 2. n. 6. Anton. Gabr. lib. 5. commun. tit. de acq. rer. dom. concl. 3. Greg. Lop. in d. l. 22. par. glos. 2. Victoria in d. relect. de Indis insulan. 1. par. ex n. 24. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. vers. *Arguitur quartò*, col. 531. Menchaca dict. lib. 1. controvers. illust. cap. 20. & 21. Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. Cenedo dict. collectan. 64. ad Decretũ, n. 2. Parlador. lib. 2. rer. quotid. cap. 21. Navar. in d. cap. novit, notab. 3. ex n. 155. Corduba in quæst. lib. 1. q. 57. dub. 2. Menoc. cons. 2. num. 99. vol. 1. Molina Theolog. de iust. & iur. tract. 2. disp. 24. 29. & 30. ubi contrariam sententiam planè ridiculam appellat, prout & facit Lud. Vives in notis ad D. August. de Civit. Dei lib. 5. cap. 25. Pat. Suarez in defens. Fidei contr. sect. Anglic. lib. 3. cap. 5. num. 7. & in tract. de Charit. disput. 13. sect. 5. num. 4. P. Salas in tract. de legib. q. 95. tract. 14. disp. 7. sect. 7. num. 42. pag. 128. & seq. P. Gabr. Vazquez disp. 153. cap. 2. num. 12. & novissimè Calistus Remirez in tract. de lege Regia, §. 3. num. 2. Ioan. Baptista Lupus in tractat. de illegitimis comment. 3. §. 3. num. 6. & seqq. & plures alij relati à Marta dict. cap. 21. licèt ipse aliam opinionem sequatur, & Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 2. cap. 2. §. 3. pag. 92. & cap. 17. §. 1. pag. 189. ubi † inquit, quòd si Polybius ita magnus Cosmographus, ut Historicus esset, Romanos totũ Orbem subiugasse non affirmaret.

46

47 Quibus Ego adijcio † Lucanũ lib. 1. Pharsal. dum queritur, ob bella civilia plures gentes restasse, quæ sub iugũ Imperij Romani missæ non fuerunt:

Heu quantũ terræ potuit, pelagique parari
Hoc, quẽ civili fuderunt sanguine dextræ
Subiuga iam Seres, iam Barbarus isset Araxes
Et genus, si qua iacet, nascentis cõscia Nili.

48 Et Prosperum Aquitanum lib. 2. de vocat. Gent. cap. 6. ubi † ait: *Gratia Christiana non contenta est eosdem limites habere, quos Roma, multosq; populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.*

Vnde est & illud, quod Leo Papa in serm. 1. Apost. de Roma ad Pontificum potestatem translata scriptũ reliquit, latiùs scilicet possidere, Religione Divinâ, quàm dominatione terrenâ, & Stanislaus Orichovius de funesta

Regni Polonię secta, relatus à Petro Andr. Canonherio in Aphorif. Polit. Hippocr. pag. 357. Romanum Imperiũ verè per Evangelij prædicationẽ totũ Orbem possidêre: *Non illud antiquũ, & vetus quod ostio Oceani partem aliquã clauditur, sed hoc novum, & recens latissimum, amplissimumque, quod extra ipsum etiam Oceanum propagatum astris terminatur: quod non Romulum fratricidam, sed Christum servatorem fratrum suorum habet Auctorem.*

Neque obstãt iura, & Sacræ Scripturæ loca pro contraria opinione perpensa; quibus varijs modis respondent Auctores suprà relati, † quorum summa eò tendit, ut hyperbolicè, & largo quodam loquendi genere Imperatores Romani totius Orbis Domini dicerentur; aut per figuram Synedochen, eò quòd, cùm tot, ac tantæ nationes iam tunc Romano Imperio parerent, partes illas, quas subiecerant, pro toto sumebant, & absolutè Orbis appellatione donabant, ut † in. d. l. in Orbe Romano, D. de stat. homin. quã ita legendã, & intelligendã esse, & nõ *in urbe*, ut in vulgatis codicibus circũfertur, optimè probat Alciat. lib. 2. dispunct. cap. 21. Covar. d. num. 5. Anton. Mornacius in notis ad eamdem legẽ, & alij, quorum mentionem fecimus sup. hoc cap. num. 24.

49

50

Et † conducit doctrina D. Hieronymi sup. Isai. cap. 13. D. Prosperi lib. 2. de vocat. Gent. qui tradunt, Sacram quoque Scripturam sæpèsępius se his vulgaribus, sive communibus loquendi modis accõmodare, & sub illis verbis: *Omnem terram*, illam tantùm provinciam, de qua est sermo, significare, quod etiam ad explicationem cap. 2. Daniel. ubi Nabuchodonosor Rex totius mundi appellatur, rectissimè animadvertit Glos. Interlinearis ibîdem; & alia similia notantes Covarr. & Navar. ubi sup. P. Salas d. sect. 7. pag. 229. & P. Maldonat. & Franc. Lucas super illud Lucæ 2: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis*, & Nos sup. lib. 1. cap. 14. num. 78.

51

Quam † expositionem æquè congruenter recipit text. in. d. l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. ut interim varias alias prætermittamus, quas ultra D D. ibîdem congerit Riminald. in §. 1. ex num. 51. inst. quibus alien. licet, Soto lib. 4. de iustitia & iur. q. 4. art. 1. Alfanus collect. 4. Portius lib. 5. conclus. concl. 14. Ioan. Horoscius in l. 2. num. 12. D. de rer. divis. Lancellot. in temp. iud. lib. 1. cap. 1. Alciat. lib. 4. dispunct. cap. 5. Boërius decis. 195. Chassaneus d. Catalog. glor. mundi, consid. 28. & sequentib. Menchaca in præfat. controvers. illustr. num. 25. & lib. 1. cap. 20. Mandellus cons. 62. num. 20. vol. 1. Vivius in commun. opin. verb. *Imperatores*, Roland. cons. 88. num. 7. vol. 1. Mantua in Enchirid. rer. singul. lib. 9. cap. 220. Petr. Gregor. de Repub. lib. 6. cap. 13. num. 14. & sequentib. Vaconius lib. 2. declarat. cap. 106. Mendoça de pactis lib. 1. cap. 5. num. 25. Navarr. dict. notab. 3. num. 156. & 157. Anton. Roscius lib. 1. memorab. cap. 3. num. 5. Pinel. in rub. C. de rescind. vend. 1. par. cap. 2. num. 25. Covarr. d. num. 5. vers. *Secundò adducitur*, & lib. 3. variar. cap. 6. num. 8. Sarmient. lib. 1. select. cap. 8. num. 20. Cuiacius lib. 15. observat. cap. 30. & lib. 2. Sent. ad Paul. Andr. Gaill. lib. 2. observat. cap. 55. & 56. Dom. Gregor. Lopez Madera de excell. Hisp. Monarch. cap. 2. fol. 10. & Zevall. dict. quæst. ult. num. 25. & seqq.

52

Quibus † addere possumus Antoninum in dict. l. deprecatio, dum se absolutè mundi dominum vocat, arrogantiam, & elationem quandam præseferre, quâ Romani Principes ita aliquando turgebant, ut se non solùm Orbis Dominos appellarent, & appellari sinerent, ac iuberent, verùm Deos etiam, Divinos sibi honores, & cultos temerè deferentes, & usurpantes: unde Ovid. lib. 1. Fast. de Cęsare cecinit:

53

Si petat à victis, tot sumet nomina Cæsar,
Quot numero gẽtes maximus Orbis habet.
Et Lucanus:
Victrices Aquilas aliũ laturus in Orbem.
Propertius:
Bella Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.
Horatius od. 1. lib. 1:
Terrarum Dominos evehit ad Deos.
Ammianus Marcellinus lib. 14: *Nostris virtutes Constantis extollentibus, ut Domini rerum, & Mundi.* Et lib. 29: *Comes Valentiniani sum, Orbis terrarum Domini.* Et lib. 23: *Saracenorum reguli genibus supplices nixi, tanquã mundi, nationumque suarum Dominum adorarunt Iulianum.* Et Evagrius lib. 3: *Divinissimum Dominum Orbis.* Et † de Domiciano scribit Suetonius in eius vita c. 13: *Acclamari etiã in Amphitheatro epulari die libenter audit Domino, & Dominæ fœliciter. Parique arrogantia cũ procuratorum suorũ nomine formalẽdictaret epistolam, sic cœpit, Dominus & Deus noster sic fieri iubet*: eaque propter Martiali, ei quam diu vixit sæpè his nominibus blanditus est, ut cõstat ex varijs epigra. Amphitheatri, & lib. 1. epigr. 5.

54

Contigeris nostros Cæsar, si forte libellos
Terrarum Dominum pone supercilium.
Et lib. 5. epigr. 8.
Edictum Domini, Deique nostri.
Iunctis plurimis alijs, quæ circa hęc notanter congerit Cœl. Rhodigin. lib. 21 antiq. lect. cap. 31. Brissonius de verbor. signif. verb. *Divi*, Iust. Lipsius in notis secundis ad lib. 2. Annal. Taciti, pag. 509. Petr. Gregor. dict. lib. 6. de Repub. cap. 13. Thom. à Maluenda de Antichrist. lib. 7. cap. 11. ex pagina 369. & cap. 13. ex pag. 375. & novissimè Iulius Cæsar Bulengerus, omnino legendus, de Imperatore Romano lib. 1. ex cap. 5. ad 12. & cap. 32. & P. Ioan. de Salas de legibus, quęst. 95. tract. 14. disp. 7. sect. 6. num. 12. pag. 111. Ioan. Bapt. Lupus d. tract. de illegit. comment. 3. §. 3. num. 7.

55 Cùm tamen † prædicta vocabula terroris magis, quàm reverentię esse viderentur, & potius ad tyrannidis quàm ad dignitatem honorisque potestatem pertinerent, ut colligitur ex cap. ult. 94. distinct. cap. esto, post princip. 95. distinct. & tradit Lucas de Pẽna in l. 1. C. de capitat. civium cens. exim. lib. 11. Chassane. in consuetud. Burg. in prooem. verb. *Signeur*, col. 16. optimè Alciat. lib. 7. Parerg. cap. 13. & Onufr. Panvinus in interpr. vocum obscur. Eccles. verb. *Dominus*.

56 Quapropter † Augustus Cæsar, ut testatur Sueton. in eius vita, cap. 53. Dominum se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel ioco passus fuit. Quod statim post Christi nativitatem contigisse Auctores cõmemorant, quoniam iride inclusum à Sibylla Tiburtina ostensum fuisse ferunt, ei CHRISTVM simul cũ sanctissima eius Genitrice, ac dixisse, illũ verũ Dominum, & Imperatorem totius Orbis fore futurum, ut post Tertullian. in Apolog. cap. 34. recolit Polidor. Virg. lib. 4. de invent. rer. cap. 1. vers. *Item Orosius*, Valençuela in monit. contra Venetos, 4. part. numer. 151. Calistus Remirez de lege Regia Aragonię, §. 22. n. 11. pag. 182. & novissimè P. Mendoça sup 1. lib. Reg. c. 2. pag. 526.

57 Tiberius † etiam, Dominus appellatus à quodã, denũtiavit, ne se amplius contumelię causâ nominaret, ut ait idem Sueton. in Tiber. cap. 27. Et Traianus, licèt passim Dominus appelletur à Plin. lib. 10. epist. eamdem appellationem ęgrè admodũ tulit, ut ostendit Martial. lib. 10. Epig. 71. ad Traian.
Frustrà blanditiæ venitis ad me
Attritis miserabiles labellis
Dicturus Dominum, Deumque non sum,
Non est hic Dominus, sed Imperator.
Quemadmodum & Alexander Imper. adorationis cęremoniam ab alijs Principibus usitatam, respuisse narratur à Lampridio in eius vita, his verbis: *Ipse adorari se vetuit, cũ iã cœpisset Heliogabalus adorari, more Regum Persarum,*

& idem tradit de Maximino Seniori Capitolinus in Maximinis, notans superbiam filij eius Maximini Iunioris, sic inquiens: *In salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur: nonnunquã etiam pedes. Quod nunquã passus est Senior Maximinus, qui dicebat: Dij prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.*

58 Neque his adversatur † auctoritas Divi Hieronymi dict. cap. in apibus, quam in eodem argumento perpendimus, dum docet, unum tantùm Imperatorem esse debêre. Nã id nõ arguit, hunc toti Orbi dominaturum, nec ea fuit, aut esse potuit D. Hieronym. mẽs, ut rectè obsérvãt Covarr. d. §. 9. num. 5. vers. *Ad idem facit*, Navarr. dict. cap. novit, notabil. 3. num. 155. pag. 112. & Madera d. cap. 2. quidquid aliud dicat Marta dict. cap. 20. num. 22. Sed imò apum, & gruum exemplo, quo utitur, apertè significat, quòd quemadmodũ in quolibet apũ examine unus est Rex; & agmina gruum, dum volant, unum rectorem ordine litterato sequuntur; ita convenit in qualibet benè constituta Republica, Regno, vel Provincia, aliquem Imperatorem, Principem, vel Rectorem constitui, qui æquâ lance inter subiectos sibi populos iura reddere possit, & imbecilles à potentiorum iniurijs defendere. Quam fuisse

59 † præcipuam Regum creandorum causam, optimè scripsit Iustinus hist. lib. 1. in princip. Aristotel. lib. 3. Polit. cap. 11. & lib. 5. cap. 10. Cicer. lib. 2. Offic. Div. August. lib. 4. de Civit. Dei cap. 6. Div. Thom. de regim. Princip. lib. 1. cap. 14. D. Irenæ. lib. 5. advers. hæreses, & Alfons. Guerrer. Nicol. B[illegible]ẽr. & alij, quos refert Menchac. in dict præfat. ad controvers. illustr. num. 102. & seqq. & numer. 110. & lib. 1. capit. 1. numer. 10. & 24. Episcop. Chiapens. in tractat. comprobat. fol. 51. Guillel. Benedict. in cap. Raynutius, verb. *Condidit*, el 1. num. 34. in fine, vers. *Propter quos*, & num. 35. cum seq. & Iustus Lipsius lib. 2. civil. doctrin. cap. 11. Matthæus Lopez Bravo in suo aureo libello de Rege, & regendi ratione lib. 1. fol. 8. & Doct. Melchior de Valencia illustr. tract. iuris, tract. 2. cap. 5. num. 5. & seqq. & Ægid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1. cap. 3. num. 7. & 8.

60 Denique † quarto loco perpendo, & ad quartum adversæ partis argumẽtum respondeo: quòd cùm probatũ reliquerimus, Imperatorem Romanum toti Orbi neutiquam dominari, & multo minus Barbaris infidelibus, qui ad eiusdem Imperij notitiam nullatenus pervenerunt, pariter quoq; probari videtur, nihil usquam circa eorumdẽ infideliũ personas, bona, & provincias licitè disponere posse. Ampla † quippè

61 illa, & absoluta potestas, quam Imperatori, ut supremo Principi, tribuunt iura, & Auctores in argumento relati, respectu subditorum intelligẽda, & restringẽda est, ut sup. probavimus: quia erga eos, qui Imperio subiecti nõ sunt, quemadmodũ nullã iurisdictionem exercêre potest, d. l. ult. de iurisd. omn. iud. ita nec dominia rerũ, nec terrarũ ab illis auferre, ut tradunt Innocent. n. 6. Abb. n. 24. & 25. Felin. n. 9. in dict. cap. novit, de iudicijs, Paul. Castrens. cons. 216. & 181. & in specie de bonis infideliũ nõ subditorũ, Beroi. in cap. quę in Ecclesiarũ, num. 134. de cõstit. Oldrad. cons. 87. & 91. Carolus Tapia in rub. de cõst. Princip. num. 50. & 53. & Hieron. Zevallos d. q. fin. num. 358.

62 Pręsertim, † cũ longè verior opinio sit, etiam inter subditos non posse Imperatorem, neque alium Principem, quantũvis superiorẽ nõ recognoscat, bona eorũ auferre, nisi ubi contrariũ urgens aliqua & necessaria causa suaserit; & tunc id quod aufertur, competenti satisfactione pensandum esse, ut ad expositionem † text. difficilis in

63 d. l. Lucius, D. de eviction. l. itẽ si verius ratũ, §. itẽ si forte, D. de rei vẽd. & aliorũ

iu-

iurium, quę in argumento retulimus, latè observant,& prosequuntur innumeri ex antiquis, & recentioribus utriusq; iuris Doctoribus, quos recēset Ant.Gabr. lib.3. com.opin.tit.de iur. quæsito,q.1.Portius lib.5.cōmun. cōclus.15.Covarr.lib.3.var. cap.6. n. 6. Menchaca lib.1.cōtrovers.illustr.c.4. 5.& 6.Andr.Gaill.lib.2.observat.practic.cap. 56. Hieron. Francus in reg. id quod nostrū,num.12. D. de reg.iur. Tiraq.in l.si unquam, verb. *Donatione largitus*, num.4. C.de revocan.donat. Zevallos d. q. fin. per totam, Castillo de Bobadilla in Polit.lib.5.cap.5. numer.11.D.Ioan.del Castillo lib.2. controvers.cap.38.& ultra eos Alciat.lib. 1.Parerg.cap.38.Duarenus lib.2.disp. annivers.c.35.Forcat. in Necyoman. dialog.18.num.5. Adrian. Pulvæus in tract.de rei alienæ distract.cap.2.Ant. Faber lib.2.coniecturarum cap.4.Vincent.Cabotius lib.1. disp. iur.cap.25. & Guidus Pancirol.in Thesaur.variar. lib.3.cap.23.pag.359.& novissimè ac latissimè Ant.Petra in tract.de potest. Princip.cap.24.& sequentibus.

64 Quibus non adversatur d.l. † benè à Zenone, C.de quadrien.præscrip.& similia iura,&auctoritates,quę omnia bona,ubique consistētia, Imperatoris esse intelligi probant. Nā ad provincias sibi subiectas restringenda etiam sunt,& 65 † eâ interpretatione tēperanda,ut nō ita plenū,&absolutum dominiū Imperatori tribuāt,ut de subditis sibi hominibus,eorumque bonis,& rebus ad libitū disponere possit;sed tantùm ut supremam in illis iurisdictionē exerceat, seu dominiū quoddam universale, quod magis in gubernatione, & protectione subditorum,quā in eorum spoliatione,aut expilatione cōsistit,iuxta 66 † dominiorū distinctionem, quam tradit Bart.in.d.l.1.§.per hanc, D.de rei vend.&in extravag.ad reprimendum,verb.*Totius Orbis*, Paul. Castrens.cons.56.n.2.vol.2.Alex.cons.1. num.46.vol.5.Abb.in cap.significasti, 2.notab.de præscript. Socin.in l. 1. in princ.col.3.& 4.D.de acq.poss.Iacob. de sancto Georg.in investit.feud.verb. *Investitura*, Guido Papæ decis.551.Mādelius cons.62.lib.1. n.21. Covarr. in reg.possessor.2.p.§.2.num.1.Cuiacius lib.15.observat. cap.30. & plures alij relati à Pet. Gilken.in l. properandū, C.de iudicijs,num.4.& Cardin. Tusc. d.verb. *Imperator*, concl.33.num.3. & 5.& Mastril.de Magistrat. lib. 1. cap. 3.num.5.& 9.Ad quod 67 † alludēs Seneca lib.7.de benef. optimè inquit: *Cæsar omnia habet, fiscus eius privata tantū, sua, & universa in Imperio eius sunt, in patrimonio propria*, Plin. Iunior in Panegyr.ad Traian. *Ecquid Cæsar non suū videat? Tandemque Imperiū Principis, quàm patrimoniū maius est.* Et idē 68 † de littoribus maris sensit Celsus I. C. in l. 3.ne quid in loco pub.dum ea populi Romani esse dixit,& eius Imperio subiecta,iuxta expositionem Accurs.ibîd. verb. *Arbitror*, qui ait, 69 † hoc (ne alijs iuribus adversetur, in quibus littora maris publica, sive cōmunia omnium esse dicuntur)de prædicta generali, & suprema tuitione,& gubernatione accipiendum esse; quâ mediante Romanus Imperator legē,ac modū imponere potest,quatenus eisdē ripis & littoribus sit utendū,& cavêre, ne quilibet pro suo arbitrio,& cum damno Reipublicę usum eorum sibi vindicet. Quam gloss. post antiquiores ibîdem sequuntur Balduin. Vvesemb. & alij in §. & quidem, institut. de rerum divis. Bræcheus in l.bona 15.numer.1. de verb. signif. & Everard. Broncorst. cent.1. antinom.cap.13.

Iuxta quæ omnia satis apparet, parum aut nihil Imperatoriam concessionem, vel confirmationem profuisse, ad iustitiam dominationis Indiarum fulciendam, cùm hæ regiones ab Imperio exemptę,ac liberæ essent: necnon 70 † etiam cum Catholici Hispaniæ Reges,ac Domini nostri,eiusmodi confirmatione nō indigerēt;qui, ut

notissimum est, non solùm postquàm Hispaniam Maurorum invasione penè vastatam, propriâ virtute & labore recuperarunt, verùmetiam ab ipsis Gotthici Regni primordijs nullum alium Principem, atque adeò ne ipsum quidem Imperatorem in temporalibus superiorem agnoscunt, ut docet † glossa celebris, & vulgaris in capit. Adrianus, distinct. 63. cap. & si necesse, de donat. inter, cap. 1. in princ. de pace tenenda in usib. feud. & de iure nostro l. 8. tit. 1. part. 2. ubi Gregor. Lopez, & post Doct. communiter in cap. per venerabilem, & in cap. causam quæ, qui filij sint legitimi, & plures alios antiquiores, quos referunt, latè probant, & prosequuntur Palac. Rub. & eius additionator Barahona in introduct. rub. de donat. inter num. 18. Segura & Didac. Perez in l. Imperator, num. 5. D. ad Trebellian. idē Did. Perez in procem. ad leg. ordin. quęst. 3. Burgos de Paz in procem. leg. Tauri, num. 31. & seqq. Avendañ. in cap. Prætor. 1. part. cap. 4. num. 5. Covarr. in pract. quæst. cap. 9. & in. d. reg. peccatum, 2. par. §. 9. num. 5. Navarr. in. d. cap. novit. 3. notab. n. 32. 116. & 161. Castald. in tractat. de Imper. quęst. 53. Menchaca lib. 1. quæst. illustr. cap. 1. & cap. 22. num. 11. Olanus in præf. antin. n. 2. & 12. Redin. de Maiest. Princ. verb. *Imperatoriam*, ex num. 35. Anton. Gabr. lib. 5. cōmun. tit. de acquir. rer. dom. concl. 3. ex num. 3. Parlador. lib. 2. quotid. cap. 3. num. 7. & cap. 21. Pet. Cenedus in collect. 64. ad Decretum, num. 3. Ioan. Garcia de expensis cap. 9. num. 68. & 69. de nobilitat. in inscriptione, num. 25. Humada in addition. ad Gregor. Lopez in l. 49. tit. 6. part. 1. Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. 48. & 53. Angel. Matthæacius de via, & ratione iuris, lib. 1. cap. 30. n. 13. Lasarte de decima empt. & vend. in scholijs ad l. 1. n. 1. & seqq. fol. 6. Dom. Greg. Lop. Madera in excell. Monarch. Hisp. cap. 2. per totum, Zamalloa lib. 11. hist. Hisp. cap. 8. Zurita lib. 12. Annal. in Rege Ferdin. ann. 1455. cap. 37. 48. & 51. Mariana de rebus Hisp. lib. 9. cap. 5. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 18. Bobadilla in Polit. lib. 3. cap. 2. num. 5. Gilken. in. dict. auth. quas actiones, cap. 9. num. 16. vers. *Quartò*, & novissimè post hæc scripta Ioseph. de Rusticis in comment. ad leg. cùm avus, de cond it. & demonstr. lib. 5. cap. 10. num. 33. & 34. Garcias Mastrillus de Magistratib. lib. 1. cap. 4. ex num. 15. & lib. 6. cap. 12. ex num. 5. Molinus de pactis nuptial. lib. 1. cap. 2. num. 8. Fr. Ioan. à Pōte in convenien. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 12. §. 4. pag. 79. Hieronym. Zevallos in tractat. de violentijs, glos. 18. ex numer. 3. 21. 31. & 80. & idem simul de Regibus Galliæ, Anglię, & Portugalliæ tradentes Carolus Grassal. lib. 1. Regal. Franc. cap. 6. Rhenat. Choppinus de donat. Franc. lib. 2. titul. 1. num. 3. Chassanc. in Catal. glor. mundi, 5. part. consid. 24. n. 179. & considerat. 27. & 28. Thom. Cromerus lib. 7. iuris Rom. & Gallici tit. 1. cap. 2. col. 155. Ioan. Azorius 2. tomo instit. Moral. lib. 11. cap. 5. Pater Vazquez disput. 153. cap. 2. Pat. Salas de legibus, quæst. 95. tract. 14. disput. 7. sect. 8. Ioan. Bapt. Lup. in. d. tractat. de illegitimis comment. 3. §. 3. num. 8. & seqq. & novissimè Ludovic. Rudolf. in tract. de orig. dignit. & potest. Ducum Italię, num. 59. cum seqq. & Ant. Petr. de potest. Princip. cap. 3. q. 4. num. 15. ubi perperam docet, hanc Regū Hispaniæ exemptionē ab Imperio, de facto magis, quàm de iure procedere, & Marta dict. cap. 21. num. 13.

Quo fit, ut hanc Novi Orbis cōquisitionem absque ulla Imperatoris auctoritate iure proprio facere potuerint, † cùm ipsi in suo Regno Monarchæ sint, & eadem, quę de Imperatore dicuntur, in quolibet Rege, eum non recognoscente, procedant, ut post Petr. de Bellapertica, & Bald.

num.

numer.4.in l. exemplo, C. de probat. Andr.de Isernia in cap. 1. §. si quis de manso, col. penult. num. 19. de controvers.invest.& plurimos alios, quos referunt, latè docent Roland. à Valle consil 66.num.20. lib. 2. & consil. 86.numer.20. lib. 1. Menchaca dict. lib.1.quæst.illustr. cap.22. numer. 13. Borrellus dict.cap.53. Mastrillus dict. cap.4.num.4.& 25. Rusticis dict. cap. 10. num. 35. cum sequentib. & latiùs num.45.& Zevall.dict.gloss.18. num. 4.& 5.& 47.

73 Quinimò † & potentius, dignius, & antiquius esse ius, ac dominium, quod Reges liberi habēt in suo Regno, quàm quod Imperator habet in Imperio, apertis verbis testatur d.l.8.tit.1.par.2. ubi Gregor.Lopez, Andr.de Isernia in cap.1.de vassallo decrep. ætat. Bald. in l.1.C.de summ. Trinit. Purpurat.in rub.de iurisdict.omn.iud. num. 12. & in l.Imperium, num. 123. Petr.Belluga in Specul.Princip.rub.14.§.veniamus, num.11. Redinus ubi sup.num.9. Marius Freccia de subfeudis, lib.1. tit. de orig. Baronum, num. 36. Corsetus de potest.Regi: quæst.104. Petr. Gregor.3.par.Syntag. lib.47. cap. 20. numer.3.& de Repub.lib.26.cap.5.num. 7. Alexand.ab Alex.lib.1.dier.Genial. cap.2.vers. *Nomen verò Imperatoris*, ubi Tiraquel.in addit. Suarez in quæst. maioratus à num.23.usque ad 31. Matth. de Afflictis in prælud. ad constitut. Regn. Neapol. quæst. 13. per totam, Boërius decis.178.num.9. Burgos de Paz in.d.procem.leg.Tauri, num.143. cum seqq. Borrellus d.cap.48.num.8. Azeved. in l. 1. num. 17. tit. 1.lib.4. Recopilation. Villalobos in antinom. iur.Civil.& Regij, cap.1.per tot. Bobadilla in d.Polit.lib.5.cap.5.num.7.pag. 992. Valdes in dict. cap. 18. num. 33. Mastrillus dict.cap.4.num.5. & novissimè Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia, §.2. num. 41. & cap.4. num.2. & alij relati à Petr. Gilkenio d.ct.auth.quas actiones, cap.9. num. 16.& Petra cap.34.quæst.4. num. 33.

Quæ omnia in terminis quæstionis, de qua agimus, longè certius atque apertius procedent, si animadvertamus, † ipsum Carolum Quintum Imper. Augustum, simulatque Imperij coronam accepit, solemni sacramento præstito promisisse, se libertatem, atque exemptionem ab Imperio, quam Hispaniæ Regnum habebat, nullo modo refragaturum, & generaliter protestatum fuisse, ea omnia, quæ ad eiusdem Hispani Regni gubernationem facturus esset, Regio tantùm, non Imperatorio iure censeri, ac iudicari debêre. Cuius protestationis verba ad litteram refert Valdes dict. cap.18.num. 4. & Zevallos dict.gloss. 18.num.34. 74

Et est simile † quod ab eodem Imperatore deciditur in l.8.titul.1. lib.6. Recop.nēpè † privilegia nobilitatis, & exemptionis, quę aliquibus Hispani Regni subditis, & vassallis tāquàm Imperator concessit, solùm in terris Imperij vires, & effectum sortiri debêre: circa cuius legis iustitiam, & praxim plura utiliter congessit Ioan.Gutierr. lib.4.pract.q.11.per totam. 75 76

Vnde illud etiam nascitur, † quod dixit Oldrad.cons.69. num.6. Hispanos scilicet legem habêre, per quam capite puniūt eos, qui in iudicio leges Imperatorum allegant; quod quamvis certum non sit, ut advertit Zevall. d. q.ult.num. 41. attamen certissimum est, quòd saltim prohibemur, eas in vim legum allegare, sed tantùm in vim rationis, ut constat ex l.1.Tauri, & traditis à Burgos de Paz ibidem à num. 59. Palac. Rub. in introduct. rub. de donat.inter. Didac. Perez in procem. leg.ordin.q.3. Greg.Lop.in l. 5. verb. *De otra lei*, gloss.2.tit.1.part.1. Matiēzo in l.2.gloss.1.num. 15. titul. 5. lib. 5. Recopil.& plures alij, quos novissimè refert Pat. Vazquez dict.disp.153. capit.2. & Pater Salas dict. disput. 7. sect.9. 77

SVMMARIVM Capitis XXII.

1 *Pontificiæ concessionis titulus in quæstionem deducitur.*

2 *Pontifex Summus an sit totius mundi supremus Monarcha in spiritualibus, & temporalibus? ardua est, & antiqua quæstio.*

3 *Labor suus unicuique prodesse debet.*

4 *Papæ nullam omnino iurisdictionem tẽporalem hæretici concedunt, qui damnantur, & convincuntur.*

5 *Constantini Augusti donatio Ecclesiæ facta pluribus comprobatur.*

6 *Iurisdictionem nullam temporalem extra terras Ecclesiæ Pontificem Romanum exercere posse, multi asseverant.*

7 *Imperia, & Regna temporalia ab Ecclesia non pendere plures affirmant.*

8 *Deum verum, & immediatum Imperij, & temporalis iurisdictionis Auctorem quidam constituunt.*

9 *Lex 1. & 7. tit. 1. part. 2. illustratur.*

10 *Auctores plures citantur, qui temporalem iurisdictionem Pontifici negant, in terris Imperij, vel aliorum Principum sæcularium.*

11 *Dantes, Poeta Florentinus, scripsit librum pro imperij Monarchia.*

12 *Antonius de Ro ellis hæreticos vocare audet eos, qui dicunt, Imperium pendere ab Ecclesia.*

13 *Lud. Bavarus Imp. legem condidit contra asserentes, Imperium pendere ab Ecclesia.*

14 *Pontificis Romani eligendi potestas aliquando Imperatori commissa dicitur. Et num. 35.*

15 *Philippus Pulcher Galliæ Rex imprudentes contentiones habuit cum Bonifacio IIX. eũ in temporalibus recognoscere nolens.*

16 *Galliæ Reges multum detrectant Papam in temporalibus recognoscere, & de iuramento, & lege ab eis super hoc articulo lata.*

17 *Pontifex Romanus supremam universalem in spiritualibus, & temporalibus iurisdictionem & dominationem habet ex multorum sententia.*

18 *Regna omnia, & Imperia mediatè ab Ecclesia derivari, plurimi docent.*

19 *Auctores plurimi utriusque Scholæ citantur, qui indistinctè utrumque gladium Pontifici tribuunt.*

20 *Pontifex appellatur totius mundi Dominus.*

21 *Imperium potest Summus Pontifex de Germanis ad Hispanos, si velit, transferre.*

22 *Iurisdictionem temporalem Ecclesiæ tentans auferre, in sua iniquitate confunditur.*

23 *Gotthifridus Viterbiensis Auctor antiquus universalem, & temporalẽ Ecclesiæ iurisdictionem agnoscit.*

24 *Papæ qui negant exercitium temporalis iurisdictionis, vel Imperium ab Ecclesia pendere, hæretici à multis censentur.*

25 *Dantes Poeta quare fuerit de hæresi post mortem damnatus?*

26 *Ludovici Bavari Imp. gesta omnia cõtra Ecclesiam damnata sunt.*

27 *Ioan. Hus error affirmantis, Imperium non pendere ab Ecclesia in Concilio Cõstantiensi damnatus fuit.*

28 *Philippi Pulchri superbia per Extravagan. unam sanctam correcta fuit.*

29 *Bavariæ Duces Religiosissimi, & sedis Apostolicæ devotissimi sunt.*

30 *Lotharius Cæsar Romæ pictus inspicitur à Pontifice Imperij coronam recipiens.*

31 *Henricus Quartus Galliæ Rex qualiter Ecclesiæ auctoritatem, & temporalem iurisdictionem agnoverit.*

32 *Imperatorum, & Regum exempla plura, qui Romanæ Ecclesiæ maximam reverentiam, & obedientiam habuerunt, remissivè.*

33 *Pietas in Deum, & Ecclesiam est præcipuum Regnorum fundamentum.*

34 *Cap. Adrianus, distinct. 63. exponitur, & falsam historiam continere ostenditur num. 39.*

CAPVT XXII.

De decimo, & efficacissimo titulo, qui ex Romani Pontificis donatione, & concessione deducitur. Et an, & quatenus verum sit, illum circa personas, bona, & Regna fidelium & infidelium tā in spiritualibus, quàm in tēporalibus disponere posse?

SVPEREST modò, ut quando in concessionis, sive confirmationis Impe-

ratoriæ iure parum roboris esse ostendimus, ad Indorum infidelium provincias occupandas, & adquirendas, diligenti disputatione examinare conemur, † an iustior, ac validior ille alter titulus iudicari debeat, qui ex vi, & auctoritate donationis Alexandri VI. Summi Romanæ Ecclesiæ Pontificis peti solet, quâ apertis, & bullatis (ut dicunt) litteris, gloriosissimis, & re ut nomine Catholicissimis Hispaniç nostræ Regibus Ferdinãdo, & Elisabeth, eorumque hęredibus, & successoribus omnes insulas, & terras firmas pleno iure donavit, concessit, & assignavit, quę versus Occidentem, & Meridiem detectæ, & in posterum detegendę essent, & per alium Christianum Principem actualiter tũc temporis possessæ non invenirentur.

1

Cuius quæstionis decisio ex ea dependet, an † Summus Pontifex, tanquã CHRISTI in terris Vicarius, omnibus, & in omnibus pręesse, & dominari videatur, & de Regnis, & provincijs fidelium, & infidelium non solùm in spiritualibus, verùmetiam in temporalibus disponere possit? Quę quidem, ita multis & magnis, antiquis, & recentibus utriusque censurę Auctorũ tractatibus, & lecturis passim disputata conspicitur, ut imprudens planè, aut etiam impudens videri possem, si eam ex professo, atque ad longum repetere vellem, & doctis aliorum lucubrationibus expilatis, paginas nostras onerare potius quàm honorare.

2

Quare, † quoniam testante Cassiodoro lib. 2. var. epist. 33: *Æquum est, ut unicuique proficiat labor suus, & sicut laborando agnovit incommoda, ita perfectis rebus consequatur augmenta*; ea dumtaxat brevi stylo perstringam, quæ ad huius articuli veritatem aperiendam, sive enodandam, magis conducere videbuntur. In eo namque, ut rectè in simili scribit Navarr. in cap. novit de iudic. notab. 3. in princip.

3

——*Longævam fecit discordia litem,*
Assimilemque iugis loris, quæ Gordius olim
Nexuit, atque Iovis Phrygij suspendit ad aras.

PRIMÒ, etenim † quidam existimarunt, Summum Pontificem ex iure Divino nullam prorsus temporalem potestatem, & iurisdictionem habêre, neque ullo modo Principibus sæcularibus fidelibus, & multo minus infidelibus imperare posse, nedũ eos Regnis, & dominijs privare, etiam si illi aliqua peccata commiserint, quæ hanc, vel alias pœnas mereantur. Quoniã pugnare inquiunt cum verbo Dei, quòd unus homo sit Princeps Ecclesiasticus & politicus simul. Et in duabus illis clavibus Petro concessis, per alteram significari potestatem Ecclesiasticam, sive spiritualem: per alteram verò scientiam, seu discretionem.

4

Sed hæc opinio, quę Calvinum, Pet. Martyr. Brentium & alios huius temporis sectarios habet Auctores, meritò, ut hæretica, iampridem damnata est in cap. omnes 22. distinct. cap. violatores 25. q. 1. extravag. unam sanctã, de maiorit. & obedien. & validissimis alijs rationibus, & testimonijs convincitur ab Illustr. Cardin. Bellarm. tom. 1. suar. controvers. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 1. & 9. Lancelot. Conrad. in templo omn. iud. lib. 2. cap. 1. §. 1. versic. *Claves autem*, Lælio Iordano in d. extravag. unam sanctam, & in tract. de Roman. sed. orig. cap. 8. num. 36. & seq. Pat. Ioanne Salas de legibus, quæst. 95. disp. 7. sect. 6. Paramo de orig. Inquisit. lib. 3. ubi latissimè agit de Summi Pontificis potestate, q. 1. opin. 1. Marta de iurisdict. 1. part. cap. 11. & sequentib. & Calisto Remirez in tract. de lege Regia, Aragon. §. 2. num. 30. qui hæreticorum argumenta, sive sophismata facili negotio convellunt: & doctissimè Valençuela in monit. contra Venetos, 7. part. ex num. 34. & part. 3. ex num. 50. ubi † pluribus cõ-

5

pro-

probat,&eorumdem hereticorum calumnijs defendit, donationis Occidétalis Imperij à Constantino Imperatore Beato Sylvestro Papæ, & eius successoribus factam, de qua etiã plenissimè agit Paramus dict. opin. 1. ex numer.40. Hieronym. Alban. de immunit.Ecclesi.numer.72.in tractat. de donat. Constan. Marta ubi supr. cap. 20.Iodocus Coccius inThesaur.Cath. 1.tom.lib.7. de Hierarch. Eccles. art. 10.ubi plures alias donationes Ecclesiæ Romanæ factas adducit, Molina de iustitia & iure,tractat.2.disput. 25. & Illustrissimus Cardin. Baronius in Annal. Eccles.tom.3. anno CHRISTI 324.ex numer.117.& Camill.Borrel. de præstan. Reg. Cathol. capit.47. ex num.20.

Alij verò, licèt in persona Romani Pontificis utrumque gladium concedant,temporalis tamen usum,& exercitium ad terras Ecclesiæ dumtaxat restringunt.Cæterùm † in terris Imperij,& in alijs Regnis, quę temporaliter Ecclesiæ non subsunt,& circa ipsos Imperatores & Reges, nihil in tẽporalibus per Pontificem disponi, aut decerni posse asseverant;quoniam eorum † dignitas,& potestas ab spirituali,& Pontificia non pendeat, sed potius distincta sit, nec invicem confundenda,cùm utraque a Deo immediatè originem ducat, † quem verum,& unicum totius Imperij, & iurisdictionis fontem, atque Auctorem constituũt,de quo etiamNos aliqua diximus sup.hoc lib. cap.2. ex num. 1. & plura congerit Castellus à Bobadilla in Politica lib.2. cap. 17. numer. 2. Valençuela ubi suprà,5.parte, num. 225.Et potest † expendi lex 1.in fine, & l. 7. tit.1.part.2.ibi: *E otro si dixeron los Sabios,que el Emperador es Vicario de Dios en el Imperio para fazer justicia en lo tẽporal, bien asi como lo es el Papa en lo espiritual*:quod idem ad Regiam potestatem extenditur in l.5.6.& 7.eodem tit.& in Proverb. cap.8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*,& ad Roman.13:*Non est potestas nisi à Deo*:*quæ autem sunt à Deo,ordinata sunt*.

6

7

8

9

Quam opinionẽ † proponit Bald. in procem. Digest. col. penult. ubi ait, omnes Legistas eam tenêre pro maxima, Cynus,& Iacob. de Aretio relati ab Alberico in l.benè à Zenone,num. 16.C.de quadr.præscript. Oldrad.cõsil.83. Iacob.de Belvis.in auth.de fide instrum. §.1. Iacob. Almain. in tract. de potest.Eccles.& sæcul. 1. part.cap. 9 & plurimi alij quos refert Restaurus Castaldus in tract.de Imper. quæst.4. & 5.Michaël Vlcurrunus in tract.de regim.mundi,2.part. quæst.2.princip. Navarrus dict.cap.novit, notab.3.ex num.21. Menchac. lib.1.controvers. illustr.cap.21.num.21. Paramus d.lib. 3.q.1. opinion.2.ubi eam communem Legistarum appellat,Zevall.in 4.tom. pract.comm.q.ult.ex num.240 Oiascus Cacheranus decis.Pedem. 30. numer.4.Ioan.Azor.tom.2.inst. Moral. lib.10.cap.2.Marta de iurisdict.1.par. cap. 17. num. 23. Petr. Gilkenius in auth.quas actiones, C. de sacrosanct. Eccles. cap.9.ex num.7.

10

Et in eius defensionem † Dantes Poëta Florentinus in libro, cui Monarchię titulum fecit,integram disputationem scripsit, an Imperium depẽdeat ab Ecclesia? & viginti fundamẽta consideravit Bermondus Choveroneus in tract.de publ.cõcubin.verb. *Etiam si Regali*, ex pag. 376. & adeò probatur † ab Anton. de Rosellis in tract.de potest.Pap.& Imper. in principio,& in §. ne prolixius, ut ausus fuerit affirmare,hereticum esse,asserere Romanum Pontificem temporalem potestatem à Deo habuisse,& habêre, eamque Imperatori tradere. Circa quod plura etiam novissimè molitur Gerard. Mainard. omnino videndus, lib.4.decis.Tholos.decis.100. per tot.

11

12

Vnde ut ijdem Auctores recensent, & Fulvius Pacian.in tract. de probat.

13 lib.2.cap.35.n.34. † Ludovic. Bavarus Imperator simul cum Imperij Electoribus legem condidit, quâ declaravit, potestaté Imperatoriam esse immediatè à Deo, & Maiestatis reatum eos omnes incurrere, qui dicerét, electum ad Imperium ante coronationẽ verum Imperatoré non esse. ¶ Et † in 14 cap. Adrianus, 2. dist. 63. aliquãdo cautum ab Adriano Papa, & universa Synodo legimus, ut apud Imperatorem Carolum Magnum ius, & potestas eligendi Romanum Pontificẽ, & ordinãdi sedem Apostolicam resideret, circa quod plura congessit Pet. Cenedus in collect. ad Decretũ, c.64.n.1.pag.93.

15 Philippus † quoq; Galliæ Rex, cognomento Pulcher, magnam cum Bonifacio IIX. super hoc contentionem habuit, beneficiorum, & præbendarũ occasione, quarum collationem sibi Regio iure pertinêre dicebat: & cũ ad eum Põtifex scripsisset, ut ab hoc deinceps supersederet, sciretque, quòd in spiritualibus & temporalibus sibi suberat; Rex his litteris indignatus, eas in suo palatio coram pluribus comburifecit, & liberè nimis, respondit, se in temporalibus alicui non subesse, & mandatis eius circa collationem præbendarum parêre noluit, ut constat ex his, quæ Platina, Massonius, Stunica, Illescas, & alij in eiusdẽ Bonifacij vita scripserunt, & ex Bermon. Choveron. ubi sup. num.9. Mainard. num.23. Marta n.14. Ioan. Lup. de Palac. Rub. in tract. de obtẽt. & retent. Reg. Navar. 2.p.§.6. Pet. Bellesorest. in Annal. Fran. lib.4. cap. 43. ubi dictarum epistolarum verba ad litterã referunt, & ex Robert. Gaguino in vita eiusdem Philippi Pulchri, ubi ait, quòd Bonifacius: *Christi præceptorum minimè recordatus, adimere, & conferre Regna pro suo arbitrio conabatur. Cùm nõ ignoraret eius se loco versari in terris, cuius Regnum non de hoc mundo, & terrenis rebus, sed de cœlestibus esset.*

16 Quod † factum (licèt novissimè excusare tentet, & prædictas epistolas ab hæreticis confictas esse, Michaël Mauclerus in tract. de Monarch. 4. p. lib.7.c.18.) ita reliqui Galliæ Auctores, imò & Reges probasse vidẽtur, ut in ipsa in auguratione iurare soleãt, defensuros se se iura statutaque antiqua Ecclesiæ Gallicæ; priscisque in hunc diem litteris Sacramentum Philippi Valesij legatur, sub eius statua, pro foribus Fani Senonensis, hoc disticho:

Regnantis veri, cupiens ego cultor haberi
Iuro rem cleri, libertatemque tueri.

Vt præter alios novissimè tradit Ant. Mornacius in observat. ad l. 2. C. de sum. Trinit. & in l.4. cod. tit. ubi addit, in Codice libertatis Ecclesiæ Gallicæ, legem quamdam, his verbis conceptã haberi: *Regnum Franciæ dare in prædam Papa non potest, neque eo Regem privare, aut alio quovis modo disponere.*

Verùm hæc sententia meritò etiam damnatur, & multis argumentis convincitur ab innumeris alijs, & gravissimis sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus, qui tertiam opinionem præcedenti omnino contrariam cõstituentes, † absolutè, & indistinctè 17 resolvunt, in Romanum Pontificem tanquam Petri successorem, & CHRISTI in terris Vicarium, per traditionẽ duarum clavium, non solùm spiritualem, verùmetiam temporalem universi Orbis dominationem & iurisdictionem translatam fuisse, superiorem utique, & ubique potestate sæculari Imperatorum, & Regum, & etiam in ipsorum Regnis, & personis, ubi opus fuerit, exercendam. Quoniam licèt negari non possit, omne Regnum, & Imperium immediatè à Deo † procedere, 18 mediatè tamen, & tanquam à causa secunda ab Ecclesia, & eius Vicario derivari inquiunt, & in Imperatores, Reges, Principes, & alias sæculares potestates ex Divina ordinatione, & dispẽsatione transferri. Quam † sententiã 19 ex Theologis probant D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 10. 15. & 19.

Dio-

Dionyſ.Carthuſian.2.Sentēt.diſtinct. 44.q.5.Alexand.de Ales in ſumma, 4. par.q.10.part.2.§.2. in verb. *Pro Rege noſtro*,& in 3.part.quæſt.40.membr.5. Hugo de Sancto Victore lib.2. par.2. cap.4.S.Bonavētura in 4.diſtinct.37. in expoſit. litteræ, dub.4. & in lib. de Eccleſ.Hierarch.par.2. & in opuſculo de auctoritate Papæ, ubi affirmat, idem ſentire Hubertinum de Caſale, & Petr. de Tarantaſia, Rainer. Piſanus in ſua ſumma,verb.*Dominium*, capit.5.B.Ioan.à Capiſtrano tractat.de auctorit.Pap.part.1.2.p. num.4. & 5. Gabriel Biel.in expoſit. Canon. lect. 23. Ægidius Romanus in lib.de poteſtat.Eccleſ.cap.7. Alexand.de Sancto Elpidio eod.tract.cap.6.Iacob.de Viterbo,Guiller.Cœmonenſ. D.Bernar. lib.4. de conſiderat.ad Eugen. Alvar. Pelagius de planctu Eccleſ.lib.1. cap. 13. Sylveſter in ſumma verb. *Papa*, §. 10.& 11. Ioan. Seleſtadienſis in quadrivio, par.1.Tartaretus in 4.diſtinct. 18.quæſt.unica, Naclantus lib.de poteſtat. Papę, Henricus Gandavenſis quodlibet.6.quęſt.23.Div. Antoninus in ſumm.titul.3.de domin.Regn. cap. 2.Auguſtinus Anconitanus in ſumma de poteſtat. Eccleſ. q. 1. artic. 1.7.8. & 9. & alibi ſæpè, & quęſt.23. art.1. & 4. Franciſcus de Sylveſtris Ferrarienſis lib.4. adverſus Gentes, cap.76. latè probant, & magis communiter ſequuntur,DD. in. d.cap.novit de iudic.cap.ſolitæ de maiorat. & obediēt. cap.cauſam quæ,el 2.cap. per venerabilem,qui filij ſint legit. Bart. in l.1.§. 1.num.4.D.de requir.reis,Oldrad.cōſ. 180.num.15.& conſ.191. Alex.conſ. 2.num.8.vol.1.& conſ.24.in fine,vol. 5.Alvarotus in cap.1.in princ.num.6. quis dicatur Dux, Zabarela conſ.154. Caraldin.in tract.de poteſtat.Papæ in addition.num.3. Hugo in tract. de officio quatuor prælat.1.part.tit. de duplici poteſt.Papæ,num.1.& ſeq. Ioan. Lup.de Palac.Rub.in tract. de libert. Eccleſ.q.13.& de obtent. Regn. Navarræ,2.par.per totam, Cardin. Iacobatius lib.6.de Cōcilio,art.5.num.19. & lib.10. art.8. num. 5. Marquard.de Iudę.& Infidel.1. par. cap. 14. Alciat. in epiſt.inter claras, C.de ſumma Trinit.Petr.Malferitus inter conſilia Mādelli conſil.769.vol.4.num.40. & 86. Lælius Zechus in tractatibus Theologicis loco 5.Bertrandus conſ.331.numer.6.vol.4.Hieronym.de Monte in tract.de finib.regundis,cap.4.num.2. & cap.11.num.5. Ioan. Garcia in tractat.de nobilit.gloſſ.9.num.29. & 53. & gloſſ.48.§.3.à num.4.Spino in ſpecul.teſtam.gloſſ.28.num. 23. & ſeqq. latè, & optimè Anaſtaſ. Germonius de ſacror. immunit. lib.3. cap.13. per tot. Hieron. Balbus in lib. de coronat. Imper. Caroli Quinti, Ioan. Boterus in relation.univerſ.2.part.lib.4. ex pag.228.ad 240. Camil.Borrel.de præſtan. Reg. Cathol. cap. 47. ex numer. 57. & in ſumma deciſion. lib. 1. tit.4.fol.10.Petr. Cenedus in collect. 167.ad Decretales, num. 1. Cardin. Tuſchus,qui plurimos refert,pract.cōcluſ.iur.verb.*Imperator*,concl. 31. 32. & 39.& verb. *Papa*, concl. 41. Marc. Anton. Peregrin. in tract. de iure Fiſci,lib.1.tit.2.per totum, præcipuè numer.2.& 20.Thom.Boz.de temporali Eccleſ.Monarc.& iuriſdict.lib.1. cap. 1.pag.13.& cap.23.pag.231.& de iure ſtat.Eccleſ. lib. 2. cap. 9. & ſeq. & de Italię ſtatu adverſus Machiavel.lib.4. cap.5.pag.42.ubi ſecurè affirmat, cōmunem opinionem Theologorum, & Canoniſtarum eſſe, quòd Papa ſit abſolutus Dominus ſpiritualium,& temporalium,& de ruinis Gentium, lib. 1. cap.18.pag.106.& 107.ubi quod Dominium ſpirituale ſubordinat ſibi temporale:& de ſign. Eccleſ.Dei, lib.17. cap.3.lib.18.cap.1. & 2.ubi multa ad eamdem rem eruditè conſiderat, & initium,& progreſſum Pontificiæ dignitatis illuſtrat:Caſtellus à Bobadilla dict.cap.17.numer.3.& 9.ubi eam ſecuriorem, & receptiorem appellat,

Andr.

Andr. Fachin. lib. 5. controvers. iuris civil. cap. 89. ubi defendens dictam epistolam inter claras ab impugnationibus Hotmani, & aliorum hæreticorum, plura circa eamdem temporalem Pontificum potestatem congessit, & melius, & copiosius cæteris eruditissimus D. Ioan. Bapt. Valençuela in dict. monit. contra Venet. 4. part. ex num. 178. & p. 5. num. 226. & par. 7. ex numer. 12. 34. & 40. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 47. ex num. 42. novissimè Marta de iurisdict. 1. p. cap. 17. cum multis sequentib. Franc. Torreblanca lib. 3. de Magia, cap. 4. per totum, & cap. 26. num. 31. & sequentibus, & lib. 4. cap. 1. Anton. Cardosus in repertorio iudicum, & advocat. verb. *Papa*, num. 2. & 3. Paleotus de sacro Consistorio in concl. operis, membr. 5. pag. 363. litt. B. D. Garcia Mastrillus de Magistrat. lib. 1. cap. 2. per totum, præcipuè n. 18. ubi † quòd Summus Pontifex totius mundi Dominus appellatur, & est Summus Princeps, omnem habens plenitudinē potestatis, & quòd hoc est plus quàm luce clariùs, & licèt aliqui contrariū teneant, nihilominus sine ratione loquūtur, nec allegari merentur, Petr. Andreas Canonherius in Aphorism. Polit. Hippocrat. lib. 1. pag. 319. & sequētib. & Fr. Ioan. à Ponte de conven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 5. in princip. pag. 23. & cap. 6. §. 1. pag. 30. ubi eandem Pontificum potestatem indistinctè tuetur, † & resolvit, eos posse, si velint, Imperium à Romanis ad Hispanos transferre, & Seraph. Freitas de Imper. Asiat. cap. 6. qui latè & eruditè loquitur, ac rem ex suis primordijs deducens, argumentis Incogniti in tract. *Maris liberi*, plenè respondet.

20

21

Et licèt hanc opinionem in totum non probet, viginti tamen argumenta pro ea considerat Bermond. Choveron, in dict. tractat. de public. concubin. verb. *Et si Regali*, ex num. 8. & latè de eâ idem agit Navarr. in dict. cap. novit, notab. 3. ex num. 147. Covarr. in dict. reg. peccatum, 2. part. §. 9. numer. 5. vers. *Primum an verum*, & num. 7. & Menchaca lib. 1. controvers. illustr. capite 20. numer. 2. versic. *Contrariam*, & latissimè Ludovic. à Paramo dict. lib. 3. q. 1. opin. 3. per tot. ubi communem Canonistarū esse testatur.

Quibus addere licet Guillelm. Benedict. in cap. Raynuntius de testam. verb. *Et uxorem*, decis. 1. num. 8. ubi, quamvis natione Gallus, doctè eandē sententiam prosequitur, & num. 21. addit, † quòd iurisdictionem Ecclesiæ temporalem tentās auferre, in sua iniquitate confunditur.

22

Et † Gotthifredum Viterbiensem, Auctorem cęteris antiquiorem, qui, ut refert Cardin. Baronius anno Christi 1186. num. 22. eodem anno suam historiam vulgavit, quam ob rerum universalitatem Pantheon appellavit. Eamque Vrbano Tertio obtulit, & licèt fuerit Friderici Imperatoris, & Henrici eius filij Notarius, qui maximas cum sede Apostolica contentiones habuerunt, minimè tamen destitit, quin liberè sæpè professus sit, Imperatores, & Reges debêre subditos esse Papæ, eiusque auscultare mandatis. Quod præcipuè testatur in pręfatione eidem operi præfixa, ubi sic exorditur: *Dum sacrosanctæ Matris nostræ Romanæ Ecclesiæ culmen inspicio, & eius eminentiæ considero maiestatem: illud ante omnia necessarium esse intueor, ut sicut ipsa omnibus noscitur præesse Principibus: ita omnes Reges, & Principes, & universæ Orbis Ecclesiæ, doctrina eius, & regimine adornentur, & ab ea tanquam à fonte iustitiæ, totius sapientiæ regula instruantur, &c.*

23

Vnde non malè dixisse videtur Bartol. in dict. l. 1. §. 1. de requir. reis, negantes † in Papa temporalis gladij potestatem, & exercitium, vel quòd Imperium non dependeat ab Ecclesia, hæreticos esse: & Dantē † Poëtam post mortem suam quasi propter hoc

24

25

de hæreti fuisse damnatum. Nam licet id audaciæ tribuat Covar. ubi suprà num.7.vers.*Quartò*, & vers. *Ex qua resolutione*,& Navarrus dict.notabile 3. numero 39.eò quòd usque adhuc certa huius articuli definitio ab Ecclesia data non sit: expresè tamen idem docet, & sequitur Bellamera in dict. cap.novit,num.18.Augustinus de Ancona de potest.Eccl.q.6.36.39.& 46. Specul.vitæ hum.2. par. cap.1. Alvar. Pelagius de planctu Eccles.lib.1. cap. 37.56.& 59. Albanus in l. fin. num. 3. & 4.de iurisdict.omn.iud. Cardin. Alban.de potest.Papę,2.p.num.17. Abb. cons.28.lib.1.Aretinus cons.59. Cardin.Iacob.d.lib.10. de Concil. art. 8. num.17.Lælius Iordanus de maior.Episcop.caus.cap.8.num.16.Thom.Bozius dict. lib. 4. de Italię statu cap. 5. Anastas.Germon.dict.cap.13.n.21.& 22.ubi ait,votis frequentioribus, iuris utriusque Interpretes tenere, Pontificem Maximum utriusque gladij potestatē habere,atque adeò ipsum quoque Imperium ab Ecclesia dependere. & ita de necessitate salutis credi, & teneri firmiter oportere, Marta dict. cap.19.num. 5. Morla in emporio iuris,1.part.tit.2.quæst.4.num.9.Valençuela dict.7.par. num.49. & 50. Mastrillus dict.cap.2. n. 18. ubi ait, quòd tenentes contrarium sine ratione loquuntur,nec allegari merentur, cùm eorum dicta sint novissimè in hoc expurgata per sanctissimam Inquisitionem Hispaniæ.

26 Qua etiam † de causa reijci, & dãnari debet illud decretum Ludovici Bavari Imp.cuius sup.num.13. meminimus,quemadmodum re ipsâ damnatum fuisse cum reliquis eius gestis,quia Romanæ Ecclesiæ magnus persecutor fuit, memorat Baldus cons. 204. numer.3.lib.3. & Oldrad.cons.85.ad medium, quos refert & sequitur Tuschus litt.B.conclus.31.&Marta d.cap. 19.num.13.& 14.ubi graviter Albericum reprehendit, quòd illud defenderit. Et † similem errorem Ioan. Hus 27 in Concilio Constantiensi damnatum commemorat,& multo magis reprehēdere posset Heervuartum Germanũ, qui pro eiusdem Ludovici defensione nuper contra Bzovium integrum tractatum vulgavit cuius mentionem facit novissimus Christoph.Besoldus in dissertat.iuridico politica, de præcedentia,& sessionis prærogativa, cap. 2.pag.130.

28 Et eodem modo explossa,& damnata fuit † dicti Philippi Pulchri, Regis Gallię,protervia per d. Extravag. unã sanctam,de maiorit.& obedien. ut refert Palac.Rub.ubi sup. §.6.eam nimis salubrem,& necessariã fuisse inquiens, ad convincendos plures inobediẽtes, & rebelles Reges,& Principes sęculares, qui nolunt subesse Ecclesiæ Romanę,nec Romano Pontifici.

29 Possumusque,edicto Ludovici Bavari Imp. † eximiam successorum eius in Ducatu Bavarię pietatem,Religionem,&in Romanam Ecclesiã propensionem opponere,cùm nulla sit tēporibus nostris, post Imperialem familiam Austriacam,quæ magis eam tueri,ac promovêre conetur, ut benè observat Tuschus ubi sup.num.ult.

30 Et † Lotharium Cæsarem, atque Imp. Augustum (ut alios interim taceam,de quibus latè agit Marta dict. 1.part. cap. 18.& Camill. Borrell.de præstan.Reg.Cathol.cap.47. ex num. 46.)qui pietatis,& venerationis ergò, quam inRomanã Ecclesiam exhibuit, in Lateranensi Basilica depictus habetur, quasi vassallus ad Innocentij II. Pōtificis pedes postratus, Imperij coronam ab ipso recipiens, his versibus, rem magis ostendētibus,ibidē scriptis,

Rex venit ante fores, iurans priùs urbis honores;
Pòst homo fit Papæ,sumit quo dãte coronã.

Vt habetur apud Radevicũ lib.1. n.9. & 10.Fran.Hotman.in disp.de feud.c. 8.Marta de iurisd.cap.18. num. 22. & Valençuela ubi sup.par.5.num. 106.

31 Philippo verò Pulchro † Henricũ IV. eiusdem Galliæ Regem opponere etiam licebit, apud quem, in hæresim lapsum, & ob hoc à Romano Pontifice anathematis, & privationis Regni sententiâ damnatum, cùm rabulæ forenses coaxarent, & varijs libellis scriberent, nullam in Regno Franciæ Summi Pontificis auctoritatem esse, nec posse Regno privare hæreticum, qui iure agnationis ad sceptrum vocaretur, nec Catholicos iuramento fidelitatis absolvere, quod ipsi Henrico præstiterant, nec ullâ ratione de rebus temporalibus illius Regni statuere; ipse se ad meliorem frugem cõvertit, & verè confiteri cœpit, maiorem Summi Pontificis auctoritatem quàm suam esse, cùm videret anno 1593. ex eiusdem Pontificis iussu omnes Regni ordines ad electionem Regis orthodoxi progredi velle, ut benè observat, & recolit Paramus ubi sup. q. 1. opin. 4. n. ult. & Rutilius Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 57. & seqq. ubi addit, hunc Regem Ecclesiæ reconciliatum, & à Clemente IIX. absolutum, & benedictione Apostolicâ donatum fuisse 17. Septembr. ann. 1595. & de eius conversione multum Ecclesiam Catholicam exultasse, & quemdam Poëtam rectè sic cecinisse:

Quem tota armatum mirata est Gallia Regem,
Mirata est etiam Roma Beata Pium.
Magnum opus est armis stravisse tot agmina, maius
Pontificis pedibus procubuisse sacris.

32 Et qui † plura alia exempla voluerit Regum, & Imperatorum, qui maximam reverentiam, & obedientiam Apostolicæ Romanæ sedi in spiritualibus, & tẽporalibus exhibuerũt, legere poterit Ioan. Stapletoniũ in tract. de admir. magnitud. Eccles. Rom. lib. 2. cap. 4. Pet. Gregor. Tholosan. lib. 12. de Repub. Lælium Zechum lib. 2. Polit. capit. 5. numer. 1. Thom. Boziũm lib. 5. de iur. natur. & Divino Eccl. libert. cap. 4. & 5. & de sign. Eccles. lib. 20. cap. 5. Henric. Farnes. de perfect. Principe, tom. 3. de Relig. in princ. & c. 3. 20. & 24. Camil. Borrel. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. ex n. 75. Ioseph. Stephan. de adoratione pedum Pontificis, cap. 7. & 8. Iodoc. Coccium omnino videndum in Thesaur. Cath. tom. 1. lib. 7. de Hierarch. Eccles. artic. 8. & novissimè Pat. Suarez in defensione Fidei lib. 3. cap. 21. num. 7. pag. 322.

Quod tantum absuit, ut quidquam eorum gloriæ, & existimationi detraxerit, ut potius inde pluris habiti, & maioribus imperijs potiti fuerint, ut tetigimus sup. lib. 1. cap. ultim. num. 88. & pluribus probat Valençuel. contra Venetos, 3. p. num. 89. 5. p. n. 207. & 7. par. n. 126. & novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus in tract. de Monarch. lib. 8. per tot. nimirum, quia ut præclarè inquit D. Cyrill. lib. de recta in Deum fide: *Gloriosa † est in Deum pietas, & in Regijs honoribus immobile fundamentum.* Et teste Valerio Maximo lib. 4. capite 1. §. de Lucio Furio, tunc Romani, se mundi regimẽ habère, putarũt, cũ sacris imperia servirẽt, & Divinæ potentiæ benè, & constanter fuissent famulata. 33

Quibus non obstat, quod sup. num. 14. † ex dict. cap. Adrianus retulimus. Nam licèt sine præiudicio veritatis concedamus, quòd tunc Ecclesia, quia magnis vexabatur Longobardorũ perturbationibus, se Caroli Magni protectioni commiserit, & ei eligendi Romanum Pontificem, atque ordinandi Apostolicam sedem auctoritatem detulerit; † non tamen ob id eadem sedes ius suæ prælationis, & iurisdictionis amisit, sed potius Caroli pietate, & protectione mediante, illud conservare studuit. Quod ipse Imperator satis agnovit, dum † dixit: *In memoriã Beati Petri honoremus sanctam Romanam, & Apostolicam sedem; ut quæ nobis Sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat* 34 35 36

ma-

magistra Ecclesiasticæ rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licèt vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus. Quæ verba ex capitulis Caroli refert Gratianus in cap.3. distin.19. & Naucleras volum. 2.gener. 28. dicit esse unum ex viginti tribus capitulis, quæ Carolus ad suos subditos misit. Et receptum est à Patribus in Concilio Triburiensi canone 30. Vnde etiam dixit Symmach. Papa in sexta Synodo Romana: *Non licet Imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, quidquam, quod Apostolicis regulis obviet, agere*, ut refert idem Gratianus in cap.2. distin. 10. ubi similia verba ex Calixto, Marcellino, & Adriano Papa recenset. Imò idem Adrianus relatus ab eodem Gratiano in cap. generali 25. quæst.1: *Generali* (inquit) *decreto constituimus, ut execrandum anathema sit, & veluti prævaricator Catholicæ Fidei semper apud Deum reus existat, quicunque Regum, vel Potentum deinceps Romanorum Pontificum decretorum censuram in quocunque crediderit, vel permiserit violandam.* Quapropter † Ludovicus Pius, eiusdem Caroli in Regno, & Imperio successor, posteà rebus Ecclesiæ magis auctis, & constitutis, eidem privilegio renuntiavit in persona Paschalis Primi, ut patet † ex cap.ego Ludovicus 63.distin. & tradit Ioan. de Selva de benefic. 2. par.quæst.23.num.31.Cened.collect. 64.ad Decretum,num.1.

37

38

39 Quæ † omnia,ut diximus,sine prę iudicio veritatis notari possunt. Nam si Illustriss. Cardin. Baronij censuram sequamur, in annal. Eccles. tom.9. ann. Christi 774. num.10.& sequentibus, & anno 964. à num. 22. Bellarmin. in Apolog. pro responsione sua ad libr. Regis Angl. cap.6.in tom. 7. suor.oper.colum.737. & seq. & novissimè P. Franc. Suarez in defensione fidei contra sect. Anglican. lib.3. cap.29. num.7. pag. 365. & Seraph. Freitas d.cap.6.num.101. falsum utique esse constabit, quod de prædicta concessione in d. cap. Adrianus refertur, & in cap. in Synodo, statim sequenti, ut ibidem evidentissimis argumentis ostendunt. Etenim solus Sigebertus Monachus in suis historijs, quas anno 1112. scripsit 342. post Caroli Magni exitum, nimis dolosè, & fraudulenter hanc fabulam confinxit, & suis scriptis intexuit, in gratiam Henrici Imperatoris Schismatici, cuius partes impensè fovebat, qui simile privilegium desiderabat, ut saltem aliquis, quamvis commentitius, extaret titulus, quo adversus Romanũ Põtificem Imperator Schismaticus iure agere videri posset. Quã imposturam non advertens Gratianus, nec de re adeò gravi diligentiori examine habito, eam suæ rapsodiæ decretorum imprudenter inseruit, & alijs occasionem præbuit, credendi, verum fuisse, quod à Sigeberto esset quàm mendacissimè affirmatum. Et tantum ab fuit, ut Carolus Magnus sibi arrogare voluerit, quod asseritur, ut suo potius promulgato decreto,non solùm Pontificis,verùm & reliquorum Episcoporum electiones liberas esse statuerit, atque ex sacrorum Canonum pręscripto decerni, ut constat ex capitularibus, quæ ipse collegit lib.1. cap. 84. & habetur apud Gratianum in cap.sacrorum 34.eâd.distinctione 63.cuius hęc sunt verba: *Sacrorum Canonum non ignari, ut Dei nomine S. Ecclesia suo liberius potiretur honore: assensum ordini Ecclesiastico præbuimus, ut scilicèt Episcopi per electionem Clericorum, & populi, secundùm statuta Canonum de propria diœcesi, remota personarum, & munerum acceptione, ob vitæ meritum, & sapientiæ donum eligantur, ut exemplo, & verbo sibi subiectis usquequaque prodesse valeant.*

Sed licèt suprà dicta opinio com-

munis sit, & multis iuribus, & Sacræ Scripturę, ac sanctorum Patrum auctoritatibus à præfatis auctoribus cõfirmetur, ut in cap. seq. ostẽdemus. Sũt 40 tamen † alij, qui ad vitanda, & fugienda argumenta, quæ contra eam expendi solent, quorum aliqua infra etiam considerabimus, mediâ viâ incedentes, 41 † herciscundorum more, ut in simili inquit Cuiacius lib. 10. observat. cap. 4. & in cap. litteras de restit. spoliat. affirmandum esse docent, Summũ Pontificem absque dubio utrumque gladium habêre, & supremam atque amplissimam potestatem spiritualem, & temporalem super omnes Reges, Imperatores, & Principes sæculares: 42 eâ † tamen distinctione, quòd spiritualis actu, & habitu apud eum resideat, & semper, & ubique per ipsum exerceri possit, & debeat; sæcularis autem habitu tantùm, & quasi in vagina cõstricta, quia eius exercitium, sive ordinaria executio ad Principes sæculares spectat; cui Pontifex se immiscere, aut præiudicium irrogare non debet, nisi ex magna, & gravi causa, & in quantum id finis supernaturalis exegerit, hoc est, Fidei, Religionis, & universalis Ecclesiæ necessitas, & utilitas, ad quam potestas spiritualis primò, & principaliter ordinatur. 43 Tunc † enim benè posse concedunt, supremam illam iurisdictionẽ temporalem (sive verius spiritualem, cùm Ecclesiæ causam, & conservationem respiciat) ex habitu in actum deducere, & in Reges, Imperatores, ac Principes Hæreticos, Apostatas, aut Schismaticos rebelles, & contumaces, materialem gladium distringere, illosque deponere, & suis Regnis, ditionibusque privare, & non solùm per censuras Ecclesiasticas, sed etiam poenis externis, hoc est, vi, & armis procedere. 44 Quamvis † maximè congruat Summum Pontificem, ubi ad hoc deveniendum fuerit, id per se ipsum minimè exequi, sed alijs principibus sæcularibus, benè de Ecclesia, & Sede Apostolica meritis, exequendum cõmittere.

45 Quam † sententiam magis tandem probare videtur Glos. Innocent. Ioan. Andr. Abbas, Felin. Decius, & alij DD. in d. cap. quod super de voto, & in d. cap. novit, ubi Navarr. notab. 3. ex num. 39. idem Abb. in cap. quoniã 13. num. 5. de constitut. & in cap. sicut 6. col. 3. de iur. iur. Bellamera, & alij in d. cap. causam quæ, & d. cap. per venerabilem num. 18. qui filij sint legitimi, Ioan. Parisiens. in tract. de potest. Papæ, cap. 6. & 7. Hugo de sancto Victore lib. 2. de Sacram. pag. 2. cap. 4. quem sequitur Alexand. Alensis 3. p. sum. quæst. 40. num. 5. & 4. part. quæst. 10. S. Bonavent. in lib. de Eccles. Hierarch. part. 2. cap. 1. Gabriel Biel in explicat. Canonis Missæ, lect. 23. latè Aufrerius in Clement. 1. ex num. 23. de offic. ordin. D. Antonin. in 3. part. summæ tit. 22. cap. 5. §. 8. Sylvester in summa verbo *Papa*, quæst. 7. & 10. & seqq. Henric. quodlib. 6. quęst. 23. Pet. de Palud. in lib. de potest. Eccles. Vvaldens. in doctr. Fid. lib. 2. articul. 3. cap. 76. & seqq. Turrecremata in summa de Ecclesia cap. 113. & 114. & in cap. cùm ad verum 96. distinct. Ioan. Theutonus in scholijs ad eum text. & ad cap. quoniam 8. distinct. Durand. de orig. iurisdictio. quæst. 3. Caietan. in opuscul. 1. tom. tract. 2. cap. 13. ad octavum argum. & in 2. 2. quæst. 43. art. 8. Ioan. Driedon. de libert. Christ. lib. 1. cap. 15. & 16. & lib. 2. cap. 2. Almain. de potest. Eccles. 1. part. cap. 7. 47 ubi † asserit, Gersonem absolutam potestatem Papæ concedentem, eius adulatorem esse, Iacobatius de Concilio lib. 7. art. 7. num. 50. & 51. & lib. 10. articul. 8. num. 17. Augustin. Beroius cons. 147. num. 22. volum. 3. Alphons. Alvarez Guerrerus in speculo Princip. cap. 16. Albanus de potest. Papæ 2. p. num. 17. Maranta de ordin. iudic. 3. part. num. 30. vers. *Quæ potestas*,

Bermond. Choveron. d. tract. de publ. concubin. verbo *Et si Regali*, ex num. 20. Anton. Corset. in tract. de potest. Regia, quæst. 85. Albert. Pighius lib. 6. Eccles. Hierarch. Fortun. Garcia in tract. de ult. fine, vers. *Iustitiæ*, num. 385. Ioan. Blasius de sacro. Eccles. Princip. lib. 2. cap. 12. Bursatus cons. 90. num. 23. & sequentibus, volum. 2. Victoria in relect. 1. & 2. de potest. Eccles. & in relect. 1. de Indis insul. num. 26. Episcop. Chiapens. in tract. comprobat. supremi dominij Indiarum fol. 10. cum multis sequentib. ubi plura congerit, & in hanc sententiam omnes convenire asseverat, Domin. Sotus de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. & 2. Nicol. Sanderus de visib. Monarch. lib. 2. cap. 4. Fran. Duarenus de sacris Eccles. minist. c. 4. Fran. Vargas in tract. de potest. Pontif. & Episcop. confir. 10. Covar. d. reg. peccatum 2. part. §. 9. num. 6. in fine, & num. 7. & in pract. cap. 1. num. 2. Gregor. Lopez in d. l. 2. titul. 23. glos. mag. colum. 8. part. 2. idem Gregor. per text. ibi in l. 1. titul. 1. part. 2. Avilès in capit. Prætor. verb. *Vsurpan*, num. 4. Anton. Gomez in l. 40. Tauri num. 3. Menchaca in præfat. quęstion. illustr. num. 106. & cap. 20. n. 2. Conrad. in templo iudic. lib. 1. cap. 1. §. 2. quęst. 2. in princip. & num. 8. & 18. Pet. Gregor. 3. part. Syntagm. lib. 31. cap. 30. num. 30. Anastas. Germon. d. lib. 3. de sacror. immun. cap. 13. ex numer. 27. Ioan. Garcia de nobilit. dict. glos. 9. num. 4. & seq. Cardin. Reginal. Polus in defens. Eccles. unit. lib. 1. pag. 88. Nicol. Serarius 2. tom. opusc. Theolog. disput. de legibus, articul. 36. pag. 37. Sebastian. Medices in eodem tractat. de legib. part. 1. quæst. 8. in fine, Simancas in Catho. instit. titul. 45. de Papa, num. 25. Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. vers. *Sexta pars*, Domin. Bañez in præfat. ad tract. de domin. quæst. 4. dub. 2. & in 2. 2. quæst. 20. art. 10. & quæst. 40. art. 1. vers. *Ad quintum*, Aragon. in eâd. 2. 2. quęst. 63. art. 2. dub. penult. vers. *Et ut argumentis*, Lud. Molin. de iust. & iure, tom. 1. tract. 2. quæst. 28. & 29. Eman. Rodericus in quæstion. Regular. lib. 1. quæst. 43. art. 16. vers. *Tertia conclusio*, Michaël Salon de iust. & iure, quæst. 4. de dominio art. 5. colum. 429. Osascus decis. Pedemon. 30. numer. 4. Borrellus d. tract. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. num. 43. & seqq. Bobadill. in Polit. d. lib. 2. cap. 17. num. 5. Ioan. Azorius 2. tom. instit. Moral. lib. 10. cap. 6. vers. *Ad hæc omnia*, & lib. 11. cap. 5. vers. *Octavò quæritur*, Morla in Empor. iur. 1. part. tit. 2. quæst. 4. num. 9. latissimè Paramus, qui post longam disputationem hanc opinionem ut veriorem admittit, & inter discipulos D. Thomæ communem esse ait d. lib. 3. quæst. 1. opin. 4. per totam, Zevallos d. 4. tom. pract. commun. quæst. ultim. ex num. 102. & in tract. *De las fuerças*, in prologo num. 8. & 79. & novissimus Calistus Remirez d. tract. de lege Regia Aragon. §. 2. ex n. 30.

47 Et † idem sequitur Illustr. Cardin. Bellarmin. in controvers. de Romano Pontific. lib. 5. per totum, præcipuè cap. 1. 4. & 6. & de translat. Imperij adversus Illiricum, & de temporali Ecclesiæ potestate adversus Barclaium, nisi quòd rem alijs vocabulis explicans, inquit, directam potestatem temporalem circa Reges, & Principes sęculares Romano Pontifici non competere, indirectam autem, & supereminentem, hoc est, in ordine ad spiritualia competere; quod etiam passim tradit, & docet eruditiss. Pat. Franc. Suarez in 3. part. tom. 1. disputat. 42. sect. 2. in fine, dicens, oppositum non habêre fundamentum, & lib. 3. de legibus, cap. 6. cum sequentibus, & in defens. Fidei contra sect. Anglic. lib. 3. cap. 5. & cap. 11. num. 6. & cap. 21. cum multis sequentibus, & novissimè in tract. de Fide, disput. 20. sect. 3. à num. 21. & disputat. 22.

sect.6.num.2.& 7.& in tract.de charitate, disput.13. sect.2. num.5. & sect. 5. ex num.4.& Pat.Ioan. Salas omnino videndus in dict. tract. de legibus, quæst.95. disput.7.sect.1.num.7. in fine,& sect.4. num.29. & seqq. & sect. 5.per totam, & post hæc scripta Gabriel Pereira in tract.de manu Regia, lib. 1. cap.3. August.Barbosa in Pastorali, sive de offic. & potest. Episcop.1. part. titul.3. cap. 2. Ægid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1.cap.3.num.16.& Seraph.Freitas de iusto Imperio Asiatico cap.6. ex num.58.

48 Iuxta † quem loquendi, & docendi modum, intelligi debet eorumdem auctorum assertio, dum communiter tradunt, potestatem temporalem verè distinctam esse ab spirituali. 49 † Et Reges, & Principes sæculares Romano Pontifici in temporalibus non subesse, & in suis titulis affirmare posse, se solius Dei gratiâ regnare, ut præter alios, de Catholicis nostris Hispaniæ Regibus loquentes, observant Navarr. dict. notab.3. num.99. Borrellus, Zevallos, & Calistus Remirez ubi sup. idem Zevallos dict. tract. *De las fuerças*, glos.18.num.29.pag.117. Petr. Cenedus in d.collect.64.ad Decretum,num.3. Et Nos tetigimus sup. hoc lib. 2. cap.2. ex num.5. 50 Id † etenim ad directam & ordinariam potestatem temporalem referendum est, non autem ad supremam, supereminentem, sive indirectam, quæ, ut diximus, cum spirituali 51 † coniungitur, & legitimâ causâ existente, sæculares Principes & eorum Regna,& Imperia sibi subordinat.

Atque ita ijdem ipsi, & plures alij 52 Doctores resolvunt, † Papam esse iudicem Principum non recognoscentium superiorem, maximè ubi materia peccati, vel aliquid spirituale concernens intervenit, ut probat Felinus per text.ibi in d.cap. novit num.4. de iudicijs,cap.per venerabilem, qui filij sint legit. Guido Pap. in tract. de appellation. num.7.& 81. Bartol. in l. si Imperialis num.4. C. de legibus, Lælius Iordanus in tract.de Rom. sed. orig.cap.12. num.21. Petr.Gregor.lib. 13.de Repub. cap.1. num.20. Peña in director.Inquisit.3.par.commen.158. pag.661. vers. *Præterea Romanus*.

Et eum † præcipuum Cæsarem appellat Baldus in l. 1. vers. *Tertiò nota*, D. de offic. Procur.Cæsar,& in l.cùm in antiquioribus, num. 19. C. de iure deliber. inquit, quòd Papa non est sicut homines terreni,sed Princeps Regum terræ, & idem refert, & sequitur Gregor. Lop. in l.4.tit.5. part.1. glos. 2. Petr.Gregor.lib.47.Syntag.cap.4. num.11. & plures alij congesti à Valẽçuela d. monit. part. 5. num.95. cum multis sequentib. & ex num. 232. ubi inquiunt, quòd est Dominus dominantium, & supremum culmen omnium dignitatum, & super omnes iurisdictiones, d.cap. solitę de maiorit. & obedient. cap. venerabilis,de præbend. cap.duo sunt, cap. si Imperator 96. distinct. cum alijs, quę latiùs tràdemus in cap. sequenti ex num.71. & expressius celebris text. in d. Extravag. unam sanctã de maiorit.& obed. ibi: *Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatẽ spiritali subijci potestati, &c.* 53

Quo iure sæpè sæpius usa videtur sancta Romana Ecclesia, & Pontifices Summi,qui illam pro tempore gubernarunt. Nam ubi sibi expedire visum fuit, adversus Imperatores, Reges, & alios Principes sęculares, non solùm censuras Ecclesiasticas, sed materialem etiam gladium evaginarunt, illosque suis Regnis, & Imperijs privarunt, vel eorum administratione, & iurisdictione, quousque resipiscerent, prohibuerunt, ut apertè constat ex † multis exemplis,quæ deduci possunt ex cap. Valentinianus, cap. Adrianus 63.distin. d.cap. duo, & cap. Constantinus 69.distin. c.Sacer- 55

dotibus 11. quæst. 1. glos. in cap. nullus, eâdem causa, & quæst. & in dict. cap. si Imperator, verbo *Divinitus*, cap. si quis deinceps 17. quæst. 4. cap. alius 15. quæst. 6. cap. hortatu 23. quęst. 8. cap. scelus 2. quæst. 1. cap. nos si incompetenter 2. quæst. 1. cap. venerabilem de elect. dict. cap. novit, de iudicijs, cap. per venerabilem, & cap. causam quæ, el 2. qui filij sint legit. cap. grandi de supplend. neglig. Prælat. cap. ad Apostolicæ de re iudic. cap. unico de Schismat. lib. 6. glossa verb. *Vrbano*, in Clement. 1. de reliq. & venerat. Sanctor. & ex innumeris alijs, quę non gravaremur ex omnimoda historia, & chronologicis observationibus promere, & lato calamo recensere, † nisi id ante Nos diligentissimè præstitissent omnes ferè auctores suprà relati, & præcipuè Ioan. Lop. Palac. Rub. dict. tractat. de obten. Reg. Navar. 2. part. §. 6. & 7. Bermond. Choveron. dict. tractat. de publ. concubin. verb. *Et si Regali* ex num. 4. Turrecremata in sum. de Eccles. lib. 2. cap. 114. per totum, Albertus Pighius lib. 5. Hierarch. Eccles. cap. 14. & 15. Petr. Gregor. dict. lib. 15. Syntagm. cap. 1. ex num. 11. & lib. 26. de Republ. cap. 4 & 5. Pat. Molin. dict. tractat. 2. de iust. & iure, disput. 29. vers. 3. colum. 137. Illustriss. Cardinal. Bellarmin. lib. 2. de Rom. Pontific. cap. 19. & lib. 3. cap. 3. vers. *Hæc opinio*, lib. 4. cap. 13. vers. *Deinde*, ubi latè agit de depositione Henrici IV. Imper. per Gregor. VII. factâ, & latiùs lib. 5. cap. 8. per totum, ubi duodecim insignia exempla proponit, Simancas dict. titul. 45. ex num. 25. Ayala de iure & officio belli, lib. 1. cap. 2. num. 27. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 17. cap. 3. & 4. per totum, & in dict. tractat. de iure Ecclesiast. libert. & potest. lib. 6. cap. 12. & de Italiæ statu contra Machiavel. lib. 3. cap. 5. & 6. Anastas. Germon. dict. lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. ex num. 27. ad 50. Ioan. Boterus in relat. univers. 2. part. lib. 4. ubi agit de Romano Pontifice, ex pag. 234. Rutilius Benzonius de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 57. & 58. Salas dict. tractat. de legibus, quęst. 95. disputat. 7. sect. 4. Angel. Matthæacius de via, & ratione iuris, lib. 1. cap. 34. num. 28. Valençuela dict. 5. part. ex num. 236. ad 258. Bobadilla dict. lib. 2. Polit. cap. 17. num. 5. Camill. Borrell. dict. tract. de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 110. & dict. cap. 47. ex num. 46. Peregrinus de iure fisci lib. 1. titul. 2. ex num. 5. latissimè Paramus omnino videndus, dict. lib. 3. de orig. Inquisit. quæst. 1. opin. 3. ferè per totam, ubi plurima exempla laboriosè congessit, Marta de iurisdict. 1. part. cap. 5. ex num. 15. & cap. 18. ex num. 5. & cap. 22. ex numer. 11. & cap. 23. per totum, Pat. Suarez in dict. defens. Fidei lib. 3. cap. 23. ex num. 1. & lib. 6. cap. 4. num. 17. & sequentibus, & in tractat. de Fide, disput. 20. sect. 3. à num. 21. & disput. 22. sect. 8. num. 2. & 7. Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia, §. 2. ex num. 44. & novissimus Seraph. Freitas d. cap. 6. ex num. 45. ubi post Bellarm. optimè refert, & refellit argumenta, quibus in contrarium pugnare videtur Guiller. Barclaius.

56

Estque † inter alia exempla illud Iulij II. Roman. Pontific. valdè notandum, qui Ioannem Navarræ Regem, & ipsius coniugem Schismaticos declaravit, & Regno privavit. Quâ occasione, & alijs à Catholico Rege Ferdinando Quinto occupatum fuit, ut ad longum recensent Platina, Illescas, & alij in vita eiusdem Iulij, Antonius Nebrissens. de bello Navarriensi lib. 1. cap. 2. & 3. Palacius Rub. dict. tractat. de obtent. Reg. Navarr. Garibai in compend. histor. 2. part. lib. 20. cap. 15. & 3. part. lib. 29. cap. 4. & sequentibus,

57

Pineda in Monarch. lib. 27. cap. 8. §. 3. Borrellus d. cap. 46. ex num. 102. & dict. cap. 47. num. 69. Valençuela sup. num. 255. & Nos latiùs sup. hoc lib. 2. cap. 20. num. 63.

58 Et † memoriâ nostrâ Pius V. fœlicis recordationis anno 1569. per suã constitutionem, quæ incipit: *Regnans in excelsis*, Angliæ Regnum, ob Isabellę Reginæ detestabiles hæreses, & errores, ab ea ademit, & Christianis Principibus illud debellandi, & occupandi potestatem fecit. Et posteà Sixtus Quintus anno 1588. de eodem Regno, ac Brittonum, Philippum II. Regem Hispaniæ Catholicum investivit, ut tradunt Sanderus de orig. & progress. Schism. Ang. lib. 1. Germon. ubi suprà num. 41. Bobadilla num. 5. vers. *I en estos tiempos*, & Camill. Borrell. dict. cap. 46. num. 189. & seqq.

59 Neque † Pij, & Christiani Principes iniquo animo hanc Romanæ Ecclesię supremam auctoritatem ferre debent, cùm † Aurelianus Imperator, licèt à Religione Christiana abhorrens, Romani Pontificis prærogativam agnoverit, ut tradit Euseb. Cæsariens. lib. 7. hist. Eccles. cap. 26. Ruffin. lib. 7. cap. 30. Alanus Coppus dialog. 1. cap. 8. pag. 53. Et † re verâ maius imperio sit submittere legibus Principatum, l. digna vox, C. de legibus, ipsaque temporalis dignitas hoc modo maiora incrementa recipiat, ut tetigimus sup. num. 33. & latè prosequitur Tho. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 20. c. 8. & seqq. & lib. 21. per totum, & in tract. imperia pendere à virtutibus.

62 Præsertim, † cùm propter malitiam temporum, experientia clamet, non solùm utiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei providentia, hac temporali iurisdictione, & coërtione donatos esse Pontifices, ut præclarè advertit Bellarmin. dict. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 9. qui ita † respondet dubitationi Othonis Frisingensis in prologo ad lib. 4. Chronic. suorum, dum dixit: *Vtrum Deo magis placeat Ecclesiæ suæ, quæ nunc cernitur exaltatio, quàm prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor: videtur quidem status ille fuisse melior: iste fœlicior; assentior tamen Romanæ sedi, quam super firmam petram ædificatam non dubito, credenda, quæ credit, licitè possidenda, quæ possidet, &c.* 63

64 Idem † quoque pluribus exemplis ostendit Bapt. Fulgosus lib. 1. memorab. cap. 1. de cultu Religionis, in cuius initio sic habet: *Huc accedit, quòd multi Reges, Imperatoresque ipsi, Regno, atque Imperatorio honore digni non creduntur, quos Religiosè Sacerdotes non unxerint, quin posteà quàm assumpto diademate in Regno, aut Imperio confirmati fuere, si Ecclesiam hæresi, aut alio modo læserint, à Pontificibus regnandi, imperandique iure priventur, plurisque apud Christianos populos Religio, Pontificiaque voluntas, quàm arma ipsa, atque Regum Maiestas habita est, &c.* Et alia adducit lib. 6. cap. 3. de severitate, fol. 200. & sequentibus. Quæ eò magis adnotanda sunt, quòd ipse idem auctor lib. 2. cap. 1. de priscis institutionibus, fol. 60. sui veluti immemor, eosdem Pontifices Romanos taxare videtur, quòd opibus & maiestate præfulgeant: *Studiumque principalis nominis, sanctissimæque appellationis, item pedum deosculationes, etiam à Regibus, & Augustis, factas, admittant, & prima nomina, à satis humilibus primordijs incœpta, in militarem, atque tyrannicam potestatem transtulerint, quæ Principum ignavia diu ferendo incorrigibilia effecit.* Et alia similia habet lib. 9. cap. 5. de superbia, fol. 329. quæ vel delenda sunt, vel cautè legenda.

(.†.)

SVM-

SVMMARIVM Capitis XXIII.

1 *Pontifex an possit de provincijs infidelium disponere, iterum in disputationem adducitur.*

2 *Papæ potestatem non extendi ad infideles, qui nunquam de Ecclesiæ gremio fuerunt, multi Doctores tenent, qui latissimè recensentur.*

3 *Infideles per Papam quibus in causis puniri, & iudicari possint, ex sententia Covar. & aliorum.*

4 *Ambrosius Catherinus vocat nimis simplices, & adulatores Papæ eos, qui illũ totius Orbis dominum faciunt.*

5 *Alexander VI. ex sententia Episcopi Chiapensis, Acostæ, Caietani, Soti, Victoriæ, Cordubæ, Bellarmin. Bañez, Valenciæ, Molinæ, & aliorum, quorum dicta specialiter ponderantur, solùm cõcessit Regibus Catholicis curam cõversionis, & protectionem Indorum Novi Orbis. Sed contrarium ex num. 63.*

6 *Alexandri VI. bullam, & concessionem erroris nota sugillat Gregorius de Valencia.*

7 *Pat. Fran. Coello ex quæstore Limẽsi, Societatis Iesu Presbyter admodum religiosus, & eruditus, laudatur.*

8 *Pat. Ioan. de Salas summarium, in Indice parum cautè scriptum, notatur.*

9 *Michaël Salon nunquam dixit, Reges nostros Novum Orbem tyrannicè possidere.*

10 *Hæretici passim rident, & mordent Alexandri VI. concessionem.*

11 *Atabaliba Peruanorum Rex quid respondisse dicatur legatis Caroli V. Imp. ei Alexand. VI. donationẽ intimãtibus?*

12 *Alexandri VI. donationem hæreticus quidam umbratilem appellat.*

13 *Auctor libri, cui titulus:* Mare liberũ *latè, & liberè in eandem Alexãdri VI. donationem debacchatur, & quàm iustè idem liber prohibitus sit.*

14 *Hæreticorum deliria notanda sunt, ut illis respondeatur.*

15 *Papæ iurisdictionem temporalem in toto Orbe nullibi pobari, plures affirmant.*

16 *Infidelium personæ, & bona ex sententia multorum non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus Papæ subduntur.*

17 *Ovium nomine, quæ Petro à Christo commissæ sunt, fideles tantùm intelliguntur.*

18 *Infidelium respectu Christus Petro, & eius successoribus solùm curam prædicationis præcepisse videtur.*

19 *Papa diverso modo officio suo uti debet inter fideles, & inter infideles.*

20 *D. Paul. 1. Corinth. 5. nullam omnino iurisdictionem Ecclesiæ adversus infideles concedere videtur.*

21 *Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles.*

22 *Baptismus est ianua, qua Ecclesiam ingredimur, & Christi, & Ecclesiæ membra efficimur.*

23 *Pontificis auctoritas, & potestas non potest esse maior quàm Christi, cuius Vicarius est.*

24 *Subrogatus non potest esse maioris potentiæ, quàm is, in cuius locum subrogatur.*

25 *Christus Dominus in quantum homo non habuit temporalem totius mundi dominationem, ex communi multorum sententia, qui referuntur, num. 30.*

26 *Ieremiæ locus cap. 22. vers. 3. de Regno Ieconiæ loquens, perpenditur. Et num. 32.*

27 *Christus noluit exercere officium divisoris inter fratres.*

28 *Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit. Et num. 33. & 41.*

29 *Christus, & Apostoli paucarum rerum dominium habuisse dicuntur.*

31 *Divi Augustini, Hieron. Ambros. Basilij, Bernardi, & Theophylati loca expẽduntur, temporale dominium Christi negantia.*

34 *Christo ut homini, excellens quoddam*

dominium temporale, quidam ex dono, sive virtute unionis attribuunt.

35 Christus nõ transtulit in Ecclesiam, & eius Vicarium ea, quæ sibi excellenter, sive eminenter concessa fuerunt.

36 Consequentia hæc nõ semper valet: Hoc potuit Christus in quantum homo, ergo & eius Vicarius.

37 Pontifices etsi haberent temporalem iurisdictionem, ea uti non deberent.

38 Christus Dominus non abstulit dominia hominum, etiam peccatorum, & tyrannorum.

39 Christus iussit, tributa Cæsari solvi, Principibus obediri, & materiali gladio uti noluit.

40 Sedulij Paschalis Hymnus expenditur, in Epiphania ab Ecclesia cantari solitus.

41 Divus Augustinus eleganti paraphrasi ostẽdit Regnum Christi non esse de hoc mundo.

42 Pontifices ipsi spiritualem potestatem à temporali sæpè secernunt, & illam tantùm sibi competere tradunt.

43 Cap. quo iure, & cap. quoniã 8. distin. expenduntur.

44 Cap. cùm ad verum, & cap. duo sunt, dist. 96. & cap. nos si incompetenter 2. q. 7. ponderantur, & illustrantur.

45 Cap. solitæ de maiorit. & obed. cap. per venerabilem, & cap. causam quæ, qui filij sint legit. cap. novit de iudicijs, & cap. tuam de ordin. cognit. cap. si duobus, §. denique de appellation. perpenduntur.

46 Appellatio ad Papam non fit in causis temporalibus ex consuetudine totius Christianismi.

47 Cap. convenior 23. q. 8. cap. inter hæc 33. quæst. 2. cap. Imperium distinct. 10. expenduntur.

48 Hosius Cordubensis qualiter Imperatorum, & Pontificum potestatem distinguat?

49 D. Bernard. temporalem iurisdictionem Regibus terræ relinquendam docet, & alienam à Romano Pontifice vocat.

50 Opinionem affirmativam in proposita temporalis potestatis Romani Pontificis quæstione Auctor ut veriorem, & communiorem amplectitur.

51 Pontifex Romanus de omnibus Regnis, etiã ab infidelibus possessis, ex iusta causa disponere potest.

52 Bartoli doctrina refertur, & probatur, qui Pontifici tribuit facultatem concedendi terras, & insulas infidelium.

53 Auctores plurimi referuntur, & expenduntur, qui Papæ dominium, & iurisdictionem etiam in Provincijs & Regnis infidelium agnoscunt.

54 Infideles, Iudæi, & Idololatræ non habent verum dominium, & eorum bona pertinent ad Ecclesiam, quæ ratione publicæ utilitatis potest illos privare iure suo, quia illa habent ut peculium.

55 Belli contra infideles suscipiendi auctoritas maximè penes Pontificem residet.

56 Doct. Marta graviter invehitur contra negantes absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & eorum argumentis respondet.

57 Thom. Bozius Eugubinus constantissimè defendit absolutam Papæ iurisdictionem in temporalibus, & hanc sententiam communem Theologorum appellat.

58 D. Thomæ verba notabilia adducũtur pro asserenda temporali dominatione Pontificis.

59 Henricus de Gandavo utramque iurisdictionem Papæ concedit, & spiritualẽ architectonicam facit.

60 D. Antoninus iurisdictionem Papæ ad puniendos, & deponendos infideles violantes legem naturæ, ut rem indubitatam agnoscit.

61 Rodericus Sanctius Episcop. Zamorensis apertè tribuit Papæ universalem potestatem in spiritualibus, & temporalibus, & eam pluribus Scripturæ locis confirmat.

62 Calistus Remirez supremam potestatem Papæ in temporalibus, etiam

ad

137 Ana-

feudi domino competit, etiam contra personas Ecclesiasticas.

173 *Feudum, qui ab altero habet, & recognoscit, etiam si sit supremus Princeps, ab eo super feudalibus debet iudicari, & quare?*

CAPVT XXIII.

De eodem titulo, & magis peculiari Pontificiæ potestatis in concedendis Regnis, Provincijs, & bonis infidelium disputatione.

HIs ITA breviter, & generaliter (sed opportunè, ut arbitror) de temporali dominatione, & potestate Romani Pōtificis prænotatis, superest adhuc, ut specialibus, & magis in nostræ quęstionis terminis inquiramus, † an etiam illam exercêre possit in Regnis, personis, & provincijs infidelium, qui nunquam Ecclesiæ nomen dederunt? Video quippe in hoc alteram litem consurgere ex litis primæ materia, ut aliàs dicitur in l. terminato, C. de fruct. & lit. expens. Nam omissis duabus illis prioribus absurdis, & damnatis eorum sententijs, qui nullam temporalem iurisdictionē Pōtifici tribuunt, vel eam ad Ecclesiæ terras duntaxat restringunt; si tertię opinionis auctores sequamur, sub absoluta illa, & universali potestate, quam in eius persona constituunt, nihil planè exclusum videtur. Si verò quartę sectatores audiamus, qui solā indirectam, sive supremam, & spiritua li deservientem agnoscunt; magis cōmuniter sentiunt, non posse eum Reges, & populos infideles suis Regnis, bonis, & dominijs privare, vel alijs Principibus Christianis, etiam sub prętextu Religionis, absolutè concedere, ut eosdem infideles bello subijciant, & in suam ditionem, & potestatem deducant. Sed præstat, ut utriusque partis favitores, & præcipua argumenta, quibus nituntur, breviter expēdamus, & quænam magis probari debeat, exactiori iudicio consideremus.

2 ET † à negativa initium dicendi capientes, eam sequi videntur Innocent. Ioan. Andr. & plurimi alij, quos sup. hoc lib. cap. 10. ex num. 41. citavimus, dum docent, infideles ob solam infidelitatem, vel quòd de Ecclesiæ gremio non sint, suarum rerum dominio privatos, vel privandos non esse. Et expressè de Papæ potestate, & dominatione loquentes, & quòd non extendatur ad provincias infidelium, neque in eis, vel de eis quidquam disponere possit, Ancharran. in dict. reg. peccatum, vers. *Sed hìc quæro*, Ioan. Parisiens. de potest. Regia, & Pap. cap. 12. & seqq. Turrecremata in sum. de Eccles. lib. 2. cap. 113. Caietan. in 2. 2. quæst. 66. art. 8. vers. *Circa primum*, Anton. Corset. de potest. Reg. quæst. 85. Henric. quodlibeto 6. quæst. 23. Driedon. de libert. Christ. lib. 1. cap. 15. & 16. & lib. 2. cap. 2. Vvaldens. Durand. Sanderus, Sebastian. Medices, & alij in cap. præced. num. 45. relati. Victoria in relect. 1. de potest. Eccles. quæst. penult. proposit. 5. Albert. Pighius lib. 5. Eccles. Hierarch. cap. 7. & 14. Maior in 4. distinct. 24. quæst. 3. Sotus in eod. 4. distinct. 1, quæst. unica, art. 10. pag. 272. Navarr. qui Alvarum Pelagium contrarium asserentem graviter notat, in cap. novit de iudicijs notab. 3. num. 58. & sequentib. Covar. dict. reg. peccatum, §. 9. num. 6. vers. ult. & §. 10. num. 4. vers. *Nec item*, † ubi apertè docent, in eos, qui nondum Catholicam Fidem per baptismum susceperunt, id solum ius habere summū Pontificem, ut illis prædicari faciat legem Evangelicam, non tamen iurisdictionem nec spiritualem, nec temporalem nisi ea ex parte, qua earum

usus necessarius sit, ne Christianæ religioni iniuria ab infidelibus fiat, Menchaca lib.1.controvers.illust.cap.21. num.2. & cap. 24. Balthas. Ayala de iure & offic.belli lib.1. cap.2.num.29. Cardin. Bellarmin. lib.5. de Roman. Pontif.cap.2. & seqq. Molina de iust. & iure tract.2. disput.29. Pat. Suarez in 3.part.tom.1.disput.48.sect.2.& in defens. fidei lib.3. cap.8. num.4. & in tract.de charit.disput.13.sect.5. num. 4. Paramus dict. lib.3. de orig. Inquisit. quæst.1.opin.2. num.ult. & opin. 4. num.4. & 16. Ioan. de Salas, qui alios plures recenset in tract.de legib. quæst.95. disput.7. sect.4. num.30. & 32. Et † adeò securus in ea residet Ambros. Catherin. in comment. epist. ad Roman. ut scribere ausus fuerit, nimis simplices, vel Papæ adulatores esse, qui aiunt, ad eum de iure pertinêre omnem totius Orbis dominationem, etiam temporalem.

4

5

Et specialiter † de hac concessione Indiarum Occidentalium tractantes, quam Alexan. VI. Hispaniæ Regibus fecit, & quòd eius virtute plenũ & absolutum Imperium in provincijs Barbarorum acquirere nõ potuerint, sed tantùm ius quoddam, ut eosdem ad Fidem Catholicam, & mores Orthodoxos per idoneos Evangelij ministros adducerent, adductos protegerent, apostatantes, vel turbantes punirent, & reliqua ad hunc finem conducentia superiori curâ, & administratione dirigerent, simulque alios Principes in eisdem novis regionibus negotiari volentes expellerent, post longã disputationem resolvunt Episcopus de Chiapa in peculiari huius argumenti libello, cuius inscriptio est: *Tratado cõprobatorio del Imperio soberano, i Principado universal, que los Reyes de Castilla i Leon tienen sobre las Indias.* Et in Apologia contra obiectiones Sepulvedæ, replicat.12.

Caietanus, & Domin. Sotus ubi sup. Mag. Victoria in 1.relect. de Indis ex num.26.& in 2.ex num.1.Gregor.Lopez in dict. l.2. titul.23. part.2. glos. magna, col. 5. & 6. qui, licèt dubius, & anceps, Victoriæ verba transcribit, & tandem in hanc partem inclinare videtur.

Ioseph. Acosta lib. 3.de procur. Indor. salut. cap.2. & 3. ubi inquit, non oportere falsos titulos comminisci; & Catholicis nostris Regibus, respectu Indorum, solùm ius curę, & administrationis spiritualis competere, ita ut Indi de commoditatibus, ac dominatu suo non pellantur, nisi quatenus iniurij fidei, & suis perniciosi deprehẽdàntur.

Anton. à Corduba in quæstionar. lib.1.quæst.57.dub.4. per totum, Domin. Bañez in 2. 2. quæst.8. art. 10. vers. *Arguitur tertiò*, col.531. ubi concludunt, quòd Alex. VI. non potuit dare Regibus Catholicis amplius, quã ipse habebat super eas nationes. Ac proinde cùm Papa non sit dominus temporalis totius Orbis, nisi in ordine ad gubernationem spiritualem, id tantùm eis concessit, ut essent executores, temporali quadam potestate à se concessâ, non ad destruendos Indos, & spoliandos, sed ut amoverent impedimenta, quæ Barbaræ nationes opponerent contra Evangelij prædicationem, & similiter concessit, & potuit concedere, ut si converterentur ad Fidem Barbari illi homines, Reges Hispaniæ essent illorum tutores, & habêrent erga illos Cæsaream quandam potestatem, quam habet Imperator modò circa quosdam Principes, & Reges. Non autem dedit potestatem, ut deponerent Reges Indorum, & alios de novo crearent, nisi fortè in casu, quo Reges iniquè agerent contra fideles subditos sibi.

Bellarmin. dict. cap.2. in fine, ubi cùm docuisset, Papam non habêre aliquam potestatem in infideles, neque unquam eâ usum esse, subdit, quòd si adversarij urgeant, dicentes Alexan-

drum

drum VI. divisisse Orbem nuperrimè inventum Regibus Hispaniæ, & Lusitaniæ: *Respondendum est, non eo consilio id factum, ut Reges illi proficiscerentur ad debellandos Reges infideles Novi Orbis, & eorum Regna occupanda, sed duntaxat, ut eò adducerent Fidei Christianæ prædicatores, & protegerent, ac defenderent, tùm ipsos prædicatores, tum Christianos ab eis conversos. Et simul ut impediret contentiones, & bella Principum Christianorum, qui in illis novis Regionibus negotiari volebant.*

Gregor. de Valencia 3. tom. controvers. Theolog. disput. 1. quæst. 10. punct. 7. col. 398. vers. *Ad secundum*, ubi, † quod amplius est, sic scribere audet: *Alexander autem VI. (si in eo facto particulari ad Reges illos tantùm, & ad insulas illas pertinente non erravit) solùm concessit illis Regibus ius quoddam superintendentiæ & patrocinij in infideles illos, postquàm debito modo essent ad Fidem conversi. Nec enim potuit infideles illos dominio suo privare, propterea solùm, quòd essent infideles, &c.*

6

Et idem eisdem ferè verbis observant Molina d. disput. 29. col. 140. & disput. 35. col. 191. vers. *Illud dicam*, Eman. Roder tom. 1. quæst. Regular. quæst. 45. art. 2. Ludov. Torres de fide quæst. 10. art. 11. disput. 52. dub. 1. col. 646. Pat. Suarez in eod. tract. disput. 18. sect. 2. num. 7. col. 284. Ludo. Paramus d. opin. 4. num. 20. & 21. novissimus Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 7. & cap. 9. n. 2. & c. 12. ex n. 1. ad 8.

7

Et † eruditissimus pariter, ac religiosissimus vir Pat. Franciscus Coellus, qui postquàm in Academia Salmanticensi togâ nobilissimi Collegij maioris Conchensis cōdecoratus fuit, & publici antecessoris munus exercuit, in hoc gravissimo Senatu Limensi pluribus annis summa cum laude, & approbatione integerrimum quæstorem criminum egit, & tandem sibi vivere cupiens, vanis mundi curis, & honoribus libello repudij dato, Religioni Societatis IESV se piè devovit, & consecravit, ubi anno 1622. fœliciter requievit, in tract. manu scripto, quem pio, & gravi stylo cōtra alium Fr. Michaëlis ab Agia in favorem, & defensionem Indorum elucubravit, n. 118. & num. 158. & seqq. ubi hanc etiam fuisse, & esse Regum nostrorum mentē ex aliquibus eorum provisionibus, & schedulis coniectatur.

Pat. quoque Ioan. de Salas d. tract. de legib. quæst. 95. disput. 7. sect. 4. n. 29. & num. 31. vers. *Ad illud*, pag. 123 eandem sententiam tanquam veriorē admittit. Qui † etiam, quod magis est, in indice eiusdem tractatus verb. *Indi insulani*, ita scripsisse comperitur: *Indi insulani per tyrannidem sunt redacti ad dominium Regis Hispaniæ.* Sed id cautè legendum est, & ab aliquo Gallo typographo, parum Hispanis affecto, adiectum esse videtur. Nam auctor id neutiquam dicit in loco, qui ibi citatur, nempe quæst. 96. disput. 10. sect. 3. num. 14. pag. 227. Sed potius † Michaëlem Salonem reprehendit, eò quòd in 2. 2. quæst. 60. art. 6. assertion. 4. vers. *Denique*, supposuisse videatur, Regem Hispaniæ etiam nunc tyranni de Regna illa obtinêre. Quod quidem ipse etiam Salon minimè tradit; sed imò contrarium sentiendo, quærit: *Vtrum si ita res haberet, ut Indi insulani per tyrannidem essent redacti ad dominiū Regis Hispaniæ, legibus eius obedire tenerentur?*

8

9

Hæretici † autem non verentur passim in suis scriptis, impudentissimis verbis, prædictam donationem ex defectu potestatis ridêre. Nam Hieronym. Benzo in lib. 3. hist. Novi Orb. cap. 3. qui habetur in 2. tom. histor. Americæ, part. 6. pag. 12. narrat, † Atabalibam, Peruanorum Regem, cùm ei ab Hispanis Alexandri VI. concessio nota fieret, respondisse: *Pontificem insigniter fatuum, & impudentem esse, eo facilè prodi, quòd aliena tam liberaliter largiatur*, ubi Hæreticus eius additiona-

10

11

tor

tor adiecit: *Quo iure, hæc dare potuit Papa, in quæ nullum ius unquam habuit? Nisi fortè, quia Christus cœli, & terræ hæres est, cuius bonus iste Pater Vicarius est scilicet.* Et † in eâdem parte, pag. 64. extat relatio expeditionis à Gallis in Floridam factæ, cui præfigitur argumentum, ubi hæc verba ponuntur: *Etsi enim nullo iure Hispani latissimas illas in Occidēte tum insulas, tum Indicæ continentis provincias, nisi fortè umbratili Pontificis donatione, cuius ea non sunt, possident, &c.* Auctor † quoque libri, cui titulus: *Mare liberum, sive de iure, quòd Batavis competit ad Indicana commercia*, quem refert Freitas ubi suprà, plura (ut audio) in eiusdem donationis, & Romanę Ecclesiæ contemptum inverecundè conscripsit: absolutè negans, cap. 3. & 4. ullam ei in terris, vel bonis infidelium potestatem competere; quæ tamen omnia meritò deleri iussa sunt in Catalogo librorum prohibitorum Illustriss. Cardinalis à Sandoval, anno 1612. in primo indice, pag. 77. & in secundo, pag. 55. & tetigi sup. hoc lib. cap. 1. num. 48. Sed † hîc omittenda non fuerunt, ne quis (ut ille dixit) patientiam nostram in conscientiā ducat, & ut commodiùs illis obviam ire possimus, si tela, quibus petimur, agnoscamus. Nam iuxta D. Leonem in 1. concione Parænetica ad Fideles: *Magna est pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis, cui serviunt, diabolū debellare.*

12

13

14

Pro cuius sententiæ cōfirmatione, omissis alijs levioribus argumentis, quę à prædictis auctoribus expenduntur, & præcipuè à Navarro, qui decem & septem, Marta, qui viginti duo congessit in d. tractat. de iurisdictio. 1. part. cap. 17. per totum. Primò cum eisdem considero, † quòd cùm nullo iure, aut testimonio, vel sufficienti Ecclesię traditione probetur universalis Romani Pontificis per totum Orbem in temporalibus dominatio, vel iurisdictio, ut latè ostendunt Turrecremata, Victoria, Bellarmin. & alij ex sup. relatis: † ea quidem circa provincias, & personas infidelium multo planius deneganda videtur, de quibus non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus cognoscere potest; cùm Petro, † & successoribus eius à Christo Domino ovium tantùm cura commissa fuerit, iuxta illud Ioan. ult. *Pasce oves meas*, quod de fidelibus omnes Ecclesiæ Patres interpretantur; nam infideles, oves non sunt, ut inquit Bellarmin. dict. cap. 2. in princip. Baronius in Paręnesi ad Remp. Venetam, pag. 30. & Salas dict. sect. 4. numer. 29. Quorum † respectu solùm dixisse, & præcepisse Apostolis Christus videtur Matth. 28. & Marci. ult. ut euntes, omnes gentes docerent, & baptizarent. Quæ verba non continent vim coactivam, vel dominativam illorum, sed divinæ tantùm institutionis, & pręcepti de baptismo recipiendo denuntiationem, cuius causâ, vel etiam ob solam infidelitatem dominio suarum rerum, quod naturali, & communi gentium iure eis competit, privari non possunt, ut latiùs disputavimus suprà hoc lib. cap. 10. & seqq.

15

16

17

18

Vnde † D. Thomas, & communis discipulorum eius schola, quam refert Paramus d. opin. 4. num. 4. & Molina d. cap. 29. col. 140. in fine, asserit, Papam, quod attinet ad spiritualia, habere amplissimam potestatē, à Christo sibi traditam, cuius vices gerit in terris; in Christianos quidem, ut sanctis legibus eos instituat, & iudicet, in infideles verò, ut illis Evangelium prædicet, vel prædicari curet; non autem, ut in illos aliquam dominationem, vel iurisdictionem exerceat.

19

Quam † Ecclesiæ expresè negat Apostolus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de his, qui foris sunt iudicare?* quod habetur, & de infidelibus, & Paganis, qui foris, id est, extra Ecclesiam sunt, intelligitur in c. omnis Christianus 11.

20

quæst.

quæst.3.cap. multi. 2. quæst. 1. cap.1. de constit.cap.gaudemus de divortijs, cap.1. de homi.in 6.Concil.Trid.sess. 14.cap.12.cum multis alijs,quæ congessimus sup.hoc lib.cap.14. ex num. 21. & in nostris terminis expenditur à Doctoribus suprà citatis, & à Gregor. Lopez d. glos. magn. colum. ult. vers. *Sexta conclusio*, Navarro d. cap. novit, notab.3.num.41.Covar.d.reg. peccatum 2.part.§.9.num.6. vers.ult. Salas dict. sect. 7. num. 29. Paramo opin.2. num.ult. & Suarez dict.tract. de Fide, disput.9.sect.1.num.5.& 17. ubi pluribus probat, † quòd Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles, & baptizati.

21

22 Vnde † Eugenius IV. in Concilio Florentino vocat baptismum spiritualem ianuam: *Per ipsum enim*, inquit, *mēbra Christi, ac de corpore efficimur Ecclesiæ*, & D. Hieronym.in epist.ad Oceanum, alieni & extra Ecclesiam sunt Iudæi, Hæretici, atque Gentiles; de quo etiam plura tradit Canus de locis Theologicis lib.4.cap.2.

Secundò considero, quòd etsi Romani Pontificis potestas, & auctoritas maxima sit, & toto animo veneranda, totisque viribus defendenda: † non tamen maior, & validior esse potest eâ, quam Christus Dominus habuit, & exercuit, cuius Vicarius & Petri successor ipsemet Pontifex appellatur, cap. licèt, & cap. quanto de translat. Episcop. cum alijs traditis à Navarro d. notab.3. num.12. & seqq. † iunctâ l.nemo plus iuris, l.nemo plus commodi, l. in ijs 136.§. non debeo, D.de regul.iuris, l.si eum, §.qui iniuriarum, D.si quis caution.& plurimis alijs, quæ de subrogatorum natura, & similitudine congerit Tiraq. de primogen. quæst.40. ex num. 43. Everardus loco 93. Catellian. Cotta in memorab.iur.verb. *Subrogatum*, Claudius Pratus Gnoseon general. iuris lib.6.tit.9.cap.2.& Cardi. Tuschus in pract. conclus.iur.litt.S.conclus.756.

23

24

At verò † Christum Dominum secundùm humanitatem, sive in quantum hominem, totius mundi Regem non fuisse, neque temporalem eius dominationem, aut iurisdictionem habuisse, & exercuisse, apertè probari videtur † ex illo Ieremiæ cap. 22. vers.30. ubi loquens de Iechonia, ex cuius semine Christum fuisse D. Matthæus cap.1.testatur, ait: *Hæc dicit Dominus, scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Iudà.*

25

26

Lucæ 12.vers. 13. ubi, † cùm quidam de turba Christo dixisset: *Magister, dic fratri meo, ut dividat mecum hæreditatem, ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorē super vos?*

27

Ioan.18. vers.36. † ubi idem Christus à Pilato rogatus, an Rex Iudæorum esset? Respondit: *Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset Regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Iudæis: nunc autē Regnum meum non est hinc.*

28

Et † extravagantibus Cùm inter nonnullos, Quia quorumdam, & Exijt qui seminat de verbor.signific. ubi expressè affirmatur, Christum, & Apostolos paucarum rerum dominium habuisse.

29

Quibus & alijs testimonijs & argumentis hanc opinionē defendūt, † & magis cōmuniter à sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus recipi, tradunt Abulensis sup.Numer.cap.4. q.11.& sup.Matth. c.20.q.63. & cap. 21.q.3. Vvalden.lib.2.doctr.fid.art.3. cap.76.& 77. Driedonus de dogmat. Sacræ Script.lib.3.tract.1.cap.4. Adria.Finus lib.5.flagelli cōtra Iudęos, cap.5.& 6.Iacob. Nanclātus in tract. de Reg. Christi, titul.4. Iansenius lib. 4.concord. cap.3. & 141. Franc. à Christo in 3.Sent. dist.4. quæst. 6. de Regno Christi, Alfons. à Castro lib. 4. contra hęreses, verbo *Beatitudo*,

30

hære-

hæresi 3. Salmeron 3. tom. tractat. 10. num. 26. Victoria in. d. relect. 1. de Indis num. 6. & 27. & de potest. Eccles. q. penult. à num. 15. Soto in 4. distinct. 25. q. 2. art. 1. & 4. de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. Ioan. Parisiens. de auct. Reg. Pap. cap. 8. & 9. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 21. numer. 2. Barthol. à Medina in 3. part. D. Thom. quæst. 59. art. 4. Domin. Bañez in 2. 2. in pręambul. de dominio ad. quæst. 62. quæst. 4. dub. 1. & seqq. Corduba d. q. 57. dub. 1. Cardin. Toletus in. d. cap. 28. Ioan. annot. 26. & 27. Benedict. Pererius lib. 8. in Daniel, non longè à fine, Bellarmin. dict. lib. 5. de Romano Pontifice cap. 4. & 5. Molin. dict. disput. 28. Fr. Alfons. de Mendoça Augustinianus in suis quodlibetis relect. de dominio CHRISTI, §. 14. & seqq. & esse veram, & magis piam, Sacræ Scripturæ, Patribus, & rationi cõsentaneam, seriò affirmat Gregor. de Valencia 4. tom. disput. 1. quæst. 22. pũct. 6. & 3. tom. disput. 5. quæst. 1. punct. 1. vers. *Vbi tamen*, Pat. Suarez in 1. tom. 3. par. disput. 48. sect. 2. & in defens. Fidei lib. 3. cap. 5. num. 15. & 16. & latissimè Michaël Salon in 2. 2. quęst. 4. art. 4. Paramus de orig. Inquisit. dict. lib. 3. quæst. 1. opin. 4. ex num. 70. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 4. cap. 15. §. 4. & 5. & novissimè alios referens, & optimè hunc articulum tractans Pat. Salazar in comment. Proverb. cap. 8. & Pat. Franc. Mendoça in comment. sup. lib. 1. Reg. cap. 2. num. 10. annot. 15. sect. 3. ex num. 1. ad 16. ubi disertè ostendunt, neque hæreditario, neque belli, aut electionis iure CHRISTVM in quãtum hominem temporalem mundi dominum fuisse.

31 Quod † inter plures alios ex antiquis Ecclesiæ Doctoribus, quos latè recenset Bellarm. in recognit. ad lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 4. pag. 510. & seq. benè etiam ostendit D. Augustin. lib. 17. de Civit. Dei cap. 7. ubi inquit: *Populi Israël personam figuratè gerebat Saul, qui populus Regnum fuerat amissurus, Christo Iesu Domino nostro per novum testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.* Et tractat. 115. in Ioan. ubi explicãs illud Psalm. 2: Ego autem constitutus sum Rex super Siõ, ait: *Sed Sion ille, & mons ille non sunt de hoc mundo; quod est Regnum eius, nisi credentes in eum?*

32 D. Hieronym. lib. 4. sup. dict. cap. 2. Ierem. ubi † quærit, quomodo ibi nullus de stirpe Iechonię regnaturus pronuntietur, cùm tamẽ CHRISTVS, quẽ D. Matthæus Iechoniæ filium facit, dicatur ab Angelo habiturus sedem David? Et respondit: *Potest solvi; non sedebit quidem super thronum David vir, & homo, sed sedebit Deus, Regnumque eius non terrenum erit, & breve, sed perpetuum, & cœleste.*

33 Quod item eâdem quæstione, licèt brevius expressit, D. Ambrosius lib. 3. sup. cap. penult. D. Lucę ad finem, inquiens: *Non sæculari honore regnavit Christus, nec in Iechoniæ sedibus.* Et eod. lib. † cap. 3: *Qui dicit, non esse de hoc mundo Regnum suum, ostendit se esse supra mundum, ita Regnum eius erat in sæculo, sed suprà sæculum erat.*

Et D. Basilius in illud Luc. 1: Regnabit in domo Iacob, ait: *Nõ in materiali sede David Dominus sedebit, sed sedem David appellat, in qua residet Dominus indissolubile Regnum.*

Cui mirè convenit D. Bernard. homil. 4. in Missus est, inquiens: *Dabit ei Dominus sedem David Patris sui, non typicam, sed veram, non temporalem, sed æternam, non terrenam, sed cœlestem*, & Theophylactus Lucæ 1. dum ait: *Sicut David sensibile Regnum suscepit, ita Christus spirituale*, & Lucæ 24. super illud Nos sperabamus, quia ipse esset redẽpturus Israël: *Expectabãt* (inquit) *Christum salvaturum, & redempturum populum Israël ab ingruentibus malis, & à servitute Romanorũ, ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri.* Et sup. illud

Matth.20. ubi discipulis à CHRISTO priores sedes in Regno suo petētibus respondit: Nescitis quid petatis, ait: *Quasi dicat, non est hoc, quod credistis, quòd sim corporaliter in Ierusalem regnaturus; sed omnia hæc quæ scilicet ad Regnum meum pertinent, supra intellectum sunt.*

Et Nicol. de Lyra exponens illud Ioan.28. Nunc autem Regnum meum non est hinc: *Id est* (inquit) *quantum ad temporalia ista quærenda. Nec obstat illud Psalm. 46. Rex omnis terræ Deus: nam dicendum est, quòd secundùm veritatē Divinitatis omnia sunt subiecta Christo: tamen quantum ad humanitatem in primo adventu suo non venit ad dominandum tēporaliter, sed magis ad serviendum, & patiendum.*

34 TERTIÒ † facit, quia etsi aliorum Theologorum opinionem sequamur, qui mediâ viâ gradientes, negant quidem, CHRISTVM in quantum hominē habuisse Regnum temporale, propriū, & humanum, sive inferioris ordinis, quale est illud, quod singuli Reges formaliter habent: affirmant tamen, eminenter habuisse aliud Regnum excellens, & superioris ordinis, sibi à Deo super omnia creata plenè, & absolutè ex dono unionis concessum, quo caput hominum, & Angelorum ex natura rei eo ipso est constitutus; quoniam id dignitas, & excellentia CHRISTI hominis postulabat, ut constabit ex traditis à D. Antonin. 3.par.tit.3. cap. 2. Almaino in tractat. de potest. Eccles.cap.4. Turrecrem lib. 2.sum.de Eccles.cap.116.& ex alijs, quos infrà num.90. citabimus. Adhuc † tamen 35 negare possemus, hanc talem potestatem in Petrū, & eius successores pertransijsse, cùm certissimum sit, dona illa, quæ in CHRISTO Domino excellenter, & eminenter considerantur, non solùm ubi temporalia, & naturalia respiciunt, verùmetiam ubi Ecclesiasticam, & spiritualem potestatem concernunt, in Pontificem translata non esse, ut in facultate instituendi Sacramenta, operandi miracula propriâ virtute, & in alijs exemplis ostēdit D.Thomas lib. 3. de regim.Princ. cap.10.in fine, & 3.part. cap. 64. art. 4.ad primum, Hostiens. in sum.de pœnit. & remission. quem ad hoc refert Gregor.Lop.d.l.22.tit.23.par.2.glos. magn.col.6.in princ.Navarr.d.notab. 3.num.126. & 130. ubi † concludit, 36 hanc consequentiam non semper veram, & legitimam esse: Hoc potuit CHRISTVS, quatenus homo; ergo potest & Papa, quatenus eius Vicarius.

Et de eodem dono excellentiæ dominij temporalis super totum Orbem specialiter loquentes, Victoria de potest.civili 2.propos.in princ. Bellarm. d.cap.4.§.adde, Sotus in 4.distinct. 1. quęst.5.art.4.dub.ult. Bañez d. art.4. dub.1. Molina dict.disp.29. col. 141. Alfons.Mendoça dict.relect. de dom. CHRISTI, art. 2. Paramus d. opin.3. num.31.& opin.4. num. 62. Ioan. Azorius 2. tom. institut. Moral. lib. 4. cap.19.vers. *Quartò quæritur*, Suarez in defensione Fidei lib.3.cap.5. num.17. & novissimus Calist. Remirez de lege Regia Arag. §.2. num.25. & Seraph. Freitas d.tract. de Imp. Asiat. cap.6. num.67.

37 QVARTÒ † perpenditur, quòd etiā si daremus in Romanos Pontifices, tanquam CHRISTI Vicarios, prędictam potestatem, & generalem dominationem temporalium Regnorum translatam fuisse, adhuc tamen eâ uti non deberent, cū † videamus CHRI- 38 STVM ipsum, cuius omnis actio, nostra est institutio, cap.significasti, ubi Abbas de elect.cap. qualiter & quando, el 2.de accusation.iura, & dominia Regnorum, & cæterarum rerum proprijs & antiquis possessionibus, etiam incredulis, peccatoribus, aut tyrannis neutiquam abstulisse, sed imò ea, quę obtinebant, singulis reliquisse, perinde ac si in hunc mundum non venisset,

39 set. Sic enim † Matth. 12. ea, quę erāt Cæsaris, Cęsari reddi præcepit, & Luc. 22. dixit: *Principes Gentium dominātur eorum, vos autem non sic*, & Ioan. 1. *Sicut misit me vivens Pater, & ego mitto vos*, & Ioan. 18. & Matth. 26. materiali gladio uti noluit, sed potius Petro iussit, ut illum in vaginam converteret, ut considerat glos. in cap. causam quæ, qui filij sint legitimi. Et D. Paul. Rom. 13. Principibus vectigal, & tributum esse reddendum admonuit, Titumque docuit, Tit. 3. ut suadeat Christianis, subditos esse Principibus, & potestatibus; quod & Petrus præcepit, 1. Pet. 2. cùm dicit: *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum; sive Regi, quasi præcellenti; sive Ducibus tanquam ab eo missis*; & paulò pòst: *Deum timete, Regē honorificate*: iūctis alijs, quæ optimè ad hoc idem congerunt, & expendūt Molina d. disp. 28. col. 132. litt. E. Navar. d. notab. 3. n. 63. pag. 101 in fine, Bellarmi. d. lib. 5. c. 2. & 3. Paramus d. opin. 4. n. 24. & alij relati à Freitas d. cap. 6.

40 num. 60. Vbi † adducunt illud Sedulij in Hymno Epiphaniæ ab Ecclesia sępe repeti solitum:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui Regna dat Cœlestia.

41 Quod † expresśiùs etiā dixit D. August. sup. Ioan. d. c. 28. relatus à Greg. Lop. glos. mag. col. 5. in fin. dum scribit. *Audite ergo Iudæi & Gentes, audi circūcisio, audi præputium, audite omnia Regna terrena, non impedio dominationem vestrā in hoc mundo, Regnum meum nō est de hoc mūdo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille maior, cùm Christus natus annuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quàm irascendo crudelior. Regnū, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? Venite ad Regnum, quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sævire metuendo.*

Quintò & ultimò considerari potest, † ipsosmet Romanos Pontifices, & sanctos Ecclesiæ Patres, non solùm ubi de Regnis & Imperijs infideliū tractatur, sed etiam ubi de fidelibus controvertitur, spiritualem potestatem à temporali secernere, & apertè probāre videri, illam tantùm apud Pontificē residêre, hanc verò liberè, immediatè, & privativè Regibus, & Principibus sęcularibus ex Dei ordinatione competere. Sic enim † D. Aug. in cap. quo iure, distinct. 8. humana iura Imperatorum esse inquit; *quia Deus per Imperatores & Rectores sæculi humano generi iura humana distribuit.*

42

43

Et Leo. I. in epist. 38. & in multis alijs, quas ad Theodosium, Martianum & Leonem Impp. scripsit, ipsos à Deo ad Imperium electos fatetur, prout & D. Gregor. lib. 2. epist. 61. scribens ad Mauriciū, affirmat his verbis: *Potestas super omnes homines dominorum meorum pietati cœlitus data est.*

Et D. Cyprian. in cap. quoniam, d. distinct. 8. eandem sententiam magis exprimens, ait: *Mediator Dei & hominū Christus Iesus sic utriusque potestatis officia discrevit, ut Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & rursus Pontifices pro temporalium tantummodo cursu Imperatorum legibus uterentur.*

44 Nicolaus etiam Papa † in cap. cùm ad verum, 96. distinct. luculenter scribit: *Cùm ad verum perventum est, ultra sibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorium usurpavit. Quoniam idē mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, actibus proprijs, & dignitatibus distinctis, officia potestatis utriusque discrevit.*

Cui convenit Gelasius Papa in cap. duo sunt, eâd. dist. sic inquiēs: *Duo sunt, Imperator Auguste, quibus hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificū, & Regalis potestas*: ubi cum Bellarm. d. c. 3. notandum est, Gelasiū non solùm de executione loqui, sed de ipsa potestate & iurisdictione temporali, quam a tota Papæ potestate distinguit.

Quod non minus apertè ostendit Leo Papa in cap. nos si incompetenter 2.quæst.7.§. sed notandum dũ ait: *Duæ sunt personæ, quibus mundus iste regitur, Regalis videlicet, & Sacerdotalis, sicut Reges præsunt in causis sæculi, ita Sacerdotes in causis Dei*:& paulò pòst:*Sicut Ozias à Domino percussus est, quia Sacerdotum officia usurpare non debuit, sic Sacerdotibus, & Prophetis Regum officia usurpare non licuit.*

45 Idem † tradit Innocent. III. in cap. solitæ, de maiorit.&obed.ubi postquã Soli, & Lunæ has duas potestates æquiparavit, sic addit: *Et non negamus, quin præcellat Imperator in temporalibus illos, qui ab eo temporalia suscipiunt, sed Pontifex in spiritualibus antecellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori, ut quanta est inter Solem, & Lunam, tanta inter Pontifices, & Reges differentia cognoscatur.*

Et in cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi, ubi ait: *Cùm Rex superiorẽ in temporalibus minimè recognoscat, &c.* & in dict.cap.novit, de iudicijs, ibi: *Nõ putet aliquis, quòd iurisdictionem illustris Regis Francorum perturbare, aut minuere intendimus; cùm ipse iurisdictionem nostram: nec velit, nec debeat impedire.* Et infrà: *Non enim intendimus iudicare de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium: & cùm iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare vellemus:* ubi Pontifex usurpationem alienæ iurisdictionis appellat, si temporalem iurisdictionem in Regno Francorum tentaret assumere.

Quod in simili etiam probat Honorius III. in cap. tuam, de ordin.cognit.ubi pro comperto habet, se nõ esse legitimum iudicem in causa de successione Reginę Cypri, sed Regem Francorum, cùm tamen causam natalium eiusdem Reginæ ad Apostolicam Sedem pertinere affirmet: *Vtpotè* (inquit) *quæ ad forum Ecclesiasticum pertinet.*

Cui consentit Alexand. III. in cap. lator, & cap. causam el 2. qui filij sint legitim. ibi: *Nos attendentes, quòd ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare.* Et in cap. si duobus, §. denique, de appellat. ubi † rogatus, an appellatio à iudice sæculari ad Papam teneret? respondit: *Tenet quidem in ijs, qui sunt temporali nostræ iurisdictioni subiecti: in alijs verò secundũ iuris rigorem credimus non tenere, etsi de consuetudine Ecclesiæ teneat.* Quam tamen consuetudinem abrogatam iam esse experimur, ut ibidẽ advertit gloss. verb. *Credimus*, & Navarr. d. cap. novit, num. 25. ubi ait, quòd hoc totus servat Christianismus. 46

47 Et in † hoc ipsum respiciens Div. Ambros. relatus in cap. convenior 23. quęst. 8. ad Imperatores palatia, id est, res sæculares, ad Sacerdotes Ecclesiã, id est, res spirituales pertinere docet: & Nicolaus Papa in cap. inter hæc 6. 33.q.2: *Sancta* (inquit) *Dei Ecclesia mũdanis nunquam constringitur: gladiũ non habet nisi spiritualem, non occidit, sed vivificat*: & in cap. Imperium, distinct. 10: *Nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare: illa quippè nullum Imperio vestro præiudicium infert.*

48 Hosius † item Episcopus Cordubensis in Epistol. Athanasij ad solitariam vitam agentes, Imperatori dixisse narratur: *Tibi Deus Imperium: nobis autem ea, quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.*

49 Et D. † Bernard. lib. 1. de consid. ad Eugen. hanc spiritualis, & temporalis potestatis distinctionem sic exprimit: *Habent hæc infima, & terrena iudices suos, Reges, & Principes terræ; quid fines aliorum invaditis? Quid falcem vestram in alienã messem extenditis?* Et lib. 2: *Quid tibi aliud dimisit Petrus Apostolus? Quod autẽ habeo, inquit, hoc tibi do, argentum, & aurum non est mihi: Esto ut alia ratione hoc tibi vendices, sed nõ Apostolico iure. Planè Apostolis interdicitur dominatus, quomodo tu tibi audes usurpare?* & lib. 3: *Ita tu hæres, & Orbis hæreditas?*

dis-

dispensatio tibi credita est, non data possessio: non tu ille, de quo Propheta, & erit omnis terra possessio eius.

Hæc sunt potiora argumenta, & planè satis urgentia, quibus superior negativa opinio maximè adstrui, & confirmari videtur.

50 Sed † Ego adhuc, illis non remorãtibus, contrariam affirmativam longè veriorem, & communiorem existimo, quę in Romano Pontifice utriusque gladij, spiritualis scilicet, & temporalis, auctoritatem, & potestatem, non tantùm indirectam, verùm etiam directam, constituit; atque adeò eidem supremam in omnibus Regnis, & provincjis fidelium, & infidelium dominationem, & iurisdictionem, iustâ causâ exigente, cõcedit. Quam securè & absolutè admittũt omnes Auctores, quos in cap. pręcedenti num. 19. pro tertia opinione citavi.

51 Et † specialiter de infidelibus loquentes Hostiens. & alij, quorum sup. cap. 10. ex n. 1. meminimus, qui post adventum CHRISTI omne dominiũ, & imperium in Ecclesiam translatum fuisse dixerunt; residereque in Romano Pontifice, ut in summi, & veri Regis CHRISTI Vicario, & ideò posse, infideliũ Regna, quibus voluerit, iure suo donare; eosq; compellere, ut Romanę sedis auctoritatem agnoscant.

52 Et † ultra eos, expressè eandem sententiam cõprobat Bart. in l. liber homo 103. D. de verb. oblig. & in tract. de insula, verb. *Nullius*, num. 7. & in Extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis*, num. 9. ubi hinc deducit, Sũmum Pontificem non solùm concedere posse Regna infidelium, quæ aliquãdo Christianorum fuerunt, sed etiam terras, & insulas noviter detectas, quæ ab aliquibus gentibus habentur, & detinentur, & hoc pluries à Papa factum esse.

53 Idem sequitur † Oldrad. cons. 72. Henricus Boic, & Petr. Ancharran. in cap. gaudemus, de divortijs, idem Ancharran. in d. cap. quod super, de voto, Ioan. de Lignano in tract. de bello, cap. 9. Sylvester in sum. verb. *Papa*, quęst. 2. 7. 10. & sequentibus, & verb. *Infidelitas*, q. 7. & verb. *Legitimus*, q. 4. August. de Ancona de potest. Eccles. q. 1. art. 1. 7. & seqq. & q. 23. art. 1. & q. 4. & q. 46. art. 2. in solut. tertij, Ioan. Lupi de Palac. Rubios d. tract. de obtent. Reg. Navarræ, par. 2. per tot. præcipuè §. 6. & 7. & plures alij relati à Navarr. in d. cap. novit, notab. 3. num. 19. & 20. Franc. Thaironus cognomẽto Doctor Illuminatus in 4. dist. 19. q. 4. ubi Papam unicum, & supremũ mũdi Monarcham esse inquiunt, & per consequens etiam ad infideles eius iurisdictionem extendunt.

54 Alvarus Pelagius lib. 1. de planctu Eccles. art. 13. litt. D. ubi † Ecclesiæ, & Pontificis potestatẽ summè ampliãs resolvit, Infideles, Idololatras, & Paganos nullam unquam iurisdictionem habuisse, & ideò Regna illorum omnia pertinere ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi.

Pręposit. Mediolanens. in cap. apud misericordem 32. q. 5. fol. 240. col. 4. quem sequitur Sylvester d. verb. *Papa*, num. 7. & seq. & Paramus dict. opin. 4. num. 141. ubi docet, quòd ratione utilitatis publicæ, potest Papa etiam infideles privare iure suo.

Petr. Belluga in Speculo Princip. rub. 39. §. novissimè, ubi ait, quòd Iudæi, & alij infideles bonis suis auctoritate Pontificis spoliari possunt, & illa habent ut peculium.

55 Bald. cons. 389. *Consuetudo est*, in fine, num. 10. lib. 1. quem refert, & sequitur Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. litt. B. conclus. 36. num. 3. ubi ait, † auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Summum Pontificem residere.

Hugo in tract. de officio quatuor Pręlat. 1. p. tit. de duplici potest. Papę,

num. 1. & seqq. Anastas. Germon. de sacror. immun. lib. 3. cap. 13. per totũ, Bobadilla dict. lib. 2. Polit. cap. 17. n. 3. & num. 9. ubi plurimos citat, litt. D. Celsus Mancinus in tractat. de iurib. Principat. lib. 3. per totum, & lib. 4. ex cap. 1. ad 9. Doct. † Marta omnino videndus in dict. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 17. & 19. cum multis sequentibus, præcipuè cap. 24. cuius argumentum est: *Papam posse concedere Regna infidelium alicui Christiano.* Vbi num. fin. concludit, quòd, cùm hanc opinionem amplectatur sancta Mater Ecclesia, & quando videtur expediens, illam exerceat, non deberent Christiani Scriptores illam veneno afficere. Et cap. seq. eorum argumentis plenè respondet, qui, Papam solùm indirectam temporalem iurisdictionem, & ratione peccati habere contendũt.

57 Quod idem latè, & † nervosè ostendere, & defendere conatus est Th. Bozius Eugubin. de sign. Eccles. lib. 17. sign. 76. cap. 4. vers. *Ioanni Primo*, & in peculiari tractatu de temporali Eccles. Monarch. & iurisdict. lib. 1. cap. 1. pag. 13. & cap. 23. pag. 231. & ferè per totum, & in alio tract. de iure naturali, & Divino Ecclesiasticę potestatis, & libertatis lib. 2. cap. 9. cum multis sequentibus, & in tract. de antiquo, & novo Ital. statu contra Machiavellum lib. 4. cap. 5. & 6. ubi constantissimè affirmat, hanc esse Theologorum cõmunem sententiam, Papam non modò esse Pontificem Summum, sed etiã Regem summum totius Orbis terrarum; sive numerum Theologorum, qui de hac re scripserunt, consideremus, sive auctoritatem, doctrinam, aut dignitatem

58 Et pro † ea (inter alia) sigillatim expendit verba D. Thomæ lib. 3. de regim. Princip. cap. 10. 15. & 19. ubi concludit, omne dominium, quodcũque est, non modò in Italia, sed in Orbe toto, habere principium, virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solùm spirituali, sed etiam temporali, quod dedit, ac dat illi CHRISTVS, qui temporaliter est Dominus Orbis, & directè ad spiritualem vitam suum ordinavit Principatum.

59 Henrici † Gandavensis quodlibeto 6. q. 23. ubi resolvit, quòd de iure Divino, & naturali Sacerdotium supereminet Imperio, & penes Pontificem residet utraque iurisdictio, & super spiritualia, & super temporalia, & similiter eius immediata executio. Et secundùm hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & Principes, tanquam Architecti ad artifices, eis leges, & regulas dando, secundùm quas debent iurisdictionem suam exequi, & populos regere.

60 Sancti Antonini † in sum. tit. 3. de domin. Regn. cap. 2. ubi ait: *Credimus, imò scimus, quòd Papa est generalis Vicarius Iesu Christi, & non solùm habeat potestatem, sed plenitudinem potestatis etiã super infideles, qui etsi non habent legem nisi naturæ, si tamen cõtra legẽ ipsam naturæ faciãt, licitè per Papã puniri possũt.*

61 Et † Roderici Sãctij Episcopi Zamorensis in lib. de orig. ac differẽtia Princip. p. 1. ubi ait, quòd nemo nisi CHRISTVS, vel eius Vicarius in terris potest dicere illud, quod Propheta de CHRISTO dixerat: *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Nam propter universale dominiũ nullus mortalium est ei alienus, & non subditus; quia scriptum est de eo: *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.* Et iterum: *Omnes gentes serviẽt ei, & dominabitur à mari usque ad mare, & omnis terra possessio eius.* Quę auctoritates loquũtur de Romano Põt. qui vice Christi principatur in universo Orbe in spiritualibus, & temporalibus; & habet verum, unicum, & immediatum totius mundialis machinæ Imperium, cui Imperator deservit, & subministrat, ita ut ad iussum Principatus Papalis, sit amobilis, revocabilis, corrigibilis, & punibilis.

62 Idem † etiam novissimè probat

Ca-

Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia Aragon. §. 2. num. 44. ubi concludit, quòd in finem supernaturalem ubique terrarum Romanus Pontifex utrumque gladium habet, & non solùm Ecclesiasticam, sed etiam sæcularem supremam potestatem, quã, quantum finis supernaturalis postulabit, super omnes Principes fideles, quinimò, & infideles exercere poterit. Quod in provincijs & Regnis Saracenorum securè post alios, quos refert, admittere videtur Freitas de Imperio Asiat. cap. 8. num. 42.

63 Et magis precisè, in † terminis ipsiusmet quæstionis, de qua sermonem habemus, quòd Alex. VI. potuerit Indiarum Occidentalium Inquisitionẽ, & conquisitionem Regibus nostris concedere, & quòd illi hoc titulo fulti (preter alios, quos suprà retulimus) iustè easdem acquirere, & retinère possint, integro tract. probasse, & de-

64 fendisse videtur † Ioan. Lop. Palac. Rubios, cui titulum fecit: *Insularũ maris Oceani*, ad quem se remittit in dict. tract. de obtent. Navarr. 2. par. §. 1. in fine.

Ginesius Sepulveda in Apologia pro eâdem Indiarum conquisitione ad Episcopum Segoviensem.

65 Petr. Malferitus † I C. Balearis in sæpè allegato consilio 769. apud Mãdel. vol. 4. ex num. 40. & ex num. 86. & num. ult. ubi intrepidè concludit, hãc Alex. VI. concessionem validam, & licitam fuisse, & Reges nostros eius virtute in utroque foro has Novi Orbis regiones securissimè possidere.

66 Marquard. † de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. par. cap. 14. ubi inquit, quòd contrariũ dicere saperet hæresim; & quòd dictę concessionis virtute iustè bella mota fuerunt Indis noviter repertis per gentes Hispanorum, & eodem titulo legitimè possessi sunt, & possidentur.

67 Greg. Lop. † licèt parũ sibi constãs in d. l. 2. tit. 23. p. 2. glos. magn. col. 3. & magis secure in l. ult. tit. 18. p. 2. glos. 7. verb. *En la conquista*, ubi querens, quęnam Regna hodie possint dici de conquæsta Regis Hispaniæ, cùm iam, Deo favente, omnis eius terra, quę olim à Saracenis occupata erat, ab illis ablata fuerit? respõdet: *Potest dici, quòd tũc erunt de conquæsta Regis Hispaniæ omnes insulæ, & terra firma maris Oceani, iuxta concessionẽ Alexandri: multũ enim Papæ concessio in his operatur, iuxta notata per Bartolum in tract. de insula, verb.* Nullius, *col. 2. & 3. & si Papa voluit, potuit, & de eius potestate dubitandũ nõ est, licèt istæ terræ nunquã fuerint in potestate nostra. Cũ Papa sit Vicarius Christi, cui omnia sunt subdita.* Et in l. 29. tit. 28. p. 3. verb. *Poblarẽ*, ubi illũ text. ponderans, & multũ commendãs doctrinã Bart. in d. tract. de insula, verb. *Nullius*, inquit: *Quæ applicare sum solitus concessioni facta per Summum Pontificem Alexandrum Catholicis Regibus Hispaniæ de insulis, & terra firma Indiarũ maris Oceani.*

68 Idẽ † sequuntur, eandẽ Alexãd. VI. donationem laudantes, & utilem, ac validam fuisse probantes, Franc. Vargas in tract. de Episcop. iurisdict. confirm. 10. Anastas. Germon. omnino legendus d. cap. 13. num. 34. & seqq. Ioã. Metellus relatus in Theat. vitæ hum. volum. 28 lib. 2. pag. 4236. Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cath. cap. 46. num. 224. Ioan. Boterus in relation. univers. 4. par. lib. 2. pag. 49. Rutil. Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 53. ubi refert Sanderum de visib. Monarch. lib. 7. Bobadilla in dict. cap. 17. num. 7. Marta d. cap. 24. num. 32. Paramus d. lib. 3. de orig. Inquisit. q. 1. opin. 4. num. 145. ubi refert quemdam Doctorẽ nomine Vazquez cons. 8. de eâdem donatione agentem, quẽ Ego invenire non potui; Zevall. d. 4 tom. cõmun. q. fin. ex n. 309. ubi tandem resolvere videtur, quòd licèt Principes per se non possent terras infideliũ debellare, benè tamen possunt ex licẽtia & facultate Põtificis; & quòd hæc fuit

ratio, propter quam Reges Catholici, & eorum successores possident hæc Regna Indiarum, quę Alex. VI. eis addixit hac conditione, & lege, ut ad Christianam Religionem eos reducẽdos studerent; & quòd ita succedit regula l. iustè possidet, D. de acquirend. possess.

Pat. Ferdin. Rebellus de oblig. iust. lib. 18. quęst. 23. per totam, ubi loquitur de alijs similibus aliorum Pontificum donationibus, Regibus Lusitanię factis, ad conquisitionem Indiarum Orientalium.

Antonius de Herrera omnino legẽdus in sua hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. & seq. ubi Hispano sermone de eâdem Pontificis potestate plenissimè agit, & de causis, & rationibus, quę Alex. VI. movêre potuerunt, ut supremum huius Novi Orbis Imperium Regibus Castellæ, & Legionis, eorumque successoribus pleno iure concederet.

69 Et melius † Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 10. cap. 13. & lib. 17. c. 4. & de Italiæ statu lib. 3. cap. ultim. pag. 342. & seq. & lib. 4. cap. ult. pag. 445. ubi ita scribit: *His addi posset, quod suprà diximus, ab Alex. VI. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Castellanos, ac Lusitanos fuisse divisas. Quod cùm multis de causis efficere posset ille, tum verò ea quam S. Antoninus tradidit, quia scilicet Pontifex, Christi, Deique Vicarius quodcunque voluerit in terris, ligat, ac solvit ob publicum bonum; ius q; ipsi est infideles punire, cùm iuxta lumen naturale nequaquam vivunt, atque omni dominio privare. Atque ita non modò hæc potest, quatenus est necessarium ad salutem animarum, sed etiam quatenus est utile ad bonum publicum. Nam cùm Christus Petro dixit: Pasce; iussit, ut subditos aleret omni subsidio spirituali, ac temporali, ut, post clarissimos Doctores, adnotavit omni virtutum genere florentissimus Cardinal. Toletus.*

70 Ille quoque † Chiapensis Episcopus Fr. Barthol. de las Casas, licèt Indiarum debellationi parùm in suis opusculis faverit, earum tamen acquisitionem hoc Pontificiæ concessionis titulo, saltem quoad dominium supremum, inconcussam manêre resolvit in dict. tract. comprobatorio, ubi cũ multis medijs Papæ potestatem in gubernandis, restringendis, aut etiam tollẽdis infidelium dominijs, & provincijs asseruisset, tandem fol. 66. hæc in verba prorumpit: *I este es, i no otro el fundamento fortissimo mas que todas las duras i firmes peñas; sobre el qual tienen los dichos Catolicos Reyes de Castilla i Leon assentado i colocado cerca de aquel universo, amplissimo i estendido Orbe de aquellas Oceanas Indias, su ministerial Principado, i Real señorio; conviene a saber, en el Divino poder del Papa, comunicado al Papa de Christo, i del Papa à los Reyes, i assi les compete por autoridad del Derecho Divino. Por tanto de aqui adelante ninguno debe poner duda en esta justicia, i tampoco deben vaguear fingiendo varios titulos.*

Eamdem etiam sententiam novissimè probat, & sequitur August. Barbosa in Pastorali, 1. par. tit. 3. cap. 2. n. 41. & sequentibus, & Nos prosequimur infrà cap. seq. ex num. 19. & lib. 3. cap. 1. ex num. 13.

PRO cuius sententiæ confirmatione, ex innumeris argumentis, & auctoritatibus, quibus eam fulciunt, & defendunt Doctores suprà relati, præsertim Germon. dict. cap. 13. Paramus d. opin. 3. ex num. 26. & Marta d. 1. par. ex cap. 18. ad 23. Primò considerari potest, quòd † cùm Romanus Pontifex, ex concordi, & necessaria ad salutem, omnium Catholicorum assertione, officium Dei gerat in terris, & CHRISTI Domini Vicarius esse dicatur, unumque cum eo tribunal constituat, cap. licèt, cap. quanto, cap. inter corporalia, de translatione Episcop. cap. 1. vers. *Porrò*, ut Eccles. benef. quinimò & sit Deus vivens in terris, iuxta 71

ele-

elegans dictũ Ioan. de Anania in cap. quod olim de Iudæis, quod refert, & multum extollit Socin. Iunior consil. 31. n. 51. & 52. Sacrilegij † instar esse 72 videtur, eximiam eius, & omnimodam potestatem, & auctoritatem in dubiũ vocare, arg. l. 2. C. de crimin. sacrileg. & Solem (quod aiunt) facibus adiuvare, in ea comprobanda, aut commẽdãda, verba consumere, cùm se ipsam satis ostendat, ut aliàs dicitur in l. 1. D. de in integ. restit. & in cap. si omnia 6. q. 1. Et de † hoc extent integri, & lo- 73 cupletissimi tractatus, & commentarij Ioan. Parisiens. Augustini de Ancona, Barthol. de Spina, B. Ioan. à Capistrano, Hieronym. Albani, Franc. de Vargas, Steph. Aufrerij, Petr. Albiniani, Petr. à Monte, Lęlij Iordani, Alfonsi Alvarez Guerrero, Ioan. Stephani de adorat. pedum Põtif. & alij, qui habentur inter tract. DD. tom. 13. par. 1. & 2. Albertus Pighius in tract. de Eccles. Hierarch. & Ioan. Stapletonius in tract. de magnit. Eccles. Rom. ultra quos, plurima etiam congesserunt Palac. Rubeus dict. tract. de obtent. Navarræ, 2. par. per totam, Malferitus, & eius additio dict. cons. 769. Afflict. decis. Neapol. 265. num. 14. Ludov. Gomezius in cap. 1. de constit. lib. 6. ex numer. 28. Chassaneus in Catal. glor. mundi, 4. par. consid. 7. Paulus Fuscus de visitat. lib. 1. cap. 2. num. 2. & 21. & alibi pasim. Pet. Bertrand. in tractat. de orig. iurisdict. q. 4. num. 1. & 5. & de iurisdict. Eccles. q. 2. n. 12. Riminald. cons. 57. num. 22. Guillel. Redoanus de spolijs, q. 7. §. his præsuppositis, per totum, Iulius Clar. recept. sent. §. fin. q. 35. vers. *Videamus*, Pet. Gregor. lib. 15. Syntag. cap. 3. num. 1. & seqq. Peregrin. de iure Fisci lib. 1. tit. 2. ex num. 1. ad 37. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 13. ex num. 4. Petr. Cenedo, qui plures alios recenset in collect. 47. ad Decretum, n. 2. & 3. & collect. 24. num. 18. pag. 33. Paramus d. lib. 3. q. 1. per totam, & dict. q. 1. num. 31. cum multis sequentibus, Camill. Borrellus in sum. decis. tit. 4. & de prę-stan. Reg. Cathol. cap. 47. n. 45. Card. Paleot. de sacro Consistorio Cardinal. in conclus. oper. membr. 5. pag. 363. Hier. Zevallos pract. commun. q. 645. num. 2. Petr. Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venetos, assert. 2. §. 1. pag. 143. & 144. Ioan. Baptist. Valençuela in monit. contra eosdem Venetos, 5. part. ex num. 99. & 6. par. ex num. 50. Anton. Cardos. in repert. verb. *Papa*, num. 5. & novissimè Ioan. Pineda in cõmentar. sup. Eccles. pag. 1203. & seq. Pat. Suar. in defens. Fidei lib. 3. cap. 14. & 29. & in tract. de Fide, disput. 10. sect. 1. Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 4. pag. 18. Fr. Petr. Ramon. de primatu Petri, Calist. Remirez de lege Regia Arag. §. 2. num. 19. 20. & 48. & Garsias Mastrillus de Magistrat. lib. 1. cap. 2. ubi concludunt, quòd † Papa inter om- 74 nes mundi Principes supremum obtinet Principatum, & Monarchiam, & est maior omnibus hominibus, & unus omnium Princeps, constitutus super Reges, & Regna, causa causarum, Dominus Dominantium, vertex omnium dignitatum, omnia, & super omnia: & quòd † nullus ei potest dicere: Cur ita 75 facis? nec de eius facto iudicare, iuxta glossam in dict. cap. quanto, & in cap. cuncta per mundum 9. q. 3. & tradita ab Innocẽt. in cap. inquisitioni, num. 3. & 4. de senten. excommun. & Socin. sup. ubi addit, quòd † quidquid a- 76 git Papa, agit tanquam Deus, cùm eius potestas ex Deo sit, eò quòd contra potestatem Clavium, quin Papa omnia posit, disputandum non est.

Vnde glossa singularis in cap. serpens, de pœnit. distinct. 1. scriptum reliquit, † quòd qui Papæ mentitur, per- 77 inde sacrilegium committit, ac si Deo mentiretur. Et D. Antonin. in 3. part. sum. tit. 22. cap. 5. §. 1. & §. 11. & alij quos refert, & sequitur Peregrin. d. tit. 2. num. 2. maiorem † esse, inquit, iu- 78

ril-

risdictionem Papæ, quàm Angelorum, cùm iuxta sententiam D. Paul. 1. Corinth. 6. ipsos etiam Angelos iudicare possit; quod in specie expendit Innocent. in cap. per venerabilem, circa finem, vers. *Paulus etiam*, qui filij sint legitimi, & Alex. III. in cap. relatum 2. q. 1. & qualiter accipiendum sit, benè explicat Thom. Bozius, plura alia ad nostrum propositum referens in lib. 5. de iure natur. & Divin. Ecclesiast. libert. & potest. cap. 10. & Paramus d. opin. 4. ex num 59.

79 Tertullian. quoque lib. 1. ad uxorem, Pontificem † Maximum, Regem sæculi appellat, & Ecclesia de eo canit: *Tu es Pastor ovium, Princeps Apostolorũ; Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.*

80 Et D. † Bernard. lib. 3. de consider. ad Eugen. sic elegantissimè scribit: *Tu, qui es Sacerdos magnus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum, hæres Apostolorum, primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus, &c.* Et in fine libri 4. eũ nominat: *Christianorum Ducem, pastorẽ plebium, ultorem scelerum, malorum metum, malleum tyrannorum, Regum patrẽ, legum moderatorem, Canonum dispensatorem, sal terræ, Orbis lumẽ, Sacerdotem altissimi, Vicarium Christi, Christum Domini, Deum Pharaonis.*

81 Et in hoc idem respiciens † D. Augustinus in sermone quodam Apost. Petr. & Paul. incip. *Fortis & humilis*, non minus efficaciter, & eleganter eamdem universalem Ecclesiæ potestatem in spiritualibus, & temporalibus, brevi hoc verborum compendio exposuisse, & constrinxisse videtur: *O mira potentia, & ineffabilis gratia Salvatoris! quis plebeium piscatorem Apostolorum facilè crederet Principem? & Regibus obsistere? Reges sanctificare? Regnis omnibus imperare? mundum refrænare legibus? dæmonem calcare pedibus? iubere virtutibus? cœlum hominibus aperire, cũ velit, claudere, cùm placeret? conversis donare, negare perversis? merita mundi cognoscere? culpas, & crimina hominibus relaxare?*

82 Quod etiam ante eum † agnoscit B. Ignatius, qui vixit temporibus Apostolorum, dum in epistola ad Smyrnenses scribit, post Deum secundo loco, & ante omnes Reges, Pontificem honorandum: *Vt Principem Sacerdotum, imaginem Dei ferentem, Dei quidem propter Principatum, Christi verò propter Sacerdotium.*

83 Et † Petrus Blesiensis luculentissimus sui temporis Scriptor, relatus & laudatus ab Illustriss. Cardin. Baronio in Parænesi ad Remp. Venet. pag. 6. qui Cœlestinum Pontificem his verbis alloquitur: *Princeps Apostolorum adhuc in Apostolica sede regnat, & imperat, & in medio est constitutus iudiciarius rigor: illud que restat, ut exeratis in maleficos, Pater, gladium Petri, quem ad hoc constituit super gentes & Regna, Christi crux antecellit Cæsaris aquilas, gladius Petri gladio Constantini, & Apostolica sedes præiudicat Imperatoriæ potestati. Vestra potestas à Deo est, an ab hominibus? Nonne Deus Deorum locutus est vobis in Petro Apostolo, dicens: Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis? &c.*

84 Quapropter † quidam Anglicus relatus à Gloss. in procem. Clement. Episcopo Chiapensi in dict. tract. cõprobator. fol. 63. & à Navarro d. cap. novit, notab. 3. num. 12. hanc amplissimam Pontificis potestatem venerans, & admirans, sic eum alloquebatur:

Papa stupor mundi, qui maximè rerum
Nec Deus est, nec homo, quasi neuter inter
utrumque.

85 Quod † vel ex ipsis etiã Papæ, aut Põtificis nominibus, quibus hæc summa dignitas nuncupari solet, benè significatur. Nam iuxta veriores eorum etymologias, & acceptiones, Pontifex à summa quam habet faciendi, & ope-

rāndi

randi potestate appellatur; & Papa, quasi omnium Pater, sive quasi stupēdus, venerandus, & admirandus, ut cōstat ex his, quæ observant Brisson. Hotman. Berru. Prateius, Ioan. Calinus, & reliqui, qui de verbis iuris scripserunt, Alciat. lib. 2. Parergon. cap. 6. Corras. in l. 2. §. deinde ex his, D. de orig. iur. num. 17. & 18. & lib. 5. miscellan. cap. 15. & lib. 3. cap. 22. Ioan. Fungerus in Etymol. Græco-Lat. in eisdē verbis, Gilbert. Regius lib. 1. enātioph. cap. 24. Ant. Cardosus in d. verb. *Papa*, num. 1. & Sebast. Covarr. in Thesaur. ling. Hisp. verb. *Papa*, fol. 577. & verb. *Pontifice*, fol. 592.

86 Et † licèt olim Papæ nomen alijs etiam inferioribus Episcopis tribueretur, ut latè observat Hieronym. Savaro in comment. ad Sidon. Apol. epist. 1. lib. 6. & alibi passim, & Corras. d. cap. 15. posteà tamen circa annum 850. Episcopis tribui desijt, & peculiare solius Romani Pontificis ob eminentiam dignitatis factum fuit, ut cōstat ex Concil. Chalcedon. act. 16. & testatur Baronius in Martyrolog. ad diem 10. Ianuarij, Anton. Mornacius in observat. super Cod. ad l. 4. C. de summa Trinit. pag. 14. & novissimè Mauclerus in epistola dedicator. ad libros de Monarch.

87 Neque hoc mirū videri debet, cùm apud † Hebræos, Athenienses, Lacedæmonios, Ægyptios, Persas, Gallos, Germanos, Romanos, & sapiētissimas alias nationes, id commune fuerit, ut iidem forent Pontifices Maximi, ac Reges, sive in sacra, & profana simul summum ius Sacerdotes haberent, ut habetur Deut. cap. 17. & apud Ioseph. lib. 14. antiq. cap. 16. & 17. Xenophōt. in lib. de Rep. Lacedæmoniorum, Aelian. lib. 14. de varia hist. cap. 34. Strabon. lib. 17. Euseb. in Chronic. Agathiam lib. 2. Cæsar. lib. 6. de bello Gallico, Tacit. de morib. German. Cicer. lib. 2. de legib. Valer. Maxim. lib. 1. cap. 1. & latè prosequitur Cæsar Baronius dict. anno CHRISTI. 57. numer. 33. & seqq. & eo translato, & nō relato Th. Bozius lib. 4. de Ital. statu cap. ult. & de ruinis Gent. lib. 3. cap. 6. Paramus dict. opin. 3. ex num. 53. & Marta dict. 1. par. de iurisdict. cap. 22. num. 7. & 8. & cap. 25. ex num. 50. Petr. Greg. lib. 15. Syntagm. cap. 1. Bobadill. d. cap. 17. n. 3. & 10. & tx. in cap. Cleros, 21. dist.

88 Et † conducit, quod magis in specie nostra de Hebręorum Sacerdotibus tradit Boz. d. lib. 3. de ruinis Gēt. cap. 2. pag. 234. quòd ad eos præcipuè spectabat, terram Promissionis dividere, & eam quisque partē sortiebatur, quam illi assignassent, ut habetur Iosue 14. qui etiam, eâdem de causa, ut idē Auctor advertit lib. 1. cap. 1. pag. 128. in superhumerali vestis Sacerdotalis, quæ *Poderis* appellabatur, totum Orbem contextum gerebat, quasi totū illum suis humeris gestari, & ex pręscripto suo gubernari, significaretur.

89 SECUNDÒ facit, quòd licèt plures Auctores in ea opinione fuerint, ut in CHRISTO, ut homine, nullum temporale Regnum, nec dominiū constituāt, ut vidimus suprà in 2. arg. contrariæ assertionis: verior † tamen, & magis communis esse videtur aliorum sentētia, qui CHRISTO omnia creata subiecta fuisse dicunt, & à CHRISTO gubernari, non modò uti Deo, sed etiam uti homine, quia sibi hæc omnia habuit.

90 Quam ita † constāter à sanctis Patribus teneri affirmat Thom. Boz. de ruinis Gentium, lib. 6. cap. 1. ut ab ea recedere, hæreticum esse dicat. Sic enim tradunt S. Irenæus lib. 4. adversus hæreses cap. 37. Iustinus q. 140. Athanas. lib. 5. cap. 4. Basil. Psalm. 2. Cyril. Ierosolymit. catech. 10. Chrysost. cap. 1. ad Ephes. & ad Hebræ. Ambros. in eâdem epistol. ad Hebrę. Hieron. par. 7. August. lib. 2. de concup. pag. 109. Hilarius lib. 2. sup. Matth. in princip. Cyril. Alexandrin. lib. 2. in Ioan. cap. 13. & Theologi communiter in 4. distinct. 48. q. 1.

A qui-

91 A quibus † in substantia non valdè dissentiunt, qui alia consideratione utétes, resolvũt, CHRISTVM ab instãti suæ conceptionis ex dono Patris, & Hypostaticæ unionis virtute, absolutam, & universalem totius Orbis Monarchiam, & iurisdictionem tam in temporalibus, quàm in spiritualibus habuisse, ita ut absque cuiusquam iniuria, usurpare sibi potuerit, & possit omnia mundi Regna, Reges deponere, ac denique de rebus omnibus temporalibus ad libitum statuere, tanquam illi simpliciter, ac plenè subiectis. 92 Quamvis † hoc dominium non tollat ab alijs hominibus iura, & dominia Regnorum, cęterarumque rerũ, quas Deus illis concessit; neq; CHRISTVS ipse eo unquam in eorum damnum uti voluerit, qui propter eximiam suam humilitatem, & mansuetudinem magis venit ministrare, quàm ministrari, & spiritualia, quàm temporalia tractare, ut ipse dicit Matth. 20. & Marc. 10.

93 Quam opinionem † absque ullo ęnigmate amplectitur D. Bernard. lib. 3. de consid. ad Eugen. dum ait: *Dispositio tibi super Orbem credita est, non data possessio. Non tu ille, de quo Propheta ait: Et erit omnis terra possessio eius. Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat & iure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris. Cui enim alteri dictum est: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

94 Et † ultra D. Antonin. Almain. & Turrecremat. suprà num. 34. relatos, latè, & optimè probat, & defendit Burgens. in addit. 2. ad Matth. capit. 2. Roffensis contra Luther. artic. 25. Nicolaus Grandis in illud ad Hebræ. 1. quem constituit hæredem universorum. Alvar. Pelagius de planct. Eccles. lib. 2. Episcopus Chiapens. in dict. tractat. comprobatorio, fol. 20. Malferitus dict. cons. 769. numer. 47. & sequentibus, Marquard. de Iudæis, 2. part. cap. 2. num. 3. Augustin. de Ancona in summ. de potest. Eccles. quęst. 1. art. 1. Ant. Corsetus de potest. Regia, 5. par. num. 32. Albert. Pighius lib. 1. Hierarch. Eccles. cap. 3. Navarrus, qui plures alios recenset in dict. cap. novit, notab. 3. num. 8. & seqq. Durand. de origin. iurisdict. q. 3. Sotus in 4. dist. 25. q. 2. art. 1. & 4. Angelus Rocha in Bibliotheca Vaticana pag. 185. & seq. Bañez de iust. & iur. quæst. 4. de dom. dub. 1. conclus. 1. col. 138. Aragon q. 67. art. 1. §. cæterum, Salon quæst. 4. art. 4. vers. *Tertia opinio*, Alfons. Mendoça in quodlibet. de dom. CHRISTI, §. 1. & seqq. Cæsar Baron. in Annal. Eccles. anno CHRISTI 57. num. 28. & seqq. Molina omnino vidẽdus d. tract. 2. q. 28. vers. *Quinta conclusio*, Paramus d. q. 1. opin. 3. in princip. & opin. 4. ex num. 61. & num. 90. ubi plurimos Auctores cumulat, expressè tenẽtes, nullâ ratione denegari posse CHRISTO prædictam temporalem potestatem, saltem in habitu, Zevall. in pract. commun. quęst. 283. & 739. Valençuela in monitor. contra Venetos, 3. par. num. 69. fol. 78. Pat. Suarez in 3. par. 1. tom. disp. 48. Gabriel Vazquez in eâdem 3 par. disput. 87. cap. 2. Pat. Salazar in comment. Proverb. cap. 8. & novissimè Franc. Mendoça in comment. ad cap. 2. Reg. annot. 15. sect. 3. num. 22. pag. 665. Thom. Bozius de ruin. Gentium lib. 6. cap. 1. & Marta dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 22. & in appendice eiusdem capitis, pag. 46. & 47. & novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarchia, 1. parte, lib. 3. cap. 3. & sequentibus, & Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 6. num. 56. & 76.

95 Quibus † apertè Regius Psaltes favere videtur, dum Psalm. 2. & 23. pręnuntiat, CHRISTVM à mari usque ad mare dominaturum, Reges cum insulis munera illi oblaturos, gentesque in hæreditatem suam habiturum, & in possessionem suam terminos terræ.

Nec-

Necnon illud Psal. 109. ubi CHRISTI Sacerdotium secundùm ordinē Melchisedech futurum prædicit, quem cōstat simul Regem, & Sacerdotē fuisse.

96 Quod † D. Paul. ad Hebr. 6. vers. 7. dilucidius interpretatur, scribens, quòd sicut Melchisedech dictus est Rex iustitię, itemque Rex Pacis, & ab Abrahā decimas accepit, cui & benedixit, ita CHRISTVS, cuius est nomen à Regno, tam in hoc mundo, omnia sibi subijciēs, quàm in cœlo esset perpetuò regnaturus.

Ipsi quoque Davidi Psal. 88. pollicitus est olim Deus, ex eius semine perpetuum Regem nasciturum. Et † ante

97 eum hoc ipsum præviderat Iacob Genes. 49. dum dixit, non defuturū sceptrum de Iudà, nec Ducem de fœmore eius, donec veniret, cui repositū esset, nempè CHRISTVS, ut omnes interpretantur.

Singulariter tamen audiendum est illud Apocal. cap. 19. *Et habet in vestimento, & in fœmore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium?* ibi enim sermo procedit de CHRISTO, in quo, cùm per vestimētū humanitas, ut vult D. Gregor. hom. 3. in Ezech. & per fœmur Divinitas, quæ secundùm eundem Gregor. est tota Dei firmitudo, & fœcunditas, intelligatur, satis ostenditur, quòd CHRISTVS Dominus non solùm est Rex, & Regum radix quantum ad naturam Divinam, sed etiam quantum ad naturam humanam, prout latiùs explicat M. Fr. Ant. Perez in Laurea Salmant. certam. 5. de homin. præfect. cap. 2. num. 11.

Et in idem tendit illud Isaiæ cap. 9: *Et factus est Principatus super humerum eius* (scilicet CHRISTI) *& vocabitur nomē eius Admirabilis, Consiliarius Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps Pacis: multiplicabitur eius Imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & Regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia amodo, & usque in sempiternum.*

98 Quod † Regnum, non solùm super Iudæos datum fuisse, quis putet, cùm ad omnes gentes extendatur, dum dicitur: *Omnes Reges terræ adorabunt eū, & omnes gentes servient ei*, cap. displicet 23. q. 4. & supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem in hoc sęculo, & in futuro fuisse, scribat D. Paul. ad Ephes. Colossens. Philipp. & Hebræ. 1. Et † omnia, quæ

99 Pater habuit, manibus, imò & pedibus eius subiecta dicantur, Psal. 8. Matth. ult. Ioā. 5. 12. 13. & 16. cap. tua nobis, de decimis, cap. fundamenta, in princ. de elect. lib. 6. & Paul. 1. Corinth. 5. ubi concludit, hoc Regnum CHRISTI omnem principatum, potestatem, & virtutem evacuaturum: *Deus enim, cùm illud ei tradidit, omnia subiecit sub pedibus eius; cùm autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio, præter eum, qui subiecit ei omnia, &c.*

His non incongruè addi posse existimo insignem Ioseph. locum ab alijs nequaquam animadversum, lib. 7. de bello Iudai. cap. 12. in fine, ubi apertè testatur, in sacris libris terrenum hoc totius Orbis Imperium, cuidam ex Iudæorum finibus prænūtiari. Nisi quòd ipse, ut Vespasiani gratiam iniret, de eo temerè vaticinium exponit, sic inquiens: *Sed quòd maximè eos ad bellum excitaverat, responsum erat ambiguū, itidem in sacris libris inventum, quòd eo tēpore quidam esset ex eorum finibus Orbis terræ habiturus Imperium. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sūt. Hoc autē planè responso Vespasiani designabatur Imperiū, qui apud Iudæā creatus est Imperator. Sed enim homines fatū vitare non possunt, etiamsi præviderint, &c.*

Neque hoc † ignoraverunt Sibyllę, à quibus accepit Virgilius Eclogâ 4. quamvis more suo, ut ait Bozius ubi sup. fabulas audeat immiscere, & aliò rem detorqueat, dum † canit:

100 *Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,*
Magnus ab integro sæclorū nascitur ordo.

Iã redit & Virgo, redeũt Saturnia Regna
Iam nova progenies cœlo demittitur alto,
Pacatumq; reget patrijs virtutibus Orbẽ.
Et paulò pòst, cuncta illius potestati tradita agnoscens, & ab ipso pendêre:
Aggredere, ò magnos, aderit iam tempus, honores
Chara Deũ soboles, Magni Iovis incrementum.
Aspice convexo nutantẽ pondere mundũ,
Terrasque, tractusque maris, cœlumq; profundum:
Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.

Quibus Ego adijcio, quod in simili quæstione † de omnipotentia CHRISTI Theologi disputant. Etenim quãvis CHRISTVS, ut homo, absolutè loquendo, omnipotens nõ fuerit, ut docet D.Thom. 3.p.q.13.art.1. & seqq. Caietan. Medin. & Suar. ibid. & Alex. de Ales, 3.p.q.14. cæteriq; Theologi cũ Magistro in 3. Senten. dist. 14. Ipsi tamen resolvunt, omnipotentiã Dei cõmunicatã fuisse humanitati CHRISTI, ut est instrumentũ coniunctũ Verbo, vel per communicationẽ idiomatum, ut dixit D.Thom. d.q. 13. art. 1. ad 1. vel proprius quoniam ipsa CHRISTI humanitas, ob talẽ unionẽ ad Verbũ, elevata & sublimata fuit, ut esset ad nutum suæ voluntatis, & ex suo arbitrio principium efficiens, & activum, instrumentale tamen, miraculorum, & operationum supranaturam, ut latius explicant D.Greg. hom. 28. in Evang. D.Thom. 3 p.q.56. art. 1. ad 3. Caiet. in 3.p.q.13. art. 2. & plurimi Patres, qui varijs in locis de hac virtute omnipotenti humanitatis CHRISTI loquũtur, quos recenset Rutil. Benzonius de anno Iubilæi, lib. 2. cap. 34. pag. 208. & præsertim Euthymius lib. 7. in Lucam cap. 19. ubi sic ait: *Quemadmodum ferrum, quod in igne aliquo tempore permansit, habetque ignis rationes, ita quoque sancta ipsius caro Divinitati unita, quæ Divinitatis sũt, operabatur. Ideò manus quidẽ mortuũ, ac desertum corpus coniunxit, vox autem recedentem animam revocavit.*

102

TERTIÒ facit, quòd hâc dominatione in CHRISTI humanitate supposita, quam † non solùm creationis, verùm & redemptionis titulo ei concedunt plures ex Auctoribus suprà relatis, & præcipuè Marquard. dict. tract. de Iudęis, 2. p. cap. 2. num. 3. Bermon. Choveron. in tract. de pub. concub. rub. de adulter. num. 37. Marc. Anton. Marsilius in tract. de origine redit. Eccl. 3. par. cap. 23. num. 94. & 95. & Valenç. d. monit. 3. p. n. 70. Piè † credendũ, & existimandum est, eundẽ CHRISTVM, hoc tale Regnum, sive dominium tẽporale, quod habuit & habet, Ecclesiæ, & Põtifici, qui eũ repræsentat, cõmunicare voluisse, sicut & cętera privilegia, quę in primo argumento retulimus, iuxta text. in d. cap. quanto, de translat. Episcop. cap. ut nostrum, ut Eccles. benef. cap. fundamenta, § decet, de elect. lib. 6. cap. pro humani, de homicid. eod. lib. Clem. 1. §. de Magistris, & plura alia, quæ in specie nostra de hac translatione dominij tẽporalis notat D.Tho. lib. 3. de regim. Princip. cap. 10. Ioan. de Lignano relatus à Cardin. in Clem. ne Romani. § irritũ, col. 3. de electione, Episcop. Chiapens. in d. tract. cõprobator. fol. 19. & fol. 62. & seqq. ut benè Guillerm. Benedict. in cap. Raynuntius, verb. *Et uxorem*, decis. 1. n. 8. Thom. Boz. omnino videndus lib. 16. de signis Eccl. Dei, cap. 1. per tot. ubi latè † ostẽdit, CHRISTI, & Ecclesiæ esse idem Regnum, Marta d. 1. par. cap. 22. ex num. 1. & Valẽçuela ubi sup. num. 72.

103

104

105

Etenim † cùm Ecclesia sancti Dei Sponsa sit, ut colligitur ex illo Cantic. 4. & 5: *Veni de Libano Sponsa mea, &c.* Isaiæ cap. 61. Psal. 44. Apocalyps. cap. 12. Paul. ad Ephes. cap. 1. & expresse probat tex. in cap. 1. 97. dist. cap. nuptiarũ 27. q. 1. cap. 1. § sed ubi, de sacra unct. Clem. 1. §. & quod in hac, de sum. Trin. Clem. Romani, de iur. iurãd. D.Bernard. serm. 69. in Cantica, cum alijs traditis à Cosma Gumier. in Pragmat.

106

mat.sanct.tom: 1.tit.de auct. Concil. general. cap. sacrosancta, §.1. verbo, *Christo*, Fevardentio sup. Ruth. cap. 1. sect. 16. vers. *Hicquoque*, & cap. 3. sect. 4. vers. 3. & Thom. Boz. ubi sup. sponsæ 107 quidem † negare non decet, quod in persona sponsi conceditur, l. Princeps legibus, vers. *Augusta*, D. de legibus, ibi: *Augusta autem licèt legibus soluta non sit, Princeps tamen eadem illi privilegia tri-* 108 *buit, quæ & ipse habet.* Unum † quippè corpus, & unam vocem constituūt, ut preclarè expēdit D. August. epist. 120. ad Honoratum, & lib. 3. Doctr. Christ. cap. 31. & tom. 10. serm. 234. sic inquiēs circa expositionē Isai. d. cap. 61: *Sponsum & Sponsam Christum intelligimus & Ecclesiam, sed erunt duo in carne una, Sacramentum magnū, inquit Apostolus, in Christo & Ecclesia, igitur iam non duo, sed una caro. Si igitur caro una competenter & vox una. Rursus idem Isaias alibi optimè meminit unum esse ipsos duos: loquitur enim in persona Christi, & dicit: Sicut Sponso imposuit mihi mitrā, & sicut Spōsā ornavit me ornamēto: unus videtur loqui, & Sponsum se fecit; & Sponsam se fecit: quia non duo, sed una caro: quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: illi carni adiungitur Ecclesia, & fit Christus totus corpus, & caput.*

109 Unde † doctissimus, & acutissimus Scotus in tract. de perfect. stat. q. 9. quē refert, & sequitur Troilus Malvis. in tract. de Canonizatione Sanct. dub. 2. inquit, quòd Papa est Vicarius Christi, non solùm in quantum CHRISTUS fuit Ecclesię Prelatus, sed in quantum fuit totius mūdi Dominus, & quòd de statu, & bonis hominū potest ordinare.

110 Et † D. Cyrill. in lib. Thesaurorum eandem sententiā his verbis sequitur, & amplificat: *Dedit Filius Dei Petro plenè, & perfectè claves Regni cœlorum, quoniā sicut ipse accepit à Patre Ducatū, & sceptrum Ecclesiæ gentium ex Israël egrediens super omnē Principatū, & potestatē, & super omne quodcunque est (ut in eius nomine genua cuncta curventur) plenissimam potestatem, sic & Petro, & eius Diadochis, hoc est, successoribus, non minus, sed plenissimè commisit, &c.*

Quod etiam ex eo magis suadetur, ut prædicti Auctores considerant, & Molina d. cap. 29. col. 135. & plures alij relati à Paramo d. opin. 3. n. 35. & 46. & meliùs Marta d. 1. p. cap. 16. n. 2. & seqq. Quia cū † CHRISTUS Dominus Petro, & successoribus universalē potestatem concesserit ad dirigendos homines ad vitā, & fœlicitatē æternā, & sic ad ultimum finē, debuit etiā subijcere omnes alias potestates sæculares, ad quas spectat dirigere homines ad virtutē, & fœlicitatem temporalē, quæ servit tanquā mediū ad adquirendam æternā. Ei quippè, ad quem ultimi finis cura pertinet, subiecti esse debent, habentes curā finiū antecedentium, ex doctrina D. Thom. d. lib. 1. de regim. Princip. quā pluribus ornavimus sup. cap. 16. n. 56. & 57. Neq; satis perfectè instituta, & ordinata Respublica Ecclesię videri posset, si CHRISTUS in eā prędictā potestatē nō trāstulisset, & sicut ipsa una est, & ipse unus omniū Princeps, & Dominus extitit, ita reliquas omnes potestates Romano Pontifici non subijceret, & ad unum dumtaxat supremum & Monarch cū imperiū reduceret, quod † esse omnium utilissimū, & perfectissimum pluribus probat Paramus ubi sup. n. 47. & seqq. Pet. Greg. lib. 5. de Repub. cap. 3. Iust. Lips. lib. 2. Politicor. cap. 2. & Bobadilla lib. 1. Polit. cap. 1. n. 15. & novissimè & latissimè Michaël Maucler. de Monarch. 1. p. lib. 4. per tot. & in nostris terminis Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 6. num. 1. 111 112

QUARTÒ considero, quòd directa hæc, & generalis Summi Pontificis in temporalibus potestas, & dominatio, non solùm tot, tantorumque Patrum auctoritate, & asseveratione munitur, quos in hoc capite, & præcedēti adeò longâ serie congessimus: verùm † multis etiam Sacræ Scripturæ, & Pōtifici- 113

juris

iuris oraculis, quibus vix est, ut congruum responsum à contrariæ partis sectatoribus assignari possit. Inter

114 quæ caput effert † illa Ieremię vaticinatio cap. 1: *Ecce constitui te super gẽtes, & Regna, ut evellas, dissipes, ædifices, & plantes*, quam de suprema ista potestate signanter intelligit Div. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 19. relatus à Gregor. Lopez in dict. l. 2. gloss. mag. col. 3. in fin. vers. *Facit ad ista*, ubi advertit, sub his verbis, non solùm peculiarem iurisdictionẽ in subditos accepisse videri, dum ait: *Super gentes*, sed etiam generale quoque dominiũ, & gubernationem Rerumpublicarũ, cùm adijciat: *Et Regna*, in quibus amplam potestatem Summi Pontificis agnoscit, ad plantandum, ędificandum & dissipandum quidquid pro bono universalis Ecclesiæ iudicaverit convenire. Et quòd non solùm ad fideles, verùm ad infideles etiam extendatur: ex illo verbo: *Gentes*, deducit Baronius dict. anno CHRISTI 57. numer.

115 28. Nam † & hi, ut diximus, ad Ecclesiæ gubernationem spectant, si id Fidei conservatio, vel dilatatio poposcerit, vel alia iusta causa, quę animum Pontificis moveat, ut observat Episcop. de Chiapa d. tract. comprobator. fol. 19. & seqq. & fol. 46. & 47. & Roffensis contra Lutherum art. 25. ubi inquit: Primatum Petri super omnes Reges, & Regna mundi iam impletum esse quoad donum, & ius potestatis, quam traditam habet à CHRISTO, vel quoad habitum in toto mundo, etiam super infideles, cùm CHRISTUS Petro Ioan. 20. omnes generaliter oves ei pascendas commiserit.

Quibus convenit illud, quod de B. Petro canit Ecclesia, dum ait: *Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.* Et

116 Nicolaus † Põtifex in cap. 1. distinct. 21. ubi inquit: *Ecclesiam solus ille fundavit, & super petram Fidei mox nascentis erexit, qui Beato Petro vitæ æternæ clavigero iura terreni simul, & cœlestis Imperij commisit.* Quod etiã refertur in cap. omnes 22. dist. & consonat tex. in cap. tibi Domino 63. dist. cap. alius, cap. nos Sanctorum, cap. auctoritatem, in fine 15. q. 6. cap. quia præsulatus 1. q. 4. & cap. duo 96. dist. Extravag. si fratrũ, §. sanè in nostrã, Ioan. XXII. cap. licèt ex suscepto, de foro compet. cap. venerabilem, de electione, Clem. Pastoralis de re iudicata, cap. ad Apostolicæ, eod. tit. lib. 6.

117 Innocentius etiam III. in † cap. solitæ, de maiorit. & obed. ex d. Ieremiæ loco, & ex illo Ioannis: *Pasce oves meas*, & altero Matth. cap. 16: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis, &c.* eandem supremam, & universalem Pontificiæ sedis auctoritatem, & potestatem ostendit, quoniam Dominus, inquit, inter has oves, & alias nequaquam distinxit, & nihil excepit: qui dixit: *Quodcunque.*

118 Et idem † Innocent. in cap. per venerabilem 13. vers. *Rationibus*, qui filij sint legitimi, ex eisdem locis, & ex alio Deuteron. cap. 17. ubi in causis arduis, & difficilibus Sacerdotes adiri iubentur, concludit, Romanum Pontificem, non solùm in Ecclesiæ patrimonio, super quo plenam in temporalibus potestatem gerit, verùm etiam in alijs regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercêre. Quò forsitan respicit text. in cap. quicunque litẽ, & in cap. quæcunque contentiones 11. quæst. 1. ubi omnes lites, & contentiones tam spirituales, quàm temporales ad iudicium Summi Pontificis pertinêre dicuntur.

119 Sed expressius, & urgentius cæteris idem argumentum, eisdem & alijs auctoritatibus, & rationibus consideratis, prosequitur Bonifacius IIX. † in celebri illa extravaganti unam sanctam, de maiorit. & obed. inter communes. Vbi postquàm latè sanctę Catholicæ & Apostolicæ Ecclesię unitatẽ probavit, & eiusdẽ generalẽ potestatem,

tem, & superioritatē in spiritualibus, & temporalibus probat, & unius ovilis unicum pastorem esse debêre, & quòd cùm Dominus ipse Petro Pasce oves, & quidem, *Meas*, dixerit, & generaliter, non singulariter has, vel illas, per hoc cōmisisse sibi intelligitur universas. Et posteà addit: *In hac ergo potestate* † *duos esse gladios, spiritualem videlicet, & temporalem Evangelicis dictis instruimur. Nam dicētibus Apostolis, ecce duo gladij hic: in Ecclesia scilicet, cùm Apostoli loquerentur, non respondit Dominus nimis esse, sed satis. Certè qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, malè verbum attendit Domini proferentis: Converte gladium tuum in vaginā. Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritualis scilicet & materialis; sed is quidē pro Ecclesia, ille verò ab Ecclesia exercendus: ille Sacerdotis, is manu Regum, & militum, sed ad nutum, & patientiam Sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subijci potestati. Nam cùm dicat Apostolus ad Romanos 13. Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt; non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, & tanquàm inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundùm Beatum Dionysium, lex Divinitatis est, infima per media in suprema reduci. Non ergo secundùm ordinem universi omnia æquè ac immediatè, sed infima per media, & inferiora per superiora ad ordinem reducuntur, spiritualem autem, & dignitate, & nobilitate terrenam quamlibet præcellere potestatem, oportet tāto clarius nos fateri, quanto spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, & benedictione, & sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerū gubernatione claris oculis intuemur. Nam veritate testante, spiritualis potestas terrenam potestatē instituere habet, & iudicare, si bona nō fuerit. Sic de Ecclesia, & Ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Ieremiæ: Ecce constituite hodie super gentes, & Regna, & cætera, quæ sequūtur. Ergo si deviat terrena potestas, iudicabitur à potestate spirituali: sed si deviat spiritualis minor, à superiori: si verò suprema, à solo Deo, non ab homine poterit iudicari: testante Apostolo: Spiritualis homo iudicat omnia, ipse autem à nimine iudicatur. Est autem hæc auctoritas (etsi data sit homini, & exerceatur per hominem) non humana, sed potiùs Divina, ore Divino Petro data, sibique, suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit petra, firmata: dicente Domino ipsi Petro: Quodcunque ligaveris, &c. Quicunque ergo huic potestati à Deo sic ordinatæ resistit, Dei ordinationi resistit, nisi duo (sicut Manichæus) fingat esse principia: quod falsum, & hæreticum iudicamus: quia testante Moyse, non in principijs, sed in principio cœlum Deus creavit, & terram. Porrò subesse Romano Pontifici omni humanæ creaturæ declaramus, dicimus, diffinimus & pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis.*

120

Cui † textui, quatenus de duobus illis Apostolorum gladijs sermonē fecit, facem prætulit D. Bernard. lib. 5. de consid. ad Eugen. ubi eisdem ferè verbis eandem sententiam amplectitur. Quam etiam repetit D. August. in pluribus locis relatis ab Ivone Carnotensi in Decret. part. 10. cap. 59. & 75. & D. Thom. sup. 2. Sent. distinct. ultim. in exposit. text. ad 4. ubi dicit, † quòd spirituali potestati sæcularis in Papa coniungitur, qui utriusque potestatis apicem tenet, hoc eo disponente, qui est Rex, & Sacerdos; & tradit alia Paramus dict. opin. 3. per totam, Anastas. Germon. d. cap. 13. num. 18. Fr. Marc. Anton. de Camos in sua Microcosmia 3. part. dialog. 4. pag. 44. Et † elegantissima, ac pijssima illa epistola B. Ignatij de Loyola ad Claudium Regem Abyssinorū Romę scripta 7. Kalend. Marcias ann. 1555. cuius verba ad litteram refert Pet. Maffeius histor. Ind. lib. 16. pag. 389. & seq. & Fr. Anton. de SanRoman lib. 4. hist. Ind. Orient. cap. 26. pag. 767. ubi plura de Ecclesiæ unitate, & universali potestate notantur

121 122 123

&qualiter hoc olim per Isaiam Dominus adumbrasse videatur, cùm loquēs de † Eliachim Pontifice Maximo dixit: *Et dabo clavem domus David super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat.* Quo videlicet typo figuratus est Petrus, eiusque successores, † quibus datam integram potestatem declarāt claves, consuetum utique symbolum, & insigne pleni, atque absoluti dominij, l. clavibus 74. D. de contrahen. empt. cum alijs traditis a Covar. lib. 3. variar. cap. 16. num. 11. Tiraquel. de constit. 3. par. limit. 6. num. 4. & ampliat. 3. num. 3.

124 125

126 Et † licèt hæc insignis, & nobilis Extravagans unam sanctam videatur posteà aliquo modo correcta, sive temperata per Clementem V. Bonifacij successorem, quatenus in favorem Philippi Regis Francorum declaravit in Extravag. meruit, de privileg. per illam nullum Regi, & Regno Gallię præiudicium generari, nec amplius Ecclesiæ Romanæ subiectos esse, quàm anteà existebant: hoc tamen (ut benè advertit Germon. suprà num. 51. & 67. & Marta d. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 25. num. 30.) Ecclesiæ iuribus neutiquam derogavit. Et † quantumvis dispositionem Pontificiam correxisset, rationes tamen, quibus nitebatur, revocare, & enervare non potuit, quæ æternæ, & immutabiles sunt, l. eas obligationes, D. de capit. minut. & notat Abb. in cap. non debet, de consang. & affin. Anton. de Butrio, & Ioan. de Imola in cap. 1. de constit. & Ioan. Andr. & Geminianus in cap. 1. §. illum autem de restit. spoliat.

127

128 QVINTÒ & ultimò perpendi potest, † quòd quemadmodum ea bella iusta censeri solent, quæ Dei præcepto, vel auctoritate peraguntur, iuxta text. in c. illud 23. quæst. 2. & alia, quæ diximus suprà hoc lib. cap. 2. num. 25. Ita communi omnium Doctorum cōsensu receptum est, illa quoque iusta cēseri debêre, quæ ab eius Vicario ob religionis augmentum, vel ex alijs legitimis caussis adversus infideles indici iubētur. Atque adeò, † quæ in eiusmo li bellis capiuntur, iustè, & legitimè possideri, & retineri posse, quamvis nunquam anteà Christianorum fuissent, & infideles ipsi quietè & in pace vivere vellent, ut communiter resolvunt Doctores, præcipuè Anto. de Butrio, & Ioan. de Annania in cap. quod olim, de Iudæis Oldrad. conf. 72. Hostiens. Innocent. Anchar. & alij in d. cap. quod super de voto, Bartol. in l. 1. C. de Pagan. idem Annania in cap. 1. col. 2. de sagittarijs, idem Innocent. in cap. olim de restit. spolia. Calderin. cons. 95. n. 3. vers. *De Papa*, aliàs cons. 1. de tregua, & pace, ubi ait, tenentes contrarium ab hæresi non distare, Bald. cons. 389. incipit: *Consuetudo est*, in fine, num. 10. lib. 2. ubi notabiliter inquit, auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Pontificem residêre, Alex. cons. 130. super eo, num. 4. & 5. lib. 7. Marquard. omnino videndus in tract. de Iudæis, & Infid. 1. part. cap. 6. & cap. 14. vers. *Præterea*, Malferitus dict. cons. 769. apud Mandell. num. 78. Georgius Cabedus decis. Lusitan. 2. part. decis. 47. num. 1. & alios congerens Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus*, conclus. 124. & verb. *Bellum*, conclus. 36. & Nos suprà hoc lib. 2. cap. 19. num. 36. & post hæc scripta Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 9. num. 10. & 11.

129

130 Cuius † potestatis, & auctoritatis ratione, ijdē ipsi Auctores cōcludunt, licitū, & usu receptissimum esse Apostolicæ sedi, terras, & provincias taliū infidelium, aut hæreticorū aliquibus Christianis Principibus debellandas, occupandas, & pleno iure possidēdas concedere, etiā antequā ab ipsorū infidelium manibus sive faucibus ereptæ

fuerint, ut in Regno Ierusalem, Carolo Magno concesso, tradidit Bartol. in l. liber homo, la 2. D. de verb. oblig. l. fin. D. de action. empti, & in l. id quod apud hostes, ubi latè Iason. D. de legat. 1. Oldrad. cons. 268. Martin. Laudens. in tract. de Principe, §. 246. & generaliter in quibuslibet alijs terris, & insulis Infidelium, Paganorum, & Hæreticorum, idem Bartol. in dict. l. 1. C. de Paganis, & in tract. de insula, verb. *Nullius*, num. 7. & in Extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis*, num. 9. Bald. † in l. 1. C. de iure liber. col. 5. ubi inquit: ***Hodie, ubicunque iurisdictiones vacant, ut in Regnis infidelium, apud quos non est vera dignitas, nec naturalis dignitas, nec naturalis iurisdictio, occupanti conceditur Catholico, ut fuit in Regno Hispaniæ, ut notat glossa Decreti.*** Quæ glossa, ut advertit Episcopus Chiapens. in d. tract. comprobat. fol. 31. forsitan est cap. Adrianus, verb. *Per singulas*, dist. 63. idem tradunt Domin. & Phil. Francus per text. in cap. Abbate sanè, §. & allegabatur de re iudic. lib. 6. Angel. disput. incip. *Renovata guerra*, Ioan. de Lignanis in tract. de bello, 1. part. Franc. Vargas in tract. de auct. Pontif. confir. 10. n. 4. & 5. & Anastas. Germon. dict. lib. 3. cap. 13 à num. 27.

131

Et † licèt Episcopus Chiapensis ubi suprà hoc restringere velit ad provincias, quæ olim Christianorum fuerunt, & iniustè ab infidelibus detinentur, & differentiam inter Saracenos, Hæreticos, aliosque Fidei hostes, & inter simpliciter infideles, constituat, quam etiam admittere videtur Petrus de Ravena sing. 585. Bartolus tamen, & reliqui auctores suprà relati, generaliter, & indistinctè loquūtur, & expressius Malferitus, & Marquard. ubi sup. Marta d. 1. part. cap. 24. num. 10. & sequentib. ubi de hac Indiarum donatione specialiter agētes, resolvunt, quòd omnes Doctores indifferenter tenēt, etiam res, & provincias, quæ semper infideliū fuerint, posse relinqui, ac donari sub conditione, si ab hostibus capiantur. Quia † licèt aliàs imprudens & temerarium consiliū censeri soleat, hostium bona, & provincias ante victoriam dividere, ut ostendit Ausonius epig. 20. Philip. Comineus lib. 5. comment. post medium, ubi periucundum exemplum adducit, & Mag. Marquez in Gubernat. Christiano lib. 2. cap. 31. pag. 340. & seq. Adhuc † tamen expectatio talis conditionis honesta reputatur, iuxta ea, quæ notant scribentes per text. ibi in d. l. liber homo, & in d. l. id quod apud hostes: quibus addere possumus tex. in l. si quid mater, C. de don. quæ sub modo, & in l. si servitus, §. futuro, D. de servit. urb. præd. cū notatis a glossa in cap. ad dissolvendum verb. *Accusari* ad fin. de desponsat. impub. Bart. in l. servos num. 4. D. de alim. & cib. legat. Et † tex. in d. cap. Abbate sanè, vers. *Et allegabatur*, ubi Rex Aragonum donavit Hospitalarijs sancti Ioannis castrum Curvariæ cū suis finibus, inter quos erat locus de Rossellis, quæ ab infidelibus posside bantur, & nunquam Christianorū fuerant, sub ea conditione, si Rex illa ab eisdē hostibus caperet, & talem donationem valuisse Summus Pontifex ibi apertê supponit, & prosequitur Philip. Francus, & Domin. ibidem num. 40.

132 133 134 135

Qui ex eodem principio deducūt, quòd † licèt Ecclesiæ, quæ nondum constructa est, nihil donari regulariter posit, cap. ad audientiam, el 2. de Eccles. ædific. & in eod. cap. Abbate sanè, ubi tamen talis donatio sub ea conditione fit, quam sit honestū expectare, vel non agitur, ut eidem Ecclesiæ statim acquiratur, sed postquàm iam ædificata, vel constructa fuerit, tunc iure optimo sustineatur, ut latiùs etiā notat & prosequitur Bart. cons. 26. nume. 1. lib. 1. Abbas in dict. cap. ad audientiam, n. 2. Guid. Papę decis. 267. & ibi eius additionator Ranchinus, Guil. Benedict. in cap. Raynuntius, de

136

teſtam. verb. *Et ſoboles, quam geſtabat in utero*, num. 15. Lambertin. de iure patron. 1. part. lib. 1. quæſt. 5. art. 10. Menochius conſ. 29. num. 59. & 60. vol. 1. & Nicol. Garcia de beneficijs, 5. part. cap. 9. num. 49. & 50.

137 SED † præſtat, ut in ſpecie noſtra loquētes audiamus Franc. Vargas ubi ſup. num. 5. & 6. & Anaſtaſ. Germoniū num. 29: *Qui ſecurè docent, Summum Pontificem virtute huius ſupremæ poteſtatis temporalis, de qua loquimur, non modò civitates, provincias, & Regna, quæ anteà Chriſtianam Religionem profitebantur, & deinde fuerunt ab infidelibus uſurpata, poſſe, cui libuerit, indubitanter concedere, ut illa recuperet, ſuaque faciat: ſed ea etiam addicere poſſe, quæ Chriſtianorum nunquam fuerunt, ad Chriſtianæ Fidei & Evangelij propagationem, & idololatriæ extirpationem: Et quòd his rationibus motus Alex. VI. amplas iſtas Indiarum Occidentalium regiones Catholicis Regibus, Ferdinando & Iſabellæ, eorumque ſucceſſoribus addixit; qui ex illa acquiſitione omnem omnino iuriſdictionē, ac omne imperium earundem provinciarū ſibi iure vendicant; non ipſo iure, nec iure belli, ſed Romani Pontificis auctoritate, quare iuſtè dicuntur poſſidere, arg. l. iuſtè poſſidet, D. de acquir. poſſeſſ.*

QVA ſententiâ, ut veriori & receptiori, retentâ, argumentis pro contraria conſideratis, breviter reſponderi poteſt. Ad primū, † falſum eſſe, quod in eo ſupponitur, nullo ſcilicet certo iure, vel Eccleſiæ teſtimonio probari tēporalē Romani Pōtificis poteſtatē; cùm pro ea tot, & tam aperta reperiātur, ut ſuprà conſideravimus; quæ ſuâ vi, & ratione tam infideles quàm fideles comprehendunt. Vt † omittamus eorum opiniones, qui ob ſolam infidelitatem, barbariem, idololatriam, vel mores contra naturam, ad iudicium Eccleſiæ pertinere putarunt, de quibus latè diſputavimus ſuprà hoc libro ex cap. 7. & poſt D. Antoninum in ſumma titul. 3. de dom. Reg. cap. 2. latè agit Thom. Bozius in tract. de Ital. ſtat. lib. 4. cap. 5. & 6. Quibus † non obſtat ille Pauli locus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de ijs, qui foris ſunt, iudicare?* de cuius vera, & varia interpretatione plura congeſsimus, d. cap. 14. ex num. 21.

138

139

140

141 Et † eodem modo reſponderi poteſt ad illud Ioan. ult. *Paſce oves meas*; etenim licèt infideles, dum in ſua infidelitate perſiſtunt, propriè de Chriſti, & Eccleſiæ ovili non ſint, ut concludunt Auctores in argumento relati: verius tamen eſt, quòd ad Eccleſiæ curam, & gubernationem ſpectant, ut tetigimus ſup. n. 115. & expreſsè docet Innocent. † in c. licèt de foro comp. reſolvens: *Quòd quando Chriſtus dixit Petro: Paſce oves meas, & dedit ei claves Regni cœlorum, aliquo modo eius iuriſdictioni ſubiecit Saracenos, Gentiles, & Schiſmaticos.* Et Roffenſ. contra Luth. articul. 25. ubi inquit: *Primatum Petri ſuper omnes Reges, & Regna mundi iam impletum eſſe, quoad donum, & ius poteſtatis, quam traditam habet à Chriſto, vel quoad habitum in toto mundo, etiam ſuper infideles, qui ſunt oves Chriſti, quamvis extra ovile Eccleſiæ errantes: non tamen omnino quoad executionem, vel actum poteſtatis. Quia ſcilicet ad Papam pertinet cura omnium ovium Chriſti, Ioan. 20. Paſce oves meas, non ſolùm eas, quæ ſunt intra, ſed quæ ſunt extra ovile Eccleſiæ à fide aberrantes, de quibus Ioann. 10. Alias oves habeo, quæ non ſunt ex hoc ovili, illas oportet me adducere; ſcilicet per me, & per meos miniſtros, maximè per Papam, ad quem pertinet de prædicatione nunc illis providere, ut qui voluerint liberè, non coactè ad Fidem Chriſti convertantur, &c.* Leontius quoque tradit ſub illis verbis, Ioan. 10: *Alias oves habeo, &c.* CHRISTVM oſtendere voluiſſe, ſe non tantùm Iudæorum, quibus cum loquebatur, ſed etiam omnium gentium Regem eſſe, atque paſtorem; & in eâdem expoſitione Sancti

142

omnes unanimi consensu cōveniunt. Et D. Bernard. lib. 2. de consid. cap. 8. verba illa: *Pasce oves meas*, explicans, interrogat: *Quas? illius, aut illius populi, civitatis, aut regionis, aut certi Regni? Oves meas inquit: cui nō planū nō designasse aliquas, sed adsignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.* Cui convenit Theophylactus, dum inquit: *Cùm prandendi finem ipse fecisset, totius Orbis ovium præfecturam Petro commisit*: Et idem sentiunt Orig. cap. 6. epist. ad Rom. Cyprian. de unit. Eccles. Arnob. Psalm. 138. Chrysost. homil. 1. de pœniten. & reliqui Græci, & Latini Patres Ecclesiæ, quorum dicta latè perpendit Thom. Bozius lib. 18. de sign. Eccles. Dei, cap. 1. in sexto argumento. Pascere † enim illo in loco ex natura ipsius verbi idem significat quòd regere, & gubernare. Vnde fit, ut ad Reges quoque, & Principes gētium pertineat hæc vox, † quos passim ethnici Scriptores, sed inprimis Homerus, pastores populorum appellare solent, ut idem Bozius ostēdit, & latiùs Paramus d. opin. 3. num. 29. Nam quemadmodum pastores ovium commodis diligenter invigilant, ita quoque Principes, atque Reges, non tam suæ utilitatis studiosi esse debent, quàm gentium, & populorum, qui sibi subduntur, ut eleganter in eisdem terminis exposuit D. August. tract. 123. dicens: *Nam quid est aliud: Si diligis me, pasce oves meas, quàm si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oves meas, sicut meas pasce, non sicut tuas; gloriam meam in eis quære, non tuam, dominium meum, non tuum.* Et hac de causa † in illo versu, Psal. 79: *Qui regis Israël, intende*, in lingua Originali Hebræa legitur: *Qui pascis*. Et in Psalm. 77. ubi in Vulgata legitur: *Et elegit David servum suum, & sustulit eum de gregibus ovium, de post fœtantes accepit eum, pascere Iacob servū suum*, in Chaldaica dicitur: *Vt dominaretur in Iacob populo suo.* Qui locus

143 144 145

eò pluris faciendus est, quia illum de CHRISTO Domino omnes intelligūt, & D. Hieronym. etiam D. Petro, de cuius nunc potestate agimus, accommodari posse fatetur.

SECVNDÒ verò, argumento cōtrariæ partis respondere possumus, affirmando, † verius esse in CHRISTO Domino, etiam ut homine, temporale regnum, & dominium constitui, & concedi debêre ex rationibus, & auctoritatibus, quas sup. ex num. 89. perpēdimus. Neque obstare ea, quæ pro adversa opinione considerantur, & dominium duntaxat spirituale in CHRISTO concedere, & asignare videntur. Nam, si benè inspiciantur, solùm ostendunt, CHRISTVM in quantum hominem se mundi Regno non immiscuisse, neque dominia rerum, quæ liberaliter hominibus indulserat, usurpasse, id verò ex voluntatis potiùs, quàm potestatis defectu processit, quia huiusmodi tēporalia contempsit, & humilem vitam agere destinavit. Et † ita, ubi sibi oportere visum fuit, exercitium temporalis iurisdictionis accepit: Matth. namque 8. dæmonibus poscētibus: *Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum*, dixit: *Ite*, & suffocati sunt, & 12. permisit Discipulos per aliena sata vellere spicas, & manducare. Et apud eundem Matth. cap. 21. Ioan. 2. Marc. 11. maledixit ficulneæ, & aruit: & flagello eiecit ementes & vendentes de tēplo; & adulteram, quia nemo eam accusabat, absolvit; prout etiam habetur in cap. ex multis, & cap. vendentes 1. q. 3. cap. accusatio, el 1. 2. q. 7. glos. in cap. quoniā verb. *Sic*, distin. 10. & in cap. cùm ad verum, distin. 96. In quibus omnibus CHRISTVS nullā iniustitiā cōmisit, sed iure suo, & potestate usus est, ut benè advertūt omnes Doctores pro hac opinione relati, & præcipuè Molina d. disp. 28. Marta d. c. 22. Paramus, qui alios refert, d. lib. 3. q. 1. opin. 2. num. 8. & opin. 4. ex n. 79. & n. 127. Baronius d. an. CHRISTI 57.

146 147

num.28.& 29. Anastas. Germon.dict. lib. 3.de sacror.immun.c.15. ex num. 18. Bobad.d.lib.1.Polit.cap.13. num. 4.& sequentib.& Pat.Franc.Mendoça d.cap.2. lib.1.Reg.num.10. annot. 15.sect.3.num.27. & novissimus Michaël Mauclerus de Monarch.1.part. lib.5. cap.4. & 5. qui specialiter respondet omnibus testimonijs in contrarium adductis: & præsertim † ad illud Ioan. 18: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Vbi CHRISTVS nullatenus se Regem temporalem esse negavit, sed sibi id potiùs curari, ut humanum genus redimeretur, & peccatores salvi fierent, iuxta ea, quæ notant Augustin. & Chrysosto. ibidem, & illud Ioan.3: *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mūdus per ipsum.* Et ita † aliàs apud eundem Ioan.d.cap.18.interrogatus: *Rex es tu?* non negavit, sed dixit: *Tu dicis, quia Rex sum ego.* Nec redarguit Nathanaëlem sibi dicentem Ioan. 1: *Tu es Rex Israël.* Nec obiurgavit, imò & defendit turbam clamantem, & dicentem Ioan.12: *Hosannà Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israël.*

148 149

150 Quibus non obstat † illud Lucæ 12. ubi dixit fratribus de hæreditate certantibus: *Quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos?* Nam illud similiter solùm probat, Christum non assumpsisse munus, & officium iudicis temporalis: non tamen concludit, illum caruisse potestate, ut id, si vellet, efficeret. Et ideò hoc nequaquam negavit, sed solùm innuit, se à nemine ad id munus subeundum fuisse constitutum, ac deputatum, ut benè post alios observat Molina dict. cap. 28. col.135.vers. *Ad tertium*, Marta d.cap. 22.num.4.& in append.eiusd.cap.circa finem, & Paramus d.opi.4. n.124. vers. *Nam ad primum.* Et hoc est quod voluit dicere D. Ambros. relatus ab Albert.Pighio lib.5.Eccles.Hierarch. cap.1.vers. *Rursus: Terrena declinat, qui propter Divina descenderat.*

151 Et tandem † ad illud, quod deduximus ex Extravag. cùm inter nonnullos, & similibus respondetur, ibi de dominio proprietatis rerum in particulari sermonem haberi, quo inspecto, certissimum est, CHRISTVM, & Apostolos paucissimarum rerum dominium habuisse, † cùm paupertatis amantissimi fuerint, & eâ solâ mundū vincere destinaverint, ut habetur Zachar.9.num.9. Psal.39.n.18. Psal.68. n.30.Matth.8.vers.20. & 2.Corinth. 8.vers.9.ibi: *Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset dives, ut illius inopia divites essetis*, de quo etiam agitur in cap.Dominus distin.93. & in pluribus alijs locis, quæ cōgerit Pat.Franc. Mendoça in d.sect.3.num.5.

152

153 AD tertium autem, & quartū respondeo, absque dubio probandū esse, illud † idem dominium, & imperium temporale, quod Christus habuit, in Petrum, & successores eius translatum fuisse, ut cum D.Thom. & alijs suprà ex num.104. resolvimus. Nam licèt CHRISTI potestas, quam vocāt excellentiæ, quoad alias res in Ecclesiam non transierit: hæc tamen dominij temporalis, etiam si excellenter in CHRISTO fuisse dicatur, omnino trāsferri debuit, cùm necessaria fuerit ad universale ipsius Ecclesiæ regimen, quod, ut diximus, aliter nec constare, nec sibi sufficere posset; quia † illi, ad quem cura finis ultimi pertinet, subijci debent reliqui, ad quos pertinet cura finium antecedentium, quę est temporalis potestas, ut probat D.Thom. d.lib.1.de regim.Princi.c.14. qui etiā eod. lib.cap.1.& 6.sic ait: *Romano Pontifici Vicario Christi oportet omnes Principes populi Christiani esse subiectos, sicut ipsi Domino Iesu Christo, qui non solū Sacerdos, sed etiam Rex est vocatus, &c.*

154

155 Et quod hæc † potestas à CHRISTO in eius Vicarios translata, nomine tenus cēsēda nō sit, nec inefficax iudicāda, benè etiā probat Baronius ubi sup.

num.28. ex ijs, quæ CHRISTVS ipse liberaliter profitetur; 156 † apud Ioan. in Apocal.cap.2.sic dicens: *Qui vicerit & custodierit, usque ad finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Quem locũ exponens D. August. in homil.2.sup. Apocal. hæc in eandẽ sententiam profert: *In Christo habet Ecclesia hanc potestatem: sicut dicit Apostolus ad Rom.8. cum illo nobis omnia donata fuisse. Sic virgam ferream, dixit Ioãnes propter iustitiam, & propter rigorem: cum virga corrigantur boni, mali verò cõfringantur.*

157 Idem † quoque de hac Regia dignitate unà cũ Sacerdotio ad posteros in Ecclesiam per Dominum transmissa, eruditè his verbis Epiphanius testatur: *Rex alienigena Herodes advenit, & nõ amplius successores David diadema imponebant, translapsa Regia sede in Christo ad Ecclesiã. Et à domo quidem carnali Iudà, & Israël Regia dignitas translata est: firmiter autẽ sedet Thronus in sancta Dei Ecclesia in æternũ, ex duplici origine dignitatem habens, Regia, ac Sacerdotali. Et Regiam quidẽ à Domino nostro Iesu Christo iuxta duos modos, & quia est ex semine David Regis secũdùm carnem: & quia est Rex maior à sæculo secundùm Deitatem. Sacerdotalem verò, quia ipse est Pontifex, & Pontificum præfectus, &c.*

158 Neque his refragatur, † quòd cùm CHRISTVS raró, aut nunquam hanc temporalem potestatem, ex habitu in actum deduxerit, Pontifices etiam ab eius exercitio abstinêre debebunt. Nã secundùm Martam d.cap.22. num.4. & 5. & Bobadill. d.cap.17. num.3. & 4. & ea, quæ tangit Paramus d. opin. 4. num.67. in fine, duo tempora circa dominium CHRISTI consideranda sunt, alterum ante passionem, & tunc propter humilitatem iudicare recusavit, ut ostendunt testimonia, quæ pro hac parte citantur. Alterum verò post resurrectionem, & tunc procedunt plenè, & planè reliqua loca, quæ ei datam fuisse omnẽ potestatẽ in cœlo, & in terra significant. Vnde sequitur, 159 † quòd cùm post resurrectionem Petro clavium potestatem, & ovium omnium curam commiserit, ut constat Matth.cap.ult.& 16. ex potestate Domini, potestatem sui Vicarij metiri debemus, & ei supremam, & universalem iurisdictionem concedere, in spiritualibus semper & ubique, & in temporalibus, ubi id ad communẽ Ecclesiæ bonum expedire censuerit. Et hoc, 160 † secundùm eundem Martam d.cap.22.in fine appendicis, significare voluit CHRISTVS Ioan. d. cap. 18. ubi postquàm dixerat, Regnũ meũ non est de hoc mundo, subdit: *Nunc autem Regnum meum non est hinc*, id est, nunc cùm patior, & Regnum, quod habeo, voluntariè relinquere volo, sed post resurrectionem, & redemptionẽ hominum factam, cùm iam gloriosus, impassibilis, & immortalis existam, omnem Regni mei potestatem atque usum assumam, cuius contemplatione se esse verum Regem eidẽ Pilato responderat, & ne prædictis repugnet, sic exponendum videtur, prout & latiùs expendit Mendoça dict. cap.2. lib.1. Regum num.10.annot.15.sect.3.numer.18.

DENIQVE non obstat quintum, & ultimum argumentum, ex multorum iurium auctoritate desumptum, quibus temporalis potestas à Pontificia, & spirituali distinguitur, & ipsimet Pontifices affirmare videntur, sibi illam nequaquam competere. 161 † Nam generaliter cum eisdem Auctoribus responderi potest, verum quidem esse duas istas potestates regulariter distinctas esse, neque invicem confundi, sed potiùs se iuvare debêre, ne aliàs ordo Hierarchicus pervertatur, ut sup. sæpè retulimus, & latè probat Turrecremata in summa de Eccles.lib.1. cap.87. cum duob.seqq. Soto de iust.& iure lib.4. quæst.4. art.1. Bobad.dict.

cap. 17. à num. 1. & cap. 18. à num. 2. Anton. Fab. in Cod. Sabaud. lib. 3. tit. 12. de iurisdict. omn. iud. definit. 4. Morla in empor. iur. 1. part. tit. 2. num. 125. Zevallos 4. tom. pract. commun. quæst. ult. à num. 112. & plurimi alij, quos novissimè refert Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragoniȩ, §. 2. num. 1. Non tamen † in illis iuribus denegatur, quod in Romano Pontifice, ut in vero, & supremo totius Ecclesiæ capite, & mundi Monarcha utriusque gladij potestas non resideat, & ab eo mediatè totius iurisdictionis spiritualis fons, & origo dimanet, & utrâque uti possit, cùm sibi necessarium visum fuerit, ut apertè disponunt reliqua iura, quæ in ultimo argumento huius ultimæ partis considerauimus.

162

Vnde † dicere potuit Baldus in cap. 1. in princip. qui feud. dare poss. quòd Summus Pontifex est iudex ordinarius omnium hominum totius mundi, & concurrit cum quolibet alio iudice ordinario. Et glos. in cap. ex trásmissa, de foro compet. Quòd † licèt regulariter à iudicibus laicis non appelletur ad Papam, quia non sunt de eius iurisdictione tēporali, cap. si duobus, §. denique de appellat. ubi Abb. num. 5. & Francus num. 12. Vbi tamen iniustitia Imperatoris, vel Regis, aut aliorum Principum, nō recognoscentium superiorem, esset notoria, & in causis, & casibus arduis versaremur: tunc per viam extraordinarij recursus ad Papam appellari posset. Quam doctrinam latiùs prosequitur Innocent. in cap. licet ex suscepto de foro compet. Decius in d. cap. si duobus ex num. 10. Afflictis in prooem. consti. Regni, quęst. 21. num. 7. Marc. Ant. Petra in tract. de potest. Princ. cap. 6. num. 94. Et adeò probat Marta d. tract. de iurisdict. 4. part. casu 56. num. 5. & 6. ut asserere audeat, hoc procedere non solùm ratione peccati commissi propter notoriam iniustitiam, vel quia eius causâ posset turbari pax universalis; sed etiam ratione propriæ tēporalis iurisdictionis, quam Summus Pontifex habet in universo.

163

164

Et hoc idem sentit † D. Bernard. lib. 1. de consid. ad Eugen. quatenus inquit, Pontifices in criminibus, non in possessionibus temporalibus potestatem habêre, & infima hæc, & terrena Regibus, & Principibus terræ relinquenda esse. Non enim affirmare voluit, extra potestatem Summi Pontificis esse, ubique de temporalibus iudicare, quando necessitas finis spiritualis, vel alia iusta causa illud expostulat. Sed, quod vult, est, ut id, quoad fieri possit, exequatur per alios: per se autem non nisi incidenter, aut quando aliud fieri non potest, & ideò subiungit: *Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere: quippe potioribus occupatis. Denique ubi necessitas exigit, audi quid censeat, non ego, sed Apostolus: Si enim in vobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis; sed aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente: aliud ultrò incumbere istis, tanquam magnis, dignisque tali, & talium intentione rebus.*

165

Quod etiam † melius expressit lib. 4. duos illos gladios exponens, quos Apostoli Christo obtulerunt, de quibus, mutuatis verbis ab ipso D. Bernardo, latè loquitur text. in dict. extra vag. unam sanctam, vers. *In hac ergo*, de maiorit. & obed. sup. num. 121. relata, & plures alij ex sanctis Patribus, quos refert B. Ioan. à Capistrano in tracta. de potest. Papæ part. 2. num. 194. & 225. Ioseph. Stephan. de potest. coactiva cap. 8. num. 9. cum seqq. Anastas. Germon. dict. lib. 3. de sacror. immun. cap. 13. ex num. 17. Et sequitur Præposit. in dict. cap. cùm ad verum distin. 96. docens, prædictas iurisdictiones, quoad exercitium esse distinctas. Nā hoc regulariter in temporalibus prohibitum est Papæ, cui dictum est: *Pone gladium tuum in vagina*, & Innocent.

166

in

in dict.cap. solitæ de maior. & obed. ubi eandem distinctionem respiciens, 167 Papæ † attribuit auctoritatẽ, Imperatori verò potestatem: Papæ ius faciẽdi, Imperatori actum; ita tamen, ut ex hoc nõ sequatur, quòd una iurisdictio alteri non subsit, & temporalis ab spirituali non pendeat. 168 Nam † duo luminaria magna distincta sunt in cœlo, & tamen Luna habet lumen à Sole, & ut dicitur in eodem cap. solitæ: *Quanta est inter Solem & Lunam, tanta est inter Papam, & Imperatorem differentia*, quod novissimè prosequitur Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiatico cap.6.num.39. & 40.

Idem etiam post alios probat, & sequitur Ioan. Bapt. Valençuela d. monit. contra Venet. part.4. num.178. ubi concludit, quòd CHRISTVS transtulit omnimodam potestatem in Petrum, & successores, etiam quoad temporalium administrationem. Sed ut reliqui Sacerdotes liberius Divinis vacarent, & Summus Sacerdos saluti animarum intenderet, permissa est Imperatori eorumdem temporalium administratio, d. cap. cùm ad verum 96. dist. & similibus. 169 Vnde † Ecclesia, sic à CHRISTO renovata, Monarchiam fuit propriam adepta, quæ dicta est Regnum Apostolorum, cap. ita Dominus 19. distinct. 22. cap. in novo 21. distinct. cap. 2. distinct. 22. cap. loquitur 24. quæst. 1.

170 Quę omnia † latiùs explicat Ioan. de Turrecremata in summa de Eccles. lib.1. cap.29. vers. *Ad quartum*, Anastas. Germon. d. cap.13. ex num.17. & 69. Paramus d. opin.4. ex n.121. & Marta d.1. part. cap.25. per totum, qui sigillatim omnia iura in argumento relata percurrunt, & eis speciales, & evidentes solutiones asignant, quas brevitatis causâ hîc transcribere supersedeo, cùm apud eos videri posint.

171 Et de historia † text. in d. cap. novit pluribus agit Ioan. Igneus in repetit. l.5. §. non alias, num.415. D. ad Sylanian. & in disput. an Rex Franciæ recognoscat Imperium? num.42. Cuiacius in recitat. posthum. ad Decret. Remundus Ruffus in defensione pro Pontif. Max. totoque ord. Sacerdo. & Germon. sup. ex num.55.

Quibus addere possumus, Pontificẽ ibi non dixisse, quòd non poterat, sed quòd non intendebat iudicare de feudo, cuius † cognitio, & iurisdictio ex 172 magis communi, & recepta Doctorũ sententia, feudi domino regulariter relinquenda est, etiam si contra Ecclesiasticas personas agatur, cap. ceterũ de iudicijs cap. verum, cap. ex transmissa de foro compet. Bald. in cap. quæ in Ecclesiarum, num.21. de constitutionibus, And. de Isernia in cap. 1. §. item si Clericus, colum.2. de capitul. Conradi, Menoch. de retinenda possess. remed.3. ex num. 396. Iulius Clarus in §. feudum, quæst. 90. Nam quilibet † ab altero feudum recognoscens, etiam si sit Summus Pontifex, 173 Imperator, Rex, vel alius Princeps, super feudalibus controversijs debet iudicari à directo domino feudi, Socin. d. cap. ex transmissa num. 36. Marta de iurisdiction. 4. par. cent. 1. casu 89. num. 5. cum seqq. ubi rationem adducit, quia propter feudalem investituram semper censentur esse inferiores directo domino; Bald. in l. sed si hac, §. si liberta, D. de in ius vocando, Zasius de feudis part.7. num.19. Henricus Rosental. in eodem tractat. cap. 12. conclus. 1. num. 10. ubi plurimos alios allegat litt. K. & contrarijs respondet litt. L. & Marta loquens in terminis eiusdem cap. novit, d. cap.25. ex num.2. usque ad num.15.

SVMMARIVM
Capitis XXIV.

1 *Pontificis temporalis potestas qualiter à Catholicis auctoribus accipiatur.*

2 *Papa non nisi ex iusta, & gravi causa* exter-

extergere solet, & debet potestatem temporalem, quam habet super Reges, & Principes etiam infideles. Et num. 6.

3 *Causa ubi requiritur tanquam fundamẽtum iurisdictionis, necessariò discuti & præcedere debet.*

4 *Papa, vel quilibet alius Princeps supremus, non possunt auferre, nec mutare dominia iure gentium quæsita, sine iusta causa.*

5 *Infidelium bona sine causa Papa non tollit.*

7 *Anastasij Germonij verba expenduntur, circa modum, quo Pontifices uti solent potestate temporali.*

8 *Paramus iustam causam, & prudentum arbitrio discussam requirit ad exercitium temporalis iurisdictionis Papæ.*

9 *Thomas Bozius eleganter loquitur de modo, & ratione usus temporalis potestatis Romani Pontificis.*

10 *Dominia temporalia cùm Papa mutat, vel aufert, ea ad Dominum dominorum reducit, & ius gentium potius conservare studet, quàm frangere.*

11 *Causæ plurimæ, & urgentissimæ intervenerunt ad concedendam conquisitionem Novi Orbis.*

12 *Evangelij propagatio inter Indos facienda, desiderabat, eos alicui Principi Christiano submitti.*

13 *Orbis Novi iusta acquisitio, concurrente cum alijs titulis concessione Pontificis, in dubium vocari non potest.*

14 *Catholici Reges Ferdin. & Elisabeth qualiter Roman. Pontif. certiorem fecerint detectionis Novi Orbis, & illius conversionem, & conquisitionem expostulaverint.*

15 *Alex. VI. ingens gaudium ob detectionem Novi Orbis accepit, & qualiter Apostolicis litteris, eius conquisitionem Regibus Catholicis concesserit?*

16 *Bulla Alexandri VI. qua Regibus Catholicis Novum Orbem concessit, ad litteram refertur. Et num. 24. aliæ duæ, quibus eandem concessionem confirmavit, & ampliavit.*

17 *Bullam Alex. VI. quæ Novum Orbem Regibus Catholicis donavit, qui referant, & laudent?*

18 *Alex. VI. qualiter sedaverit controversiam inter Castellæ, & Lusitaniæ Reges super Novi Orbis partitione subortam.*

19 *Alex. VI. non solùm administrationem, sed etiam plenum dominium Novi Orbis Regibus Catholicis indulsit, cum onere, ut Indorum conversionem curarent.*

20 *Orbem Novum pleno iure Catholicis Hispaniæ Regibus à Pontifice datum, qui tradant?*

Iacobi Mainoldi verba de pleno dominio Indiarum recensentur, ibidem.

21 *Alex. VI. sequutus fuit opinionem eorum, qui Pontifici tribuunt temporalẽ dominationem in Regnis, & bonis infidelium.*

22 *Bellarminus Cardinalis Illustriss. se ipsum retractare videtur, & inspecta bulla Alex. VI. plenum dominium Orbis Novi concessum esse agnoscit.*

23 *Thomas Bozius passim agnoscit per Bullam Alexandri VI. plenum dominium Indiarum Regibus Catholicis datum fuisse, & dari potuisse.*

24 *Alexandri VI. vitia, si quæ habuit, ingenti bono & dono detectionis, & conversionis Novi Orbis pensantur.*

25 *Pontifices Romani sæpèsæpius concessisse reperiuntur terras infidelium Principibus Christianis cum onere conversionis.*

26 *Hiberniæ Regnum Adrianus IV. Henrico II. Angliæ Regi subiugandum, & convertendum concessit.*

27 *Adriani IV. memorandum diploma de concessione Regni Hiberniæ ad litterã recensetur.*

28 *Martinus V. Nicolaus V. & Calistus III. & alij Romani Pontifices Lusitaniæ Regibus, ut regna infidelium debellare, & occupare possent, concesserunt.*

29 *Calixti III. & Nicolai V. bullæ de concessione Indiarum Orientalium Lusitanis facta, referuntur.*

77 Con-

104 Papæ contra supremam potestatem nulla currit præscriptio.

105 Clausula, Ex certa scientia, quid præsupponat, & operetur in Bullis Pontificum.

106 Clausula De plenitudine potestatis, nunquam uti solet Pontifex, nisi cum causæ cognitione, & plena negotij informatione.

CAPVT XXIV.

De eadem temporali Sedis Apostolicæ potestate: & qualiter Alex. VI. & alij Romani Pontifices ea usi reperiantur; quorum Bullæ specialiter referuntur, & de vi argumenti, quod ex auctoritate, consuetudine, seu observatione Ecclesiæ desumitur.

1 HAEC igitur cùm ita se habeant, † satis quidẽ apparet, Romanum Põtificẽ ex concordi omniũ Catholicorũ scriptorum doctrina, ut minimum dominationem, iurisdictionem & potestatem temporalem habêre super omnes Principes tã fideles, quàm infideles, saltem quantum postulare videbitur finis supernaturalis, ad quem potestas spiritualis ordinatur, cuius ipsum Pontificem supremum caput, & dominum esse, necessariò secundùm fidem affirmare debemus. Et iuxta aliã magis receptam plurimorum Theologorum, & Canonistarum sententiam, quam veriorem, & securiorẽ esse probavimus; maius etiam & absolutius imperium erga eorundem Principum, præsertim infidelium, Regna, & provincias exercêre posse, Reges nimirũ, & gubernatores earum mutando, & alios Catholicos præficiendo, quoties id sibi expedire videbitur. In quo tamen † non ex solo arbitrio, aut liberæ voluntatis intuitu procedere debet, ut suprà tetigimus, & novissimè tradit Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 6. num. 48. sed iustâ aliquâ causâ, & bono publicæ utilitatis suadente, & tanquam Deus, qui est veritas, ut præclarè scriptum reliquit Baldus in tit. de pace constantiæ, §. in nomine Christi, ubi allegat doctrinam Innocentij in cap. cùm sit generale de for. compet. & in cap. super litteris de rescript. & in cap. cùm super Abbatia de offic. deleg. qui tradit, † quòd quando causa requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, oportet, eam inesse, & veram, & discussam esse, aliàs iudicium est nullum ipso iure. 2 3

Quod etiam latiùs prosequitur Felinus in cap. quæ in Ecclesiarum col. 9. declarat. 3. de constit. glos. & Doctores in cap. 1. si de investit. feud. inter domin. & vassall. Roder. Zamorens. in tract. de orig. & differen. Princip. part. 2. Et in simili probant Bart. in l. fin. C. si contra ius vel utilit. pub. & in l. 1. C. de fund. patrimon. lib. 11. Paul. Castrens. cons. 156. in fine, Ancharran. cons. 178. 229. 252. & 287. vol. 1. Decius d. cap. quę in Ecclesiarum, num. 31. & cons. 361. col. penult. vers. *Secundò respondetur,* & cons. 588. col. 3. Iason in l. Barbarius, col. 6. vers. *Circa duas,* D. de offic. Prætor. Craveta cõs. 5. num. 2. Hyppolitus Riminald. cons. 74. num. 43. & cons. 467. num. 105. & 106. lib. 4. Carolus Tapia in rub. de constit. Princip. cap. 1. per totum, & Mar. Anton. Petra de potest. Princip. cap. 24. num. 56. & 90. ubi resolvunt, quòd † Papa, vel Imperator iuri naturali, vel gentium, prout est dominium, sine causa derogare nõ potest, & quòd Papa non recipit à Deo potestatem peccandi, sed iustè & licitè ligandi, & solvendi. Et quòd ubi vellet id ex causa facere, oporteret, quòd illa respice- 4

rerutilitatem publicam principaliter.

5 Quod † etiam in bonis infidelium docuerunt Innocent. & Abb. in cap. quod super, de voto, Præposit. in cap. 1. 1. distinct. Oldrad. consf. 87. & 264. Abb. num. 22. Decius 109. Beroius 134. in cap. quæ in Ecclesiarum de constitut. Tapia d. cap. 1. n. 54. & Nos suprà cap. 21. ex num. 62.

6 Et in terminis † nostræ quęstionis idē docet Episc. Chiapens. in d. tract. comproba. fol. 46. Cardin. Bellarmin. d. lib. 5. de Romano Pontif. cap. 6. Sotus, Victoria, & alij, quos refert & sequitur Molina d. tract. 2. de iust. & iure, disput. 29. col. 141. & 146. vers. *Ex dictis*, Anastasius Germon. d. lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. num. 38. Vbi

7 inquit, † neminem sanę mentis dubitare debêre, quin Pontifex Maximus, nec præter eum alius quisquam, Imperatores, Reges, aliosque magnos Principes Principatu, Regno, atque Imperio privare posit, nec non alios, cùm libet, & opus sit, in eorum locū sufficere, & subrogare, ac gladio, non solùm spirituali, sed & materiali stricto, vice Christi, suo munere fungi: *Licèt id non agat, nisi gravissimis de causis, atque urgentissimis, fidem Catholicam, aut Rempublicam Christianam concernentibus, magnaque & prudenti, an expediat, & quando, & quomodo, & per quem faciendum sit deliberatione habita.* Paramus d. lib. 3. de orig. Inquis. quæst. 1. opin. 4. num. 2. & num. 118. Vbi con-

8 cludit, † in exercitio huius temporalis iurisdictionis, non solùm ex animi sententia, sed ex iusta causa prudentium arbitrio inducta Summum Pontificem procedere debêre.

9 Et melius † Thom. Bozius d. lib. 1. de ruinis Gent. cap. 18. pag. 106. ubi ita eleganter scribit: *Quamobrem Pontifex Summus vera Religionis iure poterit imperare quibuslibet mortalibus, quoad singulas eorum res, & actiones: ac proinde omnium temporalium dominus erit, non ut pro libito cuncta verset, immutet, distribuat, auferat; sed ut ad virtutes, ad Religionem, sapientiam, Deique amicitiam dirigat, ijs modis, qui videbuntur, pro varietate rerum, quas præ manibus habebit, magis esse necessarij, utiles, & convenientes ad hunc finem; & omnes homines erunt illi obligati parere: ad virtutes enim nati sunt, ac producti à Deo, magisque ac minus erunt obligati parere, quo magis aut minus erit necessarius, utilis, & conveniens modus pro conditione rerum, quæ contingunt; quod ad ipsum iure spectabit iudicare.* Et post alia: *Dominiū † quippe Pontificis Summi disponit, atque ut loquantur, subordinat sibi reliqua dominia, non auferens illa dominis, verùm stabiliēs, cùm reducat ad primum dominum dominorum, per quem sunt alij domini. Quod si quando aufert, aufert ne maximè imminuantur ac pereant alijs eiusdem gentis, aut Regni, tum illa, tum cætera, sicut multoties periere. Nam vastitates, ac ruinæ temporalium nascuntur ob defectum virtutum, virtutum defectus ob defectum religionis, sapientiæ, & amicitiæ Dei, à quo sunt, moventur, conservantur, augentur cuncta; ut ipsum, quantum fert eorum natura, participent, & idcirco reducantur ad ipsum, à quo omnis boni multiplicatio & perpetuitas emanat.* 10

11 Vnde † cùm eiusmodi iustæ, & legitimæ causæ nusquam cumulatius, & urgentius militasse, & concurrisse videantur, quàm in Barbaris istis Occidentalibus, & Meridionalibus Novi Orbis nationibus: rectè potuit Alexander VI. Pontifex Maxim. prædicto iure, & potestate utens, Catholicis nostris Hispaniæ Regibus, non solùm earum ad Fidem convertendarum curam committere, ut prioris opinionis auctores existimant, quorum dicta latè recensuimus in cap. præcedenti ex num. 2. Sed simul etiam plenum, & supremum dominium, ac iurisdictionem concedere, & ubi opus fuisset, debellationem, & conquisitionem, iuxta magis receptam aliorum sententiam, de qua etiam diximus in eodem cap. ex

num.

num.53. quoniam,ut præclarè,& multum in nostris terminis tradit idem Thom.Bozius dict.lib.4.de Ital.statu, cap.5.& 6.& de temp.Eccles.Monar. lib.1.cap.1.& cap.23.& de iure lib.Eccles.lib.2.cap.9.cum sequentib. Fran. de Vargas in d.tract.de Episcop.iuris. confir.10.num.4. & sequent. Anastas. Germon. d.cap.13.num.29. & 30. & alij suprà in favorem eiusdem opinionis citati, † hoc Christianæ fidei, & Evangelij propagatio necessariò desiderabat, & ipsorum Barbarorum remota, inaccessa,& nusquam vel de nomine nota colluvies,ferinique,crudeles, & inhumani mores, tyrannides, superstitiones,idololatriæ,cruëta sacrificia, & alia fœdissima, & spurcissima crimina,quibus Deum graviter offendebant, & ipsam humanam naturam miserè deturpabant, de quibus latissimè egimus in hoc libro ex cap.12. ad 16.

12

13 Qvae † omnia, licèt per se tantùm considerata,ad infideles debellandos,subijciendos, & suis bonis, ac dominijs privandos, aliquibus nō omnino sufficere videantur : alijs tamen coniuncta,imò & singulatim considerata, iustissimam causam debellationis, & plenissimum, & securissimum acquisitionis titulum Regibus nostris præbêre potuisse, constantissimè placet, ut in dictis capitibus copiosè tractavimus. Et accedente hac Pontificiâ concessione, in dubium vocari nō posse, ultra Auctores suprà cap. præced.ex num.63.relatos,expresè affirmat Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ.lib.1.cap.27.pag.164. & Anton. de Herrera in hist.gener.Ind.decad.1.lib.2.cap.4.pag.51.& sequent. Vbi elegātissimè loquitur,& ex historiæ fide recenset, † qualiter Catholici Reges Ferdinādus, & Elisabeth Romanam Sedem Orbis Novi,à se nuper Columbi industriâ detecti, certiorem fecerint,& ab ea donationem,sive cōfirmationē illius expostulaverint, quo tutiùs, & securiùs inventis potiri, & invenienda occupare,& possidêre valêrent,licèt plures eruditissimi eius tēporis viri hanc concessionem nullatenus necessariam ad iustitiam huius cōquisitionis existimarent.

14

15 Quo † Nuntio,ut idē Herrera subiungit, Alexander VI. Pontifex Max. qui tūc Petri Cathedram occupabat, non minorem admirationem, quàm lætitiam recepit,ob ingentem Ecclesiæ, & Christianę fidei propagationē, quam inde eventuram consideravit, & post maturam sacri Cardinalium Collegij consultationem, & approbationem, iustis, ac pijs Regum Catholicorum precibus inclinatus,quartâ die mens.Maij,ann.1493. eisdē, & eorum in Regno Castellæ,&Legionis hæredibus,& successoribus,omnes insulas, & terras firmas versus Occidentem, & Meridiem eo usque ipsorum curâ, & expensis detectas,& in posterum detegendas,auctoritate Omnipotentis Dei sibi in Beato Petro cōcessa, & Vicariatus Iesu Christi, quâ in terris fungebatur,motu proprio,& ex certa scientia,ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, in perpetuum pleno iure donavit, concessit, & assignavit. Ita tamen,ut linea quędam à Polo Arctico ad Antarcticum duceretur, quæ centum leucis versus Occidentem, & Meridiem à Gorgonum sive Hesperidum insulis, quæ vulgò vocantur: *De los Azores,& de CaboVerde*,distaret,& pars Orbis, quæ in Oceano ad Occidentem Solem iacêret, ea Catholicis Regibus cederet,quæ verò ad Orientem spectaret, iuris Regum Lusitanię censeretur,ne occasione huius novæ gratiæ præiudicium aliquod fieret,alijs sibi prius circa Indiæ Orietalis navigationē,& conquisitionem indultis,de quibus etiam statim agemus. Sed præstat ipsius Bullæ verba ad litteram recensere, utpotè in qua unū ex præcipuis nostræ tractationis fundamentis consistit: Ea igitur sic habent.

16 ALEXANDER † Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Isabellæ Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, Siciliæ & Granatæ illustribus: salutem, & Apostolicam benedictionem. Inter cætera Divinæ Maiestati beneplacita opera, & cordis nostri desiderabilia, illud profectò potissimum existit, ut Fides Catholica, & Christiana Religio, nostris præsertim tẽporibus exaltetur, ac ubilibet amplietur, & dilatetur, animarumq; salus procuretur, ac barbaricæ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur. Vnde cùm ad hanc sacram Petri Sedem, Divina favẽte clementia (meritis licèt imparibus) evecti fuerimus, cognoscentes vos tanquam veros Catholicos Reges, & Principes, quales semper fuisse novimus, & à vobis præclarè gesta, toti penè iam Orbi notissima, demonstrant, ne dum id exoptare, sed omni conatu, studio, & diligentia, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundendo, efficere, ac omnem animum vestrum, omnesque conatus ad hoc iam dudum dedicasse, quemadmodum recuperatio Regni Granatæ à tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos, cum tanta Divini nominis gloria, facta testatur, dignè ducimus non immeritò & debemus illa vobis etiam sponte, & favorabiliter concedere, per quæ huiusmodi sanctum, & laudabile ab immortali Deo cœptum propositum indies ferventiori animo ad ipsius Dei honorem, & Imperij Christiani propagationem, prosequi valeatis.

Sanè accepimus, quòd vos, qui dudum animo proposueratis aliquas insulas, & terras firmas, remotas, & incognitas, ac per alios hactenus non repertas quærere, & invenire, ut illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendum reduceretis, hactenus in expugnatione, & recuperatione ipsius Regni Granatæ plurimum occupati, huiusmodi sanctum, & laudabile propositum vestrum ad optatum finem perducere nequivistis; sed tandem sicut Domino placuit, Regno prædicto recuperato, volentes desiderium adimplere vestrum, dilectum filium Christophorum Columbum, virum utique dignum, & plurimum commendandum, ac tanto negotio aptum, cum navigijs, & hominibus ad similia instructis, non sine maximis laboribus, & periculis, ac expensis destinastis, ut terras firmas, & insulas remotas, & incognitas huiusmodi, per mare, ubi hactenus navigatum non fuerat, diligenter inquireret; qui tandem (Divino auxilio, facta extrema diligentia, in mare Oceano navigantes) certas insulas remotissimas, & etiam terras firmas, quæ per alios hactenus repertæ non fuerant, invenerunt, in quibus quamplurimæ gentes pacificè viventes, & ut asseritur, nudi incedentes, nec carnibus vescentes, inhabitant, & ut præfati Nuntij vestri possunt opinari, gentes ipsæ in insulis, & terris prædictis habitantes, credunt, unum Deum Creatorem in cœlis esse, ac ad Fidem Catholicam amplexandum, & bonis moribus imbuendum, satis apti videntur, spesque habetur, quòd si erudirentur, nomen Salvatoris Domini nostri Iesu Christi in terris, & insulis prædictis faterentur: ac præfatus Christophorus in una ex principalibus insulis prædictis, iam unam turrim satis munitam, in qua certos Christianos, qui secum iverant, in custodiam, & ut alias insulas, ac terras firmas remotas, & incognitas inquirerent, posuit, construi, & ædificari fecit: in quibus quidem insulis, & terris iam repertis, aurum, aromata, & aliæ quamplurimæ res pretiosæ diversi generis, & diversæ qualitatis reperiuntur. Vnde omnibus diligenter, & præsertim Fidei Catholicæ exaltatione & dilatatione (prout decet Catholicos Reges, & Principes) consideratis, more progenitorum vestrorum claræ memoriæ Regum, terras firmas, & insulas prædictas, illarumque incolas, & habitatores vobis, Divina favente clementia, subijcere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis.

Nos igitur huiusmodi vestrum sanctum,

& laudabile propositum plurimum in Domino commendantes, ac cupientes, ut illud ad debitum finem perducatur, & ipsum nomen Salvatoris nostri in partibus illis inducatur, hortamur vos quamplurimum in Domino, & per sacri lavacri susceptionē, qua mandatis Apostolicis obligati estis, & viscera misericordiæ Domini nostri Iesu Christi attentè requirimus, ut cum expeditionibus huiusmodi omnino prosequi, & absumere proba mente orthodoxæ Fidei zelo intendatis, populos in huiusmodi insulis, & terris degentes, ad Christianam Religionem suscipiendum inducere velitis, & debeatis, nec pericula, nec labores ullo unquam tempore vos deterreant, firma spe, fiduciaque conceptis, quòd Deus omnipotens conatus vestros fœliciter prosequetur.

Et ut tanti negotij provinciam Apostolicæ gratiæ largitate donati, liberius, & audacius assumatis, motu proprio, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc Nobis oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, omnes insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegēdas versus Occidentē, & Meridiē fabricando, & construendo unam lineam à Polo Arctico, scilicet Septentrione, ad Polum Antarcticum, scilicet Meridiem, sive terræ firmæ, & insulæ inventæ & inveniendæ sint versus Indiam, aut versus aliam quamcunque partem, quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupatur de los Azores, i Cabo-verde, centum leucis versus Occidentem, & Meridiem: ita quòd omnes insulæ, & terræ firmæ repertæ, & reperiendæ, detectæ, & detegendæ, à præfata linea versus Occidentem, & Meridiem per alium Regem, aut Principem Christianum non fuerint actualiter possessæ usque ad diem Nativitatis Domini nostri Iesu Christi proximè præteritum, à quo incipit annus præsens millesimus quadringentesimus nonagesimus tertius, quando fuerunt per nuntios, & capitaneos vestros inventæ aliquæ prædictarum insularum, auctoritate omnipotentis Dei nobis in Beato Petro concessa, ac Vicariatus Iesu Christi, qua fungimur in terris, cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, & villis, iuribusque, & iurisdictionibus, ac pertinētijs universis, vobis, hæredibusque, & successoribus vestris (Castellæ, & Legionis Regibus) in perpetuum tenore præsentium donamus, concedimus, & assignamus, vosque, & hæredes, ac successores præfatos illarum dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione, facimus, constituimus, & deputamus. Decernentes nihilominus per huiusmodi donationem, concessionem, & assignationem nostram nulli Christiano Principi, qui actualiter præfatas insulas, & terras firmas possiderit usque ad dictum diem Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, ius quæsitum sublatum intelligi posse, aut auferri debere.

Et insuper mandamus vobis in virtute sanctæ obedientiæ (ut sicut pollicemini, & non dubitamus pro vestra maxima devotione, & Regia magnanimitate vos esse facturos) ad terras firmas, & insulas prædictas viros probos, & Deum timentes, doctos, peritos, & expertos ad instruendum incolas & habitatores præfatos in Fide Catholica, & bonis moribus imbuendum, destinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmissis adhibentes, ac quibuscunque personis cuiuscunque dignitatis, etiam Imperialis, & Regalis status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam eò ipso, si contrà fecerint, incurrant, districtius inhibemus, ne ad insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegendas versus Occidentem, & Meridiem, fabricando, & construendo lineam à Polo Arctico ad Polum Antarcticum, sive terræ firmæ, & insulæ inventæ, & inveniendæ sint versus Indiam, aut versus aliam quamcunque partem, quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupantur de los Azores i Cabo-verde, centum leucis versus Occidentem, & Meridiem, ut præfertur, pro mercibus habendis, vel

quavis alia de causa accedere præsumant absque vestra, ac hæredum, & successorum vestrorum prædictorum licentia speciali: non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrarijs quibuscunque. In illo, à quo imperia, & dominationes, ac bona cuncta procedunt, confidentes, quòd dirigente Domino actus vestros, si huiusmodi sanctum & laudabile propositum prosequamini, brevi tempore cum fœlicitate, & gloria totius populi Christiani vestri labores & conatus exitum fœlicissimum consequētur. Dat. Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Hactenus Alexander VI. cuius Bulla originalis in Regijs Archivis servatur, & † eam refert, quibusdam notis adiectis, Summarium Constitutionū Pontificum Petri Matthæi pag. 150. Idem Pet. Matthæus in septimo volumine Decretalium lib. 1. tit. 9. de insulis Novi Orbis, & Laërtius Cherubinus in 1. tom. Bullarij, pag. 392. Et de eâdem, tanquam de re admodum notabili, & † de nova controversia, quæ rursus cum Lusitaniæ Regibus intercessit, & ab eodem Alexandro composita fuit, prædictis centum à linea leucis, ad trecentesimam ferè, & quadragesimam leucam extensis, ducto à Septentrionibus ad Australem Polum circulo, atque ita toto terrarum Orbe ex æquo bifariam diviso, latè etiam meminerunt Auctores, quos plenè congessimus suprà lib. 1. cap. 6. numer. 73. & in cap. præcedent. ex num. 63. & 137. & Alphonsus Alvarez in Specul. Roman. Pontif. cap. 31. Ioan. Laurentius Annania in fabrica mundi, tract. 4. Lucius Marinæus Siculus in histor. Hispan. lib. 19. cap. 16. Franscisc. Lopez Gomara in histor. Ind. Occident. 1. par. in princip. Ioan. de Barros in suis commentar. lib. 1. Petrus de Cieza in histor. Regni Perù, 1. part. in princ. Alan. Cop. dialogo 6. cap. 9. Ioan. Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 9. Ioan. Nicolaus Dolionus in compend. histor. lib. 4. Gaudétius Merula in sylva variæ lect. lib. 5. per totū, Petr. Messia in sua sylva, par. 4. cap. 1. Petr. Martyr in suis decadibus Novi Orbis, decad. 1. elegantissimus Petr. Ioan. Maffeius histor. Ind. lib. 1. pag. 18. & novissimus Pat. Ferdinandus Rebellus de oblig. iustitiæ, 2. part. lib. 18. quæst. 23. sect. 2. num. 7. & novissimè post hæc scripta alios referens August. Barbosa in Pastorali, 1. par. tit. 3. cap. 2. num. 41. & seqq. & Seraphin. Freitas de Imp. Asiat. cap. 7. ex num. 1.

17

18

Ex cuius Bullæ tenore, † & ex his, quæ circa eā prædicti Scriptores observant, & Nos in cap. præcedenti retulimus, num. 63. & sequentib. & lib. 3. cap. 1. ex num. 13. referemus, satis quidem colligitur, Romanum Pontificem plenum, & integrum dominium, & iurisdictionem harum Novi Orbis regionum, & infidelium in illis habitantium Catholicis Regibus concedere voluisse, sub eo onere, & conditione, ut de Fide, ac Religione Christiana inter eosdem prædicanda, propaganda, & conservanda, sedulam operam exhiberent.

19

Quod † idem differtè etiam tradit Germonius d. cap. 13. num. 30. Rutil. Benzon. lib. 1. de anno Iubilæi cap. 10. pag. 53. ubi ait, Alexan. VI. ut agnovit Novi Orbis notitiam, indies excrescere, & Hispaniarū Reges eo animo esse, ut non minus temporale ipsorū Regnum, quàm, imò præcipuè, Regnum Dei amplificarent, hoc illis demādasse, eosque adstrinxisse, ut maximâ, quâ possent diligentiâ, in illorum populorum conversionem incumberēt, quod ut fortius exequerētur, ipsis quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit.

20

Et Ioan. Metellus apud Theat. vitæ humanæ vol. 28. lib. 2. pag. 4236. ubi præfatam Bullam in compendium deducens, ita scribit: *Alexander VI. PP.*

Fer-

Ferdinando Regi, & eius posteris Castellæ, Legionisque Regibus, Cardinalibus adprobantibus, in perpetuum plenèq; concessit, donavit, & attribuit omnes insulas, continentisque provincias, repertas, & quæ in posterũ à suis reperirentur, Occidentem & Meridiem versus: ductà ab Arctico, Borealive Polo ad Antarcticum, hoc est, Australem Polum lineà; quæ centum milliaribus (lege leucis) distaret; Occidentẽ Meridiemque versus, ab ea insula, quæ vulgò Hispanis Azores à falconibus dicitur: & ab altera, quàm nunc illi Viridi caput, antiqui autem Hesperides appellabant. Quarũ omnium insularũ, & continẽtiũ provinciarũ quæsitarũ, & quærendarũ, idem Pontifex eundem Regem, & eius successores dominos cum libera omnimodaque in iisdem potestate constituit.

Relatu etiam digna videntur verba Iacobi Mainoldi in tractat. de titulis Regis Catholici, fol. 3. qui postquàm latissimas & ditissimas Novi Orbis provincias connumeravit, & earũ cõquisitionẽ, sic concludit: *Ex quibus omnibus satis quisque intelligere potest,* PHILIPPE REX, *Maiestatẽ vestram nõ imméritò huius Novi Orbis dominatum tenere, cùm auspiciis, atque armis Hispaniæ Regũ fuerit in Christianorũ potestatẽ adductus. Nam & sub Ferdinando Catholico, & Carolo V. Imperatore patre vestro Hispaniæ Regibus hæ omnes Novæ Regiones fuerũt additæ, atque armis subactæ. Cùm autem multa, maximaque Regna contineant Maiestas vestra tribus dumtaxat Regnorũ titulis omnia cõmplectitur; quando nimis esset laboris, illa omnia Regna numerando percensere. Quæ quidẽ Hispanis Regibus ingẽtem gratiam habere debent; quòd post multa tandem sæcula, abrogatis idolorum superstitionibus, veram Christi religionẽ nunc susceperint, & perpetua civili pace fruãtur. Cum invictæ gentis præsidio terrà, marique munitissima, nihil amplius à quoquam finitimo hoste vim & arma extimescant.*

21 A quibus † non absunt plures doctissimi Theologi, quos refert P. Ioan. de Salas in tract. de legib. q. 95. disp. 7. sect. 4. n. 31. vers. *Ad illud*, pag. 123. qui quamvis sentiant, Pontificẽ non posse provincias infideliũ plenè, & absolutè concedere; inspectis tamen, & consideratis prędictæ Bullę verbis, fatentur, Pontificem ibi plenam, atq; omnimodã donationem fecisse, & absq; dubio eorum opiniõnẽ sequutum fuisse, qui Romanæ sedi hanc potestatem, & auctoritatem concedunt.

22 In qua etiam sententia † tandem residere videtur Illustr. Card. Bellarm. Nam licèt d. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. §. ult. affirmasset, Alexand. VI. solùm cõcedere voluisse Regibus Hispanię ius mittendi Prædicatores ad has provincias noviter repertas, & eos, & infideles, qui converterentur, tuẽdi, ut latiùs diximus sup. cap. prox. n. 5. Postcà tamẽ in recognitionibus, sive retractationibus ad eundẽ librũ, & caput, pag. 508. ita scriptũ reliquit: *Quod attinet ad Bullã Alexandri VI. de divisione Orbis nuper inventi, & debellatione Indorum Occidentaliũ, cùm ea scriberem, Bullam non videram, & ideò sequutus sum doctrinã Cardinalis Caiet. in 2. 2. q. 66. art. 8. Fran. Victor. in 2. relect. de iure belli, & Dom. à Soto in 4 sentẽt. dist. 5. q. unica, art. 10. ad 5. arg. tũ propter eorum rationes, tum quia Caiet. vixit tẽpore Alex. VI. & supervixit, proinde facilè scire potuit, quid sibi voluerit Alexãder Pontif. cùm Orbẽ recèns inventũ divisit.* Quibus verbis satis ostendit Bellarminus, quòd postquàm vidit Bullam, cognovit suam, & prędictorum patrũ expositionem illius menti, & verbis non convenire.

23 Quod etiam † plenius, ac planius supponit Tho. Boz. lib. 10. de sign. Eccles. Dei cap. 13. & lib. 17. cap. 4. & de Italię stat. lib. 3. cap. 5. pag. 342. & 343 & lib. 4. cap. ult. pag. 445. & alibi passim in omnibus suis operibus, ubi huius Orbi Novi detectionẽ, & Alexãdri VI. donationẽ extollit, & qualiter per illã Hispanorum Imperiũ provectũ, &

amplificatum fuerit, quia tanquã Vicarius CHRISTI, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra, partitus est inter Castellanos, & Lusitanos quęcunque illi ignota loca invenissent in Occidente, & Oriente, neque ullus posset interturbare acquirendas ab ipsis terras, sibiq; ullo modo parare.

Et iterum lib. 7. de sign. Eccles. cap. 6. ad finem, Lutheri, Calvini, & aliorũ hæreticorum calumnijs satisfaciens, qui Ecclesiam Dei aliquâ notâ inurere volunt, quod † hunc Alexandrum VI. Pontificem habuerit, quem pluribus vitijs deditum fuisse contendunt (in quibus etiam enarrandis nimis excedit Franc. Guicciardinus in sua historia Italiæ lib. 1. pag. 3.) respondet, hæc vitia, quę illi opponuntur, multis alijs virtutibus, quibus enituit, & rebus, quę pręclarè gessit, longo intervallo superasse; & vel hanc concessionem Novi Orbis, quam Regibus Catholicis fecit, & curam, quam adhibuit, ut Occidentales Indi ad humanitatem, & CHRISTI cultum adducerentur, tantum boni peperisse, quantum neque omnium hæreticorũ auctoritate ab Orbis constitutione unquam proficisci potuerit.

24

Sed verò pręteriri iustè non possũt aliæ duæ eiusdẽ Alexand. VI. constitutiones, quæ licèt omnes præfatos Auctores latuerint, ad rẽ tamẽ de qua agimus valdè pertinere videtur, & Rom. Pontificis voluntatem, & potestatẽ in concessione harum Provinciarũ enixius, & geminatius ostendunt. Prior, eodẽ ipso die edita, quâ superior, Catholicis Regibus, ea omnia privilegia concedit, quæ Lusitanis in Guineæ & Indiæ Orientalis conquisitione concessa fuerant, & ita se habet.

ALEXANDER Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinãdo Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionẽ. Eximiæ devotionis sinceritas, & integra Fides, quibus Nos, & Romanam reveremini Ecclesiam, non indignè merentur, ut illa vobis favorabiliter concedamus, per quæ Sanctum, & laudabile propositum vestrũ, & opus inceptum in quærendis terris, & insulis remotis, ac incognitis indies melius & facilius ad honorem Omnipotentis Dei, & Imperij Christiani propagationem, ac Fidei Catholicæ exaltationem prosequi valeatis. Hodie siquidem omnes, & singulas terras firmas, & insulas remotas & incognitas, versus partes Occidentales, & mare Oceanum consistentes, per vos, seu nuntios vestros, ad id propterea non sine magnis laboribus, periculis, & impensis destinatos, repertas, & reperiendas in posterum, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent, cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, villis, iurisdictionibus universis, vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ, & Legionis Regibus in perpetuum, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus, prout in nostris inde confectis litteris pleniùs cõtinẽtur. Cùm autẽ aliàs nonnullis Portugalliæ Regibus, qui in partibus Africæ, Guineæ, & Mineræ auri, ac alias insulas etiam ex similibus concessione, & donatione Apostolica eis facta repererunt, & acquisiverunt, per sedem Apostolicam diversa privilegia, gratiæ, libertates, immunitates, exẽptiones, facultates, litteræ & indulta concessa fuerint. Nos volentes etiam (prout dignum & conveniens existit) vos, hæredesque & successores vestros prædictos, non minoribus gratijs, prærogativis, & favoribus prosequi. Motu simili, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, ac eisdem scientia, & Apostolicæ potestatis plenitudine, vobis, & hæredibus & successoribus vestris prædictis, ut in insulis, & terris per vos, seu nomine vestro hactenus repertis huiusmodi, & reperiendis in posterum, omnibus, & singulis

gratijs, & privilegijs, exemptionibus, libertatibus, facultatibus, immunitatibus, litteris, & indultis Regibus Portugalliæ concessis huiusmodi, quarum omnium tenores ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, & insertis, uti, potiri, & gaudere liberè, & licitè possitis, & debeatis in omnibus & per omnia, perinde ac si illa omnia vobis ac hæredibus & successoribus vestris præfatis, specialiter concessa, auctoritate Apostolica tenore præsentium de specialis dono gratiæ indulgemus, illaque in omnibus & per omnia ad vos, hæredesque, ac successores vestros prædictos extendimus pariter, & ampliamus, ac eisdem modo & forma perpetuò concedimus. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis: necnon omnibus illis, quæ in litteris Portugalliæ Regibus concessis huiusmodi, concessa sunt non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Verùm quia difficile foret, præsentes litteras ad singula quæque loca, in quibus expediens foret, deferri, volumus, ac motu & scientia similibus decernimus, quòd illarum transumptis manu publici Notarij inde rogati subscriptis, & sigillo alicuius personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ, seu Curiæ Ecclesiasticæ munitis, ea prorsus Fides in dubia, iniudicio, & extra, ac aliàs ubilibet adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostrorum indulti, extensionis, ampliationis, concessionis, volũtatis, & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius, se noverit incursurum. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Posterior autem Bulla, sive constitutio eiusdem Alexand. VI. eodem anno, vj. Kalend. Octobris expedita, eisdem Regibus alias etiam terras cõcedit, quę fortè versus Orientem navigando à suis nuntijs, & vassallis detegerentur, dummodo prius ab alijs Principibus Christianis occupatæ nõ fuissent: cuius verba sic habent.

ALEXANDER *Episcopus servus servorum Dei. Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionem. Dudum siquidem omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas & inveniendas versus Occidentẽ & Meridiem, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ & Legionis Regibus in perpetuum motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus: vosque ac hæredes, & successores præfatos de illis investivimus: illarumque dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione constituimus, & deputavimus, prout in nostris inde confectis litteris, quarum tenorem, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, plenius continetur. Cùm autem contingere posset, quòd Nuncij, & Capitanei, aut vassalli vestri versus Occidentem, & Meridiem navigantes, ad partes Orientales applicarent, ac insulas, & terras firmas, quæ inde fuissent, vel essent, reperirent, Nos volentes etiam vos favoribus prosequi gratiosis, motu, & scientia, ac potestatis Apostolicæ plenitudine similibus, donationem, concessionem, assignationem, & litteras prædictas, cum omnibus & singulis in eisdem litteris contentis clausulis ad omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, ac detectas, & detegendas, quæ navigando, aut itinerando versus Occidentem, aut Meridiem huiusmodi, sint, vel fuerint, aut apparuerint, sive in parti-*

tibus Occidentalibus, vel Meridionalibus, & Orientalibus, & Indiæ existant, auctoritate Apostolica tenore præsentium in omnibus, & per omnia, perinde ac si in litteris prædictis de eis plena & expressa mentio facta fuisset, extendimus, pariter & ampliamus. Vobis ac hæredibus, & successoribus vestris prædictis per vos, vel alium seu alios corporalem insularum, ac terrarum prædictarum possessionem propria auctoritate liberè apprehendendi, ac perpetuò retinendi, illasque adversus quoscunque impedientes, etiam defendendi, plenam & liberam facultatem concedentes, ac quibuscunque personis etiam cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam contra facientes eo ipso incurrant, districtius inhibentes, ne ad partes prædictas ad navigandum, piscandum, vel inquirendum insulas, vel terras firmas, aut quovis alio respectu, seu colore, ire, vel mittere quoquomodo præsumant, absque expressa vel speciali vestra, ac hæredum & successorum prædictorum licentia. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusvis donationibus, concessionibus, facultatibus, & assignationibus per Nos, vel prædecessores nostros quibuscunque Regibus, vel Principibus, Infantibus, aut quibusvis alijs personis, aut Ordinibus, & Militijs de prædictis partibus, maribus, insulis, atque terris, vel aliqua eorum parte, ex quibusvis causis, etiam pietatis, vel Fidei, aut redemptionis captivorum, & alijs quantumcunque urgentissimis, & cum quibusvis clausulis etiam derogatoriarum derogatorijs, fortioribus, efficacioribus, & insolitis, etiã quascunq; sententias, censuras, & pœnas in se continentibus, quæ sui per actualẽ & realem possessionem non essent sortitæ effectum, licèt forsan aliquando illi quibus donationes & concessiones huiusmodi factæ fuissent, aut eorum Nuntij ibidem navigassent. Quas tenores illarum etiam præsentibus pro sufficienter expressis & insertis habentes, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus omnino revocamus, ac quoad terras, & insulas per eos actualiter nõ possessas pro infectis haberi volumus, necnon omnibus illis, quæ in litteris prædictis voluimus non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, sexto Kalend. Octobris, Pontificatus nostri anno secundo.

NEQVE existimet quispiam solùm Alexandrum VI. hac dumtaxat occasione prędictâ potestate usum fuisse: cùm † sepèsæpius alij plures Romani Pontifices varijs temporibus, & occasionibus idem fecisse reperiantur, quoties sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac Christianæ Religioni expedire censuerunt, ut preter alios ex suprà relatis, novissimè ostendit Marta dicto tractatu de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 32. & ultra ea, quę ipse tradit, † melius constare poterit ex exemplo Regni Hiberniæ, quod eâdem fermè ratione ac istud Indiarum Occidentalium Adrianus Papa IV. Henrico II. Anglorum Regi, & successoribus eius concessit, & alij subsequentes Pontifices confirmarunt, certo tributi genere adiecto, quod Romanę Ecclesiæ, veluti in feudi recognitionem penderetur, ut constat ex his, quę refert Illustrissimus Cardin. Baronius in Annal. Eccles. tom. 12. anno CHRISTI 1159. num. 21. & 22. & ann. 1171. num. 12. & 1186. numer. 16. Matth. Parisiens. in hist. Angl. sub Henrico II. ann. 1155. Polidor. Virgil. Neubrigens. Genebrard. Orlãdus Rogerius, & Ribadeneira in eâd. hist. Anglię ann. 1171. Cardin. Bellarmin. in Apologia contra Iacob. Reg. Angliæ c. 3. & in Chronic. ann. 1154. Pat. Iacob. Gretserus in alia Apologia contra eundem Regem capit. 5. & 7. Sanderus de Schism. Angl. lib. 1. ann. 1542. & Marta d. 1. par. cap. 26. num. 39. & sequentibus.

25

26

27 Ad quod † Adrianus Pontifex diploma quoddam expediri mandavit, quod ex Vaticano Codice descripsit Baronius dicto anno 1159. num. 21. & quoniam elegantissimum est, & huic Alexandr. VI. de quo agimus, valdè consentaneum, hîc illud inserere opportunum existimamus. Illud igitur sic se habet:

ADRIANVS Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio illustri Anglorum Regi, salutem, & Apostolicam benedictionem.

Laudabiliter, & fructuosè de glorioso nomine propagando in terris, & æternæ fœlicitatis præmio cumulando in cœlis, tua magnificentia rogitat, dum ad dilatandos Ecclesiæ terminos, ac declarandam indoctis, & rudibus populis Christianæ Fidei veritatem, & vitiorum plantaria de agro Dominico extirpanda, sicut Catholicus Princeps, intendis, & ad id convenientius exequendum, consilium Apostolicæ sedis exigis, & favorem. In quo facto, quanto altiori consilio, & maiori discretione procedis, tanto in eo fœliciorem progressum te, præstante Domino, confidimus habiturum, eò quòd ad bonum exitum semper, & finem soleant attingere, quæ de ardore Fidei, & de Religionis amore principium acceperunt. Sanè Hiberniam, & omnes insulas, quibus Sol iustitiæ Christus illuxit, & quæ documenta Fidei Christianæ cœperunt, ad ius Beati Petri, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ (quod tua & nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Vnde tanto in eis libentius plantationem fidelem, & germen gratum Deo inserimus, quanto id à nobis interno examine districtius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo Charissime, te Hiberniæ insulam, ad subdendum illum populum legibus, & vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, & de singulis domibus annuam unius denarij Beato Petro velle solvere pensionem, & iura Ecclesiarum illius terræ illibata, & integra conservare. Nos itaque pium, & laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, & petitioni tuæ benignum impendentes assensum, gratum, & acceptum habemus, ut pro dilatandis Ecclesiæ terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, & virtutibus inserendis, pro Christianæ religionis augmento, insulam illam ingrediaris, & quod ad honorem Dei, & salutem illius terræ spectaverit, exequaris: & illius terræ populus honorificè te recipiat, & sicut Dominum veneretur: iure nimirum Ecclesiastico illibato, & integro permanente, & salva Beato Petro, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ de singulis domibus annua unius denarij pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude, gentem illam bonis moribus informare, & agas tam per te, quàm per illos, quos adhibes, quos fide, verbo, & vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi Ecclesia, plantetur, & crescat Fidei Christianæ Religio, & quæ ad honorem Dei, & salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, ut à Deo sempiternæ mercedis cumulum consequi merearis, & in terris gloriosum nomen valeas in sæculis obtinere. Hucusque in Codice Vaticano.

28 Posterioribus etiam † temporibus, ut tetigimus sup. lib. 1. capite 3. numero 21. cùm Henricus Portugalliç Infans, Alphonsi Quinti Regis patruus, fœlicibus ausis, & auspicijs, novas ac periculosas per vastum Oceani ęquor navigationes instituisset, illisque mediantibus plures insulæ, nunquam antiquis cognitæ, inventæ essent, & Christianæ Fidei ad Hesperios Æthiopas, aliasque inaccessas anteà nationes aditus patefactus, ne conquirēdi ardor in posteris refrigesceret, anno demum à partu VIRGINIS 1420. à Martino V. Pōtifice Max. impetravit, ut quidquid à Ganariæ promontorio, vulgò dicto, ad ultimam usque Indiam patefieret, id quàm optimo iure, & cōditione Lusitanicę ditionis esset. Quod ipsum ab alijs deinde Pontificibus, nēpè Nicolao V. & Calixto III. confir-

matum est, & ad plures alias Africæ, & Asiæ oras, ac regiones extensum, quas Serenissimi Lusitaniæ Reges virtute, & industriâ bellicâ, & navali invenerunt, ac subiugarũt, & ditioni suæ adijciendas curarunt, ut latiùs cõmemorat Pet. Ioan. Maffæius histor. Ind. lib. 1. pag. 5. Petrus Damariz in varię historiæ dialogo 4. cap. 4. Fr. Anton. de San-Roman in histor. Ind. Orient. lib. 1. capite 3. pagina 10. & cap. 6. pagina 27. Rebellus de obligat. iust. dict. 2. p. lib. 18. quæst. 23. sect. 2. ubi prolixitatis vitandæ causâ, solùm quædam capita, ex Bulla Calixti III. decerpta, recensuit, in qua etiam inserta est Bulla Nicolai Quinti, quæ, quoniam maximè ad nostrum pertinent institutũ, Nos quoque hîc transcribere nõ gravabimur.

29 *CALIXTUS † servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam, &c. Dudũ siquidem fœlicis recordationis Nicolaus Papa Quintus prædecessor noster litteras concessit tenoris subsequentis. Nicolaus Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, &c. Romanus Pontifex Regni cœlestis claviger, omniumque nationum in illis degentium qualitates paterna consideratione discutiens, ac salutem quærens, & appetens, &c.*

Ad nostrum siquidem nuper non sine ingenti gaudio pervenit auditum, quòd dilectus filius nobilis vir Henricus, Infans Portugalliæ, Charissimi in Christo filij Alfonsi Portugalliæ, & Algarbij Regnorũ Regis illustris patruus, &c. cùm olim ad ipsius Infantis pervenisset notitiam, quòd nunquam, vel saltem à memoria hominum non consuevisset, per huiusmodi Oceanũ mare ad Meridionales, & Orientales plagas navigari, illudque nobis Occiduis foret incognitum, ut nullam de partium illarum gentibus certam notitiam haberemus, credens, se maximum in hoc Deo præstare obsequium, si eius opera, & industria mare ipsum usque ad Indos, qui Christi nomen colere dicuntur, navigabile fieret, sique cum eis participare, & illos in Christianorum auxilium adversus Saracenos, & alios eiusmodi Fidei hostes commovere posset, ac nonnullos Gentiles, & Paganos nefandissimæ Mahometicæ sectæ nomine infectos populos, inibi in medio existentes, continuò debellare, eisque incognitum sacratissimi Christi nomen prædicare, ac facere prædicari, regia tamen semper auctoritate munitus, à viginti quinque annis citra, exercitum ex dictorum Regnorũ Gentibus, maximis cum laboribus, periculis, & expensis in velocissimis navibus, ad perquirendum mare, & provincias maritimas, versus Meridionales partes, & Polum Arcticum annis singulis ferè mittere non cessavit, &c.

Cùm autem sicut accepimus, licèt Rex, & Infans præfati, qui cum tot tantisque periculis, laboribus, & expensis, necnon perditione tot naturalium Regnicolarum huiusmodi, &c. Provincias illas lustrare fecerunt, & portus, insulas, & maria huiusmodi acquisiverunt, & possederunt, ut præfertur, ut veri earum Domini, timẽtes, ne aliqui cupiditate ducti ad partes illas navigarent, & operis eiusmodi perfectionem, fructum, & laudem sibi usurpare, vel saltem impedire cupientes, præterea seu lucri commodo, aut malitia ferrum, arma, lignamina, aliasque res, & bona ad infideles deferri prohibita, portarent, vel transmitterent, aut ipsos infideles navigãdi modum edocerent, propter quæ eis hostes duriores ac fortiores fierent, & huiusmodi prosecutio impediretur, vel forsitan cessaret, non absque offensa Dei magna, & ingenti totius Christianitatis opprobrio, ad obviandum præmissis, ac pro suorũ iuris, & possessionis conservatione, sub certis tunc expressis gravissimis pœnis prohibuerint, & generaliter statuerint, quòd nullus nisi cum suis nautis, & navibus, & certi tributi solutione, obtentaque prius desuper expressa ab eodem Rege, vel Infante licentia, ad dictas provincias navigare, aut in earũ partibus contractari, seu in mari piscare præsumeret; tamẽ successu temporis evenire posset, quòd aliorum Regnorum, seu nationum personæ invidia, malitia, aut cupi-

ditate

ditate ducti, contra prohibitionem prædictam, absque licentia, & tributi solutione huiusmodi, ad dictas provincias accedere, & sic in acquisitis provincijs, portubus, insulis, ac mari navigare, contractare, & piscari præsumerent, & ex inde inter Alfonsum Regem, ac Infantem, qui nullatenus se in his deludi paterentur, & præsumētes, quòd inter prædictos quàm plurima odia, rancores, dissensiones, guerræ, & scandala in maximam Dei offensam, & animarum periculum verisimiliter subsequi possent, & subsequerentur.

Nos præmissa, & singula, debita meditatione pensantes, quòd cùm olim præfato Alfonso Regi quoscunq; Christi inimicos, ubicunq; constitutos, ac Regna, Ducatus, Principatus, dominia, possessiones, & mobilia bona quæcunq; per eos detenta, ac possessa, invadendi, conquirendi, expugnādi, debellandi, & subiugandi, illorumq; personas in perpetuam servitutē redigendi, ac Regna, Ducatus, Comitatus, Principatus, dominia, possessiones, & bona, sibi, & successoribus suis applicandi, appropriādi, ac in suos, suorumq; usus, & utilitatē convertēdi, alijs nostris litteris plenā & liberā inter cætera cōcesse, imus facultatē. Dictæ facultatis obtentu idē Alfonsus Rex, seu eius auctoritate prædictus Infans, iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet, aliasque res quæ ad eundem Alfonsum Regem, & ipsius successores de iure spectant, & pertinent, nec quivis alius Christi fidelis, absque ipsorum Alfonsi Regis, & successorum suorum licentia speciali, de illis se hactenus intromittere potuit, neque potest quoquomodo, ut ipse Alfonsus Rex, eiusque successores, & Infans eò ferventius huic tam pijssimo operi, in quo cum illo animarum salus, Fidei augmentum, & illius hostium depressio procurentur, &c.

De præmissis omnibus, & singulis informati plenissimè, motu proprio, &c. auctoritate Apostolica, &c. & ex certa sciētia, de Apostolicæ potestatis plenitudine, litteras facultatis præfatas, quarum tenores de verbo ad verbum præsentibus litteris volumus pro insertis, &c. quæcunque etiam alia ante data dictarum facultatum acquisita, & ad ea, quæ in posterum nomine dictorum Alfonsi Regis suorumque successorum, & Infantis in ipsis, ac circumvicinis, & ulterioribus ac remotioribus partibus de Infidelium, ac Paganorum manibus acquiri poterunt, provincias, insulas, portus, & maria quæcunque extendi, & illa sub eisdem facultatis litteris comprehendi, ipsarumque facultatis, & præsentium litterarum vigore iam acquisita, & quæ in futurum acquiri contigerit, postquàm acquisita fuerint, ad præfatos Regem, & successores suos, ac Infantem, ipsamque conquestam, quam à capitibus de Boiador, & de Nom, usque per totā Guineam, & ultra versus illam Meridionalem plagam extendi, harum serie declaramus etiam ad ipsos Alfonsum Regem, & successores suos, ac Infantem, & non ad aliquos alios spectasse, & pertinuisse, ac in perpetuum spectare, & pertinere de iure, &c. Hęc Calistus III.

Vltimò in eâdem Bulla rogat, & exortatur Summus Pontifex omnes personas cuiuscunque qualitatis, etiāsi Imperatores sint, vel Reges, &c. & districtè prohibet omnibus, ne ad prę fatas provincias, portus, & loca deferant, nec deferre faciant merces ullas absq; speciali licētia præfati Regis, vel Infantis, vel eorum ad quos ipsa conquisitio pertineat, nec ullâ ratione se intromittant in præfata maria, vel regiones; quòd si contrà fecerint, si fuerint personæ particulares, ipso iure sententiam excōmunicationis incurrant: si verò fuerit civitas, vel universitas, sive communitas, ipso iure subiaceant interdicto Ecclesiastico, à quibus censuris nullâ Apostolicâ auctoritate valeant absolvi ante satisfactionem, vel compositionem cum pręfatis Rege, Infante, vel successoribus factā. Quæ omnia fideliter ex Bulla Calisti Tertij decerpsimus.

Et adeò † securus hic concessionis Pontificiæ titulus eo tempore vi- 30

sus fuit, ut Catholici Reges Ferdinãdus & Elisabeth ex consilio doctissimorum virorum, quos semper secum habebant, & præcipuè † magni illius sæculi Iurisconsulti Ioannis Lupi de Palacios Rubios (si credimus Anton. de Herrera in historia generali Indiarum, decada 1. libro 10. capite 17. pagina 348.) generalem quandam protestationem, sive requisitionem ordinari mandaverint, quæ per eorum Duces Barbaris infidelibus, ubi primum ad eos appulissent, intimaretur, in qua nihil magis enixè, & expressè continebatur. Cuius exemplar extat apud eundem Antonium de Herrera dicta decada 1. libro 7. capite 14. pagina 249. & sequenti, & iterum decada 2. lib. 1. capite 14. pagina 27. & decad. 4. libro 1. capite 8. pagina 18. Et eadem formula data est ab Imperatore Carolo Qvinto, Francisco Pizarro anno 1533. ubi ad conquisitionem huius Regni Peruani missus fuit, & cæteris subinde Ducibus, qui ad eiusmodi expeditiones delegabantur, ut constat ex 4. tom. schedul. impress. pagina 226. & sequenti, cuius copiam his etiam nostris scriptis inserere, ut necessarium, ita lectoribus valdè gratum futurum existimamus:

31

32

Yo † N. criado de los mui altos, i mui poderosos Reyes de Castilla, i de Leon, Domadores de las gentes barbaras, su mensagero i Capitan, vos notifico i hago saber, como mejor puedo, que Dios nuestro Señor, Uno i Eterno, criò el cielo, i la tierra, i un hombre, i una muger, de quien vosotros i nosotros, i todos los hombres del mundo fueron, i son decendientes procreados, i todos los que despues de nosotros vinieren: mas por la muchedumbre de generacion que destos ha procedido desde cinco mil i mas años, que ha que el mundo fue criado, fue necessario que los unos hombres fuessen por una parte, i los otros por otra, i se dividiessen por muchos Reinos i provincias, porque en una sola no se podian sustentar i conservar. De todas estas gentes Dios nuestro Señor diò cargo à uno, que fue llamado san Pedro, para que de todos los hombres del mundo fuesse Señor i Superior, à quien todos obedeciessen, i fuesse cabeça de todo el linage humano, do quier que los hombres estuviessen, i viviessen, i en qualquier lei, secta, ò creencia: i diole à todo el mundo por su servicio i jurisdicion: i comoquiera que le mandò, que pusiesse su silla en Roma, como en lugar mas aparejado para regir el mundo: tambien le prometio, que podia estar, i poner su silla en qualquier otra parte del mundo, i juzgar i governar todas las gentes, Christianos, Moros, Indios, Gentiles, i de qualquier otra secta, ò creencia que fuessen. A este llamaron Papa, que quiere dezir, Admirable, Mayor, Padre, i Guardador, porque es Padre, i Governador de todos los hombres. A este santo Padre obedecieron, i tomaron por Señor, Rei i Superior del universo los que en aquel tiempo vivian: i assimesmo han tenido à todos los otros, que despues de èl fueron al Pontificado elegidos: i assi se ha continuado hasta agora, i se continuarà hasta que el mundo se acabe.

Uno de los Pontifices passados, que he dicho, como Señor del mundo, hizo donacion destas islas i tierra firme del mar Oceano a los Catolicos Reyes de Castilla, que entonces eran Don Fernando, i Doña Isabel, de gloriosa memoria, i à sus sucessores, nuestros señores, con todo lo que en ellos ai, segun se contiene en ciertas escrituras que sobre ello passaron, segun dicho es (que podeis ver, si quisieredes.) Assi que su Magestad es Rei, i Señor destas islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion, i como à tal Rei i Señor algunas islas, i casi todas, à quien esto ha sido notificado, han recebido à su Magestad, i le han obedecido i servido, i sirven, como subditos lo deben hazer, i con buena voluntad, i sin ninguna resistencia, luego sin ninguna

di-

lacion como fueron informados de lo ſuſodicho, obedecieron a los varones Religioſos que les embiava, para que les predicaſſen, i enſeñaſſen nueſtra ſanta Fè: i todos ellos de ſu libre, i agradable voluntad, ſin premio, ni condicion alguna ſe tornaron Chriſtianos, i lo ſon: i ſu Mageſtad los recibio alegre, i benignamente, i aſsi los mandò tratar como a los otros ſus ſubditos i vaſſallos: i voſotros ſois tenidos, i obligados a hazer lo meſmo. Porende, como mejor puedo, vos ruego, i requiero, que entendais bien eſto que os he dicho, i tomeis para entendello, i deliberar ſobre ello el tiempo que fuere juſto, i reconozcais a la Igleſia por ſeñora, i ſuperiora de el univerſo mundo, i al Summo Pontifice, llamado Papa, en ſu nombre, i à ſu Mageſtad en ſu lugar, como ſuperior i ſeñor, Rei de las islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion: i conſintais, que eſtos Padres Religioſos os declaren, i prediquen lo ſuſodicho. I ſi anſi lo hizieredes, hareis bien, i aquello que ſois tenidos i obligados, i ſu Mageſtad, i yo en ſu nombre, vos recebiran con todo amor, i caridad, i vos dexaràn vueſtras mugeres, i hijos libres, ſin ſervidumbre, para que dellas, i de voſotros hagais libremente todo lo que quiſieredes, i por bien tuvieredes, como lo han hecho caſi todos los vezinos de las islas: i aliende deſto ſu Mageſtad vos darà muchos privilegios, i exempciones, i vos harà muchas mercedes. Si no lo hizieredes, ò en ello dilacion malicioſamente puſieredes, certificoos, que con el ayuda de Dios yo entrarè poderoſamente contra voſotros, i vos harè guerra por todas las partes, i manera que yo pudiere, i vos ſujetarè al yugo, i obediencia de la Igleſia, i de ſu Mageſtad, tomarè vueſtras mugeres, i hijos, i los harè eſclavos, i como tales los venderè, i diſpondrè de ello como ſu Mageſtad mandare: i vos tomarè vueſtros bienes, i vos harè todos los males, i daños que pudiere, como à vaſſallos que no obedecen, ni quieren recibir à ſu ſeñor, i le reſiſten, i contradizen. I proteſto que las muertes, i daños que de ello ſe recrecieren, ſea à vueſtra culpa, i no de ſu Mageſtad, ni nueſtra, ni de eſtos Cavalleros que conmigo vinieron: i de como os lo digo i requiero pido al preſente eſcrivano, que me lo dè por teſtimonio ſignado.

IVXTA quæ omnia ſuprà dictus titulus magis ac magis communiri, imò & inconcuſſius reddi videtur. Nam ſi iuſtè † poſsidet, qui Auctore iudice poſsidet, l. iuſtè poſsidet, D. de acquirenda poſſeſsione: & † ſententia à quolibet legitimo, & competenti iudice lata, ſufficit ad verum dominium uni tollendum, & in alium transferendum, ut voluit gloſſa in l. ex hoc iure, D. de iuſtitia & iure, verbo, *Dominia*, & ibidem Bartolus numero 6. & plenius in l. Pomponius, §. ſi iuſſu, D. de acquirenda poſſeſsione, gloſſa in §. ultimo, verbo, *Cui adiudicatum*, inſtitutionum de officio iudicis, & in capite propoſuiſti, verbo, *Vacare*, de conceſsione præbendæ, & notat Innocentius in cap. quia plerique, poſt principium, de immunitate Eccleſiarum, Divus Thomas in 2. 2. quęſtione 62. articulo 3. Baldus in l. id quod pauperibus, quæſtione 7. C. de Epiſcopis & Clericis, Petrus de Ancharranis in regula poſſeſſor, de regulis iuris, lib. 6. col. 36. verſic. *Tertiò quæro*, lato ex numero 4. Lancellotus Decius colum. 3. in dict. l. ex hoc iure, Cumanus, & Iaſ. numero final. Ripa numero 1. in rubr. D. de re iud. Bertachinus in repertorio, verbo *Dominium transfertur*, numero 3. & alij, quos in ſimilibus noſtræ quæſtionis terminis loquens, nempè de adiudicatione Regni Navarrę per Iulium Secundum eiſdem Regibus Catholicis facta, refert & ſequitur Palac. Rubios in tractat. de obtent. Regni Navarrę, 5. parte, §. 3. poſt medium: longè † magis hoc in conceſsione, & declaratione Romani Pontificis admittere

33

34

35

de-

debemus,qui est supremus, & competens omnium fidelium, & infidelium iudex in spiritualibus,& etiam in temporalibus,iustâ causâ existente, ut suprà probavimus. Et † cuius vel una sola sententia faceret ius, & in similibus causis vim, & auctoritatem legis haberet, iuxta text. vulgarem, & summè notandum in l. final. C. de legibus,& in l.apud Iulianum 11. in fine, D. ad S.C. Trebellian. capit. in causis, de sentent.& re iudicata,cap. unico, in fine, quæ fuerit prima causa benef. amitten. in usib. feud. l. 14. titul. 1. part. 1. l. 14. titul. 22. part. 3. ubi Gregor. Lopez, cum alijs, quæ observat idem Palac. Rubius in eadē 5. part §. 2. circa finem, Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, instit. de iur. natur. Felin. in cap. cùm olim, col. 10. de re iudicata, Ias. in l. 1. col. 4. C. de edendo, Decius consil. 191. Roman. singul. 668. Afflict. decis. 96. num. fin. idem Afflict. post Andr. de Isernia in cap. 1. §. præterea Ducatus, de proh. feud. alien. Guillerm. de Perno consil. 14. num. 17. fol. 246. inter consil. feudal. Roder. Xuarez in l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. testament. in declar. ad leg. Regias, lim. 1. dub. 2. numer. 13. Molin. de primogen. lib. 4. cap. 8. num. 3. Menoch. consl. 501. vol. 6. ubi loquitur de nobili illa causa Comitatus de Palma, Gama decisio 33. numer. 2. 1. par. ubi eius additio, Did. Perez in l. 8. titul. 4. lib. 2. ordin. col. 405. versic. *Neque obstat*, Boërius consil. 8. numer. 10. Bursatus consil. 56. lib. 2. num. 4. & 5. Covarr. in 4. 2. part. cap. 7. §. 4. num. fin. & Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. disput. 157. cap. 5. apud quos communis sententia est, id, quod Pontifex, aut Princeps in aliquo negotio decernit, non per viam sententiæ particularis, sed veluti per modum legis generalis, vel eius praxis, aut interpretationis, ius utique in similibus facere, & ad causarum decisionem rectè allegari posse. Et † hûc nimirùm tendere videntur verba illa Bullæ Calixti Tertij suprà relatæ, ibi: *Dictæ facultatis obtentu, idem Alfonsus Rex iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet.*

36

37

Rursus, quia etsi circa potestatem Romani Pontificis in hoc articulo diversæ sint Doctorum sententiæ, & dicendi modi, ut ex suprà dictis apparet. Ea † quidem, quæ pro Ecclesia, & eius auctoritate facit, magis probanda, & admittenda est, argum. text. in cap. fin. de re iudicata, & in l. sunt personę, D. de Religios. & sumpt. funer. l. Titia 40. §. Seia testamento, D. de auro & argen. legato, l. lege Iuliâ, D. de manumissionib. cum notatis à Decio in l. semper in obscuris, la 1. numer. 3. D. de regulis iuris, Sarmiento lib. 3. select. cap. Petr. Pechio de Eccles reparan. cap. 1. Petr. Surdo de aliment. quæst. 10. numer. 17. Tiraquel. de privileg. pię causę, privileg. 146. & sequentibus: & † eorum, quę magis in specie notat Hostiensis, & Ioan. Andreas in capit. rursus, qui cleric. vel voventes, & eos referens Felinus in cap. 1. de constitution. num. 104. Marta de iurisdict. 2. part. cap. 6. num. 7. & Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 2. num. 55. qui docent, quòd opinio, quæ favet potestati clavium, pręvalet non faventibus.

38

39

Prętertim † cùm expressè decisum extet à Clemente Tertio in capit. Capellanus, de ferijs, posse Summum Pontificem in dubijs opinionibus declarare, quæ sit verior, & sequenda, quod in hoc casu, de quo sermonem habemus, toties, ut vidimus, non solùm verbis, verùm & factis ipsis, in negotijs gravissimis declaravit, l. de quibus, veri. *Quid enim interest*, D. de legibus, l. Paulum, D. rem ratam haberi, cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 21. num. 3.

40

Vnde nemini permittendū videtur,

hoc

hoc amplius in dubium revocare, quia semper † præsumere debemus, Papæ sententias, & declarationes esse iustas, & legitimè, ac canonicè promulgatas, ut ait text. in cap. cùm intervos, §. final. de sent. & re iudic. cap. absit 11. quęst. 3. & alia congerens Alvar. Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. cap. 26. Quoniam † est fons iustitiæ, Cleměт. unic. de probation. gloss. notab. in l. relegati, verb. *Reliqua*, de pœnis, cum alijs traditis à Gailio lib. 2. pract. observat. cap. 55. & in eo inest summa perfectio, & sapientia, ut probat Cardin. Paleotus in tractat. de sacro Consistorio, par. 2. quæst. 2. pag. 59. Et ideò licèt † totus mundus sentiret contra Papam, standum esset eius sententiæ, & declarationi, iuxta ea, quæ latè, & copiosè tradit Cardinal. Iacobat. de Concil. lib. 3. art. 1. n. 36. & lib. 6. art. 2. num. 45. DD. per text. ibi, in cap. hæc est Fides 24. quæst. 1. Philip. Probus in addition. ad Ioan. Monach. in cap. super eo, numer. 29. de hæret. ubi † dicit: *Papæ sententiam prævalere sententiæ omnium Episcoporum*, quæ fuit opinio gloss. in cap. in istis, distinct. 4. quam pluribus ornat Ioan. Baptist. Valençuela in monitor. contra Venet. part. 6. ex numer. 91. qui etiam in parte 7. ex num. 122. alia de hac re brocardica congerit, nempè, † quod Papa approbat, vel reprobat, omnes approbare, vel reprobare tenentur, & qui nõ est cum Papa, est contra CHRISTVM, & qui non est CHRISTI, Antichristi est, & quòd gravissimè peccat, qui Ecclesiã, quam defendere debet, impugnat. Cui addo Navarr. lib. 3. cõsil. tit. de ijs quæ fiunt a maiori parte Capit. num. 1. pag. 169. ubi † probat, Papę solius sententiam præferri sententiæ omniũ aliorum Episcoporum, & Doctorum, qui in Concilio generali congregati sint, & eo refragante, nihil fieri posse, argument. cap. significasti, de electione, ubi Ioan. Andr. & Panormit. notab. 7. & aliorum, quæ latiùs congerit Anton. Roiellis in tractat. de Concilijs, quęst. 17.

41 42 43 44 45 46

TERTIÒ † considero, quòd si ij, qui auctoritate cuiuslibet Principis contrahunt, vel ab eo aliquid recipiunt, decipi non debent, neque aliquã molestiam, aut vexationem subire, l. 2. l. benè à Zenone 3. C. de quadrien. præscript. l. 1. C. de his, qui veniam ætat. impetraver. cum pluribus alijs, quæ congerit Dueñas regul. 238. Peregrin. de iure Fisci lib. 6. tit. 4. num. 15. cum sequentibus, Cavallinus in tractat. de evictione. §. 5. num. 88. & latissimè D. Ioan. del Castillo lib. 2. controvers. quotidian. cap. 5. Iuvari † quippè nos beneficio oportet, non decipi, l. in commodato 17. §. sicut, in fine, D de commodat. cap. un. eod. tit. & iniuriæ occasiones inde nasci non debent, unde iura nascuntur, l. meminerint, C. unde vi. Multò planius idem illis servari oportebit, qui donatione, & cõcessione Pontificiâ muniti, has infidelium provincias tot periculis, expensis, & laboribus detexerunt, converterunt, & subiugarunt; Pontificalis quippè † dignitas & maiestas reliquas alias supereminet, ut aliàs de Imperiali dicitur in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber. & † ita Papa Imperator appellatur in cap. Constantinus, 96. distinct. & per Præposit. in cap. per venerabilem, num. 136. qui filij sint legit. & Princeps Principum mundi, aliàs superiorem non recognoscentium, & culmen omnium dignitatum, capit. corpora, de consecrat. distinct. 1. capit. venerabilis, de præbend. cap. solitæ, de maiorit. & obed. cum late traditis à Valençuela dict. monitor. 5. par. ex num. 100. & 6. part. ex num. 80. & à Nobis sup. cap. proximo, ex num. 50. Et † Ecclesia, quę est tutrix, & cultrix iustitiæ, non patitur aliquid fieri contra iustitiam, capite 1. §. diversum, de alienat. feudi, Baldus cons. 24. in fine; lib. 2. Ancharran. consil. 231. num. 3. Romanus cons. 298. n. 2.

47 48 49 50 51

Caf-

Castrensis consil. 116. numer. 2. in fine, lib. 1. & Decius consil. 329. in fine.

52 Quapropter † Papæ facta in dubiũ vocari non debêre, docet text. in cap. in memoriam, 19. distinct. Anton. de Butrio in cap. 2. num. 60. de translat. Prelat. Franc. de Curte inter consilia Martianesij consil. 10. num. 6. & alij apud Valençuel. sup. 5. parte ex num. 146. 53 Neque quisquam † iustè eius potestati & auctoritati detrahere debet, ut ait Hieronym. Alban. in tractat. de potest. Papæ, 1. par. num. 123. & 2. par. num. 237. & 249. & Lælius Iordanus in tractat. de Romanę sedis origine, cap. 12. num. 23. 54 Quin † potius ubi aliquid magnum, & insolitum, & quod ordinarias iuris regulas excedat, à Põtifice fieri videamus, præsertim si in Ecclesiæ augmentum, & Fidei propagationem, aut conservationem dirigatur, id magis admirari, quàm reprehendere, aut notare debemus, ut optimè in nostris terminis advertit Episcopus Chiapens. in dict. tractat. comprobat. fol. 65. 55 Quia † potestas sedis Apostolicę, cùm in se maxima, & amplissima sit, tum tamen magis extendi, & usque in infinitum, ut aiunt, ampliari potest, quoties Sũmus CHRISTI Vicarius universalis Ecclesię cõmodiori, & perfectiori statui id viderit convenire, ut tradit D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 19.

56 Et idẽ Chiapensis probat † ex simili à Bart. Bald. & alij Doctoribus tradito in l. si hominem 30. D. manda. per text. ibi Ias. in l. non solùm, §. morte, col. 21. D. de novi oper. nuntiat. & in l. 1. C. de precib. Imper. offeren. Panormit. in cap. at si clerici, §. de adulterijs, col. 5. de iudicijs, & in cap. final. col. 14. de consuetudine, Felin. in cap. 1. numer. 48. & sequentibus, de constitution. dum docent, quòd quoties aliquis casus occurrit, à Principe non cogitatus, vel à lege nõ pręvisus, potest is, qui vices eiusdẽ Principis gerit, vel aliàs generale mandatum habet, ea omnia facere, quæ præsens causę utilitas, vel necessitas exigit, etiamsi mandati fines excedat, vel eidem aliquatenus contraveniat.

Quibus addere etiam possumus tex. 57 in † l. ult. §. fin. D. mandati, & in l. 4. §. ult. D. de re militari, & tradita à Iasone in l. Barbarius, D. de offic. Prætor. ex numer. 24. & in l. nemo potest, col. 1. de legat. 1. Hippol. de Marsilijs in l. 1. §. fin. num. 29. D. de quæstionib. Tiraquel. de pœn. temper. in præfat. numer. 25. & in l. si unquam, verb. *Libertis*, num. 48. C. de revocand. donat. Pinel. in l. 1. C. de bonis mater. 3. part. ex numer. 23. & in rub. C. de rescind. vendit. 2. parte, capit. 2. numer. 6. & Caldas Pereira de nomin. emphyt. q. 15. num. 19. ubi eum minimè mandati fines excedere notant, qui facit aliquid vicinum, & annexum mandato.

58 Qua de causa † magnæ audaciæ, & temeritatis, imò & impietatis esse videtur, asserere, vel attentare, quòd Pontifices non possunt prædictas donationes facere, vel quòd eas frustratoriè fecerunt, & tanquã aërem verberantes. 59 Nam † ut Deus, & natura, ut inquit Philosophus, ex possibilibus faciunt, quod melius est; nec unquam aliquid frustra efficiunt; 60 ita † quod Deo Auctore, vel eius Vicario fit, licitum, & convenientissimum esse, dicendum est, ut ait Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. D. August. lib. 3. de libero arbitr. cap. 5. & lib. 1. contr. advers. leg. & Proph. cap. 14. & eos referens Rutil. Benzon. de anno Iubilęi, lib. 2. cap. 1. pag. 62. & c. 21. pag. 142. 61 Ecclesia † quippè nec decipere, nec decipi potest, ut multis probat Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. & 8. Pat. Fran. Suarez de defens. Fidei lib. 1. cap. 3. & in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. per totam.

62 Et † non solùm erroris est expers, ubi de rebus, & articulis Fidei decernit, ut in dict. cap. hæc est Fides 24.

quæst. 1. verumetiam, ubi de temporalibus, & concernentibus ad mores universales disponit, ut est commune dogma omnium Theologorum, & copiosè probat Turrecremata in summa de Ecclesia, Cardin. Bellarminus in controvers. de Conciliorum auctoritate, lib. 2. cap. 2. & lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 5. Gregor. Lopez in l. 22. tit. 4. par. 3. Avendañ. in cap. Prætor. 2 par. cap. 23. num. 13. Rebuff. in const. 3. tit. de recusat. Roland. cons. 19. vol. 3. Benzonius dict. cap. 21. pag. 142. vers. *Nam Ecclesia*, & Menoch. de arbitrar. cent. 5. casu 458. ex num. 28. & latissimè, & elegantissimè Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. & Nos iterum infrà lib. 3. cap. 2.

63 Vnde † nascitur, quòd Papa recusari non possit, neque ab eius sententia appellari, ut resolvunt Abbas in capit. querelam, num. 14. de electione, Felinus in capit. inquisitionis, num. 14. de accusation. & in capit. in causis, numer. 4. de sent. & re iudicata, & alij plures, quos refert, & sequitur Menoch. ubi suprà, num. 58. & Valençuela dict. monitor. 6. par. n. 89. & 90.

64 Quia quod † ipse Papa facit, videtur facere ut Deus, iuxta notata in c. si quando, & cap. cùm à Deo, de rescript. cap. proposuit, de concess. præben. Præpositus in dict. cap. per venerabilem, num. 145. qui filij sint legit. Bald. in cap. 1. de nova forma fidel. in usib. feud. & in l. fin. num. 2. C. sententiam rescindi non posse, Paul. Castrens. consil. 415. num. 1. part. 1. Ioan. de Salas cons. 68. nu. 14. Et cùm sit Dei Vicarius, eius facta Deo attribuuntur, cap. quanto, de translat. Episcopi, ubi Anton. de Butrio num. 5. Ioan. Nevizan. in Sylva nuptiali lib. 1. verb. *Non est nubendum*, num. 155. neque præsumitur, quòd aliter iudicet, vel faciat, quàm Deus ipse esset iudicaturus, ut argum. cap. novit 43. de appellat. & l. unicæ, D. de offic. Præfect. Prætorio, optimè notat Ioan. Andr. in cap. cùm venissent 12. num. 7. de iudicijs, & facit text. in cap. non nos, 40. distinct. & alia, quę cumulat Valençuela d. 6. par. ex num. 86.

65 QVARTÒ † ad eiusdem tituli comprobationē non minus efficaciter cōsiderari potest, quòd etsi regulariter non exemplis, sed legibus iudicandum sit, l. nemo 13. C. de sentent. & interlocut. omn. iud. cum similibus ibi allegatis à gloss. Bart. Baldo, Saliceto, & Castrensi, & à Zepola cons. crimin. 8. Afflict. decis. 383. num. 8. Menoc. cōs. 507. num. 3. lib. 6. & de præsumpt. lib. 1. quæst. 1. num. 19. quia ut prudenter advertit idem Menoch. consil. 57. numer. 11. lib. 1. si exemplis iudicandum esset, semper res inter alios acta alijs præiudicaret, & rei iudicatæ exceptionem produceret, contra totum titulum, C. res inter alios acta, l. sæpè, D. de re iudicata, l. & an eadem, cum sequentibus, D. de except. rei iudicatę. Quibus alia addit Anton. Thesaur. in præfat. ad decision. Pedem ont. num.

66 33. inquiens, † quòd Curtius Iunior dicere solebat, se, quamvis ætate provectum, ex pluribus exemplaribus, quę ad decisiones occurrentium causarum allegari audierat, pauca, vel nullum vidisse, quod in omnibus simile esset, & æquales circumstantias haberet, de quo etiam optimè tractat Anton. Mornatius in observation. ad l. 38. D. de legibus, pag. 30. & 31.

67 At tamen † quando exempla supremorum iudicum sunt & in magnis tribunalibus usitata, multum ponderis, & auctoritatis habent, ut eâdem forma in similibus casibus procedatur, ut in l. filius, D. ad legem Corneliam, de falsis, l. 1. §. si vir, D. ad Syllanianum, l. 1. C. quę sit longa consuetudo, l. 3. C. de ędificijs privat. ibi: *Probatis ijs, qui in oppido frequenter in eodem genere cōtroversiarum servata sunt*, cum traditis ab Afflictis decisione 45.

& 190. Gama decis. 33. numer. 2. & decis. 228. per totam, ubi eius additio Vincent. de Franchis decis. 81. num. 2. & decis. 91. num. 16. 1. parte, Osaschana decis. Pedemont. 22. Anton. Thesaur. decis. 21. Petr. Herodio in prefat. ad lib. rerum iudicat. Pinel. in l. 2. C. de rescindend. 2. par. cap. 4. numer. 2. Parlador. lib. 2. quotidian. cap. fin. 5. parte, §. 10. num. 7. Perez de Lara de anniversar. & capellan. lib. 1. cap. 10. num. 43.

68 Et hac de causa exempla † sanctorum Patrum sequenda esse, & secundùm ea iudicandum, docet text. in cap. de quibus 20. distinct. cap. qui de mensa 37. distinct. cap. legimus, 81. distinct. cap. omnes 7. quest. 1. cap. ult. 9. quæst. 3. cap. non est culpandus 32. q. 2. Et † maiorum actus pro lege accipiuntur, l. capitalium, §. ult. D. de pœnis, l. minimè, D. de Religios. & sumpt. funer. l. 2. D. de vulgar. l. more 8. D. de adquir. hæred. & de iurisd. omn. iudic. l. non omnium 20. D. de legibus, cum multis alijs, quæ circa eas observat Lud. Gomez in reg. de trien. possess. quest. 2. pag. 672. Fredericus Nausea in princ. inst. quibus ex caus. manum. non licet, Mantua in Enchirid. rer. sing. c. 163. Menoch. de arbitrar. casu 82. numer. 2. Cuiac. lib. 8. observat. cap. 12. & lib. 17. cap. 15. & relati ab Alfano collect. 740.

70 Vnde multo † fortius auctoritas supremi Principis, prout est Papa, sequēda, & veneranda est: maior enim est quàm auctoritas Sanctorum, ut tetigimus sup. hoc lib. cap. 11. num. 25. & tradit gloss. in cap. de libellis, 20. dist. Baldus in l. rescripta, numer. 7. C. de precib. Imp. offeren. latè Felin. in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 29. de constit. Alvarot. in titul. Episcop. vel Abbat. num. 5. & Peregrinus de iur. Fisci, lib. 1. tit. 2. num. 2.

Et omnino tenendum, credendumque est licitum, & validum esse, quod non solùm unus Pontifex, sed plures in aliquo genere causarum fecerunt, & declararunt. Nam † tunc videtur inducta quædam consuetudo, quæ similiter ius in negotijs similibus facit, l. de quibus, l. si de interpretatione, l. minimè sunt mutanda, l. in ambiguitatibus 38. D. de legibus; gloss. fin. in dict. l. nemo, C. de sentent. & interlocutionibus, Palacios Rubios, in nostris terminis loquens, in dict. tractat. de obtent. Reg. Navarr. 5. parte, §. 2. ad finem. 71

72 Et hac ratione † utens Divus Augustinus epist. 118. ad Ianuarium: *Si quid horũ* (inquit) *per Orbem frequentat Ecclesiá, quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insaniæ est.* Et † Innocēt. III. in cap. per venerabilem, in princ. vers. *Quod autem*, qui filij sint legit. inde probat, Sedem Apostolicam habêre potestatem dispensandi cùm illegitimis, non naturalibus tantùm, sed etiã adulterinis, tam ad spiritualia, quàm ad temporalia, quòd illud, diversis causis inspectis, sæpè fecisse comperiatur. 73

74 Eodemque † argumento post Div. Thomam utitur Rutil. Bezonius dict. lib. 2. de anno Iubil. cap. 21. pag. 142. ad convincendos hereticos, qui perfidè negant, Ecclesiam posse Iubilæos, & Indulgentias concedere. Nam usus inquit, Pontificum, qui per tot annos eas uniformiter concesserunt, absque dubio probat, in Ecclesia esse hãc potestatem.

Et Pat. Leonard. Lessius de iustit. & iure lib. 2. cap. 37. num. 30. vers. *Quartò idem*, pag. 506. eodem modo cõvincit aliam aliorum hæreticorum hæresim, qui dicebant, Sanctos non esse invocandos, nec ad eos preces fundendas.

75 Caietanus † quoq; in 2. 2. q. 88. art. 11. cõtra S. Thom. constãter asseruit, posse Ecclesiam cũ monachis dispēsare, ut non obstante Religionis, & castitatis voto, matrimonium contrahere valeant, & hoc præcipuè ratione

de-

defendit, quòd Ecclesia sæpè eiusmodi dispensationes cõcesserit:quod novissimè etiam recenset, & pluribus exemplis probat D. Ioan. Briz Martinez in historia S. Ioannis de la Peña, lib.5.cap.31.pag.818.

76 Et in † nostro casu, de temporali potestate Pontificis loquens,idem argumentum expendit Ancharranus in dict.regula peccatum, Ægidius Bellamera in cap.futuram 12.quest.1.Præposit.in cap.cùm ad verũ 96.distinct. col.3.Paramus lib.3.de origin. Inquis. quæst.1.opin.3.ex num.67.& magis in specie circa eandem Alex. VI. donationem Episcop.Chiapens.in d. tract. comprobat. fol.30. Gregorius Lupus in dict.l.2.tit.23. part. 2. gloss. magn. col.3.vers.*Standum ergo*, Fran. Vargas in tract.de aucto. Episcop.confir.10. num.5. Anastas. Germonius lib. 3. de sacror. immunit.cap.13.num.30. Anton. à Corduba in questionar. lib. 1. q.57.dub.5.pag.503. vers. *Tertiò principaliter.*

77 Et ad probandum, quòd † Romanus Pontifex,ut verus D.Petri successor, est caput universalis Ecclesiæ, Marta de iurisdict.1.p.cap.12. n.3. & 4.& cap.24.num.32.&35.Qui omnes

78 concludunt, † validissimum,& urgentissimum esse hoc argumentum:*Ecclesia fecit,ergo potest fieri.*

79 Præsumendum † est enim pro his, quę diu in Ecclesia Dei agitata sunt, cap. constitutus, ubi Abbas de Religios.domib. Et ut Baldus notabiliter inquit in l.quicunque, C. de servis fu-

80 gitivis,notab. 4. Id, † quod consuetum est fieri, non dicitur arbitrarium,

81 sed necessarium. Et † consuetudo paulatim vires legum, earumque pœnas & censuras abrogat, & enervat, etiam si ab initio irrationabiliter, & cum peccato fuerit introducta, iuxta doctrinam Panormit.in cap.1.de tregua, & pace, Sylvestri, verb. *Consuetudo*,quest.6.Caietani 1.2. quæst. 97. art.3.Soti lib.1.de iust.& iur. quæst.7. art 2.ad 2. Avila de censuris, 1. part. dub.8. & colligitur ex cap.cùm venerabilis, de consuetud.ubi gloss. Ioan. Andr.& Panormit. num.5.Ias. in l. de quibus,num.8.D.legibus, Ancharranus, Hostiens. Alexand. & alij plures, quos refert, & sequitur Covarruv.in cap.quamvis pactum,1.par.§.7. num. 12.Tiraquel.de pœn. temperan. causa 42.num. 1. & sequentibus, Anton. Gabr. lib. 7. commun. conclus.tit. de maleficijs,conclus.8.num.16.& Ioan. Gutier.cons.38. num. 1. & tetigi sup. cap.14.num, 72. & Cardin. Tuschus, verbo,*Consuetudo*,concl.848.

Atque ita utriusque iuris DD. multum † semper huic argumento deferre solent,quod à solitis, sive consuetis desumitur,&tanto efficacius illud esse censent, quanto consuetudo est antiquior,& universalior, aut à magnis viris inducta,ut constat ex l. certi condictio 9.§.si nummos,ibi: *Cũ quotidie*, D.si cert.petatur,ubi Bart.Angel.Alexan.Ias. & reliqui Legistę cõmuniter, & ex Canonistis in cap. cùm M. Ferrariens.de constitut.ubi Butrius, Immola,Panormit.Felin.& alij,&ex plurimis alijs,quæ latissimè in candẽ rem congerit Everardus in locis argumẽtorum,loco 10.& 63. Est enim † praxis vera legum interpres,ut ait Bald.in cap.1.num.2.de feud.sine culp.non amitten.Natta cons.167.n.7. & cons. 147.num.17.Roland.cons.2.num.7.& sequenti,vol.2. Et † observantia subsecuta,& uniformiter continuata, ius ęquale ac lex ipsa constituit, dict.l. de quibus,D.de legibus,l.nulli 3. D,quod cuiusque universit.nom.l.prohibere 3. §.si quis,D.quod vi aut clàm, l. observare 4. §. 5. D.de officio Proconsul. Et non † minus quàm lex custodienda est,l.1. C. quæ sit longa consuetudo,ibi:*Nam & consuetudo præcedens, & ratio,quæ consuetudinem suasit, custodienda est, & ne quid contra longam consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam revocabit Præses provinciæ.*Creditur enim à

82

83

84

85

titulo præcedenti, ac sufficienti fluxisse, ita † ut dispositũ censeatur, quod fuit observatum, l. quædam mulier, D. de rei vend. l. si à te, D. si serv. vind. l. prædia, D. de acquir. possess. Alexander consil. fin. lib. 4. ex num. 9. Tusch. verb. *Consuetum*, conclus. 959. & dubietas, si quæ in eo erat, vel opinionũ diversitas ex eventu, & observatione subsecuta optimè declaretur, ita ut deinceps illa sit tenenda, quæ fuit observata, non obstante iuris dispositione, l. 1. circa finem, C. de imponen. lucrat. descrip. lib. 10. ibi; *A primordio enim tituli posterior formatur eventus*, l. sed & Iulianus, §. penult. D. ad Macedon. l. si servus plurium, §. fin. D. de legat. 1. l. constitutionibus, in fine, D. ad municipal. ibi: *Cui consequens, ut ne in futurum à forma observata recedatur*, d. l. minimè, & l. si de interpretatione, & l. in ambiguitatibus, D. de legibus, iunctis alijs, quæ notant DD. in cap. cùm dilectus, de consuetudine, Roman. cons. 61. num. 1. & cons. 271. num. 4. Fulgosius cons. 121. num. 3. Bald. cons. 235. lib. 2. Angel. cons. 99. num. 5. & cons. 345. num. 4. Corneus cons. 83. num. 11. lib. 4. Socin. Senior cons. 145. num. 2. lib. 1. Socinus Iunior consil. 2. num. 24. & 28. lib. 1. Laurent. Sylvan. consil. 88. num. 28. lib. 2. Ioan. Zephal. cons. 28. num. 32. vol. 1. & cons. 320. num. 37. & sequentibus, vol. 3. Aymon Cravet. in tract. de antiq. temp. 1. par. num. 15. & cons. 10. cons. 101. num. 7. & consil. 118. Riminaldus in l. 1. num. 110. D. de offic. eius, Vldaric. Zasius cons. 14. à num. 86. lib. 1. Ioan. Gutierr. cons. 2. n. 10. Burgos de Paz in proœm. leg. Tauri ex num. 226. & in l. 3. à n. 212. usque ad 217. Roder. Suarez in l. post rem iudicatam, in princ. D. de re iudic. ex num. 18. Redin. de maiestat. Princip. verb. *Sed etiã*, per legit. tram. num. 166. Rolandus cons. 70. num. 12. vol. 1. Ioseph. Ludovicus, qui hos, & plures alios notabiles effectus observantiæ latè congessit conclus. 38. per totam, & decis. Perusin. 29. num. 32. Molina de Hispan. primog. lib. 2. cap. 6. num. 58. Molina de Medrano in allegatione Proregis extranei Regni Aragoniæ ex numer. 174. ad 180. Zevallos practic. commun. tom. 3. quæst. 762. num. 16. Hieron. Gonçal. ad Reg. 8. Cancel. gloss. 5. §. 7. num. 87. Cesar de Graffis decis. 2. de elect. num. 3. & decis. unica, de Magistris, num. 5. & 6. & novissimè Anton. Mornacius in observat. ad d. l. minimè, & ad l. 2. de constitut. Princip. & ad l. 2. §. Appius, D. de orig. iur. Vbi † Virginius indignatus, quòd vetustissima iuris observantia in persona filiæ suę defecisset, eam necasse narratur. Leander Galganetus in tractat. de condit. & demõstr. 1. par. cap. 8. num. 60. & sequentibus, Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 7. ex numer. 7. & cap. 10. numer. 36. & Ioan. Baptist. Valençuela consil. 52. num. 49. & sequentibus, & cons. 53. ex numer. 8. & cons. 63. num. 196.

Quod adeò verum est, ut † in ista observantia declaratoria non requiratur præscriptio, sed sufficiat ita aliquãdo fuisse observatũ, ut expressè docẽt Zas. Molina de Medrano, Gutierrez, & Ioseph. Ludovic. ubi suprà, Burgos de Paz dict. l. 3. Tauri, num. 215. ubi aiunt, hoc absque dubio procedere, si per decem annos ita fuerit observatum, Beroius cons. 94. num. 13. lib. 2. & Valençuela dict. cons. 53. num. 11. ubi tradunt, hanc consuetudinem, sive observantiam induci ex unico actu, etiam si super ipsa iudicatum non fuerit; nam † solitum dicitur quid ex sola una vice, l. Mella, §. sed si alimenta, D. de alim. & cibar. legat. ubi Bart. Curtius Iunior cons. 19. num. 4. Angel. & Paul. de Castro in l. consentaneum, C. quomodo & quando iudex, Gozadin. cons. 23. num. 5. & Zephal. d. cons. 28. num. 31. vol. 1.

Cuius † cõsuetudinis, & observãtiæ, etiã in alienationũ materia, magnam vim, & auctoritatẽ esse Doctores fa-

ten-

86 87 88 89 90

91 tentur, inde † communiter deducentes, Reges vel Barones, aut Ecclesiæ Prælatos, qui iuxta consuetudinẽ cõtrahunt, vel alienant, aut in feudum concedunt, rectè facere, & impediri non posse, cap. 1. ubi omnes, qui feud. dare posint, gloss. & DD. in cap. 2. de feudis, gloss. in cap. 2. 24. quest. 1. Guido Papæ deci. 560. Natta cons. 367. num. 6. Socin. Iunior cons. 94. num. 29. vol. 2. Calderin. cons. 11. in tit. de feudis, col. 1. Alex. cons. 40. col. fin. & cons. 92. col. 2. vol. 6. Paul. de Castro cons. 146. col. 2. & plures alij; quos refert, & sequitur Roland. à Valle omnino videndus consil. 1. ex num. 31. ad 87. vol. 1. Et vide alia plura quæ de hac consuetudine, sive observantia interpretativa tradimus infr. lib. 3. cap. 1. num. 25.

QVINTÒ, & ultimò facit, quòd cùm Romani Pontificis dignitas, & sapientia per se, ut diximus, maxima, & potẽtissima sit, ut eius factis, & decisionibus stare debeamus; tum verò ex eo illis † magis securè assentiri tenemur, 92 quod certum sit ardua, dubia, vel gravia negotia nunquam sine illustrissimorum Cardinalium, & aliorum sapientissimorum virorum consilio discernere, expedire, aut declarare solere, quos ad hoc sibi tanquam coadiutores assumit, cap. per venerabilem, §. sunt autem, qui filij sint legit. cap. fundamenta, de elect. lib. 6. ubi Ioan. Monachus, Dominicus, Ioan. Andr. & alij, Abbas in cap. quæsivit, num. 3. de ijs, quæ fiunt à maior. par. Capituli, Paul. Castrens. in l. 1. num. 5. D. de legibus, & plures alij, quos refert, & sequitur Riminald. cons. 689. num. 72. & cons. 738. num. 9. Rolandus à Valle cons. 2. num. 101. vol. 1. Benincasius in tractat. de constit. quest. 7. per tot. Anton. Cardosus in Repert. verb. *Papa*, num. 5. Ioan. Garcia in tractat. de nobilit. glos. 24. num. 2. & glos. 48. numer. 52. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 23. Zevallos 1. tom. pract. commun. q. 645. num. 1. Morla in emporio iuris 1. par. q. 1. & 2. & Cardin. Paleotus omnino videndus d. tract. de sacr. Consistor. 1. par. q. 3. ubi conatur ostendere, † Summum Pontificem e- 93 tiã cùm potestatis plenitudine utitur, Cardinalium consilium in eiusmodi rebus requirere debêre, idque iure Divino, naturali, & gentium probari, & in libro cæremoniali, sive rituum Ecclesiasticorum S. R. E. pasim adverti; ac preterea † de hac re olim ab ipsis 94 Romanis Põtificibus simul cum Fidei professione iusiurandum præstari solitum fuisse, quod hac formâ concipiebatur: *Si qua verò emerserint contra Canonicam disciplinam, ego cum filiorũ meorum S. R. E. Cardinalium cõsilio, directione, & rememoratione ministerium meum geram, & emendare curabo*: & conducũt alia quæ de eorundem Cardinaliũ officio, & dignitate notamus infr. lib. 3. cap. 2. num. 27. & seq.

Vnde hîc inferere licet † illud Ec- 95 clesiastès cap. 12. vers. 11: *Verba sapiẽtum quasi stimuli, & quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore uno.* Quo in loco Bellarmin. tom. 1. controvers. lib. 3. cap. 4. quod est de iudice controversiarum Ecclesiæ, Summi Ecclesiæ Pastoris, & Pontificis munus significari inquit, & auctoritatem regendi, & docendi, quam habet. Cui † Salomon penitus 96 acquiescendum tradit, quando sentẽtia data est à Summo Pastore, adiũcto præsertim consilio sapientũ, & eo quidem Pastore, qui amplissimas à CHRISTO promissiones accepit. Quam expositionem admittit etiam & defendit Gretserus adversus Novatores lib. 3. cap. 4. & Pat. Ioan. Pineda in cõment. sup. Eccles. ad illum locum, num. ult. pag. 1204.

Et cùm hoc consilium in predicta Alexand. donatione, de qua agimus, & similibus intervenerit, par est, ut in eis Pontifices nullatenus errasse credamus, qui † omnia Divina, & humana 97

iura in scrinio pectoris sui habere dicuntur, cap. 1. de cōstitut. lib. 6. l. omnium, C. de testament. l. penult. C. de ijs, quibus ut indign. habitâ nimirum consideratione ad dictorum Cardinalium, & sapientum consultationem, quos semper secum habêre solent, ut notatur in dict. cap. 1. & in l. humanum, C. de legibus, & per Panormit. in cap. tum ex litteris, de in integr. restit. col. 5. & in nostris terminis per Episcop. Chiapens. dict. tractat. comprob. fol. 30. & Ioan. Garcia, & alios sup. relatos.

98 Quibus addere † possumus Thom. Bozium lib. 6. de sign. Eccl. cap. 8. ubi nimis extollit, & multis testimonijs, exemplis, & rationibus probat eximiā scientiam, prudentiam, dexteritatem, & certitudinem, quâ Maximi Romani Pontifices, & sacrorum Cardinalium Collegiū, privilegio Divinitus cōcesso, in declarandis rebus dubijs, & arduis usi fuerint, & quid verum, quid falsum, quid bonum, quid malū discernendo.

99 Quibus † non adversatur, quòd in dicta Bulla Alexandri VI. nulla mentio de consilio, aut consensu Cardinalium habetur, quæ in alijs Bullis inseri solet; nam † frequentius est, ut etiam adhibito Cardinalium consensu, & suffragio, solùm sub nomine Papæ, & non aliorum Bulla expediatur, ut resolvit Quintil. Mandos. sup. reg. 8. Cancell. q. 5. num. 5. & 6. eam rationem adducens, quòd † actus denominatur ab eo, qui principalis est, & principaliter facit, non autem à consensu, seu consilium præstante, l. si pater, in fine, D. de manumiss. vind. l. aliud est vêdere, D. de regul. iur. Bald. in l. 2. quæst. 20. num. 24. C. de rescind. venditione. Præsertim, quia † ut benè advertit Paul. Castrēs. ubi sup. Panormit. in cap. 2. num. 3. de cleric. non resident. & plures alij relati ab Anton. Petra de potest. Princip. cap. 15. num. 83. & Valençuela d. monitor. contra

(100, 101, 102 in margin)

Venet. p. 6. num. 97. & 98. pag. 367. Papa si nolit, non teneatur de necessitate, fratrum Cardinalium consiliū petere; neque † contrarium præcisè consuetudine induci posset, quia esset præscribere contra supremam potestatem Papæ; contra † quam, ut ijdē Doctores advertunt, nulla currit præscriptio, iuxta text. & ibi notata in cap. cùm non liceat, de præscript. & doctrinam Innocentij communiter receptā in cap. bonæ, el 2. de postulat. Prælator. Franc. Marc. 2. par. decis. 1297. num. 5. & 6. Balbum de præscript. 2. par. 5. princip. q. 2. num. 3.

(103, 104 in margin)

105 Necnon † etiam, quia in dicta Bulla apponitur clausula, *Ex certa scientia*, quæ virtualiter præcedentem includit, & Pontificem certioratum esse præsupponit de omnibus, quæ illum movêre possunt ad negandum, aut concedendum; aliter enim non diceretur concedere ex certa scientia, sed per ignorantiam, & subreptionē, cap. nihil, de electione, cap. Pastoralis, §. prętereà, ubi Abbas num. 4. de offic. delegati, cap. cùm olim, de sent. & re iudicata, l. 1. C. si servus, aut libertus ad Decurionat. cū plurimis alijs, quæ latè congerit Vital. de Cambanis in tract. clausularū, pag. 23. & Cardinal. Tuschus pract. concl. iur. litt. C. concl. 340. & seq. Quod etiā † importat clausula altera, *De plenitudine potestatis*, quæ in eâdē Bulla proponitur, quâ nūquā uti Pontifex solet, nisi cum causæ cognitione, neque aliter quàm si plenè de negotio fuerit informatus, ut tradit Aretin. cōs. 163. n. 13. Felin. in cap. quæ in Ecclesiarū, num. 66. vers. *Sextò limita*, de constitution. Tiraq. in tract. res inter alios acta, limit. 7. ad finem, & plures alios allegans Ferretus cōs. 31. num. 31. vol. 1. Cravet. cons. 241. vers. *Quartò respondeo*, Molin. de primogen. lib. 2. cap. 7. num. 26. & seq. Menoch. cons. 1. num. 426. Tuschus sup. conclus. 342. & Marta de clausulis, 1. par. clausula 259. num. 13. & 14.

(106 in margin)

SVM-

SVMMARIVM Capitis XXV.

1 Alexandri VI. donatio à calumnijs invidorum defenditur.
2 Ecclesia est columna & fundamentum veritatis.
3 Pontifex Summus per se ipsum provincias Novi Orbis conquirere, & convertere non potuit, nec debuit. Et quare?
4 Ecclesiastici regulariter se militaribus expeditionibus immiscere non debent.
5 Principes Christiani Dei, & Ecclesiæ ministri sunt.
6 Cap. Principes 23. quæst. 5. & similia exornantur.
7 Pontifex gladium materialem habet nutu, Imperator iussu, miles usu, ex D. Bernardo.
8 Pontifex potest infidelium conversionem, & conquisitionem Principibus sæcularibus non solùm comittere, sed & præcipere.
9 Regibus Catholicis potius quàm alijs conversio, & conquisitio Novi Orbis ab Ecclesia committi debuit, & quare? & Auctores, qui de hoc agunt: & num. 11.
10 Hispaniæ Reges præ cæteris potentia, & commoditatibus pollent ad Novi Orbis regiones conquirendas, & convertendas.
12 Dei summa providentia intervenit in Novi Orbis conversione, Regibus Hispaniæ potius quàm alijs concedenda. Et quare?
13 Hispani Reges, & homines præ cæteris zelo, puritate, & cultu Christianæ Religionis flagrare noscuntur.
14 Reges Galliæ, & Angliæ cur à Deo vocati nō fuerint ad Novi Orbis conquisitionem, & conversionem?
15 Hæreticorum omnes conatus circa Novum Orbem turbandum, & occupandū hactenus evanuerunt.
16 Infideles plures ab Hispanis in Novo Orbe ad Fidem redacti sunt, quàm in omni Europa per hæreticos ab ea alienati.
17 Hæretici Deo valdè exosi sunt, & à Fidei propagatione semper exclusi.
18 Hæretici labruscas potius, quàm veras vites novis Ecclesiæ plantationibus inferunt.
19 Hæretici solùm valent ad corrumpendas, & perimendas animas, non ad salvandas.
20 Hæreticos cur omnibus infidelibus deteriores esse dicat D. Hieronymus?
21 Hispaniæ Reges deputati videntur ad Fidem defendendam, & extendendam.
22 Genebrardus agnoscit Hispanorum opus esse expugnare Infideles & Paganos.
23 Stanislai Osij ingens encomium de Fide, & Religione Hispanorum.
24 Reges Hispaniæ, etiam nolentes, invitandi essent ab Ecclesia ad Novi Orbis conversionem.
25 Reges Hispaniæ iampridem Christianissimorum nomine gaudent.
26 Galliæ Reges ratione Imperij, quod olim habuerunt, dicūtur Christianissimi.
27 Catholicorum titulus quando ab Ecclesia Hispaniæ Regibus dari cœperit?
28 Hæretici vocem, Catholicam, in Ecclesia ferre non possunt.
29 Reges Hispaniæ appellantur Orthodoxi, & Defensores Fidei.
30 Reges Catholici Hispaniæ gaudent virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum.
31 Reges Galliæ, & Angliæ habere dicuntur virtutem curandi strummas.
32 Angliæ Reges annulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt.
33 Reges Hispaniæ etiā habent virtutem curandi strummas, ut Reges Galliæ & Angliæ.
34 Reges Hispaniæ sacro oleo tempore coronationis inungi solent.
35 Vnctionis ius passim omnes Reges Christiani sibi usurpant.
36 Hæretici negant potuisse Pontificem à conquisitione & conversione Novi Orbis alios Reges excludere.
37 Principes omnes Christiani curare debent Fidei propagationem.

38 *Commercium de iure gentium inter omnes commune est.*
39 *Maris usus, & navigatio cuilibet cõmunis, & libera esse videtur.*
40 *Hispani iniustè videntur alios navigatione maris Indici probibere. Sed contrarium num. 63.*
41 *Indi videntur damnũ pati ex eo quòd alij præter Hispanos ad eos accedere probibeantur.*
42 *Terra omnium communis mater est, & esse debet secundùm Apollonium.*
43 *Summum Pontificem rectè potuisse alios Reges præter Catholicos ab Indiarum conquisitione excludere, verior sententia est, & qui eam probent?*
44 *Animarum conversionis cura præcipuè spectat ad Summum Pontificem.*
45 *Papa potest pro arbitrio suo disponere modum & formam conversionis infidelium.*
46 *Papa est velut præcipuus motor conversionis infidelium: & Reges sunt velut organa, & instrumenta.*
47 *Pax inter Principes quantumvis pios, & Christianos conservari non posset, si promiscuè in eandem conversionem, & conquisitionem intenderent.*
48 *Reges Castellæ, & Lusitaniæ ob conquisitionem Indiarum plures simultates habuerunt.*
49 *Apostoli proprias, & distinctas provincias sortiti sunt, & unusquisque, Divo Paulo excepto, in sua dumtaxat prædicavit.*
50 *Diœceses, & Parochiæ distinctos limites habent.*
51 *Multitudo ubi est, ibi & confusio.*
52 *Hominum ad dissentiendum facilitas naturalis est.*
53 *Indi non possent congruenter in Fide edoceri, si diversarum nationum gentes hoc ministerio fungerentur.*
54 *Provincia unaquaeque abundat in sensu suo, & habet peculiares conditiones, & affectiones.*
55 *Communio solet discordias generare.*
56 *Nationes diversæ aliæ alijs oppositæ sunt.*
57 *Negotia pluribus commissa segnius expediuntur.*
58 *Multido ministrorum onerosa potius, quàm utilis esse solet.*
59 *Negligitur quod cõmuniter possidetur.*
60 *Lex 2. C. quãdo, & quibus quarta pars debeatur lib. 10. exornatur.*
61 *Communionem rerum omnium qui in Republica utilem esse putant, reprebenduntur.*
62 *Pontificis probibitione interveniente, non est licitum in alienis terminis prædicare.*
63 *Commercium non est commune, ubi ab alijs prius legitimè præventum est.*
64 *Ecclesiæ, & Fidei bonum quæ generaliter respiciunt, cæteris præferuntur, quæ specialiter quibusdam utilia sunt.*
65 *Præceptum Divinum curandi animarum conversionem præfertur alijs, quæ à iure gentium dimanant.*
Dom. Doct. Ant. Pichardus Vinuesa Primarius Salmant. & Pincianus Senator, laudatur, ibid.
66 *Feræ, & pisces licèt iure gentium capientium fiant, fallit tamen ubi capiuntur in loco ab alio præscripto, vel legitimè possesso.*
67 *Mercatores extranei, & peregrini benè possunt ingressu, & commercio nostrarum provinciarum probiberi.*
68 *Indorum maior utilitas in externis mercibus comparandis non est considerabilis, respectu damnorum, quæ ex cõmercio extraneorum recipere possent.*
69 *Commercia, & armorũ transportatio cum Barbaris, & Infidelibus probibẽtur, ubi aliquod damnum timetur.*
70 *Probiberi quis potest ne accedat ad locum in quo timetur, quòd iniuriosus vel tumultuosus existet.*
71 *Excommunicationis censura, quæ imponitur in Bulla Alexand. VI. transeuntibus ad Novum Orbẽ, vel eius maria navigantibus sine licentia Regum Catholicorum, iusta est, & legitima.*
72 *Excommunicatio, ut licitè, & validè ferri possit, quæ requirantur?*
73 *Excommunicatio ut liget, necessarium*

est,

CAPVT XXV.

De iuribus, ac rationibus, quibus Apostolica Sedes curam, & facultatem convertendi, & acquirendi Novi Orbis Hispaniæ Regibus potius, quàm alijs indulserit: & cur etiam quoscunque alios Reges, Principes, aut privatos ad eundem Orbem accedere, vel eius maria navigare vetuerit?

HIS Ergo † adeò validis fundamentis, & robustis tibicinibus fulta Alexandri VI. donatio, securè poterit adversantium hæreticorum impetum sustinere, & aliorum malevolorum invidiam, & latratus contemnere, Romanæ quippè Sedis auctoritas, & potestas, tot iuribus exemplis, rationibus, & auctoritatibus hac in parte communiri videtur, ut nullus deinceps piè, & rectè sentientibus dubitandi locus remaneat; præsertim si animadverterint, ipsam † Ecclesiam, quę hoc iure in elargiendis infidelium dominationibus utitur, columnam, & fundamentum veritatis à Divo Paulo appellari, 1. Timot. 3. doctãque à Spiritu Sancto omnem veritatem, Ioan. 14. & 16.

1

2

Cùm autẽ † Summus Pontifex hãc ita piam, utilem, & laudabilem Novi Orbis inquirendi, & convertendi provinciã per se cõmodè exercēre nõposset, quia multos ac magnos sumptus, crebras, & ingentes classes propter immensam Oceani navigationem, & terrestres etiam expeditiones, militaresque apparatus desiderabat, quibus Sacerdotalis † ordo, Ecclesiasticusq;

3

status se regulariter immiscere non debet, ut multis Sanctorum Patrum testimonijs adductis, latè probat Gratianus in cap. 1. & seqq. 23. q. 7. cap. quicunque 1. & 2. cap. Clerici, cum plurimis alijs 23. q. 8. & Gregor. de Valētia 3. tom. disp. 3. q. 16. de bello, puncto 4. per totum, columna 726. debuit utique illam aliquibus Principibus sęcularibus Christianis † committere, qui Dei, & Ecclesię ministri sunt, ut inquit D. Paul. in epist. ad Roman. cap. 13. & pluribus ostendunt Anton. Corset. in tract. de potestate Regia, q. 1. num. 2. Ioan. Igneus in l. necessarios, §. non alias, num. 660. D. ad Syllanian. Petr. Gregor. lib. 35. Syntagmat. cap. 1. num. 1. Fevardentius sup. Ruth. cap. 2. sect. 11. & ut præclarè docet D. Isidorus ab eod. Gratiano relatus † in cap. Principes 23. q. 5: *Nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent: ut per eandem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniāt, & quod non prævalet Sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem, atque ita per Regnū terrestre, cœleste proficiat.*

5

6

Quò etiam respicit text. in cap. prodest, cap. Regum officium, cap. administratores, cap. de Liguribus, c. quali nos, eâd. causa & q. cap. displicet, cap. non invenitur, cap. quando, cum alijs 23. q. 4. & D. Bernard. lib. 2. de considerat. ad Eugen. quē citant Abbas, Andr. Siculus, & alij DD. cōmuniter in cap. novit, de iudicijs, † ubi inquit: *Gladiū materialem Pontifex habet, nutu, Imperator iussu, miles usu, vel manu.* Et in nostræ quęstionis terminis rectè † advertit Palacios Rub. de obtent. Regni Navarræ, 4. par. §. 2. vers. *Principes autem*, Episcopus Chiapens. in tract. comprobat. fol. 29. & 47. Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salute cap. 2. pag. 218. Ioan. Maior, Mag. Victor. & alij, quos novissimè refert, & sequitur P. Franc. Suarez in tractat. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 7. pag. 284. ubi concludunt, Summum Pontificem potestatem habere, hanc conversionem, & reliqua ad eius executionem necessaria, temporalibus Principibus committendi, eisdemq; præcipiendi, ut talem curam assumant.

7

8

Porrò, si alicui Christiano Principi hoc opus iniungendum, & demandandum fuit. Sanè † nemo sanus negare poterit, optimo, ac veluti præciso iure, Catholicis Hispaniæ Regibus cōmitti debuisse, tum quia ipsi primùm has adeò remotas, & antiquis ignotas Novi Orbis regiones explorare, & occupare cœperunt, ut fusè ostendimus suprà hoc lib. 2. cap. 6. per totum. Cùm etiam, quia littorum, ac marium domini erant, quæ magis ad prædictas regiones accedere videbantur, & † potentiâ, divitijs, navigiorum copiâ, nautarumque peritiâ & Imperij amplitudine, præ cęteris, eâ tempestate pollebant, & nunc magis pollere noscūtur, ut diximus sup. hoc eod. lib. cap. 16. ex num. 43. & latè probat Fr. Ioan. à Pōte in conven. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 5. per totum, & novissimè Fr. Ioan. à Salazar in Politica Hispana proposit. 1. Quæ omnia quàm fuerint huic muneri necessaria, satis apparet, ut † pluribus ostendunt idē Episcop. Chiapens. ubi sup. fol. 29. & seqq. & fol. 46. & 52. Acosta d. cap. 2. vers. *Cur verò*, ibi: *Cur verò Hispaniæ Regibus potiùs, aut solis, si modò absit invidia, res tanta commissa fuerit, non est ab æquitate alienum, cùm & illorum auspicijs, atque ope primùm inventa utraque India sit, & navigationi Oceani opportunissima Hispania sit. Denique primi illi eam provinciā & petiverunt, & studiosè curarunt.* Ioā. Boterus omnino legendus in relation. univers. 4. part. lib. 2. per totum, Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. Rutil. Benzon. de anno Iubilæi lib. 1. cap. 10. pag. 53. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 10. cap. 13. vers. *Atque hæc suprema*, Fr. Thom. à Iesu de procuran. omn. gent

9

10

11

salute,

salute,lib.2.cap.8.pag.55. & 56. Ludovic.Cabrera in histor.Regis Philippi II.lib.7. cap.8. pag.419.Fr.Ioan. à Torquemada in Monarch. Indiana lib.15.ex cap.3.ad 9.lib.17.cap.19.& 20.& lib.18.cap.2.& 3.Fr. Ioan.à Pōte in dict. convenien. utriusque Monarch.lib.3.cap.3. pag.21. & in simili de Indijs Orientalibus,Lusitanis concessis Pat.Ludovic.Molina de iust. & iure,tract.2.quæst. 35. col. 191. vers. *Illud*,& Pat.Ferdin.Rebellus de obligat.iust. lib.18. q.ult. sect.1.in fine, & sect.4.per totam,& novissimè August. Barbosa in Pastorali,1.part.tit.3.cap. 2.num.44.& Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat.cap.8.num.1. & seqq.

Qui etiam inter alia considerant, 12 miram † Dei providentiam intervenisse in hac Regum, & ministrorum Hispanorum ad opus ita arduum, & pium electione,ac destinatione,propter 13 † Fidei puritatem, & ardentem Divinę Religionis zelum, & cultum, quo semper flagrasse noscuntur, ut præter alios ostēdit Lucius Marinęus Siculus de reb.Hisp.lib.5.cap.de Hispan.sobriet. ibi:*Quare quidem meo iudicio in Orbe toto terrarum nulla gens est hodie Hispana,ut ita dicam,Christianior.* Ioan.Vasæus Belga lib.1.Chron.Hispan.cap. 9.ibi: *Fuit profectò Hispania Christianæ Religionis semper observantissima, & Fidem Catholicam, qua semel imbuta,sincerissimè usque coluit, hæreticis infestissima*, Odofred.in l. 2. C. de hæret.his verbis: *Puniuntur suspecti hæreseos in religiosissimis Hispaniæ Regnis, vel hoc maximè hac tempestate triumphātibus, & singulari laude dignis, quòd nulla non solùm planè hæresis,verùm nec suspicio quidem,sine digna vel momento manet nota*,& latè prosequitur Simancas de Catholic.instit.tit.3.num.3. & 14. Camill. Borrell. de pręstan. Reg. Cathol. cap.81. Valdesius de dignit.Reg. Hisp.cap.20. à num.19. Gregor. Lop. Madera in Monarch.Hisp.cap.6. fol. 46.& cap.112.à n. 3.& novissimè Fr. Ioan.à Salazar in.d. Polit. Hisp. proposit.3. & eruditissimus Petr.Ferdin. Navarrete in præclaro tract. de conservatione Monarch.discurs.7.

Quod in † Angliæ,& Galliæ Regnis, 14 quibus idem negotium committi posset,contra se haberet, quorum gentes varijs,& nefarijs hæreticorum erroribus ut plurimùm deturpatæ, loco veri,ac puri Evangelici seminis, infelix lolium,pravam, ac perfidam Lutheri, aut Calvini doctrinam, sive mavis zizaniam, & steriles avenas inter rudes, & inermes Indos disseminarent. Vnde Deus permisit, ut prædicti Reges Columbi promissis,qui ad eos primùm accessit,non assentirent;& † ut 15 ipsorum,atque omnium hęreticorum conatus,qui in has Novi Orbis regiones toties audacter ingredi tentarunt, hactenus,Deo opitulante,evanuerint, nihilque profecerint. Quod idem piè quoque & elegāter advertit Fr.Thom. à Iesu ubi sup. pag. 56. inquiens,hoc ex eo provenisse, quòd benedictione Romanorum Pontificum caruerint. Simon Maiol.in dieb.Canicul.1.tom. colloq.20.de herbis,pag.mihi 449. & sequenti,ubi † ait,ex ingenti hac infi- 16 delium conversione,quę in Novo Orbe per Hispanos Catholicos facta est, plures ibi CHRISTO nomen dedisse, quàm sit hæreticorum eorū numerus, qui in omni Europa à Fide Catholica defecerunt: Ac propterea patêre, Deo vero magis hærêre nos,qui Catholicā Fidē sequimur,quàm hæreticos,† quos 17 Deū exosos habêre, & ab oībus suis seiunctos,inde probari potest,quòd in sua propaganda Fide dedignatus est, quempiam sibi esse ministrūm, qui aliquâ hęresi fuerit contaminatus.

Sūt enim ij adeò † perfidi,ut labruscas 18 potius,quàm veras vites novis Ecclesię plantationibus inserere cūrent, nullamque unquā regionē ad CHRISTI Fidem converterint,sed potius iā conservos suâ perfidiâ corruperint, ut ita † valeant tantummodo ad peri- 19

men-

mendas animas, ad salvandas autem nulla illis vis, nulla sit concessa facultas.

De quo argumento plura alia congerit Thom. Bozius lib. 2. de sign. Eccles. Dei cap. 11. vers. *Quamvis sextò*, & lib. 4. cap. 1. & cap. 3. & 9. in fine, & lib. 10. cap. 13. Pat. Franc. Suarez in defens. Fidei contra sectam Anglican. lib. 1. cap. 16. numer. 22. & ante eos Tertull. lib. 1. de præscript. cap. 42. dicens: *Deverbi administratione quid dicā? cùm hoc sit negotium illis, non Ethnicos convertendi, sed nostros evertendi, ruinas quippè potius operantur stantium ædificiorum, quàm structionem iacentium ruinarum.* Et D. Hieron. qui † hac de causa hæreticos deteriores omnibus infidelibus esse, in hęc verba testatur: *Facilius est furori Gentilium occurrere, raptosque populos à bestiali scientia ad Fidei pietatem prædicando convertere, quàm hæreticum quemlibet sui perfidia dogmatis confidentem, ad fidem rectam revocare.*

20

Quibus addere possumus, gloriosissimos † Hispaniæ Reges, quodammodo ab Ecclesia deputatos videri, ad Fidei defensionem, & convertendas, & protegendas novas insulas, & infidelium nationes, ac Sanctum CHRISTI Evangelium per diversa mundi climata, & extremas, atque ignotas provinciarum plagas disseminandum, ut tradit Borrell. ubi sup. cap. 41. num. 56. in fine, & cap. 44. per totum, Genebrard. lib. 4. Chron. ann. 1492. † ibi: *Quo anno bellum Hispanum perfectum est contra Mauros, eorumdem expeditio ad versus Indos Occidentales cœpit, quasi Hispanorum opus sit expugnare Infideles & Paganos.* Et † Stanislaus Osius Cardinal. Varmiensis lib. 3. adversus prolegom. Brentij, ibi: *Nullum Regnum est hoc nostro infœlici sæculo magis ab hæresibus intactum, quàm sit, vel hoc solo nomine fœlicissimum, Hispaniarum Regnum, cui propter hanc in Fide Catholica constantiam, & eius tuendæ diligentiam, alias prætereà multas fœlicitates Deus largitur.* Quod ipse etiam Alexander VI. in Bulla concessionis sępè testatur.

21

22

23

Vnde † non potuit eisdem Regibus hoc munus à Sede Apostolica denegari, ad quod ipsi se ultrò offerebant, & multis ac magnis periculis, sumptibus, & expensis iam factis, novas in dies se facturos pollicebantur, cùm etiam nolentes invitandi, imò & compellendi essent.

24

Maximè † cùm Christianissimorū nominę iā inde ab Alfonsi temporibus gaudeant, ad quem Ioannes IIX. Pōtifex Maximus anno 853. duas cum hac inscriptione epistolas misit, quas ad litteram refert Roder. Archiepisc. Toletan. in hist. Hispan. lib. 5. cap. 17. & citat Camill. Borrel. dict. cap. 41. num. 43. Palac. Rub. de obtent. Regn. Navarræ, 4. par. §. 5. in fine. Vbi † addit Galliæ Reges, qui hunc titulum sibi solis præsumunt, non fuisse ratione Regni Christianissimos appellatos, sed propter imperium, quod olim habuerunt: unde posteà, exuti Imperio, illud relinquere debuissent, nisi à Pio Secundo posteà in persona Ludovici XI. confirmatum fuisset, ut in eius vita Philip. Commin. scriptum reliquit, & Mariana de reb. Hispan. lib 26. cap. 12. in fine.

25

26

Et † Catholici etiam (titulo veluti hæreditario) ipsimet nostri Reges dicantur, non solùm à temporibus Ferdinandi, & Elisabeth, quibus hūc titulum idem Alexander VI. Summus Pōtifex ob Mauros demum ab Hispania expulsos meritò renovavit, sed à tempore Recaredi Gothorum Regis, qui in Concilio Nationali Toletano ita appellatus fuit, eò quòd primus Fidē Catholicam inviolabiliter custodivit, & totam Hispaniam ab Arriana hæresi liberavit, sive, ut alij magis cōmuniter putant, à tempore Alfonsi Regis Oveti, huius nominis Primi, qui fuit gener Pelagij, & hoc Catholici cognomine ab Ecclesia appellari cœpit anno 734. & 740. Quo nihil aliud signi-

27

nificatur, quàm Catholicę, id est, universalis Ecclesiæ, & Christianæ Fidei conservandæ, & propagandæ zelus, & amor, quo semper flagrasse conspiciũtur; hæreticis, & schismaticis adversantes, qui † hanc vocẽ: *Catholicam*, in Ecclesia ferre non possunt, ut obser vat Alanus Copus dial. 6. cap. 21. pag. 884.

28

Et de prędicto titulo, plurima ex authenticis historijs tradẽtes Archiepisc. Tolet. lib. 2. cap. 15. & lib. 4. cap. 5. historia Palentina in Alph. I. Lucas Tudensis in eod. Æra 776. hist. gener. Hisp. 3. par. cap. 4. Vasæus in Chroni. Hisp. 1. tom. ann. 589. & ann. 737. Ambros. Moral. 3. p. hist. Hisp. lib. 13. c. 12. Mariana de reb. Hispan. lib. 7. cap. 4. & d. lib. 26. cap. 12. in fin. Hieron. Zurita 3. p. Annal. lib. 2. cap. 40. Raphaël Volaterran. lib. 2. cap. *Saracenorum initium belli*, ad finem, & innumeri alij, quos diligenter congessit Camil. Borrell. d. cap. 41. ex num. 48. & cap. 42. per totũ, Did. Valdes d. lib. de dignit. Reg. Hisp. cap. 13. per totum, Mader. in d. Monarch. Hisp. c. 12. Fr. Roder. de Yepes in Genealog. Reg. Hisp. in Alphonso I. Valençuela in monit. cõ tra Venet. 7. p. num. 106. Iacob. Gualther. in Chronogr. 8. sęculo, pag. 567. qui eundem titulũ Galliæ quoque Regibus datum contendit, sæcul. 14. pag. 697. & novissimè Simõ Maiol. in diebus Canicul. 4. tom. colloq. 5. pag. mihi 362. ubi disputat, an hic titulus maior, & antiquior sit, quàm Christianissimi, de quo Francię Reges gloriãtur? Doct. Salazar de Mendoça de orig. Dignit. Hisp. lib. 1. cap. 6. pag. 7. Fr. Ioan. à Põte in convenien. utriusq; Monarch. in epist. ad Regnum, & lib. 1. cap. 3. pag. 14. Vbi † probat etiam appellari orthodoxos, & defensores Fidei (de quo titulo speciale caput fecit Borrell. ubi sup. cap. 44.) & Pet. Aznarius in tract. de Mauror. expulsion. 2. p. c. 25. & 26.

29

Ob quem Fidei Catholicæ † zelũ, eosdem Catholicos Hispaniæ Reges virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum, Divinitus sibi concessa, gaudêre, apertè testatur Carol. Tapia in rubr. D. de constit. Princip. cap. 1. n. 3. Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. p. cõsid. 1. vers. *Provisum*, Camill. Borrel. d. tract. de pręstant. Reg. Cathol. cap. 55. n. 2. Valdes ubi suprà cap. 16. num. 13. & Fr. Ioan. à Ponte in d. cõven. utriusq; Monarch. lib. 1. cap. 6. pag. 113. Vt † sic Galliæ, & Angliæ Regibus non invideant, qui iuxta eosdẽ Auctores, Polidorum Virgiliũ lib. 8. hist. Angl. & plures alios, quos ipsi recensent, & Alanum Copum dialogo 3. cap. 28. pag. 434. & seq. strummas (vulgò *lamparones*) curare solent, † & annulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt.

30 31 32

Præsertim † cùm & hoc idem sanãdi strummas Divinum privilegiũ, etiã nostris Hispaniæ Regibus concessum videatur, si credimus Pet. Ant. Beuter lib. 2. hist. Hisp. cap. 50. quem referunt Valdes, & Puente ubi sup. qui Auctor est, Reges Aragoniæ ægrotis prædicto strummarum morbo sępè salutem cõtulisse: sicut & illud aliud † unctionis sacri olei, de quo etiam prædicti Gallię, & Angliæ Reges nimis gloriantur, ut latissimè, adductis pluribus exẽplis Regum Hispaniæ, qui solemniter inũcti fuerunt, probant Valdesius, & alij ex suprà relatis, Ambros. Moral. lib. 12. cap. 41. 53. & 57. Petr. Anton. Beuter. lib. 2. cap. 8. Hieron. Zurita 1. par. Annal. lib. 5. cap. 17. Garibai lib. 26. cap. 1. & lib. 27. cap. 1. & 4. Garsias de Loaisa, qui narrat hanc sacram unctionẽ in Ecclesia Toletana recipere solitos fuisse, in Synodo Tolet. sub Gũdemaro fol. 277. & alia referens Simõ Maiol. d. colloq. 5. pag. 371. Vbi † hoc ius unctionis passim omnibus Regibus Christianis cõmune fuisse ostẽdit ex cap. 1. de sacra unctione, Clem. 1. de iur. iurand. cap. venerabilem, de elect. & ex traditis à Lactantio Firmiano lib. 4. de vera sap. cap. 7.

33 34 35

Sed

36 Sed quoniam hîc † hæretici insurgunt, & dato quòd Summus Pontifex potuerit Reges Hispaniæ ad hãc Novi Orbis conversionẽ, & cõquisitionẽ præficere, eum tamen impudẽter irrident, quòd alios, ad has regiones accedere, & per hæc maria navigare vetuerit. Videamus oportet, an hac in parte aliquid adferant, quod magis ipsorum procaciam excuset. Et quidem iuxta mentem P. Ferdin. Rebelli d. lib. 18. q. ult. sect. 1. quem novissimè referunt, & sequuntur August. Barbosa ubi sup. n. 44. & seq. & Benedict. Ægidius in l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. c. 3. ex n. 13. & Freitas de Imper. Asiat. cap. 8. hęc pro illis argumenta considerari posse videntur.

37 Primò, quia † ex CHRISTI facultate omnibus Principibus Christianis fas esse videtur, procurare infidelium nationum per se, aut per suos subditos conversionẽ ad Fidẽ, ut habetur Marci ult. & latiùs ostendimus suprà hoc lib. cap. 16. ex num. 11. Ergo non potuit, nec debuit hæc cura solis Catholicis Regibus cum aliorum inhibitione, & exclusione committi.

38 Secundò, quia † commercium de iure gentiũ cum quibusvis nationibus videtur esse cõmune, ut etiã fusè probavimus sup. hoc lib. cap. 20. ex n. 34.

39 Et † idẽ in maris usu, & navigationibus probat celebris tex. in §. 1. inst. de rer. divis. l. 2. D. eodem l. 3. §. ult. D. ne quid in loco pub. ibi: *Littora, in quæ populus Romanus imperiũ habet, populi Romani esse arbitror, maris autẽ communem usum omnibus hominibus*, cum alijs, quę tradit Angel. ibid. n. 1. Benedict. Bonius in tract. de censib. n. 40. Francisc. Marcus q. Delphina. 110. n. 11. p. 2. & Camil. Borrel. in tract. de præst. Reg. Cath. cap. 10. n. 4. unde Traian. à Plin. in Panægyr. *Laudari videmus, quòd reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit, diversasq; gẽteis ita cõmercio miscuit, ut quod gentiũ esset usquã, id apud omnes natũ esse videretur*: cõtra verò Romanos à Germanis accusatos apud Tacitũ 4. hist. quòd *colloquia congressusque gentiũ arcerent, flumina, terras, & cœlũ quodammodo ipsum clauderent*.

40 Iniustè † ergo Hispani alijs gentibus prohibere videntur, ne cum Indis sua commercia, & negotiationes exerceant; non minus quàm si Galli Italis prohiberẽt, ne cum Hispanis commercium haberent, aut per eorum maria navigarent.

41 Tertiò, quia si prædicta Alexand. VI. concessio ad infidelium favorẽ, & utilitatem dirigitur, non debuit, adiectâ hac prohibitione, in eorũ damnũ retorqueri. Nam quò plures ad Indos navigarent, eò facilius doctrinâ, & moribus Catholicis, & politicis imbuerentur, & plus mercium peregrinarum haberent, viliusque eas emerẽt, & suas etiam merces cariùs externis venderent. Ergo non potuerunt Summi Põtifices solis Hispanis præfatam Indiarum conquisitionem, conversionẽ, & negotiationem donare.

42 Et huc † trãsferri posse videtur illud Apollonij apud Philostrat. lib. 1. cap. 12. *Ubi terra* (inquit) *cõmunis omniũ mater est, propterea quod iusta, vos autẽ iniusti, qui vestrã dumtaxat matrem eam esse voluistis.*

43 Ceterùm † his argumentis non obstantibus, longè verior, & receptior contraria opinio videtur, quæ in eiusmodi casibus talẽ prohibitionẽ nõ solùm iustã, & utilẽ, verùm omnino negotio, de quo agimus, necessariã esse supponit. Eamq; omnes Catholici Auctores absque ulla hæsitatione sequũtur, ut cõstat ex Episc. Chiap. in d. tract. comprobat. fol. 29. & seqq. & fol. 46. & seqq. Marquard. in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. p. cap. 14. Pet. Malfer. d. cõs. 769. apud Mandell. num. fin. Soto in 4. dist. 5. q. unica, art. 10. M. Victoria in 2. relect. de Indis, ex n. 10. & eum referens Greg. Lop. in d. l. 2. tit. 23. par. 2. gloss. mag. col. 5. & 6. Card. Bellar. lib. 5. de Sũmo Põt. cap. 2. vers. *At inquiẽt*, Ioseph. Acosta d. lib. 3. de procur. Ind.

salute, cap. 2. Franc. Vargas in tract. de Episcop. iurisd. & auctorit. confir. 10. num. 5. & 6. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 13. n. 30. & seqq. Molin. de iust. & iur. tract. 2. q. 35. vers. *Illud*, Rebell. ubi sup. sect. 4. per totam, Ant. de Herrera d. hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. Alphōs. Alvarez in specul. Rom. Pontif. cap. 31. col. 2. Pet. Navarr. de restitut. ablator. lib. 4. cap. 2. n. 85. p. 2. Camil. Borrel. de prȩstan. Reg. Cath. cap. 46. n. 229. Zevallos pract. comm. tom. 4. q. ult. num. 324. & seqq. & novissimè P. Frāc. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. n. 7. Georgius Cabedus decis. Lusit. 195. n. 2. 1. par. & decis. 47. per tot. par. 1. & novissimus Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. 1. tom. cap 3. n. 15. & 16. & Seraph. Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 7. & c. 8. n. 18. & seqq.

44 Qui omnes † cōcludunt, quòd cùm hæc cura conversionis animarū, & errantiū oviū ad CHRISTI ovile deducendarū, prȩcipuè ad Summū Ecclesiæ Pastorē spectet, rectissimè potest, 45 pro † arbitrio suo, ea omnia disponere, & ordinare, quȩ ad hunc finē cōsequendū magis conducere iudicaverit, & inter Christianos Principes eandem curam dividere, atque unicuiq; certos terminos prȩfigere, & assignare; quos posteà sine iniuria aliorum transgredi non poterunt, & non solùm prȩdicationem, sed etiā commerciū in eisdem terminis interdicere, si hoc ita ad Religionis Christianȩ propagationē magis expediat. Hoc enim totū † ad Pō- 46 tificem pertinere inquiunt, tanquā ad principalem (ut sic dicā) motorē. Nam Reges sunt veluti organa, & instrumēta eius, & ideò nullus potest trāsgredi terminos sibi prȩscriptos, quia non potest moveri, nisi motus.

47 Pro cuius sententiæ confirmatione primò considerari potest, quòd † pax inter Principes Christianos, & eorum ministros conservari nō posset, si promiscuè in eandem curam intenderēt, quantumvis pio animo, & ab omni divitiarum cupiditate libero, ducerētur, ut † constare poterit ex ipso Castellanorum, & Lusitanorum exemplo, qui, 48 quamvis ita Catholici essent, & maximis amicitiȩ, & necessitudinis vinculis iuncti, intestinis tamen odijs, & bellis flagrare cœperunt, ob id, quòd alter alterū suos intrasse terminos querebatur, ut diximus sup. lib. 1. cap. 6. ex num. 68.

49 Et multo melius † ex Apostolorum imitatione, qui licèt facultatem sibi à CHRISTO concessam haberent, Evāgelij per universum terrarum Orbem prædicandi, iuxta illud Marci ultim. *Euntes in universum mundū, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Et Lucæ 10: *Misit discipulos suos binos ante faciē suam in omnem civitatē, & locum, quo erat ipse venturus.* Adhuc tamen ex historia, & traditione Ecclesiȩ novimus, post passionem Domini, Apostolos ipsos inter se omnes Orbis provincias sortitos, & partitos esse, & unumquemque in ea, quæ sibi obtigerat, prædicasse, neque unum (D. Paulo excepto) in provinciam alterius intrasse, ut pluribus ostēdimus sup. lib. 1. cap. 14. n. 81. & latè prosequitur Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusq; Monarch. lib. 2. per totū, & Fr. Ioan. Baptista in adverten. Confessor. 2. par. fol. 412. num. 11.

50 Et † idem posteà universalis Ecclesia in divisione Diœceseon, & Parochiarum cōstituit, eam semper cautionem adijciens; ne unus Episcopus, sive Parochus alterius fines, etiam prȩtextu Religionis, ingrederetur cap. 1. & per tot. 9. q. 2. cap. 1. 13. q. 1. cap. licèt 16. q. 3. cap. 1. de præscrip. cap. Pastoralis, de his quæ fiūt à Prælat. cū alijs.

51 Etenim † ubi multitudo ibi plerūque confusio est, l. 2. C. quando, & quib. quarta pars, Bart. in l. si tamē, §. si arbiter, de recep. arbitr. Bald. in l. solā, C. de testib. & in l. data opera, C. qui accusar. non poss. & Panorm. in cap. 1. de iudic. Et cū † naturalis sit inter ho- 52

mines

mines ad dissentiendum facilitas, l. item si unus 19. §. principaliter, D. de recep. arbitr. cũ alijs, quę adduximus sup. hoc lib. 2. cap. 14. num. 1. Satis cõstat, quàm † varijs, & interdum contrarijs opinionibus, & moribus Indi imbuerentur, si adversarũ nationum, & provinciarum homines, & sub diversis Regibus, ac legibus vitam agentes, etiamsi omnes Catholici essent, ad eorundem Indorum conversionem & gubernationem delegarentur. † Nam unaquæq; provincia abundat in sensu suo, cap. ius Quiritum, 1. dist. cap. utinã, dist. 76. l. observare, D. de off. Proconsl. & varijs corporis, & animi affectionibus, & inclinationibus ducitur, l. quod si nolit, § qui mancipia, D. de ædil. edicto, iunctis alijs, quæ eleganter notat Aristot. lib. 3. Polit. cap. 10. Cicer. in orat. de Provinc. Consular. Euphorus in Iconibus omnium nation. Ioan. Boëm. de morib. omnium gent. Tiraq. in l. 7. connub. num. 12. & de nobilit. cap. 12. Mantua in glossario, classi. 17. cap. 32. num. 1. & Claud. Pratus Gnosl. gener. iur. lib. 3. tit. 4. cap. 3.

53 54

Et † cùm communio etiam inter propinquos discordias generare soleat, l. cùm pater, §. dulcissimis, D. de legat. 2. cũ alijs, quę adduximus suprà hoc lib. 2. cap. 6. n. 70. planum est, longè maiores inter diversas gentes, & nationes futuras, quibus semper † aliqua æmulatio, & naturalis veluti repugnãtia insita esse cognoscitur.

55 56

Secundò † facit, quòd experientiâ comparatum sit, segnius ea geri, & curari solere, quę pluribus commendantur, ut inquit text. iunctâ gloss. in l. si plures, D. de administr. tutor. ubi illud vulgatum carmen adducit:

57

Segniùs expediunt cõmissa negotia plures;
Quisque enim culpam reÿcit in socium.

Multitudo † enim onerosa nihil habet honestum, quoniam in paucis ex multis, quæ secundùm virtutẽ est, vita salvatur, auth. de referẽd. sacr. Palac. §. 1. vers. *Multitudo*, cap. 2. & ibi glos. de rescrip. in 6. & melius est, Domini Sacerdotium paucos habêre ministros, qui possint dignè opus Dei exercêre, quã multos inutiles, qui onus grave ordinatori adferant, can. tales, dist. 23. cap. 1. de prileg. ibi: *Nam curiosè prospiciendũ est, ne honor, cui debent excellentiora committi, sui numerositate vilescat.*

58

Presertim † cùm naturale etiã vitium sit, id negligi, quod communiter possidetur, utque se nihil habêre, qui non totum habeat, arbitretur, deniq; suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienę, ut eisdem verbis tradunt Impp. Theodos. & Valentinian. † in l. 2. C. quãdo & quib. quarta pars debeatur lib. 10. Quibus alia similia habet Arist. lib. 2. Polit. cap. 1. communionis † regulã introductam à Socrate in sua Republica reprehendens, & eadem, adversus Anabaptistas, Vvaldenses, & alios hæreticos cõmunionis rerum patronos, rectè usurpari posse, benè observat Gothofred. in notis ad d. l. 2. & Albanus Spinasat. in Politismo lib. 1. cap. 12.

59 60 61

Neque ita tenendo, quidquam obstabunt argumenta suprà in favorem contrariæ partis considerata. Nã † ad primum responderi potest, fatendo, omnibus quidem Christianis hominibus, & precipuè Principibus, licitum esse, infidelium nationũ conversionẽ curare: id tamen limitari, nisi à Sũmis Pontificibus, propter ipsummet boñu conversionis earundẽ nationũ, prohibiti fuerint, ad quos propriè ex officio spectat eiusmodi missionum distributio, & ea omnia (ut diximus) benè disponere, quæ ad hunc finem magis expedire censuerint, ac per consequens prohibere, ut quando alteri Principi ea cura prius commissa est, reliqui ab eadẽ arceãtur, ne mutuò se impediãt, & alia damna, & inconvenientia sequantur, de quibus suprà loquuti sumus; & præsertim ubi pravi, & corrupti hæreticalis seminis timor intervenire posset, quod quantum fugi, & vi-

62

vitari debeat sup. ex n. 16. probavimus.

Ad secūdum autem, & tertium pari fermè ratione respondeo, † libertatē quidem in commercijs, & maris navigationibus ex naturali, & communi omnium gentiū iure originē ducere: Id verò locum habêre, antequā ab alio Principe ex iustis, & legitimis causis hæc iura præventa, vel ab Apostolicâ sede concessa non fuerint. Tunc enim ea, quæ † generalē Ecclesiæ, & Indorū favorē respiciunt, ijs, quæ specialiter quibusdā utilia sunt, præponimus, ut in simili dicitur in auth. res quæ, C. cōm. de legat. & in l. unica, §. penult. C. de caduc. toll. iūctis alijs, quæ latè observat Ias. in l. Barbarius, n. 32. D. de off Prętor. & in l. cętera, §. sed & si quis, n. 2. D. de legat. 1. Decius in l. id quod nostrū, n. 3. D. de regul. iur. Ioā. Corras. de iuris arte, 1. p. cap. 23. & Andr. Gail. lib. 2. pract. observat. 56. n. 3 & seqq.

Et præceptum † Divinū, animarum conversionē curādi, illud aliud vincit, & superat, quod à iure gentiū inductū maris navigationē, omnibus liberam facit, & cōmercia extranearū gentiū cum Indis, & quibuslibet nationibus admittit. Quod nemo mirari debet, cū frequentissimū sit, ut vel ipsa Cardinalia, sive primordialia iuris naturalis præcepta aut cedant, aut cessent & obliquentur, quoties cū alijs ex accidēti collidunt, in quibus maior & urgentior cōmunis boni ratio, necessitas, vel utilitas reperitur, ut pluribus exēplis ostendunt DD. in §. sed naturalia inst. de iur. nat. princ. inst. de usucap. l. eas, D. de cap. minut. l. Stichum 95. §. naturalis, D. de solution. & Pet. Gregor. omnino videndus Syntag. iur. p. 2. lib. 11. cap. 1. num. 7. & 8. & erudissimus Dom D. Ant. Pichard. Vinuesa ex primario Salmāticēsis scholæ Iuris Civilis Antecessore, nūc meritissimus Pinciani Prætorij Senator in repetit. ad l. 3. C. de murilegul. lib 11. n. 69. & seqq.

Et ita † in simili casu videmus, quòd licèt aves, & alia fera animantia iure gentium omnium cōmunia esse dicantur, & primò capientibus quæri l. 1. D. de acq. rer. dom. si tamen quis ius venandi, vel piscandi in certo loco sibi concessum, vel præscriptum habuerit, & alius ibi piscari, vel venari voluerit, eū prohibere potest, & his, quę cepit, privare, quia non efficiuntur sua, sed illius, cui ius venādi competebat, l. Divus, & ibi Bart. D. de servit. rustic. l. 2. D. de acq. rer. dom. §. ferè, instit. de rer. divis. & Cepola in tract. de servit. cap. de aucupatione, quem vide.

Et licèt mercatores extranei, qui in aliquo loco diu morati sunt, ab eo sine causa expelli non possint, quia mūdus communis omniū patria esse videtur: antè tamen quā ad dictū locum accēdant, iustè, & liberè eius ingressu arceri, & prohiberi possunt, ex sola domini voluntate, aut commoditate, ut post alios, quos refert, resolvit Stracha de mercatura 2. p. num. 33. & 34. Rebuff. ad leg. Gallic. 2. tom. tit. de mercatur. art. ult. glos. un. num. 28. & Matienzus in l. 1. glos. 1. n. 5. tit. 12. lib. 5. Recop.

Parumque considerabile est, ac veluti se per accidens habet, quòd † Indi aliquo maiori lucro in emptione externarum merciū, & venditione suarū fraudentur. Nam forsitan omnibus gētibus ad commerciū admissis, ab eisdē expilarentur, & ut concedamus minorē quæstū ex sola nostrorum negotiatione facturos, eo contenti esse debēt, ob alia ingentia cōmoda, quę prętextu nostræ detectionis, & cōmunicationis, tot sumptibus, & laboribus referatæ, habere cœperunt. Et ne hæreses, aut aliæ perversæ sectæ inter eos seminentur, vel arma, & aliæ dānosæ, & prohibitæ merces per extraneos ad illos asportentur.

Cuius † incommodi, & aliorū similiū vitandi causâ, sępissimè solet, & potest commerciū cum Barbaris, & infidelibus prohiberi, l. unica, C. de littor. lib. 12. l. 1. & 2. C. quæ res export. non poss. l. 2. C. de cōmer. & mercat. cap. ita

quo-

quorundã,c.quod olim, c.significavit, c.ad liberandũ,de Iudæis,extravag.ita quorundã,& extravag. multa eod.tit. & Bulla in cœna Domini §. 22.cũ alijs latè traditis ab Alex.cõs.137.per tot. vol.7.Boër.decis.177.& 178.Gerard. sing.59.Marquar.de Iudæ. 1.p.c.5. ex n.1.Navar.in Manuali,c.27. per tot. præcipuè n.63.Stracca de mercatura, p.4.n.10.cũ seqq.Borrel.de præst. Reg Cath.c. 9.ex n.48. & Cabedus decis. 195.n.2.1.par.& decis.47.n.1.p.1. Et conducit † tex.in l.ult.D.de off. proc. Cæsar.ubiquis prohiberi potest,ne accedat ad locum, in quo timeri potest quod tumultuosus,vel iniuriosus existet.Quod notat etiã Bart.& alij DD. per text. ibi in l.æquissimũ 17.alias incipit si usus fructus 13. §. si inter duos, D. de usufruct.& sequitur Speculat. in tit.de libelli cõcept. §. nunc dicendũ, n.14. Paul.Castrens. cons.3.n.2.lib.2. Curtius Sen. cons.60.Felin. in rub.de tregua & pace, limit.4. Guid.Papæ,& eius additio,decis.578. Ant. Capicius decis. 13. per tot.& decis. 96. n.10.& Card. Tuschus pract.concl.iur. litt. S. concl.215.n.3.Quæ prohibitio similiter in mari & navigationis usu ex eisdẽ causis concedi potest, & præscriptione acquiri, ut contra eos, qui hoc negant,& novũ atq;insolẽs esse dicũt, latiori sermone lib.seq.probabimus.

70

71 Ex quibus † descendit iustè potuisse Alex.VI.in prædicta Bulla sub pœna excõmunicationis latæ sententiæ, ipso facto incurrenda, præcipere, ut nulla persona,cuiuscunque dignitatis, etiã Imperialis,& Regalis status, gradus,& conditionis, pro mercibus habendis, vel quavis alia de causa, ad Indiarũ Occidentaliũ terras, iurisdictioni Regũ Hispaniæ subiectas,& subijciendas,& inventas, & inveniendas, absq; speciali eorundẽ Regum licẽtia accedere posset. Etenim cũ huius cẽsuræ districtio,nõ ex sola volũtate Pontificis imposita fuerit, sed exigente legitimâ causâ conversionis Indorũ & conservationis iuris nostris Regibus per Ecclesiæ donationẽ quæsiti, iure optimo adversus contumaces,& in obedientes irrogari potuit, † iuxta ea, quæ de requisitione causæ, & peccati ad censuræ validitatẽ,tradit text.in c. nemo,c. nullus 11. q. 1. Concil.Trid. sess.25.c.3.de reform.Navar.cons.20. de sent.excom.n.3.Covarr. in c. Alma mater, 1.p.§.9.eod.tit.lib.6.Doct.Fr e chilla in tract.de excõm.2. p. art.3. & plures alij relati à Sayro in eodẽ tract. lib.1.cap.9.

72

Et in terminis dictæ Bullæ Alex.VI. observat Veracruz in cõpendio, Rebell.de oblig.iust.lib. 18.q.24. sect.1. Ægid. Bened.in d.l.ex hoc iure,c.3.n. 18.& Fr.Emanuel Roder.in quæst.regular.2.tom.q.99.art.7. Qui † tamen ad hoc,quòd hæc excommunicatio liget,eius authenticã promulgationem secũdùm formã iuris exposcit,& quòd non possit invincibiliter ignorari,arg. tex.in c.fin.de Fide instrum.c. si verò, el 2.de constit.lib.6.cap.in istis,4.dist. & eorũ, quæ congerit Sotus lib.1. de iust.& iur.q.1.art.4. Dueñas reg.125. Covar.in c. Alma mater, 1.p.§.10.n.7 & Navar.in Man. c.27. n.2.54.& 55.

73

74 Quod † quidem † in nostro casu ad effugiendũ prædictæ censuræ rigorem obijci non valebit, cùm eius series, ac tenor satis toti Orbi innotuerit: ut benè observat Freitas d.c.8.n.21. & seq. teste enim Cassiodor.lib. 11.var.epist. 7: *Penè quidẽ terrarũ oculis offertur, quod in Romana civitate peragitur.* Et quò magis innotescat, quotidie Reges nostri potentissimi curent, hanc Alexandri concessionem,& censuram alijs Regibus & nationibus intimari,& † innumeris schedulis, sub gravissimis pœnis, & interminationibus caveant, ne cuiuslibet sexus, ætatis, aut conditionis personæ, non solùm alienigenæ, verùm neque in Hispania ortæ, ad has provincias absque expressa, & speciali licentia transire audeant.

75

76 Quamvis † quod ad Hispanos attinet,

net, probabilius mihi videatur, eos in prædictā censurā nequaquā incidere, etiam si absq; licentia transierint, cùm alijs pœnis puniri possint: & licèt Bullæ verba generalia sint, paulatim tamē hac in parte eius vigor remissus fuerit, imò & totaliter abrogatus, Hispanis omnibus cōmuniter reputantibus, se eiusmodi excommunicatione nō irretiri, & nostris Regibus, & eorū ministris illius executionē non procurantibus. Quod † sufficiens esse ad vitandū legum rigorē, quæ continent pœnas censurarū ipso facto incurrendas, apertè docet Abb. Panormit. in c. 1. de tregua & pace, Sylvester in summa verb. *Consuetudo*, q. 6. & alij, quos refert, & sequitur Avila de cēsuris 1. p. dub. 8. pag. 11. & Card. Tusch. pract. concl. iur. litt. T. verb. *Tolerantia*, conclus. 324.

77

78 Quarū † schedularū plurimæ reperiuntur in 1. to. impres. ex pag. 396. & 440. & novissimè expedita est alia data Matriti 20. Iulij anni 1624. quâ strictè iubetur, ut omnes, qui sine licentia transierint, inquirantur, & ad galeas, sive triremes, absque aliqua dispēsatione aut remissione mādētur. † Quibus conveniūt l. 12. tit. 10. lib. 5. & l. 5. tit. 18. lib. 6. recop. quæ disertè prohibēt, ne ullus alienigena in his Indiarū Regionibus per se, aut per interpositas personas negotiari, & cōmercia exercēre valeat. De quarum legum, & schedularum ratione & praxi, plura alio loco trademus.

79

80 Et in † eisdē schedulis similiter disponitur, ut quęlibet navigia, & merces extraneorū, qui ad hæc Indiarū maria, eorūq; oras, & portus accésserint, apprehédātur, & fisci iuribus applicētur, ipsis † transgressoribus aliàs Pyratarū pœnis puniendis, qui hostibus Fidei, & Principis æquiparātur, & tanquā latrones, & publicorū commerciorū turbatores, ipso iure diffidati sunt, & impunè à quolibet deprædari, & occidi possunt. Et † ex ore Pontificum quot annis in die Iovis Sancti excommunicari solent, ut constat ex l. 3. §. Labeo, D. de incendio, ruin. naufr. authē. cassa & irrita, C. de sacros. Eccles. auth. navigia, C. de furtis, c. excōmunicationi de raptorib. c. 1. de milite vassallo, qui contumax est, cū alijs, quę ibìdē cōgerūt Bald. & cæteri, Bart. Soc. cōs. 262. col. 2. vol. 2. Ias. cons. 170. col. 2. vol. 2. Angel. cōs. 290. Cepola in auth. sed novo iure, C. de servis fugi. Andre. Sicul. in c. cùm sit generale, n. 240. de foro comp. Læl. Zanch. de Milite sacro, & sæcul. lib. 2. c. 26. n. 6. cū seqq. Stracca de mercatura, tit. de navibus, p. 2. n. 16. Pet. Santer. de spons. merc. p. 4. n. 52. & seqq. Camill. Borrel. de præst. Reg. Cath. c. 75. n. 29. cū multis seqq. Tiber. Dec. in tract. crim. li. 9. c. 29. per totū.

81

82

83 Quibus consequenter † potentissimus Rex noster Philip. IV. quē Pia Numina sospitent, & multos annos incolumē servent, simulatq; defuncto patre Imperij habenas, inter alia plura, quæ pari simul pietate, ac prudētiâ ad Regnorū suorū quietem, augmentum, & ornamentum, adlectis in consilium præstātissimis, atque incorruptissimis viris, statuit, illud primum fuit, ut inducię cū rebellibus Belgij & Holandiæ populis initæ, quæ eo tēpore finiebantur, nullatenus protraherētur: & si quę illorum navigia in aliquibus Hispanię, aut Indiarum portubus hyemandi, vel negotiandi causâ manêrent, protinus ab illis excederent, & ubique tanquā hostes publici tractarētur. Ad † quod Regiā schedulam expediri iussit, dat. Matriti 30. Martij ann. 1621.

84

85 Cuius occasione † Batavi in antiqua perfidia manētes, validissimā classem, undecim præsidiarias & militares naves habentē, pararunt, quam Iacobo Chermitio generali Duci commissam, superato tandem freto, noviter ultra Magallanicum reserato, quod *de Mayre*, vel, *Divi Vincentij* vocāt, in has Peruani Regni oras superiore anno 1624. incolumem deduxerunt, & nonâ die Maij, repentino quodā incursu,

portum *del Callao*, & hanc nobilissimam, & ditissimam Regum Vrbem, alio nomine *Lima*, vocatam, eiusdem Regni Metropolim expugnare, & occupare tentarunt. Sed Deus, eorũ conatus, irritos reddidit, ita ut licèt per quatuor, aut quinque menses eundem portum obsederint, & in alijs *de Pisco*, & *Guayaquil*, pedem figere nisi fuerint, semper tamen victi, & multis armis, ac militibus amissis recesserint: ultra alios, quos diuturnę navigationis tædium, & frustratæ spei dolor, & impatientia consumpsit. Inter quos, unus fuit ipse Chermitius Architalassus, quem sui, in insula Callao proxima, sepulturæ mandarunt, & nostri posteà repertũ in cineres redegerunt.

86 In quibus omnibus, † mirè post Deum valuit, & enituit singularis cura, prudentia, ac vigilantia Excellentissimi Domini D. Didaci Fernandez à Corduba Marchionis de Guadalcazar, meritissimi eiusdem Regni Proregis, nunquam sine multis honoris, & laudis titulis nominandi. Is enim advenientem hostem securus excepit, invadentem strenuè fugavit, obsidentem, & ex sua classe minantem, multis ad hoc inventis machinis fœliciter impetivit, cùm nobis navigia navali prælio cõmoda defuissent, & cunctantem, ac portui nostro diutius hęrentẽ, pari cunctatione, ut alter Quintus Fabius, confregit, nullo ex nostris militibus in tot expeditionibus vel levissimo vulnere sauciato.

Quæ hîc breviter adnotare necessariũ duxi, eò quòd nuper M. Gotthardus Arthusius tom. 15. Mercurij Gallo-Belgici lib. 1. † Hollandis forsitã blandiens, vel extraneis alijs nationibus imponere cupiens, Chermitium falsò Limanæ urbis, & portus victorem enuntiat. Pro solito scilicet istorum Hæreticorum more, qui ut tetigi sup. lib. 1. cap. 5. num. 48. & cap. 8. num. 41. & lib. 2. cap. 1. num. 49. cùm nullam Fidei, vel veritatis rationem habeant, quidquid sibi commodum, aut honorificum, vel Hispanæ gloriæ invidum & damnosum esse posse arbitrantur, non solùm scribunt, sed pingunt, & statim in vulgus spargunt. (87)

Cuius rei expressius aliud eiusdem temporis testimonium adducere possum. Nam cùm universo planè Orbi notissimum sit, qualiter ijdem Hollandi, victricibus potentissimi nostri Regis armis, † à Brasiliensi provincia eiecti fuerint, cuius præcipuam urbem, dictam, *del Salvador i Bahia de Todos Santos*, occupaverant, & munierant, anno proximè elapso 1625. omnibus navibus, tormentis, armis, reliquisque rebus, quas secum tulerant, & spolijs, quæ à nostris ceperant, penitus denudati, & vivẽdi, atque abeundi facultate humiliter petitâ, & vix, nec nisi per insignẽ insignis, & Excel. Dñi D. Friderici de Toledo Ossorio Generalis Ducis humanitatẽ & benignitatẽ indultâ: veriti non sunt affirmare in eodem Mercurio Gallo-Belgico, d. tom. 15. lib. 3. fol. 196. an. 1625. Hispanos nostros simulatâ amicitiæ fraude, ad eorũ usque propugnacula penetrasse, eâ autem ab Hollandis cognitâ, atque ab omnibus circumiacentibus propugnaculis & castellis, incessabilibus tormentorum displosionibus, vehementer impetitos, hinc inde fugâ dilapsos, quatuor Hispanorum navibus submersis, cęteris admodum corruptis. Sed hoc † adeò insigne mendacium providè detexit, & verâ atque dilucidâ huius expeditionis narratione typis excusâ, manifestè convincit D. Thomas Tamaio de Vargas Historiographus Regius, & ob hunc, & eruditos alios ingenij sui fœtus doctis omnibus commendatus. (88) (89)

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA DE INDIARVM IVRE,

SIVE

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER TERTIVS.

In quo tituli, qui ad retentionem pertinent, peculiari observatione discutiuntur & illustrantur.

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Acquisitio Novi Orbis si iusta est, iustior erit retentio.*

2 *Facilius aliquid retinetur, quàm de novo inducitur. Et num. 7.*

Fieri multa probibentur, quæ facta tenent, ibidem.

3 *Lex patre furioso, & aliæ similes illustrantur.*

4 *Actionem cui damus, multo magis exceptionem.*

5 *Ius quæsitum difficilius tollitur, quàm quærendum.*

6 *Retentionis, & conservationis causa favorabilis est.*

8 *Facilius aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur.*

9 *Continuatio, & conservatio alicuius rei, est magis naturalis, quàm nova acquisitio.*

10 *Statutum quod probibet acquisitionem, non probibet acquisitorum retentionem.*

11 *Statutum loquens contra ingredientem possessionem, non habet locum cõtra retinentem. Et quare?*

12 *Dubÿs in causis, vel opinionibus, post factum, quæ possessioni favet, sequenda est, ibidem.*

13 *Alex. VI. R. P. Regibus Castellæ, & eorum successoribus retentionem Novi Orbis donavit.*

14 *Regibus nostris Catholicis non solùm cura conversionis Indorum, sed plena eorum dominatio ab Alexandro VI. concessa fuit.*

15 *Prædicationis Evãgelicæ munus per se habet annexam curam, & protectionem Indorũ, absq; alia cõcessione Pontificis.*

16 *Romanus Pontifex benè potest concedere plenum ius ad terras infidelium.*

17 *Petr. Malferitus securè defendit Rom. Pont. posse pleno iure Christianis concedere terras infidelium.*

18 *Chiapensis Episcopus reprehenditur à Petro Malferito.*

19 *Marquardus de Susanis plenam do-*

minationem Indiarum nostris Regibus tribuit.

20 Rutilius Benzonius, & alij referũtur, qui plenum dominium Novi Orbis agnoscunt.

21 Dominium plenum Indiarum virtute concessionis Alex. VI. semper sibi Hispaniæ Reges tribui censuerunt.

22 Tituli à primordio posterior formatur eventus.

23 Titulus præcedens talis præsumitur, qualem præsens possessio demonstrat.

24 Possessio subsequens est titulorum interpretativa, & declarat, quid venit in concessione.

25 Maioratus institutio dubia ex consuetudine, & modo succedendi in eo, recipit interpretationem.

26 Consuetudo decennalis est interpretativa legũ, privilegiorũ, ac scripturarum.

Observantia interpretativa legum aut privilegiorum magnã vim habet, ibidem.

27 Alex.VI. concessio, necessariò cum omnimoda iurisdictione, & dominatione intelligi debuit.

28 Ecclesiastica disciplina, & Religio non potest secura esse inter Indos, sine sæculari dominatione.

29 Status spiritualis non potest benè conservari sine temporali.

30 Monarchia qualibet constat ex Divino cultu, sapientia Theologica, & potentia sæculari.

31 Sermo idem ubi duas sententias exprimit, ea sumitur, quæ rei gerendæ aptior est.

32 Lex quoties 67. D. de reg. iur. explicatur, & illustratur.

33 Actus ut magis valeat, quàm pereat interpretatio sumenda est.

34 Intellectus rei gerendæ aptior ille dicitur, qui magis conducit ad meliorẽ, & faciliorẽ executionẽ rei, de qua agitur.

35 Concesso aliquo negotio, non solùm necessaria, & præcisa concedi videntur, sed & quæ ad illud commodius, vel facilius exequendum conducunt.

36 Mandatum qui habet ad quæcunq; necessaria, ad utilia etiam habere videtur.

37 Populi, qui se alicui Principi superiori in clientelam, vel protectionem dant, liberi esse non desinunt: nisi aliter convenerint.

38 Protectio in Regibus significat, sive importat iurisdictionem.

39 Ioan. Bodinus agnoscit plenum dominium Indiarum Occidentalium ab Alex. VI. Regibus Hispaniæ concessum.

40 Reges Hispaniæ quoad Indiarũ Occid. Regna esse feudatarios Ecclesiæ, Bodinus, & Marta testãtur: qui reprobãtur.

41 Ioã. Bodinus pluribus Regibus sine causa supremam dominationẽ negare solet.

42 Bullæ Alex.VI. verba nihil Sedi Apostolicæ in provincijs Novi Orbis nomine feudi, vel alio reservant.

43 Feudum non inducitur, ubi donationis, & concessionis principalis verba absoluta sunt, & illud non reservant.

44 Donatio in dubio potius præsumitur, quàm feudum.

45 Hispanis scriptoribus falsò imponit Bodinus, quòd dixerint, Reges nostros ratione Indiarũ esse feudatarios Ecclesiæ.

46 Regnum, vel provincia, quæ accessoriè alteri unitur, & incorporatur, eisdem iuribus, & privilegijs gaudet, eisdemq; legibus gubernatur.

47 Reges Hispaniæ nunquam ullum feudũ Ecclesiæ, ratione Indiarũ, persolverũt, neque Ecclesia illud exegit.

48 Lis inter Lusitaniæ, & Castellæ Reges orta super terminis Indiarum à Rom. Pont. ex eorum compromisso sedata fuit.

49 Prædicationis munus iniũgere, & provincias ad illud obeundũ assignare, propriè ad Romanum Pontif. pertinet.

50 Reges Hispaniæ cur Sedis Apostolicæ benedictionẽ, aut concessionem ad Novũ Orbem conquirendum expostulaverint?

51 Infidelium provincias à quovis Principe Christiano, etiam sine licentia Pontificis converti, & subiugari posse, multi tradũnt.

52 Frustra precibus impetrat quis, quod proprio iure habet.

53 Reges Hispaniæ non præiudicarunt

tiam piè præstare solent Põtificibus noviter creatis.

91 *Reges Hispaniæ si (quod absit) hæretici fuerint, ex lege in Concilio Toletano lata, deponi iubentur.*

92 *Ferdinandus V. Hispaniæ Rex, cognomento Catholicus, Tribunal Inquisitionis instituit, & ei, ipsos etiam Hispaniæ Reges, subiectos esse voluit.*

CAPVT PRIMVM.

De iustitia retentionis Novi Orbis, & an verũ sit, quod Bodinus tradit, Catholicos scilicet Hispaniæ Reges ob illius concessionem effectos fuisse sanctæ Romanæ Sedis vassallos, & feudatarios? & obiter nonnulla de feudis Ecclesiæ.

1 QVÆ † superioribus libris de iuribus, ac titulis, qui Novi Orbis inquisitionem, & acquisitionem iustam, & legitimã reddere possunt, adeò lato sermone discussimus, præiudicio quodam ostendunt, longè iustiorem, & tutiorem eiusdem retentionẽ, & possessionem iudicari debêre. Constat namque † facilius aliquid retinêri, quàm de novo induci, & multa ab initio fieri prohiberi, quæ tamen facta tenêre, ac tolerari solent, l. patre furioso 8. D. de ijs qui sunt sui, l. 1. §. quã vis autem, D. de postul. l. favor. D. de sponsalib. l. ult. de ritu nuptiar. l. 1. C. de usu, & habit. cap. ad Apostolicam de Regular. cap. 2. de verb. signif. cap. transfert, & cap. quemadmodum de iureiuran. cap. si vir. distin. 23. cap. nec illud 30. quæst. 5. cap. unico in fine de voto lib. 6. ubi in hãc sententiam citatur illud Ovidij lib. 5. de Tristib. eleg. 7.

Turpius eÿcitur, quàm non admittitur hospes.

3 Ad † quorum adagiorum, sive brocardicorum confirmationem, & illustrationem plura alia adducit Iason omnino videndus in dict. l. patre furioso ex num. 8. ad 39. Alexan. in l. sæpè, col. 13. D. de re iud. Socin. Iunior cõs. 1. num. 57. lib. 1. Parisius cons. 28. numer. 11. lib. 1. Tiraquel. de iure consti. limit. 7. num. 43. Ludov. Gomecius in cap. 1. num. 88. de iudicijs lib. 6. Damasus reg. 99. & Claud. Pratus Gneséòn general. iur. lib. 4. tit. 8. cap. 4. pag. 165. & seq. Rebuff. 3. tom. ad leg. Gallic. tract. de mater. possessor. art. 2. glos. 2. num. 40. & in praxi benef. verb. *Nec non iuris patron.* num. 27. novissimè Ioan. Bap. Valençuela cons. 51. ex numer. 31. Et Nos tetigimus suprà lib. 2. cap. 17. num. 40. & 41. de parvulis infidelium tractantes, qui licèt invitis parentibus baptizandi non sint, baptizati tamẽ de facto, baptismus tenet, nec amplius illis tradendi sunt.

4 Quibus † simile est, quod ab Vlpiano pro regula constituitur in l. invitus 156. §. cui damus, D. de regul. iur. & in l. 1. §. is autem, D. de superficieb. eum scilicet, cui rem non habenti damus actionem, eidem possidenti exceptionem multò magis competere: circa quam plura congerunt Decius Maynericus, Cagnol. Ferrarius, Pet. Faber, & Revard. ibidem.

5 Et ex † eodem principio descendit, ut faciliùs toleretur ius quæsitum, quàm acquirendum, l. 2. §. ex his, l. pluribus, §. ult. D. de verb. obligat. l. ut pomum, §. 1. D. de servit. Quemadmodum ex diverso facilius impeditur ius competiturum, quàm extinguatur acquisitum, l. Papinianus, §. si conditioni, & ibi glos. D. de inoff. testam. Est † enim retentionis, & conservationis causa favorabilior, quàm acquisitionis, l. purè, D. de doli except. l. militis codicillis, §. veteranus, D. de milit. testam. † Et ideò faciliùs cõceditur retentio, quàm

6

7

nova acquisitio,l.si repetendi,C.de cõ dict.ob caus.l.per retentionem, C.de usuris,l.Paulus,D.de doli except. notat Baldus in l.licèt,num.2. D. de acquir.poss.dicens,quòd iura promptiora sunt in retinendo, quàm in acquirẽdo,Cephal.cons.68.n.20. to.1.& cõs. 151.n.7.& cons.289.n.5.to.2.Ruyn. cons.66. n. 17.lib.1. Craveta cõs.6.n. 98. Pet.Surdus cons.551. n.21. Rota Roman. sacri Palacij decis.295. n.2. part.2.Menoch.de retinen.possess.remed.3.n.979.Georg.Acatius lib.2.de privileg.iur.civil.cap.5.num.79.

8 Vnde etiam similiter † faciliùs aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur,cap.cùm olim Abbas de offic. delegati,Craveta de antiq. temp. 5.p. n.15.Rebuffus in tract.de caus.possessor.benef.art.6.glos.1. num.15. Boër. decis.283.num.11.& decis.294.num. 18.Cæsar.de Grass.decis.46.num.22. Qui etiam huius rationis rationẽ subiungunt, † quòd continuatio est naturalis,non verò nova acquisitio,ut tradit Abb.in cap.cùm venissent,num.7. de restit.spol. Ripa in l.1. num.36. D. de acquir. poss. atque ita faciliùs aliquid cõtinuatur, & conservatur in esse,quàm amissum, aut extinctum recuperetur, d.l.1.§.causam, D.de postula. l.usu retinetur, D. quemadmo. servit. amitt.l.sicut,§.fin.D.quod cuiusq; universit. cum alijs traditis à Craveta d. cons.6.& 299.num.12.

10 Et ideò † rectè docuisse videtur Abbas in c.Iudęi n.2.de Iudæis,quem refert,& sequitur Valençuela cons.4. n. 36. statutum, quod prohibet acquisitionem,non prohibere acquisitorum retentionẽ,& Alexander cons.83. incip. *Visa facti narratione*,num.4. lib. 2. 11 Vbi ait, † quòd statutũ loquens cõtra ingredientẽ possessionẽ,non habet locũ in retinente ipsam anteà sibi traditam;nam ingredi est,quando ab initio ingreditur, l.clàm possidere in princ. l.si id quod,§.1.D.de acqui.poss.& qui nõ apprehendit de novo,sed cõtinuat possessionem, non dicitur eam ingredi,sed retinêre, ut in d.l. si id quod, & in l.1.C.commun.de legatis, & in cap. ex litteris de despons.impuber.c.Monachũ 2.q.1.glos.verb. *Innovare*,inClemen.2.ut lite penden.Ioan. Andre. in rub.eod.tit.& Bertrãd. cõs.253.incip. *Testes*,n.1. vol. 2. ¶ His addere † possumus, quod licèt vera, & vulgaris sit 12 illa iuris regula, quâ docemur, in dubijs,quæ vel ex facto,vel ex iure proficiscuntur,tutiorẽ partẽ sequendã esse, cap.illud de Cleric.excomm. c.ad audientiã, & c.significasti el 2. de homicid.cũ alijs.Hæc tamen ante factũ intelligi debet,nimirũ, ut nõ possit quis facere id, de quo est dubiũ an sit prohibitũ? Sed debeat abstinêre. Nã post factum quis in dubio spoliari, aut re possessâ privari non debet, vel facere actũ positivũ de cuius obligatione nõ constat. Quin potiùs tunc alia regula iuris succedit, quòd in dubio, & pari causâ melior est conditio possidentis, c.in pari de regul.iur.lib.6.Quę procedit non solùm in materia iustitiæ, sed etiam aliarũ virtutũ, ut pluribus relatis resolvit Thom. Sanchez de matri. lib.2.disp.41.q.3.& Nicolaus Garcia de beneficijs 7.p. cap.2.n.11. & seqq. ubi aliqua huius doctrinæ exẽpla prosequitur,& Dom.Covar.in Clem. si furiosus in princ.1.part.n.9. Salzedo in praxi cap.14.litt.C. Avila de censuris 7.part. disp.3.dub.9.& Salas de legib. tract.8. disput.unica, sect.20. & seqq. Et idem consuluit in modo in practicandi duas opiniones contrarias Hostiensis,& Innocentij Ægid.Bellamera in cap.exconquæstione,num.12.de restit.spoliat.quem refert Pacianus de probation.lib.1.cap.69.num.21.

Quę omnia in retẽtione huius Novi Orbis,de qua sermonẽ habemus, lõgè planius,& securius procedunt: cũ ipse 13 idem † Pontifex Alexander VI. qui illius conquisitionẽ Regibus Catholicis assignavit, eiusdẽ etiã retentionẽ, & possessionem ipsis, & eorũ posteris

in perpetuum concesserit, ut ex tota Bullæ serie manifestè colligitur, cuius verba suprà lib. 2. cap. 24. retulimus, & præsertim ex illis: *Omnes insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegandas, &c. Cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, & villis, iuribusque, & iurisdictionibus, ac pertinentijs universis, vobis, hæredibusq; & successoribus vestris (Castellæ, & Legionis Regibus) in perpetuũ tenore præsentium donamus, concedimus, & assignamus: vosque, & hæredes ac successores præfatos illarum Dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione facimus, cõstituimus, & deputamus.*

14 Quibus † verbis, eorum opinio apertè convincitur, qui, ut sup. d. lib. 2. cap. 23. ex num. 5. ad 14. animadvertimus, solam curam conversionis infidelium Regibus nostris concessam existimarunt, & nudam protectionem, administrationem, sive superintendentiam, quæ ad id commodius exequendum conduceret. 15 Hoc † namque ipsummet Apostolicum prædicandi munus suaptenaturâ præsefert, quod secundùm doctrinam Bellarmini lib. 1. de Rom. Pontif. cap. 23. annexam habet quandam amplissimam, atque à Deo ipso delegatam iurisdictionem. Imò & omnem potestatem, & auctoritatem faciẽdi omnes spirituales functiones, & regendi, ac gubernandi animas in spiritualibus, cæterisque omnibus, quæ ad salutem earum pertineãt, ut optimè tradit D. Thom. in 1. ad Corinth. cap. 12. & alijs relatis Rutil. Benzonius de anno Iubilæi lib. 2. cap. 24. pag. 154. Pontifex autem, ut prædicta verba declarant, ulterius progredi voluit, cùm non solùm prædicationis curam Regibus nostris iniunxerit, sed ut eos ad hanc provinciam suscipiẽdam, & exequendam magis promptos, idoneos, atque alacres redderet plenissimum dominium, & omnimodam in temporalibus utilitatem, potestatem, ac iurisdictionem enixis, & geminatis clausulis se illis, & eorum successoribus concedere voluisse profiteatur. 16 Quod iuxta † iuris regulas, & sanctæ Romanæ Sedis usum, & consuetudinem rectè facere potuit, ut resolvunt Palac. Rub. Sepulveda, Franc. Vargas, Gregor. Lopez, Anastas. Germon. Thom. Bozius, Doct. Marta, Rebellus, & alij, quos in eod. cap. 23. ex num. 63. citavimus, & iterum cap. 24. ex num. 19.

17 Inter quos † Pet. Malferitus apud Mandellum cons. 769. num. ult. vol. 4. postquàm toto illo consilio iustitiam huius conquisitionis pluribus argumentis ostẽdere, & ab impugnationibus Episcopi Chiapensis tueri curavit, & quòd mediante prædictâ Alexandri VI. concessione magis securè procedat, ita concludit: *Ex quibus omnibus constat, Maiestatẽ suam licitè nõ solùm quoad ius Fori, sed quoad ius Poli, & nõ solùm quoad iudiciũ Ecclesiæ, sed quoad iudiciũ animæ, fecisse has terras suæ ditionis, & fore verum Regem istorum, pium, & iustum, & non tyrannum, &* 18 † *dictum Episcopum falsò, & non absque scandalo dixisse, quæ dixit: & licitè, & iustè eos, qui habuerunt ex Regũ concessione bona, magistratus, & dominatus in præmium suorum laborum, possidere quæ possident.*

19 Cui assentiens † Marquardus de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 14. similiter resolvit: *Quòd virtute dictæ concessionis Alex. Sexti, iustè bella mota fuerunt Indis noviter repertis per gentes Hispanorum, ut nomen Salvatoris Domini nostri Iesu Christi in terris, & insulis prædictis facilè induceretur, quod non poterat prædicari, nisi prius superatis gẽtibus illis, natura barbaris, quod rei exitus demonstravit: nam postquàm fuerunt debellatæ, nomen Christi, & eius Evangelium receperunt, & ita iure iusti belli legitimè possessæ sunt, & possidentur per Hispanos.*

20 Hoc idem † non minus apertè post Sanderum, & Boterum, quos refert, scriptum reliquit Rutilius Benzonius

de

de anno Iubilæi lib.1. cap.10. pag.53. sic inquiens: *Hanc Novi Orbis conversionem inprimis complexus est Alexander VI. qui, ut cognovit illius notitiam in dies excrescere, & Hispaniarum Reges eo animo esse, ut non minus temporale ipsorũ Regnum, quàm, imò præcipuè Regnum Dei amplificarent, hoc illis demandavit, eosque adstrinxit, ut maxima, qua possent, diligentia, in illorum populorum conversionem incumberent, quod ut fortiùs exequerentur, ipsis, quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit, &c.*

21 Et reverâ, † hoc plenum Novi Orbis dominium, quod hodie nostri Reges obtinent, & exercent; illis ab initio concessum fuisse, vel ex eo colligi potest, quòd semper ita Alexandri VI. donationem acceperint, & eius virtute atque auctoritate subnixi, has provincias per centum & triginta annorum discursum cum omnimoda potestate, & iurisdictione possederint. 22 Nam † quemadmodum à primordio tituli posterior formatur eventus, l.1. circa fin. C.de impon. lucrat. descrip. cum alijs, quæ congerit Bartol. consf. 243. fuit quidam, n.2. lib.1. Alexand. consf.90. in fine lib.3. Craveta consf. 158. in fine, Card. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Titulus*, conclus. 314. & tetigimus sup. lib.2. cap.24. num.86. 23 ita † ex postfacto talis præsumitur titulus, qualẽ præsens, & præterita possessio demonstrat, cap. cùm dilectus de consuetud. ubi egregiè notant Abbas, Anton. & Imola, cap. cùm venissent, ubi DD. de institutionibus, l. quædam mulier, D. de reivend. l. sicut, §. supervacuum, D. quib. mod. pign. vel hyp. sol. l.4. titul.33. part.7. Bald. consf. 130. volum.1. & in cap.1. colum.2. de Capitan. qui Curiam vendid. Vbi dicit, 24 † quòd possessio subsequens, est titulorum interpretativa, idem Baldus consf.420. vol.1. & consf.352. lib. 3. ubi tradit, quòd possessio, vel usus declarat, quid venerit in concessione, quem sequitur alia congerens Paulus Castrens. consf.347. volum.1. Craveta consf. 192. Socinus consf. 3. num. 5. vol.1. & consf.58. vol.3. Curtius consf. 162. col.3. Aretinus consf.11. num.6. Alciat. consf.112. num.11. lib.4. Bald. Ias. Decius, & cæteri cõmuniter scribentes in l. si certis annis, C. de pactis, idem Decius consf.156. in fine, Laurẽt. Sylvanus consf.66. n.20. & alios allegans Bertazolus in cõs. civili 97. num. 23. vol.1. Parisius consf.140. num.25. vol.1. & consf.3. num.10. vol.4. Matth. de Afflictis decis. Neapol.2. Camill. Borrellus de præstant. Reg. Cathol. cap.53 n.37. ¶ Et in materia 25 † utili nostrorum maioratuũ Hispaniæ ad interpretationem l.41. Tauri, quod verba dubia scripturæ institutionis maioratus, illum in perpetuum inducant, si concurrat consuetudo, saltem per decennium observata, ut in bonis in ea contentis iure primogenituræ succedatur, optimè resolvunt Roder. Suarez in l. quoniam in prioribus, ampliat. 10. à num.11. Didac. Perez in l. fin. tit.13. lib.3. ordin. verb. *Cien años*, vers. *Vtrum ius primogenituræ*, Mieres de maiorat. 4. par. quæst. 20. à num.56. latè Burgos de Paz consf.9. num.3. Molina de Hispan. primogen. lib.2. cap.6. num.58. & 59. alter Molina de maiorat. disput. 596. ubi ex prædictis, & alijs iuribus, & auctoribus probant, 26 consuetudinem † esse interpretativã legum, privilegiorum, & scripturarũ, quæ ex decennij lapsu interpretantur atq; declarantur. ¶ Et quòd non requiratur, quòd sit præscripta, sed sufficiat spatio quantumcunque brevi illius usum invaluisse, Tiber. Decia. consf.44. per totum; maximè num.6. volum.2. Surd. consf.335. num.26. & 27. vol.3. Menochius consf.163. num.8. vol.2. Burgos de Paz consf.23. num.5. ubi addit, quòd talis observãtia declarativa extenditur etiã ad casus nõ expressos, quãvis non respondeant proprietati verborũ, sed aliquantulum naturali eorũ significationi adversetur. Et etiã in odio-

fodiosis, & ubi ius commune resistit, ut latè per Ioseph. Ludovic. de consuet. conclus. unica, illat. 13. 36. 40. 154. cū pluribus alijs. Et quamvis mala appareat, ut cōstat ex Rota Romana apud Nicol. Garc. de benefic. 5. p. c. 1. n. 137. & seq. & tradit alia Seraph. decis. 454. n. 3. Tiber. Dec. cons. 31. à n. 151. vol. 1. Mascar. de probat. concl. 145. Card. Tusch. tom. 2. concl. 878. & Nos sup. lib. 2. cap. 24. num. 86. & seqq.

27 Maximè, † cū in casu, de quo loquimur, hanc interpretationem, etsi verba ita clara non essent, necessitas rei, quæ gerenda erat, extorquere debuisset. Quis enim nō videt, parum securā 28 esse posse † Ecclesiasticā disciplinam, quam inter istas barbaras nationes seminare conabantur, si eam sæcularis potentia, & dominatio non comitaretur? 29 Status † quippe spiritualis conservari non potest sine temporali, ut pluribus ostendit Fr. Ioan. à Ponte in cō-ven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 7. pag. 37. & 38. & historiarum monumentis docemur, 30 † quòd in qualibet Monarchia, ab initio sæculi, tria se invicē per ordinem comitata sunt, Divinus cultus, sapientia scholastica (id est Theologica) & sæcularis potentia, ut præclarè tradit D. Thom. lib. 2. de regim. Princip. cap. 16.

31 Vnde succedit † alia regula iuris, quę habet, quoties idem sermo duas sententias exprimit, eam potissimùm accipi debere, quæ rei gerendæ aptior 32 sit, l. quoties 67. D. de reg. iur. Quo† loci Dec. Mayner. Cagnol. Ferrar. Petr. Faber, & Rævardus sic Iulianū exponunt, quasi docēre voluerit, verba dubia iuxta subiectam materiā explicanda esse. 33 Vel † ut magis actus valeat, quàm pereat: resque, de qua agitur, in tuto sit, l. quoties, & l. ubi est verborū in fine, D. de rebus dubijs, l. quoties in stipulationibus, D. de verb. obligat. l. non puto, D. fam. ercisсundæ, l. si uno, D. locati, l. insulam, de præscrip. verb. cum alijs, quę adducit Stepha. de Federicis in tract. de interpr. leg. part. 3. & Simon de Prætis de interpret. ult. volunt. lib. 2. fol. 176. solut. 2. num. 17. Ego verò sic etiam exponi posse arbitror, 34 † ut intellectus rei gerendæ aptior a I. C. ille dicatur, qui rei, de qua agitur, magis respondet, & ad eam magis promovendā, commodiusque exequendam dirigitur. 35 Nam † cū aliquid alicui conceditur, non solùm quod ad illud expediendum, necessarium est, cōcessum videtur, l. 2. cum vulgatis, D. de iurisd. omn. iud. Sed & quod maiorem eiusdem negotij commoditatem, & facilitatem respicit, ex text. eleganti in cap. prætereà 5. de offic. delegati, l. penult. D. de usufruct. l. 1. §. si ei quē, vers. fin. D. de institor. l. 1. §. fin. D. de usufruct. legato, l. veteres in princ. D. de itinere actuque privat. cap. fin. de dolo, & contumac. per quem notat ibi Baldus, 36 † quòd qui habet mandatum ad quæcunque necessaria, videtur etiam habere ad ea, quæ utilia sunt, Franc. de Aretio in cap. de testibus, col. 3. de testib. Vbi tenet, 37 † quod in dispositione hominis uno concesso, veniunt non solùm ea, sine quibus actus explicari non posset; sed etiam ea, cum quibus facilius, & commodius expeditur, quem laudat, & sequitur Iason in dict. l. 2. de iurisd. omn. iud. num. 11. vers. *Istam regulam*, ubi reprobat opinionem Geminiani, aliter sentientis contra Dom. de Rota, decis. 379.

38 Quibus addere possumus, † quòd licèt regulariter populi, qui se alicuius superioris potestati, & protectioni iure fœderis, vel clientelæ pro pacis medijs, vel aliâ ratione, committunt, liberi esse non desinant, nec sibi aliquam subiectionem imponant, ut tradunt communiter Bartol. & DD. per text. ibi in l. non dubito 7. §. liber autem, D. de capt. & postlimin. revers. Felin. in cap. cùm non liceat num. 9. & seq. de præscrip. Ioan. de Platea in l. 1. C. de excusat. lib. 10. Ioan.

Ce-

Cephalus consf.328. Modestin. Pistorius consf.43. num.30. decis. Cameræ Imper.1.tom.part.2.voto 27.num.10. fol.159.Ioan. Bodin. in tract. de Repub.lib.5. cap.6. Renat. Choppin. de demanio Franciæ lib.3.tit.18.num.7. Pet. Gregor.lib.20. Syntag. cap.5. & plurimi alij relati ab Henric. Rosenthal.in epitom.feud.part.1.cap.4.conclus.14.fol.124. Vbi tamẽ verba concessionis, vel conventionis ulterius progrediuntur, sæpè solet ex illis superioritatis, & dominationis ius induci, & acquiri, ut ijdemmet Auctores observant, & Everard.consf.3.num.9.Goden.consf.32.num.3.& Fulvius Pacianus de probat.lib.2.cap.43. num.16.

39 Præsertim † quãdo Regibus talis cliẽtela conceditur, in quibus protectio significat iurisdictionem, cap.ad audiẽtiam de appellation. ubi DD. & alij, quos refert, & sequitur Guido Papæ decis.151.num.9.vers. *Venio ad sextũ*, August. Veroius consf.65. num.119. vol.1.& Didac.Perez in l.3. tit.3. lib. 1.ordinam.col.2.

40 Et hanc † plenam Novi Orbis donationem Alexãdrum VI. Regibus Hispaniæ fecisse, ultra suprà dictos auctores, apertè etiam fatetur Ioan. Bodinus lib.1.de Repub. cap.9. cuius verba refert Mag. Marquez in Gubernat.Christ.lib.1.c.27.pag.163. Addit

41 verò † Bodinus, eiusdem concessionis virtute potentissimos Reges nostros effectos fuisse Romanæ Sedis vassallos, & feudatarios ligios, quoad insulas maris Oceani, Regnum Peruanum, & reliqua, quæ in utraque India ex Pontificum concessione acquisierunt, & in posterum acquisierint: quoniã hoc, inquit, inter ipsos pactum fuit, ut vel ipsi Hispani scriptores affirmãt. Quod etiam admittere videtur Marta de iurisdict.1.part.cap.26.num.55. Sed falsum utique est, & nullo iure, ratione, vel auctoritate probatur, sed solâ Bo-

42 dini calumniâ, † qui frequenter pluribus Regibus sine causa supremam dominationem adimere solet, ut benè advertit Dom. Gregor.Lopez Madera in Monarch. Hispan.cap.2.fol.12.

43 Inprimìs namque † Bullæ Pontificiæ verba (ut ex illorum serie manifestè constabit) nullam prorsus huiusmodi feudi mentionem directè, aut indirectè fecerunt, neque aliquid Sedi Apostolicæ in his Novi Orbis provincijs ullo pacto reservarunt; sed totum ius, dominium, & iurisdictionem earum plenè, & liberè cum solo onere prædicationis & conversionis Indorum Regibus Catholicis concesserunt. Vnde succedit communis om-

44 nium Doctorum opinio, quę † habet, quòd quando Princeps, vel Imperator nihil sibi reservat, sed utitur verbo, *Donamus*, *largimur*, *concedimus*, & alijs similibus, non inducitur feudum, neque aliqua feudi reservatio, sed pura & absoluta donatio, ut egregiè probat, & prosequitur Oldrad.consf.159. Angelus consf.242.incip.*Super puncto*, in fine, Decius consf.32.& 498.col.2. num.11.Mandellus Albanus multum in nostris terminis loquens, consf. 64. num.29.& sequent. & num.64. lib.1. idem Mandellus consf.62. num.18.eo-

45 dem lib.1.ubi rectè concludit, † in dubio potiùs pręsumi, & induci donationem, quàm feudum: quod etiam sequitur, & communiter receptum esse testatur Socinus Iunior consf. 102. incip.*Non sum*, n.9.& seqq.vol.2.Decius consf.85.col.3.& cõs.193.col.1.& cõs. 208. col.2. & cõs.269.col.2.& plures alij relati per Iulium Clar.& eius addition. Baiardum in §.feudũ, q. 17. & Henricum Rosenthalium de feudis 1. part.cap.6. cõclus.26.num.2.& seqq. ubi innumeros citat litt. B. & C. & hoc pugnâ carêre inquit. ¶ Et magis in terminis, quòd Papa dum Regnũ cõfert, dat omnem potestatis plenitudinem, & aliquem investiens omnia Regalia liberè concedere videtur, pluribus, post alios, probat Barthol.Cæpolla de servit. urb. præd. cap. de portu,

colum. 1. & Camil. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. cap. 48. num. 12. & 16. pag. 352.

46 SECVNDÒ, † quia pariter falsum est, quod idem Bodinus nostris Scriptoribus, rerumque Indicarum Historicis imponit: nam illi potius docent, quòd quemadmodum quoad Castellæ, & Legionis Regna, Reges nostri nullum superiorẽ in temporalibus recognoscunt, ut latè probavimus suprà lib. 2. cap. 21. ex num. 70. ita & in provincijs Novi Orbis, quæ illis adiectæ sunt, eandem omnino exemptionem conservant, ut expreßè præter alios advertit Domin. Sotus de iust. & iure, lib. 4. quæst. 4. art. 2. & Camill. Borrel. de prę stan. Reg. Cath. cap. 46. ex num. 217. & cap. 47. ex n. 6. 7. & 14. ¶ Vulgaris quippe doctrina est, † provincias de novo quęsitas, & alicui Regno accessoriè unitas, & auctas, atque (ut ita loquar) incorporatas, unum & idẽ Regnum censeri, eisdemque legibus, iuribus, & privilegijs gubernari, & gaudere debere, ut pluribus ostendunt Bartol. Bald. Castrens. & alij per text. ibi in l. si convenerit la 2. §. si nuda, D. de pignorat. act. idem Bald. in l. cunctos populos, num. 1. ad medium, C. de summa Trinit. idem Bartol. in l. damni. §. si is, qui ædes, D. de damno infecto, & in tract. Tiberiadis, Rub. de insula, col. 2. Ioan. de Platea in l. nemi nem, C. de Decurion. lib. 10. in fine, Angel. in l. de quibus, col. penult. D. de legibus, Barbacia in cap. Rodulphus num. 7. de rescriptis, Guido Pap. cons. 134. & decis. 265. ubi eius additio, Iason in §. in personam, num. 10. cum seqq. inst. de action. Gregor. Lopez per text. ibi in l. 4. titul. 12. & in l. 27. tit. 7. part. 1. & in l. 7. tit. 20. part. 3. glos. 3. & plures alij, quos refert & sequitur Matthæ. de Afflictis in tit. quæ sint Regalia, verb. *Portus*, num. 15. in usib. feud. Avilès omnino videndus in cap. Prętorũ in procemio, verb. *Islas*. ex num. 1. ad 14. & in cap. 6. verb. *Isu tierra*, num. 5. Mieres de maiorat. 2. part. quæst. 5. à num. 11. Hierony. Gõçalez in reg. 8. Cancellar. glos. 5. §. 7. à num. 119. Fran. de Clapperijs decisionum caus. fiscal. causa 1. quæst. unica num. 14. & seqq. Lanarius cons. 76. num. 13. Vincent. de Franchis decis. Neapol. 506. num. 11. & in terminis de provincijs Novi Orbis agens Lasarte de decima empt. & vend. in præfat. num. 20. in addition. & novissimè Ioan. Bap. Valençuela cons. 82. num. 70. & cons. 79. num. 39. Quod secus est, quando æquè principaliter uniuntur, nam unumquodque retinet, & cõservat iura & privilegia sua, ut tradũt ijdem Auctores suprà relati, & ultra eos de Regno Aragonię loquens Sesse decis. 113. num. 20. part. 2. de Neapolitano, & Siculo Gizarel decis. Neapol. 43. n. 23. 29. & Fran. Milanen. decis. 2. Borrel. in compend. decis. tom. 1. tit. 43. num. 158. de Regno Valentiæ, Leo. decis. 2. num. 34. 1. part. Portugalliæ, Aguirre in Apologia 4. part. à num. 55. Gabr. Pereira decis. Lusit. 2. à num. 2. & Did. à Brito in causa maior. Reg. Coronæ, quæst. 1. num. 13. & 20. & de Mediolani Ducatu Lancellot. Gallia ad consuet. Alexan. in præfat. num. 94.

48 DENIQVE † contra Bodinum facit, quia nullibi legitur, quòd Reges nostri ob prędictam Alexandri Sexti concesionem se in temporalibus Ecclesię iurisdictioni quoad istas provincias subiecerint, vel quòd ullo tempore Romani Pontifices hoc iure, & potestate in illis usi fuerint, imò neque uti voluerint. Nam quod Bodinus, & Marta considerant, † de lite inter Lusitanię, & Castellæ Reges ortâ, & ab Alexandro VI. terminorum divisione, & lineæ deductione compositâ, de qua plura diximus sup. lib. 1. cap. 6. ex num. 69. & lib. 2. cap. 24. num. 18. ex communi ipsorum Regum consensu, ad vitandas, & sedandas discordias procesit, ut egregiè tradit Thom. Bo

zius de sign. Eccl. Dei lib.17. cap.4. vers. *Ioanni Primo*, & novissimè Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 7.num.5. Et quia cùm eo † tempore de prędicationis, & conversionis munere præcipuè tractaretur, eius descriptio, & assignatio cum primis ad Sedem Apostolicam pertinebat,ut benè observat Pat. Fran. Suarez in tract. de Fide, dispu.18.sect.1.num.7.& Nos suprà lib.2. cap.24. num. 18. resolvimus. 49

50 Quod etiam, † & eximia pietas,& Religio, quâ nostri Catholici Reges Romanam Ecclesiam semper prosequuti, & venerati sunt, eosdem induxit ad Pontificis concessionem, benedictionem,aut beneplacitum expostulandum,ut melius,& fœlicius detectionem, & conquisitionem Novi Orbis,quam præmanibus habebant,exequerentur. Quamvis † non deficiant plures doctissimi viri, qui & nunc censent, & eâ tẽpestate censuerunt,Christianos Principes etiam absque aliqua Pontificis licentia, & cõcessione,quorumlibet Infidelium provincias cõvertere, & sibi subijcere posse, ut tetigi sup. lib.2. cap.13.num.6. & alibi passim, & cõstat ex traditis à Petro Malferito d. cons.769. apud Mandellum, vol.2. Marquard.d.tract. de Iudæ. & infidel.1.par.cap.14.Fr.Anton.à Corduba in quæstionario,lib.1. quæst.57. dub.5. Ant.de Herrera, qui rem, uti gesta fuit, ex historiæ monumentis recenset in histor. gener.Ind.Occid. decad.1.lib.2.cap.4. & post hæc scripta probat,& sequitur Ægid.Benedict.in l.ex hoc iure, D.de iust. & iure,cap.3. num.21. 51

Quod nõ eâ mente dictũ quispiam existimet, ut Pontificiæ concessionis vigorem, & effectum aliquatenus infringere velim, de cuius suprema, hac in parte potestate, & auctoritate, ita lato sermone in superioribus egi. Sed ut planiùs appareat, si prædictorum Auctorum sententiam admittimus, nullam fuisse causam prædicti feudi inducendi, & recognoscendi, cùm Pontifex † nihil de suo concesserit, & Reges nostri id quod postulabant, iure proprio consequi possent, arg. l. Titia Seio in princip. de legat.2. l.1. C. de re iudicata, §.si res aliena,inst.de legatis. Vbi non videtur quis legitimè petere id,quod iam apud se habet,l.1. in fine,D. ad muncipal.l.quæ sub conditione, §.fin.D.de condit.instit.l.unica,C. de thesaur. lib. 10. ibi: *Vt superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est*, cum alijs, quę tradit Greg.Lopez in l.6. glos.4.tit.11. part. 6. glos.verb. *Componendum*, in cap.nuper de decimis, Surdus cõs.215.num. 21.& in tract.de aliment.tit.9.quæst. 35. num.25. Menoch. de adipiscenda possess. remed.4.num.179. Hippolyt. Riminald. in l. qui se patris, num.217. C. unde liberi, Navarr. cons.1. num. 4. sub titul.de postulat.Prælat. & Valençuela cons. 69. num.88. & 89. & cons.74.num.65. 52

Neque his obstat, † si replicetur, quòd quamvis dicta conquisitio, solâ, & propriâ Regum nostrorum auctoritate fieri potuisset, ex eo tamen,quòd Pontificem adierunt, & eius interventionem, licentiam, & concessionem necessariam esse existimarunt,iam amplius absque ea nihil efficere potuerunt, & hoc totum ius, quod habent Apostolicæ concessioni & liberalitati acceptum ferre debent: † argum. cap.veniens de præscrip. l.si mulier, §. fin. de eo quod met. caus. l.si cui, ubi glossa verb. *Mutandæ*, D.de servit.l.de pupillo,§.meminisse, D.de novi oper. nuntiat. & aliorum, quæ in simili ad varios casus notari solent de eo, qui potest † actum expedire propriâ auctoritate, quod sibi præiudicat adeundo iudicem, nec ad viam facti redire potest, sed debet expectari iudicis auctoritas, ut tradit Bald. in l.ædem, n. 21. C.de locato,Gregor.Lopez in l.6. glos.1.vers. *Si tamen iudex*,tit.8.par.5. 53 54 55

Olas-

Osascus decis. Pedemont. 164. num. 16. in fine, & num. 17. Valascus consultat. 88. à num. 7. lib. 1. & Lancellot. in tract. de attentat. cap. 4. in praefat. à num. 419. & ampliat. 1. per totam.

56 Nam † verior resolutio est, quòd praedicta iura loquuntur, quando gratia, vel privilegium, quod petitur, & impetratur, omnino contrarium, & repugnans est iuri, quod aliàs precator habebat; tunc enim ab eo recedere, eique renuntiare velle videtur. Atverò, quando haec contrarietas, vel repugnantia non adest, etiam si quis gratiam aut privilegium impetret, ad id quod semoto eo facere posset, non inducitur proprij iuris renuntiatio, immutatio, diminutio, aut confusio. Sed potius

57 unum † ius alterum confirmat, ac iuvat, & electivum manet, aut etiam simultaneum, si se invicem non impediant, cap. post electionem de concess. praebend. ubi Abb. num. 4. & in d. cap. veniens, num. 18. cap. auditis de praescription. cap. cùm personae, §. quod si tales de privileg. lib. 6. cap. cùm dilectus de consuetud. † optimus text. in

58 l. forma, §. fin. D. de censib. ibi: *Si quis veniam petierit, ut censum sibi emendare permittatur, deinde post hoc impetratum cognoverit, se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat: nullum ei praeiudicium ex eo quod petijt, ut censum emendaret, fore, saepissimè rescriptum est*, ubi glos. verb. *Rescriptum*, alios concordãtes allegat, l. fin. C. de repud. haered. per quam solam, de caeteris oblitus, sic in pulchra specie, post Bald. Alex. & alios, quos refert, docet Molina de Hispan. primogen. lib. 2. cap. 10. num. 75. ibi: *Nam quoties concurrunt quoad aliquid ius commune, & privilegium, non confunduntur, sed potest quis quoad id uti iure communi, & etiam privilegio.*

59 Vnde † Regibus nostris nocêre nõ debuit, quòd ad maiorem sui iuris securitatem, & corroborationem Pontificis assensum, & beneplacitum requisierint, arg. l. legata inutiliter, D. de legat. 1. & de adimen. legat. † abundans

60 quippe cautela non solet esse nociva, l. non solent 94. D. de regul. iur. l. testamentũ 17. cum vulgatis, C. de testam. quod esse veluti proverbium inter Iurisperitos tradit D. Augustin. lib. 4. de Civit. Dei cap. 27.

61 Et † nemo prohibetur plura iura, & titulos cumulare, tam ad sui iuris confirmationẽ, cùm de eo certus est, quàm ad maiorem cautelam, quando de eo dubitat, l. 4. D. ad leg. Falci. cap. sacrorum 12. quaest. 2. d. cap. post electionem, cum alijs, quae plenè notat Felinus in cap. in nostra, num. 2. de rescript. Ludovic. Roma. cons. 350. num. 13. Paul. Castrens. in l. quidam, §. sed cùm veteres, num. 2. C. de necess. serv. haered. instit. Zas. in l. 3. §. ex pluribus, num. 34. D. de acquir. poss. Lofredus cons. 17. num. 57. Cavallinus milleloq. 773. num. 1. Molina d. lib. 2. cap. 2. num. 11. in fine, & num. 14. & cap. 7. n. 70. Menochius lib. 4. praesumpt. 4. per totam. & Cervantes in l. 3. Tauri, num. 66. & 72. qui ita rectè † res-

62 pondet ad text. in d. cap. veniens. In cuius specie meritò advertit Abbas ibidem, num. 19. solam gratiae impetrationẽ nocêre, etiam si quis eâ usus non fuerit. Caeterùm † quando ob-

63 tenta, & impetrata non fuit, sed duntaxat petita, non inducitur renuntiatio iuris communis anteà competentis, & impetrans poterit ad illud redire, argum. celebris text. in l. si verò nõ habuit effectum petitio. 8. D. de bonis libert. l. filium, §. si quis contra, D. de legat. praestand. & aliorum, quae in specie subtiliter expendit Oldradus cõs. 313. num. 5.

64 Et idem † responderi, & notari potest circa illam doctrinam suprà relatam; quod qui semel iudicem adijt, ad viam facti redire non potest. Praeterquàm quòd in hoc plures alij contrarium defendunt, ex d. l. forma, de censibus & similibus, & ut plurimùm, in iudicialibus tantùm procedere tradunt,

ad obviandum rixis, & ne iudiciorum auctoritas contemnatur, in quibus variare non licet: secus autem in actibus extraiudicialibus, ubi non requiritur citatio, vel quando iudex aditur sine figura iudicij, ut constat ex Lancelloto, & Valasco ubi sup. Alexan.consf.105.num.27.lib.3.Menoch. d. remed.4. de adipiscend. num.425. & plenius ex Vincent. Carrocio de cis.57. ubi ferè omnes utriusque opinionis rationes, & sequaces adducũt.

65 A quibus † non multum distat vulgaris regula iuris, quæ docet, neminem prohiberi pluribus remedijs, & defensionibus uti, si ad eundem finem tendant, & dirigantur, de qua in l. nemo, & l. is, qui dicit, D. de exception. l. nemo ex his 43. D. de regul. iur. & in cap. nullus pluribus, eodem titul. lib.6. ubi Petr. Faber, & Petr.Pechius alia plurima congerunt. Quod licèt in actionibus regulariter prohibeatur, † ut dicitur in eâdem l. nemo, & in l. quod in hæredem, §. eligere, D. de tributor. actio. l. cùm filius 76. §. varijs, de legat. 2. cum mille alijs adductis à glossa, & Doct. ibîdem, & Dueñas reg. 14. adhuc tamen permitti videmus, quando invicem contrariæ non sunt, neque electione tolluntur, aut absolutoria lata in una, parit exceptionem rei iudicatę in alia, ut optimè post Plateam, & alios, observat Ioann. Oinotomus in §. si minus, num.17. & 18.instit.de action.vel quando quis incertus est, quæ potius actio teneat, vel de iure suo dubitat: tunc enim potest plures actiones non solùm habêre, sed etiam ad maiorem iuris sui comprobationem, & consequutionem simul eas in iudicium deducere, ut ex altera victus, alteram exequatur, ex alia videlicet causa, ut benè notavit Ioan. apud Accursf.in d. §. eligere, Petrus Faber in d.l.nemo ex his, pag.mihi 192.in fine, & in optimis casibus insinuatur in l.1. §.quia autem in fine, D.quod legat. l.contra maiores,C.de inoffic. testam.

66

67 Rvrsvs † non oberit, si quis pro Bodini sententia perpendat doctrinam Andreæ de Isernia in cap. 1. §.præterea, vers. *Ratione peccati*, num. 53. de prohib.feud.alienat.& in §.nec Dominus, vers. *Hoc casu*, num.45.quẽ refert, & sequitur Hieron. de Monte in tract. de fin. regund. cap.29. num. ult. Quatenus inquit, † Romanum Pontificem in Regno Siciliæ, quia ex eius concessione possidetur, proprietatis dominum mansisse, atque adeò in illo etiam in temporalibus iudicare posse,& declarare quòd Rex non alienet, quia interest eius ius proprietatis conservare, & ut afflicti subditi à gravaminibus releventur. Nam ut hanc sententiam veram esse concedamus, parum quidem ex ea supremæ Orbis Novi dominationi præiudicabitur. Etenim, † ut idem Andreas de Isernia ibîdem apertè supponit, & colligitur ex cap. ad Apostolicæ de re iud. lib.6. Clement. Pastoralis eodem, Siciliæ Regnum olim tam in spiritualibus, quàm in temporalibus ad EcclesiæRomanę patrimonium pertinebat ex antiqua illa Constantini donatione, & ab ea in feudum concessum fuit diversis Comitibus, ac Regibus, sub varijs pactionibus, & vectigalibus,ut refert Raphaël Volaterranus lib.5. cõment. cap. Siciliæ, pag. 2. & lib. 2. Geograph. cap.2. Facellus, Bernard.Corius, & Ioseph. Carnevalius in histor. Reg. Sicil. per totam, Forcatul. de Gallor.Imper.& Philosoph.lib.2.pag. 118. Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib.5. 6. & 7. & plurimi alij; quos latè recenset Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap.46.& cap.47. ex num. 1313. Marta de iurisdict. 1. part.cap.5.num.8.& cap.26.ex num. 6.ad 34. Scaccia de appellat.quæst.7. num.76. & seqq.& quæst.8. num.110. Thom.Bozius de sign.Ecclesf.Dei lib. 17.c.4.&Marinus Freccia,qui omniũ

68

69

Regum, & investiturarum nomenclaturam, inchoando à Constantini donatione ordinatè recenset, in tract. de subfeudis rub. de antiq. stat. Reg. num. 51. & rub. de offic. Mag. Cancel. num. 25. Vnde † mirũ non est, quòd Summi Pontifices in eo Regno suprà dicto iure aliquando usi fuerint, quod ad has provincias Indiarũ Occidentaliũ trãsferri non potest, nec debet, in quibus (ut diximus) nulla eiusmodi feudi reservatio invenitur, & id quod ab Ecclesia concessum fuit, ab ea anteà non possidebatur; sed Regum nostrorum curâ, & expensis detectum, & acquisitum fuit.

Vt interim taceamus, † etiam in Regno Siciliæ omnimodam exemptionem ab Imperio agnoscere eũdem Iserniam, & alios, quos refert, & sequitur Camill. Borrellus dict. cap. 47. num. 5. & 13. & novissimè Ioseph. de Rusticis in cõment. ad leg. cùm avus, de condit. & demonstr. lib. 5. cap. 10. num. 32. Et feudum, † quod pro eodem Regno, & Neapolitano, Corsico, & alijs à nostris Hispaniæ Regibus Ecclesiæ Romanæ persolvitur, nequaquam efficere, quin ipsi Reges omnino liberi, & Monarchæ in eisdem, & alijs suis Regnis esse, & appellari possint, & omnia Regalia habêre, & exercêre. Quia † Papæ subesse nihil de iure huius superioritatis imminuit, ut benè concludit Borrellus suprà, cap. 48. num. 12. & ipse, dum prædicta Regna in feudum concedit, omnem Regiæ potestatis plenitudinem cum eisdem prærogativis, Regalijs, & superioritatibus confert, quæ erat apud Ecclesiam Romanam, ut post alios docet Cepola de servit. urban. præd. cap. de portu, col. 1. Paris de Puteo in tract. de syndicatu, verb. *Sententia*, cap. an si dictum capitulum, in fine, Ioan. Vincẽtius de Anna in rep. Const. constitutionem divinæ memoriæ, num. 7. Menoch. consf. 92. num. 32. & seqq. vol. 1. Et plurimi alij, † quos ad eandẽ Monarchiam Siciliæ in temporalibus asserendam, congessit Marinus Freccia d. rub. de antiq. stat. Reg. num. 58. vers. *Hodie tamen*, ubi docet, quòd Ecclesia hodie in Regno Sicilię nihil obtinet præter annuum censum, omnibus alijs iuribus in Regẽ, & eius hæredes trãslatis, & Camill. Borrelus d. cap. 48. per totum. Qui posteà cap. 53. & cap. 71. num. 7. latissimè probat, non solùm in temporalibus, verùmetiam in spiritualibus Reges nostros quoad illud Regnũ Monarchas appellari posse; † quoniã in eo Legati de latere Sedis Apostolicæ cum plenissima super omnes Prælatos Ecclesiasticos eiusdem Regni potestate, ac iurisdictione constituti sunt, ex cõcessione Vrbani II. R. P. Rogerio Nortmanno, tunc Comiti Siciliæ & Calabriæ, eiusque filijs, hęredibus, & successoribus in perpetuũ factâ, anno Domini 1099. tertio Nonas Iulij, cuius verba ibi ad litteram refert, & extant etiam apud Thom. Facellũ rer. Sicul. decad. 2. lib. 7. cap. 1. Marianam de rebus Hispanię, lib. 10. cap. 5. Gaufredum Monachum de rebus à Nortmannis in Italia gestis, lib. 4. cap. 29. Ioseph. Carneval. Siculum lib. 1. de histor. Sicil. Ioan. Lucam Barberium in capit. Brevium Sicil. Hieronym. Zurita lib. 3. Annal. Aragon. cap. 68. Francisf. Maurolicum in compend. rer. Sicanicar. lib. 3. fol. 98. Cuius Bullæ virtute, ut ijdem Auctores recensent, Reges Siciliæ ex eo tempore ibi Tribunal tenẽt, quod Monarchiæ appellatur, in quo introducũtur appellationes ab eius Regni Prælatis, & ad suos Regios Magistratus devolvuntur, ibique uti à Legatis de latere causæ deciduntur. Et idem novissimè tradit Marius Muta ad cap. 3. Regis Ferdin. num. 24. fol. 378. tom. 3. sup. cap. Reg. Sicil. inquiens, quòd Siciliæ Reges, per intermediam personam Comitis Rogerij, fuerunt à Summo Pontifice investiti de spiritualibus.

Eodemque modo in Regnis Valen-

tiæ, & Aragoniæ Regem habere ius cognoſcendi etiam ſuper Prælatos exemptos, antiquiſsimâ, & immemorabili conſuetudine, atque ita praxi ſervari, refert, & teſtatur Petrus Belluga in ſpeculo Principum, rubrica 11. §. videndum, ubi idem Borrellus in addition. verb. *Probamus*, plura in huius iuris, ac conſuetudinis confirmationem, & defenſionem adducit, poſt Doctores in cap. decernimus de iudicijs, & in cap. cùm contingat, de arbitris; gloſſam in cap. 1. 93. diſtinctione; & in cap. Mennam 2. quæſtion. 4. Paulum Borgaſium in tractatu de irregularitate, regula 7. numero 3. & 4. Beroium quæſtion. 7. num. 6. & 7. Gregorium Lopez in l. 13. titul. 13. partita 2. verb. *Cōſtumbre*, Rolandum à Valle conſ. 12. num. 58. lib. 4. Menochium de retinenda poſſeſſ. remedio 3. num. 400. & Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 18. num. 42.

76 Quæ omnia, † eo magis notare, & repetere volui, quoniam his temporibus maximè hic articulus Monarchiæ Siculæ in ſpiritualibus diſputatus, & exagitatus eſt, ob id, quòd Illuſtriſsim. Cardinal. Cæſar Baron. in ſuis Annal. Eccleſiaſt. tom. undecimo ann. Chriſti 1097. num. 18. cum multis ſequētibus, ſupra dictis Auctoribus, aut non viſis, aut inſuperhabitis, eam ſeriò improbat, & rigidis, atque aſperis verbis pijſsimos Reges noſtros, eâ utentes, ſuccenſet, Bullamque Vrbani II. commentitiam, vel nimis adulteratam eſſe oſtendere

77 nititur. Contra † quem tamen plures docti Viri peculiares apologias ſcripſerunt, & præcipuè Illuſtriſsimus, & Reverendiſsimus Dominus don Ioannes Beltranus à Guevara Archiepiſcopus Compoſtellanus, quę iam typis vulgata, licèt ſine Auctoris nomine, circumfertur. Quapropter Regijs edictis, & ſchedulis liber ille Baronij intercipi iuſſus eſt, ut tradit Iacobus Gordonus in ſua Chronograph. anno 1610. pag. 495. quarum quædam ad has Peruani Regni provincias expedita fuit, dat. en el Pardo 5. Ianuar. ann. 1611. cuius me exe-

78 cutorem fecit † Excellentiſſ. Dominus D. Ioannes de Mendoça & Luna Montium-Clarorum Marchio, eiuſdē Regni eâ tempeſtate digniſsimus Prorex, & vigilantiſsimus Gubernator: de cuius quidem eximijs laudibus plura dicere poſſem, niſi iam utrique Orbi notiſsimæ eſſent.

79 De feudis † autem, quæ ab Hiſpaniæ Regibus ob aliqua Regna, & Provincias, quas poſsident, & ab alijs totius mundi Romanæ Eccleſiæ recognoſcuntur, plura tradit Camillus Borrellus dicto tractatu de præſtantia Regis Catholici, cap. 46. & 47. Thomas Bozius de ſignis Eccleſiæ lib. 17. cap. 4. Ioannes Azorius 2. part. inſtitutionum Moralium, lib. 11. cap. 2. verſ. *Secundò quæritur*, Ioan. Bapt. Lupus in tract. de illegitimis, commen. 3. §. 3. num. 18. cū ſeqq. & lib. 4. cap. 34. pag. 512. & latiſsimè Marta dict. tractat. de iuriſdict. 1. par. cap. 5. & cap. 18. ex num. 11. & cap. 20. ex num. 17. & cap. 26. & ſequenti-

80 bus. Et potuit † allegare Gregorij Septimi Romani Pontificis epiſtolas lib. 1. epiſtol. 7. & lib. 4. epiſtol. tom. 3. epiſt. Rom. Pontif. quas refert Baron. tom. 8. annal. Eccleſiaſtic. anno 701. num. 16. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriuſq; Monarchiæ lib. 1. cap. 6. §. 4. quibus Hiſpaniæ Regnum ab antiquis Gothorum Regibus Romanæ Eccleſię quoad dominium directum conceſſum fuiſſe, oſtendit, & certâ annui tributi præſtatione gravatum.

81 Sed hoc † ut verum fuiſſe admittamus, ex ſola pietate, & veneratione, quam erga Apoſtolicam Sedē Reges illi oſtendere voluerunt, proceſsit. Poſteà autē Hiſpaniâ Maurorum invaſione occupatâ, & deinceps ab antiquis incolis abſq; ullo imperij, vel Pōtificū

auxilio recuperata, pristinam libertatem accepit, & Ecclesia ius illud, quod habere potuit, amisit, iuxta tradita à glossa in cap. Adrianus 63. distinct. Chassaneo in Catalogo gloriæ mund. par. 5. consider. 27. & Zamalloa lib. 11. c. 7. Et ita † licèt in Aragoniæ Regno Ramirus Primus, & post eum Petrus Secundus antiquum illud feudum agnoverint, & quo maiori honore CHRISTI Vicarium prosequerentur, fasces maiestatis Romano Pontifici submittentes, eius clientes, beneficiarios, seu feudatarios esse professi fuerint, ut tradunt Marta, Bozius, & Azorius ubi suprà, Zurita lib. 2. annal. cap. 5. à num. 1204. Mariana de reb. Hispan. lib. 6. cap. 7. & novissimè Ioan. Bricius Martinez in historia S. Ioan. de la Peña lib. 4. cap. 20. ex pag. 677. & pag. 525. Posteà tamen, cùm id factum (licèt ob piam mentem laudandum) Regni Proceres, & milites ægrè tulissent, Iacobus Rex eiusdem Petri filius, quamvis à Romano Pontifice Gregorio X. requisitus, censum à patre constitutum solvere renuit, asserens, illud invalidè, & illegitimè factum, Regnorumque suorum rationem, quæ suo, & maiorum robore, ac viribus, à faucibus Saracenorum fuerunt erepta, neminem in temporalibus debere in superiorem agnoscere, ut refert idem Zurita lib. 3. annal. cap. 87. anno 1274. & lib. 4. cap. 37. anno 1283. Gregor. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 2. fol. 12. Calistus Ramirez in tract. de lege Regia Aragoniæ, §. 2. num. 37. & 38. Molinus de pact. nupt. lib. 1. cap. 2. num. 18. & Ioan. Bricius Martinez ubi suprà, ubi addit, Alfonsum † Aragoniæ Regẽ de Pontificis manu Regni sui coronam accipere noluisse, ne in temporalibus se ei ullo modo subiectum esse crederetur.

82

83

84 Regnum † verò Portugalliæ, sive Lusitaniæ Romanæ Ecclesiæ feudum agnoscere absque aliqua hæsitatione affirmat idem Marta dict. cap. 26. ex num. 95. argument. text. in cap. grandi, de supplen. neglig. Prælat. Paramus de origine, & progress. Inquisit. lib. 3. quæst. 1. opin. 3. num. 113. & apertius probat Rodericus Archiep. Toletan. de reb. Hisp. lib. 7. cap. 7. ubi de Alphonso Henricio eiusdem provinciæ Comite loquens, ait: *Hic primus in Portugallia sibi imposuit nomẽ Regis, & ab Eugenio III. cui nomen suum constituit censuale, multa privilegia, & indulgentias impetravit.* Idem etiam memorat Genebrard. in sua Chronogr. citans Garibaium part. 4. lib. 34. cap. 16. nisi quòd pro Eugenio Alexandri nomen reposuit, inquiens: *Alexander III. Alphonsum Portugallensium novo, & primo Regi coronam per Albertum Cardinalem tradit, ea lege, ut quotannis Portugallenses Reges duas auri libras Ecclesiæ Romanæ persolverent.*

85 EST autem † adeò verum, Reges Hispaniæ, absolutè loquendo, Ecclesiæ feudatarios non esse, & demptâ Fidei & Religionis causâ, Summum Pontificem in temporalibus superiorem non recognoscere, iuxta ea, quæ diximus sup. lib. 2. cap. 22. num. 49. ut meritò dicere potuerit Pet. Gregor. lib. 26. de Repub. cap. 5. num. 7. † magis independẽtes ab ea esse, quàm Imperatores. Imperatores namque † recipiunt diadema à Summo Pontifice, & ei speciale iuramentum fidelitatis præstant, de quo in cap. tibi Domino 63. distinctio. clement. 1. de iur. iurand. iunctis alijs, quę latè congerit Marta dict. 1. part. cap. 5. per totum, Paramus dict. opin. 3. num. 80. & Camillus Borrellus in summ. decis. 1. part. titul. 57. titul. 68. & in tract. de magistrat. edict. lib. 1. cap. 14. numer. 77. ita † ut Imperator, qui Ecclesiæ non præstat auxilium contra schismaticos, periurus sit, ut probat Palacius Rubeus in tract. de Reg. Navar. 4. par. §. 3. in fine. Atverò † Reges Hispa-

86

87

88

89

niæ, Galliæ, & alij, qui liberi sunt, hoc speciali iuramento non adiguntur, licèt verum sit, quòd pro eximia pietate, & religione, quâ pollent, tempore quo coronantur, iuramentum de Ecclesia pro virili defendenda præstare solent, ut tradit idem Palacius ubi suprà, 5.part.§.1. Ioseph.Steph.in tract. de osculat. ped. Summ. Pontifi. c.14. Ribadeneira de Principe Christiano lib.2. cap.17. & plura congerens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venet. 7.part.num.96. & seqq. Et † per legatos suos eidem Romano Pontifici obedientiam præstare solent, cum noviter Reges creãtur, vel pro Regnis, aut provincijs, quas sibi de novo subijciunt, ut benè often dit Tho.Bozius de sign. Eccl. Dei lib. 17.cap.5. ad finem. Vbi etiam observat, † Catholicos Hispaniæ Reges iam inde à temporibus Concilij Toletani Sexti, eam sibi legem imposuisse, ut Rex, qui inciderit in hæresim, sit excommunicatus, & exterminandus. Quam † Ferdinandus V. renovavit anno 1492. eodem nimirum, quo Indiæ Occidentales sunt detectæ, instituitque severissimum Inquisitionis Tribunal, cui Reges etiam subiectos esse, ob dictum Canonem, sancivit. Quod Vasçus etiam testatur in Chronic. Hispan. & Marta dict. cap. 26. num.94. his verbis: *Item Rex Castellæ antequàm Rex fiat, iuramento speciali subijcit se, & totum suum dominium Sanctissimo severissimæ Inquisitionis Tribunali.*

90 91 92

SVMMARIVM Capitis II.

1 *Orbis Novi conquisitio multis, ac magnis consilijs praecedentibus inita fuit.*
2 *Reges Hispaniæ res arduas non nisi maximo consilio adhibito aggrediuntur.*
3 *Reges Hispaniæ, licèt eis subiaceat omne, quod volunt, voluntatem tamen suã semper legi, & rationi submittunt.*
4 *Consilium peritiorum in omni re gravi, & dubia sumendum esse, multis iuribus comprobatur.*
5 *Consilia, & Consiliarij Principum, & plura de eorũ necessitate, utilitate, dignitate, & qualitate remissivè.*
6 *Dom.D.Laurentius Ramirez de Prado, Regij Consilij Indiarum Senator, laudatur.*
7 *Consilia, & Consiliarij Regum Hispaniæ alia totius Orbis excedunt.*
8 *Reges Hispaniæ omnes alios in suis Cõsiliarijs exhibendis, & remunerandis excedunt.*
9 *Dom. Licentiat. Ioannes Ortizius Cervantes in conventu Novi Regni Granatẽsis primùm Fisci Patronus, deinde Senator, librum peculiarem de supremis Consilijs Regum Hispaniæ edere parat.*
10 *Consilij utilitas maxima.*
11 *Assuerus laudatur in sacra pagina propter consiliarios, quos semper secum habebat.*
12 *Persarum Reges nihil sine consilio sapientium faciebant.*
13 *Respublica qualibet benè constituta debet omnia cum consilio sapientium expedire.*
14 *Romani qualiter consilia exquirerent, & Deum Consum, sive Consiliarium celebrarent?*
15 *Afri, sive Carthaginenses Astartẽ Deã, idest, Consiliariam, valdè colebant.*
16 *Marcus Antonin. Imp. qualiter consilia peteret, & admitteret? ex Iulio Capitol.*
17 *Reges Hispaniæ in bellis ineundis, & rebus religionis tractandis, maximo cõsilio ducuntur. Et num.20.*
18 *Proverb. locus de consilijs bellorum exponitur.*
19 *Bella nonnisi cum magno consilio indicẽda, vel ineunda esse, multis probatur.*
21 *Reges Hispaniæ propria auctoritate possunt bellum indicere, sed rarò id faciunt inconsulto Romano Pontifice.*
22 *Reges Hispaniæ in bellis, quæ gerunt, à Deo iuvantur. Et quare?*

23 *Belli causa ubi iusta est, pugnæ exitus malus esse non poterit.*
24 *Reges nostri ad conquisitionem Indiarum faciendam, Summum Pontificem consuluerunt.*
25 *Lege veteri in dubijs causis Summorum Sacerdotum iudicium exquirebatur.*
26 *Cap. per venerabilem, qui filij sint legit. expenditur.*
27 *Cardinalium prudentia, & in omni scientia peritia, commendatur.*
28 *Cardinales unde ita dicti? & alia de eorum origine & dignitate, remissivè.*
29 *Reges nostri absque ullo scrupulo retinent provincias Novi Orbis, cùm ad eas conquirendas tot consilia exquisierint.*
30 *Lex ult. C. de fideicom. lex hac consultissima, C. de testam. expenduntur.*
31 *Integrum est iudicium, quod plurimorum sententijs confirmatur.*
32 *Sapientum consilia qui inquirit, & sequitur, in utroque foro excusatur.*
33 *Maioratus possessor, qui rem eius alienavit de consilio sapientis, excusatur, & an alienatio valeat?*
34 *Viro gravi, & fidedigno qui credit, securus est.*
55 *Princeps non peccat, qui sequutus consiliũ sapientium, aliquid facit, lege humana prohibitum, vel etiam iniustum.*
36 *Papa, & Collegium Cardinalium etiã in ijs, quæ ad mores pertinet, errare posse non videntur.*
37 *Papa etiam ubi solus aliquid statuit in genere morum pro universa Ecclesia errare non potest.*
38 *Opinionum diversitas ubi adest, securè quis probabiliorem sequi potest, imò & probabilem, ut multi opinantur.*
39 *Opinio communis Doctorum ab Ecclesia sequuta, sufficit ad dandam iurisdictionem, licèt falsa sit.*
40 *Rex, qui semel iustitiam belli exactè discussit, iustè retinet, quæ in eo cepit.*
41 *Consilio maturo legitimè facta, posteà in dubium vocari non debent, quia ex eo resultat veluti exceptio rei iudicatæ.*
42 *Belli iustam causam ab initio discussam esse sufficit, etiam si posteà aliqua dubia emergant.*
43 *Indiarum Occidentalium super iusta retentione amplius iam disputare non licet.*
44 *Regnorum antiquorum tituli, & initia repeti non debent.*
45 *Lex dubia, quæ à consuetudine aliquã interpretationem accepit, ita servanda est, licèt posteà constet, alium eius sensum fuisse.*
Consuetudo, quæ recepit aliquam opinionem, licèt minus communem, servanda & sequenda est, ibidem.
46 *Opinio antiqua, & generalis habetur pro veritate.*
47 *Ignorantia iuris dubij excusat, ubi diligens & studiosa eius inquisitio præcessit.*
48 *Bello publicè indicto parta, an & quãdo restitui debeant, si illud iniustum fuisse constiterit?*
49 *Alienum si quis bona fide accipiat à non domino, illud tenetur vero domino restituere, si postea sciat alienum esse.*
50 *Præscriptio longi, vel longissimi temporis bona fide perfecta omnem repetitionem excludit. Et num. 53.*
51 *Præscriptio quando, & quatenus impium præsidium, & improba temporis allegatio vocetur.*
52 *Titulum nullum allegare melius est, quàm invalidum, aut defectuosum.*
53 *Mala fides superveniens post præscriptionem legitimè completam non nocet.*
54 *Præscriptione completa, res præscripta amplius aliena dici non potest.*
55 *Iustè possidet, qui auctoritate iuris aliquid possidet.*
56 *Lex magis domina est rerum nostrarũ, quàm nos ipsi.*
57 *Cessante causa non cessat effectus, quando dispositio effectum suum iam sortita fuit.*
58 *Actus perfecti, & absoluti per impedimen-*

mentum superveniens non vitiantur.

59 *Reges nostri semper bonam Fidem habuerunt in Novi Orbis acquisitione, etiam si aliqui eius causas posteà in dubium vocaverint.*

60 *Iudicium proprium considerandum est, non alienum, in ijs quæ ad bonam Fidē pertinent.*

61 *Credulitas probabilis habet vimtituli.*

62 *Præscriptio triginta, vel quadraginta annorum titulum non requirit.*

63 *Titulus quilibet putativus, & illegitimus sufficit in præscriptione longissimi temporis, quamvis posteà de eius errore constet.*

CAPVT II.

De alio titulo, qui eiusdem Novi Orbis retentionem magis iustam, & legitimā reddit: Nempe, quòd Reges Catholici illius acquisitionem magno, & maturo consilio habito, ac probabili opinione ducti tētaverint: & quæ semel ritè discussa sunt, vel legitimè præscripta non debeant iterum in examen vocari.

1 EADEM porrò † huius Novi Orbis retentio, de qua nunc sermonē habemus, ex eo etiam iustior, & securior efficitur, quòd notissimum sit, Catholicos Reges Ferdinādum & Elisabeth, & posteà Carolum V. Imp. Opt. Max. illorum hæredem, ubi eius inquisitionem, & conquisitionem facere, ac prosequi destinarunt, peritissimos quoq; illius ætatis viros de iustitia huius debellationis consuluisse, & nihil planè prætermisisse, quod necessariū videretur, ut res tanta bonâ fide procederet, & securâ conscientiâ subnixâ, quàm tutissimo loco esset, ut aliàs dicitur in l. ubi est verborū in fine, D. de reb. dubijs, & testātur Petr. Malferitus in cons. 769. apud Mandellum, vol. 4. Mag. Victoria in 1. relect. de Indis insul. in princ. Anton. de Herrera in hist. gener. Indiar. decad. 1. lib. 2. c. 4. & alibi passim, & eruditiss. Senator Dom. Gregor. Lop. Madera de excellent. Hispaniæ cap. 8. fol. 66.

2 Semper † quippè pijssimi, & potentissimi Hispaniæ nostræ Reges in more habuerūt, res omnes, præsertim graves, & arduas, cum sapientiū cōsilio facere & expedire, & voluntatem suam de ratione, & præscripto legū metiri, 3 licèt † eis favente Deo subiaceat omne quod volūt, iuxta l. Divi fratres, ubi Bart. D. de iure patro. l. ex imperfecto, C. de testam. l. humanum, l. digna vox, C. de legib. l. 1. tit. 21. p. 3. l. 2. tit. 9. p. 2. ibi: *Onde si todo ome debe trabajar de aver cōsejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey,* Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 12. lib. 6. epist. 19. & lib. 8. epist. 9. D. Greg. lib. 11. epist. 29. quæ habetur in c. 1. dist. 84. cap. ult. distin. 20. cap. excellentissimus 11. q. 3. cap. visis 16. q. 2.

4 Quibus † conveniunt quatuor textus, quos benè observat Anton. Mornacius in notis ad leg. illud 40. D. de petit. hæred. ad probādum in qualibet re dubia, vel ubi lis instituenda est, cōsulendos semper esse peritiores. Primus est in l. si aviam 3. C. de ingen. manum. ibi: *Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres.* Alter in l. 2. §. fin. D. quis ord. in bon. poss. serv. ibi: *Scilicèt consulendo prudentiores, ut diligentem patrem familias consulere dignum sit.* Tertius est in l. 5. C. de ijs, qui accusare possunt. Et quartus in vulgar. l. regula, D. de iuris & fact. ignoran. circa quæ iura videnda sunt, quæ copiosè notat Tiraquel. de poen. temper. caus. 11. num. 21. Pax ab Scala in tractat. de consil. sapient.

lib. 1. cap. 10. Lud. Schrader. consf. 2. 1. part. Menoch. de arbitr. lib. 1. q. 23. & Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 6. num. 7.

5 Et magis in terminis plura alia, quę de † Principum Cõsilio, & Consiliarijs, eorumque necessitate, utilitate, dignitate, & qualitate tradit Bart. in tract. de consilijs habendis in 3. tom. tract. DD. part. 1. fol. 330. Boërius in tract. de auctor. mag. Consf. Martin. Garatus Laudensis in tract. de cõsiliar. Princ. in tom. 16. tract. DD. fol. 212. Barthol. Philip. in tract. de Consilio, & Consiliarijs, discurs. 1. & seqq. Cælius Mancinus lib. 8. de iurib. Principat. cap. 6. Ceriolanus in tract. de Consf. Princip. cap. 1. Hippolyt. à Collibus ibidem, & cap. 31. Petr. Magnus in tract. de cõsilio cap. 1. & 2. Paleot. de sacr. Consist. consult. 1. part. 1. q. 1. & 2. Marcus Mantua in Enchirid. rer. singul. lib. 10. cap. 243. Petr. Gregor. de Repub. lib. 24. cap. 1. cum seqq. Pet. Faber lib. 3. Semestr. cap. 18. ad finem, Simancas de Repub. lib. 9. cap. 2. Auctor Politiæ de Regno contra Machiavel. lib. 1. de Princip. consil. pag. 47. Ioan. Cochier in thesaur. aphoris. Polit. lib. 3. & 4. quem vulgari linguâ, sed non vulgari quidem eruditione transcripsit, & aureis notis, atq; additionibus illustravit † Dom. D. Laurent. Ramirez à Prado, Regij Consilij Indiarum Senator dignissimus, & ob præclaros mores, & omnigenam eruditionem omnibus commendatus, Adam Chellerius lib. 2. de offic. iurid. Polit. cap. 1. Bobadilla d. lib. 2. cap. 6. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 5. de aul. & caula, pag. 405. & seqq. Pat. Mag. Marquez in Guberna. Christ. lib. 2. cap. 18. Pat. Ribadeneira de Princ. Christ. lib. 2. c. 24. Fr. Ioan. à sancta Maria de Repub. & Polit. Christia. c. 6. 7. & seqq. Petr. Andreas Canonherius in Aphor. Politi. 1. tom. pag. 374. & 469. Mastrillus de Magistrat. lib. 2. cap. 1. num. 27. & cap. 3. ex num. 56. Calistus Remirez de lege Regia Aragon. §. 4. ex num. 9. §. 10. per tot. Patr. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 5. cap. 13. pag. 388. ubi Cõsiliarios oculos, atque aures Principũ esse probat, & novissimè, & latissimè D. Ioã. Bapt. Valençuela in monit. cõtra Venetos p. 7. num. 128. & in discurs. stat. & belli p. 2. consid. 20 per totam.

6 (marginal, at "additionibus illustravit †")

Et omnino videndus Camill. Borrellus, quem ipse nõ refert, de præstan. Reg. Cathol. cap. 66. & de Magistratuum edictis lib. 1. cap. 8. ubi peculiariter de Consilijs Regũ Hispaniæ tractavit, † & apertè fatetur, eos in hoc excedere non solùm Christiani Orbis, sed totius mundi Principes alios; & in supremis, ac varijs Tribunalibus, & magistratuum conventibus, quos habent, spectatissimos Principes, virosque doctissimos semper existere, quorum iudicijs, ac virtutibus totus Orbis posset recto tramite gubernari, † pluraque stipendia, salaria, & alia donativa in illis exhibendis, & remunerandis Reges nostros expendere, quàm ullus alius Regum totius mundi huc usque impendisse legatur. Et idem novissimè tradit & illustrat Petr. Fern. Navarrete in discursibus Politicis de conservat. Monar. discurs. 1. ubi plura congerit de utilitate consilij, & discursu 3. ubi optimè agit de auctoritate, & excellentia supremi Cõsilij Castellæ, referens inter alia verba Paleoti Cardinalis in tractatu de consult. sacri Consistorij. Et latiùs † dicere, & prosequi parat D. Ioannes Ortizius à Cervantes, meritissimus nunc in Prætorio Novi Regni Granatensis Auditor, in peculiari tractatu de supremis Regis Hispaniarum Cõsilijs, cuius methodum, & elenchum mihi per litteras insinuavit.

7 8 9

10 Quod † quantum probari, & commendari debeat, nemo non videt. Nã ut habetur in sacra pagina Proverb. 11. 14. *Ibi salus, ubi multa consilia*, & Esther. 1. 13. Assuerus † nimis laudatur, quia, *Interrogavit sapientes, qui ex more Regio*

11

sem-

semper ei aderant, & illorum faciebat cũ-
12 *cta consilio.* Quod † reliquis Persarum Regibus solemne fuisse, ex eodem loco colligitur, & ex alijs, quæ eruditè observat Brissonius lib. 1. de Imperio Persarum, pag. 115. cum seqq. & iam
13 olim, † cuilibet benè constitutæ Reipublicæ nimis expedire, ostendit Aristoteles lib. 1. Ethicorum, Hesiodi carmina citans, quæ sic habent:

At qui ex se nescit, cuiquam neque porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Et Titus Livius lib. 23. in princ. dum Pacuvium Calabium laudat, quòd *Nullam Rempublicam incolumem, orbatam publico consilio, crederet.*

14 Et apud † Romanos ita observabatur, ut peculiarem Deum haberent, Consum appellatum, qui consiliorum Deus putabatur, cui templum sub tecto circo constituerunt, ut ostenderent, tectum esse debêre consilium, & annua festa, quę Consualia dicebantur, ut tradit Livius lib. 1. Plutarch. in
15 Romulo. Quibus similes † Afri, sive Carthaginenses Astartem Deam inter alia nomina βἔλα αρθεορ hoc est, Consiliariam appellitabant, numen ei Minervæ forsitan tribuentes, iuxta sentẽtiã Apulei, & Appiani, quos refert Pet. Faber d. lib. 3. Semest. cap. 2. pag. 25.

Et hâc petendi, & sequendi consilij
16 virtute ita uti solebat † Marcus ille Antoninus, Magnus & Imperator, & Philosophus, ut de eo scribat Iul. Capitol. *Semper sanè cum optimatibus non solùm bellicas res, sed etiam civiles priusquàm faceret aliquid, contulit, denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: Æquius est, ut ego tot, & talium amicorũ consilium sequar, quàm ut tot tales amici meam unius voluntatem sequantur.*

Quod verissimè, & congruentissi-
17 mè † Regibus nostris applicare possumus: qui cùm in cęteris rebus, tum maximè in ijs, quæ ad bella ineũda, & Religionem defendendam, & extendendam spectant, semper magno consilio reguntur, memores illius doctrinæ D. Ambros. lib. 5. epist. ubi ad Theodos. Imperat. scribens, sic ait: *Si de causis pecuniarijs comites tuos consulis, quanto magis in causa Religionis Sacerdotes Domini æquum est cõsulas?* Et alterius, † quæ 18 habetur Proverb. 20. 18. & 24. 6. *Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella, quia cum dispositione initur bellũ: & erit salus ubi multa consilia sunt.*

Et quòd semper † tam in indicen- 19 dis, quàm in ineundis bellis magna, & matura consultatio, & deliberatio desideretur, necnon ut eorum causa, & iustitia per viros prudentissimos ventiletur, rectè tradit Sallust. in Catil. *Nam prius quàm incipias, cõsulto, & ubi consulueris maturè, opus est facto.* Et Claudian. qui eo nomine laudat Honoriũ Imp. quòd, *Spectarent Aquilæ decreta Senatus*, & pluribus probant Petrus Gregor. dict. lib. 24. de Repub. cap. 1. num. 1. Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. de bellor. event. Marq. dict. cap. 18. Valençuela dict. consid. 20. num. 37. & seqq. & in monit. contr. Venet. 7. par. num. 115. & seqq. Lancello. Conradus in temp. omn. iud. lib. 1. §. 3. verb. *Bella*, Petrus Navarra de restit. ablat. lib. 2. cap. 3. num. 258. par. 1. & remissivè plures alios allegans Petr. Cenedus in collect. ad Decretũ, cap. 50. num. 1. Camill. Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. ex num. 88. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 5. Covarr. in reg. possessor. 2. part. §. 7. Victoria in relect. de bello, Gregor. de Valentia 3. tom. disp. 3. q. 16. punct. 2. col. 711. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 53. num. 1. & 5. Suarez in tract. de charitat. disp. 13. sect. 6. ex num. 1. novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarchia, part. 3. lib. 5. cap. 8. & seqq. & tetigimus sup. lib. 2. cap. 6. num. 51.

In quo † Reges Hispaniæ multũ excel- 20 lere, benè observat idẽ Borre. in c. 67.

21 Nam † licèt ius belli propriâ auctoritate indicendi habeant, quia nullum in temporalibus superiorẽ agnoscũt, ut concludit Oldrad. consf.70. incip. *An Princeps*, Bartol. in l. hostes, num. 9. & 16. D. de captivis, Fulgos. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Panormit. in cap. sicut el 3. num. 8. de iureiuran. Thom. Grammat. decis. Neapol. 65. num. 74. Covar. in reg. peccatum 2. part. §. 9. num. 2. & 9. Soto de iust. & iure, lib. 5. quæst. 3. art. 5. Sebastian. Medicis in sum. decreti 23. quæst. 2. & Borrel. dict. cap. 32. num. 6. & num. 100. & d. cap. 67. per totum: adhuc tamen, ut ibidem subdit num. 12. & 13. hac perpetuâ observantiâ uti solent, ut non solùm apud se, & suos Consiliarios bellorũ, quæ gerere tentant, occasiones, & causas examinent; sed etiã prius quàm bella moveant, coram Romano Pontifice, & omnium Cardinalium Collegio easdem causas perorari, ac referri faciant, & omnes debitas monitiones, & solemnitates præmittant. Et ob id † Dei Optimi Maximi beneficio semper fœlicissimè omnia cis cedere solent: quia † ubi bona fuerit, & legitimè discussa causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit, ut cum D. Bernardo, & alijs probavimus suprà lib. 2. cap. 4. num. 42. & ostendit Lucan. lib. 7. Pharsal. dum ait: 22 23

Causa iubet superos melior sperare secundos.

Propert. lib. 4. eleg. 6:

Frangit, & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Euripides: *Iniqua bellans bella salvus haud redit*, & Tit. Livius lib. 21: *Plerumque eventus belli, velut æquus iudex, unde ius stabat, ei victoriam dedit: quamvis iustitia belli non ab exitu, sed à causa venanda est*, cum alijs, quæ congerit Ioan. Boterus lib. 3. de ratione status, cap. de iustitia causæ, Simancas lib. 9. de Repub. cap. 15. & 17. Iust. Lips. lib. 5. Politi. cap. 3. Laurea Salmantina certam. 10. scholastico, num. 101. pag. 576. & latè Valençuela d. monit. 7. part. num. 115. & in dict. discurs. 2. par. consid. 22. ex num. 16. quibus de iure nostro cõvenit text. in l. 2. tit. 23. part. 2.

Quæ omnia in detectione, & conquisitione Orbis Novi, de qua agimus, uberrimè intervenerunt, † cùm Reges nostri non solùm prudentissimos, & eruditissimos Regnorum suorum viros consuluerint, sed etiam ipsam Apostolicam Sedem, iuxta † id, quod in veteri Testamẽto Deuteron. 17. præcipiebatur, & refertur † in cap. per venerabilem, vers. *Rationibus*, qui filij sint legitimi: *Si difficile, & ambiguũ apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, & iudicium inter portas videris variari, venies ad Sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore: qui iudicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, sequerisque eorum sententiam, neque declinabis ad dextram, neque ad sinistram, &c.* Quæ Apostolica Sedes eãdem expeditionem probavit, & ut suprà latissimè diximus, omnes has Occidentales, & Australes provincias, detectas, & detegendas eisdem Regibus cum consilio, & communi assensu omnium Cardinalium concessit, & assignavit. 24 25 26

Quorum † quanta sit, & esse soleat sacræ Theologiæ, & utriusque Iurispe ritia, & in rebus arduis agnoscendis, & decidendis dexteritas, & prudẽtia, fusè etiam animadvertimus suprà lib. 2. cap. 24. ex num. 92. & ipsorum nomen † ostendit, cùm Cardinales dicantur, quasi in quibus totius Militantis Ecclesiæ cardo consistat, cuius etiam columnæ esse dicuntur, cap. accusatio 15. 2. quæst. 7. cum alijs traditis à Tiber. Deciano cons. 14. num. 127. vol. 3. & Pontificis Maximi, supremi 27 28

eius Rectoris partes, quæ ad puram identitatem cum ipsius persona reducuntur, cap. fœlicis de pœn. lib. 6. cum multis, quæ benè, & copiosè observat Turrecremata in summa Eccles. lib. 1. c. 80. Alvar. Pelagius lib. 2. de planct. Eccles. art. 16. August. de Ancona in sum. de potest. Eccles. quæst. 102. Vvaldens. lib. 2. doctrinal. fidei, art. 3. cap. 54. D. Antonin. 3. part. titul. 20. Ioan. Anton. Delphinus lib. 2. de Eccles. Isidor. Moscovius de potest. Militant. Eccles. Iacobatius lib. 1. de Concilijs, Andreas Barbacius, Martin. Laudensis, Hierony. Albanus, Gundisalvus Villadiego, & Augustin. Valerius in tractatibus, quos de Cardinalibus scripserunt, Monachus in cap. 1. de Schismat. lib. 6. Roman. cons. 498. n. 10. Decius cons. 150. col. 1. Anton. de Butrio in cap. antiqua num. 9. de privileg. Ioan. Azorius tom. 2. instit. moral. lib. 4. Rebuff. in concord. tit. de collation. §. si quis verò, Bolognet. in tract. de indulgen. num. 31. Pet. Gregor. lib. 15. Syntagm. cap. 4. Lancellot. Conrad. in templ. iudic. lib. 2. cap. 2. §. 1. cum seqq. Octavian. Vestrius, & Gravatius in addition. ad eum, in praxi Curiæ Romanæ, lib. 1. cap. 1. Quintil. Mandos. ad regul. Cancellar. reg. 32. Cardin. Tuschus pract. cōclus. iur. litt. C. conclus. 95. & seqq. Hieron. Gōçalez in reg. 8. Cancellar. glos. 24. per totam, Camill. Borrellus in sum. decis. 1. part. tit. 5. Cardin. Bellarmin. in Apolog. contra Reg. Angl. cap. 4. Molina de Medrano in allegatione Proregis extranei Regni Arago. num. 73. & seqq. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 1. cap. 3. §. 2. pag. 97. & novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarch. Eccles. 2. part. lib. 4. cap. 11. & 12. & alij, quos retulimus suprà lib. 2. c. 24. num. 92. ubi plurima de Cardinalium officijs, præstantia, & dignitate notarunt, & hoc munus non inventione humanâ, ut Rex Angliæ malè putavit, sed institutione Divinâ, & ad Ecclesiæ regimen necessaria, inductum esse demonstrant.

29 QVIBVS ita suppositis, † meritò affirmare debemus, nullum scrupulum in conquisitione, & retentione huius Novi Orbis ex parte Regum nostrorū cōsiderari posse, cùm putare nō debuerint id falsum esse, quod omnes, aut complures senserunt, dixerunt, & consuluerunt, ut docet Aristotel. lib. de divinat. per somnia cap. 1. Cui adijcere possumus † verba Imp. in l. ult. C. de fideicom. ibi: *Vt per ampliores homines perfectissima veritas reveletur*, & in l. hac consultissimâ 8. C. qui testam. facere poss. ibi: *Sed ne locum quidem ullum relinquat insidijs, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper in tuto locata manibus*. Integrum † quippe iudicium est, quod plurimorum sententijs confirmatur, cap. prudentiam 21. de offic. delegati, cap. licèt causam de probat. cap. extra conscientiam, 64. dist. & quod à pluribus sapientibus quæritur, facilius invenitur, cap. de quibus 20. distinct.

30

31

32 Vnde tritum est, ac certum in iure nostro proverbium, † sapientium, doctorumque hominum sententias, & opiniones sequendas esse, & ab omni culpa excusare tam in foro interiori, quàm exteriori, etiam si quis fortè eas sequutus erraverit, ut ex dict. l. si aviam, C. de ingen. manum. d. l. 2. D. quis ordo in bon. poss. ser. dict. l. regula, §. sed iuris ignorantiam, D. de iur. & fact. ignor. cum alijs, notat Bartol. per text. ibi in l. in bonorum, D. de bon. poss. Alex. in l. 2. D. quod quisque iuris, Baldus, & alij in l. iuris ignorantia, C. qui admitti, Ancharran. & alij in Clemen. ne Romanæ, de elect. Paz ab Scala d. tract. de consilio sapient. ferè per totum, Sylvester in summa, verb. *Dubium*, num. 4. & verb. *Ignorantia*, num. 5. Navarr. in Manuali Latino cap. 27. num. 289. Cardin. Toletus in summa lib. 5. c. 26. in fine, Saa verb.

Dubium, num. 3. Suarez de censur. disput. 4. sect. 8. num. 18. & latissimè Tiraquel. de poen. temper. caus. 51. n. 26. Menoch. de arbitr. d. lib. 1. q. 23. & cen tur. 2. casu 177. num. 5. & in tract. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 71. & de recuperan. remed. 13. num. 34. & remed. 9. à num. 130. Alciat. reg. 3. præsumpt. 5. num. 1. & emblem. 16. & lib. 4. Parerg. cap. 8. & Ioan. Aurpachius singul. alleg. cap. 49.

Atque ita in pulchro casu consuluit Alexād. cons. 184. nu. 7. lib. 2. Securum † esse possessorem maioratus, qui ex consilio alicuius insignis Iurisperiti alienavit res fideicommisso subiectas, & alienationem irrevocabiliter tenêre: quod licèt ibi eius additionator reprehendat, & Menoch. suprà, duos sapientes requirat: confirmari tamen potest ex alia doctrina, quæ habet, † securum esse, & excusandum eum, qui alicui viro gravi, notabili, & fidedigno crediderit, & ab eo de suo iure, vel facto certior effectus fuerit, cap. de capitulis, ubi notat Dominic. distinct. 10. glos. in extravag. inter nõnullos, de verb. signif. §. 1. verb. *Deinceps*, & latiùs prosequitur Ias. in l. 1. in fine, D. de eo per quem fact. erit, Tiraq. d. caus. 51. ferè per totam, Corduba lib. 2. quęst. 1. vers. *Quod si homo*, & Sylva Nuptial. quę latissimè loquitur lib. 4. ex num. 55.

Principem † quoque non peccare, qui aliquid lege humanâ prohibitum fecerit, imò & iniustum, dum non sit contra legem Divinam, & naturalem, sequutus consilium virorum doctorũ, apertè probat glos. per text. ibi in cap. Capellanus de ferijs, ubi Panormitan. num. 6. Innocent. in cap. per tuas el 2. de simonia, Felinus in cap. 1. de re iudic. num. 15. limitat. 7. Archiep. Florentin. in sum. 1. part. tit. 3. cap. 10. col. 6. Navarr. in Manuali, cap. 27. num. 284. & 288. & plura tradens Pat. Ribadeneira in Princip. Christ. lib. 2. cap. 24.

Quod magis certum erit, ubi non solùm uni, aut alteri, sed plurimis, & gravissimis creditur. Et † præsertim Papę, & Collegio Cardinalium, qui non solùm in rebus, quæ Fidem concernunt, verùm & in alijs, quæ ad mores pertinent, & ut pia, & probabilia sequuntur, errare posse non videntur, ut resolvit Suarez in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. num. 8. & Thom. Bozius de signis Ecclesiæ lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. idem Suarez eâd. disput. sect. 8. num. 7. ubi etiam docet, ipsum † Pontificem, etiam ubi solus aliquid decernit in præceptis, seu rebus moralibus, quas tradit, vel approbat pro universa Ecclesia, errare non posse, nec approbare turpia pro honestis, vel è converso damnare honesta tan quam iniqua; quia hoc repugnat veritati, & sanctitati Ecclesiæ, & ideò in his etiam non potest errare Pontifex, ut probat, & de fide esse docet Antonin. 3. part. tit. 12. cap. 8. §. 2. quem cum aliqua moderatione sequuntur Canus lib. 5. de locis Theolog. cap. 5. Molina de iust. & iure, disp. 325. Bellarmin. lib. 4. de Romano Pontif. cap. 5. Mauclerus ubi suprà part. 2. lib. 4. cap. 6. cum alijs, quæ adduximus sup. lib. 2. cap. 24. num. 62.

Quinimò † etiam si concederemus aliqua dubia in prædicta Novi Orbis debellatione legitimãda intervenisse, & auctores de ea consultos, diversas opiniones habuisse, ex eo tamen, quòd plures illam, quę debellationi favebat, ut veriorem, & probabiliorem proposuerunt, iustè, & legitimè sequi à nostris Regibus potuit, etiam ubi de invadendis alienis provincijs agebatur, ex communi omnium Doctorum sententia, quos suprà num. 31. retulimus, præcipuè Victoria in d. relect. de iure belli, Caietan. & Sylvester in summa verb. *Bellum*, 1. quæst. 1. Navar. in Manuali cap. 15. num. 15. & cap. 25. num. 4. Valentia d. disput. 3. q. 16. punct. 2. col. 714. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 5. ex col. 1183. Balthas. Ayala de

iure,& offic.belli lib.1.cap.2.num.31. Lorca d. disput.53. num.4. Suarez d. disput. 13.sect.6.ex num.2. Molina de iust.& iure,tract.2. disp.103. vel 113. & plures alij, quos refert, & sequitur eruditiss. P.Mag. Fr.Anton. Perez in Laurea Salmãtina certamin.10. Scho last.num.104. & seqq. pag.576.

Vt interim omittamus aliorum sen tentiam, qui in hoc, ut in alijs, existimant, securos esse, qui opiniones dun taxat probabiles amplexantur, etiam si aliæ tutiores, & probabiliores exi stant, præsertim ubi non de facto, sed de iure dubio,& eius interpretatione, aut intelligentia tractatur, de quo videnda sunt,quæ latè & eruditè tradũt Theologi recentiores post D. Thom. in 2.2.quæst.63. art.4.& quodlibeto 8.art.3. D.Antonin.1.part.tit.3. cap. 10. §.10.circa finem,ubi citat Alber tum Magnum,& alios, Anton.à Cor duba in quæstionar.lib.1.q.39. Petr. Navarra de restitut. cap.1. num.277. Medina in 1.2.q.9.art.6. pag.307. & seqq. Armilla verb. *Opinio*, Navar. in Manuali cap.27. num. 277. Sotomayor,Mantius, Orellana, Bañez, & alij Salmanticenses Primarij, & Salon in d.2.2.quæst.63. art.4. cõtrovers.2. Laurea Salmantina d.certam.10.cap. 5. cum multis sequentibus, & latissimè Nicol.Garcia de beneficijs,7.par. cap.2.num.24. & part.11. cap.5. à n. 361.

39 Quibus † mirum in modum favet alia aliorum doctrina,qui tradunt, cõmunem opinionem Doctorum efficere, ut Ecclesia det iurisdictionem in multis casibus, etiam si fortè opinio illa sit falsa; cùm enim (inquiunt) licitum sit operari ex opinione probabili,si omnia illa essent irrita,gravissima incommoda sequerentur, de quo pluribus agit Enriquez de pœniten. lib. 2.cap.14.num.3.& 4.Thom.Sanchez de matrim.lib.3. disput.20. num.2. & Leonard. Lessius de iust. & iure lib.2. cap.29.num.68.

Vnde & illud descendit, quod huic quæstioni, de qua tractamus, maximè congruit, † Reges scilicèt nostros iu- 40 stè, & securè posse retinêre provincias, quas prævijs istis consultationibus debellarunt,&acquisierunt,etiam si fortè ex post facto dubitari posset, prædictas consultationes minus iuridicas, & legitimas fuisse. Nam † ubi 41 Princeps de consilio suorum procerũ, ac sapientum aliquid facit, omnia legitimè acta præsumuntur,& cum iusta causa, ita ut posteà impugnari, vel in dubium revocari non possit, obstante nimirum exceptione sententiæ, & rei iudicatæ,quæ ex eiusmodi consultationibus,assertionibus, & diligentijs oritur,ut in pulchris casibus latè docent, & probant Socinus Iunior cons. 95. num.9.& 10.vol.1. Matthæ. de Afflictis in cap. Domino Guerram. 2.notab.ex num.5.& 10.hìc finitur lex Feder.Thom.Grammat.decis.Neap. 65. num.62.& 63. Tiber.Decia. cons.41. num.29.& 32.vol.2. Roland. cons. 1. ex n.86.ad 94.vol.2.Ludolph.Schrader. cons.21. lib.2. num.111. Anton. Natta cons.487. ex num.43. ad 47. vol.3.fol.24.Menoch.cons.100.num. 26.& 27.& Prospe.Farinac.de delict. q.63.cap.3.num.181.Et de cõsultatione † bellorũ in cõmuni agentes, quòd 42 sufficiat iustam causam belli ab initio esse discussam, tradunt Valencia, Bañez, & alij ex suprà citatis.

Et in ipsis terminis nostræ quæstionis debellationis Indorum, Victoria d. relect.1. de Indis,num.3.ubi postquàm resolvit,Principem dubium in bellis,vel alijs rebus gerẽdis,ut sit tu tus in cõsciẽtia,debêre cõsulere illos, ad quos spectat,hæc docêre,cõcludit: *Quòd si post consultationem rei dubiæ diffinitum sit à sapientibus illud esse licitum, qui sequitur illorum sententiam est tutus, etiam si aliàs sit illicitum.* A quo non dissentit † elegantissimus P. Ioseph. 43 Acosta de procur.Ind.sal.lib.2.cap.11. & lib.3.cap.3.ubi concludit,nõ opor-

tere

tere in hac causa amplius disceptare, sed veluti præscriptum iam sit, optimâ fide agi debêre. Et quod in communi † de non repetendis antiquis Regnorum titulis, & initijs cum Balduino, & alijs tradidimus suprà lib. 2. cap. 6. num. 46.

44

Ponderari etiam potest celebris doctrina † Abbatis in cap. cùm dilectus de consuetudine, quam refert, & sequitur Roder. Xuarez in procem. legum fori num. 19. & Burgos de Paz in l. 1. Tauri à num. 214. cum multis sequentibus: qui resolvunt, legem dubiam ita à consuetudine interpretari, ut à tali consuetudine non sit recedendum, licèt posteà appareat, legem id non sensisse. Quò etiam respicit alia doctrina Panorm. consf. 25. in quæst quæ ad præsens vertitur, col. fin. vol. 2. quæ habet, consuetudinem efficere, ut ex duabus vel tribus opinionibus Doctorum inter se pugnantibus, illa magis sequēda sit, cui consuetudo suffragatur, licèt contraria sit communior; quam doctrinam repetit idem Panorm. in cap. at si clerici, in prin. num. 25. de iudicijs, ubi Decius col. 13. ex num. 166. in edit. Romana, Gregor. Lopez in l. 53. glos. 1. in fine, tit. 6. part. 1. Ioan. Nevizan. in Sylva nupt. lib. 5. num. 64. & Parlad. lib. 1. rer. quotid. cap. 1. §. 11. num. 40. Opinio † quippe generalis ab antiquo derivata, & convenientibus rationibus suffulta, habetur pro veritate, ut egregiè docet Bald. in l. conventicula, C. de Episcop. & Cleric. Cepola consf. civili 38. num. 11. & Menoch. consf. 152. num. 14. vol. 6.

45

46

Et ubi † in consultatione, & intellectu iuris obscuri, aut controversi studiosa inquisitio, & diligens electio præcedit, omnes fatentur eius ignorantiam à culpa excusare, & iustam usucapiēdi causam præbere, ut notat Innocent. per text. ibi in cap. cùm dilectus de consuetud. Ant. Butr. Imola & Panormit. ibîdem, Baldus in proœmio Digest. vers. *Sed contrà videtur*, Lud. Rom. consf. 123. vers. *In casu proposito*, Barthol. Socinus consf. 47. num. 11. vol. 2. Cardinalis in Clement. fin. quæst. 4. de regular. & in Clem. 1. de rebus Eccles. quæst. 25. & in Clem. 1. §. sanè, de usuris in 4. opposit. Felin. in proœm. Decretal. vers. *Et ideò ignorantia iuris*, & in cap. de quarta de præscrip. num. 27. Ias. in l. iuris ignorantia, C. qui admitti, & plures referens D. Covar. in reg. possess. 2. p. §. 7. n. 12. Pet. Gilken. de præscript. 2. par. mem. 1. cap. 3. num. 2. & 7. Ioan. Garcia de nobilit. in initio, num. 17. Barthol. Medina in 1. 2. quæst. 74. art. 5. & quæst. 76. art. 2. & quæst. 94. art. 2. Scho. in 2. dist. 22. Valencia disput. 2. quæst. 3. punct. 6. & q. 5. & Mart. Delr. in disquisit. mag. lib. 4. c. 4. q. 5. sect. 2. pag. 334

47

Quibus conveniunt, quæ tradit, & latè probat Menchac. lib. 1. controvers. illust. cap. 9. num. 19. & cap. 10. num. 2. † docens, ex bello etiam iniusto, si publicè indictum sit, dominiū non solùm captivorum, sed etiam reliquarum rerum Principibus quæri. Et quamvis posteà subdat, id omne plenè restituendum esse, si perperam acquisitum fuerit, quod etiam amplecti videtur Sylvest. verb. *Bellum*, quæst. 9. & 10. Caietan. in 2. 2. quæst. 16. art. 1. Victoria in relect. de iure belli, num. 33. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 7. art. 2. Valencia 3. tom. disput. 3. quæst. 16. punct. 2. in fine, col. 718. & Mag. Lorca in 2. 2. sect. 7. disput. 55. ex num. 1. cum seqq. tenentes, quòd si bellum fuerit per se quidem iniustum, per accidens autem iustum ob invencibilem ignorantiam, tunc posteà cognitâ veritate, ea solùm restituenda erunt, quæ supersunt adhuc salva, aut in quibus sit factus quis ditior: non autem ea, quæ bonâ fide destructa, aut consumpta sunt, de quibus etiam latè novissimè agit Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, 1. tom. cap. 1. ex n. 9. Et † conducit, quod in simili tradit Petr. Navarra de restit. lib. 3. cap. 4. à num. 181

48

49

cum

cum seqq. ubi plures Theologos allegans, concludit, quòd accipiens alienum bonâ fide, & titulo habili à non domino, si postea comperiat, rem esse alienam, efficitur malę fidei possessor in foro conscientiæ, & peccat mortaliter detinendo, & tenetur ad restitutionem, quem ex nostris refert & sequitur Blasius Flores de Mena lib. un. pract. qq. q. 6. §. 2. n. 15. fol. 57. Hæc

50 tamen † in nostro casu non procedũt, qui valdè dissimilis est, cùm in eo prædicta bona fides tot consilijs innixa, & tot iuris utriusque titulis ac rationibus fulta, inconcussè per longum, & longissimum tempus perseveraverit, imò iam centenariam præscriptionẽ excesserit, postquàm omne vitium elui, & omnem prorsus actionem, vel repetitionẽ sopiri, apertè docent Impp. in l. sicut, & l. omnes, C. de præscript. trig. vel quadr. ann. & Romani Pontifices in cap. de quarta, cap. ad aures de præscription. cap. 1. & 2. cap. dilecto 15. quæst. 3. Etenim † licèt præscriptionem impium præsidium, & improbam temporis allegationem appellet Iustin. Imp. in Novell. constit. 9. §. 1. quam citat Petr. Gilkenius in tract. de præscrip. 1. part. cap. 1. num. 5. & Everard. Broncorst. cent. 4. antinomiar. assert. 2. Et regulariter † melius sit nullum titulum allegare, quàm invalidum, aut defectuosum, ex his, quæ latè adducit Ægid. Bellamera decis. 50. & decis. 113. & clariùs decis. 287. & 393. Felinus in cap. cùm ordinem de rescript. col. 2. Osascus decis. Pedem. 101. num. 31. & alij relati à Cardinali Tuscho pract. conclus. iur. verb. *Titulus*, conclus. 312. Id quidem ubi mala fides & titulus omnino iniustus, aut ineptus intervenit, intelligi debet. Vbi tamen præscriptio bonâ fide, & iustis initijs inchoata, & perfecta est, nihil amplius ad legitimam rei possessæ retentionem desideratur, ita ut † etiam si mala fides post completam præscriptionem superveniat, res præscripta restitui non debeat, sive iuris civilis, sive Canonici regulas attendamus, ut cum magis vera, & communi opinione decidit glossa in cap. vigilanti, & in cap. ult. verb. *Temporis*, de præscrip. ubi Innocent. Hostiens. Abb. Baldus, Felinus, Butrius, Collectarius, & alij, Dynus, Ioan. Andre. Ancharr. Philip. Francus, & Pet. Pechius in reg. possessor de reg. iur. in 6. Didac. Covar. ibidem 3. part. §. 2. num. 1. Bart. in Extra vag. ad reprimendum, verb. *Denuntiationem*, Angel. in l. 1. C. de iudicijs, numer. 59. Ias. in l. post divisionem, C. de iur. & facti ignor. & innumeri alij, quos referunt & sequuntur Tiraquel. in tract. cessante causâ limit. 12. num. 16. Mencha. lib. 2. controvers. illust. cap. 74. num. 1. Franc. Balbus de pręscrip. 2. part. 3. part. princip. quæst. 9. num. 1. Everard. Broncorst. antinom. cent. 4. assert. 7. Hieron. Zevallos cõmun. contra comm. quæst. 657. per totam, & quæst. 729. num. 20. Ioan. Garcia de nobilit. glos. 6. num. 5. & novissimè ac latissimè Pet. Gilkenius, qui utriusque opinionis Auctores, & argumenta recenset in eod. tract. 2. p. memb. 2. c. 8. per totum. Et ex Theologis idem probant, & defendunt D. Thom. quodlibeto 12. articul. 24. Scotus, Paludanus, & Maior. in 4. Senten. dist. 15. quęst. 11. Domin. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 5. art. 4. Angel. in summa verbo *Præscriptio*, §. 26. & Sylvester eodem verbo num. 13.

51

52

53

Qui inter alias rationes eas præcipuè considerant, quòd † cùm mala fides sit scientia rei alienę, hæc post cõpletam præscriptionem nocêre non potest, cùm iam ex iuris dispositione res non aliena, sed propria usucapientis effecta fuerit, quæ ab eo amplius avocari non potest; cùm is, † qui auctoritate iuris quid possidet, iustè, & benè possideat secundùm D. August. in c. quid dicam 14. q. 4. l. iustè possidet, D. de acquir. poss. l. 14. §. 1. D. de religios. & sumpt. fun. ibi: *Quia bonæ fi-*

54

55

dei

deipossessor est, & dominium iustum habet, qui auctore iudice comparavit. Vnde sumpta est regula iuris, quæ habetur in l. qui auctore 137. D. de regul. iuris, ubi Pet. Fab. Rævard. & alij plura notarunt. Lex † namque magis nostrarum rerum domina cēsetur, quàm nos ipsi, vel ulli privati domini, cùm sit omnium Regina, l. 2. D. de legib.

56

Et quamvis in multis casibus iuris regula militet, quâ docemur, quòd cessante causâ cessat effectus: † illa tamē non obtinet, cùm dispositio suum effectum sortita est, l. sancimus, C. de admin. tut. ibi: *Non enim debet, quod secundùm leges factum est, ex alio eventu retractari.* Quia † actus perfecti, & absoluti per impedimentum superveniēs minimè vitiantur, l. inter stipulantem 83. §. sacram, ubi Ias. & cæteri de verbor. oblig. l. in ambiguis 186. §. non est novum, D. de regul. iur. ubi Decius, Maynerius, Cagnol. Rævard. & Petr. Faber. cap. factum legitimè, de regul. iur. in 6. cum innumeris alijs congestis a Petr. Pechio ibidem, Corrasio in l. pro parte, num. 10. D. de servit. & Anton. Gomez lib. 2. var. cap. 10. num. 21. Tiraquel. ubi sup. limit. 12. Claud. Prato Gnoseon general. iur. lib. 6. tit. 7. cap. 3.

57

58

Quibus non adversatur, † quod aliqui forsitan antiquis, vel modernis tēporibus hanc Indiarum conquisitionem in dubium vocaverint. Nam cùm Reges nostri suprà dictis consultationibus ducti, semper bonam fidem habuerint, ea duntaxat cōsideranda est, quia † in his, quæ ad bonam fidem & animi sententiam pertinent, propriū iudicium spectandum est, non alienū, & magis facti quæstio, quàm iuris versatur, ut docet text. egregius in l. 1. §. Iulianus, D. de itinere, actuque priva. & in l. bonæ fidei 48. §. per contrarium, D. de acquir. rer. dom. ubi id tanquam singulare notant Alber. num. 1. & Bart. num. fin. & idem Bart. & Salicet. per text. ibi in l. penult. C. de evi-ction. cum alijs, quæ tradit Ioan. Garcia de nobilit. in initio, num. 15. & 16. Et † credulitas probabilis habet vim tituli, ut notanter docet Aretin. cons. 42. in fine, Alex. cons. 24. num. 19. & seqq. vol. 5. Mandellus cons. 64. num. 57. & seqq. vol. 1.

59

60

61

Præsertim ubi in præscriptione triginta, aut quadraginta annorum versamur, † in qua, cùm titulus necessariò non requiratur, d. l. sicut, & dict. l. omnes, l. cùm notissimi, & l. penult. §. 1. C. de pręscrip. trig. vel quadr. dict. c. de quarta, & cap. ad aures de præscrip. cap. cùm Ecclesia Sutrina de caus. poss. cap. pervenit, de empt. & vend. ubi Iacob. Butrius, & Imola, cum multis alijs, quæ latè adducunt Paul. de Castro cons. 152. Roman. cons. 123. Craveta cons. 165. num. 13. & in tract. de antiq. §. materia, num. 7. & Petr. Gilkenius de præscript. 2. par. memb. 1. cap. 3. ex num. 8. † Quilibet etiam putativus, & illegitimus sufficit, & bonam fidem inducit, quamvis posteà invalidari possit, aut per errorem iniustum obrepsisse dicatur, ut benè post longam disputationem resolvunt Abbas in cap. auditis, num. 8. de præscrip. Felinus in dict. cap. de quarta, num. 27. & seqq. eod. tit. Balbus in tract. de præscrip. 2. part. 3. part. princip. & in repet. l. Celsus, num. 12. D. de usucap. quam in calce eiusdem tractatus adiecit Mencha. lib. 2. controver. illust. cap. 77. à num. 14. Covar. in reg. possessor. 2. part. §. 7. ex num. 5. vers. *Secunda conclusio*, Burgos de Paz cons. 41. num. 13. Molina de primog. lib. 2. cap. 6. à num. 68. Osascus decis. Pedemon. 160. num. 10. & decis. 101. numer. 31. Sarmient. lib. 1. select. cap. 6. num. 3. Menoch. cons. 2. num. 341. & plures alij relati à Franc. Vivio 1. tom. commun. opin. verb. *Præscriptio*, & verb. *Titulus*, Pinelo, & eius additionatore in auth. nisi tricennale, num. 12. C. de bon. mater. & Petr. Gilkenius ubi suprà, & novissimus Ægidius

62

63

Bene-

Benedictus, qui cùm hæc typis darem ad meas manus pervenit, in l. ex hoc iure, D. de iustitia & iure, 1. p. c. 3. num. 23. & 24 Quinimo, si titulus probabilis, & tolerabilis sit, & per errorem iuris, aut etiã facti dubij cõflatus, in qua cunq; præscriptione etiã ordinaria, & quæ titulũ desiderat, sufficere poterit, ut per tex. in c. cùm dilectus de cõsuetud. probant communiter omnes scribentes ibidem, & in dict. cap. de quarta de præscrip. post glos. ibi verbo, *Se posse tueri*, & resolvit Covar. vbi sup. n. 9. Molina n. 69. Menoch. num. 305. Vivius pag. 280. Pinel. d. num. 12. vers. *In iurisperito*, & in l. 2. C. de rescind. 2. p. cap. 4. num. 40. & Gilkenius, qui plurimos refert ubi suprà num. 2. & 3.

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Præscriptio aliquando sumitur pro usucapione, & acquisitione.*
2 *Præscriptionis frequentior acceptio, exceptionem, & retentionem significat.*
3 *Præscriptionis variæ definitiones, remissivè.*
4 *Vsucapio à Cicer. & I. C. appellatur finis litium.*
5 *L. 1. D. de usucap. & l. ult. D. pro suo illustrantur.*
6 *Præscriptio non est contra æquitatem naturalem.*
7 *Lites minui, & finiri maximè expedit Reip. propter earũ damna & dispẽdia.*
8 *L. 4. vers.* Non tamen, *& aliæ quæ de litium execratione agunt, referuntur, & exornantur.*
9 *Themistoclis notabile dictum circa litium detestationem.*
10 *Præscriptionẽ de iure civili esse, & ideò inter supremos Principes locum habere non posse, opinatur Menchaca, qui reprobatur.*
11 *Principes supremi nõ ligãtur iure civili, sed tantùm naturali, aut gentium.*
12 *Incognitus Auctor* Maris liberi, *argumento Menchacæ nimis exultat.*
13 *Gloriosum victoriæ genus videtur, quod ex testimonio adversariorum elicitur, ex Claud. Mamertino.*
14 *Præscriptio iurisgentiũ hodie dici potest, cùm omnes nationes ea utantur. Et num. 17.*
15 *Iuri gentium ea tribui possunt, quæ etiã iure civili inducta ab alijs gentibus cõmuniter recepta fuerunt.*
16 *Præscriptio attenta materia iuris gentium est, & ideò ius per eam quæsitũ à Principe tolli nõ potest, ex Ant. Petra.*
17 *Petrus Gilkenius Menchacæ opinionẽ ex professo impugnat, & damnat.*
18 *Præscriptionẽ cõtra, & inter supremos Principes & Respublicas liberas dari, & practicari debere pluraiura testãtur.*
19 *Principes suis pactis ligantur, & eorũ contractus habent vim legis.*
20 *Præscriptio habet vim pacti, & constituti, & habetur pro veritate.*
21 *Præscriptionis iura & effectus inter nullos magis observari convenit quàm inter supremos Principes. Et quare?*
22 *Regna omnia, & imperia sola antiquitatis tuitione subsistunt.*
23 *Præscriptionem si quis inter Principes tollat, bella gravissimà in mũdũ injiciet.*
24 *Bellorum damna multa sunt, & graviora, quàm quæ ex litibus privatorũ oriri possunt.*
25 *Bellũ dicitur per antiphrasim quasi minimè bellum, & alia eius etymologia ex Cassiodoro.*
26 *Principes melius faciũt ubi ratione potius & iure, quàm armis & bellis suas lites componunt, & Cassiodori verba hoc graviter suadentia.*
27 *Incognitus quibus rationibus impugnet ius navigationis maris Indici, quod nostri Reges sibi præsumunt.*
28 *Mare & littora maris gentium iure communia omnium esse dicuntur.*
29 *D. Ambros. locus refertur, eos notantis qui maris sinus sibi applicare, aut acquirere cupiunt.*
30 *Ægid. Bened. & Seraph. Freitas Lusitani, qualiter novissimè respondeant argumentis Incogniti.*

Re-

Regibus alijs nationibus prohibetur.

71 *Præscriptio 30. vel 40. annorum cum titulo concessionis Pontificiæ sufficit ad quærendum ius maris Indici.*

72 *Præscriptio Imperij & navigationis Indiarũ non solùm est quadragenaria, sed plus quàm centenaria & immemorialis.*

73 *Centenaria præscriptio est potentior quàm immemorialis.*

74 *Præscriptio immemorialis est sufficiens ad acquirendum non solùm usum. sed & dominium maris, & littorum publicorum.*

75 *Veneti præscriptione immemorabili defendunt dominium, & gabellas maris Adriatici.*

76 *Præscriptio immemorialis habet vim tituli & privilegij, & operatur plures alios effectus.*

77 *Præscriptio immemorabilis nunquam censetur exclusa.*

78 *Bona fides requiritur etiã in præscriptione immemorabili.*

79 *Reges nostri semper bonam fidem habuerunt in conquisitione & retentione Imperij Indiarum.*

80 *Bonæ fidei possessor est etiam ille, qui habet conscientiam dubiam.*

81 *Possessor in dubio potiùs debet sibi ipsi favere, quàm dissuadere, ex notabili doctrina Baldi.*

CAPVT III.

In quo specialius de eodẽ præscriptionis titulo agitur, eiusque virtute etiam maris tractus, & littora quæri, & aliorum in illis navigationes, & negotiationes prohiberi posse, probatur.

SED quando de vi, & effectu pręscriptionis circa hanc Indiarum retentionem, de qua loquimur, agere cœpimus, operepretium erit eundem titulum specialius adhuc, & diligentius examinare, & à vanis quibusdam Novatorum calumnijs defendere. Est enim † tum ad acquirendum usitatissimus, quatenus præscriptio sumi solet pro usucapione, sive modo acquisitionis, qui ex longa possessione procedit, ut in l. ei a quo 21. & l. fin. D. de usucap. l. si duo 23. §. 1. D. de iur. iurand. l. 3. D. de requir. reis, l. qui alienam 54. D. de evict. l. quinque pedum, C. fin. regund. cum alijs traditis à Connano lib. 3. comment. cap. 11. numer. 2. Prateio, Brisson. & Calino de verbor. sign. verb. *Præscriptio*, Cuiac. & Hotman. in principio institution. de usucap. ubi etiam Vulteius numer. 6. & 10. [1]

Tum † verò, maximè efficax ad retinendum, cùm præscriptio propriùs, & frequentiùs pro exceptione sumatur, quę ex definito tempore substantiam capiens, possessorem dominum efficit, & plenam ei in posterum securitatem indulget; ut constare poterit ex l. 1. D. de usucap. l. ult. D. pro suo, l. cùm notissimi, C. de pręscript. 30. vel 40. an. l. 1. C. de commun. rerum alien. cap. vigilanti, de præscript. Et † ex varijs ipsius præscriptionis definitionibus, quas tradit gloss. in cap. in summa 4. quæst. 3. Panormit. Felin. Alciat. & alij in rub. de præscrip. Dom. Covarruvias in regul. possessor. 1. part. relect. cap. un. numer. 4. Connan. Brisson. & alij ubi suprà, Parlador. lib. 1. quotid. §. 1. Donel. lib. 5. comment. cap. 4. & lib. 22. cap. 1. ubi Osuald. qui alios adducit, & Petr. Gilken. in tractat. de præscription. 1. par. cap. 2. num. 21. & sequentibus. [2] [3]

Vnde † meritò Cicero in Orat. pro Cecina usucapionem appellat finẽ solicitudinis à periculo litium, & I. C. in dict. l. 1. D. de usucapion. l. ultim. D. pro suo, princ. inst. de usucap. bono publico inductam esse testantur, ne rerum dominia sint in incerto, & ut ali- [4]

5 quis litium finis esset, quę loca † latè exornant DD. præcipuè Alciat. & Beroius in dicta rubrica de præscription. Theologi omnes in 4. distinct. 5. Summistæ, verb. *Præscriptio*, Fortun. Garsia in l. 1. D. de iustitia & iure, Balbus in tractat. de præscript. 1. part. quæst. 5. Covarruvias ubi supr. 3. part. in princip. Pinel. in authent. nisi tricennale num. 39. C. de bon. matern. Menoch. de arbitrar. quæst. 49. Petr. Gregor. lib. 40. Syntag. cap. ultim. Ræverd. ad leg. Scribon. capit. 3. Donel. dict. lib. 5. cap. 3. Angel. Matthæacius de via & ratione iuris, lib. 1. cap. 11. num. 10. Everar. Broncorst. cent. 4. antinom. cap. 2. & plures alij relati à Gilken. ubi supr. 1. part. cap. 1. ubi ostendunt, 6 præscriptionis † beneficium non esse contra æquitatem naturalem, reprobatâ Accurs. sententiâ, qui secus existimavit in dict. l. 1. D. de usucap. cùm ex ea, inter alia, prędictum commodũ finiendarum, vel minuendarum litium resultet.

7 Quod vel ad ostendendam eius utilitatem & necessitatem sufficeret, cùm nihil magis providi quique Legislatores, & Rerumpublicarum gubernatores curare debeant, & soleant, quàm ut litibus finis imponatur, propter dãna, incommoda & dispendia, quæ ex 8 illis resultant, & generantur, ut † constat ex text. in l. 4. versic. *Non tamen*, D. de alienat. iud. l. 3. §. tametsi, D. de recep. arb. l. servus 19. versic. *Sed si*, D. de obligat. & action. l. 1. C. de novo Cod. faci. cap. finem litibus, de dolo & contum. Clement. dispendiosam, de iudicijs, cum alijs latè congestis à Luca de Penna in l. litibus, C. de agricol. & cẽsit. Cattel. Cota in memor. verb. *Lites citò*, Sylva nupt. lib. 6. num. 8. cum sequẽti, Tiraquel. de retract. lignag. §. 8 gloss. 7. ex num. 20. Tiber. Decian. responsf. 70. numer. 39. vol. 3. Histor. fori Roman. lib. 5. cap. 17. Balduin. in prolegom. ad tit. inst. de action. Brisson. verb. *Litibus teri*, Radulphus Forner. lib. 3. rer. quotid. cap. 1. Gilken. dict. cap. 1. num. 38. & Cardin. Tuscho practic. conclus. iur. litt. L. conclus. 383. & 384.

9 Quibus addo † Themistoclẽ, qui, ut refert Ælianus lib. 9. de var. hist. pag. mihi 152. dicere solebat, quòd si duæ sibi monstrarentur viæ, una quæ ad tribunal, altera, quæ ad inferos tenderet, libentiùs multò hanc, quàm illam ingrederetur. Quamvis hoc dictũ Demostheni tribuat Pet. Nannius in Polyanthea, verb. *Regnum*, ad finem, pag. mihi 714.

10 Neque † his aliquid officiet, aut tituli, de quo agimus, vires & auctoritatem comminuet, nova opinio Ferdin. Menchacæ lib. 1. controvers. illustr. cap. 55. num. 28. & cap. 89. num. 32. ubi probare intendit, præscriptionem inter Supremos Principes locum habere non posse, eò quòd iure civili inventa dicatur, dict. princ. inst. de usu 11 cap. quo † eiusmodi Principes non ligantur, l. Princeps, D. de legib. sed tantùm naturali, aut gentium, secundùm doctrinam Baldi in l. 1. D. de const. Princip. Alex. cons. ult. lib. 4. col. 7. & Anton. de Butrio in cap. quæ in Ecclesiarum, col. penult. de constit.

12 Nam † licèt hoc argumento nimis exultet Incognitus in tractat. *Mare liberum*, ut refert Seraph. Freit. de Imper. Asiat. cap. 13. numer. 2. quasi, qui nos auctoritate Hispani Doctoris cõ13 vincat, ut enim dixit † Claud. Mamertinus lib. 11. cap. 10. relatus à Iusto Lipsio advers. Dialogist. cap. 22: *Gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertem, arma capere, quæsitumque adversario testem, illinc stare & isthinc dicere.* Facilè tamen ei respondetur ab eodem Freitas cap. 14. numer. 1. præ14 scriptionem † etsi fortè civili Romanorum iure originem, & temporis prędefinitionem acceperit, cùm tamen ab aliquibus nationibus anteà etiam cognita fuisset, & posteà ab omnibus cõmuni consensu recepta reperiatur, iu-

15 ris gentium reputari debere, ex † latè traditis à Ias. in l. ex hoc iure, num. 46. & sequentib. D. de iust. & iure, Dom. Covarr. in d. reg. possessor. 1. par. §. 1. num. ult. & lib. 1. var. cap. 5. ad fin. Pinel. in rubr. C. de rescind. vend. 1. part. cap. 1. Alvar. Valasc. de iure emphyt. q. 3. num. 2. D. Ant. Pichard. in rubr. inst. de empt. & vend. num. 19. & novissimè Ægid. Bened. in d. l. ex hoc iure, cap. 8. à num. 6.

16 Vltra quos † eandem sententiam tenet Pet. Ant. Petra in tract. de potest. Princip. cap. 25. num. 34. ubi adversus Rebuf. defendit, præscriptionē, attentâ materiâ iuris gentium esse, argum. l. adeò, §. præterea; vers. *Planè si lōgiori tempore*, D. de acq. rer. dom. atque adeò ius per eam quæsitum, per Principem tolli non posse.

17 Et magis in † nostris terminis Petr. Gilken. d. tract. de præscript. 3. p. c. 11. ubi exprofessò contra prędictā Menchacę opinionē scribens, ac disputās, rectè concludit, nullam sub toto Christiano nomine regionem esse, quæ usucapionis, vel præscriptionis iura, saltē propriâ lege, aut consuetudine nō admiserit. Et nedum † unam, verū infinitas penè leges extare, quibus edocemur, contra Principes, præscriptionis vires locum habere, sive ius Civile, sive ius Canonicū intueamur, sive spectemus personam Imperatoris, sive Romani Pontificis, ut constat ex l. in omnibus, l. intra quatuor, D. de divers. & tempor. præscript. l. 2. C. de vectigal. & commiss. l. querelam, D. de falsis, l. fin. C. de fund. patrimon. lib. 11. cap. cum nobis, capit. ad audientiam, capit. diligenti, de præscription. iunctis alijs, quæ latè congerit Abbas cōsil. 82. lib. 1. & consil. 62. lib. 2. Socin. regul. 28. & Cardinal. Tuschus littera P. conclus. 534. num. 13. & sequentibus. Hocque admitti etiā, & probari debere, ubi inter Reges, civitates, aut provincias liberas, contentio aliqua orta sit, quæ immemorabilis temporis suffragio sublata dicatur, sive lis sit de rebus privatis, sive de publicis, aut Regalibus, vel confinibus.

18

19 Etenim si † pactum, aut contractus Principes obligat, l. Cæsar, D. de publican. cap. 1. de probat. imò & vim legis habere dicitur, l. donationes, quas Divus 26. C. de donat. inter. cum innumeris, quæ refert ipse idem Mēchaca lib. 3 de success. creat §. 26. ex num. 2. Cened. in collect. 167. ad Decretal. sup. dict. cap. 1. de probation. DD. in l. 1. & in l. conventionum, D. de pact. ubi Duarenus, & Ioan. Horozcus, & elegantissimus Ferdin. Mēdoça, 1. part. cap. 5. Pinel. in rubrica, C. de rescind. 1. par. cap. 2. Dom. Greg. Lopez Madera lib. singul. animadvers. iur. civil. c. 35. Morla in empor. iur. super titul. de pactis, quæst. 1. ex numer. 67. Everard. Bronc. antinom. centur. 1. cap. 11. & Vincent. Cabotius lib. 2. variar. disput. cap. 10. Cur non dicemus antiquitatis prærogativam, utrique populo, vel Principi competere?

20 Cùm † vetustas habeat vim pacti, & constituti & legis, l. hoc iure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotidiana, & æstiva, l. in summa, in principio, & §. 1. & l. ultima, D. de aqua pluvia arcenda, l. quominus, D. de fluminib. ubi Bartolus numero 99. Antonius Gabriel commun. opinion. titulo de præscription. conclus. 1. numer. 76. & plurimi alij, quos refert & sequitur Brunorus à Sole in locis communib. verbo, *Præscriptio*, pagina 874. Imò & pro veritate habeatur, secundùm gloss. in l. 1. C. de servit. & aqua, l. si pupillus, §. fin. de adm. tut. Bald. in l. cùm causam, numer. 5. de probat. Felin. in rubrica de præscription. num. 3. vers. *Fallit*, & in cap. cùm accessissent, num. 48. de constit. Paris. cons. 27. num. 33. vol. 1. Bald. consil. 13. lib. 4. Socin. consil. 86. num. 12. lib. 1. & 166. num. 12. lib. 2. & Peregr. de iure fisci, lib. 8. num. 12.

21 Quibus † (& sanè nō minus afficaciter) addere possumus tātū abesse ut iu-

ris civilis regulis, hoc est boni & æqui rationibus adversetur, quòd inter supremos Principes præscriptionum iura serventur, ut potiùs inter nullos alios magis custodiri & observari debeant. Nam si ratio excusandarum vel minuendarum litium inter privatos præscriptionem induxit, ut suprà retulimus, longè fortius ad Principum causas eandem porrigere convenit: cùm 22 omnes † ipsorum ditiones, hac solâ, ut plurimum, antiquitatis tuitione subsistant, ut diximus sup. lib. 1. cap. 6. n. 43. & seq. & cum Bellarm. Molina, & alijs probabimus infr. cap. seq. ex n. 36. & de Indijs nostris loquens Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 11. & lib. 3. cap. 3. & Seraph. Freit. de Imp. Asiat. 23 c. 14. n. 1. 6. & 7. ¶ Cuius † vim, & effectũ si quis temerariâ doctrinæ novitate convellat, nihil aliud quàm bello- 24 rum semina, quibus totus mundus ardeat, in Orbem inijciet, quorũ † quãta sint damna, & quàm exitialia, privatorumque litibus graviora, latè, aliud agentes, prosequimur infr. hoc lib. cap. 6. num. 42. & seqq. & novissimè ostendit Balth. Chavas. lib. 2. de perfect. pruden. cap. 8. §. 1. pag. 365. ubi proinde bellum solis inexpertis dulce appella- 25 ri, inquit: † & ita vocatum esse per antiphrasim, quòd minimè Bellum sit; sicut Parcæ, quòd minimè parcant, & lucus, quòd minimè luceat, & montes quòd minimè moveãtur, quã etymologiam, licèt inter alias probet Ioan. Funger. in etymolog. Græco-Latino, verb. *Bellum*, Cassiodor. tamen lib. 1. variar. epistol. 30. à Belo Assyriorum Rege dictum existimat, quòd is primus ferreum gladium produxerit, cùm anteà, inter ipsos quoque adversarios, non essent armata certamina: sed pugnis se lacesserent, unde & pugna nomen accepit; atque eapropter statim bellum vocat: *Consilium atrox, crudele præsidium, ferinam certationem.* 26 Et † longè melius pios Principes facturos inquit, si per legitimos tramites persequantur, quæ ad se pertinêre contendunt: *Quid enim discrepat à peccante, qui se per excessum nititur vindicare? Impœnitenda est ultio, quæ de legibus venit, & excellenter videtur depulsato triumphasse, qui victor pronuntiatur à iudice.* Et lib. 7. epistol. 3. *In causa possint iura non brachia, nam cur eligãt quærere violenta, qui præsentia probantur habere iudicia.*

Sed adhuc (ut audio) Incognitus urget, & † eiusdẽ Menchacæ vestigijs 27 insistens, probare contendit, neq; Pôtificię concessionis, neque occupationis vel præscriptionis titulos nostris Regibus proficere posse, saltem quoad acquirendum, vel retinendũ maris, & littorum maris dominium, quod in his Occidentalibus regionibus sibi vendicant, & multo minus ad navigationes, & commercia extraneorum ad illas, & in illis interdicendas & impediendas. Eò quòd, ut ipsi inquiunt, hæc omnia † iure gentium cõmunia sint, 28 & sine eius violatione, ac transgressione à nemine concedi, occupari, præscribi, vel alijs prohiberi possint, iuxta text. in l. nemo igitur, D. de rer. divis. l. venditor, D. commun. præd. l. usucapionem 9. & l. fin. D. de usucap. l. quod in littore, D. de acquir. rerum domin. l. littora 51. D. de contrah. empt. l. 2. §. si quis in mari, & l. littora 3. D. ne quid in loco pub. l. iniuriarum 13. §. si quis me prohibeat, D. de iniurijs, §. & quidem, instit. de rer. divis. l. 7. tit. 29. part. 3. ibi: *No lo pueda ningun ome ganar por tiempo*, cum alijs, quæ ex Cicerone, Virgilio, Ovid. Plin. & alijs retulimus sup. lib. 2. cap. 20. num. 34. & sequentibus, & cap. 25. ex num. 37. usque ad finem. Quibus † adridens D. Ambrosius lib. 29 5. Hexam. cap. 10. nimiã hãc superbiã, sive cupiditatem aliquorum Principũ, qui etiã ad maris spatia suæ dominationis terminos extendere volunt, his verbis notare videtur: *Spatia maris sibi vindicant iure mancipij, pisciumque iura, sicut vernacularum, conditione servi-*

tij sibi subiecta commemorant: Iste, inquit, Sinus maris meus est, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes. Et de Nabuthe cap.3: *Inducis mare intra prædia tua, ne desint belluæ, producis finem terræ, ne possis habere finitimum.* Et eòdem respicit Balduin.in dict.§.& siquidem, numer.3.inquiens: *Quo nunc ergo iure nostri Principes, quod natura voluit esse liberum & commune, servum propriumque faciunt? Quo iure Venetis mare Adriaticum, Genuensibus Ligusticum servit?*

30 Verùm † his argumĕtis plenè, postquam hęc scripseram, respondisse reperio Ægid.Bened.in l.ex hoc iure, D. de iust.& iure, 1.par.cap.3.ex num.13. & plenius Seraph.Freit.de Imp. Asiat. ex cap. 10.ad 15. dũ Lusitanorũ navigationes ad Indiam Orientalem defendere curant, Lusitani ambo, ambo quidem eruditione florentes, & ut cum Virgil.loquar Æneid. 6:

Et cantare pares, & respondere parati.

Sed nos, qui de Occidentalibus agimus, ut circa eas aliquid etiam præstitisse videamur, ultra ea, quę ab illis tradita sunt, breviter respŏdemus. Primò 31 non † facilè concedendũ esse Incognito, quòd Romani Pontificis donatio Hispaniæ Regibus facta, hoc ius Indici maris, & navigationum, ac littorum eius, etiam cum prohibitione aliorum concedere nõ potuerit. Nam etsi hoc admittat Seraph.ubi sup. cap.12. Nos tamen pluribus hãc Romanæ sedis tĕporalem in totum Orbĕ potestatĕ adstruximus sup.lib.2. cap.23.24.25.ubi ipsas etiam Alex. VI. Calixti III. Nicolai V.& aliorum R.Pont. Bullas retulimus, quibus expressis verbis, maria quoque Indiarum, & ius aliorum navigationes in eisdem prohibendi, Castellæ & Lusitaniæ Regibus concessa videmus. Unde ut ibìdem sæpè probavimus, amplius apud Catholicos inquirendũ non est, cùm valeat consequen- 32 tia, Papa † fecit, ergo potuit, de quo etiã plenè agit Redoanus in tract. de spolijs Eccles.q.7.§.occurrit, n.51. & seqq.& Ant.Petra de potest. Princip. cap.3.q.4. n.8. Et in specie, quòd ad maris etiã dominiũ concedendũ extĕdatur, probat Marta de iurisd. 1.par. cap.26.num.55. & magis expressè ac differtè Camill.Borrell.de præst. Reg. Cathol. cap.46.num.230.& seqq. do- 33 cens † Romanum Pontificĕ Noë, & CHRISTI Domini personã repræsentare, quorũ ille per arcã, hic per lignũ Crucis mundũ servavit, & ex investitura sibi à Deo facta, maris dominium, ac corporalĕ possessionĕ accepit, iuxta illud Matth.8. & Marc. 5: *Quis est hic, quia venti, & mare obediũt ei?* Et Lucæ 8. *Hinc surgens imperavit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna, & ambulavit supra mare.*

34 Neque hoc † novũ videri debet, vel solo exemplo donationis Alex.VI.aut Calisti III.subsistere, cùm Serenissima Venetorum Respublica, ex simili alia alterius Pontificis Alex.III.cŏcessione, & longa quasi possessione, Adriatici maris dominiũ sibi præsumat, & in eo iurisdictionĕ exerceat, & vectigaliũ cŏmoda exigat. Inquiunt enim eiusdĕ Reipublicæ historici, & alij, qui ab ipsis acceperunt, quòd cùm prædictus Pŏtifex, furorem irati Friderici Aenobarbi Imperatoris fugiens, sese Venetias contulisset, ibi Sebastiano Zanæ Duci XL.à bello, quod in favorĕ Pŏtificis contra Imperatorĕ gesserat, victori reverso, victoriã gratulatus, annulũ aureũ porrexit: *Accipe* (inquiens) *Ciane, me Auctore ipsum mare hoc tibi pignore obnoxium reddito, quod tu, tuique successores quot annis statuto die servabitis, ut omnis posteritas intelligat maris possessionĕ iure belli vestrã esse quandoque factam, atq; uti uxorĕ viro, ita illud vestro subiacere imperio.* Cuius tam memorãdi facinoris solĕnia à Principe Venetorum, à Senatu, & universo Magistratuum ordine, purpurâ & ostro induto, maximâ pompâ solemnique apparatu, ingenti civium, ac multarum cymbarum frequentiâ, apud littora

maris singulis annis Ascensionis Dominicæ die peraguntur, & aureo annulo Neptunum, marève ipsum, ut uxorem viro sibi despondent, & subarrhant, ut latè recensent Anton. Sabell. decad. 1. histor. lib. 7. Villamontius lib. 1. suæ peregrinat. cap. 34. Pet. Iustin. & Gabr. Simeon lib. 2. hist. Venet. Gaspar Contaren. lib. 1. de rep. Venet. Nicol. Dolionus in compend. histor. par. 3. Vannoz. 3. par. Politic. numero 8090. Ludov. Grotus Cæcus Adriæ, oratione 7. fol. 38. pagina 2. Martin. Delrius disquisit. Magic. lib. 4. cap. 2. quæst. 6. sect. 3. & novissimè eum trãscribens Balth. Chavas. de persid. prud. lib. 1. cap. 9. pag. 211. Qui tamen tres ultimi Auctores concessionis verba paulò aliter referunt, & Imperatorẽ, Pontifici adversum, non Fridericum, sed Othonem eius filium fuisse perperam tradunt. Et ex nostris iuris Interpretibus, eiusdem donationis mentionem faciunt Petr. Gregor. lib. 3. Syntag. cap. 3. numer. 1. Marc. Mantua in Enchirid. rer. singul. cap. 104. Angel. Matthæacius de via & ratione iur. cap. 36. num. 18. fol. 72. Thadęus Piso Toacius in §. & siquidem inst. de rer. divis. qui allegat gloss. in l. usum aquæ, C. de aquæ ductu, lib. 11. & latius Camill. Borrell. dict. cap. 46. num. 233. Peregrinus de iure fisci lib. 8. numer. 18. & seq. Ioan. Bapt. Lupus in tract. de illegit. comment. 3. §. 3. numer. 12. Seraphin. dict. cap. 10. numer. 32. Cardin. Tusch. practic. conclus. iur. tom. 8. verb. *Venetiarum*, conclus. 78. & seq. & melius Ioan. Franc. à Ponte in tract. de potest. Proreg. tit. de triremib. numer. 41. & seqq. & eruditissimus & nunquam satis laudatus Dom. Regens Ioan. Bapt. Valenç. Velazquez consi. 100. num. 56. ubi benè advertunt, & notant, mirum videri quòd huius cõcessionis, nec à Romoaldo, Othone Frisingensi, Gothifrid. Viterbiensi illius tẽporis scriptoribus, neque à Platina in vita dicti Alex. III. aut à recẽtioribus Chronologis mentio aliqua facta fuerit. Et Ego addo, apud Illustr. etiam Cardin. Baron. nullatenus reperiri, quamvis totum ferè duodecimum tomum Annal. Eccles. in vita & gestis huius Alexand. III. consumat, & anno 1177. §. 6. & §. 18. de eius fuga in Venetias agat, & de Rosa aurea, & alijs gratijs & indulgentijs Sebastiano Zãco, & Reip. Venetorum ab eodem Põtifice concessis.

35 Secundò respondeo, † regulariter quidem verum esse, quod Incognitus tradit, mare nimirum & maris littora, & navigationum, ac commerciorum iura omnibus communia esse, nullumque sibi harum rerum dominium, vel proprietatem usurpare, vel occupare posse. Neque enim tam latum & immensum æquor integram possessionem, vel occupationem privatorum admittit, ut benè observat Vvesemb. in §. 1. numer. 4. instit. de rerum divis. Hoc tamen non impedire, quin Imperatores, Reges & alij supremi Principes, protectionem & iurisdictionem marium & littorum suis imperijs adiacentium habeant, & cum inhibitione etiam aliorum exerceant, inibique leges statuant, vectigaliaque & portagia, prout sibi iustum visum fuerit, imponant & exigant. Quo respectu, nihil magis frequens, aut vulgare inter utriusque iuris Doctores esse videtur, quàm maris imperium, ad illum supremum Principem pertineat, qui in continenti proxima imperat, ut etiam tetigi dict. lib. 2. cap. 6. num. 22. ubi plures ad hoc Auctores adduxi, & ultra eos, idẽ graviter & doctè prosequitur Baldus consil. 51: *Quæritur an Florentini?* num. 2. lib. 4. probans mare dici de districtu illius civitatis, vel loci, qui confinat cum mari, in quantum se extendit territorium terræ prope mare. Et hoc etiam prosequitur idem Bald. in l. cùm proponas, de nautico fœnore, ubi de collectis & vectigalibus loquitur. Et absque dubio in mari

Me-

Mediterraneo procedere docẽt glossa & Bartol. in l. sanè si maris, D. de iniurijs, Ias. in dict. l. ex hoc iure, num. 27. ubi loquitur de Gulpho Venetorum, Hippolyt. de Marsilijs in l. fin. de iurisdict. omn. iud. num. 183. Matthæ. de Afflict. in titul. quæ sint Regalia, verb. *Vectigalia*, numer. 101. Belluga in Speculo Princip. rubric. 30. Anton. Corsetus singul. 154. verbo *Iurisdictio*, Ioannes Garcia de expens. cap. 21. num. 34. & 35. Cancer. 1. part. variar. cap. 13. num. 236. Raudens. decis. 8. num. 2. Vvesemb. in §. insula, instit. de rerum divis. Sixtinus Regnerus de Regalib. lib. 2. cap. 4. Cabedus decis. Lusitan. 2. part. decis. 46. & 47. Calistus Remirez de leg. Reg. Aragon. §. 30. num. 21. & 22. Peregrin. dict. lib. 8. de iure fisci, num. 4. & seqq. Valençuela plures alios recensens dict. cons. 100. num. 55. & latè Osascus decis. Pedemont. 155. ubi loquitur de Duce Sabaudię, qui imposuit pedagia, & vectigalia in suo mari, & cum prohibitione aliorũ ibidem iurisdictionẽ exercet. ¶ Prout † & faciũt, & facere possunt, iuxta sententiam eorundem auctorũ Veneti, in mari Adriatico, Genuenses in Ligurico, Romani in Tyrrheno, Gręci in Iovio & Ægeo, Galli in Narbonensi, & Hispani in Indico Oriẽtali & Occidẽtali: quia † mare & aquæ veniũt sub nomine territorij, arg. tex. in l. venditor, D. com. præd. l. insulæ Italię, cum ibi notatis, D. de iudicijs, l. inter eos cũ seqq. D. de acq. rer. dom. l. notionem, §. 1. & l. portus, D. de verb. sign. l. 1. §. statio, D. de flumin. l. 1. §. fin. D. de rer. divis. cap. licèt ubi glos. & Bald. num. 2. de ferijs, cap. unic. quæ sint Rega. in usib. feud. & eorum quę tradit glos. verb. *Territorium*, & post eam Geminian. & alij in cap. ubi periculum, de elect. lib. 6. cap. ex litteris, ad finem, de probat. cap. accedens el 2. ad fin. ubi etiam Bald. in fin. ut lite non contest. Felinus in cap. Rodulphus num. 12. & seq. de rescrip. Decius in d. l. fin. de iurisd. num. 9. Bald. in l. beneficium col. 2. de constit. Princip. Ruinus cons. 18. num. 16. lib. 1. Roder. Xuarez allegat. 17. per totam, Anton. Vacca in l. 2. D. de rerum divis. Menchaca lib. 2. controvers. illust. cap. 9. Marin. Freccia de subfeud. lib. 2. tit. quis dicatur Dux vel March. num. 4. & 5. fol. 119. Camill. Borrel. de præst. Reg. Cathol. cap. 9. ex num. 45. & cap. 46. ex n. 227. & in sum. decis. tit. 41. de iurisd. omn. iud. num. 125. fol. 158. Benvenut. Stracca de navigat. num. 6. Ponte ubi sup. num. 41. & seqq. Sixtin. Cabedus, & Valençuela ubi sup. Bobad. in Politic. lib. 4. cap. 2. num. 69. & cap. 5. num. 6. Matthæac. dict. cap. 36. num. 11. & 14. & latissimè Peregrin. d. tit. 8. num. 9. cũ seqq. Ægid. Bened. & Seraph. Freitas in locis suprà relatis, & Pet. Greg. omnino videndus lib. 9. de Repub. c. 1. n. 27. & lib. 1. Syntag. cap. 3. n. 5. & lib. 3. cap. 14. num. 7. ubi huius rei elegantes rationes adducit, & † mari semper a vicinis locis nomina tribui probat, & nulla in parte oportere severius & accuratius legũ aculeis delinquẽtium peccata compescere, quàm in mari, & maritimis regionibus, propter † gravia & frequẽtia nautarum, & incolentium facinora, & inhumanam ac feram eorum naturam, quæ veluti ex salsuginoso humore cõtracta, quà in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæq; impellit, prout etiã animadvertit Levin. Lemnius lib. 5. de occul. nat. mirac. c. 16. ¶ Quibus † mirè convenit Innoc. in cap. cùm ad sedem, de restit. spol. cuius doctrinã refert & sequitur Tiber. Decia. respons. 123. num. 25. vol. 3 ubi ait, quòd si Princeps cõcedit castrum, intelligitur concedere & territorium, & omnia emolumẽta, quæ ex eis quoquomodo capere poterat, tã in terra, quàm in mari, & in aquis.

Et hoc † nõ solùm ad propinquam maris regionem, vel intra cẽtum milliaria contrahendum est, ut sentire vi-

detur Bartol. in tract. de insula, §. nullius, num. 1. Paul. Castrens. in l. Cæsar de publi. & vectiga. & Hieron. de Mõte in tract. de fin. regund. c. 9. n. 3. quos sequitur Gomez de Leon alleg. 12. n. 2. verumetiam ad valdè remotam, si tamen nulli alij propinquior sit, ut benè ostẽdit Roder. Xuar. d. allegat. 17. col. 2. & Cabed. d. decis. 47. num. 3. argum. text. in l. unica, C. de classicis lib. 11. quam non esse alibi inquit Bart. ibid. & eius notanter meminit Angel. in d. l. sanè si maris, D. de iniurijs, idem Bartol. in d. l. Cæsar, de vectig. & Cepola in tract. de servit. tit. de mari, cap. 26.

42 Qui † inde subinferunt, non solùm in arida, sed etiam in mari fines reperiri, & terminos assignari posse, iuxta doctrinam Bald. in l. ultima in fine, C. de instit. & subst. & aliorum quos refert Ægid. in d. l. ex hoc iure, 1. part. cap. 5. num. 9. Quamvis Corneus cons. 273. num. 22. vol. 1. quem sequitur Hieron. de Monte in d. tract. de finib. cap. 39. num. 2. in mari non esse confines, sed pertinentias doceat, quia aqua cõmuniter uniformis est, & quid pertinẽtiarum nomine veniat, latius exponat, c. 80. per tot. & cap. 90. num. ult.

Possumusque in prædictorum confirmationem, optimum aliud exemplũ adducere † ex aëris elemento petitũ, quod licèt naturali etiam iure commune omnium esse dicatur, in §. & siquidem, instit. de rerum divis. cum similibus, unde Ovid. lib. 6. Metam. inquit: 43

Nec Solem proprium natura, nec aëra fecit.

Et alibi:

Omnia si teneat, non possidet aëra Minos.

Nihilominus tamen omne cœlũ quod est supra nostras domus, vel fundos, quasi occupatione nostrum quoque esse censetur, l. fin. D. de servitutib. l. altius, C. eodem, l. penult. & l. fin. §. penult. D. quod vi aut clàm, & ideò prohibere possumus eos, qui nos huiusmodi iure uti impediũt, vel in agros nostros, etiam spatiandi, aut aëris capiendi gratiâ, ingredi volunt, l. per agrum 11. C. de servit. & aqua, l. ut pomum, D. eod. & post Connan. quem refert, observat Osuald. in notis ad Donel. lib. 4. cap. 2. litt. C. & Freitas dict. cap. 10. num. 44. & 45. ubi hinc † notabiliter infert, iustè Neapoli decisum fuisse, Ecclesiasticâ immunitate quendam delinquentem gaudêre debêre, qui in aëre ex fenestra pendens, quæ supra Ecclesiæ cœmeterium erat, cõprehensus fuit. Ac proinde legimus, aliquos † Imperatores pro aëre etiam & pro umbra tributa à subditis exegisse, ut tradit Cuiac. lib. 10. observat. cap. 7. & Petr. Greg. d. lib. 3. Syntag. cap. 10. num. fin. 44 45

Et in hunc sensum accipi potest, quod Imperator Antoninus † scripsit in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, dum se mundi Dominum, & maris legem appellat, ad quam ferendam, certum † est iurisdictionem & imperium loci, cui promulgatur, desiderari, ut post alios docent Suarez de legib. lib. 1. cap. 8. & Salas disput. 7. sect. 1. Quod doctè advertens Alciat. lib. 2. dispunct. cap. 5. † perridiculum esse inquit, quod ibidem aliqui ex antiquioribus tradiderunt, nempè maris imperium non spectare ad Imperatorem. Et Petr. Gregor. dict. lib. 1. Syntag. cap. 3. num. 5. † Ultra leges antiquas de mari & navigatione à Rhodijs latas, qui maximè freta sulcabant, de quibus ibi loquitur Anton. & Divus Isidor. in cap. Rhodiæ leges, 2. distinctione, posteà & has approbatas, & alias plures de naufragio, & rebus maritimis à Romanis Nomothetis promulgatas, ostendit in l. quo naufragium 3. D. de incend. ruin. naufrag. l. fin. C. de furt. & in titulis C. de naufrag. de navicular. de nautis Tiberinis, de classicis, & alibi passim. 46 47 48 49

Et hac † propter, iam ex communi totius Orbis observatione, mare, & 50

litto-

littora maris, quodammodo in dominio & iure Principum & Magistratuũ haberi cœpisse, optimè advertit Hubert. Giphanius in l.50. num.4. D.de acquir.rer.dom. Ioan.Bodin.lib.1. de Repub. cap.12.pag.267. Rebuff. in l. littus 96. D.de verb. signif. Pet. Gregor.dict.lib.3.Syntag.cap.14.num.7. Osuald. ad Donel.lib.4. cap.2. litt.E. & Peregrinus omnino videndus dict. lib.8.n.2.& sequent.& n.11.& 16.ubi probat, quòd mare posidet, qui in eo iurisdictionem & imperium habet, ut per Bartol.in tract.de alveo, in §. publicæ, Cepol.in tract.de servit.cap.de mari,num.9.& Iacobin. de feud.verb. *Et cum fluminibus*,n.10.Et quòd in mari potest dari imperium, & iurisdictio sicut in terra,cùm fundatum sit in suo alveo,& ideò in terra, cùm terra sit inferior Sphærâ, ut tradit Bald. in dict. rub.de rer.divis.num.2.

51 Quod antiquitus † etiam invaluisse satis ostendit D.Ambros. in loco sup. num.29.relato, dum inquit: *Dividunt elementa sibi potentes.* Neque abest Virgil.lib.1. Æneid. ubi Romanos maris imperium habituros,his verbis vaticinatur:

Certè hinc Romanos olim volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Theucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Et Augusto Cæsari blandiens 1.Georgicor.

——— *Tua nautæ*
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Thetis emat omnibus undis.

Cui similis est Claudia.in 4. panegyr. de Consulatu Honorij,cuius,& aliorũ mentionem fecimus sup. lib.1. cap.6. num.6.

Subdidit Oceanũ sceptris,& margine cæli
Clausit opes.

52 Et his certior, † & antiquior testis Ezechiel.c.27.vers.4.ubi de Tyro insula loquens, eam in maris corde sitam inquit,& quòd se eiusdem maris dominã esse gloriabatur. Vnde & † adagium natum est: *Tyria maria*, quod explicãs Fest. Pompeius lib.19.de verb. signif. inde deductum esse ait: *Quòd Tyro oriũdi Pœni, adeò potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa.* Refert etiam † Strabo lib. 10. Geograph. primũ mari imperasse Minoëm. Quod Diod. Sicul. lib.6. Neptuno tribuit, quem,ob id solùm,quòd primus navigãdi arte inventâ,per mare classem induxit, eius Dominum,& Imperatorem fuisse antiquitas fabulatur,prout etiam adnotat Servius in illud Virg.1.Æneid.

53

54

Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Et Silius Italic.lib.7.

Talibus alloquitur Regem maris,

55 Quamquam alij aliter sentiant, † & navium inventionẽ,quibusdam Noacho junioribus tribuant, ut refert Polyd. Virgil. lib.3. de invent. rer. cap. 15. & Petr. Gregor.dict.lib.1. cap.3.

56 num.5. Quæ omnia † cùm in alijs Principibus ita se habeant, longè planius & securius in Catholicis nostris Regibus admitti & probari debebũt, ut benè observat Camill. Borrell. dicto cap.46. num.227. cum solido illo Pontificiæ concessionis iure nitantur, de quo sæpè loquuti sumus, & ob primas, & antiquis ignoratas, continuisque clasibus repetitas per vastum Oceani æquor navigationes, eius Domini, & Imperatores, melius quàm Neptunus, appellari potuerunt, de quo etiam diximus alia dicto lib.1. cap.16. & lib.2. cap.4. ex num.30.

57 Tertiò respondeo,quòd licèt demus mare,& littora maris quoad proprietatẽ in nullius bonis esse, neq; esse posse,ut cõcludũt iura pro contraria parte citata,usus † tamen eorũ omnibus

homi-

hominibus communis est, ut inquit I. C. in l.4. D. ne quid in loco publ. Iust.in §.1.inst.de rer.divis.latè Cepola d.tract.de servit.rust.cap.26.& 27. & Rebuff.in dict.l.littus 96.D.de verbor.sign.vers.3.

58 Ea autem † quæ sunt communia, prævenienti,& præoccupanti cedunt, reg. qui prior, de regul. iur. in 6. ubi Petr.Pech. §. flumina,instit. de rerum divis. cum alijs. Vnde cùm Reges nostri hanc Oceani Indici navigationem, & in ipsis Indorum regionibus prædicationem, & negotiationem primi occupaverint, & tot sumptibus, ac per tot annorum curricula, privativè, atque etiam cum inhibitione aliorum Principum exercuerint, meritò in eâdem tuendi, & præferēdi sunt, ut diximus suprà lib.2. cap. 25. num. 63. & sequentibus, & pluribus prosequitur Lud. Roman. cons. 47. visis necessarijs, ubi probat in bonis ad quæ plures ius ęquale habent, eum qui pręvenit, vel præoccupavit præferri.

59 Et idem † in duobus, vel pluribus procuratoribus, vel executoribus testamenti insolidùm datis, quòd is, qui præoccupat, ius sibi quærat, & cæteris exclusis solus agere possit, latè etiam tradit Federic. de Senis cons.124. in fine, & cons.130. in princip. quos refert & sequitur Cardin. Tuschus littera P. verb. *Præoccupatio*, conclus.517. Et potest non minus aptè subiungi celebris doctrina Innocent. in cap. dilecto, ad fin. de offic. Archidia. cuius in terminis nostræ quæstionis meminit Ægid. Bened.dict.cap.3.num.15.

60 Qui docet, † ex eo solo, quòd quis solitus fuerit aliqua iura exercere in loco, quem non constet esse de alterius iurisdictione, videri acquirere locum, ut sit eius iurisdictionis, & ut ibi omnia iura acquirat de cætero.

61 Quod † certius esse, ubi præoccupatio fit per supremum aliquem Principem, benè observat Donel.lib.4.comment. cap. 2. Vvesemb. & Claudius Cantiuncula in dict.§.1. & §.flumina inst. de rer. divis. quos refert & sequitur Freitas dict.cap.11. num.5. & urgenter comprobat textus in l. littora, D. ne quid in loco public. ibi: *Littora maris, in quo Populus Romanus imperium habet, Populi Romani esse arbitror*, ponderando genitivum, qui ex sui natura dominium, & proprietatem arguit, ex plenè traditis à Doct. in rub. D. de novi oper. nuntiat.

62 Et multo magis certum ubi præscriptio † longi temporis post eandem occupationem accessit, cùm hæc etiam in privatis ad usum in aliquibus ipsius maris partibus acquirendum, & alios prohibendos sufficiat, esto quòd totum ob sui immensitatem possideri & occupari nō possit, & ijdemmet Auctores advertunt, & expressè ostendit Marcian.

63 † I. C. in l. si quisquam 7. D. de divers. & temp. pręscrip. sic inquiens: *Si quisquam in fluminis publici diverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti prohibet*, & Paul.in l.sanè si maris 14. D.de iniurijs, ubi sic ait: *Sanè si maris proprium ius ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competit, si probibeatur ius suum exercere*: ubi glossa explicans illud verbum, *Pertineat*, inquit, *Per privilegium, vel per longam consuetudinem*; & allegat dict. l. si quisquam. Et idem observat Bartol. ibidem, Balbus de præscript. 4. part. 5. principal. quęst.6. numer.6. Gregor. in l.2. titul.7. part.3. glos.2. & in l.11. titul.18.part.5. glos.4. Covarruvias dict. reg. peccatum, 2.parte, §. 8. num.10. Mantua lib.1. locorum cap.19. & Freitas dict. cap.10. ex numer. 21. ubi num.29. rectè notavit,

64 † illo interdicto, de quo loquitur Paulus, quoad Principes eiusmodi iure occupantes, & pręscribentes opus non esse, cùm ipsi ius sibi in proprijs causis dicere soleant, ex traditis à Molina de iust.& iur.tract.2.disput.103.vers.*Quare*.

Qui-

65 Quibus non obstat † difficile, & ex diametro oppositum Papiniani responsum in l. ultim. D. de usucap. quâ maximè Incognitus pugnat, dũ inquit: *Præscriptio longæ possessionis ad obtinenda loca iure gentium publica concedi non solet, &c.*

Nam inter varias solutiones, quas pro hac antinomia componenda refert Curtius Brugens. lib. 1. coniect. cap. 54. Conan. lib. 3. comment. capit. 15. numer. 1. Ioan. Robert. lib. 1. recep. sentent. cap. 17. Charondas lib. 1. verosim. cap. 21. Fachin. lib. 11. controvers. cap. 1. Dom. Anton. Pichard. in §. flumina, instit. de rer. divis. & in §. sed aliquando, inst. de usucapion. Genoa Passera in conciliat. leg. pag. 303. & sequentibus, novissimè Seraphin. Freitas ubi suprà, cap. 11. num. 16. & capit. 13. ex numer. 15. & 37. & Nos Salmanticę viginti quatuor, & plus ab hinc annis in frequentissimo & florẽtissimo Gymnasio dictavimus. Respõderi potest, 66 Papinianum † ibi eo in casu accipiendum esse, quo quis, quæsitum semel longâ possessione ius, & exercitium piscandi, illud iterum non utendo amisit. Nam id nulla actione recuperare poterit, quia postquàm eo iure uti, & piscari in mari vel in flumine desijt, locus ad causam publicam redijt, & rursus occupantis fieri cœpit, iuxta l. quod in littore 14. D. de acquir. rerum dominio, & in l. in tantũ, D. de rer. divis. Quod apud Marcian. in † dict. l. si quisquã, contra 67 se habet, cùm de eo loquatur, qui & pluribus retrò annis piscatus erat, & in actu & possessione piscandi non interrupta morabatur. Hic enim propter naturalem, & permissam iure gentium occupationem loci, iuxta dictũ §. flumina, & iura similia, alios rectè prohibere poterit. Quam interpretationem ex Ioanne refert, & probat Accurs. in dict. iuribus, Bartol. in l. quominus, numer. 30. Ias. 99. Ripa 101. D. de flumin. Cepola de servitut. rust. capite 42. numer. 4. Balbus de præscript. 4. part. 5. part. princip. quæstion. 6. Decius consil. 271. numer. 11. Ægid. Bellamer. consil. 7. per totum, Roderic. Xuar. allegat. 16. & 17. Costanus quæst. iur. cap. 17. numer. 36. Cuiac. & Gothofred. in dict. l. final. Zas. in 2. part. antinom. Theodorus Straitman. antin. 3. Craveta de antiquit. tempor. par. 4. cap. 5. numer. 80. Avendañ. de exequend. mand. cap. 12. numer. 16. Dom. Covarruvias in regula peccatum, §. 8. numer. 10. Everard. Broncorst. cent. 4. antinom. 30. & Genoa ubi supr. numer. 34. Qui omnes † latè pertractant, an hæc piscandi possessio, facti, & actualis esse debeat? An verò quasi possessio aliqua huius iuris constituatur? & quo tempore, & quibus actibus ius alterum prohibendi acquiratur? Et docent iustissimam esse † legem primam, secundam, & similes, titul. 8. lib. 7. novę Recopil. quæ propter bonum publicum certis casibus venationem, aut piscationem prohibent. Et similiter pacto, aut privilegio Principis posse prohibitionem induci, iuxta dictam l. venditor 14. D. comm. prædior. gloss. receptam in dict. l. si quisquam, & in dicta l. sanè si maris. De quibus est etiam videndus Zoanetus in tractat. de duplici venat. ex numer. 36. Sotus lib. 4. de iustitia & iure, quęst. 6. artic. 5. Tuschus practic. conclus. iur. littera V. conclus. 41. & littera P. verb. *Piscandi ius*, conclus. 358. & verb. *Princeps*, conclus. 678. Andr. Gail. lib. 2. practic. observ. cap. 68. & latè Peregrin. dict. lib. 8. de iure fisci, versic. *Piscationes*, numer. 34. & sequentibus, Tiraquel. de nobilitate, cap. 37. num. 150. Petr. Heig. miscellan. quęst. 1. par. quæst. 15. numer. 44. & 45. Rosenthal. in tractat. de feud. 1. par. conclus. 24. cap. 5. Menoch. consil. 498. num. 30. vol. 4.

68 69

70 Iuxta † quæ omnia pariter concludendum videtur, non esse mirũ si Prin-

ceps

ceps posit huius Indici maris navigationes & negotiationes exteris prohibere, cùm privati, similia iura, longâ sibi possessione quæsita, interdictis, & alijs actionibus defendere posint, de quo alia diximus sup. lib. 2. cap. 25. & obiter probat Calistus Remirez de lege Regia Aragon. §. 30. numer. 21. & Freitas dict. cap. 13. & in simili Peregrin. dict. lib. 8. num. 14. ubi loquens de iure maris Adriatici Venetis pari prescriptione quæsito, inquit, quòd ratione superioritatis, & iurisdictionis, quam ibi habent, potest Princeps Venetus navigantibus per mare Adriaticum indicere gabellas, leges præscribere, navigationes permittere, & prohibere, & si adversus prescripta factũ fuerit, merces confiscare, ex doctrina Rainerij, & Angeli in dict. l. sanè si maris, & latiùs eiusdem Angeli consil. 289. Bald. in dicta rubrica de rerum divis. numer. 2. Angel. Aretin. in §. 1. instit. eodem, Cepol. dict. titul. de mari, numer. 10. Ias. in l. ex hoc iure, num. 27. de iustitia & iure, & in l. quominus, num. 41. de flumin. Quâ etiam ratione Salicet. in l. 3. C. de naut. fœnore, eleganter dixit valêre decretum Venetorum, quòd navigantes per mare Adriaticum præsentare debeant Venetijs merces, & ibi solvere datia, quem sequitur Bertachin. in tract. de Gabellis, 1. par. num. 20. & Ripa in l. si insulã numer. 22. D. de verb. eâ nimirum ratione utentes, quia sunt Domini maris.

QVARTÒ & ultimò respõdeo, quòd licèt superiora deficerent, non posset, nec deberet hic Regum nostrorum titulus amplius in dubium vocari, cùm ad hoc ius, de quo agimus, sibi querendum non tantum longi, aut longissimi triginta, vel quadriginta annorũ præscriptionem allegare possent, quæ sola eis ✝ sufficere posset, præsertim titulo Pontificiæ concessionis innixa, etiam in casibus in quibus ius resistit, iuxta tex. in cap. 1. ubi glos. de prescription. lib. 6. iunctis alijs, quæ congerit Balb. in dict. tractat. de præscription. 4. par. 5. princip. quæst. 6. numer. 6. & Molina de primogen. lib. 2. cap. 6. numer. 52. Sed ✝ per spatium plus quàm centum & triginta annorum, in continua, & indesinenti quasipossessione & consuetudine esse reperiantur, ut soli per hæc maria ad Regiones utriusque Indię navigarent, & exteros ad earum portus accedere volentes, arcerent. Centenaria † quippè præscriptio est potentior, quàm immemorabilis, ex communiori opinione, quam refert & sequitur Covarruvias dicta regula possessor, 2. parte, §. 3. numer. 7. Anton. Gabriel in titul. de præscription. conclus. 1. num. 71. & 73. Gregor. Lopez in l. 15. titul. 31. par. 3. verb. *Puede*, Molina ubi suprà, numer. 44. Mascard. de probat. conclus. 429. & Craveta de antiquitate tempor. 4. parte, §. absolutis, num. 1. ¶ Porrò, per immemorabilem non † solùm usum, verùm & dominium maris, & littorum publicorum acquiri, & præscribi posse, communis etiam est Doctorum opinio per text. & gloss. in l. diligenter, & in l. usum aquæ, C. de aquæ duct. lib. 11. & in dict. l. final. D. de usucap. & in l. hoc iure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotid. cap. super quibusdam, §. præterea, de verbor. signif. quam post alios sequitur Bartol. in l. filijs, D. de Decurionib. Balbus dicta quęst. 6. Paulus Fuscus in singul. utriusque iur. littera A. num. 81. fol. 24. Frãc. Marcus decis. Delph. 2. par. quæst. 110. numer. 12. & Ioan. Oinotomus in dict. §. 1. inst. de rerum divis. ubi ait ✝ Venetos in mari Adriatico iurisdictionem huiusmodi præscriptione consequutos fuisse, unde & novas gabellas transeuntibus per eorum mare imponere possunt, secundũ Bartol. & Angel. in dict. l. iniuriarum, §. si quis, D. de iniurijs, & quod ita etiã in Borussia non licet omnibus legere succinũ in littore maris, sed soli Principi, & idem resolvit Peregrin. dict. lib.

8.num.10. inquiens, quòd ubi datur inveterata iam, & immemorialis eiusdem maris libera possessio, ex hac sola concedunt Auctores Iurisprudentes, superioritatem, & iurisdictionem in mari, & littoribus maris à Principibus liberis acquiri posse, iuxta glossam celebrem in d.l.sanè si maris, D. de iniurijs, ex qua Ruinus, Bartolus & Angel. speciatim notarunt, quòd Domini Veneti per inveteratam consuetudinem sibi quęsierunt potestatem, superioritatem, & iurisdictionem maris Adriatici. Quibus conveniunt alia, quę ipse idem Peregrinus anteà tradiderat lib. 1.tit.1.num. 17.& 18.& quæ posteà magis notabiliter subdit d.lib.8. num. 23 ubi in quæstionem vertens, an Principes possidendo per inveterata tempora mare in universum, acquirant sibi proprietatem maris, tandem concludit: *Quòd licèt verum dominium, vel possessio maris, per viam naturalem dari non possit, quia materia est liquida fluxibilis, & reflaxibilis. Quia autem in mari duo occurrunt, quæ humano usui serviunt, navigationes & piscationes, quorum respectu considerari possunt iurisdictionalia & Regalia, quæ in terrenis exercentur, veluti creare Magistratus, ius dicere, belligerare, vetare, permittere, gabellas indicere, pœnas inobedientibus infligere, & alia huiusmodi: hæc quidem omnia Principes in mari superioritatem habentes, exercent, & per immemoriale tempus, etiam privativè ad alios quærere possunt.*

76 Habet enim † præscriptio immemorialis vim tituli, & specialis privilegij, ut in d.§.ductus aquę, & in l.2.§.idem Labeo, D. de aqua pluvia, & ideò in illa non requiri tituli ostensionem, nec probationem quasipossessionis, aut scientiæ & patientiæ adversarij; probat latissimè Ias.cōs.208.& 209. Decius cons.85.num.2.Roland.cons.66. num.43.vol.1.Anton.Gabr. d. concl. 1.n.59.& 62.Balb.d.tract. de præscripti.2.par.3.princip.q.6.nu. 25. & 26. Peregri.ubi sup.n.12.& innumeri alij, quos refert Paul.Fuscus in sing. verb. *Tempus*, n.3.fol.341.Ludolph.Schrad. cons.3.n.222. Camil. Borrel. cons.2 num.29.& Brun. a Sole in locis communib.verb.*Præscriptio*, n.5.col. 874.

77 Et hęc † præscriptio immemorabilis, vel centum annorum, nūnquā censetur exclusa, aut remota, quamvis lex vel statutum per verba universalia negativa loquatur, & caveat, quòd nulla currat præscriptio, ut benè docet Angel.per tex.&glos.ibi, verb.*Præscriptio*, in authent.ut de cætero cōmutat.non fiant, Alexand. in l. nemo potest, col. ult.de legat.1.Felin.in rubr.de pręscripti.col.fin..Decius cons.271.& cons. 496.Abbas cons.26.lib.2. & Brunor. ubi supr.num.4.

78 Quibus † non obstabit alia oppositio, quam facit Incognitus, dicens, in nostris Regibus bonam fidem defuisse, quę de iure Canonico in omni præscriptione etiam centenaria, aut immemoriali secundùm magis communem opinionem desideratur, cap.vigilanti, & cap.ult.de præscript. d.regula possessor, de regul. iur. in 6. cum latè traditis a Craveta de antiq.tempor.§. materia, num.19.Covar. in d. reg.possessor, 2.p.relect.§.8.n.5.Fachin.lib.8 controvers.cap.26.& 33. Mascard.de probation.lib.3.concl.1213.n. 46. & Pet.Gilken.d.tract.de præscript. 2. p. memb.2.cap.1.n.6. Nam non desunt plures Auctores haud contemnendę eruditionis & nominis, qui in eiusmodi pręscriptione illam minimè requiri constituunt, ut constat ex Saliceto in l.2.C.de servit.& aqua n.8.Bald.cons. 352.col.2.Deci.cons.496.n.5.& in l. traditionibus n.12. C.de pact. Nicol. Boer.decis.39.n.7.cum alijs relatis ab Anton.Gabr. lib.5.commun.opin.tit. de præscript.concl.1.

79 Ac prætereà † negamus, prædictos Reges ac Dominos nostros, ullo tempore malam fidem habuisse, cùm contrarium certius & evidentius sit, ex titulis & rationibus, quas totâ hac tra-

ctatione discussimus, & in eisdem nostris terminis probãt & prosequuntur Ægid. Bened. d. cap. 3. n. 25. & seq. & Seraph. Freit. d. cap. 13. ex n. 43. & cap. 14. ex n. 38. ¶ Quæ rationes ut etiã suprà tetigimus in fine capitis prçcedẽtes, licèt usque adeò certç, & securæ non essent, sufficere tamen possent, ad hoc ut ex illis bona fides induceretur, argum. text. in l. igitur, D. de liberali causa, ibi: *Iustis rationibus ductus, vel nõ iustis*, & eorum quæ notat Bartol. in l. Celsus, num. 13. D. de usucap. Menoc. de recuper. poss. rem. 13. numer. 34. & Mascard. conclus. 224. num. 17. Maximè cùm bona fides semper intervenire præsumatur, cap. si diligenti, & cap. ultim. de præscript. Covarr. d. §. 8. num. 2. Petr. Surdus cons. 73. num. 50. lib. 1. prçsertim concurrente præscriptione immemoriali, quæ efficit, ut de tali bona fide amplius disputari non posit, nec probatio in contrariũ admittatur, ex Salicet. ubi sup. & Gabr. num. 50. Burgos de Paz cons. 15. num. 33. Bursat. consil. 48. num. 8. Menoch. de præsumpt. lib. 3. prçsump. 131. num. 50. & Gilken. dict. cap. 1. num. 11. & seqq. qui ita in concordiam cõtrarias Doctorum opiniones adducit.

80 Quibus † adijcio, quòd etiã si dubiã conscientiam haberent, adhuc bonæ fidei possessores iudicandi essent, ex his, quæ post longam disputationem resolvit idem Gilken. d. 2. par. memb. 2. cap. 2. ex num. 132. & ultra relatos ab eo magistraliter Baldus cons. 298. vol. 1. ubi

81 † ait: *Quòd conscientia dubia non dicitur conscientia, nec producit dolũ, quia non habet ubi figat pedem intellectus, & in dubio possessor potius debet sibi ipsi favere quàm dissuadere.* Et ibìdem num. 9. & 10. subiungit: *Quòd dubitans semper interpretatur bonæ fidei, si quam habet occasionem dubitandi; quoniam æquiparatur ei qui ignorat rem alienam, l. manifestissimi, §. si autem dubium, C. de furtis.* Cui simile est etiam quod tradit in l. 1. num. 16. C. de falsa causa adiect. leg. nempè: *Quòd error, & titubatio differunt, quia errans figit intellectum suum in falso, sed dubitans est æqualis inter contrarias persuasiones, ut notatur D. de testam. l. de statu, & l. fin. C. de condict. indeb.* Circa quem articulum aliqua item notat Craveta cons. 412. num. 7. & Nos infr. cap. 5. num. 29. & sequentibus.

82 Ad alia autem argumenta quæ ab eodem Incognito expendi videntur de leg. ult. D. de usucap. & doctrina Paul. Castrens. ibìd. & de l. 7. titul. 29. par. 3. rectè respondet Freitas dict. cap. 14. Et ad illud quod additur, hãc præscriptionem immemorialẽ dici nõ posse, cùm in historijs extẽt, & passim legãtur & repetantur initia, & progressus detectionis, & conquisitionis Indiarũ, satisfacit Ægid. Ben. d. c. 3. n. 25. & seq. probans, non requiri ad immemorialẽ quòd rei, de qua agitur, non extet memoria, sed quod non sint homines, qui initij recordari posint. Vnde cũ pauci sint, qui ultra centũ annos excedãt, ut in l. an ususfructus, D. de usufr. & in l. fin. C. de sacrosanct. Eccles. iam cõstat immemorabilem esse hanc, quæ ut diximus, plus quàm centum & triginta annorum curriculo innititur, cum indesinenti quasipossessione, qua simul præscriptum est, ut alij prohiberi possint, ut in simili probat Gilken. d. tract. par. 1. cap. 6. num. 122. & in eisdẽ nostris terminis Balbus de prçscrip. par. 5. quæst. 6. num. 10. inquiens: *Quòd prohibere possumus, ne quis intret locum nobis invitis, unde prohibere possumus ratione possessionis navigationem, & piscationem maris & fluminis, quæ aliàs nobis cõmunia sunt de iure gentiũ.* Et ad hoc nõ fuisse necessariã peculiarẽ aliorũm Regũ prohibitionẽ, sed sufficere notitiã quã de titulis & navigationibus Hispanorũ habuerũt, benè etiã observat Freitas d. cap. 14. n. 33. ex traditis à Iacobin. de feud. verb. *Et cũ venationibus*, n. 2. Dec. cõs. 197. Menoc. cas. 160. n. 11. & Frãsc. Marc. decis. 529. num. 16. par. 1.

SVM-

SVMMARIVM Capitis IV.

1 Indiarũ Occidentaliũ iusta retentio pluribus titulis confirmatur.

2 Indis ob plures causas potuit bellum legitimum irrogari. Et num. 13.

3 Indi rebelles, vel apostatæ efficiuntur de dominio Papæ, aut Principis, qui eorũ conversioni intendit.

4 Princeps omnis potest, & debet subditos suos defendere.

5 Lex 3. D. de off. Præsid. expenditur, & illustratur.

6 Indis Chiriguanensibus legitimè bellum inferri potest, secundùm Matienz. Et quare?

7 Chichimeci, Caribes, & Canibales Indi sæpè debellari, & servi fieri iussi sunt.

Lusitani ob fidem sibi fractam, vel iniurias ab Indis Orientalibus illatas, plures eorum regiones debellarunt, ibidem.

8 Chilenses Indos iustè hodie bello comprimi, & servos fieri posse, multi opinantur; & quid circa hoc diversis temporibus ordinatum fuerit? Et num. 12.

9 R. Patris Ludov. de Valdivia Societatis IESV zelus, & cura pro Indis Chilensibus à bello offensivo defendendis.

10 Reges nostri, & supremum Indiarum Consilium semper ea media fovent, & amplexantur, quæ Indis favorabiliora, & mitiora videntur.

11 Indis cum Chilensibus nihil per blanditiem profecit Pat. Ludovicus Valdivia.

13 Infideles, apostatæ, rebelles, vel Fidem impedientes iustè debellari possunt.

Excellentiss. Princeps Esquilacensis Peruanus Prorex, laudatur, ibidem.

14 Fr. Antonij à Corduba notabilia verba expendũtur de casibus tractantia, in quibus adversus Indos, pugnari legitimè potest.

15 Cap. Dominus noster 23. quæst. 2. expenditur.

16 Armis & bellis tunc rectè uti possumus & debemus, ubi aliter iustitia, nec securitas consequi potest, cum Cassiod. Polyb. Chrysost. & alijs.

17 Ferro abscindenda sunt vulnera, quæ medicinæ fomentum non recipiunt.

18 Hispani ab aliquibus Indis contra alios sibi infestos in auxilium vocati, rectè militare, & belli spolijs potiri valuerunt.

19 Bella sociorum, & confœderatorum causa inita, legitima sunt.

20 Christiani regulariter se infidelium actibus, & bellis immiscere non debent.

21 Franciscum I. Galliæ Regem multi reprehendunt, quòd Turcam in auxilium vocaverit.

22 Asa Rex cur notetur in sacra Pagina?

23 Bellum ubi iustũ est, benè possunt Christiani, scandalo cessante, cum infidelibus, & pro infidelibus militare.

24 Christiani nullum peccatum committunt, infideles in bello iusto adiuvando.

25 Bonum opus ut exercere, ita & iuvare bonum est, etiamsi quis pro eo mercedem accipiat.

26 Lex metum 9. §. sed licèt, D. quod met. caus. ponderatur, & illustratur.

27 Æquum est, ut si habes bonum propter me, ut & ego habeam propter te.

28 Abraham pro vindicando Rege Salem, & alijs suis confœderatis, iustè pugnasse dicitur.

29 Iosaphat consulto Domino pugnavit contra Regem Moab in auxilium Regis Ioram.

30 Machabæi qualiter petierint auxilium à Romanis?

31 Infidelibus quando pacem dare, aut fœdera cum illis inire possimus, etiam inconsulto Romano Pontifice.

32 Romani Imperium suum dilatarũt, socios & fœderatos iuvando, & alias provincias aliarum vicinarum robore subigendo.

33 Indi voluntate sua Regum Hispaniæ dominium admisisse videntur.

34 Peruani Regni Indi omnes se Regum nostrorum dominationi subiacere

velle publicis instrumentis testati sunt.
35 Consensus superveniens purgat metum, aut tyrannidem præcedentem.
36 Tyranni ex cursu temporis, & diuturna populorum tolerantia, & concessione efficiuntur veri & legitimi Reges.
37 Reges Hispaniæ, data voluntaria Indorum electione, Indias Occidentales legitimè retinent.
38 Indos hodie gratam, & ratam habere Regum Hispaniæ dominationem, multis probat Ioan. Matienzus.
39 Indorum proprij, & antiqui domini cũ hodie non extent, rectè possunt Reges nostri, extante præcipuè concessione Pontificis, eorum regna possidere.
40 Initio quod nullum, vel vitiosum est, tractu temporis non firmatur, & quando hoc fallat? num. 43.
41 Originem Regnorum inspiciendam esse, & vitiosam semper nocere aliqui dicunt, & qualiter intelligendi sint? Et num. 42.
44 Acquisitio à principio nulla tanquàm facta per forensem, ex postfacto convalidatur, si forensis civis fiat.
45 Iudicium à principio nullum, ex iure superveniente interdum firmari solet.
46 Alienatio à minore inutiliter facta cõfirmatur, si post legitimam ætatem eam ratam habuerit.
47 Causa confirmans ubi supervenit, actus initio nullus, convalidatur.
48 Regni ad legitimam occupationem sufficit, quòd plures, vel præcipuæ eius provinciæ iusto aliquo titulo occupari possint.
49 Occasio in tempore arrepta, omnia ferè mundi Imperia peperit.
50 Austriaca familia varijs occasionibus varia Regna, quibus hodie fruitur, coadunavit.
51 Occasione diligenter utendum Politici docent, & eam Aquilæ similẽ Nicephor. facit.
52 Carolum V. Imper. totius mũdi Imperium consequi potuisse, si oblata sibi occasione uti sciret, Campanela testatur.

CAPVT IV.

De alijs titulis, & rationibus, quæ eandem retentionẽ iustiorem efficiunt, & præcipuè de bellis cõtra Indos perduelles, vel apostatantes illatis, vel causa sociorum initis, & de voluntario populorum in Regni translatione consensu.

SVNT quoque † plures alij tituli, qui eandem retentionẽ confirmãt, quos recẽset Mag. Victoria in 2. relect. de Indis ex num. 1. Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. par. 2. Fr. Alfons. à Castro de iusta hæret. punit. lib. 2. cap. 14. & Ioan. Azorius 1. tom. instit. Moral. lib. 8. capite 26. versic. *Septimò quæritur*. Sed præcipui cò reducuntur, ut absque ulla dubitatione Pijssimi Reges nostri eas provincias retineant, quarum † Indi Fidem sibi pacificè, & sufficienter annuntiatam, nec recipere, nec audire voluerunt; vel receptam deseruerunt, blasphemarunt, vel impedierunt, aut Hispanos ad se prædicationis, ac commerciorum causâ accedẽtes, vel ad alias regiones innoxium transitum postulantes, hostiliter adorti sunt, vel simulato hospitio receptos, posteà perfidis, & subdolis invasionibus enecarunt, prout sæpè cõtigisse narrat Ant. de Herrera in hist. gen. Ind. decad. 3. lib. 1. c. 18. pag. 126. & lib. 9. cap. 2. & lib. 7. c. 7. & decad. 4. lib. 6. cap. 11. & Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. pag. 63. & 64. Etenim cũ in his casibus iustè, ac legitimè adversus infideles bellum inferri possit, iuxta ea, quæ plenè disputavimus sup. lib. 2. cap. 20. longè iustius, ciusmodi bello parta, retinebuntur, aut iterũ,

si opus fuerit, pro eorum conservatione, ac retentione bellari poterit, ex regula l. patre furioso, D. de ijs qui sunt sui, cum latè traditis sup. hoc lib. cap. 1. ex num. 1.

Quam traditionem multis comprobat Episcop. Chiapēs. in tract. domin. Ind. fol. 21. cum seqq. docens, † quòd ubi prædicta contingunt, infideles efficiuntur de dominio & iurisdictione Papæ, vel Principis Christiani, cui eorum convertendorum cura commissa est, ac propterea ab illo puniri possũt, & imperio & gubernatione suarũ provinciarum propter eius abusum privari, iuxta sententiam D. Augustini lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. & alia, quę cōgessimus sup. lib. 2. cap. 10. num. 59. & seqq.

3

Quia † omnis Princeps potest, & debet subditorum sibi hominum personas, bona, & iura defendere, l. nam salutem, D. de officio præfect. vigilum, cap. 2. de ordin. cognit. cap. 1. de restitut. spol. cap. dilectis, de appellat. ubi Innocent. & Hostiens. cap. Dominus noster 23. q. 2. cap. scire vos oportet 23. q. 8. idē Hostiens. in cap. 1. de treg. & pace, Gregor. Lopez per text. ibi in l. 1. tit. 23. part. 2. & in l. 3. tit. 19. part. 3. And. Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 1. & 4. Bobadilla in Politica lib. 2. c. 16. num. 49. Valençuela in monit. contra Venet. par. 7. ex num. 56. Avendan. in cap. 1. Prætor. num. 12. Et excessus & delicta infidelium efficiunt, ut etiam si extranei sint, nostrę iurisdictioni subdantur, argum. cap. 1. de offic. delegati, & † l. 3. D. de offic. Pręsid. ibi: *Habet interdum imperium & adversus extraneos homines, si quid malum commiserint. Nam & in mandatis Principum est, ut curet is, qui provinciæ præest, malis hominibus purgare provinciam, nec distinguitur, unde sint.* Cuius legis in optima, & simili quęstione meminit Avendan. de exequen. mand. lib. 2. cap. 6. num. 12. & alia circa eam notantes DD. in l. unic. C. ubi de crim. agi oport. Socin. reg. 120. Donel. & Osuala. lib. 17. cōment. iur. cap. 16. Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 4. cap. 16. num. 9. & 17. & Prosp. Farinac. in praxi crimin. lib. 1. quæst. 7.

4

5

Et ex his rationibus concludit Ioã. Matienzus in tract. manu scripto de moderamine Regni Peruani lib. 2. c. 9. † iustè adversus Indos Chiriguanēses bellum indici posse, eò quòd sæpius a fide nobis data defecerint, & alias Indorum nationes, quæ Evangelium recēperũt, vel facilè recepturæ essent, suis minis, & crudelitatibus terreant, & maximam captivorum partem incredibili voracitate, & ferocitate deglutiant.

6

Idemque † de Chichimecis Novæ Hispaniæ, & Caribibus, ac Canibalibus Terręfirmæ, & adiacentium insularum sępè in Supremo Indiarum Cōsilio statutum fuisse, & ut servi capientium fierent, passim in sua historia generali Indiarum Ant. de Herrera scriptum reliquit, & pręcipuè decad. 1. lib. 6. cap. 10. & lib. 8. cap. 12. decad. 2. lib. 1. cap. 8. pag. 15. & cap. 22. pag. 72. & lib. 10. cap. 5. pag. 328. & decad. 4. lib. 7. cap. 6. pag. 169.

7

Neque absunt exempla Lusitanorũ qui eisdem de causis plures Indorum Occidentalium ditiones iustis bellis imperio suo adiecerunt, ut testatur Navar. in cap. novit, notab. 3. num. 158. de iudicijs, Molina de iustitia & iure, tract. 2. disp. 104. vers. *Sextò*, & novissimè Seraphi. Freitas de iust. Imp. Asiat. cap. 9. ex n. 9. ad 15. ubi refert ad idem elegātissima verba Hier. Ossorij lib. 3. de reb. Eman. pag. 96. & li. 6. pag. 248.

Quod etiã nostris hisce temporibus de † Indis Chilensibus multi graves & Religiosi viri cōsulere solent, eò quòd hi magna ex parte Christo nomen dederunt, & ab eo desciscentes, se postea alijs infidelibus sociarunt. Omnesque, cùm iam ob assiduam nostrorum prædicationem, & communicationem, sufficientem Fidei, ac Religionis Christianæ notitiam habuerint,

8

non solùm eam non amplectantur, sed quotidianis potius incursibus, & invasionibus tum Hispanos nostros, tum maximè alios Indos conversos, & amicos perimant, & disturbent, urbesque aliquas, & arces Hispanorum satis munitas deleverint, atque egregium illum virum Martinum Garciam à Loyola Calatravensis Ordinis equitem, eiusdem Regni gubernatorem, per insidias interceptum, occiderint.

Quod attendens Rex noster Pijssimus Philippus III. schedulam quandã expediri mãdavit, datã Ventosillæ 26. Maij an. 1608. quâ iussit, ut prędictis Indis aperto Marte bellũ infligeretur, & capti, decennio maiores, in servitutem redigerentur. Cuius tamen schedulę rigorem posteà alijs anni 1610. temperavit, aliquorum Religiosorum enixis libellis, & attestationibus motus, † & pręsertim Reverendi Patris Ludovici de Valdivia Societatis Iesv, qui Indos illos adhuc nequaquam eam pœnam mereri profitebantur, securiusque, ac commodius ad Fidem Christianam, & clientelam nostram reduci posse, si nullis bellis offensivis per quadriennium impeterentur, & per viros pios ac Religiosos, alijsque suavibus, & pacificis medijs, eorum conversio, & reductio procuraretur. Quibus † cùm Rex noster, & Regium eius Indiarum Consilium annuisset, (pro solita nimirum benignitate, & dilectione, quâ semper Indorum causas prosequi, & moderari consuevit) ipsummet Patrem, & alios eius socios, honestissimis codicillis donatos, huic expeditioni præfecit. Qui tamen † rebelles Chilensium provincias ingressi, non solùm per quadriẽnium, verùm nec per decennium quidquam, quod iustum & honestum esset, ab illis consequi potuerunt, & aliquibus a Barbaris trucidatis, re infectâ redierunt: imò & in peius redactâ. Nam Indorum ferocia & protervia succrevit, dum blanditiem nostram metum existimarent, & assiduis, ut solebant, bellis non lacessiti, numerosiores, & expeditiores ad bella, & alia damna nobis inferenda, reperirentur. De quibus † iterum Rex ac dominus noster Philipvs IV. qui nunc piè, & fœliciter regnat, & per multos annos maiori semper pietate, ac fœlicitate, ô utinam regnet, commone factus, aliam schedulam novissimè 13. Aprilis anno 1625. expediri præcepit, quâ Excellentissimo sui Peruani Regni Proregi Marchioni de Guadalcazar ordinat, & iniungit, ut si opportunum factu sibi visum fuerit, Chilensibus Indis, omnibus quibus fieri posset modis, bellum inferatur, sive illud defensivũ, sive offensivum, punitivum, aut vindicativum appelles, & ut captivi servi capientium efficiantur. In cuius schedulæ consultatione, inter plures præstantissimos & prudentissimos Viros, ac Proceres nobilissimos, quorum sententiæ rogatæ sunt, unus fuit, qui multorum instar esse potuit, Excellentiss. Dominus Don Franciscus a Borgia Princeps Esquilacensis, qui proximè Peruani Proregis munus non minus laudabiliter, quàm fœliciter egerat, & eorundem Indorum mores expertus fuerat. De cuius Magni Herois encomijs, egregijsque animi & corporis dotibus, cum eximia omnium litterarum cognitione coniunctis, plura dicere supersedeo, donec per adeò latum campum latiori, vel laxiori calamo discurrere possim.

Visum quippe est, nihil amplius expectari debere, ut omnia iura belli in eos Indos exequãtur, qui toties moniti, & benignè tractati, in sua rebellione & obstinatione persistũt, & Hispanos nostros, atque alios Indos, qui pacem dederunt, & baptizati sunt, quietè & securè vivere non patiuntur, ex † cõmuni omnium Theologorum sententia, quam præter alios, quos adduximus dict. lib. 2. cap. 20. eruditè probat

Victo-

9

10

11

12

13

Victoria in dict. relect. 2. de Indis numer. 5. & 7. proposit. 6. & §. 12. conclus. 4. & in relect. de iure belli, num. 56. & 59. Bañez 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 10. & 11. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 117. conclus. 4. Gabriel Vazquez in 1. tom. sup. 1. 2. quæst. 76. art. 2. disput. 120. cap. 5. ubi concludit, quòd infideles, qui sufficiẽter sibi annuntiatis, & propositis Fidei mysterijs, eis credere nolunt, infidelitatis peccatum committunt, & eam impedientes, aut susceptam deserentes puniri possunt, & meliùs Anton. à Corduba in quæstion. lib 1. q. 57. dub. 6. vers. *Quintum dictum*, ubi † inquit: *Quòd si Christiani verosimiliter timeant Barbarorum fraudes sive fallacias, & instabilitatem in vera Fide, vel Religione semel suscepta, vel suscipienda, quodque habita opportunitate in mortem Christianorum moliantur, ita quòd non sunt, neq; erunt tuti inter eos etiam Christianos effectos, nisi illis dominentur, & habeant arces, & oppida fortia, ad quæ confugiat tẽpore necessitatis ad se, & sua omnia, & iã conversos in verã Religione tuendum: tũc certè iustè possunt illos bello subijcere, & eis dominari. Ita quod omnibus tentatis, ut suprà dictum est si Christiani non possunt consequi securitatem, neque esse tuti inter Barbaros, prædicando volentibus audire Fidem, vel post eius prædicationem, & susceptionẽ, nisi illos debellãdo, & subijciendo, & civitates eorum occupando; hoc utique iustè facere possunt, & antiquos dominos deponere, & novos instituere, & prosequi iure belli ea omnia, quæ in alijs bellis iustis iustè, & licitè fieri possunt, quia finis belli est pax & securitas, ut ait August. ad Bonifacium. Ergo postquàm licitum est Christianis bellum suscipere, & etiam si necesse sit inferre, etiam licitum est facere necessaria ad finem belli, scilicet ad securitatem, & pacem obtinendam.*

14

15 Pro quo etiam facit † D. Augustini sententia super Iosue lib. 6. quęstion. quæst. 6. relata in dict. cap. Dominus 23. quęst. 2. ubi inquit: *Iusta bella solent definiri, quæ ulciscuntur iniurias: si qua gens, vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per iniurias ablatum est.* Cui mirè † conveniũt verba Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 5. nostræ legis 1. tit. 23. part. 2. & Cassiodori lib. 3. var. epist. 1. ubi asserit: *Utile tunc esse ad arma concurrere, cùm locum apud adversarium iustitia nõ potest invenire.* Eòdemque respiciẽs Polybius lib. 4. hist. pag. 351. prudentissimè dixit: *Ita existimo, fugiendum quidem esse bellum: non tamen ita fugiendum, ut omnia, ne in id incidamus, sustinere, perpetique velimus: quid enim vel æquabilitatem in Republica, vel fiduciam, vel libertatis iucundissimum nomen laudaremus, si nihil omnino esset paci antepanendum? Pax enim si iusta & bona sit, res est certè omnium pulcherrima, atque optima. Nihil tamen est, aut faciendum iniustè, aut patiendum turpiter, ut pace frui valeamus.* Et D. Chrysost. tom. 1. homil. in Psalm. 134. sic scriptum reliquit: *A Deo habemus dexteras, ut & nobis ipsis, & alijs iniuria affectis opem feramus, ut scelera de medio tollamus, ut ijs, quibus vis & damnum adfertur, simus portus, & refugium.* Et meliùs homil. 36. in Matth. ex cap. 10. tom. 2. explicans illa verba: *Non veni mittere pacem, sed gladium*, inquiens, *Tunc enim pax præstatur, quando quod tabe, & saniæ corruptum est, abijcitur, & abscinditur; quando factiosa, & improba pars repellitur, aut omnino destruitur: sic enim cœlis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus conservat medicus facilè, si quod reduci ad sanitatem non potest, abscîderit, & proiecerit. Et militiæ Dux ad solvendam conspirationem, alterũ in alterum concitat, &c.* Quibus † conveniũt verba tex. in cap. in Canonibus 16. q. 1. & cap. vergẽtis, de hæretic. ubi dicitur: *Quòd convenit, ut ferro abscindãtur vulnera, quæ fomentum non recipiunt disciplinæ*, Senecæ in Agamemn. act. 2. scen. 1.

16

17

Et ferrũ, & ignis sæpè medicinæ loco est.

Et Sophoclis in Aiace flagellif. act. 2. in fine.

——— *Haud profectò esse medici*
Sapientis arbitror; ubi sectionibus
Morbus eget, incantationibus utier.

Cum multis alijs, quæ circa hanc rem cumulant, & exornant Theologi omnes post D. Thom. in 2. 2. q. 40. iuris Interpretes in l. ut vim, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Did. Covarr. in reg. peccatum, 2. par. relect. §. 9. Alvar. Pelag. lib. 2. de planct. Eccles. cap. 46. Paris de Puteo de re militari lib. 1. cap. 14. Petr. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 11. Nicol. Moronus in tract. de fide, tregua, & pace, q. 5. & alij, quos plenè retulimus sup. lib. 2. cap. 6. num. 49. & sequentibus.

18 Pręstat † quoque, ut acquirendi, ita longè magis, & retinendi iustissimum titulum, quòd Hispani nostri, Fidei propagandę causâ, plures Barbarorũ provincias adierunt, in quibus ab indigenis benignè suscepti sunt, & in auxilium contra alios convicinos vocati, cum quibus ipsi ijdem Barbari iustis de causis antiqua, & intestina bella gerebant, eâ lege, & conditione fœdus, & amicitiam ineuntes, ut quidquid ex hostilibus provincijs eiusmodi expeditionibus caperetur, id Hispanorum iuribus, & commodis cederet, ut in Nova Hispania per Tlascathecas contra Mexicanos factum fuisse passim omnes Indiarum Occidentalium historici narrant, & præcipuè Anton. de Herrera in d. hist. gen. Indiar. decad. 2. lib. 6. per totum, & alibi sæpè, & Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 2. & 3.

19 Quod ubi † intervenit, Theologi omnes conveniunt, legitimam acquisitionem, & retentionem induci, ut in nostris terminis latè probat Victoria dict. 2. relect. de Indis numer. 17. ubi hunc septimum, & ultimum titulum vocat, quo potuerunt, aut possent venire Barbari, eorumque provinciæ in possessionem, & dominium Hispanorum, & Gregor. Lopez eius verba trãscribens in dict. l. 2. titul. 23. part. 2. gloss. magn. col. 14. Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 40. de bello, art. 1. vers. *Dubitatur* 3. col. 1181. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 3. quęst. 16. de bello, punct. 2. versic. *Quartò certum est*, Ioan. Azor. 1. tom. instit. moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 13. Pat. Lud. Molina de iustit. & iure, tractat. 2. disput. 105. ubi ultra exemplum Tlascathecarum, alia similia in India Orientali contigisse commemorat, quibus mediantibus Lusitani varias occasiones habuerũt, nonnulla iure belli occupandi, quod etiam novissimè tangit Seraphin. Freitas dict. cap. 9. numer. 16. & generaliter resolvunt Caietan. & cæteri post Div. Thom. in 2. 2. dict. quæst. 40. art. 1. Sylvest. verb. *Bellum*, el 1. quęst. 8. conclus. 3. Ioan. Maior. in 4. distinct. 15. quæst. 15. Alfons. â Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. causa 10. vers. *Ecce omnes*, Simon Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. pag. 326. & 364. & sequentibus, & novissimè Pat. Suarez in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. num. 25.

20 Etenim † licèt regulariter Christiani infideliũ auxilio uti nõ possint, neq; se eorũ actibus, & cõmunicationibus immiscere, maximè ubi contra alios Christianos pręliandũ est, nisi id iustitia belli, & præcisa defensionis necessitas extorqueat, ut præter Auctores suprà relatos tenet Oldrad. cõs. 71. Nũquid Christianus? Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in rub. de Iudæ. vers. *Cõvertendo*, Abb. in cap. quod super, vers. *Vltimò hic quæritur*, de voto, Annania, & Felin. in cap. ad liberandum, de Iudæis, Corsetus in tract. de potest. Regia, 4. par. princip. q. 83. Marquard. de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. par. 1. cap. 6. Tiber. Decian. in tractat. crimin. lib. 5. cap. 10. num. 4. P. Lud. Torres de Fide, disp. 51. artic. 9. col. 642. Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus*, concl. 123. pag. 490.

Ca-

Camill. Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. à num. 88. & 181. Valençuela in monit. adversus Venet. 7. par. ex numer. 56. & 65. Osascus in peculiari disputatione huius articuli, quam post suas decisiones Pedemontanas attexuit, Ioan. Cochier in Thesaur. Polit. lib. 2. Petr. Binsfeldius de iniurijs & damno dato, cap. 8. quæst. 1. conclus. 17. pag. 528. Petr. Heingius in miscellan. quæst. 1. par. quæst. 11. Frāc. Mingon. ad consuetud. Andegavens. fol. mihi 67. cum multis alijs congestis per Iulium Ant. Brancalasum in compend. art. Cathol. Regnan. lib. 3. de Religione. pag. 52. & 53. Sandoval. 1. par. histor. Caroli V. lib. 25. §. 48. fol. 242. & Calixt. Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 26. num. 65. pag. 264.

21 Quorum † plures hac de causa Franciscum Primum Regem Galliæ notare solent, eò quòd Turcas in subsidiū cōtra Carolum V. Imperatorem vocaverit; sicut † etiam, ob eandem fortè rationem, 2. Paralipom. 16. reprehensus est Rex Asa, eò quòd accersiverit in auxilium exercitum Syriæ contra Regem Israël. Nisi fortè ideò potius, quia magis confidit in eo exercitu, quàm in Domino, qui tamen ipsum paulò antè liberaverat ab exercitu Æthiopum, 2. Paralipom. 14. ut notavit D. Ambros. in oratione de obitu Theod. Abulens. q. 17. in dict. cap. 16. Bañez, & Valencia ubi suprà.

22

23 Atverò † in bello iusto cōtra alios infideles, nihil prohibet, Christianos cum infidelibus militare, si scandalū, & periculum Fidei absit, eosque iuvare, ac defendere, & in suam tutelam, & clientelam recipere, atque huius auxilij, & confœderationis causâ, hostiū spolijs, ac provincijs, ex pactis conventis, vel ob laboris, & periculi suscepti remunerationem potiri, ut constat ex text. in cap. quid culpatur 23. quæst. 1. & cap. Iulianus 11. q. 3. Tiber. Decian. ubi sup. num. 3. Mag. Marq. in Gubernatore Christ. lib. 2. cap. 25. pag. 311. & seqq. & reliqui omnes suprà relati. Qui eâ consideratione ducuntur, quòd † Christiani, qui eiusmodi iustis infideliū bellis opitulantur, nihil iniustū, aut illicitum perpetrant; cū nihil aliud faciant, quàm acceptâ auctoritate ab eo, qui illam potest conferre, ad bonum cooperari, & socijs, atq; amicis, cum quibus pro uno, & eodē reputantur, contra extraneos, & inimicos malefactores auxilium præstare. Et sicut † exercere opus bonū non potest nisi bonum esse, ita etiam adiuvare in bono opere, quale est iustum bellum, etiā si quis pro hoc labore aliquā mercedem, & remunerationem accipiat, ut † eleganter cum Pomponio scribit Vlpian. I. C. in l. metum 9. §. sed licèt, D. quod met. causa, ubi glos. verb. *Mea*, rectissimè addit, æquū † esse, ut si habes bonum propter me, ut & ego habeam propter te, ad quod probandum allegat l. idem, §. fin. de cōdict. ob turp. caus. l. 2. §. æquissimum, ad leg. Rhod. de iactu, l. si pater, §. si quis, D. de donat. & conducunt, quę in simili notat Bart. in l. ut vim, n. 8. D. de iust. & iur. August. in addit. ad Angel. de malefic. verb. *Che me hai adulterato*, sup. num. 64. Beroius in cap. 1. num. 51. de offic. delegati, Matth. de Afflict. decis. 149. & alij, quos novissimè refert Flores de Mena practic. quæstionū, quæst. 18. à num. 14. & P. Suarez in tract. de charit. disp. 1. sect. 2. ex n. 6. ubi exactè disputat, an & qualiter liceat opera bona virtutis operari propter mercedem temporalem?

24

25

26

27

28 Quâ ratione † Abraham Genes. 14. ad vindicandum Regem Salē, & alios, qui cum eo fœdus percusserant, iustè pugnasse dicitur contra quatuor Reges illius regionis, à quibus ipse nullā iniuriam acceperat, & in gratiam fratris Lot, quem illi spoliaverant, & captivum ducebant. Et † Iosaphat 4. Reg. 3. contra Messam Regem Moab pro Ioram, quia nolebat ei reddere tributum agnorum, & arietum, quod pē-

29

dere quot annis debebat ex antiquo fœdere cum Achab patre Ioram; & quidem prius consulto Domino.

30 Machabæos † quoque à Romanis in fidelibus auxiliũ petijsse Machab. 1. c. 8. docemur. Quibus exemplis alia addit Marquard. ubi sup. latè concludẽs, ex † iustis causis posse fieri pacem, & fœdera cum infidelibus, etiam inconsulto Summo Pontifice, dũmodo contra eum, & Ecclesiam non fieret, neque eo tẽpore, quo ab universis Christianis eisdem infidelibus bellum indictum esset.

32 Ipsi quoque † Romani, quorum iustitia, & Imperiũ valdè à D. Augustin. & alijs laudatur, ut diximus sup. lib. 2. cap. 7. num. 72. & seqq. nullâ profectò ratione illud maxime dilatarũt, quàm socijs, atque amicis auxiliares copias præstando, & alias provincias aliarum vicinarum robore subigendo, ut observat Victoria ubi sup. & constat ex Strabone lib. 6. Tacito lib. 5. Annalium, Paulo Orosio lib. 5. cap. 8. Ambr. de Morales lib. 7. cap. 14. & lib. 8. cap. 2. & 53. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 17. Iulio Cæs. Bulengero de Roman. Imper. lib. 3. cap. 5. & ex l. postliminij 5. l. non dubito 7. D. de capt. & postlimin. reverſ. ubi DD. hanc materiam confœderationum pertractant, & Sebast. Nævius, qui ibidem plurimos colligit. Eòque respicit Cicero pro lege Manilia, dũ ait: *Propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores vestri cum Antiocho, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt.*

33 Illud † etiam, & quidem urgentius, pro eiusdem Novi Orbis legitima retentione perpendi potest, quòd in omnibus ferè illius provincijs Indi antiquis dominis, & Regulis, varijs bellorum eventibus, & alijs modis carêre cœperunt, & cognitâ Regum nostrorum Religione, potentiâ, & gubernandi prudentiâ, ac mansuetudine, se eorum imperio, gubernationi, & iurisdictioni summâ voluntate, atque alacritate dediderunt, & quotidie dedunt, & devovent, ut de Mexicanis, Peruntinis & alijs passim, refert Anton. de Herrera, & alij rerum Indicarum Auctores. Et † extant in Archivis huius 34 Regij Limani Conventus quædã publica, & authentica monumenta anno 1562. confecta de mandato excellentissimi Proregis Comitis de Nieva, & aliorum, qui cum eo missi fuerunt, ut in hoc Regno Peruano de perpetuandis Indorum commendis tractarent. Ex quibus constat, quòd cùm hi peritissimum, & prudentissimum virũ Licentiatum Paulum Ondegardum ad omnes ferè eiusdem Regni provincias misissent, ut Indorum ea in re voluntatem exquirerent: illi, suis comitijs habitis, & rogatis, seriò semper, & unanimiter responderunt, se nullum alium dominum universalem, vel particularem habere, neque in posterum sortiri, aut agnoscere velle, præter nostrũ Hispaniæ REGEM OPT. MAX. cui se, & sua humiliter & hilariter submittebant. Quo mediante † etiam si fortè 35 aliquis excessus, aut iustitiæ defectus in primæ conquisitionis exordijs notari potuisset, iam omnino cessasse, ac purgatus esse videtur.

36 Communis † enim populorum in Regis electione, vel adprobatione cõsensus, sive is expressè, sive paulatim cursu temporis exhibeatur, etiam tyrannidem in Monarchiam perfectam, & legitimam vertit, ut probat text. in l. ex hoc iure, ibi: *Regna condita*, D. de iust. & iure, l. 1. D. de constit. Princip. l. 2. §. novissimè, D. de orig. iur. §. sed quod Principi, instit. de iur. nat. iunct. l. 2. & 4. D. de eo quod met. caus. cap. ad id, de sponsalibus, cum alijs, quę latè cumulat Albericus in l. cunctos populos num. 20. C. de summa Trinitat. Navarr. in cap. novit, de iudicijs 3. notab. num. 158. Molina de iustit. & iur. tract. 2. disput. 24. in fine, Covarr. in pract. cap. 1. num. 9. Illustrissim. Card. Bel-

Bellarm.lib.3.de laicis cap. 6. in fine, pag.209 Salas de legib.disp.7.sect.12. n.67.in fin. Leonard. Lessius de iust. & iure lib.2. cap.3. num. 41. & cap.29. dub.9. Laurea Salmant. certam. 5. de hominum præfectura.cap. 2.num. 12. Pat. Franc. Suarez omnino videndus in defens.Fidei contra sect. Anglic.lib. 3.cap.2. num. 19. Marta de iurisdict. 1.par.cap.8. num.19. Calist.Remirez de lege Regia Aragoniæ, §. 4.num.8. Freitas ubi suprà, capite 12. in fine, & Bobadilla in Polit. lib.1. cap.2.numer.14. litt. I. ubi exemplum Romanorum adducit, qui teste Cicer. lib.3. Rhetor.cap.3.partim ense,partim cõsensu potentiam, & dominationẽ totius ferè Orbis adquisierunt.

37 Et in † nostræ quæstionis terminis idem probant Victoria in relect. 1. de Indis,num.40.vers. *Restat alius*, & securius in 2.relect.num.16. vers. *Alius titulus*,& eum transcribens Greg. Lopez in dict.l.2.par.col.11.vers. *Asserit etiam*,& col.14.vers. *Alius titulus*, ubi concludunt, omni iure inspecto certissimum esse, per veram, & voluntariam Indorum electionem Reges Hispaniæ iustè has provincias retinere posse,puta, si omnes ipsi Barbari, aut maior eorum pars, intelligentes prudentem administrationem,&humanitatem Hispanorum,ultrò vellent accipere in PrincipemRegem Hispaniç, Ioan.etiam Matienz.eandem sententiam dissertissimè sequitur in tractat. manu scripto de moderatione Regni Perù,lib.1.cap.3.ubi † multa benefi-
38 cia commemorat,quæ Indi ex Regum nostrorum tuitione acceperunt,&alia argumenta,ex quibus hodie grata, & volũtaria eorum subiectio colligi potest.

A quibus non abest Franc. Vargas in tract.de auctor.Papç, & Episcop. confirm.10.n.4. & 5. ubi hunc ipsum titulum ex eo magis communit, quòd
39 cùm † inter Indos nullus iam reperiatur,qui eorum dominatũ iure sanguinis petere valeat, meritò possunt Reges nostri ex Romani Pontificis concessione harum regionum imperium habere,& exercere, ex celebri doctrina Oldrad. consil. 69. Ancharran. in reg.peccatum,3.q. principali, & aliorum, quos refert & sequitur Caietan. in 2.2.q.10. quibus convenit Bald. in l.unica,C.de iur.deliber.col.5. relatus ab Episcop. Chiapens.in tract. cõprobat.dom.Ind.fol. 31. ubi tradit, quòd hodie ubicunque iurisdictiones vacãt, ut in Regnis infidelium,apud quos nõ est vera,nec naturalis dignitas, & iurisdictio, occupantiCatholico conceditur.

40 Neque † his adversatur vulgaris iuris regula,quâ docemur, id, quod ab initio nullum,vel vitiosum est, tractu temporis non convalescere, l. quod initio,D.de reg.iur.cap.non firmatur, eod.tit.lib.6.cuius argumento docuisse videtur Ioan. Igneus in quæst. an Rex Franciç recognoscat superiorem
41 num.21. originem † nactæ possessionis in iure acquirendorum Regnorum inspiciendam esse,l.clàm possideri, in princip.D.de acquir.possess. l. nam origo,D.quod vi,aut clàm:& quod si est violenta,non potest opitulari,l.auctoritatem,C.unde vi,cap.vigilãti,&cap. fin.de præscription. sed imò hoc vitiũ transit in successores,l.an vitium,D.de divers. & temp. præscription. l. Pomponius,in princ.D. de acquir. possess. l.hæres,D.de usucapion.§.fin.inst. eo-
42 dem.Nam,ut † benè considerat Marta d.1.part.cap.8.num.15.& 16. postquàm tale ius,vel præscriptione legitimâ acquisitum,vel voluntario subditorum consensu confirmatum est, iuridicè omnia facta fuisse fingũtur,arg. l.mulier, §. penult. de condi. instit & eorum,quæ benè notat Alexand. post Bald. Cuman.Castrens.Salicet.&alios in l.extraneum num.8.C.de hæred.instituend.

43 Et † prędicta regula,quod ab initio, ita accipienda est,ut nullum à princi-

pio, per solum lapsum temporis non convalescat. Contrà verò probandum sit, si prꝗter temporis cursum, aliæ quoque circumstantiæ, vel qualitates accedant, ut notant DD. in dictis iuribus, & glossa celebris, verb. *Terminetis*, in cap. ex tenore, de foro compe- 44 tent. ¶ Vnde † acquisitionē à principio nullam, tanquam factam per forēsem, cui acquirere per statutum prohibitum erat, benè recōvalescere, si posteà forensis civis fiat, latè & optimè fundat, & resolvit Andr. Barbacia cōs. 45 70. lib. 3. col. 2. Et † iudicium, quod à principio nullum erat, ex iure supervenienti confirmari posse, probatur in exēplo l. si rē alienā, §. fin. D. de pignor. act. l. conficiuntur, §. si ei servo, D. de iure codicill. l. servum filij 46. de legat. 1. iunctis alijs, quę tradit Bart. in l. 1. num. 12. D. de regula Catoniana, Alexand. cons. 27. viso libello, col. 2. lib. 1. Felin. in cap. inter dilectos, n. 6. de fi- 46 de instr. ¶ Quod † idem in alienatione à minore sine decreto facta intercedit. Nam etsi invalida sit, confirmatur tamen superveniente maiore ætate, l. final. C si maior factus. Etenim 47 quādo † causa confirmans supervenit, convalidatur id, quod à principio nullum est, iuxta celebrem doctrinam Dyni in d. cap. non firmatur, l. per fundū, D. de servit. rustic. & ibi Bart. num. 3. & text. optimi in l. iure nostro, §. ult. D. de testam. tutela, Clem. 1. ut lite pēdente, & in l. quædam, D. de reb. dub. cuius verba sunt: *Quædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, & apparet, quid actum sit.*

Rursus non obstabit, si quis fortè obijciat, hos titulos, de quibus hoc in capite egimus, iustę scilicet acquisitionis, & retentionis ob defensionē Fidei, vel causa sociorum, aut voluntariæ electionis in aliquibus huius Novi Orbis provincijs nō intervenisse, quæ alijs, atque alijs modis in potestatem, & dominium Hispanorum redactæ 48 comperiuntur. Nam † ad iustam, & legitimam alicuius Regni occupationē sufficit, quòd plures, & pręcipuæ eius provincię bello iusto, aut alio legitimo modo occupari possint, ut reliquæ eâdem formâ debellari, & possideri valeant, ut post D. Thom. & alios cōcludit Petr. Arag. in 2. 2. q. 10. art. 1. pag. 312. ver. *In quo sit quarta conclusio.*

49 Vt omittam † mirum, aut novum non fuisse, quòd Reges nostri labi non paterentur oblatam sibi tot vijs, & rationibus regnandi, & imperandi in hoc Novo Orbe occasionem (quamvis hoc, ut sæpè diximus, ab eorum mente & pietate alienum fuerit) cùm certum sit, eam, omnia ferè mūdi Imperia peperisse, ut Gręci, Romani, & alij à nostra ętate remoti testes esse 50 possunt, & vel † ipsa familia Austriaca, de qua Auctor tractatus de occasiona, relatus à Petr. Andr. Canonher. in Aphor. Polit. Hipo. lib. 1. pag. 249. sic scriptū reliquit: *Quæ hodie familia in universa Europa plura Regna, plures regiones, ac ditiones possidet, quàm Austriaca? Atqui eorum pleraque connubijs, tutela, & similibus fortunæ beneficijs sunt quæsita: unus quidem Belgicas provincias suo adiecit imperio, alter Hispanias addidit. Tertius ne quid ad summum illustrissimæ familiæ deesset fastigium, Lusitaniam quoque, & immensas utriusque Indiæ regiones acquisivit, imperiumque suum ijsdem, quibus Solis cursum finibus terminavit.*

51 Vnde † Politici docent occasionem rerum gerendarum summa cum diligentia aucupandam esse, quia secundùm Niceph. lib. 16. cap. 12: *Celerrima Aquila est temporis opportunitas, & occasio, quæ ad pedes advolans, capi à quopiam potest: sin aufugiat in altum aërem, eos, qui se persequuntur, ridet, neque ut ad eos redeat, in animum inducit.* De quo plura alia cumulat Canonherius ubi sup. & novissimè Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat. & belli, 1. par. consid. 3. ex numer. 8. Iustus Lipsius lib. 5. civil. doctr. cap. 16. Pat. Ioannes David in lib. de occasione arrepta, aut

neglecta per totum,& Fr. Ioan. à Salazar in Polit. Hispan. propos. 11. §. 5. ubi † respondet obiectionibus Campanelę, qui invictum illum & magnanimum Imper. Carolū V. perperā suggillavit, quòd mūdi dominus esse desierit, quia oblatis sibi à fortuna occasionibus, opportunè uti noluit, vel nescijt

52

SVMMARIVM Capitis V.

1 *Retentio Novi Orbis hodie secundùm omnes sine scrupulo ac difficultate procedit.*

2 *Orbis Novi dominatio hodie à nostris Regibus sine peccato deseri non poterit.*

3 *Sententiæ Victoria, Soti, Gregor. Lop. Matienzi, Bañez, Cordubæ, Acostæ, Molinæ, & aliorum circa iustam retētionem Novi Orbis, sigillatim expenduntur.*

4 *Indi semel conversi suæ gubernationi relinqui non debent, & quare?*

5 *Ignorantes secundùm Platonem & Aristotelem sequi debent, & prudentes ducere, ac dominari.*

6 *Stulti secundùm D. August. melius viverent, si sapientium servi essent.*

7 *Indi si suæ potestati, ac gubernationi relinquantur, facilè in apostasiam, & antiqua crimina prolabentur.*

8 *Infidelibus semel conversis, si apostasiæ crimen timetur, potest Papa Principes fideles assignare.*

9 *Cap. de Iudæis, vers.* Qui autem, *45. dist. expenditur.*

10 *Vxor fidelis quando à viro infideli separari possit?*

11 *Cap. quanto, de divortijs expenditur, & illustratur.*

12 *Filij baptizati à patrum infidelium potestate liberantur.*

13 *Matrimonium, quod fieri tractabatur inter Sereniss. Mariā Hispaniæ Infantem, & Carolum, Regis Angliæ filium, quibus rationibus dilatum fuerit?*

14 *Matrimonium inter Catholicam, & hæreticum qualiter, & quare prohibitū sit? Et num. 16.*

15 *Dispensatio Pontificis necessaria est ad matrimonium inter Catholicam, & hæreticum, & hæc, nō nisi cessante periculo perversionis, & magnis alijs causis intervenientibus concedi solet.*

17 *Fideli cum infideli nulla potest esse societas.*

18 *Servus Christianus liberatur à dominio domini Iudæi, vel infidelis.*

19 *Lex 1. C. ne Christian. mancip. hæreticus, vel Iudæ. &c. cum similibus explicatur, & illustratur.*

20 *Catholicus esse debet, qui multitudini præficiatur.*

21 *Papa potest Principes apostatātes privare dominio quod habēt supra fideles.*

22 *Principū peccata perniciosissima sunt, præsertim in materia Fidei.*

23 *Principes, quia gravius, quàm subditi peccant, gravius puniendi sunt.*

24 *Papa, ut bonus Pastor, debet omnia, quæ impediunt Fidei conservationem, & progressum submovère.*

25 *Indorum, & Hispanorum Respublica hodie una est, & mutuò se iuvat.*

26 *Regnum unum, etiam iniustè occupatū restitui non debet cum notabili aliorum Regnorum, & statuum iactura.*

27 *Restitutionem rerum alienarum quando excuset necessitas, vel difficultas?*

28 *Navarrensis Regni restitutionem quo argumento excuset Navarrus?*

29 *Reges nostri hodie ex sententia multorum non solùm iustè retinere possunt Indias Occidentales, verùm & rebellantes denuò subiugare.*

30 *Cap. 1. 23. q. 8. & cap. pudenda 24. q. 1. expenduntur.*

31 *Restitutionis in materia multa tolerātur, quæ corrigi non possunt.*

32 *Æmilij Probi elegans locus pro retentione Indiarum expenditur.*

33 *Agrariæ legis effectus, quamvis iniustos, ob maiora damna vitanda Romanus Popul. toleravit, ex Divo Augustino.*

34 *Commendas Indorum qua ratione cō-*

ti-

tinuandas censuerit Fr. Alfonsus à Castro.

35 *Indiæ Occidentales si hodie à Regibus nostris relinquerentur, aut restituerentur, multa damna, & absurda resultarent.*

36 *Bona inferioris ordinis restituenda nō sunt cum iactura superioris.*

37 *Religionis conservandæ ratio multum præponderat.*

38 *Animarum salus cunctis rebus præfertur.*

39 *Lex sancimus 17. C. de sacrosanct. Eccles. expenditur, & illustratur.*

CAPVT V.

De ultimo, & efficacissimo eiusdem retentionis titulo, qui ex difficultate, aut verius impossibilitate restitutionis descendit, Indis iam ad Fidem conversis, & eorum, & Hispanorum rebus mutuis inter se nexibus complicatis.

SED etsi, absque veritatis præiudicio, concederemus, in huius Novi Orbis cōquisitione, & Barbarorum ad Fidem cōversione, aliquid primis illis temporibus intervenisse, quòd Regum nostrorum occupationem, & dominationem minus iustam, & legitimam redderet. Illud 1 † tamen apud omnes exploratum esse videtur, hodie post tot in eodem Orbe detegendo, & Catholicis præceptis imbuendo exantlatos labores, & postquàm Hispanorum, atque Indorum gubernatio & conservatio tot inter se nexibus, ac vinculis copulata conspicitur, iustè, & absque ulla peccati labe ab eisdem retineri: imò, 2 † quod magis est, citra grave peccatum deseri, ac relinqui nō posse. Quod benè insinuavit Episcop. Chiapens. in tractat. comprobat. suprem. dom. Ind. fol. 2. & seqq. & in proposit. 19. & in replicat. 12. ad obiect. Sepulvedæ, fol. 54. & 3 † signanter, atq; eruditè probat Mag. Victoria in 2. relect. de Indis insulanis, num. 13. & 14. & in finalibus verbis, ubi ita cōcludit: *Tertiò patet, quòd iam postquam ibi facta est conversio multorum Barbarorum, neque expediret, nec liceret Principi omnino dimittere administrationem illarum provinciarum.* Et sequuntur, atque illustrant Dom. Soto in 4. dist. 5. q. 1. art. 10. Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 13. vers. *Alium titulum,* Matienzus in tract. manu scripto de moderatione Regni Perù, lib. 1. cap. 3. in fine, ubi dicit, se circa hoc plura alia notasse in stylo Cancellariæ tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. §. 1. gloss. 1. num. 46. Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. pag. 536. in fine, ubi concludit, hunc esse potissimum titulum, quo Hispaniarum Rex gubernat gentem Indorum ad Fidem iam conversam, Francisc. Vargas in tractat. de iurisdict. Pontif. & Episcop. confirm. 11. num. 13. ubi ait Papam in provincijs infidelium ad Fidem conversis, Episcopatus, cęteraque munia erigere, & creare secundùm Bald. & Angel. in l. id quod apud hostes, de legat. 1. & eam quam putat iurisdictionem profuturam concedere, Anton. à Corduba in quęstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. vers. *Quòd si maior*, pag. 507. ubi notabiliter inquit: *Quod si maior pars Indorum esset iam conversa, aut converti parata, tunc si sine dispendio, sive periculo Papa, vel Princeps aliquis Christianus auctoritate Papæ, etiam per bellum, tollere posset illos dominos infideles, & illis præficere Principē, aut Principes Christianos, qui gubernarent iam fideles effectos, aut cōverti paratos, & ipsos in vera Religione ab infidelium persecutione tuerentur,*

certè

certè ita fieri licitè posset, atque deberet, ad conservationem Religionis, & ad tollendũ impedimentum eius, & Fidei, & tyrannidem dominorum infidelium supra Christianos. Et hoc modo Reges Hispaniæ dominãtur insulanis per suos Hispanos expugnatis, Iosephus Acosta de procur. Ind. salut. lib. 2. cap. 11. ubi eleganter scribit: *Certè graviter errant quidam specie fortasse pietatis, ius Regium, & administrationem vocantes in dubium, quærentes interdum, quo titulo, & iure Hispani dominentur Indis? Nũ hæreditario iure ad nos devoluti sint, an bello iusto subiecti? Quæ sanè disputatio eò pertinet, ut administrationis Indicæ, vel tollatur, vel certè debilitetur auctoritas, quò semel si gradus fiat, quãta sit futura pernicies, quæ perturbatio rerum omnium cõsequatur, dici vix potest. Atque ideò illud religiosè, & utiliter moneo, non oportere in hac causa amplius disceptare: sed veluti præscriptum iam sit, optima Fide agere debere Christi servum: Neque aliam subtiliorem causæ evictionẽ petendam esse, quàm quod ut demus, quàm maximè peccatum esse in usurpatione dominatus Indici: tamen neque restitui iam potest, cui enim aut quibus modis, neque si maximè posset Fidei Christianæ semel susceptæ evidens iniuria, & periculum id ullo modo pateretur, &c.* Et inferiùs: *Igitur sive iniuria usurpatus sit dominatus Indicus, sive quod magis existimandũ & prædicandum est, quantum attinet ad Regum administrationem iure, & ordine, nequaquàm expedit Indorum administrationem, quæ illis utilissima est ad salutem æternã, Christianis Principibus derogare.* Idem non minus disertè probat ipsemet Auctor lib. 3. cap. 3. sic inquiens: *Verùm cùm de communi ac certo titulo disputatur Ecclesiæ auctoritatem, Fidei periculum, ipsorum Barbarorum salutem, Rempublicam Indicanam administrandi, & æquissimum ius præbere Principibus Christianis, & illud per se abũdare, certo nobis persuadet cum ratione valdè experientia ipsa consentiens. Quamobrẽ sive alij tituli etiam sint, sive nõ sint, constat ad Regum Catholicorum curam maximè pertinere salutem Indorum, cui procurandæ, & Religionis præceptores, & disciplinæ civilis ad ministros lectissimos mittãt oportet, ut Deo, atq; Ecclesiæ, iniũcto sibi munere perfungentes, ut & ipsos decet, & causa tãta exigit, satisfaciãt.* A quibus non multum distat, quod in eisdẽ terminis resolvit P. Lud. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 106. in fin. docens; plerumque usu evenire, ut in terris Barbarorum de novo inventis, & subactis, ad eorundem bonũ, & innocentium defensionem oporteat, ut bellantes integrum dominium earum Regionum assumant.

Pro cuius sententiæ confirmatione, ut prædicti Auctores animadvertunt. Primò † ipsorum Indorum natura, facilitas, & imperitia considerari potest, quæ nullo modo permittit, ut suæ potestati, & gubernationi relinquantur, maximè postquàm Christianæ Religioni nomen dederunt; atque ideò supremo Hispanorum imperio regi, & tueri debent, ex ijs, quæ latè congess imus sup. lib. 2. cap. 9. num. 29. cum sequentibus, & eleganter differit Plato lib. 3. de Repub. dial. 3. col. 9. in fine. Vbi inter † alias causas, quibus homines hominibus imperare solent, sextam quidem, & omnium maximam eã esse inquit, quâ secundùm naturã ignorantes sequi iubentur, prudẽtes autem ducere, ac dominari. De quo etiã plura tradit Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 3. & 4. & lib. 7. cap. 14. D. Thom. 1. p. quæst. 6. art. 4. ubi ait, quòd si unus homo haberet super alium supereminentiam scientiæ, & iustitię, inconveniẽs fuisset, nisi hoc exequeretur in utilitatem aliorum, & in nostris terminis docet Victoria dict. relect. 1. de Indis, num. 23. Covar. in reg. peccatum. 2. p. §. 11. num. 5. & Ioan. Matienzus dict. lib. 1. de moderat. Regni Perù cap. 4. ubi se remittit ad ea, quæ latiùs dixit in stylo Cancellariæ tit. 1. prẹemin. 17 casu 20. declar. 9. §. 1. glos. 1. num. 39. & 40. Et conducit illud D. August. in

4

5

lib.

lib. de utilit. creden. contra Manichæ. cap. 12. dum † inquit: *Si hominibus nō peccare, quàm peccare melius est, melius profectò stulti omnes viverent, si servi possint esse sapientium.*

7 SECUNDÒ † considerant, quòd suppositâ eorundem Indorum barbarie, & cęcitate, facilè contingere posset, ut amoto Hispanorum Imperio, & gubernatione, si sub antiquis dominis, ac Regulis relinquerentur, in apostasiæ crimen, & pristinę idololatrię consuetudinem recidivarent, & Evangelium Fidei, & veritatis, quod inter ipsos non modò annunciatum est, sed Dei gratiâ, ut plurimùm, persuasum, & introductum, oblivioni traderetur, vel blasphemijs, & contumelijs illuderetur. Quo † periculo interveniente, concors est omnium Theologorū sententia, infideles sive iure, sive iniuriâ ad CHRISTUM cōversos, id est, minis, aut terroribus, vel aliàs non servatis servandis, baptizatos, dummodo veri Christiani sint, nullatenus à fidelibus deserendos esse, & posse Romanum Pontificem in favorem Fidei, ipsis petentibus, vel non petentibus dare illis Principem Christianum, & auferre alios Principes infideles, ut cum Div. Thom. 2.2. quæst. 10. art. 10. eleganter probant, & resolvunt Turrecremat. in summa de Eccles. lib. 2. cap. 114. circa finem, Victoria, Gregor. Lopez, Corduba, & alij ex suprà relatis, & Domin. Bañez d. art. 10. pag. 536. ubi inquit, meritò Pontificem apud Indos Occidentales hâc potestate uti, dando gubernatores fideles Indis ad Fidem cōversis, quoniam antiqui Caciques infideles eos abducerent à Fide. Et in eâdem sententia generaliter de omnibus infidelibus loquens, & quòd ratione vitādi periculi apostasię, posſit eis per Pontificem novus dominus asſignari, novisſimè etiam resider eruditisſimus P. Franc. Suar. omnino legendus in defens. Fidei contra sect. Anglican. lib. 3. cap. 4. num 7. & latiùs cap. 23. n. 24. ubi refert D. Thom. in addit. 459. & DD. in 4. distinct. 39. & idem sequitur Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 7. Eman. Roder. lib. 3. quæst. regul. q. 32. artic. 4. & Valençuela in monit. cōtra Venet. par. 7. num. 53.

9 TERTIÒ, pro eâdem doctrina communienda expendi potest, & solet exemplū † celebris text. in cap. de Iudęis, vers. *Qui autem*, 45. distinct. ubi Iudæi in Fide semel, quamvis involuntariè, susceptâ, perseverare coguntur, ne vilis & contemptibilis habeatur, prout latiùs animadvertimus sup. lib. 2. cap. 18. num. 53. Cui exemplo simile est alterum, quod de filijs parvulis infidelium, invitis parentibus, baptizatis, in eod. lib. cap. 18. proposuimus ex n. 23. Et aliud † de uxore, quæ licèt tantum, vel plus viro adstricta sit, sicut subditus domino, cùm illud vinculum sit iuris Divini, hoc autem non, in favorem tamen Fidei liberatur uxor fidelis à viro infideli; si maritus ei Religionis causâ molestus esse incipiat, vel aliquod circa eius puritatem, & observationem periculum moveat, ut patet ex Apost. 1. ad Corinth. 7. & cap. † quanto, de divortijs, & ex ipso Ecclesiæ usu, in qua nunc consuetum est, ut ipso facto quod alter coniugum convertitur ad Fidem, sit liber ab alio infideli. Quemadmodum † ex eâdem ratione filij baptizati à patrum infidelium potestate, & consortio liberātur, ne illorum iterum involvantur erroribus, ut dicitur in Concilio Toletan. 4. cap. 59. & in cap. Iudæorum 28. q. 1. & resolvūt Victoria, Acosta, Bañez, Suarez & alij ubi suprà.

13 Quo argumento † valdè hac tempestate in Hispania dubitatūm est, an matrimonium inter Serenisſimā Mariam Catholici nostri Regis PHILIPPI Quarti sororem, & Carolum Stuardum Principem de Gales, Iacobi magnæ Britanniæ Regis filium, & hæredem, licitè & securè contrahi posset; eò quòd † inter Catholicam, & hære-

ti-

ticum ob Fidei, & cultus disparitatem impedimentum irritans intervenire multi censuerunt, post gloss. in capit. final. de condit. apposs. quam Hostiens. & Ancharran. ibidem: sequi videntur, & expressè probat l. 15. tit. 2. par. 4. & canon 72. sextæ Synod. gener. Trullanę. Quod licèt alij magis frequenter reijciant, & non irritans, sed dumtaxat impediens esse, cum veriori opinione resolvant, ut constat ex innumeris Theologis, & Canonistis, quos latissimè refert, & sequitur Thomas Sanchez de matrimon. lib. 7. disput. 72. num. 2. & Nicolaus Serarius in opusculo de Catholicorũ cum hæreticis matrimonio, capit. 1. & 2. & novissimè Anton. Ricciullus in tractat. de iur. pers. extra Eccles. grem. exist. lib. 2. cap. 2. Omnes tamen in eo conveniunt, † non nisi ex dispensatione Pontificis contrahi posse, & periculum, ne Catholicus pervertatur, cessare debêre, atque alias urgentes, & graves Reipublicæ utilitates attendendas esse, quæ ad id permittendum nimis adstringant, ut tradit idem Sanchez dict. lib. 7. disputat. 71. numer. 10. † Alioqui enim eiusmodi matrimonia prohibita sunt, & difficiles solent exitus generare. Vnde in Conc. Agath. can. 67. quod refertur in capit. non oportet 28. quæst. 2. apertè monemur, non oportere cum hominibus hæreticis miscere connubia; & anteà in Concil. Illiberitano, can. 16. ubi habetur: *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, neque ipsis Catholicas dandas puellas, neque Iudæis placuit, ex quo nulla † possit esse societas fidelis cum infideli.* Et in Concil. Chalcedon. can. 13: *Non debet copulari nuptura Hæretico, Iudæo, vel Pagano, nisi fortè promittat orthodoxam Fidem. Si quis hanc definitionem transgressus fuerit, correctioni Canonicæ subiacebit.* Idem traditur à Div. Ambros. lib. 1. de Abraham, cap. 9. relato in cap. cave 28. quæst. 1. & latè docet Navarrus in Manuali cap. 32. num. 30. Bellarmin. de matrimon. lib. 1. cap. 23. Sotus in 4. distinct. 39. art. 2. ad 3. & Sanchez, & Serarius ubi suprà.

15

16

17

QVARTÒ facit, quia nulli mirum videri debet, quòd Ecclesia ob Fidei favorem, subditos recentèr ad Fidẽ conversos, à potestate dominorum infidelium, vel Neophitorum eximat, & Christianis Principibus tribuat: cum eodem favore attento, id, quod longè plus est, edicere soleat, nempè † ut omnes servi Christiani, qui sub infidelium dominorum mancipio repetiuntur, ab eorum nexu solvantur, & liberentur, quamvis aliàs legitimi captivi reperiantur, & etiam si postquàm capti sunt, conversi fuerint, ut constat † ex toto titul. C. ne Christianum mancip. Hæreticus, vel Iudę. vel Paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat, & ex l. ultim. eodem titul. in C. Theodos. & cap. cùm sit nimis, de Iudæis, ubi nefas esse dicitur, religiosa mancipia impijssimorum inquinari dominio, cap. Iudas 17. quęst. 4. cap. mancipia 54. distinct. cap. multorum, cap. ad hæc, & cap. nulli, de Iudæis, l. final. tit. 21. part. 4. l. 13. tit. 9. part. 6. l. 22. titul. 11. part. 5. l. 10. titul. 24. part. 7. cum alijs, quę latè notant Doctores in eisdem iuribus, Innocẽt. in cap. quod super, de voto, D. Thom. & Theologi omnes in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. Marquard. de Susanis in tractat. de Iudæ. & Infidel. 2. parte, cap. 5. numer. 19. Molina dict. tractat. 2. disput. 110. col. 437. Pat. Suarez, & alij in locis sup. relatis, Michaël Vlcurrunus in tractat. de regim. mundi, 2. quæst. princip. numer. 82. ubi generaliter concludit, eum, qui † præesse habet multitudini Christianorum, debêre esse Catholicum, & membrum utile corporis mystici fidelium; quem refert, & sequitur Valençuela dict. par. 7. n. 98. & idem colligitur ex cap. absolutos, de hæretic. cap. nos sanctorum, & cap. iuratos 15. quęst. 6. Ioan de

18

19

20

de Ligniano in tract. de bello cap. 15. & ex D. Thom. dict. 2. 2. quęst. 12. art. ult. ubi ostendit, posse † Papam Principes à Fide apostatantes privare dominio temporali, quod habent supra fideles; quia contrarium vergere posset in magnam Fidei contruptionem, quia ut dicitur Proverb. cap. 6. Homo apostata in corde suo machinatur malum, & iurgia seminat, intendens homines separare a Fide. (21)

Et ut subiungit Suarez dict. lib. 3. cap. 23. num. 22. Principũ † peccata, præsertim contraria Fidei, & Religioni, perniciosissima sunt; facilè enim subditos ad sui imitationẽ pertrahũt, vel exemplo, vel beneficijs, ac promissionibus, vel etiam min is ac terroribus, ut diximus dict. cap. 9. num. 63. & Philosophi ipsi, ratione & experiẽtiâ ducti, docuerunt, ut constat ex Platone relato à Cicerone lib. 1. epist. & ex eodem Cicerone lib. 3. de legibus, ubi inquit, vitiosos Principes, non solùm vitia in se ipsis concipere, sed etiam ea in civitatem infundere. Vnde gravius, † quàm cęteri delinquunt, & ideò gravius per pastores suos puniẽdi sunt, ut ait text. in cap. pręcipuè 11. quæst. 3. Et † cùm ad Pastorem spectet, non solùm oves errantes corrigere, vel ad ovile revocare, sed etiam lupos arcêre, & ab hostibus defendere, ne extra ovile trahantur, & pereãt: ita ad Pontificem pertinet, pericula apostasiæ, & alia quæcunque Fidei cõservationem, & progressum impedientia, submovêre, & novos, & Christianos dominos in provincijs infidelium, præsertim Barbarorum, de quibus agimus, constituere. Ac propterea concludit idem Suarez ubi suprà lib. 6. cap. 4. numer. 1. pag. 716. inter Christianos, maximè in tyrannorum nomine, & ordine numerandum esse Principem, qui subditos suos in hæresim, vel aliud apostasię genus, vel publicum schisma inducit. (22) (23) (24)

QVINTÒ, † & ultimò considerari potest, quòd quamvis prædicta omnia deficerent, cùm tamen hodie, ut suprà tetigimus, temporis lapsu Hispanorum, & Indorum Religio, & Respublica una esse cœperit, & sub eiusdem Hispani nostri Regis tuitione, & gubernatione constitui, atque utriusque Regni status, vires, & nervi ita commixti, & complicati sint, ut alterum ab altero sine magno, & evidenti amborum periculo, & dispendio separari non possit. Certa est, & † cõmunis probatissimorum Auctorem traditio, qui Regem, etiam iniustè possidentem, à restitutionis necessitate excusari, testantur, imò & quemlibet privatum, qui status sui periculum, seu decentiæ eius notabilem iacturam veretur: ut constat ex Div. Thom. in 2. 2. quęst. 66. art. 8. Archiepiscop. Florent. in summ. 2. par. titul. 2. cap. 8. & 3. par. tit. 4. cap. 1. Soto distinct. 15. quæst. 2. §. ult. Palac. Rubios in tract. de obten. Regni Navarræ, 4. par. §. 3. col. penult. Henrico quodlibeto 6. quæst. 24. Medina in Cod. de restitut. quęst. 2. dub. 4. Covarr. in reg. peccatum, 1. par. num. 2. Mich. Salon. de iustitia & iure, 1. tom. controvers. 8. pag. 280. Lessio eodem tractat. lib. 2. cap. 16. numer. 21. Rebello de obligat. iust. lib. 2. quęst. 17. sect. 4. pag. 131. & optimè Navarr. in Manual. cap. 17. numer. 57. & 60. quem novissimè refert, & sequitur Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. capit. 27. pag. 164. ubi † resolvit, restitutionem alienarum rerum non esse faciendam, quando per eam consequerentur maxima damna publica, ob idque non esse facilè damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiamsi scirent, non esse sua; modò probabiliter scirent, eorum restitutionem consequutura gravissima suorum Regnorum incommoda. (25) (26) (27)

Cuius doctrinæ argumento † idem Navarrus in comment. ad text. in capit. cum minister 23. quæst. 1. ubi tra- (28)

ctat

ctat de finibus humanorum actuum, in epistola, quam huic tractatui præmisit ad Ducem Alburquerquensem, vers. *Ad primum igitur*, pag. 368. defendit retẽtionem Regni Navarrę, quod nunc etiam nostri Reges Catholici possident: nam per restitutionem præfati Regni, certum est (inquit) apertum iri ostium Gallis, inferendi maxima dãna in alia Regna Hispaniæ per montes Pyrenęos: ut interim alios titulos illius Regni obtinendi omittamus, de quibus egimus suprà lib. 2. cap. 20. nume. 63. & seqq.

29 Et † in terminis retentionis huius Novi Orbis, eâdem doctrinâ & consideratione utuntur Episcopus Chiapensis dict. tractatu comprobat. fol. 30 Magister Victoria in dict. relectione 2. de Indis insulanis ad finem, Acosta dicto lib. 2. de procuranda Indorum salute, cap. 11. pag. 252. & lib. 3. cap. 3. pag. 286. Ioannes Matienzus dict. lib. 1. de moderat. Reg. Peru, cap. 2. ubi refert, se hoc latius probasse in Stylo Cancellariæ tit. 1. præeminent. 17. declarat. 9. §. 1. glossa 1. num. 33. & Ioannes Boterus in relation. universal. parte 4. lib. 2. ex pag. 65. ad 77. Vbi adeò securè hanc retentionem probat, ut addat, posse hodie Reges Hispaniæ easdem Indiarum provincias, si fortè rebellarẽt, vel antiquos, aut alios novos dominos proclamarent, aperto Marte debellare.

Quibus consentiunt, de retentione Indiarum Orientalium loquentes Rebellus de obligationib. iustitiæ, 2. part. lib. 18. quæst. 23. num. 26. ad finem, & novissimus Freitas de iust. Imper. Asiatic. cap. 13. nume. 46. & sequentibus, ubi probat, Principes supremos, qui bonâ fide rem possidêre cœpêre, & à fortiori illorum successores, non tenêri eam dimittere, & seipsos spoliare, aut consortium pati, vel in arbitros consentire, tametsi res dubia sit: quin potius gravissimè eo in casu peccare quemcunque alium Principem, qui cõtra talem possessorem arma moveret, & ad damna resarcienda tenêri, cùm melior sit conditio possidentis, ut resolvunt Victoria de iure belli num. 27 & 30. Molina de iustitia & iure, tract. 2. disputat. 103. vers. *In primo*, & vers. *Quare*, Vazquez 1. 2. tom. 1. disputat. 64. cap. 3. a num. 11. Salas in cádem 1. 2. tomo 1. tract. 8. disputat. unica, nu. 121. & 132. & Antonius Perez in Laurea Salmantina, certam. 10. num. 105. cum seq.

30 Pro quibus Ego expendo † celebrem textum in cap. 1. 23. quęst. 8. ubi in eâdem materia retentionis rerum alienarum † multa tolerari inquit D. Augustinus, quę corrigi, vel puniri nõ possunt: quod idem alio in proposito dixit Pelagius Papa in capit. pudenda 33. 24. quæstio. 1. Et arridet † Æmilij Probi sententia, quam ad explicationem textus in cap. ult. de restitut. spoliator. expendit Cuiacius ibîdẽ, qui de bello civili adversus Lepidum scribẽs, ait: *Ea, quæ hostes sibi invicem eripuerunt, licèt malè capta sint, iure tamen eorum repetitionem non esse, quia civitate iam sedata, & composita, & re labefactata, expediret Reipublicæ, quasi ægræ & sauciæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescindantur.* Et melius, ac congruentius locus alter Divi Augustini lib. 3. de Civitate Dei, cap. 24. ubi loquens † de lege Agraria, inquit, quòd fuit initium civilium bellorum, & seditionum: *Volebant enim Gracchi legibus Agrarijs agros populo dividere, quos nobilitas perperam possidebat, sed eis tam vetustam iniquitatem audere convellere periculosissimum, imò verò, ut ipsa res docuit, perniciosissimum fuit. Neque enim legibus, & ordine potestatum, sed turbis, armorumque conflictibus nobiles, ignobilesque necabantur.*

31 32 33

34 Quo loco, & exemplo motus † eruditiss. Fr. Alfonsus a Castro in quodam consilio manu scripto, quod circa cõservandas, vel tollendas commendas Indorum in Anglia edidit die 13. mẽ-

lis

lis Novembris ann. 1558. ad instantiã Imp. Caroli V. defendit, prædictas cõmendas, quamvis aliqua damna generasse dicerentur, conservandas, & tolerãdas esse: quinimò & vendi, & perpetuari posse, si Hispaniæ Regibus id utile videretur, ex traditis a D. Thomã in opusculo 21. ad Ducissam Bravantiæ. De quo articulo alibi plenius agemus.

35 Et planè nemo non videt, † quàm absurdum esset, si Hispani, qui hodie inter Indos commorantur, illis parerent, eorumque gubernationi subijcerentur; qualiaque & quanta damna & incommoda sequerentur, si Catholici Reges nostri has Novi Orbis provincias desererẽt, quæ eis magni steterũt, ut inquit Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 3. lib. 8. c. 4. pag. 299. & in quibus insigni, & indesinenti eorumdem Regum curâ, ac pietate, tot infidelium myriades ad Christi fidem, & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ obsequium deductæ sunt, & quotidie deducuntur, ut latè ostendimus suprà libro 1. cap. ultimo, ex num. 99. & lib. 2. cap. 4. num. 17. Vnde magis securè procedit prædicta opinio, quæ eiusdẽ Orbis retentionem iustificat, & restitutionem excusat. 36 Nam † bona inferioris ordinis restituenda non sunt cũ iactura, & detrimento notabili bonorum etiam temporalium superioris ordinis, ut egregiè resolvunt, & exemplis illustrant Caietanus in 2. 2. quæst. 62. art. 6. Navarrus in Manuali capit. 17. num. 56. & 89. Sotus de iustitia & iure, lib. 4. quæst. 6. art. 3. & quæst. 7. art. 2. & alij, quos refert & sequitur Ferdinandus Rebellus de obligatio. iustitiæ lib. 4. quæst. 13. 37 Vnde † multo magis idem probandum est, ubi imminet iactura, & periculum bonorum spiritualium, Religionis scilicet, cuius consideratio summa esse debet, l. sunt personæ 43. D. de Relig. & sumpt. funer. ibi: *Nam summam esse rationem, quæ pro Religione facit*, cum alijs, quæ ad eius illustrationem congerit Marcus Mãtua in Enchiridione rerum singulariũ cap. 244. & Ioann. Baptista Valençuela in monit. contra Venetos, 1. parte, num. 15. 38 Et † salutis animarum, quę cunctis rebus præponderat, cap. præcipimus 12. quæst. 1. 39 † l. sancimus 17. in fine, C. de sacrosanctis Ecclesijs, ibi: *Quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque vasis, vel vestimentis præferri*. Quò loci Accursius *Animas* pro animatis corporibus, non malè iuxta subiectam materiam exponit. Sed nihil vetat, etiam de spiritibus intelligere, prout facit Felinus, plura similia, quæ pro animarum favore, ac salute constituta reperiuntur, enumerãs in cap. in pręsentia, quæst. 4. de probation. Abbas cons. 63. lib. 1. Socinus cons. 39. col. penult. lib. 2. & latè Castellianus Cotta omnino videndus in memorab. iuris, verb. *Anima*, & Cardinal. Tuschus eodem verb. concl. 333.

SVMMARIVM Capitis VI.

1. *Auctor quid in hoc opere ultra alios præstiterit, eruditorum iudicio relinquit.*
2. *Invidi, & novatores Indiarum retentionem mordent, quorum calumniæ referuntur, & refelluntur. Et num. sequentibus*
3. *Initium cuiuslibet rei semper inspici solet.*
4. *Fundamentum ubi est erroneum, aut vitiosum, omnia corruunt.*
5. *Cupiditatis vitium, non Religionis zelum Hispanos ad Novum Orbem perduxisse aliqui cavillantur.*
6. *Cupiditas est omnium malorum radix iuxta sententiam D. Paul. 1. ad Timoth. 6.*
7. *Hispanorum avaritiæ, & cupiditatis, initio detectionis Indiarum, aliqua exempla referuntur.*
8. *Aurum esse Hispanorum Deum, Indi existimarunt, & de festis ei hac de cau-*

84 *Damnum debet refici ab ijs, quorum cõtemplatione causatur.*

85 *Bello imprudenter illato, quæ obligationes oriantur, remissivè.*

86 *Ratum qui habet delictum, vel excessum ab alijs commissum, qualiter teneatur.*

87 *Nobiles, qui in suo famulatu, vel satellitio habent homines sceleratos, ex delictis eorum tenentur.*

88 *Milites si aliquod damnum popularibus faciant, Magister militum illud reficere debet.*

89 *Princeps graviter punire debet milites, qui absque eius licentia bella, vel damna inferunt.*

90 *Maiestatis læsæ tenentur, qui sine licẽtia Principis bellum movent, & etiam in hostes & alienos grassantur.*

91 *Regum nostrorum iustitia à calumnijs hæreticorum facilè vindicatur.*

92 *Finis sanctus, & rectus ubi consequitur, non multum curare solemus de medijs. Et num. 97.*

93 *Principia in omni negotio longè absunt à perfectione.*

94 *Incrementa regulariter habere non solent, quæ illicitè incipiunt.*

95 *Principia sinistra sæpè ad fœlices exitus perveniunt.*

96 *Operis deformitas non attenditur, quãdo fuit recta intentio, & finis operãtis.*

98 *Finis contemplatione omne agens operatur, & dicitur causa causarum.*

99 *Novi Orbis in acquisitione, multa multi sanctè & religiosè operati sunt.*

100 *Malorum interventio bonis aliorum operibus nocere non debet.*

101 *Ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt.*

102 *Causa iustior, & potentior prævalet, & attendi debet.*

103 *Causa quæ prodest, ubi concurrit cum ea, quæ nocet, illa attendi debet, nõ hæc.*

104 *Christianorum fœx quod facit, non est spectandum, sed quod boni Christiani ex D. Augustino.*

105 *Excessus, & abusus rerum earum utilitatem non tollit.*

106 *Dominus de excessibus, & delictis famulorum, & ministrorum regulariter non tenetur.*

108 *Reges nostri semper optimos Duces, ac probatos ministros ad Novum Orbem mittere procurarunt.*

109 *Domino absenti, ignoranti, vel aliàs impedire non valenti, non imputantur ministrorum suorum delicta.*

110 *Dominus in dubio præsumitur ignorare excessus, & delicta suorum famulorum.*

CAPVT VI.

Reges nostros piè semper, & sanctè ea omnia ordinasse, quæ in detegendis, & cõvertendis Indis fieri conveniebat, & excessus, atque iniurias à Ducibus & militibus irrogatas, nihil eorũ pietati, & iustificationi nocere.

HACTENVS de iustis, & legitimis, vel etiã probabilibus titulis, & rationibus acquirendi & retinendi huius Novi Orbis dixisse sufficiat. In quibus † quidẽ exponendis, asserendis, & illustrãdis, quid Nos ultra alios præstiterimus, eruditorũ iudicio relinquimus. Nunc autem, ut nihil omnino maneat intactũ, superest, ut † calumnijs, & obiectionibus novatorũ, & invidorũ respõdere curemus, qui prædicta omnia importunis latratibus perturbare, & lividis ac Theoninis dentibus mordere conãtur, & Hispano nomini infensi, quotidie curiosulas quæstiones circa Indiarũ dominiũ movere nõ desinũt, ut benè observavit Pet. Matthæus in notis ad constitut. Pontif. pag. 153.

Et in primis nobis objiciunt, quòd cùm † initiũ cuiuslibet rei semper in-

1 2 3

spiciendum, & considerandum sit, l. 3. §. scio, D. de minor. l. tutor, D. de fideiussor. l. 3. D. de tutelis, l. qui id quod, D. de nonat. l. vetus, cum seq. D. de trit. vino, & oleo legato, l. uxorem, §. agri plagam, D. de legat. 3. l. 1. C. de impon. lucrat. descrip. lib. 10. cum multis alijs, quæ latè congerit Bald. in l. 1. num. 11. D. de orig. iur. Rolandus à Valle cons. 78. num. 2. vol. 4. Riminal. in l. ut vim, num. 38. D. de iust. & iure, & in l. posthumo num. 311. C. de bonor. poss. contr. tab. Pet. Gregor. lib. 2. syntag. cap. 18. num. 1. & seq. Petrus Surd. de alim. tit. 7. quæst. 34. num. 4. Ioan. Salisberiens. in Policrat. sive de Curialium nugis, lib. 9. cap. 20. Claud. Pratus Gnoscon general. iur. lib. 3. tit. 1. cap. 2. & novissimè Ioan. Bapt. Valençuela cons. 4. ex num. 28. & cons. 19. ex num. 1. & cons. 33. num. 117. & cons. 88. num. 2. Et ubi † fundamentum erroneum, ac vitiosum est, omnia corruant, neque ullus validus effectus resultare possit, quia totus ordo destruitur, si principium legitimum non servatur, & qui primitiva inficit, derivata vituperat, ut post Aristotel. lib. 1. de coelo & mundo ostendit I. C. in l. egi tecum, D. de except. rei iudic. cap. Principatus 1. quæst. 1. cap. cùm Paulus 1. quæst. 2. Bald. in l. nominationis, num. 2. C. de iudic. Paul. Castrens. cons. 5. num. 22. vol. 3. cum plurimis alijs adductis à Tiber. Decian. cons. 8. num. 208. lib. 1. Nevizan. in Sylva nuptial. lib. 1. num. 64. Claud. Prat. dict. titul. 1. cap. 6. & Valençuela cons. 69. num. 129. & seqq. Non potest hæc Indiarum Occidentalium acquisitio, & retentio iusto aliquo titulo communiri, cuius initia vitiosa fuerunt, † utpotè non tam Religionis zelo, quàm auri, & argenti illecebris, & divitiarum execrabili cupiditate subnixa, † quam omnium malorum radicem meritò appellavit D. Paul. 1. ad Timoth. 6. dum inquit: *Nã qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas.*

4 5 6

Ad quod probandum † multa de Hispanorum cupiditate notarũt Hierony. Benzo, Honoratus Fasitellus, Traianus Bocalinus, & alij, quorum dicta retulimus suprà lib. 1. cap. 16. num. 95. & seqq. Et potest addi, quod ex nostris, post Episcopum Chiapensem, tradit Fr. Augustin. Davila in histor. Mexican. Ordin. Prædicat. lib. 1. cap. 8. & 9. tantam scilicet auri sitim primis illis conquisitoribus fuisse, ut nihil aliud nisi aurum à Barbaris peterent, illosque pacificè Evangelij promulgationem suscipere iudicarẽt, qui auri plurimùm offerebant, in negantes verò crudeliter desævirent. Quo factum esse inquit, † ut Indi, aurum, Hispanorum Deum esse putarẽt, cui, Hatuey Cubensis insulæ regulus, publicas hac de causa choreas, & saltationes indixit. Quam historiam narrat etiam Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. cap. 15.

7 8

Qui idem † quemdam Bacchalariũ Encisum plures secum homines ex Hispania ad Darienis provincias adduxisse commemorat, eius suasione pellectos, quòd auri ingentem copiã, retibus ubique in illius regionis flumina iactis, expiscari affirmaret. Quod etiam de † Zenu fluvio, non procul à Carthaginis Occidentalis urbe labente, ubi auri glebæ retibus sæpè expiscari solent gallinacei ovi magnitudine, seriò tradit Petr. Mexia in Sylva variæ lection. 5. part. cap. 12. & 13. & ex eo recolit Simon. Maiolus in diebus canicul. 1. p. colloq. 11. ad finem, pag. mihi 298. & colloq. 19. pag. 47. Vbi † alia quoq; mirãda de ingentibus Novi Orbis divitijs recẽset, & cum Surio comm. ann. Domini 1558. Frãcisci Pizarri, & sociorũ avaritiã notat, qui † Atabalipã Perua-

9 10 11 12

ruunum Regem violentâ morte necarunt, non parvâ Caroli Cæsaris iacturâ, cùm ille pro libertate sua septies quadraginta auri vasa appendisset, & intra septuagesimum diem septuaginta milliones aureorum Carolinorum, idest, septuagies decem centena millia aureorum se appensurum spopondisset.

13 Possumusque † Hispanorum turmis eâ tempestate in hunc Novum Orbem confluentibus illud Livij applicare lib. 29: *Tantus omnibus ardor erat in Africam traijciendi, ut non ad bellum duci viderentur, sed ad certa victoriæ præmia.* Et melius, elegantissima † Senecæ verba lib. 5. natur. quest. ad finē,

14 qui veluti hæc iam tunc præsagiens & enuntians, sic inquit: *Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm insaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est: nos sine ulla parsimonia nostri, alienique sanguinis, movemus maria, & navigia ducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum fœlicitas est, ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra Orbem suum furere? Sic Persarum Rex stolidissimus in Græciam traijcit, quam exercitus non vincet, cùm impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris, & Indis volet quærere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur, aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit revocantis diras Tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & Deos resistentes. Per hominum, Deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immeritò quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, & inhibito discursu furentium, in sua quemq; terra stare iussisset. Magna pars erat pacis humanæ maria præcludi, &c.*

SED huic calumniæ, & obiectioni plenè respondimus suprà d. lib. 1. cap. 16. ex num. 99. usque ad 113. quæ hîc lector repetere poterit. Addique possunt, quæ in simili de Lusitanorum ad Indiam Orientalem navigationibus & lucris, vix sumptus pro extendenda & conservanda fide factos, æquantibus, novissimè observat Seraphin. Freitas de Imperio Asiat. cap. 17. per totum. Et quamvis non † negemus, quin charitas aurum optimum, Dei Verbum argētum præstātissimum sit, & his omnino medijs ac telis hanc Orbis Novi conversionem, & acquisitionem peragi longè præclarius, & convenientius fuisse: † mirandum tamen non est, nec usquequaque succensendum, quòd milites, & alij vulgares, & sæculares homines, aliquo divitiarum desiderio permoti, pias Regum nostrorum leges, & sinceram aliorum Religiosorū virorum curam, atque incorruptam prædicandi rationem suâ cupiditate fœdaverint, † cùm pecuniæ obediant omnia, ut habetur Eccles. cap. 10. vers. 19. ubi Martinus Delrius in adagijs, & Ioan. Pineda in comment. plura notarunt, & secundùm Diphilum relatum ab Stobæo, sermon. 89. aurum † longè validissimum sit, per ipsum enim omnia scinduntur, & conficiuntur. Quod † & bella, parricidia, legum transgressionem, & plurima alia scelera in mundum invexisse, eleganter ostendit Virgil. lib. 3. Æneid.

15

16

17

18

19

Fas omne abrumpit Polydorum obtrūcat, & auro
Vi potitur, quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Ovid. lib. 1. Metamorph:

Effodiuntur opes irritamenta malorum,
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat, prodijt bellum, quod pugnat utroque:

Lucanus lib. 3. Pharsal.

Usque adeò solus ferrum, mortemq; timere

Auri nescit amor? pereunt discrimine nullo
Amissæ leges; & pars vilissima rerum
Certamen movistis opes.
Et lib.7:
Impulit amentes aurique cupidine cæcos,
Ire super gladios, superque cadavera patrum
Et cæsos calcare Duces.
Propertius lib.3.eleg.11:
Aurum omnes victa iam pietate colunt,
Auro pulsa fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.
Tibullus eleg.10.lib.1:
Divitis hoc vitium est auri: nec bella fuerunt,
Faginus astabat cũ scyphus ante dapes,
Non arces, non vallus erat, somnumque petebat,
Securus varias Dux gregis inter oves.
Balbus Poëta:
Aurum bella gerit, mucronibus imperat aurum,
Aurum ventosis vela dat æquoribus,
Evertitq; urbes, & mœnia diruit aurum,
Delet & extructis oppida celsa rogis.
Et plenius Iacob. Philomusus, dum canit:
Aurũ destructor vitæ, princepsq; malorũ,
O quam difficiles nectis ubique dolos:
O utinam natum nunquam mortalibus esses:
Dulcia suppeditas, quæ nocumenta viris.
Te propter pugnæ fiunt, & bella moventur,
Ad prædam, & cædes corpora nostra trahis.
Prosternis gentes, & totum destruis Orbẽ:
Nulla fides homini, te duce, stare potest.
Fœderatu Regum, & falsos iungis amicos,
Imperio servit & genus omne tuo.

20 SECVNDO novatores nobis obijciunt, † pacem non posse ijs placêre, quibus immodica cupiditas est, ut eleganter, de Sylla loquens, inquit Velleius Paterculus volum.2. relatus à Pet. Fab. lib.1. Semest. cap.7. pag.42. in fine his verbis: *Tentavitque iustis legibus, & æquis conditionibus bellũ cõponere, sed ijs, quibus & pessima, & immodica cupiditas erat, nõ poterat pax placere.* Quod in hac detectione & cõquisitione Indiarũ cõ 21 pertũfuisse aiunt, † cùm Hispani propter divitiarum cupiditatem, quâ (ut inquiunt) ducebantur, pacis, mãsuetudinis, & predicationis Apostolicæ nullã curam habuerint, sed bellis, armis, & terroribus omnia turbantes, aspere, nimis, & crudeliter Indos tractaverint, ac ferè deleverint, & ubique plurima damna, & iniurias eorum rebus, & personis tyrannicè, & violenter intulerint. 22 In quibus † recensendis, & succensendis totam suam Indiarũ historiam Hieronym. Benzo. & eius additionator clausisse videntur, & nimis dolent, & invehunt Episcopus Chiapens. in suis apologijs contra Sepulvedam, & in peculiari libello, cui nomen indidit: *Brevissima relacion de la destruicion de las Indias*, Caietan. 2. 2. quæst. 66. art.8. ad 2. Victoria in relect. de Indis, §. 4. conclus.2. 5. 6. & 7. Fr. August. Davila in dict. histor. Mexic. lib.1. cap.100. & sequentib. ubi aliqua miracula, & supplicia recenset, quæ Deus pro eiusmodi crudelitatibus vindicandis operatus est, Ioan. Boterus in relat. univers.4. part. lib.3. pag.59. & sequentib. Ioseph. Acosta lib.3. de procuran. Ind. salu. cap.4. & 5. Fr. Eman. Roder. in quæst. regular. tom.2. quæst. 99. art.4. Petr. Zieza tom.2. cap.33. & alij historiæ Indiarum scriptores varijs in locis. Et latè Ioann. Metellus in epistola, quæ Osforij operibus præfixa est, à quibus habuit Theatrum vitæ humanæ, volum.12 lib.3. pag.2739. & iterum pag.2753.

23 Porrò † Christianos, etiã cùm iustis bellis operã navant, mites, atq; in parcendo, quantum fieri possit, faciles esse debêre, multis argumentis, ultra alios, novissimè probat Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib.2. cap.28.

& seqq. ubi citat illud Arnobij lib. 1. contra Gentes, cuius verba retulimus sup. lib. 2. cap. 17. num. 86. Et † potuit allegare Clem. Alex. lib. 2. Strom. cap. 8. ubi legem Deuter. cap. 20. commendat, quæ etiam in agris ostium redundanti quadam humanitate pomiferas arbores succidi prohibuit, allegoricè ostendens, ut addit Gentian. Hervetus ibidem, ex hostibus eos solùm esse interimendos, qui nobis possunt nocêre, non eos, qui sunt innoxij.

24

25 Sed ego † licèt absolutè excusare non possim, nec debeam bella omnia, bellorumq; gestorum excessus, atque omnes illos superiorum temporum turbines, & quæ in Indos patratæ dicuntur, crudelitates. Illud tamen certè, &, intrepidè moneo, † sicubi in his peccatũ fuit, id planè nullatenus, ut sæpè diximus, Regũ nostrorum pietati, & iustificationi nocêre: quorum ea † semper fuit cura, & solicitudo erga Indorum conversionem religiosè, & suaviter disponendam, libertatem afferendam, bonam tractationem, atque instructionem curandam, damna, & iniurias, quæ miseris illis irrogabantur, vindicandas, & depellendas, & viros probos, doctos, ac religiosos, ad hæc omnia commodius exequenda, undecumque quærendos, consulendos & delegandos, ut iniuncto sibi à Sede Apostolica muneri absque dubio satisfecisse videantur, ut constat ex ijs quæ diximus suprà lib. 1. cap. ult. num. 106. & sequentibus, & lib. 2. cap. 8. num. 78. cap. 9. num. 17. cap. 15. num. 25. cap. 17. num. 59. & præcipuè cap. 18. numer. 15. cum quinque sequentibus.

26

27

28 Ita enim videmus † in primo capite primæ illius instructionis, quam Catholici Reges Christophoro Columbo dederunt, ubi ad insulas à se repertas, cum Almiralij, & Gubernatoris titulo remeavit; cuius verba, ultra alios, refert Episcopus de Chiapa in replicat. ult. adversus obiection. Sepulvedę pag. 52. sic pijssimè, & prudentissimè cautum fuisse: *Por ende sus Altezas, deseando, que nuestra santa Fè Catolica sea aumentada, i acrecentada, mandan i encargan al dicho Almirante, Visorey i Governador, que por todas las vias i maneras que pudiere, procure i trabaje atraer a los moradores de las dichas Islas i tierra firme, a que se conviertan à nuestra santa Fè Catolica, i para ayuda dello sus Altezas embian al devoto Padre Frai Buil, juntamente con otros Religiosos, que el dicho Almirante consigo ha de llevar, los quales por mano, è industria de los Indios, que acà vinieron, procuren, que sean bien informados de las cosas de nuestra santa Fè, pues ellos sabran i entenderan mucho de nuestra lengua, è procurando de los instruir en ella lo mejor que ser pueda. I porque esto mejor se pueda poner en obra, despues que en buena hora sea llegada allà la armada, procure, i haga el dicho Almirante, que todos los que en ella van, e los que mas fueren de aqui adelante, traten muy bien, è amorosamente a los dichos Indios, sin que les hagan enojo alguno; procurando, que tengan los unos con los otros conversacion i familiaridad, haziendose las mejores obras que ser puedan. I ansimismo el dicho Almirante les dè algunas dadivas graciosamente de las cosas de mercaduria de sus Altezas, que lleva para el rescate, i los honre mucho: i si caso fuere, que alguna, ò algunas personas trataren mal a los Indios en qualquiera manera que sea, el dicho Almirante como Visorei, i Governador de sus Altezas lo castigue mucho por virtud de los poderes de sus Altezas que para ello lleva.*

29 Et posteà, cùm ijdemmet Catholici Reges † nobilem, & prudentem virum Nicolaum de Ovando Alcantarensis Militiæ Equitem ad earumdem insularũ regimẽ mitterẽt anno 1501. hoc ei præcipuè in mãdatis dederunt: *Que procurasse cõ grã vigilãcia i cuidado, que todos los Indios de la Española fuessen libres de servidumbre, i que no fuessen mo-*

lestados de alguno, sino que viviessen como vassallos libres, governados i conservados en justicia, i que procurasse que en la santa Fè Catolica fuessen instruidos; porque su intencion era, que fuessen tratados con mucho amor i dulçura, sin consentir, que nadie les hiziesse agravio, porque no fuessen impedidos en recibir nuestra santa Fè, i porque por sus obras no aborreciessen a los Christianos. I que para que mejor pudiessen ser dotrinados, se procurasse, que se comunicassen con los Castellanos, tratando con ellos, i ayudando los unos a los otros: ut refert latiùs Anton. de Herrera in dict. hist. gener. Indiar. decad. 1. lib. 4. cap. 11. & 12. & lib. 5. cap. 11. qui etiã eâdem decad. 1. lib. 6. cap. 19. & lib. 9. cap. 5. & 14. alia decreta recenset, quę eorundem Catholicorum Regum piã hac in parte solicitudinem, & studium commendant.

30 Sed hoc gravius, & luculentius ostẽditur † ex clausula quadam testamenti ipsius Elisabeth Reginæ Catholicæ, quam refert Episcopus de Chiapa ubi suprà, & idem Herrera dict. decad. 1. lib. 7. cap. 12. ubi ita cavetur: *Item, por quanto al tiempo que nos fueron concedidas por la santa Sede Apostolica las islas i tierra firme del mar Oceano, descubiertas i por descubrir: nuestra principal intẽcion fue al tiempo que lo suplicamos al Papa Sexto Alexandro de buena mèmoria, que nos hizo la dicha concession, de procurar de induzir i traer los pueblos dellas, i los convertir a nuestra santa Fè Catolica, i embiar a las dichas islas i tierra firme, Prelados, i Religiosos, i Clerigos, i otras personas doctas, i temerosas de Dios, para instruir los vezinos, è moradores dellas en la Fè Catolica, è los enseñar, i dotar de buenas costumbres, è poner en ello la diligencia devida, segun mas largamente en las letras de la dicha concession se cõtiene. Porende suplico al Rei mi señor muy afectuosamente, encargo i mando a la dicha Princesa mi hija, i al dicho Principe su marido, que assi lo hagan i cumplan, è que este sea su principal fin, i que en ello pongan mucha diligencia, i no consientan ni den lugar, que los Indios vezinos, è moradores de las dichas islas, è tierra firme, ganadas, è por ganar reciban agravio alguno en sus personas ni bienes: mas manden, que sean bien i justamente tratados; i si algun agravio han recibido, lo remedien i provean, por manera que no excedan cosa alguna de lo que por las letras de la dicha concession nos es inyungido, i mandado.*

31 Ipsis quoque Catholicis Regibus vitâ iam functis, † & invictissimo Cæsare ac Rege nostro Carolo V. Regni habenas suscipiente, Licenciatus de Figueroa ad easdem insulas missus fuit ann. 1518. eique peculiariter iniunctum, sicuti refert idem Herrera decad. 2. lib. 3. cap. 8. ut quoniam diversis opinionibus agitatum erat, utrũ Indi, si in sua libertate, & arbitrio relinquerentur, Fidei suscipiendæ, & retinendæ capaces essent? ipse super hoc vocatis in consilium prudentibus, & integrioribus earum insularum viris, maturè deliberaret: *Teniendo sobre todo respeto a que los Indios fuessen Christianos para la salvacion de sus almas, i para que pudiessen aprender a vivir como hombres de razon, sin darse a vicios, i malas costumbres, i la holgazania que usavan, i fuessen mantenidos en justicia, sin recibir daños ni opressiones. Para lo qual procurasse de formar las mejores ordenes que pudiesse, aprovechandose de las ordenanças para esto dadas por el Rei Catolico, acrecentandolas, i disminuyendolas como le pareciesse, i haziendo otras de nuevo, con lo que mas provechoso pareciesse para la intencion que se llevava, poniendo penas a los transgressores, i dando salarios a los executores dellas de la hazienda Real.*

32 Et postmodum anno 1523. ut ipse quoque Herrera recenset decad. 3. lib. 5. cap. 1. † cùm Ferdinandus Cortesius Mexicani Imperij, quod detexerat, & gentium, rerumque in illo repertarum eundem Imperatore Carolũ V. certiorem suis nuntijs, & litteris

re-

reddidisset, hoc responsum accepit: *Que sobre todas cosas avia bolgado su Magestad del descubrimiẽto de la Nueva-España, i avia dado gracias a Dios, por aver entendido, que aquellos Indios eran mas habiles i capazes que los demas, hasta entonces descubiertos, para ser instruidos en la santa Fè como Christianos para salvarse, que era su principal intencion: i que pues todos estavan obligados a los ayudar, i trabajar en este proposito, le encargava quanto podia, que tuviesse especial cuidado con la conversion i dotrina dellos, i que con todas sus fuerças, pospuestos todos intereses, trabajasse quanto en el mundo fuesse possible, como se convirtiessen a nuestra santa Fè Catolica, para que viviessen como Christianos, i se salvassen, procurando reduzir, è instruir primero a sus señores i Caciques, i ponerlos en buenas costumbres, i toda orden de vivir, i desterrando sus vicios, idolatrias, i sacrificios, i darles buen exemplo: i que fuessen acariciados, i bien tratados, para que tuviessen amistad i contratacion con los Castellanos, defendiendo i castigando severa i rigurosamente a los que sin orden i causa justa les enojassen, hiziessen guerras, o malos tratamientos, o les tomassen con violencia cosa alguna contra su voluntad, sino con limpia i libre contratacion i rescate, que era la paga, porque este era el mejor camino para traerlos al conocimiento de la santa Fè Catolica, que era el principal fin que se pretendia, i mas segura cosa convertir ciento por esta via, que cien mil por otra. I que en caso, que por este camino no quisiessen obedecer, sin que se les huviesse de hazer guerra: esta por ningun caso se les hiziesse, sino es siendo ellos los agressores, i aviendo hecho daño a los Christianos. I que aun quando los Indios huviessen cometido algun excesso: todavia antes de romper con ellos, se les hiziessen primero los requerimientos que estavan ordenados, &c.*

33 Quem † ardentẽ Fidei & Religionis Christianæ suaviter, & pacificè inter eosdem Indos prędicandæ, & propagandæ zelum, & indesinentem Regum nostrorum curam in illis instruẽdis, defendendis, & benè tractandis, non minus efficaciter exprimunt alię instructiones, ordinationes, & schedulæ annis subsequentibus, diversis Ducibus, Conquisitoribus, & Gubernatoribus datæ, quæ extant apud eundem Herreram d.decad.1. lib.6. cap.1. decad.3. lib.9. cap.2. & lib.10. cap.9. & 10. & decad.4. lib.1. cap.8. & lib.2. cap.3. & lib.4. cap.10. & lib.6. cap.11. & alibi passim, & in 4. tom. schedularum impressarum, pag.221. & multis seqq. de quibus aliqua diximus sup. lib.2. cap.17. num.59. & cap.18. ex num.15.

34 Sed omitti non potest † notabilis quædam schedula Pijssimi ac Prudentissimi Regis nostri Philippi II. Vlissipone 27. Maij ann.1582. ad Archiepiscopum Limanũ scripta, in qua damna, & vexationes Indis illatas graviter recenset, & dolet, queriturque, quòd ea, quæ ad hoc tollendum, & puniendum statuta fuerant, ut oportebat, servata non fuerint, sic inquiens: *I porque aviendose proveido tan cumplidamente lo que ha parecido convenir al bien espiritual i temporal, i conversion de los dichos Indios, teniendo tanto cuidado de procurar q̃ fuessen dotrinados, è instruidos en las cosas de nuestra santa Fè Catolica, mantenidos en justicia, i amparados en su libertad, como subditos i vassallos nuestros: entendiamos, que nuestros ministros cumplian lo que les aviamos ordenado: i de no averlo hecho ni cumplido, i llegado a estado de tanta miseria i trabajos, nos ha dolido como es razon. I fuera justo que vos, i vuestros antecessores, como buenos i cuidadosos pastores, huvierades mirado por vuestras ovejas, solicitando el cumplimiento de lo que en su favor està proveido, ò dandonos aviso de los excessos que huviesse, para que los mandassemos remediar, i se cumpliesse nuestra voluntad, que es de que estos pobres gozen de descanso i quietud, i conozcan a nuestro Señor, para*

que mediante su Divina gracia, i la predicacion del santo Evangelio puedan salvarse, &c.

35 Extant † quoque aliæ schedulæ 5. & ult. Decemb. ann. 1608. ad Excellentiss. Proregem Marchionem Mõtisclarium directæ, quibus seriò deciditur: *Item ha parecido ordenaros, como lo hago, que si estos Indios no son rebeldes ò enemigos de los vassallos mios, ò concurrieren en esta conquista otros de los titulos que lo pueden justificar, no se intente por fuerça de armas, sino por medio de Religiosos, i predicacion del Evangelio, ni se consientan malocas en las provincias de Indios, que aun no se huvieren levantado, siendo vassallos mios, ò infestaren los confines, i vassallos mios: i que si a estos tales quisieren los Religiosos entrar a convertirlos, no lleven consigo soldados, aunque las instrucciones antiguas lo permitan, por aver mostrado la experiencia, que los soldados no se contentan con atender a la defensa de los Predicadores, sino que excediendo de los limites de las instrucciones, hazen siempre grandes violencias, vexaciones, i demasias a los naturales.*

Quae omnia attendentes, & pio, quo decet, affectu considerantes, meritò † Reges nostros Catholicos, hac in parte non solùm excusant, verùm etiam laudant, sanctasque, & providas eorum leges, ac ordinationes cõmendant Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 7. & lib. 3. cap. 5. vers. *Ad quas accedit*, & cap. 15. ubi inquit, semper Indos omnes Regijs legibus liberos esse, & suis rebus liberè uti, declaratum fuisse, & ut neque nostri milites aggrederentur non lacessiti ad vexandos, cædendósve Barbaros, neque illos undecunque captos servire compellerent, gravissimis pœnis propositis, ijs, qui cõtrarium fecissent: ita ut quæ Indis incõmoda acciderunt, hominũ magis nequitiæ, quàm administrationis vitio referenda sint: *Quamvis* † *enim* (inquit) *rectè, & sapienter constituta Respublica, quamvis æquis legibus temperata, facilè improborum temeritate violatur, cùm sit nihil, quod non humana perversitas, si relinquatur sibi, cõvertat in peius.*

36

37

Frat. August. Davila in dict. historia Mexic. lib. 1. cap. 8. pag. 35. ubi inquit, leges iustissimas, & sanctissimas fuisse, quæ tamen ab improbis, & militaribus hominibus malè acciperẽtur & exequerentur.

38 Ioan. Boterus ubi sup. pag. 59. & sequentibus, ubi † idem tradens, damna omnia, & excessus insolentiæ, & avaritiæ militum tribuit: *Che è di natura sua smisurata, irrationale, è inhumana, è dispietata, è cruda: non la tengono à freno le leggi humane, non le divine, non la tema de la morte, non dell' inferno: Hor che farà ella ne gli animi dè soldati, alla cui discretione siano rimessi populi im belli, è di niuno potere? Non è fiera al mondo piu indomita, è piu crudele, che il soldato, hor che farà egli, ove lungi dal suo Principe, si vegga padrone, è signor di ogni cosa?*

39 Eman. Roder. dict. quæst. 99. art. 4. † ubi ait, prædictis damnis, & oppressionibus indesinenti curâ Regum nostrorum, & supremi Consilij Indiarum semper obviam itum fuisse: *In quo illustrissimo Senatu id Christianissimè tractatur, & media ad eas oppressiones extirpandas summa consultatione adhibita ordinantur;* † *quæ si in illis tam remotis partibus non omnino executioni mandantur, non est mirandum, cùm multa in his Hispaniarum partibus contra iustitiam, contra expressam Regis, & sui supremi Senatus voluntatem moliantur, ratione quorum non possumus Catholicum, & Christianissimum Regem nostrum, nec eius supremum Senatum arguere de peccato.*

40

Idem non minus differtè ostendit, & fatetur Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. & Hierony. Benzo. eiusque additionator, quamvis parum nostris rebus affecti, lib. 4. hist. Ind. cap. 17. & 18. in 4. p. Americæ ex pag. 78. & iterum

rum Ioseph Acosta dict. lib.3. cap.4. pag.290. causam huius inobedientiæ distantiæ locorum attribuens: *Nam cùm remotissimæ* (inquit) *regiones hæ sint, caputque huius universæ Reipublicæ, sive Regiam, sive Pontificiam Maiestatem spectes, longissimè dissitum, licentiæ, ac libidini Præfectorum campus latè patens ostẽditur, ut quicquid collibeat, licere sibi etiã opinentur. Quod enim longè distat, quasi nihil ad se pertineat, facilè temeritas humana contemnit. Hinc seditiosa consilia, tumultus etiam, atque adeò totius Reipublicæ perturbatio: remedium verò oppido serum, atque incertum. Itaque ut medici pulmonum, si ægrotare cœperint, curandorum perdifficilẽ esse rationem, docent, quòd ad traducendum eo usque medicamentum longa, & valdè clausa via sit per stomachum, ut pharmaci vis iam debilitata perveniat, aut ne perveniat quidem, ita planè longinquitas supremæ potentiæ, atque auctoritatis huius Reipublicæ ægritudini levandæ remedia opportuna vix plerumque expectare permittit. Quamobrem quicquid in rebus Indicis à Præfectis peccatur, sine emendatione peccabitur, &c.*

Et conducunt verba Petr. Maffæij lib.12. hist. Ind. Orient. circa finem, pag. 303. † ubi pari ratione sanctas quoque leges à Lusitanis Regibus pro Indis Orientalibus latas, similiter elusas fuisse, sic inquit: *Cæterum salutaria Principis mandata, itemq; Prætoris edicta non quantum par fuerat ponderis habuere observata, & exhausta fermè facillima quæque, reliqua, partim quod privatis obstarent commodis, haud æquo animo accepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus in aliud tempus dilata.* [41]

Quod valdè mirandum non est primis illius temporibus, in his regionibus, nullam adhuc certam Reipublicæ formam habentibus, & inter homines militares, bellis, sævitiæ, & avaritiæ ut plurimùm deditos, accidisse. Nam bella † semper plures calamitates, iniurias, & damna producunt, & † milites vix pij, & clementes esse possunt, ut latè, & eleganter, præter alios, ostẽdit Marcus Tullius in Orat. pro lege Manilia, Vlpian. in l. ex conducto 15. §. si vis, D. locati, l. illicitas, §. ne tenuis, D. de offic. Præsid. l.2. l. cum affinibus 5. C. de metat. & epidem. lib.12. Iustini. in Novella 130. de transf. milit. D. August. lib.19. de Civit. Dei cap.7. Erasmus in adagio Dulce bellũ inexpertis, & in pacis querimonia, Menchaca lib.1. quæst. illust. cap.10. Petr. Gregor. lib.11. de Repub. cap.1. num. 5. Rævard. lib.3. coniectan. cap.6. Radulphus Forner. lib.1. rer. quotid. cap. 21. Andreas Gail. de pace publ. lib.1. cap.4. ex num.34. Pet. Faber lib.3. Semest. cap.13. pag.187. Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib.5. cap.10. pag. 532. Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom.3. colloq.2. de bellorum eventibus, ferè per totum, Thom. Bozius de sign. Eccl. Dei, lib.2. cap.9. Petr. Andr. Canonherius in Aphorism. Polit. Hippocr. lib.1. pag.555. & seqq. Marquez in Gubernat. Christ. lib.2. cap.14. & 31. Theat. vitæ humanæ vol.7. lib. 4. pag.1925. Bobadilla, qui plurimos refert, in Polit. lib.1. cap.10. num.34. & lib.4. cap.1. num.10. cum seqq. & Cardin. Tuschus verb. *Bellũ mala multa operatur*, conclus.38. [42] [43]

Inter quæ, illud maximum est, † ut leges inter arma non exaudiantur, neque modus servetur, & ut ipse Princeps, qui bellum cœpit, sæpè ab eius iniurijs milites suos cohibere nõ possit, ut præclarè canit Lucanus d. lib. 3. Pharsal. suprà relatus, & lib.10. dum ait: [44]

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,
Venalesque manus, ibi fas ubi plurima merces.

Seneca in Hercule furente tragœd.1:

Arma † non servant modum, [45]
Nec temperari facilè, nec reprimi potest.
Strictus ensis ira, bella delectat cruor.

Sallustius in Iugurth. *Omne † bellum* [46]

sumi-

sumitur facilè, cæterum ægerrimè desinit, nec cuius potestate initium, eius & finis est. Eleganter Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 12. in fine: *Militaribus officijs assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iustitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt: dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morũ custodire mensuram.* Tradunt alia auctores suprà relati, & Menoch. de arbitr. casu 95. n. 28. Ioan. Garcia de nobilit. glos. 2. num. 4. & 7. Hieron. Zevallos pract. commu. tom. 4. quæst. 906. num. 6. & 166. & plenius omnibus † Michaël Hospitalis lib. 5. suarum Poët. epist. in epist. ad Carolum Cardinal. Lotharenum, ubi inter alia sic ait:

47

Nemo unquam bello melior fit, sive secunda,
Sive mala infelix commiserit alite pugnam,
Bella docent homines peccare, metumque Deorum
Excutiunt, pœnas, infernaq; Tartara rident,
Hi quorum Solis fiducia nititur armis
Proposita esse bonis in cœlo præmia ridẽt,
Tolle metum legum, rigidi legumque ministri
Emicat, & nullo retinetur sica pudore,
Imbellem timidumque valẽtior exuit armis
Et vita, zonaque, &c.

48 Et semper † victos à victoribus calcatos, & imbelles, ac timidos à potentioribus spoliatos, multis alijs Sacræ Scripturę, & bonorũ Auctorum testimonijs comprobat Gaspar Sanctius in Isaiam cap. 51. num. 71. & cap. 63. num. 13. Et vel ipsorum Romanorum

49 exemplo satis ostendi potest, † quibus licèt militaris disciplina magnæ curæ fuerit, & filiorum charitate antiquior,

50 atque potentior, † l. postliminium 19. §. filius, D. de captivis & postlim. reversf. Valer. Maximus lib. 2. cap. 7. Quintilian. in milite Marian. Veget. lib. 1. de re milit. iunctis alijs, quæ docte & copiosè congerit Petr. Faber lib. 1. Semest. cap. 19. pag. 127. & Balthas. Ayala de iure, & officio belli, lib. 3. cap. 1. Adhuc tamen † eò lasciviæ & petulantiæ procedebant, ut

51

nõ solùm hostibus, verùm neq; socijs, & confœderatis parcerent, ut tradit Procopius lib. 3. de bello Goth. his verbis † *Romani exercitus Principes, & simul milites ipsi res subditorũ diripere, cõtumelijs, & sceleribus nihil reliquum facere, adamatasque habere in præsidijs fœminas, luxui, ac temulentiæ operam dare. Sed milites ipsi, quum se præfectis inobedientes, contumacesque exhiberent, in omnem absurditatis, & flagitij speciem incidebant, &c.* De quo etiam multum dolet, & queritur Salvianus lib. 4. & 7. de providen. & alia congerens Bernard. Aldrete lib. 4. de antiquit. Hispan. cap. 28. Eòque alludens † Iuvenal satyr. 8. inquit:

52

53

Curandum inprimìs, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris tollas licet omne quod usquam est
Auri, atque argenti.

54 Et † Ludovicus XII. Galliæ Rex, ut eius annales referunt, dicere solebat, plebem, & rusticos esse pascua tyrannorum & militum: tyrannos autem, & milites pascua esse diabolorũ. † Et Ferdinandus Davalos Piscarię Marchio, ut refert Paul. Iovius in eius vita lib. 2: Nihil ijs, qui in bello versarentur esse difficilius, quàm Martem simul & Christum pari disciplinâ coluisse, quãdo mos bellicus in hac corruptela militiæ, à iustitia & religione penitùs aversus esse videretur.

55

56 VLTRA quę, notare etiam possumus, † quòd etsi Duces ac milites à nostris Regibus missi, diligenter & exactè traditum sibi ordinem servare voluissent, ubi tamen ad has provincias pervenerant, multa sese illis offerebant, quæ vel omnino ab incœpto desistere suaderẽt, vel aliquid amplius audere, quàm in mãdatis accepissent.

Nam

Nam aliquando Indorum feritas, & barbaries, domanda prius,& ad politicam, ac sociabilem vivendi formam reducenda videbatur, ut sic posteà cũ illis de Fidei, & Religionis negotijs seriò, & utiliter agi posse. Interdum etiam alij,nostros ad eos quietis, pijs, & tranquillis animis accedentes, ad hospitium,& commercium, vel ad Fidei legationem,& prædicationem exponendam,admittere recusabant: sæpè quoque admissos, & initio benevolè exceptos, posteà sine iusta causa per insidias adoriebantur. Quæ omnia, omni iure inspecto, ut in superioribus latè probavimus, legitimã bellandi occasionem Hispanis Ducibus ac militibus præstare potuerunt. Et

57 pariter efficiunt, † ut minus notandi, & suggillandi videantur, si quos fortè Barbarorum his rationibus debellaverint, vel alijs supplicijs affecerint, ut tetigimus suprà lib.2.cap.16.num.46. & sequentibus, & expressè observat Ioseph. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 7.cap.27. in fine, Ioan. Boterus in d. relat.univers.4.part. lib.3. ex pag.65. & eleganter Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccl.cap.5.in fine,& lib. 10.cap. 13.vers.*Hinc ut legimus*, quem novissimè refert & sequitur Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §.

58 32. num. 6. ubi scriptum † reliquit: *Mirum non fuisse,si cum belluis istis humana effigie contectis Hispani interdum asperius egerint. Belluinis namque factis belluas omnes superabant. Nam quæ bestiæ sui generis bestias devorant,ut illæ mutuò sese comedebãt: quæ bestiæ filios suos alunt, ut pinguiores,& adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo? Quo circa ut aliquis Hispanus fuerit aliquando in illas crudelis,tanta certè quidẽ immanitas erat illorum populorum, ut ad humanæ naturæ studia revocari nullo modo possent, nisi edita fuissent in illos exempla illustrissima suppliciorum atrocissimorum; quæ tamen Episcopi, Religiosiq; nostri cohibuerunt. Non benè igitur quidam scriptores invehuntur in Hispanos, quòd adeò fuerint diri in Indos. Aliquos ex Hispanis fuisse in aliquos Indos haud negandum, vix tamẽ erat,ut aliter fieri posset. Peccatum est ab aliquo: non totius est notionis id crimen,&c.*

59 Idem tradit Pet. Martyr in decad. Novi Orb.decad 1. ubi refert, † sæpè inter Christophorum Columbum, & frat. Builum Catelanum, Monachum Benedictinum, quem Præsulis Ecclesiastici nomine ac potestate Alex.VI. Papa ad Indias misit, contentiones honestas exoriri, quòd Builus nimirũ contendebat, ne in gentes illas à nostris aliquo modo sæviretur: Columbus autem,& alij, multoties convenire, ut supplicia de illis sumerentur,asseverarent.

60 Antonius quoque de Herrera in hist. gener.Ind. decad.4.lib.6.cap.11. Rationes † militum, ac priorum Orbis huius cõquisitorum commemorat, quibus subactionem Indorum excusabant,& defendebant.

61 Sed pręstat, ut † Theodori de Bry verba subijciamus, qui in epistola quadam, quam historiæ Hieronymi Bezoni præfixit in quarta parte historiæ Americæ, etsi Hispanorum avaritiam, & sęvitiam adversus Indos, mutuasq; inter se cædes damnet, & ploret: posteà ita concludit: *Verumtamen ne quis in Hispanicæ gentis ignominiam trahat, expendat unusquisque quid ab alijs aliarũ nationum hominibus fiat. An*

62 † *non similia quotidie à nobis perpetrantur? Frumẽtum, & vinum coëmimus, & in cellas ac horrea condimus, ut pauperes tempore famis,aut annonæ caritatis iugulemus. Fraudibus, usuris,& imposturis fratres nostros facultatibus suis spoliamus, & exhaurimus. In mutuas cædes ambitione,& avaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus est ullus,aut finis nostræ cupiditati,& crudelitati. Ne simus ergo tam præcipites in damnandis Hispanis, quin prius nos ipsos seriò examinaverimus, num ipsis meliores simus? Multos enim inter Hispanos novi*

viros

viros pios, & probos, non minus quàm in ulla alia gente, quod absque ullius praiudicio dictum sit. Si quæ sævè, crudeliter, avarè, & iniquè gesta sunt ab Hispanis in India, ea genti imputanda non sunt, sed potius militari licentiæ, quæ in alijs gentibus non minus efferata comperietur. Quis enim ignorat, quàm multa crudeliter patrata sint, atque etiam num hodie patrentur à militibus Gallis, Germanis, Italis, & alijs in omnibus ferè expeditionibus ac bellis? Quis tamen æquus iudex hæc toti genti imputabit, &c.

His accedit, quòd licèt verum sit, plures Indos bellorum occasione, & aliquorum Hispanorum sævitiâ, atque avaritiâ consumptos esse: † plurimi tamen ex ijs, qui hodie in varijs insulis, & provincijs, vel omnino, vel ex magna parte desiderantur, quarum ingentem vastationem ita dolent, & exaggerant Episcopus Chiapensis, & alij ex suprà relatis, non Hispanorum causâ, sed varijs, & pestiferis morbis ingruentibus, perierunt, necnon etiã terræ motibus, quinimò & proprijs vitijs, præsertim ebrietatis, & herbæ *Coca*, usu, cui supra modũ dediti sunt, ut latiùs recenset Pet. Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 29. Ioan. Boter. d. 4. part. lib. 3. pag. 99. & seqq. Ioseph Acosta in hist. natur. & moral. Ind. lib. 3. cap. 21. Fr. August. Davila in hist. Mexicana lib. 1. cap. 33. & cap. 39. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. lib. 5. cap. 22. & Theat. vitæ humanæ vol. 2. lib. 4. pag. 339. Vbi specialiter referunt, qualiter † plurimi Indi Peruani variolarum morbo miserrimè perierint: & in † Nova Hispania anno 1545. lue quadam octingenta Indorum millia defecisse: & anno 1576. alteram contagionem exortam, quæ sola duos Indorum milliones absumpsit, idest, bis decem centena millia. Quibus † calamitatibus Deus alias quotidie clades occultis suis iudicijs in eorundem Indorum perniciem videtur adijcere, ita ut plures pij, & religiosi viri eos † in totum brevi absumendos esse, prænuntiasse dicantur, ut referunt Avila, & Acosta ubi suprà. Maximè cùm experiendo compererint, † nihil in eorum salutem, & utilitatem curari, aut statui, quod eisdem maius damnum ac detrimentum non generet.

63 64 65 66 67 68

Vnde vindicis Dei irã magis, quàm Hispanorum sævitiam in istorum Barbarorum diminutione, & internecione, suprà dicti Auctores agnoscũt, fortè propter ipsorum ingentia scelera & antiquam idololatriam, † ut in simili excidio, & eversione urbis Romanæ, & Romanorum, quæ sub Alarico contigit, considerant Socrates lib. 7. hist. Eccles. cap. 10. Nicephorus lib. 13. cap. 35. & Sozomenus lib. 9. cap. 6. qui ita scribit: *Cordatis verò hæc ob indignationem Dei Romanis evenire videbantur, ad eorum pœnam, quæ ipsi quondam præ nimia protervia, ac petulantia in ipsos, & pauperes iniquè deliquissent. Fertur itaque probus aliquis Monachus ex his, qui in Italia erant, Romam cum festinatione profectus, Alarico consuluisse, ut urbi parceret, nec se tantorum malorum auctorem constitueret. Cui & Alaricus respondisse dicitur, se non volentem hoc tentare, sed esse quemdam, qui se obtundendo urgeat, ac præcipiat, ut Romam evertat, quòd ille tandem fecit.* Et diximus alia suprà lib. 2. cap. 13. num. 52. & 63.

69

Tertiò † tandem calumniantes insistunt, & iustitiam acquisitionis, & retentionis huius Novi Orbis eâ adhuc argumẽtatione convellunt, quòd etiam si Indi mali, & tyranni fuissent, non potuerunt, nec debuerũt ab Hispanis puniri, & spoliari, cùm certum sit, † quòd etiam si à prædone rem alterius aliquis capiat, non ideò magis iustum eius titulum capiens acquirere possit, iuxta text. in l. qui re, §. si quis alteri, D. de furtis, l. navigia, l. in civile, C. eod. l. superempti. C. de eviction. l. si mancipia, C. de rei vind. & in nostris terminis advertit Ioseph

70 71

Acosta lib. 3. de procur. Indor. salute, cap. 3. Neque † titulum concessionis, sive confirmationis Romani Pontificis aliquid prodesse contendunt: eius enim auctoritatem in dubium vocare nituntur, de quo latè egimus suprà lib. 2. ex cap. 22. ad 25. & ut aliquam esse concedant, † ab excessibus, & peccatis excusare non posse inquiunt, quę Hispani contra ipsius Pontificis mentem, & intentionem in eiusdem Orbis debellatione, & subactione patrarũt, argumento eorum, quæ latè notant Innocent. & Abbas num. 3. in cap. inquisitioni de senten. excom. Marta de iurisdict. 3. p. cap. 8. num. 31. & 32.

72

73

74 Rursus † neque finem bonum prædicationis, & conversionis Indorum admittunt; quia finis bonus solus non facit actum esse bonum, aut legitimũ, si per modum illicitum fiat, ut exemplo medici, qui ægro sanitatem conferre tentat per maleficium, aut fornicationem, benè ostendit Martin. Delrius in disquis. mag. lib. 4. cap. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 333. Et † peccare quis potest faciendo bonã intẽtione etiam rem licitam, quæ sibi non competat, ut similiter docet, & probat idem Delrius ubi suprà pag. 335. & lib. 3. part. 2. quæst. 4. sect. 8. pag. 241. vel ubi in modo exercendæ rei sibi competentis, & permissæ excedere reperitur. † Unde dicimus, excessum puniri, etiam si aliàs factum esset licitũ, & permissum, ut notant DD. in l. ab executore, C. quorum appellat. & plures alij, quos refert Zevallus pract. commun. tom. 4. quæst. 1. aliàs 897. num. 928. & sequentib. & Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 20. num. 65.

75

76

Denique minus probant, quòd Reges nostri culpas, & excessus, qui in his regionibus conquirẽdis intervenerũt Ducum, & militum vitio, & cupiditati tribuere velint, † quoniam is facere videtur, qui iubet, etiam si mãdatarius excedat, & ad restitutionem damnorũ tenetur, quæ inde fuerint subsequuta, cap. qui per alium 72. de regul. iur. in 6. ubi Petr. Pechius plura notavit, l. si quis id quod, l. si familia, D. de iurisd. omn. iud. l. 1. §. deiecisse, D. de vi, & vi arm. l. 1. & per tot. si familia furt. fecisse dicatur, cap. mulieres de sent. excom. cap. fin. de homicid. Nam † licèt aliàs eventus causæ tribui soleat causæ proximæ & immediatæ, l. si mulier, D. rer. amot. hoc tamen locũ non habet, quando causa illa immediata ex prima dependet, quæ & ipsam inducit, ut latè prosequitur Tiraquel. in tract. cessan. causa, limit. 10. Hippolyt. de Marsilijs cons. 607. Pechius ubi suprà num. 13. Et ita † actum nõ tribui exequenti, sed ordinanti meritò docet Cons. in l. item eorum, §. si Decuriones, D. quod cuiusq; univers. cap. cum aliquibus de rescrip. lib. 6. cum notatis à Petr. Surdo in tract. de aliment. tit. 8. privil. 59. n. 88. ¶ † Quinimo, etiam citra mandatum, dominum teneri de facto famulorum, & officialiũ suorum, qui in officio deliquerunt, cui à domino præpositi sunt, quia eorum conditionem explorare debuit, apertè ostendit text. in l. ult. §. servorum, D. nautæ caupon. l. ne quid, ubi Bart. Baldus, & alij, D. de incend. ruin. naufr. l. 1. §. familiæ, D. de publican. & vectigal. l. si servus, §. si fornacarius, & §. Proculus, D. ad leg. Aquil. l. qui insulam, §. ult. D. locati, cum multis alijs quæ latè in varijs causis adducunt, & expendunt Calcaneus cons. 40. col. 2. Annania cons. 71. num. 3. Gozadinus cons. 63. n. 14. & seqq. Roland. cons. 95. num. 11. & seqq. vol. 2. Caravita cau sar. crimin. divers. cons. 116. lib. 2. Ioseph. Ludovic. decis. Perus. 25. num. 18. Farinac. cons. crimin. 63. num. 1. & in praxi crimin. 1. tom. q. 24. num. 49. & seqq. Ferdin. Rebellus de oblig. iustitię lib. 2. q. 11. & q. 14. sect. 4. num. 42. ubi † quòd magnates non excusantur à restitutione, cùm famuli, eorũ potentiæ fidentes, damna inferunt, Menoch. de arbitrar. casu 390. num. 19. &

77

78

79

80

81

cons.

consil. 53. num. 2. & seq. & consil. 1105. num. 2. & 1188. num. 15. & 1194. numer. 4. & 33. Vbi addit, † quòd damni occasionem dans, etiam ex levissima causa tenetur ad damnum, Felinus in cap. Petrus num. 7. de homicid. Alciatus in l. pronuntiatio, §. servientiũ, num. 34. D. de verb. signif. & de præsumpt. reg. 1. præs. 40. n. 4. Fr. Eman. Roder. in summa, q. 425. n. 8. fol. 121. Vbi † quòd dominus habens servos, vel ministros viles, tenetur ex delicto eorum, nec potest allegare propriam ignorantiam, Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Damnum*, conclus. 7. 8. & 15. Vbi † quòd damnum debet refici ab illis, quorum contemplatione causatur, Stephan. Gratian. discep. forens. part. 4. cap. 625. & Mag. Lorca in 2. 2. sect. 7. disput. 55. ex num. 1. ubi tractat, quæ † obligationes oriantur ex bello imprudenter illato. Et in eo, qui † ratum habuit, ut perinde sit, ac si ipse fecisset, tã in cõtractibus, quàm in delictis, l. 1. §. quoties, D. de vi, & vi armat. glos. in d. cap. mulieres, plenissimè Salicet. in l. non ideó, C. mandati, & Pechius in d. cap. qui facit ampl. 11. & in cap. ratihabitio de reg. iur. in 6.

Quibus addere possumus, quæ multum in terminis, & copiosè more suo persequitur Tiraq. in tract. de nobilit. cap. 37. n. 134. docens, † nobiles, qui in satellitium, & famulitium suum sicarios, lenones, cęterosque id genus admittunt, aut retinent, ex eorum delictis arbitratu iudicis plectendos esse. Præsumi enim eorum cõditionem notam habuisse. Vnde † resolvit Chassaneus ad consuet. Burgun. rub. 1. §. 6. in verb. *En mesusage*, num. 2. reficiendum esse à Magistro militum, si damni aliquid milites prædijs dederint, citatq; in id. l. 2. C. de pascuis publ. lib. 12. Et hoc ita ex facto, celebri Galliæ Arresto, pronuntiatum fuisse, tradit Ant. Mornacius in notis, sive observat. ad Pandect. ad d. l. si familia, D. de iurisd. omn. iud. Nimirum, quia † Principes, & Magistri militum eos punire, & graviter coërcere debent, qui sine ipsorum licentia bellum inferunt, vel in terris proprijs, aut alienis hostiliter grassantur: cùm † in hoc crimen læsæ Maiestatis committant, l. 3. D. ad leg. Iul. Maiest. l. si alium, §. est & alia, D. quod vi aut clàm, l. Papinianus, §. rei perduellionis, D. de acquir. hęred. l. furem, D. ad leg. Cornel. de sicar. l. 1. C. ut armor. usus lib. 11. ubi DD. & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Bartol. in l. hostes, D. de captivis, Innocent. in cap. olim, el 1. de restit. spol. & in cap. sicut de iur. iuran. & Oldrad. Andreas de Isernia, Afflictis, & alij, quos refert, & sequitur Marta de iurisd. 1. part. cap. 39. num. 1. & sequentibus.

Verum autem verò † ab his quoque argumentis, & sophismatibus, facilè Regum nostrorũ iustitiam, & maiestatem liberabimus, si prout sæpè fecimus, piam, & exactam illorum curã in Indis convertendis, & idoneis medijs, ac ministris ad id deligendis, consideraverimus, & concessioni Pontificiæ, & alijs titulis, sigillatim à nobis in tota hac tractatione perpensis, eam vim, quam habent, tribuamus. Non enim solo occupationis iure nituntur, ut argumentum videtur supponere: neque dici possunt iniunctum sibi à Sede Apostolica prædicationis munus pro virili nõ adimplesse, cùm tot, ac tales progressus Christiana Religio in his regionibus fecerit, quot, ac quales suprà, multis etiã in locis post gravissimos Auctores enumeravimus, & quotidianá præsentiâ, & experientiâ cognoscimus. Quod ubi consequutum est, † & rectus ac sanctus finis, qui intendebatur ad effectum perductus, parum eius iustitiæ, & utilitati officit, quod aliquid per militarem lasciviam, avaritiam, aut petulantiam in eius initijs, aut medijs disponendis, vel exequendis excessum sit; licèt non negemus excedentes peccasse, ut au-

ctoritates in argumento relatæ concludunt. Principia † enim in omni negotio longè semper à perfectione abfuerunt, nec ulla res consummata potest esse, dum incipit, ut benè inquit Petr. Faber lib. 1. Semest. cap. 16. in princip. & ante eum Cassiodor. lib. 2. var. epist. 3. dum ait: *Solent enim initia portendere meliora, dum à parvis inchoãt, quæ in sequentibus magna se admiratione sublimant.*

Et † quamvis regulariter incremẽta habêre nõ possint, quæ illicitè cœperint, sed statim cũ sua prava æmulatione deficiant, capite Novatianus 8. quæst. 1. sæpè tamen contingit, ut † sinistra principia ad fœlices perveniant exitus, ut Iacob Genes. 27. per supplãtationem pervenit ad benedictionẽ, ut seges; quæ leprosâ manu seritur, munda tamen metitur, ut ex adulterino concubitu pulchra soboles nascitur, quæ sunt exempla text. in cap. nũquam 241. quæst. 1. Et † deformitas operis non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis, ut docet Rebellus de obligat. iust. lib. 3. q. 19. sect. 3. Quia † finis facti cõsideratur potius, quàm modus ducens ad finem; & ut vulgò dici solet, ubi habemus effectum, non multum curamus de modo, l. quæritur, D. de bon. libert. l. fin. C. mand. l. si mater 3. ubi Bald. C. de instit. & substit. l. continuus. §. cùm ita, D. de verbor. obligat. idem Bald. in l. si adrogator, numer. 14. D. de adopt. Tuschus practic. conclus. verb. *Effectus*, conclus. 51. & Ioan. Baptista Valençuela cons. 85. numer. 28. Nam ut ait Probus in addition. ad Monach. in cap. cùm in aliquibus, n. 15. de rescript. in 6. post Bald. in l. eã quã, circa princ. C. de fideicomm. omne † agens agit propter finẽ, & finis dicitur causa causarum, & ab eo denominantur omnia; quod sequuntur plurimi alij relati per Tiraquel. de retract. lignag. §. 1. glos. 7. num. 45. & Molina de Hispan. primogen. lib. 1. cap. 5. num. 15. ubi inquit, hoc esse, quod Philosophi dicere solẽt. in omnibus rebus agendis finem principium esse.

Maximè, quia in dictis principijs, & medijs, ut † sæpè etiã diximus, & probavimus, multa rectè, & salubriter non solùm instituta, sed operata sunt, & plures viri pij, & religiosi Apostolicam prædicandi formam tenuerunt, & suis virtutibus, miraculis, & martyrijs hunc Novum Orbem illuminarunt. Vnde † interventio aliorum, qui aliter se habuerunt, nocêre non debet. Nam † & ministri Dei esse solẽt, etiam qui mali sunt, ut pluribus probat Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 10. num. 3. Et semper † causa iustior, & potentior prævalet, inspiciendaque est, l. si quis neque causam, cum ibi notatis, D. si cert. pet. Bald. in l. reos, col. 5. C. de accusat. Ioan. Zephal. consil. 141. num. 5. vol. 1. Ripa in l. ex facto, num. 14. D. de vulgar. Ioã Gutier. lib. 3. pract. quæst. 1. num. 11. & Molinus de pact. nuptial. lib. 1. c. 13. n. 40.

Et quando † causa, quę prodesse potest, concurrit cum ea, quæ potest nocêre, illa attendi debet, non hęc, maximè ubi utilior & favorabilior est, l. 3. §. si quis palàm, D. de iure fisci, l. multũ interest, ubi Ias. notab. 2. D. de verb. obligat. l. 2. §. si à pupillo, D. de usucap. pro empt. idem Ias. numer. 3. Aretin. & Decius num. 11. in l. si Rufinus, C. de testament. Bartol. in Extravag. ad reprimendum, verb. *Non obstantibus*, Bald. in l. hac consultissimâ, in princ. num. 1. vers. *In contrarium*, C. de testam. cum alijs, quæ notat Ioan. Garcia in tract. de nobilit. gloss. 12. num. 42. & Valençuel. cons. 92. num. 222. & sequenti. Et magis in nostris terminis D. Augustin. epist. 49. quẽ refert, & explicat Alan. Cop. dial. 5. c. 23 pag. 720. ubi † docet, non esse spectãdũ, quod fœx Christianorum, sed quid perfecti Christiani faciant, sic inquiẽs: *Nolite consectari turbas imperitorum, qui vel in ipsa religione superstitiosi sunt,*

vel ita libidinibus dediti, ut obliti sint, quid promiserint, &c. & Ioseph. Acosta dict. lib. 3. de procur. Ind. salut. cap. 11. in fine, ubi de ipsorum Indorum commẽdis loquens, sic ait: *Verùm vitio hominum non causæ hoc fit. Neque verò pravorum perversitas bonis detrahere debet.* Quod † etiam generalius ad reliquarum rerum excessus, & abusus transtulit Seneca lib. 5. nat. quæst. in fine, dum inquit: *Si beneficia naturæ utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Nihil invenies tam manifestæ utilitatis, quod non in cõtrariũ transferat culpa.*

105

Neque his quicquam officit; quod de damnis Ducum, & militum nostris Regibus imputandis in eodem argumento prætexitur. Nam † verior, & generalior iuris traditio est, dominum regulariter de suorum famulorum delictis, & excessibus non tenêri, ut probat text. in l. 1. §. deiecisse, & §. quoties, & in l. 3. D. de vi, & vi arma. l. 1. de eo per quem fact. erit, l. 2. D. de noxal. action. & in cap. cùm ad Sedem, de restit. spol. cum multis alijs, quæ congerit Felinus in cap. Petrus, num. 2. de homicid. Ias. in l. 1. in princip. D. ne quis eum, qui in ius voc. Curtius Iun. in l. 1. post numer. 13. C. de serv. fugit. Afflict. decis. 82. numer. 2. Alciat. de præsumpt. regul. 40. numer. 2. Curtius Sen. consil. 41. col. 1. Franc. Marcus decis. Delphin. 423. num. 11. & sequentibus, & decis. 425. 1. part. Iul. Clarus, qui de communi testatur in praxi crimin. quæst. 86. versic. *Hinc infertur*, Farinac. in eâdem prax. 1. tom. quæst. 24. num. 48. & Alexand. Ambrosinus decis. Perus. 48. numer. 25. 2. par. Et licèt † hoc secũdùm ipsos, & alios, quos sup. retulimus, limitari soleat, in dominis, qui delicta mandant, aut rata habent, vel qui ministros viles, aut minus idoneos officijs, & negotijs gerendis tam togæ, quàm belli præficiunt. Satis † tamen constat, quantum hoc genus culpæ à Catholicis Regibus nostris semper abfuerit, quibus, ut sæpè diximus, & probavimus, nihil charius, & antiquius fuit quàm pias, & opportunas eiusmodi expeditionum leges edicere, idoneos earum executores diligenter inquirere, & flagitiosam transgredientium petulantiam severissimè coërcere. Cui si aliquando sufficienter, atque efficaciter obviam iri non potuit, id sanè ingenti locorum distantiæ, militum avaritiæ, Indorum ruditati, & feritati, & alijs causis tribuendum est, quarum suprà meminimus. ¶ † Vnde succedit alia non minus certa, & communis Doctorum admonitio, quæ habet, dominum absentem, ignorantem, vel prohibentem nullatenus de suorum famulorum, ministrorum, sive officialium delictis tenêri, idemque esse, si eis plenè resistere, quamvis cuperet, non valuerit, ut constat ex traditis à Felino, Curtio Sen. & Afflict. ubi suprà, gloss. in cap. 1. verb. *Archidia.* de offic. Archid. Speculat. in titul. de legat. §. iuxta, versic. *Quid si amici*, Baldo consil. 222. lib. 2. Castrens. in l. videamus, D. locati, Decio in l. 3. numer. 8. C. de pact. Sylvest. in summa, verb. *Dominus*, numer. 7. Calcan. consil. 64. numer. 6. Ruin. consil. 21. num. 1. lib. 4. Grammat. decis. 47. num. 1. Anton. Gabriel conclus. 8. num. 62. lib. 7. Farinac. dict. quęst. 24. ex num. 55. Ambros. dict. decis. 48. numer. 26. & in nostra specie probat Ioã. Boter. in dict. relat. univers. 4. parte, lib. 3. pag. 59. & sequentibus, Ioã. Matienzus in tract. manu scripto de moderat. Reg. Perù, lib. 1. cap. 2. & 3. ubi se remittit ad ea, quæ latiùs dixerat in altero tractat. de stylo Cancellar. tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. & tangit Fr. Emanuel Roder. in quęst. regular. 3. tomo, quæst. 32. art. 4. vers. *At contrariæ.* Et in dubio † semper præsumi dominum ignorare ea, quæ malitiosè, & flagitiosè à suis famulis, vel servis geruntur, docet tex. in cap

106

107

108

109

110

quia prȩsulatus 12.q.4.Alex.consl.45. num.5.lib.1.Boër.decis. 277. num. 7. Ripa in tract.de peste,tit.de remed.ad conservan.ubert.num.131.&Ambro sin.supr.num.25.Et in ipsis nostrorum Indorum terminis novissimus Seraphin.Freitas de iusto Imper. Asiat.cap. 12.numer. 12. ubi concludit,quòd licèt per Ducum & militum vim, & tyrannidem contra Pontificis, & Regum Hispaniæ mentem, voluntatem, ac ordinationes Indi bonis suis spoliati fuerint,Regemque Hispaniæ ut superiorem cognoverint,hoc tamen nihil iustæ eiusdem Regis possessioni,retentioni,& administrationi nocêre,ex traditis à Salmeron. tom.12.tract.38. ad fin. Acosta lib.2.de proc.Ind. salut. cap.2.ad finem,& cap.3.& Salon.2.2. quæst.60. art.6. controvers.1. versic. *Denique.*

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Indi Occidentales an servi capientium effici possent? olim dubitatum fuit.*
2 *Opinio erronea aliquorũ,qui Indos servos effici posse putarunt, plura damna generavit.*
3 *Libertas naturali iure inspecto omnibus hominibus competit.*
4 *Servitus communi omnium gentium iure ex iustis bellis induci cœpit. Et quare?*
5 *Servi non tam à serviendo, quàm à servando dicuntur.*
6 *Servitutis diffinitio, & qui de eius origine,causis,& differentijs scripserint? Et num.32.*
7 *Servitus non est contra aliquod expressum præceptum iuris naturalis.*
8 *Bodini opinio damnatur, qui nunquam servitutem licitam,vel utilem esse contendit.*
9 *Cyrus apud Xenophont. & Horatius quid de hominum captivitate sentiant?*
10 *Servi Græcè* Sosiæ *dicuntur quasi servati.*
11 *Adagium, Quot servi,tot hostes, qualiter invertat Festus Pompeius?*
12 *Captivitatem iustam etiam ex iniustis bellis oriri posse, putat Menchaca. Cõtrarium num.75.*
13 *Servus quis eius sit, à quo superatur.*
14 *Servitutes hominum instar pecudũ admissas, & locus D. Augustini.*
15 *Bellum ex utraque parte iustum reperiri,vix possibile est. Et num.76.*
16 *Militari usu etiam capti in bello iniusto,ut servi detinentur.*
17 *Captivitas etiam citra belli causam exerceri posse videtur.*
18 *Lex postliminij 5. §. 1.D. de captivis expenditur, & declaratur. Et numero 83.*
19 *Romani qualiter captivitatis, & postliminij ius exercuerint?*
20 *Pet.Bellinus Indos Occidentales servos effici potuisse, opinatur. Contrarium num.89.*
21 *Infideles sunt hostes Christianorum,& etiam in Ecclesia capi possunt.*
22 *Hominibus quibusdam natura stannũ dumtaxat infudit. Ex Platone.*
23 *Barbaros servos effici eorum, à quibus excoluntur,aliqui putant.*
24 *Æthiopum captivitas, qua ratione ab aliquibus defendatur. Et 27.& 108.*
25 *Fortuna multis parcit in pœnam, ex Plinio.*
26 *Indi rebelles, apostatæ,vel se ipsos voluntariè vendentes, servi fieri possunt. Et num.60.*
28 *Iustitiam bellorum,quæ inter se Barbari,& Infideles gerunt,Christiani anxiè indagare non debent.*
29 *Infideles, & Barbari suis legibus tam in pace, quàm in bello reguntur, & nostrarum laqueis non innodantur.*
30 *Cap.1.dist.7.& Exodi auctoritas cap. 12.ponderatur.*
31 *Legis veteris auctoritates an, & quatenus possint à Christianis allegari ad decisionem causarum?*
32 *Vendere quis se ipsum potest, ob pretiũ participandum.*

CAPVT VII.

Indos, & reliquos infideles, qui Fidei prædicandæ, & conservandæ causa Christianis Principibus subijciuntur, naturali libertate privandos non esse: idque summo semper studio à Catholicis nostris Regibus cautum.

HAEC, quæ adeò latè de titulis acquirendi, & retinendi huius Novi Orbis in superioribus disputavimus, præiudicio quodam ostendere possent, quid in ea quæstione probemus, quæ olim diu ac multum agitata comperitur. Vtrum ✝ scilicet Indi, qui prædictis modis Hispanorum Regum Imperio, & ditioni accesserunt, servi cēsendi sint, & servorum iure tractandi, vel potiùs in sua naturali libertate remaneant, ita ut à cæteris eorumdem Regum vassallis in nihilo differant? Sed quoniam gravis admodum, atque utilis est, & in his provincijs, primis illis temporibus, plures rixas, & contentiones excitavit, pluresque etiam Regij Senatus consultationes ac declarationes extorsit, operæpretium duxi, illam nunc specialius examinatam pro coronide huius libri subtexere, ut veritas dilucidior appareat: cuius † ignorantia, vel tergiversatio tot olim Hispanos in periculum gehennæ deduxit, & tot Indorum millia miserabili strage consumpsit, quam passim multi pij, & docti viri suis scriptis deplorant, & præcipuè Episcopus Chiapens. in peculiari libello, cui destructionis Indiarum titulum fecit. [1] [2]

Et in primis, qui eiusmodi Indorum captivitatem, & servitutem tueri conantur, eâ argumentatione ducuntur; quòd † etsi libertas res naturalis sit, & naturali iure inspecto omnibus hominibus competat, l. manumissiones 4. D. de iustitia & iure, l. libertas 4. D. de statu hom. l. quod attinet 32. D. de regulis iuris, l. si id quod 64. D. de condiction. indeb. §. libertas institut. de iure person. l. 1. tit. 22. part. 4. cum alijs, quæ eruditè post Ciceron. lib. 1. de offic. tradit Connanus lib. 2. cōment. cap. 1. Alexand. lib. 1. Genial. cap. 10. ubi Tiraquel. idem Tiraquel. de nobilit. cap. 6. numer. 4. & Vaconius lib. 1. declarat. iur. cap. 10. & sequentibus. Vnde meritò dixit Quintilian. lib. 3. cap. 10: *Liberos natura omnes, & ijsdem constare elementis, & fortassis antiquis etiam* [3]

nobilibus ortos dici potest. Adhuc tamen cum Barbari, & infideles ob id solùm quòd tales reperiantur, bello domari, & subiugari possint, ex doctrina Aristotel. Ioan. Maior. & aliorum, de qua latè egimus sup. lib. 2. cap. 7. & 10. cum sequentibus, & aliæ etiam causæ intervenerint, propter quas iustis bellis puniri potuerunt, ut in eodem libro probavimus, non debet novum aut insolens iudicari, si eos captivitatis, & servitutis legibus subijciamus: cùm 4 † ex communi omnium gentium iure descendat, ut naturalem illam libertatem amittant qui cunque bello, & armis subacti sunt, & ut capti in potestatem, & servitutem victorum redigantur, qui cùm eos occidere potuissent, iustius multo eorumdem operis, & ministerijs uti, & ad hoc custodire, & servare potuerunt. Propter 5 † quod servi, non tam à serviendo, quàm à servando, appellari cœperunt, 6 & † ipsa servitus definitur, cōstitutio iuris gentium, quâ quis dominio alieno contra naturam subijcitur, dict. l. manumissiones, versic. *Sed posteà quàm*, & dict. l. libertas, versic. *Servitus*, l. pupilli 239. §. 1. D. de verborum significatione, §. ius autem gentium, institut. de iure natur. §. servitus, & §. servi autem, instit. de iur. person. cap. si quis servum 1. & 2. 17. quęst. 4. dict. l. 1. tit. 21. par. 4.

Circa quarum rationem, & interpretationem, & de origine, causis, & differentijs servitutis, 7 & † quòd non sit contra aliquod expressum pręceptum, aut prohibitionem iuris naturalis, latè ultra ordinarios in his locis, scribit Div. Augustin. lib. 19. de Civitat. Dei cap. 15. & sequentibus, D. Isidor. lib. 5. Etymol. cap. 27. Clemens Alexandr. & eius additionator Gentian. Hervetus lib. 2. Strom. cap. 8. & lib. 4. cap. 2. Alexand. ab Alexandro lib. 3. Genial. cap. 20. ubi Tiraquel. idē Tiraq. de iure constit. limitat. 30. Covarr. in regula peccatum, 2. par. §. 11. ex numer. 2. Sotus lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 4. Menchaca controvers. illust. cap. 9. Forcat. dialog. 26. & in rub. D. de servit. ex num. 4. Corras. in eâdem rub. ex num. 13. Connan. dict. lib. 2. comment. cap. 1. 2. & 3. Vaconius dict. cap. 12. Anton. Roscius lib. 2. memorab. iur. cap. 8. numer. 80. Claudius Cotereus lib. 2. de iure milit. cap. 24. Petr. Gregor. lib. 6. de Repub. cap. 12. & lib. 11. Syntag. capit. 1. per totum, Simancas in Cathol. instit. titul. 61. de servis, Rævard. lib. 1. var. cap. 9. idem Rævard. & Petr. Faber in l. quod attinet, & in l. libertas 122. D. de regul. iur. & lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 35. & lib. 3. cap. 16. Hieronym. Savarus in notis ad carmin. Sidon. Apollin. pag. 36. Ioan. Fungerus in Etymol. verb. *Servus*, pag. 1069. Bañez, & reliqui Theologi post Divū Thom. in 2. 2. q. 40. art. 1. Michaël Salon in eâd. 2. 2. quæst. 3. de domin. art. 1. per totum, Cardinal. Bellarmin. tom. 1. controvers. lib. 3. de laicis cap. 7. Navarrus in cap. ita quorundam, de Iudæis, notabili 11. gloss. penult. numer. 12. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 32. & 33. Salas de legib. disput. 2. sect. 5. Lessius in eodem tractat. lib. 2. cap. 5. dub. 4. Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 2. sect. 3. numer. 16. & quęst. 9. & sequentib. Vazquez in 1. 2. disp. 157. cap. 4. & novissimè Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1. cap. 1. num. 6. & 8. Mag. Marquez in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 2. ubi 8 † adversus Bodinum, servitutem iustis bellis inductam licitam & utilem esse eleganter ostendit. Et huc respiciens 9 † Cyrus apud Xenoph. lib. 3. dicebat: *Apud omnes homines peculiarem legem esse, ut capta hostium civitate, victoribus cedant & capita, & in civitate opes*, & Horatius epistol. 16. in fine:

Vendere cùm possis, captivū occidere noli,
Serviet utiliter, sine pascat durus aretq;

Naviget ac medijs hiemet mercator in undis,
Annonæ prosit, portet frumenta, penusque.

10 Vnde † Græcè servi *Sosiæ*, quasi servati, & liberati dicebantur, ut constat ex notis ad Terent. in princip. & Festus Pompeius de verb. sign. pag. 201. adagium † illud: *Quot servi, tot hostes*, conversis verbis legendum esse, inquit: *Quot hostes, tot servi*, nimirum, quòd ad serviendum servarentur. 11

Secundò, ad eandem Indorum servitutem generaliter inducendam, expendi potest opinio Menchacæ d. lib. 1. controvers. illust. cap. 9. num. 14. & seqq. ubi communem Doctorum traditionem reprehendens, quæ solùm ex iustis bellis captivitatis ac servitutis iura concedit, affirmare audet, † idem ius ex iniustis etiã acquiri, cùm leges, de hac re loquentes, nullum inter bellum iustum, aut iniustum discrimẽ cõstituant, & ubi ad prælium ventum est, victi victoribus ex communi omnium gentium consuetudine subijciantur, ut duriora, atque immitiora dãna vitarentur, nempè neces, cruentaq; captivorum dilaniatio, quæ non minus in bello iniusto, quàm iusto timeri possent, ii mancipia capientium non fierent. Ad quod probandum, ultra illud Cyri, quod suprà retulimus, considerari potest † generale illud axioma, quod habetur 1. Petr. 2. & refertur à Salone sup. col. 350: *A quo quis superatur, eius servus est*, & conducunt verba D. Augustini lib. 3. de liber. arbitr. cap. 10. ubi † servitutes hominum, ferè instar pecudum, admissas esse inquit, æquitatique consonum putat, ut qui aliquem ceperit, ei dominetur, sic etenim habet: *Nam & illud appensum est æquitatis examine, ut nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi malè suadendo subiecerat. Iniquum enim erat, ut ei, quem ceperat, non dominaretur.* Et † cùm bellũ ex utraque parte iustum invenire, vix possibile sit, ut advertit idem Mẽcha. sup num. 15. & disputat Sotus lib. 5. de iust. & iur. q. 1. art. 7. Covarruv. in dict. reg. peccatum, 2. par. §. 10. num. 6. & alij, quos infrà num. 76. citamus, si suprà dictum discrimen admitteretur, ex nullo ferè unquam bello capti ab uno ex victoribus, iniustam causam fovẽte, servi effici † possent, quod nusquam militaris usus admisit, l. 1. D. de Senat. ibi: *Quod nusquam relatum est, nec usquam receptum.* 12 13 14 15 16

Tertiò † facit, quia etiã citra belli causam servitutis iura exerceri posse videntur, quotiescunque quis hominẽ capit, cum quo suis nulla sunt hospitij, neque amicitiæ fœdera, qualitercunque in eius potestatem pervenerit, ut docet † Põponius in l. postliminij 5. §. 1. D. de captivis, cuius hæc sunt verba: *In pace quoque postliminium datum est. Nam si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factũ habemus, hi hostes quidem non sunt, quod autẽ ex nostro ad illos pervenit, illorum fit: & liber homo ab eis captus, fit servus eorum. Idemque est, si ab illis ad nos aliquid perveniat. Hoc quoque igitur casu postliminium datum est*: quem textum ita generaliter intelligit, & elegantem appellat Covarr. in dict. reg. peccatum, 2 par. §. 11. num. 8. versic. *Imò & Romani*, dicens, † Romanos ius captivitatis, & postliminij etiam cum ijs observandum constituisse, qui nec latrones, nec pyratæ, nec hostes publici essent, modò cum eis nullam amicitiam, nullum hospitij ius contraxissent: & sequitur Pet. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 15. num. 2. Et † ad Indos nostros, cum quibus nobis olim nulla neque amicitia, imò neque cognitio erat, specialiter accommodat Petr. Bellinus in tract. de bello, & re militari, 2. par. tit. 12. num. 5. qui est in 16. tom. tract. ubi sic scriptũ reliquit: *Meritò igitur Hispani Indos illos Occidentales ab Orbe nostro divisos, & Græcis, ac Latinis incognitos, periculosa, atque audaci navigatione nostro ævo inventos, auspicijs quidem Hispanicis, & Ferdinandi,* 17 18 19 20

atque Isabellæ Regum, demumque Caroli V. huius nominis Cæsaris, ac Regis, opera tamen, & labore Italici viri Christophori Columbi Ianuensis, meritò inquam Hispani Indos illos in servitutem trahebant, lege illa postliminij ita concedente. Maximè cũ prædicti Indi infideles essent, quos 21 per † consequens Christianorũ hostes esse constat ex l.fin. & ibi Bald. C. de capt. adeò ut in Ecclesia capi possint, ut per Oldrad. cons. 54. & per Franc. Aretin. in auth. navigia, C. de furtis.

QVARTÒ, nonnulli eâ consideratione moventur, quòd cùm Barbari isti ex illis hominibus essent, quibus † na- 22 turam stannum dumtaxat infudisse, nihil autem auri, vel argenti, tradit Plato lib. 3. de Repub. col. penult. relatus à Matienzo in Dialogo Relat. 5. part. cap. 4. num. 10. cui convenit Aristot. lib. 1. Polit. cap. 3. in fin. Et à † Nostris 23 exculti fuerint, & insigni eo beneficio affecti, ut in veri Dei cognitionem, & Evangelij lucem venirent, non fuit multum, ut in præmium sibi eos servos efficerent, quemadmodũ † in Æthio- 24 pum captivitate contingit, quæ à Lusitanis frequentatur, quam hoc titulo & colore, à quibusdam defendi testatur Sotus in 4. dist. 5. q. un. art. 10. pag. 270. Salon sup. col. 352. vers. *Nec valet*, Molina qui se ita accepisse ab Æthiopum mercatoribus, inquit de iust. & iure, tract. 2. disp. 34. col. 167. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 2. pag. 10. & diximus sup. lib. 2. cap. 7. numer. 69. & 70. Quibus † addo Plinium 25 lib. 15. cap. 1. ubi de miserabili sorte loquens, quâ gens Cauchorum in suis provincijs utitur, subdit: *Et hæ gentes si vincantur hodie à populo Romano, servire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit, in pœnam*, & Claudian. carm. 43. in 3: *Nunquam libertas gratior ulla*

Est sub Rege Pio.

Præsertim cùm multi ex his infidelibus, qui in Nostrorum mancipium & servitutem deducebantur, in † eos re- 26 bellassent, apostatassent, vel citra aliquam bellorum iniuriam ab alijs Indis emerentur, ac permutarẽtur; qui cùm inter se intestinis, ut plurimum, bellis arderent, quos ex hostibus capiebant, Hispanis vendebant, aut permutabãt, vel se ipsos, ob pretium participandũ, venundari patiebantur. In quibus saltem, & in illis, qui ab his fuissent procreati, dubium non est, quin Nostri iustum titulum iure gentiũ acquirerent, Levitic. cap. 25. Exod. 21. & 22. d. l. ex hoc iure, dict. §. ius autem gentium, & dict. §. servitus, & §. servi, instit. de iure person. cum similibus suprà relatis, iũctâ l. alienatio 67. D. de contrahend. empt. l. traditio cum alijs, D. de acquir. rer. dom.

Quâ etiam † ratione dictorum Æ- 27 thiopum, & Iapponiorum vẽditio, servitus, ac commercium, quod inter nos usitatissimum est, à viris pijs & doctis defendi, & excusari solet, ut constat ex Navarro in Manuali cap. 23. num. 96. ubi ita inquit: *Quæritur autem hìc novè, an peccent, cum obligatione restituendi, ementes Æthiopes, Indos, vel alios delatos è suis terris in alias? Respondeo, quòd non: si sciunt, aut probabiliter credunt, eos fuisse à se, vel ab alijs cum consensu eorum venditos, vel in bello iusto captos, aliàs secus.* Et idem in effectu sentit Molina ubi sup. disp. 33. & seqq. & Rebell. dict. lib. 1. de obligat. iust. q. 9. & seqq. & licèt sub dubio Fr. Thom. à Mercado in sum. contract. cap. 20. Non † enim vi- 28 detur, quòd Hispani dum eiusmodi servos emunt, teneantur, nimis anxiè inquirere, & indagare qualiter, aut quo iure in venditorum servitutem devenerint, cùm ipsi quantumvis Barbari suas leges, & consuetudines habeant, quibus † tam in bello, quàm in pace 29 reguntur, l. omnes populi, D. de iust. & iure, & nostrarum legum auctoritate non censeantur, neque earum laqueis innodentur, ut post Bart. num. 24. docent communiter scribentes in l. cunctos populos, C. de summ. Trinit. & in nostris terminis, Indorum servitium

de-

defendens, quos *Yanaconas* vocamus, adversus Navarr. & Molinam sup. defendit Dom. Petr. Bejaranus Advocatus quondam facundissimus, & posteà Argentinæ Cancellariæ Senator dignissimus in quodã manuscripto prædicti argumenti libello, circa finem.

30 Et manifestiùs probari potest † ex auctoritate iuris Divini, quę extat Exod. 12. & refertur à Gratiano in c. 1. dist. 7. ubi videmus, non extraneos modò, verùm & ipsos Hebræos ab extraneis fortè captos, & posteà alijs Hebręis venditos, iustam servitutem servire, nec nisi post tempus ibi relatũ manumitti posse. Qui locus potest optimè ad huius rei confirmationem expendi: nam

31 † & aliã similem legis veteris auctoritatem in iudicialibus allegat Rom. Põtifex in cap. 1. de iniurijs, & in cap. afferte, de præsumpt. & alibi sæpè.

Et quòd auctoritas Scripturæ possit allegari ad litium decisionem, tenet Abbas num. 4. per text. ibi in cap. 1. de officio deleg. eo tamen moderamine, & distinctione, quam doctè tradit Covarruv. lib. 1. var. cap. 17. num. 1. in his scilicet, quę iudicialia fuerunt, quatenus à lege positiva approbata sunt, & in moralibus, quatenus à CHRISTO Domino in lege Evangelica, & a natura instituta, non tamen ex auctoritate veteris legis, ut benè explicat Sotus lib. 2. de iust. & iure, art. 4. conclus. 2. Petr. de Aragon in 2. 2. q. 87. art. 1. & Ioan. de Salas de legib. disp. 23. per totam, ubi ponunt discrimen inter præcepta cæremonialia, & iudicialia illius veteris legis, post D. Thom. 2. 2. quæst. 37. art. 1. & in 1. 2. q. 104. art. 3.

32 Et conducunt † alia, quæ de ijs, qui se vendunt ad pretium participandũ, & de alijs varijs titulis servitutem legitimam inducentibus tradunt I.C. in l. 1. & 4. D. de liberali causa, l. nõ ideo, l. si ministerium, C. eod. l. & servorum, l. homo liber, D. de stat. hom. Iustinian. in §. penult. instit. de iure person. D. Antonin. in summ. 3. par. tit. 3. §. 5. Sylvester, & Angelus in summ. verb. *Servitus*, & latè Ludov. Molina dict. 1. tomo de iust. & iur. tract. 2. disp. 36. vers. *Tertius titulus*, col. 160. & sequentib.

33 Sed his † non obstantibus, contraria sententia ut verior, & longè securior amplectenda est. Nam cùm ratio, ob quam istis Barbaris, & infidelibus Christiani Principes dominari possint,

34 † eorum conversionem, ac meliorem gubernationem respiciat, ut constat ex his, quæ lib. 2. cap. 9. & alibi sępè retulimus. Et hoc idem in concessione Alexandri Sexti expressè, atque enixè cautum reperiatur, ubi Reges nostros pijssimos, & per consequens vassallos ab eis missos hortatur, ut pro ipsorum Indorum conversione, & salute, omni conatu, studio, & diligentia invigilent, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundẽdo, apertè consequitur, in antiqua, & naturali sua libertate relinquendos esse: nam

35 † suavitas magis ad Fidei receptionem, & perfectionem conducit, ut latiùs probavi dict. lib. 2. cap. 14. ex num. 39. & cap. 17. num. 88. cum seqq. & secundùm doctrinam Aristotel. D. Thomæ, & Augustini, & aliorum plurium, quam etiam adduxi eodem lib. 2. cap. 8. num. 119. & sequentibus, & cap. 9. num. 22. prælatio, quę inducitur ob maiorem subditorum utilitatem, non tam dominantium augmentum, quàm dominandorum commodum respicere debet.

Et idem eruditè observat Michaël Salon in dict. 2. 2. q. 3. de dom. art. 1. col. 348. & melius Covarr. in dict. reg. peccatum, 2. par. §. 11. num. 5. versic. *Hæc tamen*, ubi ad hoc refert elegantissima verba Ioan. Driedoni de libert. Christian. lib. 1. pag. 8. ubi docet prædictum dominium à coacta & vili subiectione, & servitute abesse debere, & cum gaudio, cordisque lætitia voluntarijs obsequijs exercendum esse,

quemadmodum & iusti Præsides nunc imperant, non cupiditate dominandi, sed officio consulendi, & dirigendi. 36 Quo † fit, ut idem D. Thom. in 1. 2. quæst. 105. art. 1. ad 2. meritò eos Principes notet, qui populos ditioni suæ recenter adiectos, non tanquam filios amore paterno, sed tanquam privignos, & advenas vitricali, sive novercali odio prosequi solent. 37 † Victores quippè cum victis (nisi contumaces & refractarij sint) clementer, & leniter agere debent, & ne victoriæ gloria, sævitiæ maculâ obfuscetur:

Vna gerat bellum manus, pacem altera reddat.

38 Quia, ut præclarè inquit † Ammian. Marcellin *Perniciosi isti ferociæ flatus mitigandi sunt: omninoque cogitandū est, non illum vinci hostem solum, qui cadit in acie armis oppressus & viribus, sed multò tutius etiam tuba tacente, sub iugum mitti voluntarium, qui ipsa re sensit, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices victori deesse.* Quem locum, & plura alia in hanc rem optimè expendit Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellor. eventib. pag mihi 459. & seqq. Pet. Fab. d. lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 24. & Pat. Franc. Suarez in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. ex num. 6. & disp. 5. sect. 5. num. 1. & seqq. ubi quòd ex præcepto charitatis tenemur, non odisse inimicos.

Et est videndus D. August. ad Bonifac. epist. 207. relatus in † 39 cap. noli 23. q. 1. ubi bellatores monet, ut sint etiam in bellando pacifici, utque eos, quos expugnant, ad pacis utilitatē vincendo perducāt: & posteà subdit: *Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas; sicut rebellanti & resistenti violentia redditur; ita † 40 victo, vel capto misericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.*

Quod præcipuè servandum est ijs, qui Fidei, & Religionis Christianæ susceptæ, vel suscipiendæ causâ nobis adiecti sunt: 41 cùm † hi statim velut filij, & vasalli legitimi fiant, iuxta ea, quæ tradit Clem. Alexandrinus, & eius additionator lib. 1. Stromat. cap. ult. pag. 383. neque liceat amplius illis tanquā servis, aut iumentis uti, ut idem Clemens ostēdit lib. 3. Pædagogi cap. 11. ex D. Paul. ad Colossens. 4. ubi ita dominis præcepit: *Domini, quod iustum est, & æquum servis præstate, scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo*: & certè, ut benè ibidem subiungit Gentian. Hervetus ex eod. D. Paul. ad Colos. 3. & ad Galat. 2. cùm ibi est novus homo, novus, inquā, qui in baptismo veterem exuit hominem, non sit masculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber: sed omnia, & in omnibus CHRISTUS, & omnes unum simus in CHRISTO, † 42 æquū est, ut domini se mitius non tantū in subditos, verùm & in servos gerant, recordantes, quòd & servi, & domini unum, & eundem habent Dominum. Atq; huc etiā † 43 referri potest illud Matth. cap. 17: *Ergo liberi sunt filij*, quod latè explicans Lessius lib. 4. de iustitia & iure, cap. 2. dub. 5. inquit, quòd † 44 Fidei susceptione mediante, à quintuplici servitute liberamur. Primò, à servitute peccati. Secundò, à tyrānide diaboli, cui propter peccatū eramus subiecti. Tertiò, à servitute concupiscētiæ, cui gratiā destituti serviebamus. Quartò, à servitute legis moralis. Quintò, à servitute legis veteris, præsertim cæremonialis, cuius iugum erat valdè grave, & quasi importabile, ut constat ex verbis D. Petr. Act. 15.

Quapropter D. Augustin. lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 19. relatus à Mornacio in l. iustissimè, de ædil. edict. *Nō oportere*, inquit, *Christianum † 45 sic possidere servum, quomodo equū aut argentum, quanquam fieri possit, ut maiore pretio valeat equus, quàm servus, & multò magis aliquod aurum, vel argentum: hominem enim homo tanquam semetipsum diligere debet.* Et Pat. Ferdin.

Re-

Rebellus lib. 18. de oblig. iust. quæst. 23. sect. 5. utiliter resolvit, Romanum Pontificem † non solùm posse favore Fidei legem ferre, sed imò ut ferat expedire, ut quicunque ex infidelitate ad Fidem CHRISTI conversus, & baptizatus fuerit, omni humanâ servitute fiat liber. Quod † pro Iudæis à pluribus Romanis Pontificibus iam dudum sancitum esse, ostendimus sup. lib. 2. cap. 10. ex numer. 73. & cap. 17. num. 3. & satis † constat ex Extravag. 2. de Iudæis in communibus, ubi Papa statuit, eos molestandos non esse, nec suis bonis privandos, præcipitque Rectoribus, & singulis officialibus, ne ullam illis molestiam inferant, nec ab alijs inferri permittant, sed ipsos ab iniurijs & molestijs protegant, & defendant: ut sic de servitute ad libertatem transijsse percipiant, nec redire prætextu mendicitatis horribilis ad dimissam perfidiam compellantur, quę allicere debent Iudęos ad Fidē Christianam sumendam. Quamvis † hoc parum servari tradat, & iustè doleat Petr. Surd. in tract. de sententijs provision. art. 3. gloss. ult. vers. *Decimoquartò*. Quia ex usurpatione tyrannorum, & Principum, in quorum territorijs convertuntur, omnibus bonis spoliari solent, & multis iniurijs, & ludibrijs affici; quod in causa esse inquit, ut pauci convertantur; necnon etiam † ut qui de novo ad Fidem nostram conversi sunt, miserabilium personarum numero haberi soleant, eorumque privilegijs uti debeant, ex doctrina Innocent. in cap. Iudæi, de Iudæis, Barbat. in cap. significantibus, de offic. deleg. in fine, & Palac. Rubeus in cap. per vestras, notab. 2. numer. 11.

46 47 48 49 50

Et generaliter, quoscunque Servos, quos Esclavos dicimus, Romæ Baptismum suscipientes, & ad conservatores urbis pro petenda libertate confugientes, eâ ex antiqua eiusdem urbis consuetudine donari solitos, apertè constat ex constitutionibus Pauli III. & alijs Rom. P P. quas refert Pet. Matthæus in sua summa, pag. 536. ubi illā consuetudinem reintegrari & observari iubent.

Quam sententiam iuvat etiā, quòd cùm Indi subacti Christiani sint, imò & ad eum finem subigantur, ut Christianam Religionem recipiant, servi effici nullatenus possunt. Nam † recepta iam, communi omnium Christianorum iure, consuetudo introduxit, ut Christiani à Christianis capti, servi non efficiantur: cùm omnes sub uno Crucis signo militent, unicamque Rempublicam constituant, & eiusdem Dei urbis cives, & participes sint, atque adeò inter eos legis Corneliæ, & postliminij fictiones non observātur, ut docent Bartol. & reliqui communiter scribentes in l. hostes, D. de captivis, Abbas Panorm. & alij in cap. sicut 3. de iur. iurand. Ioan. de Terrarubea contra Rebell. tractat. 1. artic. 10. versic. *Decimaseptima conclusio*, fol. 93. col. 4. & plures alij, quos refert, & sequitur Covar. in dict. regul. peccatū 2. par. §. 11. numer. 6. Boërius decis. 178. Lælius Zechi. de Princip. lib. 1. cap. 5. numer. 4. pag. 90. Petr. Vinsfeldi de iniur. cap. 8. quæst. 2. conclus. 10. pag. 550. Anton. Costanus var. quæst. iur. cap. 4. ex num. 20. Petr. Matthæus ubi sup. pag. 537. Salon dict. art. 1. col. 350. versic. *Circa hanc ultimam*, Bañez dict. 2. 2. quæst. 40. artic. 1. dub. 12. in princip. Victoria de iure belli, numer. 42. Pat. Franc. Suarez in tract. de legib. lib. 2. cap. 20. num. 8. pag. 115. & in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. ex num. 13. Pat. Salas in tract. de legib. disp. 2. sect. 3. num. 22. & disp. 20. sect. 3. num. 12. P. Molina de iustitia & iure, tract. 2. disput. 33. col. 158. & disp. 117. col. 461. Ioseph. Gonçalez var. quæst. cap. 38. num. 40. Calistus Remirez de lege Regia Arag. §. 30. num. 56. Simon Maiolus dict. colloq. 2. de bellor. event. pag. 28. & 430. Marquez in dict. lib. 1. cap. 2. & novissimè Ægid. Bened. in l.

51

ex hoc iure, de iust. & iure, tom. 1. cap. 1. num. 7. & sequenti, quod in Gallia ita obsservatur, ut non solùm ibi nulli homines servi efficiantur, verùm ubi semel eius finibus exteræ gẽtis servus pedem intulerit, ex peculiaribus eius legibus, liber constituatur, ut docet Bodinus lib. 1. de Republica capit. 5. Rebell. de obligat. iust. lib. 1. q. 13. n. 7. & Anton. Mornacius in l. vetus, quęst. 75. D. de usufr. Et † hunc morẽ Christianos in servitute non detinendi, sed acceptâ interdũ pecuniâ aliquâ, quasi in capientium præmium, facilè dimittendi, iustissimum & sanctissimum esse agnoscunt DD. suprà citati, quamvis eum damnet Balduinus in §. servi autem, n. 12, & 13. inst. de iure person.

52

Sed ne longè petitis argumentis, & emendicatis, quod aiunt, suffragijs uti videamur, in † nostrorum Indorum specie, omnimodam eorum libertatẽ agnoscunt, & defendũt Episcop. Chiapens. in tract. comprob. suprem. dom. Ind. fol. 74. & in tractat. de las Encomiendas, ratione 11. Petr. Malferitus in cons. 769. apud Mandell. lib. 4. numer. 25. & 101. Victoria passim in 1. relect. de Ind. insulan. num. 23. in fine, & relect. 2. num. 6. & ult. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. per totum, & præcipuè col. 534. vers. *Ex his sequitur*, Salõ ubi sup. col. 551. vers. *Ex his sequitur*, Gregor. Lop. in l. 5. tit. 14. part. 3. verb. *Que si el señor*, Molina dict. tract. 2. disput. 35. & disp. 106. in fine, Rebellus d. lib. 18. quæst. 23. sect. 5. Ioan. Matienzus in l. 12. tit. 19. lib. 5. Recop. gloss. 1. numer. 3. Fr. Eman. Roder. in quæst. Regular. 2. tom. q. 99. art. 4. Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarchia Indiana lib. 5. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. Hieron. Benzo, & eius additionat. lib. 4. histor. Americæ cap. 17. & 18. Matienzus & Azevedus in l. 12. tit. 10. lib. 5. Recop. idem Azeved. in l. 8. tit. 9. lib. 3. Recop. & elegantissimus Pat. Ioseph. Acosta de procuran. Ind. salute, lib. 2. cap. 7. pag. 235. ubi ita concludit: *Atque illud tanquam totius actæ causæ firmamentum adÿcimus, quòd cùm in omnibus Regnis Indiarum tam multa prælia commissa sint, & tot nationes subactæ, nullum tamẽ genus Indorum servituti subiecit Regia lex, quin potius Indos omnes & liberos esse, & suis rebus liberè uti declaravit, gravissimis pœnis propositis, ÿs, qui veluti iure belli captos sibi manciparent.*

53

Quod etiam Nos, aliud agẽtes, tetigimus & probavimus suprà lib. 2. cap. 8. num. 78. & cap. 9. num. 17. & 74. ubi inter alia meminimus † piæ illius, & elegantis Pauli III. R. P. decisionis, quâ Indos omnes utriusque Indiæ, Orientalis scilicet, & Occidentalis veros homines esse, declaravit, & licèt extra CHRISTI Fidem existerent, libertate tamen ac rerum suarum dominio privatos, & privandos non esse, sed esse verè liberos, & non servos, & ad Fidem Christianam verbi Dei prædicatione, & exemplo bonę vitæ invitandos esse, ac secus quidquid fieri contigerit, irritum & inane.

54

Quod ut melius impleri posset, & aliæ simul iussiones Regum nostrorum ad eundem finem tendentes, huius rei curam & executionem Illustriss. Cardinali Taveræ Archiep. Tolet. his pÿssimis verbis iniunxit: *Paulus Papa III. &c. Dilecte fili noster, salutem & Apostolicam benedictionem. Pastorale officium erga oves nobis cœlitus creditas, solerti studio exercentes, sicut earum perditione affligimur, ita promotione lætemur, & non solùm illorum bona opera laudamus, sed ut votivis perfruantur eventibus Apostolicæ meditationis curas diffusius interponimus. Ad nostrum siquidem pervenit auditum, quòd Charissimus in Christo filius noster Carolus Rom. Imperator semper Augustus, qui etiam Castellæ, & Legionis Rex existit, ad reprimendos eos, qui cupiditate æstuantes, contra humanum genus inhumanũ gerunt animum, publico edicto omnibus sibi subiectis prohibuit, ne quisquam Occidentales, aut Meridionales Indos in servitutem redigere, aut eos bonis suis privare*

præsumat. Nos igitur attendentes Indos ipsos, licèt extra gremium Ecclesiæ existant, non tamen sua libertate, aut rerum suarum dominio privatos, vel privandos esse, & cùm homines, ideoque fidei & salutis capaces sint, non servitute delendos, sed prædicationibus, & exemplis ad vitam invitandos fore, ac propterea etiam Nos talium impiorum tam nefarios ausus reprimere; & ne iniurijs, & damnis exasperati, ad Christi Fidem amplectendam duriores efficiantur, providere cupientes. Circumspectioni tuæ, de cuius rectitudine, providentia, pietate, & experientia in his, & alijs specialem in Domino fiduciam obtinemus, per præsentes committimus, & mandamus, quatenus per te, vel alium, seu alios, præfatis Indis omnibus in præmissis efficacis defensionis præsidio assistens, universis & singulis cuiuscunque dignitatis, status, conditionis, gradus, & excellentiæ existentibus sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, si secus fecerint, ipso facto incurrenda, à qua non nisi à Nobis, vel Romano Pontifice pro tempore existente, præterquàm in mortis articulo constituti, & satisfactione prævia absolvi nequeant, districtius inhibeas, ne præfatos Indos quomodolibet in servitutem redigere, aut eos bonis suis spoliare, quoquomodo præsumant: ac contrà non parentes ad declarationem incursus excommunicationis huiusmodi, ac ulteriora procedas, & alia in præmissis, & circa ea necessaria, seu quomodolibet opportuna statuas, ordines, & disponas, prout prudentiæ, probitati, & religioni tuæ videbitur expedire. Super quibus tibi plenam & liberam facultatem concedimus per præsentes, in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque. Dat. Romæ apud S. Pet. sub annulo Piscatoris die XXIIj. Maij, M.D.XXXVIj. Pontificatus nostri anno tertio. Blosius.

55 Et idem sensisse, ac iussisse † videtur Clemens IIX. dum in alio Brevi Apostolico, ad has provincias misso, sic exorditur: *Nos igitur etiam ad partes à Curia Romana longo terrarum, mariumque intervallo distantes, aciem nostræ Maiestatis reflectentes, ac Christi fideles illarum partium, tanquam teneros novæ plantationis palmites suavi mansuetudinis imbre irrigare volentes.*

56 Sed in hoc dici vix † potest, quantum Regum Catholicorum cura, piusque & solicitus labor splendeat, cùm tam vivi, quàm morientes nihil prius, aut antiquius habuerint, quàm Indorum spirituali & temporali saluti consulere, & eorum audaciam compescere, qui illos in servitutem, quovis colore quæsito, ducere præsumebant. Quod satis ostendit clausula testamẽti Elisabethæ Reginę Catholicę, & enixæ iussiones, quas in cap. præcedenti ex numer. 28. congessimus, & plurimæ alię, quarum luculentam narrationem facit Anton. de Herrera in dict. histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 7. 11. & 12. & lib. 7. cap. 12. & decad. 2. lib. 1. cap. 3. ex quibus constat, summo semper studio curasse, & omnibus Ducibus, Gubernatoribus, ac militibus sub gravissimis pœnis in mãdatis & instructionibus præcepisse, ut Indos in sua naturali libertate relinquerent, eodemque iure, ac cæteros ipsorum Regum vassallos censerent; serioq; † & nimis asperè Christophoro Columbi excessum reprehendisse, quòd tercentos Indos ex insula Sãcti-Dominici in Hispaniã miserat, & inter amicos, tanquàm servos, per procuratores suos distribui mandaverat, eosque in patriam reduci & libertate donari sub mortis interminatione iussisse.

57

58 Posteà quoque, cùm † sub Imperatore, ac Rege nostro Carolo Quinto, petulantes aliqui milites quàmplures Barbaros ex diversis insulis caperent, & in alias traductos, tanquàm servos, imò verius tanquam pecudes venderent, & auro, margaritisque legendis, metallis fodiendis, & alijs laboriosis operibus mancipatos, absumerent: aliæ plurimæ, & severissimæ

leges

leges editæ sunt, quibus omnes generaliter Indi suæ libertati restitui; in eaque tueri iubentur, caulis, & rationibus, quæ in contrarium prætexebantur, insuperhabitis. Quarum legum, & ordinationum curam ac pietatem meritò referunt, & extollunt Acosta, Molina, Rebellus, & alij Auctores suprà relati, easque his commentarijs inserere, non gravarer, nisi omnes ferè iam typis excussæ reperirentur in 4. vol. sched. ex pag. 361. ad 381. ubi etiam Indos Brasilienses, vel ex India Orientali ad has Occidētales adductos, aut Maurorū infectione perversos, eodem iure censendos esse præcipitur.

Historiam verò earumdem legum, & crebras, ac singulis fermè diebus repetitas, ad eas ferendas, & efficaciùs exequendas consultationes, passim, ultra alios, in suis decadibus narrat, & colligit Anton. de Herrera in d. hist. gener. Ind. decad. 3. lib. 9. cap. 2. & lib. 10. cap. 10. & decad. 4. lib. 4. cap. 3. & 10. lib. 5. cap. 2. lib. 6. cap. 9. lib. 9. cap. 14. lib. 10. cap. 5. & alibi sæpè.

59 Et licèt † aliquando bellum geri, & servitutis iure uti permissum fuerit adversus nonnullos Indos Canibales, Caribes, & Chichimecas vocatos, & adversus alios, qui nimis Barbari, & rebelles esse dicebantur, vel anttopophagi, aut omnino efferati, & inhospitales, Regibus, Regijsque Consiliarijs, sinistris quibusdam relationibus deceptis, veriùs quàm informatis, ut refert idem Herrera decad. 1. lib. 6. cap. 10. lib. 8. cap. 12. lib. 9. cap. 13. lib. 10. cap. 16. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. ultim. lib. 10. cap. 5. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. & decad. 4. lib. 7. cap. 6. Postmodum tamen securius, & congruentius visum fuit, ut prædictis permissionibus non obstantibus, hi quoque Indi naturali suæ libertati restituerentur, & suavioribus, quibus fieri possit, medijs ad CHRISTI caulas, & voluntariam nostrorum Regum obedientiam adducerentur, ut constat ex l. 21. Indiar. quam refert, & laudat Matienzus in l. 12. titul. 10. lib. 5. Recop. gloss. 1. num. 3. & ex alijs plurimis, quæ habentur in dict. 4. vol. schedul.

60 Etenim, † etsi inficiandum non sit, aliquando Indos apostatas, contumaces, & nostris insidiantes, aut rebellantes, bello puniri, & servitutis iugo compesci posse, ut de Indis Chilensibus, & alijs diximus suprà hoc libro cap. 4. num. 6. & sequentibus. Cùm

61 tamen † primis illis temporibus nimis à Ducibus & militibus in capiendis, & vendendis quovis colore Indis, excessum fuisset, ut probat, & plorat Episcop. Chiapensis in peculiari tractat. de Indis qui effecti sunt servi, & Anton. de Herrera decad. 1. lib. 8. cap. 9. sanctè, & prudenter omnes indistinctè propter dubium libertate donari nostri Reges statuerunt, ut benè considerat idem Episcopus Chiapens. & Molina de iustitia & iure, dict. tractat. 2. q. 35. in princip. ubi adducit si-

62 mile † de filijs parvulis Granatensium rebellium, qui à Pijssimo Rege nostro Philipo II. liberi etiam declarati sunt propter opinionum varietate, licèt eidem Auctori verè servos esse probabilius videatur, in quo eandem historiam referens, contrariam sententiā, & sic dictos parvulos liberos esse, alijs relatis, probat, & sequitur Mag. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 12. col. 1122.

63 Et facit † quod in simili casu de mercatore gregis Æthiopum, qui dubitat, an aliqui ex illis iustè servi effecti sint, nec potest eos ab alijs distinguere, tradit Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 10. sect. 1. num. 4. vers. *Addunt aliqui.*

64 Est enim † libertas res inæstimabilis, ac propterea cunctis rebus favorabilior, & cui semper in dubijs causis deferre tenemur, l. libertas, l. quoties dubia, D. de regul. iur. l. lege Iuliâ, D. de

ma-

manum. testam. l. inter pares, D. de re iud. §. fin. instit. quibus ex caus. manum. licet, cap. licèt, de coniug. serv. cap. fin. de sent. & re iud. Vnde † libertatis favore multa cõtra communes iuris regulas statuta sunt, §. fin. instit. de donat. & eius datio pia, & meritoria censetur, l. 1. versic. *Sin autem*, & ibi Bald. C. de com. servo. cum pluribus alijs, quæ congerit Tiraquel. de privileg. piæ causæ in præfat. versic. *Limita quod dictum est*, & privileg. 9. in fine, Menchaca de success. progressu, lib. 3. §. 27. num. 18. Nihilque † gratius eâ prestari potest, cùm in quacunque fortuna hominem beet, & eius privatio mortalitati comparetur, l. Paulus, §. 1. D. de fideicomm. libert. l. servitutem, D. de regulis iur. ubi Petr. Faber, & Ræward. l. qui mortui, D. de verbor. signif. & Lucas de Pena Quintiliani locum adducens in l. 1. C. ne quis liber invitus, actum Reipub. gerere cogatur, lib. 11. cui simile est aliud D. Ambros. lib. 3. off. cap. 14. dum servitutem liberis omni supplicio graviorem esse inquit.

65

66

67

Quo † etiam ex fonte haurire, & defendere facilè possumus, prædictarum legum, sive schedularum, & ordinationum Regiarum praxim, dum iubent, omnes generaliter Indos de plano, ac levato (quod aiunt) velo, seu breviter, & summariè in libertate constituendos esse, quamvis in figura, & quasi possessione servitutis reperiantur, si domini illicò iusto, & legitimo bello se eos habuisse nõ demõstraverint, quibus hoc in casu probationis onus iniũgitur. Sic enim earum verba habent, & precipuè legis anni 1543. & epistolæ anni 1545. missæ ad Regiam Cancellariam insulæ Hispaniolæ, & alterius anni 1548. & schedule anni 1553. missæ ad Cancellariam Mexicanam, quæ extant dict. 4. tom. pag. 370. & sequentibus: *Ordenamos i mandamos, que las Audiencias de las nuestras Indias, llamadas las partes, sin tela de juizio, sumaria i brevemente so la verdad sabida, pongan en libertad à los Indios que se huvieren hecho esclavos contra razon i derecho, i contra las provisiones, è instrucciones por Nos dadas, si las personas que los tuvieren por esclavos no mostraren titulo como los tienen, i posseen legitimamente: i la orden que cerca de ello debeis tener, es, que en lo que toca à los esclavos hechos por via de guerra, ante todas cosas, sin esperar mas probança, ni aver otro mas titulo, sin embargo de qualquier possession que aya de servidumbre, ni que estèn errados, pronuncieis por libres todas las mugeres de qualquier edad, i todos los varones niños que eran de catorze años abaxo al tiempo que los tomaron, que se ayan tomado en qualquier guerra, entradas, ò rancherias, que se ayan hecho en tierra de Indios, amigos, ò enemigos, porque estos no se pudieron hazer esclavos, aunque fuesse por ocasion de rebelion. I a los que se huvieren hecho esclavos en guerra, que no sean de los susodichos, si el posseedor no probare; que el Indio que tiene por esclavo fue avido en guerra justa, i que se guardò i cũplio en ella las diligencias i forma dada por Nos, darlosheis por libres, aunque no se pruebe por los Indios cosa alguna, por manera que cargueis la probança al posseedor, i no al Indio, aunque estèn herrados, i tengan carta de compra, ò otros titulos de posseedores de ellos, porque estos tales por las presunciones que tienen de libertad en su favor, son libres, como vassallos nuestros, &c.* Et idem seriò, graviterque præcipitur in ordination. anni 1563. datis huic Regie Cancellariæ Limensi, & alijs Indiarum, capit. 70. ibi: *Procurando, que los dichos Indios sean mui bien tratados, è instruidos en nuestra santa Fè Catholica, i como vassallos nuestros libres, que este ha de ser su principal cuidado, i de lo que principalmente hemos de tomar cuenta, i en que mas nos han de servir.*

Etenim † licèt regulariter ij, qui in possessione, & statu servitutis moran-

68

rantur, servi iudicari debeant, l. moveor, C. de servis exportan. Illisque ad libertatem proclamare volẽtibus, eius probandæ necessitas incumbat, l. liberis 7. §. fin. D. de liber. caus. l. non ideò in fine, C. eod. l. vis eius, C. de probat. l. 27. titul. 14. part. 7. cum alijs traditis ab Azone in summa, C. ubi causa stat. ubi hoc firmiter tenendum dicit. Vbi tamen qui ita possidentur, facto potius quàm iure, & per vim, ac dolum se in servitutem deductus, & detentos allegant, atque queruntur, possessor quoque, sive detentor suæ possessionis titulos & causas probare tenetur, ne aliàs fraudem suam fateri videantur, ut eisdem illis iuribus admonemur: quibus consonat text. in l. filius in fine, l. circa eum, l. si quis, D. de probat. & l. eam quæ, C. de liberali causa: quia ut tradit Bartol. in dict. l. liberis, §. fin. post glos. ibi verb. *Dolo malo*, & Paul. de Castro in l. ad probationem, la 2. C. de probat. 69 possessio † vitiosa non relevat quem ab onere probationis, l. sive possidetis, C. de probat. optimus text. in cap. ad decimas, de restitut. spoliat. melior textus, & in quo hæc praxis magis quàm in superioribus declaratur, 70 † in l. 5. titul. 14. part. 3. ubi Gregor. Lupus, verb. *Que si el señor*, ita in nostris terminis notabiliter inquit: *Et ex hoc patet iustitia illius legis editæ contra tenentes Indos in possessione servitutis, quæ pronuntiata fuit anno 1543. in oppido de Madrid, licèt prius data Barchinonæ anno proximo præcedenti.*

Et idem in similibus casibus resolvit Otalora de nobil. cap. 2. 2. par. 3. partis principal. num. 4. Fulvius Pacianus de probation. lib. 2. cap. 19. à num. 1. & num. 9. & Zevallus pract. comm. tom. 4. quæst. 900. à num. 121. Maximè quando contra possidentem 71 extat iuris naturalis † constitutio, quæ omnes homines liberos, ut diximus, fecit, & nisi peculiari aliquo, & iusto titulo in servitutem devenisse probetur, eos in primitivo illo, & naturali statu manêre præsumit, ut pluribus probat Bursatus cons. 8. num. 17. & cons. 46. num. 23. lib. 1. Tiber. Decianus cons. 33. num. 50. & 53. vol. 1. & latè Mascard. de probation. vol. 2. conclus. 977.

Qvibvs ita suppositis, & probatis, parum aut nihil obstabunt argumenta, quæ in contrarium pro Indorum servitute perpendimus. Nam ad primum respondetur, fatendo quidem ex iustis, & legitimis bellis servitutem induci, † Indos tamen nun- 72 quam, aut raró eâ intentione, & iustificatione impetitos fuisse, ut capti servitutis iugo submitti deberẽt, cùm potius, ut sæpè diximus, & probavimus, pro eorum commodo, & utilitate Catholicorum Regum expeditiones ordinarentur, & eorum barbaries aut hebetudo non sufficeret, ut in numero servorum civilium haberi possent, ut præter alios tradit Victoria dict. relect. 1. de Indis, num. 23. in fine, & in 2. relect. num. ultim. Neque etiam † si aliquando in Hispa- 73 nos irruisse, aut rebellasse prætexatur. Tali enim in casu, ut inquit idem Victoria in dict. 2. relect. num. 6. liceret quidem Hispanis se defendere & servato moderamine inculpatæ tutelæ, aggredientes, aut rebellantes compescere, non tamen alia belli iura in eos exercêre, quæ diversa esse debent adversus homines verè noxios, & iniurios, & adversus innocentes, & ignorantes, & iusto aliquo timore, vel terrore, sibi caventes. Sicut etiam aliter vitandum est scandalum Pharisæorum, aliter pusillorum, & infirmorum. Et quia † nunquam 74 potest iustum esse bellum, ubi nulla eo digna præcessit iniuria, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 4. art. 1. & latè Pat. Suarez in tract. de charit. tract. 3. disp. 13. sect. 4. à num. 1.

Secvndò † non obstat secun- 75 dum argumentum ex opinione Men-

chacæ deductum, qui etiam ex iniusto bello iustam captivitatem induci posse, contendit. Nam hæc sententia manifestè convincitur ex iuribus, & auctoribus suprà num.6. citatis. Nec eam iuvat, quod Menchaca supponit, bellum scilicet ex utraque parte iustum dari non posse. Nam † licèt id quoad veritatem procedat, opinione tamen hominum, quæ ex proprijs affectionibus suas iniurias metitur, benè potest utrimque iustis, vel saltem apparentibus rationibus decertari, ut præclarè docet Victoria in relect. de iure belli, num. 32. & sequentibus, Covar. dict. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 6. Sotus lib. 5. de iust. & iur. quæst. 1. art. 7. Gregor. de Valencia tom. 3. Comment. Theol. disput. 3. quæst. 16. de bello, punct. 2. vers. *Nonò certum est*, & Pat. Suarez ubi sup. sect. 6. ex num. 1. & Mag. Marquez in Gubernat. Christ. pag. 313. Vnde qui nullam veram, aut saltem verosimilem, ac probabilem causam ex sua parte habet, iustè bellare non poterit, & longè minus tali bello captos sibi servos efficere.

76

Præterquàm quòd ut daremus simpliciter, ex quovis bello etiam iniusto captivitatem induci posse: id † tamen procederet, si auctoritate Principis, superiorem non recognoscentis, tale bellum indictum esset, & forma ab ipso tradita in bellando servata fuisset. Quod omnino in quovis bello inferendo desideratur, ut constat ex l. 1. C. ut armor. usus lib. 11. cap. quid culpatur 23. quæst. 1. cap. 1. 23. quæst. 2. Bart. in l. hostes num. 9. D. de captivis, Doct. communiter, præcipuè Paul. Castrens. Iason. & Fortun. Garcia in dict. l. manumissiones, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Andr. de Isernia in titul. quæ fuit prima causa benef. amitt. §. item si inter cætera, Petr. Bellin. in tract. de re militari 1. part. tit. 5. & 2. part. titul. 12. Franc. Arias in tract. de bello, & eius iustitia, num. 58. & seqq. Covar. dict. reg. peccatum 2. par. §. 11. num. 8. vers. *At hæ leges*, eod. Mēchac. dict. lib. 1. controvers. cap. 9. num. 15. Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Victoria in relect. de iure belli, numer. 53. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. vers. *Dubitatur quartò*, col. 1182. optimè Molina, qui alios allegat d. tract. 2. de iust. & iure, disput. 100. & seqq. Camillus Borrel. de prestan. Reg. Cathol. cap. 32. ex num. 3. & num. 98. & sequentib. & novissimè D. Melchior de Valencia illust. tract. iur. tract. 2. cap. 5. num. 16. Vnde † antiquâ Augustali lege ita cavebatur: *Si quis privatim sine publico scito pacem bellumve fecerit, capitale esto*. Reique † Maiestatis dicuntur, qui invito, aut inconsulto Principe, quovis modo audent bellum inferre, ut dixi in c. precedenti n. 90.

77

78

79

Quapropter cùm ad debellandos Indos Principis auctoritas, & licentia regulariter non intervenerit, sed imò cōtrarium sæpèsæpius edixerint, ut passim provavimus, † non potuerunt ex eiusmodi bellis in legitimam servitutem deduci, non magis, quàm si à pyratis, aut latrunculis caperentur, l. postliminium, §. à pyratis, l. hostes 24. l. latrones 27. D. de captivis, l. hostes, D. de verb. sign. l. qui à latronibus, D. de testam. cum alijs, quę tradit Bellinus dict. tit. 12. num. 6. Covar. dict. num. 8. vers. *Ipse denique*, Gregor. Lop. Madera lib. singul. animad. cap. 18. num. 4. Alber. Gentilis tract. de legation. lib. 2. cap. 9.

80

Et hinc † meritò dixit Baldus in cap. 1. hìc finitur lex Conradi num. 6. in usib. feudor. iniusta bella esse manifesta latrocinia: & magis in terminis Pat. Molina ubi supra, disputat. 101. Quod etiam ubi † bellum iustum, & legitimum est, si tamen milites contra expressam, aut præsumptam voluntatem supremi Principis, qui bellum indixit, aut Ducum, à quibus reguntur, etiam dum sunt

81

82

in

in ipso bello, aliquid excedunt, & audent, utique sine legitima auctoritate id efficere iudicantur; ac proinde peccatum committunt, & ad restitutionem damnorum, quæ dederunt, tenẽtur, iuxta distinctiones quas ibidem subiungit, apponens exemplũ in excessu belli Lusitanici sub Albano Duce. Et idem in specie servitutis ipsorum Indorum, de quibus tractamus, concludit Episcop. de Chiapa in dict. tract. de Indis servis effectis, fol. 2.

Ad tertium verò argumentum, 83 † quod ex l. postliminij 5. §. in pace, D. de captivis, & Petri Bellini opinione deduximus; facilè respondetur, Pomponij verba, ad tuendam Indorum servitutem, nullo modo conducere. 84 Nam † quamvis citra bellum, & hostilem causam, extraneas gẽtes capi posse, & servos fieri tradat; intelligi tamen debet de ijs, qui nobis inimici erant, & semper ad nocendum parati, licèt actu adversus eos bellum non exerceretur, 85 † neque hostes verè appellari possent, quia nõ erat eis solemni more bellum indictum, iuxta dict. l. hostes 24. eodem tit. & l. hostes 118. & l. quos nos hostes 234. D. de verb. signific. l. 7. tit. 33. part. 7. 86 Et ea † quæ de clarigatione, & belli apud Romanos indicẽdi formâ tradunt Alciatus, Brechæus, Fornerius, Rebuf. & Goeddeus ibidẽ, Brissonius lib. 2. select. cap. 6. & 7. Alexan. ab Alexand. lib. 1. genial. cap. 12. & Petr. Gregor. lib. 19. Syntagmat. cap. 12. D. Valencia ubi suprà num. 17. & 18.

Et hoc est quod ad interpretationem eiusdem textus adnotare voluit Accursius ibidem, verb. *Hospitium*, quem sequuntur Odofredus, Alberic. & alij, & idem Albericus post Ioan. Fabr. in l. cùm cognatum, C. de ingen. manumissis. Cæterùm si Pomponio proponeretur gens aliqua, quæ nec usquam nobis infesta fuit, nec esse cogitabat, qualis hæc Indorum esse cõperitur, dubitandum non est, quin contrarium respondisset. 87 Nam † sola ratio, quòd gens illa extranea esset, & nullo nobis fœdere, aut amicitiâ coniuncta, sufficiens esse non poterat, ad capiendos, & servos efficiendos illos, qui ex ea natione ad nos securi, & pacifici bonâ fide adventassent, cùm natura ipsa inter omnes homines cognationem, & necessitudinem quandam constituat: & consequenter alios alijs insidiari nefas sit, l. ut vim, D. de iust. & iure, cum alijs, quæ congessi sup. lib. 2. cap. 13. num. 12. & 85. Præsertim cùm eodem naturali iure dictante, hominibus per regiones quantumvis extraneas & remotas peregrinandi ius sit, eoque citra iniuriam privari non possint, ut plenè etiam observavi eod. lib. 2. cap. 20. num. 34. & sequentibus.

Et eodem modo respondêre possumus ad text. in l. mulier 6. D. eodem titul. de captivis, ubi mulierem a latrunculis exteræ gentis captam, & iure commercij venditam, verè servam effectam, & postliminij ius in ea observari Pomponius ostendit, quamvis aliter explicet Valencia ubi sup. num. 12.

Quibus adijcio, quòd quamvis admitteremus casu aliquo, verum, & iustum esse posse illud Pomponij responsum, simpliciter, & absolutè prolatum: intelligendum planè esset in extero capto dum vadit ad extraneos: 88 † non autem in extraneis, alieno Orbe quæsitis, & in proprijs laribus quietè, & securè degentibus, inopinatisque nostrorum classibus impetitis: quales fuisse constat hos Indos, de quibus tractamus: hi enim ob id tantùm quòd extranei essent, nullo iure, aut ratione servi effici possent: 89 prout † tandem agnoscit Pet. Bellinus dict. titul. 12. subijciens, hac fortè de causa motos Reges Hispaniæ, pro Christiana pietate, quam summè colunt, iussisse, illas gentes, si Christo initiarẽtur, suis legibus liberas vivere. Quibus anteà

nobis, nec de nomine cognitis, nihil nec nos, nec Romani ipsi (si eorum tempore detegerentur) imputare possent, cur ad offerendam amicitiã, percutiẽdum fœdus, & ius hospitij ineundum non accessissent. Quæ † singula qualiter à Romanis peragerentur, pulchrè ad interpretationẽ, & illustrationem illius textus (quem Accursius hac in parte non intellexit) observat Guillelmus Budæus in annot. posteriorib. ad Pandect. pag. mihi 194. & sequent. Pet. Heigius miscell. q. 1. p. q. 11. Renat. Choppin. de doman. Franciæ lib. 3. tit. 26. à num. 19. & plures alij relati per Sebastian. Nævium in sistemat iur. ad eand. l. 5. & ad l. non dubito 7. cod. tit. de captivis, & diximus aliqua sup. lib. 2. cap. 15. num. 17.

90

DENIQVE † quarto argumento ex similitudine Æthiopum servorum deducto, respondeo, magnum quidem bonum Barbaris istis in Fidei, & aliarum rerum communicatione ab Hispanis collatum fuisse, hoc tamen servitutis irrogatione pensari non debere, quæ directo eidem bono repugnat. Nam † quamvis certum sit, eos, qui iure gentium verè sunt servi, per baptismi susceptionẽ iure Civili, vel Canonico inspecto, nequaquam liberos effici, cap. si quis servum 1. & 2. 17. q. 4. Cæsar Vrsilis in addit. ad Afflict. decis. 151. num. 9. Baeza de inope debit. capit. 17. num. 31. & 32. Brun. à Sole in quæstion. legalib. quæst. 17. num. 35. & quæst. 18. per tot. Decius cõs. 130. de pœna temporali loquẽs, Tiraquel. de pœn. temp. causa 25. Pacianus de probation. lib. 2. cap. 14. num. 20. & Calist. Remirez de lege Regia, §. 32. num. 14. Eos † tamen qui naturâ suâ liberi sunt, Sacramentum illud fortius in sua libertate confirmat. Quod Deus vult semper liberè recipi, & suavibus atque opportunis medijs ac modis tractari, non verò per captivitatem, aut deceptionem, ut sup. num. 35. & seqq. latius consideravimus.

91

92

93

Vnde meritò post Victoriam, Sotũ, & alios, concludit Michaël Salon in 2. 2. 1. tom. quæst. 3. de domin. art. 1. col. 351. vers. *Ex his sequitur*, & col. seq. nõ aliter † Indos, & Æthiopes, qui à Lusitanis & Hispanis capiuntur, servos effici posse, quàm si volentibus Evangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant, & ut resistentibus prædicationi Evangelicæ bellum inferatur: vel si ipsi existentes maiores viginti quinque annorum, se ipsos suâ sponte vendant, vel filios suos compulsi necessitate. Quod idem probat etiam Domin. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. col. 534. vers. *Ex his sequitur*, ubi ne resistẽtiam quidem admittit, si postea Barbari resipiscant, quia hoc bellum cederet in scandalum Evangelij recipiendi. Et magis dissertè Ludov. Molina dict. tract. 2. disput. 106. in fine, ubi ait, † quòd quando bellum infertur, ad liberandum, & subveniendum innocentibus, ut in nostro casu, & ob bonum eorum, nõ autem ad recuperandum aliquid proprium, neque ad vindicandam propriam iniuriam, nõ plus fas est bellantibus de bonis adversariorum sibi sumere, & usurpare, quàm expensas belli, & recompensationem iniuriarum, & damnorum, si quæ ab adversarijs inter bellandum acceperunt: reliqua verò debentur ijs, in quorum gratiam pugnatur.

94

95

Neque magis hoc servitutis ius respectu illorum Indorum iustificabitur, quos aliqui iure emptionis se possidere dicebant, eò quòd vel ipsi se vendidissent, vel ab alijs, qui eos bellis iustis ceperant, venditi essent. Nam etsi verum sit, his modis legitimam servitutem induci, ut probant iura in argumento relata † in his tamen Indiarum Occidentalium provincijs numquam, aut rarò eiusmodi bella, & iura servitutis exercebantur, ut benè probat Episcop. Chiapens. in d. tract. de Indis servis effectis, licèt Indorum mãgones hos & alios colores prætexerẽt, ad eos

96

ca-

capiendos, sive furandos, & servorum more vendendos, aut possidendos, atque ex alijs provincijs in alias transportãdos. Quas cautelas, & damna ex illis sequuta sigillatim enumerat, & reprehendit Chiapens. ubi sup. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 8. cap. 9.

97 Estque † eis simile, quod de Phoenicibus in Hispaniæ nostræ historijs cõperimus apud Florianũ lib. 2. cap. 11. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 15. §. 5. qui non solùm ab ea aurum, & argentum, 98 & pretiosa alia furati sunt, † quibus Tyrus, ipsorum Phoenicum Metropolis, ditissima, & potentissima inter reliquas Orbis nationes eo tempore habita fuit, ut constat ex Isaia cap. 23. Exechiel cap. 26. & sequentib. Oseæ cap. 9. Verùm incautos quoque Hispanos, varijs technis, & simulationibus furabantur, & in Phoeniciam, aliasque provincias deductos tanquàm servos vilissimos distrahebant. Vn-99 de † à Tago, insigni, & aurifero Hispaniæ fluvio, Tagormæ, sive Thogormæ nomen manasse, putat Dom. Gregor. Lop. Madera in Monarch. Hisp. cap. 3. fol. 19. cuius mentionem fecit Ezechiel dict. cap. 27. dum inquit: *De domo Thogormæ equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum.* Sed quoniam Thogormæ nomen Hispaniæ non convenit, sed cuidam Phrygiæ Asiæ Minoris provinciæ, ut docent interpretes super cap. 10. Genes. Ioseph. lib. 1. antiquit. cap. 6. & Pontanus ubi suprà, congruentius, imò expressius de ea accipi poterunt verba, † quæ idem Propheta statim subnectit: *Græcia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui, mancipia, & vasa ærea adduxerunt populo tuo*, certum est namque *Thubal*, appellationem, pro Hispania in sacris litteris, & in alijs antiquis auctoribus usurpari, ut diximus sup. lib. 1. cap. 15. num. 51. 100

101 Porrò, † qui ita homines liberos capiunt, aut rapiunt, eorum iustam servitutem non adipisci, sed gravissimum plagij crimẽ committere, eiusque poenis tenêri, apertè constat ex Deuter. cap. 24. l. 1. & per totũ, D. & C. ad leg. Flav. de plagiarijs, l. 22. tit. 14. par. 7. Alciato lib. 1. Parerg. cap. 13. † Qui 102 multum laborat in exponendis verbis l. ult. C. ad leg. Flav. de plagiar. quæ sibi contraria esse videntur; sed rectè ex C. Theodos. restituuntur à Duaren. lib. 2. disput. cap. 20. ubi aliqua de eodem delicto commemorat, & plura Iul. Clar. & Baiard. in prax. crim. §. fin. q. 68. verb. *Plagiarius*, Menoch. de arbitrar. casu 536. & Pet. Gregor. lib. 36. Syntag. cap. 31.

Et ut concederemus, aliqua bella, & servitutis iura inter hos Indos Occidentales cognita, & usitata † fuisse, 103 ut inter Mexicanos usitari solita, tradit Chiapa ubi suprà, fol. 10. Anton. de Herrera decad. 3. lib. 4. cap. 17. in fine, & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Indiana lib. 14. cap. 15. & seqq. Adhuc † tamen ut idem Chiapa pro-104 sequitur, multum dubitari posset, an Indi à nostris hoc colore possessi, servi esse deberent, cùm sibi de illorum bellorum iustificatione non satis constaret: maximè postquàm omnes ad Fidem conversi sunt: † cùm ea restitui 105 soleant, quæ modo, vel tempore infidelitatis illicitè acquisita erant, ut dicimus in habente plures uxores, & in usurario, cap. gaudemus de divortijs, cap. post miserabilem de usuris, cap. Iudæi de consecr. dist. 4. cap. 1. & per tot. dist. 11. & 12. & tractat optimè D. Augustinus lib. 19. de Civit. Dei, cap. 17. & 19. Tenemur † quippe 106 Christiani ex præcepto Divino ad tollendas, & evitandas malas leges infidelium, vel saltem ad non operandum secundùm eas, ne videamur, illas approbare, ut inquit D. Paul. 1. ad Corinth. cap. 8. & ad Rom. 10. D. Thom. 2. 2. quæst. 124. art. 5. & quæst. 3. art. 2. Et † qui à latronibus comparasse so-107

liti sunt, latrones iudicari solent, l. incivile, C. de furtis ibi: *Cavete igitur cautius negotiari, ne non tam in damna huiusmodi, sed & criminis suspicionem incidatis.*

108 QVIBVS etiam rationibus † difficilem, & cœnosam, milleque scrupulis plenam reputat Lud. Molina dict. tract. 2. disput. 35. & 36. Æthiopum mancipiorum nundinationem, quæ à Lusitanis plurimum frequentatur, dicentibus, se illos ab alijs Æhiopibus emisse, qui inter se intestinis bellis digladiantur. Additque, paucos ex mangonibus visos esse, quibus hæc negotiatio profecerit, & plura infortunia non adduxerit, quamvis 109 nimis quæstuosa videatur: † ementes tamen ab illis in utroque foro securos esse, modò non sciant, vel dubitent, quò l illi servi, qui sibi venduntur, sunt iniustè, & illicitis modis quæsiti. Quod idem tandem post longam disputationem resolvunt Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 2. articul. 2. Ledesmius in 2. 2. quæst. 18. articul. 1. dub. 11. post secundam conclusionem, & novissimè August. Barbosa in Pastorali, 1. part. titul. 3. cap. 2. num. 37. Maximè si verum est, ut fama fert, quod iocalibus ad naves usque pelliciuntur, & ad nos, velint nolint, exportantur, vel quòd plurimi parvo pretio comparantur, quod etiam efficit servitutem iniustam. Nã 110 ad hoc, † ut quis possit effici servus in perpetuum, debet pretium esse æquale servituti, ut per Navar. in Manuali cap. 23. num. 95. & Molinam disput. 33. col. 163. Quibus consentit Mercatus lib 2. de contract. cap. 20. & Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 10. sect. 1. & 2. Vbi ex num. 23. cum Molina dict. disput. 35. conclus. 111 1. & 3. de illis † mancipijs agere incipit, quæ ex India Orientali adducuntur: & concludit, iustè ibi à mercatoribus, & ubique emi, si ex illis Regnis sint, quibus cum bellum iustum Lusitani gerunt, & eodem belli tempore exportentur. Iapponienses autem, aut Sinas servos effici nõ posse, idque sæpè Regijs Lusitaniæ ordinationibus cautum, nisi fortè se ipsos, aut filios suos causâ famis, vel urgentis necessitatis vendiderint, quod sæpè facere solent.

Quæ omnia notatu dignissima censeo, † propterea quòd hisce ultimis 112 annis plurimæ lites à dictis Orientalis Indię mancipijs ad libertatem proclamantibus in hoc Regio Limano Conventu institutæ sunt, & varianti bus iudicum sentẽtijs terminatæ. Quidam enim eos statim liberos declarabant, illarum schedularum seriem ac tenorem sequuti, quarum sup. ex num. 56. meminimus, & † cuiusdam epistolæ 113 Caroli V. Imper. ann. 1550. ad Prętorium insulæ S. Dominici missæ, quæ habetur in 4. tom. sched. impres. pag. 373. & expresè iubet, ne aliqui Indi servi in his Occidentalibus regionibus efficiantur, etiam si ad eas ex Orientalibus adsportentur, his verbis: *Nos tenemos mandado, que no se hagan esclavos ningunos Indios en sus tierras, i ansi no avemos de permitir, ni dar lugar a que Indios algunos lo sean, sino libres, aunque sean de la demarcacion del serenissimo Rei de Portugal.* Et alterius ann. 1570. ad Proregem Mexicanum, & Michaëlem Legaspium Philippinarum gubernatorem directæ, eod. tom. pag. 374. Quæ etiam in Indis illis in regionibus Machometis perfidiâ deceptis, idem servandum esse, his verbis edicit: *Estareis advertido, que si los tales Moros son de su nacion, i naturaleza Moros, i vinieren a dogmatizar su secta Mahometica, ò a hazer guerra a vosotros, ò a los Indios, que estã a Nos sujetos, ò a nuestro Real servicio, los podreis hazer esclavos: mas a los que fueren Indios, i huvieren tomado la secta de Mahoma, no los hareis esclavos por ninguna via, ni manera que sea, sino procurareis de los convertir*

i persuadir por buenos i licitos medios a nuestra santa Fè Catolica.

114 Alij verò iudices cùm † viderent leges Castellani,& Lusitani Regni diversas esse, & utrumque proprijs suis ordinationibus & cōsuetudinibus gubernari, licèt iam sub eodem Rege esse cœperit, non audebant facilè pro Orientalium Indorum libertate sententiam ferre, si eorum possessores iustos, & legitimos titulos exhiberent, iuxta illarum regionum praxim, & consuetudinem Episcoporum, & Regiorum Auditorum auctoritate munitos. Neque prædictis schedulis horum servorum ius olim & nunc in Orientali India, & in Lusitania & Nova Hispania servatum,temere immutandum esse dicebant, l. minimè,D.de legibus, l.si quando, C.de inoff. testam.

In quo opinionum, & argumen-
115 torum conflictu, Ego † Imperatoris consilium sequutus in l. si aviam, C. de ingen. manum. *Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres*, per litteras de hac quæstione consului præstantissimum, & eruditissimum virum Dom. D. Antonium de Morga,Quitensis nunc Senatus meritissimum Præsidem,qui in Philippinis insulis, & alijs adiacentibus, pluribus annis Gubernatoris officio functus, quæ ibidem cum his mancipijs Orientalibus servarentur, melius, & penitius intelligere poterat. Qui mihi, ultimæ opinioni adhærens, respondit, aliquas esse Orientalis Indiæ provincias Maurorum, ut plurimùm, colluvione, & infectione permixtas, Iavos nempe, Malaios, Bengalas, Macazares,Buzarates, Endes, & similes, cum quibus Lusitani iustis, & legitimis bellis quotidie decertant. Et mancipia, quæ in illis capiuntur, Lusitanis legibus,& Cōciliorum Provincialium declarationibus capientibus cedere, & ab eis vendi, atque ab emptoribus ubique legitimè possideri,dummodo iustæ captivitatis titulos habeant, iuxta formam ab eisdem Concilijs præscriptam;cum alijs verò Regnis,seu provincijs, Lusitanis fœdere iunctis,illorumque,ut dicunt, in armis,socijs, utpote Cambaya,Pegù, & quibusdam alijs, servitutis iura neutiquam exerceri: neque † etiam
116 cum Sinis, & Japponiensibus,nisi fortè istorum aliqui se, aut filios suos propter famem, aut aliam urgentem necessitatem, ob pretium participandum voluntariè vendiderint; quod patrijs eorum legibus ac moribus licitum,& usitatum est: quo tamen in casu perpetuæ servituti non mancipātur,sed temporali famulitio, eatenus duraturo,quatenus ad acceptum pretium compēsandum,iudicibus, qui de hoc inquirūt,sufficiens esse videbitur.

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 *Gubernationem Indiarum, quæ contingunt, Auctor in altero volumine edere parat.*
2 *Fas est opere in longo, somnum obrepere.*
3 *Gustus emptorem vocat.*
4 *Auctor tractatum gubernationis Indiarum quinque libris divisum habet, & quid in illis agere intendat, breviter aperit.*
5 *Auctoris parænesis, sive admonitio pro Indis diligenter in Fide instruendis, & humaniter pertractandis.*
6 *Fidei propagatio in suavitate, non in atrocitate consistit, ut & patria potestas.*
7 *Conversorum primordia blandis refovenda sunt modis.*
8 *Iugum Christi suave est, ex D. Matth. cap. 11. & Psal. 33.*
9 *Indi si post Christianam Religionem susceptam gravius opprimantur, eius suavitatem non credent.*
10 *Deuteron. locus cap. 28. pro Indorum querimonijs expenditur.*

CAPVT IIX, ET VLTIMVM.

In quo Auctor volumen alterum de peculiari Indiarum iure, sive de iusta earum gubernatione promittit: & quid in eo tractare intẽdat, Laconica brevitate recẽset. Et parænesim sive admonitionem subnectit adversus eos, qui miseros Indos iniurijs, & molestijs afficiunt.

HAEC hactenus habui, quæ de Indiarum iusta inquisitione, acquisitione, & retētione dissererem. Nunc 1 † autem ex ordine ad ea, quæ earumdem gubernationem concernunt, transitum facere, nostra properabat oratio. Sed 2 † quoniam fas est in longo opere somnum obrepere, huiusque voluminis moles nimis excrevit, & amphora exijt urceolus, quē initio mente conceperam: opportunum duxi, hîc paulisper calamum continêre, & 3 † quę in illo clauduntur disputationes, prius quasi gustandas dare, iuxta illud Vlyssis apud Euripidem in Cyclope, qui cum Sileno vinū venditurus esset, ita eum alloquitur:

Vin tu priùs gustare quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita convenit; nam gustus emptorem vocat.

Ac posteà renovatis viribus arduas, & non minus utiles, quàm peculiares eiusdem Indiarū iuris quæstiones, separato volumine (si Deus nobis hæc otia fecerit) in lucem emittere. Quod 4 nunc † in privatis schedis quinque libris divisum habemus.

IN QVORVM primo de statu, & conditione Indorū agere destinamus, & an, & quatenus oneribus, & servitijs adstringi possint, quæ vicissim subire coguntur in Hispanorum famulatu, ædificijs publicis, agrorum cultutâ, pascendis, & custodiendis pecudū & armentorum gregibus, gynæcijs, sive textrinis, & lanificijs vulgò, *Obrajes*, angarijs, & parangarijs, cursu publico, veredis, & paraveredis, metallis, & eorum effosione & operatione, & quæ tributa præstare teneantur, & qualiter ea dividantur, taxentur, & exigantur. Et demum quantum oporteat, eos in certa municipia, & politicam, ac sociabilem vivendi formam reducere; idololatriæ, ebrietati, & alijs eorū vitijs occurrere: bonis gubernatoribus, vulgò *Curacas*, ò *Caziques*, providêre. Et quæ sit istorum potestas, & qualis succesio: & de privilegijs, quibus Indi, tanquàm rustici, aut minores, & omni respectu miserabiles personæ fruuntur.

SECVNDO verò libro de commendis, sive feudis Indorum exactam, & peculiarem tractationem inimus; earum nomen, originem, & rationem tradentes: & quid iuris in illis acquirant Patroni, sive Commendatarij, & de pensionibus, quæ super eis constitui solent. Quis commendas, & sub quibus legibus, & conditionibus possit conferre: quibusve personis conferri valeant, & qui in illis pręferri debeant, si de anterioritate schedularū, vel de meritis certent: vel alter à Rege provisus cum altero prius à Prorege investito concurrat. An pluribus eadem commenda assignari possit, & in ea ius accrescendi, vel non decrescendi admittatur. An commendæ à possessoribus vendi, alienari, permutari, vel renuntiari possint. Et an pater gaudeat usufructu commendæ, quę filio, in eius sacris constituto, conceditur. Quando, & quomodo in commēdis Indorum ius succesionis inductū fuerit, & in quibus conveniat, vel differat cum succesione primogeniorū. An filij illegitimi, vel legitimati, filiæ, uxores, sponsæ, mariti in eisdem succedant: & de tertia, vel quarta vita, quæ in Nova Hispania conceditur: & de prohibita plurium commendarum cumulatione. De oneribus, quæ commendatarij subire tenentur, iuramento, militia, & residentia, quam facere debent; & quando ab ijs excusentur: & qualis eorū solicitudo esse debeat in spirituali, & temporali Indorum sibi commendatorum salute curanda. Et denique de earundem commendarum extinctione, & ad Regiam coronā devolutione: & an eas deinceps in perpetuum dari conveniat. Et de litibus & quæstionibus, quæ tam super

com-

commendarum possessione, & spolijs, quàm super proprietate oriri solẽt; & apud quos sint iudices agitandę, & de meritorum, sive servitiorum informatione, & consultatione, quæ ad eas, & alia Ecclesiastica, vel civilia harum regionum commoda, Regijs ordinationibus fieri iubetur.

Tertius verò liber de rebus Ecclesiasticis, & earum gubernatione, Regioque patronatu tractabit, & quibus is rationibus fulciatur; quanti à nostris Regibus æstimetur ac commẽdetur: & quo iure, & onere decimas huius Novi Orbis sibi præsumant. Quam enixa, & assidua eorum cura fuerit in Ecclesijs Indiarum erigẽdis, dotandis, & promovendis. Qualiter Archiepiscopos, Episcopos, & alios Præbendarios præsentent, & alios Hispanorum, aut Indorum beneficiarios sęculares, vel regulares: & de aliquibus dubijs, quæ in eorum receptione, & novorum Episcopatuum divisione contingere solent. An hodie expediens sit, doctrinas Indorũ regularibus adimi: & quatenus ij iurisdictioni, & visitationi Prælatorum sæcularium subijciãtur. De dignioribus, & indigenis, atque in idiomate Indorum magis peritis anteferendis: De iurisdictione Episcoporum, & Archiepiscoporum in subditos: & de Brevi Gregorij XIII. quo nova prosequendis appellationibus forma præscribitur. De Ecclesijs ædificandis & reparãdis, & quibus expensis id faciendum sit. De decimis, & primitijs, & usu, & iure quartę Canonicæ & funeralis, & aliarum oblationum. De Inquisitorum & Cõmissariorum Bullæ Curciatę tribunali, ac iurisdictione, & aliarum Bullarum retentione. De Religiosorum Vicarijs generalibus, Visitatoribus, & cõservatoribus. Et an, & quando sæculares Magistratus Clericos, vel Religiosos seditiosos ab his provincijs expellere possint?

Liber quartus de gubernatione sęculari tractabit, & specialiter Prætorũ Gubernatorũ Fiscaliũ criminũ quęstorũ, Auditorũ Cancellariarũ, Proregũ, supremi Consilij Indiarũ, & omniũ denique tam maiorum, quàm minorũ Magistratuum officium, potestatem, & iurisdictionem prosequetur, qui eidem gubernationi præpositi sunt, & multas utiles quæstiones subiunget, quę in eorum recusatione, visitatione & rerum gerẽdarum expeditione occurrere solent. Et peculiariter de iudice aget, qui colligendis defunctorũ intestatorum bonis designatur: & de schedulis, quæ districtè prohibent Regios Auditores, ministros, & illorum liberos in suis provincijs negotiari, vel matrimonia contrahere. Ac tandem de proprio, & veluti municipali iure, quo res Indicę gubernantur, & per Regias schedulas, provisiones, ordinationes, & epistolas expeditur: & quando rescriptum Principis, ad unã provinciam missum, in alijs servandum sit.

Quintus denique liber de Regalibus, sive Regio Indiarũ fisco, & eius iuribus, & reditibus sermonem instituet. In quo sigillatim de huius Novi Orbis diuitijs agemus: De tributis, & vectigalibus, & duobus decimarum novenis, quæ in eo Regi penduntur: De pœnis Cameræ, & commissis mercium prohibitarum, vel in registris nõ professarum ad fiscum spectantibus. De auro, & argento, alijsque metallis, smaragdis, margaritis, salinis, argento vivo, thesauris, & monumẽtis, & quota horum pars ad fiscum pertineat. De mercatura, & mercatoribus Indiarũ, eorumque iudicibus, sive consulibus, & varijs quęstionibus, quæ circa eorũ iurisdictionem, & mercatorum stylũ quotidie nascuntur. De alio rei dominicæ membro, quod ex venditionibus & renuntiationibus officiorum colligitur. Circa quod plurimæ, utilissimæque quæstiones excitantur, & resolvũtur. Et de iudicibus, sive officiarijs Re-

gijs,

gijs, qui in his partibus rei dominicæ exigendæ,& adminiſtrandæ præficiuntur, eorumque munere, poteſtate, iuriſdictione, & rationum redditione. Et ultimò de alijs maioribus computatoribus, ſive rationalibus noviter cõſtitutis, & de eorum tribunali, officio & iuriſdictione.

5 Interim † verò dum hæc ultimã manum recipiunt, & exoptatam lucem reſpiciunt, non potui non Regẽ noſtrum Potentiſsimum, & Chriſtianiſsimum ſummis votis, ac precibus exorare, ut quâ ſolet curâ, & pietate Indorum converſioni,& conſervationi provideat,paternis hac in re, & avitis ac proavitis veſtigijs inſiſtens,idoneoſq; & fideles tanti operis adminiſtros in ſpiritualibus & tẽporalibus eligẽs,quos etiã,& reliquos pariter Hiſpanos,aut alienigenas,qui in his regionibus cõmorantur,moneo,atq; obteſtor,ut ſe cũ eiſdẽIndis humanè,& ſuaviter gerant,& ab iniurijs,moleſtijs,& vexationibus, quæ miſeris illis inferri ſolent, abſtineant, prędicationis, ac propagationisFidei miniſterium ſuper omnes divitias attendentes,& procurantes;quam † certum eſt non in atrocitate,ſed in ſuavitate,& pietate conſiſtere, ut de patria poteſtate loquens dixit I.C.in l.Divus, D.ad leg. Pomp. de patricid. & Nos pluribus ſuprà lib. 2.cap.17. & cap.9. num.21.& 22. 6

7 Primordia † enim converſorum, ut D.Iſidor.inquit lib.2.ſent.cap.8.& D.Gregor.lib.24. moral.cap.7. blandis refovenda ſunt modis, ne ſi ab aſperitate incipiant, exterriti ad priores lapſus recurrant. Qui enim converſum ſine lenitate erudit, exaſperare potius,quàm corrigere novit. † Iugum quippe Chriſti ſuave eſt, & onus eius leve, ut habetur Matth. cap.11. in fine, eaque propter ibidem ſubiungitur: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite ad me, quia mitis ſum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris*. Et Pſal.33. & 1. Petri 2: *Guſtate & videte,quoniam ſuavis eſt Dñs: Beatus vir,qui ſperat in eo*. Quod † Indi haudquaquam credere poterũt, ſi poſt ſuſceptam Chriſtianam Religionem, maioribus ac gravioribus oneribus,& laboribus, quàm olim ſub infidelibus dominis opprimantur.Quin potius vereri poſſumus, ne in ſe ipſis experiri, & in nos contorquere valeant † verba illa Deuteron. cap. 28: *Servies inimico tuo,quem immittet tibi Dominus in fame, & ſiti,& nuditate, & omni penuria: & ponet iugum ferreum ſuper cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Dominus ſuper te gentem de longinquo,& de extremæ terræ finibus in ſimilitudinem Aquilæ volantis cum impetu; cuius linguam intelligere non poſſis, gentem procaciſsimam, quæ non deferat ſeni,nec miſereatur parvuli.* 8 9 10

11 Etenim † peiori hodie, & duriori conditione Indi ab iniuſtis aliquibus, & ſævis hominibus tractari reperiuntur,quàm olim Iudæi, dum in Ægypto captivi fuerunt; de quibus inquit Philo lib.1. de vita Moyſis: † *Quaſi belli iure captivos, aut emptos de lapide cogebat eos ad opera ſervilia*. Et ſtrictiùs Scriptura Exodi cap. 1: *Ad amaritudinem perducebant eos operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur: oderantque filios Iſraël Ægyptij,& affligebant illudentes eis,&c.* Nã † in Iudæis videmus, non obſtantibus laboribus,& miſerijs illius captivitatis, quæ octuaginta quinque annis duraſſe dicitur, ut probat Pererius in comment. ſup. Exod. cap.5. diſput.6.ſupra modum auctos, & multiplicatos fuiſſe: Vnde dicit Scriptura Exodi dict.cap.1: *Quantoq; opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant*; ita ut ſexcenta millia hominum exierint de Ægypto præter pueros, & fœminas. Et hoc eſt quod † Deus inter alia voluit ſignificare in rubo,ubi Moyſi apparuit,qui ardebat, 12 13 14

debat, & non consumebatur, ut communiter Doctores exponunt Exodi 3. & Ioseph lib. 2. antiquit. Iudaic. cap. 12. Indi † verò, eodem fermè tempore, ut plurimũ deleti, & extincti sunt, ita ut Deo possint dicere, quod Danielis 3. Iudeorum nomine legitur: *Domine, imminuti sumus plusquàm omnes gentes: sumusque humiles in universa terra hodie.* Et illud Martialis in Distichis:

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum,
Imbelles damæ; quid nisi præda sumus?

Vel cum D. Paulo 2. Corinth. 1. *Supra modum gravati sumus, supra virtutē, ita ut tæderet nos etiam vivere.* † Aut cum Ierem. lamentat. 5: *Recordare Domine, quid acciderit nobis: intuere, & respice opprobrium nostrum: hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos, pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparavimus, cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies.*

Quæ omnia † Christiani, qui se Evãgelij ministros, & præcones vocant, non solùm ab Indis, quantum possibile sibi esset, arcêre, verùm & in se ipsis potius suscipere ferventi charitate debuissent, ne quod illis scandalum in Fidei susceptione, aut impedimentum in eius progressu, & meditatione generaretur: quę † corporis requiem, & vacuum ab alijs curis, & anxietatibus animum, absque dubio desiderat, iuxta illud Psal. 45: *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus*, quod ita exponit D. Augustin. in Psalm. 70. fol. 310. col. 2. tom. 8. Et ne in illud inciderent, † quod Matthæ. cap. 23. reprehenditur: *Alligant autem onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Sed potius omnes ore uno † Davidicum carmen occinere possent, Psalm. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Vel † cum Divo Paulo 2. Corinth. 11. 29: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?*

Certè enim idem Paul. 1. Corinth. 4. se prædicationis causâ non alijs labores intulisse, sed in se ipso gravissimè passum, his verbis ostendit: *Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.*

Et † licèt 1. Reg. cap. 8. cùm Israëlitæ à Samuele Regem sibi dari petijssent, qui more gentium, & nationum sibi imperaret, hoc ius illius futurum Scriptura recenseat: *Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis, sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis. Servos etiam vestros, & ancillas, & iuvenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi, & clamabitis in die illa à facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petijstis vobis Regem.* Quæ omnia similia ijs esse videntur, quæ à malis Christianis passim cum Indis pauperibus fiunt.

Eo † tamen in loco de Rege Tyranno & iniquo tractatur, eiusque mores effigiantur, ut boni, & iusti Principes quid vitare debeant, animadvertant. Quorum exemplum, ubi non à populo, sed à Deo electi sunt, prædi-

ctis

ctis in omnibus contrarium, apponitur in eod. Deuter. cap. 17. num. 14. & sequent. ut præclarè admonuit D. Gregor. lib. 4. cap. 1. in 1. Reg. cap. 8. Isernia in procem. feud. tit. de Capit. qui curiã vend. Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. part. consider. 24. regal. 162. & seq. & consider. 35. vers. *Quid autem*, Petr. Gregor. lib. 7. de Repub. cap. 19. pag. 491. Basilius Pontius var. disput. 1. part. relect. 1. de mutatione monetæ, pag. 506. & Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 16. pag. 87.

Veh igitur illis, per quos eiusmodi iniuriæ, & scandala Indis irrogantur. Et † lignum fumigans, quod iuxta verbum Isaiæ cap. 42. & Matth. cap. 12. posuit Dominus in manibus eorum, ne extingueretur, in cinerem converterunt. Lignum namque illud D. Hierony. in quæst. Aglasiæ, quæst. 2. circa fin. populum de gentibus congregatũ exponit, qui extincto legis naturalis ardore, fumi amarissimi, & qui noxius oculis est, tenebrosæque caliginis involvebatur erroribus, quem Deus nõ extingui voluit, sed de parva scintilla, & penè moriente, maxima suscitari incendia, ita ut arderet igne Domini Salvatoris, quem venit mittere super terram, & in omnibus ardere desiderat.

24

Quod, † videant multi, an cum Indis sua ex parte curaverint? vel potius de illis sint, de quibus inquit Isaias c. 48. num. 17: *Venerunt structores tui, destruentes te*, avaritiâ nimirum, & sævitiâ suâ Indos ita prementes, ut iustè miseri illi dicere possint illud Psal. 68. in princ. & Exod. 9. num. 25. & 31: *Intraverunt aquæ usque ad animam meam, & tempestas demersit me, & grando confregit lignum, cùm iam folliculos germinaret.* Et ut occasio exteris gentibus præbeatur, nostrum in convertendis infidelibus zelum calumniandi, ut diximus sup. lib. 1. cap. 16. num. 94. & sequent. & lib. 2. cap. 17. num. 76. & hoc lib. 3. cap. 6. ex num. 5. & illud Christi Dom. apud Matthæ. cap. 23. objiciendi: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filiũ gehennæ duplo quàm vos.*

25

In quibus planè † acriter, & exactè non corrigendis, emendandis, atque puniendis; licèt omnes in culpa simus: illi tamen præcipuè, qui Ecclesiastici sunt, & Prælati, & Indorum curæ ac protectioni præpositi. Etenim † ut bene cũ D. Leone in epist. 86. ad Nicetã, quæ habetur in c. inferiori bus, 86. dist. advertit Ioseph Acosta lib. 3. de procur. Ind. salut. c. 16. inferiorũ ordinum culpę ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides, negligentesque Rectores, qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum austeriorem dissimulant adhibere medicinam. Nullumque remedium sperare licebit, cũ inde pernicies proficiscitur, unde salus maximè petebatur. Quocirca † eos iterum moneo, ut super commissum sibi gregem diligenter invigilent, & prædictis iniurijs, dolis, ac scelenbus, quibus Indi turbantur, & affliguntur, providenter occurrant, quo loco virus insideat pervestigantes, ferroque resecantes, imò & igni, si opus esse censuerint; cùm in lethali, profundoque ulcere severiora medicamenta tutiora sint, & in hac cura præcipua Regũ, ac Magistratuum vis, auctoritasque consistat, † ut præclarè docet Osorius lib. 4. de Reg. inst. *In studium* (inquiens) *iustitiæ omnes Regis curæ, & cogitationes, omnes labores, atque vigiliæ, omnia denique studia consumenda sunt.* Et de quodam Eborensi Archiepiscopo † scribit & laudat B. Bernardus epistol. 95. sic inquiens: *Maximè claruit zelus iustitiæ, eminuit, & invaluit Sacerdotis vigor, in defensionibus videlicet pauperũ, & pauperũ, quibus non erat adiutor.*

26 27 28 29 30

Caveant igitur omnes, & Indorum conditionẽ miserti, eos deinceps hu-

31 humanè & suaviter tractēt, ne † pax, quæ erga illos exercetur, cum bello de crudelitate certare, & vincere videatur, ut aliud agens dixit D. Augustin. lib. 3. de civit. Dei c.28. ¶ Quod si † fortè leges ac pœnas à Regibus 32 nostris circa hoc piè, & prudenter latas, & severè statutas, parum verētur, vel per locorum distantiam, aut Magistratuum incuriam effugerint: sciant tamen pervigilem, atque insomnem Dei Omnipotentis oculum, cui nihil non, quantumlibet occultum sit, patere potest, effugere non posse, ut aliàs dicitur in illa condemnatoria sententia in iudices ab Imperator. Leone, & Alexan. pronuntiata, quam Cōstant. Harmenop. in initio sui promptuarij, & Monach. tract. de arbitrar. pręfixerũt. Is enim, etsi ab insipientibus circa cœli cardines perambulare, nec nostra considerare credatur, ut habetur Psal. 13. & Iob. 2. 14. Omnia † vigi- 33 lanter attendit, & iniurias humilibus, atque imbecillis illatas, certâ semper, quamvis interdum serâ, punitione compescit. Vnde in Eccles. 4. scriptum reliquit: *Vidi calumnias, quæ sub cœlo geruntur, & lachrymas innocentum, & neminem consolatorem, neque posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilijs destitutos; & laudavi magis mortuos, quàm viventes, & fœliciores utroque iudicavi, qui necdum natus est.* Et Exod. cap. 3: *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto & clamorem eius audivi, propter duritiã eorum, qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius descendi, ut liberem eum.* Et aptissimè ad institutum, de quo agimus, Genes. 15: *Subijcient eos servituti & affligent quadrigentis annis: verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego iudicabo.*

34 Quod † sæpè factum his in Regnis videmus, cùm gravissimis, ac miraculosis supplicijs à Deo plures puniti legantur, qui Indis damnosi, & iniurij fuerunt, ut constat ex historijs relatis a Iosepho Acosta lib. 3. de proc. Ind. salute cap. 9. & Fr. August. Davila in histor. Mexican. lib. 1. cap. 102. pag. 393.

35 Et † vel ipsæ divitiæ, quas iniusto Indorum sudore, & alijs malis artibus acquirunt, eis exitio fuerint, ac brevi tempore evanuerint, † ut ipse Acosta 36 ibidem notavit, & de Auro Tolosano, & Equo Seiano, quorum possessio dominis exitialis fuit, antiqui per proverbium dixerunt, ut refert Aul. Gellius lib. 3. noct. Attic. cap. 9. Erasm. sive Ald. Manutius in adagijs, & Martin Delrio in adag. sacr. tom. 2. adag. 187. pag. 190. ubi eodem sensu exponit illud † Proverb. 12. 27: *Non inveniet* 37 *fraudulentus lucrum, & substantia hominis erit auri pretium.* Quasi dicat, per fraudem comparata, prius peribunt, quàm qui comparavit partis uti frui queat: si utatur, erunt illi damno, & cap. 13. vers. 11. *Substantia festinata minuetur.* Vbi Septuaginta, & Chaldæa Paraphrasis: *Opulentiam iniquitate possessoris acquisitam*, interpretantur.

Circa quod plura ex Græcis Poëtis cōgerit Stobæus sermon. 8. 92. & 95. P. Iustus Gaillardus de instit. histor. cap. 1. & idem Martin Delrio ubi sup. Et Nos multa etiam cōgessimus sup. lib. 2. cap. 13. num. 51. & sequent. non solùm † de privatorum hominum, ve- 38 rùm etiam de magnorum Regnorum punitione, subversione, vel translatione ob similia peccata, & iniustitias, quæ cum Indis communiter in his regionibus frequentantur. In quarum mutationum exemplis referendis, multus est Salvianus in libris de providentia Dei, ubi lib. 7. de † vitijs Hispa- 39 norum agit, ob quæ Vvandalorum cladem meruerunt: & est videndus Rodericus Archiep. Toletanus lib. 3. capit. 16. ubi de Arabum invasione pertractans, sic inquit: *Tanta igitur temporibus facinorum alluvio inundavit, ut ferè Gothorum strenuitas, quæ consueverat Regnis, & gentibus imperare, in vitiorũ altitudine iam submersa, omnibus abomi*

nationibus ſubiaceret. Et quoniam humani generis inimicus, humano generi non deſinit invidere, ſeminavit in poteſtate ſuperbiam, in religione accidiam, in pace diſcordiam, in abundantia luxuriam, in ſolertia ignaviam, adeò, ut ſicut populus, ſic & Sacerdos, ſicut impij, ſic & Princeps. Alluvione ergo voluptatum in tota Hiſpania inundante. Vitiza Principe maieſtatis oculos provocante, repleta eſt terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam ſuam, & qui optimus quaſi paliurus, & qui rectus quaſi ſpina de ſepe: & Polybius lib. 1. hiſtor. ubi quęrens, quare Hiſpaniæ amiſſæ fuerint à Carthaginenſibus, inquit: † *Atverò illud clarum, teſtatumque exemplis eſt, quod homines adſequantur fœlicitatem benignitate in alios, & bona de ſe opinione, ijdem cum adepti, quæ voluerant ad iniurias, & impotentiam in imperijs delabuntur, fit meritiſsimè, ut unà cum imperantium mutatione, ipſi ſubditi ſe, & affectus mutent.*

40

Neque omitti debent plura alia quæ de eoſdem ſupplicijs & mutationibus, ſolitâ elegātiâ ſcripſit Iuſt. Lipſius lib. 1. de conſtantia cap. 16. & lib. 2. cap. 13. cum ſeqq. ubi cap. 22. graviter plorat ingentes Indorum vaſtationes in vaſto hoc & attrito altero Orbe, primis illis tēporibus factas: *Quem vidiſſe* (inquit) *magnum ſit, non dicam viciſſe*: de quarum relatione & excuſatione egimus etiam ſup. hoc lib. cap. 6. num. 20. & ſeqq.

41

SED † Deus hoc à nobis omen avertat, & Hiſpanorum pariter ac Indorum cauſam, & ſortem miſertus, utramque Rempublicam iuvet, & ſociet, atque à peccatis, iniurijs, & ſcandalis liberam, in ſua ſancta Fide, & Religione conſervet, ut ſecundùm Divum Paulum Epheſ. 4. in Eccleſia Catholica ſint unum corpus, & unus ſpiritus, ſicut vocati ſunt in una ſpe vocationis ſuæ.

Amen.

(.?.)

INDEX RERVM, SENTENTIARVM, LEGVM, CAPITVM, ET LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR, EXPLICANTVR, AVT ILLVSTRANTVR.

Prior numerus librum, Secundus caput, Tertius capitis numerum signat.

A

Agros,

Au-

Chi-

D

Exem-

Fi-

H

I

bus

mo-

In-

lus

de-

Lit-

Ma-

Mi-

N

O

ra

rum

Q

R

S

T

V

X

Z

MATRITI,

Ex Officina Francisci Martinez,

Anno cIↃ IↃc xx ix.